

Nota Bene!

Етимологічний словник
топонімів України

3700
географічних назв

У словнику, що містить понад 2600 етимологічних статей, пояснено походження 3700 сучасних та історичних топонімів. Етимологія цих назв відображає формування топонімного простору на українських землях від часів існування трипільської культури та індоєвропейської етномовної спільноти до сьогодення, а також багатовікову лінгвальну і позалінгвальну (історичну, географічну, етнографічну, культурну) інформацію, що репрезентує в динаміці фрагменти мовної картину світу.

Академія

Nota Bene!

В. В. Лучик

Етимологічний словник
топонімів України

3700
географічних назв

Академія

УДК 81'374.2:81'373.21(477)
ББК 81.2-3(4Укр)
Л87

Рекомендовано до друку вченими радами

Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (протокол № 8 від 25.09.14 р.);
Національного університету «Києво-Могилянська академія» (протокол № 17 від 25.09.14 р.)

У словнику, що містить понад 2600 етимологічних статей, пояснено походження близько 3700 сучасних та історичних топонімів, які називають або називали раніше найвідоміші географічні об'єкти України: міста, селища міського типу, річки, озера, болота, гори, печери, ліси, заповідники, фізико-географічні та історико-етнографічні території тощо. Етимологія цих назв відображає формування топонімного простору на українських землях від часів існування трипільської культури та індоєвропейської етномовної спільноти до сьогодення, а також багатовікову лінгвальну і позалінгвальну (історичну, географічну, етнографічну, культурну) інформацію, що репрезентує в динаміці фрагменти мовної картини світу.

Для науковців, освітян, студентів, учнів і всіх тих, хто цікавиться походженням власних географічних назв України.

Відповідальний редактор:

академік НАН України, доктор філологічних наук, професор *В. Г. Склярєнко*

Рецензенти:

доктор філологічних наук *В. П. Шультгач*;
доктор філологічних наук *В. В. Жайворонок*

ISBN 978-966-580-345-4 (серія)
ISBN 978-966-580-454-3

© Лучик В. В., 2014
© ВЦ «Академія», оригінал-макет, 2014

НОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛИБИННИХ ЯВИЩ

Власні географічні назви України налічують невизначену кількість одиниць у лексичній системі української мови, але їх повного переліку досі не укладено і в такому обсязі не стандартизовано на державному рівні. Тому ще передчасно вести мову про системне синхронічне й діахронічне вивчення та про комплексний етимологічний аналіз усіх одиниць, які формують топонімний простір країни. Однак етимологічне дослідження й лексикографічне опрацювання топонімів української мови, які впродовж багатьох віків функціонували як акумулювали важливу для різних наук мовну, фізико-географічну, історичну, культурну та іншу інформацію, має важливе теоретичне й практичне значення не лише для вітчизняного мовознавства, а й для слов'янської та індоевропейської компаративістики — для створення національних і загальнослов'янських ономастичних словників, енциклопедій, атласів тощо. З'ясування внутрішньої форми й походження власних географічних назв є важливим чинником розуміння історії, генетичних зв'язків і контактів споріднених та неспоріднених мов.

У вітчизняному мовознавстві є лише регіонально або хронологічно обмежені наукові етимологічні словники топонімів. Відділ ономастики Інституту української мови НАН України працює над укладанням повного історико-етимологічного словника ойконімів України, який не містить інших розрядів географічних назв. «Топонімичний словник-довідник Української РСР» М. Т. Янка, виданий у 1973 р. і через 25 років розширений та перевиданий автором під назвою «Топонімичний словник України», попри цікаву географічну, історичну та етнокультурну інформацію і відносно вміле використання наукових лінгвістичних джерел, зазнав серйозної критики з боку фахівців [Отін 1974]. З огляду на ці обставини потреба в науковому виданні лексикографічної праці зазначеного типу давно назріла і є беззаперечною, адже словник буде корисним для науковців, освітян, студентів, учнів і всіх тих, хто цікавиться питаннями походження власних географічних назв України.

У пропонованому Словнику подано етимологічний аналіз власних назв переважно найвідоміших географічних об'єктів: населених пунктів, річок, озер, лісів, гір, заповідників, фізико-географічних та історико-етнографічних територій тощо. За призначенням Словник історико-етимологічний. Він указує на час фіксації топонімів (там, де такі свідчення є або вдалося виявити з доступних джерел) і пояснює їхнє походження через фонетичні відповідності споріднених основ, лексичне й дериваційне значення твірних морфем, які відображають мотиваційну ознаку, що була характерною на момент онімної номінації. Якщо в структурі топонімів твірні апелятиви повторюються, то їхнє значення наступні статті зазвичай не розкривають. Більшість наведених географічних назв етимологічно вже досліджували вітчизняні або зарубіжні ономасти, однак чимало топонімів досі не має загальноприйнятого пояснення. Тлумачення етимології

давніх географічних назв, які втратили живі мотиваційні зв'язки, спираючись на науково обґрунтовані гіпотези (реконструкції), що не завжди мають істотно підтвердження або надійне мовне підґрунтя. Однозначно встановити мовні ознаки етимологічно затемнених топонімів надзвичайно складно для більшості з них подано по кілька відомих версій (напр., етнохоронім який має в ономастичній літературі понад п'ятнадцять наукових пояснень в Словнику згадано не всі). З огляду на його обмежений обсяг і неоднакову конливість окремих припущень щодо походження таких топонімів переважно дано найобґрунтованішим версіям, а подекуди — власним гіпотезам. Назви в науковій літературі зовсім не пояснено або кваліфіковано як етимологічно не з'ясовані, але й щодо таких топонімів зроблено аргументовані висновки — немає жодної одиниці, яка б залишилася без етимологічного аналізу.

Різний за складністю і ступенем аргументованості матеріал вимагав кожного осмислення наявних версій, за необхідності — власних коментарів найпереконливіших з них і щодо тих географічних назв, які залишалися поясненими. З цією метою було здійснено синтез наукових аргументів відносно до ймовірних відношень і функцій, які виконують топоніми в певному просторі та з урахуванням зв'язків за його межами. Завдяки цьому Словник механічною сукупністю відомих й авторських етимологій, а пропонує синтез фрагментів складного процесу формування та розвитку топонімів простору в межах сучасної України з позицій класичної компаративістики новітніх досягнень вітчизняної та слов'янської ономастики.

Лексикографічний характер праці не дав змоги викласти вичерпну інформацію щодо походження кожного топоніма, тому подано лише ключові семантичної мотивації, фонетичної та словотвірної похідності з реконструкції відповідних праформ (архетипів). Значна або більша частина інформації, зібраної з мовними й позамовними чинниками, з теоретичним підґрунтям і результатами етимологічного аналізу, залишилася поза словниковими статтями. Словник за традиційною для лексикографічних видань такого типу структурою: заголовні (реєстрові) слова, які за морфологічними ознаками в абсолютній більшості є іменниками або субстантивованими прикметниками, подано в такій формі, в якій вони зафіксовані в джерелах матеріалу науковій літературі, тобто зі збереженням графіки, наголосу (якщо в поставлений) тощо. Історичні, іншомовні, діалектні, акцентні та інші особливості в структурі назв також наведено відповідно до того, як вони зафіксовані в використаних джерелах. Реєстрові топоніми виокремлено жирним шрифтом розміщено за алфавітом, а в текстах словникових статей вони, як і всі інші лізовані назви, твірні слова, основи, морфеми, звуки, ілюстративний матеріал виділено курсивом. Після кожного реєстрового топоніма наведено пасажі дані, які фактично становлять значення власної географічної назви: інформація про характер позначуваного об'єкта (річка, озеро, місто, селище, міський квартал, гора, печера, ліс тощо), про його локалізацію на місцевості в межах області району й населеного пункту, про варіанти топоніма або інші сучасні та історичні назви цього ж об'єкта, про джерела і час фіксації назв. Далі запропоновано основні версії щодо походження топоніма з можливими коментарями до них в авторським тлумаченням. Топоніми, які вийшли з ужитку, Словник не фіксує, але якщо вони збереглися як історичні варіанти чи паралельні назви до сучасних номінацій відповідних географічних об'єктів, то їхня етимологія визначена. Інформацію про походження таких назв викладено в кінці звичайної словникової статті, основна частина якої присвячена заголовному слову.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ*

- абх. — абхазський
авест. — авестійський
ад'ект. — ад'єктивний
адмін. — адміністративний
адмін.-терит. — адміністративно-територіальний
аз. — азербайджанський
азов. — азовський
азов.-чорномор. — азовсько-чорноморський
актив. — активний, активно
акцент. — акцентний
алан.-осет. — алано-осетинський
алб. — албанський
алт. — алтайський
аналог. — аналогічний, аналогічно
антич. — античний
антропонім. — антропонімний
апелят. — апелятивний
араб. — арабський
арабо-перс. — арабо-перський
арабо-тур. — арабо-турецький
арабо-тюрк. — арабо-тюркський
арам. — араміський
ареал. — ареальний
арх. — архангельський
архаїч. — архаїчний
археол. — археологічний
асимілят. — асимілятивний
асоціат. — асоціативний
атрибут. — атрибутивний
атрибут.-локал. — атрибутивно-локальний
атрибут.-релят. — атрибутивно-релятивний
атрибут.-топогр. — атрибутивно-топографічний
аугмент. — аугментатив, аугментативний
афікс. — афіксний, афіксальний
ашкен. — ашкеназі
б. — балка
- балкано-альп. — балкано-альпійський
балкар. — балкарський
балт. — балтійський
балто-герм. — балто-германський
балто-слов.-інд. — балто-слов'яно-індійський
бас. — басейн
башк. — башкирський
бб. — балки
б. д. — без дати (видання)
безаф. — безафіксний, безафіксальний
бер. — берег
билин. — билинний
бібл. — біблійний
бл. — близький, близько
бл.сх. — близькосхідний
блр. — білоруський
бойк. — бойківський
бол. — болото
болг. — болгарський
болг.-укр.-блр. — болгаро-україно-білоруський
болот. — болотний, болотяний, болотистий
босн. — боснійський
бот. — ботанічний
б. р. — без року (видання)
букв. — буквальный, буквально
буков. — буковинський
в-во — воєводство
вдсх. — водосховище
відаг. — відагонімний
відад'ект. — відад'єктивний
відантроп. — відантропонімний
відапелят. — відапелятивний
відгел. — відгелонімний
відгідр. — відгідронімний
віддемін. — віддемінутивний
віддісл. — віддіслівний
віддрім. — віддрімонімний
відерг. — відергонімний

*Основи ВН районів і областей подано без скорочень

- відетн. — відетнонімний
 відзайм. — відзайменниковий
 відкатойк. — відкатойконімний
 відм. — відмінок
 відн. — відносний (прикметник), відносно
 відойк. — відойконімний
 відор. — відоронімний
 відпатр. — відпатронімний
 відтоп. — відтопонімний
 відфіт. — відфітонімний
 відфітогр. — відфітографічний
 візант. — візантійський
 військ. — військовий
 військ.-мор. — військово-морський
 військ.-політ. — військово-політичний
 вірм. — вірменський
 в.луж. — верхньолужицький
 ВН — власна назва
 воляко-фін. — воляко-фінський
 волин. — волинський
 волог. — вологодський
 волос. — волоський
 ворон. — воронізький
 вп. — впадає
 встав. — вставний
 вул. — вулиця
 вулкан. — вулканічний
 г. — гора
 гаг. — гагаузький
 гал. — гальський
 галиц. — галицький
 галиц.-балкан. — галицько-балканський
 галиц.-сх.балк. — галицько-східнобалканський
 гг. — гори
 гебр. — гебрайський
 генет. — генетичний, генетично
 генуез. — генуезький
 геогр. — географічний
 геогр.-атрибут. — географічно-атрибутивний
 геол. — геологічний
 герм. — германський
 гідрогр. — гідрографічний
 гідрол. — гідрологічний
 гідронім. — гідронімний
 гіпот. — гіпотетичний
 глух. — глухий
 гот. — готський
 гр. — грецький
 грам. — граматичний
 граф. — графічний
 граф.-флект. — графічно-флексивний
 гр.-візант. — греко-візантійський
 гр.-рим. — греко-римський
 гр.-тюрко-слов. — греко-тюрко-слов'янський
 груз. — грузинський
 ГТ — географічний термін
 губ. — губний
 гумор.-зневажл. — гумористично-зневажливий
 гун. — гунський
 гуц. — гуцульський
 давн. — давній, давніший, давніше
 дак. — дакійський
 дако-фрак. — дако-фракійський
 д.алан. — давньоаланський
 д.в.нім. — давньовірхньонімецький
 д.гр. — давньогрецький
 дельт. — дельтовий
 демін. — демінутивний
 демін.-експрес. — демінутивно-експресивний
 демін.-кваліт. — демінативно-квалітативний
 демін.-топогр. — демінутивно-топографічний
 демон. — демонологічний
 дендр. — дендропарк, дендрологічний
 дер. — деревня (рос.)
 деривац. — дериваційний
 детермін. — детермінатив, детермінативний
 д.європ. — давньоєвропейський
 дж. — джерело
 дзвін. — дзвінкий
 див. — дивись
 диференц. — диференційний
 діал. — діалектний
 дієприкм. — дієприкметник,
 дієприкметниковий
 дієсл. — дієслово, дієслівний
 д.інд. — давньоіндійський
 д.іран. — давньоіранський
 д.ірл. — давньоірландський
 д.ісл. — давньоісландський
 д.луж. — давньолужицький
 д.нім. — давньонімецький
 дніпров. — дніпровський
 доі.є. — доіндоєвропейський
 дол. — долина
 дон. — донський
 доойк. — доойконімний
 дослов. — дослов'янський
 дохристиян. — дохристиянський
 д.прус. — давньопруський
 дравід. — дравідійський
 д.рус. — давньоруський
 д.сакс. — давньосаксонський
 д.серб. — давньосербський
 д.слов. — давньослов'янський
 д.тюрк. — давньотюркський
 д.укр. — давньоукраїнський
 д.чес. — давньочеський
 експрес. — експресивний
 експрес.-вказ. — експресивно-вказівний
 ент. — ентомологічний
 епент. — епентетичний
 естет. — естетичний

- етимол. — етимологічний, етимологічно
 етногр. — етнографічний
 євразій. — євразійський
 єврей. — єврейський
 європ. — європейський
 жін. — жіночий (рід, ім'я)
 загальноєвроп. — загальноєвропейський
 загальнослов. — загальнослов'янський
 загальнотюрк. — загальнотюркський
 задньояз. — задньоязиковий
 зазнач. — зазначений
 займен. — займенниковий
 закарп. — закарпатський
 закінч. — закінчення
 зал. ст. — залізнична станція
 запороз. — запорозький
 зарубіж. — зарубіжний
 засн. — заснований, засновано
 заст. — застарілий
 зат. — затока
 збір. — збірний
 звук. — звуковий
 звуконаслід. — звуконаслідувальний
 звукосп. — звукосполука,
 звукосполучення
 згруб. — згрубілий
 здріб.-пестл. — здрібніло-пестливий
 зімкн.-прор. — зімкнено-проривний
 зменш. — зменшувальний
 зменш.-пестл. — зменшувально-
 пестливий
 зоол. — зоологічний
 зх. — західний
 зх.балк. — західнобалканський
 зх.європ. — західноєвропейський
 зх.і.є. — західноіндоєвропейський
 зх.поділ. — західноподільський
 зх.поліс. — західнополіський
 зх.рос. — західноросійський
 зх.слов. — західнослов'янський
 зх.слов.-кельт. — західно-
 слов'янсько-кельтський
 зх.укр. — західноукраїнський
 ідеол. — ідеологічний
 і.є. — індоєвропейський
 іллір. — іллірійський
 іменник. — іменниковий
 ін. — інший
 індоарій. — індоарійський
 індоіран. — індоіранський
 інтерф. — інтерфікс, інтерфіксальний
 іран. — іранський
 іран.-тюрк. — ірано-тюркський
 ірл. — ірландський
 ірон. — іронічний
 ісп. — іспанський
 істор. — історичний, історично
 істор.-геогр. — історико-географічний
 істор.-етногр. — історико-етнографічний
 італ. — італійський
 і т. ін. — і таке інше
 іхт. — іхтіологічний
 кавказ. — кавказький
 казах. — казахський
 калм. — калмицький
 канон. — канонічний
 караїм. — караїмський
 каракалп. — каракалпацький
 карп. — карпатський
 карст. — карстовий
 картв. — картвельський
 картогр. — картографічний
 катойконім. — катойконімний
 каш.-словін. — кашубо-словінський
 кашуб. — кашубський
 кваліт. — квалітативний
 кельт. — кельтський
 кельт.-лат. — кельто-латинський
 кипч. — кипчацький
 кирг. — киргизський
 кирил. — кириличний
 кімр. — кімрський
 кін. — кінець
 кінц. — кінцевий
 клич. — кличний (відмінок)
 клімат. — кліматичний
 козац. — козацький
 кол. — колишній
 компл. — комплексний
 корей. — корейський
 костр. — костромський
 кр.тат. — кримськотатарський
 к. с. — куток села
 культ.-госп. — культурно-господарський
 культ.-істор. — культурно-історичний
 куман. — куманський
 кур. — курський
 курд. — курдський
 кут. — куток (села)
 л. — лівий (про притоку)
 лабіал. — лабіалізований
 ландш. — ландшафтний
 лат. — латинський
 латв. — латвійський
 лекс. — лексичний
 лекс.-синт. — лексико-синтаксичний
 лемк. — лемківський
 лим. — лиман
 лиман. — лиманний
 лит. — литовський
 лінгвіст. — лінгвістичний
 ліс. — лісовий
 лісостеп. — лісостеповий
 літ. — літературний
 літоп. — літописний
 локал. — локальний
 локал.-атрибут. — локально-
 атрибутивний
 локал.-релят. — локально-релятивний
 лтс. — латиський

- льодовик. — льодовиковий
 м. — місто
 маляр. — малярський
 макед. — македонський
 манс. — мансійський
 мед. — медичний
 мемор. — меморіальний
 мемор.-ідеол. — меморіально-ідеологічний
 метафор. — метафоричний, метафорично
 метонім. — метонімічний, метонімічний
 мин. — минулий (час)
 мисл. — мисливський
 міжморф. — міжморфемний
 міжнарод. — міжнародний
 мікротопонім. — мікротопонімний
 місц. — місцевий
 міськ. — міський
 міфол. — міфологічний
 міфопоет. — міфопоетичний
 м-ко — містечко
 мн. — множина
 мог. — могила
 молд. — молдовський
 молд.-укр. — молдово-український
 молд.-рум. — молдово-румунський
 молд.-слов. — молдово-слов'янський
 мон. — монастир
 монг. — монгольський
 монг.-тат. — монголо-татарський
 монг.-тюрк. — монголо-тюркський
 морав. — моравський
 морд. — мордовський
 морф. — морфема, морфемний
 морфол. — морфологічний
 морфол.-фонет. — морфолого-фонетичний
 морфонол. — морфонологічний
 москов. — московський
 мотивац. — мотиваційний, мотиваційно
 мотивац.-генет. — мотиваційно-генетичний
 мотивац.-семант. — мотиваційно-семантичний
 м / р — міська рада
 наголош. — наголошений
 надчорномор. — надчорноморський
 наз. — називний (відмінок)
 наказ. — наказовий (спосіб)
 напр. — наприклад
 наприкін. — наприкінці
 нар.лат. — народнолатинський
 народноетимол. — народноетимологічний
 наук. — науковий
 нац. — національний
 н.в.нім. — нововерхньонімецький
 н.гр. — новогрецький
 н.е. — наша (нова) ера
 невідантроп. — невідантропонімний
 неіндоевроп. — неіндоевропейський
 неістор. — неісторичний
 ненаголош. — ненаголошений
 неофіц. — неофіційний
 непалат. — непалатальний, непалаталізований
 неперед. — непередній (ряд)
 непродукт. — непродуктивний
 неслов. — неслов'янський
 ниж. — нижній
 ниж.наддніпр. — нижньонад-дніпряньський
 нім. — німецький
 н.луж. — нижньолужицький
 ног. — ногайський
 номенкл. — номенклатурний (ім'я)
 нос. — носовий
 ностр. — ностратичний
 нп — населений пункт
 обл. — область, обласний
 о-в — острів
 огуз.-кипч. — огузько-кипчацький
 одн. — однина
 оз. — озеро
 ойконім. — ойконімний
 олон. — олонецький
 омонім. — омонімічний
 онім. — онімний
 орніт. — орнітологічний
 орфоеп. — орфоепічний
 осет. — осетинський
 особ. — особовий
 офіц. — офіційний, офіційно
 п. — правий (про притоку)
 палат. — палатальний, палаталізований
 парал. — паралельний, паралельно
 паронім. — паронімічний
 парт. — партійний
 пасив. — пасивний
 п-в — півострів
 пгт — посёлок городского типа (рос.)
 пд. — південь, південний
 пд.європ. — південноєвропейський
 пд.зх. — південний захід
 пд.-зх. — південно-західний
 пд.пол. — південнопольський
 пд.слов. — південнослов'янський
 пд.сх. — південний схід
 пд.-сх. — південно-східний
 пд.сх.слов. — південносхідно-слов'янський
 пд.укр. — південноукраїнський
 пейор. — пейоративний
 перев. — переважний, переважно
 перед. — передній
 перен. — переносний
 перс. — перський
 пестл. — пестливий
 пестл.-релят. — пестливо-релятивний
 печ. — печера
 печеніз. — печенізький
 письм. — письмовий

- семант. — семантичний
 семасіол. — семасіологічний
 сем. хам. — семіто-хамітський
 сер. — середина, середній
 серб. — сербський
 серб.-хорв. — сербо-хорватський
 сер.-верх. — середньо-верхній
 середземномор. — середземноморський
 середньояз. — середньоязиковий
 сер.наддніпр. — середньонаддніпрянський
 симв. — символічний
 синонім. — синонімічний
 синтакс. — синтаксичний
 с.іран. — середньоіранський
 сірій. — сірійський
 сканд. — скандинавський
 скіф. — скіфський
 скіфо-сармат. — скіфо-сарматський
 складноскор. — складноскорочений
 складносуф. — складносуфіксальний
 складнофлект. — складнофлексивний
 скороч.суф. — скороченосуфіксальний
 сл. — слобода
 слвн. — словенський
 слвц. — словацький
 слвц.-зх.укр. — словацько-західноукраїнський
 слов. — слов'янський
 словако-укр. — словако-український
 слов.-балт.-герм. — слов'яно-балто-германський
 слов.-іллір. — слов'яно-іллірійський
 словін. — словінський
 слов.-кельт. — слов'яно-кельтський
 словосп. — словосполучення
 словотв. — словотвірний
 словотв.-семан. — словотвірно-семантичний
 слов.-скіф. — слов'яно-скіфський
 слов.-тюрк. — слов'яно-тюркський
 смт — селище міського типу
 с.нім. — середньонімецький
 согд. — согдійський
 соціал. — соціальний
 соціал.-економ. — соціально-економічний
 спелеонім. — спелеонімний
 с.перс. — середньоперський
 спец. — спеціальний
 співвідн. — співвідносний
 сполуч. — сполучник
 спорід. — споріднений
 с / р — сільська або селищна рада
 сс. — села
 ст. — старий
 ст. — століття (після числівників)
 ст.блр. — старобілоруський
 степ. — степовий
 стиліст. — стилістичний, стилістично
 ст.інд. — староіндійський
 стос. — стосовно
 ст.пол. — старопольський
 ст.прус. — старопруський
 стр. — струмок
 ст.рос. — староросійський
 структур. — структурний, структурно
 структур.-фонет. — структурно-фонетичний
 ст.серб. — старосербський
 ст.сл. — старослов'янський
 ст.укр. — староукраїнський
 суб'ект. — суб'єктний
 суб'ект.-релят. — суб'єктно-релятивний
 субстант. — субстантивний,
 субстантивований
 субстр. — субстратний
 суміж. — суміжний
 суряд. — сурядний
 сусід. — сусідній
 сусп.-економ. — суспільно-економічний
 сусп.-політ. — суспільно-політичний
 суф. — суфікс, суфіксальний
 суч. — сучасний
 сх. — схід, східний
 сх.європ. — східноєвропейський
 сх.пол. — східнопольський
 сх.поліс. — східнополіський
 сх.псл. — східнопраслов'янський
 сх.ром. — східнороманський
 сх.слов. — східнослов'янський
 сх.слов.-кельт. — східно-слов'янсько-кельтський
 сх.тюрк. — східнотюркський
 сх.укр. — східноукраїнський
 с-ще — селище
 тавр. — таврійський
 тадж. — таджицький
 та ін. — та інший
 тар. — таращинський (діалект)
 тат. — татарський
 тат.-тур. — татарсько-турецький
 твер. — тверський
 тел. — телеутський
 тепер. — теперішній (час)
 т. зв. — так званий
 типол. — типологічний
 тис. — тисячоліття
 топогр. — топографічний
 топонім. — топонімний
 торф. — торфище, торф'яний
 тохар. — тохарський
 тс. — те саме
 тур. — турецький
 турист. — туристичний
 туркм. — туркменський
 тюрк. — тюркський
 тюрко-іран. — тюрко-іранський
 тюрко-монг. — тюрко-монгольський
 угор. — угорський
 удм. — удмурдський
 узб. — узбецький
 укр. — український

укр.мовн. — україномовний
 укр.-молд. — українсько-молдовський
 укр.-рос. — українсько-російський
 укр.-слвц.-мадяр.-рум. — українсько-
 словацько-мадяро-румунський
 уподіб.-зменш. — уподібнювально-
 зменшувальний
 ур. — урочище
 урало-сиб. — урало-сибірський
 уроч. — урочистий
 урум. — урумський
 у т. ч. — у тому числі
 ущ. — ущелина
 факульт. — факультативний
 фаринг. (горт.) — фарингальний
 (гортанний)
 фізико-геогр. — фізико-географічний
 фін. — фінський
 фінік. — фінікійський
 фін.-угор. — фінно-угорський
 флект. — флективний
 фолькл. — фольклорний
 фонет. — фонетичний
 фонет.-орфограф. — фонетико-
 орфографічний
 фрак. — фракійський
 фрако-псл. — фрако-праслов'янський
 франк. — франківський

франц. — французький
 х. — хутір
 хант. — хантійський
 ханти-манс. — ханти-мансійський
 хет. — хетський
 хорв. — хорватський
 хр. — хребет
 християн. — християнський
 ц. — церква
 центр. — центральний
 центр.азій. — центральноазійський
 центр.укр. — центральноукраїнський
 ц.слов. — церковнослов'янський
 чагат. — чагатайський (староузбецький)
 чан. — чанський
 чв. — чверть
 чес. — чеський
 числ. — числівник
 чол. — чоловічий (рід, ім'я)
 чорномор. — чорноморський
 чув. — чуваський
 швейц. — швейцарський
 шипл. — шиплячий
 шл. — шльонський
 шор. — шорський
 язичн. — язичницький
 якут. — якутський

УЖИТІ ОНОМАСТИЧНІ ТЕРМІНИ

- Агіонім** — власна назва культової споруди (церкви, монастиря, каплиці).
Андронім — власна назва жінки за прізвищем чи ім'ям чоловіка.
Антропонім — будь-яка власна назва людини.
Гелонім — власна назва болота, мочара, торфища і т. ін.
Гідронім — власна назва водного об'єкта.
Демонім — власна назва нечистої сили (демона).
Дрімонім — власна назва лісових, кущових, садово-паркових насаджень.
Ергонім — власна назва виробничого об'єкта.
Етніонім — назва народу, племені, етнічної групи.
Етнохоронім — спільна назва народу і території, яку він заселяє.
Інсулонім — власна назва острова, півострова, морської коси.
Катойконім — назва людини за місцем народження або проживання.
Лімвонім — власна назва непроточної води (озера, ставу, лиману тощо).
Макрооронім — власна назва великого гірського масиву.
Макротопонім — власна назва великого географічного об'єкта.
Мікротопонім — власна назва незначного географічного об'єкта в межах населеного пункту (кутка села, поля, посадки, сажалки і т. ін.).
Ойконім — власна назва населеного пункту.
Онім — будь-яка власна назва.
Оронім — власна назва об'єкта позитивного чи негативного рельєфу (гори, хребта, горба, западини, заглиблення на суші тощо).
Патронім — ім'я людини по батькові.
Пелагонім — власна назва моря.
Теонім — власна назва божества.
Топонім — власна назва географічного об'єкта.
Урбанонім — власна назва внутрішньоміського об'єкта.
Хоронім — власна назва території (країни, району, області, історико-етнографічної території тощо).
Хрононім — власна назва історичної події, свята.

СЛОВНИК ТОПОНІМІВ

А

- Авдієве озеро** — заплавне озеро на правому березі Десни, за 3 км від с. Максаків Мен. р-ну Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 7]. Лімnonім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* «природна або штучна заглибина, заповнена водою» [СУМ 5, 653] й означенням у формі посесива на *-еве* / *-єве*, похідного від антропоніма *Авдій*, що є розм. формою офіц. *Овдій* [Трійняк, 255].
- Авдіївка** — місто, Ясинуват. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. у сер. XVIII ст. [ГЕУ 1, 8]; *Авдеевка* (1981) [СЭС, 12]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Авдій*; пор. *Авдїївське родовище скляних пісків* [ГЕУ 1, 8].
- Аверкієва** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на Довгоруківській яйлі [ГЕУ 1, 8]. Спелеонім виник як посесив на *-єва* / *-єва* від антропоніма *Аверкій*, що є варіантом чол. імені *Оверкій* [Скрип.-Дзятк., 73].
- Авер'янівське озеро** — оз. біля с. *Заозерного* Новотроїцьк. р-ну Херсон. обл. [ГЕУ 1, 8]. Лімnonім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* (див. *Авдієве озеро*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від суміж. ойконіма *Овер'янівка* [АТП, 471], в основі якого відбулося акання під впливом рос. мовлення й варіантів твірного чол. імені *Овер'ян* / *Авер'ян* [Скрип.-Дзятк., 73].
- Авінда** — вершина на Головн. пасмі Кримськ. гір, найвища точка Нікітінської яйли [ГЕУ 1, 9]; пор. назву суміж. р. *Авінда*, *Авунда*, *Аунда-Узень* [Бушаков, 61], рос. *Авинда*, *Авунда*, *Авонда*, *Аида*, *Ауда* [Суперанская, 191]. Оронім виник способом трансонімізації гідроніма, що походить від іран. за походженням *ав-* «вода» і суф. *-інда* / *-унда* / *-онда* / *-да* на означення місця, в якому багато чогось, тобто за ознакою «місце, в якому багато води» [Суперанская, 191]. Твірний гідронім міг сформуватися на ґрунті д.іран. *āp-* / *āv* «вода» в скіф. мовному середовищі; пор. скіф. імена *Ἀβδάρκοϋς* та *Ἀβνώζος* [Абаев, 85]. На думку В. А. Бушакова, гідронім постав на основі д.гр. *ἄγῶν, ὄνος* «місце зборів, збори» [Бушаков, 61], що малоімовірно з огляду на неможливість переходу *-γ* / *-β* у гр. мові або гр. *-γ* в слов. *-v-*, укр., рос. *-в-*.
- Авората** — річка, впадає в Чорне море на сх. від м. Алушти в Криму [СГУ, 19]. Назва гр. походження, первісно *Αορατος* «що її не можна побачити» [Білецький, 42], тобто «невидима річка, така, що зникає». Нехарактерне для слов. мовлення з'явлення на поч. слова природно усунуто епент. *-в-* перед лабіал. *-о-*, а закінч. *-а* є наслідком узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*. Пояснення гідроніма у зв'язку з д.гр. *ἄβροτος* «безсмертний, божественний; безлюдний» [Бушаков, 60] менш переконливе.

Жодного стосунку гідронім *Авората* не має до назви загадкової країни *Аратта*.

Агарміський ліс — компл. пам'ятка природи держ. значення в ур. *Агармиш*, Кіров. р-н у Криму [ГЕУ 1, 10]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ліс* «велика ділянка землі, густо заросла деревами, а також велика кількість дерев, які ростуть на такій площі» [СУМ 2012, 504] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. топоніма *Агармиш*.

Агармиш — платоподібний гірський масив у Внутрішн. пасмі Кримськ. гір, поблизу м. Старого Крима [ГЕУ 1, 10]. Оронім виник унаслідок онімізації кр.тат. *ağarmış* «побілілий, посивілий», утвореного від кр.тат. *ağar-* «біліти, сивіти; лияти, блякнути» [Бушаков, 77] за допомогою давн. дієприкм. суф. *-миш / -меш / -мош*. Мотивац. ознакою назви масиву могла бути не лише його засніженість, пов'язана зі значенням дієсл. *біліти, сивіти*, а й блякність після сходження снігу, зумовлена процесом, названим дієсл. *лияти, блякнути*; пор. похідну від ороніма складену назву компл. пам'ятки природи держ. значення *Агарміський ліс*, що являє собою урочище на гірському масиві *Агармиш* [ГЕУ 1, 10].

Адалари — скелі-острови в Гурзуфській бухті Чорн. моря, у межах Криму; *Близнята* [ГЕУ 1, 20]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації кр.тат., тур. *адалар* «острови», що є формою мн. із суф. *-лар*, утвореною від тур. ГТ *ада* «острів, півострів» [Радлов I/1, 476]. Закінч. мн. *-и*, яке дублює тюрк. *-лар*, приєднано в сх.слов. середовищі як засіб адаптації кр.тат. ороніма рос. та укр. мовами. Парал. назва скель-островів *Близнята* постала семант. способом від апелювання *близнята* «близнюки; (діал.) дві з'єднані посудини» (< *близ* — заст. «близькість», діал. *блізень* «близька відстань» [ЕСУМ 1, 208]), що вказує на дві подібні за формою і бл. одна від одної кам'яні скелі.

Аджамка — 1) село, Кіровоград. р-н і обл.; *Аджамка Пикинерная*; 2) річка, л. Інгулу л. Пд. Бугу; *Аджинка* (1697), *Аджамка* (1898), *Adžatka* (1880), *Пікінерка* [СГУ 1, 19]; *Отжетка* (1769), *Оджамка* (1779); пор. ще *Ожамське болото* в с. *Аджамка* й р. *Суха Аджамка* л. *Аджамки*, а також р. *Аджамка* в бас. *В'ятки* [Лучик 1999, 24—25]. Назва села, яке засн. 1733 р., є семант. утворенням від давн. зафіксованого гідроніма *Аджинка*, в основі якого тат. або тур. дієприкм. *аджим / аджин* «зіпсований, прогіркий, скислий» [Радлов I/1, 525], що походить від д.тюрк. *асі-* «киснути, бродити» [ДТС, 4], і слов. суф. *-к(а)* в релят. функції. Гідронім виник за актуальною для степ. річок ознакою «вода, що гірчить, кисла, зіпсована тощо». Його структ. варіанти пояснюються у зв'язку з поширенням у діалектах тюрк. мов чергуванням суф. *-н-* / *-м-* і голос. *-и-* / *-а-*, що постали на основі д.тюрк. дифтонга [уа]; пор. чув. *гурут* на місці *гарут* «шлунок» [Баскаков, 90, 94—95]. Основа *Аджи-* наявна в багатьох гідронімах пд. України та за її межами, де поширені тюрк. елементи й пізн. слов. назви з відповідною внутрішньою формою: б. *Гірка*, р. *Гірки води*, оз. *Солоне Озеро*, бб. *Солонувата* тощо; рос. гідроніми з основою *Горьк-* та ін. [Лучик 1999, 26—28]; пор. ще *Аджі-Кобá* (див.). Пояснення назви *Аджамка* у зв'язку з тур. *adžat* «перс» [Трубачев, 109—111; Масенко, 101] непереконливе з погляду на відсутність д.іран. племен на території України в 2-му тис. н. е. Істор. ойконім *Аджамка Пикинерная* постав за тією ознакою, що с. *Аджамка* було засн. *пікінерським* полком. Певний час воно мало парал. назву *Пикинерная, Пікінерна* [Лучик 1999, 28].

Аджиголь — річка, вп. в оз. *Аджиголь (Аджіське)* в с. Тузли Татарбунар. р-ну Одес. обл.; *Аджи-гэль* (1850) [СГУ, 19]. Гідронім виник від двох основ тюрк. походження: *аджи* «киснути, бродити» (див. *Аджамка*) і *гол / кол, голь / коль, гуль / куль* із широкою «водною» семантикою, які зводяться

до д.тюрк. *köl* «озеро, водойма» [ДТС, 313; Мурзаев, 148, 283, 312—313]; пор. мис *Аджигол* у Дніпровсько-Бузьк. лим. на сх. від м. Очакова Миколаїв. обл. і солоне *Аджигольське озеро* в Кіров. р-ні Криму з відповідною основою в означенні [ГЕУ 1, 20].

Аджі-Кобá — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабіяйла [ГЕУ 1, 21]. Спелеонім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита, утвореного від основ *аджі* «киснути, бродити; гірчити» (див. *Аджамка*, *Аджиголь*) і *кобá* «печера, гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаев, 280] за ознакою «печера, поверхня якої складається з гірких розчинених порід вапняків, гіпсу, кам'яної солі тощо», букв. «гірка, солона печера».

Аерофлòтський — с-ще міськ. типу, Залізнична р / р м. Сімферополя в Криму [АТП, 255], рос. *Аэрофлотский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ський*, утвореного від рос. *аэрофлòт* «авіа-підприємство СРСР, яке належить до числа найкрупніших у світі» [СЭС, 97] за ознакою «поселення поблизу аеродрому, що належить цивільному авіапідприємству — аерофлоту»; пор. вул. *Аерофлотська* в м. Києві, що веде до аеропорту «Жуляни». Форма чол. роду ойконіма зумовлена його узгодженням з рос. номенкл. іменем *поселок*.

Азòвське — с-ще міськ. типу, Джанкой. р-н у Криму [АТП, 261]; до 1945 р. — *Колай* [ГЕУ 1, 25], рос. *Азовское*. Суч. ойконім виник унаслідок трансонімізації означення *Азòвське* в назві суміж. моря (див. *Азòвське море*). Істор. назва *Колай* походить від тур. *колаі* «зручний» або омонім. дієприкм. *колаі* «такий, що знаходиться на якомусь місці» [Радлов II/1, 586].

Азòвське мòре — море, на пд. сх. України і пд. зх. Росії, з'єднане з Чорн. морем Керченськ. прот.; *Азовское море* (1981), д.рус. *Суружское море* [СЭС, 27]. Суч. пелагонім є відн. пізн. сх.слов. утворенням, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *мòре* «частина океану — великий водний простір з гірко-солоною водою, який більш-менш оточений суходолом» [СУМ 4, 802] й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від ойконіма *Азòв* (пор. смт *Азòвське* в Криму і м. *Азов* на сх. узбережжі моря в Росії [Никонов, 17]), або як калька кр.тат. *Азав денгизи*, де *Азав* виконує роль означення в ізафетній конструкції з двох іменників. Отже, за походженням твірна основа *Азов* є псевдосуфіксальною слов'янізованою формою кр.тат. *Азав*, *Азау* (варіант тур. *Азак*), утвореного шляхом онімізації кипч. *азау* (тур. *азак*) «гірло річки, її кінець, пониззя» [Отин 2, 254—255]; пор. похідні від назви *Азòвське море* складні та складені топоніми [ГЕУ 1, 23—28]. В істор. часи море мало ще кілька назв. Давні греки називали його *Мейотіс*, *Меотіда* [Білецький, 38], *Майотіс лиман* «Мейотійське озеро» за відношенням до *меотів*, які заселяли пд.-сх. узбережжя моря [Никонов, 17]. Цей пелагонім уживали римляни. Місц. жителі в антич. часи іменували його *Темиринда* [Никонов, 17], можливо, за наявністю залізної руди або заліза в джерелах мінеральних вод: тюрк. *демир* / *темир* «залізо, залізний» [Севортян 1980, 188—190]. Близька до суч. назва *Бахр-Азу*, *Бахр-ель-азов* з'являється десь із XIV ст. в араб. джерелах [Білецький, 39; Никонов, 17]. У її структурі *бахр* «море» та *азау* — рід в узбеків [Бушаков, 83]. Парал. функціонували ще *Карбалік* з основою тур. *балік* на позначення риби, араб.-тур. *Бахр-Пераозунд* «Перанезунське море», *Бахр-Сардак* або *Бахр-Судак* «Судацьке море» [Білецький, 39]. У д.рус. мовленні вживали пелагонім *Суразьке море* — за відношенням до м. *Сураж* у Криму [Никонов, 17].

Ай-Геòргій — скеля в Чорн. морі, біля зх. узбережжя Кримськ. п-ва, pobl. мису Фіолент [ГЕУ 1, 29]. Оронім постав способом трансонімізації агіоніма гр. походження, що виник на основі д.гр. *ἅγιος* «святий,

священний» і антропоніма *Георгій* (< гр. γεωργος «хлібороб, плугатар» [Скрип.-Дзятк., 46]) і називав місц. ц. або мон. *Св. Георгія* на скелястому підвищенні. Такі культові споруди часто зводили на скелях або горах Пд. Криму внаслідок його християнізації візантійцями, основу яких становили греки; пор. аналог. утворені крим. відаг. ороніми *Ай-Даніль*, *Ай-Нікола*, *Ай-Тодор*, *Ай-Фока* та ін. [ГЕУ 1, 30] (див. *Ай-Петрі*).

Айгульське озеро — солоні озера: 1) Красноперекопськ. р-н у Криму; *Велике Айгульське озеро*, *Кирське озеро*; 2) у тому ж р-ні Криму [ГЕУ 1, 29]. Лімоніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від тюрк. гідроніма *Айгуль* [Суперанская, 211], в основі якого *ай* «святий» (див. *Ай-Георгій*, *Ай-Петрі*) і тюрк. *гуль* «озеро» (див. *Тилігул*). Парал. назва *Кирське озеро* постала аналог. способом з використанням в атрибутиві незафіксованої топооснови *Кир-* або твірного ГТ *гир / кир* «поле, степ, плато; підвищення; гора, гребінь гори, берег і т. ін.» тюрк. походження [Мурзаев, 166, 327]. Трикомпонентний лімонім утворено від основної назви синтакс. способом шляхом приєднання означення *Велике*, яке вказує на відповідні розміри першого озера.

Ай-Даніль — мис на Пд. березі Криму, на пд. зх. від Гурзуфа [ГЕУ 1, 30]. Топонім постав способом трансонімізації агоніма гр. походження *Ай-Даніль*, що називав християн. культову споруду на мисі (див. *Ай-Георгій*, *Ай-Петрі*).

Айдар — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1577); *Адар* (1503), *Адара* (1552), *Айдарь* (1782), *Айдара* (1801), *Ойдар* (1586), *Ойдор* (1666), *Войдара* (1666), *Гайдар* (1704), *Гайдарь*, *Яйдар*, *Гдар* (1660), *Андарь* (2-а пол. XVIII ст.), *Андар* (1769), *Лайдар* (1823), *Лесной Одар* (1667) та ін. [СГУ, 20]. Гідронім виник семант. способом унаслідок онімізації тюрк. *айдар* (букв. «чуб, коса») в геогр. значенні «підвищення, звичайно з великої купи каміння, складеної на самій вершині у вигляді конуса» [Мурзаев, 41]. Іншомовне походження і різнодіалектні впливи спричинилися до численних варіантів топоніма, який поширився на суміж. об'єкти в бас. річки; пор. ур. *Усть Айдар* (1587), нп *Ойдар* (1708), *Новый Айдар*, *Старый Айдар* (1705), *Новая Айдарь*, *Старая Айдарь* (1859), *Айдарьская сторожа* (1571), *Новый Айдар* (*Айдари*), суч. нп *Новоайдар* і *Айдар-Миколайівка Новоайдар*. р-ну Луган. обл. [СГУ, 20], компл. пам'ятку природи держ. значення *Айдарська тераса*, що являє собою вікову діброву в заплаві р. *Айдар* [ГЕУ 1, 30].

Ай-Петрі — гора, турист. об'єкт на пд. Криму, вершина на *Ай-Петринській яйлі* на пн. від м. Алупки [ГЕУ 1, 30]. Оронім гр. походження, можливо, виник безпосередньо від двох основ: "αγιος «святий, священний» і πέτρος «камінь, скеля»; пор. ойконім Αγιου Петρου у Греції [Бушаков, 61]. Кол. назва г. "Αγιος Πέτριο. Компонент *Ай* поширений у топонімії Криму: джерело й руїни ц. або мон. св. Андрія *Ай-Андрі*, дол. й рр. *Ай-Ван*, *Айвоен*, *Ай-Ян*, *Аян* («св. Іван»), мис *Ай-Тодор* [Білецький, 41], яр *Ай-Брокул*, руч. *Ай-Василь-Дере*, нп *Айвасиль* [СГУ, 20], мис *Ай-Фока*. З огляду на високу продуктивність геогр. назв з компонентом *Ай-* та іменем святого, на честь якого візантійці зводили на узбережжі Чорн. моря християн. культові споруди, подібні топоніми мають відаг. походження (див. *Ай-Георгій*), тобто безпосередньо не мотивовані відповідними іменами святих. У зв'язку з цим і оронім *Ай-Петрі*, найімовірніше, постав від назви спорудженої на горі ц. чи мон. *Св. Петра*, а не мотивований сакр. властивостями самої скелі; пор. похідну назву платоподібного масиву Головн. пасма Кримськ. гір *Ай-Петринська яйла* [ГЕУ 1, 30].

Айя — 1) крайній зх. мис Пд. берега Криму; 2) ландш. заказник держ. значення в Криму; *Мис Айя* [ГЕУ 1, 30]. Оронім виник унаслідок онімізації форми

жін. роду д.гр., н.гр. "аґа «свята»; пор. ойконіми в Греції *Ayioi, Ayia, Anastasia, Aia Varvara* та ін. [Бушаков, 61]. Назва заказника постала способом трансонімізації суміж. ороніма, хоча за своєю суттю це той самий топонім, а новим є лише держ. статус миса.

Ак-Кая — 1) скеляста гора на сх. Внутрішн. пасма Кримськ. гір, біля м. Білогірська; 2) компл. пам'ятка природи держ. значення на г. *Ак-Кая* [ГЕУ 1, 31]. Оронім тюрк. походження, виник на основі словосп. з опорним ГТ *ка* «скеля, круча» [Мурзаев, 267] й означенням *ак* «білий» за відповідним кольором стрімчака, що складається з випняків та мергелів [ГЕУ 1, 31]; пор. семантику складної основи суміж. ойконіма *Білогірська*.

Аккерман — кол. назва м. Білгород-Дністровський в Одес. обл.; *Ак-Керман* [ГЕУ 1, 31], *Аккерман* — до 1944 р. [СЭС, 31]. Ойконім тюрк. походження, виник способом складання двох основ: *ак* «білий» і *kärman* «фортеця, місто». Назва є тур. калькою попереднього д.рус. *Бѣлгородъ* [Фасмер 1, 64—66] (див. *Білгород-Дністровський*).

Акмонайський перешійок — смуга суходолу між Арабатськ. та Феодосійськ. зат., яка з'єднує Керчинськ. п-в з Кримськ. п-вом [ГЕУ 1, 32]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перешійок* «вузька смуга суші, що сполучає два материки або материк з півостровом» [СУМ 6, 321] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від ойконіма тюрк. походження *Ак-Монай*; пор. спорід. антропонім *Ақтайпау*, букв. «білолобий» [Бушаков, 79].

Акрин — гора, біля с. Текуча Косів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Акра, Акра* (1788), «*na Gurze Akryn*» (1788), *Акryn* (1933), *Акрин* (1999) [Габораєк, 10]. Оронім постав як релятив на *-ин* від вихідного *Акра*, яке водночас є назвою потоку біля підніжжя гори. Форма чол. роду зумовлена узгодженням з ГТ *хребет*, уживаним парал. з номенкл. іменем *гора*. Топонім *Акра* поодинокий у карп. регіоні, тому важко встановити його етимологію. Припущення, що «він утворений семант. шляхом від рум. апелятива *akră* «щавель» [Габораєк, 10], сумнівне із семасіол. погляду. Імовірнішою є мотивація твірного гідроніма спорід. рум. *асги* «кислий» [Novenau, 36] за відповідною якістю води суміж. потоку. Якщо ж первинним був оронім *Акра*, на що вказують писемні фіксації, то семант. переконалившим виглядає його зв'язок з д.гр. "акрп / "акра «вершина, верх; край, мис; фортеця, замок (на горі), кремль»; пор. антич. пос. "Акра на Керчинськ. п-ві [Бушаков, 61]. Можливим є вищикнення топоніма *Акра* як псл. субстантива з іменним преф. **a-* й основою **kъga*, що зводиться до і.е. *(*s*)*ker-* «гнути; кривити; крутити, вертити, обертати», рефлексі якого поширені в слов. топонімії та антропонімії [Козлова, 37, 49—50; Шулґач 2008, 12].

Аксу — 1) ручай, л. Улу-Узеню бас. Чорн. моря побл. м. Алушти в Криму [СГУ, 20]; 2) річка, назва Пд. Бугу в записях П. Маштакова [СГУ, 423]. Гідроніми тюрк. походження, виникли як композити на основі словосп., що містить *ак* з етимол. семантикою «текти», пізн. — «білий», і *су* «вода», букв. «вода, що тече» [Мурзаев, 42]. Стос. гірських річок у Сер. Азії, Азербайджані та ін., які мають прісну воду, відбулося переосмислення гідрооснови «біла, чиста вода» [Мурзаев, 43—44], що внаслідок міграцій зі сходу могло позначитися і на назвах укр. водних об'єктів з проточною водою. Цьому сприяло одне із значень основи *ак* «білий, чистий» [Севортян, 116—117], яке також актуальне в гідронімії й характеризувалося семасіол. переходом «білий, світлий» → «річка», зумовленим зоровим враженням; пор. аналог. явище в європ. гідронімії, що зокрема відбилося в назві потоку *Альбин* (див.), гідронімах *Біла, Білий* (див.), рум. ГТ *albie*.

Актаське озеро — солоне озеро, Ленін. р-н у Криму; *Альельське озеро* [ГЕУ 1, 32]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з

- опорним ГТ *óзеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від тюрк. топоніма *Акташ* (< *ак* «білий» і *таш* «камінь»; див. *Ташлик*), у фіналі якого відбулася фузія *-ш-* / *-с-*. Парал. назва постала аналог. способом на основі незафіксованого топоніма *Альель*, утвореного від кр.тат. *aliy*, тур. *ali*, *áli* «вищий, високий; піднесений, шляхетний» [Бушаков, 78], у якому відбулася редукція ненаголош. *-i-*, та кр.тат. *el* «народ, люди; країна, край; село» [Бушаков, 103].
- Акчокра́к** — балка, п. Домузли, вп. в Азовське море (1792), *Ак-Чокрак* (1850), *Янчокракъ* (б. р.), *Анчекракъ* (1889), *Антокракъ* (1855), *Акакъ Чокракъ* (1788) [СГУ, 20]; як річка в Приазовськ. р-ні Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 34]; пор. р. *Анчокра́к* і нп *Анчокракъ* (1861) в Одес. обл. [СГУ, 23]. Гідронім тюрк. походження, виник як композит на основі словосп. з означенням *ак* «білий, чистий» і опорним кр.тат. ГТ *чокра́к* «джерело» [Марзаев, 618].
- Алібе́й** — лим., Татарбунар. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 35]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок втрати опорного номенкл. імені й трансонімізації антропоніма-означення *Алібе́й*, в основі якого кр.тат., тур. *áli* «вищий, високий, величний» і *bay / bey* «пан, хазяїн; правитель, вождь» [Бушаков, 86—87]. Припускають, що це було ім'я тур. воєначальника XVIII ст. *Сараскіра Гаджі-Алі-бея* [Янко, 23].
- Алія́га** — річка, вп. в оз. Китай бас. Дунаю (1957); як б. в с. *Аляга* (воно ж *Кацбахъ*) кол. Акерманськ. пов. (1861); *Аляга* (1946), *Малый Ташлик* (1817), *Аліяда* (1862), *Аляга* (1960) [СГУ, 21]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита з основами кр.тат. *aliy*, тур. *áli* «вищий, високий» [Бушаков, 78] і тур. діал. *йака / йаха* «край; берег; горб, хребет, голі вершини» [Севортян 1989, 82—83]. Назву суміж. с. *Аляга* утворено способом трансонімізації гідроніма, основа якого зазнала стягнення голос. *-i-* перед артикуляційно бл. *-j-*. Перенесення тюрк. кінц. наголосу на передостанній склад відбулося в слов. мовному середовищі під впливом похідних із суф. *-ága / -яга* на зразок *бідня́га, бродя́га*. Парал. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання до тюрк. *Ташлик* (див.) рос. *Малый*, що вказує на розміри річки.
- Алка́лія** — річка, вп. в оз. Солоне на зх. від Дністра (1957); нп. *Алкалія* (воно ж Білостанкова) кол. Акерманськ. пов. (1861); *Алка́лі-Дере́* (1817), *Алка́лія* (1979), *Алкалія*, або *Алка́лі-дере* (1850), *Алка́ль-дере* (1853) [СГУ, 21]. Суч. гідронім виник унаслідок субстантивациі означення *Алка́лі / Алка́ль*, утвореного від *alkali* «кільцева» (< кр.тат. *alga* «кільце» + суф. *-li(a)* в релят. функції) (див. [Бушаков, 78]), яке в істор. назві річки взаємодіяло з ГТ *дере* «ущелина, яр і т. ін.» [Мурзаев, 171]. Ойконім *Алка́лія* постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.
- Алма́зна** — місто, Стаханов. м / р Луган. обл.; засн. 1898 р. [ГЕУ 1, 35], рос. *Алма́зная*. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *алма́зний* «стос. до *алма́з*», яка узгоджувалася з номенкл. іменем *шахта*, або від ергоніма (назви шахти) *«Алма́зна»* способом його трансонімізації.
- Алта́гірський зака́зник** — загальнозоол. заказник держ. значення, Якимів. р-н Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 35]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* «місце тимчасової заборони полювання» [СУМ 3, 137] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від мікротопоніма тюрк. походження *Алта́гір* (< *алт* «нижня сторона, низ, підгрунття; півніжжя гори» + *гир / кир* «поле, степ, плато; підвищення; гора, гребінь гори, берег і т. ін.» [Мурзаев, 47, 166, 327]).
- Алу́пка** — місто, Ялт. р-н на бер. Пд. Криму; уперше згадується в X ст. під назвою *Аубіка* [ГЕУ 1, 35], до поч. XX ст. місто мало назву *Лу́пико*; пор. у генуезців XIV ст. *Lurico* [Никонов, 21], *Алу́пка* (1981) [СЭС, 43]. Ойконім

гр. походження. Вважають, що він мотивований особ. гр. іменем Αλωπηξ [Суперанская, 44]. Імовірноше, що назва виникла безпосередньо від апелютива ᾠαλεπού / ᾠαλουπού < д.гр. ᾠαλωπηξ «лисиця» за допомогою суф. -κία , що вказував на насиченість місцевості відповідними тваринами; пор. о-в ᾠαλωπεκία в Боспорськ. прот. (у Плінія Старшого), а також безсуфіксні назви ур. *Алепо* / *Алепу*, *Алунія* / *Улунія* та ін. [Бушаков, 61], ур. *Алепύς Τρεπία*, румей. букв. «лисячі нори», біля с. Кипуча Криниця Старобешів. р-ну Донец. обл., де проживають приазовські греки [Отин 2000, 18]. Суф. -κ(a) постав у сх.слов. мовному середовищі внаслідок трансформації д.гр. -κία за аналогією до відповідної ойконім. моделі з релят. словотв. значенням. Варіант назви *Луніко*, *Luniko* без початк. *A-* сформувався під впливом генуез. (італ.), лат. *luprus* «вовк» [ЛРС, 461].

Алушта — місто, на узбережжі Пд. Криму; засн. в VI ст. у зв'язку з будівництвом візант. фортеці *Алустон* за наказом Юстіана I [ГЕУ 1, 35; Янко, 23], *Алушта* (1981) [СЭС, 43]. Ойконім гр. походження. Його суч. форма є кол. означенням з основою гр. ᾠαλουστός «невмиваний» у структурі складеної назви нп; пор. у Прокопія Кесарійського $\text{ᾠαλουστόν φρούριον}$, букв. «невмивана фортеця» [Бушаков, 61], що вказувало на брудний, сірий вигляд укріплення. Крім форм з початк. *A-* *Алустон*, *Алуста*, ойконім мав варіанти *Луста*, *Лустія* [Янко, 23], які, очевидно, сформувалися в генуез. мовному середовищі. В околицях міста знаходиться б. *Алушта-Тарамá*, у назві якої опорний компонент — специфічно урум. ГТ *тарамá* «балка» [Отин 2000, 120]; пор. ще р. *Алушта-Узень* у межах Ялт. м / р [СГУ, 20], другий компонент у назві якої походить від тюрк. ГТ *узень*, що має значення «річка; селевий руйнівний потік» [Мурузаев, 407], *Алуштинський рекреаційний підрайон*, який включає місто-курорт *Алушту* [ГЕУ 1, 36].

Алчак — гірський масив на березі Пд. Криму, між Судацьк. і Капсельськ. бухтами [ГЕУ 1, 36]. Оронім виник унаслідок онімізації тюрк. за походженням прикм. *alçag* (кр. тат.), *alçak* (тур.) «низький», що має основу д.тюрк. *al* «низ, нижня частина» [Бушаков, 77].

Алчевськ — кол. (до 1931 р.) і суч. (з 90-х рр. ХХ ст.) назва м. *Комунарська* Луган. обл. [ГЕУ 1, 36]; *Комунарськ* (1932) [АТП, 54]; засн. 1895 р., до 1931 — *Алчевск*, до 1961 — *Ворошиловск*, *Коммунарск* (1981) [СЭС, 617]. Назва виникла на честь мецената *О. К. Алчевського*, який фінансував будівництво місц. металургійного заводу [Янко, 24], способом усічення закінчення у твірному прізви. під впливом продукт. ойконім. моделі на -ськ з релят. значенням похідних. Парал. назви постали в радян. часи як меморіальні відповідно від апелютива *комунár* (див. *Червоний Комунár*) і прізви. відомого парт. та військ. діяча СРСР *К. Є. Ворошилова* (див. *Луганськ*).

Альбин — гора, полон. на ній і потік біля с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Альбін*, *Альбінець*, *Albince* (1887), *Albiniec* (1887), *Albin* (1950) [Габорак, 10]. Походження суфікс. ороніма пов'язують з прізви. *Альба* або давн. прикм. *alb(a)* «біла, чиста, очищена від кущів» < і.е. *albh- «білий, чистий, блискучий», що зберігся в рум. мові [Габорак, 10] і відбився в європ. гідронімії [Шульгач, 34—36]. З погляду на поширеність рум. елементів у топонімії Прикарпаття можливою є мотивація назви ГТ *albie* «корито; русло (ріки)» [Novanu, 38], що утворився внаслідок поширеного в давн. і.е. мовах семасіол. переходу «білий, світлий» → «ріка», спричиненого зоровим сприйняттям кольору води [Шульгач, 18]. Форма чол. роду взаємопов'язаних топонімів на -ин- у геогр. або релят.-посес. значенні зумовлена узгодженням із грам. ознаками ГТ *потік*, *хребет*.

А́льма — річка, вп. в Каламітську зат. Чорн. моря (1957); *Алма* (1837), *Савлык-Су* (1863) [СГУ, 21], *Альма́* [ГЕУ 1, 37]; пор. кол. с. *Алма-Кермен* (суч. с. Миронівка) Білогірськ. р-ну в Криму, пр. *Альмі* р. *Алма-Суха́* [СГУ, 21]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації кр.тат., тур. апелятива *алта* «яблуко» [Бушаков, 78], що в словосп. з номенкл. іменем уживався як означення «яблуневий» (про місцевість, узбережжя); пор. кол. назву суміж. с. *Алма-Кермен*, букв. «яблунева фортеця», казах. *Алма́-Ата́*, *Алматы*, букв. «яблуневе», можливо, з *алма-тау* «яблуневі гори» [Никонов, 21]. Зміна наголосу та пом'якшення -л' в основі гідроніма відбулися в слов. мовному середовищі під впливом компонента *а́льма-ма́тер*, зооніма *Альма* тощо; пор. похідні топоніми з варіантами наголошення основ *А́льмінська запа́дина* та *А́льмінська низовина́* на пд. зх. Криму [ГЕУ 1, 37]. Парал. назва *Савлык-Су* постала на основі кр.тат. *savliq* «здоров'я» [Бушаков, 141], як означення — «здоровий, цілющий», і тюрк. *су(у)* «вода, струмок, річка, озерце» [Мурзаев, 528]; пор. ст.укр. *жива(я) вода* «цілюща вода; вода, що дає життя» і гідроніми з основою *Жив-* [Лучик, 72—73].

Альбішина Вода́ — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на Довгору-ківській яйлі [ГЕУ 1, 38]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *вода́* «водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів» [СУМ 1, 716—717] (по дну печери протікає струмок) й означенням у формі посесива на *-ина*, похідного від чол. імені *Альбіша*, що є розм. формою офіц. рос. *Алексе́й*, укр. *Олексі́й*.

А́льта — річка, п. Трубежа л. Дніпра; *Алта*, *Лта*, *Льто*, *Олто*, *Ольта*, *Алтовъ* (1014), *Итуса* (1596), *Илтиця* (1699), *Альта* (1848), *Иртыца* (1888) та ін. [СГУ, 21]. Назва має і.е. витоки і виявляє широкі генет. зв'язки на теренах Європи. Загальноприйнятої етимології не має. Якщо первинною є форма *Ал(ь)та*, то гідронім продовжує ізоглосу і.е. утворень від основи **el-* / **al-* «текти, сочитися, литися, бігти» [Шульгач, 35], розширеної детермін. *-t*; пор. "Αλτας (Македонія), *Alto* (Іллірія), *Altina* (Паннонія, Ниж. Мізія), *Altinum* (Венеція), лит. *Aluntà*, *Aluo(n)ta*, *Alantas*, сканд. *Alta*, іран. *Алоннта(с)* [Трубачев, 167, 248; ЕСЛГНПР, 17]. Редук. *-ь* після корен. *-л-* є наслідком закону відкритого складу, що унеможливило очікувану метатезу в **alt-*. Наявність біля витоків *Альти* давн. назви бол. і пос. *Л(ь)то*, поля *Льтское*, варіанта гідроніма *Льтць* із редук. *-ь* в основі дає підстави для її пояснення у зв'язку з псл. **liti* «лити, текти», спорід. з лит. *lieti*, лтс. *liêt* «лити», лит. *lyti* «дощити, заливати», лтс. *lît*, *listi* «розливатися, литися, струмувати» < і.е. **lei-* «лити, текти» [ЕСУМ 3, 246—247; ЕСЛГНПР, 17]. Перед сонорним з наступним редук. *-ь* у гідрооснові розвинувся протет. *А-* і його варіанти *О-* (*Олто*) або *І-* (*Илтиця*); пор. укр. *іржа*, рос. діал. *аржа*, *иржа*, кілька гідронімів з компонентом *Аржавець* у бас. Серету [СГУ, 23].

Амвросіївка — місто, Донец. обл. [АТП, 111]; засн. 1869 р. [ГЕУ 1, 38], *Амвросиевка* (1981) [СЭС, 48]; пор. сл. *Аврасіївка* (нині с. Благодатне), побл. якої виникло майбутнє місто [Янко, 24]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації назви суміж. слободи, що утворена за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Авросій*, *Амвросій*.

Ана́н'їв — місто, Одес. обл. [АТП, 322]; відоме з 1767 р. як козац. сл. *Анани* (*Анань*) [ГЕУ 1, 40]; засн. у XVII ст. як ханська слобода, давн. форми — *Анани* та *Ананія*; *На́н'їв*, *Ана́н'єв*, *Ана́нів*, *Ананьево* [ТПнСО, 6], *Ана́н'єв* (1981) [СЭС, 54]. Суч. ойконім постав як посесив на *-ів* / *-їв* від антропоніма *Анань* (неофіц. форма чол. імені *Ана́ній*). Первинна назва пос. *Анани* / *Ананія* становить форму род. належності від імені *Анань* / *Ананій*.

Ангарá — річка, л. Салгиру, вп. в зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря біля пн. схилів Головн. пасма Кримськ. гір; *Ангарь* (1910) [СГУ, 22]. Гідронім виник способом онімізації алт. ГТ *ангар, ангара* «щілина, тріщина, ущелина, долина, русло», поширеного в тюрк. і монг. мовах [Мурзаев 1996, 212], носії яких перенесли його на узбережжя Азовськ. моря. Має відому паралель у бас. Єнісею; пор. також у Криму *Ангар-Богаз*, або *Ангарський перевал, Ангар-Бурун* — скеля в Кримськ. горах, *Ангарський тракт*, нп *Ангара* (суч. с. Перевальне) Сімферопол. р-ну [СГУ, 22].

Ангарá-Буру́н — одна з вершин Головн. пасма Кримськ. гір, у сх. частині масиву Чатирдаг [ГЕУ 1, 41]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ізафетної конструкції з ГТ *ангара* «ущелина, долина і т. ін.» (див. *Ангарá*) та *бурун* «мис, гірський виступ, віднога гори, піщана гряда тощо» [Мурзаев, 103].

Андрі́ївка — с-ща міськ. типу: 1) Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1789 р. [ГЕУ 1, 41], рос. *Андреевка*; 2) Слов'янськ. р-н Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1938 р. [ГЕУ 1, 41], рос. *Андреевка*; 3) Тельманів. р-н Донец. обл. [АТП, 123]; засн. 1882 р.; *Карань* (до 1945 р.) [ГЕУ 1, 41], рос. *Андреевка*; 4) Бердянськ. р-н Запоріж. обл. [АТП, 171]; засн. 1809 р. [ГЕУ 1, 41], рос. *Андреевка*; 5) Балаклій. р-н Харків. обл. [АТП, 434]; відоме з 1732 р. [ГЕУ 1, 41]; *Андрѣвка* (XVIII ст.), *Андреевка* (XIX ст.) [Абдула, 4]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-івк(а)* (рос. *-евк-а*) в релят.-посес. функції від імені *Андрій* (рос. *Андрѣй*); пор. понад 80 назв нп *Андрі́ївка* в Україні [АТП, 577], окремі з яких могли утворитися від прізви. *Андрі́їв*, рос. *Андреев*, або від ойконімів на зразок *Андрі́їв*, *Андрі́єве* приєднанням *-ка*. Істор. назва пос. *Карань* у Тельманів. р-ні постала способом трансонімізації незафіксованого суміж. мікротопоніма *Карань*, мотивованого тур. *каран* «темний», кінц. приголосний якого зазнав палаталізації за допомогою структурального **-йь* для узгодження гідроніма з номенкл. іменем жіп. роду (див. *Карáнь*); пор. демін. назву правої пр. Случі *Карáнька*, назву р. *Карáнь-Узєнь* у бас. Чорн. моря [СГУ, 240].

Андрі́яшівсько-Гуді́мівський зака́зник — гідрол. заказник держ. значення, Ромен. р-н Сум. обл. [ГЕУ 1, 41]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* і складносуф. означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного на основі назв сс. *Андрі́яшівка* [АТП, 402] і *Гуді́мівка* [АТП, 397] у Ромен. та Лебедин. р-нах, між якими в заплаві р. Суми визначено місце, де заборонено полювання та риболовлю; пор. утворену аналог. способом назву суміж. *Андрі́яшівського газоконденсáтного родові́ща* в межах Дніпровсько-Донецької нафтогазоносно́ї обл. [ГЕУ 1, 41].

Андрі́сова со́пка — один з великих грязьових вулканів Булганацької групи на Керченськ. п-ві [ГЕУ 1, 42]. Оронім виник як мемор. назва внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *со́пка* «горб або невисока гора округлої форми» [СУМ 9, 462] й означенням, утвореним за допомогою закінч. *-а* від прізви. відомого геолога *М. І. Андрі́сова*. Суф. *-ов-* у структурі ойконіма змінив функцію з посес. на релят.

Андрі́шівка — місто, Житомир. обл. [АТП, 129]; відоме з 1683 р. під назвою *Андрі́совка* [ГЕУ 1, 42], *Андрі́шевка* (1981) [СЭС, 59]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від співвідн. з *Андрі́й* антропоніма *Андрі́ш*, який поширений у болгар, сербів, словаків, угорців та молдован [Чучка, 39]. Первинний варіант назви *Андрі́совка* містить ще актив. у ст. укр. мові суф. *-овк(а)*, приєднаний до *Андрі́ш*, що є пестл. формою офіц. чол. імені *Андрі́й*.

Анто́нівка — с-ще міськ. типу, Дніпровська р / р м. Херсона Херсон. обл. [АТП, 461]; засн. 1963 р. [ГЕУ 1, 43], *Анто́новка* (1981) [СЭС, 66]. Ойконім виник як мемор. назва за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізви.

- відомого радян. діяча *О. Антонова*. За непідтвердженими свідченнями, поселення засн. 1870 р. поміщиком Комстадіусом і названо на честь його сина *Антона*, до імені якого приєднано суф. *-івк(а)* [Янко, 26].
- Антоніни** — с-ще міськ. типу, Красилів. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 485]; відоме з 2-ї пол. XIV ст. під назвою *Голодьки* [ГЕУ 1, 43]; *Антони* (з 1770), *Антоніну* (1795), *Антоніни* (1926) [Торч.-Торч., 49]. Суч. ойконім постав як мемор. назва внаслідок трансонімізації форми род. відм. жін. імені *Антоніна*, яке належало дружині орендатора села [Торч.-Торч., 49; Янко, 26]. Істор. ойконім *Голодьки* постав семант. способом від родової назви поселенців на прізви. *Голодько* з основою антропоніма *Голод* [Чучка, 150].
- Антрацит** — місто, Луган. обл. [АТП, 61]; засн. наприкін. XIX ст., до 1962 — *Воково-Антрацит* [ГЕУ 1, 44], *Антрацит* (1981) [СЭС, 66]. Ойконім виник шляхом усічення першого компонента істор. назви, другий компонент якої постав семант. способом від апелатива *антрацит* «один із найкращих сортів кам'яного вугілля, що характеризується великою щільністю, блискучо-чорним кольором і має високу калорійність» [СУМ 1, 51] (м. *Антрацит* — один з найбільших вугільних центрів Донбасу). Можливе ергонім. посередництво у творенні ойконіма. Істор. назва постала способом основокладання суміж. ойконімів *Бокове* та *Антрацит*, перший з яких утрачено; пор. с. *Бокове* в сусід. Лутугин. р-ні [АТП, 65].
- Апокні** — балка, п. Корсака, вп. в Азовське море (1957), *Атакли* (1850), *Апанли* (1786); пор. аул *План-Апанли* (1867), сл. *Апанлы* (1865) [СГУ, 23]; як річка *Апокни*, *Апанли* [ГЕУ 1, 48]. Суч. гідронім становить трансформовану в сх.слов. мовному середовищі тюрк. за походженням назву *Апанли*, що виникла внаслідок онімізації відн. прикм. на *-ли* з основою збереженого в казах. мові ГТ *арап* «яма, старий неглибокий колодязь»; пор. сс. *Апан*, *Апан-Сарача* в Криму [Бушаков, 79]. Суміж. омонім. ойконім утворено способом трансонімізації гідроніма.
- Апбстолове** — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 80]; засн. в 90-х рр. XVIII ст. як с. *Вошиве* (до 1818), *Покровское* (1859) [ЕК], *Покровське* (до 1923) [ГЕУ 1, 49], *Апбстолово* (1981) [СЭС, 69]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. пристанційного с-ща *Апстолове*, що постала як посесив на *-ов(е)* від прізви. власника землі *М. Д. Апостола* [Янко, 26—27]. Істор. ойконім утворено способом трансонімізації назви р. *Вошива*, на якій лежить нп. З побудовою у с. *Вошива* ц. *Св. Покрови* від цього агіоніма за допомогою суф. *-ськ(е)* в релят. функції виникла субстант. назва *Покровське*, яку в радян. часи атеїстична влада замінила відантроп. ойконімом.
- Апшиніць** — оз. льодовик. походження, Рахів. р-н Закарпат. обл.; витікає р. *Апшиніць*, входить до гідрол. *Апшиніцького заказника* держ. значення [ГЕУ 1, 49]. Лімнонім утворено, очевидно, семант. способом від суміж. гідроніма із суф. *-иніць* у демін.-релят. функції з основою назви р. *Арса*, що протікає неподалік (див. *Апшиця*).
- Апшиця** — річка, п. Тиси л. Дунаю пн. с. Водиця Рахів. р-ну Закарпат. обл.; *Апшиця*'а (1972), *Арса* (1411), *Арсавизе* (1720), *Арсіца* (60-і рр. XX ст.), *Апшиця*, *Апшїца* (20-і рр. XX ст.), *Арсіце* (30-і рр. XX ст.), *Апшиця* (1957) [СГУ, 23]. Суч. форма гідроніма являє собою слов'янізований за допомогою суф. *-иц(я)* в пестл.-релят. функції варіант назви р. *Арса* (пор. *вода* — *водиця*, *земля* — *землиця*, укр. р. *Рось*, *Роса* — болг. р. *Росица*). Первинна назва *Арса* не має надійної етимології. Спроба пояснити її як утворення від рум.-угор. антропоніма *Арса* < *Арсолон* [Банк, 64; з покликанням на Н. Константенеску] є непереконливою. Навпаки, гідронім та однойменний ойконім *Апша* утворювали прізвиська і прізвища; пор., напр., прізви. *Апшай* (1448) на Закарпатті [Чучка, 39]. Очевидно, гідронім виник на

основі іллір. **apis* або **apisa* на позначення води [Babik, 341], з яким, можливо, пов'язаний рум. ГТ *apă* «вода, водний простір, річка» [Мурзаев, 52], про що опосередковано свідчать укр. кальки відповідних ойконімів: *Апишиця* — суч. *Водиця*, *Вишня Апша* — суч. *Верхнє Водяне*, *Середня Апша* — суч. *Середнє Водяне*; пор. ще нп *Нижня Апша* (1387, *Alsowapsa*) і г. *Апецький Плаєць* — суч. *Діброва* [СГУ, 23]. Існує також припущення, що праформою топооснови була **Aps-* / **Abts-*, яка являла собою род. належності ром.-герм. апелятива *Abt* «абат» у значенні «абатів потік» [Babik, 341]. Спорід. в цій місцевості є демін. назва потч. *Апшинéць*, від якої метонім. способом утворено назву греблі *Апшинџи*, а за допомогою *-ск(а)* у релят. функції — ороніми *Апшенеска*, *Апшеньеска*, *Апшеньеска рџнта* [СГУ, 23].

Арабáтська затóка — зат. в пд.-зх. частині Азовськ. моря, між Керченськ. п-вом і косою *Арабáтська Стрілка*, на якій знаходиться *Арабáтський зака́зник* держ. значення [ГЕУ 1, 49—50]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *затóка* «частина океану, моря, озера, річки, що вдається в сушу; бухта» [СУМ 3, 354] й означенням, перенесеним з назви суміж. коси *Арабáтська Стрілка* (див.).

Арабáтська Стрілка — піщана коса-півострів у зх. частині Азовськ. моря, в Криму і Херсон. обл., відокремлює від моря зат. Сиваш [ГЕУ 1, 49—50]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *стрілка* «вузький довгий мис, що утворюється при злитті двох річок, а також піщана коса, намита прибоями» [СУМ 9, 775] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від назви зруйнованого тур. укріплення *Арабат* (< тюрк. *рабат* / *рібат* / *арабат* «прикордонне поселення; околиця міста, передмістя; каравансарай; сторожевий пост», що має араб. витoki [Мурзаев, 472]); тур. фортеця *Арабат* існувала в XVI — XVII ст. [ГЕУ 1, 32], за іншими джерелами — до 1791 р. [Никонов, 28]. За відношенням до п-ва постала назва бот. заказника держ. значення *Арабáтський зака́зник*, який знаходиться на *Арабáтській Стрілці*, та назва суміж. *Арабáтської затóки* [ГЕУ 1, 49—50]

Ара́бка — балка, л. Молочної, вп. в Азовське море (1963—1973); *Арапъ* (1972), *Арабъ* (1862), *Арабъ-Орель* або *Орель* (у верхів'ї); пор. ур. *Арабъ* («у Молочных Вод»; 1749), с. *Арабка* (1925) [СГУ, 23]; як річка *Ара́бка* [ГЕУ 1, 50]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в демін.-релят. функції від істор. *Арапъ*, *Арабъ* з основою тур. *арап* «арабський; араб» [Радлов I/1, 261] (етнонім *араб* / *арап* стосувався не лише вихідців з Передньої Азії та Пн. Африки, а й називав кочових узбеків та туркменів [Лезина-Суперан. 1, 84]). Про походження компонента *Орель* див. у статті *Орі́ль*.

Арбу́зинка — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 305]; засн. наприкін. XVIII ст., до 1946 — *Гарбузинка*; лежить на р. *Гарбузинці* [ГЕУ 1, 50]; *Арбузинка* (1809) [Лобода, 19]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Гарбу́зинка* (див.). Утрата початк. Г- в основі, що пов'язана з тюрк. *харбуз* / *карбуз* (< перс. *харбūza* / *харбуза* «дния» [ЕСУМ 1, 472]), відбулася під впливом рос. мовлення, в якому закріпилася вимова без ініціального приголосного.

Арі́к-Ба́ська — карст. порожнина (шахта) на хр. Басман у межах Ялтинської яйли Кримської карст. обл. [ГЕУ 1, 51]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним тюрк. *арик* «штучний канал або канава», «річка, потік, протока, берег» [Мурзаев, 57] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський*, в основі якого тюрк. *бас* / *баш* «голова; вершина, верхів'я, витік; верхогір'я» [Бушаков, 85]. Можливо, твірним для спелеоніма було втрачене тюрк. *Арі́к-Ба́ш*.

- Армянськ** — с-ще міськ. типу, Красноперекопськ. р-н у Криму [АТП, 264]; відоме з 30-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 1, 51], кол. *Перекоп*, до поч. XX ст. — *Армянський базар* [Янко, 27]. Ойконім виник під впливом продукт. моделі на *-ськ* унаслідок усичення *-ий* в означенні попередньої назви *Армянский* (базар), яке постало в рос. мовленні як відн. прикм. із суф. *-ськ-ий* (рос. *-ск-ий*) від рос. *армяне*, що вказувало на засновників нп або більшу частину в ньому вихідців з Вірменії. Парал. ойконім *Перекоп* утворено шляхом онімізації ГТ *перекóп* «поперечний рів або вал, загата, гребля на річці, озерці» [Мурзаєв, 434].
- Артék** — курортна місцевість, ур., пос., дитячий табір відпочинку на Пд. березі Криму, біля г. Аюдаг [ГЕУ 1, 52]; *Артék* — всесоюзний піонерський табір (з 1925), кліматологічна оздоровниця, біля Гурзуфа (1981) [СЭС, 79]. Назва ізольована в топонім. просторі України і не має надійної етимології. Припускають, що вона могла сформуватися внаслідок тривалої і складної структ.-фонет. трансформації д.гр. *Кардиатрикон* [Никонов, 33], що є сумнівним. Переконаливішою видається думка про виникнення топоніма за насиченістю узбережжя перепелами від гр. ортúкí, д.гр. ὄρτυξ «перепел»; пор. назву гори в Криму *Бедене-Кир* тюрк. походження з аналог. мотивац. ознакою: кр.тат., ног. *bödene* «перепел» [Бушаков, 70, 89] і д.тюрк. *кыр* «пласкогір'я» [Мурзаєв, 327], букв. «перепелине пласкогір'я». Взаємозаміна ненаголош. голос. [о] — [а] — поширене явище в усній передачі іншомовних слів (у даному разі гр. походження). Існує також думка (О. М. Трубачова) про індоіран. сліди в Криму і зв'язок назви *Арте́к* з і.е. *art(h)*-«ведмідь»; пор. суміж. оронім *Ведмідь-гора*, що є калькою тюрк. *Аю-Даг* (див.). Деякі дослідники пов'язують топонім з тюрк. етнічним *артык* «киргизи» [Суперанская, 84].
- Артёмівка** — с-ще міськ. типу, Чутів. р-н Полтав. обл. [АТП, 366]; засн. в 1903—1905 рр. [ГЕУ 1, 52], до 1925 — *Павлівка* [Янко, 28]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь відомого радян. діяча *Артема* (Ф. А. Сергеева), до псевдоніма якого приєднано суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції. Істор. назва постала за допомогою *-к(а)* від прізви. *Павлов*, суф. *-ов* у структурі якого надав ойконіму релят.-посес. значення.
- Артёмівськ** — місто: 1) Перевальськ. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1910 р., до 1921 — *Катеринівка* [ГЕУ 1, 52], *Артёмовск* (1981) [СЭС, 80]; 2) Донец. обл.; засн. у XVIII ст., до 1924 р. — *Бахмут* [АТП, 98]; за ін. джерелами — відоме з 1571 р. [ГЕУ 1, 52], *Бахмутъ* (1708), *Багмутъ* (1708) [СГУ, 35], *Артёмовск* (1981), з 1783 до 1924 — *Бахмут* [СЭС, 80]. Ойконіми виникли як мемор. назви на честь радян. парт. діяча *Артема* (Ф. А. Сергеева), до псевдоніма якого приєднано суф. *-івськ* у релят. функції. Істор. назва *Катеринівка* постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від жін. імені *Катерина* подібно до *Ганнівка*, *Варварівка*, *Єлизаветівка* тощо з твірною *а*-основою за високопродукт. ойконім. моделлю на *-івк(а)*. Первинну назву міста на Донеччині утворено способом трансонімізації суміж. гідроніма *Бахмут* (див.).
- Артёмове** — місто, Дзержинська м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1894 р., до 1921 — х. *Неліпівський* [ГЕУ 1, 53], *Неліпівський*, з 1938 — м. *Артема*, з 1965 — *Атемове* [Янко, 28], *Артёмово* (1981) [СЭС, 80]. Варіанти ойконіма *Артема* й *Артёмове* виникли як мемор. назви у посес. формах від псевдоніма *Артем* (див. *Артёмівськ*). Істор. назву утворено способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Неліпівка* (див.).
- Артополот** — річки: 1) л. Многи л. Лисогору л. Сули л. Дніпра; *Артопологъ* (1913), *Артополотъ* (1785), *Артополотъ* (1786); 2) л. Сули л. Дніпра; *Артополотъ* (XVI ст.), *Артополок* (1957), «на *Артополатъ*» (1713),

Артаполотъ, *Артополоть* (1769), *Артопологъ* (1852), *Артеполот* (XIX ст.), *Арторолок* (1913), *Артополот* (1963); пор. кол. нп *Артополот* на Сумщині та *Артиполот* на Полтавщині [СГУ, 24]. Гідроніми неслов. походження. Запропоноване О. С. Стрижаком пояснення назви як композита, утвореного від іран. **arta-parata* — «річка божества», підтримав О. М. Трубачов [Трубачев, 220, 248], але заперечив Г. Шрамм як семант. малоймовірне [Шрамм, 139]. За межами іран. мов гідроніми не виявляють надійних етимол. зв'язків. Натомість саме іран. **arta-parata* має досить прийнятну з погляду топонім. номінації семантику, особливо якщо врахувати їхнє первинне значення: **arta* «божество, пов'язане з поклонінням культу вогню давніх іранців, які були прихильниками зороастризму»; пор. іран. *art* «вогонь», похідну назву божества прометеївського типу *Арта(в)уз*, створеного богом на благо [Абаев, 69—71], і *parata* «річка», «бхід, перехід» [ЕСЛГНПР, 112], у зв'язку з чим гідронім міг виникнути за ознакою «сакральне місце на березі річки, де поклонялися вогню»; пор. іран.-тюрк. *nir* «святе місце; місце поклоніння вогню, пов'язане з його культом» і похідний від нього тюрк. гідронім *Пирсу*, букв. «свята вода», на Кіровоградщині та ін. [Лучик 1999, 47—48].

Архангельське — с-ще міськ. типу, Високопіл. р-н Херсон. обл.; засн. 1810 р. [ГЕУ 1, 53]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, похідного від компонента назви ц. *Св. Михаїла Архангела*; пор. м. *Архангельск* у Росії [Никонов, 33].

Арціз — місто, Одес. обл. [АТП, 322]; засн. 1816 р. [ГЕУ 1, 53], *Арціз* (1981) [СЭС, 83]. Ойконім виник як мемор. назва на честь перемоги рос. військ над армією Наполеона 1814 р. під м. *Arcis (Arsis)* у Франції [Янко, 28].

Аршіця — 1) гори, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл.; *Яршиця*, *Яршична*, *Arzysca*, *Jarszysca* (1787, 1788), *Яршиці*, *Гаршиця*, *Аршиця*; 2) хребет у Рожнятів. р-ні; *Горган* (див.), *Arszuce*, *Arszyszcze* (1871), *Arzysca* (1880), *Gorgan* (1886), *Аршица* (1976), *Аршиця*; пор. ще гг. *Аршічна* [Габорах, 11—12], потоки *Аршечний-Вижній*, *Аршечний-Нижній* у Надвірн. р-ні, *Аршичник* на Закарпатті [СГУ, 24]. Оронім утворено шляхом онімізації місц. ГТ *аршиця* «стрімка гора, сонячний бік гори», який є запозиченням зі сх.ром. мов; пор. молд. *аршицэ* «спека», рум. *ârșiță* «спека; пасовисько на пагорку, в лісі на сонячному боці», що походять від нар.лат. **arsocia* «горюча» [ЕСУМ 1, 91].

Асканія-Нова — 1) с-ще міськ. типу, Чаплин. р-н Херсон. обл. [АТП, 472]; відоме з 1882 р., до 1841 — *Чапли* [ГЕУ 1, 54], за іншими джерелами — засн. 1828 р.; *Асканія-Нова* (1832), нім. *New Askanien*, лат. *Ascania Nova* (1906), *Новий Кетен* (*New Köthen*), *Новый Ангальт* (*New Anhalt*), *Чапельская дача*, ур. *Чапльы*, *Чапли*, *Большие Чапльы* [Бушаків-Дрогобыч, 32]; 2) степ. біосферний заповідник міжнарод. значення, засн. 1898 р. Ф. Е. Фальц-Фейном, Чаплин. р-н Херсон. обл.; 3) дендр. парк, там само; засн. 1887 р. [ГЕУ 1, 54—56]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного компонента *Асканія* означення *Нова*, що вказує на пізн. заснування нп порівняно з перенесеною з Німеччини назвою кол. графства *Askanien*, *Aschanien*, яка походить від відповідних варіантів давн. назви замка на території графства. Нім. топоніми, як і відома з IX—X ст. назва суміж. м. *Aschersleben*, мають твірну основу антропоніма *Ascher* (< *Aschger*), яка відбита в структурі нім. *Ascharien*, *Aschanien*, що було записано лат. мовою як графство й замок *Ascania* та перенесено на надчорномор. поселення власником цих земель герцогом Ангальт-Кетеном. Зміна в написанні нім. *Aschanien* / *Ascharien* на *Askanien*, можливо, була зумовлена антич. ВН "Ασκάμιος (гр.), *Ascanius* (лат.) [Бушаків-Дрогобыч, 31—34]. Парал. ойконіми *Новый Кетен* і *Новый Ангальт*

- мотивовані відповідними компонентами в структурі складеного антропоніма, що належав герцогу *Ангальт-Кетену*. Назва заповідника, створеного наприкін. XIX ст. останнім власником Асканії-Нової Ф. Е. Фальц-Фейном, як і назва суміж. дендропарку, постала способом трансонімізації ойконіма. Місц. ойконім *Чапли* утворено шляхом трансонімізації назви урочища, що лежить на території поселення та заповідника (див. *Чаплинка*).
- Астанінські заплави** — орніт. заказник держ. значення у пн. частині Керченськ. п-ва, pobl. с. *Останіне* Ленін. р-ну в Криму [ГЕУ 1, 56]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом у мн. *заплава* «частина річкової долини, що затоплюється під час весняної повені» [СУМ 3, 261] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськи*, похідного від ойконіма *Останіне*, який у рос. мовленні вимовляється з початк. *А-*, що відбилося в топонімі.
- Атáк** — ур., бот. пам'ятка держ. значення, Берегів. р-н Закарпат. обл.; *Урочище Атáк* [ГЕУ 1, 56]. Дрімонім виник семант. способом від тюрк. ГТ *атак* «околиця; підніжжя гори, схил гори; гірло річки» (< *атак* / *атек* «кайма», «поділ» < д.тюрк. *etäk* «пола плаття, одягу»); пор. ур. *Атак* pobl. Балхаша, нп *Атаки* в Молдові [Мурзаев, 59]. Можливим є його етимол. зв'язок з назвою р. *Атака*, п. Роставиці л. Росі п. Дніпра [СГУ, 24], яку пояснюють як фонет. варіант вихідного *Отóка*, що походить від ГТ *отока* з основою дієсл. *о(б)тікати*; пор. д.рус. *отокъ* «острів; мис; край, межа», ст.укр. *оток, отіка* «острів», рос. *оток, отока* «кругова звивина річки, яка відділяє півострів; річковий острів; півострів на річці; глибока розлога затока» [Железняк, 98].
- Атланти́да** — карст. печера в Подільсько-Буковинській карст. обл., біля с. Завалля Кам'янець-Подільськ. р-ну Хмельниц. обл.; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення, у тому самому р-ні; *Печера Атлантида* [ГЕУ 1, 56]. Спелеонім виник унаслідок трансонімізації назви міфол. країни *Атланти́да*, яку начебто поглинув Атлантичний океан, за образною подібністю до неї карст. печери. Назва суміж. пам'ятки природи постала аналог. способом від спелеоніма.
- Ау́ли** — с-ще міськ. типу, Кринич. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 83]; відоме з сер. XVII ст. [ГЕУ 1, 62]. Ойконім виник способом онімізації тюрк. за походженням ГТ *аул* «східне й кавказьке село; поселення, селище; табір, стоянка; житло, двір і т. ін.» [Мурзаев, 59], форма мн. якого вказує на певну кількість відповідних об'єктів.
- Аю-Да́г** — 1) гора і мис на пд. узбережжі Криму, поряд з Артеком; *Біюк-Кастель, Кастель* [Бушаков, 83; Никонов, 37], *Аюда́г (Медведь-гора)* (1981) [СЭС, 97], *Аюда́г*; 2) ландшафт. заказник держ. значення; *Ведмідь-гора* [ГЕУ 1, 62]. Оронім тюрк. походження, у його основі кр.тат. *аю* «ведмідь» і ГТ *даг* «гора» [Бушаков, 83; Никонов, 37]. Назва виникла за зовнішньою подібністю гори до ведмедя; пор. її сх.слов. кальку *Ведмідь-гора́*. Парал. оронім *Біюк-Кастель* — тур. походження, букв. «велика фортеця», що вказує на поширений у генуезців вид укріплення [Никонов, 37].
- Ая́нська** — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг; пор. нижче від входу печери (на 5 км.) *Аянське джерело* [ГЕУ 1, 62]. Спелеонім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ська*, похідного від назви суміж. р. *Аян*, що бере початок з г. Чатирдаг [СГУ, 25]. Твірний гідронім постав семант. способом, очевидно, від тюрк. (ног.) *аян* «ясний, виразний» [Суперанская, 150], геогр. значення «світлий, чистий (про воду)». З огляду на більш очевидні тюрк. гідроніми в Криму *Аян-Дере́, Яян-Чешме́* [СГУ, 25] зв'язок спелеонім. основи *Аян-* з гр. агіонімом *Ай-Ян* «святий Ян / Іоан» (див. *Ай-Георгій, Ай-Пётри*) видається малоімовірним, хоч і можливим.

Б

- Ба́ба** — річки: 1) л. Великого Бурлука л. Сіверськ. Дінця л. Дону (1863); *Баби-на Долина* (1787); пор. нп *Ба́ба* у бас. річки; 2) п. Десни л. Дніпра; *Баба́*; с. *Баба* при р. *Бабкѣ* (XVIII ст.); 3) п. Здвижу п. Тетерева п. Дніпра; 4) пр. Гірського Тікичу п. Тікичу п. Синюхи л. Пд. Бугу, *Vaba* (1893); нп *Vaba Źaszakówka ruda* (1596) [СГУ, 25]; гірські утворення на Івано-Франківщині: 1) вершина г. Страгори в Надвірн. р-ні; 2) двоверха гора в Косів. р-ні; *Смерекова Баба*, *Баба-Жбир*; 3) камінь-скеля в Тлумац. р-ні; 4) гора в Богородчан. р-ні; 5) гора в Рогатин. р-ні; *Vaba* (1884); 6) група скель на г. Палениці у Верховин. р-ні; *Vaba* (1932), а також складені ороніми з компонентом *Баба* та у формі мн. *Баби́* [Габорац, 13—15]. Топоніми утворено диференційовано (залежно від локал. ознак і характеру геогр. об'єкта) шляхом онімізації і.е. за походженням апелюючи до *ба́ба*, який розвинув різні культові та геогр. значення: 1) жін. божество в язичників, яке уособлювало всю земну природу; богиня життя, родючості, здоров'я; культове святилище серед боліт, лісів, на горі, де йому поклонялися [Ономастика, 163, 168]; 2) ідол; груба скульптура з каменю, створена давньою людиною на розлогих просторах Євразії; 3) трясовина, грузьке місце на болоті [Мурзаев, 62]; 4) кругла грудка глини [Вербич 2009-а, 213—214]. В основі таких значень загальноєвроп., і не лише (пор. друге значення апелюючи до *ба́ба*, а також назву мису *Баба* в Туреччині [Никонов, 37]), поганські уявлення про душі або перевтілення померлих предків-покровителів по жін. лінії [Лукинова 1983, 92—95], які розвивалися від обоження в часи розквіту язичн. культури предків до негативного сприйняття з розвитком християнства. Вихідними значеннями твірною *ба́ба* можуть бути два: 1) стара жінка (< псл. **baba* < і.е. **bābā* або **bhābhā* — давнє слово з дитячого мовлення, утворене повторенням того самого складу, як і в ін. словах подібного типу); 2) предмети кулястої форми, назва яких зводиться до гіпот. основи псл. **bab-* «надуватися, розбухати, бути кулястим» [ЕСУМ 1, 102—103]; пор. ороніми *Ба́ба-Лу́дова*, *Vaba-Ludowa* (1880) у Верховин. р-ні Івано-Франків. обл. з опорним ГТ *ба́ба* в основі та означенням, похідним від діал. *лудова* «безформна, незграба» [Габорац, 14].
- Баба́ї** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1643 р. [ГЕУ 1, 63]; *Бабаї*, перша назва *Архангельське* [Абдула, 6]. Суч. ойконім виник унаслідок трансонімізації прізви. *Бабай* у мн., що називало рід першопоселенців на чолі із чужуїв. землевласником *Ф. Бабаєм*. Істор. назву *Архангельське* утворено способом субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, похідного від сакр. компонента назви ц. *Св. Михайла Архангела*.
- Баба́нка** — річка, л. Ятрані п. Синюхи л. Пд. Бугу; *Vabanka* (1594), «на гзесе *Vabanach*» (1880), *Vabań*, *Vabanka* (1609), *Баба́ночка*, *Ревуха*; пор. нп *Старі Бабани* й *Бабанка* [СГУ, 25]. Гідронім відн. ізольований в укр. і європ. топонімії. Очевидно, він виник за допомогою суф. *-к(a)* у релят. або демін. функції від первинного *Бабани*, що являє собою топомінізоване групове прізви. з основою діал. *баба́на* «стара вівця», яке запозичене з рум. мови і є похідним від *băbă* «стара жінка, баба» [ЕСУМ 1, 103]. Таке походження підтверджує наголос на суф. *-ан-* і прізви. *Баба́нін*. Можливим є зв'язок із фразеологізованим ГТ *бабан живьо́т* «непрохідне болото, трясовина», зафіксованим у Сх. Поліссі [Черепанова 1984, 24]; пор. ще прізви. *Баба́н*, *Баба́нов* [СПЧ, 31]. Парал. назва р. *Ревуха* має прозору етимологію, пов'язану з дієсл. *ревіти* (див. *Ревна́*).
- Ба́бинці** — с-ще міськ. типу, Бородян. р-н Київ. обл. [АТП, 211]; відоме з 1552 р. [ГЕУ 1, 63], *Babince* (1880) [SGKP 1, 73]. Ойконім виник унаслідок онімі-

- заці катойконіма *ба́бинці* «вихідці із с. *Бабин* чи *Бабине*» (пор. 5 нп *Бабин* і 4 нп *Бабине* [АТП, 578]) або «ті, що живуть на узбережжі р. *Ба́ба*», яка протікає в цьому р-ні.
- Ба́бка** — 1) річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (XVII ст.); *Большая Ба́бка* (1850); пор. с. *Велика Ба́бка* Чугуїв. р-ну Харків. обл. [СГУ, 27]; 2) бот. пам'ятка природи держ. значення, Бородян. р-н Київ обл. [ГЕУ 1, 63]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від назви р. *Ба́ба* л. Великого Борлука л. Сіверськ. Дінця, що тече в сусід. Шевченків. р-ні; пор. нп *Ба́ба* в цьому р-ні [СГУ, 25]. Аналог. способом утворено назву пам'ятки природи від гідроніма *Ба́ба* в бас. Тетерева, що називає річку нижче смт Бородянка Київ. обл. [СГУ, 25].
- Бабу́ган-яйла́** — найвищий масив Головн. пасма Кримськ. гір, між Гурзуфом і Алуштою [ГЕУ 1, 63]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації словосп. з опорним ГТ *яйла́* «безлісе плоске плато Кримських гір; використовується як літне пасовисько» [СУМ 11, 631] й означенням з основою кр.тат. *babuğan* «вовча ягода» [Бушаков, 83], що вказує на характерну для гірського масиву рослину; пор. карст. порожнину *Бабу́ганська* на *Бабу́ган-яйлі* [ГЕУ 1, 63].
- Бага́йлі́** — солоне озеро в групі Євпаторійських озер, Сак. р-н у Криму; *Каптуган* [ГЕУ 1, 64]. Лімнонім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації відн. прикм. на *-ли*, похідного від ног. *bakaй* / *bagaj* «копита; проміжок між копитами», за подібністю форми озера до відповідної частини ноги парнокопитних. Парал. назва постала як композит, очевидно, на основі кр.тат., тур. *kap* «сосуд» [Радлов II/1, 401] і *tuvğan* «народжений, той, що з'явився»; пор. нп *Айтуган*, *Кон-Туган* у Криму [Бушаков, 102].
- Бага́та** — річка: 1) л. Орелі л. Дніпра; *Богатая* (1913); 2) п. Орелі л. Дніпра; *Богатая* (1782) [СГУ, 27]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації форми жін. роду прикм. *бага́тий* «який має багато, в достатку чого-небудь», «розкішний, пишний, дуже гарний», «цінний чим-небудь» [СУМ 1, 78]; пор. назву р. *Бага́тенька* п. *Багатої* п. Орелі, *Бага́тенька* (1783) [СГУ, 27] із суф. *-еньк(а)* в демін.-кваліт. функції.
- Бага́чка** — річки: 1) л. Сули л. Дніпра; *Богачка* (1913); пор. с. *Бага́чка* Миргород. р-ну Полтав. обл.; 2) л. Убеді п. Десни л. Дніпра; *Богачка* (1859), *Богачька* (1898); 3) п. Вересочі л. Остра л. Десни л. Дніпра; *Богачка* (1764—1769); 4) п. Трубежа л. Дніпра; *Богачка* (1931); 5) п. Псла л. Дніпра; *Богачка* (1848); пор. нп *Велика Бага́чка* [СГУ, 27]. Гідроніми пояснюють як утворення на *-к(а)* від відповідного апелятива [Трубачев, 129; Корепанова, 58], але такий висновок потребує уточнення. Розвиток корен. *-а-* на місці *-о-* в основі суч. назв відбувся внаслідок асиміляції голосних під впливом наступного суф. *-а-*. Поширеність назв з основами *Бага́ч-* / *Богач-*, *Бага́т-* / *Богат-* перев. в лівобережній частині Сер. Надніпрянщини, а також відсутність топонімів з антонім. основою *Бідняч-*, *Бідн-* свідчать про ймовірність розвитку у твірній основі *бага́т-* / *бога́т-* (< псл. **bogatz* «той, хто має великий наділ», похідне від **bogъ* «доля, майно, багатство» [ЕСУМ 1, 109]) геогр. значення, пов'язаного з насиченістю річок, поселень чи всієї території чимось корисним, цінним або з розкішною, пишною місцевістю; пор. рр. *Бага́та* (2), *Бага́тенька* в бас. Орелі (див. *Бага́та*), скелю *Кам'яна Бага́чка* (див.) у Путил. р-ні Чернівець. обл., нп *Бага́чка* в Луган., Полтав. і Харків. обл. [АТП, 579]. У зв'язку з цим проблемним залишається визначення первинності співвідн. гідронімів і ойконімів з основами *Бага́ч-* / *Богач-*, *Бага́т-* / *Богат-* (див. *Велика Бага́чка*).
- Багва́** — річки: 1) л. Гірського Тікичу п. Тікичу л. Синюхи л. Пд. Бугу; *Vava* (XVII ст.), «р'ячкою *Бави*» (1655), *Vahva* (1880); *Багва*, *Тетерка*; пор. с. *Багва* Маньків. р-ну Черкас. обл.; 2) л. Срібної Балки л. Гірського Тіки-

чу п. Тікичу л. Синюхи л. Пд. Бугу; пор. ще *Багва́ Гни́ла* пр. Гірського Тікичу [СГУ, 27]. Гідроніми виникли способом онімізації діал. ГТ *багва́* «болотиста низина; драговина, мочар» [ЕСУМ, 1, 109], очевидно, герм. походження. Вони не мають паралелей в ін. ареалах Славії, а апелятив *багва́* фіксується головним чином в укр. і н.луж. мовах, тобто в місцях зосередження готів напередодні та після їхньої міграції від узбережжя Балтійськ. до Чорн. моря. Можливо, ГТ *багва́* є герм. відповідником псл. **bagno* (див. *Багно́*), про що свідчить висока продуктивність *-va* в гот. мові. Про походження парал. назви *Тетерка* див. у статті *Тетерів*.

Багерове — с-ще міськ. типу, Ленін. р-н у Криму [АТП, 264]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 1, 64], рос. *Багерово*. Ойконім виник флект. способом (за допомогою *-e*) від антропоніма *Багеров* з основою д.тюрк. *bagir* «родич (кровний)» [ДТС, 78], суф. *-ov* у структурі якого змінив посес. значення на релят. у назві нп. Перенесення наголосу з кінц. *-er* / *-ip* у твірному *Багёр* на початк. *Ба́* відбулося в сх.слов. мовному середовищі.

Багно́ — 1) балка, м. Малин Житомир. обл.; 2) потік, л. витік Іршави п. Боржави п. Тиси л. Дунаю; 3) ур. на сх. від г. Бужора; *Вагно*, *Багно*; пор. ще 14 гідронімів з основою *Багн-* [СГУ, 28], кілька оронімів у Карпатах [Габора, 17]; 4) гелоніми в Зх. Поліссі, численні мікротопоніми і топоніми в Білорусі, Молдові, на сх.слов. землях тощо [Мурзаев, 62—63; Шульгач, 37]. Назви виникли внаслідок онімізації ГТ *багно́* «болото, драговина, мочар» < псл. **bagno*, що виникло за допомогою форманта **-no* від апелятива з основою і.е. **bhagh-* «болото, драговина, грязь, сльота, намул, твань»; пор. ще чес. *bažina* «грязь, сльота, намул, твань» [Лучик, 139—140]. Твірний ГТ пов'язують з герм. **baki-*, *Vach* «потік, ручай» [ЭССЯ, 1, 126] (див. *Пд. Буг*). Менш імовірною є його мотивація псл. **bagti* «бажати» (первісно «пектись, горіти»), **bagrǣ* «багровий, темно-червоний»; як вважають, слово первісно стосувалося торф. боліт, придатних на паливо, або боліт рудого кольору [ЕСУМ 1, 110].

Базавлук — річка, п. Дніпра (1957) у Дніпропетров. обл.; *Базавлукъ* (1697), *Бузулукъ* (1850), *Базулукъ*, *Базовлукъ* (1890), *Bazanluk* (1899—1910); пор. о-в *Базавлук* pobl. м. Марганця Дніпропетров. обл., р. *Базавлучок* п. *Базавлука* [СГУ, 29]. Гідронім має очевидні ознаки назви тюрк. походження, але етимологія його затемнена (О. М. Трубачов залишає без пояснення цю назву). Найімовірнішим є його утворення від тур. діал. *бызав* / *bizav*, *бузов* / *buzov*, *bizov*, кр.тат. *бузав* / *buzav*, ног. *бузав*^o / *buzav* «теля», що, можливо, пов'язане з авест. *razav*, санскр. *раçáv* — «худоба, особливо дрібна рогата» [Севортян 1978, 240—241], до якого приєднано суф. *-luk* / *-lyk* у релят. функції. Невизначеність голосного в першому складі основи різних мов і діалектів спричинилася до закріплення на його місці звука [a] під впливом наступного наголош. *-á-* у твірному слові *бызав* / *bizav*, *бузав* / *buzav*; пор., напр., б. *Корóв'яча* в Донец. обл. [СГУ, 272] з аналог. мотивац. ознакою назви.

Базалія — с-ще міськ. типу, Теофіпол. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 492]; засн. бл. 1570 р. [ГЕУ 1, 64]; *Вазулія* (1574), *Basilia* (1630), *Bazilia* (1701), *Bazalia* (1781), *Basalija* (1789), *Базалія* (1857), *Базалия* (1866) [Торч.-Торч., 52]. Ойконім пояснюють як полонізовану форму род. належності від антропоніма *Vazyli* (укр. *Василь*) у зв'язку з іменем укр. магната Контянтина-Василя Острозького, за часів якого виникло поселення [Янко, 31; Торч.-Торч., 52]. Така етимологія видається імовірною, але у XVIII ст. назва зазнала помітного тюрк. впливу, що позначилося на наголосі, подібному до форм типу *Громоклія*, *Сугоклія*, а також на вирівнюванні голосних (сингармонізмі) у твірній основі.

Байдáрська доли́на — міжгірна улоговина на пн. зх. від Головн. пасма Кримськ. гір, pobl. м. Севастополя [ГЕУ 1, 65]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *доли́на* «рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами» [СУМ 2, 358] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(а)*, похідного від утраченої назви с. *Байдар* (< кр.тат. *baydar / baytar* «коновал, ветеринар-травник» [Бушаков, 86]); пор. утворені аналог. способом назви суміж. ландш. заказника держ. значення *Байдáрський заказник* [ГЕУ 3, 469] з опорним ГТ *заказник* (див. *Алтагірський заказник*), платоподібного масиву *Байдáрська яйла* [ГЕУ 1, 65] з опорним компонентом тюрк. походження *яйла* (див. *Бабугán-яйла*) та перевалу *Байдáрські ворота* [ГЕУ 1, 65] з компонентом *ворота* в геогр. значенні «прохід, глибока ущелина, яка наскрізь пронизує цілу гірську грядку» [Мурзаев, 130].

Бáйлова — річка, п. Помийниці п. Тиси л. Дунаю; Хуст. р-н Закарпат. обл.; *Байлово, Байловка, Байловець, Байлівський, Байлуський* (1929), *Бáйловець, Байлівський, Байлуський* (1929), *Бáйлуский Пóтук* [СГУ, 30]. Гідронім виник, очевидно, способом трансонімізації тотожного мікротопоніма (назви місцевості, слободи, долини тощо), утвореного як посесива із суф. *-ов(а)* від антропоніма *Байло* (< діал. *байло* «ворожбит; базака» < *баяти* [ЕСУМ 1, 117]); пор. пол. прізви. *Vajło* з основою дієсл. *bajać* «пліткувати» [Rumut 1, 14]. Про опосередкованість мотивац. зв'язку гідроніма й посесива певною мірою свідчить складена місц. назва *Бáйлуский Пóтук*, в означенні якої *-ськ(ий)* указує на відтоп. походження прикм. форми.

Бакáйський заказник — ліс. заказник держ. значення в дельті Дніпра, Білозер. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 1, 65]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від назви о-ва *Бакáй*, на якому лежить заказник. В основі твірного інсулоніма ГТ *бакáй* «розширення річки, річкова протока в очеретових плавнях пониззя Дніпра, Бугу; глибока яма в болоті, річці, озері» [Мурзаев, 66]; пор. назву суміж. р. *Бакáй* на протилежному бер. Дніпра [СГУ, 30].

Бакáльська б́ухта — частина Каркінітської зат. Чорн. моря біля пн.-зх. узбережжя Кримськ. п-ва, що обмежена *Бакáльською косо́ю* в Роздолн. р-ні Криму [ГЕУ 1, 66]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ нім. походження *бухта* «затока» [ЕСУМ 1, 312] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від основи гідроніма *Баккала*, суч. *Бакалсу́* [СГУ, 30] < тат. *baqal* «невелике озеро»; пор. с. *Бакал* у бас. річки [Бушаков, 84], а також утворені аналог. способом суміж. інсулонім *Бакáльська коса́* з опорним ГТ *коса́* «вузька намивна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом; мис» [СУМ 4, 304] і лімнонім *Бакáльське о́зеро* з опорним ГТ *о́зеро* [ГЕУ 1, 66].

Ба́кирівський заказник — гідрол. заказник держ. значення, на межі Тростянец., Охтир. і Великописарів. р-нів Сум. обл. [ГЕУ 1, 66]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Бакирівка* Охтир. р-ну [АТП, 400].

Ба́кота — 1) річка, л. Дністра; 2) затоплене село на ній, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл.; д.рус. *город(ок)ъ*, замокъ *Бакота* (1240), *Бокота* (1418), «на *Букуту*» (б. д.), *Бокуть* (XVI ст.), *Бакут* (кін. XVII ст.), *Бекота*, *Бекот* (1332), *Вокота* (1351) [СГУ, 31; ЕСЛГНПР, 18]. Назва етимол. не ясна. Пояснення її у зв'язку зі ст.укр. *боуката* (з молд. *bukátэ* «шматок») або блр. *букота* «гора округлої форми» [ЕСЛГНПР, 18] фонет. непереконливі. Сумнівною є також етимологія, пов'язана з гіпот. **Ба-колта*

- (< псл. **Ba-kolda / *Ba-kolta*), де *Ба-* преф. походження, *-колт-* — корінь з абсорбованим сонор. *-л-* у значенні «щось криве, викривлене», або з незафіксованим **Балкота*, співвідн. з укр. *бóвкати* «дзвонити» [Вербич 2009, 11—12]. Більш імовірними видаються пд.-зх. зв'язки топоніма, який міг виникнути на межі старої та н. е. в слов.-іллір. або слов.-кельт. мовному середовищі за відношенням до культової тварини — бика з відповідним фонет. оформленням назви; пор. хорв. прізви. *Bakota, Bakotić*, яке пов'язують із серб. *бак* «бик, бугай», русин. *Bakoty*, закарп. *Бокотей* з основою антропоніма *Бака*, угор. *Вока-* [Чучка, 79], що містять і.е. за походженням суф. *-at-* / *-ot-* у збір. значенні, який був продукт. в іллір. і кельт. мовах [Железняк, 124—127]. Можливо, культовим місцем поклоніння бикові та жертвопринесення були відомі ще з II тис. до н. е. спочатку як язичницькі, а з XI ст. як християн. сакр. печери у великій кам'яній скелі над Дністром, що нині є культ.-істор. пам'яткою держ. значення — *Бакотський монастир*, вона ж *Бакотська долина*, де водилися бики і яка разом із с. *Бакота* виявилася затопленою протягом 1981—1987 рр. у зв'язку з будівництвом Дністровської ГЕС. З огляду на місц. рельєф і суф. *-ot-* імовірним є походження топоніма від кельт. *bakkus* «заглиблення, впадина», але його реальність не підтверджена і джерело не вказано [Торч.-Торч., 53].
- Бакшала** — річка, п. Пд. Бугу в Миколаїв. обл. (1868); *Бокшала* (1850), *Wakszala* (1880), *Bakszalla*, *Бакшалъя* (1917), *Багшала* (1979), *Бакишалея* (1968) [СГУ, 31]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації відн. прикм. на *-ла / -ли*, утвореного від апелятива *бахча / бакча* «город, плантації під бахчевими культурами» [Мурзаев, 76]; пор. р. *Бахша* в бас. Пд. Бугу на Вінничині [СГУ, 31].
- Балабіне** — с-ще міськ. типу, Запоріз. р-н і обл. [АТП, 175]; засн. у XVIII ст., до 1777 — *Петрівка* [ГЕУ 1, 66], *Петрівське*, *Строганове* [Янко, 32]. Суч. ойконім виник флект. способом як мемор. назва на честь командира бойових дій у крим. походах 1-ї пол. XVIII ст. *Петра Балабина*, до прізви. якого приєднано закінч. *-е*. Твірний антропонім утворено від прізви. *Балаба* [Чучка, 45] як посесив із суф. *-ин*, що змінив своє значення в структурі ойконіма. Істор. назва *Петрівка* постала за допомогою суф. *-ів(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Петро*, яке належало одному з першопоселенців. Парал. ойконім *Строганове* утворено флект. способом від антропоніма *Строганов*.
- Балаклава** — 1) місто (до 1957 р.) на бер. *Балаклавської бухти*, нині р-н м. Севастополя в Криму; згадується в античності як м. *Симболон*, у XIV ст. генуез. колонія *Чембало*, після тур. захоплення 1475 р. — *Балаклава* [Ніконов, 41]; 2) балка, гідрогр. система Севастопол. м / р у Криму [СГУ, 31]. Первинним є гідронім, який виник унаслідок онімізації тур. *баликлава* «басейн для риби» [Радлов, IV/2, 1496—1497] за ознакою «місце скупчення риби в морі». У його основі тюрк. *балик* «риба» і *лак / лаг* «місце», в якому заміна ауслатного *-к / -г* на нескладовий *-у / -ү* є характерною рисою тюрк. фонетики [Гарипов, 88—89]. Ойконім постав способом трансонімізації гідроніма; пор. похідні назви *Балаклавське підняття* та *Балаклавські висоти* [ГЕУ 1, 66]. Істор. назва пос. *Симболон* — гр. походження. У її основі д.гр. символон «знак, прикмета». Варіант *Чембало* являє собою слов'янізовану форму генуез. *Сетбало*, що продовжує д.гр. Συμβόλον, яке вживалося також у ролі означення стос. бухти, порту (гр. λιμένα) [Бушаков, 73].
- Балаклійка** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Балаклея* (1773), *Балаклея* (1647), *Балыклея* (1688), *Балыклея*, *Булуклея* (1950), *Буликлея* (1639), *Болыклея* (1571), *Болыклея* (1577), *Болоклея* (1680), *Болаклейка* (1750), *Булыклей* (1707), *Велоклея* (1760), *Пелоклея* (1769), *Верхня Балаклея* (1864), *Большая Балаклея* (1843), *Balakle R.* (2-а пол. XVIII ст.) [СГУ,

- 31]. Суч. форма гідроніма постала внаслідок диференціації омонім. назв р. та пос. *Балаклія* шляхом приєднання форманта *-к(а)* в демін.-релят. функції. Первинна назва р. *Большкляя*, *Большклей*, *Балакляя* тюрк. походження. Вона постала способом онімізації субстант. прикм. *баликли* «рибний», що виник приєднанням суф. *-ли* до тюрк. *балик* «риба» [Радлов, IV/2, 1496]. Форми на *-лей* / *-лея* виникли під впливом поширеного у фінно-волзьких і тюрк. мовах ГТ морд. походження *лей* «річка, яр» [Мурзаев, 339], який унаслідок народної етимології часто заступає в гідронімах тюрк. суф. *-ли*.
- Балаклія** — місто, Харків. обл. [АТП, 434]; засн. 1663 р. [ГЕУ 1, 67]; *Балакляя* (1668) [СГУ, 31], *Балаклія* (1981) [СЭС, 104]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Балакляя*, суч. *Балаклійка* (див.).
- Баламутівська печера** — геол. пам'ятка природи держ. значення, побли. с. *Баламутівки* Заставн. р-ну Чернівець. обл. [ГЕУ 1, 67]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *печера* «утворена діянням підземних вод або вулканічних процесів порожнина в земній корі чи в гірському масиві, що має вихід назовні» [СУМ 6, 347] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від суміж. відантроп. ойконіма *Баламутівка*.
- Балахівка** — с-ще міськ. типу, Петрів. р-н Кіровоград обл.; засн. 1957 р. [ГЕУ 1, 67]. Ойконім виник як мемор. назва за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-посес. функції від прізви. учасника революц. подій *А. І. Балахова*, похідного від антропоніма *Балах* з основою діал. *бала* «бовдур, тухтій» [ЕСУМ 1, 121]; пор. пол. *Balach* < *bala* «незграбна людина» + *-ach* або від прізви. *Bala* з тією самою основою [Rymut 1, 14—16].
- Балта** — місто, Одес. обл. [АТП, 323]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 68], *Balta*, *Józefgród* (1880) [SGKP 1, 96], *Bálta* (1981) [СЭС, 107]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації рум.-молд. ГТ *baltă* «болото; озеро; став», молд. *балтэ* «болото» [Мурзаев, 70], який у молд.-укр. мовному середовищі набув форми жін. роду зі значенням «невелике озеро, непересихаюче водоймище» [ГНП, 88]; пор. укр. діал. *бáлта* «річка, джерело, струмок; розлив річки» і *бáлто* «болото» [СНГТК, 18]. У сх.ром. мовах термін є давнім запозиченням з пд.слов. діалектів. Його функціонування в алб., гр. мовах та італ. діалектах свідчить про можливі псл.-фрак.-іллір. зв'язки; пор. ще спорід. *bala* «болото» і топоніми з основою *Bald-* у балт. мовах, які пов'язані з рос. діал. *балда* «заросле озеро; низовинне місце, часто залите водою» [Мурзаев, 68; Ванагас, 8]. Омонім. назва б. *Bálta* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 32], очевидно, перенесена зі сх.ром. або пд.-зх. регіону України; пор. відойк. топонім *Бáлтська рівнина* в межах Одес., Миколаїв. та Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 68]. Істор. ойконім *Józefgród* постав як композит від імені засновника поселення *Йозефа Любомирського* та пол. ГТ *gród* «город, містечко» і тимчасово стосувався пн. частини нп на лівому бер. Кодими, а пд. частина на правому бер. річки, що належала туркам, від поч. мала назву *Bálta*, яка згодом закріпилася за обома частинами міста.
- Балтагұл** — гори, Верховин. р-н Івано-Франків. обл.; *Baltağora*, **Baltağul* (1863), *Baltagul* (1950), *Baltağul* (2007) [Габора, 18]. Оронім рум. походження, його утворено семант. способом від спорід. з *бáлта* ГТ *báltoagul* «болото, велика калюжа, калабаня», можливо, через посередництво місц. мікротопонімів [Габора, 18—19]. Варіант *Baltağora* сформувався в укр. мовленні під впливом народної етимології: фіналь *-gul* пов'язують з актуальним ГТ *гора*, що зберіг проривність рум. [g].
- Балчанська Бálка** — бот. пам'ятка природи держ. значення, біля с. Варварівки Вільнянськ. р-ну Запоріж. обл.; *балка Балчанська* [ГЕУ 1, 69]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бáлка* «яр із пологими схилами» [СУМ 1, 96] й означенням у формі

- відн. прикм. на *-ська*, похідного від катойконіма *балчани* «ті, що живуть у *балці*» чи «вихідці із с. *Балки*» або ж від незафіксованого відкатоїк. мікро-ойконіма **Балчани*; пор. сс. *Балки*, *Балкове*, *Балочки* в Запоріж. обл. [АТП, 579—580]. Можливиим є сх.ром. вплив на виникнення топоніма; пор. антропонім *Балчанъ*, пов'язаний з молд., мад. *balkány* «болото» [ССУМ 1, 85].
- Бандура** — річка, л. рук. Дніпра в системі рукавів Дніпра і Кінської; *Бандурка*; пор. брід *Бандура* і х. *Бандурське* в с. Приморське Василів. р-ну Запоріж. обл., бб. *Бандурка* на Лівобережній Україні [СГУ, 32], а також нп *Бандури* (*Бандур*) і *Бандурка* (2) на Миколаївщині [Лобода, 21]. З огляду на сх.укр. ареал поширення топонімів з основою *Бандур-* і зх. походження омонім. апелятивів *бандура*, що не мають геогр. значення [ЕСУМ 1, 133], мотивац. зв'язку між ними, напевно, не існує. Очевидно, топонім утворено від пд.укр. діал. *бандури* «нутроці, переважно у тварини», спорід. з рос. діал. *бандура* «нутроці тварини; нечистоти, заховані в чомусь» за ознакою «річка, місцевість, у якій містяться нечистоти, бруд»; пор. рос. діал. *бандать* «бруднити», укр. діал. *бандурка* — «муха-одноденка», яке пов'язане з *бандури* і виникло як указівка на те, що муха сідає на покидьки [ЕСУМ 1, 133], спорід. відгідр. назву бот. заказника держ. значення *Бандурка* в Новомосковськ. р-ні Дніпропетров. обл.; *Балка Бандурка* [ГЕУ 1, 69]. Форма одн. жіп. роду й наголос на останньому складі гідроснови зумовлені впливом загальновідомої назви музичного інструмента *бандура*.
- Банний Яр** — бот. заказник держ. значення, Сум. р-н і обл. [ГЕУ 1, 69]. Дрімоні виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* «глибока довга западина (переважно з крутими або прямовисними схилами), що утворилася внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками» [СУМ 11, 647] й означенням у формі відн. прикм. на *-ний*, похідного від діал. *бання* «цілюще джерело [ЕСУМ 1, 136], «мініральне джерело, солеварня» [Мурзаев, 72], «місце для купання» [Черепанова 1984, 30]; пор. потік *Банний* на Закарпатті, *Баня* — балка в бас. Міусу, потік на Івано-Франківщині, *яр* у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 33].
- Бар** — 1) місто, Вінниц. обл. [АТП, 10]; засн. 1539 р. [ГЕУ 1, 70], за іншими джерелами — відоме з 1425 р. під назвою *Ров* (до 1537) [СЭС, 110], лежить на р. *Рів* [СГУ, 462]; 2) потік, л. Тисмениці в Дрогобиц. р-ні Львів. обл. [СГУ, 33], як р. *Бар* [ГЕУ 1, 69]. Ойконім виник унаслідок перенесення в XVI ст. назви з італ. м. *Барі* — батьківщини пол. королеви Бони Сфорцог (дружини Сигізмунда I) [Фасмер 1, 122], яка придбала м. *Ров* і перейменувала його. Омонім. гідронім *Бар* на Львівщині постав способом онімізації діал. *бар* «мокре місце між горбами» [ЕСУМ 1, 136], «глибокий обривистий яр» [СНГТК, 19], спорід. з ГТ *бара* [Мурзаев, 73] (див. *Барбара*). Істор. назву пос. *Ровъ* утворено семант. способом від суміж. гідроніма *Ровъ* (1530), суч. *Рів* [СГУ, 462], в основі якого ГТ *рів* «довга глибока канава, розмита водою або викопана в землі» [СУМ 8, 547] < д.рус. *ровъ* / *ргъвъ* < псл. **rouъ*, пов'язане чергуванням з **ryti* «рити» [ЕСУМ 4, 87].
- Барабой** — річка, вп. в Чорне море; *Барабой* (1863); пор. с. *Барабой* Овідіопол. р-ну Одес. обл. [СГУ, 33]. Гідронім, очевидно, є гібридним композитом, який виник поєднанням основ ГТ *бара* (див. *Барбара*) і тюрк. *бой* «берег, узбережжя» і т. ін. [Мурзаев, 88; Севортян 1978, 176].
- Баран** — річка, п. Пд. Бугу; *Баранъ* (1825), *Baran* (1880), *Жовтяк* (1967) у Вінниц. обл. [СГУ, 33]. Назва виникла внаслідок онімізації ГТ *баран* «піниста хвиля у вузькому місці річки» [Грінч. 1, 28], який являє собою субстант. дієприкм. **baranъ* (< псл. **barati* «ламати, пронизувати; битися»), відбитий у гідронімії різних слов. мов: рос. *Баран*, болг. *Баран*, серб. *Бараница*,

- пол. *Baranica* [Ліаді, 143]. Менш імовірна мотивація гідроніма тюрк. *баран* «рясний дощ», що проник у тур. діалекти з перс. мови [Радлов, IV/2, 1477]; пор. семант. бл. назву с. *Потоки*, через яке протікає річка, а також похідні демінутиви *баранці*, *баранчики*, *барашки* «брижі на воді від швидкої течії» [СНГТК, 19]. Парал. назва *Жовт'як* виникла за допомогою суф. *-як* від прикм. *жовтий* за кольором ґрунту і води річки.
- Баранівка** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 130]; відоме з 1565 р. [ГЕУ 1, 70], *Барановка* (1981) [СЭС, 110]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Баран* з основою відповідного апелютива.
- Барбара** — річки: 1) л. Гричкової л. Зх. Бугу п. Вісли; *Barbara*; 2) л. Зубрі л. Дністра; *Барбара* (1917), *Barbara* (1893); 3) ручай, л. Осикової л. Вовчої л. Самари л. Дніпра [СГУ, 34]. Гідроніми виникли внаслідок редуплікації ГТ *бар / бара* «сире місце між горбами; вологе пониззя; калюжа, болото; впадина з вологим лугом; стояча вода, плавні; річка» [Мурзаев, 73; ЭССЯ, 1, 153, 160; Вербич, 10], який вважають рефлексом іллір. **bar*, **barb* «болото» (пор. іллір. назву р. *Barbanna* [Трубачев, 159]) або псл. регіоналізмом з галиц.-сх.балк. зв'язками [Мурзаев, 73; Udolf, 602]. Можливі ширші генет. паралелі; пор. д.інд. назву р. *Barbarā* [Фасмер, 1, 122] і руч. з аналог. назвою в бас. *Самари* [СГУ, 34]. Припущення про мотивацію гідронімів антропонімом *Барбара* у зв'язку з культом святої *Барбари* або місцем (калицею) на бер. річки, присвяченим культові цієї святої [Vabik, 344], є непереконливим. Поза цим рядом знаходиться назва м. *Бар* (див.).
- Барвінкове** — місто, Харків. обл. [АТП, 435]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [ГЕУ 1, 71], *Барвѣнково* [СЭС, 111]. Ойконім виник як посесив на *-ов(е)*, утворений від антропоніма *Барвінок*; пор. ще 6 нп *Барвінкове*, сс. *Барвінки*, *Барвінків* у різних регіонах України [АТП, 580].
- Баріш** — річка, л. Дністра (1957); *Барышка*, *Barysz*, *Baryszka* (1917), *Барышский*, *Baryski potok* (1960); пор. с. *Баріш* Бучац. р-ну Тернопіл. обл. [СГУ, 34]. Гідронім пояснюють як семант. утворення від незасвіченого апелютива **баріш* з основою ГТ *бар* «мокре місце між горбами; глибокий урвистий яр» і суф. **-ушь* [Вербич 2009, 12]. Ойконім *Баріш* постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.
- Барішівка** — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 207]; відоме з 1125 р. як городище *Баруч* [ГЕУ 1, 71]; «кь *Барочю*», *баручю*, *Баручь* (1125), «оу *Бароуча* (1174) [ЕСЛГНПР, 18], *Барішівське Городище* (1603), *Барішеве* (1630) [Янко, 34—35], *Барышевка* (1981) [СЭС, 114]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від означення *Барішівське* або посесива *Барішеве* з основою антропоніма *Баріш*, похідного від *Бар*, пол. *Var* (< псл. **bariti* «боротися» [Rumut 1, 19]). Істор. варіант *Баручь* постав як посесив на **-жь* від бібл. імені *Барук*, пол. *Varuk* (< *Var*), поширеного перев. в єврей. середовищі [Rumut 1, 19]. Можливо, прізви. *Баручь* належало комусь із верхівки княжої Київської Русі, хто отримав його у зв'язку з християнізацією або як представник єврей. (істор. — жидівського) роду; пор. у давн. Києві р-н *Жидове* (1124), етнонім у виразі «*пагоръ... и Жиды*» (1125), похідну назву *ворота Жидовьськые* (1146) [ЕСЛГНПР, 59].
- Басман** — вершина Головн. пасма Кримськ. гір, пн.-зх. відріг Ялтинської яйли [ГЕУ 1, 72]. Оронім тюрк. походження, виник семант. способом від тур. *basatan* «сильний, могутній» [Бушаков, 85], у структурі якого випав голос. -а-, можливо, під впливом тюрк. *басма* «грамота татарського хана» [ЕСУМ 1, 148] або відомого апелютива *басмач*; пор. похідну назву карст. печ. *Басман-5*, що постала способом трансонімізації ороніма з наступним приєднанням до нього числ. *п'ять*, який указує на порядковий номер об'єкта.

- Бату́рин** — с-ще міськ. типу, Бахмац. р-н Чернігів. обл. [АТП, 532]; відоме з 1625 р. [ГЕУ 1, 73], за іншими джерелами — м. *Baturyn* (1880) засн. 1576 р. Стефаном *Батором* [SGKP 1, 118], *Бату́рин* (1981), у XVII—XVIII ст. резиденція укр. гетьманів [СЭС, 117], остання столиця укр. козацтва. Поселення виникло як пол. укріплений пункт і названо на честь пол. короля *Стефана Баторія* (1533—1586) [Никонов, 45] формою посесива на *-ін*. В основі твірного антропоніма ім'я або прізви. *Bator* / *Batur*, мотивоване тюрк. апелятивом *batúr* «герой; хоробрий» [Радлов, IV/2, 1515].
- Ба́хмач** — 1) місто, Чернігів. обл. [АТП, 532]; д.рус. *Boхmachъ* (1147), *Бахмачь* (кін. XVI ст.) [ЕСЛГНПР, 24], за іншими джерелами — засн. в 60—70-х рр. XIX ст. [ГЕУ 1, 74]; 2) річка, п. Борзни п. Дочі п. Дівиці л. Лошу л. Десни л. Дніпра; *Бахмачъ* (1654) у Чернігів. обл.; пор. м. *Бахмач* [СГУ, 35] і варіант назви р. *Бахмачка* [ЕСЛГНПР, 24]. Ойконім виник як посесив на **-jъ* від антропоніма *Boхmatъ* / *Бахmatъ*, в основі якого д.рус. *бахmatъ* «низькорослий кінь», запозичене з тат. *рахп ат* «тс.» (< перс. *реһп* «широкий, великий») і тюрк. *ат* «кінь», первинно «татарський кінь» [ЕСЛГНПР, 24]. Розвиток *Бахмач* з *Boхmach* зумовлений асиміляцією голос. [о] перед первісно наголош. [á] подібно до *калáч* (< *колáч*), *багáч* (< *богáч*). Гідронім утворено шляхом перенесення (трансонімізації) ойконіма на річку метонім. способом.
- Ба́хмут** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1702); *Бахмутка* (1665), *Бахмута* (1950), *Бахмутовка* (1665), *Бахмуча* (1930), *Бахматка* (1963—1973), *Багмутъ* (1704), *Багмута* (1703), *Ба́хмутовъ* (1571), *Ба́гмутовъ* (1549), *Махмутъ* (1670), *Магма* (1642), *Мангутъ* (1682), *Бахмута* (1846); пор. м. *Багмут* (до 1924 р.) на річці, суч. *Артемівськ* Донец. обл.; flu. *Baghmut* (1699), бб. *Бахмутка* і *Бахмұтська* в бас. Дону та Самари л. Дніпра [СГУ, 35]. Гідронім поширений у Сх. Україні і не виявляє зв'язків із слов. та тюрк. топонімами. Назва, очевидно, іран. походження, закріпилася в бас. Дону через тюрк. посередництво. У її основі перс. *реһп* «широкий, великий», що в слов. мовленні зазнало чергування губ. *-p* / *-b*, *-n* / *-m* (див. *Ба́хмач*), та і.е. **ued-* / **uet-*, **ud-* / **ut-* «вода» [Железняк, 129—131]. Завдяки багатим соляним покладам і високо розвинутим копальням в околицях м. *Бахмута* в укр. діалектах закріпилося похідне *бахмұтка* «вид солі» (блр. діал. *бахмұтка* «сіль з кримських озер») [ЕСУМ, 1, 153], а ойконім перейшов у ГТ *бахмут* «холодний північно-західний вітер у нижній течії Дону» [Мурзаев, 76]; пор. суміж. оронім *Ба́хмутська запа́дина* [ГЕУ 1, 74].
- Бахтáйн** — 1) річка, п. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Бахтынъ* (1773), колодезь *Бахтинъ* (1950), руч. *Бахтинъ* (1857—1859), *Бахтинъ Колодезь* (1600), *Boхтинъ Колодезь* (1683), руч. *Бахтинка* (1850), *Бахтынъ* (1773), *Бахтина* (1850), *Koloda Vachtien* (2-а пол. XVIII ст.); пор. с. *Бахтин* Борів. р-ну Харків. обл.; 2) урочище *Бахтинъ* (1749) на р. *Бахтáйн* [СГУ, 35]. Топоніми утворено за допомогою суф. *-ин* у посес. функції від прізви. *Бахта*, в основі якого діал. *ба́хта* «фабричне біле полотно» або *ба́хта* «башта» [ЕСУМ 1, 153, 156]; пор. нп *Бахтин* у Мурованокуриловец. р-ні Вінниц. обл. і суміж. р. *Бахтáйнка* п. Жвану л. Дністра [СГУ, 35].
- Бахчисарáй** — місто в Криму [АТП, 259]; під суч. назвою відоме з 1502 р. [ГЕУ 1, 74], *Vakszysaraj*, *Vachszysaraj* (1880) [SGKP 1, 84]; засн. в кін. XV ст. як столиця крим. ханів, коли, очевидно, й виникла назва [Никонов, 45]. Ойконім тюрк. походження, постав складанням апелятивів *бахча* «город, плантації під кавунами, динями, гарбузами, тобто бахчевими культурами» і *сарай* «палац, будинок», який проник у тюрк. та ін. мови з іранських (перс.) [Мурзаев, 76, 496—497]. Спорід. топоніми поширені на більшості територій, де проживають або тривалий час перебували тюрк. племена й

- народи; пор. ойконім *Бахчисарай*, перенесений греками-переселенцями на пн. частину ст. Маріуполя [Отин 2000, 33], численні назви в Криму [Бушаков, 84, 140].
- Башта** — гідрол. заказник держ. значення, Летичів. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 1, 75]. Назва виникла внаслідок онімізації апелютива *башта*, що називав суміж. вежу — високу і вузьку споруду багатогранної або круглої форми (можливо, поряд із заплавою стояла місц. водонапірна башта); пор. бол. *Башта* в Чемеровец. р-ні Хмельниц. обл. [Торч.-Торч., 58].
- Баштанка** — 1) місто, Миколаїв. обл. [АТП, 305]; засн. бл. 1806 р. [ГЕУ 1, 76]; дер. *Полтавская* (1820), *Полтавка* (після 1935), *Полтавка-Баштанка* (1855), *Баштанка* (1928) [Лобода, 23]; 2) балка, п. Інгульця п. Дніпра (1888); пор. смт *Баштанка* Миколаїв. обл. [СГУ, 36]. Ойконім утворено шляхом трансонімізації гідроніма. Перші назви *Полтавская*, *Полтавка* виникли у зв'язку із заснуванням нп переселенцями з *Полтави*, а з метою уникнення омонім. *Полтавок*, що з'являлися внаслідок засвоєння українцями степ. земель, на поселення була перенесена назва балки, в основі якої вказівка на відношення до вирощуваних *баштанових* культур (гарбузів, кавунів, динь і т. ін.) [Лобода, 23].
- Беденекір** — вершина на Головн. пасмі Кримськ. гір, у пн.-зх. частині Ай-Петринської яйли [ГЕУ 1, 77]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок складання *бедене* (тур. діал. *бодене* / *bödene*, кр. тат. *бодене* / *bodene*) «перепел, перепілка» [Севортян 1978, 101], що в ізафетній конструкції виконувало роль означення, і ГТ *кир* «підвищення, гора, гребінь гори» та ін. (< д.тюрк. *кыр* «пласкогір'я») [Мурзаев, 327]; пор. імовірно таку ж моти-вацію топоніма гр. походження *Артék* (див.).
- Бездонна** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг у Криму [ГЕУ 1, 77]. Спелеонім виник унаслідок субстан-тивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *бездонний* «який не має дна, без дна; дуже глибокий» [СУМ 1, 126]; пор. глибину шахти 185 м., центр. стовбура — 140 м. [ГЕУ 1, 77].
- Безіменна** — балки, річки, гори, населені пункти в різних регіонах України [СГУ, 37; Габорак, 21]. Топоніми утворено шляхом онімізації форми жін. роду субстант. прикм. *безіменний* «який не має імені, назви, ніяк не названий» [СУМ 1, 130]. Вони продуктивні в мікротопонімії і відбивають характерне для місц. мовлення явище, коли регулярна вказівка на відсутність ВН у маловідомого геогр. об'єкта у формах *безіменна*, *безімяна* тощо спричинилася до їх поступового переходу в повноцінний онім. Форма таких назв залежить від грам. ознак співвідн. номенкл. імені: пор. с. *Безіменне*, потоки, яри, стр. *Безіменний* [СГУ, 37—38], 4 гори з назвою *Безіменна* на Івано-Франківщині [Габорак, 21].
- Безлюдівка** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 1, 77], як відоме з XVIII ст. *Безлюдовка* [Абдула, 11]. Ойко-нім виник преф.-суф. способом за допомогою конфікса *без...івка* від апелютива *люди* за ознакою «місцевість *без людей*; безлюддя; глухі, необжиті, малозаселені місця».
- Безмєн** — заплавне оз. в дельті Дніпра, Білозер. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 1, 77]. Лімнонім тюрк. походження, виник, очевидно, за допомогою непродукт. суф. *-ман* / *-мєн* у значенні «місце дії, вияву ознаки», приєднаного до осно-ви тур. *без-* «викликати огиду» [Севортян 1978, 104]. Мотивац. ознака «неприємне, огидне озеро» зумовлена тим, що береги в ньому низькі, заболочені, а дно вкрите шаром мулу [ГЕУ 1, 77].
- Безуд** — 1) річка, л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Безудь* (1913) в Ємільчин. р-ні Житомир. обл. [СГУ, 38]; 2) місце для купання *Безудь*; 3) ур. *Безуд* у тому самому р-ні [Карп., 17]. Назви належать до давн. утворень із заперечним преф. *Без-* і збереженим під іншомовним впливом коренем *-уд-*, що сягає

і.е. **ued-* / **ud-* «вода»; пор. укр. гідроніми з такою етимологією *Уда*, *Удава*, *Удай*, *Удиця*, *Удич*, нім. *Одра* та ін. [Железняк, 130—131], назву оз. *Уд* у водозборі Оки [Карп., 18], а також оформлені за слов. фонет. законами численні спорід. гідроніми *Вода*, *Водава*, *Водиця*, *Безвідна* та ін. [СГУ, 37, 115—118]. Малоймовірним є походження гідроніма у зв'язку з псл. **udz* із загальним значенням «частина (тіла), репіс» [Карп., 18], яка в такому разі мала би бути продукт. і в інших групах топонімів, зокрема в оронімії, де різні рельєфні й гірські утворення дають значно більше підстав для використання цієї основи, але відповідних деривативів тут фактично немає [Габорака, 21—22, 77—80, 387].

Бейкúський лимán — лим. на пн. узбережжі Чорн. моря, Очаків. р-н Миколаїв. обл. [ГЕУ 1, 78]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимán* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на грязі з лікувальними властивостями» [СУМ 4, 485] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від основи тюрк. *Бейкúс* (< тур., кр.тат. *beу* «бей, пан; глава роду чи племені» і *köz* «отвір, діра; прорізь; арка; джерело» [Бушаков, 87, 113]); пор. р. *Бейкус* у с. Капулівка Нікопол. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 38].

Белелу́я — річка, л. Пруту л. Дунаю (1957); *Белилу́йка* (1979), *Beleluja* (1888), *Młynówka*, *Topolówka* (1885); пор. с. *Белелуя* Снятів. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 38]. Назва має ознаки сх. ром. деривата з артиклем *-луй / -луя* в посес.-релят. функції та прізви. *Бела* [Чучка, 55], у зв'язку з чим первинним був, очевидно, ойконім, від якого способом трансонімізації утворено суміж. гідронім; пор. молд. ойконім *Белеуць* з основою антропоніма *Бела* [Еремия, 146]. Парал. назви є релятивами на *-ówka / -owka* з основами апелятивів *młyn* «млин (водяний)» і *topola* «тополя».

Белз — місто, Сокал. р-н Львів. обл. (АТП, 294); відоме з 1030 р. [ГЕУ 1, 78], *Б[ел]зы* (1030), «*оу Белза*» (1150), «*во Белзъ*» (1188), *Белзъ* (1210), *Белзъзъ* (1231), «*около Бозкоу (белза)*» (1231), *Бълзы* (1030), *Бълзъ* (1188), «*зъ Бълза*» (1211), *Белзъ* (1502), *Белз* (1347) [ЕСЛГНПР, 26]. Ойконім виник унаслідок онімізації д.рус. **былзъ*, поширеного в зх.укр. і сх.пол. діалектах; пор. укр. бойк. *бевз*, *беу́з* «глибока, заросла долина потоку; глибока прірва, провалля, урвище; крутий схил гори»; *бевз(а)* «болотяна місцевість, болотяне місце в річковій долині» [ЕСЛГНПР, 26]. З огляду на зх.слов. зв'язки корен. *бевз-* можна розглядати як продовження псл. **bьlz-*, яке в пол. мові дало закономірне *belz-*, а в діалектах могло вокалізуватися в різні рефлексивні, зокрема в *бълз-* [Шульгач, 1998, 53—54]. Спорід. з ойконімом *Белз* є демін. назва р. *Белзэць* л. Полтви л. Зх. Бугу п. Вісли [СГУ, 38].

Бельбéк — річка, бас. Чорн. моря в Криму (1957); у верхів'ї *Кабарта*, *Хабарта* (1837), *Кабырта-Су* (1863); пор. зал. ст. *Бельбек*, дол. *Бельбецька* в Бахчисарай. р-ні [СГУ, 39], *Бельбéцький каньйон* — ущелина в дол. р. *Бельбéку*, вона ж *Бельбецькі Ворота*, і компл. пам'ятка природи держ. значення *Бельбéцький каньйон* [ГЕУ 1, 78]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита *bälbär* «пояс» [Радлов IV/2, 1617] у геогр. значенні, яке впливає з твірних ГТ *bel / bäl* «горб, ущелина, вузький прохід у горі» [Радлов IV/2, 1607—1608] і *бек* «вершина» [Мурзаев, 78]; пор. складені ороніми *Бельбецька долина*, *Бельбéцький каньйон* (< *каньйон* «вузька річкова долина, глибоко врізана в корінну породу» [СУМ 4, 91]), *Бельбéцькі Ворота* (< *ворота* «прохід, глибока ущелина, яка наскрізь пронизує цілі гірські гряди» [Мурзаев, 130]).

Бельмак-Могі́ла — найвища точка Приазовської височини, у верхів'ях р. *Більманки*, у межах Запоріз. обл. [ГЕУ 1, 78]. Оронім виник на основі словосп.

з опорним ГТ *могила* «горб, окрема гора, сопка конічної форми; насип, курган» [Мурзаев, 371] й означенням тур. походження *belletek* «та, що позначена, помічена знаком» з іменним суф. *-mek*, приєднаним до тур. *бәллә / bällä* «позначати знаком» [Севортян 1978, 109].

Берда́ — річки: 1) п. Білого Черемошу п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю; *Берда́* (1973); пор. г. *Берда́* (там само); 2) вп. в Азовське море; *Берда́* (1743), *Берда* (1645), *Берды* — як мн. (1638), *Бердъ* (1788—1789), *Бердо* (1692), *Большая Берда*, *Бердянская* (1855), *Бердинская река* (1701), *Бердинка* (1745), *Бердынка* (1746), *Каяли Бертъ* (1936), *Буда* (1746), *Берда*, *Бердянка* (1892), *Сухая Берда* (1754), *Сухие Берды* (1769), *Berda Fl.* (1936), *Aatlibert fl.* (1595), *Suchi barda R.* (1650), *flu. Berdi* (1699), *R. Berda* (1703), «*Berda ou Calmus R.*» (1706), *Berlinka* (кін. XVII — поч. XVIII ст.); пор. ур. *Берда* (1746), *Берды* (1692), ур. *Бердяньска Коса* (2-а пол. XX ст); *Бердяньск.* р-н Запоріз. обл. [СГУ, 39]; 3) гора *Берда*, с. Барвінків Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; «*rod Gorą Berda*» (1787); 4) скеля *Берда*, с. Микуличин Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; 5) гора *Бердо*, с. Ямна Яремч. м / р; *Gory Berdo* (1787—1788), *Berdo* (1950) [Габорак, 22] та ін.; 6) найвища точка Хотинської височини в Чернівець. обл. [ГЕУ 1, 79]. Назви виникли внаслідок онімізації ГТ *бёрдо́ / бёрда́* «обрив, горб, скеля», діал. *бердя* «велике каміння» (< псл. **bьrdo* «вістря, гребінь»), поширеного на всіх слов. землях, крім Білорусі [ЕСУМ, 1, 169]. Закінч. *-а* або *-и* в топонімах є наслідком їхнього грам. узгодження з номенкл. іменем (*річка, гора, скелі, каміння* тощо). Регіональними особливостями зумовлений різномісний наголос назв: пор., напр., ландш. заказник держ. значення *Бердо* на Хребті *Бердо* у Скол. р-ні Львів. обл. [ГЕУ 1, 80] і кінц. наголос у топонімах на сх. України, гібридну назву р. *Келеберда́* л. Дніпра, в основі якої апелятив *бёрда́* і тур. *källi* «голий, безлісий» або ж тур. і кр.тат. *källä* «вершина» [Лучик, 111]. Розмаїття форм гідроніма *Берда* в бас. Азовськ. моря зумовлене його різномовною адаптацією та сусп. важливістю відповідних геогр. об'єктів (див. *Бердяньск*).

Бердичів — місто, Житомир. обл. [АТП, 131]; засн. у XV ст. [ГЕУ 1, 79], за ін. джерелами — відоме з 1545 р., *Бердичев* (1981) [СЭС, 131], *Бердичев*, *Беричиков* (1546) [Фасмер 1, 152], *Berduczów* (1880) [SGKP 1, 134]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Бердич*, в основі якого пол. й укр. істор. *бердич* «алебарда» [Brückner, 21] або прізви. *Берда* < *бёрда́* (див. *Бёрда́*) чи *Берди* з основою тюрк. *berdi* «богом даний» [ССУМ 1, 92].

Бердяньск — місто, Запоріз. обл. [АТП, 171]; засн. 1827 р., до 1841 — *Берди*, з 1938 до 1958 — *Осипенко* [ГЕУ 1, 80], *Бердяньск* (1981) [СЭС, 131]. Ойконім виник як релятив на *-ськ* від назви р. й ур. *Берда́* (див.); пор. суміж. топоніми *Бердяньска зато́ка*, *Бердяньска коса́*, *Бердяньський зака́зник*, *Бердяньські прісноводні о́зера* [ГЕУ 1, 81—82]. Істор. назву *Берди* утворено способом трансонімізації суміж. гідроніма або ороніма. Офіц. ойконім кін. 30—50-х рр. постав як мемор. назва внаслідок перенесення на місто прізви. відомої радян. льотчиці *Т. П. Осипенко*, яка 1939 р. загинула «при виконанні службових обов'язків» [СЭС, 953].

Бере́г — річка в бас. Стиру, п. Прип'яті п. Дніпра, ручай у Васильків. р-ні Запоріз. обл. [СГУ, 40], численні мікротопоніми на Волині [СММПЗУ 1, 36], на Чернігівсько-Сумськ. Поліссі [Черепанова, 33], на ін. укр. і слов. землях [Шульгач, 39]. Топоніми виникли внаслідок онімізації ГТ *бёрег* «межа між сушею і водою, вузька смуга суші, яка прилягає до річки, озера, моря; схил, що спускається до водного басейну» [Мурзаев, 82], діал. поліс. «низина біля річки», «низина, поросла травою» та ін. [Данилюк, 9], який має псл. походження: псл. **bergъ* «берег» < і.е. **bher-* «гора, високий» [ЕСУМ 1, 170]; пор. численні топоніми з основою *Берег-* / *Береж-* в Україні та за її межами [АТП, 581—582; Мурзаев, 83; СГУ, 40; Шульгач, 39].

Берегове — місто, Закарпат. обл. [АТП, 156]; засн. в XI ст. [ГЕУ 1, 83], сакс. *Zaz* = угор. *Szász* (1141), *Bereg* (1214), *Lampertszász*, *Lamprechtszász*, *Lamp Pertház*, *Luprechtszasz* (XIII ст.), *Beregszász* [Галас, 58], *Béregovo* (1981) [СЭС, 132]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізації відн. прикм. *береговий* «розміщений, розташований на прибережних ділянках» [СУМ 1, 158] у формі сер. роду, яка узгоджує ойконім з номенкл. іменем *село, поселення, місто*; пор. назву нп *Берегове* в Криму і в різних обл. України [АТП, 581]. В основі твірного прикм. ГТ *béreg* (див. *Béreg*), який під пд.слов. та герм. впливом на Закарпатті міг виражати також актуальне значення «гора» й закріпитися в істор. назвах пос. *Bereg* і *Beregszász*. Найдавніша форма *Zaz*, якій відповідає угор. *Szász*, постала семант. способом від етноніма *zaz, szász* «саксонець», що відбився в прізви. закарп. українців [Чучка, 503]. Композитні сакс. та угор. назви з цим компонентом включають фонет. варіанти герм. антропоніма *Ламперт* [Галас, 58]. Перенесення наголосу на перший склад ойконіма *Béregove* з останнього у твірному *береговий* «стос. до *béreg*» зумовлене впливом угор. мови; пор. оронім *Берегівське горбогір'я*, що називає масив плосковершинних вулкан. горбів і розчленованих силових поверхонь поближ. м. *Берегово* [ГЕУ 1, 82], суміж. с. *Nagy Bereg*, укр. *Береги* [Галас, 58] і ще 13 ойконімів *Берегове* в різних регіонах України [АТП, 581].

Береговий хребет — гірський хребет на пд. схилі Головн. пасма Кримськ. гір, у системі Карадагу [ГЕУ 1, 84]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *хребет* «ряд гір, розташований в одному напрямі; гірське пасмо» [СУМ 11, 138] й означенням у формі відн. прикм. на *-овий*, похідного від *béreg* (див. *Béreg, Béregove*).

Берегомёт — с-ще міськ. типу, Вижниц. р-н Чернівецьк. обл. [АТП, 519]; відоме з 1696 р. [ГЕУ 1, 84], за ін. джерелами — з 1646 як *Бергомёт*; *Berhomét* (1696), *Berhomete* (1696), *Perhometj* (1774), *Berhometj* (1785), *Berhometele* (1764), *Бергометул* (1785), народні назви *Бергомёт*, *Берегомёт*, *Бергоміт*, *Берегоміт*, *Берегоміть*, *Бергомёта* [ТГРЧО, 13]. Ойконім виник унаслідок онімізації діал. *берегомёт* «місце, де берег річки розмивається водою» (< *béreg* + *метати* «кидати») [ЕСУМ 1, 170] (с-ще лежить на узбережжі р. Серет л. Дунаю). У його перших фіксаціях відбулася редукція ненаголош. *-e-*. На думку Ю. О. Карпенка, корінь *-мет* пов'язаний не з *метати* «кидати, накидати», а з *мести* «змітати»; пор. гуц. *берегоміть* «обривистий берег» [ТГРЧО, 14], с. *Берегомёт* Кіцман. р-ну Чернівецьк. обл. [АТП, 522], яке лежить на р. Пруті. Варіанти назви із суф. *-ул*, *-еле* постали під рум. впливом, а із суф. *-j-* — для вираження жін. роду.

Бережани — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 412]; відоме з 1375 р. [ГЕУ 1, 84], *Berežanka* (1880) [SGKP 1, 149], *Бережаны* (1981) [СЭС, 132]; пор. с. *Бережаны* у Волинськ. землі (1478) [ССУМ 1, 93]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *бережани* «ті, що живуть на березі річки» (місто лежить на р. Золота Липа) або ж «вихідці з нп *Берег* чи *Береги*» (в Україні 8 нп з такими назвами, з яких 7 у зх. частині [АТП, 581]); пор. гідроніми *Бережанка* (3), *Бережна*, *Бережній*, *Бережниця* (5) [СГУ, 40].

Береза — річки: 1) л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; «при р. *Березь*» (1765—1769); 2) п. Есмані п. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра; пор. с. *Береза* Глухів. р-ну Сум. обл.; «при р. *Березь*» (1859) [СГУ, 40]; 3) хребетик, гора; м. Яремче Івано-Франків. обл. [Габорак, 23]. Назви виникли внаслідок онімізації загальнослов. апелатива *береза* «березове дерево; березовий ліс» (< псл. **berza* < **bergu* «береза» < і.е. **bherag-* / **bhrǵ-* «береза», пов'язаного з **bhereg-* «блищати; світлий» [ЕСУМ, 1, 171] за характером рослинності або окремим ліс. білокорим деревом як орієнтиром на місцевості. Афікс. утворення з коренем *берез-* виявляють високу продуктивність

в укр. топонімії: пор. р. *Березанка*, нп *Березанка*, потік *Березина*, р. *Березівка*, с. *Березівка*, р. *Березна*, б. *Березова*, потік *Підбереза* та ін. [СГУ, 40—43, 423]. Деякі топоніми, а ойконіми частіше, містять відантроп. основу *Берез-*, похідну від *береза* «ведучий парубок на вечорницях; старший між колядниками» [Чучка, 58]. Такими можуть бути назви нп *Березів* у Старосамбір. р-ні на Львівщині [АТП, 296], потоку *Березів* у с. Кобаки Косів. р-ну Івано-Франків. обл., яру *Березів*, *Березов* у бас. Сіверськ. Дінця п. Дону; пор. потч. *Березовий Звір* у с. Свобода Міжгір. р-н Закарпат. обл., яр *Березовий* л. Айдару л. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 41, 43], нп *Березовий Гай*, *Березовий груд* [АТП, 582] з назвами відфітогр. походження.

Березань — 1) о-в на Чорн. морі, pobl. Дніпровськ. лим.; в X ст. під впливом Візантії називався о-в *Св. Єлеферія* [Никонов, 51]; антич. *Борисфен*, *Борисфеніда*, д.рус. *Дольний*, *Буян*, італ. *Берберезе* (XIV—XV ст.), суч. народна назва о-в *Шмідта* [ГЕУ 1, 86]; 2) річка, вп. в *Березанськ. лиман* Чорн. моря на зх. від Пд. Бугу; *Vegezap* (1917), «отъ Березани до Очакова» (1720), *Березанъ* (1775), *Бѣрезань* (1769), *Березань* (1792); пор. у бас. річки оз. *Березанское* (1850), суміж. р. *Велика Березань*, рр. *Березанка* в бас. Сер. Дніпра [СГУ, 40—41]; 3) місто, Барішів. р-н Київ. обл. [АТП, 207]; відоме з 1916 р. [ГЕУ 1, 86], *Березань* (1981) [СЭС, 132]. Первинною з чорноморських, очевидно, є назва о-ва, яку відносять до топонімів фрак. походження [Трубачев, 113]. Вона виникла в II — на поч. I тис. до н. е. за ознакою ґрунту, піску «білий, світлий» від основи, що зводиться до і.е. **bheregъ* «блищати; світлий» [ЕСУМ, 1, 171]. В антич. істориків (Птолемея) о. *Березань* названо як *Ворубоѳеніс*, а в д.рус. пам'ятках про повернення Святослава «изъ грекъ» — *Бѣлобережье*, що свідчить про наступність у відображенні початк. мотивац. ознаки (пор. ще алб. *bardh-* «білий») [Трубачев, 113]. Імовірно є д.іран. (скіф.) походження топоніма за рельєфною ознакою берегів: пор. авест. *bərəzant*, осет. *bərzond* «високий», хоч у такому разі проблемною є фонет. аргументація [Никонов, 51; Трубачев, 113]. Назву суміж. річки утворено способом трансонімізації інсулоніма. Її також вважають слов. семант. дериватом від гіпот. **березань* «білий, світлий» [Вербич 2013, 18]. Сер.наддніпр. гідроніми *Березанка* (3) та ойконім *Березань* належать до пізн. похідних на *-к(а)*, які постали в сх.слов. мовленні від апелятива *береза* під можливим іншомовним впливом. Д.укр. парал. назви о. *Дольний* і *Буян* мають етимологію, пов'язану відповідно з д.рус. *дольний* «нижній, віддалений» [СДРЯ 1, 41] (відносно Києва) (< д.рус. *долъ* < псл. **dolъ* «низ, долина») [ЕСУМ 2, 89] і з апелятивом *буян* «відкрите з усіх боків, підвищене місце, базарна площа, амбар» імовірно тюрк. походження [Фасмер 1, 257]. Народна назва о-в *Шмідта* постала способом трансонімізації форми род. належності від прізви. лейтенанта *П. П. Шмідта*, якого разом з ін. актив. учасниками повстання на крейсери «Очаків» 1905 р. було розстріляно на о-ві *Березань*.

Березинé — с-ще міськ. типу, Тарутин. р-н Одес. обл. [АТП, 336]; засн. 1816 р. [ГЕУ 1, 86], рос. *Березино*. Ойконім виник як мемор. назва за допомогою закінч. *-е* (рос. *-о*) від назви р. *Березинь*, на якій рос. війська отримали перемогу 1812 р. над французами [Янко, 40].

Березівка — численні гідроніми (17) [СГУ, 41], мікротопоніми [СММПЗУ 1, 38], ойконіми (47) [АТП, 582], з-поміж яких місто в Одес. обл., відоме з 1802 р. [ГЕУ 1, 86], *Березовка* (1981) [СЭС, 132], і смт у Харків. р-ні та обл., засн. 1629 р. [ГЕУ 1, 86]. Топоніми виникли за допомогою суф. *-ка* в релят. функції від відн. прикм. *березовий* «стос. до *береза*» (про місцевість) або приєднанням форманта *-івка* безпосередньо до назви дерева. Окремі з них могли постати способом трансонімізації відповідних суміж. назв.

Берэзна — с-ще міськ. типу, Мен. р-н Чернігів. обл. [АТП, 541]; відоме з 1152 р. [ГЕУ 1, 87], д.рус. *Березыи*, «кь Березому», «кь Березовому», «к(ь) Березову» (1152), «из Березаго», «зъ Березового» (1156) [ЕСЛГНПР, 19]. Суч. ойконім постав унаслідок трансонімізації назви р. *Берэзна* [СГУ, 41], утвореної способом субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *березний* «стос. до *берэза*»; пор. утворену аналог. способом від цього прикм. назву смт *Березне* в Рівн. обл., яке відоме з 1584 р. [ГЕУ 1, 87]. Д.рус. назва виникла за тією самою ознакою від відповідної форми відн. прикм. з основою апелятива *берэза*.

Березнегувате — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 307]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. на б. *Березнегуватий*; *Березняговата* (1799), *Березняговатое* (кін. XVIII ст.), *Березняговата* (1799), *Березнеговатое* (1855) [Лобода, 25]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма, похідного від відн. прикм. на *-увате*, що указував на наявність відповідних дерев у *березнягу* — місцевості, порослій березняком.

Березне-Ліпшанська долина — поздовжня міжгірна долина в Укр. Карпатах між Полонинським і Вулканічним хребтами, у Закарпат. обл.; *Тур'янська долина* [ГЕУ 1, 88]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *долина* й означенням у формі складносуф. прикм. на *-ська*, похідного від основ ойконімів *Березний* (*Великий* і *Малий*) [АТП, 157—158] та *Ліпша*, офіц. *Липча* на р. *Липча* / *Липша* [СГУ, 316]. Парал. назва постала аналог. способом на основі гідроніма *Тур'я*.

Березові Колки — ліс. заказник держ. значення, Голопристан. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 1, 88]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *колок*, у мн. *колки* «березові гаї» [Мурзаев, 285], «березові ліси» [ГЕУ 1, 88] й означенням у формі відн. прикм. *березовий* «стос. до *берэза*», яке до певної міри дублює семантику апелятива *колок*, що в ін. регіонах (перев. Росії) називає дубовий гай, мілину, порослу очеретом, будь-який невеликий ліс, купці тощо [Мурзаев, 286].

Берэка — річки: 1) п. Берестової п. Орелі л. Дніпра; пор. с. *Берека* Первомайськ. р-ну Харків. обл. (1782); 2) п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1571); *Беречка* (1782), *Вер. Берэка* (1850), *Береки* — як мн. (1568), *Веренна* (1760), *Берека* R. (2-а пол. XVIII ст.), *Veresi* R. (1931), fl. *Biresi* (1699); пор. сл. *Берека* у верхів'ї річки (1800), *Верхняя Берека* (1779), у гирлі — *Грушевая Берека* (1782), а також р. *Берэкі* п. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1745) [СГУ, 43]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації діал. *берэка* «різновид горобини; *Sorbus torminalis*; горобина; клен татарський» < псл. **berka*, **berkь* < i.e. **bher* «прокислий, різкий» [ЕСУМ, 1, 172]. Можливо, їхня основа відбиває архаїч. семантику «прокислий, гіркий (про воду)».

Берэма — річка, л. Десни л. Дніпра; «при рч. *Беремъ*» (1859), *Беремя* (1913); пор. с. *Беремицьке* в бас. річки на Чернігівщині, с. *Берем'яни* й потік *Берем'янський* на Тернопільщині [СГУ, 43]. Гідронім утворено способом онімізації укр. діал. *берем'я* «тягар» або суміж. блр. *бярэма* «оберемок», які походять від псл. **berme* «те, що несуть, містять, зберігають» (< псл. **berę* «несу, беру») [ЕСУМ, 1, 173], за ознакою «течія, покрита рослинами і т. ін.»; пор. вірм. ГТ *бер* «течія, принесення, хід, прихід, прибуття; урожай, народження, пологи» і спорід. вірм. *beret* «несу» [Мурзаев, 80].

Берэста — річка, п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; пор. с. *Берестя* Дубровиц. р-ну Рівн. обл. у бас. річки [СГУ, 43]. Гідронім виник унаслідок онімізації діал. (волин.) *берэста* «ліс, у якому переважає береза» [Шульгач 2001, 12; Данилюк, 10], яке зводиться до псл. **bersta*; пор. зх.- і пд.слов. топоніми з основою *Brest-*, *Брест-* [NMP, 1, 376—377; Profous, 1, 176; Іліаді, 145—146]. Спорід. в укр. мові є відома з 1-ї пол. XVI ст. демін. назва м. *Берестечко* (див.)

Берестецько — місто, Горохів. р-н Волин. обл. [АТП, 39]; *Берестки* (1445) [ГЕУ 1, 88], *Берестечко* (1516), *Берестечко* (1520), «*miasta Beresteczka*» (1547), «въ *Берестечьку*» (1592), «з под *Берестечка*» (1651) [Шульгач 2001, 12], *Берестецько* (1981) [СЭС, 132]. Ойконім виник за допомогою суф. -к(о) в демін. функції від мікротопоніма *Берестець* або апелятива *берестець*, зменш. від *берест*; пор. рос. діал. (новгород.) *берестечко* «береста» [Шульгач 2001, 12] (див. *Береста*). Топоніми з основою *Берест*- численні в укр. мові; в окремих з них можливе антропонім. посередництво; пор. такого походження назву яру *Берестів* і відфітогр. назву ярів *Берестовий* [СГУ, 43—45]. Первинна форма в мн. вказує на наявність двох або кількох суміж. об'єктів з однаковою назвою.

Берислав — місто, Херсон. обл. [АТП, 462]; засн. на поч. XV ст. [ГЕУ 1, 89] як лит. фортеця *Вітовта митниця*, у татар і турків *Кизикермен*, *Кизькермен* (1475), з 1784 — *Берислав* [Янко, 42], *Берислав* (1981) [СЭС, 133]. Суч. ойконім виник наприкін. XVIII ст. як мемор. назва за аналогією до д.рус. посесивів на зразок *Богуслав*, *Борислав* (див.) після приєднання цього важливого захисного і митного пункту до Росії. Істор. назва *Кизикермен*, *Кизькермен* тур. походження. Її утворено як композит на основі словосп. з опорним ГТ *кермен* «фортеця, місто» [Мурзаев, 271] та означенням *киз* «прихований, схований» [Севортян 1980, 43] або занесеним зі сходу *кызы* «вузький, тісний; ущелина, тіснина» [Мурзаев, 326]. Первинна назва фортеці постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *митниця* «установа, що здійснює контроль за провозенням товарів через кордон і за оподаткуванням їх» [СУМ 4, 721] й означенням у формі род. належності, похідного від антропоніма *Вітовт*.

Берладінка — див. *Бершадка*.

Берляска — гірська вершина на пд. зх. масиву Свидовець, у межах Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 89]. Оронім має форму рум. відн. прикм. на -яска / -еска з основою антропоніма *Берло*, можливо, спорід. з рум. *Berilă, Berila* < слов. *Berislav*; пор. рум. прізви. *Berlescu* [Jordan, 356], буков. *Берла, Берло, Берляк* [СПЧ, 42], які можуть бути пов'язаними з псл. **byrl-* «вертити(ся)», відбитим у діал. *берлаоки* «витрішкуватий; більмастий», пол. ст. *brlok* «косоокий», чес. ст. *brlooky* «такий, що швидко крутить очима в різні боки», діал. *brlavý* «кривий (про веретено, трубку); кульгавий» та ін. [ЕСУМ 1, 175].

Бернава — річка, п. Гнилоп'яті п. Тетерева п. Дніпра; *Bernawa* (1593) [СГУ, 46]. Гідронім виник за допомогою і.е. за походженням форманта *-ava в атрибут. функції від псл. **byrn-* (< **byrn-*) «болото»; пор. д.рус. *бърние, берние* «глина, бруд», рос. *брёние* (під ст.сл. впливом) «тс.» та ін. [Фасмер, 1, 212], потік *Берний* л. Свічі п. Дністра на Івано-Франківщині [СГУ, 46], там само нп *Бринь, Брунск* (під пол. впливом), відомі *бринські ліси*, пол. *Breń, Brenik* і *Brnik* [Brückner, 40], морав. *Брно*, варіант *Берно*, можливо, швейц. *Берн* [Никонов, 53, 65].

Бершадка — річка, л. Дохни п. Пд. Бугу; *Бершадка, Берладінка, Бернадінка*, у верхів'ях — *Бережанка* (1967), *Bersadat* (1579), *Bersad* (1-а пол. XVII ст.), *Бернадінка, Бершадка* (1849), *Bernadynka, Bernardynka, Berszadka* (1880); пор. с. *Бережанка* Тростянець. р-ну, нп *Бершадь* Вінниц. обл. [СГУ, 46]. Гідронім виник як вторинна назва за допомогою суф. -к(а) в демін.-релят. функції від суміж. ойконіма *Бершадь*, який постав способом трансонімізації первинної назви р. **Бершадь* (див. *Бершадь*). Парал. гідронім *Берладінка*, очевидно, мотивований діал. (бот.) *берладінка* «братки, *Viola, tricolor L.*», що пов'язане з нвн. *Bernhardinerkraut* «стоголовник, *Centaurea benedicta*» [ЕСУМ 1, 175], основа якого відбита у варіанті назви р. *Бернардинка*. Можливий його етимол. зв'язок з давн.

- назвою місцевості *Берладь* між Прутом і Серетом [Фасмер 1, 157]. Варіант назви р. *Бережанка* має прозору етимологію, пов'язану з *берег*.
- Бёршадь** — 1) річка, л. Серету л. Дунаю; *Бершадь* (1875) [СГУ, 46]; 2) місто, Вінниц. обл. [АТП, 11], відоме з 1459 р. [ГЕУ 1, 90], *Бёршадь* (1981) [СЭС, 135]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ад(а)* або *-адь / -ядь* у збір. функції від назви риби *берш* «вид судака, окуня», яка є герм. запозиченням і поширена перев. у Поволжі [Фасмер, 1, 159—160]; пор. апелятиви з аналог. словотв. значенням *рұхлядь, чéлядь, стёрлядь*, назви рр. *Бóбрадь* (див.), у структурі яких формант ненаголошений. Ойконім постав унаслідок трансонімізації істор. варіанта гідроніма *Бершáдка* (див.), *Бершáда, Bersadám* (1579), *Berscad* (1-а пол. XVII ст.), що в бас. Пд. Бугу на Вінничині [СГУ, 46]; пор. прізви. *Бершадський*, мотивац. значення якого «той, хто прибув, виходець з м. *Бершадь*» [СРФ, 18], р. *Бершáцька* (1765—1769) в м. Полтаві й с. *Бершáцьке* в Полтав. р-ні [СГУ, 46]
- Бескíди** — один із масивів Зовнішніх Карпат, який простягається від верх. течії Дністра до р. Мізуньки на Івано-Франківщині [Габорац, 24], на Закарпатті, Львівщині, у межах Пд.-Сх. Польщі, частково Словаччини [ГЕУ 1, 90]; *Бескид* (частина Карпат), *Бещáд, Бещáди* «тс.», пол. назва Зх. Карпат *Beskid, Beszkid*, ст. *Beszczad*, чес. *Beskydy* [ЕСУМ 1, 177]. Оронім виник унаслідок онімізації ГТ *бескéди*, діал. *бискéти* «гори, гірський хребет», одн. *бéскéд, бéскíд* «крутизна, прірва, яруга; скеля, гора» [ЕСУМ, 1, 176—177], поліс. *бескид* «заросла частина гори» [Данилюк, 10], поширеного в сх.- і зх.слов. мовах. Походження апелятива остаточно не з'ясовано. З кількох відомих етимологій найімовірнішими є фрак. та іллірійська, що зумовлено досл. заселенням Карпат відповідними і.е. племенами. Фракійську пов'язують зі збереженням в алб. мові *bjeshke* «полонина, ряд високих гір» [ЕСУМ, 1, 177], *bjeshke* «пасовище в горах; гірський ліс; схил»; пор. гірські хребти на пн. Албанії *Bjeshkët* е *Nëmuna Bjeshkët* е *Gjakovës* [Мурзаев, 83]. Іллірійську аргументували А. Майер, О. М. Трубачов: іллір. **biz-kit- / *biz-ket-* (< **buz*), букв. «буковий ліс» [ЕСУМ, 1, 177], що відповідає рослинним особливостям Карпат; пор. *Бескíди Східні* та *Бескиди Західні* в межах гірського масиву *Бескид* [ГЕУ 1, 90].
- Бессарáбия** — істор.-геогр. територія, що включає частину суміж. земель Чернівець., Одес. обл. та Молдови [ГЕУ 1, 90]; *Басарабина земля* (1349—1957), лат. *Wauiwoda Bessarabiae* — про Молдову, з 1812 р. *Бессарабия* в суч. розумінні назви [Фасмер 1, 161], *Бессарáбия* (1981) [СЭС, 136]. Хоронім виник за допомогою суф. *-ij(a)* (< ром. *-ia*) в посес.-релят. значенні «територія відносно об'єкта, названого твірним словом», приєднаного до рум. княжого імені *Басараб(a)*, яке запозичене з тюрк. мов, де *basar* — дієприкм. форма на *-ar* від *bas-* «давати; господарювати» [Фасмер 1, 161], а *aba* — «прародич, пращур» [ДТС, 1]. Така етимологія хороніма підтверджується найдавнішою назвою території у формі лексикалізованого словосп. *Бесарабина земля*, у якому означення є посесивом на *-ина* від антропоніма *Бесараба*; пор. поширене в Чернівець. обл. прізви. *Бесарáб* [СПЧ, 43], що витіснило варіант на *-а Бесараба* як «сильніша» для антропонім. системи морфол. форма чол. роду з основою на приголосній.
- Бéшка** — річка, п. Інгульця п. Дніпра; *Бекша* (1850 — 1853), *Бъшка* (1891 — 1892), *Бéшка* (1957), *Бéшка* [СГУ, 47]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням основ *bes, beš* «п'ять» і ГТ *каja* «скеля» [Карп. 1989, 126] за ознакою «річка зі скелястими берегами». Числ. *bes* «п'ять» має сакр. семантику в мусульман, у топонімії яких він використовується в значенні «богом дана множинність»: пор. рел. *п'ять світів, п'ять класів, п'ять елементів буття: золото, дерево, вода, земля, вогонь; рел. п'ять видів членів тіла, створені богом* [ДТС, 96—97], гідроніми *Бестáш, Беш-Баїрáк,*

- Бештерек* та ін. [СГУ, 47], утворені під культ.-істор. впливом тюрк. народів пд.укр. ойконіми *П'ятихатки* (див.). Українізація складеної назви **Беш кая* шляхом її трансформації в композит *Бешка* через стадію **Беш-кая* відбулася, очевидно, в козац. середовищі XVI—XVII ст. унаслідок аналогії до високопродукт. у цей період топонімів на *-к(а)* [Лучик 1999, 31—32].
- Бештекне** — карст. улоговина на Головн. пасмі Кримськ. гір, у межах Ай-Петринської яйли [ГЕУ 1, 91]. Оронім тюрк. походження, виник як композит на основі словосп. з опорним апелятивом (тур., кр.тат.) *táknā* «велике корито» [Радлов III/1, 1022], що розвинув геогр. значення «западина, велике заглиблення у формі корита», та означенням *бес / беш* «п'ять» із сакр. семантикою (див. *Бешка*); пор. утворений аналог. способом гідронім *Бештерек* у Криму [СГУ, 47], в основі якого *бес / беш* «п'ять» і тур. діал., кр.тат. *терек* «дерево; тополя; стовп» [Севортян 1980, 204—206].
- Бибелька** — річка, л. Дністра (1957); *Бибелка* (1979), *Вубелка* (1880), *Бибелка* (1960); пор. кол. назву с. Більшівці на Івано-Франківщині *Библо* [СГУ, 47]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від суміж. ойконіма *Библо*, який кваліфікують як полонізм щодо укр. *Бабло*; пол. *Vebló* (*Vubló*) — назви озера з основою ГТ *бáбло* «болото, трясовина» [Вербич 2009, 16—17]; пор. с. *Библо* в Старосамбір. р-ні Львів. обл. [АТП, 296].
- Бик** — 1) річка, л. Самари л. Дніпра; *Bik R.* (1650), *Большая Самара* (1681), *Бычок* (1800), *Вершина Самарская* (1861); 2) балка, п. *Бичка* — витоку р. *Клебань Бика* л. Кривого Торця п. Казенного Торця п. Сіверськ. Дінця п. Дону; пор. р. *Бики* в бас. Синюхи л. Пд. Бугу, *Вук* (1880), *Бык* (1887); рр. *Бичок* (7) і яр *Бичок* [СГУ, 47, 51]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *бик* (варіант *бичок*) «вузький обривистий мис між двома вершками яру», поширеного здебільшого у Воронежськ. обл. РФ [Мурзаев, 106—107]. Функціонування таких топонімів перев. на Лівобережній Україні і відповідного ГТ в сх.європ. частині Росії та в Сибіру свідчить про східне, очевидно, тюрк. походження апелятива; пор. алт. *бык / big* «долина між гір за течією ріки», тур. *бук / bük* «гірський прохід, вузька долина, вузький яр» [Севортян 1978, 290—291]. Частина назв являє собою структ.-фонет. трансформація вихідного **Бюк* < тюрк. *büyük* «великий» через *Бюк* унаслідок їх слов'янізації [Отин 2005, 284—286]. Парал. гідроніми в бас. Дніпра пов'язані з назвою р. *Самара* (див.).
- Биківка** — с-ще міськ. типу, Дзержинськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 133]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 1, 91]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Бик*; пор. відантроп. назви нп *Биків* (3) у Житомир. та Львів. обл. [АТП, 583].
- Билбасівка** — с-ще міськ. типу, Слов'янськ. р-н Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1670 р. [ГЕУ 1, 91], кол. *Белбасівка* [Янко, 44]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма тюрк. походження *Билбас*, в основі якого *билбес* «незнаючий; безтолковий»; пор. рос. *балбес* < *билбес* і укр. *бельмес* «дурний; дурень» < тур. *bilmez*, що є варіантом *bilbes* [Севортян 1978, 138]. Вважають, що антропонім належав козакові-першопоселенцю [Янко, 44].
- Бирючий Острів** — розширена пд. частина Федотової коси на пн. зх. Азовськ. моря, перев. в Херсон. обл. [ГЕУ 1, 92]. Інсулонім виник за ознакою «вовчий острів» унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óстрив* «ділянка суходолу, оточена з усіх боків водою» [СУМ 5, 789] та означенням у формі посесива на *-ий* (< **-ьй*), утвореним від поширеного на сх. України і в рос. діалектах апелятива *бірюк* «вовк», перен. «нелюдим», що проник у сх.слов. мови з тюркських, у яких є табуїстичним запозиченням з іран. мов [Фасмер 1, 168].

Бістриця — річки, рукави, потоки, рівчаки перев. на Правобережній Україні [СГУ, 50] з широкими гідронім. зв'язками в пд.слов. мовах, Румунії, Чехії, Словаччині [Никонов, 56; Вербич, 12]. Назви утворено шляхом онімізації ГТ *бістриця* «бистрий і шумний потік» [Грінч. 1, 5], «гірська річка з великим падінням і сильною течією» [Мурзаев, 107], в основі якого прикм. *бістрий* «швидкий, бистрий, стрімкий» [Грінч. 1, 57] і давн. слов. формант з геогр. значенням *-иця*; пор. численні гідроніми з основою *Бистр-* [СГУ, 48—51], з-поміж яких *Бістриця-Надвірн'янська*, вона ж *Бистриця Чорна*; *Бістриця-Солотвинська*, вона ж *Бістриця Золота*; *Бістриця-Тисменицька*, вона ж *Бистриця Тисменська*, назву замкненого зниження в Передкарпатті *Бістрицька улоговина* [ГЕУ 1, 92].

Бітків — с-ще міськ. типу, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; відоме з 2-ї пол. XVIII ст. [ГЕУ 1, 92], за ін. джерелами — з XIV ст.: *Budkowo* (1390), *Buthkow* (1470), *Budkow* (1578), *Budkow* (1658), *Bitkiv*, *Bitkiv* (1947) [Габорах 2011, 38]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-ovъ*) від антропоніма *Будко*, варіант *Бутко* (демінутив від композитів типу *Budimir*, *Budislav*, *Budiš* [Чучка, 101]), в основі якого відбулася заміна голос. *-y* на делабіалізований *-u* або внаслідок передачі на письмі без змін пол. (лат.) *-u*, або під впливом слів з коренем дієсл. *бити*.

Біхове Озеро — заплавне озеро, Мен. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 93]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі посесива на *-ове*, похідного від антропоніма *Бих*; пор. прізви. селянина у Новгороді *Бих Семен* (1495) [Веселовский, 60], пол. *Buch*, яке є гіпокористикою на *-ch* від імен типу *Byslaw*, *Budgost* [Rymut 1, 65].

Бича́ча — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг [ГЕУ 1, 93]. Спелеонім виник як посесив на *-ача* від назви тварини *бик* або під її впливом як релятив від ГТ *бик* (див. *Бик*).

Бича́ха — річка, л. Свиги л. Десни л. Дніпра; *Бычиха* (1859), *Баби́ха* (1859) [СГУ, 51]. Гідронім виник за допомогою суф. *-их(a)* в релят. функції від ГТ *бик* «вузький обривистий мис між двома вершками яру»; пор. похідні від ГТ *бичок* з тим самим значенням назви річок (6) і яру *Бичок* на лівобережній частині України, а також утворений за допомогою *-ок* у демін.-релят. функції гідронім *Бичок*, що називає праву притоку р. *Бик* л. Самари л. Дніпра [СГУ, 51] (див. *Бик*).

Бішкін — річки: 1) п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957), *Бішкінъ* (1680), *Башки́ня* (1782), *Абашкин колодезь* (XVII ст.), *Вішкү R.* (2-а пол. XVIII ст.); пор. нп *Верхн. Бишкінъ*, *Бишкінъ* (1689), *Бишкінъ городъ* (1689), с. *Верхній Бишкін* Первомайськ. р-ну Харків. обл.; 2) п. Сули л. Дніпра; *Бишкінъ* (XVIII ст.), *Бишкіна* (1859), *Бишкін*, *Бишкінъ* (XX ст.); пор. с. *Бишкінъ* Лебедин. р-ну Сум. обл.; 3) яр, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1863) у Харків. обл. [СГУ, 52]. Гідроніми тюрк. походження. Вони виникли внаслідок субстантивізації та онімізації тур. дієприкм. *бішкін* / *бішкін* «добре зварений» [Радлов IV/2, 1356, 1787] за ознакою «бурхлива вода, що нагадує вариво». Неслов. походження гідронімів спричинилося до їхнього часткового народноетимол. переосмислення, унаслідок чого постає варіант *Бишкінъ* за асоціат. зв'язком з назвою тварини *кінъ*; пор. назву р. *Бішкінъ* п. Обитоку п. Деркулу л. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 52]. Парал. до першої назви річки гідронім *Абашкин колодезь*, крім опорного ГТ *колодезь*, містить посесив на *-ин* від антропоніма *Абашка*, що є демінутивом до *Абаш*; пор. прізви. *Абаш*, *Абашев* [Веселовский, 9]. Можливо, означення в цій складеній назві вплинуло на зміну кінц. наголосу в тюрк. *Бішкін*, між якими навряд чи є етимол. зв'язок.

Бібрка — річки: 1) л. Дністра; *Лучъ*, *Въльий Потокъ* (1917), *Воберка*, *Ług*, *Biały*, *Sokołowska* (1850—1895), «на р'ку *Бобръку*» (1211), «отъ *Бобръкы*» (1229),

- Бобёрка, Поток Белый* (1960), «ро rzeke *Bobrke*» (1564—1565), *Бібрка* (XIX ст); 2) п. Сяну п. Вісли; *Bóbrka* (1965), *Boberka, Ryka* (1890), *Ріка* (1957) [СГУ, 52]; 3) місто, Перемишлян. р-н Львів. обл.; відоме з 1211 р. [ГЕУ 1, 93] (у ЄСЛГНПР *Бобрґка* лише річка), за ін. джерелами — з XV ст. [Янко, 45], *Бобрка* (1981) [СЭС, 150]. Літоп. назву утворено за допомогою форманта *-ька* в релят. функції від д.рус. *бобръ* «бобер» [ЄСЛГНПР, 20] (< псл. **bobrъ / *bebrъ / *bьbrъ*), що закономірно дало збережене в діалектах *бібр* [ЕСУМ 1, 216]; пор. численні гідроніми з основою *Бобр-* [СГУ, 59—60]. Аналог. способом постав гідронім у бас. Сяну. Ойконім *Бібрка* виник унаслідок трансонімізації назви суміж. річки в бас. Дністра.
- Біж** — річка, л. Терну п. Сули л. Дніпра; *Бижъ* (1859), *Бъжъ / Бежъ, Висъ* (1913); пор. с. *Біж* Недригайлів. р-ну Сум. обл. [СГУ, 52]. Найявність *-ъ* в одній із фіксацій гідроніма дає підстави етимологізувати його як утворення від апелятива **бъжъ* із суф. **-ъ*, подібного до *дрож / дрѣж* від *дрѣгати, дрѣжати*, з основою дієсл. *бігти*, д.рус. *бѣгати*, *бѣчи*, *бѣжати* < псл. **bĕg- / *bĕž-* < **bĕg-* «утікати з переляку»; пор. діал. *біжак* «стежка», *біжня* «іподром», *біжний* «завідний» (край невода) та ін. [ЕСУМ 1, 191—192].
- Біла, Білий** — назви річок, балок, населених пунктів, гір та ін. або компоненти в складі геогр. назв [СГУ, 52—53; Габорак, 26—28; АТП, 583]. Перев. більшість топонімів з основою *Біл-* виникла за кольоровою ознакою або за якістю, властивістю геогр. об'єктів (води, ґрунту, каміння, вапнякових порід, снігового покриву, будівлі тощо) шляхом субстантивації та онімізації відповідних форм прикм. *білий* «який має колір крейди, молока, снігу; чистий, прозорий» [СУМ 1, 181] < псл. **bĕlъ* з **bhoilos / *bholjos* < і.е. **bhel-* / **bhol-* «сяяти, блищати» [ЕСУМ 1, 196]; пор. діал. ГТ *біловод* «озеро або річка з чистою, прозорою, білуватою водою і піщаним дном» [Чабаненко 1, 86]. У давн. гідронімах з коренем *Біл-* можливий розвиток значення «річка» внаслідок поширеного в і.е. та ін. мовах семасіол. переходу «білий, світлий — ріка», про що зокрема свідчить ще і.е. варіювання **al(b)-* «білий, чистий, блискучий» з **ol-* / **el-* «текти, сочитися, литися, бігти» [Шульгач, 35] (див. *Альбин, Аксү*). На основі первинної семантики окремі топоніми (перев. ойконіми) ще в язичн. добу розвинули естет. значення «гарний, красивий» (див. *Білгород-Дністрівський, Білогородка*) або сакр. (перев. в гідронімах, оронімах і дрімонімах) значення «культовий; святий, священний»; пор. г. *Біла*, г. *Біла Гора* на Івано-Франківщині, на яких стояли культові споруди [Габорак, 26], *Білий Потік* витік Онути п. Дністра й *Чорний Потік* лів. витік Онути п. Дністра — річки, для кожної з яких характерна «білуватість вапнякового походження» з імовірною сакр. культовою ознакою [Карпенко, 100], можливе значення «священний» у назві оз. *Белое* в Росії [Никонов, 48], існування у давн. слов'ян теонімів *Білобог* і *Чорнобог* [Ономастика, 135]. Топоніми з основою *Біл-* належать до найпродуктивніших в Україні [СГУ, 52—57; АТП, 583; Габорак, 26—29]; пор. ще смт *Біле* в Лугутин. р-ні Луган. обл., назва якого походить від назви р. *Біла*, на якій лежить поселення [ГЕУ 1, 95].
- Біла Кривиця** — с-ща міськ. типу: 1) Радомишл. р-н Житомир. обл. [АТП, 149]; відоме з 1607 р. [ГЕУ 1, 94]; 2) Великоолександрів. р-н Херсон. обл. [АТП, 464]; засн. на поч. ХХ ст. [ГЕУ 1, 94]; пор. назву суміж. р. *Біла Кривиця* [СГУ, 53]. Ойконім на Житомирщині та гідронім на Херсонщині виникли внаслідок лексикалізації й онімізації словосп. з опорним ГТ *кривиця* «глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь» [СУМ 4, 348] та означенням у формі жің. роду прикм. *білий* (див. *Біла, Білий*). Мотивом їхньої номінації послужила наявність громадської криниці відповідного кольору як найпримітнішої ознаки для першопоселенців з можливим напаруванням

сакр. семантики. Назва нп в Херсон. обл. постала способом трансонімізації суміж. гідроніма.

Біла Церква — місто, Київ. обл. [АТП, 208]; відоме з XI ст. під назвою *Юр'ів* [ГЕУ 1, 94], яка стосувалася зруйнованого «города» *Гюргеєвз, Гургевз, Юрьевз* (1095), *Юрьевз* (1103) [ЕСЛГНПР, 48]; за ін. джерелами — з 1155 р., рос. *Бѣлая Церковь* (1981) [СЭС, 123]. Суч. ойконім виник наприкін. XIV — на поч. XV ст. внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *цѣрква* «будівля, в якій відбувається християнське богослужіння» [СУМ 11, 202] й означенням у формі жін. роду прикм. *білий* (див. *Біла, Білий*) за відповідним кольором залишків великого храму як найпомітнішого орієнтиру поселення, що було центром єпископії з попередньою назвою *Юрьев* [Никонов, 47], утвореною від д.рус. християн. імені *Гюрги* (*Юри*) < *Георги* [ЕСЛГНПР, 48]. Білий колір стін як символ світла — визначальна ознака укр. православних споруд; пор. нп *Долна Бела Црква* і *Горна Бела Црква* в Македонії.

Білгород-Дністровський — місто, Одес. обл. [АТП, 324]; відоме з VI ст. до н.е. як *Тіра* [ГЕУ 1, 94], у Геродота — *Оксія*, пізн. — *Адиба*, слов. *Білгород*, візант. *Аспрон*, генуез. *Маврокастрон*. Суч. складена назва з означенням *Дністровський* виникла 1944 р. з метою протиставлення д.рус. за походженням ойконіма *Бѣлгородъ*, згаданого в літописі під 910 р., назві відомого в РРФСР м. *Белгород* [Никонов, 47]. Дохристиян. назва *Бѣлгородъ* є безаф. композитом, утвореним поєднанням основи прикм. *бѣлий* у значенні «гарний, красивий» і *городъ* «укріплене поселення; фортеця» (див. *Білогорódка*). У X ст. поселення згадує візант. історик Костянтин Багрянородний під назвою *Аспрон*, яка є гр. калькою означального компонента д.рус. ойконіма (гр. *ἄσπρον* «білий колір» [Бушаков, 62]). Із XIII ст. на генуез. картах ужито антонім. за семантикою першого компонента назву *Маврокастрон*, букв. «чорна фортеця» [Никонов, 47]. Після захоплення міста турками д.рус. ойконім було замінено калькою *Аккерман* (див.). До д.рус. *Бѣлгородъ* нп мав назву неясного походження *Адиба*, яка за часом і місцем функціонування тяжіє до фрак. або іран. утворень. Можливо, ця форма є д.іран. або ірано-фрак. композитним утворенням від *ad / adae* «смак» (пор. д.інд. *ādu-* «істивний, придатний для вживання») [Абаев 1, 28] та іран. *ab / ab* «вода» [Суперанская, 143], дак. *aba* «річка» (< i.e. **ab*- «вода, ріка» [Ванагас, 16]); пор. у цьому регіоні, очевидно, фрак. *Березань* (див.). Цілком імовірно, що саме цей затемнений топонім згодом трансформувався в етимол. не з'ясовану назву *Дністровського Лиману* (див.) *Obidovo, d'Oudio, Vidovo, Видово, Овидово, Обидово, Овидулуй* у ром.-слов. середовищі XVI—XIX ст. [ГНП, 30—34]. Найдавніша форма *Оксія* (V ст. до н. е.) виникла за фізико-геогр. властивостями місцевості від гр. *ὄξύς, -έια* «гострий, гостроконечний» або (про воду) «гіркий, кислий, різкий»; пор. у Криму дж. *Уксея, Оксея-Чокрак* [Бушаков, 69]. За спостереженнями В. П. Петрова, майже для всіх річок Пн. Причорномор'я від Дунаю до Дону в антич. джерелах засвідчено збіг назв «ріка — місто», тому переколивим свідченням такого збігу може бути *Тіра* [Петров, 137], тобто м. Білгород-Дністровський могло мати в антич. часи перенесену з суміж. річки назву *Τύρας* (V ст. до н. е.), *Tyras* (кін. I ст. до н.е.), *Τυρας* (I—II ст. н. е.) [СГУ, 174] (див. *Дністѣр*), хоч зафіксована Геродотом *Оксія* певною мірою суперечить такому висновку.

Біле озеро — озера різного походження: 1) карст., біля с. *Білого* Володимирец. р-ну Рівн. обл.; 2) льодовик., Любешів. р-н Волин. обл.; 3) звичайне, Білозер. р-н Херсон. обл.; 4) карст., біля с. Рудки Володимирец. р-ну Рівн. обл.; 5) заплавне, Біляїв. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 95]. Лімноніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й

- означенням у формі сер. роду прикм. *білий* (див. *Біла, Білий*); пор. суміж. ландш. заказник держ. значення *Білоозёрський заказник* у Володимирець. р-ні [ГЕУ 1, 100] без гаплоглогії сусід. *-о-* в атрибутиві.
- Біленьке** — с-ще міськ. типу, Краматорська м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1697 р., лежить на р. *Біленькій* у бас. Сіверськ. Дінця [ГЕУ 1, 96], *Бѣлинкой* (1773) [СГУ, 54], *Бѣленькое* (1981) [СЭС, 123]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма з парал. зміною категорії роду за допомогою закінч. *-е* відповідно до грам. ознак номенкл. імені *селище*, раніше *село*.
- Білий Колодязь** — с-ще міськ. типу, Вовчанськ. р-н Харків. обл. [АТП, 442]; засн. 1761 р. [ГЕУ 1, 96], *Білий Колодяз* (XVIII ст.) [Абдула, 15]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *колодязь* «захищена від обвалів зрубом вузька глибока яма, що служить для добування води з водоносних шарів землі» [СУМ 4, 229], ст.укр. «джерело» [ССУМ 1, 490], й означенням у формі прикм. *білий*, що указував на колір колодязя (див. *Біла Криніця*) або на колір глини в суміж. балці: нп лежить на вододільному плато у верхів'ї б. *Білий Яр* [ГЕУ 1, 96].
- Білий Потік** — ліс. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 96]. Дрімонім виник від етимол. прозорого гідроніма *Білий Потік*; пор. у сусід. Верховин. р-ні дві таких назви [СГУ, 54].
- Білий Черемош** — річка, витік *Черемошу* п. Пруту л. Дунаю [СГУ, 54]; *Білий Чѣрѣмош* [ГЕУ 1, 96]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до назви *Черемош* (див.) означення *Білий*, яке вказує на світлу, чисту воду річки (пор. її пол. назву *Viala Rzeczka*, рум. *Черемушул-Алб* [СГУ, 54]) і протиставляє його суміж. *Чорний Черемош*.
- Білики** — с-ще міськ. типу, Кобеляц. р-н Полтав. обл. [АТП, 350]; засн. у 1-й пол. XVII ст. [ГЕУ 1, 96], *Bieliki* (1880) [SGKP 1, 212]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви людей у мн. на прізви. *Білик*, що належало першопоселенцям; пор. ще 2 такі назви нп в Полтав. обл., 1 — в Чернігів. обл., сс. *Біликівка* в Сум. обл., *Біликів Колодязь* у Харків. обл. [АТП, 583].
- Білицьке** — місто, Добропіл. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1909 р. [ГЕУ 1, 96], *Бѣлицкое* (1981) [СЭС, 124]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ське / -цьке* з основою незасвідченого мікротопоніма на зразок *Білики, Білиця, Білич*; пор. наявність подібних назв у гідронімії [СГУ, 55] та ойконімії [АТП, 583—584] України.
- Білі Кучугури** — п-в у зх. частині Тендрівської коси, у межах Голопристан. р-ну Херсон. обл. [ГЕУ 1, 96]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кучугура* в мн. «невелика полого гора; горб» [СУМ 4, 424] й означенням *білі*, що вказує на відповідний колір піщаних дюнів з черепашником.
- Білка** — 10 населених пунктів [АТП, 584], 2 потоки, 15 річок, з-поміж яких літоп. *Бѣлка* (1144) у кол. Галицьк. землі; пор. у бас. річки с. *Верхня Білка* на Львівщині [СГУ, 55]. Топоніми виникли за допомогою суф. *-ѣк(а)* в релят. функції від прикм. *бѣлыи* за кольоровою ознакою об'єктів з можливим напашаруванням сакр. значення (див. *Біла, Білий*). Мотивац. ознака — одна з найпродуктивніших в укр. та євразій. топонімії; пор., напр., 28 рр. *Vialka* лише у водозборі Вісли [ЕСЛІГНІР, 27], а також полонізовані назви рр. *Білька*, назву с. *Білкі* в мн. [СГУ, 57; АТП, 584]. Семант. утворенням від суміж. гідроніма є назва бот. пам'ятки природи держ. значення *Білка* в Сторожинец. р-ні Чернівець. обл. [ГЕУ 1, 96—97].
- Білоберіжжя** — 1) село, Дубн. р-н Рівн. обл.; відоме з літописів як *Бѣлоберѣжье* (1231); 2) територія, попл. Дніпро-Бузьк. лим. орієнтовно від о-ва *Бережань* (див.) у бік до Дністровськ. лиману, можливо, до м. Білгорода-Дні-

- стровського (див.); д.рус. *Бѣлобережѣ* [ЕСЛГНПР, 27]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою форманта **-ъје* в релят. функції на основі д.рус. *бѣлый* і *берегъ* за відповідним кольором ґрунту. Аналог. походження є хоронім *Бѣлобережѣ*, мотивац. ознакою для якого послужили вапняки, які виходять на поверхню. Різниця в семантиці твірної основи *бѣло-* порівнюваних композитів може полягати лише в тому, що в надчорномор. топонімі ймовірно додаткове переносне значення «південний (берег)», характерне і для деяких пд.слов. мов [ЕСЛГНПР, 27], що логічно зумовлено семасіол. переходом «білий, світлий» — «сонячний, південний». Протилежний за значенням перехід «білий, світлий» — «північний» допускають щодо назви *Білого моря* [Никонов, 48] (очевидно, у зв'язку з білими ночами).
- Біловежі Перші, Біловежі Другі** — сусід. села, Бахмац. р-н Чернігів. обл. [АТП, 532]; д.рус. м. *Бѣлая Вѣжа* між суч. сс. *Біловежі Перші* та *Біловежі Другі* в Чернігів. обл. [ЕСЛГНПР, 26]. Ойконіми виникли за кількісною ознакою нп способом приєднання т. зв. порядкових числівників у мн. *Перші* та *Другі* до композита, в основі якого д.рус. *Бѣлая Вѣжа* («градъ»), що являло собою онімізоване словосп. *бѣла(ја)* «біла» й *вѣжа* «шатро, кибитка, башта» [ЕСЛГНПР, 26]. Уже в д.рус. добу почалася трансформація атрибут. словосп. в юкстапозит: пор. *Бѣлавѣжа* (1147), *Бѣлоуѣжю* (1147) та ін., який у суч. укр. мові розвинувся в композит з інтерф. *-о-* (див. *Білогородка*).
- Біловодськ** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 62]; засн. 1686 р. [ГЕУ 1, 97], *Беловодск* (1981) [СЭС, 125]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі словосп. *біла вода*, що характеризує розмиті р. Деркул, на якій лежить смт, крейдиані породи дна; пор. нп *Біловод, Біловоди, Біловодське* в Сум. обл. [АТП, 584].
- Біловодський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Ромен. р-н Сум. обл. [ГЕУ 1, 97]. Гелонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Біловод* або *Біловодське*, що в одній с / р [АТП, 403].
- Білогірськ** — місто, в Криму [АТП, 260]; *Карасу-Базар* (до 1944) [ГЕУ 1, 97], *Белогорск*, з 1926 до 1944 — *Карасубазар* [СЭС, 125]. Суч. ойконім відновлено під час масових перейменувань крим. поселень 1944 р. Він виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції на основі ороніма *Біла Гора*, що є калькою тюрк. назви суміж. г. *Ак-Кая* [ГЕУ 1, 31], букв. «біла скеля». Істор. назва постала способом складання суміж. гідроніма тюрк. походження *Карасу* (див.) та ГТ *базар* «ринок, торг, ярмарка; місце, де збираються торговці в окремі дні тижня, які вважаються базарними» [Мурзаев, 63].
- Білогір'я** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 476]; відоме з 1441 р., до 1946 — *Ляхівці* [ГЕУ 1, 98]; *Леховцы* (1441), *Lakhowse* (1630), *Lachow* (1701), *Lachowse* (1708), *Ляховцы* (1866), *Ляхівці, Білогір'я* (1946) [Торч.-Торч., 68], *Белогорье* (1981) [СЭС, 125]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-j(a)* (< **-ъје*) в локал.-релят. функції на основі словосп. *білі гори*, що вказує на характерні для місц. рельєфу підвищення з покладами крейди. Істор. ойконім постав унаслідок онімізації групової назви людей *ляхівці* (ст.укр. *леховцы*), що вказувала на їхнє відношення до найперших *ляхівських* садиб (вони ж *ляхівські двори*) [Торч.-Торч., 68], або є катойконімом на *-ці (-цы)* з основою ойконіма **Ляховъ* (пор. *Lachow*) — посесива на *-овъ* від етроніма *лях* «поляк» чи відповідного антропоніма.
- Білогорівка** — с-ще міськ. типу, Лисичанськ. р-н Луган. обл. [АТП, 64]; засн. 1785 р. (нині це Попасн. р-н) [ГЕУ 1, 99]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят. функції на основі словосп. *білі гори* за наявністю

- підвищень з покладами крейди; пор. крейдяний кар'єр у Білогорівці, стр. *Біленький*, який протікає через с-ще [ГЕУ 1, 99].
- Білогорódка** — 3 села, з-поміж яких одне у Києво-Святошин. р-ні Київ. обл. [АТП, 584], яке було засн. князем Володимиром 991 р. як велике місто («градъ») для оборони Києва; *Бѣлгородъ* (1377), «около *Бѣлгорода*» (згадано під 997), «приде к *Бѣлгороду*» (під 1069) [ЕСЛГНПР, 28]. Ойконіми пояснюють як безаф. композити, у яких 1-й компонент — д.рус. *бѣлъ* (-*ьи*) «білий», «гарний, красивий», а 2-й — *городъ* «укріплене поселення; фортеця» [ЕСЛГНПР, 28]. Звертає на себе увагу перев. функціонування д.рус. назви як лекс.-синт. утворення (юкстапозита) і відн. пізню її трансформацию у власне композит, тобто морфол. дериват з інтерф. -*о*.
- Білозёрка** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 463]; засн. у XVIII ст. [ГЕУ 1, 99], *Белозёрка* (1981) [СЭС, 125]. Ойконім виник унаслідок транссонімізації назви суміж. р. *Білозёрка* п. Дніпра, відомої з 1697 р. як *Бѣлзурка*, згодом *Бѣлзёрка* (1890) [СГУ, 56], що постала складносuf. способом за допомогою -*к(а)* в релят. функції на основі суміж. лімноніма *Біле озеро* [ГЕУ 1, 99], на стиці компонентів якого відбулося стягнення або накладання голос. -*о*; пор. рр. *Білозірка* л. Дніпра, *Білозір'я* л. Сули л. Дніпра [СГУ, 56], д.рус. за часом виникнення м. *Белоозеро* побл. оз. *Белого*, суч. блр. м. *Белоозерск* [СЭС, 125].
- Білозёрське** — місто, Добропіл. р-н Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1913 р. [ГЕУ 1, 99], *Белозёрское* (1981) [СЭС, 125]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на -*ське*, утвореного на основі незафіксованого лімноніма *Біле озеро* або словосп. *біле óзеро*, що називало водойму з характерним для місцевості вапняковим ґрунтом. На стиці твірних основ відбулося стягнення голос. -*о* (див. *Білозёрка*).
- Білозёрський лимán** — заплавне озеро, Кам'янсько-Дніпровськ. р-н Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 99]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимán* і відн. прикм. на -*ський*, похідним від назви суміж. р. *Білозёрка* [ГЕУ 1, 99].
- Білокам'янськ** — місто, Балаклав. р / р м. Севастополя в Криму; утворено як м. *Білокам'янськ* 1976 р. з частини Балаклав. р-ну, що має істор. назву *Інкерман* [ГЕУ 1, 99], рос. *Инкерман* [СЭС, 498], яка стосувалася окремого поселення ще в VI ст. н. е. [Янко, 50], де тривалий час існувала відома *Каламіта фортеця* (руїни XV ст.) [ГЕУ 1, 100]. Суч. ойконім виник складносuf. способом за допомогою -*ськ* у релят. функції на основі словосп. *біле каміння*, що вказує на відповідного кольору кам'янисте узбережжя з родовищами білого моховаткового вапняку. Істор. назва *Інкерман* тюрк. походження. Вона постала як композит від кр. тат., тур., ног. *in* «печера» (< д.тюрк. *уin* «нора, логовище, барліг» [Бушаков, 108]) і *kermen* «фортеця, укріплення» (див. *Аккерман*, *Білгород-Дністрóвський*); пор. зал. ст. *Інкерман*, *Інкерманська долина*, *Інкерманський печерний монастир* (VIII—IX ст.) [ГЕУ 1, 99, 100]. Назву *Каламіта фортеця* утворено способом лексикалізації та онімізації словосп., що містить опорний компонент, який є калькою тюрк. *kermen*, й означення з основою тур. *kalatus*, запозиченого з гр. мови, де *καλάσι* < д.гр. *καλασιος* «комиш, очерет» [Бушаков, 65].
- Білокорóвицький кряж** — височина в пн. частині Житомир. обл. [ГЕУ 1, 100]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кряж* «пасмо невисоких гір, горбів; гірська гряда» [СУМ 4, 379] й означенням у формі відн. прикм. на -*ський* / -*цький*, похідного від назви суміж. с. *Білокоровичі* [АТП, 147].
- Білокуракине** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 62]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 1, 100]; *Белокуракино* (1981) [СЭС, 125]. Ойконім виник унаслідок складання основ утраченої відантроп. назви пос. *Кура́кине* та назви р. *Біла*, на якій лежить с-ще [ГЕУ 1, 100].

- Білоп'лля** — місто, Сум. обл. [АТП, 389]; засн. 1672 р. [ГЕУ 1, 100], первинна назва — *Крига*, суч. назва фіксується з 80-х рр. XVII ст. [Іваненко, 17]; *Белополье* (1981) [СЭС, 125]. Ойконім вважають перенесеним з однойменного містечка на Брацлавщині, звідки прибули перші переселенці, назва якого виникла семант. способом від збереженого в рос. діалектах ГТ *белополье* «чисте, незасіяне поле» [Іваненко, 17]. Істор. ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Крига* [СГУ, 288].
- Білоріченський** — с-ще міськ. типу, Лутугин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1951 р. [ГЕУ 1, 101], рос. *Белореченский*. Ойконім виник за допомогою закінч. *-ий* від трансонімізованої основи назви місц. шахти «*Білоріченська*» [Янко, 51], в основі якої гідронім *Біла річка* (с-ще лежить на правому узбережжі р. *Біла* п. Лугані [ГЕУ 2, 296]). Форма чол. роду назви смт зумовлена її узгодженням з рос. *посёлок* (шахти «*Білоріченська*»).
- Білосарайська коса** — 1) наливна коса на пн. бер. Азов. моря, у Донец. обл.; 2) ландша. заказник держ. значення, Першотравн. р-н Донец. обл. [ГЕУ 1, 101]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коса* «вузька наливна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом; мис» [СУМ 4, 304] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, утвореного на основі словосп. *білий сарай* (< тюрк. *saraj* «будинок; палац; каравансарай; господарська будівля» [Мурзаев, 496]). Назва заказника постала способом трансонімізації суміж. інсулоніма, як і ойконім *Білосарайська Коса* [АТП, 121].
- Білосток** — річка, л. Зх. Бугу п. Вісли; *Bialystok*, *Bialy Stok*, *Komarowski*, *Młynówka* — у верх. течії (1965) [СГУ, 56]; пор. укр., блр. *Белосток* — топоніми на Волині, Поділлі, в кол. Гродненськ. губ., пол. *Bialystok* [Шульгач, 44]. Гідронім виник як композит поєднанням за допомогою інтерф. *-о-* основ прикм. *білий* та зх.поліс. *сток* «місце, де річка стікає в долину» [СММПЗУ 2, 378], укр. ГТ *стік* «міжгірна долина» [Мурзаев, 524]. Поліс. топонім *Bialystok* і пол. фіксації укр. гідроніма є юстапозитами, які зберігають синтакс. зв'язок між зрощеними компонентами твірного словосп.; пор. ще композити з компонентом *Біло-* в укр. гідронімії: *Біловід*, *Білоглінка*, *Білозёрка*, *Білозірка*, *Білозір'я* та ін. [СГУ, 56] (у 2-х останніх, крім гаплогії інтерф. *-о-* та початк. *о-* в *озер-*, відбулося чергування корен. *-е-* з *-і-*). Пол. парал. назви *Komarowski* та *Młynówka* походять відповідно від відантроп. ойконіма *Komarowo* й апелятива *młyn* «млин (водяний)».
- Білоус** — річка, п. Десни л. Дніпра; *Боловесь* (1147), *Боловось*, *Боловесь*, *Боволось* (1147), *Білоусь* (1764—1769), *Білоусь* (1742), *Бъловесь* (XIX ст.) [СГУ, 56]. Гідронім виник унаслідок трансонімізації втраченого ойконіма *Боловесь*, який є композитом, утвореним на основі словосп. з опорним д.рус. *вьсь* «село» (< псл. **vьсь*) і д.рус. означенням *болиши* «більший; великий, сильний» або *бълъ* «білий, світлий; гарний, красивий», що розвинулося в *бол-* під балт. впливом; пор. лит. *bālas* «білий» (< i.e. **bhel-* / **bhol-* «сяяти, блищати») [ЕСУМ 1, 194—196, 365]. Трансформація назви *Боловесь* / *Боловесь* у *Бъловесь* (суч. *Білоус*) відбулася внаслідок народної етимології композита за асоціацією до поширеного прізв. *Білоус*, спричиненою застаріванням в укр. мові ГТ *вьсь*.
- Більськ** — село, Рокитн. р-н Рівн. обл. [АТП, 383]; *Бъльскъ* (1253), «до *Бъльска*» (1289), як м. *Бельськ-Подляський* у Польщі [ЕСЛГНПР, 28]. Ойконім виник як релятив на *-ськъ* від втраченого гідроніма **Бълата* [ЕСЛГНПР, 28] на зразок *Бердяньськ* від *Берда*.
- Більшівці** — с-ще міськ. типу, Галиц. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 189]; відоме з XV ст. [ГЕУ 1, 103], *Болшево*, «з *болшева*» (1419) [ССУМ 1, 111]. Ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей за місцем походження *більшівці* «вихідці із с. *Більшеве*, істор. *Болшево*».

- Білявка** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 325]; засн. наприкін. XVIII ст., нині місто [ГЕУ 1, 102]; *Белявка* [СЭС, 128]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Біляє* (рос. *Беляев*), суф. *-ів / -ев* у якому формує релят.-посес. значення назви нп.
- Білянський Ліс** — бот. заказник держ. значення, Ямпіл. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 103]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ліс* «велика площа землі, заросла деревами й кущами» [СУМ 4, 522] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від відантроп. ойконіма *Біляни*, що в сусід. Могилів-Подільськ. р-ні [АТП, 22].
- Бінбаш-Кобá** — карст. печера у Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг; *Печера Тисячі голів* [ГЕУ 1, 103]. Спелеонім тюрк. походження, виник на основі ГТ *кобá* «печера; гірська долина; улоговина; яр» [Мурзаєв, 280] і композита *бінбаш*, похідного від кр.тат. *бін* «тисяча» та *баш* (тюрк.) «голова» [Радлов IV/2, 1546], у топонімії — «вершина; скеля, що видається; верхів'я річок, витоків, джерел, які дають початок струмкам, річкам» [Мурзаєв, 76]. Складена укр. назва печери є калькою первинного тюрк. спелеоніма.
- Бірка** — річка, п. Ірпеня п. Дніпра; *Борки* (1539), *Борка* (1686); пор. на річці кол. с. *Борки*, р. *Бірки* в бас. Сіверськ. Дінця п. Дону та смт *Бірки* на Харківщині [СГУ, 57]. Різні форми топонімів виникли внаслідок онімізації демін. ГТ *бірка* (діал.) «пастбище для овець» [Железняк, 63] або *бірки*, *борки* від *борок* «невеликий бір» [Шульгач 2001, 14], в основі яких *бір* «сосновий ліс» (< псл. **borъ* «сосна; сосновий ліс» [ЕСУМ 1, 200]); пор. літоп. назву ур. *Боръкъ* неподалік Києва, утворену від д.рус. *боръкъ* «малий бір, борок, (сосновий) лісок» [ЕСЛГНПР, 24].
- Бірюкóве** — с-ще міськ. типу, Свердловськ. р-н Луган. обл. [АТП, 69]; засн. 1778 р., до 1921 — *Криничне* [ГЕУ 1, 107], рос. *Бирюково*. Суч. ойконім виник як мемор. назва від прізви. вбитого 1920 р. голови с / р *В. М. Бірюкова* [Янко, 52] за допомогою закінч. *-е*, яке в поєднанні з посес. суф. *-ов* в антропонімі стало виражати посес.-релят. значення. Істор. назва *Криничне* є наслідком субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ний* з основою ГТ *криниця* (див. *Біла Криниця*).
- Біса** — гора, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл., на межі із Закарпаттям [Габораєв, 29]. Оронім за походженням є формою род. належності демоніма *Біс* (одна із назв нечистої сили [Ономастика, 143]). Виникнення назви зумовлене пов'язуванням гори з відповідним демоном або з місцем проведення тут язичн. культів; пор. ГТ *лиса гора* «гора без рослинності» [Мурзаєв, 353] і пов'язані з цим язичн. вірування, зокрема про шабаш відьом, назву суміж. г. *Бісуватий Діл* з подібною мотивацією, а також антонім. (християн. за духом) назву кам'яної брили *Блаженний камінь* біля мон. Манявський Скит у Богородчан. р-ні на Івано-Франківщині [Габораєв, 29—30].
- Біюк-Карасу́** — див. *Карасівка Велика*.
- Біюк-Узень** — річка, п. Качі в бас. Чорн. моря в Криму; *Бююк-Езен* (1837); пор. нп *Бююк-Езенбаш*, *Бююк-Озенбаш* [СГУ, 58]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації словосп., що складається з тур. *буујууук* «великий, високий; великий, могутній» [Радлов IV/2, 1883] і *узен / узень* (< *özen*) «річка, невелика річка», «селевий руйнівний потік» [Мурзаєв, 407, 573]. Компонент *Езенбаш / Озенбаш* у варіантах ойконіма, крім корен. *Езен- / Озен-*, містить ГТ *баш* «гірська вершина, вершина, верхів'я річки, витік і т. ін.», значення якого розвинулося на основі прямого «голова» [Мурзаєв, 76—77]; пор. омонім. гідронім *Біюк-Узеньбаш* й ойконім *Бююк-Озенбаш* у Бахчисарай. р-ні Криму, а також назви крим. рр. *Біюк-Дерé* (тюрк. *дере, дара* «ущелина, яр, гірська річка» [Мурзаєв, 171]), *Біюк-Су́ат* (тур. *суват* «водопій» [Мурзаєв, 528]), *Біюк-Таш* (тюрк. *таш*

- «камінь, скеля» [Мурзаев, 547]) [СГУ, 57—58]. Самостійно компонент *Біюк* у топонімії не вживається, що зумовлено його прикм. природою.
- Біюк-Янишар** — гірський хребет у сх. частині Кримських гір, на пд. зх. від м. Феодосії [ГЕУ 1, 107]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації словосп. з означенням *біюк* «високий, великий» (див. *Біюк-Узень*) та опорним *Янишар* із затемненою етимологією. Очевидно, це композит, який складається з тур. *јані / јәні* «новий» [Радлов III/1, 329] і *јар* «провалля, звисаюча скеля» [Радлов III/1, 100], тур. діал. *јар* «заглиблення на вершині горба, де збирається вода» [Севортян 1989, 17], що за відсутності в рос. мові африкати *-дж-* (*-ж-*) або під впливом *шар* могло вимовлятися з глух. *-ш-*.
- Біянка** — річка, л. Інгулу л. Пд. Бугу в м. Кіровограді; *Біанка* [Лучик 1999, 32]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в демін.-релят. функції від перенесеної з території суч. Башкортостану або Челябінськ. обл. Росії під час колонізації пд.укр. земель тюрк. топонімії *Біян- / Біан-*, утвореної від *бій* «повелитель, глава племені, вождь тощо» й тюрк. ГТ *ян (јан)* «сторона, бік, навколишня місцевість, околиця». Імовірно є віддалений генет. зв'язок між назвою алт. р. *Бія* (< *бәй-* / *бій-* «високий»), нижньоуральськими гідронімами *Біян, Біяне, Біанка* і кіровоград. *Біанкою / Біанкою*, який може свідчити спочатку про гун. (III—V ст. н. е.), а пізн. про монг.-тат. (XII—XIV ст.) й осман. просування тюрк. племен і народів на захід. Існують також підстави для пов'язування гідроніма з псл. **bijanz* «битий, молочний, зруйнований; той, кого з силою виштовхнули назовні (про струмінь води)», утвореним від **bijati* < **biti* «бити»; пор. нижньонадніпр. *вибіаний* «вбитий, штампований» [Лучик 1999, 32—36] і зх.укр. *біянка, бієнка, біянка* «посудина для збирання масла» [Аркушин 1, 20], яке могло розвинути геогр. значення «водойма, річка зі збитою, бурхливою водою» і мотивувати гідронім (див. *Макітра, Тікич*, спорід. до якого є *тиква* «посуд для молока» і назва р. *Тиква*).
- Благодятне** — с-ще міськ. типу, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1840 р. [ГЕУ 1, 107], рос. *Благодѣтное*; пор. г. *Благодѣть* на Пн. Уралі [СЭС, 146], ще 29 нп *Благодатне* перев. в сх. та пд. частині України, с. *Благодѣть* у Донец. обл. [АТП, 585], бб. *Благодѣтна* в Дніпропетров. [СГУ, 58] та в Одес. обл. [Вербич 2013, 20]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *благодѣтний* «багатий, щасливий» [СУМ 1, 192], можливо, під впливом закладеного ще в 1843—1845 рр. унікального масиву, який був першим лісонасадженим у степ. Україні й згодом перетворився на *Великоандільський заказник* [ГЕУ 1, 154].
- Блізниця** — 1) дві найвищі гірські вершини у сх. частині масиву Свидовець, у межах Рахів. р-ну Закарпат. обл.; 2) бот. пам'ятка природи держ. значення на гірських вершинах *Блізниця; Скелі Близниця* [ГЕУ 1, 107—108]. Оронім виник унаслідок онімізації діал. *блізниця* в мн. «близнючка; дуже схожа на іншу або з'єднана з нею якась річ, об'єкт» у геогр. значенні «об'єднані й подібні між собою дві вершини гори»; пор. діал. *блізниця* «близнючка; дерево з двома стовбурами; рушниця-двостволка» [ЕСУМ 1, 1208], букв. *блізніці* в мн. «зв'язані по два маленькі сніпки соломи, якими криють будівлі» [СБГ, 33], а також характеристику вершин: «Розміщені поряд і схожі між собою» [ГЕУ 1, 107]. Наголос на першому складі дає певні підстави вбачати асоціат. або й етимол. зв'язок з топонімами *Блізниця*, в основі яких апелятив *блізна* «рубець, шрам» (див. *Блізниця*). Назва пам'ятки постала способом трансонімізації суміж. ороніма.
- Блізниця** — 1) річка, п. Бруславця п. Брусенки п. Пруту л. Дунаю в Чернівець. обл. (1874); *Bliznica* (1973); 2) ручай, у м. Ніжині Чернігів. обл.; *Близница* (1765—1769) [СГУ, 58]. Назву річки пояснюють як перенесення

однойменного ороніма, в основі якого *блізна* «рубець, шрам», що має наголос на першому складі [Карпенко, 102]. За ознакою «подібний до рубця, шрама» від апелятива *блізна* додаванням форманта *-иця* в топонім. функції утворено ніжин. мікрогідронім; пор. ГТ *блізна* «мілина на річці вздовж берега» [Карп., 23], сформований на основі перен. значення. Не виключений етимол. зв'язок з діал. *блізниця* «дуже схожа на іншу або з'єднана з нею якась річ, об'єкт» (див. *Блізниці*).

Близняк — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 436]; відоме з 1863 р. [ГЕУ 1, 108], *Надеждине, Близняки* (з 1903) [Абдула, 16], *Близняки* (1981) [СЭС, 148]. Суч. ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви людей у мн., що мали прізви. *Близняк*. Істор. назва постала як посесив на *-ине* від рос. жіп. імені *Надежда*.

Блистова — річки: 1) пр. Лоски п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Блистова* (1964); пор. с. *Блистова* в бас. річки; 2) пр. Мени л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Блистова* (1742); пор. с. *Блистова* в бас. річки [СГУ, 58], яке відоме з літописів як пос. *Бльстова* в Чернігівськ. землі; «въ *Блестовѣ*» (1151), «въ *Блестовѣтѣ*» (1151), *Блестоветѣ*, *Блестовитѣ* (1951) [ЕСЛГНПР, 20]. Д.рус. ойконім *Бльстова* пояснюють як можливий посесив на *-ов* від особ. імені **Бльстѣ*, пов'язаного з *бльстѣти* [ЕСЛГНПР, 20]; пор. прізви. *Бльстів*, *Блестів* [Чучка, 71]. З огляду на кінц. наголос гідроніма і назву суміж. р. *Блестовенька* [Черепанова, 41] імовірним є його утворення способом субстантивзації та онімізації форми жіп. роду відн. прикм. **блестовий* «який має блиск» (про воду, річку), здріб.-пестл. похідним від якого було **блестовенька*, у зв'язку з чим суміж. гідроніми *Блистова* й *Блестовенька* характеризуються безпосередньою словотв. мотивацією, спричиненою послідовною простор. залежністю меншого об'єкта від більшого; пор. аналог. співвідношення назв рр. *Бокова* — *Боковенька* в бас. Інгульця п. Дніпра [Лучик, 166]. У такому разі суміж. ойконіми *Блистова*, у т. ч. і д.рус. *Бльстова*, виникли внаслідок трансонімізації гідронімів, мотивованих ознакою «блистити»; пор. ще р. *Блисту́н* п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра і с. *Блистюк* у її басейні [СГУ, 58—59].

Бобёр — річки: 1) л. Жигалки л. Насташки п. Росі п. Дніпра в Київ. обл.; *Боборъ* (1864); 2) п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; 3) п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Київ. обл.; *Бобрикъ* (1913), *Квашина* (1979), *Вобрык* (1880); пор. с. *Бобер* у бас. річки [СГУ, 59]. Поширення таких гідронімів на старожитніх слов. та і.е. землях [Железняк, 70; Никонів, 57; Шульгач, 45] свідчить про їхнє давнє виникнення унаслідок онімізації апелятива *бобёр*, який у псл. добу міг зберігати, крім зоологічного, вихідне значення «коричневий»: псл. **bobrъ* / **bebrъ* / **bьbrъ* спорід. з д.інд. *babhrú-* «коричневий» < і.е. **bhebhru-*, рефлексом якого є укр. *бурий* [ЕСУМ 1, 216]. Ойконім *Бобер* утворено способом трансонімізації суміж. гідроніма. Парал. назва р. *Квашина* постала, очевидно, як посесив на *-ина* від прізви. *Кваша* з основою дієприкм. *квашений*.

Бобрадъ — річки: 1) бас. Сули (її ниж. частини) л. Дніпра в Полтав. обл.; 2) с. Глеваха Васильків. р-ну Київ. обл.; *Бобредъ* (1864), *Бодаевка* (1911); пор. с. *Бодаевка* (1720) — тепер частина м. Боярки [СГУ, 59]. Гідроніми утворено від апелятива *бобёр* за допомогою суф. *-адъ* у збір. значенні (див. *Бёршадъ*), який спричинився до зміни наголосу і чергування *-е-* з нулем звука в слабкій позиції. Парал. назва *Бодаевка* постала способом трансонімізації суміж. відантроп. ойконіма.

Бобрик — численні гідроніми та ойконіми перев. у бас. Сер. Дніпра, які являють собою релят.-демін. утворення на *-ик* з основою апелятива *бобёр* (див. *Бобёр, Бібрка*).

- Бобринець** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 234]; засн. 1767 р. [ГЕУ 1, 109], *Бобринець* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Бобринец* (1981) [СЭС, 150]. Ойконім виник семант. способом від гідроніма *Бобринець*, *Bobryniec* (XIX ст.), що є первинною назвою р. *Бобринка* (пор. с. *Бобринка* в її басейні) [СГУ, 59], утвореного за допомогою суф. *-ець* у релят.-демін. функції від апелятива *бобёр*, який указує на насиченість річки відповідними тваринами.
- Бобриця** — річки: 1) п. Дніпра в Київ. обл.; *Bobryca* (1600), *Bobrycz* (1931), *Ивковитница* (1892), *Вершина Бобрица*, *Суха бобриха* (1854), *Бобриц* (1883), *Сухая Бобриха* (1900); 2) п. Дніпра в Черкас. обл.; *Бобриха* (1854), *Bobryca* (1880); 3) п. Ірпеня п. Дніпра; *Бобрица* (1159), *Bobryca* (1880), *Śviatec* (1880), *Святець* (1864) [СГУ, 59—60]. Гідроніми виникли за допомогою *-иця* в топонім. функції від апелятива *бобёр*. Ареал поширення назви, міжмовні зв'язки і словотв. структура відповідають псл. або д.рус. дериватам. Назва *Ивковитница* постала на основі апелятивів *івка* «іва, верба козяча» [ЕСУМ 1, 287] (рос. *івка* «іва» [Даль 2, 5]) та збереженого в рос. мові *витни́ца* «виті речі: вірówka, канат» [Даль 1, 208], ужитого в геогр. значенні, за ознакою «подібна до вірówki звивиста річка з верболозом на берегах». Парал. гідронім *Святець* утворено приєднанням суф. *-ець* у топонім. функції до основи прикм. *святій* (див. *Святá гора*, *Святé озеро*).
- Бобровиця** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 533]; засн. у XII ст. [ГЕУ 1, 110]; *Бобро́вица* [СЭС, 150]. Ойконім виник способом трансонімізації суміж. гідроніма *Бобро́виця*, утвореного за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від відн. прикм. *бобро́вий* «стос. до *бобёр*» (про місцевість); пор. м. *Бобровиця* Чернігів. обл., «при р. *Бобровиць*» (1859) [СГУ, 60]. З огляду на певну віддаленість міста від р. *Бобро́виця* (ні лежить на р. Бистриця неподалік від витоків р. Недра [ГЕУ 1, 110]) ойконім міг постати від незафіксованого місц. мікрогідроніма *Бобро́виця* або ж безпосередньо від прикм. *бобро́вий* (про місцевість у бас. Бистриці) внаслідок приєднання форманта *-иц(я)*; пор. кут. с. *Бобро́виця* в с. Буда Корюків. р-ну й ур. *Бобро́ва Лозá* в Новгород-Сіверськ. р-ні Чернігів. обл. [Черепанова, 41].
- Бовван** — 1) гора, Хуст. р-н Закарпат. обл.; 2) потік, л. Бистрого п. Ріки п. Тиси л. Дунаю; *Бѡвъан* (1971), *Бовван* (20-і рр. XX ст.), *Bovvan*, *Бовван* (30-і рр. XX ст.); пор. поля *Вел. Бовваник* і *Мал. Бовваник*, ур. *Пéренизь Бовванова*, р. *Бовванець* л. Збруча л. Дністра [СГУ, 60]. Орім є первинним, виник унаслідок онімізації багатозначного *бовван* «ідол, кумир, істукан», д.рус. *бѡлванъ* «пень, стовп, колода, йолоп, ідол; [хвиля]» (< псл. **bъlvantъ*) [ЕСУМ 1, 218], яке на основі подібності розвинуло в слов. мовах розгалужену систему геогр. значень: пор. *болван* «великий валун», «кам'яна глиба», «обломок скелі», «колода», «морська хвиля», «вал» та ін.; *болвани* «група стовпів», «каміння дивнуватої форми, зумовленої вивітрюванням» [Мурзаев, 89]. Щодо походження твірного апелятива загальноприйнятої думки не вироблено. Традиційно більшість дослідників вважають його давнім запозиченням з тюрк. мов (д.тюрк. *balbal* «намогильний камінь, пам'ятник», сх.тюрк. *palvan* «борець, силач, герой», що походить від перс. *pāhlivān* «герой, борець» [ЕСУМ 1, 218]. З огляду на загальнослов. характер топонімів, поширеність відповідних назв по всій Європі та наявні структ.-семант. зв'язки в останній час ґрунтовну аргументацію псл. походження основи з і.е. витоками запропонували Р. М. Козлова й В. П. Шульгач: псл. **Bъlvantъ* < **bъlvantъ* < **bъlv-* з де термін. *-v* (< і.е. **bhel-* / **bhol-* / **bhǵ-* «набухати; пухнути; напухнути; надуватися»), рефlekсами якого в різних мовах і діалектах є похідні з основами *Болв-*, *Балв-*, *Бовв-*, *Бавв-*, *Булв-*, *Велв-*, *Бав-*, *Бов-* та ін. [Казлова 1, 61—70; Шульгач, 52—53].

Бóвдури — село, Брод. р-н Львів. обл. [АТП, 276]; пор. р. *Бóвдурка*, *Болдурка*, *Boldurka* в цьому ж р-ні [СГУ, 60—61]. Ойконім виник як родова назва поселення внаслідок трансонімізації форми мн. антропоніма *Бóвдур*, в основі якого апелював *бóвдур* «бовван, неотеса, йолоп» [ЕСУМ 1, 218], що є дериватом на *-уръ* від псл. **bǫldǫ / *bǫlda* «щось округле, випукле» [Казлова 1, 40—41]; пор. р. *Бóлда* в бас. Дунаю [СГУ, 62], а також назву скелі *Бóвдур* на Івано-Франківщині, утворену шляхом онімізації ГТ *бовдур* «скеля; великий камінь» [Габорак, 31]. Гідронім *Бóвдурка* є релятивом на *-ка* від ойконіма.

Бóвтиш — річка, л. Тясмину п. Дніпра (1888); *Болтыш* (1864), *Болтышка* (1900), *Балтышка* (1892), *Бовтушка* (1957), *Дригѣн'а* (1971), *Бовтишка* (1979); пор. с. *Бовтишка* в бас. річки [СГУ, 61], *Бóлтиш*, *Бóвтиш* [Лучик, 69]. Гідронім виник унаслідок онімізації укр. діал. *бовтиш* (те саме, що *бóвтень* «зіпсоване яйце» [ЕСУМ 1, 219]), який розвинув геогр. значення «річка з каламутною, непридатною для вживання водою», що впливає з семантики твірного дієсл. *бóвтати* «розмішувати рідину, струшуючи або колотячи її» [СУМ 1, 207] (< псл. **bǫltati* «бовтати»), яке разом з *бóвтень* вплинуло на наголос гідроніма. Форми на *-к(a)* зумовлені впливом ойконіма *Бовтишка*, який є релятивом від назви річки; пор. похідну від гідроніма назву унікальної геогр. структури *Бóвтиська западіна* [ГЕУ 1, 110]. Парал. назва *Дригѣня* виявляє ознаки пол. кальки із суф. *-ень / -ен(я)* й основою, що зводиться до псл. **drǫgati(se)* «дрижати, трусити(ся), хитати(ся), смикати(ся)» [ЭССЯ 5, 137—138; Лучик, 70—71].

Бóгдан — річки: 1) п. Білої Тиси л. Тиси л. Дунаю; *Богданка*, *Бóгдан*, *Богданка* (1979), *Богдан* (1929), *Bohdan* (1935); пор. смт *Богдан* у бас. річки; 2) побл. Пруту л. Дунаю в кол. Хотинськ. пов.; *Богданъ* (1861); 3) потік, л. Зх. Прутця л. Пруту л. Дунаю; *Bogdan* (1890) [СГУ, 61]. Гідроніми виникли непродукт. способом унаслідок трансонімізації антропоніма *Бóгдан*, чому сприяла його прозора внутрішня форма з актуальною і для геогр. об'єктів ознакою «даний Богом», якщо вони не є наслідком народної адаптації іншомовних назв (пор., напр., монг. *bogda*, калм. *bogdo* «величність; небесний, святий; імператор» [Фасмер 1, 183], до якого міг приєднатися продукт. у сх. мовах топоформант *-ан*). Ареал функціонування, наголос на першому складі та зімкн.-прор. *-r-* свідчать про ймовірні пд.слов. впливи на зх.укр. назви [Чучка, 75]; пор. утворені від антропоніма *Богдан* за допомогою суф. *-івк(a)* в посес.-релят. функції або від прізви. *Богдánо*в приєднанням *-ка* численні ойконіми *Богданівка* [АТП, 584—586] та похідні від них суміж. гідроніми *Богданівка* [СГУ, 61].

Бóгова — 1) річка, с. Соснівка Іванків. р-ну Київ. обл.; 2) балка, л. Мокрої Козинки л. Білої п. Айдару л. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 61]. Гідроніми виникли як релятиви на *-ов(a)* від язичн. *бог / big* «ідол» (< псл. **bogъ*, спорід. з д.інд. *bhāgah* «наділяючий, податель, пан, владика» [ЕСУМ 1, 219]) за ознакою «вода-бог» або «місце, де стояв ідол, бовван», «місце, де поклонялися божеству». Про язичн. семантику основи свідчить співвідн. ГТ *бовán* (див. *Бовán*) і суф. *-ов-* у релят. значенні (пор. аналог. походження основи гідронімів *Бóговий Врід*, *Боговѣць*, *Бóгівка*, *Богівщина* [СГУ, 61]), якому протиставляється *-ий* у посес. функції, що приєднується до основи *бог-* з християн. семантикою в дериваті *бóжий* (дух, світ, служба і т. ін.). З огляду на поширеність гідронімів з основою *Богов-* / *Богів-*, що містить суфікс з релят. значенням, імовірним є походження назв від адаптованого сх. слов'янами герм. ГТ *bak-* «потік, ручай» (див. *Буг*, *Буг Південний*).

Бóгова Ступня — джерело, с. Криничуватка Устинів. р-ну Кіровоград. обл. Назва виникла за формальною ознакою об'єкта із сакр. конотацією — подібністю до *ступні Бога*, позитивне (можливо, з язичн. витоками) хри-

- стиян. сприйняття якого підтверджують цілющі властивості джерельної води (пор. гідроніми з основою *Жив-*). Мотивація мікрогідроніма знаходить пояснення як явище міфопоет. символіки, особливо притаманної ВН давн. народів; пор. туркм. *Шакадам*, букв. «ступня (крок) шаха», *Гераклова Ступня* (в Геродота) та ін. [Лучик, 73].
- Богодúхів** — місто, Харків. обл. [АТП, 437]; відоме з 1571 р. [ГЕУ 1, 111], *Богодúхівська Гать* (1668) [Янко, 54], *Богодúхов* (1981) [СЭС, 151], як засн. 1697 р. *Bogoduchów, Bohoduchow* (1880) [SGKP 1, 278, 287]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-овъ*) від антропоніма **Богодúхъ*; пор. прізви. *Легкодúх* [Кравченко, 175], б. *Богодúхова* л. Кальміусу [СГУ, 61]. Можливим є походження назви нп від агоніма *ц. Бога Духа Святого* [Абдула, 17]. Складений ойконім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гать* «насип або настил з дерева, хмизу і т. ін. для затримання води або переходу, переїзду через болотне місце» [СУМ 2012, 182], «дорога на болоті; велика гребля; загата» [Мурзаев, 141] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від ойконіма *Богодúхів*.
- Богодúшна** — річка, п. Громоклії п. Інгулу л. Пд. Бугу в Миколаїв. обл.; *Богодушная* (1850), *Богодúшна* (1957). Гідронім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *богодúшний* «божого дупи», що виражав сакр. ознаку, яка приписувалася життєдайній воді степ. річки [Лучик, 73].
- Богорóдиця** — джерело, с. Вербове Голованівськ. р-ну Кіровоград. обл. [Лучик, 71]. Мікрогідронім виник унаслідок трансонімізації сакр. *Богорóдиця* «у християнській релігії — Діва Марія, Мати Ісуса Христа» [СУМ 2012, 65], букв. «та, що народила Бога; Богоматір», і персоналізації джерела на основі уявної ознаки про його здатність подібно до Богородиці допомогти людині в скрутну годину, зокрема животворною водою. Такий мотив номінації водних об'єктів поширений у місцях, де є гостра потреба у воді, що сприймається як рятівна життєдайна сила [Лучик, 71—72]. Можливе посередництво агоніма (назви *ц. Св. Богородиці*) у виникненні мікрогідроніма; пор. похідні від відповідних назв монастирів гідронім *Богорóдич* [Карпенко, 102], оронім *Богорóдицька* [Габорах, 31], а також мотивовані сакр. *Богорóдиця* складені бот. назви *богорóдичний чéнчик*, *богорóдична косá* [Грінч. 1, 80] (цвітуть на *Богорóдицю*), з якими, імовірно, пов'язаний мікрогідронім *Богорóдичний* на Івано-Франківщині [СГУ, 61].
- Богорóдчани** — с-ще міськ. типу, Івано-Франків. обл. [АТП, 187]; відоме з 1441 р. [ГЕУ 1, 111], *Bohorodczany* (1880) [SGKP 1, 287]. Судячи з означення в назві суміж. с. *Старі Богорóдчани* в Богорóдчан. р-ні [АТП, 188; ГЕУ 1, 112], ойконім виник унаслідок перенесення на суч. райцентр опорного компонента складеної назви села, який постав способом онімізації або катойконіма, або, імовірніше, групової назви людей *богорóдчани* «прихожани монастиря *Св. Богородиці*»; пор. ст.укр. свідчення «*монастироу оупейіоу прѣ(с)тѣи богородициы што є(ст) на бистрици*» (1431), «...що на *Бистрици*, идеже єст *храм...* нашої *богородици*» (1499) [ССУМ 1, 104], у яких ідеться саме про монастир, де виникли нп *Богорóдчани* та *Старі Богорóдчани* на р. *Бистриця* (Солотвинська), назву с. *Монастирчани* вище за течією знач. річки [ГЕУ 1, 112], що входить до Богорóдчан. р-ну [АТП, 188], а також гідронім *Богорóдич* у сусід. Чернівець. обл. [СГУ, 61].
- Богуслав** — місто, Київ. обл. [АТП, 209]; *Богоуславль* (1195), *Бгоуславль* (1195), *Бъгуславль* (1196), *Богуславъ* (1592), **Богуславъ* (1674), *Boguslaw* (сер. XVII ст.), *Богуславль* (1864) [ЕСЛГНПР, 20]. Ойконім постав як посесив на *-ъ* від д.рус. чол. імені *Богуславъ* (< псл. **Boguslavъ* «той, хто славить бога») [ЕСЛГНПР, 20]. Із занепадом редукованих і ствердінням губних в укр. мові слідів посес. **-ъ* в основі не збереглося; пор. похідну релят. назву

- р. *Богусла́вка* [СГУ, 61], с. *Богуслав* на Дніпропетровщині, нп *Богуславець*, *Богуславка* [АТП, 586].
- Бода́кві** — річка, л. Сули л. Дніпра; *Бодакві* (1684), *Будакві* (1785), *Батакві* (1789), *Буда́кві*, *Бода́кві* (1913); пор. с. *Бодакві* в бас. річки [СГУ, 61]. Назва належить до обмеженої групи архаїч. гідронімів на *-кві*, які не виявляють чітких етимол. зв'язків. За формальними ознаками (фіналь *-кві*) вона тяжіє до герм. або іллір. утворень, однак такі сліди нехарактерні для Лівобережної України. Можливо, це псл. дериват із суф. **-va*, похідний від апелятива **bodakъ* «будяк» з **bodti* «колоти» [ЕСУМ 1, 280]; пор. назву р. *Бодя́ка* в бас. Дніпра на Житомирщині [СГУ, 62] і співвідношення лівобережних гідронімів *Гьлта*, *Гьлтъ* — *Голтва* з псл. витокми [Трубачев, 72—73]. До гнізда **bodti* «колоти» можуть бути зведені і варіанти *Бода́кві*, *Буда́кві*; пор. діал. *бода́кві*, *буда́кві* «голка» [ЕСУМ 1, 277].
- Бо́йка** го́ра — гірська вершина Голови. пасма Кримськ. гір, біля с. Соколине Бахчисарай. р-ну [ГЕУ 1, 113]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *го́ра* «значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень» [СУМ, 124] й означенням у формі род. належності від антропоніма *Бо́йко*.
- Боко́ві** — річка, п. Інгульця п. Дніпра; *Боковія* (1876), *Боко́ві* (1957) [СГУ, 62]. Назва виникла внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *боковий* «який міститься збоку; бічний», в основі якого ГТ *бік* «простір, місцевість, розташовані в якому-небудь напрямку від когось, чогось» [Німчук, 46] з можливо вужчим гідрогр. значенням «берег, бік ріки, озера» [Грінч. 1, 64]; пор. р. *Боковенька* п. Бокової, б. *Бочкувата* п. Боковенької, дендропарк і с. *Веселі Боковеньки* на Кіровоградщині [СГУ, 62, 67; Лучик, 164—166]. Закінч. *-а* узгоджує гідронім із співвідн. номенкл. іменем.
- Бо́ково-Пла́тове** — с-ще міськ. типу, Антрацит. м / р Луган. обл. [АТП, 56]; засн. 1796 р. [ГЕУ 1, 113]. Ойконім утворено способом складання назв двох нп — *Бо́кове* й незафіксованого *Пла́тове*, на основі яких виникло смт; пор. с. *Бокове* в Луган. р-ні Луган. обл. [АТП, 65] з назвою того ж походження, що й гідронім *Боко́ві* (див.); щодо паралелей до, очевидно, відантроп. назви *Пла́тове*, то їх в укр. топонімії не виявлено.
- Бо́лград** — місто, Одес. обл. (АТП, 326); засн. 1821 р. [ГЕУ 1, 113], *Бо́лград* (1981) [СЭС, 155]. Імовірними є дві етимології ойконіма: 1) від болг. діал. бол. «великий» і пд. слов. *град* «місто» за моделлю назви м. *Белград* [Никонів, 59]; 2) від *Болг-град* за ознакою «болгарський град», яку пов'язують з ойконімом місц. жителі та дослідники [Карпенко 1977, 199—200.]; пор. лиман *Бо́лградський Сива́шик* на Запоріжжі [ГЕУ 1, 114].
- Бо́лда** — річка, бас. Дунаю в Одес. обл. [СГУ, 62]. Гідронім становить давнє утворення від псл. **bьldъ* / **bьlda* «щось округле, випукле» [Казлова 1, 40—41], яке первісно могло стосуватися рельєфу берега; пор. ГТ *бо́вдур*, *бовва́н* у зв'язку з *Бо́вдури*, *Бовва́н* (див.), *Болдіни гори* на Чернігівщині (див.), рр. *Бо́лдинка* в бас. Прип'яті, *Бо́лдіур* у бас. Міусу [СГУ, 62].
- Болді́ни гори** — підвищення, м. Чернігів; *Болдіни гори* (1074), на *Болдіни горахъ* (1074), *гору Болдыню* (1069) [ЕСЛГНІР, 21—22]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ у мн. *го́ра* «підвищення земної поверхні» (< псл. **goga* «гора») [ЕСУМ 1, 562—563] і відантроп. означенням, що є посесивом на *-ин-* у формі мн. від д.рус. особ. імені *Болда* [ЕСЛГНІР, 21—22] (див. *Бо́лда*, *Бо́вдури*).
- Бо́лехів** — місто, Долин. р-н Івано-Франків. обл. (АТП, 191); відоме з XIV ст. (ГЕУ 1, 114), *Boleschów* (1880) [SGKP 1, 297], *Бо́лехів* (1981) [СЭС, 155]; пор. *поле Болехово*, «поперекъ поля болохова» (1433) [ССУМ 2, 181]. Ойконім виник способом трансонімізації посесива на *-ів* (< *-овъ*), що постав від гіпокористики **Болехъ* реконструйованого антропоніма **Болестрахъ* або поширеного *Болеславъ* і функціонував у структурі складеної назви

- поля; пор. відому з XIV ст. відантроп. назву пос. *Болестрашичи* (Худап-Демчук, 60), пізн. відкатоїк. назву с. *Болехівці* у Львів. обл. (АТП, 279), с. *Болохів* і р. *Болохівка* в Івано-Франків. обл. [ЕСЛГНПР, 22; СГУ, 63], суміж. відойк. ороніми *Болехівська височина*, *Болехівський Плай* [Габорац, 33].
- Болозівка** — річка, л. Стривігору л. Дністра; *Блажівка* (1957), *Błozewka*, *Błażewka* (1917), *Бложевка*, *Блажевка* (1960), *Błozwia* (1406); пор. нп *Болозів* і *Болозівка* (1880) на Львівщині [СГУ, 62]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят.-демін. функції від суміж. ойконіма *Болозів* [Вербич, 13], який є посесивом на *-ів / -ев* від пол. антропоніма **Б(о)лозь*, *Błoz* з лат. *Blasius*, *Blaseus* [Rymut 1, 41], якому відповідають мадяризовані укр. *Болаж*, *Балаж*, що сформувалися під впливом угор. *Balázs* (< лат. *Blazius*), власне укр. *Влас*, *Улас* [Чучка, 45, 79]. Первинна назва р. *Błozwia* становить давн. посесив на **-j(a)*, у якому на місці лат. *-u-* перед суф. *-ia* розвинувся білабальний пригол. *-w-*.
- Болотна**, **Болотня** — річки, бас. Дніпра, Дністра, Вісли [СГУ, 63]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. *болотний* «стос. до *болото*» з твердим (первинним) і м'яким (пізнішим) варіантами суф. *-на / -ня*; твірний прикм. постав від ГТ псл. походження *болото* «грузьке місце з надмірно зволуженим ґрунтом, часто із стоячою водою та вологолюбною рослинністю; багно, трясовина» [СУМ 1, 215], відбитий у гідронімах з основою *Болот-* перев. на Правобережній Україні [СГУ, 62—63]. Спорід. назва яру *Болотів* у бас. Сіверськ. Дінця є відантроп. посесивом, про що свідчить суф. *-ів* з нульовим закінченням і наголос на першому складі; пор. відапелят. гідроніми *Болотний* [СГУ, 63].
- Болохівка** — річка, л. Сівки л. Дністра; *Болоховка*, *Bolochówka* (1917), *Болухівка* (1957); пор. нп *Болохів* Калус. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 63]. Гідронім виник як релятив на *-к(a)* від ойконіма *Болохів*, що є посесивом на *-ів* від антропоніма *Болохъ*; пор. пол. *Bloch* [Вербич 2009, 21].
- Бондаріха** — річка, п. рук. Дніпра в Обухів. р-ні Київ. обл. Гідронім виник за допомогою суф. *-их(a)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Бондар*. Первісно цей формант мав стиліст. забарвлене (знижене) значення «особа жің. статі відн. чоловіка з відповідним ім'ям, прізвиськом, прізвиськом», а згодом став продукт. і в місц. топонімії із семантикою «геогр. об'єкт, належний або який має стосунок до носія антропоніма, що є твірним словом у дереватах на *-их(a)*»; пор. р. *Бондарка* п. Синюхи л. Пд. Бугу, *Бондаріха* л. Синиці л. Пд. Бугу [СГУ, 63].
- Борівка** — 1) гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Буревка*, *Borewka* (1932); 2) хребет, між Рожнятів. і Богородчан. р-нами; *Borewka*; 3) перевал, там само; *Przelecz Borewka* (2006) [Габорац, 34]. Оронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від діал. **боревий*, в основі якого ГТ *бір* «сосновий ліс», можливо, під впливом діал. *борівка* «брусниця; чорниця; буяхи» [ЕСУМ 1, 230]; пор. пол. ойконіми *Borówka*, *Borówki* та ін. [NMP 1, 303—304], а також похідну від *Борівка* назву суміж. г. *Борівчина* з формантом *-ина* в релят. функції [Габорац, 34].
- Боржава** — 1) річка, п. Тиси л. Дунаю; *Боржава*, *Быржава*, (1971), *Сінявка*, *Боржова*, *Бережава*, *Матка* (1972), *Бережава* (1929), *Borsua*; *Borsva* (1963), «do *Boršovi*» (1929); 2) полонина *Borzava* в бас. річки (1929); 3) населений пункт у Березів. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 64]; 4) гірський масив на Полонинськ. хребті Укр. Карпат, між рр. Латорицею та Рікою в межах Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 117]. У мадяр. текстах топонім згадується з 1200 р. [Німчук 1976, 23—24]. Назву річки утворено за допомогою суф. **-ava* і.е. походження в атрибут. значенні «та, що має ознаку, виражену твірним словом» від діал. *боржій* «швидше», що з *борзій* «швидкий» (< псл. **bъrъzъ*) [ЕСУМ 1, 230], або від основи *борз-* приєднанням йотованого варіанта суф. **-java-*; пор. закарп. *боржава* «спритна, моторна жінка», д.слов.

- жін. ім'я *Brgava*, співвідн. з прикм. *борзий* «швидкий», прізви. *Боржівич*, *Боржун* з тією ж основою [Чучка, 82], гідроніми *Боржачка*, *Боржіха* [СГУ, 64], пд.- і зх.слов. гідроніми *Брзава*, *Brgava* [Іліаді, 162, 163]. Словотв. тип на *-ав(а) / -јав(а)* виявляє найвищу продуктивність у Верх. Наддністрянщині, на Закарпатті, в Моравії та на іллір. (зх.балк.) землях [Трубацев, 49—60]; пор. ще гідроніми *Водава*, *Жижáva*, *Кичерава*, *Сучáva*, *Черхáva* та ін. [СГУ, 115, 196, 249, 551, 607]. Від гідроніма *Боржáva* способом трансонімізації постали ін. суміж. оніми. Парал. назва р. *Мátка* виникла семант. способом унаслідок онімізації діал. *мátка* «раптове збільшення води в річці (від дощу, який пройшов вище по річці); перша хвиля цього збільшення; місце, де одна річка вливається в інше», яке має паралелі з геогр. значенням у рос. та пд.слов. мовах (< псл. **matka*, **matisa* «осередок, основна частина») [ЕСУМ 3, 415] і закріпилося в молдовській як ГТ *маткэ* «русло ріки» [Карпенко, 152].
- Борзна́** — 1) річка, п. Дочі п. Дівичі л. Лошу л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Борзна*, *Борзенка* (1913), *Борзна* (1786), *Ворозна* (1931); 2) місто, Чернігів. обл. [СГУ, 64]; засн. в XVI ст. [ГЕУ 1, 118], *Borzna* (1880) [SGKP 1, 340], *Борзна́* (1981) [СЭС, 160]. Гідронім виник за допомогою суф. *-н(а) / -н(я)* в топонім. функції від основи прикм. *бóрзий* «швидкий»; пор. співвідн. ГТ *борзина* «швидка течія; поріг; пережат на річці», рр. *Бързина* в Болгарії, *Брзина* в Чехії, *Борзенка* в Росії [Мурзаев, 93], *Борзénка*, *Борзинка / Борзійка* в бас. Дніпра, потік *Бóрзя* в бас. Тиси на Закарпатті [СГУ, 64]. Ойконім *Борзна́* постав унаслідок трансонімізації гідроніма, про що свідчить семантика основи (див. *Боржáva*, *Бóршиня*).
- Боры́ня** — 1) річка, л. Стрия п. Дніпра (1892); *Борыня* (1917); 2) село в бас. річки, Турк. р-н Львів. обл.; *Borynia* (1880) [СГУ, 64]; відоме з 1552 р., нині смт *Борыня* [ГЕУ 1, 118]. Спільна назва річки й нп виникла за допомогою непродукт. суф. *-ин(я)* (< псл. **-уль / *-улі*) в топонім. функції від ГТ *бір* (< псл. **borzъ* «сосновий ліс»). Топонім. модель на **-уль / *-улі* поширена на перев. у Зх. Україні й на пол. землях; пор. потік *Борынський* у бас. Тиси на Закарпатті [СГУ, 64], оз. *Boryń* у бас. Вісли [Корепанова, 49], пол. топоніми *Borynia* (3), *Borynia Dolna*, *Borynia Górna*, антропоніми *Boryńska*, *Boryński* [Шульгач 2003, 71], а також спорід. укр. діал. бот. *борина* «брусниця; чорниця; журавлина» [ЕСУМ 1, 230], відпатр. назву с. *Бориничі* в Жидачів. р-ні Львів. обл. [АТП, 280], яка фіксується 1428 р. у формі *Борыничи*, «з *борыни(ч)*» [ССУМ 1, 115].
- Боры́с** — річка, л. рук. Сули л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 64]. Гідронім етимол. затемнений. О. М. Трубаčov пояснює його як «антропонім у функції гідроніма» [Трубацев, 218], що малоймовірно. Очевидно, він сформувався внаслідок народноетимол. переосмислення д.іран. (авест.) *barəz-* «високий» [Абаев 1, 239] за відповідною ознакою берегів; пор. можливо спорід. назви рр. *Борышпілька* в Полтав. обл., *Борышка* в бас. Убеді на Чернігівщині [СГУ, 64].
- Борисла́в** — місто, Львів. обл. [АТП, 275]; відоме з 1387 р. [ГЕУ 1, 119], *Boryslaw* (1880) [SGKP 1, 332], *Борислав* (1981) [СЭС, 161]. Ойконім виник як посесив на **-јь* від д.рус. чол. імені *Бориславъ*; пор. двір *Бориславль* (XII ст.) у Києві [ЕСЛГНПР, 23]. Омонімія ойконіма й антропоніма зумовлена ствердінням в укр. мові губ. *-в*, що спричинилося до втрати слідів палатал. *-j-* у назві нп.
- Боры́спіль** — місто, Київ. обл. [АТП, 210]; відоме з 1590 р. [ГЕУ 1, 119], кол. *Борисово Поле* [Фасмер 1, 194], *Borysopol* [SGKP 1, 338], *Борысполь* (1981) [СЭС, 161]. Суч. ойконім виник унаслідок усичення основи композита *Борис(о)пільський*, утвореного від заст. *Борисово Поле* з твірними ГТ *пóле* і посесивом на *-ово* від чол. імені *Борыс*; пор. *Новгород* від *нов(о)городский* [Фасмер 1, 194].

Борисфѐн — найдавніша з писемно зафіксованих назва Дніпра (див.); Βορισθένης (V ст. до н. е. в Геродота), *Boristhenes*, *Borystenes* (XIV—XVII ст.) [СГУ, 173]. Функціонує перев. в художній літературі та в трансо-німізованих назвах, зокрема в ергонімії. Етимологія гідроніма остаточно не з'ясована. Аргументованою є думка О. С. Стрижака про те, що д.гр. Βορισθένης (лат. *Boristhenes* / *Borysthenes*) являє собою гр.-рим. фонетико-метатезний відповідник місц. (скіф.) Δάναπρις (лат. *Dāna-pris*, звідки д.рус. *Дънъпръ*), при засвоєнні якого відбулося переставлення компонентів композита з відповідними (закономірними) звук. змінами в основах: Δάν-: θέν- і Βορ-: πρ- [ЕСЛГНПР, 54—56; Стрижак 1988, 144]. З огляду на першу письм. фіксацію іраномовного Δάναπρις лише в VI ст. н. е., що зовсім не означає його відсутності в часи Геродота, допускають походження назви з д.іран. **vourustāna* «широке місце» [Фасмер 1, 518], **Varustāna* «Широка область», адже топонім позначав нижню (найширшу) течію Дніпра, навколишній степ, Дніпро-Бузьк. лим. з о-вом Березань, місто й торговище, тобто широку місцевість, яку заселяли *боресфеніти*; пор. аналог. за семантикою і кількістю основ козац. назву цієї території в бас. Ниж. Дніпра *Великий Луг* [Стрижак 1988, 138—139, 143—144]. Та обставина, що назва *Борисфѐн* виникла в антич. часи, коли в д.гр. топонімії значним був міфол. компонент, робить імовірною ще одну етимологію — походження гідроніма від основи д.гр. Βορέας (койне Βορῆς) «Борей — бог північного вітру» і -στει- «вузький прохід, тіщина тощо» [Стрижак 1988, 144] за актуальною для греків ознакою «узбережжя річки — бога північного вітру»; пор. міфол. мотиви, пов'язані з основою гідроніма: *Борисфен* — бог Дніпра, «*борисфени*» — монети місц. чеканки, на яких були зображені бог р. *Борисфену*, Афіна — богиня мудрості та Деметра — богиня хліборобства (пор. скіфи-хлібороби); *Борисфеніда* — муза Аполлона, первинно «німфа джерел»; книжне «*Борисфенівна*» — дочка р. *Борисфену*, героїня скіф. генеалогічного фольклору [Стрижак 1988, 141—142, 136], а також псл. міфопоет. *Дніпро-Славу́та*.

Бориця — річка, п. Дніпра; с. Трипільля Обухів. р-ну Київ. обл.; *Борица* (1686). Гідронім виник за допомогою топонім. суф. *-иц(я)*, що вказував на наявність ознаки, вираженої твірним ГТ *бір* «сосновий ліс» (див. *Борі́ня*).

Борівське́ — с-ще міськ. типу, Лисичанськ. р-н Луган. обл. [АТП, 64]; засн. у 40-х рр. XVII ст., нині Попасн. р-н [ГЕУ 1, 120]. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї відн. прикм. на *-ське* з сновою суміж. гідроніма *Боров-* / *Борів-* (див. *Борова́*, *Борові́к*).

Борі́мля — 1) річка, п. Ворскли, л. Дніпра; *Боромля* (1913) в Сум. обл.; 2) село *Боромля* в бас. річки, Тростянець. р-н Сум. обл. (1659); 3) річка, пр. Чаші л. Сейму л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Борівля* (1966) [СГУ, 64]; 4) зоол. пам'ятка природи держ. значення, Конотоп. р-н Сум. обл. [ГЕУ, 121]. Топоніми виникли як посесиви з суф. **-ja*, який розвинувся на сх.слов. ґрунті в *-ля* (< *l'a*), від антропоніма з основою дієприкм. походження *Бором* < **Boromъ* [Шульгач 2008, 230], утвореною за допомогою **-om-* від псл. **borti* «бороти» [ЕСУМ 1, 234]; пор. аналог. модель гідроніма *Берѐма*, гіпокористика складного слов. антропоніма **Borimirъ* [Трубацев, 250], гідронімів та ойконімів *Бурі́мка* (див.) у Черкас. і Чернігів. обл. Первинним, очевидно, був ойконім або топонім, який називав відповідну місцевість з річкою та поселенням, що належала власникові з іменем **Boromъ* (< **Borimirъ*). Чергування губ. *-м-* / *-в-* у варіанті *Борівля* належить до поширених явищ в укр. говірках. Назву пам'ятки утворено способом трансонімізациї суміж. гідроніма *Борі́мля*.

Борлова́ — річки: 1) л. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл. (1967); 2) пр. Тростянця п. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Борловая* (1852) [СГУ, 64]. Гідроніми ізольовані в топонімії України. Можливо,

- вони виникли внаслідок субстантивациï та онимизації форми жін. роду збереженого в рос. мові діал. *борловая* (шкура) «шкіра, добута восени» [Элиасов, 67], *барловый* «з кращої шкіри козулі» (< діал. *борла* «козуля») [Фасмер 1, 127]. У такому разі мотивац. ознакою послужила насиченість місцевості козулями (пор. аналог. типу гідроніми *Бобрóва, Вепрóвець, Туро́ва* та ін. [СГУ, 60, 96, 575]) або її подібність до борлової шкіри, яка асоціюється з кольором, відбитим у семантиці похідного *борловéть* «набувати червонуватого відтінку» [Элиасов, 67].
- Боровá** — річки, населені пункти, балка, яр [СГУ, 65; АТП, 578]. Назви виникли внаслідок субстантивациï та онимизації форми жін. роду прикм. *боровий* «стос. до *бір*», яка грам. узгоджується з номенкл. іменем; пор. яр *Боровий*, р. *Боровéнька*, р. *Боровиця* [СГУ, 65], д. рус. назву пос. або ур. *Боровьи* (1190) [ЕСЛГНПР, 24], нп *Борове* [АТП, 587], оз. *Боровé о́зеро* на Харківщині та Чернігівщині [ГЕУ 1, 121] тощо.
- Борові́к** — річка, п. *Борової* л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1781); *Боровокъ* (1782), *Боровскъ* (1918), *Боровичка* (1908), *Боровянка* (1773), *Боровенка* (1775), *Бол. Боровская* (1786), *Борогускъ* (1769), *Оровенька* (1781), *Боровська річка* (1967) [СГУ, 65]. Гідронім виник як демінутив на *-ик* від назви р. *Боровá*, в яку впадає р. *Борові́к*; пор. її істор. варіант *Боровокъ*, однотипні назви рр. *Нагóльчик* п. *Нагольної*, *Сті́рик* п. *Стиру*, потоку *Тлумáчик* пр. *Тлумача* [СГУ, 382, 530, 566]. Можливе безпосереднє утворення оніма за допомогою суф. *-ик* у релят. функції від основи прикм. *боровий* (пор. гідроніми *Кропівник, Кру́глик, Лозові́к, Осові́к* [СГУ, 292, 293, 323, 405]).
- Бороди́но** — с-ще міськ. типу, Тарутин. р-н Одес. обл. [АТП, 336]; засн. 1816 р. [ГЕУ 1, 121]; пор. рос. *Бородино* [СЭС, 162], *Borodyno* (1880) [SGKP 1, 316]. Ойконім виник як мемор. назва на честь відомого з часів війни 1812 р. с. *Бородіно* (рос. *Бородинó*) в суч. Можайськ. р-ні Москов. обл., де відбулася героїчна битва росіян з французами. У її основі антропонім *Бородін* або *Борода*; пор. *Бородіно* в Криму, *Бородине* в Сум. обл. [АТП, 587] і перенесене з Росії *Тарутине* (див.).
- Бородя́нка** — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 211]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 121], *Borodzianka, Borodianka* (1880) [SGKP 1, 316], *Бородя́нка* (1981) [СЭС, 162]. Ойконім виник за допомогою суф. *-янк(a)* (< **-janъka*) в топонім. функції від укр. діал. ГТ *бородá* «залишена незораною частина поля», «остання жменя незжатого жита» [ЭССЯ 2, 198], *бородá* «трава, яку не може захопити коса», «кущ жита, який залишають на ниві наприкінці жатви», бот. «рослина *Usnea barbata* — борода лісова» [Грінч. 1, 87] (див. *Брадóльський за́казник*).
- Борозна́** — річка, пр. Сули л. Дніпра в Полтав. обл. (1859) [СГУ, 65]. Гідронім виник унаслідок онимизації апелятива *борозна́* (< псл. **borzda*) «довга, рівна заглибина в землі, проведена плугом» [СУМ 1, 219] за подібністю до подовжньої заглибини в ґрунті або від ГТ *борозна́* «окремий камінь» [СНГТК, 28]; пор. слов. гідроніми, які зводяться до псл. **Borzda* < **borzda* «рів з водою, канава», «глибоке місце на річці» [Ліаді, 156; ЭССЯ 2, 220]. Можливе виникнення назви річки за допомогою форманта *-на / -ня* в топонім. функції від прикм. *борзий* «швидкий», в основі якого вставний *-о-* розвинувся або внаслідок т. зв. другого повноголосся, або за аналогією до *борозна́*; пор. *Ворозна* — варіант гідроніма *Борзна́* (див.), назву р. *Борозéнка* в бас. Сули на Сумщині, яка має варіанти *Борзенка, Борозна* [СГУ, 65].
- Борóк** — 1) річка, п. Прип'яті п. Дніпра в Київ. обл. (1913) [СГУ, 65]; 2) населені пункти в Житомир., Київ., Чернігів. обл. [АТП, 587]; 3) ур., між Києвом і с. Трипілля Обухів. р-ну Київ. обл.; *Боръкъ, Брокъ* (1151), «во *Боркоу*» (1243) [ЕСЛГНПР, 24]. Топоніми утворено семант. способом унаслі-

док онімізації демін. *борок* < д.рус. *борѣкъ* «малий бір, борок, (сосновий) лісок» [ЕСЛГНПР, 24]; пор. *Борок* — ліс. ур. і сінокіс у заболоченій низині на Чернігівсько-Сумськ. Поліссі [Черепанова, 44].

Борбнява — 1) потік, с. Липецька Поляна Хуст. р-ну Закарпат. обл. (20-ті рр. ХХ ст.) [СГУ, 65]; 2) село, Хуст. р-н Закарпат. обл. [АТП, 166]; 3) річка на пн. сх. від села, п. Тиси л. Дунаю (1935); суч. *Борбнявка*, *Борбн'аїка*, *Потук* (1971), *Nagh Baranya* (1482), *Вороїава* (20-і рр. ХХ ст.), *Борбнявка* (1929), *Вороїава*, *Борбнява* (1935) [СГУ, 65]. Гідроніми або спільна для суміж. об'єктів назва постала як давнє утворення на *-яв(а)* в топонім. функції за вказівкою на місцевість, що завдяки річці була надійним оборонним рубежем, від апелятива *борбна* (діал.) «захист» з основою псл. **borna*, **bornъ* «сварка, битва, боротьба» < **borti* «бороти»; пор. укр. *борня*, *оборона*, діал. *розборона* [ЕСУМ 1, 233, 234], хорв. *Vrana*, рос. *Борона*, босн. *Vranica*, словн. *Vranica*, пол. *Bronica* (гідроніми) з основою псл. **borna* «захист», «захисна споруда» [Ліади, 155]. Імовірність походження топоніма *Борбнява* в гнізді **borti* «бороти» підтверджує і його наголос.

Борсуківа — гірський хребет у Зовнішніх (Скибових) Горганах, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл.; *Борсучина* [ГЕУ 1, 122]; пор. г. *Борсучина* у Ворохті та в с. Микуличин Яремч. м / р Івано-Франків. обл. [Габорак, 35]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *борсуківий* з твірним апелятивом *борсук* «хижий лісовий хутровий звір із родини куницевих» [СУМ 1, 221] в основі. Варіант назви постав способом онімізації діал. *борсучина* «місце, де водяться борсуки» [Габорак, 35].

Боршня — річки: 1) л. Ворскли л. Дніпра в Полтав. обл.; *Боршна* (1848), *Ковжижа*, *Ковжижа*, *Вжижа*; 2) пр. Удаю п. Суми л. Дніпра; *Боршенская* (1764); пор. с. *Боршна* Прилуц. р-ну Чернігів. обл. [СГУ, 66]. Гідроніми утворено за допомогою ад'єкт. за походженням суф. *-н(а) / -н(я)* в топонім. функції від основи діал. *борший* «швидший»; пор. *борше* «швидше», *борзий* «швидкий» [ЕСУМ 1, 230] (див. *Боржава*, *Борзна*). Імовірність виникнення *Боршня* в етимол. гнізді **bъrъzъ* «швидкий, жвавий» [ЕСУМ 1, 230] підкріплюється особливостями наголосу основи. Ін. назва р. *Ковжижа* з варіантами *Ковжига*, *Вжижа* постала внаслідок онімізації префіксального ГТ *коврига* «масивний горб» [Мурзаев, 281], який у структурі гідроніма має фонет. ознаки впливу пол. мови.

Боршталъ — річка, попл. Когильника, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер (1861); пор. с. *Боришталъ* у кол. Акерманськ. пов., суч. Одес. обл. [СГУ, 66]. У топонімії України назва ізольована. Очевидно, вона має герм. (нім. або ашкен., ідіш) походження. У її основі нім. ГТ *Tal* «долина» та антропонім *Borsch* у функції означення, що належав власникові місц. маєтку *Боршу Кішлеру*, який 1824 р. побудував тут школу й церкву [Necker-Eberhardt, 3]; пор. буков. прізви. *Борш*, *Боршик*, *Боршевич* [СПЧ, 53]. Спочатку топонім стосувався землі Борша Кішлера в долині, де протікає річка і лежить село з кол. назвою *Боршталъ*. Згодом він закріпився за річкою, а ойконім тривалий час функціонував у місц. мовленні парал. з офіц. на той час назвою *Ярославець II* [Necker-Eberhardt, 1, 3] (*Ярославець I* — це, очевидно, суч. *Ярославка* в Сарат. р-ні Одес. обл. [АТП, 336]), яка пізн. була замінена ойконімом *Долинка* [АТП, 335], що є частковою калькою нім. *Боршталъ*. Голос. *-и-* в основі кол. ойконіма *Боришталъ* міг бути наслідком асоціат. впливу слов. композитів з першим компонентом *Борина* зразок антропоніма *Борислав* або ойконімів *Борислівка*, один з яких функціонує в сусід. Татарбунар. р-ні Одес. обл. [АТП, 337]. З огляду на істор. свідчення про заснування поселення німцем *Боршем Кішлером* походження першого компонента назви від рум. *borș* «кислий», *borși* «скисати, бродити» [Вербич 2013, 21] навряд чи мало місце, але пізн. вплив

- цього слова на вживання ойконіма є цілком імовірним; пор. його варіант *Borști* в рум. мовленні [Вербич 2013, 21].
- Боршутин** — 1) гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Ledeskul*, *Borszutyn* (1950), *Ladeskul* (1884); 2) гора, там само [Габорака, 35]. Ороніми пояснюють як семант. утворення від посес. назви суміж. полон. *Borshútyn*, в основі якої антропонім *Боршута*, похідний від *Борш* [Габорака, 35] (див. *Борштал*). Рум. істор. назва *Ladeskul* постала від відповідного апеллятива на *-ул* з імовірним значенням «сховок; місце, де можна сховатися тощо», в основі якого *ladă* «ящик, скриня, сундук» [Габорака, 206], і була витіснена з ужитку суч. оронімом під впливом назви суміж. г. *Боршутин*.
- Борщів** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 414]; відоме з 1456 р. [ГЕУ 1, 122], за ін. джерелами — з XVI ст., *Borszczów* (1880) [SGKP 1, 326], *Борщев* (1981) [СЭС, 162]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від поширеного антропоніма *Борщ*; пор. сс. *Борщів* у Житомир., Івано-Франків. і Київ. обл. [АТП, 587], яр *Борщів* у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 66].
- Борщівка** — річка, рукави (2) в бас. Дніпра [СГУ, 66—67], населені пункти (6) у різних регіонах України [АТП, 587]. Омонім. назви можуть бути двоякого походження. У гідронімії імовірніше виникнення їх за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прикм. *борщовий* «стос. до *борщ*» (про місцевість, насичену відповідними рослинами) або безпосередньо від бот. *борщ* (< псл. **bъršь* «борщівник») [ЕСУМ 1, 236] приєднанням *-івк(а)*; пор. цього типу гідроніми *Березівка*, *Вербівка* та ін. [СГУ, 41, 96—97], варіант назви рукава *Борщевая* (1697), а не *Борщєва*, назву б. *Борщувата* [СГУ, 67] з топонім. формантом *-уват(а)* в значенні «наявність у певній кількості рослин, названих твірним словом *борщ*». В ойконімії також можливі мотивація назв за рослинною ознакою місцевості, але імовірнішим є утворення їх за допомогою *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Борщ* або за допомогою *-к(а)* від *Борщів*.
- Боса** — 1) балки (2), бас. Сіверськ. Дінця; *Босая*; 2) річка, л. Чорної бас. Чорн. моря — гідрогр. система Севастопол. м / р у Криму [СГУ, 67]. Гідроніми виникли унаслідок субстантивації та онімізації прикм. жів. роду *боса* в перен. геогр. значенні «позбавлена рослинності, чиста місцевість»; пор. чоловік з *босою губою* «чоловік без вусів» [Грінч. 1, 89], синонім. ГТ *лісий* «позбавлений рослинності; голий (про землю, гори тощо)», уживаний у бл. значенні *шупий*, які відбилися в топонімії [Лучик, 62—63], а також назву б. *Боса* і суміж. ур. *Босій ліс* у бас. р. *Босівка* п. Павлівки п. Гнилого Тікичу л. Тікичу в Черкас. обл. [СГУ, 67], топонім. середовище якої вказує на геогр. значення прикм. основи *бос-*. Подібно до загальнослов. ГТ *ліса гора* (див. *Ліса гора*) основа *Бос-* може відбивати демон. дохристиян. вірування слов'ян; пор. назви демонів у Карпатах *Бос*, *Боса*, *Босак* [Ономастика, 182].
- Босаха** — річка, пр. Многи л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Полтав. обл. (1786); *Босахова* (1902) [СГУ, 67]. Гідронім виник шляхом онімізації тюрк. ГТ *босага* «сопка або інше підвищення, яке круто спускається до відносно широкого продовгуватого пониження між горами або горбами» (< *босага* «двірний косяк; поріг») [Мурзаев, 94], перенесеного з Алтаю і Сер. Азії кочовими народами, можливо, під час монг.-тат. навали. Чергування задньогоз. *-z / -x* — поширене явище в тюрк. мовах.
- Ботанічне** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р у Криму [АТП, 258]; рос. пгт *Ботанический*. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації узгодженої з номенкл. іменем форми сер. роду відн. прикм. *ботанічний*. С-ще входить до структури засн. 1812 р. Х. Х. Стевенем суміж. *Нікітського ботанічного саду*, що становить унікальний ландш. комплекс з численними представниками рослинного світу субтропічної зони [ГЕУ 2, 417].

Бóтар — річка, л. Тиси л. Дунаю; *Bóтар* (1953), *Батар*, *Ботарь* (1929), *Batar* (1935); пор. с. *Bothar* (1216), пізн. *Bathar*, ур. *Popri Batár* (1929), потоки *Ботарч* л. *Ботаря* та *Бóтиш* у Тячів. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 67]. Етимологія топоніма затемнена. Формально він збігається із закарп. антропонімом *Бóтар*, походження якого пов'язують зі словц., д.рус. або сх.ром. апелятивами, що не мають геогр. значення [Чучка, 86], тому не могли бути безпосередніми твірними словами гідроніма чи ойконіма. Можливо, назва р. *Бóтар* виникла за допомогою суф. *-ар* у локал. функції (пор. цього словотв. типу *мóчар*) від псл. **batati* / **botati* «бити; колотити; товкти», рефlekсами якого є рос. діал. *бат* «човен, видовбаний з товстого дерева», «довбане соснове або осикове корито з прибитими по боках для стійкості колодами» [ЭССЯ 1, 164—165, 167], *бот* «шест з поперечною дощечкою, брусочком для ботання, зганяння риби... в річечках» [ЭССЯ 2, 224—225], укр. діал. *боти* «дубові дошки на човні», *бокора* всередині човна; частина борта в човні», *боть* «заслінка вічка колодного вулика» [ЕСУМ 1, 239]. Відповідники цієї основи наявні в ін. і.е. мовах; пор. гідроніми *Ботна* в бас. Дністра, *Ботуня* в Болгарії, *Bathinus* у Паннонії, які пов'язують з рум. *bot* «дерев'яна діжка» (на позначення джерела) [Трубацев, 150], ойконім *Vocien* у Польщі, середньовічне *Voten* < с.нім. *bot(e)* «велика діжка», що мало геогр. значення «западина, долина» [NMP 1, 241]. Семантика спорід. апелятивів свідчить про первинність назви р. *Бóтар* з внутрішньою формою «водойма, річка із заглибленнями, подібна до великого корита, діжки» та про ймовірність її утворення способом онімізації д.рус. *бóтарь* «бочка» [Срезн. 1, 199] за метафор. ознакою «ємність, наповнена водою». Істор. ойконім *Ботар* постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма. Паралелелізм основ *Бат-* / *Бот-* і *бат-* / *бот-* зумовлений аблаутом голос. *-а-* / *-о-* з і.е. витоками: пор. і.е. **bhāt-* «бити» як архетип основи відповідних рефлексів [ЕСУМ 1, 150], але міг бути спричинений укр.-словц.-мадяр.-рум. міжмовними зв'язками.

Боярин — хребет, полон. і найвища гора на ньому, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Bojaryn* (1788), *grzbiet Bojaryn* (2006) [Габорак, 36]. Етимологія ороніма затемнена. Можливо, він постав як посесив на *-ин* від етимол. не з'ясованого ст.укр. *бояр* «великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище» [ССУМ 1, 116], *бояръ* «боярин» [ЕСУМ 1, 241] під впливом сингулятива *боярин* або семант. способом від останнього за подібністю ознаки «той, що займає високе положення». Морфол. категорії ороніма свідчать про його виникнення у зв'язку з ГТ *хребёт* і наступне поширення способом синекдохи на ін. об'єкти, що знаходяться на хребті.

Бóярка — річки: 1) в бас. Синюхи л. Пд. Бугу; *Bojarka* (1880); пор. с. *Боярка* в Черкас. обл.; 2) у бас. Тетерева п. Дніпра; *Bojarka* (1593); 3) у бас. Прип'яті п. Дніпра; 4) у бас. Оржиці п. Сули л. Дніпра (1848) [СГУ, 67]; 5) місто, Київ. обл. [АТП, 217]; засн. 1868 р., до 1956 — *Боярка-Будаївка* [ГЕУ 1, 124], *Бóярка* (1981) [СЭС, 165]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від заст. *бояр* (див. *Боярин*) або від похідного антропоніма з основою *Бояр-*; пор. назву с. *Боярка* в Одес. обл., утворену від прізв. *Боярський* [ТПнСО, 14—15]. Гідроніми походять, очевидно, від збереженого в зх.рос. діалектах бот. *боярка* «бояришник; глід, ягода глоду» [ЕСУМ 1, 241], хоч така мотивац. ознака могла стосуватися будь-якого геогр. об'єкта на місцевості з відповідною рослинністю, у т. ч. й поселення. Складена назва постала після об'єднання суміж. нп унаслідок злиття відповідних ойконімів *Бóярка* та відантроп. *Будаївка*, який нині зберігається в місц. мовленні як назва частини міста.

Брага — річка, п. Рову п. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Braha* (1880) [СГУ, 68]. Гідронім виник за смаковими і каламутними властивостями води внаслідок

- онімізації апелювання *бра́га* «рід напою з просяного солоду, відходи горілкового виробництва, якими годують худобу» [ЕСУМ 1, 242]; пор. *Бра́га* — луг поблизу винокурного заводу, *Бра́жня* — луг на Чернігівщині [Черепанова, 46], *Брага* — село на Хмельниччині [АТП, 483].
- Брагинівка** — с-ще міськ. типу, Петропавлів. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 88]; засн. 1920 р. на честь більшовика *І. Брагіна* [Янко, 51]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івн(а)* у релят. функції від антропоніма *Брагин*; пор. прізви. XVI — XVII ст. *Брага, Брагин* [Веселовский, 48—49].
- Бра́гинка** — річка, л. Борухи л. Прип'яті п. Дніпра в Київ. обл.; *Вра́їнка, Брагинка* як л. Прип'яті (1880), *Нижня Брагинка* (1962), *Брагинка* (1578); бере початок у Гомельськ. обл. Білорусі; пор. суміж. нп *Брагин* [СГУ, 68]. Гідронім виник за допомогою суф. *-н(а)* в демін.-релят. функції від ойконіма *Брагин*, що в Гомельськ. обл., в основі якого антропонім *Брага* (див. *Брагинівка*); пор. с. *Брагинці* Варв. р-ну Чернігів. обл. [АТП, 535], назва якого є семант. утворенням від катойконіма *брагинці* «вихідці з *Браги*».
- Брадúльський за́казник** — ландш. заказник держ. значення, Тячів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 125]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від гідроніма *Бра́дул*, що має ознаки сх. ром. утворення на *-ул* від пд. слов. *брада* з геогр. значенням «недооброблена частина землі; недокоси»; пор. укр. поліс. *бородá* «залишена незораною частина поля» [ЭССЯ 2, 198], букв. *бородá* «недокіс» [СБГ, 37], поліс. *барадá* «пропущене при косінні місце; обкіс» [Лисенко, 29] (див. *Бородя́нка*).
- Бражине** — с-ще міськ. типу, Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 110], рос. *Бражино*. Ойконім виник як посесив на *-ин(е)* від антропоніма *Брага*; пор. назву суміж. б. *Бражина* в бас. Самари (1863) [СГУ, 68], ліс *Бражин Ліс*, яр *Бражин Проріз*, бол. *Бражине Болото* в Сум. обл. [Черепанова, 46].
- Браї́лів** — с-ще міськ. типу, Жмерин. р-н Вінниц. обл.; засн. у XV ст. [ГЕУ 1, 125], *Brajiłow, Braiłow*, «przy ujściu rzeki Brahu...» (1880) [SGKP 1, 348]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Браїло, Броїло* з основою діал. *броїти* «колобродити, пустувати, витворяти» [ЕСУМ 1, 261]; пор. пол. прізви. *Broiło* з аналог. основою *broić* [Rymut 1, 54]. Етимол. зв'язок ойконіма з суміж. гідронімом *Бра́га* [СГУ, 68] (пол. *Braha*) є мало ймовірним, але відповідний вплив міг позначитися на варіанті *Brajiłow*.
- Брак** — річка, п. Остра л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Бракъ* (1913) [СГУ, 68]. Гідронім виник унаслідок онімізації діал. *брак* «відходи після спалювання дров, соломи тощо; гній з рани» [ЕСУМ 1, 243]. На момент номінації він міг характеризувати узбережжя річки за відповідною ознакою або її воду за забрудненістю, заболоченістю; пор. бол. *Браковé* й бол. *Брач* на Чернігівщині [Черепанова, 46], р. *Бракі* (див.).
- Бракі́** — річка, пр. Згару л. Пд. Бугу у Вінниц. обл. [СГУ, 68]. Гідронім виник способом онімізації апелювання *брак* у мн. «відходи після спалювання дров, соломи тощо» [ЕСУМ 1, 243]. Внутрішня форма гідроніма зумовлена тією ж ознакою, що й назви р. *Згар* (див.), у яку впадає *Бракі*. Форма мн. з відповідним наголосом спричинена значенням «відходи» в семант. структурі твірного слова.
- Бра́ниця** — річка, л. Трубежа л. Дніпра; *Грабаровка, Браница* (1913), *Браница* (1856) [СГУ, 68]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* (< **-ica*) в топонім. функції від псл. **brъna* «болото, мочар», яке в слов. мовах дало рефлекс **bręn- / *brun- / *bran- / *bron- / *brun-*, або похідного прикм. **brъnъnъ* «болотистий», у якому після занепаду редукованих відбулося стягнення однакових приголосних; пор. пол. ойконіми *Branica, Brunica* [NMP 1, 330, 370], укр. гідроніми *Бра́ничка* [СГУ, 68] (релятиви на *-ка* від назви с. *Браниця*), назви нп *Бране Поле* на Київщині, *Брани* на Волині,

- Бранок, Браниця* на Чернігівщині, *Бронне* на Рівненщині, *Бринь* на Івано-Франківщині [АТП, 588], поля *Брань*, оз. із мулистим дном *Бруно* на Волині [СММПЗУ 1, 69, 74], *Бруно* на Сумщині, оз. та бол. *Бронка* на Чернігівщині [Черепанова, 47], можливо, спорід. гідронім та ойконім *Бронька* на Закарпатті [СГУ, 71], більшість з яких функціонує на болот. Поліссі. Така етимологія пояснює назву потоку *Бранища* на Закарпатті [СГУ, 68], що виникла способом онімізації втраченого ГТ **бранище* в мн. «місце, де було болото, мочар»; пор. *ставіще* «місце де був ставок» [СУМ 9, 633], *городіще* «місце де збереглися рештки укріпленого поселення» [СУМ 2, 136].
- Братаниця** — річка, п. Десни л. Дніпра в Мен. р-ні Чернігів. обл.; «на р. *Братаниць*» (1764—1769) [СГУ, 68]. Гідронім виник як релятив на *-иц(я)* за відношенням місцевості або поселення до особи, названої твірним апелятивом *братан* «племінник»; пор. *братанець, братанич, братанок* «племінник по брату» [ЕСУМ 1, 246], р. *Братеніця* (див.).
- Братеніця** — річка, л. Ворскли л. Дніпра; на межі Харків. і Белгород. обл. (у Росії); *Братиница, Bratinca* (1913), *Братаниця* (XVI—XVII ст.), *Братиница* (XVII ст.); пор. сс. *Братениця* у Великописар. р-ні Сум. обл. [СГУ, 68] і в Богодухів. р-ні Харків. обл. [АТП, 438]. Гідронім і ойконіми виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від апелятива *братан* і фактично є фонет. варіантами основи назви *Братаниця* (див.).
- Братківська** — гора, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Братківська Гора, Братковська Дужа, Братківська-Велика, Bratkowska* (1880), *Bratkowska Duza* [Габорака, 36]. Оронім пояснюють як семант. утворення від відповідної назви полонини на горі [Габорака, 36, 436], в основі якої незасвідчений мікротопонім **Братків* або **Браткове* (посесив від антропоніма *Братко*), що міг відбитися у відкатойк. ойконімі *Братківці* на Івано-Франківщині [АТП, 192]; пор. відор. назву хр. *Братківське пасмо*, до складу якого входить г. *Братківська* [Габорака, 36—37].
- Братське** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 307]; засн. у 60—70 рр. XVII ст. [ГЕУ 1, 126]; *Стиньковичево* (1778), *Живковича, Братское* (1799), *Братське* (1947) [Лобода, 33]. Суч. ойконім виник наприкін. XVIII ст. парал. до відантроп. *Станьковичево* і *Живковича* як відапелят. субстант. назва з релят. суф. *-ськ(е)* і твірним *брат*, що в середовищі старообрядських переселенців з Росії мало значення «член братства» [Лобода, 33]. Очевидно, така сама мотивац. ознака відбита в ойконімах *Братське* Дніпропетров., Запоріж., Кіровоград., Луган., Сум., Херсон. обл. і Криму, де рос.мовн. вплив досить високий.
- Брацлав** — с-ще міськ. типу, Немирів. р-н Вінниц. обл. [АТП, 24]; відоме з 1362 р. [ГЕУ 1, 126], *Браславль, «сь братславлемъ»* (1434), «отъ *Браславля»* (1498) [ССУМ 1, 115], *Braclaw* (1880) [SGKP 1, 345], *Брацлав* (1981); пор. істор. обл. 2-ї пол. XVI—XVIII ст. *Брацлавщина* в складі Польщі на території суч. Вінниц. і Хмельниц. обл. [СЭС, 168]. Ойконім виник як посесив на **-јь Братиславль* (< *Братиславјь*) від чол. імені *Братиславъ*. У його структурі відбулися зміни, зумовлені ствердінням губ. *-в* в укр. мові та редукцією *-и* в слабкій позиції, після чого звукосп. *-тс-* дало африкату *-ц-*. Імовірно спорід. є болг. *Преслав*, пол. *Вроцлав* (кол. *Breslau, Бреслау*), словц. *Братислава* [Никонов, 63, 90]; пор. ще д.рус. назву двору в Києві *Брачиславль*, що є посесивом на **-јь* від антропоніма *Брачиславъ* [ЕСЛГНПР, 25], пол. с. *Braclaw*, назву якого пов'язують з особ. іменем **Bracisz* [NMP 1, 327], похідним від антропооснови *Brat-*.
- Бребеніскул** — 1) одна з найвищих вершин Карпат на межі Івано-Франків. і Закарпат. обл. (ГЕУ 1, 126); *Бербенеська, Бербенеска, Breibenieskul* (1932) [Габорака, 37]; 2) оз. льодовик. походження, Рахів р-н Закарпат. обл.

- [ГЕУ 1, 126]; 3) потік *Бребеня́скул* у бас. Тиси, Рахів, р-н Закарпат. обл.; *Бребен'ускул* (1972), *Бребен-Ескул*, *Breben-Jeskul* (1931) [СГУ, 68]. Оронім рум. походження, виник за допомогою суф. *-esk-ul* у релят.-атрибут. функції від апелятива *brebenoc* «барвінок» [Габорак, 37]. Лімновім і мікротопонім *Бребенескул* постали внаслідок трансонімізації суміж. ороніма.
- Бредулецький заказник** — ліс. заказник держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 126]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, похідного від мікрогідроніма або назви суміж. ур. *Бредулець*, в основі яких апелятивів *бредулець* «багно звичайне» [Габорак 2011, 55].
- Брезб́й** — річка, л. Сарати, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер в Одес. обл.; *Брезáй*, *Бирзáй* (1979) [СГУ, 69]. Гідронім рум.-молд. походження, виник у молд. середовищі від основи пд.слов. антропоніма *Брез- / Брыз-* (< псл. **berz-* «береза; білий») за допомогою суф. *-оая* в релят.-атрибут. функції. Форма **Брезоая* зазнала фонет. трансформації у зв'язку з усуненням непритаманного для слов. мов зіяння і набуттям морфол. категорії чол. роду. У варіанті *Брезáй* з тієї самої причини спростився звук *-о-суф. -оая*, а у формі *Бирзай* ще й відбулася метатеза, можливо, під впливом поширеного рум.-молд. прізви. *Бирзул*. Припускають, що гідронім міг постати семант. способом від гіпот. прикм. **брезой* «білий» [Вербиць 2013, 22].
- Брескул** — 1) гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Breshkul* (1932), *Breshkuł* (1935) [Габорак, 37]; 2) оз. на зх. схилі г. *Брескул*, Рахів, р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 127]. Оронім не має переконливої етимології [Габорак, 37], хоч очевидним є рум. вплив на його формування. Можливо, він пов'язаний з топонімами *Бре́ща* (див.), що мають ознаки іллір. або псл. походження.
- Бреч** — річка, л. Снову п. Десни л. Дніпра; *Бречь* (1729—1730, 1742), *Бречь*, *Бречица*, *Бречка* (1859); пор. нп *Бреч*, р. *Бречиця* п. *Бречи* [СГУ, 69]. Назва має затемнену етимологію. Її походження пов'язують з пол. гідронімом *Brok* у бас. Зх. Бугу і виводять від *broczyc* «обливати, змочувати», тобто вважають субстантивом на **-jь* від дієсл. основи з палаталізацією кінц. приголосного [Rozwadowski, 31—32; Корепанова, 23]. Такою основою було **brotiti* (можливо, **bretiti*) «забарвлювати в червоний колір коренем марени», утворене від **brot* «марена; червоний барвник, приготовлений з коренів цієї рослини»; пор. укр. діал. *брочити* «фарбувати в червоний колір», давн. «залити кров'ю, кривавити», *броч*, *бріч* «марена», пол. *brocz* «червона рідина, червоний сік» [Woguś, 39]. За межами слов. матеріалу з цим гніздом може бути пов'язане лтс. *brakas* «пологова кровотеча» [Babik, 103]. У такому разі пол. *Brok* й укр. *Бречь* протиставляються як відіменне (семант.) і віддієсл. на **-jь* утворення, що виникли за ознакою «річка з водою червонуватого, рудого кольору». Ойконім *Бреч* постав унаслідок трансонімізації гідроніма *Бреч*, а парал. назва р. *Бречиця* — способом метонімії від суміж. гідроніма, утвореного за допомогою форманта *-иц(я)* в демін. функції.
- Бре́ща** — 1) річка, п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; *Сарна* (1913), *Breszcza* (1880); 2) потік, п. Вичі л. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю на пд. смт Воловець Закарпат. обл.; *Breščia*, *Brešija* (1935) [СГУ, 69]; 3) урочище, м. Камінь-Каширський Волин. обл. [СММПЗУ 1, 70]. Назви мають затемнену етимологію. Припускають, що вони належать до іллір. рефлексів на території України: **brešča* <**brent-isk-iā* «оленяча»; пор. антич. (іллір.) ойконім *Brendisium*, гідронім *Brenta* у Венеції [Трубаць, 177]. Опосередкованим підтвердженням такої етимології може бути варіант *Сарна* як слов. калька першого гідроніма, а також пояснення мотивації ороніма

- Бреща** на Волині — «урочище, де був випас для худоби, на якому погано росла трава» [СММПЗУ 1, 70]. Імовірно спорід. є оформлена за допомогою рум.-молд. артикля *-ул* назва г. *Брєскул* (див.), яка не має задовільної етимології. Існують підстави для припущення про сх.слов. або псл. походження топонімів, у структурі яких суф. **-ja* в локал. функції міг приєднатися до відн. прикм. **dъbrъskъ* з афезою першого складу, в основі якого псл. **dъbrъ* / **dъbrъ*, спорід. з лит. *duburys* «вимивина, переважно наповнена водою», лтс. *dubra* «багно», ірл. *dobur* «вода»; пор. назву м. *Брянка* (див.), рос. *Брянск* — місц. з **Дъбряньскъ* [Фасмер 1, 225], назву р. *Брещівка* в бас. Случі на Житомирщині [СГУ, 69], яка може мати антропонім. мотивацію.
- Бриж** — річка, п. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Брижъ* (1931), *Чимбриж*, *Приж* (1967) [СГУ, 69]. Гідронім виник унаслідок онімізації нерегулярного ГТ *бриж*, який частіше функціонує у формі жін. роду *бріжа* «зиб (на воді)» або в мн. *брижі* й сформувався на основі іншомовного за походженням апелятива *бріжа* «складка, зборка, зморшка» (про тканини) [ЕСУМ 1, 254—256]; пор. ГТ на Кіровоградщині *бриж*, *брижі* «брижі на воді від швидкої течії» [СНГТК, 28].
- Бриз** — річка, п. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Briez* (1979) [СГУ, 69]. Гідронім утворено способом онімізації ром.-герм. апелятива *бриз* «легкий береговий вітер (на морі)» [ЕСУМ 1, 256], який унаслідок метонімії розвинув значення «хвилі на воді, зумовлені легким береговим вітром».
- Брилівка** — 1) с-ще міськ. типу, Цюрупин. р-н Херсон. обл. [АТП, 471]; засн. 1943 р. [ГЕУ 1, 127]; 2) річка, с. Землянка Глухів. р-ну Сум. обл.; *Брилевка* (1893) [СГУ, 69]. Оними виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Бриль*, в основі якого апелятив *бриль* «капелью»; пор. с. *Брилівка* Ставищен. р-ну Київ. обл. [АТП, 225], б. *Брилéва* в бас. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 69], бол. *Брілієвка*, луг *Брильове* на Сумщині, бол. *Брильове Болото* на Чернігівщині [Черепанова, 46].
- Брилуватий** — потік, с. Ілемня Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл. (1979) [СГУ, 69]. Назва виникла внаслідок субстантивзації та онімізації прикм. *брилуватий*, утвореного від ГТ *бріла* «великий безформний шматок каменю, землі, глини, льоду і т. ін.» [СУМ 1, 236] за допомогою *-уват(ий)* у значенні «наявність у певній кількості того, що названо твірним словом».
- Брита́вський зака́зник** — бот. заказник держ. значення, Чечельниц. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 3, 469]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореним від ойконіма *Брита́вка* [АТП, 32].
- Брита́й** — річки: 1) п. Береки п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1781); *Брытай* (1864), *Брита́я* (1782), *Брита́ны* (1771), «у *Брита́нъ*»; пор. нп *Брита́й* (1871), суч. с. *Брита́й* Лозів. р-ну Харків. обл.; 2) пр. Орелі л. Дніпра (1859); пор. ще рр. *Брита́вка*, *Брита́н*, яр *Брита́йський*, потік *Брита́ка* [СГУ, 69—70], поле *Брита́нь* [СММПЗУ 1, 70]. Гідроніми постали за допомогою архаїч. топонім. суф. *-ай* (< **-aj*) від пасив. дієприкм. мин. часу **britъ* «зрізаний, відрізаний» (< псл. **briti* «різати чимось гострим») [ЕСУМ 1, 259—260] за ознакою «річка, яка врізається в сушу, утворюючи клин землі або змиваючи все на своєму шляху». Ойконім *Брита́й* виник унаслідок метонім. перенесення на поселення суміж. гідроніма (див. *Брита́н*).
- Брита́н** — річки: 1) л. Дніпра між рр. Сомова Балка та Гнилуша; *Брита́нъ* (1913), с. *Брита́ни* кол. Новомаяц. р-ну Херсон. обл. (1947); 2) л. рук. Дніпра між рр. Свята і Метелиха в Запоріж. обл.; *Брита́нъ* (1697); пор. ур. *Брита́н*, ліс *Брита́ник* (1979); 3) л. Церему л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913) [СГУ, 69]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації вжитого в геогр. значенні псл. ад'єктива **britanъ*

«відрізана (водою) частина суші у формі виступу, клину», похідного від іменної основи псл. **brita / *britъ* (< **briti* «різати»); пор. укр. *брита* «полотно», діал. *брит* «шматок тканини, з якої зшита спідниця», рос. діал. *брит*, *бриток* «огузок, нижній зрізаний кінець снопа» та ін. [Шульгач, 49]. Ужитий у твірному апелятиві суф. *-ан* міг взаємодіяти з дієсл. (пор. гідронім *Жван*), прикм. (пор. прізви. *Білан*) та іменник. (пор. гідронім *Корован*) основами і зберігся перев. у структурі антропонімів. Зв'язок гідроніма з назвою кельт. племені *бритти*, яка відбилася в зх.і.е. топонімах [Никонов, 64—65], є малоюмовірним, про що свідчить поширення топонімів з основою *Брит-* здебільшого в Лівобережній Україні; пор. ще гідроніми *Брита́й, Брита́йський, Брита́нівка* [СГУ, 69].

Брід — річки (7), балка [СГУ, 70], села (3) [АТП, 588] у різних регіонах України. Гідроніми утворено семант. способом від ГТ *брід* «мілке місце на річці або озері, по якому можна перейти чи переїхати з берега на берег» [Мурзаев, 95]. Ойконіми могли виникнути шляхом метонімії від суміж. гідронімів або безпосередньо від ГТ *брід* за відповідною ознакою місцевості. Основа *Брід-* / *Брод-* поширена в топонімії України, ін. слов. і неслов. (перев. балт.) країнах [Мурзаев, 96; Шульгач, 50], що свідчить про її і.е. витоки; пор. псл. **brysti, *broditi* «брести, переходити вбрід» (< і.е. **bhred-*) та його зв'язки з балт., алб., фрак., тохар. мовами [ЕСУМ 1, 252—253].

Брідниця — річка, пр. Колодниці п. Дністра в Миколаїв. р-ні Львів. обл.; *Брідниця* (1917), *Врудница* (1880), *Бр'ідниці'а* (1979), *Бродницею* (XIV—XV ст.) [СГУ, 70]. Назва виникла внаслідок онімізації ГТ **брідниця* «річка, яку можна перейти вбрід» [Вербич, 14]; пор. рос. діал. *бродница* «грузьке, рідке болото, через яке проходять убрід» [СРНГ 3: 190], чес. *brodnice* «місце броду» [ЭССЯ 3, 37—38], гідроніми *Бродниця* в бас. Стиру, *Бродница* в кол. Вітебськ. і Мінськ. губ. Росії, пол. *Brodnica* [Вербич, 14].

Брідок — балка, потоки (4), річки (4), струмки (2) [СГУ, 70], населені пункти (4) [АТП, 588]. Назви утворено семант. способом від ГТ *брідок* «річка, потік, який легко перейти з берега на берег» [Мурзаев, 94—96], що є демінутивом на *-ок* від ГТ *брід* (див. *Брід*). Ойконіми могли виникнути шляхом метонімії від суміж. гідронімів або безпосередньо від ГТ за відповідною ознакою місцевості; пор. назви с. *Брідки* на Волині [АТП, 588], потоку *Брідки* в бас. Дністра, б. *Бродки* в бас. Сіверськ. Дінця в мн., рр. *Брідок на Філярському* і *Брідок-Піски* в бас. Зх. Бугу та ін. [СГУ, 70—71], які належать перев. до мікротопонімів.

Бріцька — гора й полон. на ній, с. Зелена Надвірн. р-н Івано-Франків. обл.; *Вруска* (1788), *Бріцька* (1911), *Вруска* (1950) [Габора, 128]. Ороніми утворено способом субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *брідський* (діал. *бріцький*) з основою ГТ *брід*. У їхній структурі *-ц-* являє собою міжморф. вузол, що виник унаслідок фузії на стиці твірних морфем. Наголос на корені зумовлений пол. впливом; пор. аналог. назву потоку *Бріцький* на Івано-Франківщині й *Брідський* з діал. варіантами *Бр'їц'кый, Бр'їцкый* на Закарпатті [СГУ, 70]. Пояснення ороніма і пов'язаного з ним мікротопоніма як семант. похідних від діал. *бріцька* «овечка» [Габора, 37] є непереконливим. Скоріше, апелятив *брідська, бріцька* «овечка», як і топоніми, міг постати за відношенням до ГТ *брід*.

Броварі — місто, Київ. обл. [АТП, 212]; відоме з 1628 р. [ГЕУ 1, 128], *Browary* (1880) [SGKP 1, 383], *Бровары* (1981) [СЭС, 171]. Ойконім виник семант. способом унаслідок трансонімізації групової назви людей на прізви. *Бровар* [Кравченко, 34] або онімізації апелятива *бровар* у мн. «робітник пивоварні, броварник», запозиченого з твердою основою через пол. посередництво з нім. мови [ЕСУМ 1, 261]. Можлива його мотивація апелятивом *бровар* у значенні «пивоварня» [Грінч. 1, 100], ст.укр. *броварь* «торгівля пивом» [ССУМ 1, 124], форма мн. якого вказувала на два або кілька відповідних

- об'єктів у нп; пор. сс. *Броварі* в Тернопіл. і Хмельниц. обл., *Броварки* на Полтавщині та Черкащині [АТП, 588], рр. (3) і ручай *Броварка* (див.), 2 з яких у Переяслав-Хмельницьк. р-ні Київ. обл. [СГУ, 70].
- Броварка** — річки: 1) л. Каратулі л. Трубежа л. Дніпра в Переяслав-Хмельницьк. р-ні Київ. обл.; *Броварка*, *Броворка* (1913), *Броварь* (IX-XIV), *Каратулька*, *Кирпичевка*, *Яненка*, *Лукашевка*, *Супротивная*, *Чирская*; 2) п. Каратулі л. Трубежа л. Дніпра в тому самому р-ні; як п. Трубежа (1848); 3) пр. Смотричу л. Дністра в Хмельниц. обл. (1967); 4) ручай, пр. Будакви пр. Сули л. Дніпра в Полтав. обл. (1785) [СГУ, 70]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від апелятива *бровар* «пивоварня» (див. *Броварі*) за ознакою «річка (або ручай), на березі якої стоїть пивоварня». Основний варіант першого гідроніма *Каратулька* є демінутивом від назви р. *Каратуйль*, у яку впадає її притока, інші мають прозору етимологію, пов'язану з відношенням до місц. об'єктів, антропонімів або з простор. ознакою (*Супротивная*).
- Бродіць** — 1) річка, п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; *Бродіць*, *Бродцы* (1913). Гідронім виник семант. способом від демінутива *бродіць* з основою ГТ *брід* (див. *Брід*); пор. утворену аналог. способом від апелятива або внаслідок онімізації незафіксованого мікротопоніма назву с. *Бродіць* на Рівненщині [АТП, 376].
- Бродіцьке** — с-ще міськ. типу, Козятин. р-н Вінниц. обл.; відоме з 1712 р. [ГЕУ 1, 128], *Brodeckie* (1880) [SGKP 1, 361]. Ойконім виник унаслідок субстантиваци та онімізації відн. прикм. на *-ське / -цьке* з основою незафіксованого мікротопоніма *Бродіць* або відповідного ГТ (див. *Бродіць*); пор. ще сс. *Бродіцьке* на Вінниччині та Черкащині [АТП, 588].
- Броди** — місто, Львів. обл. [АТП, 275]; відоме з кін. XI ст. [ГЕУ 1, 129]; *Броды* (XI ст.), «под *Броды*» (1648), «до *Бродовъ*», фортеця *Бродская* (1648), *Броды* (1652), *Brody* (1734) [ЕСЛГНПР, 24]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *брід* у мн., який у д.рус. добу, крім основного значення «брід» (див. *Брід*), називав також «шляхи, проходи» [ЕСЛГНПР, 24]; пор. нп *Броды* на Волині, Житомирщині, Сумщині [АТП, 588], функціонування яких на Поліссі свідчить про актуальність відповідної мотивац. ознаки насамперед для заболочених регіонів. Походження ойконіма від антропоніма *Бродъ* — гіпокористики імені-композита *Бродиславъ* [Худаш-Демчук, 8] — малоімовірне, бо в ойконіми переходили перев. прізвища або прізвиська в мн., які охоплювали групу родинно пов'язаних першопоселенців, а не особ. імена, що не мають здатності об'єднувати такі колективи людей.
- Бродіньське озеро** — заплавне оз., Сосниц. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 129]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-инське*, похідного від апелятива *брóди* у мн. або мікротопоніма *Брóди*; пор. бол., ур. і луг *Брóди* на Чернігівщині, а також глибоке оз. біля Десни *Бродіньська Яма* в Сосниц. р-ні [Черепанова, 46], назва якого, очевидно, стосується *Бродіньського озера*.
- Броніцька Ріка** — річка, л. Боржави п. Тиси л. Дунаю; *Бронька*, *Броніцька Ріка*, *Ріка* (1973), *Броніцький замок* (1273), *Вогупка*, *Варанка* (1274), *Rika* (60-і рр. XIX ст.), *Вроїка*, *Бронька* (1935); пор. с. *Бронька* Іршав. р-ну Закарпат. обл. у бас. річки, потік *Броніцький* у тому самому селі [СГУ, 71]. Гідронім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ріка* «водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла» [СУМ 1, 574] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий) / -цьк(ий)*, мотивованого ойконімом *Бронька* або першим компонентом д.рус. назви замку. Щодо походження твірного ойконіма й тотожного

варіанта назви р. *Бронька* з давн. фіксаціями *Вогунка*, *Ваганка* важко зробити однозначний висновок. Очевидно, первинним є гідронім, який виник як демінутив на *-к(а)* (< псл. **ька*) від основи псл. **brьпа* «болото, мочар», що дала різні рефлекси в слов. мовах (див. *Бра́ниця*); пор. ще мікротопоніми *Бро́нка* — болото, озеро, урочище, місце злиття двох річок, струмок, який не замерзає і який можна перейти вбід на Чернігівщині [Черепанова, 47]. У такому разі ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.

Броніцька Гута — с-ще міськ. типу, Новоград-Волинськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 144]; засн. 1909 р. [ГЕУ 1, 129]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *гута* «скляний завод», запозиченим з пол. мови [ЕСУМ 1, 628], і відн. прикм. на *-ськ(а)*, похідним від назви суміж. с. *Брониця* [АТП, 144], що є семант. утворенням від архаїч. *бро́нница* «майстерня бронника; слобода, частина міста, селище, де живуть зброярі» [Даль 1, 130]; пор. утворену аналог. способом складену назву бот. заказника держ. значення *Бронницький заказник* у Могилів-Подільськ. р-ні Вінниц. обл. (ГЕУ 1, 129) з основою суміж. ойконіма або гідроніма *Бро́нница* (див.) у структурі атрибутива.

Броничара — річка, л. Трудниці л. Тисмениці п. Бистриці-Тисменицької п. Дністра; *Броничара*, *Broniczara* (1917), *Braniczaru potok* (1893), *Броничаный* (1960), «на річці *Броничари*» (1968—1973); пор. с. *Брониця* Дрогобиц. р-ну Львів. обл. [СГУ, 71]. Гідронім виник за допомогою рум. суф. *-oaǎ* в демін. функції від основи слов. ойконіма *Брониця*. У суф. *-oaǎ* відбулося спрощення голос. *-o-* з метою усунення непритаманного слов. мовам зйання, а у твірній основі відбулося чергування *-ц-* / *-ч-* перед *-ara* за аналогією до похідних на зразок псл. **gьньсь* > **qьньсарь* «гончар» [ЕСУМ 1, 561], укр. *вівця* > *вівчар*, *Вінниця* > *вінничани*.

Бронники — річки: 1) л. Лизнівки л. Смілки л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Броникъ* (1913); 2) л. Тні п. Случі п. Прип'яті п. Дніпра (1913); пор. в бас. річки с. *Броники* Новоград-Волинськ. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 71], нп *Бронники* в Рівн. і Хмельниц. обл. [АТП, 588]. Первинними, очевидно, є ойконіми, які виникли семант. способом від форми мн. архаїч. апелятива *бронникъ* «майстер, який виробляє броні й узагалі лати» [Даль 1, 130], *бронник* «виробник кольчуг та інших металевих оборонних виробів» [Никонов 1993, 20] або тотожного антропоніма за вказівкою на місце поселення людей відповідного фаху чи роду (пор. прізви. *Бронников* [Веселовский, 50; Никонов 1993, 20]), що мають основу псл. **brьnja* «броня, панцир, лати», запозиченого з герм. мов [ЕСУМ 1, 262]. Закріплення назви *Бронники* за річками відбулося шляхом трансонімізації суміж. ойконімів. У суч. назві с. *Броники* спостерігається спрощення подвоєного *-н-*; пор., напр., прізви. *Скрі́ник* < *скрѣ́нник* «той, хто виготовляє скрині» [СУМ 9, 318].

Бро́нница — річка, л. Дністра; *Броница* (1880), *Bronnica* (1917), *Bronica* (1880), *Бро́нница* (1889); пор. у бас. річки с. *Бронница* Могилів-Подільськ. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 71]. Первинним, очевидно, був ойконім, що виник семант. способом від архаїч. апелятива *бро́нница* «майстерня бронника; слобода, частина міста, селище, де живуть зброярі» [Даль 1, 130], в основі якого псл. запозичення з герм. мов **brьnja* «броня, панцир, лати» [ЕСУМ 1, 262]. Гідронім постав або безпосередньо від апелятива за наявністю майстерні зброярів на бер. річки, або шляхом трансонімізації ойконіма, в основі якого могло відбуватися спрощення подвоєного *-н-* (див. *Бро́нники*). Походження назви від ГТ *бродница*, пов'язаного з *брід*, з наступною трансформацією *-дн-* > *-нн-*, як це мало місце в рос. м. *Бронницы*, пол. м. *Bronne* < *Brodnia*, пск. *броння* < *бродня* «болото» [Мурзаев, 96], в укр.

топонімах не підтверджується (див. *Брідниця*). Можливо, сюди ж належать назви нп *Брониця* у Волин., Житомир. і Львів. обл., якщо в них мало місце спрощення подвоєного *-нн-*.

Брѳнци — річка, пр. Недзвiдинського п. Трудниці пр. Тисмениці п. Бистриці-Тисменицької п. Дністра; *Броньцы, Brońcy* (1917), *Брѳнци* (1957), *Брѳнцы, Брѳньцы* (1960); пор. с. *Bronica* (1880) у бас. річки [СГУ, 71] і с. *Бронька* в Іршав. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 160]. Гiдронiм виник семант. способом унаслідок онiмiзацiї катойконiма *брѳнци* «жителi с. *Брониця*» або трансонiмiзацiї незафiксованого мiкроойконiма *Бронци*. Проблема визначення конкретного мотивувального ойконiма пов'язана з тим, що мешканцiв сумiж. нп *Брониця* (у фiксацiях *Bronica*) називають *броницькi* або *броничани*, а структурно ближчi *Брѳнька* (див.), лiтоп. *Брѳнь Кѳнѳжѳ* [ЕСЛГНПР, 24], пол. *Brony* [NMP 1, 356] функцiонують або функцiонували далеко вiд бас. Верх. Днiстра. Можливо, твiрний катойконiм *брѳнци* — це групова назва переселенцiв iз-за меж суч. Івано-Франкiвщини.

Брѳшнiв-Осада — с-ще мiськ. типу, Рожнятiв. р-н Івано-Франкiв. обл. [АТП, 199]; вiдоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 130]. Назва виникла внаслідок поєднання вiдантроп. ойконiма *Брошнiв* (пор. сусiд. с. *Брошнiв* і зал. ст. *Брошнiв* [АТП, 187, 199]) та незафiксованого мiкротопонiма **Осада* або онiмiзованого ГТ *осада* (заст.) «поселення, селище» [Гринч. 3, 64]. Походження твiрного для компонента *Брошнiв* антропонiма невiдоме. У його основi могло бути або прiзв. **Брѳшень*, похiдне вiд мiсц. **брѳшень* з основою дiал. *бросати*, як *кѳсень* вiд *кѳсати*, або трансформоване **Брашень*, утворене вiд укр. дiал. *брашень* «брат», або **Брошня*, мотивоване слвц. *brošňa* «брошка; шпилька» [Чучка, 91], яке мусило належати чоловiковi, що дало можливiсть приєднати посес. суф. *-iв*, а не очiкуваний *-ин*; пор. прiзв. *Брошняк* і вiдоїк. *Брошнявський* на Закарпаттi [Чучка, 91].

Брусiлiв — с-ще мiськ. типу, Коростишiв. р-н Житомир. обл.; вiдоме з 1543 р. [ГЕУ 1, 130], *Brusilów* (1880) [SGKP 1, 389]. Ойконiм виник як посесив на *-iв* (< *-овѳ*) вiд антропонiма *Брусило* з основою дiал. *брусило* «коритце з водою для бруса» [ЕСУМ 1, 286] або вiд незасвiдченого **брусило* «той, хто брусить», тобто ламає камiння на бруски; пор. укр. і рос. дiал. *брусить* «ламати камiння» [ЕСУМ 1, 268], пол. прiзв. *Brusilo* [Rymut 1, 56], рос. *Брусилѳв* (1500), яке опосередковано пов'язане з *брусить* «ламати камiння на бруски» [Веселовский, 50].

Бруснѳ — річка, л. Хатової п. Ужа п. Прип'ятi п. Днiпра (1913). Гiдронiм виник унаслідок субстантивациї та онiмiзацiї вiдн. прикм. жiн. роду *бруснѳ* «стос. до *брус*» (< псл. **brusъna*), мотивованого апелятивом *брус* «чотиригранний шматок, обрiзок; чотиригранна колода; точильний камiнь» (< псл. **brusъ*) [ЕСУМ 1, 268]; пор. частина села, мiсце купання *Брус* на Чернiгiвщинi [Черепанова, 47], мiкрогiдронiми *Брусний* на Закарпаттi [СГУ, 71], оронiми *Брусний хребѳт* [ГЕУ 1, 130], *Бруснѳ*, *Брусний* на Івано-Франкiвщинi [Габорак, 38—39], гiдронiми *Брусна* в бас. Оки, слвц. *Brusna voda* [Лiадi, 159], ойконiми *Brusno* (2) в Польщi з основою апелятива *brus* «камiнь, точильний камiнь» [NMP 1, 367], ойконiм *Brusnѳ* в Чехiї, похiдний вiд ад'єктива *brusna* «мiсце, де витесували зi скелi бруси» [Profous 1, 212]. Припускають, що для полiс. гiдронiма *Бруснѳ* мотивац. була флористична семантика, пов'язана з брусницею [Карп., 229—239], назва якої етимол. спорiд. з псл. **brusъ* [ЕСУМ 1, 270].

Брусниця — річки: 1) л. Хинiвки п. Лiсної Кам'янки л. Тетерева п. Днiпра в Житомир. обл.; *Брусниця* (1913); 2) п. Пруту л. Дунаю (1957); «по обѳ сторони *Брусницѳ*» (1581), *Brusnica* (1880), *Brusnitza* (1774), *Брусниця* (1912—1914), *Брусниця* (1973), нп *Брусниця* в бас. річки на Буковинi [СГУ, 71—72]. Гiдронiми виникли за допомогою суф. *-ицѳ(я)* в топонiм.

функції від прикм. *брусна* «стос. до брус» (див. *Брусна*) за ознакою «річка з кам'янистим дном і берегами, де видобувають матеріал для виготовлення бруса»; пор. чес. ойконіми *Brusnice, Dolni Brusnice, Horni Brusnice*, утворені за допомогою *-ice* від ад'єктива *brusna* (вода) [Profous 1, 212—213], пол. ойконім *Bruśnik*, похідний від діал. *bruśnik < brusny < (brus) + -ik* [NMP 1, 368], серб. гідроніми *Брусница, Brusnica*, словн. *Brusnica* [Гліади, 159], оронім *Брусницька височина* в Чернівецьк. обл. [ГЕУ 1, 130], похідний від гідроніма *Брусниця* в бас. Пруту.

Брусту́р'янка — річка, л. Тересви п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Брусту́р'янка* (1972), *Тересулка (Terusulka)* (1935), *Брусту́р'янка* (1957); пор. суміж. с. *Брустур* у Тячів. р-ні, потік і ур. *Брустур* у Хуст. р-ні Закарпат. обл., потік *Брусту́рка* і нп *Брусту́рів* (кол. *Брустури*) у Косів. р-ні Івано-Франків. обл. [СГУ, 72], с. *Брустури*, г. *Брусту́рак* і г. *Брустурува́та* на Івано-Франківщині [Габораєк, 39]. Гідронім виник за допомогою суф. *-янк(а)* в релят. функції від ойконіма *Брустур*, в основі якого діал. *брустур / брустура* «лопух», запозичене з рум. мови, де *brústure, brústur* «лопух, реп'ях» похідне від псл. **brzstz* «брость» [ЕСУМ 1, 270]; пор. суч. назву с. *Лопухове* Тячів. р-ну, яка є укр. калькою кол. ойконіма рум. походження *Брустур* [СГУ, 72]. Парал. гідронім *Тересулка* постав як демінутив на *-к(а)* від назви р. *Тересва* з трансформацією твірної основи під впливом продукт. рум. постф. артикля *-ул*.

Брюховичі — с-ще міськ. типу, Шевченківська р / р м. Львова [АТП, 274]; відоме з 1444 р. [ГЕУ 1, 130], *Brzuchowice* (1880) [SGKP 1, 428]; пор. суміж. р. *Брюховичанка* в бас. Зх. Бугу [СГУ, 72], сс. *Брюховичі* в Перемишлян. р-ні Львів. обл. і Ковел. р-ні Волин. обл. [АТП, 288, 43]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації форми мн. відпатр. прізви. *Брюхович*, яке походить від антропоніма *Брюхо* чи *Брухо* (< *брюхо* чи *брухо* «живіт, черев») + *-ович* [Чучка, 92]; пор. омонім. ойконім *Брюховичі* на Волині [АТП, 43] з фонет. варіюванням основи.

Бряза — річка, п. Сукелю л. Свічі п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Brzaza, Brzoga* (1880), *Бржаза* (1917), *Бж́аза* (1957), *Бр'́аза* (1979); пор. кол. назву с. Козаківка *Бряза* в бас. річки [СГУ, 72]. Гідронім виник семант. способом унаслідок онімізації фонет. трансформованого пол. *brzoga, brzaza* «береза»; форма його суч. варіанта та заст. ойконіма зумовлена особливістю місц. адаптації пол. назви, яка на апелят. рівні могла зазнати впливу в.луж. *bręga* або н.луж. *brjaza* [ЕСУМ 1, 72]; пор. оронім *Брязький Верх*, вар. *Брязинець*, мікрогідронім *Brzaziniac* у Долин. р-ні на Івано-Франківщині [Габораєк, 39].

Бря́нка — місто, Луган. обл. [АТП, 54]; до 1962 — р-н м. Кадіївки, з 1978 — *Стаханов* [ГЕУ 1, 130]; засн. у сер. ХІХ ст., *Бря́нка* (1981), *Стаха́нов, Серго* (1937—1940), до 1937 і в 1940—1948 рр. — *Кадієвка* [СЭС, 175, 1279]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-янк(а)* в релят. функції від усіченої основи ГТ *дэбра* «яр, улоговина», діал. «лісові хащі», *дэбрі* «хащі, непрохідний ліс» < д.рус. *дъбрь / дъбрь* «долина, що поросла лісом» [ЕСУМ 2, 20], у якій відбулася афереза внаслідок занепаду *-ь* у слабкій позиції після переміщення наголосу на суф. голосний (див. *Бре́ца*); пор. топоніми у формі відн. прикм. на *-ськ-* з такою самою твірною основою, характерною перев. для сх.укр. і зх.рос. говорів: б. *Бря́нська* в бас. Сіверська. Дінця, яр *Бря́нський*, ліс *Бря́нський Ліс* у бас. балки [СГУ, 72], с. *Брянське* в Криму [АТП, 260], м. *Брянськ* у Росії та ін. Імовірним є походження топонімів з основою *Брян-* у псл. гнізді **brępa* «болото, мочар» (див. *Бра́ниця*). Тимчасова офіц. назва м. *Стаханов* постала як меморіальна на честь зачинателя масового шахтарського руху в СРСР *О. Г. Стаханова*, а довоєнний ойконім *Серго* — на честь радян. діяча *Серго Орджонікідзе*. Певний час на *Бря́нку* поширювалася назва м. *Каді́ївка* (див.).

Буг — 1) річка, л. Дніпра (у плавнях) у с. Балки Василів. р-ну Запоріж. обл. (1979); пор. оз. *Божок* (там же); 2) потік, л. Стрия п. Дністра в с. Комарники Турк. р-ну Львів. обл.; *Bóg* (1883), *Бучъ*, *Bóg* (1917) [СГУ, 72]; пор. с. *Бужок* Золочів. р-ну Львів. обл. [АТП, 282]. Гідронім постав як семант. утворення, очевидно, від адаптованого сх. слов'янами герм. ГТ **bak-* «потік, ручай», д.в.нім. *bah, bach* «ручай», якому відповідає сх.сл. *богъ*, або від псл. **bogъ* «річка; вода-бог», що під впливом пол. мовлення набуло форми *Буг* < *Bóg* (див. *Буг Південний*); пор. гідроніми *Богівка*, *Богівщина*, *Богова*, *Боговець*, *Боговий Брід* [СГУ, 61].

Буг (Західний) — річка, п. Вісли (1957), *Бугъ (Богъ)* (1018), д.рус. *Боугъ*, блр. *Буг*, д.чес. *Bug*, пол. *Bug*, лат. *Armilla* (XII ст.), *Bug* (1564—1565); пор. у бас. річки гідроніми з компонентом *Бужа*; нп *Буськ*, *Верхобуж*, *Кам'янка-Бузька*, *Забужжя*, *Бужанка*, *Прибужани* та ін. [СГУ, 74, 208]. Стабільне етимол. **-u-* в опорному компоненті *Буг*, крім однієї фіксації з *-o-*, в найдавніших писемних пам'ятках [ЕСЛГНПР, 25], а також генет. зв'язки з апелят. лексикою в слов. і неслов. мовах свідчать про походження гідроніма від псл. **bugъ* «вигин, закрут», що пов'язане з і.е. **bheug(h)-* / **bhoug(h)-* «гнути, згинати»; пор. д.інд. *bhōgá-h* «вигин, закрут; перстень», д.в.нім. *bouig* «перстень», ц.слов. *боугъ* «браслет, armilla» (лат. назва браслету відбилася у парал. назві річки), *бузър*, *бузгá* «підвищення; шхил, по якому стікає вода» [ЕСЛГНПР, 25] < псл. **bugъгъ* «пагорб» < і.е. **bheug(h)-* «гнути» [ЕСУМ 1, 277], укр. діал. *буга* «вид високої жіночої зачіски», рос. діал. *буга* «річкові береги, порослі верболозом та іншими кущами», болг. діал. *буга* «невелика яма, наповнена водою», лтс. *bauga* «топке місце біля річки; крута дорога» та ін. [Шульгач, 51], пол. діал. *bugaj* «листяний (мішаний) ліс (у звивині річки)», від якого утворено численні топоніми [NMP 1, 443—444] (див. *Бугáй*). Означення *Західний* додалося до гідроніма *Буг* після фонет. збігу з ним назви р. *Буг (Південний)* (див.) і входування зх.поліс. та пд.укр. земель до складу Російської імперії.

Буг (Південний) — річка, вп. в *Дніпро-Бузький лиман* Чорн. моря; у Геродота (V ст. до н. е.) Ὑποβίς, у Йордана (VI ст. н. е.) *Vagosola*, у Географа Ровенського (VII ст. н. е.) *Vagosola*, у Костянтина Багрянородного (1-а пол. X ст. н. е.) Βογούβ, у літописах під 1171, 1173 і 1185 рр. *Богъ*, на картах XV—XVII ст. *Vog*, *Voñ*, *Voñus*, *Взоугъ*, *Аксу*, «*підалеко Вога*» (1450), «*од Вића*», «*на Вићи*» (1545), «*ku Voñu*» (1664), *Бугъ* (XVII ст.), «*на Богу*» (XVII ст.), «*над Богомъ*» (1710), «*z Voñu*» (1713), «*za Voñ*» (1737), «*на Богъ*» (1750), *Vog*, *Вокгъ*, *Буг*, *Бог*, рідко *Біз* (30-і рр. XVII ст.); похідні *Бужок (Божок)* л. Пд. Бугу, *Побожне* (1157); пор. смт *Меджибіж* (літоп. *Меджибожье*, *Мечибожье*) у Летичів. р-ні Хмельниц. обл., літоп. м. *Бужскъ (Бужескъ, Бужський городец)* у бас. річки, кол. м. *Богополь* у Подільськ. губ., нп *Забужжя*, *Прибузьке*, *Прибужани*, *Прибужжя*, *Прибузьке* (в Миколаїв. й Одес. обл.) [СГУ, 422—423]. Гідронім не має загальноприйнятої етимології. Регулярне етимол. **-o-* в його основі від VI до XVI ст. н. е. і часткове збереження цього голосного надалі свідчить про відсутність генет. зв'язку між *Буг (Південний)* і *Буг (Західний)*, основи яких формально збіглися, починаючи з XVI ст. внаслідок пол.мовн. впливу на *Богъ*, хоч припущення про можливе спільне походження цих назв робили в різні часи. Імовірнішим є герм. (гот.) або слов.-герм. походження гідроніма у зв'язку з герм. **bak-* «потік, ручай»; пор. д.ісл. *bekkr-*, д.сакс. *beke-*, д.в.нім. *bah, bach* «ручай», спорід. з *bual* (від **bhogla*) «проточна вода» < і.е. **bheg-* / **bhog-* «бігти, текти», слов.-герм. *багва* «болотиста місцевість; драговина, мочар» (див. *Багва*) та ін. [Лучик 1999, 16—17]. Гот. вплив на формування гідроніма, крім територіального аргумента (бас. Пд. Бугу — основний коридор міграції готів від узбережжя Балтійськ. моря до Пн. Надчорномор'я), підтверджують найдавніші композити

з цією основою *Vagosola* й *Bagossola*, які відбивають герм. *-a-* на місці слов. і псл. *-o-* в основі *Bag-* (іранізоване *Vag-*), приєднаної до вживаного в ром.-герм. діалектах і.е. **sol-* «земля, ґрунт, місцевість, основа, підніжжя чого-небудь» (букв. «міцевість, басейн Бугу») або до рефлекса і.е. **sal-* «потік, річкова вода, течія» [Лучик 1999, 18—19]. Цілком імовірно, що до появи гот. *Bag- / Vag*, відбитого у структурі композитів, у псл. середовищі могла функціонувати назва **Bogz* < **bogz* «річка; ручай, вода, що тече» (< і.е. **bhog-* / **bheg-* «рухаюсь, пливу» [ЕСЛГНПР, 21], яка в добу язичн. поклоніння воді як божеству контамінувалася з **bogz* (< і.е. **bhagah* «надляючий, податель» [ЕСУМ 1, 219]) за ознакою «вода-бог». Вона могла вживатися праслов'янами ще до приписуваного Геродоту гідроніма *Ἰϋλωνίς*, букв. «кінська», що зі значно вищою достовірністю фіксується як антич. назва р. Кубань. Після занепаду редукованих етимолог. *-o-* в новозакритому складі перетворився в укр. мовленні на *-i-* (пор. варіант *Big*), а в польському на *-ó-*, що вимовлявся як укр. [y], який унаслідок тривалої колонізації поляками Правобережної України закріпився у формі *Буг*. Парал. назва *Аксу* є хрестоматійним прикладом тюрк. утворення від *ак* «білий» і *су* «вода», яке могло вказувати на чисту і придатну для вживання воду (див. *Аксу*). Але давн. для основи *ак* є дієсл. значення «текти, стікати, литися» [Мурзаев, 42], у зв'язку з чим тюркізм *Аксу*, очевидно, виник як калька слов.-герм. *Bog- / Bah* з внутрішньою формою «річка; вода, яка тече» (< і.е. **bhog-* / **bheg-* «рухаюсь, пливу»).

Бугаз — 1) протока, гирло Дністра (1861); 2) село, Одес. обл. [СГУ, 72]; 3) озеро, обл. Дністровськ. лим. [ГНП, 13]. Гідроніми походять від тюрк. ГТ *богаз / бугаз* «прохід, пролив, перевал», значення якого розвинулося з прямого «горло» [Мурзаев, 86]; пор. суміж. *Бугазькі протóки*, суч. назву смт *Затокка*, яка фактично є калькою попередньої *Бугаз*, балку в бас. Кальміусу та річку в Криму з назвою *Бугазька* [СГУ, 72]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.

Бугайівка — 1) населені пункти, Вінниц., Донец., Луган., Полтав., Рівн., Сум. і Харків. обл. [АТП, 589]; 2) річка, л. Стугни п. Дніпра; *Бугаевка* (1159), *Виһажевка* (1607), *Устьє* (1900), *Устья* (1864), *Велика Бугаевка* (1864); пор. в бас. річки с. *Велика Бугайівка* [СГУ, 73]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-іvk(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Бугай*, в основі якого, імовірно, апелював тюрк. походження *бугай* «племінний бик» або якесь ін. значення [ЕСУМ 1, 274—276; Чучка, 93]. Гідронім міг постати шляхом метонім. перенесення на річку ойконіма чи ін. топоніма, що вказував на відношення місцевості до поселення або родини з прізви. *Бугай*. Парал. назву р. *Устьє*, *Устья* утворено семант. способом від ГТ *устя* «гирло річки; місце, де зливаються дві річки» [СНГТК, 198], *устьє* «місце впадіння річки в море, озеро або однієї річки в іншу» [Мурзаев, 583].

Бугай — річки: 1) л. Дніпра в Кам'янсько-Дніпровськ. р-ні Запоріз. обл.; *Богай*, *Бугай* (1967); 2) п. рук. Дніпра в Томаків. р-ні Дніпропетров. обл.; *Бугай* (1913); 3) пр. Сможу л. Удаю п. Сули л. Дніпра; *Бугай* (1912) [СГУ, 73]; 4) балка, л. Дівки в бас. Ниж. Дністра [ГНП, 13]; 5) село в бас. балки, Роздільн. р-н Одес. обл. [АТП, 334]. Етимологія назв затемнена через омонімію основ, які могли мотивувати топоніми (див. *Буг Західний* і *Буг Південний*). Традиційно їх пов'язували з апелютивом тюрк. походження *бугай* «племінний бик» [Стрижак 1967, 19; Трубочев, 190], але навіть можливі звукові асоціації роблять таку мотивацію без топонім. засобів сумнівною. З огляду на варіативність форм *Богай / Бугай* імовірним є утворення топонімів від відповідного ГТ чи основи з гідрогр. значенням *бог- / буг-*, співвідн. з герм. *bak-* «потік, ручай» або псл. **bogz* «річка, вода-бог» (див. *Буг*, *Буг Південний*), до якої додано топонім. суф. *-ай*. Для назв

- з етимол. **-u-* в основі твірним був збережений у пол. діалектах ГТ *бугай* «листяний (мішаний) ліс (у звивині річки)» < псл. **bugъ* «звивина, вигин річки»; пор. численні пол. ойконіми *Bugaj* [NMP 1, 443—444], назви рр. *Бугайка* л. Збруча л. Дністра на Хмельниччині, *Бугайчіха* п. Суми п. Дніпра [СГУ, 73], *Буг Західний* (див.). Стійкість форми *Бугай* з корен. *-у-*, незалежно від її етимології, зумовлена асоціат. зв'язком топонімів з актив. апелятивом *бугай* «племінний бик» (див. *Бугайка*).
- Бугайлі** — річка, вп. в оз. Євпаторійськ. групи *Бугайли* (*Богайли*) Сак. р-ну в Криму [СГУ, 73]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ад'єктива із суф. *-ли* в релят. функції, похідного від основи апелятива *бугай* «племінний бик», за ознакою «місцевість на узбережжі річки та озера, де водяться бики».
- Бугар** — річка, л. Згару л. Пд. Бугу; *Безодня*, *Бугръ* (1849), *Бугор* (1889), *Бугар* (1972); пор. там же бол. *Бугар* [СГУ, 73]. Етимологія назви затемнена. У разі первинності *Бугръ*, *Бугоръ*, гідронім утворено семант. способом від ГТ *bugor* «пагорб» (< псл. **bugъrъ* < і.е. **bheug(h-* «гнути») [ЕСУМ 1, 277]; пор. потік *Бугор*, який також є притокою р. *Згар* у бас. Пд. Бугу на Хмельниччині [СГУ, 73] (можливо, це одна й та сама назва?), а також етимологію гідроніма *Буг Західний*. Якщо ж вихідною є основна нині форма *Бугар*, у якій появу *-а-* на місці *-о-* під наголосом важко пояснити, то тоді ймовірним видається походження назви як семант. утворення від псл. **bagarъ* / **bogarъ* «згарище», у якому преф. **ba-* / **bo-* підсилював семантику дієсл. основи (про значення антропонім. преф. **Ba-* / **Bo-*, можливість його походження з **ob-* і переходу в *бу-*, напр., в укр. діал. *бутурма* з *боторма*, *боторма* < псл. **botъrma* див. [Шульгач 2008, 17—25]). На підтвердження такої фоновості моделі вказує назва р. *Згар* (див.), у яку впадає р. *Бугар*, а також функціонування в укр. мові ГТ *погар* «згарище; місце, де була пожежа» [СУМ 6, 705]. З огляду на відсутність морфол. засобів творення відн. пізн. гідроніма *Бугар*, коли вже не використовувався суф. *-ъ* у посес. функції, неможливим є його виникнення від антропоніма *Богар*, *Bogár*, що функціонує в мадяро-пд.слов. середовищі, або від серб. етноніма *Бугар* «болгар» [Чучка, 75].
- Буглівка** — річка, п. Жирика п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Тернопіл. обл.; *Бугловка* (1898), *Буглувка* (1953), *Bigłówka* (1891); пор. там же с. *Буглів* [СГУ, 73]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від назви с. *Буглів*, через яке протікає річка. В основі ойконіма антропонім *Бугель* або *Бугля* (прізви. чоловіка), похідний від словц. діал. мадяризму *bugl'a* / *bogl'a* «купа сіна», метафор. «огрядна жінка» [Чучка, 93—94].
- Буго-Деснянський заказник** — зоол. заказник держ. значення, Вінниц. р-н і обл. [ГЕУ 1, 130]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* і відн. прикм. на *-янський*, утвореним на основі гідронімів *Буг* (Південний) і *Десна* (назва річки, що впадає в Пд. Буг).
- Буго-Стірска рівнина** — рівнина на сх. Малоого Полісся, у межах Львів., частково Рівн. обл. [ГЕУ 1, 130]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *рівнина* й складносуф. означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський* з основами гідронімів *Буг* (Західний) і *Стір*.
- Буда, Буди** — 1) населені пункти в різних регіонах України [АТП, 589]; 2) річка *Буда*, л. Хоролу п. Псла л. Дніпра; 3) ручай *Буда*, бас. Циру п. Прип'яті п. Дніпра; 4) річка *Буди*, бас. Дністра (побл. гирла) [СГУ, 73]. Топоніми виникли семант. способом унаслідок онімізації відповідних форм апелятива *буда* «курінь, будка; (заст.) поташний завод; критий екіпаж; верх фургона», який вважають запозиченням через пол. посередництво з

с.в.нім. мови, в якій *buode* «курінь, хата» [ЕСУМ 1, 277]. Мотивац. ознакою була вказівка на місце, перев. у лісі, де в примітивних будівлях переробляли дерево з метою отримання поташу або ін. товару; пор. ст.блр. *буда* «населений пункт в лісі, жителі якого виробляють дьоготь, поташ, селітру, клепки» [Шульгач 2001, 19], пол. *buoda* «намет, лісова будівля, примітивне підприємство для переробки дерева, торговельний товар», яке з часом набуло значення «невеличке поселення, що лежить поза селом, поганий хутір» [NMP 1, 420]. Ареал функціонування топонімів засвідчує поступовий розвиток відповідного промислу від зх.укр. до центр. і пн.-сх. земель; пор. численні назви з основою *Bud-* в топонімії Польщі [NMP 1, 420—434], звідки це виробництво поширилося в Україні, гідроніми *Буди*, *Будка* (2) [СГУ, 73], нп (9) у формі мн. *Будки* або з цим компонентом [АТП, 589].

Будяцький лиман — лим. у Білгород-Дністровськ. р-ні Одес. обл.; *Шаболацьке озеро* [ГЕУ 1, 131]. Лімномім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, перенесеним із суміж. б. *Будяцька* [СГУ, 73], у назві якої основа тур. *будак* «відгалуження, гілка» [Радлов IV/2, 1858] у геогр. значенні. Парал. лімномім утворено таким самим способом від словосп. з ГТ *озеро* й означенням на *-ське / -цьке*, що постало від композита з основою ойконіма *Шабо* [АТП, 325] та молд. *лак*, рум. *lak* «озеро в плавнях; озеро, став» [Лучик 1999, 63].

Буджак — істор.-геогр. територія між гирлами Дунаю і Дністра, пн. частина яких у межах суч. Молдови, а пд. — Одес. обл. [ГЕУ 1, 131]. Хоронім виник семант. способом від тюрк. (тур., кр.тат.) ГТ *budžak* «вугол», який є мотивац. калькою д.рус. **угълъ* з псл. **ogъlъ* «глухий кут, місцевість між річками, що сходяться» [Лучик, 132—133]; пор. с.гр. назву цієї території *Ὀγγλος* зі слов. **ogъlъ* [Фасмер 1, 229], яка відбиває занепад нос. **o-*. На думку Ю. О. Карпенка, образ території, що мала ВН **ogъlъ*, д.рус. *Угълъ*, поширювався в процесі істор. міграцій від сер. Наддніпрянщини (див. *Оріль*, *Ингул*) до межиріччя Ниж. Дунаю і Дністра (*Буджак*), а далі в Прикарпаття до смт *Кути* і прилеглої території, залишаючи слід від зародження до зникнення з істор. арени *угличів* (<**ogъlitje* <**ogъlъ*) [Лучик, 133].

Будьлка — річки: 1) л. Псла л. Дніпра; *Будилка*, *Будылка* (1857); пор. с. *Будилка* в тому ж р-ні Сум. обл.; 2) п. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Budylow* (1931), *Будилка* (1697), *Будиловская* (1780); пор. тут же поріг *Будило*, а також у с. Свистунове Широко. р-ну Дніпропетров. обл. б. *Будилівська* (1779—1804) і поріг *Будильський* (1905) [СГУ, 73]. Перший гідронім та суміж. ойконім виникли семант. способом від збереженого в рос. пд.зх. говорах апелятива *будылка*, що є демінутивом від *будыль* «пеньок, кіл, копил, тичка, тощо» [Даль 1, 136] за ознакою «річка або місцевість, на якій наявні природні предмети у формі тички, колоди, що стирчить». Другий гідронім має таке ж походження або виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від назви порогу *Будило* на степ. річці, в основі якої **будило* (морфол. варіант апелятива *будиль*), що вказує на поріг, який виступає з води. З огляду на наявність варіантів твірною апелятива *бодыль*, *бодыльк* [Даль 1, 36], архетипом основи, очевидно, є **bodidlo* < псл. **bodti* < і.е. **bhedh-* / **bhodh-* «колоти; жалити; тикати» [Черных 1, 99].

Будище — 1) річка, с. Городище Мен. р-ну Чернігів. обл.; «при рч. *Будиць*» (1859); 2) бл. півтора десятка населених пунктів [АТП, 589]. Назви виникли семант. способом унаслідок онімізації ГТ *будище* «місце, де був поташний завод» [Грінч. 1, 106], в основі якого *буда* «поташний завод» (див.

Буда, Буди). Апелятиви на *-иц(е)* одним із своїх значень у топонімії мають вказівку на місце, де знаходився зниклий геогр. об'єкт, названий твірним словом; пор. *городище, річище, ставище*.

Бужковичі — село, Іванич. р-н Волин. обл. [АТП, 40]; «ко *Боужьковичемъ*» (1283), *Бѹжковичи*; «на *Боужьковское поле*» (1283), [ЕСЛГНПР, 25], «дворъ *Бѹжковичи*» (1502), «половина *Бѹжкович*» (1523), «з... *Божъкевичъ*» (1649), *Boszkowicze* (1765) [Шульгач 2001, 20]. Ойконім виник семант. способом унаслідок трансонімізації родової назви людей у формі мн. — д.рус. патроніма на *-иц(у)*, похідного від антропоніма **Бѹжьковъ*, що є посесивом на *-овъ* від **Бѹжькъ* чи *Бѹжько*, утворених за відношенням до назви р. *Бѹгъ* [ЕСЛГНПР, 25; Шульгач 2001, 20], або від антропоніма *Божко* [Чучка, 78], в основі яких відбулося чергування *-о- / -у-*.

Бузовá — річки: 1) п. Інгулу п. Пд. Бугу в Кіровоград. обл.; *Визова* (1882); 2) пр. Петринської пр. Шишацької Говтви п. Говтви л. Псла л. Дніпра в Полтав. обл.; *Бузова* (1852); пор. тут же с. *Бузова Пасківка* Полтав. р-ну та обл.; 3) яр, л. Кам'янського л. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1863) [СГУ, 75]; 4) села, Київ. і Кіровоград. обл. [АТП, 589]. Назви утворено шляхом субстантивзації та онімізації відн. прикм. жін. роду *бузовá* «бузова», похідного від діал. *буз* «бузок» (< псл. **buzъ*), пов'язаного чергуванням голосних з *боз* «бузина, бузок» (< псл. **bъzъ*) [ЕСУМ 1, 281]; пор. буков. *бзинá* «бузина» і с. *Бузовиця* в Кельменец. р-ні Чернівець. обл. [АТП, 522]. Мотивац. ознака топонімів «місцевість, на якій росте бузок або бузина» відбилася в багатьох ін. спорід. назвах, що функціонують перев. в степ. і лісостеп. зонах Лівобережної України; пор. гідроніми *Бузинóва, Бузинóве, Бузиновий, Бузинувата, Бузовій* та ін. [СГУ, 74—75]. За цими межами спорід. топоніми мають основи здебільшого з нулем звука на місці *-ъ* у корені; пор. літоп. назву р. *Бзяниця* в Київськ. землі, потоки *Веліка і Малá Бзянка* в бас. Ріки п. Тиси л. Дунаю, р. *Бзінка* в бас. Зх. Бугу на Львівщині [ЕСЛГНПР, 24—26]. Суф. *-иц(я), -уват(а)*, закінч. *-ий* у формах чол. роду на *-овий* указують на виникнення топонімів за відношенням до бузка або бузини, яка вважалася язичниками на теренах України «мешканням» чорта; пор. у балтів *бузина* — священний кущ [ЕСЛГНПР, 26]. Поодинокі топоніми із суф. *-ов- / -ів-* на зразок назви р. *Бузівка* [СГУ, 74] можуть походити від антропонімів (явно відантроп. топонімів типу *Бузів, Бузинів* не зафіксовано); пор. с. *Бузинове* в Одес. обл., назва якого утворена від прізви. *Бузин* [ТПдСО, 12].

Буймир — 1) річка, п. Боромлі л. Ворскли л. Дніпра; *Буймеръ, Буйміръ, Булька* (1913); пор. там же с. *Буймер* Тростянець. р-ну Сум. обл. і нп *Буймерівка*; 2) річка, п. Олешні п. Ворскли п. Дніпра в Сум. обл.; *Буймеръ* [СГУ, 75]. Первинною є назва села, що постала як посесив на **-йъ* від д.рус. особ. імені **Буймиръ* або *Буймѣръ* з основами *Буй-* (< псл. **bujati* «буйно рости» [ЕСУМ 1, 314]) і *-мѣръ* (< псл. **mĕriti* «міряти; визначати величину» [ЕСУМ 3, 481—482]), які відбивають мотивац. ознаку «великий буйним ростом»; пор. серб, хорв. антропонім *Вуймір*, який пов'язують з псл. **Vujmirъ / *Vujmĕrъ* [Іваненко, 25]. Варіант другої основи *-мир* виник пізн. під впливом д.рус. *миръ* «спокій; всесвіт»; пор. д.рус. *Володимѣръ*, ц.слов. *Владимѣръ* [Фасмер 1, 326]. Словотв. тип представлений у назвах д.рус. м. *Володимиръ / Володимѣръ / Володимѣръ* [ЕСЛГНПР, 33—34], м. *Житомир* (див.) та ін. Про первинність ойконіма свідчать семантика основи, словотв. модель і грам. ознаки (чол. рід) форми, що узгоджувалася з номенкл. іменем «градь». Від ойконіма *Буймир* семант. способом утворено не узгоджений з ГТ річка гідронім. На відантроп. походження топоніма вказує назва с. *Буймерівка*, що функціонує в одному р-ні з *Буймер* і містить суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції. Гідроніми постали внаслідок трансонімізації ойконіма або спільної назви місцевості в бас. суміж. річок. Парал. назва р. *Булька*

є семант. утворенням від апелятива *бу́лька* «бульбашка; та, що булькає» звуконаслід. походження.

Бук, Буки — річки: 1) *Бук*, л. Медведівки л. Рачі п. Грезлі л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); 2) *Бук*, пр. Зольні л. Уборті п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); *Буки* (1959), *Бук* (1979); 3) *Буки*, л. Плетеного Ташлика п. Чорного Ташлика л. Синюхи л. Пд. Бугу (1863), *Буки* (1979), *Каменные Буки* (1890), б. *Буки* (1868) [СГУ, 75]; 4) населені пункти *Буки* на Житомирщині, Київщині, Черкащині [АТП, 590]; 5) *Буки* — с-ще міськ. типу, Маньків. р-н Черкас. обл.; відоме з кін. XVI ст. [ГЕУ 1, 135]; *Буки*, *Струсьгород*, *Струсьград* (1592), *Буковъ* (*Струсь-городъ*) (1603), *Виков* (1603), *Буки* (1653) [Гонца, 33]. Гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації відповідних форм ГТ *бук* «водяний перлистый пил, що утворюється при ударі води в пороги Дніпра», який у сусід. блр. та рос. говорах ще має значення «вир, глибокі місця в річці, ями» (блр.), «глибоке місце під колесом млина, вирите водою» та ін., що дає підстави вбачати в них, крім звуконаслід. семантики псл. **buk-* / **buč-* «ревти, шуміти» [ЕСУМ 1, 284], збереження значення і.е. **bheu-* / **bhou-* «пухнути, здійматися, набухати, перебувати (про воду)», у рефлексах якого розвинулося геогр. семантика «зігнутисть, опуклість, впадина, місце водозбору» [Карп., 27—33; Лучик, 14]. Ареал поширення гідронімів з безаф. основою *Бук-* / *Буч-* (див. ще *Бу́ча*) перев. в бас. Сер. Дніпра й на Поліссі з продовженням на зх. у Польщі [NMP 1, 447], на пн. у Білорусі та в Росії свідчить про давні слов.-балт.-герм. витоки геогр. значення в ній; пор. функціонування здебільшого на цих землях назви міфол. істоти *бу́ка* «привид, страховисько, за переказами забобонних людей, пожирає дітей», яка відома слов'янам і багатьом народам Пн. Європи [Карп., 28]. Цими назвами водних об'єктів або твірним ГТ мотивована більшість відповідних ойконімів. Натомість варіанти назви смт *Бу́ки* в Маньків. р-ні Черкас. обл. свідчать про її відантроп. походження. Істор. ойконім *Струсьгород* (ц.слов. варіант *Струсьград*) постав як композит з опорним ГТ *город* й атрибутивом у формі антропоніма *Струсь*, що належав галиц. магнату [Гонца, 33].

Букачівці — с-ще міськ. типу, Рогатин. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 198]; відоме з 1438 р. [ГЕУ 1, 135], *Викасзовсе* (1880) [SGKP 1, 457]. Ойконім виник семант. способом від катойконіма *букачівці*, що, очевидно, вказував на вихідців із сусід. с. *Букачівська Слобода* [АТП, 198].

Букварка — село, Олександрів. р-н. Кіровоград. обл. [АТП, 246]; [*Б-В*]уковарь [ВТКР], х. *Уковарь* [КР, 108]. Суч. ойконім виник під впливом народної етимології внаслідок трансформації за допомогою суф. *-к(а)* перенесеного в часи заснування Нової Сербії (сер. XVIII ст.) хорв. ойконіма *Уковар*, букв. «поселення *Ука*»; пор. став *Букварський* [Лучик 1999, 62—63].

Буковецька полоніна — плосковершинний масив на Вододільному хребті Укр. Карпат, на пд. зх. від г. Пікуй, у межах Львів. і Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 135]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *полоніна* «безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокоосу» [СУМ 7, 94] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* / *-цька*, утвореного від суміж. ороніма *Буковець* [Габорах, 42].

Буковіна — істор.-етногр. територія, яка охоплює більшу частину суч. Чернівець. обл. в Україні [ГЕУ 1, 135] та незначну частину Пн. Румунії; пор. рум. *Visovina* [Jordan, 66]. Хоронім виник семант. способом унаслідок онімізації ГТ *бу́ковіна* «буковий ліс» [Грінч. 1, 109], який являє собою утворення за допомогою суф. *-ин(а)* з локал. значенням від прикм. *буковий* «стос. до *бук*». Онімізація апелятива *буковіна*, який з псл. доби вживався на позначення різних територій з буковими лісами або деревами, відбувалася стос.

- місцевості від Чернівців до Хотина досить пізно — починаючи з XV ст. [Карпенко, 3—4]. Основа *Буков-* і топонім *Буковина* функціонують перев. на гірських землях, дотичних до Карпат; пор. назви гір *Бúковина*, *Буковель*, *Бúковинець*, *Бúковина*, *Бúковина́*, *Бúковиця*, *Буковінський* та ін. [Габора́к, 41—45], рр. *Буковина*, потоків *Бúківець*, *Бúковий*, *Буковінський*, *Буковінистий*, *Буковінка*, *Буковінчик* [СГУ, 74—76], у пол. Бескидах численні ойконіми *Bukowina*, утворені від апелятива *bukowina* «буковий ліс» [NMP 1, 453—454], у словц. і чес. Татрах топоніми *Bukovina* [Profous 1, 237—240]. Ці та інші топоніми з основою *Буков-* поширені перев. на гірських слов. землях, де росте бук, назву якого вважають давн. запозиченням з герм. мов, якому в слов'ян могло спочатку відповідати **grabъ* «граб» [Brückner, 48].
- Булавінське** — с-ще міськ. типу, Єнакіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 108]; засн. 1945 р. [ГЕУ 1, 135]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. с. і зал. ст. *Булавине* [АТП, 107; ГЕУ 1, 135] або від назви р. *Булавінка*, істор. *Булавинь Колодезь* (1773), *Булавин* (1863) [СГУ, 76], на якій лежить с-ще [ГЕУ 1, 135]. В основі твірного топоніма прізви. дон. козака *К. А. Булавина*, який на поч. XVIII ст. організував на Дону, в Лівобережній і Слобідській Україні велике антифеодальне *Булавінське повстання* [СЭС, 178].
- Була́вка** — річка, п. Жи́рака п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Тернопіл. обл. [СГУ, 76]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від незафіксованого мікротопоніма **Булава* або за допомогою *-авк(а)* в топонім. функції від основи **bul-* з геогр. значенням «випуклість, потовщення» (див. *булава* [ЕСУМ 1, 289]); пор. пол. ойконім *Bulawy*, що зводиться до діал. *biławy* від *biła* «набряклість, потовщення» [NMP 1, 459].
- Була́тець** — річка, п. Сули л. Дніпра в Полтав. обл.; «на р. *Булатець*» (1709), «въ теченіи р. *Булатца*» (1886), *Булатецъ* (1852), *Каменный Потокъ* (1913); пор. нп *Нижній Булатецъ* і *Вищий Булатецъ* Лубен. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 76]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ець* у релят.-демін. функції від пн.тюрк. *булат* «сталь», очевидно, за кольоровою ознакою води або ґрунту; пор. стр. і оз. *Булатець* на Переяславщині, с. *Булатець* на Супої, пос. в Криму *Темир-Булат*, *Бай-Булат*, *Берди-Булат* [Стрижак, 37], *Булат-Сарай*, *Аджи-Булат*, *Булат-Ходжа*, *Сейт-Булат* [Бушаков, 90]. Поширеність основи *Булат-* у топонімії тюрк. походження свідчить про розвиток у ній геогр. семантики, пов'язаної з подібністю до сталі (пор. назви рр. *Сталь*, *Стальна́*, *Стальніця* [СГУ, 525]), зокрема до «узорчатої сталі, червоного або травчатого вигляду» [Даль 1, 140], залізної руди (пор. численні гідроніми з основою *Руд-* [СГУ, 476—479]. Пояснення гідроніма як суф. утворення від **Булак* < тюрк. *булак* «джерело, струмок» [Стрижак, 37] семант. привабливе, але не підтверджується відповідними фонет. варіантами основи і жодним прикладом у гідронімії України (подібні назви поширені в Поволжі та на Алтаї [Молчанова, 31—32]). Парал. назва *Каменный Потокъ* постала унаслідок лексикалізації та онімізації словосп., компоненти якого мають прозору етимологію і вказують на кам'янисте дно невеличкої річки зі стрімкою течією як у потоку.
- Булахівський Лиман** — орніт. заказник держ. значення, Павлоград. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 1, 135]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Булахівка* [АТП, 88].
- Булганак** — річка, впадає в Керченську Бухту; *Булганакъ* (1863); пор. с. *Булганак* там же [СГУ, 76]. Гідронім тюрк. походження, виник через кр.тат. посередництво від д.тюрк. *bulyanug* «мутний, брудний» [ДТС, 122];

- пор. рр. *Булганак-Західний*, *Булганак-Східний*, б. *Булганакська* в Криму [СГУ, 76]. *Булганецька група грязових вулканів* на Керчинськ. п-ві [ГЕУ 1, 136].
- Булди́жка** — річка, пр. Кобилки л. Убеді л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; «при р. *Бульдыжъ*» (1859), *Булдыжка* (1913) [СГУ, 76]. Суч. гідронім постав як демінутив на *-к(a)* від вихідної форми *Булдижа*, що виникла за допомогою структурального суф. **-jъ* від *булди́га* за ознакою «порожнисте, роздуте русло»; етимологія апелiativa *булди́га* реконструюється як псл. **bǫlduga* «те, що виступає; щось опукле», яке пов'язане з псл. **bǫld-* з детермін. *-d-* і зводиться до і.е. **bhel-* «здуватися, набухати» [Казлова 1, 21, 29—30]; пор. назву лісу *Булдиж* на Чернігівщині [Черепанова, 49], руч. *Булдинка* на Житомирщині [СГУ, 76] та ін.
- Бульбо́ка** — річка, л. Кодими п. Пд. Бугу в Одес. обл.; *Бульбо́ка* (1968) [СГУ, 76]. Гідронім виник семант. способом унаслідок онімізації діал. ГТ *бульбо́ка* «глибоке місце в річці», варіант *бульбоня* «баюра, калюжа, яма під водою», який, імовірно, є молд.-рум. запозиченням: пор. молд. *булбо́акэ* «вир, ковбана», *булбоанэ* «тс.» [ЕСУМ 1, 292]. Назва може мати й власне укр. етимологію, пов'язану з ГТ *бульбоня*, в основі якого укр. *бульба* «пузир, пухир» < псл. **bǫlb-* з і.е. **bhel-* «здуватися, надувати» (див. *Булди́жка*) і ГТ *боня* «глибоке місце на болоті», тобто *бульбоня* може являти собою контамінацію слів *бульба* й *боня* [Карпенко, 104]; пор. *Бульбо́на* п. Савиці л. Пруту в Чернівець. обл. [СГУ, 76].
- Буня́р** — річка, впадає в оз. Сасик (Кундук) в Одес. обл.; *Буня́р* (1770) [СГУ, 76]. Гідронім виник семант. способом унаслідок онімізації тюрк. ГТ *буня́р* «джерело, фонтан», поширеного в тур. і кр.тат. мовах; топоніми з цієї основою поширені в пд.слов. мовах [Мурзаев, 102] (див. *Татарбуня́ри*).
- Бу́ня** — річка, п. Рокити п. Льви л. Ствиги п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл. (1913); *Бунев* (1979) [СГУ, 76]. Гідронім виник семант. способом від несавідченого ГТ **буня* «заглиблення», що є фонет. варіантом апелiativa *боня* «глибоке місце на болоті» [Карпенко, 104] і твірним для діал. *бу́нька* «глиняна посудина з вузькою шийкою, глечик», які зводяться до звуконаслід. *буніти* з псл. **bunēti* / **bunīti* «гудіти, дзижчати» [ЕСУМ 1, 296, 297]; пор. гідроніми *Буна* в Сербії, *Випа* в Хорватії, *Буна* в Боснії [Ліаді, 161]. До цього ж гнізда, очевидно, належить назва р. *Буня́к*, руч. Ворскли л. Дніпра на Полтавщині [СГУ, 76], але в мікрогідронімі *Бу́нів Яр*, що в Чернівець. обл., означення є відантроп. [Карпенко, 104]; у його основі гіпокристика **Вип*, **Випъ*, **Випа*, **Випја* чол. імені *Випітір*; пор. хорв. *Вип*, *Випј*, чес. *Вип*, рос. *Буня*, *Бунко* [Ліаді, 161].
- Буранчі** — річка, п. Бакалсу л. Альми в Криму; пор. нп *Буранчі* (суч. с. Підсобне) [СГУ, 77]. Назва тюрк. походження, виникла за допомогою топонім. суф. *-чі*, очевидно, в демін.-релят. функції від ГТ *буран* / *бурун* «піщаний горб, наметений вітром», «мис, гірський виступ, піщаний пагорб і т. ін.», «сугроб снігу», «карстове провалля» тощо [Мурзаев, 102, 103]. Можливе відетн. або відантроп. походження топоніма; пор. рід *буранчі* в узбеків-куралінців, тат. чол. ім'я *Вигансі* [Бушаков, 89].
- Бургунка** — річки: 1) п. Дніпра в Херсон. обл.; *Бургунка* (1850), *Бурганка* (1884), *Нижня Бургунка* (1890); пор. с. *Бургунка* Берислав. р-ну Херсон. обл.; 2) п. Козацької п. Дніпра в цьому ж р-ні; *Бурхунка* (1931), *Бургунський*, *Бургунка* (1913), *Боргунка* (1697), *Верхня Бургунка* (1890) [СГУ, 77]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від тюрк. дієприкм. **бургун* «той, що бурлить», «круговерть»; пор. тур. *burgu* «сверло, бурав», гаг. «круговерть», «щось скручене, згорнуте і т. ін.», які зводяться до дієсл. основи *bir-* «крутити; сверліти, буравити тощо» [Севортян 1978, 264], що могла відбитися в етимол. не з'ясованих діал. *бо́ркут*, *бурку́т* «джерело мінеральної води, гейзер», *бу́ргіш* «джерело мінеральної

води», які зазнали рум.-угор. впливу [ЕСУМ 1, 231, 299], мікрогідронімах *Буркут* і похідних від них у Прикарпатті та Закарпатті [СГУ, 77], ГТ *бургело* «джерело», *бургеля* «підводне джерело у ставку або в річці» [СНГТК, 32], мікрогідронімі *Бургелі*, *Бургеля* в Кіровоград. обл. [Лучик 1999, 36].

Бурінь — місто, Сум. обл. [АТП, 391]; відоме з 1688 р. [ГЕУ 1, 137], *Бурінь* (1981) [СЭС, 182]. Ойконім виник за архаїч. моделлю на **-унь* (< псл. **-уни*) від прикм. *бурій* «темно-коричневий із сіруватим або червонуватим відтінком» [СУМ 1, 258] (про колір ґрунту, болота, дерев) з можливим посередництвом апелюючи **бурінь* «бура земля, болото, ліс»; пор. такого ж словотв. типу рос. діал. *белынъ* «біла хмара», *босыня* «роздута людина», *крутыни* «високі місця гори» [Шульгач 2003, 70], у яких наголос падає на суф. *-інь* / *-inya*, бол. *Бурін* і *Буріно* на Волині, назви яких мотивовані темним (бури́м) кольором води й мулу [СММПЗУ 1, 79], р. *Бурівня*, суміж. з м. *Бурінь* [СГУ, 77]. З огляду на поширеність переходу ненаголош. *-o-* в *-y-* після губ. *-b-* у сх. слов. топонімії та функціонування укр. діал. *боріння* «рідкий ліс у низовині», «невелика площа лісної парості» [Черепанова 1984, 34] існує певна ймовірність етимол. зв'язку ойконіма з ГТ **bogunь*, в основі якого псл. **borъ* «бір» [Шульгач 2003, 71], але фіксацій, які б підтверджували такий процес у структурі назви м. *Борінь*, не виявлено.

Бурімка — річки: 1) л. Сули л. Дніпра в Черкас. обл.; *Буромля* (XVII ст.), «на річці *Буромць*» (1715), *Буромка* (1859); пор. там же нп *Велика Бурімка* і *Мала Бурімка* Чорнобаїв. р-ну Черкас. обл.; 2) л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Буромка* (1659); пор. там же с. *Бурімка* Ічн. р-ну Чернігів. обл. [СГУ, 77]. Гідроніми постали за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції, очевидно, від дієприкм. основи **буром-* < псл. **biromъ* «такий, що бушує; неспокійний», похідної від псл. **buriti* «непокоїти, бушувати» [ЕСУМ 1, 300—301]; пор. аналог. модель назви р. *Берема* в бас. Десни на Чернігівщині [СГУ, 43], що виникла семант. способом від д.рус. *беремь* «ноша», букв. «та, яку несуть» < **berę* «несу» (арх.) [Фасмер 1, 155]. Регулярність переходу ненаголош. *-o-* в *-y-* після губних дає певні підстави для припущення про ймовірність утворення гідронімів тим самим способом від іншої дієприкм. основи — *бором-* < **boromъ*, деривата на **-om-* від псл. **borti* «бороти» [ЕСУМ 1, 234].

Бурковиця — річка, п. Здвижу п. Тетерева п. Дніпра в Київ. обл.; *Бурковица* (1892) [СГУ, 77]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)*, що вказував на ознаку, виражену твірним прикм. **бурковий* «відносно до *буркун* (бот.)»; пор. діал. *бурковина* «буркун жовтий» [ЕСУМ 1, 302], мікротопонім на Волині *Бурковате* — поле, де росло зілля *буркун* [СММПЗУ 1, 79].

Бурлєй — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1782); пор. нп *Бурлей* (1800) [СГУ, 77]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок субстантивациї та онімізациї відн. прикм. на *-ли* / *-лей* з основою тур. діал. *бур* «крейда, вапно; камінь з умістом гіпсу або вапна», «вапнякова гора, позбавлена рослинності», яке зводиться до *бор* «вапно; глина; необроблена земля; осадок у посуді від каламутної води і т. ін.» (див. *Бурлюк*, *Великий Бурлюк*) [Севортян 1978, 192].

Бурлюк — річка, пр. Ангари л. Салгиру, вп. в зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря в Криму; *Гурлюкь-Су* (1910), *Бурлюк* (*Соллар*) (1979), *Гурлюкь*, *Гурлюкь-Су* (1837); пор. с. *Бурлюк* — суч. с. Каштани Бахчисарай. р-ну [СГУ, 78]. Гідронім тюрк. походження, виник за допомогою суф. *-лик* / *-лік* / *-лук* / *-люк* у локал. значенні від багатозначного тур. ГТ *бор* «вапно, камінь з домішками глини; цілина або певний час необроблена земля; осадок у посуді від каламутної води; гнилий камінь та ін.» [Севортян 1978, 192—193], у якому найбільш актуалізованою для назви річки виявилася семантика «осад від каламутної води». Перехід *-o-* в *-y-* є природним

перед наступним наголош. -у- для різних мов, а втрата сингармонізму голо-
сних відбулася, напевно, в сх.слов. мовному середовищі. В. А. Бушаков ува-
жає, що гідронім утворено за допомогою іменного суф. -иқ / -иқ від кр.тат.
burul «крутитися, вертїтися, закручуватися, звиватися» [Бушаков, 90] за
ознакою «вир, закрут, звивина». Назва *Гурлюкз-Су* походить від кр.тат.
gürlük «велика кількість» і тюрк. *су* «вода», тобто «багатоводна» [Буша-
ков, 106] (див. *Бурлєй, Великий Бурлук*).

Бурнас — лиман, Татарбунар. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 137]. Лімнонім виник
семант. способом унаслідок онімізації тур. *бурнас* «з гострим кльовом; дов-
гоносий» [Радлов IV/2, 1830], ужитого в геогр. значенні «продовгуватий і
з загостренням у кінці».

Буртї — балка, потїк, річки (3) [СГУ, 78], населені пункти (7) [АТП, 590]. Топо-
німи виникли семант. способом унаслідок онімізації ГТ *бурта* в мн.
«груда, купа (продовгувата); насип, горб, бугор» [Грінч. 1, 114] або його
варіанта *бурт* «насип, бугор, купа», який вважають запозиченням через
пол. мову з німецької [ЕСУМ 1, 304]. Щодо твірного апелятива, то його
походження не є однозначним. Очевидно, *бурт, бурта*, пол. *burt* і *burta* з
нім. *Bord* «борт, край; карниз; (книжкова) полиця» і *Borte* «кайма, край,
обшивка, тасьма» [ЕСУМ 1, 304] не пов'язане з укр. топонімами, про що
опосередковано свідчить відсутність відповідних геогр. назв у пол. мові
[NMP 1, 463]. Натомість *бурт, бурта* в геогр. значенні «насип, бугор,
купа» виявляє ознаки тюркізму; пор. тур. *бурт* «утворювати зморшки,
морщини», *бурти* (на Дону) «округлі горби алювійних пісків на терасах
річки», чагат. *буртак* «місцевість з підйомами й спусками, з ритвинами»
[Мурзаев, 103], р. *Бурта* в бас. Пд. Бугу на Вінничині, б., потїк і рр. (3)
Буртї в різних регіонах України [СГУ, 78], ур. *Буртї* та однойменна
компл. пам'ятка природи держ. значення в Чорнобай. р-ні Черкас. обл.
[ГЕУ 1, 138], р. *Буртїччя* л. Кільтині л. Обтічної, вп. в Азовське море
[СГУ, 78], назва якої постала з тюрк. *Буртече, Буртичи*, де формант -чи
вказує на рельєфні особливості терас річки.

Бурульча — річка, п. Салгиру, вп. в зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря; *Бурул-
ча, Бурунча* (1837); пор. с. *Нова Бурульча* (суч. с. Цвіточне) Білогірськ.
р-ну в Криму, рр. *Бурульча-Велика* і *Бурульча-Мала* — притоки *Бурульчі*
[СГУ, 78]. Гідронім кр.тат. походження, виник унаслідок онімізації
дісприкм. *бурульча* «плетений, звивистий», утвореного за допомогою
суф. -ча зі значенням малої інтенсивності ознаки від дієсл. основи *бурул-*
«закутувати(ся), покривати(ся); бути зігнути» [Радлов IV/2, 1888—
1889].

Бурндук-Кай — гірський масив у Внутрішн. пасмі Кримськ. гір, на межиріччі
Кучук-Карасу та Індолу [ГЕУ 1, 138]. Оронім тюрк. походження, виник на
основі словосп. з опорним ГТ *кая* «скеля, круча» [Мурзаев, 267] й означен-
ням *бурундук* «верблюжий намордник» [Радлов IV/2, 1824] за формаль-
ною подібністю скелі на масиві до намордника; пор., напр., утворені за
аналог. семант. типом ГТ *сїдло, сїдловїна*, оронім *Сїдло* в Прикарпатті
[Габорах, 345], гідроніми *Батїг, Батїжок* [СГУ, 35].

Бурчак — 1) балка, л. Карачокраку л. Кїнської л. Дніпра (1783); *Бурчук* (1775),
Дурчак (1855), *Burtschuk* (1739); пор. *Бурчанський шлях* у Василів. р-ні
Запоріз. обл. (1967); 2) рукав річки, л. Сули л. Дніпра на Полтавщині
(1889); *Бурчак* (1913); річки: 3) л. Дніпра, Верхньорогачиц. р-н Херсон.
обл. (1979); пор. с. *Бурчак* Михайлів. р-ну Запоріз. обл.; 4) пр. Барахтян-
ки п. Стугни п. Дніпра в Київ. обл.; *Бурчак* (1900); 5) пр. Десни л. Дніпра
на Чернігівщині; *Бурчак* (1729—1730) [СГУ, 78]. Гідроніми виникли
семант. способом від ГТ *бурчак* «дзюркотливий струмок; струмїнь протїч-
ної води, який тече із шумом» [Грінч. 1, 115], «трясовина, непрохідне

- болото» [Черепанова, 38] з основою звуконаслід. дієсл. *бурчати* «буркотіти; дзюрчати (про струмок тощо); ричати» (< псл. **bur-* / **bъr-*) [ЕСУМ 1, 297]. Твердження О. М. Трубачова про походження гідроніма від тюрк. *бурчак* «горох» [Трубачёв, 173, 197, 250] непереконливе із семасіол. та ареал. поглядів (імовірнішим у цьому плані є зв'язок з тюрк. демінутивом *бурчак* / *бурчек* «куточок», який функціонує перев. в Сер. Азії [Севортян 1978, 274], але міг відбитися в назві невеличкої р. *Бурчак* у Криму [СГУ, 78]); пор. блр. *бурчак* «частина річки з швидкою течією», «швидкий ручай» [Шульгач, 56], поширений у Польщі ГТ *burčak* «гірський потік, шумний струмок» [Железняк, 29] та ін. З огляду на омонімію основ відбулася повна адаптація укр. назви *Бурчак* у тюрк. мовному середовищу; пор. нп *Бурчак-Михайлівка* на Луганщині [АТП, 71].
- Бурштин** — с-ще міськ. типу, Галиц. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 189]; відоме з 1554 р. [ГЕУ 1, 138], *Bursztyn* (1880) [SGKP 1, 475], *Бурштын* (1981) [СЭС, 182]. Ойконім виник, очевидно, семант. способом від апелятива *бурштин* «янтар», запозиченого в укр. мову через пол. посередництво з німецької [ЕСУМ 1, 305]; пор. похідні від нього ороніми *Бурштинський горб* [Габорах, 46], *Бурштинське Опілля*, лімномім *Бурштинське водосховище* [ГЕУ 1, 138], а також утворений аналог. способом ойконім *Антрацит* (див.).
- Бузьк** — місто, Львів. обл. [АТП, 277]; згадується під 1097 р., кол. — *Бузьк* [ГЕУ 1, 140], д.рус. *Божьскъ, Бѣжьскъ* на р. *Богъ*, або *Бѣгъ*, суч. *Буг Зх.*, яке з більшою ймовірністю пов'язують з назвою р. *Пд. Буг* [ЕСЛГНПР, 21]. Ойконім виник як релятив на *-ськ* від суміж. гідроніма *Буг* (Західний), у якому на стиці морфем унаслідок другої палаталізації задньогоз. відбулося чергування *-z-* / *-z'-* перед голос. перед. ряду в д.рус. *-ъскъ*, що дало *Бузьскъ*, згодом *Бузьк* унаслідок прогрес. асиміляції зубних. Після занепаду редукованих дзвін. *-z'-* уподібнився до глух. *-к-*, можливо, під впливом поширеніших похідних на *-ськ* на зразок *Мінськ, Камянець-Подільськ*; пор. сс. *Бузьке* (3) на Миколаївщині [АТП, 590].
- Бутеня** — річка, п. Росави п. Росі п. Дніпра; *Vutenia tokra* (1789), *Мокрий Бутень* (1883), *Бутень* (1900), *Бутеня* (1957); пор. ще в бас. Росави назву р. *Суха Бутень*; *Sucha Vutenia* (1789), *Сухой Бутень* (1864) [СГУ, 79, 543]. З огляду на генет. зв'язки назви з давн. гідронімами слов., балт., іллір. та кельт. мовних груп [Железняк, 140—143] її походження пов'язують з і.е. **bhou-* / **bheu-* «надуватися, бити» (пор. утворену від цього кореня за допомогою детермін. *-t-* назву р. *Бута* л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра [Шульгач, 52]), варіантом якого був і.е. **bu-* / **bhu-* «роздувати(ся), перебувати (про воду)» [Железняк, 142]. Суф. *-ен(я)* / *-ень* належить до псл. топоформантів з і.е. витоками і варіювався залежно від категорії роду номенкл. імені. Спорід. з *Бутеня* є зосереджені в бас. Дністра гідроніми *Бутля, Бутівля, Бутельський* [СГУ, 79].
- Бух** — річка, пр. Ворскли л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 79]. Гідронім належить до нерегулярних утворень, очевидно, від звуконаслід. псл. **buxъ*, в основі якого псл. **bux-* < **bous-* «набрякати, набухати», пов'язане з **buxati* «ударяти» (< і.е. **b(h)ōus-* / **b(h)ūs-* «пухнути, набрякати» [ЕСУМ 1, 312]). Словотв.-семант. модель твірного апелятива аналог. до **bukъ* < **bukati* (див. *Бук, Бўки*); пор. імовірно спорід. назви потоку *Бўхалка* п. Теремлі п. Тиси л. Дунаю [СГУ, 79] (< діал. *бўхало* «бубон» < псл. **buxъ* [ЕСУМ 1, 311], тобто «те, що видає породжені глухими ударами звуки»), р. *Бухарня* (*Бухарка*) л. Волядинки л. Дністра в Одес. обл. [СГУ, 79], суф. *-арн(я)* в якій указує на об'єкт дії, названої твірним словом *бўхати*.
- Буча** — річки (3) в бас. Правобережного Дніпра, торф. [СГУ, 79], населені пункти (2) [АТП, 591], у т. ч. засн. 1900 р. смт *Буча* Ірпін. м / р Київ. обл. [ГЕУ

- 1, 141]. Гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації ГТ *буча* «глибока яма в річці» (пор. рос. *буча* «глибоке місце в річці, вододіляч», блр. *букча* «глибоке місце в річці, затока») [Карп., 31], основа якого зводиться до звуконаслід. псл. **buk-* / **bič-* «ричати, ревіти, гудіти, дзижчати» [ЕСУМ 1, 285] і частково зберігає в назвах водних об'єктів значення вихідного і.е. **bheu-* / **bhou-* «пухнути, здійматися, набухати, прибувати (про воду)» [Карп., 28—33; Лучик, 14—15]. Можна припустити, що поширені в гірській місцевості назви річок і потоків з основою *Бук-* / *Буч-* більшою мірою відбивають «шумову» ознаку водних об'єктів з вибитими глибокими ямами на дні, а поліс. та лісостеп. гідроніми — перев. їхню «роздутість», розливи, прибування води; пор. спорід. гідроніми *Бук*, *Буки* (див.), *Бучак*, *Бучка*, *Бучкі*, *Бучна*, *Бучок* [СГУ, 79—80], рос. *Буча*, *Бучалка*, пол. *Висз*, слвн. *Вица*, серб. *Буцало*, макед. *Бучало* та ін. [Ліаді, 161]. Ойконіми *Буча* постали способом трансонімізації суміж. гідронімів.
- Бучач** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 415]; відоме з XIV—XV ст. як *Висзасз* [Худаш-Демчук, 98], за ін. джерелами — з 1397 р. [ГЕУ 1, 141], *Бучачъ*, «изъ *буча(ч)*, *боучача*» (1458) [ССУМ 1, 133], *Висзасз* (1880) [SGKP 1, 433], *Бучач* (1981) [СЭС, 185]. Очевидно, назва функціонувала ще до її письм. фіксацій і виникла як посесив на **-jъ* від д.рус. антропоніма *Бучакъ*, суч. *Бучак* (< *Буча* + *-ак*) [Чучка, 102]. Зміна наголосу в основі ойконіма відбулася під впливом пол. мовлення. Менш імовірним є виникнення назви за допомогою суф. *-ач* у топонім. функції від поширеного в Зх. Україні антропоніма *Буча* з *Будимир* [Чучка, 102] або від апелятива *буча* (див. *Буча*).
- Бучмані** — с-ще міськ. типу, Олевськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 147]; засн. 1946 р. [ГЕУ 1, 141]. Ойконім виник, очевидно, унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізви. *Бучман* у мн., про що свідчить кінц. наголос у назві нп. Її походження від катойконіма *бучмані* «жителі, вихідці з *Бучми*», що в Нестеров. р-ні Львів. обл. [АТП, 286], не підтверджується, крім істор. свідчень, наголосом ойконіма, який у такому разі повинен падати на суф. *-ани*; пор. можливо спорід. ст.укр. назву с. *Боучоумъни*, *Боучоумъни* в Молдавськ. князівстві [ССУМ 1, 133]).
- Буша** — річка, л. Мурафи л. Дністра у Вінниц. обл.; *Букша*, *Бушка*, *Висза* (1917), *Бушанка* (1957), *Баша* (1914), *Башей* (1859—1914), *Башей* (1570), *Бушинка*, *Бушка* (1975); пор. у бас. річки с. *Буша* Ямпіл. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 80]. Назва етимол. затемнена. Судячи з найдавніших фіксацій *Башей*, *Башейя*, топонім може являти собою сх.ром. (молд.) посесив на *-(o)ая* / *-(o)ей*, похідний від антропоніма *Баша* з основою імовірно тюрк. *башá* «турецький урядовець» [Чучка, 52]. Давню топонім. функцію в сх.ром. і тюрк. мовах виконувало також кінц. *-а(-я)*, яке в суч. варіанті назви могло приєднатися до тюрк. *баш* з геогр. значенням «гірська вершина; підвищення; скеля, що виділяється; витік, верхів'я річки тощо» [Мурзаев, 76—77]. Щодо голос. *-у-* в основі, то він розвинувся внаслідок впливу лабіал. *б-* на ненаголош. *-а-*, який спочатку перетворився на бл. за піднесенням *-о-*, а потім природно перейшов в *-у-*; пор. діал. *бóкша* «корова з білою плямою на боці; назва вівці», пов'язане з молд. *бокшán* / *букшán* «порода рогатої худоби» [ЕСУМ 1, 225], з яким формально збігається варіант гідроніма *Букша*, що є метатезним утворенням від *Бушка*. У разі первинності суч. форми гідроніма ймовірним є його слов. походження у гнізді **bušiti* (*se*) «бити(ся), ударяти(ся), шуміти» [ЭССЯ 3, 101] від гіпот. **buša* «та, що б'ється (про воду), шумить».
- Буштіна** — с-ще міськ. типу, Тячів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 164]; засн. в сер. XIV ст. [ГЕУ 1, 141]. Ойконім виник, імовірно, як посесив на *-ин(а)* від відомого з XV ст. закарп. антропоніма *Бушта* / *Буштя*, що є скороч.-суф.

чол. іменем (< *Буш*- + *-та*), похідним від зх.слов. *Budimir* (пор. чес. *Bušta*, шл. *Buztha*, в.луж. *Bufftha*, угор. *Buszta*), або семант. утворенням від діал. гуц. *бушта* «великий шматок чого-небудь», яке відбилосся в спорід. рум. назві г. *Буштул* з артиклем *-ул*, що на межі Прикарпаття й Закарпаття [Габорака, 47]. Можливим є його утворення за допомогою закінч. *-а* від поширеного на Закарпатті прізви. *Буштин* (< *Бушта* / *Буштя*) [Чучка, 104], суф. *-ин-* у структурі якого оформлює посес. семантику назви нп; пор. угор. ойконім *Bustyaháza*, що відповідає укр. *Буштино* [Чучка, 104], щоправда, у такому разі постає питання про зміну наголосу твірного слова. Наголошеність суф. *-ін(а)* в ойконімі дає певні підстави для ще одного припущення — про ймовірність мотивації назви гіпот. **буштіна* «місцевість з великими грудками», утвореним за допомогою *-ін(а)* в локал. функції від діал. *бушта*, як, ГТ *дубіна* «дубове дерево; дубовий ліс» [Грінч. 1, 451], «гора, покрита лісом лише на вершині; горб у лісі, покритий деревами» [Мурзаев, 192] від *дуб*, *доліна* від *діл* тощо.

Буцáнський зака́зник — бот. заказник держ. значення, Остроз. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 1, 141]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-анський*, похідного від ойконіма *Буца* в сусід. Здолбунів. р-ні [АТП, 377].

В

Вáбля — річка, л. Здвижу п. Тетерева п. Дніпра в Київ. обл.; *Вавля* (1887), *Вáбл'а* (1959); пор. у бас. річки с. *Вабля* Бородян. р-ну Київ. обл. [СГУ, 80]. Гідронім виник за допомогою форманта **-ja* в суб'єктно-атрибут. функції, який у давн. сх.слов. діалектах закономірно трансформувався в *-ля* після приєднання до твірної основи на губний *вab-* у значенні «приваждувати, приваблювати» < псл. **vabiti* «вабити» [ЕСУМ 1, 316]; пор. суф. *-ja* в спорід. рос. діал. *вáбля* «підкидьок, знайда» та його варіант *-йй* у рос. діал. *вáбійй* «зять, прийнятий у дім тестем; приваблений і т. ін.» [Даль 1, 159]. З огляду на грам. форму назви ойконім постав унаслідок трансонімізації гідроніма, що узгоджується з наменкл. іменем *річка*.

Вáга — 1) річка, п. Цати п. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Вага* (1764—1769), *Vag* (1907) [СГУ, 80]; 2) старе русло давно висохлої річки, с. Макишин Городн. р-н Чернігів. обл. [Черепанова, 51]; 3) село, Тербовл. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 426]. Гідроніми виникли семант. способом від апелювати *вага*, що розвинув перев. у поліс. говорах перен. геогр. значення «підвищення, з якого стікають два струмки в різні боки» [Мурзаев, 109]. Можливий балт. вплив на поліс. гідроніми в бас. Десни: пор. лит. *вага* «русло річки», лтс. *vagà* «борозна», яке закріпилося в рос. діалектах у значенні «русло, борозна» [Мурзаев, 109], релют.-демін. назву р. *Вáжиця* л. *Ваги* (1859) [СГУ, 80], а також спорід. назву р. *Ваган* л. Смячі п. Снову п. Десни л. Дніпра, похідну від діал. *ваган* «довгаста дерев'яна миска, ночви», відомого в усіх слов. мовах [ЕСУМ 1, 318].

Вáдень — заплавне озеро, Новгород-Сіверськ. р-н Чернігів. обл., біля с. Кудлавіка [ГЕУ 1, 142]; *Вáден*, *Вáдель* [Черепанова, 51]. Етимологія лімноніма затемнена. Формально він збігається з поліс. діал. *вáдень* «великий гедзь; овід» [Лисенко, 39] і з незначною ймовірністю міг виникнути за допомогою суф. *-ень* у гідронім. функції від поліс. діал. *вад* «овід»; пор. гідроніми *Ястребень* у бас. Прип'яті, *В. Дубень*, *Кветень* у бас. Верх. Дністра та ін. [Трубацев, 231—232]. Імовірнішим видається утворення лімноніма за допомогою суф. *-ень* від укр. діал. (пд.-зх.) ГТ *ва́да* «рівчак для води», поширеного в пд.слов. і сх.ром. мовах, де молд. *вад*, рум. *vad* «русло річки, брід, гавань» походять від лат. *vadum* «брід, мілке місце»

- [ЕСУМ 1, 318]; пор. гідронім *Vádu* на Буковині [Карпенко, 105], молд. тононіми з компонентом *Vadu* [Еремия, 203], рум. *vad* і *vadum*, що часто входять до структури складених назв [Jordan, 45], болг. *Váda*, *Vádata* [Займов, 127].
- Вакуленчук** — с-ще міськ. типу, Чуднів. р-н Житомир. обл.; засн. 1952 р. [ГЕУ 1, 144]. Ойконім, який збігається з прізви. одного з організаторів повстання матросів 1905 р. на броненосці «Потьомкін» *Г. М. Вакуленчука*, виник, очевидно, від посесива на *-ин / -ен* або демінутива на *-енко* з основою антропоніма *Вакула* за допомогою суф. *-(ч)ук* у топонім. функції; пор. назви нп на *-чук* *Балайчук*, *Лиманчук*, *Таранчук*, *Зеленчук*, *Кременчук*, *Принчук*, *Боянчук*, *Каучук* [Бучко, 278], частина яких оформлена тюрк. топоформантом *-čik / -šik* [Трубачев, 204], і з основою *Вакул-*: *Вакули*, *Вакулинці*, *Вакулиха*, *Вакулієвка*, *Вакулки* [АТП, 591].
- Валекюца** — річка, п. Чудина л. Какача л. Серетелю п. Малого (Білого) Серету п. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Валекюца*, *Валекюца* (1899), *Валекюц* (1912), *Walikusa* (1973) [СГУ, 81]. Гідронім виник унаслідок онімізації юкстапозита, утвореного поєднанням рум.-молд. *вале / валя* «долина» (< лат. *valles, vallis* «долина» [Мурзаев, 112]) й укр. *куца* «коротка» за ознакою «коротка долина». Топоніми з перев. першим компонентом *Вале-*, *Валя-* (< рум. *Valea*) поширені, крім Молдови й Румунії, у пд.-зх. частині України: рр. *Вале-Алтдежелі* і *Вале-Амалі* в бас. оз. Китай Одес. обл., рр. *Вале-Серенчіка* і *Вале-Богулуй* у бас. оз. Сасик Одес. обл., потоки *Валія-Кості* й *Валія-Кручі* в бас. Серету Чернівець. обл. [СГУ, 81], *Валія Піоні* на Буковині [Карпенко, 106], с. *Валя Кузьмина* Глибоць. р-ну Чернівець. обл. [АТП, 520]. Зі структ. погляду особливим є те, що компонент *Вале* (молд. варіант на Одещині) або *Валя* (рум. варіант на Буковині) стоїть у препозиції та взаємодіє з другою основою різного походження: слов. (*Кручі*), ром. (*Богулуй*), тюрк. (*Алтдежелі*).
- Валі** — 1) річка, п. Тур'ї л. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Валы* (1913) [СГУ, 81]; 2) село, Вижиць. р-н Чернівець. обл. [АТП, 519]; 3) ур. *Валы*, в Переяславськ. землі Київськ. Русі; «межи *валома*» (1095); тепер це *Великий* і *Малій*, або *Бліжчий* і *Дальший*, *вали* — частини великої системи т. зв. *Змійових валів* на Лівобережжі й Правобережжі між Києвом і Переяславом [ЕСЛГНПР, 28—29]; 4) мемор. комплекс, м. Кіровоград [МЕ]; 5) горб, с. Пуків Рогатин. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорах, 47]. Топоніми виникли семант. способом від форми мн. ГТ *валі* «насипи», д.рус. *валы* «насипи», який у різних регіонах розвинув різні конкретні значення [Данилюк, 14—16; СНГТК, 34]. Вважають, що апелятив *вал* лат. походження, в укр. мову проник через пол. посередництво із с.в.нім. мови (*wal*) або безпосередньо з латинської, у якій *vallum* «вал табору» спорід. з укр. *валити* < псл. **valiti, *valjati* «крутити, вертити, котити» [ЕСУМ 1, 322—323, 325]. Означення в складених назвах додано синтакс. способом до твірного апелятива для протиставлення суміж. геогр. об'єктів за величиною (*Великий* і *Малій вали*) або за відстанню до них від нп (*Бліжчий* і *Дальший вали*).
- Валкі** — 1) річка, п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Валкі* (1964) [СГУ, 81]; 2) місто, Харків. обл.; *Валкі* [АТП, 439]; засн. 1646 р. [ГЕУ 1, 144], за ін. джерелами — у XVI ст.: «къ *Валкамъ*», «отъ *Валокъ*» (1571) [Абдула, 23]. Топоніми виникли семант. способом унаслідок онімізації форми мн. демінутива *валок* «невеликий горб» [Мурзаев, 111], «штучно насипаний горб», *валкі* «невелике продовгувате підвищення» [СНГТК, 34—35], *валок* «продовгувате підвищення», «насип понад каналом» [Данилюк, 16]; пор. поліс. нп *Валки* в Житомир., Київ., Сум. і Чернігів. обл. [АТП, 591].

Вал'ява — 1) річка, в с. *Вал'ява* Городищ. р-ну Черкас. обл.; *Вал'ява* (1969) [СГУ, 81]; 2) село, Кіцман. р-н Чернівець. обл. [АТП, 523]; пор. потік *Вал'явка*, який тече через село [Карпенко, 106]. Назви утворено семант. способом унаслідок онімізації апелювання *вал'ява* з геогр. значенням «велика кількість; безладне нагромадження чогось» [СУМ 1, 286], «велика кількість; купи; руїни», що виник за допомогою давн. суф. *-ав(а) / -яв(а)* зі значенням «наявність ознаки, названої твірним словом» від псл. **valiti*, **valjati* «крутити, вертити, котити», пізн. «кочати по землі, розкладати, руйнувати» [ЕСУМ 1, 325]; пор. спорід. гідроніми на **-ica*: болг. *Валевица*, *Вал'явица*, пол. *Walewica* [Ліаді, 351].

Вапнярка — 1) населені пункти у Вінниц. та Одес. (2) обл. [АТП, 591]; 2) річка, л. Петрівця л. Дунаю; *Вапнярка* (1973) [СГУ, 81]; 3) гора, Верховин. р-н Івано-Франків. обл.; *Вапнярка* (1880) [Габорак, 48]; 4) кутки населених пунктів, поле, урочище на Волині, де була *вапнярка* — земля з вапном, де випалювали вапно [СММІЗУ 1, 87]. Назви виникли семант. способом від апелювання *вапнярка* «піч для випалювання вапна; яма з вапном» з основою псл. **varьno* «вапно» < **varь* «фарба» [ЕСУМ 1, 330].

Вара — річка, п. Судості п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Вара* (1859), *Беретенка* (1913) [СГУ, 81]; *Вара́*, *Вора́* [Черепанова, 52]. Назва не виявляє явних генет. зв'язків у слов. гідронімії. З ін. боку, тотожні абх. ГТ *вара* «відгалуження гори» або фін.-угор. *вара* «гора, підвищення, горб; скелястий мис; ліс на високому березі» відбилися в топонімії, далекій від України [Мурзаев, 113—114], тому навряд чи мотивували укр. гідронім. Можливо, він є семант. утворенням від апелювання *вара* «варення, вариво» [Грінч. 1, 126], що розвинув у слов. мовах геогр. значення і має морфол. варіант *вар* «спека; варена смола; мазь для дерев; окріп», похідний у псл. гнізді **variti* «варити», пов'язаному з **vьreti* «кипіти» (< балт.-слов. **ver-* «кипіти, клекотіти») [ЕСУМ 1, 332]; пор. болг. *вар* «кипляча вода», «мінеральне джерело», від якого виводять ойконім *Варна*, молд. *Варниця* (за ознакою «де виварюють сіль»), закарп. *Вари* [Мурзаев, 113], літоп. назву пос. *Варинь* в Переяславськ. землі, твірним для якої є, імовірно, д.рус. антропонім **Вара*, сіверське *Вар(ь)но* між Десною, Остром і Удаєм [ЕСЛГНІР, 29], пол. антропонім *Wara* від *war-*, співвідн. з *war* «окріп; кип'яток і т. ін.» [Rymut 2, 653], ойконім *Карлови-Вари* в Чехії, опорний компонент якого походить від чес. *varu* «кипіння», що вказує на гарячі мінеральні джерела (пор. нім. назву цього м. *Kárlbad* з особ. іменем *Карл* і ГТ *bad* «мінеральне джерело», яке лежить на р. *Тепла*) [Никонов, 179; Profous IV, 479—480], укр. назву р. *Варіводка* п. Пд. Бугу [СГУ, 82]. Парал. назва р. *Беретенка*, очевидно, є неточною фіксацією форми **Беретенка*, **Берестянка* (< *бéрест*), яка називає ін. річку на правому бер. Десни; пор. у записах того самого П. Л. Маштакова варіант *Беретенка*, що стосується ще однієї поліс. р. *Берестянка* [СГУ, 45].

Варва — 1) річка, л. Лисогору л. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл. (XVI ст.); *Рудка*, *Варвица* (1786), *Warwa* (1931), *Варвыця* (1856), *Варвиця* (1764—1769); 2) с-ще міськ. типу на річці, Чернігів. обл.; 3) потік, п. В'яру (Вігру) п. Сяну п. Вісли; *Warwa*, *Wyrwa* [СГУ, 82]. Гідроніми виникли семант. способом від незбереженого ГТ **варва* «коловорот; безладне сплетіння чого-небудь унаслідок обертальних рухів води», який можна реконструювати на основі рефлексів зі ступенем *а*-вокалізації псл. **vьrv-* «щось сплетене; вірвовка, мотузка» < і.е. **цег-* «в'язати» [ЕСУМ 1, 352, 403]; пор. рос. арх. *варва́* (*во́рвань?*) «нечистоти, залишки від забитої на бійні худоби», *ва́рводь* «наклеп», *ва́рводить* «зводити наклеп, наговорювати», *варво́рка ?*, *ворво́рка* «висулька, балаболка, китичка, махрова підвісочка тощо», тавр. «собача прив'язь, вірвовка для прив'язування собаки»,

можливо, ворон. *варвуля* «сорт яблук, вивезених з Криму» [Даль 1, 164—165], укр. діал. *варва* «бабій; той, хто за чужими жінками тягається, той і єсть варва» [Чабаненко 1, 128], *варварки* «вид установок у сорочках», яке пов'язане з рос. *варвóрка*, укр. *вервечка*, діал. *варвóдити* «здіймати метушню, створювати безладдя, плутанину», *варвідня* «розгардіяш, сум'яття» [ЕСУМ 1, 331], пол. *wagwa* «прошарок, пласт», *wagwas* «стукіт, галас», які відбилися в антропонімії [Rymut 2, 656]; пор. ін. ступінь вокалізації основи у варіантах апелатива *вервечка*, *вірвечка*, *вурвечка*, *вєрвиця* «один з чотирьох мотузків, на яких повішується колиска; ряд, низка, валка», д.рус. *вьрвь* «мотузка; сільська поземельна община» (< псл. **вьгвь*) [ЕСУМ 1, 352], а також у назві лісу *Вервóве Поле*, означення в якій указує на форму об'єкту посеред поля [СММПЗУ 1, 102], тобто «такий, що влітається в поле». Варіант *Варвиця* виник за допомогою суф. *-иц(я)* в демін.-релят. функції від гідроніма *Варва*, який є первинним і щодо тотожного ойконіма. Парал. назва р. *Рудка* постала способом онімізації демінутива *рудка*, утвореного від ГТ *рудá* (див. *Рудá*).

Варязька печера — печ., прилягає з пд. до Дальніх печер у Києво-Печерській лаврі; *Варажська* печера, «в пещеру Варяжскую» (1013), *Розбійницькі печери* (XVIII ст.) [ЕСЛГНПР, 29]. Д.рус. назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *печера* «утворена діянням підземних вод або вулканічних процесів порожнина в земній корі або в гірському масиві, що має вихід назовні» [СУМ 6, 347] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від д.рус. етноніма *варяг* «представник давньоскандинавської етнічної групи» [ЕСУМ 1, 335]. Мотивац. ознакою спелеоніма була активна діяльність варязьких воїнів і купців на Дніпрі; пор. літоп. д.рус. назву о-ва *Варажський* на Дніпрі полб. кол. с. Зарубинці Канів. р-ну Черкас. обл. [ЕСЛГНПР, 29]. Пізн. назву *Розбійницькі печери* утворено аналог. способом на основі апелатива *розбійник* «той, хто займається розбоєм, грабіжництвом» [СУМ 8, 612] за тією ознакою, що в печерах та на їхніх околицях мешкали або переховувалися схильні до розбоїв і грабіжництва люди, траплялися розбійницькі напади на пересічних громадян. Аналог. значення здавна приписувалося в розм. мовленні апелативу *варяг*, тому парал. назва могла постати як синонім. до первинного спелеоніма *Варязька печера*.

Васі́лів — село, Заставн. р-н Чернівець. обл. [АТС, 521]; д.рус. місто *Василевъ* у Галицьк. землі: «ко *Василевоу*» (1229), *василовъ* (1448); *Василеу* (1625), *Васелеу* (1633), *Василъул* (1785), *Wasliwci*, *Wassileu* (1965) [ЕСЛГНПР, 29]. Ойконім постав як посесив на *-евъ* від форми *Василь* поширеного в Київській Русі христ. імені *Василии*, яке пов'язує з теребовльським князем *Васильком* (1090—1124) [ЕСЛГНПР, 29]. Варіанти на *-еу*, *-ул* виникли внаслідок румунізації укр. назви, а *Wassileu* — в нім. записах; пор. с. *Василів* у Білоцерків. р-ні Київ. обл., а також численні *Василівки* в ойконімії та гідронімії України [АТП, 208, 592; СГУ, 82] (див. *Васілівка*).

Васі́лівка — місто, Запоріз. обл. [АТП, 171]; засн. 1784 р. [ГЕУ 1, 146], *Васі́льєвка* (1981) [СЭС, 199]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від основи чол. імені *Васіль* (Попов), що належало власникові дарчої землі, на якій було засн. поселення [Янко, 65].

Василькі́в — місто, Київ. обл. [АТП, 213]; д.рус. *Василевъ*, місто на р. Стугна в Київськ. землі, (в) *Василевъ* (996, 998), «к *Василеву*» (996), (в) *Василиви* (988), «около *Васил(ь)ева*» (988), *Васильевъ* (1165), *Васильково* (1686), *Wasilkow* (XVII ст.), *Веселое-Васильъ* та ін. [ЕСЛГНПР, 29—30]. Первинна назва м. *Василевъ* виникла як посесив на *-евъ* від д.рус. імені *Василь*, *Василии* (див. *Василів*) у зв'язку з рішенням князя Володимира «поставити црковъ *Василевъ*»; пор. ур. *Василевъ*, у якому було закладено «градъ».

- З часом під впливом парал. вживання демін. форми *Василько́* щодо наступних князів із цим іменем закріпилася суч. назва *Васильків*, яка фіксується в джерелах із XVII ст.; пор. літоп. *Васильковъ дворъ* (1159) у Києві, який належав князеві *Васильку*, синові Юрія Долгорукого [ЕСЛГНПР, 30], суч. ойконіми *Васильки* (3), *Васильків* (3), *Васильківка*, *Васильківське*, *Васильківщина*, *Василькове* в різних регіонах України [АТП, 592].
- Васильківка** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 80]; засн. у XVIII ст. [ГЕУ 1, 147], сл. *Васильковка*, козац. Зимівник в «урочище *Васильково*» (1707) [Феодосій, 611], *Васильківка* (1981) [СЭС, 199]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Василько́*, що є здріб.-пестл. формою імені *Василь*.
- Васище** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1647 р. [ГЕУ 1, 148], *Васищева* (XVIII ст.) [Абдула, 25]. Ойконім виник як посесив на *-е* від прізви. *Васищев* [Никонов 1993, 24], що постав від аугмент. форми на *-ище* чол. імені *Василь*. У процесі творення назви антропонім. суф. *-ев* трансформував своє посес. значення в ойконім. релят.-посесивне. Можливе безпосереднє походження ойконіма за допомогою *-ев(е)* в посес. функції від незафіксованого антропоніма **Васище* або **Васист* [Абдула, 25].
- Васкуль** — гора, с. Зелена Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Waskul* (1893), *Васкул* (1998) [Габорак, 49]. Оронім рум. походження, виник за допомогою артикля іменників чол. роду *-ул* від антропоніма *Васко*, якому відповідає укр. *Васько* [Чучка, 111]. Пом'якшення кінц. *-л* відбулося в місц. гуц. мовленні.
- Ватутіне** — місто, Звенигород. р-н Черкас. обл. [АТП, 502]; засн. 1947 р. [ГЕУ 1, 148], за ін. джерелами — 1946 р. як с-ще *Шахтинське* (за відношенням до сусід. с-ща *Шахта*, з яким злилося 1956 р.), потім с-ще *Юрбас* (назва-аббревіатура від топоніма у формі словосп. *Юрківський басейн*) [Гонца, 36]. Суч. ойконім (1949) виник як мемор. назва внаслідок конверсії за допомогою закінч. *-е* прикм. форми прізви. радян. генерала *М. Ф. Ватутіна*, посес. суф. *-ин* у структурі якого змінив значення з антропонім. на ойконімне.
- Вáхруше** — місто, Краснолуц. м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. 1954 р. на місці 4-х шахтарських с-щ [ГЕУ 1, 148], *Вáхрушево* (1981) [СЭС, 200]. Ойконім виник як мемор. назва способом конверсії за допомогою закінч. *-е* прізви. наркома вугільної промисловості СРСР *В. В. Вахрушева*, що походить від незафіксованого антропоніма **Вахруш*; пор. прізви. *Вахрушев* у Новомосковськ. р-ні Дніпропетров. обл. [Горпинич, 24]. Імовірним є відерг. походження назви міста.
- Вáшківці** — місто, Вижниц. р-н Чернівець. обл. [АТП, 519]; *васковци*, *васкооуци* (1431, 1462), *васковціи* (1435), *Вашковци* (1431) [ССУМ 1, 155], *Вáшковци* (1981) [СЭС, 201]. Ойконім виник семант. способом від родової назви людей у мн. **васковци* / **вашковци*, утвореної за допомогою суф. *-івц(і) < -овц(у)* від демінутива *Вáс(ь)кó* (в молд.-рум. й угор. середовищі *Vaszko*) чол. імені *Василь* [ССУМ 1, 155; Чучка, 111]; пор. співвідн. з ойконімом сингулятивну назву потоку *Вáшковець* на Закарпатті [СГУ, 83], а також назви нп *Васьківці* (4), *Васьковичі*, *Васьківчики* в різних регіонах України [АТП, 592] з основою власне укр. форми *Васько*.
- Введінка** — с-ще міськ. типу, Чугуїв. р-н Харків. обл.; засн. 1647 р. [ГЕУ 1, 148]; *Введенское* (XVIII ст.), *Введінка* (1930) [Абдула, 25]. Первинний ойконім виник шляхом трансонімізації та грам. узгодження з номенкл. іменем *село* за допомогою закінч. *-е* релят. назви ц. *Введенская*, що була освячена на *Введення* в храм Пресвятої Богородиці. З часом назва *Введенское* була витіснена морфологізованою формою з суф. *-к(а)* в аналог. функції.

- Поширені до поч. ХХ ст. ойконіми з реліг. мотивами в радян. часи масово змінювалися, і лише окремі з них (перев. православного характеру) збереглися донині; пор. назву с. *Введенка* в Саратов. р-ні Одес. обл. і с. *Веденське* Новоазовськ. р-ну Донец. обл. [АТП, 335, 120].
- Вдовиченка шахта** — карст. порожнина (шахта) у межах Гірсько-Кримської карст. обл., на Ай-Петринській яйлі [ГЕУ 1, 148]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *шахта* «природна або створена внаслідок видобування корисних копалин підземна порожнина» й означенням у формі род. відм. прізви. *Вдовиченко*.
- Ведмедівка** — населені пункти (3) [АТП, 592], річки (2), на одній з яких с. *Ведмедівка* [СГУ, 83]. Назви утворено за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Ведмідь*, що виник семант. способом від апелювання *ведмідь* — відн. пізн. метатезного похідного в укр. мові від псл. **medvědь* [ЕСУМ 1, 343—344]; пор. віддалені від Карпат, де водяться ведмеді, рр. *Медведівка* (6), *Медвідка* (2) [СГУ, 357], сс. *Медведівка* (7), *Медведеве* (3) [АТП, 669]. З огляду на відантроп. походження онімів у парох ойконім — гідронім первинними є назви нп.
- Ведмежа** — балки (9), **Ведмежий** — яри (3) [СГУ, 84], **Ведмеже** — села (2) [АТП, 592]. Назви утворено внаслідок субстантивації та онімізації відповідних форм посес. прикм. на **-jь, *-ьjь ведмежий* «стос. до *ведмідь*», узгоджених з грам. ознаками співвідн. номенкл. імен. Зафіксовані в загальнонаціональних словниках і довідниках топоніми свідчать про таку важливу для етимології особливість, як наявність первинних форм на зразок *Медвѣжъя* (*Медвежъя*), *Медвѣжій* (*Медвежий*) і функціонування абсолютної їх більшості в сх. частині України (перев. в бас. Сіверськ. Діпця [СГУ, 83—84], де в істор. часи ведмеді не водилися. Цей факт можна пояснити глибокою генет. пам'яттю всіх слов'ян про тотемного для них звіра, що відбулося і в тих означеннях, які не завжди мали прямий стосунок до ведмедів; пор. фразеологізм *ведмежий кут* «віддалене, глухе місце», *ведмеже вушко* «народна назва мучниці та інших рослин» тощо [СУМ 1, 316]. Така мотивація, очевидно, була основною в сх.укр. топонімах, котрі мали або під рос.мовн. впливом продовжують зберігати в місц. мовленні основу *Медвеж-*. Натомість мотивація прикарп. і закарп. назв потоків *Медвѣжа* (3), *Медвѣжий* (9) [СГУ, 357], зх.поліс. мікротопонімів *Ведмежа*, *Ведмежа Грідка*, *Ведмеже*, *Ведмежий*, *Ведмежі Ямі*, *Ведмежіліси* пов'язана з місцями, де водилися ведмеді, або з рослинами, які вони споживали [СММПЗУ 1, 93—94].
- Ведмідь-гора** — гора, пд. узбережжя Криму біля Міжнарод. дитячого табору відпочинку «Артек»; *Аюдаг* [ГЕУ 1, 62, 148], *Медвѣдь-гора*, *Аюдаг* [СЭС, 97, 787]. Суч. сх.слов. оронім постав унаслідок калькування давн. тюрк. *Аюдаг*, утвореного способом онімізації кр.тат., тур. *ajū* «ведмідь» [Радлов I/1, 223—224] унаслідок метафор. перенесення на геогр. об'єкт зовнішніх ознак масивного звіра з приєднанням до топоніма в ролі прикладки тюрк. *даг* «гора, гірський хребет» [Мурзаев, 169]; пор. суміж. ландш. заказник держ. значення *Аюдаг* [ГЕУ 1, 62]. Зовнішня подібність до ведмедя характерна перев. для об'єктів позитивного рельєфу (горбів, скель, гір і т. ін.), тому безаф. назва переважає в оронімії; пор. скелі (2) *Ведмідь* у Болехів. і Косів. р-нах Івано-Франків. обл. [Габорака, 49]. Давн. або закріплені під рос.мовн. впливом топоніми з відповідною мотивацією мають основу *Медвід-* / *Медвеж-* (< псл. **medvědь*) (див. *Ведмежа*, *Ведмежий*, *Ведмеже*, *Ведмедівка*, *Аюдаг*).
- Велень** — річка, пр. Різни л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Wieleń* (1893) [СГУ, 84]; пор. с. *Велень* Коростен. р-ну Житомир. обл. [АТП, 138]. Назви утворено за допомогою суф. *-ень* (< **-ень*) у топонім. функції від

- вѣлий* «великий» [Грінч. 1, 131] < псл. **velьjь* «міцний, сильний, могутній» [ЕСУМ 1, 346]; пор. діал. *вѣлень* «велетень» [Чабаненко 1, 132].
- Велі́ка, Велі́ке, Велі́кий, Велі́кі** — поширені компоненти в ролі самостійних назв або означень у структурі складених топонімів [АТП, 592—595; Габорак, 50—60; СГУ, 84—96], які належать до найпродуктивніших в укр. та ін. слов. мовах і часто є антонім. дериватами до суміж. назв з основою *Мал.* Вони походять від відповідних форм прикм. *вели́кий* «значний за розмірами, величиною» (< псл. **velьjь*, **velikъ* «міцний, сильний, могутній» [ЕСУМ 1, 346]), що узгоджуються з морфол. ознаками співвідн. ГТ або ін. опорних компонентів у структурі складених топонімів.
- Велі́ка Бага́чка** — 1) с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 343]; відоме з кін. XVI — поч. XVII ст. [ГЕУ 1, 149], *Вели́кая Бага́чка* (1981) [СЭС, 204]; 2) річка, пр. Псла л. Дніпра; *Большая Богачка* (1888) [СГУ, 84]. Топонім виник, очевидно, синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного компонента *Бага́чка* (див.) означення *Велі́ка*, що вказує на розміри об'єкта; пор. у цьому ж р-ні с. *Багачка Перша* [АТП, 344], де протікає р. *Малá Бага́чка* з антонім. означенням [СГУ, 338]. З огляду на час фіксації первинною могла бути назва поселення, що в такому разі постала за вказівкою на красиву багату землю або на соціальну характеристику власника нп та його жителів. Не виключено, що топонім *Велі́ка Бага́чка* був спільною назвою суміж. річки та поселення в багатій на ресурси, розкішній місцевості.
- Велі́ка Береза́нь** — річка, вп. в *Березанський лиман* бас. Чорн. моря на сх. від Пд. Бугу; *Бол. Березань* (1779) [СГУ, 84]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка* до назви суміж. р. *Береза́нь* (див.).
- Велі́ка Березови́ця** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. р-н і обл.; відоме з 1474 р. [ГЕУ 1, 149], *Berezowica wielka* (1880) [SGKP 1, 143]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка* до первинного *Березови́ця* для протиставлення с-ща *Малій Березови́ці* та *Березови́цям* (суч. *Іванчани*) в сусід. Збараз. р-ні. В основі опорного компонента апелятив *березови́ця*, діал. *березо́виц* «березова місцевість» [Вербич 2009, 15], «гілка берези» [Онишкевич 1, 49]; пор. ще діал. *березови́ця* «березовий сік» [ЕСУМ 1, 171].
- Велі́ка Бі́лка** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Хмельницьк. обл.; *Большая Бѣлка* (1913), *Wielka Białka* (1886) [СГУ, 84]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка*, яке вказує на розміри об'єкта, до опорного компонента *Бі́лка* (див.), що називає суміж. річку в бас. Случі [СГУ, 55].
- Велі́ка Будийо́вська** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Будичевська Велика*, *Будишевська Велика*, *Виду́jowska Wielka* (1888), *Wielka Wudújowska* (1893), *Будийовська* (1899), *Будичевська В.* (2003) [Габорак, 50]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка*, яке вказує на розмір однієї з найвищих гір в Укр. Карпатах, до опорного компонента *Будийо́вська*, що являє собою субстант. прикм. із суф. *-овськ(а)* в посес.-релят. функції та основою антропоніма *Будей*, **Будий* (< псл. **buditi* «будити» [СПЧ, 58—59; NMP 1, 60; ЕСУМ 1, 278—279]), або з релят. суф. *-ська*, приєднаним до незафіксованого мікротопоніма **Будийо́в*.
- Велі́ка Відри́ця** — річка, п. Ірпеня п. Дніпра в Київ. обл.; *Большая Выдри́ца* (1887) [СГУ, 85]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка* до опорного компонента *Відри́ця*, утвореного за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від ГТ *видра* «глибоко, але грубо оброблена земля» (див. *Відри́ця*); пор. в бас. Ірпеня р. *Малá Відри́ця* з антонім. семантикою атрибутива [СГУ, 338].

- Велика Виженка** — річка, л. витік *Виженки* п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю; *Wyzenka Welyka* (Wielka), *Vijenca Mare* [СГУ, 85]. Назва утворена синтакс. способом на основі гідроніма *Виженка* (див.), означення *Велика* в структурі якого протиставляє річку за розмірами *Малій Виженці* [СГУ, 339]. Пол. і рум. записи дослівно передають семантику укр. назви.
- Велика Вісь** — річка, л. Синюхи л. Пд. Бугу; *Wis, Wisze* (XVII ст.), «*ropad Wisia*» (1737), *Вись, Высь* (1750), «над р. *Висею*», «над р. *Висью*» (1751), «*na rzese Wysi*» (1786), *Большая Высь* (1890), *Wys, Wysia, Wisia* (1895); пор. похідну назву с. *Велика Виска Маловиск.* р-ну Кіровоград. обл. [СГУ, 85], назви пр. *Малá Вись* і м. *Малá Віска* (див.) з антонім. семантикою. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до опорного компонента *Вись*, який пов'язують з пол. *Вісла*, укр. *Висунь* (див.) та ін. Його походження не має загальноприйнятого пояснення. Найімовірнішим є зв'язок цієї основи з псл. **vis-* «рідина; розливатися, текти» < і.е. **weis-* / **wis-* «мокрый, рідкий; плисти, текти і т. ін.» [Лучик, 26]. За своєю структурою суч. гідронім *Вись* (< псл. **Vish*) є наслідком закономірних звук. змін, пов'язаних з переходом в укр. мові етимол. *-i-* в *-u-* після ствердіння губних та з давн. фонет. процесами: **vis'*- (третя палаталізація) < **vich-* (за правилом «*ruki*») < **vis-* < **weis-* / **wis-* [Лучик, 28—29]. О. П. Карпенко пояснює гідроніми з основою *Vic-* / *Visc-* в псл. гнізді **visēti* «висіти» у зв'язку з укр. *віса* «те, що висить», рос. діал. *віса* «тс.», блр. діал. *віс, віса* «тс.», болг. діал. *віса* «щось підвішене догори» та ін. [Карп., 44—45], що менш імовірно з огляду на семантику основи та відсутність відповідних утворень в оронімії, для якої ознака «звисаючих» об'єктів є значно актуальнішою.
- Велика Галка** — річка, пр. Лозової пр. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Большая Галка* (1786) [СГУ, 85]. Гідронім є синтакс. утворенням, пов'язаним з назвою суміж. р. *Галка* [СГУ, 127] (див. *Галка*).
- Велика Говтва** — річка, п. Псла л. Дніпра в Полтав. обл.; *Бол. Голтва* (1782); пор. нп *Говтва* на Полтавщині [СГУ, 85]. Гідронім виник синтакс. способом на основі назви суміж. р. *Говтва* (див.) у бас. Псла.
- Велика Дзвенячка** — річка, пр. Пруту л. Дунаю в Чернівець. обл.; пор. там же поле *Дзвенячка* і кут *На Дзвенячках* [СГУ, 85]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика*, що вказує на розмір річки порівняно з незафіксованим мікрогідронімом *Дзвенячка*, до опорного компонента, утвореного за допомогою суф. *-яч(а)* в топонім. функції від дієсл. основи *дзвен-* / *дзвон-* < псл. **zvьnēti* «дзвеніти, звучати» [ЕСУМ 2, 54—56] або за допомогою *-к(а)* в релят. функції від спорід. апелятива **дзвеняч* / **дзвиняч*; пор. в ін. регіонах України р. *Дзвиняч*, потік *Дзвинячка* [СГУ, 170], а також діал. *дзвоняк* «одна з частин складеного обода колеса» [Чабаненко 1, 270], в основі яких звуконаслід. семантика.
- Велика Западня** — ліс. заказник держ. значення, Верходніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 1, 149]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *западня* «провалля» [СУМ 3, 239], «глибокий крутий яр» [СНГТК, 79] й означенням у формі жі. роду прикм. *великий* «значний за розмірами, величиною».
- Велика Калга** — річка, вп. в Домузлянськ. під; пн. узбережжя Азовськ. моря; *Большая Калга* (1957), *Калга* (1889), *Каялга* (1862), *Калгінская* (1889), *Канжелга* (б. р.), *Канджагали* (1864), *Ханжига* (1846), *Дурная* (1862); пор. кол. с. *Калга* (б. р.) [СГУ, 85]. Гідронім виник синтакс. способом на основі вихідного компонента *Калга*, який (якщо це не фонет. трансформація давн. назви) може являти собою онімізований апелятив сх. походження *калга* «дерев'яна чашка, ківш», *калган* «дерев'яна миска» [Фасмер 2, 165], що розвинув геогр. значення подібно до укр. *макітра* та ін. Форма

Каялга походить від тур. *каялык, кајалыг* «скелясте місце», в основі якого *каја* «скеля» [Радлов 2/1, 88, 91], або сформувалася під його впливом. Найперша фіксація *Ханджиги* також має тюрк. походження і постає за ознакою «місце паломництва» на основі тур. *хаджу* «паломник» з араб. *hağğ(i)* «тс.» [Фасмер 4, 222]. Сх.слов. назва *Дурная* також могла постати під сх. впливом, звідки проникло омонім. *калган* «голова» [Элиасов, 146], що розвинуло в укр. говорах ірон. значення «дурна голова» [Чабаненко 2, 140] і могло спричинитися до виникнення своєрідної кальки (див. *Дурна*).

Велика Кам'янка — річка, п. Сіверськ. Дінця, п. Дону (1957); *Большая Каменка* (80—90 рр. XVIII ст.), *Кам'янка* (1963—1973), *Каменная* (1638), *Каменная речка* (XVII ст.), *Катіонка R.* (1965), *Катеппаја* (1699); пор. сс. *Каменка* (1829), *Большая Каменка* [СГУ, 86]. Суч. гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до попередньої назви *Кам'янка*, утвореної за допомогою суф. *-к(а)* в субстант. функції від означення в первинному *Каменная речка*; пор. річку й балки (3) *Велика Кам'янка* на сх. й пд. України [СГУ, 84—86].

Велика Кепута — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл., на кордоні із Закарпат. обл.; *Кепута, Вел. Кепута* (1976), *Kieputa* (2000), *Wielka Kieputa* (2006) [Габорак, 51]. Оронім виник як онімізоване словосп. з опорним рум. компонентом *săruta* «ступня; пришви, передки (чобіт)» й означенням *велика*, що протиставляє гору за розмірами *Малій Кепути* [Габорак, 51]. Розвиток у назвах частин тіла геогр. значення та перехід їх у топоніми — поширене явище в різних мовах світу (див. *Богова Ступня*).

Велика Кічера — гори (2), сс. Верхній Ясенів Верховин. р-ну й Великий Рожан Косів. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорак, 52]. Ороніми виникли синтакс. способом від суміж. *Кічера* або внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. *велика кічера*, в якому опорний компонент має значення «гора, вкрита лісом, крім вершини» і т. ін.; пор. понад 50 назв гір *Кічера* лише в Прикарпатті [Габорак, 170—172].

Велика Кобіла — гори, с. Гриніва Верховин. р-ну, смт Битків Надвірн. р-ну й с. Манява Богородчан. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорак, 52]. Ороніми виникли синтакс. способом від *Кобіла* або внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. *велика кобіла*, в якому опорний компонент має затемнену етимологію (див. *Кобіла*), а означення протиставляє гору за розмірами *Малій Кобілі* [Габорак, 226].

Велика Козмеска — гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Кознеска, Велика Кознеска, Koźmieska* (1883), *Wielka Koźmieska* (1933) [Габорак, 52]. Оронім вважають семант. утворенням від назви суміж. полон. *Козмеська Велика, Козмеська*, в основі якої означення, що вказує на великі розміри об'єкта, та субстант. віданроп. прикм. рум. походження із суф. *esk-* [Габорак, 52].

Велика Корабельна — річка, л. Пд. Бугу; *Корабельна, Корабелна* (1979), *Большая Корабельная* (1850—1853), *Корабельная* (1890); утворюється злиттям *Вел. і Мал. Корабельної* (1863); пор. у бас. річки с. *Корабельне* Арбузин. р-ну Миколаїв. обл., рр. *Малі Корабельна й Корабельна* [СГУ, 86, 270, 340]. Гідронім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до опорного компонента *Корабельна*, що виник за допомогою суф. *-н(а)* від тюрк. композита *karabel* < *kara* «чорний» і *bäl / bel* «горб, ущелина, вузький прохід у горі». Таке походження первинного гідроніма підтверджують найдавніші його фіксації XVIII ст. у формі *Карабельная* (1745), а не *Корабельная*, а також протікання річок з назвою *Корабельна* в степ. частині України, де тюрк. вплив є найпомітнішим [Лучик 1999, 43]. З екстралінгвальних причин менш імовірна мотивація назви апелятивом

корабэль «велике морське судно», який вплинув лише на її суч. звук. оформлення, або поліс. *карабель* «високий, прямий ліс» [Лучик 1999, 43]. Означення *Велика* додалося до форми *Карабельна* з метою протиставлення річки за розмірами *Малій Корабельній*. Назва с. *Корабельне* утворена способом трансонімізації гідроніма з парал. зміною категорії роду відповідно до грам. ознак ГТ село.

Велика Корениха — с-ще міськ. типу, Миколаїв. р-н і обл. [АТП, 313]; засн. наприкін. XIV ст. [ГЕУ 1, 149]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *Корениха* для вказівки на розміри поселення та його протиставлення с. *Мала Корениха* в цьому ж р-ні [АТП, 314]. Компонент *Корениха*, який корелює з назвою суміж. р. *Корениха* л. Пд. Бугу [СГУ, 270], постав за допомогою суф. *-их(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Коринь*. За формою й походженням назви на *-их(а)* співвідн. з андронімами і вказують на стосунок об'єкта до жінки з таким неофіц. іменем. В Україні право володіти землею або маєтками надали жінкам з XV—XVI ст.

Велика Кохнівка — с-ще міськ. типу, Кременчуц. р-н Полтав. обл. [АТП, 343]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до первинного *Кохнівка* означення *Велика* для вказівки на розміри поселення та його протиставлення *Малій Кохнівці* [АТП, 353]. Опорний компонент *Кохнівка* є відантроп. утворенням із суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції, приєднаним до незафіксованого **Кохно*, що входить до продукт. на Полтавщині антропомоделі із суф. *-н(о)*; пор. *Івахно, Ляхно, Ляно, Махно, Михно, Сахно, Юхно* та ін. [Кравченко, 173].

Велика Лепетиха — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 464]; засн. 1792 р. [ГЕУ 1, 150], *Великая Лепетиха* (1981) [СЭС, 205]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до первинного *Лепетиха* означення *Велика* для вказівки на розміри поселення та його протиставлення с. *Мала Лепетиха* [АТП]. Опорний компонент *Лепетиха* утворено за допомогою суф. *-их(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Лепет(а)* під впливом андроніма *Лепетиха*, носій якого була власником поселення або мала інше відношення до нього. Припускають можливість мотивації назви дієсл. *лепетати*, що пов'язувалося з незрозумілим мовленням наявних тут франц. поселенців [Янко, 68].

Велика Локня — річка, пр. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Большая Локня* (1786); пор. с. *Локня* Ромен. р-ну Сум. обл. і р. *Мала Локня* [СГУ, 86, 340]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *Локня* для вказівки на розміри річки та її протиставлення *Малій Локні*. Опорний компонент є давнім утворенням прикм. походження на *-н(я)* в гідронім. функції з основою *лок-* «калюжа, болото, яма з водою тощо» (див. *Локня*).

Велика Магура — гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Магура-Велика*, *Wielka Magóra* (1932), *Magura Wielka* (1935), *Магура Велика* (2003) [Габорака, 52]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до назви суміж. г. *Магура* для її протиставлення за розмірами *Малій Магурі* [Габорака, 220, 227] (див. *Магура*).

Велика Маришівська — гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Маришеска* (1863), *Маришевська-Велика*, *Maryszewska Wielka* (1865), *Wielka Maryszewska* (1933) [Габорака, 52]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *Марише(в)ска* для протиставлення гори за розмірами *Малій Маришівській* [Габорака, 227]. Опорний компонент являє собою субстант. відн. прикм. із суф. *-евськ(а)* в релят. функції, приєднаним до назви г. *Мариш*, в основі якої рум. *mare* «великий, високий, крупний» і суф. *-iș* [Габорака, 238].

Велика Медведиця — річка, п. Світлиці п. Тні п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; *Большая Медведица* (1913) [СГУ, 86]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *Медведиця* для вказівки на розміри річки порівняно з її притокою *Мала Медведиця*; пор. розм. назву р. *Медведиця* (офіц. *Медведівка*) в бас. Прип'яті на Житомирщині [СГУ, 340, 357]. Опорний компонент *Медведиця* утворено за допомогою суф. *-иц(я)* в релят. функції від апелятива *медвідь*, який вказує на поширеність у Поліссі на час номінації відповідних звірів (див. *Ведмежа*). Збереження в його структурі основи псл. **medvĕdъ* без метатези складів зумовлене паралел. функціонуванням у поліс. говорах форм *ведмідь* і *медвідь*.

Велика Міггла — гора, с. Мислівка Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Великая Мегла* (1976), *Wielka Megla*, *Велика Мегла* (2006) [Габорак, 53]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *Міггла* для протиставлення гори за розмірами *Малій* і *Середній Міглі* [Габорак, 227, 339]. Опорний компонент постав семант. способом від ГТ *міггла*, *ме́гла*, *мі́гла* «купа складеного дерева; крутий схил гори», яке є зворотним сх.ром. запозиченням: молд. *мі́глэ*, рум. *ті́глэ* «стіс дерева», що пов'язують з угор. *táglya* «багаття (з великих колод); стіс, штабель», запозиченим зі слов. мов (болг. *могіла* «могила», серб., хорв. *могила* «тс.») [ЕСУМ 3, 457—458].

Велика Михайлівка — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 326]; засн. у кін XVIII ст. [ГЕУ 1, 150]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика*, що вказує на розміри нп, до первинного *Михайлівка*, яке є відантроп. утворенням із суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від основи особ. імені *Михайло*; пор. численні ойконіми *Михайлівка* в Україні, 5 з яких в Одес. обл. [АТП, 672].

Велика Новосілка — с-ще міськ. типу, Донец. обл. [АТП, 113]; засн. 1780 р., до 1946 — *Великий Янисоль* [ГЕУ 1, 150], *Великая Новосёлка* (1981) [СЭС, 205]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* з кваліт. семантикою до опорного компонента, що постав за ознакою «нове село, поселення» внаслідок основоскладання прикм. *Нова* і *Сілка*; пор. рос. *Староселка*, *Староселок*, *Староселки*, *Селки*, *Селко* та ін. [Шульгач 2001, 96], с. *Новосілка* в цьому ж *Великоновосілків.* р-ні [АТП, 113—114]. Опорний компонент в ойконімі є калькою перенесеного з Криму *Єні Сала*, що замінилося на *Янисоль* [Янко, 68], в основі якого тур. *jāni* «новий, молодий» [Радлов III/1, 329] і запозичене зі сх.слов. мов кр.тат. *sala* «село» [Бушаков, 139].

Велика Олександрівка — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 464]; засн. 1784 р. [ГЕУ 1, 150], *Великая Александровка* (1981) [СЭС, 204], кол. *Новоолександрівка* [Янко, 68]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика*, що протиставляє нп за розмірами с. *Мала Олександрівка* в цьому ж р-ні [АТП, 464], до опорного компонента *Олександрівка*, який утворено за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Олександр*. Істор. назва *Новоолександрівка* поставла як композит, перший компонент у структурі якого вказує на відносно пізнє заснування нп.

Велика Осокорівка — річка, п. Дніпра в Херсон. обл.; *Осоковка Великая* (1697), *Sokorowka* (1899—1910), *Ozogoška* (1936), *Осоковка* (1979), *Великая-Осоковка* (1890); пор. у бас. річки с. *Осокорівка* Нововоронцов. р-ну Херсон. обл. [СГУ, 87]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до втраченого первинного *Осоковка*, утвореного за допомогою ст.укр. суф. *-овк(а)* в релят. функції від назви рослини *осокор*, суч. *осокір* «осокір, рід тополі» [Грінч. 3, 70], яка поширена

- перев. в степ. частині України; пор. у бас. Ниж. Дніпра рр. *Малá Осоко́рієка, Осоко́рієка* (див.), *Осоко́рівка-Сухá* [СГУ, 341, 405].
- Вели́ка Пі́ня** — річка, п. витік *Пині* п. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; зливаючись із *Малою Пинею*, утворює р. *Піню* [СГУ, 87]. Гідронім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́ка* до назви р. *Піня* (див.) для протиставлення її суміж. притоці.
- Вели́ка Пі́сарівка** — с-ще міськ. типу, Сум. обл. [АТП, 391]; відоме з 1732 р. [ГЕУ 1, 150], *Вели́кая Пі́саревка* (1981) [СЭС, 205]. В істор. документах назва поселення вперше згадується без означення *Велика* [Іваненко, 30], тому ойконім виник синтакс. способом унаслідок пізн. приєднання атрибутива до вихідного *Писарівка*; пор. с. *Писарівка* в Сум. р-ні та обл. [АТП, 405]. Мотивац. ознакою опорного компонента, утвореного за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від апелятива *пісар*, була вказівка на воеводських *писарів*, яким віддавали частину земель у с-щі, хоч на виключено, що твірним було прізви. одного із засновників нп, у яке перейшов відповідний апелятив.
- Вели́ка Пі́рія** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Велике Пір'є, Pirie Wielki* (1932), *Pirje Wielkie* (1933) [Габорак, 53]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання атрибутива *Вели́ка*, що вказує на розміри гори, до ороніма *Пір'є* (див.), який змінив свої грам. ознаки відповідно до категорії роду номенкл. імені *гора*.
- Вели́ка Раде́ска** — гора, с. Зелена Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Регеска-Велика, Рогиська-Велика* (2003), *Regeska Wielka* (2006) [Габорак, 53]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́ка*, що вказує на розміри гори, до ороніма *Раде́ска* (див.). Фонет. варіанти опорного компонента зумовлені, можливо, впливом антропоніма *Рєга*, поширеного у карп. регіоні [Чучка, 480].
- Вели́ка Ріка́** — річка, бас. Пруту у Верховин. р-ні Івано-Франків. обл.; «*Na Rzyce wielkiey*» (1806), *Wielka Rzeka* (1808) [СГУ, 87]. Назву утворено синтакс. способом унаслідок приєднання до суміж. гідроніма *Ріка́* (див.) означення *Вели́ка*, що вказує на розміри річки.
- Вели́ка Річка** — річки: 1) л. Дністра на Вінничині; 2) бас. Дністра у Львів. обл. [СГУ, 87]. Назви виникли синтакс. способом унаслідок приєднання до компонента *Річка* означення *Вели́ка*, яке вказує на розміри об'єкта порівняно з притокою *Малá Річка* та потоком *Річка* [СГУ, 341, 465].
- Вели́ка Рокі́та** — гора, сс. Лючки Косів. р-ну, Чорні Ослави Надвірн. р-ну, Микуличин Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Wielka Rokieta* (1788), *Rokietta Wielka* (1888), *Рокита велика* (1899), *Велика Рокита* (2003) [Габорак, 53]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до первинного *Рокі́та* означення *Вели́ка*, яке протиставляє об'єкт за розмірами гт. *Малá Рокі́та* й *Рокі́та* та за місцем знаходження *Середній Рокі́ті*, що височить між *Вели́кою* й *Мало́ю Рокі́тою* [Габорак, 228, 328, 340]. В основі опорного компонента апелятив *рокі́та* «верба; верба козяча; верба пурпура». «мокра, заболочена низина; болото, що заросло чагарником» [ЕСУМ 5, 118].
- Вели́ка Ро́шка** — гора на кордоні Івано-Франківщини й Закарпаття, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Рескаль, Рошка Велика* (2003), *Reskal* (2006), *Рошка* (2006) [Габорак, 54]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́ка* до назви *Ро́шка* для протиставлення гори за розмірами *Малій Ро́жці* [Габорак, 228]. Опорний компонент постав за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-атрибут. функції на основі ГТ *rig* «передгір'я, гостра вершина» [Мурзаев, 482], діал. *рог*, у якому відбулося чергування *-г/-ж-* з наступною асиміляцією *-ж/-ш-* перед глух. *-к-*; пор. діал. *рожа́на, рожку́ля* «кличка корови з розкішними рогами»,

- ріжкати́й* «кутастий», *рожко́* «віл з гарними рогами» [ЕСУМ 5, 88]. З погляду на парал. назву імовірною є й інша етимологія ороніма, пов'язана з метафор. мотивацією назви. Під впливом продукт. моделі на *-ка* могла відбутися трансформація (усічення кінц. приголос. *-ль* з парал. чергуванням *-с- / -ш-*) варіанта *Рескаль / Роскаль*, в основі якого діал. *риска́ль*, *реска́ль*, *роска́ль* «заступ» [ЕСУМ 5, 81], що є результатом метатези давн. *лискарь* «заступ», діал. *лискар* «кирка», «лопата; дерев'яна лопатка», запозиченого слов. мовами з грецької, можливо, через тюрк. посередництво [ЕСУМ 3, 243]; пор. з відповідною семантикою основи назви г. *Лопáта*, *Łopata* (1880) в Рожнятів. р-ні Івано-Франків. обл. [Габора́к, 214], р. *Лопáта* в Чернігів. обл. (1859) [СГУ, 326].
- Велі́ка Рудá** — річка: 1) л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Wielka Ruda*, *Domacha* (1888), *Домаха*, або *Ека* (1889), *Великая Руда* (1917), *Домоха* (1849), *Пожарка* (1901); 2) п. Тетерівки п. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Великая Руда* [СГУ, 87]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання до компонента *Рудá* (див.) означення *Велі́ка* для протиставлення річок за розмірами *Руді́* та *Малі́й Руді́* [СГУ, 341, 476]. Парал. назва першої р. *Пожарка* постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від діал. *пожа́р* «пожежа» за відношенням до випаленої вогнем місцевості (див. *Згар*); про назву *Домаха* див. у відповідній статті.
- Велі́ка Сиву́ля** — гора, сс. Стара Гута Богородчан. р-ну й Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Сивуля* (1863), *Сивуля-Велика* (2006), *Sywula* (1880), *Siwula* (1932), *Sywań* (2000), *Лопушна* (2003) [Габора́к, 54]. Оронім утворено синтакс. способом унаслідок приєднання до первинного *Сиву́ля* означення *Велі́ка* для протиставлення гори за розмірами суміж. *Сиву́лі*, або *Малі́й Сиву́лі* (див. *Сиву́ля*). Опорний компонент виник за кольором укритої сірим камінням гори внаслідок онімізації ГТ *сиву́ля* (*сива́нь*) «гора сірого кольору» [Габора́к, 54]. Парал. назва *Лопушна* помилково перенесена із сусід. вершини, що входить до спільного *Сивуля́нського хребта* (див. *Лопу́шна*).
- Велі́ка Сі́гла** — гора, с. Голошина Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Wielka Syhla* (2002) [Габора́к, 55]. Назва виникла синтакс. способом на основі ороніма *Сі́гла* (див.) унаслідок приєднання означення *Велі́ка* для протиставлення гори *Малі́й Сі́глі* [Габора́к, 228].
- Велі́ка Сові́ця** — річка, л. Пруту л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Sowica Wielka* al. *Zachodnia*; *Sowica* (1888) [СГУ, 87—88]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка* до компонента *Сові́ця* (див.) для протиставлення річки *Малі́й Сові́ці* [СГУ, 342].
- Велі́ка Ступка** — річка, л. Бахмуту л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *В. Ступка* (1934), *Большие Ступки* (1856), *Ступка* (1778), *Ступки* (1875), *Дальние Ступки* (1782), *Дал(ьня) Ступка* (б. р.), *Ступка дальна* (1778), *Даль. Ступка* (б. р.), *Дальня Ступки* (1743), *Далекие Ступки* (1875); пор. заліз. ст. *Ступки*, с. *Іваново-Ступки* [СГУ, 88]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка*, яке вказує на розміри річки й протиставляє її рр. *Ма́ла Ступка* й *Сере́дня Ступка* [СГУ, 342, 498], до первинного *Ступка*. Опорний компонент постав шляхом онімізації демінутива на *-к(а)* з основою ГТ *ступ* «місце, до якого доходить річка при розливі», *сту́па* «водна поверхня посеред болотної трясовини» [Черепанова 1984, 212]. Атрибутиви *Дальние*, *Дальня*, *Далекие* у варіантах назви характеризують її за місцем протікання порівняно з р. *Бли́жні Ступки* в бас. Бахмуту [СГУ, 58]; пор. ще р. *Ступка* в бас. Росі, р. *Сту́нна* в бас. Десни, потоки *Сту́пи* в бас. Тиси, *Ступни́ця* в бас. Дністра [СГУ, 538].
- Велі́ка Сумка** — річка в Полтав. обл.; *Великая Сумка* (1914) [СГУ, 88]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велі́ка*, яке

- вказує на розміри річки, можливо, порівняно з *Малою Сумкою* і *Сумкою* в бас. Псла [СГУ, 342, 539], до компонента *Сумка*, що є онімізованим демінутивом на *-к(а)*, похідним від назв *Сума*, *Суми* (див.).
- Велика Турава** — річка, витік *Турави* п. Лімниці п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Wielka Turawa* (1891) [СГУ, 88]. Гідронім виник синтакс. способом на основі компонента *Турава*, який являє собою давнє утворення за допомогою суф. *-ава* (< **-ava*) в атрибут. функції від апелятива *тур* «вимерлий дикий бик, *Bos primigenius*; гірська коза, *Capra ibex* L» (< псл. **turъ* «буйвіл, тур») [ЕСУМ 5, 677—678]. За цією ж ознакою постала назва суміж. г. *Турава* в Рожнятів. р-ні Івано-Франків. обл., яка має пізн. варіант *Турова* [Габорак, 385], що закріпився за місц. потоком у бас. Лімниці п. Дністра [СГУ, 575]. Означення *Велика* додано до назви *Турава* для вказівки на розміри річки та її протиставлення потокові *Туро́ва*.
- Велика Уголька** — річка, л. витік *Угольки* п. Терєблі п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; пор. нп *Велика Уголька* й *Угля* в Тячів. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 88]. Гідронім утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до первинного *уголька* для протиставлення назви притоці *Малі Уголька*. Опорний компонент постав за допомогою *-к(а)* в релят. функції від давн. *Угл'а* [СГУ, 577], що є морфол. варіантом назви чол. роду, відбитої в д.рус. *Уголъ, Угълъ* [Карп., 192] (див. *Інгъл, Оріль*).
- Велика Чутá** — річка, п. Тясмина п. Дніпра в Черкас. обл.; *Большая Чутка* (1876), *Б. Чута* (1913), *Чутка* (1955); пор. с. *Чутіа*ка біля витоків річки, р. *Малá Чута* п. Тясмина [СГУ, 88, 343]. Суч. гідронім виник синтакс. способом на основі первинної форми *Чута* (1745), яка збігається з назвою ліс. масиву *Чута* на межі лісостепу й степу в Олександрів. р-ні Кіровоград. обл., де протікають рр. *Велика* й *Малá Чута* [Лучик, 15]. Опорний компонент *Чутá* первісно стосувався, очевидно, ліс. місцевості з відповідною назвою (< псл. **čuta / *čutъ* «ледь відчутний; чутний, відчутний; шумний (про місцевість)» [Лучик, 16—18]), яка семант. способом (трансонімизацією) була перенесена на суміж. річки, що в ній протікали. Коливання в наголошуванні зумовлені слов.-тюрк. впливами на назву. Варіант *Чутка* є демінутивом на *-к(а)* від *Чута*. Означення *Велика* вказує на більші розміри річки порівняно з *Малою Чутою*.
- Велика Чучель** — куполоподібна гора в центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір, хребет Синаб-Даг [ГЕУ 1, 150]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до опорного компонента тюрк. походження *Чучель*, похідного від апелятива *çiçil* «гора; вершина, пік, маківка» [Бушаков, 99], для протиставлення назві суміж. г. *Мала Чучель* [ГЕУ 2, 318]; пор. похідний оронім *Чучельський перевál* [ГЕУ 1, 438].
- Велика Язвинка** — річка, п. Перев'язні п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; *Большая Язвинка* (1913) [СГУ, 88]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика*, що вказує на розміри річки порівняно з *Малою Язвинкою* і *Язвинкою* в бас. Случі [СГУ, 343, 634], до опорного компонента у формі демінутива на *-к(а)* з основою ГТ *язвина* «нора, ущелина, яр» [Грінч. 4, 536], похідного від апелятива *язва* в геогр. значенні «тріщина на поверхні землі» [Мурзаев, 646]; пор. *Язвина* — яр, *Язи* — ліс. урочище, в якому багато лисячих нір-язв на Чернігівсько-Сумськ. Поліссі [Черепанова, 313].
- Велике Городище** — гора, сс. Мислівка, Вишків Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Nogodyszczę* (1882), *Nogodyšče* (1939), *Городище-Велике* (1976), *Велике Городище* (2003), *Городище Велике* (2006) [Габорак, 55]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велике* до первинного *Городище* для протиставлення об'єкта за розмірами суміж. г. *Малé Городище* [Габорак, 228—229]. В основі опорного компонента ГТ *городище* «давнє земляне укріплення, городище» [Грінч. 1, 315], «місце, де було укріплене

- поселення» [ССУМ 1, 252], який продукт. відбився в ойконімії різних слов. мов (див. *Городище*).
- Вели́ке о́зеро** — солоне оз., Бердянськ. р-н Запоріз. обл., у сх. частині Бердянської коси [ГЕУ 1, 150]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* «природна або штучна заглибина, заповнена водою» [СУМ 9, 775] й означенням *вели́ке* (див. *Вели́ка, Вели́ке, Вели́кий*); пор. *Вели́ке Дома́шне о́зеро, Вели́ке Згора́нське о́зеро, Вели́ке Піща́нське о́зеро, Вели́ке Поча́ївське о́зеро* в Зх. Поліссі [ГЕУ 1, 150—151], назви яких містять додаткові означення у формі відн. прикм. відповідно з основами опелятива *дім* та ойконімів *Згорани, Піщани, Почаїв*.
- Вели́ке Орі́хове** — с-ще міськ. типу, Нижньокрин. с / р м. Макіївки Донец. обл. [АТП, 109]. Назва виникла синтакс. способом на основі ойконіма *Оріхове* унаслідок приєднання означення *Вели́ке* для протиставлення нп за розмірами с. *Оріхове* в цьому ж р-ні [АТП, 109]. Опорний компонент утворено за допомогою суф. *-ов(е)* в посес. функції від антропоніма *Оріх* або в релят. функції від назви рослини (*г*)*оріх*; пор. ойконіми *Оріхове, Оріхівка* аналог. походження в різних обл. України, а також явно відантроп. назву с. *Оріхів* у Запоріз. обл. [АТП, 690]. Відсутність відапелят. ойконімів у формі чол. роду **Оріховий* свідчить про ймовірнішу антропогенну етимологію топонімів з основою *Оріхов-*.
- Вели́кий Ага́ймáнський під** — зниження на лівобережжі долини р. Дніпра, за 25 км на пд. сх. від смт Асканія-Нова Херсон. обл. [ГЕУ 1, 151]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *під* «низинне місце; западина» [СУМ 6, 391] та двома неоднорідними означеннями у формі якісного прикм. *вели́кий* і відн. на *-ський*, похідного від зниклого тюрк. топоніма *Агаймáн* (< кр. тат. *агау* «мужчина; чоловік, дружина» [Бушаков, 79] і *-ман, -мен* «поселення» [Суперанская, 167]).
- Вели́кий Ага́рміш** — одна з гірських вершин Головн. пасма Кримськ. гір, на масиві *Агарміш* [ГЕУ 1, 151]. Оронім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́кий* до назви гірського масиву *Агарміш*, похідної від кр. тат. *ага* «протічний» [Бушаков, 79] і перенесеного зі сходу ГТ *міш* «горб, підвищення» [Мурзаев, 384].
- Вели́кий Аджали́к** — річка, впадає у *Вели́кий Аджали́цький лимáн*, Комінтерн. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 151]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́кий* до первинного *Аджали́к* (< кр. тат., тур. *ачылык* «кислота, гіркота» [Радлов I/1, 507]; пор. *Аджáмка*) для його протиставлення назві суміж. р. *Малій Аджали́к* (див.).
- Вели́кий Атлéш** — скелястий мис на пд. Тарханкутськ. п-ва в Криму [ГЕУ 1, 151]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́кий* до первинного тюрк. *Атлéш*, похідного від реконструйованого *атлéш* «виступ» < тур. *atla- / atle-* «кидатися; пригати; скакати; переприти гувати та ін.» [Севортян, 322] + суф. *-(e)ш*.
- Вели́кий Балца́тул** — річка, п. витік Білої Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Balcatul* (60-і рр. XIX ст.), *Балцáтул* (20-і рр. XX ст.), *Balzatul, Балзáтул* (30-і рр. XX ст.) [СГУ, 89]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́кий* до трансформованого гідроніма рум. походження *Балца́тул*, який утворено за допомогою артикля *-ул* від запозиченого з пд. слов. мов сх. ром. ГТ *báltă* (рум.), *балтэ* (молд.) «болото» [ЕСУМ 1, 128], «калюжа», «невелике озеро, непересихаюче водоймище» (на укр.-молд. прикордонні) [ГНП, 88]. Атрибутив *Вели́кий* протиставляє річку за розмірами її притоці *Малій Балца́тул* [СГУ, 343].
- Вели́кий Березни́й** — с-ще міськ. типу, Закарпат. обл. [АТП, 157]; відоме з 1427 р. [ГЕУ 1, 151], *Nagyberezna* (1427), *utraque Berezna* (1451), *Великий Березный* [Галас, 59], *Вели́кий Березни́й* (1981) [СЭС, 206]. Ойконім виник

- синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до первинного *Березний*, утвореного шляхом субстантивації та онімізації відн. прикм. *березний*, що вказував на березовий ліс на горі Настас, біля якої лежить поселення [Галас, 59]. Наявність повноголосної та неповноголосної форм назви свідчить про словако-укр. середовище її формування. Атрибутив *Великий* відбиває протиставлення поселення за розмірами с. *Малій Березний* у цьому ж р-ні [АТП, 158; Галас, 59].
- Великий Бічків** — с-ще міськ. типу, Рахів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 163]; відоме з кін. XIV ст. [ГЕУ 1, 152]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри поселення, до первинного *Бічків*, місц. *Бочків* [Галас 1957, 81], утвореного за допомогою суф. *-iv* у посес. функції від поширеного в Закарпатті антропоніма *Бичко* або *Бичок* [Чучка, 63], кінц. наголос якого змінено під угор. впливом.
- Великий Бір** — ліс. заказник держ. значення, Шостк. р-н Сум. обл.; *Урочище Великий Бір* [ГЕУ 1, 152]. Дрімонім виник способом трансонімізації назви урочища з прозорою етимологією *Великий Бір*, у якому знаходиться заказник (див. *Бірка*, *Борівка*).
- Великий Бузлук** — карст. порожнина (шахта) у межах Гірсько-Кримської карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 1, 152]. Спелеонім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до опорного тюрк. *Бузлук*, утвореного від кр. тат., ног., тур. *buzluq* «льодовик, льодовня» [Бушаков, 91], яке вказує на льодові настічні утворення, колони, льодопади тощо [ГЕУ 1, 152].
- Великий Бурлук** — 1) річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону в Харків. обл.; *Большой Бурлук* (1822—1832), *Большой Борлук* (1817), *Большой Бурлук* (1773), *Бурлук* (1627), *Бурлей* (1782), *Бурлуки* (1681), *Бурлук* (1805), *Бурлук* *Мокрой* (1801), *Мокрой Бурлук* (2-а пол. XVIII ст.); 2) с-ще міськ. типу, Харків. обл.; відоме з 70—80-х рр. XVII ст. [ГЕУ 1, 152]; кол. сл. *Большой Бурлук* у верхів'ї річки (1773); пор. там же с-ще *Великобурлуцьке* [СГУ, 90], *Великий Бурлук* (1981) [СЭС, 206]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до первинного *Бурлук* тур. походження, утвореного за ознакою каламутної, грузької води з домішками вапна або за наявністю вирів (див. *Бурлук*). Один з варіантів назви зберігає голос. *-o-* в основі твірного ГТ *бор* «вапно; камінь з домішками глини; необроблена земля; осадок від каламутної води та ін.» [Севортян 1978, 192—193], інший — зв'язок з *Бурлей* (див.). Демінутиви на *-екъ* є сх. слов. утвореннями. Означення *Мокрий* у гідронімії є синонімом до *Великий* і протиставляється за семантикою антонім. *Сухий*, що є синонімом атрибутива *Малій*. Ойконім постав способом трансонімізації гідроніма; пор. назву загальнозоол. заказника держ. значення *Бурлуцький заказник* [ГЕУ 1, 137], похідну від ойконіма *Бурлук*.
- Великий Вовкан** — гора, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Wielki Wołkan* (2006) [Габора, 55]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до первинного *Вовкан* для протиставлення об'єкта за розмірами г. *Малій Вовкан*. Опорний компонент такого ж походження, як і ороніми *Вовкан*, *Вовкани* (див.).
- Великий Глибчок** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. р-н і обл.; відоме з XVIII ст. [ГЕУ 1, 152], *Głęboczek* (1881) [SGKP 2, 597]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації мікрогідроніма *Великий Глибчок*, утвореного способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним діал. *глибчок* «западина, заглиблення» (пор. пол. *głęboczek* «яма, заглиблення» [NMP 3, 160], укр. *глибоч* «глибочина, глибочінь, глибина» [Грінч. 1, 289]) й означенням *великий*; пор. с. *Малій Глибчок* у сусід. Збараз. р-ні [АТП, 418], потоки *Великий Глибчок*, *Глибчок* (4), рр. *Глибчок* (4), *Малій Глибчок* у пд.-зх. частині України й на Житомирщині [СГУ 90, 136, 344].

Великий Горґан — гора, с. Микуличин Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Горган-Великий, Wielki Gorgan* (1881), *Горган В.* (2006) [Габорака, 56]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, яке вказує на розміри гори й протиставляє її г. *Малій Горган* [Габорака, 229], до компонента *Горґан*, що постав шляхом онімізації ГТ *горґан* «вершина гори» (див. *Горґан, Горґани*); пор. г. *Вурачиківський Горґан, Вишківський Горґан, Добгий Горґан, Горган-Запрутський* та ін. на Івано-Франківщині й Закарпатті [Габорака, 112—114].

Великий Грунь — 1) гірський хребет, сс. Зелене, Ступни Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Грунь-Великий, Гронь-Великий, Wielki Gron* (1933); 2) гора, с. Білоберізка Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Wielki Gruń*; 3) гора, с. Тюдів Косів. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорака, 56]. Ороніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, яке вказує на розміри об'єктів і протиставляє їх іншим (пор. *Малій Грунь* [Габорака, 230]), до первинного *Грунь*. Опорний компонент поширений в оронімії Карпат [Габорака, 117—118]. Його утворено шляхом онімізації карп. ГТ *грунь, грунь, грун* «вершина, хребет гори», «пагорб, гірка» тощо, відомого також у зх.сл. мовах (пор. пол. діал. *gruń, groń* «гора, вершина, хребет гори; стрімкий схил; поле, гірська поляна»). ГТ вважають запозиченням з рум. мови, де *gruiu* «пагорб, вершина пагорба» походить від лат. *grunium* «свиняче рило» [ЕСУМ 1, 606] за ознакою «виступ з чистою поверхнею», хоч існують підстави вбачати в ньому псл. утворення (див. *Грунь*).

Великий Діл — гірський масив Вулканічн. хребта Укр. Карпат, у Закарпат. обл. між рр. Латорицею і Боржавою [ГЕУ 1, 152]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діл* «долина, низ» [СУМ 2, 303] й означенням *великий*, яке вказує на значні розміри гірського масиву між річками.

Великий Дубень — річка, л. Дністра; *Dubeń Wielki* (1890), *В. Дубень* (1917), *Канета* (1979); пор г. *Дубень* [СГУ, 91]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що протиставляє річку за розмірами потокам *Дубень* і *Малій Дубень* [СГУ, 184, 345], до гідроніма *Дубень*, який є семант. утворенням від назви суміж. г. *Дубень*. Твірний оронім постав під пол. впливом за допомогою суф. *-ень* у топонім. функції від назви рослини *дуб* за ознакою «дубовий ліс, гай»; пор. пол. топоніми *Debień*, що є калькою д.нім. *Eichenwald* «дубовий ліс», *Debieńsko* від *dębina* «дубовий гай» [NMP 2, 324—325], укр. *дубіна* «дуб; дубовий ліс; палиця», *дубиння* «дубняк» [ЕСУМ 2, 137]. Парал. назва *Канета* не має відповідників в укр. і слов. топонімії. Можливо, вона являє собою нерегулярне утворення на *-em(a)* в атрибутив. функції (пор. відіменникові прикм. в лит. мові на *-ėtas / -otas*, що закріпилися у ВН) від апелятива *кánя* «чотирикутне заглиблення, видовбане долотом у підваліні...» [Грінч. 2, 216], який природно міг розвинути перен. геогр. значення, або від основи діал. *канка* «комиш», що є запозиченням з гр. мови, в якій *κόρυα* «очерет» [ЕСУМ 2, 364].

Великий Затін — річка, пр. Кінської на л. бер. Дніпра в Запоріж. обл. [СГУ, 91]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри річки й протиставляє її суміж. оз. *Малій Затін* та р. *Затон* [СГУ, 91, 208], до гідроніма *Затін*, який постав шляхом онімізації ГТ *затін, затон* «розлив; вода, що затопила землю» [Грінч. 2, 108], «місце, затоплене водою річки, озера, що розлилися, або спокійна, тиха затока річки, озера» [СУМ 3, 355], похідного від дієсл. *затонути* «зануритися у воду (про берег річки, озера)». В опорному компоненті спостерігається нерегулярне чергування *-o / -i-* в новозакритому складі, а також відмінний від лит. норми наголос на першому складі; пор. річки (3) та рукави (2) *Затон* у бас. перев. Ниж. Дніпра [СГУ, 208].

Великий каньйон Криму — 1) ущелина в Кримськ. горах, на пн. схилі Ай-Петринської яйли [ГЕУ 1, 152]; 2) ландшафт. заказник держ. значення, Бахчисарай. р-н Криму [ГЕУ 1, 152—153]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *каньйон* «вузька річкова долина, глибоко врізана в річкову породу» [СУМ 4, 91] і двома неоднорідними означеннями з прозорою етимологією (див. *Крим*). Назва заказника утворена семант. способом від ороніма; пор. в ущелині водотік *Великий Каньйон* [СГУ, 91].

Великий Кастель — одна з найглибших балок Тарханкутськ. п-ва, у межах Чорноморськ. р-ну Криму [ГЕУ 1, 153]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до тюрк. *Кастель*, похідного від кр.тат. *qastel*, тур. *kastel, kestel* «невелика фортеця, замок», що через гр. посередництво проникло з лат. мови [Бушаков, 130].

Великий Катлабуг — річка, вп. в оз. (лим.) *Катлабуг* між рр. Прут і Дністер поблизу гирла Дунаю; *Великий Катлабух* (1957), *Большой Катлабугъ* (1850), *Большой Катлабугъ* (1862); пор. там же оз. *Катлабуг, Катлануг* в Ізмаїл. р-ні Одес. обл. [СГУ, 91]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри річки порівняно з її притокою *Малий Катлабуг* [СГУ, 345], до первинного *Катлабуг*, етимологія якого затемнена. Найбільше підстав є для висновку про тюрк. походження опорного компонента. Зокрема, співвідн. молд. топонім *Катлабуга* А. Єремія без пояснень пов'язує з тур. впливом кін. XV ст. [Єремія, 44]. Фонет. модифікований антропонім *Котлабуга* в ст.укр. пам'ятках XIV ст. етимологізують як тюрк. *Qutlu buğa* «сильний бик» [ССУМ 1, 504], означення в якому може бути пов'язане з д.тюрк. *kat, ket, ked* «сильний, міцний тощо» [ДТС, 289, 292, 303], що виглядає прийнятним з погляду на язичн. уявлення про бика як запліднювача, життєдайну силу та на інтенсивне проникнення тюркізмів (перев. татар. і тур. елементів) у пропріальну лексику Пд. України й Молдови (пор. використання компонента *буга* «бик» у поволзьких топонімах *Єлабуга, Арбуга* та ін. [Никонов, 135]). З погляду на стабільне нульове закінчення компонента *Катлабуг, Катлабух, Катлабугъ, Катлануг* імовірнішим є утворення гідроніма як композита з опорною основою тур. діал. *буг / бух* «пара; випаровування; туман, хмара», «велика довга раковина, ріг, у який трублять» [Севортян 1978, 229—230], варіант якого *пук* має геогр. значення «ставка, загата, гребля» [Радлов IV/2, 1361], та означенням у формі кр.тат., тур. *катла* «складати, нашаровувати; ряд» [Радлов II/1, 298] або тюрк. *katly, ketly* «сильний, насичений і т. ін.» [Севортян 1980, 84—85] (див. *Катлабуг*).

Великий Конусяк — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Великий Канюс, Великий Канусяк, Канусяк-Великий* (2008), *Kanius Welyki* (1881), *Kapus'ak* (1939) [Габорак, 57]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на більші розміри гори порівняно з суміж. *Малий Конусяк* (див.), до опорного компонента *Канусяк* з голос. *-а-* в основі, що має опосередкований метафор. зв'язок з діал. *каня* «чотирикутний отвір, видовбаний долотом у підвалині, в яку входить чіп стовпа» [ЕСУМ 3, 367], *каня / кань* «пристосування, в яке закріплювали жердку для тесання» [Аркушин 1, 208], до якого приєднано архаїч. суф. *-усь / -юсь* в атрибут. функції (див. *Калуш, Калюс*), а пізн. — суф. *-як* у топонім. функції до основи **канюс-*; пор. гідроніми *Кобил-як, Железн-як, Син-як* із суф. *-як* у такому значенні [Трубачев, 204—205]. Розвиток *Конусяк* на місці *Канусяк* зумовлений асоціат. впливом апелювання *конус*.

Великий Куяльник — річка, бас. Чорн. моря між рр. Дністер і Пд. Буг; вп. у *Куяльницьк. лим.* (він же *Малий Хаджибей*; 1844); *В. Куяльникъ, Wielki*

Kujalnik (1917), *Куяльники* (1863—1882), *Kuialik fl[u]* (1674—1696), *Большой Куяльникъ* (1769—1779), *Куяльникъ* (1859); пор. с. *Куяльник* Котовськ. р.-ну Одес. обл., рр. *Малій Куяльник* і *Середній Куяльник* [СГУ, 92, 346, 497]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до назви *Куяльник* для протиставлення річки за розмірами й територіально *Малому* й *Середньому Куяльнику*. Опорний компонент — тюрк. походження, але його точної етимології не встановлено. Дослідники сходяться в думці про його утворення за допомогою суф. *-lyk / -lik* у релят. функції з можливою метатезою на стиці морфем **Куяльник* > *Куяльник*, але не пояснюють семантики основи й мотивац. ознаки гідроніма, бо практично відсутній відповідний лекс. матеріал (з цієї причини М. Фасмер заперечив запропоновану Рапоної етимологію *Куяльник* з тюрк. *Kügeldi* «трав'яна річка», не запропонувавши власної [Фасмер 2, 440]). Можливо твірним був тюрк. апелятив *куян* «заець», поширений, крім тюрк. мов, у деяких рос. говорах [Шипова, 217], укр. відповідник якого досить продукт. відбився саме в степ. топонімії України; пор. бб. (6) *Заяча*, яр *Заячий* та ін. [СГУ, 209]. З ін. боку, найдавніша фіксація назви *Kuialik* (XVII ст.) дає підстави вбачати в ній твірну основу *Kuja-*, яка також є проблемною щодо можливості використання в топонімії: пор. д.тюрк. *küjā* «міль, жучок-шерстоїд» [ДТС, 325], що в суч. тюрк. мовах розвинуло й ширше значення «павук, кліщ, узагалі дрібна комаха» [Севортян 1980, 94]; в укр. гідронімії до подібних утворень належить кілька назв *Вошівка*, *Вошівий* (див.), *Вошуватий* та ін., які також поширені перев. у степ. місцевості [СГУ, 123]. Не виключеним є проникнення в Пн. Надчорномор'я алт. ГТ *кийу* «берег, кордон, край, межа», який давав у топонімії рефлекси *Куя-*; пор. річка й улоговина *Куяла*, *Куюла*, *Кийулу* з *кийулу* «той, що має берег, кордон, край, межу», руч. *Куйалда*, *Кийулади*, букв. «йшов берегом, краєм» та ін. [Молчанова, 256]. Суч. форма *Куяльник* у будь-якому разі розвинулася під впливом високопродукт. в укр. топонімії утворень на *-ник* з релят. значенням, у яких суфікс перев. зберігає наголос на твірній основі, що позначилося на адаптованому тюрк. *Куяльник*. Привабливою виглядає спроба пояснити назву як похідну від укр. карп. ГТ *куяльник* «джерело» (з покликанням на В. П. Нерознака [Янко, 70]), але таке твердження не знаходить надійного лекс. підґрунтя в укр. та ін. слов. мовах.

Великий Лог — с-ще міськ. типу, Краснодон. р-н Луган. обл. [АТП, 63]; засн. 1762 р. [ГЕУ 1, 153]. З огляду на відсутність суміж. топонімів з ін. означеннями або без них, ойконім виник способом лексикалізації та онімізації словосп. *великий лог*, у якому прикметник указує на розміри об'єкта, названого ГТ *лог* «заглиблення в рельєфі, яр з пологими зарослими схилами; широка низина; орна земля, яку перестали обробляти», що зберігся перев. у сх.укр. говорах та в рос. мові, з якої, можливо, він запозичений в українську [ЕСУМ 3, 278].

Великий Луг — комплекс Дніпрових плавнів на лівому бер. Дніпра з річками, озерами, острівцями, струмками, рукавами, заливними луками, болотами, заростями та ін., що охоплює територію понад 400 км² нижче о-ва Хортиця й суч. Дніпрогесу; в істор. часи становив територіальну основу Запорозької Січі й був оспіваний у піснях як «*Великий Луг* — батько» [ЕУ 1, 222]; до створення Запорозької Січі в літописах *Дънѣпрскый лугъ*, згодом *Великий луг* (1740), *Великий лугъ* (1770), *Лугъ Великой* (XIX ст.) *Луг* (пор. у козац. паролі: — Пугу! Пугу! — Козак з *Лугу*), *Великая Плавня* (1892), місц. нім. **Schöne Wiesen*, звідки *Шинвіз* [ЕСЛІГНПР, 56]. Хоронім являє собою складену назву, що виникла способом онімізації словосп. *великий луг*, у якому означення вказує на значні розміри об'єкта, названого ГТ псл. походження *луг* «поросла травою і кущами лука», заст. «низина,

- поросла лісом», діал. «пасовище біля річки», «сінокісна низина» та ін. < псл. **logъ* «кривизна, зниження поверхні землі; низький ліс, прибережні зарості; болото» [ЕСУМ 3, 297—298]. Образ *Великого Лугу* як символу простору й волі характерний для українців і на ін. землях: пор. *Великий Лоугъ* (1481) — назва місцевості в Молдавськ. князівстві [ССУМ 1, 158—159].
- Великий Любінь** — с-ще міськ. типу, Городоц. р-н Львів. обл. [АТП, 278]; засн. 1762 р. [ГЕУ 1, 153], *Lubień Wielki*, «ро rusku *Lubiń*» (1884) [SGKP 5, 405], кол. *Любин* [Янко, 71]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на значні розміри нп порівняно із суміж. с. *Малий Любінь*, до назви відантроп. походження *Любінь*, яку утворено від давн. особ. імені **Любенъ* або **Любінъ* з *Любомиръ*, *Любомилъ*, *Любогостъ* тощо за допомогою суф. *-jъ* у посес. функції; пор. пол. *Lubinia*, *Lubiń*, *Lubiń Mały*, *Lubiń Wielki*, *Lubińsk*, *Luboń*, *Lubonia* [NMP 6, 204—205, 216—217].
- Великий Мокрїн** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Мокрин-Великий*, *Мокryn Wielki* (1933), *Мокрин В.* (2003), *Великий Мокрин* (2007) [Габорац, 57]. Оронім утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до назви *Мокрїн* для вказівки на розміри гори та її протиставлення суміж. *Малий Мокрїн* і *Мокрїн* [Габорац, 232, 247]. Опорний компонент *Мокрїн* виник на основі прикм. *мокрїй*, імовірно, за допомогою суф. *-ин* у геогр. значенні або від утраченого ГТ **мокрїн*, синонім. загальнослов. *мокрїна* «мокре місце, багно» [ЕСУМ 3, 499]; пор. ще співвідношення *Мокрїн* і бол. та сінокіс *Мокрик* [СММІЗУ 2, 99], рр. *Сопотїн* та *Сопотїк* (див. *Великий Сопотїн*), яке може свідчити про існування в минулому ГТ на *-ин*, парал. до демінутивів на *-ик*. Походження назви *Мокрїн* від антропоніма *Мокра* за допомогою *-ин* у посес. функції [Габорац, 247] сумнівне з погляду на грам. неузгодження оронімів і номенкл. імені *гора*, а також невідповідність акцент. моделі похідного та твірного слів (від антропоніма *Мокра* очікувалося б. *Мокрин*).
- Великий Сасїк-Кулак** — річка, п. Берди, вп. в Азовське море; *Большой Сасик Кулак* (1786, 1787) [СГУ, 94]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання слов. означення *Великий* (рос. *Вольшой*), що вказує на розміри річки, до тюрк. юкстапозита *Сасїк-Кулак*, у структурі якого опорне *Кулак* походить від ГТ *кулак* «балка, ущелина; те, що видається, чітко виділяється в рельєфі», букв. «вуха»; пор. болг. діал. *кулак* «долина між горбами; котловина; улоговина, яр» [Мурзаев, 310—311], гідроніми з компонентом *Кулак*, *Гулах* у степ. частині України [Отін, 56], а означення *Сасїк* утворено від *сас* / *саз* «болото; заболочена ділянка біля виходу ґрунтових вод» за допомогою суф. *-ик* (< *-ук*) у релят. функції; пор. рр. *Сасїк*, *Сасїчок*, б. *Сасахулах*, стр. *Сасá-Гулак* [СГУ, 488].
- Великий Сопотїн** — річка, л. Десни л. Дніпра (1967) [СГУ, 94]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри об'єкта і протиставляє його суміж. р. *Сопотїн* на Чернігівщині [СГУ, 521], до опорного компонента, очевидно, відантроп. походження: **Сопота* + суф. *-ин* у посес. функції; пор. пол. прізви. *Sopota*, похідне від дієсл. *sopić* «сопіти» [Румут 2, 463]. З огляду на протікання в тому ж р-ні р. *Сопотїк*, *Сопотикъ* (1786) [СГУ, 521] не виключена тотожність суміж. гідронімів (зміна граф. подібного *-к* на *-н* цілком можлива в писемних фіксаціях), які в такій формі являють собою онімизований демінутив на *-ик* від загальнослов. ГТ *сопот*, *сопїт* «джерело, витік річки» [Мурзаев, 516]; пор. пол. *sopot* «джерело, дзюрчання води» [Румут 2, 463], утворене безаф. способом за звук. ознакою від дієсл. *сопїти*, *сопїти* «видавати звуки з присвистом», як *шепїт* від *шепотїти*, *шептати*, *лєпет* від *лєпетати* тощо. Така етимологія є безсумнівною для згаданого гідроніма *Сопотїк*, а

також для назви потоку й суміж. с. *Cónit* у Скол. р-ні Львів. обл. [СГУ, 521].

Великий Стефулець — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Стефулець*, *Стефулець-Великий*, *Stefulec Wielki* (1890), *Стефулець* (1899) [Габорака, 59]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до перенесеної із суміж. полон. назви *Стефулець*, яку пояснюють як утворення на *-ець* від антропоніма *Стефула* з рум. зв'язками [Габорака 59, 362]. Імовіріше, що таку форму мав твірний мікротопонім; пор. похідні назви суміж. потоків *Стефуленський*, *Stefuleński* та *Стефчук* [СГУ, 529—530].

Великий Утлюк — річка, вп. в *Утлюцьк.* лим. (1957); *Большой Утлюк* (1782), *В. Утлюг* (1952), *Любезный Утлюк* (1736—1737), *Любезный Урлек* (1783), *В. Утюка* (1855), *Большой Уклюк* (1865), *Бол. Утлюка* (Б.р.), *Азис-Утлюк* (1792), *Азысь Уклюк* (1786), *Узунь Утлюк* (1788); пор. лим. *Утлюк* (1910), нп *Азизь Утлюк* (1835), х. *Уклюк* (1864), р. *Малый Утлюк*, яка вп. в *Утлюцький* лим., р. *Утлюк*, пр. *Утлюцьк.* лим. [СГУ, 95, 348, 581]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри об'єкта і протиставляє його ін. річкам з подібною назвою, до компонента *Утлюк*, етимологія якого затемнена. Є певні підстави пов'язувати його з *в'утлий*, рос. *утлый*, д.рус. *утльз* «дірявий», що походить від псл. **otьlz* «бедонний», «дірявий»; пор. д.рус. *утьлина* «тріщина», можливо, спорід. хет. *ħant-* «діра, яма, печера» [Фасмер 4, 175; ЕСУМ 1, 440], однак формант *-ук / -юк* зовсім непродукт. в укр. гідронімії, натомість високопродукт. у тюрк. похідних [Трубачев, 203—204]. На користь тюрк. етимології свідчить також ареал поширення назв і відповідні означення *Азис* < *azig* «святий, священний; сильний, могутній; рідкісний, цінний; милий, дорогий», уживане в топонімії Криму [Бушаков, 85] (йому відповідає слов. *Любезный*), та *Узунь* < *изил* «довгий», що теж відбулося в крим. топонімії [Бушаков, 155] і є бл. за значенням укр. *Великий*, рос. *Большой*. Гідронім *Утлюк* є семант. утворенням від д.тюрк. *ütlüg* «такий, що має отвір, заглиблення» (з *üt* «отвір, заглиблення», пов'язаного з *öt* «нора», і суф. *-lug / -luk* у релят. функції [ДТС, 391; 629]); пор. згадуване хет. *ħant-* «діра, яма, печера», якому відповідає псл. **ot + -ьlz* в **otьlz* [Фасмер 4, 175], що можуть мати спільні витоки з і.е. діалектів. Можливо, назва *Утлюк* пов'язана із сакр. уявленнями прихильників поширеного на Сході зороастризму, які поклонялися вогню в усіх його виявах, і виникла на основі тюрк. *ot / ut* «вогонь» за допомогою суф. *-luk / -lyk* за ознакою «місце, де розводили вогонь»; пор. тур. *отлү* «вогняний; знаряддя вогню» [Севортян 1974, 483—484]. Тюрк. походження гідроніма *Утлюк* певною мірою підтверджує його заміна в укр.-рос. мовному середовищі зрозумілим за значенням варіантом *Клюква* [СГУ, 581]. Від гідроніма *Утлюк* семант. способом утворено ойконіми, а за допомогою суф. *-ськ(ий)* у релят. функції — субстант. назву лим. *Утлюцький*, *Утлюцький*.

Великий Фонтан — мис на узбережжі Чорн. моря, у межах м. Одеси [ГЕУ 1, 153]; місц. *Фонтанка*. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий* до первинного *Фонтан* для протиставлення суміж. *Малый Фонтан*, в основі яких ГТ *Фонтан*, що проник зі сх.ром. мов: молд. *фынтына* «колодязь; ключ; джерело», рум. *fintina* «тс.» [Мурзаев, 586]. Можливо, компонент *Фонтан* перенесено з х. *Фонтан* (1855), нині це с. *Фонтанка* в Комінтерн. р-ні Одес. обл. [ТПДСО, 74].

Великий Яровець та Обнога — бот. пам'ятка природи держ. значення, Міжгір. р-н Закарпат. обл.; *Урочище Великий Яровець та Обнога* [ГЕУ 1, 153]. Топонім виник шляхом трансонімізації назви урочища, яка, у свою чергу, постала синтакс. способом унаслідок об'єднання за допомогою сполуч. *та*

- суміж. оронімів *Велікий Яровіць* і *Обнога*; пор. г. *Обнога* на межі Закарпат. та Івано-Франків. обл. [Габорах, 261].
- Велікі Бірки** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. р-н і обл.; відоме з 1410 р. під назвою *Борек*, *Борки* [ГЕУ 1, 153], *Borki wielkie* (1881) [SGKP 2, 312]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велікі* до первинного *Борки*, в основі якого демінутив *борок* у мн. (< ст. укр. *борокъ* < д. рус. *борѣкъ*), похідний від ст.укр. *боръ* «хвойний ліс»; пор. ст.укр. с. *Борокъ*, *Борки* у Волинськ. землі (1438) [ССУМ 1, 113, 114], с. *Малі Бірки* у Гусятин. р-ні Тернопіл. обл. [АТП, 416] (див. *Бірка*, *Борок*).
- Велікі Болотá** — болот. масив, у Самбір. і Дрогобиц. р-нах Львів. обл.; *Великі Дністровські болота* [ГЕУ 1, 153]. Гелонім виник шляхом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *болото* в мн. «грузьке місце з надмірно зволуженим ґрунтом, часто із стоячою водою та вологолюбною рослинністю; багно» [СУМ 1, 215] й означенням *велікі* (див. *Веліка*, *Велікий*). Парал. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі відн. прикм. на *-овські* з основою гідроніма *Дністер*.
- Велікі і Малі Кучугури** — орніт. заказник держ. значення, Василів. р-н Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 154]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *кучугура* в мн. «горб; насипана гірка, штучне підвищення; купа» [СНГТК, 108] і двома означеннями, що вказують на різні за розмірами о-ви на Каховськ. вдсх., де гніздяться бл. 50 видів птахів; пор. с. *Кучугури* в сусід. Якимів. р-ні Запоріж. обл. [АТП, 183].
- Велікі Корівинці** — с-ще міськ. типу, Чуднів. р-н Житомир. обл. [АТП, 153]; відоме з 1585 р. [ГЕУ 1, 154], *Korowiniec*, *Male* і *Wielkie* (1883) [SGKP 4, 422]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велікі*, що вказує на розміри нп та протиставляє його *Малим Коровинцям* [АТП, 153], до первинного *Корівинці*, утвореного семант. способом від катойконіма **коровинці* «жителі або вихідці з **Коровина*»; пор. с. *Коровинці* в Сум. обл. [АТП, 399].
- Велікі Мості** — місто, Сокал. р-н Львів. обл. [АТП, 294]; відоме з 1472 р. [ГЕУ 1, 154] як *Мости* [Янко, 72], *Велікие Мосты* (1981) [СЭС, 206]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велікі* до первинного *Мості* з метою протиставлення поселення за розмірами с. *Мости* в Городоц. р-ні Львів. обл. В основі опорного компонента онімізований ГТ *міст* у мн. «споруда для переходу чи переїзду через річку, залізницю», який мотивував ойконім у давн. значенні, відбитому в д.рус. *мостъ* «міст; гребля; бруківка» < псл. **mostъ* «міст; шматки дерева, дрібні гілки, накидані на болото чи грузьку землю для зручності переходу» < **mesti*, **meta-ti* «кидати» [ЕСУМ 3, 482—483]. Закінч. *-и*, очевидно, вказує на мн. відповідних споруд на річці, де лежить місто, але не виключено, що воно є формальним топонімоторним засобом, який протиставляє ВН твірному апелятиву за ознакою «поселення біля моста». Основа *Мост-* притаманна перев. давнім топонімам у різних мовах [Никонов, 276—277], бо в традиції різних народів було поселятися pobl. створених природою або самими людьми мостів чи переправ у формі греблі через водні об'єкти, що в епоху індустріалізації частково втратило актуальність.
- Велікі Сірогози** — річка, вп. у Великий Айгаманський під; *Сірогози* (1957), *Сърогози* (1862), *Сърогоская* (1889), *Сърогоза* (1865), *Сирагозъ* (Б. р.), *Сърогозъ* (1862), *Северкъ Гозъ* (1787), *Сюрюгозъ* (1793); пор. нп *Верхні Сірогози* і *Нижні Сірогози* *Нижньосірогос.* р-ну Херсон. обл. [СГУ, 94—96], а також с-ще *Сірогози* в тому ж р-ні [АТП, 469—470]. Гідронім утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велікі* до *Сірогози* з метою протиставлення річки за розмірами і місцем суміж. поселенням з

аналог. компонентом у назвах. Опорне *Сірогóзи* являє собою слов'янізовану форму тюрк. за походженням гідроніма *Скюрюгозъ*, утвореного на основі ГТ *гѣз, кѣз* «джерело, струмок», букв. «око» [Мурзаев, 142], який у тур. діалектах розвинув широке геогр. значення: *göze* «джерело, фонтан, протока, що з'явилася навесні й зникає влітку; лунка для висадки огірка» тощо [Севортян 1980, 60—61], та означення *süyüri* «гостроконечний, гострий», *süyüri* «довгастий», яке відбилося в топонімії Криму [Бушаков, 144], Алтаю [Молчанова, 296] та ін. Суч. форма мн. виникла під впливом родових ойконімів на зразок відантроп. *Чорногузи* [АТП, 749] або як вказівка на множинність річкових джерел, струмків.

Великі Сорóчинці — село, Миргород. р-н Полтав. обл. [АТП, 357]; відоме у світі завдяки творам М. Гоголя і міжнарод. *Сорочинському ярмарку; Soroczynce* (сер. XVII ст.) [SGKP 11, 82]; згадується з 20-х рр. XVII ст. як *Краснопілля* [Янко, 72]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великі* до первинного *Сорóчинці* для вказівки на розміри села та його протиставлення суміж. *Малим Сорочинцям* [АТП, 358]. Опорний компонент постав шляхом онімізації катойконіма *сорочинці* — жителі або вихідці з поселення, у назві якого основа *Сорочин-*; пор. сс. *Сорочин* у Вінниц. обл., *Сорочине* (3) у Дніпропетров. і Запоріж. обл., *Сорочинське* в Сум. обл., *Сорочинка* в Миколаїв. обл. [АТП, 724]. Давн. назва *Краснопілля* стала як композит на основі словосп. з опорним ГТ *поле* й означенням *красне* «красиве» або, можливо, семант. способом від незафіксованого апелятива **краснопілля*.

Великоанадóльський за́казник — ліс. заказник держ. значення, Волновас. р-н Донец. обл. [ГЕУ 1, 154]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням, перенесеним з *Великоанадольського лісу*, де знаходиться заказник [ГЕУ 1, 154]. В основі цього прикм. ойконім *Великоанадоль*, суч. *Анадоль* [АТП, 114], до якого приєднано суф. *-ськ(ий)*. Його пояснюють як дериват від гр. *Анадоль*, перенесеного греками-переселенцями з Малої Азії (*Анатолії*) [Янко, 73].

Великодобрóнський за́казник — загальнозоол. заказник держ. значення, Ужгород. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 156]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Велика Добронь* [АТП, 165].

Великодоли́нське — с-ще міськ. типу, Овідіопол. р-н Одес. обл. [АТП, 333]; засн. 1803 р., до 1944 — *Велика Акаржа* [ГЕУ 1, 157], за ін. джерелами — в кін. XVIII ст. під назвою *Грос-Лібенталь* [Янко, 73]. Ойконім постав шляхом основоскладання опорного компонента *Долинське* й означення *Велике*, що протиставляє смт за розмірами с. *Малодолинське* [АТП, 333], назву якого утворено аналог. способом; пор. ще кілька ойконімів *Долинське* з основою ГТ *долина* на території України, два з яких в Одес. обл., а також назву м. *Долинська* (див.) у Кіровоград. обл. [АТП, 619]. Істор. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до компонента *Акаржа*, що зберігся як назва суміж. станції [ГЕУ 1, 157] і походить від гідроніма *Акаржа́* в Біляїв. р-ні Одес. обл. [СГУ, 20]. Етимологія останнього, очевидно, пов'язана з тур. *akar* «проточний» [Бушаков 2003, 79], до якого приєднано топоформант *-(д)жа / -ча*, що утворено від іменинних основ назви з уподібнювально-зменш. значенням. Нім. *Грос-Лібенталь*, букв. «велика улюблена долина», має таку саму внутрішню форму, як і слов. *Великодолинське*.

Великокам'янка — с-ще міськ. типу, Ровеньк. м / р Луган. обл. [АТП, 60], *Каменка* (1929), *Большая Каменка* (1979) [СГУ, 86]. Ойконім виник способом основоскладання від суміж. гідроніма *Велика Кам'янка* (див.), що називає праву притоку Сіверськ. Дінця; пор. 61 *Кам'янку* в ойконімії України, 4 з яких у Луган. обл. [АТП, 635].

- Великоселецький заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Оржиц. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 1, 159]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі трансонімізованого ойконіма *Великоселецьке*; пор. с. *Малоселецьке* в *Селецькій с / р Оржиц. р-ну* Полтав. обл. [АТП, 360].
- Велі-Тарамá** — балка, л. Зх. Кальчика п. Кальміусу, вп. в Азовське море (1875); *Валитарама* (1833), *Вали* (1832), *Велітарáмка*, *Вали Тарама* (1963—1973), *Валітарашь* (1890), *Валі-Тараша* (1923), *Волі-тарама* (1829), *Валитерна* (1913), *Волітерка* (1923), *Веліко-Тарамá* (1957), *Валитерма* (1913), *Волинторома* (1863), *Вагитороша* (1910), *Панно-Івановка* (1923), *Пане-Івановка*, *Пане-Іванова* (1912), *Пансивакова* (1788), *Пананова* (6. р.); пор. зал. ст. *Велі Тарамá* (1979), к. с. *Волітерна* в с. Октябрське Волновас. р-ну Донец. обл. [СГУ, 96]. Гідронім урум. походження, виник на тюрк. діал. основі приазовських греків, у мовленні яких *велі* (*вәлі*) «святий», *тарама* «балка» [Отин 2000, 43—45]. Очевидно, для урумів балка мала певне сакр. значення. Незрозуміла внутрішня форма топоніма для слов. населення Приазовськ. регіону спричинилася до розвитку численних фонет.-орфогр. варіантів назви. Слов. паралелі *Пане-Іванова*, *Пансивакова* тощо мають відантроп. походження й пов'язані з іменем *пана Івана Сивакова* [Отин 2000, 44].
- Вендичáни** — с-ще міськ. типу, Могилів-Подільськ. р-н Вінниц. обл.; відоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 159], *Wendyczanu*, «nad *Wendyczanką*» (1893) [SGKP 13, 208]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *вендичáни*, утвореної за допомогою суф. *-чани*, очевидно, від мікротопоніма **Венди* або за відношенням жителів до місцевості, насиченої відслоненнями та відкладами *венд*: саме в межах Волино-Подільської монокліналі, зокрема в могилів-подільській зоні, виявлено найбільший в Україні розріз *венд*; пор. похідні від ойконіма назви р. *Вендичáнка* в бас. Дністра [СГУ, 96], бот. заказника держ. значення *Вендичáнська Дубіна* [ГЕУ 1, 159].
- Вéпрік** — річки: 1) л. Псла л. Дніпра; *Веприкъ* (1649), *Вепринъ* (1764—1769); пор. у бас. річки с. *Веприк* Гадяц. р-ну Полтав. обл.; 2) п. Івоту л. Десни л. Дніпра; *Веприкъ* (1859); 3) пр. Удаю п. Сули л. Дніпра; *Веприкъ* (1729—1730); пор. у бас. річки с. *Веприк* Ічн. р-ну Чернігів. обл. [СГУ, 96]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-ик* у релят.-демін. функції від апелятива *вепр*, *вéпер* «дикий кабан» [Грінч. 1, 133]. Тотожні топоніми й мікротопоніми поширені на поліссі, в лісостепу й Карпатах, де наявні сприятливі умови (зарості з кущів і дерев) для існування цих тварин, яким давні слов'яни поклонялися ще з язичн. часів; пор. ліс (хащі) *Вéпра*, ліс, ур., сінокіс *Вéпрік*, ліс *Вéприще* у Пн.-Зх. Україні [СММПЗУ 1, 99], ур., яке поросло дрібним лісом *Вéпрік* у Чернігівсько-Сумськ. Поліссі [Черепанова, 56], потік *Вепрóвець* на Закарпатті [СГУ, 96]. З огляду на давні паралелі в ін. слов. та в деяких і.е. мовах (напр., пол. гідронім *Wieprz*) припускають можливе походження гідрооснови від архаїч. псл. **vьpr-* з і.е. **цipro-* «крутий», яке після XII ст. злилося з праформою **vьpr-* «самець свині, кабан» [Babik, 608—609].
- Вéрбич** — річки: 1) л. Собу л. Пд. Бугу (1889); *Вербичъ* (1849); *Werbicz* (1893); пор. кол. с. *Вербич*, ліс *Вéрбич* (1968); 2) річка в Ріпк. р-ні Чернігів. обл.; *Вербичъ* (1729—1730); пор. с. *Вербичі* [СГУ, 96]. Назви утворено за допомогою суф. *-ич* (**itjo*) у специфічній для нього гідронім. функції від апелятива *вєрба́*, що вказує на насиченість узбережжя відповідними рослинами; пор. діал. *вéрбич* «вербна неділя» [ЕСУМ 1, 350] з *-ич* у релят. функції. Можливе перенесення на річки шляхом метонімії відантроп. ойконімів на *-ич(i)*, які продукт. творяться семант. способом від патронімів з відповідним формантом.

Вербівка — численні населені пункти [АТП, 595], водні об'єкти [СГУ, 96—97] тощо, назви яких утворено за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прикм. *вербівий*, що вказує на відношення до відповідних рослин (пор. гідроніми *Вéрбка*, *Вéрбна́*, *Вербóва*, *Вербóвець* та ін. [СГУ, 97]) або ж приєднанням суф. *-івк(а)* до апелятива *верба́* за аналогією до перев. відантроп. топонімів з таким формантом; окремі ойконіми на *-івк(а)* могли виникнути як посесиви або релятиви від прізви. *Верба́*.

Верблужка — річка, п. Інгульця п. Дніпра; *Верблужка больш.* (1850), *Верблужка* (1752), *Большая-Верблужка* (1890), *Б. Верблужка* (1913), *Верблужка* (1953); пор. у бас. річки с. *Верблужка* Новгородк. р-ну Кіровоград. обл., р. *Малá Верблужка* пр. *Великої Верблужки* [СГУ, 97, 338]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від бот. *верблужа трава*, офіц. *верблюдка* «*Corispermum L.*», діал. «волошка розлога», утвореного від апелятива *верблюд* за тією ознакою, що відповідну степ. рослину очоче поїдають вівці, кози та *верблюди* [ЕСУМ 1, 351], останні з яких у Центр. Україні ніколи не водилися. Така етимологія підтверджується найпершою фіксацією назви як *Wierzbluzessyte*, зроблену в сер. XVII ст. Г. де Бопланом, що відповідає місц. *Верблужисте* із суф. *-ист(е)* в деривац. значенні «наявність, послаблена якість, неповнота ознаки без будь-якої емоційної оцінки»; подібні похідні характеризують об'єкт або місцевість за певними природними особливостями: пор. *тернисте*, *бур'янисте*, *кам'янисте*, *лісисте*, *трав'янисте* тощо [Лучик, 78—81]. Означення *Велика* у варіанті гідроніма протиставляє річку за розмірами *Малій Верблужці* й *Сухій Верблужці* [СГУ, 338, 543].

Вергулівка — с-ще міськ. типу, Брянк. м / р Луган. обл. [АТП, 59]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Вергун* [Чучка, 115] або **Вергуль*, апелят. відповідник якого не зафіксовано. Можливо, таким був дериват на *-уль / -уля* від дієсл. основи *верг-* «кидати швирияти»; плести, в'язати» і т. ін., що зводиться до псл. **vergti*, **vьrga* з і.е. *цег(e)g-* «схилити, крутити, згинати, обертати»; пор. укр. діал. *вєрглик* «інструмент для плетіння постолів», *вергун* «солодке печиво», *вергелá* — ірон. прізвисько високої людини, *вергулім* «високий, сильний, але ледачий чоловік», *вергіло* «висока, але незграбна людина» [ЕСУМ 1, 352], діал. *вергу́ля* «губа; губата жінка» з ін. ступенем вокалізації псл. **vьrg-* < і.е. *цег-* «вертити, гнути» [ЕСУМ 1, 331], основа якого відбита в дон. гідронімі *Варгол* та в ін. топонімах й антропонімах [Шульгач 1998, 182—187], а також омонім. назву с. *Вергулівка* в Перевал. р-ні Луган. обл. [АТП, 68] і б. *Вергунка* л. Лугані [СГУ, 98] неподалік від смт *Вергулівка*.

Вересневе — с-ще міськ. типу, Луцьк. м / р Волин. обл. [АТП, 37]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *вересневий*, що постав за допомогою суф. *-ев(ий)* у релят. функції від назви рослини *вєресінь*, *вєрес* «*Calluna vulgaris Salisb.*» за ознакою «місцевість вересу»; пор. *вєресень* «місяць вересу» [ЕСУМ 1, 353—354], похідні від основи цього апелятива поліс. гідроніми *Вересніця*, *Вєресня* [СГУ, 98]. Імовірним є утворення ойконіма за допомогою суф. *-ев(е)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Вересень*; пор. омонім. назву с. *Вересневе* в Тернопіл. обл., а також нп *Вересня* (2) в Житомир. і Київ. обл. [АТП, 596], для яких також можлива мотивація відповідним гідронімом [СГУ, 98].

Вересіч — річка, пр. Остра л. Десни л. Дніпра; *Вересочъ* (1764—1769), *Вересочь* (1898), *Смолинка* (1913); пор. с. *Вересоч* на ній у Чернігів. обл. [СГУ, 98]. Гідронім виник семант. способом від діал. *вересáч* «місце, поросле вересом» [ЕСУМ 1, 353]; пор. поліс. рр. *Вересніця*, *Вєресня* [СГУ, 98]. Парал. назва *Смолинка* постала за допомогою суф. *-инк(а)* в релят. функції від

апелятива *смола*, що вказував на відповідні властивості прибережних хвойних дерев або на смолисто-чорний ґрунт дна чи берегів.

Верещський перевал — гірський перевал через Вододільний хребет Укр. Карпат, на межі Львів. і Закарпат. обл.; *Ворітський перевал* [ГЕУ 1, 160]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* «найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві» [СУМ 6, 133] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного способом трансонімізації давн. закарп. ойконіма *Верещькі*, що називав суч. сс. *Нижні та Верхні Ворота* [Чучка, 115]. Опорний компонент у цих назвах та означення у варіанті ороніма *Ворітський перевал* походять від ГТ *ворота* «прохід, глибока ущелина, яка наскрізь прорізає цілі гірські гряди» [Мурзаев, 130].

Верещиця — річка, л. Дністра в Івано-Франків. і Львів. обл.; *Верещица, Wereszusa* (1884), *Верещиця* (1957), *Wereszyczi potok* (1893), *Верещиця* (1979), *Wreszycza* (1447), «*na rzezce Wressiczi*» (1570), *Weresszczyca* (1962) [СГУ, 98]. Змішування форм з основами *Верещ-* і *Вереш-* ускладнює етимологізування назви. Очевидно, вона виникла за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від апелятива *вереск* «верес» [ЕСУМ 1, 353], а варіанти *Верещиця, Верещица* — приєднанням суф. *-иц(я)* до основної назви цієї рослини *верес*, у структурі якої можливе чергування *-с-* / *-ш-* перед *-иц(я)* < **-ica* (див. *Вересневе, Вересбч*).

Верна — річка, п. Словечни п. Прип'яті п. Дніпра; *Левочь* (1913); пор. с. *Верна* Овруц. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 98]. Гідронім виник семант. способом від апелятива псл. походження **вьгра / *вьгръ* «вир, вихор», «щось зірване, збите, змішане, сплетене; рядно, тканина» тощо, утвореного в гнізді **вьрати, *вьрго* «рвати, обривати», «прясти», «сукаги, скручувати; ткати» з широкими балт. паралелями, що зводяться до і.е. **уер-* «крутити, гнути», ускладненого детермін. *-р-* [Гліаді 2001, 83—86; Фасмер 1, 300]; пор. спорід. оронім *Верпіль* на Івано-Франківщині [Габорака, 61] з іменник. суф. *-іль* (< **-olъ*), назву р. *Вереп* л. Десни л. Дніпра, яка належить до е-ряду (**вьгра, *вьгръ*), що розвинув в укр. мові повноголосся, та похідну в цьому гнізді назву стр. *Верепуть*, яка розвинулася внаслідок народної етимології з давн. *Верепеть, Верепета* [СГУ, 98], псл. **Verpeta* [Гліаді 2001, 86], ліс *Верпета*, поле *Верпіль*, кут. нп (2) і х. *Верпілья* на Волині [СММПЗУ 1, 104].

Вертепи — горби: 1) с. Петранка Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Wertepu* (1887); 2) с. Острівець Городенк. р-ну Івано-Франків. обл.; *Вертепи* (2008) [Габорака, 62]. Назви утворено шляхом онімізації ГТ у мн. *вертєп* «печера; непрохідна ущелина, провалля», «велика скеля», діал. *вєртєп* «яма в річці з виром; непрохідне місце в лісі», *вєртєб* «яма з водою на палі» та ін., що зводиться до псл. **вьртьрь* «печера» < і.е. **урт-* / **uert-* «вертєти» й **-уро-* «вода, річка» [ЕСУМ 1, 358]; пор. потоки *Вєрмін* і *Вермінчик* у Карпатах [СГУ, 98], гора *Вертеб*, г. *Вертебіста* на Івано-Франківщині [Габорака, 62], печ. і суміж. геол. пам'ятку природи держ. значення *Вертеба* в Борщів. р-ні Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 161], спорід. топоніми за межами України [Мурзаев, 117—118].

Вертеча — річка, л. Ворзни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Вертеча* (1729—1730), *Вертечь, Вертечь* (1742), «на р. *Вертечь*» (1786) [СГУ, 98]. Гідронім виник семант. способом від ГТ *вертеча* «місце, де вирує вода» [Данилюк, 16], похідного в псл. гнізді **вьртєті* «вертєти, крутити, обертати» [ЕСУМ 1, 359—360]; пор. мікрогідроніми на Волині *Вертеча, Вертеча Яма, Вертече* [СММПЗУ 1, 105], а також ГТ у серб. і хорв. мовах *вртача* «вир», «долина», «низина», «котловина», спорід. з *вертєп* [Мурзаев, 117] (див. *Вертепи*).

- Верті́вка** — с-ще міськ. типу, Ніжин. р-н Чернігів. обл.; засн. на поч. XVII ст., до 1930 р. — *Веркїївка* [ГЕУ 1, 161], *Werkijewka* (1893) [SGKP 13, 232]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ієк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Вертій*. Він становить трансформований варіант істор. назви пос. *Веркїївка*, утвореної приєднанням суф. *-ієк(а)* до чол. імені *Веркїй*, *Верка*, що з *Аверкїй*, *Оверко* [Чучка, 115], або ж відбиває характерне для діалектів чергування *-т- / -к-*.
- Верх, Верхі́** — численні назви або компоненти складених назв горбів, гір, хребтів і т. ін. в гірських регіонах України [Габорака, 62—67], які постали шляхом онімізації загальнослов. ГТ *верх* «верхівка, вершина гори, горба; початок, витік річки» [Мурзаєв, 118] < псл. **vъrxъ* «верх, верхня частина», похідного від і.е. **u̯rsu-s* «підвищене місце» [ЕСУМ 1, 360—361]. Безаф. семант. утворення від цього ГТ продукт. в оронімії й непродукт. в гідронімії.
- Верх Коретвину** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Верх Коритвину* (2006), *Коретвина* (2003), *Гуретвина*, *Коретвинний*, *Верх Коретвенний*, *Верх Коретвина* (2008), *Wierch Guretwyna* (1880), *Guretwyna* (1881), *Koretwenny*, *Wierch Koretwenny* (2000), *Wierch Koretwynu* (2006) [Габорака, 63]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *верх* «верхівка, вершина гори, горба» [Мурзаєв, 118] й означенням у формі род. відм. мікрогідроніма *Коретвина* (*Коритвина*), в основі якого апелював *коритвина* «долина між двома горами чи пригорками», «западина між горами» [Габорака, 63].
- Верхівцеве** — місто, Верхньодніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 81]; засн. 1884 р., до 1904 — *Любомирівка* [ГЕУ 1, 161], *Верхівцеве* (1981) [СЭС, 215]. Ойконім виник за допомогою закінч. *-е*, приєднаного до прізви. *Верхівцев* [СПЧ, 71], рос. *Верхівцев* [Ганжина, 101], що належала першому начальнику та інженерові місц. залізниці [Янко, 74]. У його основі апелював *верхівець* «верхівець; горянин» [Грінч. 1, 140], «житель верховини або верхів'я річки» і суф. *-ев-*, що змінив свою функцію з антропонім. на ойконімну; пор. утворені семант. способом від форми мн. цього апелютива назви нп (4) *Верхівці* [АТП, 596]. Істор. назва постала за допомогою суф. *-ієк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Любомир*.
- Вёрхне Озєрище** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл.; *Урочище Вёрхне озєрище* [ГЕУ 1, 161]. Топонім виник способом трансонімізації назви урочища, утвореної внаслідок приєднання означення *Вёрхне* до давн. назви ур. *Озєрище* з основою апелютива *озєрище* «місце, де було (є) озеро» [Габорака 2011, 371].
- Вёрхне óзеро** — оз. льодовик. походження, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 161]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óзеро* й означенням *вёрхне*, яке вказує на вище (1628 м) знаходження *Вёрхнього озера* порівняно з *Нїжнім óзером* (1515 м), що лежить на тому самому масиві *Чорногора* [ГЕУ 2, 412].
- Вёрхне Провáлля** — річка, л. Великої Кам'янки п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Верхнее Провальє* (1822—1832), *Б. Провальє* (1778), *Провалы* (1787), *Верхній Проваль* (1837—1839), *Провальє* (1918); пор. зал. ст. *Провальє* (1910), суч. с. *Провалля* Свердловськ. р-ну Луган. обл. [СГУ, 98—99]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вёрхне* до первинної назви *Провáлля* для протиставлення річки за місцем протікання суміж. р. *Нїжне Провáлля* [СГУ, 388]. Опорний компонент постав семант. способом від ГТ *провáлля* «глибока безодня, прірва», «яр; глибокий крутий яр», «крутий відвісний берег», «велика яма (природна)» тощо [СНГТК, 163—164].
- Вёрхне Синьовідне** — с-ще міськ. типу, Скол. р-н Львів. обл. [АТП, 293]; місц. *Вёрхне Синьовідське*, д.рус. *Синеволодьско*, *Синеводско* (1240), *Synowódzko*

- Niżne i Synowódzko Wyżne* (XIX ст.) [ЕСЛГНПР, 143], до 1946 р. — *Синьовидсько-Вижне* [ГЕУ 1, 162]. Суч. назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вérхне* до ойконіма *Синьовідне* для протиставлення смт за місцем знаходження с. *Нижне Синьовідне* (< д.рус. *Синеводско*) в цьому ж р-ні [АТП, 293]. Опорний компонент є істор. ойконімом, який постав шляхом субстантивації та онімізації відн. прикм. на -сько, похідного від словосп. з ГТ *водá* (у варіанті *Синеводско*) або з синонім. діал. *волод* «волога» [ЕСУМ 1, 418] (у варіанті *Синеволодсько*) й означенням *сінній*, що вказувало на колір місцевості в горах біля впадіння р. Опору в Стрий, де лежить нп; пор. поширені ороніми з основою *Син-* у Карпатах [Габора, 343—345]. Заміна істор. *Синеводско* суч. *Синьовідне* через **Синьоводне* зумовлена продуктивністю суф. -н- у прикм. з основою *вод-* і впливом актуального для гірської місцевості апелятива *краєвід* та прикм. *відний*.
- Вérхне Солонéцьке óзеро** — заплавне озеро, Голопристан. р-н Херсон. обл., на о-ві Білогрудів у пониззі Дніпра [ГЕУ 1, 162]. Лімонім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вérхне* до назви *Солонéцьке óзеро*, що побл. с. *Солонці* в сусід. Цурюпин. р-ні, для протиставлення дельт. оз. *Ніжне Солонéцьке óзеро*, що на тому самому о-ві Білогрудів [ГЕУ 2, 413].
- Вérхній Нагóльчик** — с-ще міськ. типу, Антрацит. м / р Луган. обл. [АТП, 56]; засн. у 2-й пол. XVII ст., до 1900-х *Осипівка* [ГЕУ 1, 162]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вérхній* до первинного *Нагóльчик* для протиставлення поселення за місцем знаходження смт *Нижній Нагóльчик*, яке входить до складу тієї ж міської ради [АТП, 57]. Опорний компонент постав шляхом трансонімізації суміж. гідроніма *Нагóльчик* [СГУ, 382], похідного від демінутива **нагóльчик* «невелике непокрите рослинністю місце», в основі якого прикм. *нагóльний* «без покрішки» [Даль 2, 394], що розвинув характерне для сх.укр. говірок геогр. значення; пор. нп *Нагóльне* в Донец. обл., *Нагóльно-Тарасівка* в Луган. обл. [АТП, 676], назви б. і р. *Нагóльна* (див.). Істор. ойконім *Осипівка* утворено за допомогою суф. -івк(а) в релят.-посес. функції від чол. імені *Осип*.
- Вérхній Рогáчик** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 465]; засн. 1786 р. [ГЕУ 1, 162], *Вérхній Рогáчик* (1981) [СЭС, 214]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вérхній* до первинного *Рогáчик* для протиставлення поселення за місцем знаходження с. *Нижній Рогáчик* у цьому ж р-ні [АТП, 465]. Опорний компонент постав шляхом трансонімізації суміж. гідроніма *Рогáчик* (див.), утвореного семант. способом від демінутива **рогáчик* (< *рогáч*) з геогр. значенням «невелике розгалуження; об'єкт, який має форму рогів, розвилки»; пор. ГТ *рогáтина* «місце, де розходяться дві річки» [Данилюк, 83], нп *Роги*, *Рогань* [АТП, 710], *Кривій Ріг* (див.), рр. *Рóги*, *Рóгівка*, *Рогáнь*, *Рогáчівка* [СГУ, 466] та ін.
- Верхньодніпрóвськ** — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 81]; засн. 1780 р. [ГЕУ 1, 160] на місці сл. *Григорьєвка* [Феодосій, 371], *Верхнедніпрóвск* (1981) [СЭС, 214]. Ойконім виник складносуф. способом на основі словосп. *Вérхній Дніпрó* з приєднанням -овськ у релят. функції. Можливе його безаф. утворення від *Верхньодніпрóвський* (басейн, район тощо). Назви нп з основою *Дніпр-* і суф. -овськ- поширені в Україні: пор. сс. (б) *Дніпровське*, 3 з яких у Дніпропетров. обл. [АТП, 618].
- Верхньодністрóвська улóговина** — акумулятивна рівнина в Передкарпатті, у межах Львів. та Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 163]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *улóговина* «велике заглиблення в рельєфі місцевості, западина з пологими схилами» [СУМ 2012, 1195] й означенням у формі відн. прикм. на -ська, що постав на осно-

ві словосп. *Вёрхній Дністёр*; пор. утворені аналог. способом назви *Верхньодністрівські Бескідиди* в межах Львів. обл., *Верхньопріп'ятська низовина* в межах Волин. і Рівн. обл., *Вёрхньотисинська улогівина* на Закарпатті [ГЕУ 1, 163—164].

Вёрхня Біленька — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Верхня Бѣленькая* (1850), *Верхняя Бѣлинка* (1837—1839), *Верхняя Билинка* (1778), *Верхне-Бѣленькая* (1877), *Верх. Бѣленская* (1775), *Бѣленькая* (1833), *Белоу колодезь* (поч. XVII ст.), *Velenka* (1699) [СГУ, 99]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вёрхня* до первинного *Біленька* для протиставлення об'єкта за місцем знаходження р. *Нижня Біленька*, б. й потоку *Біленька* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 53—54, 389]. Опорний компонент утворено шляхом субстантивації та онімізації прикм. *біленька*, що є пестл. формою до *білий* у значенні «чистий, прозорий, придатний для вживання»; пор. варіант *Белоу колодезь* (див. *Біла, Білка*).

Вёрхня Дворічна — річка, п. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Верх. Двуречная* (1934), *Вишняя Двурѣчная* (1850), *Двурѣчная* (1646), *Двурѣчка* (1773), *Фигулівська (Хвигулівська) Річка* (1960—1966); пор. сл. *Двурѣчная* (1625), суч. нп *Дворічна, Дворічанське Дворічан*. р-ну Харків. обл. [СГУ, 99]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вёрхня* до первинного *Дворічна* для протиставлення об'єкта за місцем знаходження р. *Нижня Дворічна* [СГУ, 389]. Опорний компонент постав шляхом субстантивації та онімізації форми жієн. роду відн. прикм. *дворічний*, утвореного складносуф. способом за допомогою *-н(ий)* у релят. функції від словосп. *дві ріки* за ознакою «річка, утворена злиттям двох ін. річок» або «річка, русло якої роздвоєне, утворює два рукави, що зливаються».

Вёрхня Терса́ — річка, л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (кін. 20-х рр. XIX ст.); *Верхняя Терса* (1775), *Вер(х)нетерса* (1792), *Вер. Терса* (1782), *Верхняя Терцъ* (1778), *Вер. Терец* (1781), *Большая Терса* (1776), *Терсы* (мн., 1760), *Terzie R.* (2-а чв. XVIII ст.); пор. х. *Верхняя Терса* (1898), суч. с. *Верхня Терса* Гуляйпідл. р-ну Запоріж. обл. [СГУ, 99]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вёрхня* або *Велика* (в істор. варіанті) до гідроніма *Терса́* для протиставлення річки за місцем знаходження або розмірами суміж. водним об'єктам: б. *Малá Терса́*, б. *Нижня Терса́*, р. *Серédня Терса́* [СГУ, 342, 389, 498]. Опорний компонент постав за допомогою закінч. *-а*, яке узгоджує його з номенкл. іменем *річка, балка*, до онімізованого тюрк. *ters* «протилегний; кривий; неслухняний, непокірний; зворотний бік»; пор. у Криму г. *Терс, Терс-Топе, дж. Терес-Агач, печ. Терс-Коба, ур. Терскунда, с. Терс-Конду* [Бушаков, 150—151]. Ознаки вихідного чол. роду гідроніма *Терса́* простежуються у варіантах *Вер. Терец, Верхняя Терцъ*. У тюрк. мовах значення твірного ГТ *терс* «протилегний» при пд. орієнтації племен пов'язували з пн. стороною перев. схилів гір, хребтів, які знаходилися в тіні, тому саме від цього апелювання походять назви гір (2) *Терса* на Івано-Франківщині, що безпідставно пов'язують з укр. *тирса* «висока жорстка лісова трава» або угор. *terseg* «рівнина» [Габорака, 378] (зміна тюрк. кінц. наголосу в прикарп. оронімах зумовлена пол. впливом).

Вёрхня Хóртиця — річка, п. Річища п. рук. Дніпра (1913); *Хортицъ* (1781—1782), *Верхняя Хортица, В.Кортичъ* (1913), *Верхняя-Хортица* (1890), *Вёрхня Хóртиця* (1979); пор. кол. нп *Верхня Хортиця* (тепер м. Запоріжжя) [СГУ, 99]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вёрхня* до топоніма *Хóртиця* для протиставлення суміж. рр. *Серédня Хóртиця, Хóртиця* [СГУ, 499, 593], о-ву *Хóртиця* (див.).

Верхня́чка — 1) річка, п. Уманки л. Ятрані п. Синюхи л. Пд. Бугу (1917); *Werchniaszka* (1893); 2) с-ще міськ. типу, Христинів. р-н Черкас. обл.

[СГУ, 99]; засн. наприкін. XVI — на поч. XVII ст. [ГЕУ 1, 162]; *Яворовець*, *Wierzchniaszka* (1787), с. *Верхнячка* (1785) [Гонца, 39]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від апелятива *верхняк* «верхній шар ґрунту», «верхня частина чого-небудь» [ВТССУМ, 83] за ознакою «річка, вода якої протікає або витікає з верхнього шару ґрунту». Ойконім постав способом трансонімізації гідроніма; пор. с. *Верхнячка* в Скол. р-ні Львів. обл. [АТП, 293]. Істор. назва пос. *Яворовець* (із XVI—XVII ст.) виникла за допомогою суф. *-ець* у релят.-атрибут. функції від прикм. *яворовий* «стос. до *явір*», у XVIII ст. вона була замінена суч. *Верхнячка*.

Верховіна — 1) гірська обл. Укр. Карпат, заселена верховинцями; у вузькому сенсі — частина Середньокарпатської улоговини обабіч головного Карпатськ. хребта, заселена бойками з частиною верховинців [ЕУ 1, 233]; 2) с-ще міськ. типу, Івано-Франків. обл. [АТП, 188]; відоме з 1424 р., до 1962 — *Жиб'є* [ГЕУ 1, 164], *Верховіна* (1981) [СЭС, 215]. Макрооронім утворено семант. способом від ГТ *верховіна* «гірська місцевість» [ЕСУМ 1, 360], *верховіна* «підвищення», «гора, вершина», «висока смуга гір», «гори», «гірська країна» [Мурзаев, 118], поширеного, крім української, в зх. слов. мовах, а також у деяких пд.-зх. діалектах Росії [Габорака, 65; Мурзаев, 118]. У його основі прикм. *верховій*, похідний від апелятива *верх* (див. *Верх*, *Верхи*). Омонім. є назви потоку й р. *Верховіна* в бас. Верх. Дністра [СГУ, 99], які утворено від ГТ *верховіна* в значенні «початок річки; місце, звідки починається річка» [Вербич 2007, 17]. Крім топонімії, апелятив *верховіна* й тотожний оронім відбилися в перев. зх.укр. антропонімії [Чучка, 115]; пор. ще складений ГТ *могила-верховіна* «курган на підвищеному місці, зазвичай сторожовий пост» [Грінч. 1, 140]. Ойконім *Верховіна* виник унаслідок трансонімізації ороніма; пор. *Верховинський вододільний хребет*, що розділяє витoki Чорного Черемоша і Прута на території *Верховин*. р-ну (центр — смт *Верховіна*) [Габорака, 65]. Істор. назва поселення постала як посесив на **-је* від апелятива *жаба* за ознакою «жаб'яче місце» в бас. Чорн. Черемошу, де лежить с-ще.

Вершіна — річки (3) на поліссі, балка в бас. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 100]. Назви виникли семант. способом від ГТ *вершіна* «верхів'я річки», «початок яру» [Грінч. 1, 141] з основою *верх* (див. *Верх*, *Верхи*). Характерно, що в укр. топонімії від ГТ *вершіна*, який має також значення «горішня частина горба, підвищення» [СНГТК, 37], ороніми непродуктивні (пор., відсутність семант. утворень від нього в назвах гір і полонин Івано-Франківщини [Габорака, 67]), але поширені, крім гідронімів, мікрогідроніми: *Вершіна* — оз., б., витік р. Убеді на Сумщині, *Вершіни* — ур., ст. русло Ваги, яке заповнюється водою, на Чернігівщині [Черепанова, 58] та ін.

Веселе — с-ще міськ. типу, Запоріз. обл. [АТП, 172]; *Весёлое* (1981) [СЭС, 215]; пор. понад 90 нп із назвою *Веселе* перев. в пд. і сх. обл. України [АТП, 597]. Ойконім виник за зовнішнім сприйняттям поселення способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду прикм. *веселий* «строкатий, різнобарвний — приємний на вигляд» [СУМ 2012, 97] (< псл. **veselъ* «буйний, пишний, повнокровний, кольоровий, який грає живими, яскравими кольорами, який радує; веселий» [ЭСБМ 2, 326]). Висока продуктивність відповідних ойконімів на пд. і сх. України певною мірою зумовлена ідеологізацією таких назв у СРСР та їх легшим засвоєнням на пізн. заселених і лояльніших до радян. влади землях; пор. ойконіми з компонентами *Весела*, *Веселий*, *Веселі*, *Весело* здебільшого в зазнач. регіонах [АТП, 597—598].

Веселинове — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 308]; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 1, 166], *Веселиново* (1981) [СЭС, 215]. Ойконім виник унаслідок конвєрсії прізви. полковника *Веселинова*, який був власником землі, де лежить

- поселення [Янко, 77]. З огляду на місце знаходження смт (неподалік Одес. обл. і на шляху міграції болгарів на територію суч. Кіровоградщини), назва нп, очевидно, мотивована болг. іменем *Веселин* з основою пд.слов. антропоніма *Весел* [Чучка, 116].
- Веселі Боковеньки** — дендр. парк держ. значення, Долинськ. р-н Кіровоград. обл. [ГЕУ 1, 166]. Дрімонім виник способом трансонімізації суміж. ойконіма *Веселі Боковеньки* [АТП, 238], в основі якого два гідроніми: назва б. *Весела* і назва р. *Боковенька*, в яку впадає балка [СГУ 100]. Форма мн. твірного ойконіма могла бути зумовлена змішуванням зазнач. та ін. суміж. гідронімів з основою *Боков-* (див. *Бокова*), що знайшло формальне вираження за допомогою *-и* в топонім. функції.
- Веселівський заказник** — бот. заказник держ. значення, Кременец. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 166]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Веселівка* [АТП, 421].
- Веселка** — річки: 1) пр. Витоги л. Сніводи л. Пд. Бугу (1975); 2) с. Берилове Кривозер. р-ну Миколаїв. обл. (1967) [СГУ, 100]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в субстант. функції від прикм. *веселий* у давн. значенні «буйний, пишний, повнокровний» і т. ін. [ЭСБМ 2, 326]; пор. бб. *Весела* (4), р. *Веселуха*, прот. *Веселий Літник* [СГУ, 100] (див. *Веселе*).
- Веснярка** — 1) річка, п. Сарати п. Білого Черемошу п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю (1909); *Wiesnarka* (1973) [СГУ, 100]; 2) полонина; *Веснярка* — гори (4) на Івано-Франківщині [Габора, 67]. Назви утворено семант. способом від зх.укр. *веснарка* / *веснярка* «будівля, де навесні зупиняються пастухи; стайня, кошара, де утримується навесні худоба; пасовище, де випасається навесні худоба»; пор. гуц. *зимарка* «будівля, де взимку зупиняються пастухи; стайня, де взимку утримують худобу»; ороніми *Веснарківий Горган*, *Веснярки* на Івано-Франківщині [Габора, 67—68].
- Ветлінка** — річки: 1) л. Берестка л. Уборти п. Прип'яті п. Дніпра; *Ветлінка* (1913); 2) л. Невашу л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1913) [СГУ, 100]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від діал. *ветліна* «верба, лоза», що постало на основі діал. *ветла* «верба» (< псл. **vѣtъla* «верба», пов'язане з **vѣtъz* «гілка, вітка») [ЕСУМ 1, 366]; пор. семант. співвідн. гідроніми з основою *Верб-* [96—98], мікротопоніми *Ветли*, *Ветліна*, *Ветлиця*, *Ветлівка* на Волині [СММІЗУ 1, 108].
- Взмуть** — річка, п. Сейму л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Взмуть* (1913) [СГУ, 100]. Гідронім виник за допомогою суф. **-жь* у субстант. функції від дієсл. *взмутити* «скаламутити»; пор. *муть* від *мутити* «каламутити» < псл. **mōtiti* «мутити» [ЕСУМ 3, 541—542], рос. діал. *взмуть*, *взмутка* «дія того, хто колотить, мутить рідину» від *взмутить* «робити мутним, мутити рідину; збовтувати, збивати» [Даль 1, 199].
- Вігівка** — річка, пр. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Виговка* (1913), *Vigovka* (1968); пор. там же с. *Вигів* Коростен. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 100]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від ойконіма *Вигів*, що являє собою посесив на *-ів* від незасвідченого антропоніма **Виг*. Ойконім *Виговъ*, який лежить в основі прізви. *Виговський* / *Вигівський*, зафіксовано у документах XVII ст., а з XV ст. ця назва стосується, очевидно, урочища, в межах якого постало поселення [Карп., 41—42]; пор. відантпроп. назву с. *Вигівка* в Галиц. р-ні Івано-Франків. обл. [АТП, 189].
- Вігода** — 1) с-ще міськ. типу, Долин. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 191]; засн. 1883 р. [ГЕУ 1, 170]; 2) гора, у смт *Вігода* [Габора, 68]. Ойконім виник семант. способом від апелатива *вігода* «те, що дає якийсь прибуток, зручність у чомусь, сприятливі умови» [СУМ 1, 375], пов'язаного з псл. **godъ* < і.е. **ghedh-* / **ghodh-* «відповідний, стосовний, добрий» [ЕСУМ 1, 544—

545]. Такі назви надавали поселенням або об'єктам, які стояли в зручних для прибуткової діяльності місцях [Бучко 1990, 57], а також вигідним для людей природним місцям; пор. *Вигóда* — 1) ліс, де росте багато ягід та грибів, Львів. обл.; 2) р-н, у якому будинки побудовані у *вигідному* місці, Львів. обл.; 3) хутір, розташований у *вигідному* місці, Рівн. обл.; 4) село на Берестейщині; 5) урочище на Волині [СММПЗУ 1, 111]; 6) населені пункти (11) в різних обл. України [АТП, 598]. Оронім *Вігодa* постав унаслідок трансонімізації суміж. ойконіма.

Відриця — річка, п. Десни (нижче Остра) л. Дніпра в Київ. обл.; *Видрица*, *Вьдра* (1913) [СГУ, 101]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в релят.-демін. функції від варіанта *Видра* або безпосередньо від апелатива *відра* в геогр. значенні (< псл. **vydra* < *vydrati*), збереженого перев. в поліс. говорах сх.-і зх. слов. мов; пор. блр. *вьдра* «глибоко, але грубо оброблена земля»; рос. діал. *вьдра* «заглибина в дереві, паз, жолоб»; пол. діал. *wydra* «бородавка на обличчі» [Шульгач, 318]. Мотивац. ознака гідронімів з різним ступенем вокалізації псл. **der-* / **dъr-* / **dъr-* «дерти, бити; роздирати на частини; здирати і т. ін.» [ЕСУМ 2, 40—41; ЭССЯ 5, 218] відбилася в численних слов. утвореннях зі спорід. основами *Дор*, *Дран*, *Здор*, *Здр*, *Здер*, *Здир*- та ін. [Лучик, 158—160]; пор. ще демін. утворення *Відринка* в бас. Прип'яті та *Видричка* в бас. Тиси [СГУ, 101]. За народною етимологією топоніми з основою *Видр-* часто пов'язують з відповідними водяними тваринами, які не завжди водяться у місцях з такими назвами: пор. хутір *Видра*, с., куток нп, вул., поле та ін. об'єкти на суші, які мають назву *Відранка* в пн.-зх. частині України [СММПЗУ 1, 112]. Поодинокі доістор. гідроніми можуть бути реліктами семант. утворень від апелатива *відра* «водяна тварина» (< псл. **vydra* < і.е. **udra*, **udro-* «той, що живе у воді» від кореня **ued-* / *-ud-* «вода» [ЕСУМ 1, 371]), зумовлене культовим поклонінням язичників відповідним звіркам.

Відубичі — узгір'я, м. Київ; *Видобычи* (1096), «на *Видобычи*» (1070), «надъ *Видобичемъ*» (1096), *Видобичь* (1097), *Видобычь* (1097), «на *Видобичь*» (1097), *Видыбичи*, *Вьдубичи* (б. д.), як с. *Видубычъ* (1647) [ЕСЛГНПР, 38]; уперше згадується у формі «на *Видобычи*» 1070 р. [Железняк 2014, 30]. Припускають, що первинною була назва *Видобычь*, котра виникла як посесив на *-j(ь)* від антропоніма **Видобытъ* з основами **vid-* «вид, форма; лице» (< і.е. **ueid-*, **uid-* «дивитися, знати» [ЕСУМ 1, 370]) і *-byt-* (< **byti* «бути») [ЕСЛГНПР, 38; Железняк 2014, 31]. Суч. форма, яка також відома ще з літоп. джерел, постала під впливом мн. геогр. об'єктів (горбів) або продукт. у топонімії відпатр. утворень на *-ичі*.

Віжниця — місто, Чернівець. обл. [АТП, 519]; відоме з кін. XV ст. [ГЕУ 1, 171], *Вишница* (1623), *Вижница* (1644), *Wiczynca* (сер. XVIII ст.), *Wiznitz* (1848), місц. *Віжница* [ТГРЧО, 21], *Віжница* (1981) [СЭС, 221]. Ойконім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від місц. *вижній* «верхній» [ТГРЧО, 21], *вижний* «верхній, горішній», похідного від основи *вис-* (*високій*), парал. до *вузеј* «вище», *шуз* «височина» і под. [ЕСУМ 1, 372]. Топоніми з основою *Вижн-* функціонують перев. на Буковині та в Прикарпатті [Габорац, 68—70; СГУ, 101]; пор. назви рр. *Віженка* п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю, яка є демінутивом від *Віжниця* [Карпенко, 109], *Віжівка* на Поліссі, ороніми та гідроніми з компонентами *Віжна*, *Віжне*, *Віжній*, *Віжня* [Габорац, 68—70; СГУ, 101], *Віжницька улóгòвина* [ГЕУ 1, 171].

Візниця — річка, п. Латориці л. Бадрогу п. Тиси л. Дунаю; *Візниця*'а (1972), *Ріка*, *Рімава*, *Bystri*, *Bistri*, *Вьзницкая Рька*, *Вьзницкій Поток*, *Рьмава* (1929), *Vuznice*, *Візниця* (1935); пор. у бас. річки нп *Верхня Візниця* Мукачів. р-ну Закарпат. обл. [СГУ, 101—102]. Гідронім виник за допомо-

гою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від відн. прикм. **візний* з основою апелютива *виз* «білуга *Asipenser huso* L.», який є запозиченням із зх. слов. мов [ЕСУМ 1, 372]. Ойконім *Верхня Візниця* утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Верхня*, яке вказує на відповідну частину річки, до трансонімізованого гідроніма, який входить до типол. ряду на зразок *ріба — рібний — Рібниця* (укр. назва міста в Молдові). Імовірним є етимол. зв'язок назви з гідронімом *Візня* (див.). Парал. назва *Ріка*, яка продукт. в Закарпатті та Прикарпатті [СГУ, 463—464], має прозору етимологію, як і істор. гідронім *Bystri* (< *бістрий*). Ще один істор. гідронім *Pimava* постав за допомогою архаїч. форманта *-ava* в релят-атрибут. функції від збереженого в рос. діалектах апелютива *ремá* «заплавні кущі та ліс уздовж річки; вся річкова долина» [Даль 4, 91], ненаголош. *-e* в структурі якого наблизився до *-и* в основі назви річки.

Віла — численні назви балок, річок, струмків, ярів, сінокосів, боліт, кут. нп, доріг, лісів, урочищ та ін. геогр. об'єктів [СГУ, 102; СММПЗУ 1, 114—115; Черепанова, 59], які виникли семант. способом від апелютива *віла*, *віли* (псл. **vidlo*, мн. **vidly* «вила; що-небудь роздвоєне; пристосування для намотування» < **viti* «вити» < і.с. **vei-* «вити, намотувати» [ЕСУМ 1, 374], який розвинув у слов. мовах геогр. значення; пор. укр. діал. *віли* «розгалуження русла річки», «місце злиття двох річок», «місце з'єднання двох доріг», пол. діал. *widly* «кут між двома річками, що з'єднуються» та ін. [Шульгач, 310]. Фонет. варіантом топоніма є назва р. *Віля* в бас. Тиси обл. Ужгорода [СГУ, 102], якщо це не семант. утворення від дієприкм. форми зі спорід. основою *вил-* (псл. **vil-*) дієсл. *віти* «скручувати», що могла відбитися і в ін. гідронімах; пор. *виляти* [ЕСУМ 1, 375].

Вілкове — місто, Кілій. р-н Одес. обл.; уперше згадується в істор. матеріалах 1762 р. [АТП, 320, 328], *Вілково* (1981) [СЭС, 223]; за ін. джерелами, місто засн. 1746 р. на лівому бер. Дунаю, де річка поділяється на три відноги, старовірами [ЕУ 1, 248] під назвою *Липованське*, пізн. *Вилків* [ГЕУ 1, 173]. Ойконім, очевидно, є посесивом на *-ов(е)* від гіпокористики **Вилко* пд.слов. імені *Вілчико* [Чучка, 117] або незафіксованого антропоніма **Вилок*, занесеного в бас. Дунаю рос. старовірами, в основі якого апелютив *вилók* «качан, кочень капусти», мн. *вилкі* [Даль 1, 204]. Імовірно також утворення ойконіма за допомогою суф. *-ов(е)* в релят. функції від демін. *вілка*, *вілки* в геогр. значенні, яке може відбивати три відноги річки, де лежить поселення; пор. рос. діал. *вилки* «межір'ччя», укр. *вила* «підвищення, що має три кінці, з яких один довший від двох інших» [Мурзаев, 122]. Істор. назва *Липованське* постала як субстант. прикм. на *-ське*, утворений від групової назви старообрядців *липовани*.

Вилок — с-ще міськ. типу, Виноградів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 158]; засн. 1304 р. [ГЕУ 1, 173]; *Вилок*, *Уйлак* [Галас 1957, 82]. Суч. назва *Вилок*, *Вилок* являє собою українізовану форму (можливо, під впливом асоціат. зв'язку з *вила* / *віла* або демін. *вилок*) угор. за походженням композита *Уйлак*, в основі якого словосп. *új lak* «нове село», що пройшло складний шлях фонет. адаптації: *Ujlak* > *Вуйлок* > *Війлок* (у місц. говірках *-o-* в закритому складі перед *-j-* дало *-j-*) > *Війлок* > *Вілок* як штучне утворення від народного *Війлок* [Галас 1957, 82] (див. *Вілкове*).

Вінарка — річка, п. Ірпеня л. Дніпра в Житомир. обл.; *Винарка* (1864), *Winar-ka*, *Winiarka*, *Кривнянка* (1864, 1892), *Krywarka*, *Krywianka* (1893), *Кривинка* (1913), *Кривенка* (1920) [СГУ, 102]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від апелютива *винár* «власник винної крамниці» [СУМ 1, 439], «винороб», «торговець вином», «винокур» [Чучка, 117] або *винárня* «винна крамниця; пивниця» [СУМ 1, 439]. Парал. гідронім *Кривенка* та його варіанти походять від назви с. *Криве*, через яке протікає річка [СГУ, 102], хоч можлива спільна мотивація

- ойконіма та гідроніма прикм. *кривий* за відповідною ознакою місцевості з нерівними, вигнутими, покрученими геогр. об'єктами.
- Вінники** — місто, Червоноармійська р / р м. Львова [АТП, 273]; засн. у 2-й пол. XIII ст. [ГЕУ 1, 173], *Winniki* (1893) [SGKP 13, 560], *Вінники* (1981) [СЭС, 225]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізв. *Винник*, в основі якого апелював *вінник* «винокур» [Грінч. 1, 173], «той, хто виготовляв горілку і спирт» [СУМ 1, 441]; пор. похідну від цього антропоніма назву б. *Вінникова* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 102].
- Виноградів** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 158]; засн. у IX ст., до 1946 р. — *Севлюш* [ГЕУ 1, 174], *Виноградов* (1981) [СЭС, 226], з X до XIII ст. — *Угочей* [Янко, 79], *Nugasha* (1332—1337), *Vgova*, *Угоча*, *Ugosca* [Галас 1957-а, 205]. Суч. ойконім виник як калька угор. *Севлюш*, букв. «виноградне» [Янко, 79], за допомогою суф. *-iv* у релят. функції від назви рослини *виноград*, яка займає важливе місце в господарському й культурному житті Закарпаття та ін. виноробних регіонів України; пор. поширені перев. в таких обл. ойконіми *Виноград*, *Виноградар*, *Виноградівка*, *Виноградне*, *Виноградний*, *Виноградове* та ін. [АТП, 598], гідроніми *Виноградівка*, *Виноградна* (2), *Виноградний* [СГУ, 102]. Походження назви *Угоча* (*Ugosca*) пов'язують з двома версіями: 1) від **u + Cost + ja*, де *Cost* «гість» (Е. Моор, Я. Станіслав); 2) *Угоча < Угодча < Угодьча*, яке є посесивом на **ja* від антропоніма *Угодь* [Галас 1957-а, 205].
- Виноградне** — с-ще міськ. типу, Ялт. (Чеховська) с / р у Криму [АТП, 255], рос. *Виноградное*. Ойконім виник способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *виноградний*, утвореного за допомогою суф. *-н(ий)* від назви рослини *виноград*; пор. численні ойконіми *Виноградне* перев. на пд. України [АТП, 598], назви бб. *Виноградна*, руч. *Виноградний* [СГУ, 102] (див. *Виноградів*).
- Вир** — річки, їхні частини, ручаї тощо в різних регіонах України та в ін. слов. країнах [СГУ, 103; СММПЗУ 1, 116; Гліаді, 318; Черепанова, 59—60]. Назви походять від загальнослов. ГТ *vir*, що має в укр. мові кілька значень: «водоверть, ковбана» [Грінч. 1, 180], «крутий прямовисний берег», «заглиблення на місці водойми», «глибока яма» [Мурзаев, 133] та ін. Вихідне псл. **virǝ* «вир» пов'язане ін. ступенем вокалізації з дієсл. **vǝrǝti* «кипіти, клекотіти» [ЕСУМ 1, 379]. Шляхом метонімії від гідронімів або безпосередньо від ГТ *vir* виникли перев. на Поліссі малочисельні ойконіми *Вир*, *Вури*, *Вирівка*, *Вирка* [АТП, 598—599]; пор. ще літоп. м. й р. *Вирь* у Чернігівськ. землі, що фіксується з XI ст. [ЕСЛГНПР, 31], гідроніми *Вірка* (3) на Рівненщині та Закарпатті [СГУ, 103].
- Вірва** — річки: 1) л. Тетерева п. Дніпра; *Върва* (1864), *Вирва* (1955); пор. с. *Вирва* Малин. р-ну Житомир. обл.; 2) п. Вігору (В'яру) п. Сяну п. Вісли; *Вірва* (1957); *Olchowiec* (у верхів'ї), *Werwa* (1895), *Върва* (1960), *Warwa* (1965); 3) ручай, бас. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра на Волині [СГУ, 103]. Гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації ГТ *virwa* «вибитта ким-, чим-небудь, вирвана силою вибуху яма; вибитий, вирваний отвір», «глибока яма у дні річки, ставка» [СУМ 1, 467], «яр, утворений дією вод», «калюжа», «місце де вода збирається після дощів», «місце, де вода зникає під землею», «крутий схил гори, круча» [СНГТК, 42], поширеного також у пол. мові [Шульгач, 319]. Походження твірного *virwa* (< псл. **vyrǝva*) пов'язане з преф. **vyrǝvati* «вирвати», основа якого в гідронімах указує на характер дії води та її наслідок; пор. укр. діал. (нижньонаддніпр.) *virvach* «острів, що утворився із відірваної від берега ділянки землі» [Чабаненко 1, 162]. Варіант *Warwa* постав або під впливом відомого пол. топоніма *Варва*, який пов'язують з *wagować* «зміцнювати, обороняти», або є самостійним утворенням від псл. **var-*, спорід. з

- **vir*/**vyr* [Трубачёв, 68—71]; пор. похідні від ГТ *vir* чи його форм гідроніми *Виревідва* (< *Виреводи*), *Вирище*, *Вирівка*, *Вірка*, *Вірок* [СГУ, 103].
- Вирвихвіст** — річки: 1) л. Протоки л. Росі п. Дніпра; *Вирвихвостъ* (1900); 2) пр. Гирмана л. рук. Дніпра; *Вирвихвостъ* (1850); 3) пр. Ромна п. Сули л. Дніпра; *Вирвихвостъ* (1785); 4) пр. Хоролу л. Псла л. Дніпра; *Вирвихвостъ* (1848); 5) у нп Саварка і Лютері Богуслав. р-ну Київ. обл.; пор. ще р. *Вирвихвоста* л. Дніпра в Семенів. р-ні Полтав. обл. [СГУ, 103]. Гідроніми виникли семант. способом від апелятива *вирвихвіст* «грузьке болото на дорозі» [Грінч. 1, 181], «багно, трясовина (з іржавою водою)» [Железняк, 30], первісна образна семантика якого (< *вирви* + *хвіст*) утрачається внаслідок термінологізації юкстапозита. Чітка локалізація гідронімів *Вирвихвіст* від середньонадніпр. говірок в Україні до бас. Дону в Росії, де фіксується форма *Урвихвост* [Стрижак, 39], може свідчити про зародження твірного апелятива в укр. козац. середовищі, де особливо продукт. були образні композиції з основою дієсл. наказ. способу, і поширення його разом з переселенням козаків на Кубань.
- Висо́ке** — с-ще міськ. типу, Советська р / р м. Макіївки Донец. обл. [АТП, 101]; засн. 1957 р. у зв'язку з будівництвом шахти [Янко, 80]. Ойконім виник способом субстантивації та онімізації форми серед. роду прикм. *висо́кий* «який має велику відстань знизу вгору», «який знаходиться на далекій або значній віддалі від землі, від якої-небудь поверхні» [СУМ 1, 493], що характеризує місц. рельєф; пор. ще 25 аналог. назв нп в Україні [АТП, 599] та їхню непродуктивність у гідронімії й оронімії [СГУ, 104; Габорак, 72] у зв'язку з відсутністю проточних вод і гірських об'єктів, які б позначалися номенкл. іменем сер. роду. Натомість у гідронімії та оронімії поширені назви з компонентами *Висо́ка*, *Висо́кий* [СГУ, 104; Габорак, 71—72], які узгоджуються із співвідн. ГТ.
- Висо́кий** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1903 р. [ГЕУ 1, 177], *Висо́кий* (1981) [СЭС, 262]. Ойконім виник способом субстантивації та онімізації прикм. *висо́кий*, який характеризує підвищену місцевість, де було засн. хутір, на що вказує форма чол. роду, або вона узгоджується з рос. *поселок* (див. *Висо́ке*); пор. відсутність ін. аналог. ойконімів через занепад таких поселень, як хутір, але поширеність мікрогідронімів та оронімів у формі *Висо́кий* [СГУ, 104; Габорак, 72], що характеризують яри, береги, горби, верхи тощо за їх віддаленням від низини.
- Висо́кий Ка́мінь** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Воловец. р-н Закарпат. обл.; *Гора Високий Камінь* [ГЕУ 1, 177]. Топонім виник унаслідок трансонімізації ороніма, утвореного способом лексикалізації та онімізації словосп. *висо́кий ка́мінь* з прозорою етимологією компонентів; пор. с. *Високий Камінь* у Коростишів. р-ні Житомир. обл [АТП, 139].
- Високогірний дендропарк** — пам'ятка садово-парк. мистецтва держ. значення [ГЕУ 1, 177]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дендропарк* «великий парк, у якому вирощується багато видів деревних і кущових рослин як місцевої флори, так і інших біогеографічних областей» [СУМ 2, 242] й означенням *високогірний* «який міститься, розташований, росте високо в горах» [СУМ 1, 494].
- Високопілля** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 465]; засн. 1869 р., до 1915 — *Кронау* [ГЕУ 1, 177]. Ойконім утворено складносуф. способом на основі словосп. *висо́ке по́ле* за допомогою суф. **-j(a)* в релят.-локал. функції, який викликав подовження кінц. *-л* у твірному ГТ; пор. нп *Високопілля* на Донеччині й Харківщині, *Високопіль* на Дніпропетровщині, *Тернопілля* на Львівщині, *Тернопіль* (див.) [АТП, 599, 733]. Істор. назва *Кронау* нім. походження. Вона постала за допомогою суф. *-ау* (< *-аи*) в топонім. функції від нім. *Кроне* «корона (дерева); корона», в основі якого лат. *corōna*

«вінок, вінець; край, кінець, межа»; пор. укр. *крона* «верхня частина дерева», що є запозиченням з нім. мови [ЕСУМ 3, 103].

Висоцький заказник — ліс. заказник держ. значення, Дубровиц. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 1 178]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації слов. восп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-цький*, утвореного від суміж. ойконіма *Висоцьк* [АТП, 375].

Вісунь — річка, п. Інгульця п. Дніпра; *Isun* (1936), *Высунь*, *Висунь* (1913), *Вулсунь* (1890), *Вісунь* (1957), *Исунь* (1913), *Исунь* (1863), *Висунь* (1850), *Wysun* (1948); пор. нп *Висунь* і *Висунськ* на річці в Миколаїв. обл. [СГУ, 104]. Гідронім виник за допомогою псл. суф. **-unz* / **-unp* у релят.-агент. функції (пор. назви рр. *Вісунька*, *Грунь*, *Грунька*, *Родунька* та ін. [СГУ, 52, 159, 467]) від основи **vis-* «рідина; розливатися, текти», що відбита в гідронімії старожитніх слов. земель з річками, які характеризуються низинними берегами, розливами, заплавами й відповідною якістю води та флорою [Лучик, 32] (див. назву р. *Велика Вись*, неподалік якої бере початок р. *Вісунь*). Суч. *Вісунь* з початк. *Ви-* сформувалося внаслідок ствердіння губних в укр. мові. Існує кілька версій щодо несл. походження гідроніма, автори яких відзначають їхню фонет. або лекс. непереконливість: від тюрк. *usun* «довгий»; з огляду на варіанти *Добрая Исунь*, *Исунь Добрая* від сумнівного тюрк. *iui* «добрий» (?) і *su(n)* «вода, річка» (В. Лобода); від **visun* або **visun* «водопій, місце для напування худоби» з основою д.тюрк. **iç* «пити» й формантом *-un* (І. Железняк); від монг. *u-sun* (суч. *usan*) «вода», що нашарувалося на давню гідрооснову з тюрк. коренем *su* «вода, ручай, річка, озерце» (О. Карпенко) [Лучик, 30—31] (останню етимологію автор переглянула і стверджує сх.сл. утворення **visunz* з продукт. суф. *-unz* [Карп., 49—50]). Такий різнобій тюрк. етимологій свідчить про відсутність надійних аргументів у них, зокрема щодо природи компонента *Ви-* / *Vi-*, який має нехарактерний для тюрк. мов початк. *В-*, щодо відсутності сингармонізму в найдавніших фіксаціях *Висунь*, *Исунь* (< *Visunp*), щодо наголосу на першому складі тощо. Пояснення цьому криється в адаптації псл. **Visunp* різними тюрк. племенами: у VI—VII ст. аварами (після занепаду Київської Русі, у складі якої найпоширеніше підтримували вживання автохтонного **Visunp*, *Висунь* уличі), печенігами, половцями, татаро-монголами, турками, які закріпили в місц. мовленні варіанти *Исунь*, *Исунь*.

Висяча — карст. печера у Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі [ГЕУ 1, 179]. Спелеонім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду дієприкм. *висячий* «який висить, звисає» [СУМ 1, 507]; пор. відгел. назву гідрол. пам'ятки природи держ. значення *Висяче, Болото Висяче* у Верховин. р-ні Івано-Франків. обл., яка відбиває аналог. мотивац. ознаку об'єкта — наявність так званих *висячих боліт* на схилі Полонинськ. хребта висотою 1500 м [ГЕУ 1, 179].

Витачів — село, Обухів. р-н Київ. обл. [АТП, 221]; м. *Витичевъ* Київськ. землі біля гирла р. *Віти*; пор. бродь *Витичевъ* біля м. *Витичевъ* (1151); за Костянтиним Багрянородним (X ст.) *βιτετέβη*, *Вятичи*, *Витичи* (поч. XVI ст.), *Витачев* (XVII ст.) [ЕСЛГНПР, 31—32]. Ойконім виник як посесив на *-евъ*, утворений від патроніма *Витичь*, в основі якого гіпокористика *Витъ* від повного особ. імені *Витославъ* [ЕСЛГНПР, 32] або *Витомиръ*, *Добровитъ*, *Гостевитъ* [Чучка, 119]. Варіант XVI ст. *Вятичи* сформувався за аналогією до етноніма *вятичи*, який не має стосунку до мотивації топоніма. Суч. форма *Витачів* постала в XVII ст. унаслідок фонет. трансформації основи патроніма *Витичь*, можливо, під впливом пол. *witać* «вітати». Імовірно є походження топоніма як посесива на *-евъ* від катойконіма або етноніма **витичи* «ті, що живуть на узбережжі р. *Віта*», біля

гирла якої лежить село; пор. *дрéговичі* < *дрéгва* «грузька, болотиста місцевість», *угличі* (< **ogǫlitje*) < *Угълъ* (< **ogǫlǫ*) [Лучик, 132—133] (див. *Інгұл*).

Вітвиця — річка, л. Свічі п. Дніпра; *Вітвиця* (1957), *Витвица* (1917), *Witwica* (1890); пор. с. *Витвиця* Долин. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 104]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від діал. *витва* (бот.) «верба прутовидна, лоза», що зводиться до псл. **vitv-*, пов'язаного з **vitv*, **věť* «гілка» (< і.е. **wei-t*, **woi-t*) «прут, лоза», похідного від **wei-* «вити, крутити» [ЕСУМ 1, 383, 406—407]. Можлива мотивація назви основою *витв-* (< **vitv-*) з архаїч. значенням «та, що в'ється (про річку)», яке імпліцитно наявне в похідному «верба прутовидна, лоза».

Вітекля — річка, л. Сновиди л. Пд. Бугу (1967); «у верху *Вытеклоу*» (1614), *Вытекля* (1889), *Wytekla* (1895), *Витхла* (1957), *Samiec* (1889) [СГУ, 104]. Гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду дієприкм. *вітеклий* з основою дієсл. *вітекти* < *текти* «перемістити свої води в певному напрямку (про річку, струмок і т. ін.)» [СУМ 10, 58]. Парал. назва *Витхла*, якщо це не граф. помилка, постала таким самим способом від форми жін. роду дієприкм. *вітхлий* «такий, що видохся» [Грінч. 1, 195], тобто «випарувався, дуже ослаб (про воду)». Гідронім кін. XIX ст. *Samiec* є семант. похідним від апелютива *самець* «щось, хтось одинокий, окремішний, відокремлений» або ж утворенням із суф. *-ець* у топонім. функції від *сам*, *самий*; пор. численні гідроніми *Самець* на старожитніх укр. землях [СГУ, 484—486].

Віхриця — річка, п. Ірпеня п. Дніпра в Київ. обл.; *Вихриця* (1634), *Выхрица* (1664) [СГУ, 104]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в релят.-атрибут. функції від апелютива *віхор* у гідрогр. значенні: пор. рос. *вихоръ* «вир, пучина, водовертъ» [Даль 1, 208], що зводиться до псл. **vihrъ*, пов'язаного з **vihati* < і.е. **wei-* «крутити, гнути» [ЕСУМ 1, 386].

Вічівський заказник — бот. заказник держ. значення, Зарічн. р-ну Рівн. обл. [ГЕУ 1, 179]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Вичівка* [АТП, 376].

Вишгород — місто, Києво-Святошин. р-н Київ. обл. [АТП, 206]; «идета ... *Вышегороду*», *Вышегородъ* (946), «у ... *Вышегородъ*» (980), «приде ... *Вышегороду*» (1015), «из *Вышегорода*» (1150), «до *Вышьгорода*» (1206), «под *Вышегородъмъ*» (1173), «въ *Вышегороде*» (1078), «за *Вышегородомъ*» (1088), *Вышгородъ* (1155), у Костянтина Багрянородного Βουσεγυραδῆ (X ст.), *Wyzgród* (XVII ст.), як с. *Виж-город* (1729—31) [ЕСЛГНПР, 38—39]. З огляду на повторюваність назви на різних слов. землях припускають функціонування ГТ *вышьгородъ* «акрополь, верхній замок, кремль, дегинець», «місто на згірку, частіше над річкою», «високе місто, замок, укріплення на високому місці», від якого семант. способом утворено ойконім [ЕСЛГНПР, 39; Никонов, 91]. Імовірним є виникнення назви як композита безпосередньо від основи порівняльного ступеня *выш-* (< *высокъ*) і ГТ *городъ* «місто» за ознакою «верхнє місто; огорожа, паркан, фортеця, місто на високому місці» [ЕСУМ 1, 570—571], що входять до структури апелютива *вышьгородъ*.

Вішкове — с-ще міськ. типу, Хуст. р-н Закарпат. обл.; відоме з 1271 р. [ГЕУ 1, 180]. Ойконім постав як посесив на *-ове* від антропоніма *Вишко* або *Вишек*, що є гіпокористикою композитів типу *Vyšeborъ*, *Vyšemirъ*; пор. пол. *Wyszek*, *Wyszъ*, *Wyszko* [Румут 2, 711], ст.укр. с. *Вышьково* в Берестейськ. землі [ССУМ 1, 226], суч. с. *Вишків* у Долин. р-ні Івано-Франків. обл., нп *Вишківка* в Житомир. обл., відойк. *Вишківське* на Київщині, відкатоїк. *Вишківці* у Вінниц. обл. [АТП, 599].

- Вишне́ва Горá** — бот. заказник держ. значення, Рівн. р-н і обл. [ГЕУ 1, 180]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *gorá* й означенням у формі жіп. роду відн. прикм. *вишне́вий* «стос. до *вішня*» (заказник являє собою крейдяну гору, де зростає близько 100 рідкісних рослин, з яких значне місце займає *вишня степова* [ГЕУ 1, 180]). Можливе посередництво ороніма в походженні назви заказника.
- Вишне́ве** — 1) місто, Києво-Святошин. р-н Київ. обл. [АТП, 217]; засн. 1960 [ГЕУ 1, 180]; 2) с-ще міськ. типу, П'ятихатк. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 90]; засн. 1926 р.; до 1961 — *Ерастівка* [ГЕУ 1, 180]; 3) с-ще міськ. типу, Селидів. м / р Донец. обл. [АТП, 110]. Ойконіми виникли способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *вишне́вий* «стос. до *вішня*». За відношенням до поширеного в Україні плодоягідного дерева постало бл. півсотні ойконімів у формі *Вишневе*, яка узгоджується з номенкл. іменем *село*, і лише поодинокі назви поселень мають жіп. (*Вишнева*) і чол. (*Вишневий*) рід [АТП, 599]. Окремі ойконіми у формі сер. роду, імовірно, утворено за допомогою суф. *-ев(е)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Вишня*; пор. назви нп *Вишнів* у Волин. та Івано-Франків. обл. [АТП, 599], хоч і вони можуть зводитися до короткої форми прикм. *вишнів* від *вишне́вий* [ЕСУМ 1, 387]. Істор. назва пос. *Ерастівка* на Дніпропетровщині виникла за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від імені землевласника *Ераста Бродського* [Янко, 80].
- Вишневе́цька** — балка, л. Нагольної л. Міусу, вп. в Азовське море (1957); *Вишневецкая*, *Вишневецкая* (1780), *Вишневецкій Буеракъ* (1854); як р. *Вешнивецкая* (1853); пор. нп *Вишневецкій* (80—90-ті рр. ХІХ ст.) [СГУ, 105]; як р. *Вишневе́цька* [ГЕУ 1, 180]. Гідронім, як і істор. ойконім *Вишневецкій*, виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. із суф. *-ецьк-*, похідного від назви суміж. с. *Вишневе* [АТП, 61], або із суф. *-ськ-* / *-цьк-*, приєднаним до незафіксованого *Вишневецъ* (див. *Вишнівце́ць*).
- Вишнівце́ць** — с-ще міськ. типу, Збараз. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 418]; відоме з 1395 р. [ГЕУ 1, 181]; *Вишневецъ*, *Вишніввецъ*, *Вишневецъ* (1463), *Вишнівецъ* (1482) [ССУМ 1, 177]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ецъ* у релят.-демін. функції від *вишнів* «вишне́вий» або від топоніма *Вишнів*, який є семант. похідним від *вишнів* чи посесивом на *-ів* від антропоніма *Вишня* (див. *Вишне́ве*); пор. діал. *вішнів-град* «вишник», де *вішнів* від *вишне́вий* [ЕСУМ 1, 387]. Можливе утворення ойконіма від діал. *вишнівки* «порічка, *Rives rubrum L.*» [ЕСУМ 1, 387] за допомогою *-ецъ*.
- Вишнівка** — населені пункти (12) [АТП, 599], балка, річка (3) [СГУ, 105]. Топоніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від *вишне́вий* «стос. до *вішня*», в якому чергування *-е-* / *-і-* зумовлене закритим складом похідного, або приєднанням продукт. в топонімії суф. *-івк(а)* з тим самим значенням до назви плодового дерева *вішня*. Окремі ойконіми могли утворитися за допомогою *-івк(а)* у релят.-посес. функції від антропоніма *Вишня* (див. *Вишне́ве*, *Вишнівце́ць*).
- Вішня** — річка (4) [СГУ, 105], населені пункти (2) [АТП, 599]. Назви виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жіп. роду відн. прикм. *вішній* «який знаходиться, міститься на великій відстані від землі» [СУМ 1, 544]; пор. у гідронімії перев. Пд.-Зх. України демінутиви *Вишенька* (3), складені назви з компонентом *Вішній* (7), потік *Вішні Ями* [СГУ, 104—105], ойконіми *Червона Вишня* на Хмельниччині, *Судова Вишня* (див.) [Бучко, 309] і мікрогідронім *Вішниця* на Львівщині [СГУ, 104]. Твірний прикм. *вішня*, *вішній* поширений у більшості слов. мов [Вербич, 17].
- Віщя Бургунка** — річка, п. Дніпра в його гирлі нижче м. Берислав Херсон. обл.; *Вишпунка* (1931), *Боргунка Высшая* (1720), *Верхняя-Бургунка* (1890), *Бургунскій*, *Бургунка* (1913) [СГУ, 104—106]. Гідронім виник синтакс.

способом унаслідок приєднання означення *Віща*, яке вказує на місце знаходження об'єкта порівняно з р. *Нижня Бургу́нка* (пор. там само с. *Бургу́нка* Берислав. р-ну Херсон. обл.) [СГУ, 389], до слов'янізованого за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції гідроніма тур. походження *Бургун*, що виник від **burgun* «той, що бурлить; круговерть» (див. *Бургу́нка*).

Вібчина, Вібчінка — бл. двох десятків гір і хребет у Карпатах на Івано-Франківщині [Габорак, 73—74]. Ороніми виникли семант. способом від карп. ГТ *вібчина, віпчина* «малий перевал між двома горами» або його демін. форми *вібчинка, віпчинка* з основою апелятива *вібча, вібче* «спільна громадська земля, угіддя» [Габорак, 73—74]; пор. потік у бас. Тиси *Вібчінський*, ур. *Vipčina* на Закарпатті [СГУ, 106].

Вігор — річка, п. Сяну п. Вісли; *В'яр* (1957), *Wiar, Wihor, Strywihor* (1893), *Вигор* (2-а пол. XX ст.), «по *Вагру*» (1097), «над р'юкою *Вягромъ*» (1152), *Wiar* (1448), *Vuar* (1496), *Wuar* (1565), род. відм. *Вягра* (1848), род. відм. *Вигоря (Вяра)* (1979), *Въгоръ* (1884) [СГУ, 106]; у монографії З. Бабіка всі варіанти й парал. назви подано латиницею з поодинокими незначними відхиленнями, зокрема, найдавніша фіксація 1097 р. «ро *Viagru*» вказує на м'якість губ. *V'* [Babik, 302] на відміну від кирил. «по *Вагру*». Гідронім належить до давн. утворень балто-слов. або псл. походження з балт. та герм. зв'язками і зводиться до праформи **Vegrz*, в основі якої псл. **veg-rz* «крутий», рефлeksi якого майже не збереглися; пор. пол. *wąkronić* «блукати», нім. *wanken* «коливатися, хитатися», лит. *vingrùs* «той, що крутиться» [Brückner, 61], «звивистий», гідроніми *Vingra, Viñgre, Viñgris, Vingrys, Viñgrius* [Ванагас, 17], які вказують на вихідне і.е. **ueng- / *uang-*. Назва виникла в зх. частині протосх.слов. діал. масиву, де етимол. **-ę* давало парал. з *-a* (пор. варіанти з основою *Вягр*) звук *-i-*, що характерно для зх.поліс. говорів; пор. укр. лімнімі *Вічмеро*, який зводиться до псл. антропоніма **Večeměrъ / *Večemirъ* [Шульгач, 309]. Поширення форми *В'яр, Wiar*, яка закріпилася в пол. мові, пов'язане з полонізацією в XIV ст. перемишльських земель занепакої Київської Русі: укр. *Вягор* унаслідок зміни наголосу в пол. мовленні зазнало редукції вставного (неетимол.) *-o-* і стягнення в такій позиції слабкого фаринг. (горт.) *-g-*: псл. **Vegrz* > д.рус. *Вягоръ* > укр. *Вягор* > пол. *Wiahr* > *Wiar* [Babik, 303]; пор. варіант *Strywihor* і омонім. назву р. *Стривігор* (л. Дністра) зі спорід. другою основою *-vigor* [Вербич, 74—77].

Віднога — балки, річки, рукав річки, гора та ін. [СГУ, 106; Габорак, 74]. Як окрема назва або компонент складеного топоніма походить від переважно сх.слов. ГТ *віднога* «кожна частина розгалуження (дороги, ствола дерева)», «рукав річки», «відріг гори» [Грінч. 1, 221], «відгалуження гірського хребта, його відріг; відгалуження долини; рукав річки, її притока; вузька затока озера; початок, витік річки» [Мурзаев, 422]. В основі твірного апелятива назва кінцівки *нога*, асоціат. зв'язок з якою як з відгалуженням від основної частини тіла спричинився до її продуктивності в геогр. термінології: пор. *занога, нога, підніжжя* [Мурзаев, 422], що відбилися в різних розрядах топонімів. Утвореним від *віднога* за допомогою *-ин(a)* є ГТ *відножина* «віднога» [Грінч. 1, 221], від якого семант. способом виникло кілька назв бб. *Відножина* в бас. Сіверськ. Дінця (3) і на Запоріжжі [СГУ, 106], що свідчить про його діал. (пд.-сх.) характер в укр. мові.

Відрадне — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р в Криму [АТП, 255], рос. *Отрадное*; пор. у Росії г. *Отрадное*, г. *Отрадный* (1981) [СЭС, 960]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *відра́дний* «який несе віраду, втіху, задоволення, радість» [СУМ 1, 626], що було пов'язано з продуктивністю в ойконімії (особливо кол. СРСР) т. зв. естет. утворень.

- Віжомля** — річка, л. Скла п. Сяну п. Вісли; *Віжомля* (2-а пол. XX ст.), *Ожомля* (1957), *Шчан'*, *Віжомл'а* (1979), *Ożomla*, *Szczan* (у ниж. течії) (1886); пор. у бас. річки нп *Віжомля* Яворів. р-ну Львів. обл. [СГУ, 107]. Гідронім ізольований в укр. і слов. топонімії, його етимологія неясна. Можливо, він є посесивом на *-j(a)* від антропоніма **Віжом* < *Ожомъ*, в основі якого неза-свідчена дієприкм. форма псл. походження **o(b)žetъ* «вижатий, вичавле-ний, стиснутий» < псл. **o(b)žęti*, **o(b)žьтq* < **žęti*, **žьтq* «жати; м'яти, бгати» [ЕСУМ 2, 189]; пор. *жом* від *жати*. Суч. *Віжомля* сформувалося при-еднанням протет. *В-* до *Ожомля*, після чого відбувся перехід *-o-* в *-i-* за анало-гією до відбитих у топонімії ГТ *віднога*, *вікно* тощо. Парал. назва *Шчан'*, *Szczan* пол. походження; її основу пов'язують з германізованим антропонімом *Stans*, *Stansz*, *Stensz*, але певної етимології не пропонують [Rospond, 379].
- Візня** — річка, п. Ірші л. Тетерева п. Дніпра; *Возня* (1864), *Вузня* (1900), *Візня* (1952), *Вóзня* (1957) [СГУ, 107]; пор. суміж. с. *Візня* в Малин. р-ні Жито-мир. обл. [АТП, 142], р. *Візнянка* в Кіровоград. обл. [СГУ, 107]. Етимоло-гія гідроніма й суміж. ойконіма затемнена. Вони мають поодинокі паралелі в ін. європ. мовах; пор. відомі з XI—XII ст. місцевість і м. *Vizna*, *Wizna* в гирлі Бобра пр. Нарви, там само похідну назву р. *Wiznica* [Babik, 318]. Дослідники топоніма перев. визнають його балт. походження. Більшість схиляється до того, що назва *Vizna* / *Wizna* є слов'янізованою, похідною від ст. прус. *wizene* «трава» [Rospond, 429], «розмарин», в основі якого **wīsē* «лука», що може бути спорід. з нім. *Wiese(n)* «лука» (огляд версій див. [Babik, 318]). Рідше топонім *Vizna*, *Wizna* пов'язують з лит. гідроні-мами на *Vyž-* або припускають імовірність існування псл. **Vizьna*, **Vizna* [Babik, 318]; пор. рос. діал. *видзь* «сінокісна земля; лука» [Мурзаев, 122]. У разі первинності форми *Візня*, варіанти *Возня*, *Вузня* могли поста-ти під впливом похідних від дієсл. *вѣзти*, *возити* (див. [ЕСУМ 1, 344—345]). Імовірним є етимол. зв'язок назви з гідронімом *Візниця* (див.).
- Візовська** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 1, 184]. Спелеонім постав унаслідок субстантивациі та онімізациі форми жін. роду відн. прикм. на *-ський*, похідного від незафік-сованої топооснови *Візов-*.
- Війтівці** — с-ще міськ. типу, Волочиськ. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 477]; відоме з XVI ст., *Wojtowce* (1755), *Wojtowe* (1789), *Войтовцы* (1886), *Вайтовцы* (1899), *Війтівці* (1925) [Торч.-Торч., 109]. Ойконім виник унаслідок оні-мізациі групової назви людей *війтівці* «підлеглі або нащадки війта», в основі якої поширений через пол. посередництво с.в.нім. *vīyt* «сільський староста» [ЕСУМ 1, 397]; пор. ще с. *Війтівці* у Липовец. р-ні на Віннични-ні [АТП, 20], яка теж тривалий час була колонізована.
- Вікно́, Вікна, Вікніна** — назви численних водних об'єктів [СГУ, 107], які вини-кли семант. способом від ГТ *вікно́* та похідного *вікніна*: пор. укр. *вікно* «водоверть; ковбаня; джерело», «річка, яка бере початок з відкритої ділян-ки болота», «відкрите місце на болоті та озері, яке не заросло рослинністю» [Мурзаев, 410], *вікніна* «місце на болоті, яке не заросло водоростями», «воронка водоверті» [Грінч. 1, 237]. ГТ *вікно́*, який постав метафор. спосо-бом від апелатива *вікно́* «отвір для світла й повітря в стіні приміщення...», відомий у різних слов. мовах, що свідчить про його псл. походження (псл. **okъno* < **oko*). Він поширився в рум. й молд. мови і відбився в їхній топо-німії [Мурзаев, 410—411; Никонов, 306; Шульгач, 189]; пор. ще похідні гідроніми *Вікниця*, *Вікняна*, *Вікнянка* [СГУ, 107], а також утворені семант. способом від ГТ або відповідних назв водних об'єктів ойконіми *Вікнина*, *Вікнине*, *Вікнини*, *Вікно*, *Вікняне* [АТП, 600].
- Вілія** — річки: 1) л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Вилія*, *Вилля* (1913), *Wilja* (1893), *Wilja Dnięrowa* (1886), *Вилія* (1212), «переидеть рѣку

- Велью*» (1231); пор. с. *Вилья* «при р. *Вильѣ*» (1888—1903), нп *Вілія* у Рівн. і Тернопіл. обл.; 2) л. Случі л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Вилія* (1888); 3) п. Тетерева п. Дніпра; *Вилія* (1646), *Виллія* (1913), *Виленка* (1892), *Дубовець* (1897); пор. нп *Вільня*, *Віленка*, *Вільнянка* [СГУ, 107—108]. Існує кілька етимологій відомого ще з д.рус. пам'яток гідроніма [ЕСЛГНПР, 40; Никонов, 82—83]. Найпоширенішим є запропоноване А. Кочубинським і Т. Лер-Сплавінським балто-слов. пояснення назви з внутрішньою формою «звивиста» [Никонов, 83]. Як псл. утворення його аргументував В. П. Шульгач: **Vil'ja* < **vil'ja* «звивиста» < **vil-* + *-j(a)* < **vi-* + детермін. *-l-* < і.е. **(s)vi-* / **(s)vei-* // **(s)vo-* «вити» [Шульгач, 310—311]. Можливо, гідронім виник на основі балто-слов. адстрату в бас. Прип'яті, але відсутність його відповідника, крім бас. Неману, на ін. теренах істор. поширення балт. мов на тлі трьох поліс. назв рр. *Вілія* та кількох похідних у цьому регіоні (р. *Вілиця* п. Вілії, р. *Вілля* в бас. Прип'яті, р. *Вілька*, *Вілька* п. Ірпеня п. Дніпра на Поліссі [СГУ, 107—108]), з яких *Вілля* є фонет. варіантом форми *Вілія*, а інші — її демінутивами, свідчить про визначальний псл. компонент у формуванні топоніма, основа якого поширилася із Сер. Наддніпрянщини на північ; пор. похідний від назви р. *Вілія* в бас. Неману ойконім *Вільнюс*.
- Вільна** — річка, п. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Wilniow* (1899—1910), *Вольная* (1913) [СГУ, 108]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жің. роду прикм. *вільний* у простор. (такий, що не має тісноти; широкий, просторий, безкрай) або в соціал. (ніким не гноблений, не поневолюваний; незалежний, самостійний; розкріпачений) значенні [СУМ 1, 673]. У формі сер. роду назва *Вільне*, яка узгоджується з номенкл. іменем *село*, високопродукт. в ойконімії — бл. півсотні одиниць [АТП, 600], де переважає сусп.-політ. мотивація.
- Вільногірськ** — місто, Верхньодніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 81]; засн. 1964 р. [ГЕУ 1, 184], *Вольногóрск* (1981) [СЭС, 246]. Ойконім виник як релятив на *-ськ* складносуф. способом на основі словосп. з означенням *вільний* (див. *Вільна*) та опорним ГТ *горá*. Можливе його безаф. утворення від *Верхньогірський* (бас., р-н тощо).
- Вільнянка** — річки: 1) л. Дніпра у *Вільнянськ.* р-ні Запоріж. обл. (1957); *Волнянка*, *Вольненька* (1913), *Вольнянка* (1782), *Волненка*, *Волненька* (1782), *Вольненька* (1850), *Wolnenka Fl.* (1739), *Wolenka R.* (1760); пор. пороги *Верхній Вільний* і *Нижній Вільний* (*Вольний*) проти гирла річки (1858), с. *Вільнянка Вільнянськ.* р-ну; 2) п. Самари л. Дніпра (1957); *Вольнянка* (1850), *Вільна* (1805), *Вольная* (1782), *Волная* (1775), *Волненка* (1743), *Вольненька* (б. р.), *Вилнянка* (1778), *Волнянка* (1880), *Вольненькая* (1850); пор. с. *Вільне* Новомосковськ. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 108]. Суч. гідроніми виникли за допомогою суф. *-янк(a)* в релят. функції від топооснови *Вільн-* / *Вольн-*, відбитої у варіантах *Вольная*, *Вільна* або в назвах порогів *Вільний*, *Вольний*.
- Вільнянськ** — місто, Запоріж. обл. [АТП, 173]; засн. 1840 р., *Софіївка* (до 1935), *Червоноармійське* (1934—1966) [ГЕУ 1, 184], *Вольнянск* (1981) [СЭС, 246]. Ойконім утворено за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від назви р. *Вільнянка* (див.), на якій лежить місто. Попередня назва *Червоноармійське* постала як меморіальна внаслідок субстантивації складносуф. відн. прикм. з прозорою етимологією. Первинний ойконім постав як дериват на *-івка* від жің. імені *Софія*.
- Вільхівка** — балки, річки, рукави річок, с-ще міськ. типу в Донец. обл., села [СГУ, 108; АТП, 110, 601]. Топоніми постали за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від відн. прикм. *вільховий* «стос. до *вільха*» або за допомогою *-івк(a)* з тим самим значенням від загальнослов. назви дерева *вільха*

«листяне вологолюбне дерево або кущ родини березових» [СУМ 1, 675], що зводиться до псл. **jeľxa* / **oľxa* «вільха» < i.e. **elis-* / **alis-* «вільха» з можливим коренем **el-* / **ol-* «червоний, жовтий» (вільхове дерево червоне всередині) [ЕСУМ 1, 400]. За відношенням до цієї рослини виникли численні гідроніми, ойконіми, ороніми *Вільха́, Вільхи, Вільхівчик, Вільховá, Вільховé, Вільховéць, Вільховий, Вільхувáтий, Вільхувáтка* та ін. [СГУ, 108—110; АТП, 600—601; Габорак, 75]. Кілька топонімів у формі *Вільхівці* [АТП, 601; СГУ, 108] утворено семант. способом від групової назви людей *вільхівці* «поселенці або вихідці з вільхових місць» чи «вихідці з *Вільхового*».

Вільхівщинський заказник — ландш. заказник держ. значення, Полтав. р-н і обл. [ГЕУ 1, 185]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Вільхівщина* [АТП, 352].

Вільча — 1) с-ще міськ. типу, Поліськ. р-н Київ. обл. [АТП, 222]; засн. у 1927 р. [ГЕУ 1, 185]; пор. суміж. р. *Вільча* [СГУ, 110]; 2) гора, с. Хотимир Тлумац. р-ну Івано-Франків. обл.; *Wilczej góry* [Габорак, 75]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Вільча*, що виник, як і прикарп. оронім, у пол.мовн. середовищі як посесив на *-ja* від апелатива *wilk* «вовк» за наявністю в місцевості відповідних звірів; пор. численні укр. відповідники *Вóвча, Вóвче, Вóвчий* у гідронімії, оронімії, ойконімії [СГУ, 113—115; Габорак, 77; АТП, 602].

Вільшана — річки (7), ручай, населені пункти (5), з-поміж яких с-ще міськ. типу в Городищ. р-ні Черкас. обл. [СГУ, 110; АТП, 500, 601]. Назви виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *вільшаний* «те саме, що *вільховий*» [СУМ 1, 676] (див. *Вільхівка*).

Вільшани — 1) с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл.; засн. у 50-х рр. XVII ст. [ГЕУ 1, 185]; 2) села в Луган., Закарпат. і Хмельницьк. обл. [АТП, 444, 601]; 3) потік, бас. Тиси в Міжгір. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 110]. Топоніми виникли семант. способом від групової назви людей *вільшани* «поселенці або вихідці з вільхових (*вільшаних*) місць». Для ойконіма в Харків. обл. твірним був катойконім *вільшани* «переселенці з поселення *Вільшанка*, що на Київщині» [Абдула, 34].

Вільшанка — численні річки (29), струмок, населені пункти (18) [СГУ, 1, 110—111; АТП, 235, 601], з-поміж яких с-ще міськ. типу в Кіровоград. обл., засн. в кін. XVII — на поч. XVIII ст. [ГЕУ 1, 185]; *Ольшанка (Маслово), Олешки (Богатырка)* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Назви виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від основи відн. прикм. *вільшаний* «те саме, що *вільховий*» або від топоніма *Вільшан-* (див. *Вільшана*), наявної в ін. ойконімах, гідронімах, оронімах [АТП, 601; СГУ, 110—111; Габорак, 75]. Істор. ойконім *Маслово, Маслово* утворено як посесив на *-ов-* від прізви. *Масло*, що належало засновникові поселення із запороз. козаків. Парал. назва *Богатырка* постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від мікротопоніма **Богатир*; пор. 3 нп з такою назвою [АТП, 585].

Вінниця — місто, Вінницьк. обл. [АТП, 7]; уперше згадується з XIV ст., засн. лит. князями Коріятовичами для оборони від татар [ГЕУ 1, 182], кол. *Венница, Віниця* [Янко, 84], *Winnica* (1893) [SGKP 13, 553], відоме з 1363 р. як лит. фортеця, рос. *Вінница* (1981) [СЭС, 225]; пор. «намѣстникомъ Веницкимъ» (1499), «до гостынця Винницкаго» (1430) [ССУМ 1, 257]. Ойконім виник семант. способом від апелатива *вінниця* «винокурня», «виноградник» [Грінч. 1, 173], «підприємство, де виготовляли горілку і спирт; гуральня» [СУМ 1, 441]. Збереження етимол. *-i-* й пом'якшеного *-в'* у корені (пор. псл. **viно* «вино») зумовлено спочатку пол.мовн. (засн. місто в

Литовськ. князівстві, центр Брацлавськ. в-ва), а з кін. XVIII ст. рос. мовн. впливом (1795 р. Вінниця перейшла до Росії); пор. похідну назву р. *Вінничка*, *Винница* (1825) [СГУ, 112], ур. *Вінниця*, де раніше був *винний завод* у Сум. обл. [Черепанова, 61], перенесення ойконіма *Вінниця* на горб у Прикарпатті [Габора, 74—76], сс. *Вінниця* на Дніпропетровщині, *Вінницьке* (2), кілька складених ойконімів з компонентом *Вінницькі* [АТП, 601] і назви нп з корен. *Вин-*: *Винарка*, *Винники*, *Виноградів*, *Виноградне* (див.) [АТП, 598].

Віньківці — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 477]; відоме з 1493 р. [ГЕУ 1, 192]; *Vonkowcze* (1493), *Vonikowcze* (1583), *Winkofcze* (2-а чв. XVIII ст.), *Wopkowce* (1787), *Воньковцы* (1805), *Воньківці* (1926), *Затонське* (1927—1938), *Віньківці* (1938) [Торч.-Торч., 112]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *віньківці* «підлеглі чи нащадки *Вінька*» або «вихідці з **Віньківки*». Тимчасова назва *Затонське* постала як меморіальна на честь радян. парт. діяча, акад. *В. П. Затонського*.

Віта — річки: 1) л. рук. Десни л. Дніпра; *Віть* (1764—1769), *Взь* (1859), *Вить*, *Витъ* (1913), *Вита*, *Вімь* (1964); 2) п. Дніпра, Києво-Святошин. р-н Київ. обл.; *Вета* (1159), *Вьта* (1892), *Віть* (1865), *Вита* (1908); 3) м. Чигирин Черкас. обл.; *Вета* (1854) [СГУ, 112]. Назви належать до давніх і.е. двоскладових гідронімів з фіналлю *-a*, основа яких постала за допомогою детермін. **-t-*, приєднаного до кореня псл. **viti*, **vēti* «вити; звивати, скручувати» (пор. похідне в цьому гнізді псл. **vītь*, **vēťь* «верба; гілка, прут, лоза»), що походить від і.е. **ui-* / **uei-* «крутити, гнути» [ЕСУМ 1, 384, 406—407]. Можливе виникнення назви у формі *Vitь* / **Věťь* за допомогою архаїч. власне гідронім. форманта **-jь*, який приєднувався до односкладових основ (пор. гідроніми з і.е. витокими *Поть*, *Рось*, *Літь*, *Реть*, *Таль*, *Лань*, *Рать*, *Веть* [Железняк, 148]), фемінізація якої відбулася приєднанням морф. *-a*; пор. спорід. іменні основи в діал. апелят. лексичці: *вітка* «мотузка з пруття; обруч з молодої ялини або ліщини», «вірвовка; обруч; ганчірка для обмотування», *витуця* «вдвоє сплетена свічка», *вітівка* «коса (жіноча)» [ЕСУМ 1, 383], *витутка* «звивалка, самотечка» [Шульгач 2008, 180], а також назву р. *Вітка* в бас. Прип'яті [СГУ, 112].

Віча — річка, л. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *В'еча*, *В'ич'а* (1972), «на р. *Вичі*» (2-а пол. XX ст.), «inter 2 lacus *Vechke*» (1270), *Віча* (1929), *Viča*, *Вича* (1935), *Віча* (1957); пор. ур. *Вички* (1929) [СГУ, 112]. Гідронім виник за допомогою суф. **-j(a)* в топонім. функції від основи **vit-* < псл. **viti*, *vēti* «вити; звивати, скручувати» з і.е. **ui-* / **uei-* «крутити, гнути» [ЕСУМ 1, 384] (див. *Вита*). Форма *Vechke* і назва ур. *Вички* постали як демінутиви у мн. до гідроніма *Віча*. Етимол. назва не пов'язана з поширенням на Закарпатті антропонімом *Вич* [Чучка, 119].

Вішка — річка, п. Уборті п. Прип'яті п. Дніпра (1925) в Житомир. обл.; *Вишка* (1913); пор. там само торф. *Вишки* (1959), р. *Вішкі* л. Пд. Бугу на Вінничині [СГУ, 112]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. чи демін. функції від д.рус. *вишь* «зелені гілки; хворост» або від ГТ *viш* / *viша*, *viшар* у значенні «болото», «болотяна осока», «місця на березі в затоці, де лежить суха болотяна трава», «не придатне для вживання болотяне сіно», «нищина, що заросла травою; трава, що росте на болотах», «болотяна осока» тощо [Лучик, 27—28; Мурзаев, 123], основа якого, можливо, пов'язана з псл. **vis-* «рідина; розливатися, текти» (див. *Велика Вись*).

Власівка — с-ще міськ. типу, Світловодська м / р Кіровоград. обл. [АТП, 233; ГЕУ 1, 194]; *Власовка* [ВТКР]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Власов* або за допомогою *-іvk(a)* від особ. імені *Влас*; пор. нп *Власівка* на Лівобережній Україні [АТП, 601],

р. *Власівський, Власовка* (1876) в Кіровоград. обл., бб. *Власова* в Луган. і Запоріж. обл. [СГУ, 112—113], мікротопоніми з компонентами *Власова, Власове*, утворені від імені *Влас*, на Волині [СММПЗУ 1, 131].

Внуди — річка, пр. Свиги л. Десни л. Дніпра на Сумщині; *Внуди* [СГУ, 113]. Гідронім ізольований в укр. та слов. топонім. просторі й містить архаїч. основу з неясною етимологією. Очевидно, вона має нехарактерне для топонімії відзайм. (дейктичне) походження і є семант. утворенням від утраченого д.рус. **онуды* з простор. значенням (пор. укр. діал. *нуди*, пол. діал. *оңеду*), яке зводиться до псл. **онодѣ, *оноду* «там, туди, з того боку» [ЕСУМ 4, 116], тобто виникла за ознакою «річка, що тече з того боку», «місцевість з того боку річки» тощо. У фонет. плані зміна лабіал. -о- на *ў*-нескладовий або -в- такої самої артикуляції перед нос. -н- і наступним наголош. -у- є природною для укр. мови; пор., напр., *внук, унук* < псл. < псл. **опикъ* [ЕСУМ 1, 410] та похідні від нього.

Вовк — річки: 1) п. Пд. Бугу в Хмельниц. обл. (XIX ст.); *Волк* (1825), *Wolk, Wowk* (1893); пор. с. *Заволк* у бас. річки, нп *Вищі Вовківці, Нижчі Вовківці* (кол. *Нижчі Вовковинці* Хмельниц. р-ну та обл.) і р. *Вовчók* пр. *Вовка* [СГУ, 113, 115]; 2) пр. Лімниці бас. Дністра (згадується поряд з р. *Нічча*, 1898) [СГУ, 113]. Гідроніми являють собою давні утворення у формі **Vьlkъ* < псл. **vьlkъ* (< і.е. **цl̥k̥-os*), яке, крім основного значення «вовк», зберігало архаїч. семантику «той, що роздирає», «те, що відірване від основної частини; відгалуження», закріплену в співвідн. іє. **цel-* «рвати» або **цelk-* «тягти, волокати» [ЕСУМ 1, 411]. Про таку актуальну для гідронімів семантику свідчить демінутив *вовчók* «пагін деревного кореня», «сережка на вербі», «зуб у коня, який заважає їді» та ін. [Грінч. 1, 246], рос. діал. *волчок* «дикий пагін, паросток від кореня плодового дерева», *волчѐц* «загальна назва колючих засмічених трав» [Даль 1, 233], тобто таких, що здатні роздирати, розривати тіло, предмет або самі є відірваними від чогось; пор. кілька гідронімів і пов'язаних з ними ойконімів *Вовчók* [СГУ, 115; АТП, 602] на території поширення відповідного апелятива з геогр. значенням «відгалуження, притока», в основі яких відбулося притаманне укр. мові чергування в кінці закритих складів -л- > -ў- > -в-, а також гідроніми *Вóлок, Волóка* (див.) з ін. ступенем вокалізації та збереженням етимол. -л- перед голосним. Імовірним є вплив назви хижого звіра *вовк* на номінацію річок, що було характерно для язичн. онімії на ранньому етапі розвитку і.е. мов.

Вовкán — гора, с. Липовиця Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Вулкан* (1981), «z rod *Wulkanu*» (1880), *Voïkan, Wólkan* (1939), *Wowkan* (2000); [Габорак, 76]. Припускають, що оронім виник семант. способом від антропоніма *Вовкан*, в основі якого *вовкун* «вовкулак», а форма *Вулкан* є помилковим записом на картах [Габорак, 76]. Така етимологія є сумнівною насамперед через відсутність в усіх варіантах словотв. засобів, які б указували на відношення об'єкта до людини з відповідним прізвиськом. Можливо, оронім *Вовкán*, як і тотожний антропонім, постали від незасвідченого апелятива **вовкан* (< *волканъ*) у значенні «подібний до вовка», носієм якого є суф. -ан в атрибут. функції, або ж за допомогою -ан у топонім. функції подібно до йотованого варіанта -ань / -янь з локал. семантикою у гідронімах типу *Березань* (< *береза*), *Птань* (< **рѣта* «птиця»), *Лебедянь* (< *лебідь*) [Отин 2005, 224—241]. Імовірною є також мотивація ороніма дієприкм. **vьlkanъ* з архаїч. основою **цl̥k̥-* / **цelk-* «тягти, волокати» (див. *Вовк*), який виражав ознаку «протяжна, відірвана»; пор. р. *Жван*, бойк. *жванка* «живиця, яку жують як ліки» < псл. **жъванъ* < **жъвати* «жувати» [Вербиц 2006, 79], *Рвáнець* [СГУ, 458] від **рѣванъ* «рваний» та ін. Варіант *Вулкан* може мати як фонет. природу (чергування -о- / -у- в основі), так і бути наслідком асоціат. впливу ГТ *вулкан* (див. *Вовкáни*).

- Вовкани** — хребет, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Вовкани* (2003) [Габорах, 76]. Оронім пояснюють як утворений семант. способом від однойменного мікротопоніма (назви полонини й присілка), в основі якого родова назва *Вовкани* [Габорах, 76]. Імовірніше, що форма мн. виникла в прямому значенні як назва хребта, на якому височать дві гори — *Великий Вовкан* і *Малій Вовкан* [Габорах, 55, 229], що окреслюють протяжність і «розірваність» гірського хребта (див. *Вовкан*).
- Вовковинці** — с-ще міськ. типу, Деражн. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 480]; *Volkovyna* (1493), *Волковинцы* (1530), *Wolkowinicz* (1507), *Wolkowincy* (1552); пор. ур. *Вовковиї*, де було засн. поселення з відповідною назвою [Торч.-Торч., 113—114]. Суч. ойконім виник від групової назви людей *вовковинці* «підлеглі або нападки поміщиків *Вовковинських*», яким належало село в XVI ст. [Торч.-Торч., 114]. Прізви. поміщиків утворено за продукт. в Зх. Україні та Польщі моделлю із суф. *-инськ(ий)* у релят. функції, приєднаним до основи топоніма (у даному разі — *Вовковия*).
- Вовнянка** — річка (5), джерело, село [СГУ, 113]. Назви утворено за допомогою суф. *-янк(а)* від діал. *вовна* «хвиля» з д.рус. *вълна* < псл. **vьlna* «хвиля» [ЕСУМ 1, 412] за ознакою «така, що має хвилі; хвиляста»; пор. варіант *Волнянка*, який мають дві назви річки. Суміж. ойконіми *Вовнянка* на Полтавщині та *Велика Вовнянка* й *Мала Вовнянка* в Таращан. р-ні Київ. обл. виникли семант. способом від гідроніма з додаванням означень у складених назвах; пор. потік і нп *Вівня*, *Вовня* на Львівщині, руч. і с. *Вовня* на Чернігівщині, що постали внаслідок онімізації укр. діал. *вовна* «хвиля» з переходом етимол. *-л-* в *-ў-*, а на письмі у *-в-*, та *-о-* в *-і-* на Львівщині в закритому складі [Вербич, 17—18].
- Вівча, Вівче, Вівчий, Вівчі** — численні балки, потоки, яри, річки, гори, урочища, ліси, поля тощо [СГУ, 113—115; СММПЗУ 1, 132—135; АТП, 602; Габорах, 77; Черепанова, 62]. Як самостійні назви топоніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відповідних форм прикм. *вівчий* «стос. до *вовк*; належний або властивий *вовкові*», утвореного за допомогою суф. **-j-* у релят.-посес. функції; пор. поліс. ГТ *вівча* «густий ліс, де водились вовки» [Данилюк, 21], сформований у зв'язку з високою регулярністю використання стос. геогр. об'єктів відповідного прикм. В основі складених топонімів такий компонент є означенням, причому *Вівчі* у формі мн. як окрема назва не фіксується, хоч і можлива. З-поміж сотень топонімів з основою *Вовч-* не всі мають безпосередній мотивац. зв'язок з назвою поширеного по всьому світу дикого звіра *вовк*. Негативне ставлення людини до цього хижака (крім культового в язичн. добу) сформувало в прикм. *вівчий* перен. значення «злий; дикий, необроблений, некультурований; не займаний рукою людини; небезпечний, непридатний для вживання, шкідливий, отруйний» тощо, які разом з відповідними явищами могли відбитися в місц. топонімії; пор. бот. *вівча лапа*, *вівче ліко*, *вівчий горіх*, *вівчий сон*, *вівчі ягоди*; мед. *вівча паща*, *вівчий лишай*; мисл. і військ. *вівча яма* та ін. [СУМ 1, 712], поліс. ГТ *вовчиці* «поганий ліс» [Данилюк, 21]. Крім того, деякі топоніми цього ряду могли сформуватися внаслідок омонімії або паронімії з похідними від етимол. спорід. ГТ *волок*, *волока* (див. *Волок*, *Волока*) або запозиченого з пол. мови *вільга* «вогкість, волога», *вільгий* «вологий, сирий» з псл. **vьlgъkъ* «вогкий», парал. до **volgъ*, звідки *вологий* [ЕСУМ 1, 399, 413, 418; Отін, 114—122]. Топоніми, які мають основу *Вовків-* / *Вовков-*, належать перев. до релят.-посес. утворень від антропонімів *Вовк*, *Волков*, *Вовків* або *Вовка* (< *Вова*); гідроніми *Вовків* (3), *Вівків Ярок*, *Вовківка* [СГУ, 113], ойконіми *Вовки*, *Вовків*, *Вовківка*, *Вовкове*, *Вовківці* (через посередництво катойконіма або родового прізвища) [АТП, 601].

- Вовчанськ** — місто, Харків. обл. [АТП, 442]; засн. 1674 р. як *Вовчі Води* (1674) [Абдула, 33], до 1776 — *Вовче* [ГЕУ 1, 198], *Волчанск* (1981) [СЭС, 245]. Суч. назва виникла за допомогою суф. *-анськ* у релят. функції від означення *Вовчі* в структурі первинного ойконіма або від назви суміж. р. *Вовча*, *Волчы Воды* [СГУ, 114], що способом метонімії переносилася на нп. Твірне для складеного гідроніма словосп. *вовчі води* могло мати як пряме значення, так і перен. «погані води» (див. *Вовча*, *Вовче*, *Вовчий*, *Вовчі*).
- Вовче Гірло** — річка: 1) пр. Темної п. Дніпра на Дніпропетровщині; *Волчы Горло* (1913); 2) л. Дніпра, між рр Стариця і Кабан у Київ. обл.; *Волчы Горло* (1913); 3) п. Дніпра на Черкащині; *Вовче горло* (1979) [СГУ, 114]. Гідроніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. *вовче горло*, до структури якого входить прикм. *вовче* «таке, як у вовка (про горло, пащу)» або «погане, непристосоване, небезпечне і т. ін.» і ГТ *горло* «протока між внутрішнім і окраїнним морями або при впадінні річки в озеро чи море» [ВТССУМ, 192]; пор. *горловіна* «звужене русло річки» [СНГТК, 63]. Про формування в укр. мові складеного ГТ *вовче горло* свідчить досить регулярне утворення відповідних мікротопонімів; пор. на Чернігівсько-Сумськ. Поліссі *Вовче Гірло*: 1) залив на р. Десна; 2) вузьке місце, переправа на річці; 3) лука біля вузького русла р. Крюкова [Черепанова, 62].
- Вовчояривка** — с-ще міськ. типу, Лисичанськ. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1783 р. [ГЕУ 1, 198]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ієк(а)* в релят. функції на основі гідроніма *Вовчий* і співвідн. номенкл. імені *яр* [СГУ, 114—115], що, імовірно, був урочищем [Янко, 86].
- Водава** — річка, л. Свинюхи п. Серету л. Дністра в Тернопіл. обл.; *Водава* (1917), *Wodawa* (1884) [СГУ, 115]. Гідронім є давн. утворенням, що виникло за допомогою і.е. за походженням суф. *-ав(а)* в атрибут. функції від псл. **woda* «вода» за ознакою «така, що має воду, водяна»; пор. укр. діал. *водавий* «водяний» [ЕСУМ 1, 414], д.рус. літоп. назву м. *Водава* (1240) в суч. Холмськ. воеводстві Польщі [ЕСЛГНІР, 32], котра, можливо, пов'язана зі ст.пол. назвою р. *Wodynia* (< *woda* + *-ynia*) (XV ст.), від якої семант. способом постав суміж. ойконім *Wodynie*, що функціонує в межиріччі Вісли й Зх. Бугу, імовірно, в Холмськ. воеводстві [Rospond, 431].
- Водіця** — річка, п. Дніпра, починається на Оболоні в м. Києві; *Водиця* (1634), *Водица* (1892), *Пуца-Водица* (1920); пор. *Пуца-Водица* в передмісті Києва [СГУ, 115]. Гідронім виник семант. способом від апелятива *водиця*, зменш.-пестл. до *вода*, який набув в укр. мові сакр. значення. Імовірно є утворення назви за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від ГТ *водá*. Така модель продукт. в давн. слов. гідронімії з автохтонними іменними основами; пор. *Бистриця*, *Вікниця*, *Вóлиця*, *Кривіця*, *Річиця*, *Студéниця* [СГУ, 50, 107, 119, 287, 464, 536]. Складена назва *Пуца-Водица* постала синтакс. способом унаслідок приєднання до гідроніма онімізованого ГТ *пу́ца* «дрімучий ліс» (< псл. **pustja* від **pustъ* «дикий, пустий»), який указує на характер місцевості, де протікала річка на момент її номінації; пор. відомий поліс. дримонім на території Білорусі та Польщі *Біловéзька Пуца*. Можливо, складений гідронім сформувався під впливом назви курортної зони *Пуца-Водіця*, що в ліс. масиві під Києвом з боку протікання р. *Водіця*, або ж він був помилково перенесений на річку в картогр. джерелах. Основа апелятива *водиця* відбита в оронімах *Водиць*, *В. Водиць*, *М. Водичкы* на Закарпатті, похідних назвах потоків *Водичний* (3) там само й *Водична Бáня* (1788) на Івано-Франківщині [СГУ, 114—116].
- Водолага** — річка, п. Мажу п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1676, 1686, 1779); *Адалага*, *Адалаг* (*Адалах*) (XVII ст.), *Одалагъ* (1571), *Отдалага* (1639), *Водолака* (1781), *Водолаги*, мн. (1850), *Водолажка* (1779); пор. нп *Водолага* (1686), *Стара Водолага Нововодолаз*. р-ну Харків. обл., р. *Водолажка*

- пр. *Водолаги* (1686), б. *Водолáзька* п. Луганчика п. Сіверськ. Дінця [СГУ, 116]. Гідронім тюрк. походження. Його вихідною формою є *Адалаг*, що виникла за допомогою тюрк. релят. суф. *-лаг* зі словотв. значенням «місцевість або місце, де наявні предмети, які названі твірним словом», від ГТ *ада* «острів» [Мурзаев, 38—39] за ознакою «річка з островами, насипами». Найперша фіксація *Одалагъ* відбиває характерне для іншомовних топонімів чергування голос. *-а- / -о-*, яке сприяло розвитку протет. *В-* перед лабіал. у слов. мовному середовищі. Ця та ін. фонет. зміни зумовлені відповідними асоціат. зв'язками, на які вказував Є. С. Отін: *Отдалага* — з дієсл. *отдалá*, *Водолáга* — з продукт. у гідронімії *водá*. Закінч. *-а* з'явилося як засіб грам. узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*. Словотв. варіант *Водолажка* і відповідна назва притоки постали за допомогою *-к(а)* в демін. функції, можливо, під взаємним впливом. Ойконім *Водолага* утворено семант. способом від назви річки. Семант. близькими є гідроніми укр. походження *Острів*, *Острівець*, *Острівська Річка* та ін. [СГУ, 406].
- Водяна́, Водяне́, Водяний** — численні перев. водні об'єкти невеликих розмірів: балки, ручаї, потоки, яри тощо [СГУ, 116—118; АТП, 602]. Назви виникли способом субстантивації та онімізації відповідної форми відн. прикм. *водяний* «водний», *водяний* «багатий на воду; багатоводний» [СУМ 1, 723]. Їхнє панування в мікрогідронімії зумовлене тим, що саме для дрібних водних об'єктів здебільшого степ. зони актуальною є ознака «наявність води, багатоводність», за якою вони часто протиставляються маловодним або сухим балкам, ярам, джерелам і т. ін. Форми мікротопонімів виявляють послідовну залежність від грам. категорій номенкл. імен: *Водяна́* — це майже всі балки (річок з такою назвою не зафіксовано, бо вони завжди з водою); *Водяний* — це потічки та яри [СГУ, 116—118], *Водяне* — це перев. села [АТП, 602] і джерела або криниці на них [Лучик, 148]. Назв у формі мн. «Словник гідронімів України» не фіксує.
- Водяньське** — с-ще міськ. типу, Добропіл. м / р Донец. обл. [АТП, 101]. Ойконім виник способом субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ськ(е)* в релят. функції з основою назви б. *Водяна́* [СГУ, 116].
- Воєво́дина** — водосп. на потоці *Воєводин*, pobl. с. Тур'я Поляна Перечин. р-ну Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 206]. Мікрогідронім виник унаслідок трансонімізації варіанта назви потоку *Vojvodina* [СГУ, 118], що є посесивом на *-ина* (про місцевість) від ст. укр. *воєвода* «титул правителів у Молдавському князівстві», «намісник короля або великого князя в Польському королівстві й Литовській державі» [ССУМ 1, 184]; пор. ін. потік *Воєводин* з варіантом *Воєводи́на* в бас. Тиси на Закарпатті [СГУ, 118].
- Вознесє́ньськ** — місто, Миколаїв. обл. [АТП, 309]; *Вознесєньське*, засн. 1789 р. на місці запороз. зимівника [ЕУ 1, 301], за ін. джерелами — 1795 р. [ГЕУ 1, 207], *Вознесєньск* (1981) [СЭС, 240]. Суч. ойконім сформувався на основі первинної назви пос. *Вознесєньське*, яка, у свою чергу, виникла внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм., утвореного за допомогою суф. *-ськ(е)* від назви християн. свята й календарної дати *Вознесєння (Христо́ве, Госпо́дне)*, у зв'язку з чим було побудовано церкву й поселення.
- Войкове** — с-ща міськ. типу: 1) Макіїв. м / р Донец. обл.; засн. 1938 р. [Янко, 87]; 2) Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 101]; засн. 1957 р. [Янко, 87]. Ойконіми виникли внаслідок трансонімізації прізвищ. відомого на Донбасі радян. діяча 20-х рр. ХХ ст. *П. Л. Войкова* [Янко, 87], суф. *-ов-* у якому виражає релят. значення мемор. ойконімів, а закінч. *-е* узгоджує його з номенкл. іменем *селище*; пор. назву б. *Войкова* і с. *Войкове* в Старобешів. р-ні Донец. обл. [СГУ, 118].
- Войковський** — с-ще міськ. типу, Амвросіїв. р-н Донец. обл. [АТП, 111]; засн. у ХІХ ст., до 1940 р. — *Капани* [ГЕУ 1, 207]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ськ(ий)*, похідного від топоніма

Войкове (див.), можливо, від ергоніма з іменем *П. Л. Войкова*. Форма чол. роду узгоджує ойконім з рос. ГТ *посёлок*. Істор. ойконім постав унаслідок трансонімізації родової назви людей за прізв. *Капани* в мн., якщо це не спотворене *Копани* (див. у [Янко, 87]).

Войнілів — с-ще міськ. типу, Калус. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 193]; відоме з 1443 р. [ГЕУ 1, 208], *Wojniów* (1893) [SGKP 13, 754]. Ойконім виник як посесив на *-ів* з основою антропоніма *Войнило*, у якій корен. *-о-* на місці очікуваного укр. *-і-* закріпилося під пол. впливом [Rytm 2, 694]; пор. суміж. оронім *Войнілівська височина* [ГЕУ 1, 208].

Волбочка — річка, л. Дніпра в Запоріж. р-ні і обл. (1967); пор. там само стр. *Волба*, оз. *Велика Волба* й *Мала Волба* [СГУ, 118]. Гідронім являє собою демінутив на *-очк(а)* від вихідного *Волба*, етимологія якого залишається не поясненою [Стрижак 1967, 96]. У слов. та і.е. топонімії явних відповідників укр. *Волба* немає. Можливо, це перенесення часів монг.-тат. або ще гун. навали зі сх. тюрк. діалектів, у яких функціонує відповідний ГТ: пор. якут. *олба* «котловина, яка утворилася на місці спущеного озера», *уолба* «озеро, яке висихає, або сухе озеро; часто заболочена впадина на місці кол. спущеного озера; стариця», нп *Олба*, оз. *Уолба*, оз. *Уолба-Юряга* та ін. в Якутії [Мурзаев, 411, 578]. У такому разі початк. *В-* є природною протезою перед лабіал. *-о-* або ж трансформованим нескладовим *-ў-* перед *-о-*, що зумовлено потребою усунення нетипового для слов. мовлення зіяння в *уолба*, а переміщення тюрк. наголосу з останнього на перший склад — аналогією до *вобла* (< псл. **obylъ, *oblъ*) [Фасмер 1, 329—330] або *кълба*.

Волинь — 1) істор.-етногр. територія в пн.-зх. частині України; *Волинь* (1077), «въ Вельнь» (1282), «на Волиню» (1498); 2) місто, у Волинськ. землі; «приде Волиню» (1018), «приде Вельню» (1018), «из Вельня» (1350), *Волинь* (б. д.) [ЕСЛГНПР, 34]. Назва виникла за допомогою суф. *-инь* (< псл. **-уль / *-ульъ*) у топонім. функції від псл. **vol- / *vel- / *vъл-* «мокрий, вологий», про що свідчить закріплення основи перев. на поліс. землях з відповідними властивостями місцевості; пор. укр. рр. *Волинь* л. Вельми л. Десни, *Волинка* (2) п. Дніпра і п. Убеді п. Десни, *Волинець* п. Псла л. Дніпра на Сумщині [ЕСЛГНПР, 34; СГУ, 118—119], пол. р. *Wieleń*, гідронім *Wlawie* (< *wly* «води»; пор. «z izeiorkami albo wlatmi»; 1647 [Rospond, 421]), р. *Волинь* у бас. Оки, чes. *Volyně*, нім. *Volin* у Помор'ї [ЕСЛГНПР, 34]. Можливим є походження топоніма від псл. **vol-* (< **velti*) з вихідним значенням «нерівність, округлість, випуклість», відбитим в укр. *воло* «зоб; жирний підбородок; підгрудок (у бика)», рос. *волдырь* «опухоль, нарост на дереві» тощо; пор. ороніми *Волинська височина* та *Волинське пасмо*. Малоімовірним є його відантроп. утворення за допомогою суф. **-жь* у посес. функції (огляд етимологій хороніма *Волинь* і спорід. назв див. у [Фасмер 1, 347; ЕСЛГНПР, 34; Шульгач 2001, 181—189]); пор. ще похідні від *Волинь* д.рус. *Вельняне, Волянці, Волинская земля, «из Вельнской земли*», суч. *Волинська височина, Волинське пасмо, Волинське Полісся, Волинський заказник* та ін. [ГЕУ 1, 209—215].

Волиця — населені пункти (20) [АТП, 602], річки (3) [СГУ, 119], частини нп (2) [СММПЗУ 1, 138]. Топоніми виникли семант. способом від ГТ *волиця* «вільне поселення, слобода, слобідка» [ЕСУМ 1, 417], *волиця* «вільне поселення; село, населене вільними людьми», поширеного переважно в топонімії Зх. України та Сх. Польщі [Мурзаев, 126]. Твірний ГТ пов'язаний як демін. або демін.-експрес. утворення з апелятивом *воля* в соціал.-економ. значенні, що в істор. часи називав поселення з мешканцями, звільненими від сплати податків; пор. нп *Воля*, а також складені ойконіми з компонентами *Волиця* й *Воля* [АТП, 602—603].

Волновáха — місто, Донец. обл.; засн. 1881 р. [АТП, 114; ГЕУ 1, 216], *Волновáха* (1981) [СЭС, 243]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації опорного компонента суміж. гідроніма *Мокра Волновáха* (див.), утвореного за допомогою експрес. суф. *-ах(а)* в атрибут.-релят. функції від рос. *волновóй* «який створює хвилі, хвилястий» або *волновáтый* «дещо хвилястий», що відбиває характер місцевості, розчленованої яружно-балковою сіткою. Російськомовне походження назви р. і м. *Волновáха* позначилося і на тому, що в їхній основі не відбувся притаманний укр. мові перехід *-л- / -в-* у кін. складу; пор. укр. *вóвна* з д.рус. *вълна* (< псл. **vьlna* «вовна») [ЕСУМ 1, 412], нижньонаддніпр. *волнува́ть* «хвилювати, тривожити» [Чабаненко 1, 193].

Волове́ць — 1) с-ще міськ. типу, Закарпат. обл. [АТП, 159]; відоме з XV ст. [ГЕУ 1, 216], *Волове́ц* (1981) [СЭС, 244]; 2) *Волове́ць* — потоки (3) в бас. Тиси на Закарпатті [СГУ, 119]. Назви виникли за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від відн. прикм. *волóвий* «стос. до *віл*», який указує на місце, де волів випасали, напували, утримували тощо; пор. гідроніми *Волова́* (9), *Воловік*, *Воло́вий* (3), *Воло́ве Джерело́*, *Воло́виця* [СГУ, 119], похідні ороніми *Волове́цький перева́л*, *Волове́цька верхові́на* — низькогірна обл. Карпат у межах Закарпаття [ГЕУ 1, 216].

Волода́рка — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 214; ГЕУ 1, 218; СГУ, 119]; м. *Володаревъ* (1150), *Włodarka* (1616), *Wolodarka* (XVII ст.), *Володарка* (1775) [ЕСЛГНПР, 33]. Суч. ойконім виник семант. способом від назви суміж. р. *Володарка* л. Росі п. Дніпра (1594) [СГУ, 119] за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від первинної назви м. *Володаревъ*, заміна якої на *Волода́рка* була зумовлена перетворенням міста на село (ст.укр. *вєсь*) після занепаду Київської Русі. Д.рус. ойконім постав як посесив на *-евъ* від згаданого 1083 р. особ. імені *Володарь* [ЕСЛГНПР, 33]. Похідними від істор. ойконіма, крім гідроніма *Володарка*, є назви ц. *Володарская* (1764), ур. *Володарський* (1500), х. *Володарский* (до 1791), дороги *Володарська* у *Володарськ.* р-ні на Київщині, прізви. *Володарський* та ін. [ЕСЛГНПР, 33].

Волода́рськ — с-ще міськ. типу, Свердловська м / р Луган. обл. [АТП, 56]; засн. 1905 р., до 1923 — *селище шахти № 10* [ГЕУ 1, 218], рос. *Волода́рск* (1981); пор. *Волода́рск* у Росії [СЭС, 244]. Назва виникла внаслідок усічення закінч. антропоніма *Волода́рський* (прізви. відомого радян. діяча) і набуття суф. *-ськ* типового для ойконімів релят. значення (пор., напр., *Дзержинськ* від *Дзержинський*).

Волода́рськ-Воли́нський — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 132]; відоме з 1545 р. під назвою *Олександрополь*, потім *Горошки* (до 1912), з 1912 до 1921 — *Кутузове*, у 1921—1927 — *Володарськ* [ГЕУ 1, 218]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до попередньої назви *Волода́рськ* означення *Воли́нський*, яке вказує на місцевість і протиставляє поселення іншим з назвою *Волода́рськ*, *Волода́рське* (див.). Первинна назва *Олександрополь* постала складанням основ особ. імені *Олександр* та апелятива *поль* (з д.гр. *πόλις* «місто-держава») за моделлю д.гр. топонімії; пор., напр., відоме м. *Константинополь* або *Ольгопіль* у Вінниц. і Миколаїв. обл. [АТП, 690] з давн. *Ольгополь* [Никонов, 307; Лобода, 170]. Істор. ойконіми *Горошки* та *Кутузове* є відантропонімними: перший походить від родової назви на прізви. *Горошко* (можливо, *Хорошко* [Янко, 89]), а другий постав як мемор. назва на честь *В. Кутузова*.

Волода́рське — с-ще міськ. типу, Донец. обл. [АТП, 115]; засн. в XIX ст. як х. *Гладкий*, до 1924 р. — с. *Нікопольське* [ГЕУ 1, 218]. Суч. назва виникла внаслідок трансонімізації за допомогою закінч. *-е* антропоніма *Волода́рський* — прізви. відомого радян. діяча. За аналог. моделлю постав попередній ойконім *Нікопольське*, а первинна назва *Гладкий* — способом

субстантивациі та онімізації прикм. *гладкий*, що вказував на рельєфні властивості місцевості.

Володимир-Волинський — місто, Волин. обл. [АТП, 38]; градъ *Володимирь*, столиця Волинськ. землі, «и посадиша... *Володимери*» (988), *Володимерь* (1054), «в *Володимеръ*» (1055), «из *Володимиръ*», «в *Володимиръ*» (989), «въ *Володимери градъ*» (1185), «в *Володимеръ Волинскій*» (1331) [ЕСЛГНПР, 33]. Суч. ойконім виник у XIV ст. синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Волинскій* до первинного *Володимерь* для протиставлення поселення ін. місту Київської Русі — *Володимерь* (суч. *Володимир*), що постало в XII ст. як фортеця на р. Клязьма на честь Володимира Мономаха [Никонов, 86]. Найдавніша форма являє собою посесив на *-j(ь) від особ. імені київ. князя *Володимъръ* / *Володимиръ* (Святославовичь) [ЕСЛГНПР, 34], у якій кінц. -р стверділо під впливом д.укр. вимови та за аналогією до особ. імені.

Володимирець — с-ще міськ. типу, Рівн. обл. [АТП, 372]; відоме з 1570 р. [ГЕУ 1, 220], *Włodzimierzec, Władimirec, Władzimierska, Wołodymierek* (1893) [SGKP 13, 716], *Владимирецъ* (1981) [СЭС, 231]. Ойконім виник за допомогою суф. -ець у релят. функції, очевидно, від назви суміж. м. *Володимир-Волинскій* (див.); пор. ойконіми аналог. типу *Ярославець, Богуславець, Яковець, Ворошиловець* [Бучко, 321—322].

Володимирівка — с-ще міськ. типу, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1840 р. [ГЕУ 1, 221]. Ойконім виник за допомогою суф. -к(а) в релят.-посес. функції від прізв. місц. землевласника *Володимиров* [Янко, 89]; пор. кілька десятків аналог. назв нп в Україні [АТП, 603], утворених перев. від імені *Володимир* приєднанням суф. -івк(а).

Володимирська Дубіна — ландша. заказник держ. значення, Жмерин. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 221]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дубіна* «дубовий ліс, гай; дубова памолодь» [СУМ 2, 429] й означенням у формі відн. прикм. на -ськ, похідного від суміж. ойконіма *Володимирка* в Шаргород. р-ні [АТП, 33].

Вблок — річки: 1) л. Постолової л. Пд. Бугу (1967); 2) пр. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Волокъ* (1785); 3) ручай, с. Могилівка Жмерин. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 119]. Гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації ГТ *волок* «місце найближчого зближення двох судноплавних річок, де суходолом перетягали від однієї до іншої човни та вантажі» [СУМ 1, 729], що постав у псл. гнізді **velkti* «волокти, тягти» [ЕСУМ 1, 420], пов'язаному з **vylkъ* «вовк; той, що розриває, волочить (жертву)» (див. *Вовк*). Апелятив *волок* з псл. **volkъ* у значенні «те, що волочуть; те, що тягнеться» характерний для різних слов. мов (пор. серб., хорв., болг. *влак*, чес. *vlak* «невід; рибальська сіть»), але найвищу продуктивність у геогр. значенні він виявив у сх.слов. мовах, у т. ч. стос. суші з семантикою «володіння, земельна ділянка, яку окреслювали борозною, волокушею» [Мурзаев, 127—128], відбивши важливість відповідного виду транспорту та господарської діяльності для сх. слов'ян; пор. нп *Волок* у Генічеськ. р-ні Херсон. обл. [АТП, 466].

Волока — річки: 1) л. Пд. Бугу (1975) у Вінниц. обл.; 2) пр. Корчика л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Woloka* (1893) [СГУ, 119]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ *волока*, який є морфол. варіантом апелятива *волок* (див. *Волок*) і так само розвинув розгалужену систему геогр. та ін. значень, пов'язаних з твірним псл. **velkti* «волокти, тягти» [ЕСУМ 1, 420; Мурзаев, 127—128; Шульгач, 315]; пор. ойконіми *Волока* у Вишниц. і Глибоц. р-нах Чернівец. обл. [АТП, 519, 520], мікротопоніми (перев. назви об'єктів на суші) *Волока* (5) і *Волоки* (7) у Пн.-Зх. Україні [СММПЗУ 1, 139—140], відойк. назву р. *Волочанка* в Чернівец. обл. [СГУ, 120].

Волоська Балаклійка — річка, л. *Балаклійки* л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Волоская Балаклейка* (1850), *Сухая Балаклъя* (1745), *Балаклейка Сре́дняя* (1850), *Балаклъя* (1745), *Малая Балаклейка* (1843); пор. сл. *Волос(с)кая Балаклейка* (1773), суч. с. *Волоська Балаклія* Шевченків. р-ну Харків. обл. [СГУ, 120]. Суч. гідронім виник семант. способом від ойконіма *Волос(с)кая Балаклейка*, який сформувався на основі назви р. *Балаклъя, Балаклейка* синтакс. способом унаслідок приєднання означення, що вказувало на поселення *волохів* — представників сх.ром. народів: молдованів або румунів; пор. гідроніми *Волоська, Волоський, Волоський Пото́к, Во́лохів, Во́лошина* [СГУ, 120], ойконіми *Волоське, Волохівка, Волохів Яр, Волохове* [АТП, 603], оронім *Волоська* [Габорак, 78]. Найдавніша фіксація *Сухая Балаклъя, Балаклъя* постала за допомогою атрибутива *Сухая*, що вказує на незначні розміри річки, яка є маловодною або навіть пересихає. Згодом такі властивості об'єкта почав відбивати формант *-к(а)* в демін. функції та означення *Малая* (про походження опорного компонента див. *Балаклія*).

Волося́нка — річки: 1) л. Гнилого Тікичу л. Тікичу п. Синюхи л. Пд. Бугу (1864); *Wolosianka* (1893); 2) п. Берди п. Ясениці п. Дністра; *Wolosianka*; пор у бас. річки потоки й нп *Велика Волосянка* і *Мала Волосянка* Старосамбір. р-ну Львів. обл. [СГУ, 120, 85, 339]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. *волося́нка* «волосінь (збір.), волосяниця» [ЕСУМ 1, 420], що називає також актуальну для річок відповідної форми тверду водну траву: пор. поліс. *волосінь* «трава з дуже тонким стеблом», бойк. *волосань* «очерет», рос. діал. *волосянка* «трава» [Вербич, 18]. Мотивац. ознакою назв послужила насиченість води травою, подібною до волосья.

Волочи́ськ — місто, Хмельниць. обл. [АТП, 477]; *Волочища* (1463), *Volocziszczca* (1518), *Волочиски* (1545), *Wlocziszczce* (1583), *Wolocziszczce* (1630), *Woloczyska* (1765), *Волочискъ* (1850), *Волочиска* (1901), *Волочиськ* (1925) [Торч.-Торч., 119]. Первинна назва пос. *Волочища* виникла семант. способом від незасвідченого апелятива **волочища* в мн., що являє собою пейор. утворення на *-ищ(е)* від ГТ *во́лок, во́лока* (див. *Во́лок, Во́лока*); пор. *багніще* «велика калюжа, грузьке місце» [СУМ 1, 84], *річище* «великий водний потік» [СУМ 8, 578]. Форма *Волочиски* розвинулася як парал. до *Волочища* із синонім. суф. *-ськ* (пор. аугмент. *вовчісько* — *вовчіще, багнісько* — *багніще* тощо) під впливом пол. мови, у якій укр. *-ищ(е)* відповідає *-isk(o)*, і також указує на поширеність торговельного промислу за допомогою перетягування (*волочиння*) човнів та вантажів між річками Збруч, де лежить місто, і Пд. Буг. Згодом відбулася сингуляризація обох форм ойконіма, з яких як основна закріпилася *Волочи́ськ* завдяки високій продуктивності в укр. топонімії утворень із суф. *-ськ*. Суч. назва міста зберігає акцент перев. наголошуваних пейор. суф. *-ищ(е)* та *-іськ(o)*.

Волоша́нська Ді́ча — орніт. заказник держ. значення, Павлоград. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 1, 222]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ді́ча* «дарована земля» [Мурзаев, 173] й означенням у формі жі́н. роду відн. прикм. на *-(ан)ська* з незафіксованою топоосновою *Волошан-* або *Волох-* / *Волош-*.

Волсвинка — річка, п. Зх. Бугу п. Вісли; *Wolświnka* (1965), *Wolświn* (1883); пор. с. *Волсвин* Сокал. р-ну Львів. обл. [СГУ, 120]. Назва ізольована в слов. топонімії. Суч. форма гідроніма утворена за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від попередньої назви р. й с. *Волсвин*, етимологія якої неясна. Формально вона має ознаки відантроп. посесива на *-ин*, але прізви. **Волсва*, **Олсва* не засвідчено. Імовіріше, що це архаїч. композит, в основі якого псл. **vol-* / **vel-* / **vzl-* «мокрый, вологий» (див. *Воли́нь*) і ГТ **zъvinъ* / **zъvina* «кривизна, звивина» (див. *Се́винка*).

- Воля** — назви або компонент у складених назвах нп (22) перев. в Зх. Україні [АТП, 603], річок, частин нп та прилеглих до них полів, лісів, сінокосів [СММПЗУ 1, 141]; пор. *Wola* (1895), с. *Галина Воля* у бас. р. *Воля* п. Виживки п. Прип'яті п. Дніпра [СГУ, 120]. Топоніми виникли семант. способом від апелятива *воля* в його соціал.-економ. та геогр. значеннях «вільне поселення; село, населене вільними людьми» [Мурзаев, 126] (див. *Волиця*); пор. *Волянське озеро* в Ратв. р-ні Волин. обл. на сх. від с. *Щитинська Воля* [ГЕУ 1, 222].
- Вонючка** — 1) річка, п. Синюхи л. Пд. Бугу; *Woniuczka* (1893); 2) яр, п. Лозовенької л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1863) [СГУ, 121]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в топонім. функції від розм. *вонючий* «смердючий» [СУМ 1, 737] за ознакою «вода, що має неприємний, поганий запах; сморідна»; пор. назви балок (7) і ручая *Вонюча* [СГУ, 121]. Можливе семант. утворення гідронімів від апелятива *вонючка* з відповідним значенням, який закріпився в укр. мові перев. за рослинами, що відзначаються різким запахом [СУМ 1, 737]; пор. спорід. гідроніми *Вонич*, *Вонячий Яр*, *Вонячка* [СГУ, 121], останній з яких є семант. похідним від діал. *вонячка* «річка з брудною водою» [Вербич, 19].
- Воргол** — 1) річка, л. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Ворогль* (1183—1184), *Воргол* (1283), «при *Воргль*» (1859), *Воргла*, *Ворговъ* (1856), *Варговъ*, *Wolhol* (1913); 2) с. *Ворголь*, там само у Сум. обл. [СГУ, 121]; «отъ *Ворогла*» (1283), «к *Ворлогу*» (1377), *Ворггль* (б. д.) [ЕСЛГНПР, 35]. Первинним є гідронім, що належить до тюрк. утворень. Він походить від двох основ: тюрк. *ор* «рів, фортечний вал, укріплення, яма, горб, пагорб», антонім. значення якого зумовлені компл. дією «рити рів (яму) + зводити вал», і тат. *гол* «річка, яр» з д.тюрк. *дол* «долина»; пор. тат. топонім *Ор* у Криму, назву р. *Ворскла* (в минулому *Ворскол*) [Мурзаев, 148, 283, 415], а також літоп. «и приидоша Татарове ратью къ городу *Ворлогу*» [ЕСЛГНПР, 35]. Протет. *В-* закономірно постав у слов. мовленні перед лабіал. *-о* на поч. слова. Фонет. варіанти топоніма, зокрема метатезна форма *Ворлог*, зумовлені як його іншомовним походженням, так і діал. особливостями тюрк. мов: пор. алт. *оро* «яма; рів; яр; впадина» [Мурзаев, 415], яке пояснює «природу повноголосся» у формах *Ворогол*, *Вороггль*, чув. *вар* «річка; яр; долина; русло» [Мурзаев, 415], яке відбилося у *Варговъ* (якщо тут не акання) тощо. Ойконім утворено семант. способом від гідроніма; пор. назву р. *Ворголка* і поле *Воргольська* на Сумщині [Черепанова, 64]. Імовірно є слов. походження назви у зв'язку з псл. **vǫrgǫlǝ* / **vǫrgǫla* < **vǫrgati* «кидати, жбурляти», реконструйованим на основі серб. *вергл* «шарманка», чес. *vergl* «коловорот», н.луж. *wergel* «скоба, згорток, сувій», укр. *вірулі* «особливі па в танцях» [Ліаді 2001, 57].
- Ворзель** — с-ще міськ. типу й курортна місцевість, Ірпін. м / р Київ. обл. [АТП, 207]; засн. 1900 р. [ГЕУ 1, 222], *Ворзель* (1981) [СЭС, 248]. Ойконім етимол. затемнений. Припускають його походження від антропоніма *Ворзель*, що належав другові поміщика Пеховського, який наполіг на присвоєнні такої назви поселенню [Янко, 90—91]. У такому разі трансонімізації антропоніма міг сприяти наявний у його структурі архаїч. суф. *-ель*, який уживався і в топонім. функції. Щодо етимології основи, то вона, імовірно, сягає утраченого після занепаду язичництва псл. **vǫrzǝlǝ* «щось пов'язане з уявою, фантазіями», реконструйованого в гнізді **vǫrzti* «зв'язувати» (< і.е. **цег-* «крутити, гнути»), до якого зводяться укр. *верзти* «базікати, говорити дурниці», *верзтіся* «снитися, ввижатися», діал. *верзун* «постіл; виплетена з соломни посудина», рос. діал. *вѣрзить* «говорити нісенітниця», блр. *варзці* «тс.», д.рус. *верзати* «в'язати» зі значенням, відбитим в ін. слов. мовах [ЕСУМ 1, 355], блр. топонім *Варзэлы*, рос. відантроп. топонім *Варзелово*, ст.пол. антропонім *Wrzel* з випадінням ети-

мол. *-ó*, пол. діал. *warzel* «якийсь міфічний птах» [Ліаді 2001, 48] з ін. ступенем вокалізації редук. *-ь* та відмінною семантикою, що, очевидно, зазнала впливу з боку сх.слов. діалектів з перев. вторинним значенням «говоріння», похідним від первинного «плести, зв'язувати», і голос. *-o* або *-a* на місці *-ь* в наголош. іменних основах. Можливим є також етимол. зв'язок топоніма з псл. **variti* «варити», що зводиться до балто-слов. **ver-* «кипіти, клекотати» [ЕСУМ 1, 332] і віддалено може бути спорід. з попереднім гніздом; пор. пол. антропонім *Warz-el* (1581), у якому виділяють корінь *war-* «окріп, кип'яток; спека; кількість пива, отримана з одноразового варіння» [Rumut 2, 653]. Ядром поширення твірного псл. **vǫrzель* є полісся; пор. ще можливо спорід. поліс. назви рр. *Ворзні* л. Дніпра й *Ворзнічка* п. Ворзні л. Дніпра [СГУ, 121], а також топоніми на *-ель / -ела* *Ворохтель* [СГУ, 122; Габорак: 79], *Кривієла* [СГУ, 285].

Ворожбá — річки: 1) п. Псельчика п. рук. Псла л. Дніпра; *Ворожба, Ольшанка* (1913); с. *Ворожба* Лебедин. р-ну Сум. обл.; 2) пр. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Ворожба* (1965); 3) місто, Білопіль. р-н Сум. обл. на р. *Ворожба* пр. Сейму (XVII ст.) [СГУ, 121; АТП, 389]; відоме з 1653 р. [ГЕУ 1, 222], за іншими джерелами — з 1672, *Ворожбá* (1981) [СЭС, 248], старі назви *Ворожба Білопільська* і *Підгорна Слобода* [Іваненко, 43]. Ойконім виник семант. способом від суміж. гідроніма, етимологія якого залишається затемненою у зв'язку з непродуктивністю в слов. топонімії словотв. типу на *-б(а)*. З цієї причини О. М. Трубочов припускав, що *Ворожба* є народно-етимол. осмисленням давн. *Воробжа*, пов'язаного з волзько-фін. «лісовими» гідронімами, куди він відносить *Варгов, Воргол* (див.), *Ворскла* (див.), *Вороніж* (див.) [Трубочов, 48], що сумнівно з формального погляду (варіант *Воробжа* не фіксується в укр. гідронімії [СГУ, 121]) та з погляду непереконливості генет. зв'язків між зазначеними топонімами. Очевидно, гідронім є семант. утворенням від псл. **voržьva* «щось пов'язане з ворожінням, чаклунством», похідним від **voržiti* < **vorgitei* «кидати жереб» < **vergti* «схилати, повертати» [ЕСУМ 1, 352, 427] і постав за відношенням до місця проведення язичн. культу ворожіння, чаклунства; пор. *Ворзель*. Можливо, топонім виник від псл. **voržьba* із суф. **-ba* в збір. значенні, приєднаним до **vorga* «щось опукле, комок» (пор. болг. *врага* «гуля на голові від удару; нарост на тілі людини, стовбурі дерева»), яке належить до рефлексів і.е. **uorg-* «гній, налив, фурункул» [Манн, 1578] разом з укр. діал. *ворожіля* «підземні пагони картоплі»; пор. рос. топонім *Ворожба* від *ворох* на позначення нагромадження предметів [Ліаді 2001, 59, 100]. Складена назва *Ворожба Білопільська* постала синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного компонента означення, що є релятивом на *ськ-* від ойконіма *Білопільля*, а парал. назва *Підгорна Слобода* — шляхом лексикалізації та онімізації відповідного словосп. з прозорою етимологією [Іваненко, 43].

Ворожеське о́зеро — оз. льодовик. походження, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 222]. Лімносним виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-еське*, похідного від незафіксованого мікротопоніма з основою *Ворож-*.

Ворон — річки: 1) п. Ваги л. Цати п. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Воронь* (1898), *Воринь* (1913); 2) бас. Чорн. моря в Криму; *Ворона* (1910), *Воронька*; пор. там само с. *Ворон* (1865) [СГУ, 121]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації кол. короткої форми прикм. *ворон* «вороний» (пор. *Ворон* коню, біжи швидко) [Грінч. 1, 255], який указував на чорний, вугляний колір річки: води, дна, берега тощо. Здатність основи *ворон* уживатися в атрибутив. функції зумовлена походженням псл. **vornъ* «ворон», **vorna* «ворона» як балто-слов. прикм., що утворився за

допомогою суф. **-пъ, *-па* від і.е. **цег-* «палити; спалювати; обгорати; робитися чорним» і перейшов в іменник, заступившись повним прикм. *вороній* [Черных 1, 166]; пор. колодязь *Ворон* на Чернігівщині [Черепанова, 64], ур. *Ворон* на Волині [СММПЗУ 1, 143]. Форма чол. роду гідронімів, ойконіма та ороніма зумовлена їхнім узгодженням з утраченим або зміненим номенкл. іменем *яр*, рос. *посёлок* (у Криму) тощо, хоч назва села, найімовірніше, постала внаслідок трансонімізації гідроніма (див. *Ворона́*).

Ворона́ — балки (2) в бас. Сіверськ. Дінця, річки (5) в різних регіонах України, села (3) на відповідних річках [СГУ, 121—122]. Назви утворено способом субстантивзації та онімізації прикм. *вороній* «чорний» з кінц. наголосом; пор. *Посередині колодязь, а там вода аж ворона* [Грінч. 1, 255], гідроніми *Вороненька, Вороніць, Вороній* [СГУ, 122]. Зміна наголосу в окремих акцент. варіантах (пор. ще *Ворона* в бас. Дністра [СГУ, 121]) зумовлена аналогією до назви птаха *ворона*, яка є того самого походження, що й прикм. *ворон, вороній* (< псл. **vogпъ / *vogпъь* [Черных 1, 167]). Відповідники укр. *Ворона́* наявні, крім рос. та білоруської, перев. у пд.слов. гідронімії [Вербич, 19; Іліаді, 320]; пор. ще ур. і ліс *Ворона* на Волині, оз. *Ворона* на Чернігівщині [Черепанова, 64].

Воронівка — населені пункти (11) [АТП, 604], річки (4) [СГУ, 122]. Назви виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Ворон* або *Ворона* (стос. чоловіка); пор. ойконіми й гідроніми на *-ів* (*Воронів*), *-ов(а)* (*Воронова*), *-ов(е)* (*Воронове*), *-ин* (*Воронин*), *-ин(а)* (*Воронина*), *-ин(е)* (*Воронине*) [АТП, 604; СГУ, 122], які постали способом субстантивзації та онімізації відантроп. прикм. із суфіксами в релят.-посес. значенні. З огляду на природніше утворення назв поселень від антропонімів частина гідронімів із зазначеними афіксами може мати відойк. походження (до таких, очевидно, належить назва р. *Воронове* на Рівненщині [СГУ, 122], яка узгоджується з номенкл. іменем *село*).

Вороніж — с-ще міськ. типу, Шостк. р-н Сум. обл. [АТП, 407]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 1, 223]; припускають, що саме тут існувало згадане в літописі під 1177 р. м. *Вороніж* [Іваненко, 43], хоч є думка, що літоп. *Воронажъ* (1177), *Воронажъ, Воронежъ* (1237) стосувалося м. *Вороніж* на однойменній річці в Росії [Нерознак, 48—49], яке, за офіц. джерелами, засн. 1586 р. [Никонов, 89]. Попри тривалі спроби пояснити походження рос. топоніма *Воронез*, який, напевно, тотожний польському, його етимологія продовжує залишатися не з'ясованою [Никонов, 89—90]. Укр. ойконім *Вороніж*, що міг бути згаданим у літописі як місто, до якого «ізъ Володимиря пустиша их послы въ Татары въ Воронежъ» [Нерознак, 49], пояснюють як субстант. посесив на **-жъ* від антропоніма **Воронезъ* [Іваненко, 43], основа якого, очевидно, відбита в псл. **Vornitzъ*, реконструйованому на підставі рос. топонімів *Воронитчина, Воронитское* [Шульгач 2008, 161]. Така етимологія цілком імовірна, однак реальних слідів відповідного антропоніма і словотв. типу на *-егъ* не виявлено. М. Фасмер допускає зв'язок назви рос. м. *Воронез* з прикм. *вороній*, не пояснюючи механізму утворення ойконіма [Фасмер 1, 353]. Ін. дослідники вбачають можливість неслов. походження топоніма, але визнають непереконовливість таких етимологій [Никонов, 89—90; Попов, 149]. Незважаючи на спірність питання про першість укр. чи рос. назв, стосунок до них літоп. фіксацій і реальність перенесення одного з них на схід або навпаки, є підстави говорити про їхнє незалежне виникнення за одним словотв. типом, продукт. у д.рус. діалектах. З огляду на досить великі розміри рос. р. *Воронез*, на якій лежить однойменне місто, на її утворення злиттям річок *Польный Воронеж* (тобто «полевой») і *Лесной Воронеж*, а також на попередню назву р. *Великая Ворона* на відміну від р. *Ворона* [Никонов, 89], посес. характер гідроніма,

- перенесеного на поселення, є дуже сумнівним. Аналог. топонім. середовище, насичене спорід. гідронімами, спостерігається і в р-ні поліс. смт *Вороніж*: рр. *Ворон* у бас. Снову на пн. сх. Чернігівщини, *Воронá* з однойменним селом у суміж. із Сумщиною р-ні, *Воронóк* у Глухів. р-ні Сум. обл., *Воронóчок* у бас. Снову на суміжжі Чернігів., Сум. і Брянськ. (в Росії) обл. та ін. [СГУ, 121—122]. Це дає підстави припускати ймовірність утворення назв нп і р. *Вороніж* (рос. *Воронеж*) від основи відбитого в місц. гідронімії прикм. *вороній* «чорний; темний як вугілля» (про воду, дно, берег тощо) (див. *Ворон*, *Воронá*) за допомогою продукт. в д.рус. топонімії суф. *-ежь*, укр. *-іж*; пор. р. *Трубіж* (див.), нп *Теребіж* (див. *Теребля*, *Теребóвля*), потік *Чертіж* на Івано-Франківщині [СГУ, 607] та ін. Зазнач. формант домінував у віддієсл. утвореннях (пор. апелятиви *рубіж*, *вертіж* тощо), однак у топонімії могло відбуватися його специфічне використання, як, напр., суф. *-ич* у гідронімах; пор. ще с. *Воронізьке* у Васильків. р-ні Дніпропетров. обл. [АТП, 80].
- Ворóнка** — річка (3) в бас. Пд. Бугу, Дністра й Прип'яті [СГУ, 122]. Наддністрянську назву пояснюють як релят.-демін. утворення на *-к(a)* від суміж. гідроніма *Ворона*, мотивованого прикм. *вороний* «чорний» у формі жін. роду [Вербич, 19], що цілком відповідає закономірностям топонім. номінації. Таке саме походження має назва р. *Воронка* в бас. р. Турія п. Прип'яті, де протікає р. *Воронá* [СГУ, 121, 122]. Щодо пд.бузького гідроніма, то він таких зв'язків не виявляє, тому може бути безпосередньо утвореним від *вороній* за допомогою суф. *-к(a)* в топонім. (субстант.) функції або ж семант. способом від ГТ *воронка* «яма (природна) круглої форми; невелика яма круглої форми», «місце, де вода зникає під землею» [СНГТК, 52—53], який функціонує в бас. Пд. Бугу, поліс. «яма в річці» [Данилюк, 22].
- Воронове** — с-ще міськ. типу, Северодонецька м / р Луган. обл. [АТП, 56]. Ойконім виник як посесив на *-ов(e)* від антропоніма *Ворон*, або за допомогою *-е* від трансонімізованого прізви. *Воронов*.
- Воронівця** — с-ще міськ. типу, Вінниц. р-н і обл. [АТП, 12]; відоме з 1545 р. [ГЕУ 1, 223]. Ойконім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від прикм. *воронів* «кольором схожий на ворона; чорний» [СУМ 1, 741], діал. *вороновий*; пор. с. *Воронівця* в Кельменец. р-ні Чернівец. обл. [АТП, 522], гідроніми *Воронівець* у Закарпат. обл., *Воронівий* у Львів. обл. [СГУ, 122] (див. *Ворон*, *Воронá*, *Воронівка*).
- Воронякі** — горбогірне пасмо на пн. Подільської височини, частина Гологоро-Кременецького кряжа, в межах Львів., Тернопіл. і Рівн. обл. [ГЕУ 1, 223]. Оронім постав способом трансонімізації ойконіма *Вороняки* в Золочів. р-ні Львів. обл. [АТП, 282], похідного від родової назви першопоселенців на прізви. *Вороняк* [Чучка, 125; СПЧ, 81].
- Ворóхта** — с-ще міськ. типу та об'єкт туризму, Наддвірн. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; засн. в XVII ст., підпорядковується Яремч. м / р [ГЕУ 1, 223], *Worochta* (1893) [SGKP 13, 945], *Ворóхта* (1981) [СЭС, 249]. Ойконім виник унаслідок онімізації втраченого псл. **vorxsta* «місце, де щось нагромаджене, розворушене» < **vorxъ* «ворох; грудя, купа», яке реконструюють на основі рос. діал. *varáhta* «неспритна, неохайна людина», *изверóхтатъ* «зіпсувати» < **ворохтатъ* «розворушити» [Ліаді 2001, 99]. Місце, де виникло с-ще, могло отримати назву за різними ознаками, відбитими в основі *ворох*: «купа, зокрема невіяного зерна; неспокійна юрба; неспокій, інтрига» [ЕСУМ 1, 429], «сугорб снігу (замет), грудя» [Мурзаев, 130] та ін., що характеризує місцевість як господарський і торговельний центр із заметами взимку; пор. похідні назви потоку [СГУ, 122] і гори біля нього *Ворóхтель*, *Ворохтянська*, на якій лежить поселення [Габораєк, 79], прізви. *Ворóхта* на Закарпатті [Чучка, 125].

- Воро́чівське о́зеро** — оз. вулкан. походження, Перечнн. р-н Закарпат. обл., лежить біля с. *Воро́чеве* [ГЕУ 1, 224]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від ойконіма *Воро́чеве*.
- Во́рскла** — річка, л. Дніпра; *Взр́скла* (1105), *Взр́скла* (1111), «за *Ворзко́ль*» (1174), *Взроско́ль* (1174), «у *Ворзко́ль*» (1399), «на *Ворзскл́*» (XV ст.), «на *Worskla*» (1493), «на *Ворзл́*» (XV ст.), *Ворскло* (1400), суч. *Во́рскла* (1957), рідше *Во́рскло* [ЕСЛГНПР, 36—37]. З-поміж кількох наукових етимологій найпереконливішою є іранська, у зв'язку з якою гідронім виник як композит **Ōrskūl-*, перший компонент якого *ōrs-* указував на світлу, чисту воду (пор. осет. *ōrs* «білий»), а другий *kol / kul* «рукав річки, озеро та ін.», що є запозиченням з д.тюрк. мови, — на тип геогр. об'єкта [ЕСЛГНПР, 37]. Суч. варіанти назви сформувалися відповідно до фонет. законів укр. мови. Неприкритий лабіал. *О-* на поч. основи викликає появу протет. *В-*, а коротка вимова голосних — спочатку їхню редукцію, а потім вокалізацію в сильній позиції в *-о-* та занепад у слабкій (*Ворзко́ль*). Поява закінч. *-а* зумовлена узгодженням назви з номенкл. іменем *річка*, а закінч. *-о* спричинене її народноетимол. усвідомленням як утворення від рос. *вор* «злодій» і укр. *скло*, що приписується Петру I за вигаданою історією про «крадіжку» річкою скла від його підзорної труби. Похідними від гідроніма *Во́рскла* є релят.-демін. назви приток *Ворсклі́ця* й *Ворско́лець* (2) на Сумщині [СГУ, 123], назва оз. *Ворсклице*, б. *Ворсклянка*, істор. мікрройконіми *Ворскла* (слобідка) і *Заворсклянський* (хутір), а також суч. назва с. *Заворскло* [ЕСЛГНПР, 37]. Мінімальна кількість ойконімів, утворених від назви однієї з найбільших річок України, нетипова для топонім. системи.
- Воскресі́нське** — с-ще міськ. типу, Жовтнев. р-н Миколаїв. обл. [АТП, 311]; засн. 1789 р. [ГЕУ 1, 230], до 1947 — *Воскресенськ* [Янко, 92]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви ц. *Воскресенська*, збудованої в поселенні 1793 р. [Лобода, 56] на честь *Воскресіння Христового*. Первинна форма постала за аналогією до продукт. ойконім. типу на *-ськ*, а суч. — під впливом номенкл. імені *село* або *селище*; пор. ще сс. *Воскресенське* (4), *Воскресенка* (7), *Воскресівка* (4) [АТП, 604].
- Во́сушка** — річка, л. Стрипини л. Дністра в Тернопіл. обл.; *Возучка*, *Weszka* (1917), *Везучка* (1957), *Wosuzzka* (1890), *Во́сушка* (1979) [СГУ, 123]. Гідронім пояснюють як утворення з протет. *в-* і переходом *-ж-* > *-ш-* від *осу́жка* «зменшене від *осу́га*»: *осу́га* «наліт, іржа на воді» [Вербич 2009, 37]. Імовірнішим є його виникнення семант. способом від незафіксованого діал. *восу́шка* «річка, водойма, волога місцевість, що висихає або висохла», в основі якого *осух* «те, що висохло»; пор. рос. ГТ *осух* «обсихаюча на малій воді (при відливі) смуга морського дна» [Мурзаев, 420], укр. *осу́х* «сухарь з вівсяного хліба, засохлий кусок хліба» [Грінч. 3, 73], мікротопоніми на Волині *Осу́ха* (поле-урочище, яке висихає), поле *осу́шок* (яке осушили), ліс *Осу́шок* (знаходиться на пагорбі, де сухо) [СММПЗУ 2, 155], гідроніми *Осу́шанка* на Житомирщині та *Осу́шний* на Львівщині [СГУ, 406]. Парал. назва р. *Везу́чка*, *Возучка* постала внаслідок асоціації до *везу́чий* «який добре везе; якому щастить» [ЕСУМ 1, 344], можливо, під впливом пол. фіксацій з літерою *-z-* у структурі *-sz-*.
- Восход** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р в Криму [АТП, 255]. Ойконім виник семант. способом від рос. *восход* «схід сонця» з ідеол. забарвленням, що виражало «оптимістичні» перспективи радян. ладу; пор. ще 4 нп *Восход* у Криму, Донец. і Запоріз. обл. [АТП, 604], а також численні ергоніми і назву космічного корабля «Восход» у СРСР. Можливою є трансонімізація назви суміж. виробничого об'єкта.
- Воші́ва, Воші́вий** — річки (4), балка, яри (3) в Пд.-Сх. і Центр. Україні [СГУ, 123]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відповід-

- ної форми відн. прикм. *вошівий*, твірний апелятив якого *воша* (< псл. **uъъ* «воша») вказує на поширеність перев. у степ. річках, балках, ярах тощо цих водяних або рослинних паразитичних комахок; пор. ще мікрогідроніми в Україні *Вошівенька*, *Вошівець*, *Вошуватий* [СГУ, 123] і назви в здебільшого порубіжних регіонах Росії *Вишвая*, *Вишвенка*, *Вишец*, *Вишица*, *Вишва*, *Вишвое*, *Вишый*, які, за практичної відсутності паралелей в ін. слов. мовах, свідчать про сх.слов. характер явища [Лучик, 81—82].
- Врадіївка** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 309]; засн. в 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 1, 230], до 1964 р. — *Велика Владіївка* [Янко, 92], *Врадїевка* (1981) [СЭС, 253]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Врадїй* [СПЧ, 82], утвореного, очевидно, від апелятива **врадїй* із суф. *-ій* у суб'єкт. функції, що приєднався до основи дієсл. *врадїти*; пор. *палїй*, *носїй* тощо. Кол. складений ойконім постав синтакс. способом унаслідок приєднання до *Врадїївка* означення *Велика* для протиставлення с-ща суміж. с. *Мала Владіївка* [АТП, 310].
- Врубівка** — с-ще міськ. типу, Лисичанськ. р-н Луган. обл. [АТП, 65], нині Попасн. р-н; засн. 1921 р., до 1935 — *Хущевате* [ГЕУ 1, 231], *Угольщик* [Янко, 91]. Суч. ойконім виник семант. способом від назви радгоспу «*Врубівка*», в основі якого апелятив *врубівка*, що називає місце, де відбувалося «рубання лісу», букв. «врубання в ліс» (синоніми *вруб*, *вируб*, *вирубка* та ін.) [ЕСУМ 5, 130—131], за ознакою «поселення, яке вірізається у *вирублену* частину лісу». Істор. ойконім *Хущевате* постав унаслідок трансонімізації назви суміж. б. *Хущевата* [ГЕУ 1, 231], в основі якої місц. відн. прикм. *хущеватий* «стос. до *хвощ*», що вказував на насиченість місцевості хвощем. Парал. назву *Угольщик* утворено способом трансонімізації відповідного рос.мовн. ергоніма (назви радгоспу або шахти).
- Врубівський** — с-ще міськ. типу, Лутучин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1895 р. [ГЕУ 1, 231]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ськ(ий)*, в основі якого ойконім *Врубівка*; пор. суміж. зал. ст. *Врубівка* [ГЕУ 1, 231]).
- Втєнський заказник** — бот. заказник держ. значення, Любомл. р-ну Волин. обл. [ГЕУ 1, 231]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відтоп. прикм. на *-ський*; пор. утворену таким самим способом назву *Вутвицький заказник* у Камінь-Каширськ. р-ні Волин. обл. [ГЕУ 1, 233].
- Втора** — річка, л. Церему л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1913) в Житомир. обл. [СГУ, 123]. Гідронім виник семант. способом від незафіксованої форми одн. апелятива *втори* / *утори* «пази на краю бочки, в які вставляють дно» [ЕСУМ 5, 602], що міг мати геогр. значення «колія, заглиблення, канава», зумовлене семантикою псл. **utorъ* «уторований шлях» з **uterti* «утерти, уторувати» від **terti* «терти»; пор. укр., блр. *тор* «колія», пол. *tor* «тс.», рос. *тор* «вторована дорога», чес. *tor* «тс.», серб., хорв. *tôr* «загін для худоби», *tôr* «слід; огорожа» та ін. < псл. **torъ* «тертя; торований шлях» [ЕСУМ 5, 602], рос. діал. *утора* «суцільна маса викрошеного льоду, яка забилася між льодовою шкіркою і дном річки біля берега», *утора* «частина дощок у дерев'яному посуді нижче дна» та ін. [Железняк, 129—130]. Є припущення, що назва *Втора* спорід. з гідронімами *Уда*, *Удава*, *Удай*, *Удиця*, *Удич* в Україні, герм. *Одер*, *Одра*, ойконімом *Ut* в Болгарії та ін., які сягають фрак. та і.е. мовного стану і зводяться до і.е. **uodr-* / **uedr-* «вода» з переходом у різних діалектах *-d-* / *-t-*, а його праформою є *Uot-or-* [Железняк, 130—131].
- Вуглегірськ** — місто, Єнакіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1879 р., до 1957 — *Хацапетівка* [ГЕУ 1, 232], *Углегорск* (1981); пор. *Углегорск* у Сахалін. обл. Росії [СЭС, 1383]. Суч. ойконім виник складносуф. способом

- за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції на основі іменників *вугілля* й *гора* за ознакою «поселення, де накопичено гори вугілля». Істор. назва *Хацанетівка* постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Хацанет*.
- Вугледар** — с-ще міськ. типу, Мар'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119], нині Петровська р / р м. Донецька; засн. 1966 р. [ГЕУ 1, 232]. Ойконім виник за ознакою «земля, що дарує вугілля» складанням основ іменників *вугілля* й *дар* (< *дарувати*), друга з яких набуває ознак власне топонім. суфіксоїда; пор. нп *Цареводар, Новодар, Краснодар, Олександродар* [Бучко, 294].
- Вугляр** — с-ще міськ. типу, Макіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 101]. Ойконім виник семант. способом від ергоніма «*Вугляр*», мотивованого апеллятивом *вугляр* «людина, що випалює деревне вугілля» [СУМ 1, 781]. Можливий вплив ГТ *вуглярка* «місце, де випалюють деревне вугілля» [СУМ 1, 781]; пор. назву потч. *Вуглярчик* на Закарпатті [СГУ, 123], гт. *Вуглярка* й *Вуглярки* на Івано-Франківщині [Габорах, 80].
- Вузлове** — с-ще міськ. типу, Берегів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 156]; відоме з XII ст., до 1946 р. — *Батеве* [ГЕУ 1, 232], «*Węzłów* (u Rusin) mylne, *Wyżłów*» (1893) [SGKP 13, 264]. Суч. ойконім виник способом субстантивациі та онімізациі форми сер. роду відн. прикм. *вузловий* «у якому сходяться колії, шляхи тощо» [СУМ 1, 783]. Непевні фіксації в пол. джерелах свідчать про ймовірність давн. функціонування цього топоніма, який міг спочатку стосуватися суміж. об'єкта і вживатися в угор. мовленні; пор. нп *Вузлове* в Криму і Львів. обл. [АТП, 604]. Істор. назва *Батеве*, яка зберігається за зал. ст., є посесивом на *-ев(е)* від антропоніма *Батьо* з основою діал. *батьо* «хресний батько» [Чучка, 51].
- Вузька** — річки: 1) л. Росі п. Дніпра в Київ. обл. (1883); *Узка* (1864), *Узька* (1720); 2) пр. Псла л. Дніпра в Полтав. обл.; *Узкая* (1848); 3) балка, л. Солоні л. Лозовенької л. Береки п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Узкая* (1863) [СГУ, 123—124]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациі та онімізациі форми жін. роду прикм. *вузький* «який має невелику ширину»; пор. рр. *Вузенька, Вузьке Святе* [СГУ, 123—124], мікротопоніми з компонентами *Вузька, Вузьке, Вузькі* на Волині [СММПЗУ 1, 148].
- Вулканічний хребет** — гірський хр. Укр. Карпат, Закарпат. обл.; *Вигорлат-Гутинський хребет* [ГЕУ 1, 323]. Оронім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *хребет* «ряд гір, розташованих в одному напрямі, гірське пасмо» [СУМ 11, 138] й означенням у формі відн. прикм. на *-ічний*, що вказує на походження хребта від *вулкану*. Парал. оронім утворено способом трансонімізациі відтоп. означення, яке входить до складу назви *Вигорлат-Гужинська структурно-фаціальна зона* [ГЕУ 1, 232].
- Вүхо Землі** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на сх. від Карабі-яйли [ГЕУ 1, 233]. Спелеонім виник як метафор. назва внаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним апеллятивом *вүхо*, що вказує на подібність карст. порожнини до відповідної частини тіла, й означенням у формі род. належності ГТ *земля* «верхній шар земної кори» [СУМ 3, 557].
- В'юнка** — річка, л. Іллє л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *В'юнка* (1913); *Wijunka* (1890) [СГУ, 124]. Гідронім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми жін. роду відн. прикм. *в'юнкій* «який проходить, пролягає, тече і т. ін. непрямо, вигинаючись, петляючи» [СУМ 1, 795] з основою апеллятива *в'юн* (< *вити*); пор. спорід. гідроніми з ін. суфіксами: *В'юнія, В'юніця, В'юніще, В'юночка* [СГУ, 124].
- В'язовіця** — річки: 1) п. Собу л. Пд. Бугу; *Вязовица* (1864), *Jazowica, Wiazowica* (1882); пор. с. *В'язовиця* Іллінец. р-ну Вінниц. обл.; 2) с. Тарандинці Лубен. р-ну Полтав. обл.; *Вязовица* (XIX ст.), *Вязовка* (1901) [СГУ, 124]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від відн.

прикм. *в'язовий* «стос. до *в'яз*», який указує на поширеність у бас. річок відповідних дерев; пор. гідроніми *В'язова, В'язове, В'язовок, В'язувата, В'язівка, В'язівець* [СГУ, 124—125] (назва р. *В'язеніця* пр. Ворскли л. Дніпра [СГУ, 124], очевидно, походить від дієприкм. *в'язаний*, місц. *в'язений*, який указує на звивисту, петлясту форму річки).

Г

Гаврїлівка — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. 1650 р. [Янко, 93], як відоме з XVIII ст. у формі *Гаєриловка* [Абдула, 39]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від особ. імені *Гавріло*. Припускають, що твірним було ім'я рос. поета *Гаврила Державіна* [Янко, 93]; пор. ще 13 нп *Гаврилівка* в Україні [АТП, 605], окремі з яких постали від антропоніма *Гаврилів / Гаврилов*.

Гадяч — місто, Полтав. обл. [АТП, 345]; відоме з 1-ї пол. XVII ст., місто з 1634 р. [ГЕУ 1, 235], *Gadiacz, Hadziacz* (1881), *Hadiacz* (1882) [SGKP 2, 435; 3, 7], *Гадяч* (1981) [СЭС, 169], за ін. свідченнями, відоме з XVI ст. [Лисенко КД, 44]. Етимологія ойконіма затемнена. Якщо він функціонував задовго до перших письм. фіксацій, то постав ще в д.рус. добу як посесив на **-їь* (коли суфікс зберігав продуктивність) від антропоніма *Гадяк* з основою заст. християн. імені *Гаад* або єврей. *Гад* + *-як*, що з часом стало асоціюватися з апеллятивом *гад* «гадюка» [Чучка, 130]: *Гадяк* + *-їь* > *Гадячь* > *Гадяч*. Виникнення назви внаслідок субстантивації та онімізації короткої форми прикм. *гадячий* «стос. до *гад*» є мало ймовірним. Народноетимол. зв'язок ойконіма з цим ад'єктивом спричинився до зміни наголосу в його основі; пор. ойконім цього словотв. типу *Міляч* у Рівн. обл., утворений за допомогою **-їь* від антропоніма **Міляк* [Пура, 21].

Гай, Гаї — численні топоніми в Україні та на всіх слов. землях від Балкан до Поволжя (крім пн. регіонів); виникли семант. способом від загальнослов. ГТ *гай* (< псл. **gajь*) «листяний ліс, діброва, лісок» [Мурзаев, 137—138; Никонов, 94].

Гайворон — 1) місто, Кіровоград. обл. [АТП, 236]; засн. як козац. зимівник у 1-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 1, 236], *Гайворонъ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Найвогон, Найвогów* (1882) [SGKP 3, 12], *Гайворон* (1981) [СЭС, 271]; 2) річка, пр. Ромни п. Сули л. Дніпра; *Рудка, Гайворонъ* (XVI ст.), *рудка Гайворон* (1718), *Гайворонка* (1729—1730), *Басанка, Басакова, Наувогон* (1913); пор. с. *Гайворон* Бахмац. р-ну Чернігів. обл.; 3) яр, л. Гнилиці л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1863); *Гайворонъ, Граковській* (1845); пор. с. *Граково* (у гирлі) [СГУ, 126]. Топоніми виникли семант. способом від композита *гайворон* «грак; (заст.) воронограй» (< псл. **gajvornъ, *gavornъ* з основами дієсл. **ga(j)-* «каркати; кричати, шуміти» та іменника **vornъ* «ворон» [ЕСУМ 1, 451—452]) за ознакою «місце воронограю; місце скупчення ворон з постійним карканням і шумом»; пор. подібний семант. перехід у звуконаслід. *водограї* «гра води, що падає» > ГТ *водограї* «місце, де вода падає під тиском, струменіє (грає); фонтан», а також назву м. *Грайворон* у суміж. Белгород. обл. Росії, від якого походить гідронім *Грайворонка* в Харків. обл., що має варіанти *Грайворони, Наувогон* [СГУ, 153]. Про геогр. значення в апеллятиві *гайворон* свідчать відповідні топоніми в різних регіонах України; пор. ще сс. *Гайворон* у Київ. і Чернігів. обл., с. *Гайворонка* в Тернопіл. обл. [АТП, 605]. Парал. назви мають прозору етимологію: гідронім *Рудка* < ГТ *рудка*, що наявний у варіанті *рудка Гайворон* (див. *Рудá*); *Басанка, Басакова* — перенесення з суміж. річки в Бахмац. р-ні [СГУ, 34]; *Граковській* — субстант. та онімізований відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Граково*.

- Гайдамацький Яр** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Могилів-Подільськ. та Ямпіл. р-ни Вінниц. обл.; пор. на території яру *Гайдамацьку печеру* з підземними ходами [ГЕУ 1, 236]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* й означенням у формі відн. прикм. *гайдамацький* «стос. до *гайдамаки*». Суміж. спелеонім постав аналог. способом на основі ГТ *печера* і зазначеного атрибутива.
- Гайсин** — місто, Вінниц. обл. [АТП, 13]; засн. 1600 р. [ГЕУ 1, 237], як відоме з поч. XVII ст., *Гайсін* (1981) [СЭС, 271], *Hajsyn, Aysyn, Ajszyn* (1882) [SGKP 3, 10]. Ойконім виник як посесив на *-ин*, утворений від антропоніма *Гайса*, що поширений перев. у зх.слов. мовах; пор. пол. *Gajsa* від нім. особ. імені *Geiß* [Rymut 1, 213], чес. *Hajs* (від пн.нім. *heis* «суровий»), укр. *Гайсак* з імовірною основою слц. діал. *hajsa* «повія» [Чучка, 132], яке могло перейти в антропонім, *Гайсін, Гайсан, Гайсанюк, Гайсен, Гайсінко, Гайсенюк, Гайсин, Гайсінюк, Гайсюк* [СПЧ, 85].
- Гайчур** — річка, л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1856); *Гайчуль* (1771), *Ганчуль* (1769), *Гайчуль* (1779), *Гайчула* (1913), *Гойчуль* (1862), *Ганчолъ* (1745), *Гончуль* (1832), *Янчуль* (б. р.), *Анчу* (1743), *Ганчуръ* (1775) та ін.; пор. ур. *Ганчюл* (1775), с. *Гайчул* (1862), зал. ст. *Гайчуръ* (1913), кол. с. *Гайчул* (суч. с. Новоукраїнка) Куйбишев. р-ну, с. *Гайчур* і с. Тернувате (кол. с. *Гайчур*) Василів. р-ну Запоріз. обл. [СГУ, 126]. Етимологія гідроніма неясна. Її не з'ясували і в спец. дослідженні назв річок Запоріжжя [Стрижак 1967]. Судячи з численних варіантів, гідронім належить до іншомовних або занесених з ін. діал. зони утворень, які не властиві місц. мовленню. Паралелей з найчисельнішими тюрк. елементами не виявлено ні в наголосі, ні у форманті (відсутність суф. *-ур* або *-ул*), ні в лексичі, хоч є думка про тюрк. походження назви [Трубачев, 206]. Натомість є певні лекс.-семант. та словотв. зв'язки з антропонімами, які функціонують на рум.-слвц.-пол.-укр. мовному стиці; пор. закарп. *Ганчур* (від *Ганька* + *-юр*) [Чучка, 138], букв. *Ганчуляк* [СПЧ, 87], а також молд. топонім *Гангура*, утворений від прізви. із суф. *-ур* *Гангур* [Еремия, 142]. З огляду на це та на найдавніші фіксації з основою (*Г*)*анч-*, яка була первинною (< від (*Г*)*ан(ь)ка*) і взаємодіяла з продукт. у зх.слов. мовах і зх.укр. діалектах суф. *-ур* у релят.-посес. функції [Чучка 2008, 228], гідронім можна вважати власне слов. утворенням. Наявність волос. компонента в мовленні Запорозької Січі спричинилася до чергування суф. *-ур* з високопродукт. сх.ром. *-ул*; пор. укр. діал. *ма́гура* «висока гора», молд.-рум. *măgura / măgulă* «гора, горб, височина», що зводиться як запозичення до псл. **mogyla* «могила» [ЕСУМ 3, 356]. Чергування в основі сонор. *-н-* та *-й-* зумовлено діал. або тур. впливом; пор. тюрк. *Айдар, Айдарь* і варіанти *Андар, Андарь* (див. *Айдар*).
- Галич** — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 189]; центр Галицьк., пізн. Галицько-Волинськ. землі побл. суч. м. *Галич*; *Галич* (1144), «к *Галичю*» (1146), «в *Галичъ* (*галичи*)» (1187), *Галичомъ* (*галичемъ*) (1189), «на *Галиць*» (1145), «въ *Галици*» (1214), «поискати *Галиця*» (1218), «къ *Галицю*» (1219), «в *Галичи*» (1235), «z *Halicza*» (1746), фолькл. «во городъ во *Галицинъ*, «во городъ во *Галичини*, ... во *Галичъ*»; похідні: *Галицьскаю земля* (1216), Мстиславу *Галицькому* (XIII ст.), «ко *Оукраинъ Галицькою*» (1189), *Галичане, галицяне* (XIII ст.) та ін.; паралелі: *Галич* у Костром. обл. Росії (кол. *Галич Мерський*), *Galicz* у Словаччині, *Малий Галич* (суч. *Галац*) у Румунії, гора *Halicz* у Бескидах на межі Закарпаття й Галичини (1882) [ЕСЛГНПР, 41—42]. Ойконім не має загальноприйнятої етимології. Великий фактичний матеріал підтверджує його сх.слов. походження (слвц. й рум. паралелі зафіксовані на землях перебування русичів або етнічних українців). Регулярне функціонування в літописах протягом століть двох варіантів ойконіма — *Галич* і *Галиць* (у різних формах) — свідчить про його виникнення як посесива на **-йъ* від пошире-

ного в Київській Русі антропоніма *Галица* < *галица* [Желєзняк 2014, 35], укр. прізви. *Галиця* (< *гáлиця* «галка») [Чучка, 134], семант. утворення якого від відповідного апелятива підтверджує зображення трьох галок у гербі Галича як родового знака, що мотивував прізви. засновника міста. Саме таку твірну основу й посес. характер ойконіма відбиває фолькл. «городъ *Галицинъ*», «городъ *Галичинъ*» із суф. *-инъ*, який приєднувався до *a*-основ в аналог. функції (очевидно, фолькл. посесиви на *-инъ* постали у зв'язку із затуханням продуктивності **-jъ* з XII ст.); пор. ще курган *Гáличина моги́ла*, літоп. *Галициноу (галициноу) могилоу* (1206) і г. *Гáлич-Гóра* поблизу м. *Галич* [Габорака, 82]. Безпосереднє утворення назви м. *Галичъ* від апелятива *гáлиця* [Фасмер 1, 388] мало ймовірно, бо з назвами тварин і птахів взаємодіяв у посес. функції суф. **-ьjъ*, д.рус. *-ии*; пор. *вълчии, турии, воронии*, чого не спостерігається в жодній із фіксацій ойконіма. Походження назви за допомогою суф. *-ич* від етноніма *гáли* також є мало ймовірним (пор. далеке від Зх. Європи костр. *Галичъ*). Щодо ороніма *Halicz* у Бескидах, а також назви г. і хр. *Гáлич* під с. Старі Кути Косів. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорака, 82], то, за відсутності метонім. перенесення ойконіма, вони могли виникнути за допомогою *-ич* у топонім. функції, приєднаного до ГТ *гал (гáла, гáло)* «відкрите, голе місце» (< псл. **golъ* «голий») [Лучик, 161—162]; пор. потоки *Білич, Вóнич, рр. Вéрбич, Гнилий Тікич, Трубич, У́дич* [СГУ, 55, 96, 121, 141, 573, 579].

Галичинá — істор.-етногр. територія в пд.-зх. частині України; у зх.європ. джерелах — *Галиція* [ЕУ 1, 343—351], *Гали́ция* [СЭС, 273]. Хоронім виник за допомогою суф. *-ин(a)* в локал. значенні від назви м. *Гáлич*, яке було істор. центром *Галицької землі* в Київській Русі, суч. *Галичини*. Стара назва *Гали́ция* проникла з пол. мовлення, де *Galicja* закріпилося під впливом пізньолат. *Galicia*, що позначає істор. область на Піренейськ. п-ві і з яким укр. *Гáлич, Галичинá* не мають генет. зв'язків [Фасмер 1, 388].

Гáлка — річки, в бас. Сули (4) на Чернігівщині й Сумщині та в бас. Прип'яті на Житомирщині [СГУ, 127], населені пункти (2) в їхніх басейнах [АТП, 605]. Назви виникли семант. способом від демінутива на *-к(a)* з основою ГТ *гал (гáла, гáло)* сх.слов. походження, що має семантику «відкрите, голе місце»; пор. укр. діал. *гал* «невелика поляна в лісі, галявина», *гáло* «те саме; лісове озеро, місце на озері, не заросле водоростями» [ЕСУМ 1, 455], поліс. *гáло* «низька болотяна місцевість» [ЭССЯ 6, 89], «широка поляна в лісі», «низовина зі стоячою водою» [Черепанова 1984, 55], блр. діал. *гáла* «чисте місце після вирубки лісу; сінокіс серед лісу; велика поляна в лісі» [ЭССЯ 6, 89] та ін., які зводяться до псл. **golъ* «голий» [ЕСУМ 1, 455]. Наведені та спорід. топоніми свідчать про перев. поліс. середовище зародження й функціонування твірного ГТ з його поширенням в ін. говори сх.слов. і навіть пол. та болг. мов [Лучик, 161—163]; пор. рр. *Галеболóто, Гáленка, Галійка, Гáлочка*, прот. *Гáло* [СГУ, 127], численні мікротопоніми або їхні компоненти *Гáла, Гáле, Гáли, Гáло, Гáля* на Поліссі [СММПЗУ 1, 156—157; Черепанова, 68], ороніми в Прикарпатті *Гáля Лúковиця, Гáля Михáйлова* [Габорака, 83], які виникли на основі ГТ *гáля* зі специфічним для регіону значенням «полонина» [ЕСУМ 1, 455], демін. варіант назви р. *Гáлка* п. Удаю п. Сули л. Дніпра *Галиця* і там само с. *Галиця* [СГУ, 127], бол. *Гáльський Мох* і відповідну гідрол. пам'ятку природи держ. значення в Щорс. р-ні Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 239—240], потамоніми *Галина, Галина Мокра, Галина Суха*, мотивовані похідним від *гáла* ГТ *галина* «рівне, безлісе місце в лісі» [Лучик, 163], поліс. «галявина в лісі» [Данилюк, 23] та ін.

Ганнівка — с-ще міськ. типу, Брянк. м / р Луган. обл. [АТП, 56]. Назва виникла за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Ганна* під впливом високопродукт. ойконім. моделі з цим формантом, яка

- «потіснила» очікуване від *a*-основи утворення на *-инка*; пор. ще 43 нп *Ганнівка* в різних регіонах України [АТП, 606].
- Гарбузінка** — річки: 1) п. Вільшанки п. Нохаєва п. Дніпра; *Harbuzynka* (1765), *Гарбузинка* (1979); пор. с. Топильна (кол. *Гарбузин*) Шпол. р-ну Черкас. обл.; 2) п. Мертвоводу л. Пд. Бугу; *Арбузінка* (1967), «на *Ярбузиной*» (1697), «на *Гарбузиной*» (1720), *Арбузина* (1740), *Арбузна* (1863), *Гарбузена*, *Гарбузенка* (1855), *Арбузная* (1850—1853); пор. смт *Арбузинка* (див.) Миколаїв. обл.; 3) п. Шполки л. Гнилого Тікичу п. Синюхи л. Пд. Бугу (1917) [СГУ, 128—129]. Назви виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від давн. *Гарбузин* або *Гарбузина*, що являє собою субстант. відн. прикм. *гарбузінний* «стос. до *гарбуз*; гарбузовий» у відповідній формі.
- Гарячківська Діа́ча** — бот. заказник держ. значення, Крижопіл. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 240]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ська*, похідного від суміж. ойконіма *Гарячківка* [АТП, 19].
- Га́спра** — с-ще міськ. типу, Ялт. р-н у Криму [АТП, 255]; засн. в сер. XVIII ст. [ГЕУ 1, 240], *Га́спра* (1981) [СЭС, 281]. Назва гр. походження. В її основі *о́спрос* «білий», що характеризує особливості ґрунту за кольором; пор. г. *Гаспра-Кая* з другим тюрк. компонентом *Кая* від ГТ *ка́я* «скеля», ойконім *Аспроніргос* у Греції [Бушаков, 62]. Початк. *Г-* розвинувся перед голос. *-а-* на місці гр. придих. звуку, який в укр. мовленні заступлено фаринг. (горт.) *Г-* (у рос. — прор. *Г-*).
- Гасфóрта Горá** — підвищення в Чорнорічинській улоговині Внутрішн. міжпасмowego зниження Криму, pobl. Севастополя [ГЕУ 1, 240]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горá* й означенням у формі род. належності антропоніма *Гасфóрт*.
- Га́тка, Га́тки** — річки (7) в бас. Сер. Дніпра (6) та у верх. частині Пд. Бугу (1), балка в с. Нова Буда Радомишл. р-ну Житомир. обл., потоки на Львівщині та Хмельниччині [СГУ, 129]. Гідроніми виникли семант. способом від відповідної форми демінутива *га́тка* «гать, невелика гребля» [Грінч. 1, 277], «настил із дерева, хмизу і т. ін. для переїзду через болото» [СУМ 2, 41], похідного від ГТ *га́ть* (*гат, га́та*) з псл. **gaty* «перехід через мокрі місця, зроблений з гілля, хворосту і под.» [ЕСУМ 1, 482]; пор. потоки і рр. *Га́ть, Га́ча* (<**gatyja* «загачена»), *Га́тна, Га́тний* (7), *Га́тище* (< *га́тище* «місце, де була гать»), р. *Га́тинка* і нп *Гатне* в Київ. обл. [СГУ, 129].
- Гах** — річка, п. Сухого Ташлика л. Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл. [СГУ, 129]. Гідронім виник семант. способом від утраченого ГТ **гах* з псл. **гахъ* «щось рухоме, звивисте, гнучке» (< і.е. **g^ha-* «іти»); пор. діал. *га́ша* (< **гахъ* + *-ja*) «частина невода, мотузяна петля», *га́шка* «вуж, гадюка» [ЕСУМ 1, 484], буков. заст. *га́шник* «очкур» [СБГ, 69], потік *Га́шка* п. Ріки п. Тиси л. Дунаю на Закарпатті [СГУ, 129].
- Гварді́йське** — с-ща міськ. типу: 1) Новомосковськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 87]; засн. 1957 р. [ГЕУ 1, 240]; 2) Сімферопол. р-н у Криму [АТП, 255]; час заснування невідомий, до 1944 р. — *Сарабуз* [ГЕУ 1, 240], *Гвардѣйское* (1981) [СЭС, 283]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *гварді́йський* на позначення почесного звання, що присвоювалося частинам радян. армії в роки Другої світової війни, у зв'язку з чим суч. назви є повоєнними й мають політ. забарвлення. У творенні крим. ойконіма відбулося ергонім. посередництво (< радгосп «*Гварді́йський*» [Янко, 95]); пор. ще 5 нп *Гварді́йське* в різних регіонах України [АТП, 606]. Істор. назва крим. с-ща *Сарабуз* постанала на основі тюрк. *сара* «жовтий» і тур. *буз* «дуже тверда земля», тур., кр.тат. «лід» [Радлов IV/2, 1866].

Гвіздéць — с-ще міськ. типу, Городенк. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 190]; відоме з 1373 р. [ГЕУ 1, 240—241], *Gwoździec, Hwozdec* (1881) [SGKP 2, 924]. Ойконім виник семант. способом від демінутива на *-ець* з основою архаїч. ГТ *gvižd, gviždь* «ліс», тотожного пол. ст. *gwozd* «ліс у гірській місцевості», чес. ст. *hvozd* «лісисті гори», серб., хорв. ст. *gvozđ* «ліс», слвн. *gòzd* «тс.», які зводяться до псл. **gvozdь* «те, що стирчить із землі» (про залізо, камінь, дерево і т. ін.) [ЕСУМ 1, 486]; пор. г. *Гвізд* у Коломий. р-ні Івано-Франків. обл. [Габорак, 84—85], рр. *Гвіздянка* в бас. Верх. Дністра [СГУ, 130], сс. *Гвізд* Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл., *Гвіздава* Бердичів. р-ну Житомир. обл. [АТП, 197, 132].

Гвоздéцького шáхта — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі біля с. Рибачого [ГЕУ 1, 240]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *sháhta* й означенням у формі род. належності прізви. *М. А. Гвоздецького* — відомого географа й карстознавця.

Гданськ — річка, п. Ікви п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра на межі Львів. і Тернопіл. обл.; *Гданскъ* (1913) [СГУ, 130]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від утраченого псл. **gdanьje* «водний розлив із заростями» < **gd-* «мокрый, вологий», «покритий заростями», пов'язаного з прус. *gudde* «ліс»; пор. р. *Гда* і м. *Гдов* на ній у бас. Чудського озера, пол. міста *Гданськ* і *Гдиня*, чес. *Kduně*, хорв. *Gdinj* та ін. [Rospond, 87, 89; NMP 3, 111, 112; Никонов, 99; Шульгач, 109—110; Іліаді, 196—197].

Генічеськ — місто, Херсон. обл. [АТП, 466]; засн. 1784 р. [ГЕУ 1, 242], *Генічеськ* (1981) [СЭС, 291]. Структура ойконіма свідчить про його утворення за допомогою слов. суф. *-ськ* у релят. функції від основи *Геніч(e)* із затемненою етимологією. Її пов'язують із незасвідченим тат. **dženiče* «тонкий», яке співвідносять з назвою прот. *Тонка* [Янко, 95], але такої основи в суч. тюрк. мовах не зафіксовано. Очевидно, **dženiče* реконструйовано на основі д.тюрк. *jipčkä* «тонкий, вузький» [ДТС, 261], а тюрк. *Геніче* або постало під впливом відомого з 1648 р. сх.слов. гідроніма й назви суміж. ур. *Тонкие Воды* на узбережжі Азовськ. моря в межах Перекопу [СГУ, 569], або саме спричинилося до відповідної сх.слов. кальки; пор. висновок В. А. Бушакова про тюрк. *sepiče*, що відбилося в назві фортеці *Генічі*, з якої починалося м. *Генічевськ* побл. протоки *Тонка вода* [Бушаков, 93]. Живий матеріал тюрк. мов дає незначні підстави для ін. пояснення *Геніче*, а саме у зв'язку з іменником жін. роду *geniше* (тур.), *кенише* (кр.тат.), похідним від діеприкм. *genиш / кениш* «розширений» < *гиңи- / кеңи-* «розширюватися» (< *gü / ké-* «широкий») [Севортян 1980, 46—47]; пор. численні балки (97) перев. у пд. і сх. частині України. Похідними від ойконіма є топоніми *Генічеська протока*, оз. *Генічеське*, *Генічеськая переправа* [СГУ, 130], *Генічеський під* [ГЕУ 1, 242].

Генуэ́зька скéля — скелястий мис на Пд. бер. Криму, біля смт Гурзуфа [ГЕУ 1, 244]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *skélya* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. *генуэзький* «стос. до *Генуя*», що вказує на перебування тут *генуезців* (XIV—XV ст.), залишками від яких є руїни середньовічної *генуезької фортеці* [ГЕУ 1, 244].

Георґіівка — с-ще міськ. типу, Лутугин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; відоме з XVIII ст., до 1917 р. — *Коноплянка* [ГЕУ 1, 258]. Суч. ойконім виник або від особ. імені *Георгій* за допомогою *-івк(a)* в релят. функції, або від прізви. *Георгіїв* за допомогою суф. *-к(a)* з тим же значенням. Істор. назва *Коноплянка* постала способом трансонімізації назви суміж. б. *Коноплянка* в бас. Лугані [СГУ, 268], яка є релятивом на *-к(a)*, похідним від апелєтива

- коноплі*, що вказує на вирощування в минулому відповідної рослини для виготовлення пряди (зі стебел) і видобування олії (з насіння).
- Гераклійський півострів** — п-в у пд.-зх. частині Криму, побл. м. Севастополя [ГЕУ 1, 260]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *півострів* «порівняно невелика частина суходолу, що врізається у водні простори, сполучаючись із материком або великим островом» [СУМ 6, 385] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою гр. походження *Гераклі-*; пор. *Геракліон* — одне з антич. міст у Греції, присвячених *Гераклу* [Никонов, 101].
- Герашаська** — оз. льодовик. походження, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 260]. Лімнонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ська* або трансонімізації назви гори, для якої така форма є природною, із затемненою етимологією твірного слова. Можливо, це мікротопонім, похідний від антропооснови *Гераш-*; пор. *Geraszim*, що є іншомовною формою укр. (закарп.) *Герасім* [Чучка, 142].
- Гермаківський дендропарк** — держ. дендр. парк, Борщів. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 260]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дендропарк* й означенням *Гермаківський* у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного від ойконіма *Гермаківка* [АТП, 414], в основі якого антропонім *Гермак*.
- Герца** — місто, раніше Глибоз. р-н Чернів. обл. [АТП, 520], нині райцентр; відоме з 1408 р. [ГЕУ 1, 261]; *Герци* (XV ст.), ст. *Герцуга* [Карпенко, 52]. Найдавніша форма на *-и* свідчить про відантроп. походження ойконіма, в основі якого нім. прізви. або особ. ім'я *Герц* (< *Gerz*, *Gertz* [Rymut 1, 227]). З часом під впливом продукт. у регіоні ойконім. моделі на *-а* / *-я* (пор. *Глибока*, *Путила*, *Вижниця*, *Новоселиця*, *Заставна* та ін.) назва набула форми жін. роду. Розм. варіант *Герцуга* є аугмент. на *-уг(а)* (пор. на Тернопільщині *Велика* і *Мала Андруга* [Бучко, 25]), який ліг в основу релят.-демін. назви суміж. р. *Герци́шка* [СГУ, 130].
- Гіґа** — гори (7), Івано-Франків. обл. [Габорак, 85], потоки (2) в бас. Тиси Закарпат. обл.; *Гіґа* [СГУ, 131]. Топонім виник семант. способом від псл. ГТ **guga* «гора; високий гострий виступ» (< псл. **gyga* / **gygъ* «щось велике; опукле, кругле» < і.е. **gug-* «опуклість; щось кругле» [Ліаді 2003, 105], який функціонує перев. у балкан. мовах [Габорак, 85; Ліаді 2003, 105]. До цього ж гнізда, очевидно, належить укр. діал. (пд.-сх.) *гіґа* «м'ясо; vulva», *гіґавка* «repis», яке пов'язують з дит. *кіка* «м'ясо» [ЕСУМ 1, 504].
- Гіґиця** — річка, пр. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл. [СГУ, 131]. Назва виникла за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від ГТ *гид* / *гидь* «нечисть, бруд» або діал. *гіґжа* «гидота» (< псл. **gydъ*, **gyda* «те, що викликає відразу, огида») [ЕСУМ 1, 504]; пор. потік *Гиджанка*, *Гидж'інка* на Закарпатті [СГУ, 131], семант. бл. *Вонючка* (див.).
- Гірла**, мн. — річка, вп. в оз. Катлабуг, Ізмаїл. р-н Одес. обл. [СГУ, 131]. Гідронім виник семант. способом від ГТ *гірло* «місце, де річка впадає в океан, море, озеро або інші річку; кінець нижньої течії річки» [СУМ 2, 62], запозиченого з рум. та молд. мов (рум. *gîrlă* «гирло; рукав (річки); річка»), у яких він походить від болг. *гърло* (< псл. **gъrdlo* «горло» < і.е. **g^her-* / **g^herə* «поглинати, ковтати») [ЕСУМ 1, 509, 568]. Форма мн. або вказує на два чи більше об'єктів, або постала під впливом сх.ром. ГТ на *-ă*; пор. 5 потоків і яр *Гірло* перев. у регіонах зі сх.ром. впливом [СГУ, 131].
- Гірман** — річки: 1) л. Дніпра, нижче р. Псел; *Гирманъ* (XIII ст.); 2) л. рук. Дніпра, вище Псла на Полтавщині; *Гирманъ* (1535), *Гирнанъ* (1913) [СГУ, 131]. Назви ізольовані в укр. гідронімії, виникли семант. способом від заст. діал. *гирман* «тік» [Чабаненко 1, 229], що є фонет. варіантом тюрк.

гарман «тік» (< тур. *harman* «молотьба, тік» від перс. *hārtān* «купа, збіжжя», спорід. з тадж. *хирман* «купа зерна або необмолоченого хліба», курд. *хертан* «стіг; зібраний хліб; молотьба, тік» [ЕСУМ 1, 474]. Перенесення наголосу на перший склад відбулося в укр. мовленні, можливо, під впливом поширеного в тих самих говорах співзвучного *гірмон* «непокійна, суєтлива людина» [Чабаненко 1, 229]. Варіант *Гирманъ* є помилковим записом місц. *Гирманъ*; пор. прізви. *Гирманъ* на Полтавщині [Кравченко, 183].

Гиряві Ісківці — гідрол. заказник держ. значення, Лохвиц. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 1, 261]. Назва виникла внаслідок трансонімізації складеного ойконіма *Гиряві Ісківці* [АТП, 354], утвореного синтакс. способом на основі відка-тойк. ойконіма *Ісківці* [АТП, 354] приєднанням відантроп. означення у формі посесива *Гиряві*.

Гірка — балки (9) і річка, всі в бас. Азовськ. моря й р. Самари л. Дніпра [СГУ, 132]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *гіркий* «який має своєрідний їдкий, різкий смак» [СУМ 2, 74]. Відповідна властивість води притаманна степ. річкам і балкам особливо багатого на сіль пд.-сх. регіону, що позначилося на відповідних назвах; пор. бб. *Гірка Перша* й *Гірка Друга* в бас. Самари л. Дніпра, р. *Гірки Води* л. Кінської л. Дніпра [СГУ, 132] (див. *Аджамка*).

Гірне — с-ще міськ. типу: 1) Харцизька с / р Донец. обл.; 2) Краснодар. м / р Луган. обл. [АТП, 56, 101], рос. *Горное*. Ойконіми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *гірний* «вкритий горами, пагорбами; гористий» [СУМ 2, 75]. В умовах степ. Донбасу мотивац. ознакою ойконімів послужили великі накопичення вугілля (пор. гірничий термін *видати на-гора* «видати на гору, на поверхню землі»), відходів від нього або відпрацьованої руди.

Гірни́к — 1) місто, Селидів. м / р Донец. обл.; засн. 1938 р., до 1958 — *Соцгородок* [ГЕУ 1, 271], *Горняк* (1981) [СЭС, 330]; с-ща міськ. типу: 2) Ровеньк. с / р Луган. обл.; 3) Червоноград. м / р Львів. обл. [АТП, 56, 100, 274]; засн. 1954 р. [ГЕУ 1, 271]. Ойконіми виникли способом трансонімізації ергоніма (назви шахти) «*Гірник*», похідного від апелятива *гірник* «робітник гірничої промисловості» [СУМ 2, 75] (див. *Гірне*). Істор. назва *Соцгородок* постала як меморіальна складноскор. способом на основі рос. словосп. *социалистический городок*.

Гірни́цьке — с-ща міськ. типу: 1) Орджонікідз. м / р Дніпропетров. обл.; 2) Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 77, 101]; засн. 1912 р. [ГЕУ 1, 271]. Ойконіми виникли способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-цьк(е)*, узгодженої з номенкл. іменем *селище*; в їхній основі апелятив *гірник* (див. *Гірни́к*) або ергонім «*Гірник*».

Гірська́ Тіса — бальнеологічна курортна зона, с-ще Кваси Рахів. р-ну Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 271]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання до гідроніма *Тіса* (див.) означення *Гірська́*, яке вказує на рельєфні особливості місцевості, де знаходиться курорт.

Гірське́ — місто, Первомайськ. м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1898 р. [ГЕУ 1, 271]. Ойконім виник способом онімізації форми сер. роду відн. прикм. *гірський* «вкритий горами, пагорбами; гористий» [СУМ 2, 76] за насиченням поселення насипами видобутого або відпрацьованого вугілля.

Гірський Тікич — річка, п. *Тікичу* п. Синюхи л. Пд. Бугу; «на *Uhorskim Zekiczu*» (1545), «do *Uhorskiego Tykicza*» (1584), «на *Uhorskim Tykiczu*» (1605), *Горный Тикичъ* (сер. XVII ст.), *Tykicz Uhorski*, *Horski*, *Horny* або *Górny* (XIX ст.), *Горский (Горный) Тикичъ*, *Угорський Тикичъ*, *Gorny*, *Uhorski Tykicz* (1917), *Гірський Тікич* (1957); пор. оз. *Tykicz Górny* в кол. Таращанськ. пов. Київськ. губ. [СГУ, 132]. Гідронім виник синтакс. способом

унаслідок приєднання означення *Гірський*, яке вказує на рельєфні особливості місцевості, до опорного компонента *Тікич* (див.), перенесеного з річки, в яку впадає Гірський Тікич. Перші фіксації гідроніма дають певні підстави пов'язувати означення в його структурі з етнонімом *угри* (*угорці*), пращури яких на поч. IX ст. пройшли пд. землями Київської Русі на свою нову батьківщину в бас. Дунаю. Однак їхніх слідів у топонімії бас. Синюхи не зафіксовано. Натомість мовні й позамовні чинники свідчать про утворення компонента *Uhorski*, *Угорський* за допомогою суф. *-ськ(ий)* у релят. функції від ГТ *угорок* «невелике підвищення» [Черепанова 1984, 225]. Семантично *Гірський Тікич* і суміж. *Гнилий Тікич* (див.) є антонім. похідними, які протиставляють річки в горбистій місцевості та в заболоченій низинній долині.

Гладинський заказник — бот. заказник держ. значення, Тячів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 274]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від антроп. гідроніма *Гладин* [СГУ, 132].

Глеваха — 1) річка, п. Бобринці п. Ірпеня п. Дніпра; *Глеваха* (XVI ст.) 2) с-ще міськ. типу на річці, Васильків. р-н Київ. обл. [СГУ, 132]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 274], *Глевака* в Київськ. землі (бл. 1471), ст. укр. *Глеваха* [ССУМ 1, 243]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ах(а)* в топонім. функції від *глевавий* «слизький, липкий» (про глину), спорід. з *глевіти* / *гливіти* «псуватися» (про сир, варену картоплю), *глевкий* / *гливкий* [ЕСУМ 1, 521, 524], що вказує на особливості дна та узбережжя річки; пор. рос. *глевз* «слизь, що покриває рибу» [Даль 1, 355], б. *Глева́та* в бас. Самари л. Дніпра [СГУ, 132]. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.

Глеювата — річка, п. Білого Черемошу п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю в Чернівец. обл.; *Глейовата*, *Глейовата Долина*, *Hlejovaty* (XIX — XX ст.) [СГУ, 132]. Гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жіноч. роду відн. прикм. *глеюватий* «глинистий» [Грінч. 1, 288], «з домішкою глею» [СУМ 2, 81], в основі якого ГТ *глей* «клейка, волога глина», «намул» [Грінч. 1, 288] і суф. *-уват-* / *-юват-* зі словотв. значенням «неповнота вияву ознаки».

Глибиніць — річки: 1) п. Вижівки п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; 2) п. Очеретянки п. Тростяниці п. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл. (1957); *Глубинець* (1864) [СГУ, 133]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-ець* у демін. функції від ГТ *глибина* «глибоке місце в річці» [СНГТК, 57].

Глиб́ока — с-ще міськ. типу, Чернівець. обл. [АТП, 520]; відоме з 1438 р.; з 1919 до 1940 р. — *Адинката* [ГЕУ 1, 274]. Ойконім виник за рельєф. ознаками місцевості внаслідок субстантивзації та онімізації форми жіноч. роду прикм. *глибокий* «який має велику глибину» [СУМ 2, 82]. У роки боярсько-рум. окупації Пн. Буковини між Першою та Другою світовими війнами укр. назва була замінена рум. калькою *Адинката* (рум. *adiînc* «глибокий» [Карпенко, 77]) (див. *Глиб́ока*, *Глибо́ке*, *Глибо́кий*).

Глибо́ка, *Глибо́ке*, *Глибо́кий* — численні балки, потоки, озера, річки, рови, яри по всій території України, означення в структурі складених назв [СГУ, 133—135]. Як самостійні назви топоніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації псл. за походженням прикм. *глибо́кий* (< псл. **glybokъ* «глибокий» < *glybъ* «глибокий» < і.е. **gleubh-* «рити, видобувати» [ЕСУМ 1, 523]) у відповідній формі, зумовленій узгодженням з грам. категоріями номенкл. імені. У складених топонімах такі компоненти є означеннями; пор. потоки *Глибо́ка Вершадь*, *Глибо́кий Звір*, *Глибо́кі Яри* та ін., похідні гідроніми з основою прикм. *глибо́кий*: потік *Глибо́чий*, рр. *Глибо́чанка*, *Глибо́чиця*, *Глибо́чка*, потоки й рр. *Глибо́чок* [СГУ, 133—136].

- Глибóкий** — с-ще міськ. типу, Брянк. м / р Луган. обл. [АТП, 57]; рос. *Глубо́кий*; пор. у Ростов. обл. РФ смт *Глубо́кий* [СЭС, 317]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації прикм. *глибо́кий*, узгодженого з номенкл. іменем *хутір* або рос. *посёлок* (див. *Глибо́ка*, *Глибо́ке*, *Глибо́кий*).
- Глі́нна** — річки в бас. Сули (3) л. Дніпра й Тетерева п. Дніпра [СГУ, 136—137]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жің. роду відн. прикм. *глі́нний* «який складається з глини», утвореного за допомогою суф. *-н(а)* від апелятива *глі́на* «земельна ділянка з глиняним ґрунтом» [СНГТК, 57]. Назви водних об'єктів *Глі́нна*, *Глі́нник*, *Глі́нянка* поширені перев. у поліс. зоні, а для Пд.-Сх. України характерні здебільшого назви бб. *Глі́няна* [СГУ, 136—137]; пор. ороніми *Глі́нна*, *Глі́нне*, *Глі́няний* на Івано-Франківщині [Гоборак, 87].
- Глі́нська** — річки (3) в бас. Дніпра на Волині, Чернігівщині та Полтавщині [СГУ, 137]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жің роду відн. прикм. на *-ськ(а)*, приєднаного до топооснови *Глин-*, або способом трансонімізації відповідного ойконіма; пор. нп *Глинськ* (4), *Глинське* (7) перев. в тих самих регіонах [АТП, 608].
- Глиня́ни** — с-ще міськ. типу, Золочів. р-н Львів. обл. [АТП, 281]; відоме з 1379 р. [ГЕУ 1, 275], *Hlynieni*, *Глиняни*, «w *Hlynienich*» (1395) [ССУМ 1, 243], *Gliniany* (1881) [SGKP 2, 583]. Ойконім виник семант. способом від катойконіма *глиня́ни* «вихідці з поселення, у назві якого основа *Глин-*» (пор. у Львів. обл. ще 4 ойконіми з такою основою) або від **глиня́ни* «ті, що живуть на *глиня́ній* землі»; пор. *горя́ни* «жителі гір».
- Глистува́тий** — 1) верх, с. Гринява Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Listowaty* (замок *Hlistowaty*; 1880), *Hlistowata* (1932), *Глистоватий* (1998); 2) хребет, там само; *Listowaty* (замок *Hlistowaty*; 1884), *Глистуватий* (2004) [Гоборак, 88]; 3) потік, с. Голови Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Potok Hlystowaty*, *Hlystowaty* (1791) [СГУ, 138]. Назву пояснюють як субстант. та онімізований прикм. *глистуватий* «продовгуватий; трохи схожий на глиста» [Гоборак, 88]. Таке походження топонімів імовірно, але аргументація його етимології виглядає не зовсім переконливою, бо перші записи оронімів у формі *Listowaty* (помилковій?) залишилися не поясненими, а семантику прикм. *глистуватий* «схожий на глиста» виписано із словника неточно. Можливо, первинним був гідронім, який фіксується давн. і пов'язаний з місц. **листоватий* / **листуватий* «насичений листовими деревами, рослинами».
- Глі́ця** — річка, п. Росі п. Дніпра у Вінниц. обл.; *Глі́ця* (1963) [СГУ, 138]. Гідронім виник семант. способом від апелятива *глі́ця* «голки, колючки деяких рослин, хвоя» < псл. **jǫgǫlica*, похідне від **jǫgla* «голка» [ЕСУМ 1, 526], що вказує на відповідні ознаки місцевості з хвойними деревами.
- Гло́бине** — місто, Полтав. обл. [АТП, 346]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 1, 275], *Гло́бино* (1981) [СЭС, 316]. Ойконім виник як посесив на *-ин(е)* з основою антропоніма *Гло́ба* (< діал. *гло́ба* «зігнуте від природи дерево; залізний клин; клопіт, турбота» [ЕСУМ 1, 527]); пор. нп *Гло́би*, *Гло́бівка* в Полтав. обл., відтоп. *Гло́бівське* в Харків. обл. [АТП, 608].
- Гло́ди** — бот. пам'ятка держ. значення, Заліщиц. р-н Тернопіл. обл.; *Урочище Глоди* [ГЕУ 1, 276]. Назва урочища виникла семант. способом від форми мн. апелятива *глід* «колюча кущова рослина, яку вирощують як декоративну або для живопису» [СУМ 2, 86]; пор. назву с. *Глоди* в Полтав. обл. [АТП, 348], гідроніми *Глід*, *Гло́ди*, *Гло́дик*, *Гло́дова*, *Гло́довець*, *Глодува́та* [СГУ, 138], оронім *Глодище* на Івано-Франківщині [Гоборак, 88].
- Глумча** — річка, л. Уборті п. Прип'яті п. Дніпра; *Глумча*, *Глумецька* (1913), *Бровник* (1953), *Осова* (у верхів'ї); пор. нп. *Осова* Ємільчин. р-ну Житомир. обл.; *Рудня-Іванівська* (1927); пор. там же с. *Велика Глумча* і *Мала Глумча* [СГУ, 138]. Назва виникла за допомогою суф. *-j(а)* в топонім.

- функції від, очевидно, запозичного з пол. мови **glumeць* < псл. **glutъсь* з основою **gol-t* «голий, рівний»; пор. пол. назву р. *Glomia / Głutnia* і похідний від неї ойконім *Glomsk, Głutnsk* [NMP 3, 171—172], а також утворені за аналог. моделлю укр. ойконіми *Гнильче / Гнильча, Вербче, Мильча, Повча* на Рівненщині [Пура, 14, 21, 24—26]. Парал. гідроніми постали: *Осова* — внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *осовий*, утвореного від давн. апелятива *оса* «осика»; *Рудня-Іванівська* — семант. способом від суміж. ойконіма [АТП, 135]; *Бровник* — семант. способом від назви рослини *бровник* «*Ophrys*» [Даль 1, 128].
- Глу́ха** — 1) річка, п. Міусу, вп. в Азовське море (1957); *Глухая* (1800), *Глу́хівська* (1979), *Глухой* (1782); пор. ліс *Глухівський*, дача *Глухая* (1914), ліси *Глухіе* (поч. 60-х рр. ХІХ ст.); 2) бб. в бас. Сіверськ. Дінця та Міусу [СГУ, 138]. Топоніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *глухий* «дуже зарослий, непрохідний, дикий, нерозчищений» [СУМ 2, 89]; пор. мікротопоніми *Глухий, Глухе*, складені назви з відповідними означеннями [СММПЗУ 1, 171; СГУ, 138], а також ГТ *глухомань* < *глухамень* «непрохідний глухий ліс; глухе малозаселене місце і т. ін.» < *глух-* + суф. *-мень* [Мурзаев, 145].
- Глу́хий Лима́н** — озеро, Цюрупинськ. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 1, 276]. Лімномім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лима́н* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на ґразі з лікувальними властивостями» [СУМ 4, 485] й означенням *глухий* (див. *Глу́ха*), яке вказує на властивості озера або місцевості навколо нього; пор. рос. діал. *глухое озеро* «в це озеро не впадає жодної річки і не витікає з нього» [Шульгач, 95].
- Глу́хів** — місто, Сум. обл. [АТП, 392]; *Глу́ховъ, Глуховъ* (1152), «в *Глоховъ*» (1239), «во *Глуховъ*» (1237) та ін. [ЕСЛГНПР, 42]. Ойконім виник як посев на *-овъ* від д.рус. антропоніма *Глухъ, Глухъ*, в основі якого псл. **gluxъ* «глухий»; пор., напр., *Глухів* на Львівщині, *Глухів Перший, Глухів Другий, Глухова* на Житомирщині, *Глухове* на Полтавщині, *Глухи* на Волині [АТП, 608], пол. ойконіми *Głuchowo, Głuchów* [NMP 3, 179—181].
- Глу́хівці** — с-ще міськ. типу, Козятин. р-н Вінниц. обл.; відоме з 1595 р. [ГЕУ 1, 277]. Ойконім виник семант. способом унаслідок онімізації катойконіма *глухівці*, який, очевидно, називав вихідців з м. *Глухова* (див.).
- Глуше́ць** — річки: 1) пр. Ірпеня п. Дніпра в Києво-Святошин. р-ні Київ. обл.; 2) пр. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра в м. Луцьк; *Głuszec* (1883), *Глушець* (1510, 1598) [СГУ, 139]; 3) оз. на лівому бер. Десни в міській смузі Чернігова [ГЕУ 1, 277]. Назви виникли семант. способом від поліс. ГТ *глушець*, збереженого в блр. мові, де *глушэц* «старе річище, рукав річки, перетворений у затоку» [Яшкін, 50] (< псл. *gluxъ* «глухий» + суф. **-ць* з геогр. семантикою; пор. поліс. *глу́ха* «рукав річки» [Данилюк, 25].
- Глуши́ця** — річки: 1) л. Турії п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; *Заглушецьє, Глушица* (1913), *Głuszycza, Hłuszycza* (1882); 2) п. Прип'яті п. Дніпра в Київ. обл.; *Глушица* (1913), *Hłuszycza* (1882); 3) п. Сейму л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Глуши́ця* (1956); 4) п. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Глушица* (1892); 5) п. Деснища п. Десни л. Дніпра в Київ. обл.; *Глушица* (ХІХ ст.) [СГУ, 139]. Поліс. гідроніми виникли семант. способом від діал. ГТ *глуши́ця* «старе русло річки, болотяна трясовина» [Черепанова 1984, 60], наявного в суміж. блр. і рос. говорах (< д.рус. *глъшица* «глухий рукав річки» < псл. **gluxъ* + *-ica*) [Шульгач, 95]; пор. *Глушець* (див.) із синонім. твірним словом, а також різносуфіксні гідроніми з тотожною основою перев. у поліс. зоні *Глуши́ха, Глу́шка* (2), *Глуша́ва* [СГУ, 138—139].
- Гни́ла, Гни́лий** — численні річки (18), балки (18), струмки (5) у різних регіонах України, а також означення в структурі складених гідронімів [СГУ, 139—142]. Назви у формі жін. або чол. роду виникли внаслідок субстантивзації

- та онімізації прикм. *гнилий* «застояний, затхлий, несвіжий (про воду, водойми) [СУМ 2, 93] (< псл. **gnilъ(jь)* «гнилий, який гние»). У складі двокомпонентних гідронімів форма прикм. виконує атрибут. функцію стос. опорного компонента, який називає гідрооб'єкт з відповідною якістю води.
- Гнилець** — річки: 1) л. Глинниці п. Пруту л. Дунаю в Чернівец. обл.; *Гнилец* (1973); 2) л. Сніводи л. Пд. Бугу у Вінниц. обл. (1967); 3) потік, п. Чорного Черемошу п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл.; *Нпулес, Ннолес, Нпулес* (1950), *Гнилец* (1979) [СГУ, 141]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ *гнилецъ*, утвореного за допомогою суф. *-ецъ* у топогр. функції від *гнилий* (< псл. **gnilъ(jь)* «гнилий»); пор. діал. *гнилецъ* «гнилі фрукти або овочі» [Чабаненко 1, 237] (див. *Гнила, Гнилий*).
- Гнилиця** — яр і численні балки (24) у різних регіонах України [СГУ, 142]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ *гнилиця* «болото зі стоячою водою» [СНГТК, 58], «захаращений потік, у якому пріє листя, гниють гілки», «болотиста місцевість» [Габорах, 89], утвореного за допомогою суф. *-иц(я)* в топогр. функції від прикм. *гнилий* (див. *Гнила, Гнилий*); пор. суміж. ойконіми *Гнилиця* в Сум. та Харків. обл. [АТП, 608] (див. *Гнила, Гнилий*).
- Гниловід** — річки (4) у бас. Сер. й Ниж. Дніпра в Київ. та Херсон. обл. [СГУ, 142—143]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. ГТ *гниловід* «болото, поросле травою і лісом», утвореного на основі прикм. *гнилий* (див. *Гнила, Гнилий*) та апелятива *водá*; як кол. нечленний прикм. *гниловодъ* «гниловодий» уживано в складених виразах *лѣсъ-гниловодъ, лугъ-гниловодъ* (тобто «з гнилою водою, на болоті») [ЕСУМ 1, 536].
- Гниловоди** — річка, п. Стрипи л. Дніпра в Тернопіл. обл.; *Gniłowody, Гниловоды* (1917, 1960) [СГУ, 143]. Гідронім виник семант. способом від ГТ у мн. *гниловоди* «болота, що не замерзають» [ЕСУМ 1, 536] (див. *Гниловід*).
- Гнилокішка** — річка, рукав Ворскли л. Дніпра на Сумщині (1913) [СГУ, 143]. Гідронім виник способом основоскладання компонентів словосп. *гнила кішка* або внаслідок онімізації незафіксованого апелятива **гнилокішка* з метафор. значенням «подібна до кишки річка з гнилою водою».
- Гнилоп'ять** — річки: 1) п. Постолової л. Пд. Бугу, *Gniłopiata, Гнилые Пяты* (1917), *Gniłopiata* (1881), *Гнилые Пяты* (1825); 2) п. Тетерева п. Дніпра в Житомир. і Вінниц. обл. (1957); *Piat, Pięta wielka* (1593), *Гнилопядъ* (1892), *Гнилопять* (1864), *Гнилоп'ять* (1957) [СГУ, 143]. Гідроніми виникли складанням основи *гнил-* (див. *Гнила, Гнилий*) та іменник. *-п'ят*, що є рефлексом і.е. **pēt-* «розширювати(ся), простягувати(ся)», «впадати (про річку)», відбитим у назвах рр. *Пят, Пяток, П'ятка, Пяты*, д.рус. *пята езовая* «угіддя», укр. *пята* «місце, де знаходилися кордони трьох земельних діляниць», «межа» та ін. [Железняк, 148—149]. Апостроф (тверда вимова губного [п]) і структуральний *-jь* у кін. основи, що перевів назву в жін. рід, розвинулися пізн. під впливом числ. *п'ять* і, можливо, апелятива *п'ята*; пор. демін. назву р. *Гнилоп'ятка* л. *Гнилоп'яті* п. Тетерева п. Дніпра і с. *П'ятка* в бас. річки [СГУ, 143], у якій вбачають зв'язок з поліс. ГТ *п'ята* «край низовини, від якого починається підвищення», «рівне місце на підвищенні» < псл. **pęta* (< **pьno, *pęti*), та гідронімом *Прип'ять* [Карп., 63].
- Гнилуша** — балки (13), річка, рукави (2), струмок у перев. поліс. регіонах України [СГУ, 143]. Назви виникли семант. способом від поліс. *гнилуша* «трясовина» [Шульгач, 95]; пор. рос. діал. *гнилуша* «заболочене верхів'я річки зі стоячою забрудненою водою, яка часом видає неприємний запах» [Мурзаев, 146], укр. діал. *гнилу́ха* «річка з брудною водою» [Вербич, 21], «гнила, затягнута болотистою рослинністю річка» [Чабаненко 1, 236], демінутив *гнилушка* «болото, заболочене грузьке місце» [СНГТК, 58], гідроніми *Гнилушка* (9), *Гнилю́ха* з варіантами *Гнилу́ха, Гнилу́ша* [СГУ, 143].

- Гнівань** — 1) місто, Тиврів. р-н Вінниц. обл. [АТП, 28]; відоме з 1629 р. [ГЕУ 1, 279], *Hniewan* (1882) [SGKP 3, 80]; 2) річка, л. Пд. Бугу; *Гнѣвань* (1825) [СГУ, 143]. Ойконім виник семант. способом від суміж. гідроніма *Гнівань*, *Гнѣвань*, утвореного за допомогою суф. *-ань* (< псл. **-ань*), що вказував на наявність ознаки, названої твірним д.рус., ц.слов. *гниѣвъ* «гниль; гнів», похідним від псл. **gněvъ* «гниль, гній, отрута» (< *gnoi-* / *gni-* «гнити» + суф. *-vъ*) [ЕСУМ 1, 537; Черных 1, 194]. Можливе семант. утворення топоніма від утраченого ГТ **gněvanь* «гниле місце», що міг виникнути за моделлю *ковбáня*, *ковбáнь*, *кубáня* з узагальнювальним значенням «яма, наповнена водою» < псл. **kǫlb-* «гнути, згинати» + *-an'я* / *-ань* [Шульгач, 142]; пор. назву к. с. *Гніван* і лісу *Гнівання* на Волині [СММПЗУ 1, 174].
- Гніздичів** — с-ще міськ. типу, Жидачів. р-н Львів. обл. [АТП, 280]; відоме з XIII ст. [ГЕУ 1, 279], за ін. джерелами — з 1491 р. [Янко, 99]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від патроніма **Гніздич*, в основі якого прізви. *Гніздо*; пор. рос. прізви. *Гнездо* [Веселовский, 80] (див. *Гнізна*).
- Гнізна** — річки: 1) л. Серету л. Дніпра в Тернопіл. обл.; *Гнѣзна*, *Hruźna* (1917), *Гнѣзна* (1957), *Gniezna*, *Hniezna*, *Gnizna*, *Hnizna* (1881), *Hniezda* (1564), на *gzesze Hniesdzie* (1570), *Гн'узна*, *Гнізна* (1979), *Нѣзда*, *Гнѣз(д)на* (1884), *Гнила*, *Gniła* (1895) [СГУ, 144], *Нѣзда* (1153) [ЕСЛГНПР, 93]; 2) пр. Трубежа л. Дніпра в Київ. обл., *Гнѣзна* (1729—1730) [СГУ, 144]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. із суф. *-н(а)*, утвореного від д.рус. ГТ (*г*)*нѣздѣ* «заглибина з глилим, зволоженим, грузьким дном» [Rospond, 96], укр. *гніздѣ* «містище» [Грінч. 1, 294], рос. *гнездо* «низина, впадина», «заглиблення в рельєфі у формі миски в глинистому ґрунті» [Мурзаев, 146], що сформувалося на основі псл. **gnězdo* «гніздо» < **nizdo* < і.е. **nisdos* «гніздо» < **ni-* «вниз» + **sed-* / **sd-* «сидіти» [ЕСУМ 1, 538; Черных 1, 195]. Геогр. семантику основи підтверджують парал. назви *ґрузна*, *Гнила*, *Gniła*. Після занепаду редукованих відбулося спрощення звука *-g-* у групі пригол. *-зdn-* вихідного *Гнѣз(д)на* (< псл. **Gnězdna*); пор. відому з X ст. назву пол. м. *Gniezna*, *Gniezno* [NMP 3, 193; Никонов, 104—105], укр. гідроніми *Гніздечна*, *Гніздище*, *Гніздівка* [СГУ, 143—44].
- Гнійне** — річка, п. Злобича л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Гнѣйно* (1913) [СГУ, 144]. Гідронім виник способом субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *гнѣйний* «стос. до *гній*» (< псл. **gnojъnъjъ*), який указує на якість води і дна у водному об'єкті, назва якого спочатку стосувалася, очевидно, окремого місця в річці або суміж. озера чи болота; пор. спорід. гідроніми *Гнійнище*, *Гноєвій*, *Гнояніць*, *Гноянка* [СГУ, 144], д.рус. м. *Гноиница* [ЕСЛГНПР, 43].
- Гобежа** — річка, л. Росі п. Дніпра на межі Вінниц. і Київ. обл.; *Hobeža*, *Hircza* (1606, 1607) [СГУ, 144]. Гідронім виник за допомогою закінч. *-а*, що узгоджує назву з номенкл. іменем *річка*, від д.рус. апелятива *гѣбежь* «згин; суглоб», який міг мати геогр. значення «вигиниста, звивиста річка» < псл. **gъbežъ* (< і.е. **gheub(h)-* «гнути, кривити; кривизна, викривленість») [Железняк, 53—54]. Спорід. в укр. топонімії вважають назви рр. *Гопчиця* (варіанти *Нобсзуса*, *Норсзуса*), *Гобер*, *Габ'я*, с. *Гопчиця* [Железняк, 53—54], місц. назву р. *Турія* в бас. Синюхи *Гептурка* (варіант *Гептурка*), утворену з **gъbъz + turka* або **gъbъz + Tur(ъja)ka* [Лучик 2004, 120] (див. *Гопчиця*).
- Говєрла** — 1) найвища вершина Укр. Капрат на межі Івано-Франків. та Закарпат. обл., об'єкт туризму в межах охоронної зони Карпатського заповідника [ГЕУ 1, 279]; *Howerla* (1882), *Говерла* (1899), *Howerla* (1933) [Габорац, 90]; 2) річка, п. Білої Тиси л. Тиси л. Дунаю; *Говерлянка*, *Говєрл'и*, *Говерл'їнка* (1972), *Hoverla*, *Говерла* (1935), *Говєрля* (1957); пор. с. і полон. *Говерла* в Рахів. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 144]. Назва привертала

увагу багатьох дослідників, але надійної етимології досі не має. Більшість ономастів ХХ ст. пов'язують її походження з рум. *howiirla* «важке для сходження підвищення; важкодоступна гора» [Габорак, 90], яке не збереглося в літ. мові й не знаходить надійного підтвердження в рум., як і слов., діалектах. В останніх працях О. М. Трубачова, Ю. О. Карпенка, О. І. Іліаді та ін. оронім пояснено як онімізований преф. дієприкм. **o(b)vertla* «окутана, огорнена (хмарами, туманом) з протет. -h- і спрощенням -t-, похідний у псл. гнізді **vert-* «крутити, вертїти; зачиняти, ховати, засовувати» [Іліаді 2001, 110—11; Габорак, 90—91]. Сумніви щодо обох етимологій зумовлені, з одного боку, відсутністю апелят. підґрунтя для відн. недавніх фіксацій (кін. ХІХ ст.) ороніма й утвореного від нього семант. способом гідроніма, з іншого — архаїч. зв'язками основи, яка називає одну з найбільших карп. гір, що мало б забезпечити безперервність уживання назви від пізньопсл. доби донині.

Гóбтва — річка, л. Псла л. Дніпра; утворюється злиттям Грузької і Вільхової Говтви; *Гьлта* (1105), *Голтавъ* (1109), *Голта* (*Голтва*) (1111), *Говтва* (1696), *Голтва* (1848), *Олтва* (1931), *Олтва* (1614), *Гóўтва* (1967), *Голтва* (*Говтва*) (1963); пор. нп *Говтва* в Полтав. обл. [СГУ, 144]; «на *Holvey*» (1530), «на *Голъвъ*» (1530), *Олтва* (1620), «на *Говътъвъ*» (1667), *Говтва Велика(-я)* (1765), д.рус. «пос. *Гьлтавъ* на р. *Гьлта*», суч. с. *Говта* [ЕСЛГНПР, 47—48]. Гідронім не має загальноприйнятої етимології. З огляду на його найдавніші форми *Гьлта* й *Голтавъ*, основа яких повторюється в кількох назвах лівобережних придніпров. річок і має паралель *Gólt* у слн. гідронімії [Snoj, 143], назва належить до архаїч. периферійних пізньопсл. утворень у гнізді **glzt-* / **głt-* «поглинати, ковтати», рефлексами якого є слвн. *gólt* «прїрва» [Трубачев, 73], *gólt* «вирва, яма, прїрва» [Snoj, 143], укр. діал. *голт* — вигук, що вживається на позначення моментального проковтування [Чабаненко 1, 242], *глитати*, діал. *глотати*, рос. *глотать*, блр. *глытаць*, д.рус. *гьтати*, пол. ст. *hltac*, чес. *hltati*, свлц. *hltat'*, влуж. *hiltac*, болг. *гьлтам*, макед. *голта*, серб., хорв. *гьтати* «ковтати», слн. *goltati* «поглинати», які містять корінь, що зводиться до і.е. **gel-* / **gʰel-* «поглинати» [ЕСУМ 1, 525]; пор. численні слов. топоніми, утворені від синонім. псл. **głda* «щось криве, зігнуто», «виступ, випуклість» [Казлова 1, 112—120], укр. діал. *говда* «гора, заросла лісом лише на вершині» [Шульгач, 11; Габорак, 89—90], у яких наявний детермін. -d- на місці -t- псл. **głt-* / **glzt-*. Чергування -l- / -v- в основі *Гóбтва* відбулося в ст.укр. мові внаслідок притаманного їй переходу сонор. -l- в -v- (на письмі у -v-) у кін. складу. Суф. -ва (< псл. **zva*) належить до продукт. топоформантів у псл. і д.укр. мовах: пор. гідроніми *Гуїва*, *Гульва*, *Котельва́*, *Нічва* та ін. [СГУ, 161, 276, 390]. Одноіменний ойконім, варіант якого *Голтавъ* зумовлений узгодженням з д.рус. номенкл. іменем чол. роду *городъ* або *поселок*, виник шляхом трансонімізації гідроніма.

Гóголеве — с-ще міськ. типу, Великобагачк. р-н, Полтав. обл. [АТП, 343; ГЕУ 1, 280]. Ойконім виник як посесив на -ев(e) від прїзв. видатного укр. і рос. письменника М. Гоголя, в основі якого назва птаха *гóголь*; пор. р. *Гóголева* в с. *Гоголів* Бровар. р-ну Київ. обл. [СГУ, 144].

Гóла Прїстань — місто, Херсон. обл. [АТП, 467]; відоме з 1786 р. [ГЕУ 1, 280], кол. *Голий Перевіз* [Янко, 101], *Гóлая Прїстань* (1981) [СЭС, 320]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *прїстань* «спеціально обладнане місце на березі водойми з плавучою чи береговою спорудою для причалування і стоянки суден» [СУМ 8, 38] й означенням *гóла* «нічим не покрита, не вкрита рослинами»; пор. компонент *Гóла*, *Гóлий* у складених гідронімах та оронімах України [СГУ, 145;

- Габорак, 94—96], лімномім *Голопрістанське озеро*, воно ж *Грязьове озеро*, *Солоне озеро* [ГЕУ 1, 283, 302]. Істор. назва *Голий Перевіз* постала аналог. способом на основі словосп. з опорним апелятивом *перевіз* «місце, де переправляються через водну перепону (часто відповідно обладнане)» [СУМ 6, 141].
- Гóлицький зака́зник** — бот. заказник держ. значення, Бережан. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 280]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* «місце тимчасової заборони полювання» й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий) / -цьк(ій)*, утвореного від суміж. ороніма *Гóлиця* (див.).
- Гóлиця** — 1) річка, п. Рибниці п. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл.; *Holica* (1889), *Гóлиця* [СГУ, 145]; 2) гори, хребти *Гóлиця* в Карпатах [Габорак, 96—97]. Назви виникли семант. способом від ГТ *гóлиця* «гола, без рослинності гора», «вершина гори, земля, де не росте ліс» і т. ін. [Габорак, 96], в основі якого псл. **golъ* «лисий, голий» [ЕСУМ 1, 548] і суф. *-ця(я)* (< псл. **-ica*) в топограф. функції; пор. апелятив *голя* «оголена, гола вершина гори» [Юрковский, 196] і відор. назву *Гóлицький зака́зник* (див.).
- Голóби** — с-ще міськ. типу, Ковел. р-н Волин. обл. [АТП, 43]; відоме з сер. XVI ст. [ГЕУ 1, 280—281]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви першопоселенців на прізви. *Голоб* (пор. прізви. *Голоб* на Волині), що є місц. варіантом без губ. призвуча *-м* пол. *Gołób*, рефлексі якого спостерігалися в істор. варіантах XVI ст. *Головбъ*, *Wielkich Gołowb*, на *Голо(в)ба(х)* та ін. з переходом *-мб-* у *-вб-* [Шульгач 2001, 33].
- Голова́нівськ** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 236]; відоме з 1764 р. [ГЕУ 1, 281], *Голованевскъ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Голова́невск* (1981) [СЭС, 321]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івськ* у релят.-посес. функції від поширеного прізви. *Голова́нь*, в основі якого апелятив *голова́нь* «людина або тварина з дуже великою головою; головач» [СУМ 2, 111]; пор. сс. *Голованівськ* у Кіровоград. обл., *Голованівка* в Криму [АТП, 609], стр. *Голова́нівка* (1861) у Чернівець. обл. [СГУ, 145].
- Голова́ч** — річка: 1) л. Ворскли л. Дніпра; *Головачъ* (1859); с. *Головач* у Полтав. р-ні та обл.; 2) л. Сумки п. Псла л. Дніпра в Сум. обл.; *Головачъ* (1913); 3) потік, л. Квасного л. Білої Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл. [СГУ, 145]. Гідроніми виникли, очевидно, за допомогою суф. *-ач-* у топонім. функції від поширеного в слов. мовах ГТ *голова́* «вершина; витік річки; початок яру» й т. ін. [Мурзаев, 149]; пор. назву р. *Черва́ч* у бас. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра [СГУ, 603], утворену за аналог. моделлю від ГТ *черево* «вигин, звивина річки», збереженого в рос. діалектах [Мурзаев, 611]. Імовірно є постання назв семант. способом від апелятива *голова́ч*, який не фіксується в геогр. значенні, але в місц. мовленні міг його розвинути; пор. діал. *голова́ч* «верх капелюха, клібанки» [Грінч. 1, 302], діал. ГТ *голови́ця* «витік річки» [СНГТК, 59] і віддалений відантроп. ойконім *Головачі* в Білопіль. р-ні Сум. обл. [АТП, 389].
- Головесе́ня** — річка, п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; на р. *Головеснь* (1729—1730), *Голомесна* (1764—1769), *Головесна* (1742) [СГУ, 145]. Гідронім виник унаслідок субстантивізації та онімізації прикм., що виник складанням основ *гол(а)* «нічим не покрита, не вкрита рослинами» і д.рус. *весня* «весняна» [ЭСБМ 2, 94] (про місцевість, річку з талими весняними водами).
- Головине́** — с-ще міськ. типу, Черняхів. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 1, 281]. Ойконім виник, очевидно, як посесив на *-ин(е)* від антропоніма *Голова́* або як флект. утворення на *-е* від прізви. *Головин*.
- Голо́вкінський** — водосп., гідрогр. система р. Софун-Узень пр. Улу-Узеню в Криму (1910); *Головкинского* [СГУ, 146], *Голо́вкінського водоспа́д* [ГЕУ 1, 281]. Назва виникла як меморіальна внаслідок трансонімізації прізви. гідрогеолога М. О. *Головкіньського*, який відкрив водоспад. Наявність в антропонімі релят. суф. *-ськ(ий)*, який виявляє найвищу продуктивність

- у відтоп. прикметниках, сприяла закріпленню прізвищ за геогр. об'єктом у назв. відмінку й витісненню форми род. належності. Повної субстантивзації гідроніма ще не відбулося.
- Г'бловне** — с-ще міськ. типу, Любомл. р-н Волин. обл. [АТП, 47]; відоме з 1564 р. [ГЕУ 1, 282], *Hołowno* [Шульгач 2001, 34]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації на онімізації прикм. *головний* «найважливіший, основний; центральний» у формі сер. роду, яка в місц. говірках вимовляється як *го́ловно*, *го́ловне*; пор. у цьому ж р-ні с. *Головне*, місц. вимова [*го́ловно*], ліс *Головне* з боку Польщі, місц. *го́ловно* [СММПЗУ 1, 176] (зміна наголосу під пол.мовн. впливом), а також істор. варіант ойконіма *Hołowno*.
- Гологірка** — річка, п. Полтави л. Зх. Бугу п. Вісли; *Gologórka, Olszanica, Zapłeta*, у верх. частині — *Wyżary* (1895), *Гологірка* (1957), *Гологір* (1881); пор. нп *Гологірки* і *Гологори* Золочів. р-ну Львів. обл. [СГУ, 146]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від ороніма *Гологі́рки* (див.), як і ойконіми *Гологори*. Ін. назви річки (*Olszanica, Zapłeta, Wyżar*) постали відповідно за допомогою суф. *-иц(я)* в релят. функції від ГТ *вільшаник* «зарості вільхи», семант. способом від місц. ГТ *заплета*, *запліт* (< *заплітати*) і *вижар* «місце, на якому сонце випало траву», «місце, на якому нічого не росте», «місце, де колись горів ліс» та ін.; пор. х. *Запліт*, мікротопоніми на Волині *Ви́жар* (9) і *Ви́жарі* (6) [СММПЗУ 1, 286, 113].
- Гологі́рки** — горбогірне пасмо на пн. Подільськ. височини в межах Львів. обл. [ГЕУ 1, 282]. Оронім виник способом складання основ д.рус. назви *Голье гори* [ЕСЛГНПР, 43], у структурі якої твірне означення *го́лі* (без дерев) та іменник *го́ри*; пор. оронім *Гольго́ри* на Івано-Франківщині [Габорака, 97].
- Голом'янка** — річка, п. Росі п. Дніпра у Вінниц. обл.; *Голомянка* (1900) [СГУ, 146]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* або *-янк(а)* в релят. функції від збереженого в діалектах рос. мови ГТ *голомень*, *голомя* «відкрите місце в озері, не захищене від вітру; водна гладь» [Железняк, 36] з основою прикм. *го́лий* (див. *Го́ла Пристань*).
- Голуба́ Бухта** — бухта на Пд. бер. Криму, у Судац. р-ні [ГЕУ 1, 284]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «невелика глибока затока» [СУМ 1, 267] й означенням у формі жін. роду прикм. *голубий* «кольору ясного неба, світло-синій, блакитний» [СУМ 2, 118] (про воду); пор. рр. *Голуба́, Голуби́ця, Голубка* [СГУ, 146—147], ліс *Голубый* (1187) у Переяславськ. землі побл. суч. с. *Голубівка* Дніпропетров. обл. [ЕСЛГНПР, 43], назва якого походить від назви лісу, що प्रतिставляється за світлим кольором більшості дерев у Чорному лісі.
- Голуба Затока** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р в Криму [АТП, 255]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації й онімізації словосп. з опорним ГТ *за́то́ка* «частина моря, озера, річки, що врізається в суходіл; бухта» [СУМ 3, 354] та означенням *голуба́* (про колір води); пор. *Голуба́ Бухта*.
- Г'блубі́в лиман** — заплавне озеро, Цюрупинськ. р-ну Херсон. обл. [ГЕУ 1, 284]. Лімнонім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимáн* й означенням у формі посесива на *-ів*, похідного від антропоніма *Г'блуб*.
- Г'бльмі́вський** — с-ще міськ. типу, Микитів. р / р м. Горлівки Донец. обл. [АТП, 101]; відоме з 1875 р. [ГЕУ 1, 284—285]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-івськ(ий)* з основою тур. ГТ *звлма́* «невелике скупчення води, ставок» [Севортян 1980, 69] або відповідного топоніма; пор. нп *Гольма Перша* й *Гольма Друга* в Балт. р-ні Одес. обл. [АТП, 323].
- Гол'ятин** — 1) урочище, бот. пам'ятка природи держ. значення, Міжгір. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 284]; 2) село, Міжгір. р-н Закарпат. обл. [АТП,

- 160]. Топонім виник як посесив на -ин від д.рус. антропоніма *Голята з основою гол- «голий» + ят(а) [Чучка, 152]. Спочатку, очевидно, він стосувався лісу або хутора в його околицях, на що вказує форма чол. роду; пор. релят. назву суміж. р. *Голятинка* [СГУ, 147].
- Гомільша** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Гомольша* (1681), *Гомолша* (1775), *Гамальша* (1873), *Гомольча* (1773), *Гомольчья* (1787), *Гомолча* (1689), *Гомонша*, *Гоманша* (1634), *Гомелча* (1661), *Комольша* (1587), «*на Комольше*», *Комолша* (1571), *Комонша* (1639), *Gomoltza* (2-а пол. XVIII ст.), *Gemolna Nowka* (1739); пор. с. *Гомольша* (1784), *Гомольчья* (1787), суч. с. *Велика Гомільша* Зміїв. р-ну Харків. обл., ліс *Гомольшенский* (1668) [СГУ, 147]. Найдавніші фіксації 2-ої пол. XVI ст. *Комолша*, *Комольша* й наступна заміна початк. К- на Г- в основі дають підстави пов'язувати гідронім з діал. *комолий* «безрогий», рос. *комольй* «тс.; гладкий, рівний; тупий, без верхньої частини» і т. ін., що зводиться до псл. **komolъ* «безрогий; тупий, зрізаний», пов'язаного зі сх.слов. діал. *komeljъ* «товстий кінець колоди; оцупок дерева», а чергуванням початк. корен. приголосних з псл. **gotola* «брила, грудка», укр. діал. *гомилка* «головка сиру» [ЕСУМ 2, 539—540]; пор. ур. *Комоле* на Сумщині [Черепанова, 141], гт. *Гомоля*, *Гомул* на Івано-Франківщині [Габорах, 97—98], блр. м. *Гомель*. Природа форманта -ша / -ча в гідронімі незрозуміла. Очевидно, він постає як результат чергування -ц / -ч у суф. -ець незафіксованого демінутива **гомілець* перед структуральним -j(а) і наступної втрати проривності африкатаю -ч-, що дало варіант -ш-; пор. демін. пол. *komolec* «жердина, до якої прикріплюються краї невода», слвн. *komolec* «лікоть; міра довжини; лопатка (у тварини); пагорб» [ЕСУМ 2, 540].
- Гончарівське** — с-ще міськ. типу, Чернігів. р-н і обл. [ГЕУ 3, 470]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на -(ів)ське, утвореного від назви суміж. р. *Гончарка* або від мікротопоніма з відповідною основою; пор. нп *Гончарі* (5), *Гончарів* (2), *Гончарівка* (7), *Гончарка*, *Гончарки*, *Гончарове* (2) [АТП, 609—610].
- Гончарка** — річки: 1) п. Шполки л. Гнилого Тікичу л. Тікичу п. Синюхи л. Пд. Бугу в Черкас. обл. (1917); 2) вп. в Любецьке оз. л. Дніпра; *Гончарка* (1754), *Гончариха* (1764—1769); пор. с-ще *Гончарівське* Чернігів. р-ну і обл.; 3) рукав Сули л. Дніпра в Полтав. обл.; *Гончарка* (1952) [СГУ, 148]. Назви виникли за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від апелятива *гончар*, що вказував на заняття першопоселенців, які згодом отримали відповідне прізвище. З посес.-релят. значенням до такої основи приєднано суф. -их(а) в гідронімах *Гончариха* (5), -ів у гідронімах *Гончарів* (2), -іvk(а) в назві р. *Гончарівка* [СГУ, 147—148]; пор. ойконіми *Гончариха* (3), *Гончарі* (5), *Гончарів* (2), *Гончарівка* (7), *Гончарка*, *Гончарове* (2) [АТП, 609—610].
- Гбня** — річка, п. Зх. Бугу п. Вісли у Волин. обл.; *Нопія* (1965) [СГУ, 148]. Гідронім виник способом онімізації віддієсл. іменника *гбня* (< *гонити*, *гнати*), що вказував на протяжність річки, швидке протікання в ній води; пор. укр. діал. *гбня* «гони, переслідування», *гонé* «тічка» [ЕСУМ 1, 534], поліс. ГТ *гбня* «орна нива» [Данилюк, 26], діал. *гоня* (бот.) «тополя пірамідальна», пов'язане із *гонити*, *гнати* (пор. *пагін* «паросток») [ЕСУМ 1, 561], укр. *гін* «струмінь», блр. *пагоня* «місце прогону худоби на пасовищі», «вузька улоговина, місце стоку весняної чи дощової води», слн. *gónja*, *gónje* «дорога (шлях), яким гонять худобу на пасовище», пот. *Gonja*, які свідчать про псл. витоки ГТ і гідроніма **Gon'a* [Шульгач, 97].
- Гбпри** — озеро, Голопристан. р-ну Херсон. обл. (див. *Грязьове озеро*).
- Гопчиця** — річка, л. Росі п. Дніпра; *Нобсзуса*, *Нирззуса* (1606), *Гопчица* (1883), *Гопчиця* (1979); пор. нп *Гопчиця* Погребищ. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 148]. Назва утворена за допомогою суф. -иц(я) в гідронім. або демін. функції від

- **Гопча, Нурсза*, в основі якого псл. **gzb-* / **gub-* / *gub-* < і.е. *gheub(h)-* «гнути, кривити; кривизна, викривленість» (див. *Гобежа*).
- Горбáтка** — річки в Житомир. обл.: 1) п. Пустохи л. Гуйви п. Тетерева п. Дніпра (1864); 2) пр. Злобича л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра (1913) [СГУ, 148]; 3) гора, с. Яснів-Пільний Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Horbatka* (1788) [Габорак, 99]. Назви виникли за допомогою суф. -к(а) в релят.-субстант. функції від відн. прикм. *горбáта* (про місцевість) «яка має горб, горби; вкрита горбами» [СУМ 2, 125].
- Горбачево-Михайлівка** — с-ще міськ. типу, Пролетарська р / р м. Донецька Донец. обл. [АТП, 101]. Назва виникла складанням двох відантроп. ойконімів: в основі першого прізви. *Горбачев* або *Горбач*, в основі другого — ім'я *Михайло*.
- Гóри Артéма** — ландш. заказник держ. значення в дол. Сіверськ. Дінця, Слов'янськ. р-ну Донец. обл. [ГЕУ 1, 284—186]. Складена назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горá* в мн. «значення підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень» [СУМ 2, 124] й означенням у формі род. належності антропоніма *Артéм*, що є парт. псевдонімом радян. діяча Ф. А. Сергєєва, пам'ятник якому встановлено на вершині гір; пор. численні ороніми з компонентом *Горá* в Карпатах [Габорак, 98—99], д.рус. мікротопоніми *Гора* (1124), *Горы* (1198) в м. Києві [ЕСЛГНПР, 43—44, 46].
- Гóр'янь** — річка, п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Горынь, Горина* (1150), *Горинь* (1649), *Нору́й* (1664); пор. нп *Гориньград Перший* і *Гориньград Другий* Рівн. р-ну і обл. [СГУ, 149], «дошедше *Горины*» (1139), «дошедше *Горинки*» (1140), «на *Горинь*» (1169), «на *Горыни*» (б. д.), «надъ *Гор'ню*» (1512) [ЕСЛГНПР, 44]. Гідронім переконливо етимологізують як псл. утворення **Gorina* від **gorina* (< основа ГТ **gora* «гора» + суф. *-ina), д.рус. *горина* «гориста місцевість, гірський район, гірська країна», з якого розвинулося укр. діал. (поліс.) *гóрин'ка* «частина водоймища, яка вдається в сушу; глухий непротічний рукав річки» [Шульгач, 98]; пор. д.рус. варіант гідроніма *Горинка*, назву р. *Горинка* л. Горині [СГУ, 149], назву пам'ятки природи *Горинські Крутосхіли* [ГЕУ 1, 286]. Суч. форма *Гóр'янь* виникла в ст.укр. мові під впливом похідних на -инь: *Волинь*, рр. *Злинь*, *Рабынь* (суч. *Рябина*), *Щетинь* (суч. *Щетин*) та ін. [СГУ, 215, 481, 630]. Ін. етимології пов'язують назви з лит. *gorùs* «гіркий, терпкий» [NMP 3, 249—250] або з іллр. **gerün-* / **gerin-* < і.е. **g'er-* «пожирати, горло» [Трубачев, 234—235].
- Горіцька Старіця** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Куликів. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 286]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *старіця* «старе русло річки», «старе озеро» [СНГТК, 185] (пор. синонім. *старик* «старе русло річки») [Грінч. 4, 198]) і означенням *Гóрицька*, яке утворене за допомогою суф. -ськ(а) в релят. функції від назви с. *Гориця*, що лежить за 2,5 км від озера [ГЕУ 1, 286].
- Горіхове озеро** — зоол. пам'ятка природи держ. значення, Золотоніс. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 1, 286]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óзеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. *горіховий* «стос. до *горіх*».
- Гóрлівка** — місто, Донец. обл. [АТП, 98]; засн. 1867 р. [ГЕУ 1, 286], *Гóрловка* (1981) [СЭС, 328]. Ойконім виник як мемор. назва за допомогою суф. -к(а) в релят.-посес. функції від прізви. піонера вугільної промисловості на Донбасі *П. М. Горлова* [Янко, 103].
- Горностаївка** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 467]; засн. в кін. XVIII ст. [ГЕУ 1, 287], *Горностаївка* (1981) [СЭС, 329]. Ойконім виник за допомогою суф. -ієк(а) в релят.-посес. функції від антропоніма *Горноста́й*, що

- виник семант. способом від апелятива *горноста́й* «цінний хутровий звір родини куніцевих» [СУМ 2, 134]; пор. відантроп. назви сс. *Горностаївка* в Криму, Херсон. і Чернігів. обл. [АТП, 610], звідки могло відбутися перенесення ойконіма, а також відапелят. назви р. *Горностаїполе* і с. *Горностаїпіль* [СГУ, 150].
- Городенка** — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 190]; відоме з кін. XII ст. [ГЕУ 1, 287], *Horodenika* (1578), *Horodenka* (1579), *Hrodenka* (1658), *Городенка* (1947) [Габорак 2013, 173], *Horodenka* (1882) [SGKP 3, 134], *Городенка* (1981) [СЭС, 330]. Ойконім не має загальноприйнятої етимології (огляд версій, пов'язаних з відповідним антропонімом або демінутивом на *-енка* з основою *Город-* < *город* «огорожене місце; огород», див. у [Габорак 2013, 173—174]). Імовірнішим видається його виникнення за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-субстант. функції від незафіксованої д.рус. назви цього нп **Городьне* < *Городьнъ* < *городьнъ* «городний; «городський» або ст.укр. *городньи* «міський, городський» [ССУМ 1, 252]; пор. нп *Городне*, *Городня* в різних обл. України [АТП, 610—611], м. *Гродно*, літоп. *Городьнъ* у Білорусі [Никонов, 110], варіанти *Городенка*, *Городенька* назви р. *Горобня* в бас. Сули л. Дніпра [СГУ, 150] (див. *Горобниця*, *Горобня*).
- Городилівський водоспад** — водосп. у верхів'ї потоку *Городилів*, Хуст. р-н Закарпат. обл.; пам'ятка природи, об'єкт туризму [ГЕУ 1, 287]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним номенкл. іменем *водоспад* й означенням у формі відн. прикм. із суф. *-ськ(ий)*, утвореного від відантроп. гідроніма та мікротопоніма *Городилів* біля Хуста [СГУ, 150]; пор. с. *Городилів* у Львів. обл. [АТП, 282].
- Городище** — 1) місто, Черкас. обл. [АТП, 500]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 1, 288], *Городища* (1654), *Городище* (1722), *Norodyszcz* (1764) [Гонца, 62], *Городище* (1981) [СЭС, 330]; 2) с-ще міськ. типу, Перевальськ. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; відоме з поч. XVIII ст. [ГЕУ 1, 287]; 3) річки (5) [СГУ, 150]; 4) гори, горби (9) [Габорак, 101—102]. Топоніми виникли семант. способом від ГТ *городище* «давнє земляне укріплення» [Грінч. 1, 315], «місце, де збереглися рештки укріпленого поселення» [СУМ 2, 136]. Відповідні ойконіми поширені на всіх слов. землях [Мурзаев, 155; Никонов, 108; Шульгач 2001, 35]. Гідроніми та ороніми *Городище* постали таким же способом від зазнач. апелятива або шляхом трансонімізації суміж. назв нп, в основі яких д.рус. *городъ* (< псл. **gordъ*) «укріплене поселення, фортеця»; пор. д.рус. нп *Городъ*, *Городъло*, *Городъкъ*, *Городьскъ*, *Городьць*, *Городьць на Вост(ь)ри* [ЕСЛГНПР, 44—45].
- Городніцький заказник** — бот. заказник держ. значення, Новоград-Волинськ. р-н Житомир обл. [ГЕУ 1, 288]. Назва утворена внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним номенкл. іменем *заказник* «місце тимчасової заборони полювання» [СУМ 3, 137] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою ойконіма *Горобниця* (див.).
- Горобниця** — 1) с-ще міськ. типу, Новоград-Волинськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 144]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 1, 288], за іншими джерелами — у 1685 р. [Янко, 104], *Norodnica* (1882) [SGKP 3, 138]; 2) річка, с. Постолівка Гусятин. р-ну Тернопіл. обл.; «nad *Norodnicza*» (1564) [СГУ, 150]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від основи ст.укр. *городньи* «міський, городський» або «городний»; пор. річку і присілок *Городниця* (XIV ст.) у Волинськ. землі [ССУМ 1, 252] (див. *Городенка*, *Горобня*).
- Горобня** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 535]; відоме з кін. XVI ст. [ГЕУ 1, 288], за ін. джерелами — з 1648 р., *Norodnia* (1882) [SGKP 3, 138], *Горобня* (1981) [СЭС, 330]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду ст.укр. *городньи* «міський, городський» [ССУМ 1, 252], «городний». Припускають, що на основі прикм. існував ГТ *горобня* «система

дерев'яних зрубів, заповнених землею або камінням, яка укріплювалася навколо міста або двору феодала» [Торч.-Торч., 141], від якого семант. способом могли утворитися ойконім і суміж. гідроніми (2) [СУМ, 150]. Суф. *-н(я)* ще в давні часи набув топонім. значення і протиставляється співвідн. *-н(а)*, який переважає в сх.укр. загальних назвах і мікротопонімах пізн. походження; пор. назви бб. *Горóдна* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 150].

Городóк — місто: 1) Львів. обл. [АТП, 278], *Городѣкъ, Городокъ* (1213), «ко *Городѣкоу*», «во *Городокъ*» (1226), пол. *Goródek* (1881) [ЕСЛГНПР, 44]; 2) Хмельниц. обл. [АТП, 478]; відоме з 1392 р., *Городок, Грудек, Грудок* (XV ст.), *Nowodwor* (1493), *Grodek* (1562), *Grudek* (1630—1650) та ін. [Торч.-Торч., 141—142]. Ойконіми виникли семант. способом від д.рус. ГТ *городѣкъ, городокъ* «(невелике) укріплене поселення», утвореного за допомогою суф. *-ѣк(ъ)* у демін. функції від *городъ* [ЕСЛГНПР, 41—45], що мав значення «огорожа, паркан, фортеця; місто; мур» (< псл. **gordъ* «загорода») [ЕСУМ 1, 570—571]; пор. ще 10 нп *Городок* на старожитніх землях [АТП, 611] і паралелі в зх.слов. мовах, напр., численні ойконіми *Gródek* у Польщі [NMP 3, 399—400]. Від синонім. д.рус. демінутива *городьць* «невеликий укріплений пункт (*городок*)» постали способом онімізації назви пос. *Городьць* у Київськ. і Переяславськ. землі [ЕСЛЛГПР, 45], мікротопоніми *Городець* на Волині й Берестейщині [СММПЗУ 1, 184—185].

Городóцький заkáзник — бот. заказник держ. значення, *Городоц.* р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 1, 289]. Назва виникла внаслідок онімізації словосп. з опорним номенкл. іменем *закáзник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою ойконіма *Городóк* (див.), у якій відбулося чергування *-к- / -ц-* унаслідок фузії на міжморф. шві.

Горожáнка — річки: 1) л. Дністра в Галиц. р-ні Івано-Франків. обл.; *Horožanka* (1882), *Горожáнка* (1979); 2) бас. Кабанівки п. Полтви л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл.; *Horožanka* (1886) [СГУ, 150]. Гідроніми виникли способом трансонімізації суміж. ойконіма *Горожáнка* [АТП, 423], похідного від групової назви людей *горожáни* (< *город*) [Вербич 2009, 45].

Горóхів — місто, Волин. обл. [АТП, 39]; відоме з XV ст. у формі *Гороховъ* (1450), *Горохов, Горухов* (1487), *Горухово* (1496), *Horochoŭ* (1600) та ін. [Шульгач 2001, 36]. Ойконім виник як посесив на *-овъ* від антропоніма *Горох*. Висновок про першу згадку назви в Іпатіївському літописі під 1240 р. [ГЕУ 1, 291] не знаходить підтвердження у відповідних джерелах; пор. д.рус. *Горошинъ* (1096) у Переяславськ. землі (суч. с. *Горошине* в Семенів. р-ні Полтав. обл.), назва якого є посесивом на *-инъ* від антропоніма **Гороша* або **Гороха* [ЕСЛГНПР, 44—46], відповідником якого є серб. чол. ім'я *Гороша*, яке пов'язують з *Гора* + *-оша* або угор. апел. *goras* «гріш» [Чучка, 155], бо похідне від псл. **gorxъ* «горох» мало би пд.слов. форму *Грах*.

Горóхівська височина́ — частина Волинськ. височини на межі Волин. і Львів. обл. [ГЕУ 1, 291]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним номенкл. іменем *височина́* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(а)* з основою назви нп *Горóхів* (див.).

Горохувáтка — річки: 1) л. Росі п. Дніпра в Київ. обл.; *Горховатка* (XIV—XVII ст.), *Horochowatka* (1765), *Хороковатка* (1854), *Гороховатый* (1857), *Ольшиница* (1883), *Wilszanica* (1850), *Гороховатна* (1927), *Гороховата* (1887), *Horochowata* (1913), *Гороховáтка* (1957), *Горóхватка* (1974); пор. с. *Горохуватка* в Кагарлиц. р-ні Київ. обл.; 2) п. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Гороховатка* (1741), *Гороховка* (1782), *Гороховáнка* (1967), *Gorochowatka* (2-а пол. XVIII ст.), *Гороховáтка* (1957); пор. сл. *Гороховатка* в гирлі річки (1741), суч. с. *Горохуватка* в Харків. обл., скелі *Гороховатские* (1857) [СГУ, 151]. Назви утворено за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-субстант. функції від прикм. основи *гороховат-* /

горохуват- із суф. *-оват-* / *-уват-* зі значенням «неповнота вияву ознаки, обмежена кількість того, що вказане у твірній основі» (гороху); пор. гідроніми (3) *Горохувата* [СГУ, 151] й ойконіми (3) *Горохуватка* [АТП, 611] також у Центр. і Пд.-Сх. Україні, де поширений польовий горох. Парал. назва в бас. Росі *Ольшаница*, *Wilszanica* мотивована насиченістю місцевості вільшаними деревами (див. *Вільшана*, *Вільшанка*).

Горпінка — річки: 1) л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл.; *Horpinka*, у сер. течії — *Martynka*, у нижній — *Ostrówka* (1965); 2) пр. Рову п. Пд. Бугу в м. Бар Вінниц. обл. (1975) [СГУ, 151]. Гідроніми мають затемнену етимологію. Можливо, вони виникли за допомогою суф. *-к(а)* в демін.-релят. функції від **горпин(а)* «горб, горбиста місцевість», імовірність якого підтверджує назва лісу *Горпін* на Волині, який пояснюють у місц. мовленні через мотивац. ознаку «з горбистим рельєфом» [СММПЗУ 1, 187], або від бл. за значенням і структурою ГТ *горбіна* «горб», *горбінка* «сіно з горбів» (< псл. **gъrbъ* «горб») [ЕСУМ 1, 563], що могли зазнати зміни *-б-* на співвідн. глух. *-п-* під впливом поширеного антропоніма *Горпіна*. Парал. назва *Ostrówka* перенесена з суміж. потоку *Острівка* [СГУ, 406], у назві якого основа ГТ *острів*, а *Martynka* постала як релятив на *-к(а)* від апелятива *мартін* (орн.) «водоплавний птах», що закріпився в слов. мовах під впливом зх. європейських, де відбулося перенесення на птаха відповідного імені людини [ЕСУМ 3, 401].

Гбстина — гора, с. Черемошна Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Gostiv* (2003), *Gostin* (1899), *Gostovий* (1998), *Hostyna* (1787), *Hostyn*, *Hostin* (1880), *Hostów* (1932) [Габорац, 102]. Ороніми, як і поширені в сусід. Польщі співвідн. ойконіми *Gostynь*, *Gostynia*, *Gostynie*, *Gostynin*, *Gostynka* [NMP 3, 269—270], безпосередньо чи опосередковано пов'язують з поширеним у цих регіонах антропонімом *Гость*, морфол. варіантом якого є пд.сл. *Gosta* (< *Gostimir*, *Radost*) [Чучка, 179]. Можливе походження назви гори від основи діал. *гостінець* «великий битий шлях; посе» [СУМ 2, 143], *гостіна*, *гостінець* «великий шлях; корчма» (пор. ще *погост* «у Київській Русі — місце торгу і адміністративно-територіальна одиниця») з основою псл. **gostь* «гість, чужинець» [ЕСУМ 1, 517], яка відбилася в назвах узвишся *Гостінець* [Габорац, 102—103], у мікротопонімах Пн.-Зх. України *Гостіниця* [СММПЗУ 1, 188], у назві р. *Гостіниця* пр. Ворскли [СГУ, 151].

Гостомель — с-ще міськ. типу, Ірпін. м / р Київ. обл. [АІП, 2007]; відоме з 1496 р. [ГЕУ 1, 292], *Hostoml* (1882), «dawniej *Hostomla*, *Ostomla*, *Hostomel*» [SGKP 3, 161]. Ойконім виник, очевидно, в д.рус. добу за допомогою суф. **-j(ь)* у посес. функції від загальнослов. антропоніма *Гостомъ* (< псл. **Gostomъ*) [Шульгач 2008, 233], що, імовірно, походить від **Gostomilъ* (< **gostь* «гість» + **milъ* «милий») або від д.рус. чол. імені *Гостомыслъ*, яке, зокрема, належало першому князеві новгород. словен (1-а пол. IX ст.) [СЭС, 332]. Суф. **-jь* після губ. *-м-* закономірно перетворився на *-ль*, між якими за аналогією до подібних відкритих складів розвинувся епент. *-е-*: *Гостомъ* + **-jь* > *Гостомль* > *Гостомель*; пор. спорід. ойконіми в Польщі *Gostomia* (3), *Gostomie* (2), *Gostomin* (2), *Gostodka*, *Gostynko* [NMP 3, 266—267], а також пол. посесиви на *-ль* (< **-jь*) після губних зі вставним *-е-*, р. *Радоробель* л. Уборті п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл., там само с. *Радровель* [СГУ, 455], можливо, з основою антропоніма **Радоробъ* (< **радо-роб-*) [Трубачев, 229], х. *Радовил* < *Радовль* < *Радов* (< *Радовил*) + **-jь*, с. *Ремель* < *Ремль* < **Рем* (< *Ремимил*) + **-jь*, с. *Рыдомль*, вар. *Родомель* (1893) < **Ридом* (< **Ридомил*) + **-jь*, с. *Русівель* < *Русивль* (1562) < **Русив* (**Русивид*) + **-jь* на Рівненщині [Пура, 14—16].

Гостре — с-ще міськ. типу, Селидів. м / р Донец. обл. [АТП, 101]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм.

- гострий* «який звужується, витягується на кінці (про вершину, клин землі тощо)» [СУМ 2, 144]; пор. ороніми, ойконіми, гідроніми з основою *Гостр-* [Габорах, 103—104; АТП, 611; СГУ, 151].
- Гбща** — с-ще міськ. типу, Рівн. обл. [АТП, 373]; «в *Гошчы*» (1495), «сць... *Гощей*» (1568), «зъ *Гоши*» (1569), «до *Гуши*» (1590), *Huszczga* (1772), *Hoszsza* (*Goszcza*) (1882), м. *Гошца* (1890) [Пура, 6]. Ойконім пояснюють як посесив на *-j(a) від антропоніма *Гость*: *Гошца* < **Гостьа* < *Гость* + *-j(a); пор. *Доброгошца* в Хмельниц. обл., *Доброгоше* в Тернопіл. обл., *Радогошца* на Волині та ін. [Пура, 6], а також похідну від ойконіма складену назву *Гошчанське плато* на сх. Волинськ. височини [ГЕУ 1, 293].
- Грабарка** — балки (2), річки (7), ручаї (2) в лісостеп. і поліс. зонах Правобережної України [СГУ, 152]. Назви виникли семант. способом від апелятива *грабарка* «велика лопата; візок для возіння землі; артіль грабарів; земля на робота», основа якого запозичена з пол. мови, де *grabarz* походить від нім. *grabare* «землекоп» [ЕСУМ 1, 579]. Мотивац. для онімів була ознака «місце біля водного об'єкта, де стояла артіль грабарів або велися земляні роботи»; пор. похідну від *Грабарка* складену назву *Грабарківський заказник* у Могилів-Подільськ. р-ні Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 294].
- Грабівка** — 1) річки (4) в бас. Дніпра на Житомирщині й Чернігівщині [СГУ, 152]; 2) населенні пункти (6) у Вінниц., Житомир., Івано-Франків. і Чернігів. обл. [АТП, 611]. Топоніми виникли за допомогою суф. -к(a) в релят. функції від відн. прикм. *грабовий* (див. *Грабове*) або суф. -івк(a) безпосередньо від *grab* за поширеністю відповідних дерев; пор. спорід. ороніми *Граби*, *Грабіна*, *Грабнік* (3), *Грабовець* [Габорах, 105], гідроніми *Грабівниця*, *Грабівчик*, *Грабнік*, *Грабова*, *Грабовець* (6), *Грабовиця* [СГУ, 152], *Грабівський заказник* на Дніпропетровщині [ГЕУ 1, 294].
- Грабове** — урочище, бот. пам'ятка природи держ. значення, Шахтарськ. р-ну Донец. обл. [ГЕУ 1, 294]. Назва утворена внаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *грабовий* з основою апелятива *grab* «листяне дерево або кущ родини березових із гладенькою сірою корою» [СУМ 2, 150]; пор. ще 5 нп *Грабове* в Україні, а також відантроп. ойконіми *Грабів* (5), що є посесивами на -ів [АТП, 611].
- Градизьк** — с-ще міськ. типу, Глобин. р-н Полтав. обл. [АТП, 346; ГЕУ 1, 294]; *Hradyżsk* (1882) [SGKP 3, 172], кол. *Городище*, *Градище*, рос. *Градизжск* [Янко, 106]. Ойконім виник за допомогою суф. -изк (< -иськ) у релят. функції від діал. ГТ *градá* «невеликий горб», «підвищене сухе місце серед болота»; пор. блр. діал. *градá* «високе місце серед заливного луку» (< псл. **gręda*)» [Шульгач 2001, 36], поліс. мікротопоніми *Градá* [СММПЗУ 1, 190], ороніми *Грядá* в Карпатах [Габорах, 108], які походять від літ. *грядá* «витягнута в довжину височина, гірське пасмо» [СУМ 2, 184]. Інтерф. -и-у форманти -изк зумовлений закінченням мн. у твірному *градí* (< *грядí*), а перехід -ськ у -зьк — прогрес. асиміляцією під впливом дзвін. -д-; пор. с. *Градиськ* у Маневиц. р-ні Волин. обл. [АТП, 49], відойк. утворення *Градизькі гляціодислокації*, *Градизько-Табурищенський комплекс крайових льодовикових утворень* [ГЕУ 1, 294—295]. За умови достовірності істор. варіантів ойконіма ймовірним є його походження від стилізованого під ц.слов. *градище* ГТ *городище* (див. *Городище*).
- Гракове** — гідрол. заказник держ. значення, Семенів. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 1, 295]. Назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *граковий* «стос. до *грак*» або як посесив на -ов(e) від антропоніма *Грак* (< *грак* «гайворон»). Імовірним є топонім. посередництво в процесі номінації; пор. сс. *Гракове* у Харків. обл. [АТП, 443, 456], гідроніми *Граків* (3), *Граків Ліс*, *Гракова* (7), *Граковий*, більшість яких у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 153], що може свідчити про продуктивність релятива *граковий* і прізви. *Грак* у сх.укр. говорах.

- Грана** — річка, п. Світлиці п. Тні п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. [СГУ, 153]. Гідронім виник семант. способом від укр. діал. *грана* «ребро, край, грань; кант» [ЕСУМ 1, 585], яке має апелятив. паралелі й спорід. топоніми в різних слов. мовах [Шульгач, 101—102]; пор. гідроніми *Граніця, Гранічна, Граничний* [СГУ, 153], оронім *Грань* [Габорак, 105], мікротопоніми *Грани, Граніця, Граніцьке, Гранічка, Грани, Гранне* [СММПЗУ 1, 191].
- Гранітне** — с-ще міськ. типу, Малин. р-н Житомир. обл.; засн. 1987 р. [ГЕУ 1, 295]. Ойконім, очевидно, виник унаслідок трансонімізації назви давн. с. *Гранітне* в Малин. р-ні [АТП, 142], хоч цілком можливим є його безпосереднє походження від форми сер. роду відн. прикм. *гранітний* «стос. до *граніт*» (у с-щі два щебеневі заводи).
- Гребелька** — річки (3) в бас. Верх. Дністра і Пд. Бугу [СГУ, 153—154], мікроб'єкти (7) на Волині [СММПЗУ 1, 192]. Назви виникли семант. способом від демінутива *гребелька*, який є зменш.-пестл. формою до *гребля* «гідротехнічна споруда, що перегороджує річку або інший водотік для створення водосховищ, одержання енергії і т. ін.» [СУМ 2, 163]; пор. мікротопоніми *Гребля* на Поліссі [СММПЗУ 1, 192; Черепанова, 81], а також утворені способом онімізації ГТ *гребля* «гірський хребет» ороніми *Гребля* в Івано-Франків. обл. [Габорак, 106].
- Гребінка** — 1) місто, Полтав. обл. [АТП, 347]; засн. 1895 р. [ГЕУ 1, 296], *Гребенка* (1981) [СЭС, 341]; 2) річка, л. Жерева л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; *Гребенка* (1913) [СГУ, 154]. Припускають, що ойконім виник як мемор. назва на честь укр. письменника *Є. П. Гребінки* [Янко, 106]. Гідронім постав семант. способом від відповідного ороніма або ГТ *гребінка* «гребінь, продовгувате підвищення», в основі якого *гребінь* «продовгувате підвищення, вершина продовгуватого підвищення» [СНГТК, 63]; пор. гт. *Гребінь* [Габорак, 106], відор. назви потоків *Гребінь* [СГУ, 154], паралелі в топонімії ін. слов. мов [Шульгач, 103].
- Гребінки** — с-ще міськ. типу, Васильків. р-н. Київ. обл. [АТП, 213]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 1, 296] під назвою *Гребінники, Угребенники* [Янко, 106], *Hrebionki* (1882) [SGKP 3, 175]. Ойконім виник як родова назва першопоселенців на прізви. *Гребінка*, в основі якого апелятив *гребінка* «гребінець для розчісування льону, конопель, шерсті» [Грінч. 1, 323]. Можливе семант. утворення ойконіма від ГТ *гребінка* в мн. (див. *Гребінка*).
- Грезля** — річка, л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. і Київ. обл. (1957); *Hrezla* (1882), «*rzeczki Hrezli*» (1503), «при руч. *Грезль*» (1888); пор. сс. *Грезля* Поліс. р-ну Київ. обл. і Народиц. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 154]. Гідронім виник семант. способом від поліс. *грезля* «зрїччя», яке має також значення «одне з декількох дерев, що виростають із спільного кореня» (< псл. **grezyla* < **grez-* / **groz-* «сукупність чогось»), за ознакою «місце, де річки зливаються»; пор. ур. і пасовище *Грезля* в бас. річки [Карп., 67—73], діал. *грозло* «гроно» [ЕСУМ 1, 600].
- Грем'ячка** — річки (3) в бас. Десни л. Дніпра і Хоролу п. Псла л. Дніпра [СГУ, 154]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-ж(а)* в атрибутив.-субстант. функції від дієприкм. *грем'ячий* «який спричиняє шум» з основою дієсл. *гриміти*, діал. *гріміти* (< псл. **gr̥mēti*, **gr̥mati* «гриміти»), пов'язаного з лит. *grumėti* «гриміти», *gramėti* «падати з грюкотом» [ЕСУМ 1, 594—596]; пор. утворені за відповідною звук. ознакою спорід. гідроніми *Гремляга, Гримуча, Гримучий, Грим'яча, Грим'ячка* [СГУ, 154—155].
- Гресівський** — с-ще міськ. типу, Залізнична р / р м. Сімферополя в Криму [АТП, 255; ГЕУ 1, 297]; рос. *Гресовский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-івськ(ий)*, похідного від рос. абрєвіатури ГРЭС (< *Государственная районная электростанция*).

- Грибува́ха** — гора на Донецьк. височині, pobl. с. *Грибуваха* Свердловськ. р-ну Луган. обл. [ГЕУ 1, 298]. Оронім виник за допомогою суф. *-ax(a)* в топонім. функції від місц. *грибува́тий* з основою апелятива *гриб* у геогр. значенні «подібно до гриба підвищення»; пор. укр. діал. *грибкі* «група островів на болоті» [СНГТК, 64], рос. діал. *гриб, грибок* «підвищення на дорогах» [Шульгач 2001, 38], а також гідроніми на *-ax(a)* *Комишува́ха* (14), *Піскува́ха, Рижува́ха, Черева́ха* перев. у Сх. Україні [СГУ, 266—267, 426, 261, 603]. Ойконім *Грибуваха* постав унаслідок трансонімізації ороніма.
- Гримайлі́в** — с-ще міськ. типу, Гусятин. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 416]; відоме з 1600 р. [ГЕУ 1, 299]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Гримайло* з основою дієсл. *гримати*; пор. д.рус. особ. ім'я *Гримиславъ* [Худаш-Демчук, 19] з основою *Грим-*, а також прізви. такого типу *Догадайло, Зачинайло, Замирайло, Сягайло, Щипайло* [Кравченко, 173].
- Гриму́ча** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., біля перевалу Байдарські Ворота [ГЕУ 1, 299]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду дієприкм. *гримучий* «який створює, видає голосні, гучні, різкі звуки» [СУМ 2, 169]. Мотивац. ознакою, очевидно, послужили звуки, які видає струмок, що періодично протікає в шахті на глибині 95 м [ГЕУ 1, 299].
- Гриня́вські гóри** — гірський масив в Укр. Карпатах, на пд. Івано-Франків. обл., *Гринявський хребет* [ГЕУ 1, 299], *Гринявський Полонінський хребет* [Габорак, 107], *Гриняви* [Янко, 107]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ у мн. *góри* (у варіанті назви — хребет) й означенням *Гринявські* у формі відн. прикм. на *-ськ(i)*, утвореного від назви с. *Гринява* Верховин. р-ну [АТП, 189]; пор. перев. у Карпатах потоки *Гринів, Грінівка* (варіанти *Гринева, Гринява*), *Гриннівський* [СГУ, 155] з основою антропоніма *Гриня, Гринь*. До складу масиву входить кілька гір висотою понад 1500 м: г. *Баба-Людова, Ростоцька, Скупова* [ГЕУ 1, 299], назви яких постали внаслідок онімізації відповідно: словосп., що складається з *баба* в культурно-геогр. значенні (див. *Баба*) і діал. *людова, лудова* «безформна, незграбна» [Габорак, 14]; відн. прикм. на *-ськ(a) / -цьк(a)* з основою ГТ *розто́ка* «розгалуження русла річки; рукав річки; місце відокремлення рукава від основного русла річки» [СНГТК, 178]; відантроп. прикм. на *-ов(a)* в релят.-посес. функції з основою особ. назви *Скуп / Скоп* [Габорак, 350—351].
- Гри́ців** — с-ще міськ. типу, Шепетів. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 495]; засн. в XI ст. [ГЕУ 1, 299]; *Решевъ* (1418), *Нгусов* (1547), *Грицев* (1629), *Riczow* (1630), *Грицовъ* (1816), *Грицевъ* (1855), *Грицевъ* (1886), *Гриців* (1926) [Торч.-Торч., 148]. Ойконім виник як посесив на *-евъ* (> *-ів*) від антропоніма *Гриць*, що є гіпокористикою чол. імені *Григорій*.
- Гри́шківці** — с-ще міськ. типу, Бердичів. р-н Житомир. обл. [АТП, 131]; відоме з 1775 р. [ГЕУ 1, 299], *Hryszkowce* (1882) [SGKP 3, 195]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *гришківці* «вихідці з нп *Гришки* або *Гришківка*»; пор. назви сс. *Гришки* (5) і *Гришківка* (4) в різних регіонах України, у т. ч. в Житомир. обл. [АТП, 613].
- Гро́дівка** — с-ще міськ. типу, Красноармійськ. р-н Донец. обл. [АТП, 117]; засн. в 70-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 1, 299]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від полонізованого антропоніма *Грод*; пор. пол. ойконіми *Grodowice* < особ. ім'я *Grod* < *Grodislaw* [NMP 3, 379]. Припускають імовірність мотивації назви поселення апелятивом *городовий* «міський» (з покликанням на Є. С. Отіна [Янко, 107]), рос. *городовой*, що також мав би зазнати зх.слов. впливу.

- Громокля** — річка, п. Інгулу л. Пд. Бугу в Кіровоград. і Миколаїв. обл.; *Громокляй, Громокляя* (1969), *Аргамаклы, Аргамакля, Грамокляя* (1774), *Громокляя* (1850), *Нортмоклея* (1917); пор. нп *Аргамаклы-сарай* (1774) [СГУ, 156]. Гідронім тюрк. походження, виник за допомогою суф. *-li / -ly* в релят. функції від апелятива *argatak / argutak* «породистий кінь», основа якого внаслідок слов'янізації зазнала спрощення початк. *a-* й метатези приголосних відповідно до закону висхідної звучності; пор. укр. *громак* «баский кінь» [Грінч. 1, 330]. Закінч. *-я* розвинулося внаслідок узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*; пор. ще утворені за відношенням до породистих диких коней гідроніми *'Улавис, Кінська, Кобиляча, Кобилячий* у степ. частині України [Лучик 1999, 37].
- Грузька́, Грузький, Грузьке́** — численні водні об'єкти в різних регіонах України [СГУ, 157—158; СММПЗУ 1, 198]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відповідних форм прикм. *грузький* «у якому можна загрузнути; покритий болотом» [СУМ 2, 181], в основі якого *грузь* «трясовина, густа грязюка» < псл. **grъzъ*, що пов'язане чергуванням голосних з **gręz-* (укр. *грязь, грязнати*) [ЕСУМ 1, 605]. У функції означення такі компоненти входять до структури складених гідронімів. В ойконімії поширені назви у формі сер. роду *Грузьке* (14) [АТП, 613], яка узгоджується з грам. категоріями номенкл. імені село і мотивована відповідними властивостями місцевості (балок, боліт, річок тощо), тому назви поселень поставили перев. способом трансонімізації суміж. гідронімів.
- Грузький Яланчик** — річка, вп. в Азовське море; *Грузький Еланчик* (1957), *Грузькой Еланчик* (80—90 рр. XVIII ст.), *Грузькой Еланчикъ* (1745), *Грузький Еланчикъ* (1865), *Грязной Еланчикъ* (1787), *Грузький Яланчик, Грузький Яланчик, Яланчик* (1979), *R. Jalanzic* (1699), *Jallanchiesca* (1703) та ін.; пор. кол. х. *Еланчик*, ур. *Еланчики* (1743) [СГУ, 158]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Грузький*, що вказує на властивості річки (див. *Грузька́, Грузький, Грузьке́*), до вихідного *Яланчик / Еланчик*, утвореного за допомогою сх.слов. суф. *-чик* у демін. функції від д.тюрк. *alan* «пловий, рівний (про місцевість)» (див. *Яланець*); пор. варіант *Грязной Еланчикъ* із синонім. означенням у назві річки.
- Грузько-Зорянське** — с-ще міськ. типу, Гірницька р / р м. Макиївки Донец. обл. [АТП, 101]; засн. 1938 р. [ГЕУ 1, 300]. Назва утворена складанням гідроніма *Грузька* (місто лежить на лівому бер. річки з такою назвою) та ойконіма *Зорянське*, в основі якого назва шахти «*Зоря*» або «*Зоряна*», що були поширені в радян. топонімії та ергонімії; пор. нп *Зоря* (29), *Зоряне* (16) в Донец. та ін. обл. [АТП, 631] і численні аналог. назви колгоспів, радгоспів, шахт, заводів тощо. Компонент *Зорянське* протиставляє с-ще суміж. смт *Грузько-Ломівка* (див.).
- Грузько-Ломівка** — с-ще міськ. типу, Грузько-Зорянська с / р м. Макиївки Донец. обл. [АТП, 101]. Ойконім виник унаслідок складання основи гідроніма *Грузька́* та ойконіма *Ломівка* з основою прізвищ. землевласника *Ломова* [Янко, 108]; пор. суміж. *Грузько-Зорянське* (див.).
- Грунь** — річка, п. Псла л. Дніпра; *Грунь, Грон* (1913), *Gron* (1931), *Грунь-Русская, Грунь-Московская* (1876); пор. нп *Грунь* і *Груньки* в Лебедін. р-ні Сум. обл., а також гідроніми в бас. *Груні* й Псла на Полтавщині *Грунька, Грунька Суха, Грунь-Сира́, Грунь-Таша́нь, Грунь-Ті́ха, Грунь-Черкес, Грунь-Ші́лівська* [СГУ, 159]. Назва виникла семант. способом від укр. діал. ГТ *грунь* «горб, підвищення; вершина горба, підвищення; схил горба, підвищення» [СНГТК, 65], «вершина, хребет гори», який, крім української, поширений у зх.слов. і сх.слов. мовах [ЕСУМ 1, 606], що дає підстави розглядати його як псл. утворення **grunь* «гора, гірський хребет, схил гори» (про численні ороніми з компонентом *Грунь*; див. у [Габорах,

- 116—118]). Варіанти гідроніма *Грунь-Русская*, *Грунь-Московская* сформувалися у зв'язку з необхідністю протиставлення річки ін. водним об'єктам, що входять до полтав.-сум. гідронім. комплексу з основою *Грун-* у назвах, насамперед назві р. *Грунь-Черкес* (< **Грунь-Черкаська*), яка в XVI—XVII ст. відмежовувала *Черкаське* староство Польсько-Литовської держави від *Московської* Русі [Стрижак, 23—24], звідки *Грунь-Московская*.
- Грушівка** — річки (4), струмок у бас. Дніпра [СГУ, 159]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прикм. *грушевий* «стос. до груша» (про місцевість) або приєднанням *-івк(а)* безпосередньо до назви рослини *груша*; пор. бб. *Грушева*, *Грушова*, *Грушувата*, рр. *Грушеваха*, *Грушевіця*, *Грушка*, потік *Грушовець*, яр *Грушуватий* з цими основами [СГУ, 159—160]. Окремі топоніми з такою основою мотивовані чол. прізви. *Груша*; пор. ойконіми (5) [АТП, 613] і назву потоку *Грушів* [СГУ, 159], які мають суф. *-ів* у посес. функції.
- Грушове** — с-ще міськ. типу, Краснолуц. м / р Луган. обл. [АТП, 56]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *грушевий* (див. *Грушівка*), грам. узгодженого з номенкл. іменем *село*, пізн. *селище*.
- Грушуватський заказник** — ліс. заказник держ. значення, П'ятихат. р-ну Дніпропетров. обл. [ГЕУ 1, 302]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *казак* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного від основи суміж. ойконіма *Грушуватка* [АТП, 90].
- Грязьове озеро** — оз., Голопристан. р-н Херсон. обл.; *Голопристанське озеро*, *Солоняне озеро*, *Гопри* [ГЕУ 1, 302]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* і відн. прикм. *грязьовий* з основою апелятива *грязь* «розм'якла від води земля, ґрунт; намул» [СУМ 2, 185]. Парал. назви *Голопристанське озеро* й *Солоне озеро* містять означення, які вказують відповідно на відношення до назви р-ну та на вміст солі в озері; пор. гідроніми *Грязевий*, *Грязіва*, *Грязна*, *Грязний*, *Грязнівка*, *Грязький* [СГУ, 160] Лімнонім *Гопри* затемнений. Можливо, він пов'язаний з діал. *гопери*, те саме, що сх.ром. *гиртóp* «яма, вибоїна» [СБГ, 70, 74], в якому відбулася редукція ненаголош. *-e*.
- Губиниха** — с-ще міськ. типу, Новомосковськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 87]; засн. 1704 р. [ГЕУ 1, 303] як козац. зимівник *Губина* (1709), *Губиновський хутор* (1740), сл. *Губиниха* (1776) [Феодосій, 504—507], *Губиниха* [Янко, 109]. Ойконім виник за допомогою суф. *-их(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Губин*, що належав козаку на ім'я *Аверкій Губа*, *Губин* [Феодосій, 505]; пор. антропоніми *Губа*, *Губин* у XV—XVII ст. [Веселовский, 90], д.рус. м. *Губин* (1241) з основою прізви. *Губа* [ЕСЛГНПР, 47], а також назву суміж. р. *Губинівка*, одним з варіантів якої є *Губиниха* (1776) [СГУ, 160]. Зазвичай топоніми на *-иха* пов'язані з відповідними андронімами.
- Гуйва** — 1) с-ще міськ. типу, Житомир. р-н і обл. [АТП, 136]; 2) річка, п. Тетерева п. Дніпра (1957); *Ниува* (1537), *Ниуве* (1545), *Ниўва* (1598), *Гуйва* (1892) [СГУ, 161], *Гоуива* (1458) [ССУМ 1, 268—269]. Ойконім виник шляхом трансонімізації назви суміж. р. *Гуйва*. Етимологія гідроніма затемнена. Є думка, що він становить вторинну форму назви невідомого походження *Гульва*, яка стосується притоки цієї річки [Трубачев, 62—75]. Водночас гідронім *Гуйва* без фонет. варіантів фіксується значно давн. (з кін. XV ст.) від пізн. *Гульва* (з кін. XIX ст.) [СГУ, 161], що може свідчити про автентичність основи *Гуйв-*. У такому разі назва *Гуйва* з давн. суф. *-в(а)*, збереженим перев. у балт. гідронімії, може розглядатися як слов. адаптація балт. основи, закріпленої в пол. ойконімі *Giwa*, *Gojaw* (1406),

прус. назві стр. **Giūē*, записаної як *du gou* (1326), лит. топонімі *Gūjėnai*, гідронімі *Gōjus*, які пов'язують з лит. *gōjus* «гай; невеликий затишний лісок» [NMP 3, 434—436]. Високою є ймовірність етимол. тотожності гідроніма з назвою р. *Гульва* (див.).

Гук — джерела, струмки, потоки, водосп. у перев. гірській місцевості Пд.-Зх. України [СГУ, 161; ГЕУ 1, 303]. Назви виникли за шумовою ознакою об'єктів унаслідок онімізації апелятива *гук* «звук; крик, гомін; грюкіт; водоспад; трубка волинки», що походить від псл. **gukъ* (**hukъ*, **xukъ*) з коренем звуконаслід. вигуку **gu-* (*hu-*, **xu-*) [ЕСУМ 1, 615]; пор. гідроніми з основою цього апелятива *Гукало*, *Гуклівий*, *Гуклівчик* [СГУ, 161], оронім *Гукованя* [Габорах, 108] та відантроп. назви потоків (2) *Гуків* із суф. *-ів* у посес. функції, доданому до прізви. *Гук*. Очевидно, посесивом від *Гук* є означення мікротопоніма *Гукова Криніця* [СГУ, 161].

Гуливе — урочище, компл. пам'ятка природи держ. значення, Корюків. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 303]. Топонім виник як посесив на *-ин(е)* від антропоніма *Гуля*. Назва пам'ятки в урочищі постала способом трансонімізації відповідного топоніма.

Гульва — річка, п. *Гуйви* п. Тетерева п. Дніпра в Київ. обл. (1957); *Гульва* (1892), *Виша* (1892) [СГУ, 161]. Назва належить до утворень з давнім гідронім. суф. *-в(а)*, приєднаним до етимол. затемненої основи. З огляду на суміжність річок *Гульва* й *Гуйва* можливим є співвідношення їхніх назв як варіантів, кожен з яких міг бути первинною формою, хоч типовішим для слов. мов є перехід *-л'-* у *-j-*. У разі автентичності *Гульва* твірною основою міг бути апелятив *гуля* в геогр. значенні «пагорб» (пор. пагорб *Гуля* на Волині [СММПЗУ 1, 202] та утворені за аналог. моделлю відіменник. гідроніми на зразок *Вишва* < псл. *wuž* «височина» (див. *Вишва*), *Котельва* < *котел* «яма, калюжа, водойма» [Трубачев, 75]). Імовірним є походження гідроніма від основи дієсл. *гуляти* в значенні «бути не задіяним, вільним»; пор. ГТ *гуляйпóле* й відповідні топоніми (див. *Гуляйпóле*), а також віддієсл. гідроніми *Нічва* < псл. **niknōti* «никнути, зникати (див. *Гуйва*).

Гуляйпóле — 1) місто, Запоріж. обл. [АТП, 174]; засн. 1785 р. як військова слобода [ГЕУ 1, 304], *Гуляйпóле* (1981) [СЭС, 354]; 2) пасовище (дуже велике) і поле на Волині [СММПЗУ 1, 202]. Назви виникли семант. способом від ГТ *гуляйпóле* «незаселене, пустинне, вільне поле» [Чабаненко 1, 267], *гуляйпóле* «піщаний горб, вільний від рослинності; необроблене поле» [СНГТК, 65], який сформувався внаслідок злиття архаїч. конструкції з дієсл. формою наказ. способу та іменником у наз. відм.: *гуляйпóле* < *гуляй-поле* < *гуляй поле*; пор. с-ще *Гуляй Поле* у Воронеж. обл. РФ [Попов, 155], *гуляй-городина* «рухома дерев'яна вежа (для воєнних потреб)» [Грінч. 1, 339], *перекотипóле* «рослина *Gypsophila* Led. *Sarroparia vassarica*» [Грінч. 3, 122]. Основа твірною дієсл. *гуляти* з геогр. (простор.) значенням відбита в ін. місц. апелятивах і мікротопонімах: *гулянка* «необроблена земельна ділянка» [СНГТК, 66], *гульовий* «гулящий, порожній (про посуд)» [Чабаненко 1, 257], поле, ліс, урвище, сінокіс *Гулянка*, к.с., ліс *Гульно*, к.с. *Гульово* на Волині, які пояснюють перев. як «дуже велике», «з вільною площею» [СММПЗУ 1, 202]

Гурзуф — с-ще міськ. типу, турист. центр, курорт, Ялт. м / р у Криму [АТП, 255]; *Гурзуф* (1981) [СЭС, 355]. Назва вперше згадується у Прокопія Кесарійського як οὐρεσβωτης — фортеця *Гур(е)зுவитів*, букв. «ті, що живуть у горах», яке є суф. утворенням на *-ωτης / -ιτης* у катойконім. функції від οὐρος «гора, узвиштя» у формі мн. [Бушаков, 70]. Початк. Г- природно розвинувся як протет. звук перед лабіал. *-оў-*, чому сприяв

розвиток придиховості у гр. *ʾорос* «гора, підвищення», а кінц. *-в* у *Гур(е)зув* змінився в рос. мовленні на співвідн. глухий *-ф*; пор. у *Гурзуфі* зелишки середньовічної фортеці *Гурзувіте* (VI ст.) [ГЕУ, 304] із суф. *-ит-* у назві на позначення жителів певної місцевості.

Гурзúфська яйла — плосковершинне плато в центр. (найвищій) частині Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 1, 304]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ тюрк. походження *яйла* «літне пасовище» [Мурзаев, 647] (< тур., кр. тат. *jaila* «гірське пасовище» < *jai* «літо» [Фасмер 4, 552]) й означенням у формі жіп. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)*, похідного від суміж. ойконіма *Гурзúф* (див.); пор. утворену аналог. способом назву суміж. перевалу *Гурзúфське сідло* [ГЕУ 1, 304] з опорним апелятивом *сідло* в геогр. значенні «перевал в горах, зниження в гребні хребта» [Мурзаев, 500].

Гúска — річки (5) в бас. Дніпра на Поліссі (4) і на пн. Поділлія [СГУ, 162]; пор. поліс. рр. *Гусь* (2) у бас. Дніпра [СГУ, 163], які, напевно, мають спорід. основу з гідронімами *Гúска*. Очевидно, всі вони мотивовані втраченим ГТ, який міг бути омонім. або паронім. до назви водяного птаха. Одним з імовірних шляхів формування гідронімів *Гúска* є їх мотивація апелятивом *гúзка* «тухий кінець яйця; задок птаха; нижня частина очіпка» (< псл. **gogъ* «зад») [ЕСУМ 1, 614], з яким етимол. пов'язане укр. діал. *гúска* «бородавочний пухирець білого кольору, що зв'являється здебільшого на пальцях кінцівок» [Чабаненко 1, 258], блр. і пн. рос. *гуз* «вузька смужка землі», блр. поліс. *гуз* «підвищення із слабкою заокругленістю з одного боку», які відбилися в багатьох сх. слов. топонімах [Шульгач 1993, 22—23]. Унаслідок характерної для поліс. говірок зміни *-з-* / *-с-* перед глух. *-к-* або чергування дзвін. *-з-* із парним глух. *-с-* у кін. слова, а також під асоціат. впливом апелятива *гусь*, *гуска* могла відбутися фонет. трансформація гідронімів, про що свідчать варіанти назви поліс. р. *Чорногузка* л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра: *Чорногуська*, *Кальногуська* [СГУ, 613]. Можливо, апелятив *гúска* мав значення «біла, світла (про воду)», мотивоване кольором відповідного водяного птаха; пор.: «У Карпатах дотепер білим свійським тваринам дають кличку *Гúска*» [Чучка, 167].

Гусятин — с-ще міськ. типу, Тернопіл. обл. [АТП, 416]; відоме з 1559 р. [ГЕУ 1, 305], кол. *Всятин*, *Усятин* [Янко, 110], *Husiatyn*, *Usiatyn*, *Wsiatyn* (1882) [SGKP 3, 223], *Гусятин* (1981) [СЭС, 357]. Ойконім виник як посежив на *-инъ* від ст. укр. пестл. антропоніма **Гусята* або **Усята* за тією самою моделлю, що *Пирятин* від зменш. форми д. рус. антропоніма *Пирята* [ЕСЛГНПР, 102]; пор. *Гусятин* з найдавнішим варіантом *Усятин* (1530) на Хмельниччині [Торч.-Торч., 153].

Гúти — с-ще міськ. типу, Богодухів. р-н Харків. обл. [АТП, 437]; засн. в сер. XVII ст. [ГЕУ 1, 306]. Ойконім виник семант. способом від апелятива *гúта* в мн. «скляний завод», ст. (XVII ст.) «скляний або металевий завод», яке вважається запозиченням з пол. мови, де *huta* «скляний або металургійний завод» походить від д. в. нім. *hutte*, *hutta* «хата, курінь, халупа; скляний або металургійний завод» [ЕСУМ 1, 628]; пор. ороніми *Гúта* на Івано-Франківщині [Габорах, 109], гідроніми *Гúта* на Львівщині [СГУ, 163] і численні ойконіми *Гúта* або складені назви поселень з цим компонентом у різних обл. України, крім пд.-східних [АТП, 614].

Гúтин Томнітик — одна з найвищих гірських вершин (2016 м.) Укр. Карпат, у пд. відрогах головного хр. Чорногори, що на Закарпатті [ГЕУ 1, 306]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі посесива *Гутин* до ороніма *Томнітик* (див.), який називає суміж. гору в масиві Боржава Укр. Карпат [ГЕУ 3, 298].

Г¹

- Г'аври** — гори: 1) с. Максимець Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Гавор; Недєя, Gawry* (1787), *Gawor* (1889); 2) смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Гавори* (1985), *Gawory* (1935), *Gawry* (1950) [Габорака, 110]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ у мн. *г'авра* «лігво звіра, барліг; паща; велика діра», *гавора* «діра», який вважається запозиченням зі сх. ром. мов: рум. *gaura* «діра; лігво», молд. *gaură* «тс.» [ЕСУМ 1, 447]; пор. ще карп. *гавра, гавора* «ведмеже лігво; зимова барлога ведмедя; барліг; тирло; лігвище, кубло; вовківня; паща; яма; велика діра; кубло людське (людський барліг)», «велика яма природного чи штучного походження; вирва, барлога»; *рідко* «діра, дупло» та ін. [Габорака, 110]. Про походження парал. назви див. *Недєя*.
- Г'аджина** — гора, с. Бистрець Верховин. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорака, 110]. Оронім виник унаслідок трансонімізації назви полонини на горі, в основі якої ГТ *гаджина* «гірське пасовище; полонина» [Габорака, 110].
- Г'огодзи** — гора, сс. Зелена, Явірник Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Gododzu* (2002). Оронім виник семант. способом від апелатива *гогодзи* (бот.) «бруслиця» < рум. *coacăze* «тс.» [Габорака, 112].
- Г'орга** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Горга* (1976) [Габорака, 112]. Оронім має затемнену етимологію. Очевидно, він виник семант. способом від апелатива **горга*, що є варіантом ГТ *горган*, або внаслідок трансформації основи *Горган* (див.), зумовленої узгодженням ороніма з грам. значенням номенкл. імені *горá*; пор. у зв'язку з *Горган* волос. *gorga* «горло», алб. *gërgalle* «кам'янисте місце, осип» [Габорака, 113].
- Горган** — кілька окремих гір і хребет у системі гірських масивів Укр. Карпат на території Івано-Франків. і Закарпат. обл. [Габорака, 112—113; ГЕУ 1, 285]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *горган* «гірська верховина» [ЕСУМ 1, 563], «вершина, верхівка гори», «висока верхівка гори, хребет гірського ланцюга» [Юрковський, 196], «каміння на горі, кам'яниста гора; висока гора», «шпиль гори; гірська верховина; розсипище каміння» [Габорака, 113], який вважається запозиченням з рум. мови, де *gorgan* «могила, курган», можливо, походить від д.рус. *курганъ* «тс.» з імовірними тюрк. витоками [ЕСУМ 1, 563]. Останні етимол. дослідження виявили розлогу систему слів. та і.е. співвідн. основ, які дають підстави вбачати і.е. походження твірного ГТ *горган*, що мав суф. *-anъ* і псл. корінь **gъrg-* (< і.е. **ger-* «крутити, вертити, гнути») або його співвідн. варіант **kъrk-* з геогр. значенням «скеля» (огляд етимологій апелатива *горган* див. у [Габорака, 112—113]). Напевно можна говорити про збереження прор. [г'] в основі ороніма й відповідного ГТ під балкан. (сх.ром. або фрако-іллір.) впливом; пор. більше десятка складених назв гір з компонентом *Горган* лише на Івано-Франківщині [Габорака, 113—114].
- Горган-Запрутський** — хребет, м. Яремча Івано-Франків. обл. [Габорака, 113]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного компонента *Горган* (див.) означення у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного преф. *-суф.* способом від сполучення слів *за Прутом*.
- Горгани** — система гірських хребтів у зовнішній смузі Укр. Карпат на території Івано-Франків. та Закарпат. обл., найвищими вершинами якої є *Лопушня*

¹Топоніми з проривним [г'] становлять незначну групу в українській мові. Крім обмеженої кількості в ній відповідних слів, частина таких назв у різних письмових фіксаціях передавалася через [γ] або [h] на місці [г'], що було зумовлено вилученням літери *г* з українського алфавіту та незнанням особливостей місцевої вимови (переважно в південно-західних говірках).

- (див.), *Гровець* (див.), *Грофа* (див.), *Попадя* (див.) та ін. [ГЕУ 1, 285; Габорака, 113—114]. Оронім виник семант. способом від ГТ у мн. *Горгани* «продовгуваті хребти гір; завали кам'яних брил на вершинах гір» [Марусенко, 224] (див. *Горгán*); пор. перенесену із системи гірських хребтів назву *Горгáni* на бот. заказник держ. значення в Тячів. р-ні Закарпат. обл., який є частиною цієї системи [ГЕУ 1, 285] (див. *Горгán*).
- Горгán-Ілемський** — найвища вершина хр. Аршиця в *Горганах*, у межах Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 285; Габорака, 114]; *Ілемський Горгán*, *Gorgan ilemski* (1880), *Gorgan Ilemski* (1932), *Ylems'kuj Gorgan* (1939), *Горган-Илемский* (1976), *Горган Илемський* (2003) [Габорака, 153]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного *Горгán* (див.) означення *Ілемський* у формі релятива на *-ський*, що вказує на відношення гори до с. *Ілемня* Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл. [АТП, 199] і протиставляє вершину ін. гірським об'єктам з компонентом *Горгán* у назвах.
- Горгán-Кізіцький** — гірський хребет, сс. Черник, Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *grupa góriska, zwana Kizieskim Gorganem* (1880), *Kizieski Gorgan* (1881), *Кізіцький Горгán* [Габорака, 114, 173]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до компонента *Горгán* (див.) означення *Кізіцький* у формі релятива на *-цький*, що вказує на відношення об'єкта до суміж. г. *Кізя* [Габорака, 174], у назві якої онімизований посес.-релят. прикм. *кізя* < *кізья* < *козья* «козина, козяча»; пор. мікротопоніми *Кіза*, *Кізья* (3), *Кізя Гóra* (3) на Волині та Львівщині [СММПЗУ 1, 334].
- Горган-Присліп** — гора, с. Вишків Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Gorgan Przystup* (2000) [Габорака, 114]. Оронім виник складанням назви г. *Горгán*, до якої ще приєднують означення *Вишківський* (бо гора в с. *Вишків*), та онімизованого діал. *присліп* «долина між двома горами чи підвищеннями» [Марусенко, 245]; пор. сс. *Присліп* у Закарпат. і Львів. обл. [АТП, 705].
- Горгán-Синій** — гора, сс. Зелена Надвірн. р-ну, Микуличин Ярмч. м / р Івано-Франків. обл.; *Синій Горгán*, *Синяк*, *Siny Gorgan* (1881), *Сенина Баба*, *Паршива Баба* [Габорака, 114, 343—344]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного *Горгán* (див.) означення *Синій*, яке вказувало на забарвлення гори і протиставляло її назву ін. об'єктам з таким самим іменник. компонентом. На основі означення *Синій* за допомогою суф. *-як* у субстант. функції постав варіант *Синяк*. Парал. складені назви сформувалися відповідно шляхом лексикалізації та онімизації словосп. з опорним ГТ *баба* (див. *Баба*) й означенням у формі жін. роду прикм. *паршивий* «поганий», що в християн. часи розвинув значення «поганський» (у *Паршива Баба*), або у формі посесива на *-ин(а)* від антропоніма *Сеня* чи квазіпосесива *Сенина*, що може бути трансформованим унаслідок народної етимології компонентом *Синій* або *Синяк* (у *Сенина Баба*).
- Грэгит** — гора на межі Косів. і Верховин. р-нів Івано-Франків. обл.; **Grixhit* (1863), *Grahit* (1881), *Грегит* (1899), *Grehit* (1933) [Габорака, 114]. Оронім виник семант. способом від діал. *грэгит* «кам'янисте поле; скеляста гора»; *грэхит* «сміття, щєбінь», яке має зх.слов. витоки і зводиться до звуконаслід. псл. **gre(ch)*-, парал. до **groch-* [ЕСУМ 1, 591—592]; пор. демін.-релят. назви невеликих хребтів *Грегулянка* в Косів. р-ні Івано-Франків. обл. [Габорака, 115].
- Грофа** — гори: 1) с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Грофа*, *Grofa* (1881), *Grafa* (1886), *Грофа* (1976), *Грофа* (2003); 2) с. Зелене Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Гропа*, *Gropa* (1881), *Грофа* (1899) [Габорака, 116]. Ороніми виникли семант. способом від діал. *грофа*, яке є фонет. варіантом пд.зх. ГТ *гропа* «гірське пасовище — полонина; долина, котловина на полонині» [Марусенко, 225], *гропа* «полонина», що має широкі карп. паралелі й належить до і.є. субстрату з вихідним і.є. **grop-* «обрив, схил»

[ЕСУМ 1, 601]; пор. карп. ороніми *Грónа* (4), *Грónи* (2), *Гріпка*, а також ландш. заказник держ. значення *Грофа*, до складу якого входить гора [Габорак, 114—116].

Грунь — численні гори, хребти, горби в Укр. Карпатах [Габорак, 117—118]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *грунь* «вершина, хребет гори» [ЕСУМ 1, 606], який зберіг прор. характер початк. *г-* у пд.-зх. говорах під рум. і пол. впливом, утративши цю ознаку на ін. територіях України (див. *Грунь*).

Д

Дальніцький заказник — бот. заказник держ. значення, Овідіопол. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 307]. Назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-цьк(ий)* з основою назви р. і с. *Дальнік* [СГУ, 164] < **дальнік* < *дальній* «віддалений»; пор. рос. діал. *дальнік* «дальній покiс, поле» [Вербич 2013, 43].

Дальня — гора, с. Стара Гута Богородчан. р-ну Івано-Франків. обл.; *Заплата*, *Zaplata*, «*zwa go Dalna*» (2000) [Габорак, 119]. Оронім виник унаслідок субстантивзації означення *Дальня*, що входило до складу назви *Дальня Заплата*, яка протиставляла гору *Горішній Заплаті* в межах хребта *Заплата* [Габорак, 119]. Топоніми з прикм. основою *Дальн-* поширені в Україні: пор. нп *Дальне* (9) [АТП, 615], гідроніми *Дальній* (3), *Дальний* (3), *Дальні Копані* (2), *Дальня Кам'янка* та ін. [СГУ, 164]. Парал. назва *Заплата* є топонім. синекдохою — перенесенням назви цілого (хребта) на його частину. У її основі апелятив **заплата* в геогр. значенні, утворений як назва-орієнтир за допомогою преф. *за-* від апелятива *плат, плата* «латка (про землю)» (< псл. **platъ* «частина, шматок (тканини)» < i.e. **plat-* «широкий» [ЕСУМ 4, 430]); пор. аналог. типу гідронім *Забара* < *за-* + *бара* «болото», укр. *бар* «мокре місце між горбами» [Железняк, 63], численні мікротопоніми в Пн.-Зх. Україні *Забагно, Забара, Заболото, Забрід, Загай, Загора, Загрєбля, Закруча, Заозеро, Запотік, Заріка* та ін., з-поміж яких назва к. с. *Заплачик* [СММПЗУ 1, 256—289], утворена, очевидно, семант. способом від демінутива з основою апелятива *заплат(а)*.

Данильчя — карст. печера з підземним озером у Гірсько-Кримській карст. обл., на пн. від Ай-Петринської яйли в Пд. Криму [ГЕУ 1, 307]. Спелеонім виник за допомогою тюрк. топоформанта *-ча (-сса)* в демін. фінкції від антропоніма *Данило*, що міг стосуватися невеличкого храму VIII—IX ст., залишки якого збереглися біля входу в печеру [ГЕУ 1, 307]; пор. урум. топонім *Даніл Тарамá, Даниль Тарамá*, утворений від особ. імені *Данил* і ГТ *тарамá* «балка» в мовленні приазовських греків [Отин 2000, 52], які були переселені в Приазов'я з Криму в 2-й пол. XVIII ст.

Дáча Галілея — ліс. заказник держ. значення, Чортків. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 307]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *дáча* «заповідний ліс; великий лісний масив», «лісова ділянка — самостійна господарська одиниця» (< псл. **datja* із суф. **-ja* й основою дієсл. **dati* «дати, давати»), запозиченим з рос. мови [Лучик 1999, 53], і означенням у формі род. належності антропоніма *Галілей*, що виконує атрибут. функцію.

Дашáва — с-ще міськ. типу, Стрий р-н Львів. обл. [АТП, 297]; відоме з 1448 р. [ГЕУ 1, 307], *Daszawa* (1880) [SGKP 1, 907], *Дашáва* (1981) [СЭС, 366]. Ойконім виник як посесив на *-ев(а)* від антропоніма *Даш* (гіпокористика від імен типу *Дасій, Данило, Давид* [Чучка, 187]), поширеного в зх. слов. мовах і на зх. укр. землях [NMP 2, 269]. Під впливом топонімів і назв нп на зразок *Водава, Росява, Тернава, Полтава* суф. *-ев(а)* в ойконімі трансфор-

- мувався в *-ав(a)*; пор. похідний від антропоніма *Warsz* ойконім *Warszewa*, який з XIV ст. поступово змінився на *Warszawa* [Rospond, 414].
- Дашів** — с-ще міськ. типу, Іллінец. р-н Вінниц. обл. [АТП, 15]; відоме з XV ст. [ГЕУ 1, 307]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Даш* (див. *Дашава*); пор. похідну від ойконіма назву суміж. бот. заказника держ. значення *Дашівський заказник* [ГЕУ 1, 307].
- Двина́** — річка, пр. Тетеви п. Снову п. Десни л. Дніпра; *Двина* (1913) [СГУ, 165]. Гідронім етимол. затемнений. Очевидно, він виник унаслідок онімізації архаїч. ГТ **двина* < псл. **dъvina* «річка з двома руслами; місце злиття або близького протікання двох річок» (< псл. **dъva* «два» + *-ina* в геогр. значенні), який можна реконструювати на основі рос. діал. *двина*, *двині* «дві смужки землі (поруч)», д.рус. *двина* «двійня, близнюк» [ЭССЯ 5, 189]. Твірний апелятив відбивав актуальне для первісної людини дуалістичне сприйняття об'єктів (пор. гідроніми *Двіни*, *Двійчатий*, *Двоятинка*, *Двох-жінна* [СГУ, 165], оронім *Двійка* [Габорах, 120], відгідр. ойконіми *Дворічна* (2), *Дворічний*, *Дворіччя* (3) [АТП, 615]), яке притаманне й ін. і.е. народам; пор. лит. *davūnas*, *dvūnys* «двійня, близнюк» [ЭССЯ 5, 82], з яким можуть бути пов'язані гідроніми (рос.) *Двина Западная* й *Двина Северная*, назву давн. столиці Вірменії *Двін*, під якою нині відома марка вина *двін*.
- Дворічна** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 443]; засн. 1661 р. [ГЕУ 1, 308], за ін. джерелами — відоме з 1625 р. як сл. *Двуръчная* на р. *Двуръчна*, [СГУ, 99], *Двуречная* (1981) [СЭС, 369]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма, що постав способом субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *дворічний*, утвореного на основі словосп. *дві ріки* (див. *Верхня Дворічна*).
- Дворіччя** — с-ще міськ. типу, Артемівська м / р Донец. обл. [АТП, 102]. Ойконім виник семант. способом від незафіксованого ГТ *дворіччя* «місце злиття або зближення двох річок», в основі якого словосп. *дві рі(ч)ки*; смт *Дворіччя* лежить при впадінні р. Мокра Плотва в Бахмут у бас. Сіверськ. Дінця (див. *Дворічна*, *Верхня Дворічна*).
- Дебальцево** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. 1878 р. [ГЕУ 1, 308], *Дебальцево* (1981) [СЭС, 370]. Ойконім виник флект. способом за допомогою закінч. *-е*, приєднаного до прізвищ. поміщика *А. І. Дебальцева* (посесив на *-ев* від антропоніма **Дебалець*, в основі якого прізвищ. *Дебаль / Дебель*, утворене від апелятива *дебаль* «частина дерева від кореня», співвідн. з прикм. *дебелий* [Чучка, 188]). Суф. *-ев-* у структурі твірного слова змінив функцію з антропонім. на ойконімну, у зв'язку з чим назва нп сприймається як посесив. Припускають, що проміжною ланкою у походженні ойконіма міг бути відповідний компонент у структурі складеної назви суміж. с. *Іллінка-Дебальцовка* (нині *Іллінка*) [Янко, 112].
- Дебра** — ст. р-ще Дністра, с. Різв'яни Галиц. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 165]. Назва виникла семант. способом від ГТ *дэбра* «яр, улоговина», діал. «лісові хащі» (< псл. **dъbrъ / dъbrъ* «заглибина, яма, долина, яр > густий ліс (який часто ріс у долинах)» [ЕСУМ 2, 20]; пор. гідроніми *Дебриця*, *Дебрівка*, *Дебрянець*, *Дебрянік* [СГУ, 165], більша частина яких постала внаслідок онімізації відповідних ГТ [ЕСУМ 2, 20], ороніми *Дебриця* [Габорах, 120] у Зх. Україні.
- Дейманівський заказник** — ландш. заказник держ. значення, Пирятин. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 3, 470]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Дейманівка* [АТП, 360].
- Демидівка** — с-ще міськ. типу, Млинів. р-н Рівн. обл. [АТП, 379]; відоме з 1570 р. [ГЕУ 1, 310], кол. *Демидів* [Янко, 112]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (пізн. додано *-ка*) від антропоніма *Демид*; пор. нп *Димидів* (2), *Демидівка* (8), *Демидове* в різних регіонах України [АТП, 616].

Демерджи — 1) вершина на масиві *Демерджи-Яйла* в центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір pobl. м. Алушти; 2) урочище, геол. пам'ятка природи держ. значення pobl. м. Алушти в Криму [ГЕУ 1, 310]; 3) річка, вп. в Чорне море в межах Алушт. м / р у Криму (1957); *Демерджи-Узень* (1864); 4) кол. село, суч. с. Лучисте [СГУ, 166]. Назви виникли внаслідок метонім. апелятив *демерджи / демірджи* «коваль, букв. той, хто обробляє залізо» < тюрк. *демер / демір* «залізо» і суф. *-чі / -джи* на позначення особи за родом діяльності [Севортян 1980, 188—189]. Мотивац. ознакою топоніма послужило відношення місцевості до коваля, у зв'язку з чим твірне *демерджи* мало значення відн. прикм. «ковальський» або ж відбивало образне сприйняття місцевості, насиченої оригінальними формами вивітрювання конгломератів у вигляді стовпів, грибів, колон, башт тощо [ГЕУ 1, 310], які могли справляти враження створених ковалями та каменярами залізних і кам'яних виробів. Варіант гідроніма *Демерджи-Узень* ускладнений компонентом *Узень*, що постав від онімізованого ГТ тюрк. походження *узень / узен / озень / озен* «селевий, руйнівний потік» [Мурзаев, 407], який указує на характер течії річки, що утворюється на пд. схилах пд.-зх. частини хребта *Демерджи-Яйла* [СГУ, 166].

Демерджи-Яйла — гірський платоподібний масив у центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір, у складі якого виділяються *Північний Демерджи* та *Південний Демерджи* [ГЕУ 1, 310]. Оронім виник за ознакою «ковальське пасовище» внаслідок лексикалізації тюрк. ізафетної конструкції, що включає назву *Демерджи* (див.) та онімізований ГТ *яйла* «літнє пасовище» [Мурзаев, 647], «майже безлісі плосковершинні плато» [ГЕУ 3, 460]. Назви гірських схилів *Північний Демерджи* та *Південний Демерджи* ускладнені означеннями, які протиставляють сторони масиву *Демерджи Яйла* за їхнім відношенням до відповідних частин світу.

Демір-Капу — гірська вершина в центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір, на пн. зх. Нікітської яйли [ГЕУ 1, 310]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації тюрк. ізафету, що постав на основі апелятивів *демір* «залізо, залізний» і *капу* «двері, ворота; імператорський палац, місце для присутніх» [Радлов II/1, 414—415, 1693], букв. «залізні двері, ворота». Другий компонент ороніма вказує на подібність вершини до воріт і протиставляє її ін. горам з основою *Демер- / Демір-* (див. *Демерджи*).

Демурино — с-ще міськ. типу, Межів. р-н Дніпропетров обл. [АТП, 85]; засн. 1922 р. [ГЕУ 1, 311], за ін. джерелами — засн. 1894 р. як хутір селянина *Демури* [Янко, 113]. Ойконім виник як посесив на *-ин(е)* від антропоніма *Демура*, поширеного в Центр. Україні у формі *Демура*, *Димура* [Кравченко, 148], що є експрес. утворенням із суф. *-ур(а)*; пор. укр. прізви. *Дідюра*, *Бабюра*, *Козюра*, *Стахюра*, *Штефюра* [Чучка, 198].

Деражня — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 480]; відоме з поч. XVI ст. [ГЕУ 1, 312]; *Deražna* (1530), *Деражня Друнковича* (1530), *Deražno* (1563), *Deražna Dworeczka* (1565), *Деражня Дворецкая* (1565), *Deražnia* (1661), *Дерасня* (1793), *Деражня* (1805) та ін. [Торч.-Торч., 159]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *деражня* «місце первинного обробітку деревини» [Торч.-Торч., 159], в основі якого суф. *-н(я)* (< пл. **-ьл'а*) в релят.-атрибут. функції та апелятив *дереза́* (бот.) «колючий кущ пасльонових; повій звичайний (*Lucium barbarum*)», «розгалужений кущ родини бобових (*Garagana frutex*)» [СУМ 2, 247]. Варіант з голос. *-а-* в основі сформувався в зх.укр. говірках; пор. поліс. назви рр. *Дераженка*, *Деражка* та ойконіми *Середня Деражня*, *Велика Деражня*, *Крайня Деражня*, *Деражне* в бас. цих річок [СГУ, 166], назву с. *Derežnia* в Польщі, що виникла від діал. *dereza / dziega* з укр. *дереза* [NMP 2, 317]. Складені назви відповідно включають означення у формі род. належності антропоніма *Дрункович* та онімізова-

- ного відн. прикм. *дворецький* у жін. роді. Припускають, що ойконім міг постати внаслідок його перенесення з *Кальної Деражні* [Янко, 113].
- Дергачі** — місто, Харків. обл. [АТП, 44]; засн. 1660 р., до 1943 р. — *Деркачі* [ГЕУ 1, 312], *Дергачі* (1981); пор. м. *Дергачі* в Саратов. обл. Росії [СЭС, 381]. Ойконім виник способом трансонімізації родинної назви людей з прізв. *Деркач* (від *деркач* «коростіль», «перепел», «тріскачка», «віник» [Чучка, 191]), яке під асоціат. впливом змінилося на суч. *Дергачі*.
- Деревічка** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Хмельниц. і Житомир. обл.; *Лиска* (1913), *Derewiczka* (1883), *Деревная* (1953) [СГУ, 167], д.рус. *Деревьнага* (1231); пор. м. *Деревичь* (1241), суч. *Великі Деревичі* й *Мала Деревичка* Любомир. р-ну Житомир. обл. [ЕСЛГНПР, 49]. Найдавніша форма гідроніма виникла внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-нага*, похідного від д.рус. *дерево* «дерево»; пор. д.рус. етнонім *Дерева (-ланє)* «деревляни» і похідний хоронім *Деревьскага земля* (945) [ЕСЛГНПР, 49]. Суч. назва постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від ойконіма *Деревичі (Великі)*, д.рус. *Деревичь*, утвореного від групової назви людей **деревичь, деревичи* з основою *дерев-* (пор. *дреговичі* від *древга* «трясовина, болото»). Парал. гідронім *Лиска* походить від прикм. *лісий* у геогр. значенні «позбавлений рослинності», якщо це не характерна для Списку річок П. Л. Маштакова неточність, пов'язана з помилковим записом рос. мовою граф. бл. укр. **Лісна*; пор. семант. бл. *Деревная*.
- Дереглу́й** — річка, п. Пругу л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Дерелюй* (1957), «на *Дерлуу*» (1488), «на *Дерехлюу*» (1575), *Trehaluj* (1774), *Derehluj*, *Дереглу́й* (1855), *Dereluj*, *Дерелу́й*, *Дрихалу́й* (1973), *Дэриглу́й* (1979) [СГУ, 167]. Гідронім пов'язують з тат. *dārāh* «дерево», до якого приєднано суф. *-li / lu* в релят. функції [Карпенко, 121], що під сх.ром. впливом оформився як *-луй*.
- Деренівка** — потік, річки (4) в Зх. Україні [СГУ, 167]. Назви виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прикм. *деренівий* «стос. до *дерен*» чи приєднанням *-івк(а)* безпосередньо до *дерен* «кущ або дерево родини кизиллових з їстівними кислувато-солодкими ягодами»; пор. *деренівка* «настояна на дерені горілка» [СУМ 2, 247], рр. *Деренівка*, *Дереню́ха* [СГУ, 167], с. *Деренівка* на Тернопільщині [АТП, 425].
- Дерку́л** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1571); *Доркул* (1695), *Деркуль*, чол. (1752), *Деркуль*, жін. (1636), *Дерпуть* (1636), *Колодезь Дерколовъ* (1834), *Деркула* (1652), *Деркун* (кін. 20-х рр. ХХ ст.), *Дердукул* (1778), *Декле* (1769), *Декла* (XVIII ст.), *Derkoel* (1699), *Decla Fl.* (1739); пор. ур. *Деркул* (1708) [СГУ, 167—168], с. *Деркульське* Луган. обл. [АТП, 71]. Гідронім виник як композит на основі кр.тат. ГТ *дер(е)* «яр; вузька долина», що проник у тюрк. мови з іранської, та тюрк. *куль* «озеро» [Мурзаев, 171, 312—313] за ознакою «річка в яру; річка з крутими берегами у вузькій долині». Фонет. та морфол. варіанти назви зумовлені особливостями її засвоєння в тюрк.-слов. мовному середовищі Криму.
- Дерло́** — річка, л. Дніпра в Могилів-Подільськ. р-ні Вінниц. обл.; *Дэрло́*, *Дирло* (1979), *Дэрла* (1957), *Дерло* (1792), *Дерля* (1979), *Derla* (1881), *Дерла* (1880), *Derla* (1917), *Derlo* (1450), *Derlo, Derlem* (1599) [СГУ, 168]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. із суф. *-ла / -ле, -ли / -лі*, приєднанням до основи ГТ *дер(е)* «яр; вузька долина». Мотивац. була ознака «річка в яру; річка з крутими берегами» (див. *Деркул*).
- Десна́** — 1) річка, л. Дніпра (988); *Deszna* (1674), *Dezna* (1696), *Desna* (1706), *Дѣсна* (1931), *Десна* (1931), *Дисна*, *Дистна* (1979), *Дясна* (1963), *Дунай* — переносно (1979); 2) річка, л. Пд. Бугу (XVII ст.); «у верхъ *Десницы*» (1552), «пр. Вуговой *Десны*, или *Десныци*» (1889), *Десна* (XIX ст.), *Desna*,

Desna Bohowa (1881), *Деснянка*, *Десінка*, *Десенка* (1967) [СГУ, 168]; 3) с-ще міськ. типу, Козелец. р-н Чернігів. обл. [АТП, 537]; засн. 1960 р. [ГЕУ 1, 317]; 4) с-ще міськ. типу, Вінниц. р-н і обл., засн. 1972 р. [ГЕУ 1, 317]. Ойконіми виникли семант. способом від відповідних назв річок у бас. Дніпра й Пд. Бугу. Гідроніму *Десна*, який фіксується ще в літописах XI—XII ст. як *Дес(ь)на*, *Десна* [ЕСЛГНПР, 50], у слов. ономастиці присвячена велика кількість досліджень, але загальноприйнятої етимології досі немає. Думки Я. Рудницького, О. Стрижака та ін. про його семант. утворення від псл. **desnъ* «правий» не підтверджуються позамовними чинниками (це ліві притоки річок, як і більшість інших з подібними назвами) та й практичною відсутністю гідронімів зі співвідн. основами *Шуй-* (*шуя* «ліва»), *Прав-*, *Лів-*, що свідчить про непродуктивність номінації річок за такою ознакою в давнину. Можливо, у твірному **desna* відбилася пов'язана з «правий» давня семантика «спритний; сприятливий і т. ін.» (з погляду людини правий — це зручний, сприятливий і навіть щасливий, що в язичників закріпилося на сакр. рівні); пор. д.інд. *dakṣiṇa* «вправний; ловкий; правий; сприятливий», согд. *dšny* (про вітер) «сприятливий», гр. δεξιός «спритний; розумний; правий; сприятливий, щасливий» та ін., що зводяться до і.е. *deks-* [Абаев 1, 360]. З огляду на співвідн. архаїч. рефлексів в слов., балт., герм. та іран. гідронімії назву можна розглядати і як давній композит з основами і.е. **di-* / **dei-* «блищати, світити» та псл. **snū* / **sny* < і.е. **(s)naui-* «пливти, текти», очевидно, також «рідина, вода», відбитого в гідронімах бас. Дніпра *Снов* (д.рус. *Снзвь*), *Сновид*, *Снопоть*, *Снагость*, *Снежать*, *Снеберь*, *Снепород* [ЕСЛГНПР, 50, 114], европ. *Цна*. Мотивац. для таких назв водних об'єктів була ознака «вода, що блищить; світла річка». Імовірним є також утворення гідроніма від зазначеного і.е. **di-* / **dei-* «блистити, світити» за допомогою детермін. комплексу *-sn(a)* в атрибутив. функції, наявного в назвах *Вересна*, *Нересна*, *Брусна* та ін. [Трубачев, 149]; пор. похідні від *Десна* гідроніми *Десенка* (5), *Деснівка*, *Деснянська Старуха* [СГУ, 168], *Десняк* [ГЕУ 1, 317].

Джалар — річка, л. Старати, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер (1957); *Джалаирь-Сакъ* (1850), *Джалаир* (1946), *Джалаиръ*, *Джаларъ-Секъ* (1971), *Джалагеръ-Секъ* (1862), *Джалагер-Сек* (1960); пор. с. *Джалар* (там само) [СГУ, 168—169], *Джалаір* [ГЕУ 1, 318]. Гідронім тюрк. походження, виник способом складання двох основ — *джал* «грива; витягнутий увал; низька височина з добре окресленими формами» та *аір* «протока; біфуркація річки; відросток гори; водорозділ» [Мурзаев, 42, 178] за ознакою «розгалужена річка між протяжними коритоподібними схилами». Варіант *Джалаиръ-Сакъ* розширено онімізованим ГТ *сак(a)* «розподільний вузол води для зрошування» [Мурзаев, 493].

Джангъл — скелясте узбережжя на Тарханкутськ. п-ві в Криму [ГЕУ 1, 318]. Назва виникла семант. способом унаслідок онімізації тюрк. ГТ *джангал* / *джангель* «крупнотравний ліс у заливному лузі та багаторічні вологолюбиві кущі», «важко прохідні зарості, хащі» [Мурзаев, 179—180]. Голос. *-у-* на місці *-а-* постав, очевидно, під впливом продукт. тюрк. гідронімів на *-куль* / *-гүль* «озеро»; пор. смт *Джанга* на бер. Каспійськ. моря в Красноводськ. обл. Росії [СЭС, 387].

Джанкóй — місто в Криму [АТП, 261]; відоме з 1855 р. [ГЕУ 1, 318], *Джанкóй* (1981) [СЭС, 387]. Ойконім тюрк. походження, виник способом основоскладання тур. *джан* < *jäni* «новий, молодий» [Радлов III/1, 329] і кр.тат. *кой* «село, поселення» [Мурзаев, 282].

Джарилгач — річка, вп. в оз. *Джаралгач* pobl. бухти *Ярилгач* Каркінітськ. затоки Чорн. моря в Криму; пор. *Джаралгацька затока* (там же) [СГУ,

- 169], *Джарилга́цька зато́ка* на пн. від о-ва *Джарилга́ч*, *Джарилга́цький за́казник* [ГЕУ 1, 319]. Назва тюрк. походження, виникла за допомогою суф. *-гач* з локал. значенням від пасив. дієприкм. *джарил* «розсічений, розколотий, розділений» (< тюрк. *йар* «розсікати; розривати; відділяти тощо» [Севортян 1989, 134—137]). Мотивац. була, очевидно, ознака «розділена косою-островом місцевість, водний простір» або ж «розділена річкою місцевість», у зв'язку з чим топонім *Джарилга́ч* поширився способом метонімії на суміж. об'єкти.
- Джау-Тепé** — найбільший грязьовий вулкан Керченськ. п-ва в Криму [ГЕУ 1, 319]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *тепе* «вершина, горб, сопка, пагорб» [Мурзаев, 549] й означенням у формі втраченого тюрк. *джау-* «поганий, гидкий, неприємний» (можливо, монг. походження) [Севортян 1989, 51]; пор. алт. оронім *Јаман-Тöбö* (*Джаван-тjубе*) від *јаман* «поганий, дурний» і *тöбö* «вершина, підвищення; пагорб; пригорбок» [Молчанова, 176], назви р. і с. *Джав-Тобé* (суч. с. Вулканівка) в Криму [СГУ, 168].
- Джгун** — річка, п. Водолажки п. Можу п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1727), *Жгун* (1729), *Джугун* (1749), *Джагун* (1966), *Мокрий Джгун* (1850), *Дугун* (1864); пор. с-ще *Джгун* Зміїв. р-ну Харків. обл., вершина *Жгунская* (там же) [СГУ, 169]. Назва тюрк. походження, виникла семант. способом від дієприкм. *джагун* «наближена» із суф. *-н* та дієсл. основою *джагу-* (< *yaǰu-*) «наближатися» [Севортян 1989, 62]. Варіанти топоніма стали внаслідок його адаптації в слов.-тюрк. мовному середовищі. Складена назва р. *Мокрий Джгун* містить означення, яке вказує на те, що річка не пересихає і, можливо, додалося для її протиставлення однойменному ойконіму (див. *Джекельня*).
- Джекельня** — 1) балка, вп. в оз. Молочне (1957); *Джекенли* (1865), *Джекинла* (б. р.), *Джакинлы* (1855); 2) с-ща *Джекенлы* і *Джекенлы-2* [СГУ, 169]; 3) річка *Джекельня* як продовження балки з цією назвою [ГЕУ 1, 319]. Суч. гідронім сформувався внаслідок метатези *-нл(и) > -льн(я)* в тюрк. утворенні на *-ли* в релят. функції з основою дієприкм. *жакан* «близький, наближений» [Севортян 1989, 84] та його морфол. трансформації відповідно до парадигми відн. прикм. жіп. роду на *-н(я)* в слов. мовах.
- Джерелó** — річки (3) в Криму й Чернігів. обл. [СГУ, 169], численні джерела [СММПЗУ 1, 217—218; Лучик, 137]. Гідроніми (перев. мікрогідроніми) виникли семант. способом унаслідок онімізації загальнослов. ГТ *джерелó* «потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі» [СУМ 2, 262], який походить від псл. **žerdlo / žьrdlo* «горло», пізн. «отвір», частково «отвір, з якого б'є вода»; утворене від **žerti, *žrati* і має паралелі в лит. мові [ЕСУМ 1, 50].
- Джітуган** — річка, ур. Кчі-Сакал у Криму [1850]; пор. там же нп *Джейтуган* (суч. с-ще Лебедине) [СГУ, 169]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням числ. основи *джит-* / *джет-* «сім» у символ. значенні множинності [Севортян 1989, 195] і ГТ *тоган, туган* «канал», букв. «вода, яка вливається» (про річку) з основою д.тюрк. *tök-* «лити», «поливати» [Мурзаев, 555]; пор. укр. гідроніми *Семигорівський, Семидвір'я, Семидубка*, похідні від ойконіми *Семигір'я, Симидауби* [СГУ, 494], тюрк. топоніми *Джетьису, Джеть-Огуз, Джеть-Сандык* з основою числ. *джети* «сім» [Мурзаев 1974, 225]. Подвійний приголос. *-т-* на стиці основ *джит-* / *джет-* і *тоган / туган* в інтервокальній позиції часто не передається на письмі в тюрк. мовах, що відбилося в гідронімі та утвореному від нього семант. способом ойконімі.
- Джумá** — річка, л. Салгиру, вп. в зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря в Криму; пор. нп *Джума-Аблан* (суч. с. Трактове), *Джума-Елі* (суч. с. Привітне), кол. с. *Джумаш-Кирк* [СГУ, 169]. Назва виникла внаслідок онімізації

- тюрк. ад'єктива *джума* «круглий», «згорнутий у клубок» < *уита- / уитґа- < уит- «закривати; стискати; покривати» [Севортян 1989, 244—247].
- Джурджійський заказник** — ландшафт. заказник держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 319]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного від ороніма *Джурджа*, що вважається посесивом на **-ja* від антропоніма *Джурджа* < рум. *Giurcea* [Габорах, 121]. Посес. характер топоніма підтверджують спорід. назви потоків *Джурджівський* і *Джурджовий* на Закарпатті [СГУ, 169]. Можливо, в основі прикм. лежить апелятив *джурджа* «каламуть» [Чабаненко 1, 269].
- Джур-Джур** — 1) карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл. на Демерджійлі, поблизу водосп. з тією самою назвою; 2) водосп. на р. Східний Улу-Узень у складі Хапхальськ. заказника в Криму [ГЕУ 1, 319—320]; *Джурь-Джурь-Джу* (1865) [СГУ, 169]. Назва водосп. виникла внаслідок онімізації редульованого вірм. ГТ *джур* «вода; річка» (< *уіго*), який, можливо, етимол. пов'язаний з іран. (перс. і тадж.) *джу*, *джуй* «струмок», «річка», «арик» [Мурзаев, 181]; пор. компонент *Джу* у варіанті гідроніма *Джурь-Джурь-Джу*. Спелеонім постав семант. способом від суміж. гідроніма.
- Джур'ян** — річка, л. Дніпра в Чортків. р-ні Тернопіл. обл.; *Dziuryń*, *Dziuryń* (1881), *Джуринь*, *Dziuryn*, *Джуринь*, *Дзуринь* (1917), *Dziuryn* (1804), *Джуринка* (1979), *Дж'ур'їн* (1979) [СГУ, 169]. Вважають, що *Dziuryń*, *Джуринь* походить від **žerīn-*, що відбиває слов. палаталізацію на укр. ґрунті (**zerin-* > **žoryn* > **džuryn*) давн. іллір. **gerin-* / **gerun* (пор. іллір. топоніми Герроўн, *Gerunium* на Балканах), похідного від і.е. **g^her-* «пожирати; горло, жерло», рефлексами якого є псл. **žerdlo*, пол. **źródło*, укр. *джерело* [Трубачев, 234—235, 252]. У такому разі архаїч. суф. *-инь* (псл. **-inь*) у структурі гідроніма має топограф. значення, а його непалатал. варіант розвинувся під впливом продукт. посесивів на *-ин*. Імовірно є виникнення топоніма за допомогою форманта *-ин* у посес. функції від антропоніма *Джур(а)*; пор. ойконіми *Джурин* на Вінничині й Тернопільщині, де функціонує відповідний гідронім, *Джурів* і *Джурків* на Івано-Франківщині, відкатоїк. назву нп *Джуринці* на Вінничині [АТП, 617], акцент. варіант назви р. *Джурин* [ГЕУ 1, 320] з наголош. основою, як у посесивів на *-ин*.
- Джурла** — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на пд. схилі Джемерджі-яйли в Криму [ГЕУ 1, 320]. Спелеонім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ад'єктива *йарлы*, тат. *йурла* «бідний (який нічого не має)», утвореного за допомогою *-ли / -ла* в релят. функції, очевидно, від реконструйованого **jar* «пустота» [Севортян 1989, 143], тобто за ознакою «порожній, позбавлений будь-чого простір; пустота (печера)».
- Дзвінківський заказник** — ліс. заказник держ. значення, Васильків. р-н Київ. обл. [ГЕУ 1, 320]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного від ойконіма *Дзвінкове* [АТП, 213], що становить посесив на *-ов(е)* від антропоніма *Дзвінок*.
- Дзембр'я** — гора, с. *Дзембр'я* Верховин. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорах, 122]; 2) річка, л. Чорного Черемошу л. Черемошу п. Пруту л. Дунаю (1957); *Dzembronja* (1880), *Dzembronka* (1950), *Dzymbronja* (1938), *Дзембр'я* (1979); пор. потік *Дзембр'я* п. *Дзембр'я* [СГУ, 170]. Етимологія назви затемнена. Фонет. особливості основи дозволяють припустити її пол. походження, де початк. *Дз-* відповідає укр. *З-*, а нос. *-я*, що вимовляється перед губним як *-ем-*, — укр. *-у-*. Це дало підстави дослідникам пов'язувати походження ороніма з апелятивом *зубр* без пояснення кінц. *-он(я)* [Габорах, 122], але в пол. топонімії така основа не фіксується. Напевно, в місц. говірках під пол.мовн. впливом зберігся рефлекс ран-

ньо-псл. прикм. **zobъ* «зубчастий (про звіра, рідше — про людину), зубчастий (про предмет)», утвореного від псл. **zobъ* «зуб; гострий виступ» за допомогою архаїч. суф. *-ръ в атрибут. функції (пор. **xutrъ*, *bustrъ*, **ръstrъ* та ін.) і закріпленого за поширенням на слов. землях диким лісним биком (*Bison bonasus*) [Черных 1, 330—331] або ін. звіром з великими зубами, кликами; пор. діал. *зубір* «дикий кабан, вепр» [ЕСУМ 2, 282], а також діал. *зубря* «людина із стерними передніми зубами» [ЕСУМ 2, 281]. Така основа з вихідним значенням «гострий виступ» і.е. **gombhos* «виступ; те, що виросло» [ЕСУМ 2, 281] виявляє високу продуктивність у геогр. термінології й, відповідно, в оронімії: укр. *зубр* «гостра вершина гори», болг. *зъб* «зуб», «зубець», але *зъбер* «гірський пік», «висока, звисла скеля», діал. «невисокий гірський гребінь з окремими гострими вершинами»; лит. *žambas* «мис», гори *Зубр*, *Зубчата*, *Зубець*, *Зубці*, *Три Зуба* — *Великий Зуб*, *Середній Зуб* і *Верхній Зуб*, вони ж *Піднебесні зуб'я*, масив *Гострозуб* у слов. і неслов. мовах [Мурзаев, 26—227], що свідчить про і.е. або й ширші витоки «рельєфної» семантики в основі, пов'язаної з назвою кісткового органу в роті — зуба. Суф. -он(я) в структурі топоніма належить до архаїч. формантів, що утворювали іменники зі значенням «той, що характеризується ознакою, названою твірним словом»; пор. *тихоня* від *тихий*, можливо, діал. *погоня* «місце, що заливається водою під час повені або після дощів; сіно, скошене на місцях, які заливаються водою» з неясною етимологією [ЕСУМ 4, 474]. Імовірно, спорід. є власне укр. гідроніми *Зубра*, *Зубравка*, *Зубринець*, *Зубрінка*, *Зубриця*, *Зубровиця*, *Зубря*, *Зубрянка*, що функціонують на старожитніх слов. землях перев. в бас. Дніпра й Серету [СГУ, 217—218].

Дзержинськ — 1) місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. в сер. XVIII ст., до 1936 р. — *Щербинівка* [ГЕУ 1, 320], за ін. джерелами — до 1938 *Щербинівка*, суч. *Дзержинськ* (1981); пор. *Дзержинськ* у кол. Горьків. обл. Росії та в Мінськ. обл. Білорусі [СЭС, 391]; 2) с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 133]; до 1933 р. — с. *Романів*, яке згадується 1471 р. [ГЕУ 1, 320], *Дзержинськ* (1981) [СЭС, 391]. Суч. ойконіми виникли як мемор. назви на честь відомого діяча кол. СРСР *Ф. Е. Дзержинського* способом усічення прикм. закінчення і трансонімізації основи, в якій суф. -ськ виконує релят. функцію; пор. ще 8 сс. *Дзержинське* [АТП, 617] і засн. 1989 р. смт *Дзержинський* Ровеньк. м / р Луган. обл., назву якого утворено способом трансонімізації прізвищ на -ський без будь-яких змін. Істор. назви *Щербинівка* і *Романів* постали за допомогою суф. -івк(а) та -ів у посес.-релят. функції відповідно від антропонімів *Щербин(а)* й *Роман*.

Дзялінь — річка, л. Дніпра; «*super fluvium Dziahluj*» (1440), *Дзялынь*, *Дзялуй*, *Серебрія* (1859—1914), «*над gzeķą Dzialin*» (1570); пор. нп *Серебрія* Могилів-Подільськ. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 170]. Суч. гідронім сформувався в слов.-ром. середовищі як утворення із суф. -инь (< псл. **inь*) у топонім. функції від сх.ром. ГТ *дъл*, *дълъ*, *дил*, *диль* (молд. *дял*) «пагорбок, гірський хребет, діл», поширеного в назвах пагорбів-вододілів у кол. Молдавськ. князівстві [ССУМ 1, 337]. На сх.ром. походження гідроніма вказує найдавніша його фіксація у формі *Dziahluj*, варіант *Дзялуй*, яка містить типовий для рум. та молд. мов афікс -уй. Твірний ГТ *дял*, *дзял* є слов. запозиченням у сх.ром. мовах, яке зводиться до псл. **dělъ* «частина», букв. «те, що розділене або розділяє»; пор. укр. діал. *діл* «частина, доля; гірський хребет», *ділень* «тс.» та ін. [ЕСУМ 2, 89—90]. Початк. африката *dz'*, а також вимова -'а- на місці псл. **ě* свідчить про пол. вплив на формування топоніма; пор. назву пол. с. *Dzial*, похідну від ГТ *dział* «хребет узгір'я; підвищення, що утворює границю, поділ; прірву», віддемін. ойконіми *Dzialki* (3) з тією самою назвою [NMP 2, 479], а також співвідн. топоніми в

Карпатах, Молдові, Румунії та на Балканах [Мурзаев, 183]. Парал. назва р. *Серебряя*, від якої семант. способом утворено тотожний ойконім, виникла за ознакою «річка, що блистить як срібло; світла, блискуча вода» приєднанням суф. *-ія* в топонім. функції до д.рус. *сьребро* < псл. діал. **sъrebro*, **serbro* «срібло», яке вважають давнім слов.-балт.-герм. запозиченням з якоїсь сх. мови (можливо, від понтійсько-анатолійськ. архетипу **suba-ro* «блискучий»); пор. Σίβρος «срібляна річка» в Лікії, лідій. Σίβρω «у срібляній річці», реконструйований індоарій. топонім **S'ub(h)ri ara* (Σίβρία), букв. «світла вода» [ЕСУМ 5, 387—388], гідроніми *Срібна* (3), *Срібне*, *Срібник*, *Срібнянка* [СГУ, 524] (див. *Срібне*).

Дива́ — річка, пр. Ревни л. Снову п. Десни п. Дніпра в Чернігів. обл.; *Дива* (1964) [СГУ, 170]. Гідронім виник семант. способом від архаїч. ГТ, який уживався здебільшого в мн., **дива́* «причудливої форми фігури, що утворилася переважно внаслідок вивітрювання або розмивання різних порід вапняків»; пор. рос. *дивы* «фігури вивітрювання висотою до 4—6 м у вигляді стовпців, столів, лавок, веж, грибів» [Мурзаев, 182], що є субстант. формою мн. прикм. *дивий* «дикий; дивний» < псл. **divъ* — утворення із суф. *-въ* від основи, спорід. з д.інд. *dhī-* «споглядати, спостерігати» і, можливо, з д.інд. *dēvāh* «божий, бог», лат. *Divus* «божий», лит. *diēvas* «тс.» [ЕСУМ 2, 67]. Семантика твірною ГТ пов'язана з рельєфом перев. вапнякових гірських порід, тому відповідні назви поширені здебільшого в оронімії і.е. і суміж. тюрк. та іран. мов; пор. гора і скеля *Діва* в Криму [ГЕУ 1, 324], *Диво*, *Дивогорье*, *Дивий Камень*, *Дивья пещера* в Росії [Мурзаев, 182]. Відбиття основою *див-* чогось такого, що викликає подив, здивування, уявлення про чудо, спричинилося до змішування геогр. і реліг. (язичн. та християн.) мотивів у топонімах, частина з яких унаслідок асоціат. впливу могла трансформуватися в назви з основою *Дів-*; пор. назву скелі в Криму *Дівоча гора* [ГЕУ 1, 324], ороніми в Укр. Карпатах *Дівоча*, *Дівич*, *Дівич-Гора* [Габорак, 122—123], які дослідники схильні пов'язувати з язичн. теонімом *Діва* [Ономастика, 162, 165, 166—167]. Закінч. *-а* в суч. гідронімі змінило грам. значення мн. на однину під впливом відповідних ознак форми жің. роду номенкл. імені *річка*, зберігши наголос вихідної форми в мн. Імовірно є зв'язок назви р. *Дива́* з гідронімами *Дівіця* (див.).

Дика́нька — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 348]; відоме з сер. XVII ст. [ГЕУ 1, 321], *Дика́нка* (1881) [SGKP 2, 32], *Дика́нька* (1981) [СЭС, 395]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції, очевидно, від діал. *дикань* «інструмент для молотіння»; можливо, через посередництво болг. *дикань*, *диканя* «дерев'яне знаряддя для молотіння (з гострими каміннями внизу)», запозиченого з гр. мови, де τικάνη «молотарка» [ЕСУМ 2, 68]; пор. укр. рр. *Тиква*, *Тікич* (див), нп *Гарманівка* на Кіровоградщині [АТП, 241], назва якого походить від *гарман* «тік, де молотять хліб катком або возячи по хлібу повозку з тяжестю; також і хліб, розкладений на тоці для такої молотьби» [Грінч. 1, 274].

Ді́ке *По́ле* — істор. назва укр. степу між Доном і бас. Дніпра, де після занепаду Київської Русі панували кочівники, а з XVI—XVII ст. ці землі засвоїли запороз. козаки [ЕУ 2, 510]; *Ді́кое По́ле* (1981) [СЭС, 395]. Хоронім виник унаслідок онімізації лексикалізованого словосп. *ді́ке по́ле* «традиційна назва чорноморських степів у XVI—XVII в.» [ГЕУ 2, 510] з опорним ГТ *по́ле* «безліса рівнина, рівний великий простір» [СУМ 7, 61] й означенням у формі сер. роду прикм. *ді́кий* «не оброблений рукою людини, не заселений (про місцевість)» [СУМ 2, 274].

Ді́мер — с-ще міськ. типу, Вишгород. р-н Київ. обл.; засн. 1582 р. [ГЕУ 1, 321], *Дути́р* (1881) [SGKP 2, 246]. Омонім. ойконім у Польщі вважають балт. (прус.) утворенням, в основі якого і.е. **det-* «будувати, зв'язувати» і *-ter* від прус. *maru* «затока» < і.е. *tor-* «стояча вода, багнище»; пор. пол. с. й

оз. *Дутер* в Ольштин. в-стві [MNP 2, 472]. У такому разі мотивац. була ознака «поселення, побудоване в затоці», що відповідає реальності: смт *Дімер* лежить на узбережжі Київськ. вдсх. Імовірним є перенесення назви з пол. нп, відомого з XV ст. [MNP 2, 472].

Димі́тров — місто, Донец. обл.; засн. 1911 р., 1937—1957 — *Новий Донбас*, до 1972 — *Новоєкономічне* [ГЕУ 1, 321—322], за ін. джерелами — засн. 1912 р. як *Гродівський рудник* [Янко, 116]. Суч. назва виникла як меморіальна на честь болг. револ. діяча *Г. Димитрова* внаслідок трансонімізації антропоніма і переходу ойконіма в посесив на *-ов / -ів*. Парал. ойконіми з компонентом *Нов-* вказують на молодість поселення та його причетність до відповідної території чи сусп.-економ. подій ХХ ст. Первинна назва постала способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *руднік* «система підземних споруд для добування корисних копалин, а також гірничопромислове підприємство, що здійснює це добування» [СУМ 8, 896] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Гродівка* (див.).

Димі́трове — с-ще міськ. типу, Олександрій. р-н Кіровоград. обл.; засн. 1947 р. у зв'язку з освоєнням Семенівсько-Головківського буровугільного родовища [ГЕУ 1, 322]. Назва виникла як меморіальна на честь *Г. Димитрова* (див. *Димі́тров*) унаслідок трансонімізації антропоніма за допомогою флексії *-е* для узгодження ойконіма з номенкл. іменем *селище*.

Дібрівський заказник — 1) ліс. заказник держ. значення, Покровськ. р-н Дніпропетров. обл.; 2) гідрол. заказник держ. значення, Зарічн. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 1, 323]. Назви виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою апелятива *дїбрѡва* (див. *Дібрѡва*).

Дібрѡва — 1) ліс. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл.; 2) дендр. парк, Богородчан. р-н. Івано-Франків. обл.; 3) загальнозоол. заказник держ. значення, Жидачів. р-н Львів. обл.; 4) с-ще міськ. типу, Олевськ. р-н Житомир. обл.; засн. наприкін. ХІХ ст. [ГЕУ 1, 323]; 5) горби (3) і гірський хребет на Івано-Франківщині [Габорак, 122]; 6) численні назви поселень у різних регіонах України [АТП, 617—618]; 7) численні мікротопоніми [СММПЗУ 1, 221]. Назви виникли семант. способом від ГТ *дїбрѡва* «листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб» [СУМ 2, 296], що зводиться до псл. **dǫbrava*, **dǫbrova* «ліс» < *dǫbrь* «тс.», яке могло утворитися в результаті контамінації **dǫbrь* «дуб» і **dǫbrь* (**dǫbrь*) «нетрі» або ж приєднанням до першої основи архаїч. суф. **-rъ* в атрибут. функції (пор. **bystrъ*, **pъstrъ*, **xytrъ* тощо). Імовірним є також походження ГТ від і.е. **dhumb-r* «багнисте місце, поросле лісом» → «дубовий ліс» [ЕСУМ 2, 84].

Діві́ця — річки: 1) л. Лопі л. Десни л. Дніпра (1628—1629); *Діві́ця* (1967), *Дѣви́ца* (1785); пор. с. *Салтикова Діві́ця* на Чернігівщині; 2) л. Остра л. Десни л. Дніпра; *Дѣви́ца* (1888), *Dewicze* (1665), *Дѣвич-рѣ́ка* (*Dewicze*) (ХVІ—ХVІІ ст.); пор. нп *Володькова Дѣви́ца* (ХVІІ ст.) на Чернігівщині [СГУ, 171]. Топооснова *Дів-* поширена в різних слов. мовах, але досі не має загальноприйнятої етимології (огляд основних версій див. в [Ліаді, 172—173]). В основі гідроніма, очевидно, псл. **dēva* з **doi-ца* або **dēvica* в первинному значенні «та, що годує, напуває» чи «та, що смокче, ссе» < і.е. **dhēi-* «ссати; годувати груддю», з яким пов'язане також псл. **dojiti* [ЕСУМ 2, 84—84]. Така ознака, очевидно, приписувалася персоналізованій у язичн. часи річці як важливому джерелу виживання первісної людини; пор. культ язичн. богині *Діви*, відбитий у київ. мікротопонімі *Дівич-гора*, *Дѣвичь-гора* [Железняк 2014, 32—37], і проникнення в християн. віру її образу, пов'язаного з Пресвятою *Дівою-Марією*. Суф. *-иц(я)* (< **-ica*) в назвах річок міг входити до структури онімізованого апелятива **dēvica*

- як демін.-топогр. формант або бути приєднаним до твірного **děva* в гідронім. функції; пор. спорід. гідроніми *Дівичка*, *Дівка*, *Дівуха*, *Дівчий*, *Дівоча*, *Здівич* [СГУ, 171, 212]. Імовірно є походження окремих з них в ін. гніздах: див. *Дива* або розвиток *Дівка* з **Ділка* < *діл* (*дол*) «низовина» [Вербич 2013, 45].
- Дігтярі** — с-ще міськ. типу, Срубн. р-н Чернігів. обл. [АТП, 550]; відоме з 1666 р. [ГЕУ 1, 324], кол. *Міняйли*, *Міняйлівка* [Янко, 117], *Дегтярі* (1981) [СЭС, 371]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви жителів на прізви. *Дігтяр* або безпосередньо від форми мн. апелятива *дігтяр* «той, хто виготовляє або продає дьоготь» [СУМ 2, 298], що вказував на промисел першопоселенців. Словотв. варіанти істор. назви походять від антропоніма *Міняйло*.
- Дігтярка** — річки, балки [СГУ, 171], поле, ліс, урочище, частина нп [СММПЗУ 1, 222]. Назви стосуються перев. дрібних геогр. об'єктів, виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від апелятива *дігтярня* «дігтярний завод» за ознакою «місце, де виробляли дьоготь» (див. *Дігтярі*).
- Дідів**, **Дідова**, **Дідове** — численні балки, річки, яри, поля тощо [СГУ, 172; СММПЗУ 1, 223]. Топоніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відповідних форм посесивів із суф. *-ів* / *-ов*-, утворених від апелятива *дід*, що називає особу похилого віку чол. статі, яка традиційно займала найважливіше місце в суспільстві як родоначальник сім'ї і була широко оспівана у фольклорі. У структурі складених мікротопонімів *Дідів*, *Дідова*, *Дідове* є означеннями, які вказують на належність або відношення до *діда* об'єкта, названого основою опорного компонента: потоки *Дідів Звір*, *Дідів Пото́к* [СГУ, 172], *Дідів Лісо́к*, *Дідів Луг*, *Дідова Вода*, *Дідова Горá* та ін. [СММПЗУ 1, 222—223]. Окремі з них постали як лексикалізовані метафори за образними ознаками об'єктів: поле і бол. *Дідова Шія* в різних р-нах на Волині [СММПЗУ 1, 223], ур. і хребтик між вершинами *Дідова Борода* на Івано-Франківщині [Габорак, 123]; пор. ще похідні від *дід* гідроніми *Дідиха*, *Дідіака* (3), *Дідок* [СГУ, 172], мікротопоніми *Дід*, *Діда*, *Діди* та ін. на Волині [СММПЗУ 1, 222—223], оронім *Дідо* і *Баба* на Прикарпатті [Габорак, 123].
- Дідове Озеро** — 1) заплавне оз. в дельті Дніпра, Білозер. р-н Херсон. обл.; 2) гідрол. заказник держ. значення, Овруц. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 1, 324—325]. Лімніоніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* та означенням у формі сер. роду прикм. *дідове* (див. *Дідів*, *Дідова*, *Дідове*).
- Дідчева Вєршадь** — потік, л. Зварашу л. Серегу л. Дунаю; *Дідьчова вєршадь* (1966), *Чортова вєршадь* (1966), *Чортова Вєршідь* у с. Долішній Шепіт Вижниц. р-ну Чернівець. обл. [СГУ, 172]. Гідронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *вєршадь* (від *вєрх*) «гірський потік» й означенням у формі архаїч. посесива *дідьчевий*, *дідьчів* (від *дідько*) «дідьковий» [Карпенко, 122]. Таке походження мікротопоніма підтверджують його варіанти та ін. зх.укр. мікротопоніми; пор. потік *Дідьча Вєршідь* у Чернівець. обл., ороніми *Дідча цєркава* і *Дідьчий Баз* на Івано-Франківщині [Габорак, 123—124].
- Діл** — численні мікротопоніми та мікрогідроніми в різних регіонах України [СММПЗУ 1, 223; Габорак, 124; СГУ, 172]. Назви виникли семант. способом від ГТ *діл* «низ; долина; підлога; яма» < псл. **dolъ* «низ, долина» < і.е. **dholo-* «заглиблення, долина» [ЕСУМ 2, 89], наявного в основах морф. членних онімів *Діловий*, *Діловик*, *Дільна* [СГУ, 172—174], *Діл-Малий*, *Діло́к*, *Діл-Руський*, *Ділі* [Габорак, 124—125], *Поділ* (р-н у Києві) та ін.
- Ділятин** — с-ще міськ. типу, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; відоме з 1400 р. [ГЕУ 1, 325], за ін. джерелами — з 1578 р. Ойконім виник як

посесив на *-ин* (< **inъ*) від антропоніма *Ділята* (д.рус. *Дѣлята*), що є демінутивом від повної особ. назви *Дѣлитимиръ*, *Дѣливои* тощо (див. *Пирятин*).

Димітрівка — с-ще міськ. типу, Бахмац. р-н Чернігів. обл. [АТП, 532]; уперше згадується 1643 р. [ГЕУ 1, 325]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від імені *Д(и)митро*; пор. численні нп *Дмитрівка* (понад 50) в різних регіонах України [АТП, 618].

Дніпріще — рукави *Дніпра* (5) [СГУ, 173]. Гідроніми виникли від назви р. *Дніпрó* за допомогою суф. *-ищ(е)* зі значенням «місце, де є або був об'єкт, названий твірним словом» (пор. *горіще, дніще, річище, ставище*).

Дніпрó — річка, вп. в *Дніпровський лиман* Чорн. моря, бере початок на Валдайськ. височині в Росії, протікає через Білорусь і всю Україну з пн. на пд.; *Ворусθένης* (у Геродота, V ст. до н. е.), *Δάναπρις* (VI ст.), *Danaper, Var, Varot* (VI ст.), *Danapris* (VIII ст.), *Вароук* (у Константина Багрянородного, X ст.), *Nusacus*, д.рус. *Дньпръ, Непръ, Дньпръ, Днепръ, Дньпръ, Дънепръ* (під 862 р.), *Дньпъръ* (під 968 р.), тюрк. *Озу, Озы-су* (1936), *Üzü, Üzü* (1966), *Ellexe* (1318), *Egese* (1367), *Lussoni* (1375), *Lozo* (1436), *Luosen* (1901), *Славутичь, Славу́та* — поетичне (Укр. нар. д.), *Дунай* (1957), розм. *Дніпр* та ін.; пор. численні похідні геогр. назви [СГУ, 173; ЕСЛГНПР, 55]. Суч. назва найбільшої річки України (третьої в Європі після Волги й Дунаю) відома з VI ст. н. е., але й досі не має загальноприйнятої етимології, що зумовлено її давністю та різномовними впливами на неї. З огляду на ймовірний генет. зв'язок між надчорномор. гідронімами *Дон, Донець* (Сіверський), *Дніпрó, Дністёр, Дунай* більш-менш однозначно визнають іран. (скіфо-сармат.) походження основ *Дон-, Дн-, Дун-* (< іран., авест. **dana, danu* «річка», д.інд. *dānu* «краплі води, роса»), похідні гідроніми від яких поширені на просторах пд. Євразії [Мурузаев, 188]), що набули відповідного фонет. оформлення в мовленні різних і.е. племен Пн. Надчорномор'я: в сарм.-кавказ. середовищі *Дон- / Дан-* (алан.-осет. *Дон-*), у слов.-скіф. і сх.слов. відбулося перетворення *Dānu- > Dōnъ-*, у фрак. і дак. мовленні іран. *Dān-* дало *Dūn-* [Трубачёв, 216—217]. Щодо другої частини гідроніма — *-apris*, суч. укр. *-инп(о)*, то її пов'язують з імовірно давн. (і.е.) назвою Дніпра — **Ibris / *Ipris* у сер. та верх. течії річки, що закріпилася за р. *Ібр* л. Тетерева п. Дніпра [СГУ, 218] і має паралелі перев. на Балканах [ЕСЛГНПР, 56], у зв'язку з чим найдавніша форма *Δάναπρις, Danapris* букв. могла означати «річка Іпр», де *Ipr* (< **Ipris / *Ibris*) зводиться до і.е. **jebhros / *jephros* «запліднювач» [ЕСЛГНПР, 56], тобто мотивац. була актуальна для язичників-водопоклонників ознака «річка, яка зволожує, запліднює, дає життя». Компонент *-apris, -aper, -aprip* з початк. *-a-* в найдавніших записах з певними фонет. застереженнями дає підстави для іншої його етимології, а саме для пов'язання з авест. *apara-*, д.інд. *áparas* «задній, більш віддалений» [ЕСЛГНПР, 55], у зв'язку з чим походження гідроніма може зводитися до первинної семантики «віддалена, широка річка» (пор. подібну мотивац. ознаку в топонімі *Умань*). Очевидно, одночасно з д.гр. *Ворусθένης* і скіф.-сармат. *Δάναπρις*, що функціонували у формі чол. роду в ниж. течії Дніпра, сер.наддніпр. праслов'яни вживали автохтонну назву р. *Славу́та / Слову́та*, яка за відсутності в них писемності закріпилася у фольклорі, зокрема в укр. народних думках, а на час виникнення власного письма вже була витіснена більш відомим і поширеним з пд. гідронімом *Дньпръ*. Ця назва постала способом субстантивації та онімізації псл. дієприкм. у характерній для слов. гідронімії формі жін. роду **slavota* «така, що тече», утвореного за допомогою суф. **-ot-* від дієсл. основи тепер. часу **slou-* (< **slyti*), що зводиться до і.е. **k̑lew-* «текти» [Німчук 1986, 9; Железняк

69; Карп., 182]; пор. укр. гідроніми *Славець, Славінка, Слávка, Славута* (в бас. Прип'яті), *Словéчна, Слов'янка* [СГУ, 509—510], д.рус. епітет Дніпра *Словутичь*, пол. *Slawa, Sławica*, серб.-хорв. *Славница* [Фасмер 3, 665], лит. р. *Slavantá*, оз. *Slavañtas* [Трубачёв, 150], основа яких сягає доби балт.-слов. співіснування і стала твірною для етноніма *слов'яни* (< псл. **slovéne*). Парал. назви мають іншомовне походження. Зокрема, Воро́к вважають печенізі. топонімом, який міг виникнути в гун. середовищі від ГТ *вар* «глибокий яр, долина, русло річки», що є варіантом тюрк. *ор* «рів, фортечний вал, укріплення, яма, підвищення, горб» [Мурзаев, 414—416, 113] (гун. назва Дніпра *Var* у Йордана) під впливом д.іран. племен; пор. авест. *varu-, voru-* «широкий», осет. *вггæх, уггх* «тс.» [Фасмер 1, 158]. Тюрк. *Озу, Озы-су, Ъzii, Ъzii* мотивовано основою *о́з* зі значенням «річка», «проточна вода», «русло», «долина» [Севертян, 511], до якої в одному з варіантів додано *су* «вода». Ін. фіксації, які належать лат. (*Nusacus*) або італ. (*Ellece, Erese, Lozo, Lousen* та ін.) джерелам [ЕСЛГНПР, 55], не мали актив. вжитку.

Дніпрóвське — с-ще міськ. типу, Верхньодніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 81]; засн. 1951 р. [Янко, 119]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-овський*, утвореного від гідроніма *Дніпрó* (с-ще лежить на бер. Дніпродзержинськ. вдсх. на Дніпрі).

Дніпрóвське водосховище — вдсх. на Дніпрі в межах Дніпропетров. і Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 329]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* «місце, де нагромаджується та зберігається вода» [СУМ 1, 722] й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-овський* (див. *Дніпрóвське*).

Дніпрóвський буровугільний басéйн — група родовищ бурого вугілля в центр. частині України вздовж Дніпра (Житомир., Київ., Вінниц., Черкас., Кіровоград., Дніпропетров., Запоріж. і Миколаїв. обл.) [ГЕУ 1, 329—330]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *басéйн* «велика ділянка залягання гірських порід, що містить поклади корисних копалин» [СУМ 1, 109] й означеннями *буровугільний*, яке є композитом і вказує на вид корисних копалин (*буре вугілля*), та *Дніпрóвський*, що окреслює відношення до бас. *Дніпра*.

Дніпрóвські порóги — 1) виходи порід кристалічного фундаменту Українськ. щита в річищі *Дніпра*, між Дніпропетровськом і Запоріжжям; 2) геол. заказник держ. значення, у межах м. Запоріжжя; *Дніпрóві порóги* [ГЕУ 1, 330—331]. Назва виходів порід виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *поріг* у мн. «кам'янисте поперечне підвищення дна, що порушує спокійну течію річки» [СУМ 7, 260] й означенням *Дніпрóвські*, утвореним за допомогою суф. *-овськ(i)* в релят. функції від гідроніма *Дніпрó*. Від цього топоніма семант. способом постала назва місця культ.-госп. діяльності (заказник).

Дніпрóвсько-Бузький лимáн — відкритий прісноводний лим. у пн. частині Чорн. моря, де зливаються у формі лиманів Дніпро й Пд. Буг [ГЕУ 1, 331]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *лимáн* «затока з морською водою в гирлі річки» [СУМ 4, 485] і складним означенням у формі відн. прикм. на *-ський (ий) / -зький* з основами відповідних назв рр. *Дніпрó* і *Буг* (Південний).

Дніпрóвсько-Десня́нський за́казник — ландша. заказник держ. значення, Вишгород. р-н Київ. обл. [ГЕУ 1, 331]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* та означенням з основами відгідр. прикм. із суф. *-ськ-*, які вказують на відношення об'єкта до двох суміж. річок — *Дніпра* й *Десни*.

Дніпрóвсько-Дністрóвський рекреаці́йний регіо́н — рекреаційний регіон держ. значення, охоплює більшу частину України від бас. *Дністра* до бас. *Дні-*

пра з його лівобережними притоками [ГЕУ 1, 332]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп., яке містить опорний компонент *región* «певна територіальна одиниця, що відрізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами» [СУМ 8, 477], означення *рекреаційний*, яке виражає відповідну рису об'єкта як його стан, тобто відтворення витрачених людиною в процесі діяльності фізичних і духовних сил, ресурсів, та складне означення з двох відн. прикм., що вказують на місцевість між *Дніпром* і *Дністром*.

Дніпровсько-Донецька, Дніпровсько-Донецький — означення в структурі кількох складених топонімів, які вказують на відношення названих ГТ об'єктів до території, що лежить між *Дніпром* і *Донецьком* на Лівобережній Україні [ГЕУ 1, 332—334].

Дніпровсько-Молочанська низовина середньостеповá фізико-географічна область — природна обл. Причорномор. середньостепової фізико-геогр. провінції в пн.-сх. частині Херсон. обл. і зх. частині Запоріж. обл. [ГЕУ 1, 334]. Багатокомпонентна назва території в бас. Ниж. *Дніпра* й б. *Молочна*, що вп. в оз. *Молочне* на пн. узбережжі Азовськ. моря [СГУ, 373], на які вказує складне відгідр. та ін. означення, що мають прозору етимологію.

Дніпровсько-Орільський заповідник — заповідник у Дніпропетров. і Царичан. р-нах Дніпропетров. обл. [ГЕУ 3, 471]. Хоронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заповідник* «вкрита цінною рослинністю, населена рідкісними тваринами ... територія, яка охороняється державою» [СУМ 2012, 328] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного складносуф. способом на основі гідронімів *Дніпрó* та *Оріль*.

Дніпровсько-Тетерівське заповідне лісомисливське господарство — територія, виділена для компл. ведення ліс. і мисл. господарства та охорони мисливської фауни, Вишгород. і Чорнобил. р-ни Київ. обл. [ГЕУ 1, 335]. Складена назва містить етимол. прозорі опорний компонент та означення у формі відн. прикметників.

Дніпродзержінськ — місто, Дніпропетр. обл. [АТП, 75]; відоме з 1750 р., до 1936 — *Кам'янське* [ГЕУ 1, 335], селение *Камянское*, сл. *Камянска* (XVIII ст.) [Феодосій, 185], *Днепродзержінск* (1981), кол. *Каменское* [СЭС, 405]. Ойконім виник як мемор. назва складанням основ гідроніма *Дніпрó* та прізви. *Дзержінський*, у стуктурі якого відбулося усічення закінчення під впливом релятивів на *-ськ* (див. *Дзержінськ*). Істор. назва *Кам'янське* постала внаслідок субстантивациі та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський* з топоосновою *Кам'ян-*; пор. назву р. *Кам'янка*, що протікає через с. *Дніпровакам'янка* суміж. Верхньодніпров. р-ну [СГУ, 236], с. *Кам'янка* в Дніпропетров. р-ні [АТП, 82], які свідчать про поширеність у регіоні відповідних онімів.

Дніпродзержінське водосховище — вдсх. на Дніпрі, в межах Полтав., Кіровоград. і Дніпропетр. обл. [ГЕУ 1, 336]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від ойконіма *Дніпродзержінськ* після спорудження *Дніпродзержинської* ГЕС.

Дніпрó-Донбáс канал — канал на території Дніпропетров., Харків. і Донец. обл. від *Дніпродзержинського водосховища* (див.) до Сіверськ. Дінця [ГЕУ 1, 336]; *Дніпрó-Донбáський канал* [СГУ, 173]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *канал* «наповнене водою штучне річище» [СУМ 6, 86] і складеним іменник. означенням з основами гідроніма *Дніпрó* та хороніма *Донбáс*. Морфологізація означення відбулася у варіанті назви *Дніпрó-Донбáський канал*.

Дніпрó-Інгулець канал — канал на території Світловодськ. та Олександрій. р-нів Кіровоград. обл., простягається від Кременчуцьк. вдсх. на *Дніпрі* до

Олександрійськ. вдсх. на *Ингульци* [ГЕУ 1, 336]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *канáл* і складеним іменник. означенням з основами гідронімів *Дніпрó* та *Ингульцъ*.

Дніпрó-Кривий Ріг канáл — канал у Дніпропетров. обл., починається з Мар'янської затоки Каховськ. вдсх. і закінчується резервним Південним вдсх. [ГЕУ 1, 337]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *канáл* і складеним іменник. означенням з основами гідроніма *Дніпрó* та ойконіма *Кривий Ріг*; пор. *Дніпрó-Донбáс канáл*, *Дніпрó-Ингульцъ канáл*.

Дніпропетрóвськ — місто, *Дніпропетров. обл.*; заснування міста відносять до 1777, 1778, 1783 (найчастіше), 1786 рр.; спочатку як *Катеринослав*, пізн. — *Новоросійськ*, з 1802 — знову *Катеринослав*, з 1926 — *Дніпропетрóвськ* [АТП, 75], за ін. свідченнями, засн. 1776 р. [ГЕУ 1, 337], *Днепрóпетрóвськ* (1981), в 1796—1802 — *Новоросійськ*, до 1926 — *Екатеринослав* [СЭС, 405]. Ойконім виник складанням основ назви р. *Дніпрó*, на якій лежить місто, й усіченого антропоніма *Петрóвський*, що належав одному з лідерів партії більшовиків в Україні, діяльність котрого починалася в місті, у зв'язку з чим структура назви оформилася за продукт. ойконім. типом на *-ськ* / *-цьк*. Перша назва *Катеринослав* (рос. *Екатеринослав*) постала на честь тодішньої цариці Російській імперії *Катерини II* як меморіальна складанням основ *Катерин(а)* і *слав(а)*, а пізн. *Новоросійськ* — як суф. похідне на *-ськ* у релят. функції від хороніма *Новоросія*, центром якої було місто.

Дніпрорудне — місто, Василів. р-н Запоріж обл. [АТП, 171]; засн. 1961 р. у зв'язку з промисловим освоєнням Білозерського залізрудного р-ну [ГЕУ 1, 344], *Днепрорудное* (1981) [СЭС, 405]. Ойконім виник способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. складносуф. прикм. на *-н(е)*, утвореного на основі гідроніма *Дніпрó* (місто лежить на бер. річки з цієї назвою) і ГТ *рудá* «гірська порода або мінеральне утворення, що містить метали та їх сполуки» [СУМ 8, 895].

Дніпрáяни — с-ще міськ. типу, Новокахов. м / р Херсон. обл. [АТП, 461]; засн. 1791 р. [ГЕУ 1, 344], до 1946 р. — *Британи* [Янко, 120]. Суч. ойконім виник семант. способом унаслідок онімізації групової назви людей *дніпрáяни* «ті, що живуть на берегах Дніпра» (місто лежить на лівому бер. Дніпра нижче Каховськ. вдсх.). Істор. назва постала способом трансонімізації форми мн. суміж. гідроніма *Бритáн*, мотивованого вжитим у геогр. значенні псл. ад'ективом **britanъ* «відрізана (водою) частина суші у формі виступу, клину» < псл. **brita* / **britъ* (< **briti* «різати») (див. *Бритáн*).

Дністéр — річка, вп. у *Дністрóв(ськ)ий* лим. Чорн. моря; Τύρας (у Геродота, V ст. до н.е.), *Tyras* (в Овідія, 43 р. до н.е. — 17 р. н.е.), Τύρας (у Страбона, бл. 63 р. до н.е. — бл. 20 р. н.е.; у Птолемея, II ст. н.е.), *Danastius* (у Амміана Марцелліна, IV ст. н.е.), «*Danastrum* а *Danastro*» (в Йордана, VI ст. н.е.), *Tiram Oristhenis* (у Аноніма Равенського, VII ст.); Δάναστρις, Τροῦλλος (у Константина Багрянородного, X ст.), *Turlo, Ginestra* (в італійців, XIV—XV ст.), *Turla* (у турків й арабів), *Agalingus*, іран. *Аксіакъ*, *Тіарант* (II — IV ст. н.е.), *Дньѣстръ* (у недатованій частині д.рус. літопису), *Дньѣстръ* (1856), *Дньѣстръ* (1163), «*do Dniestru*» (1374), *Turl(1)о* (1350), *Turilo* (1375), *Tailo* (1408), *Tarlo* (1436), *Нѣстръ* (XV ст.), «на (Ѡ)нистръ» (1429), «на нистръ» (1430), *Niestr* (1436), «на Днистри» (1452), «через *Turadu* (vulgo *Dniestr*)» (1671), *Днистро* (1711), *Tyrae* (1734), *Днестръ* (1745), *Dniester* (1788), *Днистреръ*, *Нистеръ* (XIX ст.), рум. *Nistrul, Nistru* (1973), молд. *Нистру*, укр. на Буковині *Бéрег*, *Бéри*, біля гирла — *Турлá*, *Ністéр* (1973), переважає *Дністéр* (1979), фолькл. (гіпот.) *Настасья рѣка* (1886) [СГУ, 174]. Суч. назва з певними фонет. змінами розвинулася в слов. середовищі на основі зафіксованого в антич.

джерелах з поч. IV ст. н. е. скіф. гідроніма *Danastrus* (неточне *Danastius*), який включав іран. **dana-* / **danu-* «річка» і ймовірно фрак. назву Дністра **Istr-os*, що була закріплена за Дунаєм і мотивована і.е. **str* < **sr-* «швидкий» [ЕСЛГНПР, 57]; пор. *Danapris* з **dana-* / **danu-* «річка» та **Ipris*, букв. «річка Іпр» (див. *Дніпрó, Дунáй*). Друга основа *-(i)strus* є фрак. калькою давн. назви іран. походження *Τύρης, Τύρας* < іран. *tīras* «швидкий» [Фасмер 1, 519], якій могла відповідати гот. **Tīwros* (< **tivros* «великий, здоровий»), що мотивувала д.рус. етнонім *Тив(е)рци* [Шрамм, 59] за ознакою «ті, що живуть на берегах річки **Тив(е)р*» (вставне *-e-* у кінці, звукосп. *-ur-* після занепаду **-os* через стадію *-z* у слабкій позиції — закономірне фонет. явище для слов. діалектів і мов). Зафіксовану прибіл. одночасно з *Danastius* форму *Agalingus* (очевидно, в IV ст. н. е.) виводять з гот. *aglus* «важкий» [Никонов, 125] і пов'язують з герм. назвою Дністровськ. лим., яка помилково була прийнята за назву річки [Шрамм, 60]. Відомі з тюрк., араб. та італ. джерел XIV—XV ст. парал. назви *Turlo, Turla*, як і нинішня розм. форма *Турла́*, напевно, виникли внаслідок трансформації зафіксованого Константином Багрянородним с.гр. *Τροῦλλος*, що могло бути зумовлено народноетимол. тюрк. впливом (пор. саг. *turla*, тел., алт. *turlu* «вигін, пасовище» [Фасмер 1, 519]), хоч імовірним є зв'язок зі сх.-і пд.слов. ГТ *турло* «місце для відпочинку худоби, найчастіше біля водопою», *терло* «тс., що турло» (< псл. **terti* «терти» + **-dlo*) [Лучик, 157]. Італ. паралель *Genestra*, очевидно, зумовлена співзвучністю гідроніма *Дністéр* з лат. назвою рослини *дрік Genistra* (*tinctoria* L.) [ЕСУМ 2, 130]. Буков. назва Дністра *Бéрег, Бері́* постала семант. способом від ГТ *béreg*; пор. похідні від *Дністер* назви рр. *Старій Дністéр, Відно́га Дністровá*, нп *Дністрик-Головецький* (суч. *Дністрик*), *Подністрія́ни, Піддністрія́ни, Дністрове, Дністрівське, Наддністрія́нське, Дністровець, Білгород-Дністрівський, Миколáїв-Дністрівський, берег Дністровий, дол. Дністровá, гори Дністрові* [ЕСЛГНПР, 57], потік *Дністрик-Дубóвий, рук. Дністрі́чка* [СГУ, 174], *Дністрівсько-Сáньська рівнина, Дністрівсько-Тулгу́льська рівнина* [ГЕУ 1, 344—346], *Дністрівський лимán* (див.) та ін.

Дністрівський лимán — розлив Дністра при впадінні в Чорне море; *Lakul Ovidului* (1844—1919), *Дністрівський Лимán, Днестрoвский лимán* (1960) [СГУ, 174], *Лиманъ Турла, Днѣстровый лиманъ* (XVIII ст.) [ЕСЛГНПР, 57], *lacus Vidovo seu Obidovo* (XVI ст.), *L. d'Oudio* (1684), *Lac di Vidovo* (XVIII ст.), *Видов, Видовул* (XVII ст.), штучне *Овидиево-озеро, Лиманъ Бѣлгородской* (1769), *Дністровий лиман* (з пісні) [ГНП, 30—33]. Суч. лім-нонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимán* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря» [СУМ 4, 485] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* або (у варіанті) на *-ов(ий)* з основою гідроніма *Дністéр*. Найдавніші молд. фіксації містять у своїй основі ГТ *lakul, lacus, lac* «озеро» та атрибутив *Vidovo* зі слов. суф. *-ов-* або *Ovidului* з молд. *-ului*, який традиційно пов'язували з іменем давньорим. поета *Овідія*, у зв'язку з чим суміж. поселення з тюрк. назвою *Адждидер* (букв. «гірка балка») навіть було перейменовано 1793 р. на *Овідіополь* (результат моди на антич. топоніми в Російській імперії XVIII—XIX ст.), а згодом постав штучний рос. гідронім *Овидиево-озеро* [ГНП, 31—32]. Припущення, що на межі старої та нової ери Овідій був засланий імператором Августом у придністровські степи, які були сувоюрою околицею тодішньої Римської імперії [Никонов, 303], не мають надійного підтвердження, тому з'явилися спроби знайти ін. пояснення означення *Ovidului, Vidovo, Obidovo, Видов, Видовул*. Зокрема, імовірним є його зв'язок з назвою д.гр. околиці *Офіюсса* < гр. "οφίς «змія» (пор. б. *Змі́йка*, яка вп. в Дністровськ. лим.) або з укр. *овид* «обрій, виднокруг», рос. *овидь* «горизонт» [ГНП, 32—33]. За відношенням до м. *Білгород-*

Дністровський (д.рус. *Бългородъ*), яке лежить на бер. Дністровськ. лим., утворено заст. гідронім *Лиманъ Бългородской*.

Добра — річки (4) в бас. Синюхи, Інгульця, Верх. Дністра, Прип'яті [СГУ, 174]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациі та онімізації прикм. *добрый* «який має позитивні якості або властивості» (про придатну для вживання воду) у формі жін. роду, яка узгоджує назву з номенкл. іменем *вода*; пор. оз. *Добре* на Волині [ГЕУ 1, 347], яри *Добрый* (3) у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 175]. Окремі топоніми з основою *Добр-* можуть мати ще язичн. сакр. мотивацію семантикою «чистий, непорочний; святий»; пор. д.рус. *Добрыи дубъ* [ЕСЛНГПР, 51].

Добрівідка — річки: 1) л. Коропця л. Дністра в Тернопіл. обл.; *Добріводка* (1957); *Добрів'ітка*, *Доброводівка* (1979), *Добрыводка* (1960), *Добровідка* (1971); 2) л. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл.; *Добрыводка* (1957), *Dobrowódka* (1881), *Доброводка*, *Колютыжский поток* (1960), *Добровідка* (1971) [СГУ, 174]. Гідроніми виникли складносуф. способом за допомогою *-к(а)* в релят. функції на основі словосп. *добра вода*, яке вказувало на якісні властивості води, придатної для вживання (див. *Добра*); пор. р. *Добра Вода* в бас. Десни, с. *Доброводи* Збараз. р-ну Тернопіл. обл. і суміж. канал *Добрівідський* [СГУ, 174]. Назви відбивають характерну для укр. мови варіативність інтерф. *-и-* та *-о-* в композитах з першою основою *Добр-*, у яких *-и-* наголошують, а *-о-* перев. ні. Парал. назва другої р. *Колютыжский поток* укажує на відношення об'єкта до суміж. м. *Коломия* (див.).

Добровелічківка — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 237]; засн. в 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 1, 348], *Добровеличковка* (*Ревутское*) (XIX ст.) [ВТКР], кол. *Ревуцьке* [ІМСУ КО, 223—224], *Добровеличковка* (1981) [СЭС, 406]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-івк(а)* в релят. функції на основі гідроніма *Добра* (в с-щі бере початок р. *Добра* л. Сухого Ташлика л. Синюхи л. Пд. Бугу) й антропоніма *Велічко*; пор. у цьому ж р-ні с. *Добротимофіївка* [АТП, 238]. Істор. назва постала внаслідок трансонімізації основи прізви. *Ревуцький* (рос. *Ревуцкий*) і приєднання закінч. *-е*, яке грам. узгоджує ойконім з номенкл. іменем *село, селище*.

Добро́милъ — місто, Старосамбір. р-н Львів. обл. [АТП, 296]; відоме з 1374 р. [ГЕУ 1, 348], *Dobromyl* (1469), *Dobromil* (1788) [Худаш-Демчук, 65], *Dobromyl* (1881) [SGKP 2, 75], за ін. джерелами — відоме з XVI ст., *Добро́милъ* [СЭС, 406]. Ойконім виник як посесив на **-жь* від д.рус. чол. імені *Добромилъ*, в основі якого два прикм. — *добръ* «добрий» і *милъ* «милий».

Добропілля — місто, Донец. обл. [АТП, 116]; засн. 1953 р. [ГЕУ 1, 348], *Доброполье* (1981) [СЭС, 406]. Ойконім виник семант. способом від незафіксованого складносуф. апелятива **добропілля*, утвореного за допомогою *-j(a)* (< **-ъje*) в локал. функції від словосп. *добре поле*; пор. сс. *Добропілля* (7) у різних обл. України [АТП, 619].

Добротвір — с-ще міськ. типу, Кам'янсько-Бузьк. р-н Львів. обл. [АТП, 283]; засн. 1951 р. [ГЕУ 1, 349] неподалік однойменного села, яке фіксується з XV ст., *Dobrotwor* (1485), *Dobrotwor* (1565—1566) [Худаш-Демчук, 66]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. села, яку пояснюють як посесив на **-жь* від незафіксованого антропоніма **Добротворъ* (< *добро* + *творіти*), про існування якого можуть свідчити композити *Добровою*, *Доброгнъвъ*, гіпокористики *Творъ*, *Творишъ* та ін. [Худаш-Демчук, 66]. У такому разі в основі ойконіма відбулося закономірне для укр. мови ствердіння кінц. **-рь* (див. *Володімир-Волинський*, *Житомир*).

Добрянка — 1) с-ще міськ. типу, Ріпк. р-н Чернігів. обл. [АТП, 547]; відоме з 1772 р. [ГЕУ 1, 349]; 2) річка, пр. Откильні л. Немильні пр. Сожу л. Дніпра; поч. з лісу *Доброго* біля смт *Добрянка* Чернігів. обл.; *Добрянка*

- (1764—1769) [СГУ, 175]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма, утвореного за допомогою суф. *-янк(a)* в релят. функції від дрімоніма *Добрий*. Імовірним є походження назви смт *Добрянка* від катойконіма *добряни* «жителі с. *Добре*» або безпосередньо від ойконіма, що стоується нп в тому ж р-ні [АТП, 547], та її перенесення на суміж. річку.
- Довбиш** — с-ще міськ. типу, Баранів. р-н Житомир. обл. [АТП, 130]; засн. на поч. XIX ст. [ГЕУ 1, 349], *osada Dowbyszów* (1881) [SGKP 2, 133]. Ойконім виник унаслідок усічення суф. *-iv* (пол. *-ów*) у формі род. належності прізви. *Довбиш* у мн. (< заст. *дóвбиш* «литаврист», діал. *дóбош* «барабанщик», яке запозичене з угор. мови через пол. посередництва [ЕСУМ 2, 98, 99]), очевидно, під впливом незафіксованого ГТ **дóвбиш* у значенні «щось видовбане; яма; ополонка» з основою псл. **dъlbati* «довбати» і суф. **-yšь* у топограф. функції (пор. діал. *дóўбинька* «ополонка» [ЕСУМ 2, 99], *дóвбанка* «штучно вирита яма», *дóвбня* «вибоїна; яма на дорозі» [СНГТК, 71], гідроніми *Дóвбина*, *Дóвбана Розтока*, *Дóвбинка*, *Довбо́ка* [СГУ, 175]) або похідних відповідного словотв. типу (див. *Бóвтиш*).
- Дóвбуша скéлі** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Долин. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 349]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *скéля* (в мн.) «кам'яна брила або гора з стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] й означенням у формі род. належності прізви. очільника прикарп. опришків *Олекси Довбуша*; пор. відомий буков. спелеонім *Печéри Дóвбуша*, ороніми з основою *Довбуш-* на Івано-Франківщині [Габорака, 126—128].
- Довбуша́нка** — 1) гора, с. Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; «*między Gorą Dobosiwko*» (1788), *Doboszczanka* (1881), *Doboczanka* (1887), *Doboszanka* (1935), *Довбуша́нка* (2003); 2) гора на хребті Брусний, Косів. р-н Івано-Франків. обл.; 3) хребет, до складу якого входить г. *Довбуша́нка*, що в Надвірн. р-ні; *Добоші́вка*, *Довбушанка*, *Добушанка*; пор. у тому самому р-ні гірський масив *Довбуша́нські Горгі́ни* з вершиною *Довбушанка* [Габорака, 126]. Вважають, що ороніми виникли за допомогою суф. *-анк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Дóвбуш*, *Дóбош* (прізви. народного героя Олекси Довбуша) [Габорака, 126]. Імовірніше, що суф. *-анк(a)* безпосередньо приєднано не до антропоніма, а до відповідного компонента у формі родового належності мікротопонімів на зразок *Скéлі Дóвбуша*, *Печéра Дóвбуша*, *Кáмінь Дóвбуша*, закінч. *-a* в структурі якого спричинилося до «притягування» форманта саме з інтерф. *-ан-* (або *-ин-* у *Довбуші́нець*); пор. закономірне приєднання до *o*-основи прізви. *Дóвбуш* у початк. формі інтерф. або суф. *-iv-* / *-ev-* у похідних *Довбуші́вка*, *Дóвбушеве Крі́сло*, *Дóвбушевий Сідéць*, *Дóвбушеві Церкві́* [Габорака, 127—128]. Назва хр. *Довбуша́нка* постала способом трансонімізації ороніма, що позначає одну з гір на ньому; пор. суміж. турист. притулок «*Довбушанка*» [ГЕУ 1, 349].
- Дóвга**, **Дóвге**, **Дóвгий** — численні балки, потоки, річки, яри тощо [СГУ, 174—176], гори [Габорака, 128], поселення [АТП, 619], геогр. мікрооб'єкти [СММПЗУ 1, 226; Черепанова, 92]. Назви виникли способом субстантиваци́ї та онімізації прикм. *дóвгий* «який має велику довжину, протяжний» (< псл. **dъlgъ* «довгий») у відповідній формі, яка узгоджує топоніми з грам. ознаками номенкл. імен: напр., смт *Дóвге* в Іршав. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 159], яке відоме з 1383 р. [ГЕУ 1, 349], о-в *Дóвгий*, який частково відокремлює Ягорлицьку зат. від Чорн. моря в Очаків. р-ні Миколаїв. обл. [ГЕУ 1, 349]. У структурі складених топонімів, що постали синтакс. способом або внаслідок лексикалізації та онімізації словосп., відповідні опорні компоненти виконують роль означень, які вказують на протяжність об'єктів, названих опорними компонентами.
- Довгоруківська яйла́** — платоподібний масив на сх. Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 1, 350]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації

- словосп. з опорним ГТ *яйла* «безлісе плоске плато Кримських гір, що використовується як літнє пасовисько» [СУМ 11, 631] тюрк. походження [Мурзаєв, 647] й означенням у формі жі. роду відн. прикм. на *-ський* з відантроп. основою, очевидно, втраченого ойконіма *Довгоруківка*.
- Довжик** — балки, ліси, нп, річки, ручаї, яри перев. в сх. частині України [СГУ, 179; АТП, 619]. Назви виникли семант. способом від апелятива *довжик* у значенні «геогр. об'єкт продовгуватої форми»; пор. діал. *довжик* «продовгуватий ліс» [СНГТК, 71] з основою прикм. *довгий*; пор. *Довжкі, Довжок*.
- Довжкі** — 1) гірський хребет Стрийсько-Санської верховини в Скол. р-ні Львів. обл. [ГЕУ 1, 350]; 2) річка, пр. Прип'яті п. Дніпра на Волині [СГУ, 179]. Назви виникли семант. способом від апелятива *довжок* у формі мн., що має значення «геогр. об'єкт продовгуватої форми» (пор. діал. *довжок* «вузька протяжна низина» [СНГТК, 71]) або **довжка* з аналог. семантикою; пор. потоки (2) *Довжка* в бас. Верх. Дністра, гори й хр. *Довжка* на Івано-Франківщині [СГУ, 179].
- Довжок** — балка, річки (3), ліси, нп перев. в Центр. Україні [СГУ, 179; АТП, 619]. Топоніми виникли внаслідок онімізації ГТ *довжок*, що називає об'єкти продовгуватої форми (див. *Довжкі*).
- Довжобський заказник** — бот. заказник держ. значення, Кременец. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 350]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цьк(ий)* з основою топоніма *Довжок* (див.).
- Докучаєвськ** — місто, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1898 р.; *Оленівські Кар'єри* (до 1954 р.) [ГЕУ 1, 351], *Докучаєвск* (1981) [СЭС, 408]. Суч. ойконім виник як мемор. назва, утворена за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від прізви. відомого рос. природознавця 2-ї пол. ХІХ ст., основоположника наук. генет. ґрунтознавства *В. В. Докучаєва*. Істор. назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *кар'єр* «місце відкритого добування копалин (каменю, глини, піску тощо)» [СУМ 4, 105] у формі мн. (поселення з'явилося у зв'язку з початком добування для металургії доломіту кар'єрним способом) і відн. прикм. на *-ськ(і)* з основою суміж. ойконіма *Оленівка* [АТП, 114].
- Долина** — 1) місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 191]; відоме з 2-ої пол. Х ст. [ГЕУ 1, 351], ст.укр. с. *Долина* в Галицьк. землі, «до долины» (1413), «к долинь» (1421) [ССУМ 1, 315], *Dolina* (1881) [SGKP 2, 95], *Долина* (1981) [СЭС, 409]; 2) балки, потоки, водойми, сінокоси, кутки села і та ін. [СГУ, 180; СММІЗУ 1, 229; Габорак 2013, 231—233]; 3) села (16) у різних регіонах України [АТП, 619]. Назви виникли семант. способом від загальнослов. ГТ *долина* (< псл. **dolina*) «рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами» [СУМ 2, 358].
- Долинська** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 238]; засн. 1873 р. [ГЕУ 1, 353], *Ст. Долинская* (2-а пол. ХІХ ст.) [ВТКР], *Dolinskoje* (1881) [SGKP 2, 101], *Долинская* (1981) [СЭС, 409]. Припускають, що ойконім постав способом трансконімізації прізви. поміщиці *Долинської* [Янко, 123]. Можливо, назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації форми жі. роду відн. прикм. на *-ський* з топонімом *Долин* (див. *Долина*); пор. *Долинське передгір'я* в *Долинськ.* р-ні Івано-Франків. обл. [Габорак, 130], які утворено від ойконіма *Долина* (від апелятива *долина* назва нп мала би форму *Долинна*; пор. ГТ *долинне болото* [ГЕУ 1, 352]).
- Долинівське** — с-ще міськ. типу, Кадіїв. м / р Луган. обл. [АТП, 56]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський* з основою не зафіксованого в р-ні ойконіма *Долинівка*; пор. сс. *Долинівка* (9) у різних регіонах України [АТП, 619].

Доманівка — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 310]; відоме з поч. ХІХ ст. [ГЕУ 1, 354] як *Доманівка* [Янко, 123]. Вважають, що ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-посес. функції від усіченого прізви. пол. землевласників *Доманівських* [Янко, 124], в основі якого розм. *доманя* «домосід» на позначення особи чол. статі [Ганжина, 164]. Наявність у твірному антропонімі суф. *-ів-* сприяла формуванню ойконіма за продукт. моделлю на *-івка*; пор. назви нп *Доманівка* в Київ. обл. та *Доманове* у Волин. обл. [АТП, 620] з основою прізви. *Доман* [Чучка, 204].

Домáха — балки (4), річки (5), рукави (5) [СГУ, 180]. Гідроніми виникли семант. способом від апелятива *домáха* «житло, дім, місце перебування (у рибалок); перший улов, найближчий до стоянок рибалок» [Грінч. 1, 418] (< псл. **domъ* «дім»), який у придніпров. говірках розвинув гідрогр. значення «річище, старуха, стариця, старик — старе русло» через проміжне «водойма, близька до житла рибалок» [Стрижак 1967, 62]; пор. нп *Домаха* на Дніпропетровщині й Харківщині [АТП, 620], варіант назви р. *Адамаха* в бас. Кальміусу, зумовлений експрес. протет. оканням / аканням у дон. говірках, демін. гідронім *Домáшка* в бас. Дніпра [СГУ, 180, 181]. Топоніми *Домáха* і твірний апелятив пов'язують насамперед з козац. поселеннями.

Домоткáнь — річка, п. Дніпра (1957), *Demochan*, *Domotkant* (1931), *Домотканъ* (ХVІІ ст.), *Домоткань* (1890), *Демоткань* (ХVІІ ст.), *Демонтканъ* (1697), *Сурá*, *Шурá*, *Кірни́вська* (1961); пор. с. *Домоткань* у Верхньодніпровськ. р-ні Дніпропетров. обл. [СГУ, 181]. Гідронім пояснюють як адаптовану в слов. середовищі іран. назву від *dapu-han* «річковий колодязь, колодязь поблизу великої річки» [Трубачев, 207]. Імовірно є його слов. етимологія, пов'язана з давнім прикм. *домотканъ* «витканий удома», який в образному (метафор.) значенні «подібний до домотканої доріжки, полотно з характерним рельєфним переплетінням ниток» міг мотивувати гідронім, від якого семант. способом виник ойконім. Пом'якшення (йотація) кінц. приголосного зумовлена грам. узгодженням назви з номенкл. іменем *річка*. У разі виникнення суч. форми топоніма в д.рус. добу можливим є її утворення від антропоніма *Домотканъ* як посесива на **-ь*, що стосувався нп або місцевості, належної власникові з відповідним прізви.; пор. *Домоткан Иван Иванович* — серед. ХІV ст. [Веселовский, 99]. Про походження парал. назви *Сурá* / *Шурá* див. *Мокра Сурá*. Ще один істор. гідронім *Кірни́вська* постав унаслідок субстантивації та онімізації форми жієн. роду відн. прикм. на *-ська* з топоосновою *Кирнов-*.

Домузла́ — річка, вп. в Азовське море (1889); *Домузглая* (1889), *Домузли* (1850), *Домузлу* (1786), *Домузгли* (1888), *Янчокракъ* (1849), *Домуз(г)ла* (1957); пор. х. *Домузглы* (1864), с. *Старая Домузгла* (1925) [СГУ, 181]. Назва тюрк. походження, виникла за допомогою суф. *-ла* / *-лу* / *-лю* в релят. функції від тур. *домуз* «свиня» за ознакою «брудна; подібна до свині за нечистотами»; пор. тур. *домуслан* «уподібнитися до свині за нечистотами, упертість, схильністю до насилля», *домузлук* «свинячий хлів; свинство» [Радлов III/2, 1726—1727]. Парал. гідронім *Янчокракъ* постав як композит з основами тюрк. *ян* «сторона, бік» і кр.тат. *чокрак* «джерело» [Мурзаев, 618, 649], букв. «потойбічне джерело».

Домузлі́нський під — замкнуте зниження овальної форми на пд. Херсон. обл. [ГЕУ 1, 355]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *під* «низинна місцевість, долина» [СНГТК, 143] й означенням у формі відн. прикм. на *-инський(ий)* з основою топоніма *Домузла́* (див.).

Донбас — територіально-виробничий комплекс з переважаючою спеціалізацією добувних галузей промисловості та значними природними і виробничими

- ресурсами в межах суч. Донец. і Луган. обл.; *Донецький басейн* [ГЕУ 1, 355]. Хоронім виник складноскор. способом від повної назви регіону *Донецький басейн*, що постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апеллятивом *басейн* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою гідроніма *Донець (Сіверський)*.
- Донецьк** — місто, Донец. обл.; засн. 1869 р., до 1924 — *Юзівка*, 1924—1961 — *Сталіно* [ГЕУ 1, 356], *Юзівка*, *Юзово* (до 1924), *Сталин*, *Сталино* (1924—1961) [Отин 1997, 415], *Донецк* (1981), до 1924 — *Юзовка*, до 1961 — *Сталино*; пор. *Донецк* у Ростов. обл. Росії [СЭС, 412]. Ойконім виник за аналогією до релятивів на *-ськ / -цьк* унаслідок усічення опорного компонента й закінчення в означенні складеного хороніма *Донецький басейн* (< *басейн* *Дінця* Сіверського). Первинна назва *Юзовка* постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прикм. основи ергоніма *Юзовський завод*, що стосувався створеного до заснування поселення промислового підприємства, власником якого був англієць *Джон Юз (Хьюз)*. У радян. часи місто носило мемор. назву *Сталін*, *Сталіно*, присвоєну на честь багатолітнього лідера компартії та керівника СРСР *Йосипа Сталіна*. Щодо істор. варіантів *Юзовка* — *Юзово* і *Сталин* — *Сталино*, то перші стосувалися перев. поселення, а другі — станції pobl. нього, але продуктивніша для укр. назв міст модель на *-ін(е)*, рос. *-ин(о)*, спричинилася до поступового витіснення форми *Сталін* формою сер. роду *Сталіно* [Отин 1997, 414—420].
- Донецька височина** — височина на пд. сх. України в межах Донец., Луган., частково Харків. обл. та на пн. Ростов. обл. Росії [ГЕУ 1, 357]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *височина* «підвищена частина суходолу» [СУМ 1, 496] й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-цький* з основою назви р. *Донець* (Сіверський). Топоніми з основою *Донецьк-* поширені в Пд.-Сх. Україні [ГЕУ 1, 357—367].
- Донецьке** — с-ще міськ. типу, Слов'янськ. р-н Донец. обл. [АТП, 122], рос. *Донецкое*. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, в основі якого назва суміж. р. *Донець* (Сіверський); пор. с. *Донецьке* в Ізюм. р-ні Харків. обл. [АТП, 448].
- Донецький** — с-ще міськ. типу, Кіров. м / р Луган. обл.; засн. 1902 р., до 1963 р. — *Петро-Донецький* [АТП, 56; ГЕУ 1, 364], *Донецький* (1981) [СЭС, 412]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ський* з гідроосновою *Донецьк-*, який узгоджується з рос. *посёлок*. Первинна назва *Петро-Донецький* містить компонент, який указував на відношення поселення до особи з відповідним чол. іменем.
- Донське** — с-ще міськ. типу, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1946 р. [ГЕУ 1, 367], рос. *Донское*. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, в основі якого назва р. *Дон*, безпосереднього територіального зв'язку з якою поселення не має (воно лежить у бас. р. Кальчик, що впадає в Азовське море); пор. с. *Донське* в Сімферопол. р-ні Криму [АТП, 268]. Можливо, ойконім мотивано прикм. *донський* у релят. значенні «виходець з Дону; належний до цього краю»; пор. *донські козаки*, рос. бот. *донской жебевельник* «сабіна» [Даль 1, 468].
- Донузлав** — 1) солоне озеро в Чорноморськ. і Сак. р-нах Криму [ГЕУ 1, 367]; 2) річка, вп. в оз. *Донузлав*; пор. кол. с. *Донузлав* — суч. Красноярське Чорномор. р-ну в Криму [СГУ, 181], численні топоніми з основою *Домуз-* у Болгарії [Дим.-Тодорова, 345—346]. Назва тюрк. походження, виникла на основі апеллятива *донуз / домуз* «свиня; дика свиня; кабан» [Севортян 1980, 267—268] за допомогою суф. *-лак / -лэк / -лау / -лау* у локал. функції, що зближується з давнім *ла* «місце». Мотивац. ознакою була «місцевість, де водяться дикі свині». Заміна кінц. *-к / -ø* на нескладове *-й* є харак-

- терною рисою тюрк. фонетики (пор. башк. *кышлак* «кишлак» і *кышлау* «зимівля» [Гарипов, 88]), що передається в топонімі літерою *-в*.
- Дорогі́нський зака́зник** — гідрол. заказник держ. значення в Ічн. р-ні Чернігів. обл. [ГЕУ 1, 367]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *зака́зник* і відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Дорогинка* [АТП, 537]; пор. рр. *Дорогінка* в Київ. і Житомир. обл. [СГУ, 181].
- Дорогобу́ж** — село, Гош. р-н Рівн. обл. [АТП, 373]; д.рус. м. *Дорогобужь* (1084) у Волин. землі, *Дорогобужь* (1101), «кь *Дорогобужю*» (1157), «изь *Дорогобужа*» (1150) [ЕСЛГНПР, 52]. Ойконім виник як посесив на **-j(ь)* від загальнослов. антропоніма-компози́та *Дорогобудъ*; пор. серб., хорв. *Драгобуд*, чес. *Drahobud* [ЕСЛГНПР, 52].
- Дорого́жичі** — урочище, частина міста і ст. метро в Києві; д.рус. ур. *Дорогожичь(и)*, «межю *Дорогожичемъ* и ...» (980), «оу *Дорогожича*» (1150), «оу *Дорогожичь*» (1150), «на *Дорогожичъ*» (1171) [ЕСЛГНПР, 52]. Топонім виник як посесив на **-j(ь)* від антропоніма **Дорогожитъ* [Железняк 2014, 38] і був перенесений на ст. метро в р-ні урочища; пор. серб. і хорв. *Драгожит* [ЕСЛГНПР, 53].
- Дослі́дницьке** — с-ще міськ. типу, Васильків. р-н Київ. обл.; засн. 1972 р. [ГЕУ 1, 368]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *дослідницький*, що вказував на характер діяльності жителів поселення, в якому є науково-дослідної інститут з випробування машин та обладнання для тваринництва й кормовиробництва.
- До́хна** — 1) річка, п. Пд. Бугу на Вінничині; *Окена* (XVII ст.), *Дохна* (XIX ст.), *Бык* (1901), *До́хна*, *До́хно* (1967); пор. дол. *Дохні* (там же); 2) балка, п. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1773); пор. там само ур. *Дохна* (1864), колодязь *Дохна* (XVI—XVIII ст.) [СГУ, 182]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-н(ий)* (< **-ьнъ*) у формі жі́н. роду, утвореного від основи псл. **dъxъ* (< **dъxъnъti* «дихнути») за ознакою «вода або місце у воді, що ворухиться, не замерзає тощо»; пор. похідні ГТ з апофонічно пов'язаними коренями *духовіна* «незамерзаюче місце на ставу або річці» [Грінч. 1, 459], рос. *дыхлица*, *дыхлинка* «хистке болото, трясовина» [Мурзаев, 195]. Топоніми *До́хна* сформувалися в д.укр. мові після занепаду редукованих, на що вказує відсутність чергування *-о- / -і-* в основі *Дох-* перед суф. *-н(а)*, який істор. мав форму **-ьна*; пор. спорід. назви, які зазнали палаталізації задньоязикового перед цим суфіксом: х. *До́шна*, оз. і с. *До́шне*, оз. *До́шно* на Волині [СММПЗУ 1, 232], блр. *До́шна* — оз., ур. *Задо́шнэ* [Шульгач, 81], хорв. *Dašnica*, словн. *Dašenca*, пол. *Dozni-ca* (< **Desznica*) [Ліаді, 183]. Відкритим залишається питання про генет. зв'язок з топонімами *До́хна* зх. поліс. *до́хна* «дочка» [СЗПГ 1, 140].
- Доч** — річки: 1) л. Десни л. Дніпра; *Docz* (1734); пор. нп *Велика Доч* і *Мала Доч* Борзн. р-ну Чернігів. обл., *Дочь* (1898); 2) п. Дівиці л. Лошу п. Десни л. Дніпра; *Дочь* (1913), *Дич* (1964); 3) пр. Десни, зливається з рр. Дівиця, Лош, Трубин; *Дочь* (1729—1730); 4) пр. Загорівки п. Смоляжу л. Десни л. Дніпра; *Дочь* (1786) [СГУ, 182]. Походження гідронімів не ясне. Їхне зосередження лише в бас. Десни і відсутність відповідної основи в ін. класах онімів свідчить про архаїзм і діал. характер твірної апелятива з «водною» семантикою. Можливо, сх.поліс. назви рр. *Доч*, давн. *Дочь*, є рефлексами вихідного і.е. **dheugh-* «доїти; годувати грудьми; давати молоко» [Черных 1, 265], до якого зводиться псл. **dъkti* «дочка». У такому разі мотивац. ознакою гідронімів могла бути «та, що годує, поїть»; пор. ще омонімію топонімів *До́хна* і поліс. *до́хна* «дочка» з неясною етимологією.
- Дра́бів** — с-ще міськ. типу, Черкас. обл. [АТП, 500]; відоме з 1680 р. [ГЕУ 1, 369], *Драбовъ* (1799—1801), *Драбів* (1924) [Гонца, 77], *Drabówka* (1881) [SGKP 2, 138]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Драб*,

- основа якого відбита в назвах ін. нп Черкащини: *Драбівка, Драбівці, Драбове-Барятинське* [АТП, 620]. Твірний антропонім постав семант. способом від запозиченого з пол. мови апелятива *драб* «озброєний слуга, воїн-піхотинець, здоровань, бідняк, жебрак, негідник, волоцюга», поширеного в усіх зх. слов. мов [ЕСУМ 2, 118].
- Драгобратське озеро** — оз. льодовик. походження, на висоті 1600 м над рівнем моря, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 369]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(е)* з основою ойконіма *Драгобратово*, суч. *Дорогобратове*, похідного від особ. імені *Драгобратъ*; пор. серб. і хорв. *Dragobrat* [Худаш-Демчук, 68].
- Дракуля** — річка, л. Дунаю в його дельті; *Дракуля* (1770), *Дракуле* (1817), *Драгуля, Dragula* (1861); пор. на річці с. Трудове, яке до 1946 р. мало назву *Дракуля* [СГУ, 182]. Гідронім і заст. ойконім мають затемнену етимологію. Можливо, вони сформувалися під асоціат. впливом сх. ром. антропоніма *Дракул* (< сх. ром. *дракул* «чорт, диявол») або пд. слов. (болг.) *Драгул, Драгула* з основою *драг-* «дорогий» [Чучка, 208] у псл. гнізді **drǫgati (se)*, основа якого розвинула геогр. семантику «грузьке болото, трясовина»; пор. укр. *драгва, дригва* «гниле грузьке болото», *драгли, дригли* «хистке болото, непрохідне грузьке болото», *драговина, дряговина* «хисткий болотяний мочар», гідроніми з відповідною основою [Лучик, 70—71], потоки *Драгулець* у Львів. обл., *Драко́ни / Драко́ня* в Закарпат. обл., бб. *Драгунка* (2) на сх. України [СГУ, 182]. У кожному разі відбувся ром.-пд. слов. взаємозв'язок, що підтверджують варіанти основи гідроніма, сх. ром. *-ул-* та ін.
- Драницький заказник** — орніт. заказник держ. значення на р. Прут, Новоселиц. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 1, 370]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-цький*, утвореного від ойконіма *Драниця* [АТП, 523].
- Дрина** — річка, пр. Ікопоті л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Хмельниць. обл.; *Дрына* (1899) [СГУ, 183]. Гідронім кваліфікують як псл. **Drynina* < **drynina*, що є ад'єктивом на *-in-* від дієсл. **derti* «дерти», **dъrъ* «деру» (< і.е. **der-* / **dr-* «драти, рвати», «тріскатися, роздирати» [ЕСУМ 2, 40; ЭССЯ 5, 218]) і виявляє широкі зв'язки з апелят. та онім. лексикою слов. мов; пор. укр. діал. *пóдрина* «місце, де зсунулась земля», *подра* «горище в сараї», *шандра* «шлях, дорога», рос. діал. *дрин* «крите подвір'я, навіс», *вѣдра* «заглиблення в дереві, ямка, паз, жолоб», блр. діал. *вѣдранка* «поле серед лісу на місці облогу», «уперше оброблена ділянка землі», *Drina* в Боснії, мікротопонім *Задрьіна* в Брест. обл., гідронім *Одринка* в бас. Верх. Оки, топоніми *Одра* в Україні, Хорватії, *Одра, Одер* у Німеччині [Шульгач, 84—85]. Пояснення пд. слов. назви р. *Дрина*, алб. *Дрин* та ін. у зв'язку з і.е. **dru-* «текти, струменіти» [Никонов, 128—129] менш переконливе насамперед через відсутність надійного апелят. підґрунтя.
- Дробишеве** — с-ще міськ. типу, Краснолиман. р-н Донец. обл. [АТП, 118]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 1, 370], рос. *Дрѣбышево*. Ойконім виник як посесив на *-ев(е)* від антропоніма *Дробиш*; пор. с. *Дробишів* у Новгород-Сіверськ. р-ні Чернігів. обл. [АТП, 544].
- Дрогобичька височина** — передгірна височина на межиріччі Дністра та Стрию, у Львів. обл. [ГЕУ 1, 370]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *височина* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-цький*, утвореного від ойконіма *Дрогобич* (див.).
- Дрогобич** — місто, Львів. обл. [АТП, 279]; відоме з часів Київської Русі [ГЕУ 1, 371], *Drohobicz* (1390), *Drohobycz* (1432) [Худаш-Демчук, 68], *Drohobycz* (1881) [СГКР 2, 150], *Дрогобич* (1981) [СЭС, 417]. Суч. ойконім є сполонізованим варіантом не збереженої д. рус. назви **Дорогобычъ* — посесива на **-ь* від особ. імені **Дорогобытъ* [Худаш-Демчук, 68].

Дружба — 1) місто, Ямпіл. р-н Сум. обл. [АТП, 408]; засн. 1962 р. внаслідок злиття трьох нп, *Дружба* (1981) [СЭС, 418]; 2) с-ще міськ. типу, Тербовл. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 425]; до 1957 р. — *Зелена* [ГЕУ 1, 371]; 3) карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., у сх. частині масиву Карабі-яйла, виявлена 1974 р. [ГЕУ 1, 371]; 4) карст. порожнина (шахта) в Карпатській карст. обл., біля с. Мала Уголька Тячів. р-ну Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 371]; 5) дендр. парк Прикарпат. держуніверситету, пам'ятка садово-парк. мистецтва держ. значення, в Тисмениц. р-ні Івано-Франків. обл. [ГЕУ 1, 371]. Топоніми виникли семант. способом від апелювання *дружба* за продукт. в радян. часи мемор.-ідеол. номінацією; пор. бл. двох десятків ойконімів *Дружба* в різних обл. України [АТП, 621], численні назви колгоспів, радгоспів, таборів відпочинку тощо з такою назвою, понад десяток нп *Дружне* [АТП, 621]. Імовірним є утворення ойконімів від однойменних суміж. еронімів.

Дружківка — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. в 70-х рр. ХІХ ст. [ГЕУ 1, 372], *Дружківка* (1981) [СЭС, 418]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації відантроп. назви суміж. с. *Дружківка*, суч. смт *Олексієво-Дружківка* (див.).

Дружківські скам'янілі дерева — геол. пам'ятка природи держ. значення, Костянтинів. р-н Донец. обл. [ГЕУ 1, 372]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації складного словосп. з опорним ГТ *скам'янілі дерева* на позначення відслонень, що тягнуться до м. *Дружківка*, назва якого лягла в основу першого означення у формі відн. прикм. на *-ські*.

Дуба — річка, п. Черви л. Лімниці п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Дуба* (1957), *Duba* (1917), *Dubszara* (б. р.), *Duba V(ach)* (1804); починається з *Дубенського лісу* на пд. зх. від с. *Дубошари*; пор. там само с. *Дуба* [СГУ, 184]. Гідронім має кілька пояснень, більшість з яких справедливо пов'язана з назвою дерева *дуб* (< псл. **dǫbъ*) [Вербич 2009, 57]. Форма його вираження нехарактерна для укр. топонімії, але має численні відповідники в пол. топонімії, де функціонують *Dęba* (жін. р.), *Dębu* (чол. р.) і *Dębe* (сер. р.), які подекуди виявляють прикм. закінчення, що дало підстави авторам істор.-етимол. словника пол. місц. назв кваліфікувати їх як архаїч. топоніми, мотивовані стягненим субстант. прикм. *dęba* < *dęba (ja)* [NMP 2, 319—321]. Таку етимологію підтверджує складений варіант гідроніма *Duba Vach* (букв. «дубовий ручай, потік») і «дубовий» онім. простір у бас. річки; пор. ще назву лісу *Дуба́*, «в якому ростуть дуби» і шлях *Дуб-доро́га* «біля велетенських дубів» на Волині [СММПЗУ 1, 235], у назві якого перший компонент *Дуб* є архаїч. прикм. у функції означення. Генет. зв'язки гідроніма з лит. *Dauba* < *dauba* «долина, западина» < і.е. **dheu-b* «глибокий» [Вербич 2009, 57], кельт. *dub* «темний, чорний», д.ірл. *dubh* «чорний» [Никонов, 129] видаються менш імовірними, хоч на стадії, яка передувала псл. **dǫbъ* «дуб», вони можливі [ЕСУМ 2, 137—138].

Дубіна — 1) урочище, бот. пам'ятка природи держ. значення, Літин. р-н Вінниц. обл.; *Урочище Дубіна* [ГЕУ 1, 372]; 2) річки (2), у бас. Сули л. Дніпра й Тясмину п. Дніпра; 3) балки (3), у бас. Сіверськ. Дінця п. Дону і на Київщині (2) [СГУ, 185]; 4) численні мікротопоніми в Пн.-Зх. Україні [СММПЗУ 1, 236—237], на Поліссі [Черепанова, 95]. Топоніми виникли семант. способом від загальнослов. ГТ *дубіна* «дубове дерево; дубовий ліс» [Грінч. 1, 451], «гора, покрита лісом лише на вершині; горб у лісі, покритий деревами» [Мурзаев, 192]. Такі назви поширені перев. в сх.слов. і пол. мовах [NMP 2, 325—328], хоча відомі в ін. зх.- та деяких пд.слов. мовах [Шульгач, 74—75].

Дубівка — численні річки, балки, яри [СГУ, 185], нп [АТП, 621] тощо. Назви виникли приєднанням суф. *-к(а)* до відн. прикм. *дубовий* «стос. до *дуб*» (ліс, гай тощо) за аналогією до високопродукт. похідних на *-ієк(а)*.

- Дубівський** — с-ще міськ. типу, Антрацит. м / р. Луган. обл. [АТП, 56; ГЕУ 1, 372]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ськ(ий)* з топоосновою *Дубів-* / *Дубов-*; пор. у Луган обл. нп *Дубівка*, *Дубове* [АТП, 621] і численні геогр. назви з цією основою по всій Україні [СГУ, 185—186; АТП, 621; СММПЗУ 1, 239—240; Габорах, 132—133].
- Дубляни** — 1) місто, Нестеров. р-н Львів. обл.; відоме з 1440 р. [ГЕУ 1, 372]; 2) с-ще міськ. типу, Самбір. р-н Львів. обл. [АТП, 292]; відоме з 1432 р. [ГЕУ 1, 372]. Ойконіми виникли семант. способом від групової назви людей *дубляни* «вихідці з с. *Дуб'є*», що на сх. Львівщини [АТП, 276], або «ті, що живуть в *дубовому* лісі»: *Дуб(’є)* + *-яни* > *дуб’яни* > *дубляни* > *Дубляни*.
- Дубно** — місто, Рівн. обл. [АТП, 374]; м. *Дубенъ* (1100), «оу *Дубна*» (1147), «оу *Добна*» (1149), «в *Доубенъ*» (1287), *Дубен* (1100) [ЕСЛГНПР, 53], *Дубно* (1981) [СЭС, 419]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації похідного від назви рослини *дубъ* (< псл. **dubъ*) відн. прикм. чол. роду на *-ънъ*, що узгоджувався з номенкл. іменем *городъ* і вказував на знаходження нп у дубовому лісі. Зміна форми ойконіма чол. роду на сер. рід зумовлена його узгодженням із суч. номенкл. іменем *місто*; пор. у Зх. Поліссі мікротопоніми *Дубно*: 1) болото, біля якого росли *дуби*; 2) поле, де ріс *дубовий* ліс [СММПЗУ 1, 239]. Аналог. топоніми поширені в різних слов. мовах [ЕСЛГНПР, 53]; пор. ще д.рус. назву ур. *Дубеньць* (1155) у бас. р. Супій, утворену семант. способом від демінутива *дубеньць* з основою д.рус. *дубънъ* «дубовий» [ЕСЛГНПР, 53], потік *Дубенець* у Львів. обл., р. *Дубниця* в бас. Прип’яті на Рівненщині [СГУ, 184—185] з тією самою основою.
- Дуббве** — с-ще міськ. типу, Тячів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 164]; відоме з 1-ї пол. XVI ст. [ГЕУ 1, 373]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. *дубовий* «стос. до *дуб*» у формі сер. роду, яка узгоджує назву з номенкл. іменем (*місце, поселення, село, селище*). Топоніми з основою *Дубов-* належать до найпродуктивніших у слов. мовах.
- Дубов’язівка** — с-ще міськ. типу, Конотоп. р-н Сум. обл. [АТП, 393]; засн. в сер. XIX ст. [ГЕУ 1, 373]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма **Дубов’яз* або ж складносуф. способом за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від основ назв нп *Дубинка* і *В’язове*, що неподалік *Дубов’язівки* в Конотоп. р-ні (перший компонент міг і безвідносно до *Дубинки* вказувати на наявність *дубів* або *дубового* лісу в межах поселення).
- Дубрава, Дубрівка, Дубрівка, Дубрівка, Дубровиця, Дубрівина** — численні спільнокореневі фонет. або словотв. варіанти топонімів [СГУ, 186—187; АТП, 621; СММПЗУ 1, 240—241; Габорах, 133; Черепанова, 96—97; СНГТК, 73], що виникли семант. способом від відповідних ГТ, об’єднаних семантикою «дубовий ліс з помісю інших листяних дерев; густий, непрохідний ліс», яка в різних слов. мовах має певні відтінки [Мурзаев, 192]. Домінантою в цьому ряду топонімів укр. мови є *Дібрѡва* (< псл. **dubrava* «ліс»), основа якого загальноприйнятої етимології не має (див. *Дібрѡва*).
- Дубрівця** — місто, Рівн. обл. [АТП, 375]; відоме з 1005 р. [ГЕУ 1, 373], реконструйовано як **Дѡбровица* з літоп. *Дубровицьський* (князь) (1183) [ЕСЛГНПР, 53]. Ойконім виник семант. способом від ГТ **дубровица*, ст.укр. *дубровица* «невеликий дубовий ліс; гай» (1415), що відбився в топонімії різних слов. мов [Гліаді, 180; Шульгач 2001, 46]. Назва спорід. з продукт. топоосновами *Дібров-* / *Дубрав-* / *Дубрів-* / *Дубров-* (див.).
- Дуванка** — 1) річка, п. Красної л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1792); *Дуванъ* (1782), *Дуванная Долина* (1704), *Дуваночка* (1963—1973); пор. нп *Верхня Дуванка* і *Нижня Дуванка* Сватів. р-ну Луган. обл.; 2) балка, л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1773); пор. с. *Дуванка* Золочів. р-ну Харків. обл. [СГУ, 187]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від

істор. *Дуванъ* (1-а назва) або безпосередньо від заст. діал. (пд.-сх.) *дуван* «розподіл, частина, пай», рос. *дуван* «високе відкрите місце; збори козаків для розподілу здобичі; здобич» (2-а назва), яке є запозиченням з тюрк. мов, де *divan* «рада, збори» з перс. мови; пор. *диван* [ЕСУМ 2, 140], ойконіми (3) *Дуванка* в Луган. і Харків. обл., б. *Дуванка*, яр. *Дуванний*, б. *Дуванська* в бас. Сіверськ. Дінця, де функціонував апелютив *дуван*, а також відповідні топоніми за межами України [Мурзаев, 192—193].

Думитриця — річки: 1) л. Фалькова л. Сучави л. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Domitrica* (1911); 2) п. Малого (Білого) Серету п. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Думитрица*, *Думитриця*, *Dumitrica* (1886), *Dumitryca* (1909) [СГУ, 188]. Гідроніми виникли внаслідок трансонімізації назви полон. *Думитриця*, звідки річки беруть початок. Твірний оронім постав за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від романізованої форми *Думитру* укр. чол. імені *Дмитро* [Карпенко, 125].

Думка — річка, л. Рову л. Пд. Бугу (1967); *Думки*, *Дунка* (1967), *Думка*, *Думи* (1889), *Думна* (1825), *Ровец* (1901); пор. суміж. ур. *Думи*, що в с. Мартинівка Жмерин. р-ну Вінниць. обл. [СГУ, 188]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від назви суміж. ур. *Думи*. Етимологія гідроніми не з'ясована [Торч.-Торч., 174; Трубачев, 110]. В. П. Шульгач щодо спорід. назви р. *Думниця* л. Полтви п. Зах. Бугу (варіанти *Думна*, *Думний Потік*, *Dumny Potok*) наводить кілька генет. пов'язаних топонімів (серб., хорв. *Думнича*, укр. *Піддумань*, *Відумня*, *Відумка* на Зх. Поліссі), припускаючи її мотивацію незасвідченим апелютивом **dumьnica* або суф. утворення за допомогою *-ica* від прикм. основи без пояснення її походження [Шульгач, 79]. З огляду на виявлені зв'язки можливе двояке тлумачення гідроніма: 1) назва іллір. походження, перенесена із Зх. Балкан; пор. хоронім *Dumno* в Герцеговині, в якому *-u-* розвинулося з *-l-*, про що свідчить форма *Dl̥mno* (XIV ст.), що узгоджувалася з номенкл. іменем сер. роду *поле* і заступила іллір. назву в лат. записі *Delminium* (пор. лат. локатив *Dēlminī*) з основою алб. *delme* «вівця», відбитою в хоронімі *Dālmācija*, *Delmācija* [Skok 1, 456—457, 377]; у такому разі мотиваційною ознакою топоніма була «місцевість, де випасють овець», букв. «овець (місцевість)»; 2) назва псл. походження, виникла на основі псл. **dumъ / *dъm-a* < *doti*, *dъto*, зближеного з псл. **duti*, **dujo* «дути, віяти» < і.е. **dht-* / **dhem-* / **dhet-* «дути, дим, туман; хмарний, темний» [ЕСУМ 2, 148—149]. Утрачений твірний апелютив **dumъ / *dъm-a* міг означати «щось надуте, роздуте; місце, яке продувається», про що свідчать рос. діал. *думка* «маленька подушечка, яку підкладають під щок» [Фасмер 1, 552], укр. *ві-дма* «піщане місце» [ЕСУМ 2, 149], букв. «місце, де надуло піску», укр., рос. *дѣмна*, д.рус. *дѣмница* «домна», яке пов'язане з псл. **dъto*, **doti* «дму, дути» (пор. вираз *задути дѣмну*) [ЕСУМ 2, 109], діал. *дѣмня*, *дѣмня* «димар; горно; кузня» < діал. *димати* «дути (міхом)», діал. *об-де-мѣти* «обчищати» (власне «обдувати»), де паралелізм *-e-* / *-u-* є таким же природним, як і *-o-* / *-y-* / *-u-* в коренях відповідних похідних; пор. ще *дим* «дим», *дѣмка* «серпанок», *дѣмница* «димар», діал. *дѣмен* «вітер», *духовіна* «незамерзаюче місце на річці; легка земля» [ЕСУМ 2, 31, 70—72, 109, 148—150]. Розгалужене гніздо похідних з апофонічними коренями *dm-* / *dum-* / *dem-* / *dom-* / *dum-*, які мали і локал. значення, а також функціонування низки відповідних топонімів перев. на правобережному поліссі та в лісостепу (пор. ще сінокіс *Думань*, куток *Думка* в с. *Духче* на Волині [СММПЗУ 1, 242], частина с. й ур. *Дума* на Чернігівщині [Черепанова, 97]) дозволяють зробити припущення про виникнення гідронімів з основою *Дум-* від архаїч. псл. апелютивів з релят.-демін. (*Думка*) та атрибутивно-топогр. (*Думниця*, *Думань*) семантикою. Словотв. варіант гідроніма *Думич* й аналог. назва урочища постали семант. способом від апелютива на *-иц* у

релят.-локат. функції **думич* «місцевість, яка обдувається»; пор. рос. поволзьке *горьч* «південно-західний вітер» від місц. *горы* «високий правий берег Волги» [Фасмер 1, 438]. Парал. гідронім *Ровец* утворено за допомогою суф. *-ец* (укр. *-ець*) у демін. функції від назви р. *Рів*, у яку впадає р. *Думка*.

Дунаєць — річки: 1) п. Дніпра, Канів. р-н Черкас. обл.; *Dunaues* (1789), *Дунаецъ* (1901), *Сухий Дунаецъ* (1864); 2) п. Есмані п. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Дунаецъ* (1792); пор. у бас. річки сс. *Дунаецъ* у Глухів. р-ні Сум. обл. [СГУ, 188] та в Жидачів. р-ні Львів. обл. [АТП, 281], ойконіми *Dunaies* (6) у пол. мові [NMP 2, 457—458]. Гідроніми виникли семант. способом від демінутива **дунáець* «невеличкий розлив, струмок, потічок», в основі якого укр. діал. ГТ *дунáй* «розлив, повінь; великий потік», рос діал. *дунáй* «струмок»; пор. демінутив *dunajšek* «потічок» у словц. мові; апелюючи пов'язані з назвою р. *Дунáй* [ЕСУМ 2, 145]. Імовірним є виникнення дніпров. гідронімів за допомогою *-ець* у демін. функції від опетизованої назви р. *Дунáй* (див.). Ойконім *Дунаецъ* постав унаслідок трансонімізації назви суміж. річки.

Дунаї́вці — 1) місто, Хмельниц. обл. [АТП, 481]; відоме з 1403 р. як *Дунайгород* [ГЕУ 1, 375], *Dunaucowcze* (1493), *Dunajowcze Wypnie* (1565), *Высшие, Верхние Дунаевцы* (1565), *Dunaugrad* (1630—1650), *Dunajowce* (1703), *Дунаевцы* (1792), *Дунаиовцы, Дунай-город* (1865), *Дунаиовци, Старе мисто, Нимецьке мисто* (1911), *Дунаївці* (1926) [Торч.-Торч., 174]; 2) с-ще міськ. типу, Дунаєвц. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 481]; засн. 1914 р. [ГЕУ 1, 375], *Дунаевцы* [Торч.-Торч., 174]. Суч. форма ойконіма виникла семант. способом від групової назви людей *дунáйвці* «ті, що народилися на р. *Дунай*; вихідці, переселенці з-над Дунаю». Давн. (за ГЕУ 1, 375) назва *Дунайгород* постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. **Дунай городъ*, в якому опорний компонент є номенкл. іменем *городъ*, а інший — означенням, що вказує на відношення поселення до *Дунаю*, звідки походять його перші жителі; пор. нп *Райгород, Китайгород, Івангород, Степангород, Томашгород, Вишгород* та ін. [Бучко, 148]. Складені варіанти ойконіма містять означення, які вказують на місце знаходження (*Высшие, Верхние Дунаевцы*), вік міста (*Старе мисто*) або його відношення до німців, які становили у відповідний період значну частину населення (*Нимецьке мисто*). Назва смт постала шляхом трансонімізації давн. ойконіма у зв'язку з відкриттям за 22 км від м. *Дунаївці* головної в р-ні зал. ст. (1914) [ГЕУ 1, 375], що розрослася в с-ще міськ. типу.

Дунáй — річки: 1) починається на сх. схилах Шварцвальду (ФРН), вп. у Чорне море (Одес. обл.); VIII—V ст. до н. е. — гр. Ἰστρος, скіф. Ματῶας (ниж. течія); I ст. до н. е. — кельт.-лат. *Dānūvius*, Δᾶνούβιος, лат. *Dānūbius* (верх. і сер. течія); *Hister, Histrus*, пізн. гот. *Dōnawi*, д.в.нім. *Tuonaha, Tuonova*, у «Пісні про Нібелунгів» — *Tuonowe*; с.гр. Δούναβις, сирій. *Dōnabis*; ст.сл. *Доунавъ* (IX ст.), *Доунáй*, д.серб. *Дунавъ*, д.рус. *Дунай* (рідко *Истръ*); нім. *Donaui*, угор. *Duna*, чes. *Dunáj*, словц. *Dunaj*, серб., хорв. *Дўнав*, словн. *Dōnava, Dunáj, Dipej*, пол. *Dunaj*, рум. *Dunărea*, болг. *Дунав*, тур. *Tuna*; XVI — поч. XVII ст. *Дунаи*, XV—XVII ст. *Дуна, Danubio, Danube* (1769), *Данубий* (XVIII ст.), болг. клич. форма *Дунáфе*, укр. клич. форма *Дунáю*; 2) л. Многи л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Чорнух. р-ні Полтав. обл.; 3) у с. Котовка Магдалин. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 188]; 4) поле, с. Твердині Локач. р-н Волин. обл. [СММПЗУ 1, 242]. Назві однієї з найбільших у Європі р. *Дунáй* (друга за величиною після Волги) присвячена велика наукова література, але загальноприйнятої етимології немає [Никонов, 130—131; ЕСЛГНПР, 53—54; SP 5, 92—94 та ін.]. На сьогодні практично ніхто з фахівців не заперечує генет. зв'язку між основами пд.європ. гідронімів *Дон*, *Дон-ець* (Сіверський), *Дн-іпро*, *Дн-істер*, *Дун-ай* та іран. ГТ **dap-*

«річка, вода» [ЭССЯ 5, 156], але безпосередня мотивація назви *Дуна́й* цим апелятивом сумнівна, бо на час панування іраномовних скіфів у Пн. Надчорномор'ї ниж. частина річки називалася гр. Ἰστρος, скіф. Ματρός, а її верх. частина, куди скіфи не сягали, мала кельт.-лат. назву *Dānuvius*, Δανούβιος, що є онімізованою прикм. формою на *-uvius* у релят.-атрибут. функції з основою і.е. **dānu-* «річка» (< і.е. **dā-* «та (рідина), що тече; текти» [SP 5, 93—94]). У III—IV ст. н. е. готи, які перемістилися в бас. Дунаю перев. з Пн. Надчорномор'я під тиском гунів, передавали гідронім із заміною *-a-* на *-o-* у формі **Dōnawi* / *Dunawi*, яку запозичили праслов'яни, замінивши *-o-* на *-u-* і кінц. *-vь* (< *vi*) на *-jь*, очевидно, за аналогією до антич. назви Дону Τάναϊς та продукт. псл. ГТ **dunajь* «розлив води, повінь; великий потік; глибока річка» [ЕСУМ 2, 145; ЭССЯ 5, 156—157; SP 5, 93—94]. Таке пояснення гідроніма спирається на його антич. фіксації та можливі трансформації в мові різних етносів, що переймали назву й поширювали її на засвоєвані землі. На думку більшості дослідників, важлива культ.-істор. роль Дунаю для різних європ. народів спричинилася до того, що гідронім був міфологізований праслов'янами, а від них частиною прабалтів, оспіваний у фольклорі, зокрема в билинах [Карпенко 2008, 111—119], породив апелятив **dunajь* на позначення будь-якої великої води, річки (а в балтів і білорусів — малої річки, джерела, струмка [Лемцюгова, 160—161; Мурзаев, 193], у сх.-, зх.слов. і балт. мовах, як уважали З. Голомб, К. Мошинський, навіть переносився на Дніпро за його повноводність). Водночас розгалужена система ГТ з основою *дунай-* у цих мовах, а також закріплення балт. топоніма *Дунояй* за невеликими водними басейнами з піщано-наносним рельєфом берегів дозволили окремим ономастам (В. А. Никонову, Т. Лер-Сплавінському) вбачати тут природніший дериват, зв'язок: онімізацію геогр. апелятива в процесі називання балкан. річки та ін. водних об'єктів, що відповідає закономірностям топонім. номінації, а не навпаки. Найдавніше зафіксований стос. Дунаю гідронім Ἰστρος, що стосувався ниж. частини річки, майже однозначно тлумачиться як фрак. за походженням, в основі якого і.е. **is(ə)ro-s* зі вставним *-t-* між *-s-* та *-r-*, співвідн. з д.інд. *išira-* «сильний, могутній, буйний» [ЕСЛГНПР, 64—65]. Скіф. назва Дунаю Ματρός пов'язана з д.інд. *mādati*, *mādatē* «бурлить, б'є струменем, сп'яніюється» або з кельт. (д.ірл.) *maith* «добрий»; пор. алб. *Mati*, чес. *Metuje*, гр. Μάτις- [Фасмер 1, 553]. Ін. гідроніми й назва поля *Дуна́й* постали способом онімізації ГТ *дуна́й* з місц. семант. відтінками; пор. численні топоніми з основою *Дунай-* / *Дунав-* у слов. і балт. мовах [ЕСЛГНПР, 53—54; Мурзаев, 193; NMP 2, 457—458].

Дуна́й-Дністрівська рівнина — пд.-зх. частина Причорноморськ. низовини, яка на зх. обмежена *Дунаєм*, а на сх. — *Дністровським лиманом* [ГЕУ 1, 376]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *рівнина* «досить велика поверхня земної ділянки без істотних западин та підвищень» [СУМ 8, 549] й означенням у формі складносуф. відн. прикм. на *-ська* з основами відповідних гідронімів; пор. заповідник *Дуна́йські плавні* в гирлі *Дунаю*, Кілій. р-н Одес. обл. [ГЕУ 1, 377].

Дурна́, Дурне́, Дурний — численні мікротопоніми або компоненти в складних і складених назвах [СММПЗУ 1, 242; СГУ, 289; Черепанова, 98]. Назви виникли внаслідок субстантивації та онімізації відповідних форм відн. прикм. *дурний* із суф. *-н-*, який має значення «зіпсована, непридатна для вживання чи з неприємним запахом вода», що впливає з семантики твірного псл. **durь*; пор. рос. діал. *дурь* «гній», «гидкий запах (чого-небудь перележаного, перепрілого і т. ін.)», «гній, покидьки, бруд, сміття» [Лучик, 74—75; ЭССЯ 5, 162—163], етимологію спорід. назви р. *Дурніця* п. Турії п. Прип'яті п. Дніпра [Шульгач, 80]. У назвах лісів, урочищ, гір

тощо з основою *Дурн-* актуалізується значення «погана, небезпечна місцевість». Для частини пд.сх. топонімів з основою *Дурн-* імовірно тюрк. походження у зв'язку з ГТ *дур(ак)* «місце, де зупиняються; місце проживання» [ГУ, 173].

Дюрмєнь — гора на пд. Керченськ. п-ва, у межах Криму; *Дюрмен* [ГЕУ 1, 378]. Оронім виник семант. способом від тюрк. діал. *дермен / дюрмен* (< *дег'ирмен*) «млин» [Севортян 1980, 176—177] за ознакою «гора, де стояв млин». Пом'якшення фінали в *Дюрмєнь* відбулося в слов. мовному середовищі у зв'язку з грам. узгодженням ороніма з номенкл. іменем *гора*.

Дяківський кўпол — підвищення (гора) на Донецькій височині, біля с. *Дякове* Антрацит. р-ну Луган. обл. [ГЕУ 1, 378]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *кўпол* у перен. значенні «куляста поверхня або предмет такої форми» [СУМ 6, 404] й означення у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою ойконіма *Дякове*.

Дяківці — бот. заказник держ. значення, Літин. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 378]. Топонім виник семант. способом унаслідок трансонімізації суміж. ойконіма *Дяківці* [АТП, 21], в основі якого колективна назва людей (катоїконім) *дяківці* «жителі або вихідці із с. *Дякове*».

Е

Егіз-Тива́х-1 — карст. порожнина (шахта), пам'ятка природи в Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 1, 379]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *тинах* (кр.тат. *tiynag*) «ставок, загата; калюжа, гребля; водойма» [Бушаков, 151], препозитивним означенням *egiz* (< *egiz*) «високий; підвищений; високе місце» [Мурзаев, 197] і постпозитивним *1* (*один*) у значенні «перший».

Еклізі-Буру́н — найвища вершина масиву Чатирдаг, об'єкт туризму на головному пасмі Кримських гір [ГЕУ 1, 379]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації гібридного за походженням словосп. з опорним тюрк. *бурун* «мис, гірський виступ і т. ін.» [Мурзаев, 103] та іменник. означенням, пов'язаним з н.гр. ἑκκλησία «церква» [Бушаков, 45], букв. «церковна, священна гора» (можливо, тут був середньовічний церковний округ).

Елє́тра — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 1, 384]. Спелеонім, очевидно, гр. походження, виник від гр. ἤλεκτρον «бурштин» [СІС, 195], можливо, через н.лат. посередництво, де *electricus* «бурштиновий, властивий бурштину» [ЕСУМ 2, 163]. Мотивац. ознакою могла послужити наявність у вапняках шахти скам'янілої викопної смоли хвойних дерев перев. жовтого кольору різних відтінків, з якої складається бурштин [СУМ 1, 262].

Еміне-Баїр-Коба́ — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг [ГЕУ 1, 386]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коба* «печера; гірська долина; улоговина; яр» (тюрк.) й означеннями у формі ГТ *баир, байир* «пагорб, горб, підвищення» (тюрк.) [Мурзаев, 280, 64], кр.тат. *bayir* «гора, пагорб, узвишся; схил гори, косогір» [Бушаков, 86], що в препозиції виконує роль атрибутива із семантикою «гірський», і початк. д.тюрк. *ätin* «надійний, вірний» [ДТС, 75]. Зміна тюрк. кінц. наголосу в *Баїр* на початковий відбулася в сх.слов. мовленні.

Еміне-Баїр-Хоса́р — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг [ГЕУ 1, 386]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації тюрк. словосп. з опорним кр.тат. ГТ *хазар* «вирва, провалля, шахта» [Бушаков, 157] і двома означеннями (див. *Еміне-Баїр-Коба*).

- Єнгельсове** — с-ще міськ. типу, Краснодон. м / р Луган. обл. [АТП, 56]; засн. 1923 р. [ГЕУ 1, 387]. Ойконім виник як мемор. назва внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду прикм. на *-ов(е)* з основою призв. класика марксизму-ленінізму *Ф. Енгельса*, імовірно, через посередництво ергоніма.
- Енергодар** — місто, Запоріз. обл.; засн. 1970 р. у зв'язку з будівництвом ДРЕС [ГЕУ 1, 390]. Ойконім виник за моделлю композита внаслідок складання основ іменників *енергія* і *дар* (у місті, крім ДРЕС, побудована ще й АЕС), другий з яких втрачає в топонімії лекс. значення і виконує функцію суфіксоїда; пор. *Цареводар, Новодар, Краснодар, Олександродар* [Бучко, 294].
- Ескі-Кермен** — підвищення в передгір'ях Кримськ. гір, за 25 км на пд. від Бахчисарая [ГЕУ 1, 392]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *керман, кермен* «місто, фортеця» (див. *Аккерман*) й означенням *ескі* (< кр. тат. *eski*) «старий» [Севортян, 306—307], букв. «стара фортеця»; пор. численні топоніми з компонентом *Ескі* в Криму [Бушаков, 104] і в Болгарії [Дим.-Тодорова, 372].
- Есмань** — річки: 1) л. Десни л. Дніпра в Кролевецьк. р-ні Сум. обл.; *Есмань* (1898), *Османь* (1913), *Осман* (1931), *Западна Есмань* (1898); 2) п. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Есмань* (1765—1769), *Ясмань* (1729—1730), *Jeszman* (1913); пор. нп *Есмань* Глухів. р-ну Сум. обл. [СГУ, 190]. Гідроніми мають затемнену етимологію. Як і назву *р. Османь* (правої притоки Свапи в бас. Десни), їхню основу перев. пов'язують з іран. *аста, асман* «камін, камінний» [Никонов, 314; Трубачев, 207]. Така мотивац. ознака може стосуватися і компонента *Асма* в структурі складених крим. топонімів *Асма-Кая* (2), *Асма-Отлак, Юкарн-Асма, Асмакай-Аджи*, хоча його пояснюють і у зв'язку з кр. тат. *аста* «висячий» [Бушаков, 81]; пор. ще *р. Асма* в Криму [СГУ, 24].
- Есхár** — с-ще міськ. типу, Чугуїв. р-н. Харків. обл. [АТП, 456]; засн. 1927 р. у зв'язку з будівництвом електростанції [ГЕУ 1, 392]. Ойконім виник семант. способом від абрєвіатури *ЕСХАР*, що постала під впливом активного в ХХ ст. складноскор. способу словотворення на основі словосп. *електростанція Харкова*. Граф. назву смт *Есхár* переоформлено відповідно до ойконімів чол. роду з великою літерою лише на поч. слова.
- Ечкідáг** — гірський хребет на пд. схилі Головн. пасма Кримськ. гір, за 13 км. на пд. сх. від м. Судака [ГЕУ 1, 395]. Оронім тюрк. походження, виник як композит унаслідок складання опорного ГТ *даг* «гора, гірський хребет» (тюрк.) [Мурзаев, 169] й означення *ечкі* < д. тюрк. *eşki / eşki* «коза» [ДТС, 162], букв. «козяча гора», за ознакою «гірський хребет, де водяться дикі кози».

Є

- Євпаторійська б́ухта** — частина Каламітської зат. Чорн. моря, омиває береги Криму [ГЕУ 1, 396]. Лімнонім виник внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «частина моря, невеликий залив, відносно відокремлений, закритий від впливу штормів» [Мурзаев, 105] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Євпаторія* (див.).
- Євпаторійські озера** — група солоних озер на узбережжі Чорн. моря pobl. м. *Євпаторії* [ГЕУ 1, 396]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та

онімізації словосп. з опорним ГТ *озэра* в мн. й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Євпаторія* (див.).

Євпаторія — місто, в зх. частині Криму [АТП, 254]; *Керкінітіда* (VI ст. до н. е.) [ГЕУ 1, 397; Никонов, 133], як гр. колонія V—II ст. *Керкенитіда* [СЭС, 426], *Евпаторіа* (I ст. до н. е.) [Бушаков, 64; Никонов, 133], місто і фортеця *Гезлев* (кін. XV ст.) [ГЕУ 1, 397], як тур. фортеця XVI—XVII ст. *Гезлєв* [СЭС, 426], *Гезлів* [АТП, 254], *Гєзлєв* [Никонов, 133], *Козлів* [АТП, 254], рос. *Козлов* [Никонов, 133], з 1984 р. — *Євпаторія* [АТП, 254; ГЕУ 1, 397], *Евпаторія* (1981) [СЭС, 426]. Суч. назва надана поселенню д.гр. колоністами наприкін. I тис. до н.е. на честь боспор. царя *Митридата Євпадора* (132—63 р. до н. е.), в основі прізви. якого *евпатор* «благородний» [Никонов, 133], д.гр. *евпатор* «знатний», букв. «народжений від славного отця», що відбилося в кількох топонімах Тавриди [Бушаков, 64]. Попередню назву м. *Керкінітіда* / *Керкенитіда* пов'язують з ойконімом *Керк* (див.) та етнонімом *керкети* [Никонов, 133]. Із завоюванням міста турками в XIV ст. воно було перейменоване в *Гезлев*, тур. *Gözlev*, *Közlev* (< *gözlek* «місце спостереження») [Бушаков, 106], яке після приєднання Криму до Росії в 1783 р. спочатку було переосмислене як *Козлов*, а з 1784 р. офіц. затверджене містом з відновленою назвою *Євпаторія* [АТП, 254].

Євсу́г — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Евсузь* (1837—1839), *Евсухъ* (1874), *Евсю́г(ъ)* (1782), *Евсюк* (1900), *Овсузь* (1775), *Евсюга* (1766), *Авсухъ* (1695), *Явсузь* (1697), *Явсюга* (1571), *Явьсюга* (1642), *Явсюгъ* (1782), *Ковсюгъ* (1781), *Јауса* (2-а пол. XVIII ст.), *Саус(ъ)* (1745), *Своюга* (1804), *Гремяча* (1778), *Гремяча* (1781); пор. с. *Евсузь* (1903), суч. с. *Евсуг* Біловодськ. р-ну Луган. обл. [СГУ, 191]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита, що складається з тюрк. діал. *сув* / *суг* < д.тюрк. *suu* / *sug* «вода; річка» [Мурзаев, 528] та *ев* < кр.тат., тур. *ev* < д.тюрк. *ıy* «житло, дім, юрта». Мотивац. ознакою була «домашня річка, річка побл. житла». Численні варіанти зумовлені різнодіалектним та різномовним засвоєнням гідроніма, а також тенденцією до фемінізації назв річок. Парал. назва *Ковсюгъ* містить перший компонент *Ков-*, мотивований апелятивом *кой* «село, поселення», бл. за семантикою до основи *ев-* [Отін, 65], та опорний *-сюгъ* < *sug* «вода; річка». Імовірним є походження атрибут. *Ков-* від кр.тат. *кой* «вівця», у зв'язку з чим мотивац. ознакою гідроніма могла бути «овеча вода, річка». Слов. гідронім *Гремяча* характеризує річку за її звук. особливостями.

Єла́нець — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 311]; *Криничная* (1786), *Кринична* (1809), *Кринична-Бантича* (1820), *Еланець-Московка* (1820), *Еланец-Новомосковка* (1856), *Еланец Московский* (1926), *Наградовка-Криничка* (1855) [Лобода, 71—72]. Ойконім виник способом трансонімізації назви р. *Яланець* (Гнилий), на якій лежить нп [СГУ, 142]. За деякими джерелами, с-ще засн. на поч. XIX ст. саме як *Гнилий Єланець* за назвою однойменної річки [ГЕУ 1, 400], у якій означення вказує на відповідну якість води (див. *Гни́ла, Гни́лий, Яла́нець*). Найдавніша фіксація *Криничная* постанала внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-н(ий)*, утвореного від ГТ *крини́ця*. Складені ойконіми з основою *Москов-* указують на відношення поселення до розквартированої військ. частини з відповідною назвою, а ін. парал. назви містять компоненти, що є відантроп. мікротопонімами; пор. к. с. *Бантшишева-Наградовка* [Лобода, 72].

Єлисаветград — кол. назва м. *Кіровограда* (див.).

Єлисаветградка — с-ще міськ. типу, Олександрів. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 246]; засн. в 30—40-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 1, 401], *Єлисаветградка* (*Михайлово*) (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Ойконім виник за допомогою суф.

-к(а) в релят. функції від основи означення *Єлисаветградський* (полк), утвореного від назви засн. в сер. XVIII ст. м. *Єлисаветград*, суч. *Кіровоград* (див.).

Ємільчине — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 134]; відоме з 1585 р. [ГЕУ 1, 401], кол. *Межиріччя* [Янко, 133], *Emilczyn* (1881), «dawniej *Międzyrzec*» [SGKP 2, 352], *Ємільчино* (1981) [СЭС, 432]. Суч. ойконім виник як посесив на -ин(е) від пестл. *Ємілька* / *Ємелька* з основою антропоніма *Ємеля* (< *Ємельян*). Істор. назва постала семант. способом від ГТ *межиріччя* «простір, місцевість між двома річками» [СУМ 6, 667].

Єнакієве — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. 1898 р. [ГЕУ 1, 401], за ін. джерелами — 1883 р., *Єнакієво* (1981) [СЭС, 433]. Ойконім виник за допомогою закінч. -е (рос. -о) від трансонімізованої основи прізви. одного з засновників місц. акціонерного товариства *Ф. Є. Єнакієва* [Янко, 133].

Єника — річка, вп. в Гасанську зат. оз. Катлабуг у бас. Чорн. моря; *Єника* (1957), *Еньке* (1979), *Еника* (1960) [СГУ, 192]. Гідронім із затемненою етимологією. Найімовірніше, він тюрк. походження, хоч формально цьому суперечить початк. наголос у назві, що може бути наслідком її адаптації слов'янами. Твірними могли бути тур. *ен*, *уеп* «рукав» [Дим.-Тодорова, 368] або *ен* з тур. *уап* «сторона; боковий» [БЕР 1, 496] та *ик* «течія» [Мурзаев, 231], до яких приєднано закінч. -а для узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*. Менш імовірним є утворення назви від. тур. **епі* «нова» та форманта -к(а) [Янко, 133].

Єні-Сала-З — карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на Довгоруківській яйлі [ГЕУ 1, 401]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним монг.-тюрк. *сала* «притока річки, її рукав; розвиліна; відріг гори; гілка, розгалуження; міжгірна улоговина» [Мурзаев, 493] і двома означеннями: препозитивним *єні* з д.тюрк. *јаї* «новий» [ДТС, 234] та постпозитивним числ. *З* «три, третя».

Єрик — 1) річка, л. Борової л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1731); *Єрик*, *Єрик* (1963—1973), *Єракъ* (1783), *Єрічок*, *Єрочок* (1963—1973); 2) п. рук. Дніпра в Цюрупинськ. р-ні Херсон. обл.; *Єрикъ* (1913) [СГУ, 192]. Гідроніми виникли семант. способом від запозиченого з тюрк. мов ГТ *єрик* «невелика протока» [ЕСУМ 2, 181], який має розгалужену систему дотичних гідрограф. значень і похідних топонімів перев. від бас. Дону до Уралу [Мурзаев, 202]. Демінутиви *Єрічок*, *Єрочок* указують на незначні розміри річки в бас. Сіверськ. Дінця; пор. ще канал *Великий Єрик*, що з'єднується з Дунаєм, pobl. м. Вилкове Кілій. р-ну Одес. обл. [СГУ, 91]. Зміна кінц. тюрк. наголосу відбулася ще на апелят. рівні під впливом сх.слов. демінутивів із суф. -ик, який постійно є ненаголошеним.

Єрки — с-ще міськ. типу, Катеринопіл. р-н Черкас. обл. [АТП, 506]; відоме з 1-ї чв. XVIII ст. [ГЕУ 1, 402], *wieś Jerki* (1765), *Єрки* (1800), *Єрки* (1924) [Гонца, 82], *Erki*, *Jerki* (1881) [SGKP 2, 356]. Ойконім виник семант. способом від ГТ у мн. *єрик* (див. *Єрик*), який указує на характер рельєфу — полого-хвилясту рівнину, розчленовану річковими долинами, протоками [ГЕУ 1, 402].

Есаулівка — с-ще міськ. типу, Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; відоме з 1777 р. [ГЕУ 1, 402]. Ойконім виник за допомогою суф. -ієк(а) в релят.-посес. функції від прізви. *Есаул*, в основі якого запозичений з тюрк. мов апелятив *есаул*, рос. *есаул* «козачий чин, перший після отамана», укр. іст. *есаул* «ад'ютант; той, хто відав стройовою службою» (XVII ст.), *осавул* «виборна службова особа; офіцерський чин у козацьких військах дореволюційної Росії; осавула» [ЕСУМ 4, 217]. Імовірним є безпосереднє утворення назви нп від *есаул*, рос. *есаул*, який у XVIII ст. називав чин у козачих військах, що прирівнювався до чину ротмістра в кавалерії [СЭС, 434].

Ж

Жабіне око — річка, п. Оржиці п. Сули л. Дніпра (1848); *Жабіно-Око* (1852), *Жабіна Ока* (1903); пор. ще *Жаб'яче око* в бас. Дністра на Тернопільщині [СГУ, 192, 193]. Гідронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *око* «глибоке місце в річці, маленьке гірське озеро» [Мурзаев, 411], укр. діал. *око* «озеро», що функціонує в більшості слов. (< псл. **oko* «озеро») та деяких ін. і.е. мовах; пор. лит. *akis* «яма, ковбаня» [Шульгач, 188—189], *akas* «ополонка», лтс. *aka* «колодязь», вірм. *акн* «джерело; початок струмка» [Мурзаев, 411]. Це давня метафора, яка сформована у зв'язку з переходом соматизму в ГТ та приєднанням означення у формі посесиву на *-ин(е)* від назви землеводної тварини *жаба*. Топоніми (здебільшого гідроніми) з основами *Ок- / Оч-, Окн- / Вікн-*, які пов'язані з давн. народними віруваннями та образним осмисленням навколишнього світу, зокрема водних об'єктів, поширені в різних частинах світу [Лучик, 146; Мурзаев, 410—411; Шульгач, 188—189]. Щодо основи *Жаб-*, то вона продуктивна перев. у назвах невеликих об'єктів з прісною водою (пор. гідроніми *Жабіна, Жабиніць, Жабій, Жабка, Жабник, Жабокрік* та ін. [СГУ, 192—193]) або в назвах боліт, полів, лісів тощо (пор. *Жаб'є, Жабка, Жаби, Жабіне, Жабокраки, Жаб'янка, Жаб'яче* [СММПЗУ 1, 246—247]), які безпосередньо або опосередковано пов'язані з назвою земноводної тварини.

Жадень — село, Дубровиц. р-н Рівн. обл. [АТП, 375]; д.рус. *градъ Жадьнъ*, «ко граду *Жадну*» (1240) [ЕСЛГНПР, 59], *Жаденъ* (1890), *Žadan* (1895), *Žadeň* (1915), *Жадень* (1946) [Пура, 8]. Найдавніші фіксації ойконіма свідчать про його утворення способом субстантивації та онімізації д.рус. *жадьнъ* «бажаний, жаданий; жадний»; у суч. укр. мові слово *жадний*, крім давн. «бажаючий, спраглий», розвинуло негативне значення «скупий» [Грінч. 1, 470], «голодний». Палаталізація кінц. приголосного відбулася відн. пізно за аналогією до посесивів на **-jь*.

Жариха — річка, л. Корчика л. Случі п. Брині п. Прип'яті п. Дніпра в Хмельниц. обл. (1913) [СГУ, 193]. Назва виникла за допомогою суф. *-их(а)* в релят.-атрибут. функції від ГТ *жар, жары* на позначення спекотного, випаленого сонцем або вогнем місця перев. в ліс. місцевості, спорід. зі сх. слов. *гар* «горілий ліс, ділянка вигорілого лісу в результаті стихійної пожежі; оголена земля, яка звільнена від лісу штучним випалюванням дерев; лісова пожежа»; похідні від них топоніми поширені в Білорусі, Україні, зх. регіонах Росії, Польщі, Чехії, Словаччині [Мурзаев, 140—141, 206]; пор. в поліс. мікротопонімії поле *Жарі* (де завжди сонце), ліс *Жарі* (де після пожежі нічого не росте), сінокіс *Жарі* (на якому немає затінку) [СММПЗУ 1, 247], р. *Жарка* на Житомирщині [СГУ, 193].

Жашків — місто, Черкас. обл. [АТП, 501]; відоме з поч. XVII ст. [ГЕУ 1, 402], *Ziaskow* (1613), *Жашковъ* (1829), *Жашків* (1924) [Гонца, 82—83], *Жашков* (1981) [СЭС, 437]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-ovъ*) від антропоніма *Жашко*, який є демінутивом від гіпокористики *Зах / Жах* < *Захарій, Заслав* тощо; пор. пол. прізви. *Zach / Żach*, яке відоме з 1136 р., і численні похідні від нього [Rymut 2, 715—716].

Жбир — кілька назв гір, хребтів, горбів в Укр. Карпатах [Габорац, 135]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *жбир* «скеля, гора; височина; намул, мілина; сіножаті, порослі кушиною та купцями» < псл. **žbirъ*, спорід. з лат. *gibber* «горбастий, бугристий; горб, бугор» < і.е. **geibh-* «гнути, згинати, нагинати» [ЕСУМ 2, 189], що має в говірках семант. відтінки [Габорац, 135].

- Жвань** — річка, л. Дністра, між рр. Матір(сь)ка і Жевка на пд. Вінниц. обл.; *Дзванъ, Звонокъ, Званкъ, Жванъ, Zwan* (1917), *Dzwan, Żwan* (1895), *Говірка* (с. *Говори*), *Заміхівка* (с. *Заміхів*), *Вербова* (с. *Вербовець*), *Батогъ* (1901); пор. с. *Жван* Муровано-Куриловец. р-ну Вінниц. обл., що відоме з XV ст. як с. *Званъ, Жванъ* [СГУ, 194]. Гідронім має затемнену етимологію. Припущення О. М. Трубачова про його походження від іллір. **Zuen-* / **Zuan-*, в основі якого **gheu-n-ta* «яма», привабливе із семант. погляду, але сумнівне зі словотвірного, на що вказує сам автор [Трубачев, 208]. Переконливішою є слов. етимологія назви як субстант. форми дієприкм. **жван(ий)* (< псл. **žvanъ*), похідного від дієсл. *жвати* з нульовою вокалізацією в слабкій позиції редуков. -ь- у псл. **žvati* «жувати», що відбито в місц. апелят. лексиці; пор. бойк. *жванка* «живиця, яку жують як ліки», у зв'язку з чим мотивац. могла бути ознака «річка із сильною, стрімкою течією (яка «зжовує», підмиває берегову лінію)» [Вербич 2009, 60], суміж. гідронім *Жевка* з вокалізованим -ь- як -е- в сильній позиції. Чергування початк. *Жв-* / *Зв-* / *Дзв-* у варіантах гідроніма могло бути зумовленим діал. особливостями й пол. впливом у бас. Сер. Дністра; пор. пол. антропооснови з початк. *Z-*, більшість яких є варіантами відповідних основ з початк. *Z-* [Rymut 2, 755—767]. Похідними від гідроніма є ойконім *Жван*, назва потоку *Жванчик*, а від апелятива **žvanъ* — назва р. *Жванець* з демін. суф. -ець у Кам'янець-Подільськ. р-ні Хмельниц. обл., що мотивувала ойконім *Жванець*, від якого походить гідронім *Жванчик* [СГУ, 194]. Скупчення топонімів з основою *Жван-* у бас. Сер. Дністра свідчить про діал. характер псл. **žvanъ* з гідрогр. семантикою, бл. до значення основи **žer-* «пожирати, жерло; гирло», відбитого в гідронімі *Жерів* (див.). Парал. назви на -ка є відойконіміями, *Вербова* — субстант. та онімізована форма жін. роду відн. прикм. *вербовий* «стос. до *верба*», *Батогъ* — семант. утворення від апелятива *батіг* у перен. значенні «тонка і звивиста, як *батіг*».
- Жвіррка** — с-ще міськ. типу, Сокал. р-н Львів. обл. [АТП, 294]; засн. в 1884 р. [ГЕУ 1, 403]. Ойконім пояснюють як відантроп. назву, утворену від прізвищ пол. льотчика *Жвирка* після його загибелі 1929 р. під тоді ще безіменним нп [Янко, 134]. З огляду на спорід. демін. назву потоку *Жвірчик* у Дрогобиц. р-ні Львів. обл. [СГУ, 194] імовірним є виникнення топоніма за допомогою суф. -к(а) в релят.-атрибут. функції від діал. *жвір* «дрібний білий шлак з-під чавуну», очевидно, запозиченого з пол. мови, де *żwir* «гравій, жорства, щебінка» [ЕСУМ 2, 190], в основі якого після твердого -в- відбувся перехід -i- в укр. -и-.
- Жданівка** — місто, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1922 р.; *Новожданівка* (1941—1966) [ГЕУ 1, 403], *Ждановка* (1981) [СЭС, 437]. Ойконім виник за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від назви шахти ім. *Жданова*, в основі якої прізвищ. радян. діяча А. О. *Жданова*. Істор. варіант *Новожданівка* постав способом основоскладання, перший компонент якого вказував на вік поселення; пор. назви нп з основою *Жданів-* / *Жданов-* у різних обл. України [АТП, 623].
- Жданов** — кол. назва м. *Маріуполя* (див.).
- Жденево** — с-ще міськ. типу, Воловец. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 1, 403]; місц. *Жденьово* [Чучка, 223]. Ойконім виник як посесив на -ев(е) від антропоніма **Жден*, який, очевидно, є діал. фонет. варіантом прізвищ. *Ждан*. Наголос на суфіксі зумовлений місц. вимовою назви нп, від якої утворено прізвищ. *Жденьовський* [Чучка, 223]; пор. похідну від ойконіма назву р. *Жденівка* [СГУ, 194].
- Ждiмiр** — річка, л. Вечі л. Латориці л. Бодрогу п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл. (1957); *Ждiмiр'* (1973), **Zdimir, Ждiмiр* (1935) [СГУ, 194]. Назва виникла як посесив на *-jь від дохристиян. антропоніма *Ждiмiрjь* за продуктивною до XIII ст. д.рус. топомоделлю, яка реалізована в ойконімах

Володимир, Житомир та ін. Спочатку вона, найімовірніше, стосувалася якогось поселення, що належало *Ждимирові*, а згодом способом трансонімізації була перенесена на суміж. річку.

Жебріянська Коса — наливна смуга суходолу в пн.-зх. частині *Жебріянської бухти* Чорн. моря, у межах Одес. обл. [ГЕУ 1, 403]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коса* «вузька наливна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем з берегом; мис» [СУМ 4, 304] й означенням у формі відтоп. прикм. на *-ськ(а)*.

Желанне — с-ще міськ. типу, Ясинуват. р-н. Донец. обл. [АТП, 124]; засн. 1880 р.; пор. зал. ст. *Желанна* [ГЕУ 1, 403], рос. *Желанное*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації рос. *желанный* «бажаний» у формі сер. роду, яка узгоджує ойконім з номенкл. іменем *місце, селище, рос. место, поселение*.

Желань — 1) річка, л. Стугни п. Дніпра в Київ. обл.; «на *Желяню*» (1093), *Желань* (XI ст.), «по *Желань*» (1136), *Борщовка* (1878—1882), *Борщаговка* (1864), *Борщовка* (1887), *Želany* (1913); пор. с. *Жиляне* (1893), с. *Жиляны* (1869), с. *Желяне* (1907), суч. смт. *Жуляни* Святошин. р-ну Київ. обл. [СГУ, 194]; 2) урочище pobl. Києва; д.рус. *Желань*, «на *Желяню*» (1093), «на *Желани*» (1146), «на *Желяню*» (1093), «на *Желани*» [ЕСЛГНІПР, 59]. Топоніми мають затемнену етимологію. Найімовірнішим вважають їх утворення за допомогою псл. суф. **-ань* від балт. **gil-* «глибокий»; пор. прус. *gillin, gillus* «глибокий» [ЕСЛГНІПР, 59], що виглядає досить переконливо. О. П. Карпенко схильна вважати гідронім слов. утворенням, яке постало від ГТ *желень* «мокра, поросла травом низовина в лісі», що зводиться до псл. **želnь* із **žyl(b)нь* «жолоб» [Карп., 80—83].

Жердя — річка, п. Жирика п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Žerdz* (1880—1895), *Жердь*, *Жирецъ* (1913), *Жерди*; пор. с. *Жердя* Чемеровец. р-ну Хмельниц. обл. [СГУ, 195]. Гідронім виник семант. способом від апелювання *жердя* «збір. до *жердина*» [СУМ, 274] за ознакою «місцевість, де заготовляли та зберігали жерді, жердини»; пор. р. *Жердь* у верх. частині Пд. Бугу [СГУ, 195], ур. *Жердак* на Волині «де складали *жерди*» [СММІЗУ 1, 249].

Жеребець — річки 1) л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Жеребець* (1775), *Черный Жеребець* (1920—1926); пор. сл. *Жеребець*; 2) п. Кінської в Запоріж. обл. (1957); *Жеребець* (1913), *Жеребьяча* (1778); пор. нп *Жеребець* (суч. с. Кірово) Орхів. р-ну Запоріж. обл. [СГУ, 195]. Назви виникли семант. способом від демінутива *жеребець*, утвореного за допомогою суф. *-ець* від ГТ *жереб* «жеребок; [ділянка землі]» < псл. **žerbyjъ* < і.е. **gerbh-* «дряпати: насікати» [ЕСУМ 2, 193]; пор. р. *Жеребна* на Волині [СГУ, 195], нп *Жеребки, Жеребецьке* [АТП, 623]. Пов'язування топонімів зі співвідн. назвою тварини (самця кобили) [Стрижак 1967, 56] або її пояснення через семант. зближення з псевдоанімальними *Конка, Кінська* без указівки на відповідні ознаки геогр. об'єкта [Отин 2005, 269] є непереконливими.

Жерів — річки 1) л. Тетерева п. Дніпра в Київ. обл. (1957); *Žerew* (1595), *Žerewica* (1713), *Жерева, Жеревка* (1913), «на *Жереве*» (1545), *Жеревъ* (1892), *Жерейс'ка* (1957); пор. там же нп *Жерева, Жеревілля*; 2) л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Žerew, Žerewa, Žerewica* (1895), *Жеревъ* (1571, 1600), *Жерева* (1888), *Жеревица, Жеревка* (1979); пор. с. *Жерев* Народиц. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 195]. Гідроніми належать до псл. утворень. Існує дві однаково ймовірні версії щодо їхнього походження: 1) від псл. **žer-* «пожирати; жерло» з первісною семантикою «гирло», яка продукт. в гідронімії [Трубачев, 252]; формант **-вь* у твірному апелюванні належить до архаїч. суфіксів детермін. походження; 2) співвідн. з псл. основою **žeru-* < **žrv-* (де *-v-* детермінатив), джерелом якої є і.е. **ger-* «вити, крутити, вер-

тіти; гнути»; пор. укр. діал. *жервоні* «ручні дерев'яні жорна», блр. діал. *бжэрэўка*, рос. діал. *жєрвица*, «велика вудочка, гачок», *жерав*, *жєров*, *жєрав*, «колодязний журавель», *жеравец* «коловорот», серб., хорв. *жрвань* «жорна, ручний млин; ручні жорна» [Карп. 84—85], демін. утворення *Жеравєць* — ручай на Чернігівщині, *Жеравєць* (1785) [СГУ, 195], серб. *Жеравац* — потік, слвн. *Žerjavec* — пр. Сави [Гліаді, 328].

Жива́ — річки: 1) л. Інгульця п. Дніпра в Кіровоград. обл.; *Живая* (1888), *Жива́* (1979); 2) п. Роськи п. Росі п. Дніпра у Вінниц. обл.; *Жива* (1883), *Живка* (1979); 3) балка, пр. Скотуватої л. Татарки л. Самари л. Дніпра; *Живая* (1902) [СГУ, 195]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жів. роду прикм. *живій* (д.рус. *животныи*), який у поєднанні з ГТ *водá* утворив фразеологізм, що виражав сформоване ще в язичн. добу значення «цілюща вода; вода, що дає життя» [Німчук, 122]; пор. дж. *Живні*, *Живі Родники*, *Живун* [Лучик, 72], слов. гідроніми *Живець* [Железняк, 82]. У гідронімах з основою *Жив-*, які називають річки, струмки та ін. об'єкти з рухливою водою, могла відбитися й ін. семантика прикм. *живій* — «те саме, що *жавий*» [СУМ 2, 524]; пор. р. *Живій Донєць* — рукав Сіверськ. Дінця, стр. *Животік* у бас. Прип'яті [СГУ, 195], рос. *живая вода* «та, що швидко тече» [Мурзаев, 208].

Жидáчів — місто, Львів. обл. [АТІ, 280]; відоме з 1164 р. [ГЕУ 1, 404], припускають, що засн. під назвою *Удечів* [Янко, 135], але в наукових джерелах д.рус. ойконім *Удечь* не пов'язують із суч. *Жидáчів* [ЕСЛГНПР, 165], *Żydaczów* (1895), *Zudoczow*, *Sudoczwoia* (1360, 1375, 1390) [SGKP 14, 880], *Жидáчов* (1981) [СЭС, 442]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма **Жидач*, співвідн. з *Жидáк*, в основі якого виділяють або особ. ім'я *Жидь* (< *Жидислав* < *жьдати славу*), або апелятив *жидáк* «ніж із дерев'яною ручкою» [Чучка, 224]. Імовірним є його зв'язок з експрес. **жидак*, утвореним від д.рус. етноніма *жидь*, як *прусак* від *прус*; пор. назву р-ну в Києві *Жидове*, утворений від неї мікротопонім *Жидовьськє ворота* [ЕСЛГНПР, 59], відантроп. ойконім *Жидичинь* у Волинськ. землі [Шульгач 2001, 47], *Żydyszyn* — варіант прізви. *Жидик* [Чучка, 224].

Жидь — річка, п. Роськи п. Росі п. Дніпра у Вінниц. обл.; *Жидь* (1883), *Жиді* (1975) [СГУ, 196]. Гідронім виник семант. способом від незафіксованого апелятива **жидь* «грузька рідина», утвореного за допомогою **-ь* у збір. функції від псл. **židь, židьь* «рідкий» [Черных 1, 302], як *гладь* від *гладкий*, *твердь* від *твердій*. Варіант назви *Жиді* вказує на мн. грузьких місць у руслі чи на узбережжі річки. Його пов'язують з рос. діал. *жиди* «лісові чорти», що відбиває через гідронім псл. язичн. міфологію [Железняк, 69—70]; пор. можливо похідну від нього назву лісу *Жиди* і болот. місцевість *Жидівка* на Волині, які місц. жителі пояснюють через відношення до етноніма *жид* [СММПЗУ 1, 249]. М. Фасмер не бачить етимол. зв'язку між рос. *жидкий* «рідкий» і діал. *жиди* «лісові чорти» [Фасмер 2, 53], хоча саме болота з рідкою трясовиною і відповідні ліси ще з язичн. часів вважалися найприроднішими місцями, де водилися нечисті сили.

Жижі́ва — річка, п. Стрия п. Дністра у Львів. обл. (1957), витікає з-під хр. *Жижава*; ліс *Жижава*; *Żyżawa*, *Zyżawa* (1895), *Zыжава*, *Zyżawa* (1917), «*Zizowa dambrowa nad Zizawą rzeką*» (1564), *Zizawie* (1570), *Zизава* (1895), *Жижева* (1979), *Жижава* (1971) [СГУ, 196]. Гідронім належить до давн. утворень із суф. *-ава* (< **-ava*) в атрибу. функції, приєднаним до діал. ГТ *жижа* «грузьке болото» [СНГТК, 74] (< псл. *židьь* «рідкий») (див. *Жидь*) або до апелятива *жижа* «вогонь, гаряче» (< псл. **žegti, žьgo* < **gegti* «горіти; палити») [ЕСУМ 2, 191] для вказівки на випалену місцевість (перев. у лісі); пор. хребет і ліс *Жижавка* біля витоків річки, назви потоків *Жижавка* (2) [СГУ, 196], а також апелятив *жижавка* на позначення кропиви [СММПЗУ 1, 155], яка характеризується властивістю обпикати тіло.

- Варіанти топооснови *Жиж-* / *Зиж-* / *Зиз-* виникли під впливом пол. мовлення, у якому поширена взаємозаміна звуків [з] — [ж].
- Жижівський заказник** — бот. заказник держ. значення, Заліщиц. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 1, 405]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою топоніма *Жижіва* (див.).
- Жи́ра́к** — річка, п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Тернопіл. обл. (1957), *Жаракъ* (1887), *Żyrak* (1895), «реки *Жи́рака*» (1888—1903) [СГУ, 196]. Гідронім виник семант. способом від апелювання **жирак* «щось багате на корм», в основі якого ГТ *жир* «кормове місце в річці, озері; місце нересту риб» [Мурзаев, 208], що розвинувся з д.рус. *жиръ* «пасовисько; багатство» (< псл. **žirъ*) [ЕСУМ 2, 198]; пор. рос. *жира́къ* «жирна, тучна людина або тварина», *сало-жира́къ* (друга виварка або вижарка, після якої залишається одна шкварка, вишкварки) [Даль 1, 543]. Спорідн. є гідроніми *Жировець* в бас. Тетерева л. Дніпра, хорв. *Žiravac*, *Жировац*, пол. *Żyrnica* [Ліаді, 329], які вказують на відповідні властивості води.
- Жи́томир** — місто [АТП, 126]; засн. в IX ст. [ГЕУ 1, 405], припускають — у 884 р., перша згадка в літописі — 1240 р. [Никонов, 141], д.рус. *Житомель*, *Житомль* [Фасмер 2, 57], *Жи́томир* (1981) [СЭС, 444]. Ойконім виник як посесив на **-їь* від д.рус. особ. імені *Житомѣръ* або *Житомиръ*. Основа назви збіглася з антропонімом унаслідок ствердіння в укр. мові сонор. *-р-*, який після занепаду редукованих «поглинув» палатал. **-j(ь)*. Д.рус. варіанти на *-ль* також постали за допомогою **-їь* від форми антропоніма *Житомъ* [Шульгач 2008, 244], у якому після губ. *-м-* відбулася закономірна зміна *-j-* на *-л'-*, що дало кінц. *-мль*.
- Житані** — село, Володимир-Волинськ. р-н Волин. обл. [АТП, 38]; д.рус. *Житань*, «на *Житани*» (1261, 1283) [ЕСЛГНПР, 59]. Ойконім пояснюють як дериват на *-ань* від *жито*, утворений за ознакою «місце, де засівали хліб» [ЕСЛГНПР, 59]; пор. с. *Житне* на Сумщині [АТП, 403], яри (3) *Житній*, р. *Житниці* [СГУ, 196], гідроніми *Житный* у Росії, *Житни* (2) в Сербії (< серб., хорв. *жітан* «хлібний, який родить хліб») [Ліаді, 329]. Логічним є припущення про виникнення ойконіма як посесива на **-їь* від особ. імені *Житанъ* [Шульгач 2001, 48], але його не виявлено в слов. антропоніміконі.
- Жме́ринка** — місто, Вінниц. обл. [АТП, 14]; засн. у 2-й пол. XIX ст. [ГЕУ 1, 412], як відоме з XVIII ст., *Жме́ринка* (1981) [СЭС, 444], *Zmierzynka*, *Zmerynka*, *Žmirinka* (1895) [SGKP 14, 650]. Ойконім виник способом трансонімізації компонента *Жмеринка*, який входив до структури складених назв давн. сс. *Велика Жмеринка* і *Мала Жмеринка*, між якими лежить місто [Янко, 136] (можливо, суч. *Жме́ринка* постала на місці *Великої Жмеринки*, яка не фіксується у відповідних джерелах за наявності *Малої Жмеринки* [АТП, 15]). Щодо етимології назви, то вона продовжує залишатися неясною [Никонов, 141; Фасмер 2, 58—59]. Відн. пізніє виникнення ойконіма не дає підстав для його пов'язування з антич. етнонімом I тис. до н. е. кіцїрїої «кіммерійці», д.євр. *Gomer*, груз. *gmiri* «велетень» [Фасмер 2, 58—59]. Імовірнішим видається походження назви нп у зв'язку з рос. твер., пск. *жемерá*, кур. *жемері́ха* «вижимки або залишки; гуща, осад» [Даль 1, 527], укр. пд.-сх. *жемеріння* «макуха», що зводяться до основи дієсл. *жа́ти* (*жму*), рефлексів якої виявляють закономірне чергування *a / e / u / o*, пов'язане з псл. **žeti*, **žьtr* < i.e. **get-* «охоплювати, стискати» [ЕСУМ 2, 189]. У такому разі ойконім *Жмеринка* постав за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від утраченого мікротопоніма (посесива) **Ж(e)мерин* з основою незафіксованого антропоніма **Ж(e)мера* або за допомогою *-инк(a)* в релят.-посес. функції безпосередньо від зазнач.

- прізвищ.; пор. назви поселень аналог. типу *Зарубинка, Савинка, Ольгинка, Шульгинка, Чаплинка* та ін. [Бучко, 90—92].
- Жовква** — місто, Львів. обл. (див. *Нестеров*).
- Жовта** — річки (7) та означення в складених гідронімах перев. Сх. та Центр. України [СГУ, 197]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації прикм. *жовтий* у формі жіноч. роду, яка узгоджує назви з номенкл. іменами *річка, балка*. Мотивац. ознакою послужив жовтий колір води, дна або ґрунту на узбережжі об'єктів; пор. ще гідроніми *Жовтенька* (5), *Жовтий* (2) [СГУ, 197].
- Жовтень** — с-ще міськ. типу, Галиц. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 189]; відоме з 1435 р., до 1939 — *Єзупіль* [ГЕУ 1, 412]. Суч. ойконім виник у радян. часи як мемор. назва від символ. позначення Жовтневої революції — *Жовтень*; пор. ще 5 нп з такою назвою і численні ойконіми *Жовтневе* перев. в пд. та сх. частині України [АТП, 624]. Істор. назва *Єзупіль* постала способом основоскладання пол. особ. імені *Єз- / Єж-* і ГТ *пóле / піль*; пор. назву с. *Jeżopole, Jeżepole*, численні ойконіми *Jeżow, Jeżowa, Jeżewo, Jeżowa, Jeżowe, Jeżow* у Польщі [NMP 4, 191—195].
- Жовті Води** — 1) місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 76]; засн. в кін. ХІХ ст., до 1957 р. — *Жовта Річка* [ГЕУ 1, 412], *Жовта Ріка* [Янко, 138], *Жёлтые Воды* (1981) [СЭС, 439]; 2) річка в м. *Жовті Води* (1959); *Желтые Воды* (1698), *Жовтой Воды* (1979); пор. зал. ст. *Жовта Річка* (1966) [СГУ, 197]. Ойконім виник способом трансонімізації гідроніма, який постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. *жовті води*, що вказувало на колір води в річці. За аналог. ознакою і таким самим способом сформувалися варіанти істор. назви поселення, які було замінено суч. ойконімом для протиставлення міста суміж. зал. ст. *Жовта Річка*.
- Жовтнєве** — с-ща міськ. типу: 1) Новолин. м / р Волин. обл. [АТП, 37]; *Могильно* (1453) [Шульгач 2001, 48]; 2) Лугин. р-н Житомир. обл. [АТП, 140]; засн. 1960 р. [ГЕУ 1, 412]; 3) Білопіль. р-н Сум. обл. [АТП, 389]; засн. 1940 р. [ГЕУ 1, 412]. Ойконіми виникли як мемор. назви внаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду прикм. *жовтнєвий* у символ. для радян. доби значенні «соціалістичний»; пор. численні ойконіми *Жовтневе* в Україні [АТП, 624], зокрема кол. місто з такою назвою, що нині є частиною м. Миколаєва, рос. *Жовтнёвое*, до 1938 р. — *Богоявленск* [СЭС, 444], істор. ойконім якого мотивовано назвою православного свята *Божого явлення*, коли було засн. поселення. Істор. назва волин. нп *Могильно* постала таким самим способом від форми сер. роду відн. прикм. на *-ний*, похідного від *могіла* (див. *Могіла*).
- Жовтнєве водосховище** — вдсх., *Жовтнев.* р-н Миколаїв. обл. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням, утвореним шляхом конверсії хороніма *Жовтневий*.
- Жолонь** — річка, п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Желонь, Желонка* (1913); пор. нп Жолудівка, кол. *Жолонь-Ситівка* Овруц. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 198]. Суч. форма гідроніма є фонет. варіантом вихідного *Желонь*, в основі якого звук *-е-* закономірно перейшов в *-о-* після твердого шипл. *ж-*, що відбулося в парал. утвореннях *Желень / Желонь / Жолонь / Желань*, які походять від балт. **gil-* «глибокий» або псл. **želnъ* <**zel(b)nъ* «жолоб» (див. *Желань*). Форма *Желонка* є демінутивом на *-к(a)* від інваріанта гідроніма, як і назва р. *Желонька* п. Грязиви п. *Жолоні* п. Прип'яті п. Дніпра [СГУ, 198].
- Жонка** — річка, л. Пруту л. Дунаю; витікає з-під гори *Женець* на схилах Горгану; *Zonka* (1895), *Zenka* (1786), *Zonke* (1787), *Zonkie* (1786), «nad Rzeką Ząką», *Zenka, Zonka* (1950), *Жонка* (1960—1965) [СГУ, 199]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від реконструйованого псл. **žepъ*, що міг мати значення «швидка течія річки, потік», з основою

- псл. **gznati* (*ženp*) «гнати (жену)» за ознакою «вода, яка із силою гонить, мчить між берегами» [Вербич, 29]; пор. потоки *женчик* на Івано-Франківщині, *Жон* у бас. Дністра на Львівщині [СГУ, 195, 199].
- Жорнівський заказник** — орніт. заказник держ. значення, Києво-Святошин. р-н Київ. обл. [ГЕУ 1, 413]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою ойконіма *Жорнівка* в тому ж р-ні [АТП, 217]; пор. ще річки (2) і потік *Жорнівка* [СГУ, 199].
- Жуків Хутір** — ліс. заказник держ. значення, Києво-Святошин. р-н Київ. обл. [ГЕУ 1, 414]. Назва виникла внаслідок трансонімізації відповідного ойконіма, утвореного від словосп. з опорним ГТ *хутір* й означенням у формі посесива на *-ів* з основою антропоніма *Жук*; пор. нп *Жуків* (4), *Жуківка* (3), *Жуківщина*, *Жуків Яр* [АТП, 624].
- Журавка** — 1) балки (23), здебільшого в сх. і центр. частині України [СГУ, 200]; 2) населені пункти (8), перев. в бас. балок з тотожними назвами [АТП, 624]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. *журавка* «будь-яке джерело води» [Янко, 138]. Ойконіми могли постати або семант. способом від суміж. гідронімів, або за допомогою суф. *-ка* в релят. функції від апелятива з основою *журав-* на позначення *журавлини* «клюкві, яка росте на болотах, де водяться журавлі» [ЕСУМ 2, 210]; пор. рос. діал. *журава* «клюкві» [Мурзаев, 209].
- Журавліний заказник** — орніт. заказник держ. значення, Сум. р-н та обл. [ГЕУ 1, 414]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-н(ий)* з основою апелятива *журавель* «великий перелітний птах з довгими ногами, що живе на болотах» [СУМ 2, 547].
- Журавлівська Діа́ча** — бот. заказник держ. значення, Тульчин. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 1, 414]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* «будинок за містом для відпочинку», спец. «лісова ділянка», запозиченим з рос. мови (рос. *да́ча* < псл. **datja*, пов'язане з **dati* «дати») [ЕСУМ 2, 15], й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-івськ(ий)* з основою суміж. ойконіма *Журавлівка* [АТП, 30].
- Журавне** — с-ще міськ. типу, Жидачів. р-н Львів. обл. [АТП, 280]; відоме з 2-ї пол. XV ст. [ГЕУ 1, 414], *Žurawno* (1895) [SGKP 14, 864]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *журавний* з основою діал. *журав* «журавель»; пор. відповідники в сусід. мовах: пол. *żuraw*, слвц. *žerjav* < псл. **žeravjь*, *žeravъ* «журавель» [ЕСУМ 2, 210].

3

Забара — річки: 1) л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Жорновка* (1913), *Забора* (1953); 2) л. Замчиського (Ставу) п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Забора* (1957); обидві в Рівн. обл. [СГУ, 201]; 3) населені пункти (5) [АТП, 625]. Топоніми, які функціонують перев. на правобережному Поліссі з болот. місцевістю, виникли як назви-орієнтири за допомогою преф. *За-* в простор. значенні від ГТ *бара* «сире місце між горбами, вологе пониззя; калюжа, болото; впадина з вологим лугом; стояча вода, плавні; річка» [Мурзаев, 73], що виявляє давні галиц.-балкан. зв'язки; пор. у тому самому р-ні р. *Забарка* [СГУ, 201], назва якої є демінутивом на *-к(а)*, утвореним від гідроніма (другого) *Забара*, мікротопоніми *Забара* (4) на Волині, з-поміж яких назва болота, поля й лісу з мочарами [СММПЗУ 1, 256]. Варіанти *Забора* зумовлені давн. чергуванням в основі *-бар-* / *-бор-* під

- іллір. впливом [Железняк, 62] або під впливом ГТ *забора* «на дніпровських порогах: ряд, гряда каміння, що прорізає русло поперек течії» [Грінч. 2, 7]. Парал. назва *Жорновка*, очевидно, є відойк. похідним: пор. у Рівн. обл. сс. *Жорнів* і *Жорнівка* [АТП, 624].
- Забарський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Ємільчин. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 2, 5]. Назва виникла способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою суміж. ойконіма *Забаро-Давидівка* [АТП, 135].
- Забіч** — 1) річка, л. Дніпра в Херсон. обл.; пор. ур. *Гнила Забіч* (1967) у Василів. р-ні Запоріж. обл.; 2) рукави (2), п. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Забичь* (1913) [СГУ, 201]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ *забіч* «затишне місце, затишна заводь, бухта зі спокійною течією» [Грінч. 2, 6], *забіч* «затока» на Запоріжжі [Стрижак 1967, 23].
- Заболотів** — с-ще міськ. типу, Снятин. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 200]; відоме з 1579 р. [ГЕУ 2, 5], за ін. джерелами — з поч. XVI ст. як *Zablotów* (1515), *Zablothow* (1579), *Zablotów* (1785—1788) [Худаш-Демчук, 104—105]. З огляду на посес.-релят. функцію *-ів / -ов* у слов. ойконімії найімовірнішим є відантроп. походження назви від незасвідченого прізви. **Заболотъ* [Худаш-Демчук, 105], хоча можливим є її утворення за аналогією до високопродук. посесивів на *-ов / -ів* від ГТ *заболоть* «болото» [СНГТК, 75], «по ту сторону болота, за болотом; сире місце» [Мурзаев, 210] або *заболото* «місце за болотом» [СММПЗУ 1, 258], що підтверджує заболочена місцями долина з багатьма старицями, в якій лежить с-ще [ГЕУ 2, 5]; пор. поширені мікротопоніми *Заболото* на Волині [СММПЗУ 1, 258].
- Заболоття** — с-ще міськ. типу, Ратн. р-н Волин. обл. [АТП, 49]; відоме з 1583 р. [ГЕУ 2, 5]; *Zablocie* (1765) [Шульгач 2001, 49]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *заболоття* «місцевість за болотом»; пор. рос. діал. *заболотье* «місце за болотом», «сінокіс за болотом», «низьке заболочене місце», аналог. мікротопоніми на Волині [СММПЗУ 1, 259], нп *Заболоття* (12) на Поліссі та в зх. регіонах України [АТП, 625] і відповідні топоніми в різних слов. мовах [Шульгач 2001, 49].
- Завадка** — річка, п. Стрия п. Дністра (1957); *Zawadka, Ilnik, Ilnicki potok* (1882) *Завадіўка, Заватка* (1979); нп *Завадка* Скол. р-н Львів. обл. [СГУ, 201]. Назва виникла за допомогою суф. *-к(а)* в топонім. функції від апелятива *завада* «перешкода, перепона; трудність» за ознакою «річка з перешкодами на шляху течії». Такою перешкодою могло бути каміння або замуленість річки; пор. парал. назви *Ilnik, Ilnicki potok* з основою апелятива *іл* «намул». Варіант *Завадіўка* постав, очевидно, за аналогією до високопродукт. в ойконімії відантроп. або відфіт. утворень на *-івк(а)*; пор. поширені нп *Завадівка* (9) і *Завадів* (4) [АТП, 625] з антропоосновою в назвах, від яких, очевидно, утворено гідроніми *Завадівка* (2) у Львів. обл. [СГУ, 201].
- Завалля** — с-ще міськ. типу, Гайворон. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 236]; відоме з 1462 р. [ГЕУ 2, 7], *Завальє* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]; пор. *Завалівське родовище графіту* [ГЕУ 2, 7], воно ж графітове *Завальєвське месторождєние* [СЭС, 448]. Ойконім виник семант. способом від укр. діал. *завалля*, синонімом до якого є ГТ *заваль* «яма, провалля в полі; руїна», що походять від дієсл. *завалити* «засипати що-небудь, обвалюючи або розламуючи; зруйнувати» [ЕСУМ 1, 325] як *провалля* від *провалити*, *розваль* від *розвалити*.
- Заводське** — с-ще міськ. типу, Чортків. р-н Тернопіл. обл.; до 1981 — хутір *Липники* [ГЕУ 2, 7]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою анелятива *завод*. Істор. назва постала семант. способом від ГТ у мн. *липник* «липовий ліс» [Грінч. 2, 360]; пор. *липняк* «невеликий липовий ліс» [СНГТК, 110].

- Загórське водосхóвище** — вдсх. на р. Качі (бас. Чорн. моря), Бахчисарай. р-н у Криму [ГЕУ 2, 7]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосхóвище* й означенням, що постало способом трансонімізації суміж. ойконіма *Загírське* [АТП, 259].
- Зáйцеве** — с-ще міськ. типу, Микитів. р / р м. Горлівки Донец. обл. [АТП, 102]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 9]. Ойконім виник за допомогою закінч. -е від антропоніма *Зайцев*, посес. суф. -ев- у структурі якого змінив функцію на ойконімну, або від прізви. *Зáець* приєднанням форманта -еве; пор. ін. відантроп. ойконіми *Зайцеве* (5) [АТП, 626], гідроніми *Зайцева* (11), *Зáйців* (4) [СГУ, 203] і відапелят. назви бб. *Зáяча* (6), яру *Зáячий* [СГУ, 209].
- Зáйчик** — річки: 1) л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Хмельниц. обл. (1913); *Zożaczek* (1895); пор. с. *Зайчики* Волочиськ. р-ну тієї ж обл.; 2) п. Шестеня л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); 3) пр. Бучі п. Звіздалі п. Ужа в Житомир. обл. (1913); 4) пр. Хоролу п. Псла л. Дніпра; *Зайчикъ* (1785); пор. с. *Зайців* Великобогач. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 203]. Назви пояснюють як утворені семант. способом від апелятива *зáйчик* за відношенням до місц. тваринного світу, власне до одного з найпоширеніших виду ссавців в Європі — зайців [Стрижак, 17; Торч.-Торч., 188]. Переконливішою видається мотивація гідронімів апелятива *зáйчик* у значенні «рухомі, сонячні плями, відблиск від води» [Грінч. 2, 44], «світла плямка від сонячного променя, відбита блискучою поверхнею» [СУМ 3, 146], рос. *зáйчикъ* «біла піна на курчавій вершині хвилі» [Даль 1, 670]. Цей висновок підтверджують назви у формі однини в поліс. і частково лісостеп. гідронімії, де вони виникли за ознакою «річка, вода в лісовій місцевості з блискучою від сонячних променів поверхнею»; пор. відсутність таких утворень в ін. розрядах топонімів [АТП, 626; ГЕУ 2, 9; Габорах, 139; СММПЗУ 1, 273; Черепанова, 110]. У розм. мовленні зафіксовано поодинокі відапелят. дрімоніми або назви ділянок лісу на зразок *Зáйчик*, *Олень*, *Синічка*, які мотивовані зображенням відповідних тварин чи птахів на рекламних щитах із закликом берегти ліс, природу.
- Закарпáття** — істор.-геогр. край у Пд.-Зх. Україні, територія, що охоплює пд. узбіччя Карпат та прилеглу до них частину низовини в бас. р. Тиси [ЕУ 2, 715], синонім до суч. *Закарпáтська область*. Хоронім є назвою-орієнтиром, яка виникла преф.-суф. способом за допомогою конфікса *За...-ja* в простор. значенні «місцевість за об'єктом, названим твірним словом» від ороніма *Карпáти*; пор. численні топоніми з основою *Закарпат-* [ГЕУ 2, 9—16].
- Закітня** — річки: 1) л. рукав Дніпра в Херсон. обл.; *Закитня* (1913); 2) л. рукав Дніпра в Запоріз. обл.; *Закотной Каур* (1979); пор. оз. *Закітне*, *Закітьне*, *Закитное* в Запоріз. обл. (1979) [СГУ, 203]. Назви виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на -н(я), утвореного від апелятива *зáкот*, діал. *закóта* «відгорнутий назовні край чогось» (< *котіти*, *катáти* < псл. **kotiti* «кидати, перевертати; котити») [ЕСУМ 3, 58—59] за ознакою «відгалуження річки; відгорнута частина території» [Стрижак 1967, 13—14]; пор. с. *Закітне* Краснолиман. р-ну Донец. обл. [АТП, 118]. Голос. [i] на місці корен. [o] розвинувся в новозакритому складі.
- Закрéвський Бір** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Городищ. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 2, 17]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бір* «сосновий ліс» (< псл. **borъ* «сосна; сосновий ліс» [ЕСУМ 1, 200]) й означенням у формі відн. прикм. на -ськ(ий) з основою топоніма **Закревське*; пор. ойконім *Закревське* на Чернігівщині [АТП, 539].

Закупнє — с-ще міськ. типу, Чемеровец. р-н Хмельниц. обл.; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 18]; *Закупне*, *Закупну* (1765), *Закупно* (1784), *Закупня* (1800), *Зокупна* (1820), *Закупна* (1862), *Закупная* (1888), *Закупне* (1938), *Закупное* (1979) [Торч.-Торч. 190]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду прикм. *закупний* невідомого походження. Якщо виходити з первинності та достовірності кінц. наголосу в ойконімі *Закупнє*, то твірним був прикметник *закупний* «закупівельний; той, що має стосунок до закупівлі»; пор. зх. *закупи* «те саме, що закупівля», заст. *закуп* «у Київській Русі — бідний селянин, який одержав позичку від землевласника і став залежним від нього» [СУМ 3, 173, 174]. Якщо брати за основу варіант ойконіма з корен. наголосом *Закупне*, який подають у своїй праці Н. М. і М. М. Торчинські, то підтримка ними думки С. Д. Бабишина про зв'язок назви з ГТ *купа* [Торч.-Торч., 190] виглядає прийнятною, але з поправкою на безпосередню мотивацію топоніма відн. преф.-суф. прикметником *закупний*.

Залізна — 1) балки (4) в бас. Сіверськ. Дінця й Азовськ. моря; 2) потік, с. Виннички Пустомит. р-ну Львів. обл.; 3) річки: в бас. Сіверськ. Дінця; *Желъзна* (1769), *Желъзная* (1880), *М. Желъзная* (1782) і в бас. Кагамлика л. Дніпра; *Зализна* (1852), *Зализко* (1852), *Зализно* (1848); пор. ще р. *Залізна Вода* в бас. Зх. Бугу на Львівщині [СГУ, 204]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *залізний* «який містить у собі залізо, багатий на залізо» [СУМ 3, 189]; див. [Вербич 2009, 63]. Варіанти з основою *Желъз-* відбивають рефлекс псл. **želězo* «залізо», яке дало на укр. ґрунті спочатку *желізо*, потім *зелізо* внаслідок регрес. асиміляції [ж] до наступного [з], а зближення початк. *зе-* з преф. *за-* спричинило форму *залізо* [ЕСУМ 2, 229]. Поширення гідронімів перев. на сх. і зх. України зумовлене значними покладами залізняка й залізної руди в цих регіонах; пор. р. *Залізна Вода* у Львів. обл., руч. *Залізне* в бас. Сіверськ. Дінця, потік *Залізний* у Рівн. обл., поліс. рр. *Залізніак* (2) [СГУ, 204, 476—477].

Залізниця — річки: 1) л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; *Желъзниця*, *Мутвица* (1913), *Струга* (1953); там же торф. *Железниця* (1959), *Zieleznica* (1895); 2) п. Льчі л. Іллі л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Желъзниця* (1913); пор. нп *Залізниця*, нині приєднаний до м. Ківерці Волин. обл. [СГУ, 204]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від прикм. *залізна* (вода) «яка містить у собі залізо, багата на залізо» (див. *Залізна*). До цього типу належать гідроніми *Глінниця* (3), *Ільниця* (2), *Кам'яниця* (2), *Рудниця* [СГУ, 137, 222, 235, 479]. Поширеність таких назв у різних слов. мовах дозволила реконструювати праформу **želěžnica*, яка могла постати внаслідок онімізації анелятива **želěžnica* «(вода) кольору заліза» [Шульгач, 329]. Парал. назва *Струга* постала способом онімізації ГТ *струга* «невеличка течія на болоті» [Мурзаев, 527], «струмок, струмів» [Грінч. 4, 219], а *Мутвица* — від псл. **motъvica*, збереженого в поліс. говорах; пор. ст.блр. *мутвица* «низьке, болотисте місце», блр. *мутвица* «риболовне місце у формі затоки» [Шульгач, 174], в основі якого псл. **motъnъ* «мутний».

Залізничне — с-ще міськ. типу: 1) Держинська р / р м. Кривого Рога Дніпропетров. обл. [АТП, 77], як належне до Довгинцівськ. р / р м. Кривого Рога; засн. 1930 р. [ГЕУ 2, 18]; 2) Гуляйпіл. м / р Запоріж. обл. [АТП, 170]; засн. 1896 р., до 1936 р. — зал. ст. *Гуляйполе*, до 1961 р. — *селище 20-річчя Жовтня* [ГЕУ 2, 18]; 3) Козятин. р-н Вінниц. обл.; засн. 1945 р. [ГЕУ 2, 18]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *залізничний* «стос. до залізниця». Істор. назви в Запоріж. обл. постали відповідно способом трансонімізації суміж. ойконіма *Гуляйпóле* (див.) і на честь 20-ї річниці Жовтневої революції.

- Залісне** — с-ще міськ. типу, Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 102]; засн. 1957 р. [ГЕУ 2, 20]. Назва виникла способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *залісний*, який указує на знаходження нп *за лісом*.
- Заліщики** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 417]; відоме з 1340 р. [ГЕУ 2, 20], за ін. джерелами — відоме з XVII ст., *Залéщики* (1981) [СЭС, 452], *Zaleszczyki* (1895) [SGKP 14, 345]. Ойконім виник унаслідок транссонімізації родової назви першопоселенців на прізви. **Заліщик* у мн.; пор. буков. прізви. *Заліщук* [СПЧ, 149], ст.пол. *Zalaszczuk, Zaleszczyk, Zaleszczuk* (XIV—XV ст.), утворені преф.-суф. способом від *za + las, zalasem* [Rymut 2, 721—722], точніше — від *за ліском* (пол. *zalaskem*), у якому перед *-iki відбулося чергування *-ск- / -сч- (-щ-)*. Імовірним є виникнення ойконіма семант. способом від назви людей за місцем проживання **заліщики*, яка указувала на вихідців з відповідної місцевості; пор. мотивац. бл. назви сс. *Залісці*, дві з яких на Тернопільщині, *Заліски, Заліське* [АТП, 627].
- Заліщицька Дібрóва** — бот. пам'ятка природи держ. значення, *Заліщиц.* р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 2, 20]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дібрóва* «листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб» [СУМ 2, 296] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ск(ий) / -цьк(ий)* з основою ойконіма *Заліщики* (див.).
- Залóжці** — с-ще міськ. типу, Зборів, р-н Тернопіл. обл. [АТП, 419]; відоме з 1483 р. [ГЕУ 2, 21], *Залізиці, Založce* [Янко, 141], *Založce, Zalošce, Zalošce Stare i Nowe* (1895) [SGKP 14, 354]. Ойконім виник семант. способом від назви людей за місцем проживання **заложці* «ті, що живуть *за логом*», утвореної за допомогою конфікса *за-...-ці*; пор. діал. лог «заглиблення в рельєфі; яр з пологими зарослими схилами; широка низина; орна земля, яку перестали обробляти» [ЕСУМ 3, 278], «необроблене поле» [СНГТК, 114].
- Замгла́й** — 1) с-ще міськ. типу, Ріпк. р-н Чернігів. обл. [АТП, 547]; 2) річка, п. Десни л. Дніпра в Ріпк. і Чернігів. р-нах; *Замглай* (1785), *Свинь* (1852); пор. смт *Замглай* там само [СГУ, 205]; 3) болот. система, Ріпк. і Городн. р-ни Чернігів обл. [ГЕУ 2, 21]. Назви не виявляють очевидних етимол. зв'язків з апелят. та онім. лексикою укр., слов. та ін. мов, що свідчить про архаїч. походження їхньої основи. З огляду на давн. функціонування й територіальну значимість річки та суміж. з неї болот. системи *Замгла́й*, яка є однією з найбільших в Україні (її площа становить понад 10 тис. га [ГЕУ 2, 21]), можна стверджувати про первинність назви водних об'єктів, яка способом метонімії поширилася на нп у бас. річки. Гідронім або гелонім виник, найімовірніше, як онімізована назва-орієнтир, утворена за допомогою преф. *За-* в простор. функції від незасвідченого апелятива **тьглај* «щось імлисте, насичене водяною паркою, туманом» (про річку, долину, болото тощо), в основі якого псл. **тьгла*, пов'язане з **мъжити* «мжити, мрячити», що виявляє віддалені генет. зв'язки з псл. **мокноти* «мокнути», **мърз(но)ти* «мерзнути» та ін. [ЕСУМ 3, 488, 456]. Рефлексом **тьглај* в укр. мові може бути зх.поліс. кулінарне *магла́й* «молочна страва з тіста і яблук чи вишень» [Аркушин 1, 300], суч. значення якого сформувалося за подібністю збовтаної, сіруватої за кольором рідкої страви до каламутної води, водяної пари, туману. Початк. [а] на місці [ь] в основі розвинулося в такому разі внаслідок вокалізації редукovanого під асимілят. впливом наступного (наголош.) [а]; пор. луг. *Замгла́й* у цій же місцевості [Черепанова, 111], назва якого є фонет. варіантом топоніма *Замгла́й*. Парал. назва р. *Свинь* є морфол. варіантом гідроніма *Свиня́* (див.).
- Замчіське** — річка, п. Горині в Костопіл. р-ні Рівн. обл. [ГЕУ 2, 23]; вона ж р. *Став* [СГУ, 524]. Суч. гідронім виник унаслідок транссонімізації ойконіма, форма якого узгоджується з номенкл. іменем *село*; пор. назву с. *Замчисько* в Дубн. р-ні Рівн. обл. [АТП, 374], ороніми *Замчисько* (2), *Замчіще* (4) в Івано-Франків. обл., утворені семант. способом від апелятива *зам-*

- чисько / замчище «місце, де колись був замок» [Габорака, 142]. Парал. назва річки постала семант. способом від ГТ *став* «водоймище (у прир. чи штучному заглибленні) з непроточною водою; місце розлиття річки, струмка перед загатою» [СУМ 9, 624].
- Заозёрне** — с-ще міськ. типу, Євпаторій. м / р в Криму; *Яли-Майнак* (до 1946) [ГЕУ 2, 23], рос. *Заозёрное*; пор. г. *Заозёрный* у Красноярськ. краї Росії [СЭС, 454]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми сер. роду відн. преф.-суф. прикм. *заозёрний* «той, що знаходиться за озером». Істор. назва *Яли-Майнак* кр.тат. походження. Вона постала способом онімізациі складених ГТ: кр.тат. *ялы* «берег» [Радлов III/1, 166] і *майнак* / *байнак* / *бойнак* «крутий гірський перевал» [Суперанская 1, 154] з тюрк. *бойнаг* «нашийник, ланцюг на шиї» [Радлов IV/2, 1642].
- Западнá** — балки (25), річки (3) перев. в бас. Сіверськ. Дінця й Азовськ. моря [СГУ, 205—206]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациі та онімізациі форми жін. роду відн. прикм. *западний* «впадистий»; пор. *западне озеро* «озеро, яке лежить у глибині плавні і не має сполучення з річкою» [Грінч. 2, 75], яри (12) *Западний*, бб. *Западнэ, Западнjá* [СГУ, 206].
- Зáпитів** — с-ще міськ. типу, Кам'янсько-Буз. р-н Львів. обл. [ГЕУ 2, 23], *Zarytów* (1895) [SGKP 14, 415]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма **Zaput*; пор. буков. прізви. *Zaputáило* [СПЧ, 150], пол. *Zarytowski* «od *zarytać się*» [Rymut 2, 725].
- Заплáта** — 1) гора, с. Стара Гута Богородчан. р-ну Івано-Франків. обл.; *Zaplata* (2000), *Дáльня*; 2) полон. на схилах г. *Заплата*; *Zaplata* (2006); 3) хребет, там само; *Заплати* (2003) [Габорака, 143—144, 446]. В основі суміж. оронімів апелятив *заплáта* «клапоть, шматок, латка» з геогр. значенням «клапоть землі (про полонину)», у зв'язку з чим первинною вважається назва полонини, яка поширилася на дотичні гірські об'єкти [Габорака, 143—144, 446]. Парал. назва виникла внаслідок усічення опорного компонента в незасвідченому складеному оронімі **Дáльня Заплáта* та субстантивациі означення або способом субстантивациі й онімізациі форми жін. роду відн. прикм. *дáльний* «який знаходиться на великій відстані» для протиставлення *Дáльної* (*Заплáти*) *Горішній Заплáти* — назві суміж. гори [Габорака, 101, 119].
- Заповідна** — карст. печера в межах Причорноморсько-Кримської карст. обл., м. Одеса, входить до складу пам'ятки природи *Одеські катакомби* [ГЕУ 2, 24]. Спелеонім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми жін. роду відн. прикм. *заповідний* «який зберігається в первісному стані; незайманий; який перебуває під охороною держави» [СУМ 3, 269].
- Запоріжжя** — 1) територія військ.-політ. організациі укр. козацтва, що становила володіння Запорозької Січі в XVI—XVIII ст., охоплювала суч. Дніпропетров., значну частину Запоріз. і Кіровоград., частково Херсон., Микоїв., Донец. і Луган. обл.; *Запорожжя, Вольності Війська Запорізького низового* [ГЕУ 2, 27]; 2) місто, Запоріз. обл. [АТП, 168]; засн. 1770 р. під назвою *Олександрівська кріпость* [ГЕУ 2, 749], до 1921 р. — *Олександрівськ* [ГЕУ 2, 27], *Олександрівське, Олександрівська фортеця* [ГЕУ 2, 27], *Александровская крепость*, з 1906 р. г. *Александровск* [Никонів, 144], *Запорóжьє* (1981) [СЭС, 457]; 3) с-ще міськ. типу Краснолуц. м / р Луган. обл. [АТП, 56]; засн. 1913 р. [ГЕУ 2, 27]. Хоронім виник семант. способом від преф.-суф. назви-орієнтиру *запорóжжя* «місцевість за порогами (Дніпра)», в основі якої ГТ *поріг* «кам'янисте поперечне підвищення дна, що порушує спокійну течію річки» [СУМ 7, 260] (< псл. **porǫz* «поріг; суцільна масивна колода»; пор. збір. діал. *запорóжжя* «ті, що на весіллі за порогом хати» [ЕСУМ 4, 522], істор. назву козац. держави *Запорóзька Січ*. Ойконім, що в Запоріз. обл., постав унаслідок трансонімізациі хороніма *Запорóжжя* / *Запоріжжя*, який способом синекдохи перенесено з істор.

- території на її частину — нп. Унаслідок трансонімізації або онімізації ГТ *Запоріжжя* утворено назву смт у межах м. Красний Луч на пд. Луганщини; пор. у бас. Міусу б. *Запорізька*, у бас. Сіверськ. Дінця яри *Запорізький* і *Запоріжій* [СГУ, 207], ойконіми *Запоріжжя* й *Запорізьке* перев. в центр. і пд.-сх. частині України [АТП, 628]. Істор. назву суч. обл. центру *Олександрівське* утворено способом субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський* з основою імені командувача 1-ю рос. армією *Олександра Голіцина* [Янко, 141], а внаслідок морфологізації ад'єктива сформувався релятив на *-ськ*.
- Зарічне** — с-ще міськ. типу, Рівн. обл. [АТП, 376]; відоме з 1480 р., до 1946 — *Погост Зарічний* [ГЕУ 2, 32], кол. *Погост* [Янко, 142], *Zargeszne* (1895) [SGKP 14, 435], *Зарѣчное* (1981) [СЭС, 457]. Суч. ойконім виник унаслідок усічення в структурі істор. назви опорного компонента *Погост*, що постав від д.рус. *погостъ* «у Київській Русі — місце торгу й адміністративно-територіальна одиниця» (< псл. **po-* + **gostъ* «гість, чужинець») [ЕСУМ 1, 517], та наступної субстантивації означення *Зарічний* (< *зарічний* < *зіркою*), яке за допомогою закінч. *-е* узгоджує назву нп з номенкл. іменем *селище*, до 1959 — село.
- Зарубинці** — село, Канів. р-н Черкас. обл. [АТП, 505]; *Zarubience* (1765), *Зарубинці* (1924) [Гонца, 91]. Ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей за місцем походження *зарубинці* «вихідці з м. *Заруба* в Київськ. землі». Твірний ойконім *Зар'бъ* (1096), що стосувався д.рус. містечка побл. суч. с. *Зарубинці* в Канів. р-ні, постав семант. способом від д.рус. *зарубъ* «засіка, укріплення з повалених дерев» з дієсл. основою **гъb-*, відбитою в кількох апелятивах на позначення ліс. вирубок; пор. назву броду *Зарубъ* на Дніпрі побл. кол. м. *Заруба* в Київськ. землі, яка фіксується в літописах з 1223 р. [ЕСЛГНПР, 60—61]. Ойконім дав назву відкритій побл. с. *Зарубинці* відомій *зарубинецькій культурі*, яка належала сх. частині праслов'ян II ст. до н.е. — II ст. н. е. і започаткувала виокремлення сх. слов. племен та діалектів.
- Заставна** — місто, Чернівець. обл. [АТП, 521]; відоме з XVI ст., рідко *Заставня* [ТЦРЧО, 30], *Заставна* (1981) [СЭС, 458]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм., утвореного преф.-суф. способом від сполучення слів *за ставами*, що вказувало на мн. відповідних об'єктів на околицях нп [ТЦРЧО, 30]. Імовірно є походження назви від прикм. *заставна* з основою істор. *застава* «місце в'їзду до міста або виїзду з нього, яке охоронялося; пост, створюваний на центральному шляху для збирання з проїжджих мита, податків і т. ін. за проїзд або перевезення товарів» [СУМ 3, 326]; пор. с. *Застава* у Львів. обл. [АТП, 287].
- Затишшя** — с-ще міськ. типу, Фрунзів. р-н Одес. обл. [АТП, 34]; засн. 1865 р. [ГЕУ 2, 34]. Ойконім виник семант. способом від апелятива *затішшя* (рос. *затішье*), що характеризував місцевість як безвітряну, затишну; пор. *затішок* «тихе місце, захищене від вітру, течії і т. ін.» [СУМ 3, 351].
- Затінки і Терес'янка** — бот. заказник держ. значення в Рахів. р-ні Закарпат. обл.; *Урочища Затінки і Терес'янка* [ГЕУ 2, 34]. Топонім виник унаслідок лексикалізації суряд. сполучення назв суміж. ур. *Затінки* і *Терес'янка*, на території яких знаходиться заказник; пор. його парал. назву.
- Затічка** — с-ще міськ. типу, Білгород-Дністровська м / р Одес. обл.; засн. 1909 р. [ГЕУ 2, 35], *Затічка* (1981) [СЭС, 459]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *затічка* «частина океану, моря, озера, річки, що врізається в суходіл; бухта» [СУМ 3, 354] (с-ще лежить на піщаному бер. Шаболацьк. лим. та Чорн. моря).
- Затіч** — річки (3), ліві притоки Дніпра в Запоріж. обл., рукави (2), п. Дніпра на Херсонщині та л. Свиги л. Десни л. Дніпра на Сумщині [СГУ, 208]. Гідро-

- німи виникли семант. способом від ГТ *затон* «розлив; вода, що затопила землю» [Григч. 2, 108]; пор. рр. *Затон Другий*, *Затонець* у бас. Дніпра на Запоріжжі [СГУ, 208].
- За́хідна Украї́на** — істор.-геогр. назва земель України, що становлять територію теперішніх Львів., Івано-Франків., Тернопіл., Волин. і Рівн. обл., а з XII ст. входили до складу Галицьк. та Волинськ. князівств, що в 1199 р. об'єдналися в Галицько-Волинське князівство [ГЕУ 2, 35]. Хоронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного *Україна* (див.) означення *Західна*, що вказувало на відповідну частину території етнічних земель українців; пор. *Східна Україна*.
- Захі́дне** — с-ще міськ. типу, Чернігів. м / р Чернігів. обл. [АТП, 531]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *західний*, який указує на знаходження поселення у відповідній частині м. Чернігова; пор. сс. *Західне* (5) в ін. обл. України [АТП, 629].
- За́хідний Буг** — річка, п. Вісли; *Bug* (1564—1565), *Бугъ* (*Богъ*) (1018), д.рус. *Бугъ*, блр. *Буг*, д.чес. *Bug*, пол. *Bug*, лат. (XII ст.) *Armilla*; пор. сс. *Верхобуж* Золочів. р-ну, *Буськ* Буськ. р-ну, *Кам'янка-Бузька*, *Прибужани*, *Забужжя* Кам'янсько-Бузьк. р-ну, *Забужжя* Сокал. р-ну Львів. обл., *Бужанка* Іванич. р-ну, *Забужжя* Любомл. р-ну Волин. обл. [СГУ, 208], д.рус. «по *Бугу*», «р'ькы *Буга*» (1018), «на *Бугу*» (1097), «на *Бузь*» (1097), «ни *Боуба* (*боуга*)» (1204), «ко *б(ог)оу*» (1224), «по *Боугоу*» (1279), «до *Бугу*» (1265), «за *Бугою* р'ькою» (1171), *Bug* (1086), *Бугъ* (1376), суч. *Західний Буг* (1979); пор. д.рус. *Б'ужане* [ЕСЛГНПР, 25]. Суч. гідронім сформував відносно недавно синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Західний*, основа якого входить до структури багатьох топонімів [ГЕУ 2, 35—38], до опорного компонента *Буг* у зв'язку з формальним збігом назв рр. *Буг* (Західний) і *Буг* (Південний) (< *Богъ*) в умовах функціонування в одній державі — царській Росії (див. *Півд́енний Буг*). Істор. назва *Бугъ*, *Боугъ* має псл. витоки, які дозволяють реконструювати праформу **Bugъ*, що зводиться до і.е. **bhoug(h)* / **bheug(h)* «гнути, згинати»; пор. псл. **bъgati*, споріднене з д.інд. *bhōgá-h* «вигин, закрут; перстень», д.в.нім. *boug* «перстень», ц.слов. *боугъ* «браслет, armilla» [ЕСЛГНПР, 25], лтс. *bauga* «топке місце біля річки, крута дорога» та ін. [Шульгач, 51]. Мотивац. ознаку кривизни, зігнутості в гідронімі *Бугъ* підтверджує його семант. відповідник (переклад) *Armilla* в лат. мові; пор. ще р. *Збуж* л. Тетерева п. Дніпра на Житомирщині [СГУ, 209]; див. *Буг* (*Західний*).
- Зачаро́вана До́ліна** — геол. заказник держ. значення, Іршав. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 38]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *долина* «рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами» [СУМ 2, 358] й означенням у формі жін. роду пасив. дієприкм. *зачарований* «який зазнав дії чарів або справляє відповідне враження, викликаючи захоплення»; пор. кіноповість О. Довженка «*Зачарована Десна*».
- Зачепи́лівка** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 445]; засн. у XVIII ст. [ГЕУ 2, 38]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізв. *Зачепило*; пор. рос. *Зачепило* в антропонімії Уманщини [Блажчук, 293], прізв. аналог. типу *Покотило*, *Пересадило*, *Прикипило*, *Топчило* та ін. [Кравченко, 173], с. *Зачепилівка* Новосанжар. р-ну Полтав. обл. [АТП, 359].
- Зб́араж** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 418]; відоме з 1211 р. [ГЕУ 2, 39], «около *Збыража* (*збаряжа*)» (1211), «около *Збаража*» (1474), *Збараж* (1401), *Zbarazi* (1545), «подъ *Сборажемъ*» (1654), «pod *Zbarazem*» (1734), *Zbaraz* (1735) [ЕСЛГНПР, 151]. Праформу ойконіма реконструюють як д.рус. **Збыражь*, що є посесивом на **-жь* від антропоніма з другим компонентом *-радъ* **Сзьбырадъ*, **Сзьбарадъ*, який зберігся в рос. мові як *Сбырад*

- [ЕСЛГНПР, 151]. Розвиток початк. З- на місці Сз- в основі Сзбы- (< сз + быти «бути») зумовлений занепадом редукованого й подальшою асиміляцією глух. [с] перед дзвін. [б], а вживання голос. [а] на місці [ы] — асиміляцією первісно ненаголош. [ы] перед наголош. [á] у компоненті -ра́д.
- Збóрів** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 419]; відоме з XII ст. як пос. *Верхоста́в* [ГЕУ 2, 40], *Збóров* (1981) [СЭС, 460]. Ойконім виник як посесив на -ів від збереженого в зх.слов. мовах антропоніма *Збор*; пор. пол. прізви. *Zbor* (1204), утворене від дієсл. *zborzyć* «збурити; знищити» [Rymut 2, 732], ст. містечко *Зборів* (*Zborov*) на пн. Пряшівщини [ЕУ 2, 764]. Етимол. [о] в основі антропоніма характерне для зх.слов. мов (пор. ст.пол. *borzyć* «руйнувати», чес. *bořiti* «тс., ламати, зносити», словц. *borit'* «зносити, ламати» < псл. **ob-oriti* «обвалити, зруйнувати» [ЕСУМ 1, 301], а в укр. мові воно розвинулося в [у]; пор. *бурити* «руйнувати, валити; скидати» [ЕСУМ 1, 301], прізви. *Збурович*, утворене за допомогою суф. -ович від антропоніма *Збур* [Чучка, 231]), що свідчить про пол. або словц. вплив на формування ойконіма. Можливо, спорід. є назва с. *Збора* в Калус. р-ні Івано-Франків. обл. [АТП, 194] і р. *Збóра* в бас. Верх. Дністра, яку пояснюють як семант. утворення від апелятива *збір* «щось зібране» [Вербич 2009, 65—66]. Згада-на в Географічній енциклопедії як д.рус. назва пос. *Верхоста́в* відсутня в лінгв. джерелах (див., напр., [ЕСЛГНПР, 39]). За умови її реальності, вона могла виникнути як композит на основі словосп. *вєрхній став* або ГТ *верх і став*; пор. назву р. *Верхолужа* в бас. Тетерева п. Дніпра на Житомирщині [СГУ, 99], що належить до зазнач. словотв. типу.
- Збруч** — річка, л. Дністра; «з луків *Збручі*» («*zwaných Zbruczami*», 1895), *Збручъ* (1859—1914); *Zebroncze*, *Zebrowcze*, *Подгорець* (1917), *Podorcze* (1772), *Podchorcze* (1786), *Podhorce* (1804), *Zbrucz Bodhorze* (1883), *Подгорце*, *Подгорче* (1887); пор. нп. *Збручівка*, *Збруч* в Хмельниц. обл., *Збручанське* в Тернопіл. обл. [СГУ, 209]. Суч. назву річки пов'язують з місц. ГТ *збручі* «болотисті луки», пол. *zbrucz* «мокра лука» [Вербич 2009, 66; Никонов, 145], який походить від дієсл. *zbrudzić* «забруднити» < псл. діал. **bruditi* «заплямувати, засмічувати, робити брудним» < **brudъ* «нечистоти» [Boryś, 40—41]. Ін. пояснення видаються менш переконливими (див. [Вербич 2009, 66]); пор. знайдене в р. *Збруч* скульптурне зображення слов. божества X ст. *Збруцький ідол* [СЭС, 460]. Давн. за часом фіксації гідронім *Podhorcze* вказує на підгірні витоки річки, яка починається з болот. лук (збручів).
- Збур'ївський Кут** — оз. в пд. частині дельти Дніпра, біля с. *Старої Збур'ївки* в Галопристан. р-ні Херсон. обл.; *Збур'ївський Лиман* [ГЕУ 2, 41]. Лімнонім виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кут* «частина якої-небудь території, місцевості» [СУМ 4, 417] й означенням у формі відн. прикм. на -ськ(ий), похідного від ойконіма *Збур'ївка* (*Стара*). Парал. назва постала аналог. способом на основі ГТ *лимán*.
- Звенигородка** — місто, Черкас. обл. [АТП, 502]; засн. за часів Київської Русі [ГЕУ 2, 41], перша згадка належить до 1394 р, *Звенигородъ*, *Swinigrod* (до 1545), *Звенигородка* (1653), *Zwienogrodka* (1765), *Звенигородъ*, *Дзвиногородка*, *Дзвиногородка* (XIX ст.) [Гонца, 93]. Первинна форма ойконіма *Звенигородъ* виникла семант. способом від д.рус. ГТ *звенигородъ* (< псл. **zъpnigordъ*) «укріплене місце, де давонили під час наближення ворога», який відбився в топонімах різних слов. мов; пор. м. *Звенигородъ* в Галицьк. землі, відоме з літописів XI—XIV ст. [ЕСЛГНПР, 61—62]. Суч. назва сформувалася в XVII ст. внаслідок приєднання суф. -к(а) в демін.-релят. функції під впливом високопродукт. моделі на -к(а) в топонімії XVI—XXI ст. Від неї способом трансонімізації постав суміж. гідронім *Звенигородка* [СГУ, 210]; пор. ще поряд г. *Звенигора* [Гонца, 93; Никонов, 146], на якій, з огляду на візуальні та слухові можливості, могло знаходи-

- тися укріплене місце, де дзвонили з метою попередження про наближення ворога, а також гідроніми *Дзвиняч*, *Дзвинячка*, *Дзвинна*, *Дзвоніць*, *Дзвоніха*, *Звіняч*, *Звинячка* [СГУ, 170, 210], які утворено за звук. ознакою об'єктів [Вербич 2009, 53, 66].
- Звіздаль** — річка, п. Іжа п. Прип'яті п. Дніпра; *Звиздаль* (1913), *Звіздальська* (1971), *Zwizdal* (1880—1895); *Звіздил* (1979), «при рч. *Звизделъ* (1888), *Зєфделъ* (1878—1882); пор. с. *Звіздаль* Народиц. р-ну Житомир. обл [СГУ, 210]. Назва виникла за допомогою характерного перев. для бас. Прип'яті суф. *-аль* у гідронім. функції від архаїч. дієсл. основи *звиздати* (д.рус) «свистати» за шумовою ознакою річки; пор. відповідні іменники та дієсл. в слов. мовах, що зводяться до псл. **gvizd-* / **zvizd-* «свистити», а також топоніми: пол. *Gwizdały*, чес. *Hvizdalka*, *Hvižd'alka*, у кол. Югославії *Zvizd* [Карп., 94—96].
- Звір** — 1) річка, п. витік Тур'ї л. Ужа л. Лабірця п. Бодрогу п. Тиси л. Дунаю; *Звур* (20-ті рр. ХХ ст.), *Zvor*, *Звор* (30-ті рр. ХХ ст.); 2) потоки (13) на Закарпатті та Прикарпатті [СГУ, 210]. Гідроніми виникли семант. способом від зх.укр. *звір* «яр, западина, видолинок», що є фонет. варіантом діал. ГТ *ізвір*, *ізвóр* «притока; гірська річка в ущелині; скупчення кількох сильних джерел води на поверхні землі», похідного від псл. **iz-vorъ* «джерело, потік», яке пов'язане з **vǔrěti* «кипіти, вирувати; бити джерелом» [ЕСУМ 2, 251]; пор. мікрогідроніми *Звораш*, *Зворець*, *Зворик*, *Ізвір*, *Ізвоа-ре* (під рум.-молд. впливом) та ін. [СГУ, 210—211; 220], що поширені перев. в пд.-зх. (гірській) частині України (див. [Вербич, 32; Карпенко, 130, 132; Лучик, 135—136]).
- Звіринець** — 1) потоки (3) в бас. Тиси, Серету й Сяну [СГУ, 210]; 2) ліси в Тернопіл. і Львів. обл.; 3) урочище у Вінниц. обл.; 4) передмістя в суч. Києві; пор. д.рус. *Зєвриньць* (1149) — ур. на р. Трубіж л. Дніпра в р-ні м. Переяславля-Руського, суч. Переяслав-Хмельницький; ур. *Зєвринець* (*Зєвринци*) у Великому Новгороді [ЕСЛГНПР, 62]. Назви виникли семант. способом від д.рус. *зєвриньць* «місце розведення (й полювання на) звірів» [ЕСЛГНПР, 62], яке в суч. мові звузило значення до «спеціально обладнане місце, територія з приміщеннями, клітками, де тримають різних звірів для показу» [СУМ 3, 484—485]. Спорід. є назва р. *Звіринуця* на Житомирщині, р. *Звірінка* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 210], мікротопоніми *Звіринець* (6) у пн.-зх. частині України [СММПЗУ 1, 301] та ін.
- Згар** — 1) річки (3): в бас. Золотоноші л. Дніпра; *Згарь* (XIII ст.), у бас. Случі п. Горині п. Прип'яті на Житомирщині, у бас. Пд. Бугу на Хмельниччині та Вінничині (1431); *Згару* (1446) [СГУ, 211]; 2) вершини, гори, горби в Прикарпатті [Габорак, 146—147]. Назви виникли семант. способом від ГТ *згар* «вигорілий ліс» [Грінч. 2, 137], «згарище; випалене або вигоріле місце в лісі» [СУМ 3, 509] (< д.рус. *згар* < *сєгарь* < *сєгорети* < псл. **sъgorěti*); пор. мікротопоніми *Згáрана*, *Згáране*, *Згáрини*, *Згáрисько*, *Згáрище*, *Згáрища* в пн.-зх. частині України [СММПЗУ 1, 301], гідроніми *Згáрка* й *Згарóк* у бас. *Згару* п. Пд. Бугу [СГУ, 211]; ороніми *Згар* (5), *Згáри* в Прикарпатті [Габорак, 146—147].
- Згурівка** — с-ще міськ. типу, Яготин. р-н Київ. обл. [АТП, 42], нині райцентр; відоме з 1620 р. [ГЕУ 2, 42], *Zhurówka*, *Zgórowka* (1895) [SGKP 14, 586]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* / *-овк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Згурський* з пол. витоками; пор. пол. прізви. *Zgórski* (1391), яке походить від топоніма *Zgórze* або *Zgórsko* [Rymut 2, 738] з основою ГТ *góra* «гора», потік *Згурівка* у Підволочиськ. р-ні Тернопіл. обл. [СГУ, 212].
- Здвиж** — річки: 1) п. Тетерева п. Дніпра; *Звиждень* (1097), *Въздвижень* (1150), *Zdwizden* (1574), *Zwizdziej* («nad rz. *Zwizdzieja*») (1596), *Звижень* (2-а пол. XIX ст.), *Здвиждень* (1646), *Zdwiz* (1691), *Здвижъ* (1892), *Ловичъ* (XVII ст.), *Здвижень* (1907), *Здвижъ* (1849), *Движъ* (1854), *Сдвижъ* (1907),

- Здвиж** (1957); пор. нп *Здвижівка* в Київ. обл. і *Здвижка* в Житомир. обл.; 2) пр. Лебеді л. Угору л. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; «при р. *Здвижъ*» (1742), *Вздвижъ* (1913), *Здвижень* (XVII ст.), *Здвижжа* (XVIII ст.); 3) руч., п. Десни л. Дніпра в м. Чернігів; *Здвижъ* (до 1300 г.) [СГУ, 212]. Найдавніша фіксація гідроніма і суміж. ойконіма у формі *Звиждень* дала підстави І. М. Железняк пояснювати її як утворення на *-нь* від основи **Звизд-* з д.рус. *звиздъ* «свист, шум» < псл. **gvizd-* / **zvizd-*, яке зазнало фонет. трансформації під впливом ст.сл. *воздвижение* [ЕСЛГНПР, 151]. З цієї думкою не погодився О. О. Стрижак, який стверджував, що в основі гідроніма **Сдвижъ*, очевидно, той же корінь, що й в укр. *здвиг*, *здвигати(ся)*, *здвигнути*, рос. *сдвигать*, *сдвинуть* і под.; пор. укр. *здвиж* «трясовина», *здвижівина* «тс.» [ЕСЛГНПР, 151]. Друга етимологія видається переконаливою з огляду на одночасне функціонування ойконіма з основою *Здвиж-* у фіксації «во *Здвижени городъ*» (1097) [ЕСЛГНПР, 151], на згадуваний ГТ *здвиж* «трясовина», на діал. *здвиг* «скупчення; зрушення», *здвижжя* «трясовина», які мають геогр. семантику, мотивовану псл. **szdvig-* / **szdviz-* «підняти, зрушити; щось рухоме» [ЕСУМ 2, 17]; пор. назву р-ща *Здвиг* у с. Крупчатка Лугин. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 212].
- Здолбунів** — місто, Рівн. обл. [АТП, 376]; відоме з 1497 р. [ГЕУ 2, 43], до 1629 р. *Долбунів* [Янко, 145], *Zdobunów* (1895), «pierwotnie *Dołbunów*» [SGKP 14, 541], *Здолбунів* (1981) [СЭС, 462]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від незафіксованого антропоніма **(З)долбун*, у структурі якого преф. *З-*, який з'явився пізн. під впливом відповідного дієслова, корінь *долб-* (< псл. **dъlb-ati* «довбати») і суф. *-ун* на позначення особи за родом, характером діяльності; пор. псл. антропонім **Dъlbunь*, реконструйований на основі ст.укр. прізви. *Долбыничъ* (1504) [Шульгач 2008, 189], закарп. прізви. *Довбák, Довбáка, Довбáр, Довбнич* із зазнач. дієсл. основою [Чучка, 200—201].
- Зейтін-Кош** — гірська вершина в центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір, на пд. сх. Бабуган-яйли [ГЕУ 2, 43]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації ізафета з опорним кр.тат. ГТ *кош* «притулок пастухів, які випасають свої овечі отари; місце, куди на ніч збирають тварин» [Мурзаев, 299] і кр.тат. *зейтін* (< *zeytin*) «маслина» [Бушаков, 162], яке перед іменником виконує роль означення. Нехарактерний для тюрк. мов початк. наголос сформувався в сх. слов. мовленні під впливом пасесивів на *-ин* / *-ін* на зразок *Маргаритин, Юлін*, у яких зберігається наголос твірного слова.
- Зелена Бухта** — бухта на пд.-сх. узбережжі Кримськ. п-ова, біля смт Новий світ Судац. р-ну [ГЕУ 2, 43]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «частина моря, невелика затока, відносно відокремлена, закрита від впливу штормів» (< нім. *Bucht* «затока») [Мурзаев, 105] й означенням у формі жін. роду прикм. *зелений* (див. *Зелене*).
- Зелене** — с-ще міськ. типу, Дзержинська р / р м. Кривого Рога Дніпропетров. обл. [АТП, 77]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду прикм. *зелений* «який заріс травою, кущами і та ін.» [СУМ 3, 554] (про місце, де розкинулося поселення); пор. численні назви нп або означення в їхній структурі *Зелена, Зелене, Зелений* [АТП, 629—630], гідроніми *Зелена* (17), *Зелений* (8) у різних регіонах України [СГУ, 212—213], відповідні ороніми в Укр. Карпатах [Габорака, 147—148] тощо.
- Зелениця** — річки: 1) п. Бистриці-Надвірянської п. Бистриці п. Дністра в Івано-Франків. обл. (1957); *Зеленица, Zielenica* (1917), *Zielonica* (1915), *Zelesnycje* (1880); 2) у смт Верховина Івано-Франків. обл. [СГУ, 213]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. *зелениця* «щось зелене» [ЕСУМ 2, 257] за кольоровою ознакою води або берегів річок; пор. демін. назву потоку

- Зеленічка* в с. *Зелена* Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 213], назву р. *Зелен* (*Зеленъ*) і нп. *Зелениця*, *Гута-Зеленицька* на ній у Ємільчин. р-ні Житомир. обл. [СГУ, 212], а також поширеність твірного апелятива та відповідних гідронімів у різних слов. мовах [Вербич 2009, 68].
- Зеленівка** — с-ще міськ. типу, Дніпровська р / р м. Херсона Херсон. обл. [АТП, 461]; засн. в 2-й пол. XIX ст. [ГЕУ 2, 44]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* або в релят.-посес. функції від антропоніма *Зелен*, в основі якого д.рус. *зеленъ(-ьи)* (< псл. **zelenъ* «зелений»), що мало, крім первинного, похідні значення «все недостигле, незріле», діал. «худа, хвороблива дитина», «дитя, дитятко» (пор. рос. прізви. *Зеленко*, *Зеленов* [ССРФ, 215], укр. *Зеленов* [Стехна, 66], *Зеленко*, *Зеленик* [Чучка, 232]) або в релят. функції безпосередньо від апелят. основи *зелен-* / *зелен'-* за моделлю, реалізованою в ойконімах типу *Вербівка*, *Краснівка*, *Кушівка*, *Тернівка*, у зв'язку з промисловим виробуванням у с-щі різного роду овочевих культур.
- Зеленогірське** — с-ще міськ. типу, Любошів. р-н Одес. обл.; засн. 1957 р. [ГЕУ 2, 44], *Зеленогірськ* [Янко, 146]; пор. *Зеленогорск* у Ленінград. обл. Росії [СЭС, 463]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)*, утвореного на основі словосп. *зелені гори* за тією ознакою, що поселення лежить на зелених схилах, горбах (у місц. мовленні — горах), що підносяться над долиною, де протікає р. Кодима.
- Зеленодільськ** — с-ще міськ. типу, Апостолів. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 80]; засн. 1961 р. у зв'язку з будівництвом Криворізької ДРЕС-2 [ГЕУ 2, 44], *Зеленодільськ* (1981); пор. *Зеленодільськ* у Татарстані РФ [СЭС, 463]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі словосп. *зеленій діл* за тією ознакою, що поселення лежить на зеленій рівнинній місцевості — долині.
- Землянки** — с-ще міськ. типу, Кіровська р / р м. Макіївки Донец. обл. [АТП, 102]; засн. у XVII ст., *Землянки* [Янко, 146]. Ойконім виник семант. способом від апелятива *землянка* в мн. «викопане в землі житло, яке іноді виступає над поверхнею» [СУМ 3, 559].
- Зимогір'я** — місто, Слов'яносербськ. р-н Луган. обл. [АТП, 70]; засн. 1654 р. як *Черкаський Брід*, з 1764 р. до 1961 — *Черкаське* [ГЕУ 2, 50], *Зимогорье* (1981) [СЭС, 469]. Суч. ойконім пояснюють як семант. утворення від рос. ГТ *зимогорье* «місце поселень незабезпечених людей, сезонних робітників», в основі якого діал. *зимогор* «бродяга; босяк; людина без певних занять і постійного заробітку» [Мурзаев, 2 25]. У такому разі суф. *-j(e)* у твірному апелятиві має збір. значення. Імовірним є виникнення назви складносуф. способом за допомогою *-j(e)*, укр. *-j(a)*, в локал. функції від основ *зим-* «зима; зимовий» та *гір-* «гора, горб» за тією ознакою, що наявні в місті підвищення тривалий час зберігають ознаки зими, знаходячись під снігом, або виникли в зимовий період унаслідок вуглевидобувних робіт. Істор. назва *Черкаський Брід* постала способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *брід* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, мотивованим етнонімом *черкеси* / *черкаси*, яким у Російській імперії називали населення пд. регіонів, насамперед укр. козаків і людності загалом (див. *Черкаси*). Однокомпонентний варіант цього ойконіма сформувався внаслідок субстантивації форми сер. роду означення, яка узгоджувалася з номенкл. іменем *село* або *поселення*.
- Зідьки** — с-ще міськ. типу, Зміїв. р-н Харків. обл. [АТП, 445]; засн. 1659 р. [ГЕУ 2, 50], *Зьидьки* (XIX ст.) [Абдула, 63]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації антропоніма *Зідько* в мн., який називав рід першопоселенців і, очевидно, спорід. із закарп. прізви. *З'іденик* (< *з'ідений*), про що свідчить варіант *Зьидьки*. Зазнач. основа в місц. мовленні втратила роздільну вимову

- звуків у першому складі; пор. *Zidonik* — варіант прізви. *Зі́денник* [Чучка, 234].
- Зінчиця** — річка, пр. Дзвоники л. Пд. Бугу в Летичів. р-н Хмельниць. обл.; *Зинчица* (1917) [СГУ, 214]. Назва виникла за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від діал. *зінка, зінька* «зіниця» в геогр. значенні «отвір, заглиблення, провалля овальної форми», яке пов'язане з псл. **zъjati / *zějati* «зяяти», що мотивоване і.е. **ghēi-* «зяяти, бути порожнім»; пор. діал. *зяв* «зів, паща», *зява* «горло, провалля, безодня», *роззявина* «розщелена; паща» [ЕСУМ 2, 264, 285]. Імовірно є мотивація гідроніма за звук. ознакою річки; пор. звуконаслід. рос. *зінька* — вид синиці [Фасмер, 2, 98] і суміж. р. *Дзвони́ха* [СГУ, 170].
- Зіньків** — місто, Полтав. обл. [АТП, 349]; відоме з 1604 р. [ГЕУ 2, 50], *Zieńków, Zińków* ((1895) [SGKP 14, 612], *Зеньків* (1981) [СЭС, 467]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від прізви. або чол. імені *Зінько́* з основою офіц. *Зіно́вій* [Чучка, 233]. Припускають можливість перенесення назви вихідцями з Поділля [Янко, 147]; пор. у Хмельниць. обл. нп *Зіньків, Зіньки, Зіньківці* [АТП, 630].
- Злинь** — річка, п. Чортівця п. Звізда́лі п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); *Злынь* (2-а пол. XIX ст.) [СГУ, 215]. Гідронім виник семант. способом від псл. **szlīnъ* «те, що зливає, швидко стікає», мотивованого дієсл. **szlīnōti* «плавно, легко злетіти; хлинути з великою швидкістю», що зводиться до псл. **liti* «лити»; пор. укр. *ліну́ти, зліну́ти* «полинутися, хлинути; злетіти», рос. діал. *лину́ть, лену́ть* «потекти», гідроніми *Злі́нка* в бас. Горині, *Осли́нка* в бас. Оки та ін. [Карп., 157] та з основами *Лін-, Лінин-*, що мають надійне апелят. підґрунтя, сформоване в псл. гнізді **līnōti / *lēnōti* «линути; хлюпнути; налити і т. ін.» (< **liti / *ljati* «лити, лляти») [Лучик, 34—37].
- Злобич** — річки: 1) л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); *Złobyc* (1663), *Злобичъ* (1892), *Злобичь* (1913), *Злобин* (1979); 2) п. Холосні п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Злобичь* (1913); пор. с. *Злобичі* Коростен. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 215]. Назва річки виникла за допомогою суф. *-ич* у гідронім. функції від основи *злюб-* «злюбний, злий», що пов'язана з прикм. *злий* < псл. **zъlъz(jь)* «недобрий, поганий» [ЕСУМ 2, 266]. Патронім. природа *-ич* (< **-itjō*) могла сприяти персоніфікації гідроніма з мотивац. ознакою «та, що чинить зло, наносить шкоду; непридатна для вживання»; пор. етимологію назви потоку *Злобний* у бас. Верх. Дністра [Вербич, 33]. Імовірно є відантроп. походження назви нп (особливо з огляду на ойконім *Злобичі*), яка могла бути перенесеною на суміж. річку.
- Злодійка** — 1) річка, л. Інгулу л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл.; *Злодейка* (1890), *Złodziejka* (1893); 2) балки (2), у бас. Самари л. Дніпра (1863) і в бас. Сіверськ. Дінця п. Дону (1863) [СГУ, 215]. Гідроніми з основою *Злодій-* належать до великої групи слов. топонімів з коренем псл. **zъlъz* «недобрий, поганий», який входить до композита **zъlodějъ* «той, що чинить будь-яке зло» [ЕСУМ 2, 267]. Така семантика твірного анелятива *злодій* дає підстави вбачати у відповідних гідронімах мотивац. ознаку суб'єкта, що наносить шкоду, спричиняє зло [Лучик, 75]; пор. назву яру *Злодій* у бас. Самари л. Дніпра [СГУ, 215]. Водночас гідронім *Злодійка*, особливо з огляду на поширені на сх. назви бб. *Злодійська* (4) [СГУ, 215] у формі відн. прикм., міг виникнути за допомогою *-к(a)* у релят. функції за реальною або уявною ознакою «балка, річка, де мешкають або трапляються крадії, інші лиходії», що опосередковано підтверджують рос. гідроніми на зразок *Воровка* (2), *Воровская Балка* (8), *Воровской Яр*, *Воровской Овраг* [Лучик, 75—76].
- Зміїв** — місто, Харків. обл. [АТП, 445]; *Змиево городище* (1627) [Абдула, 63], *Готвальд* (1976—1990) [ГЕУ 2, 53], засн. у XVII ст., *Змиєв* [СЭС, 335,

- 470]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивациі та морфол. трансформації, очевидно, відантроп. означення *Змиево* відповідно до грам. ознак номенкл. імені *городъ* або рос. *посёлок*. Твірний антропонім пов'язують з прізви. *Змієв*, яке належало козац. старшині, що володів частиною слободи в складі городища [Абдула, 63]; пор. назву яру *Зміївський* в околицях м. *Змієва*; *Зміївка* (1802), *Змієв курган* (XVII ст.), яр *Зміїв* і б. *Змієва* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 215], народну назву *Змієвы валы* на позначення оборонних валів нижче Києва по берегах притоків Дніпра, створених на межі нової та старої ери [СЭС, 470]. Гідроніми на зразок б. *Зміїна* (1863) у бас. Самари [СГУ, 215] зумовлені наявністю змії у відповідній місцевості, а назва р. *Змійка* л. рук. Дніпра [СГУ, 215] — подібністю до змії за формою. Істор. назва *Готвальд* постала як меморіальна на честь керівника компартії та президента Чехословаччини *К. Готвальда* у зв'язку з участю чес. військ. формувань у бойових діях на боці СРСР на території Слобожанщини в роки Другої світової війни.
- Зміїна** — карст. печера в Передгірно-Кримській карст. обл., у межах Внутрішн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 2, 53]. Спелеонім виник унаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *зміїний* «стос. до змії або *змія*». Імовірно відбиття язичн. або християн. уявлень про змії як злих, підступних, ворожих істот; пор. наявність попл. вхідної частини печери родового святилища VII—VI ст. до н.е. [ГЕУ 2, 53].
- Зміїний** — скелястий о-в у пн.-зх. частині Чорн. моря, за 37 км на сх. від Кілійськ. гирла Дунаю; назви антич. часу — *Левкой*, *Фідонісі* [ГЕУ 2, 53], рум. *Serpilor* [Никонов, 148]. Інсулонім виник унаслідок субстантивациі та онімізації відн. прикм. *зміїний*, мотивованого апеллятивом *змія*, *змії*. Рум. *Serpilor* має аналог. значення основи [Никонов, 148]. Передана кирил. графікою антич. назва *Левкой* є давньогрецькою, постала від прикм. *λευκός* «білий, світлий» [Бушаков, 67] за тією ознакою, що о-в складається з вапняків та ін. мінералів світлого кольору [ГЕУ 2, 53]. Істор. інсулонім *Фідонісі*, очевидно, також належить давнім грекам, які заселили о-в в антич. часи і створили на ньому храм Ахілла [ГЕУ 2, 53], але надійних мотивац. зв'язків він не виявляє. Можливо, назва пов'язана з д.-гр. *φθόνος* «негативне сприйняття когось» [Вейсман, 1312], у якому за законом відкритого складу після [φ] перед [θ] вимовлявся редук. [ъ], що розвинувся в голос. перед. ряду [і], а кінц. приголосний занепав. Щодо семантики основи, то вона могла відбивати давні уявлення і.е. народів про насичені зміями місця як злі, підступні, ворожі тощо (див. *Зміїна*).
- Зна́м'янка** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 239]; засн. 1869 р. [ГЕУ 2, 53], *Знаменка* [ВТКР], *Зна́менка* (1981) [СЭС, 470]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. пос. *Зна́м'янка Дру́га* (див.), яке є давн. і початк. мало форму *Знам'янка* (*Знаменка*).
- Зна́м'янка Дру́га** — с-ще міськ. типу, Зна́м'ян. м / р. Кіровоград. обл. [АТП, 234]; засн. на поч. XVIII ст. як *Знаменка* [ГЕУ 2, 53], *Знаменка* [ВТКР]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Дру́га* у формі т. зв. порядкового числ. до попереднього *Зна́м'янка* (істор. *Знаменка*) з метою протиставлення смт однойменному суміж. місту, яке після формування в ньому на поч. XX ст. крупного зал. вузла і набуття статусу спочатку нп губерньського, а потім обл. підпорядкування стало головним (першим) за адмін.-терит. значенням. Первинну назву с. *Знаменка* пов'язують з християн. святом *Знамення* [Янко, 148], під час якого, очевидно, заснували нп рос. старообрядці, що тікали від переслідування. Імовірним є утворення ойконіма за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від рос. *знаме́нщик*, *знамено́сец* «той, що носить прапор» [Даль 1, 688] у зв'язку з розселенням на пд. України учасників рос.-тур. війни — бомбардирів і прапорonoсців (рос. *знаменосцев*); пор. аналог. ойконіми

перев. на Лівобережній Україні [АТП, 630], зокрема назву с. *Зна́м'янка* в Миколаїв. обл., що виникла наприкін. XVIII ст. за такою мотивац. ознакою [Любода, 81]. Початк. наголос в ойконімі зумовлений акцент. моделлю вихідного аелятива (рос., д.рус.) *зна́мя*, укр. діал. *зна́м'я* «знамено; ознака, знак» (< псл. **znate*, пов'язане із **znatъ* «знаний, відомий» [ЕСУМ 2, 270]), яка частково позначилася на укр. *зна́мено́* «знак, знамення; прапор; печатка, клеймо» [Грінч. 2, 170] з факульт. наголошуванням першого складу.

Зно́бівка — річка, л. Десни л. Дніпра; *Знобовка* (1859), *Зно́вь*, *Зноба*, *Знобовка* (1964) [СГУ, 215]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-іvk(a)* в релят. функції від первинного *Зно́вь* або безпосередньо від збереженого в рос. мові аелятива *зно́вь*, діал. *зноб* «озноб» з основою псл. **zēbnoti* «мерзнути» [Фасмер 2, 101] за персоніфікованою ознакою «та, що морозить, викликає озноб»; пор. суміж. нп *Зноб-Новгородське* (див.) і *Зноб-Трубчевська* [АТП, 404].

Зноб-Ні́вгородське — с-ще міськ. типу, Середино-Буз. р-н Сум. обл. [АТП, 404]; виникло в XVII ст. [ГЕУ 2, 54], як засн. козаками в XVI ст. с. *Зноба*, *Зноб* [Іваненко, 81]. Суч. ойконім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з інверсійним порядком компонентів, з яких опорний *Зноб*, що є істор. назвою поселення, утворено способом трансонімізації суміж. гідроніма (див. *Зно́бівка*), а означення *Ні́вгородське* — перенесенням атрибутива назви *Новгородської сотні* (Стародубського полку), яка тут квартирувалася, для протиставлення смт суміж. с. *Зноб-Трубчевська* [АТП, 404].

Золота́ — 1) річки в бас. Дніпра (3), Вісли, Сіверськ. Дінця; 2) балки (2) в бас. Дніпра і Сіверськ. Дінця; 3) потік, Закарпат. обл. [СГУ, 216]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду прикм. *золотий* «золотого кольору; золотистий» [Грінч. 2, 178] за відповідним забарвленням піску, глини тощо на дні або бер. водних об'єктів; пор. назви потоків (6) і яру *Золотий* [СГУ, 216], які мають спорід. основи в гідронімії різних слов. мов [Вербич, 69], рр. *Золота́ Ліпа* л. Дністра (про походження опорного компонента див. у статті *Ліпа*), *Золота́ Струя́* пр. Сейму л. Десни л. Дніпра [СГУ, 216] з опорним компонентом, похідним від ГТ *струя́* «струмінь», фразеологізм *золота́ осінь* та ін.

Золоте́ — місто, Первомайська м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1878 р. [ГЕУ 2, 55], *Золотбе* (1981) [СЭС, 472]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації (за допомогою *-e*) назви шахти «*Золота*», найменованої так за великі поклади дорогоцінного високоякісного вугілля [Янко, 148]. Форма сер. роду узгоджує ойконім з номенкл. іменем *місце, село* (пор. *Золота́*).

Золотий Потік — с-ще міськ. типу, Бучац. р-н Тернопіл. обл.; засн. наприкін. XIV ст. під назвою *Загайполе*, суч. назва — з 1570 р. [ГЕУ 2, 55]. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. мікрогідроніма *Золотий Потік*, що називає ліву пр. Дніпра в цьому ж р-ні [СГУ, 216]. Істор. назва пос. *Загайполе* сформувалася як орієнтована внаслідок злиття та онімізації сполуки слів *за гай-поле* з простор. значенням.

Золотинський зака́зник — бот. заказник держ. значення, Дубровиц. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 2, 55]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-инськ(ий)* з основою суміж. ойконіма *Золоте* [АТП 375].

Золоті Ворота́ — 1) головна брама та невеличка церква на ній з цегли й каменю в міськ. укріпленні м. Києва, збудована 1037 р. Ярославом Мудрим [ГЕУ 3, 841]; *Злата́мъ врата* (1037), «на *Золотыхъ воротѣхъ*» (1037) «передъ *Золотыми вороты*» (1146), *врата Златыя* (1037) та ін. [ЕСЛГНПР, 62]; 2) скеля-острівець у Чорн. морі, за 85 м від берега, біля узбережжя масиву *Карадаг* [ГЕУ 2, 56]. Мікротопонім у стародавньому Києві виник унас-

- лідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *ворота* «проїзд або прохід в огорожі між будівлями тощо, а також ворітниця, що його закривають; брама» [СУМ 1, 741] й означенням у формі мн. прикм. *золотий* «оздоблений золотом чи позолотою» (ворота були покриті позолоченою бляхою), яке могло бути зумовленим аналогією до головної брами Константинополя або ж реально позолоченою церковною банею [ЕСЛГНПР, 62]. Мікрооронім *Золоті Ворота* постав способом метафоризації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *ворота* «вузький прохід, по якому йдуть судна між скелями, мілинами і т. ін.» [СУМ 1, 741] (у реальності скеля становить арку заввишки 25 м [ГЕУ 2, 56]) й означенням *золоті*, зумовленим жовто-коричневим відблиском скелі в сонячні дні. Можливо, на формування чорномор. топоніма метафор. вплинула назва всевітньо відомих кийв. *Золотих Воріт*.
- Золотоноша** — 1) місто, Черкас обл. [АТП, 503]; засн. 1576 р. [ГЕУ 2, 56]; помилково *Золотону* (*Глинщина*) (1576), м. *Золотоноша* (1627) [Гонца, 96], як відоме з 1647 р. *Золотоноша* [СЭС, 472]; 2) річка, л. Дніпра (1792); *Золотоношка* (1856), *Zlotonosza* (1913); м. *Золотоноша* на річці [СГУ, 216]. Семантика основи й грам. ознаки назви промовляють за те, що первинним був гідронім, який виник складанням основ іменника *золото* і дієсл. *носити* (модель композита *листоноша*) за уявною ознакою «золотоносна річка», сформованою під впливом піщаного або глинистого дна (пор. *Глинщина*) відповідного кольору (місц. перекази пов'язують гідронім із золотом, козац. скарбами тощо). Форма жін. роду узгоджує гідронім з номенкл. іменем *річка*. Ойконім, попри давн. фіксацію, є семант. утворенням від назви суміж. річки.
- Золотуха** — 1) горб на лівому схилі дол. р. Сули, pobl. с. Пустовійтівки Ромен. р-ну Сум. обл. [ГЕУ 2, 56]; 2) річка, л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Золотуха* (1979); 3) балка, пр. Кам'янки л. Інгульця п. Дніпра в Кіровоград. обл.; *Золотуха* (1876) [СГУ, 216]. Назви виникли за допомогою продукт. в бас. Дніпра суф. *-ух(а)* в топонім. функції від апелятива *золото* в прямому або перен. значенні.
- Зблочів** — 1) місто, Львів. обл. [АТП, 281]; відоме з 1442 р. [ГЕУ 2, 57], *Złoczów* (1895) [SGKP 14, 628], *Зблочев* (1981) [СЭС, 472]; 2) с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 446]; засн. 1677 р. [ГЕУ 2, 57], *Зблоч'єв* (1981) [СЭС, 472]. Назва райцентру в Харків. обл. перенесена вихідцями з Галичини, які були активними засновниками поселення. Зміна наголосу в ній відбулася під впливом рос. онімів на *-ч'єв* типу прізвищ *Горбач'єв*, ойконім *Ильич'єв(ск)*. Щодо ойконіма *Зблочів* у Львів. обл., то загальноновизнаним є його походження як посесива на *-ів* від незасвідченого антропоніма **Зблочь* з неясною етимологією. Аналізуючи тотожний пол. ойконім *Złoczew*, первинне *Złaczów* (1946), С. Роспонд вбачає в його основі антропонім *Złacz*, похідний від прикм. *zły* «злий», як і в галиц. *Złoczów* [Rospond, 455]. Подібної думки з виділенням антропоніма **Зблочь* дотримуються й ін. дослідники (напр., М. Л. Худаш), визначаючи розвиток повноголосся під асоціат. впливом прикм. *золочений* або іменника *золото* (див. [Абдула, 64]); пор. похідні від галиц. і слобод. ойконімів однакові назви рр. *Зблочівка* в бас. Зх. Бугу і в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 216].
- Зблужка** — карст. печ. в Подільсько-Буковинській карст. обл., пам'ятка природи держ. значення, на межі України (Чернівець. обл.) і Молдови [ГЕУ 2, 58]. Спелеонім постав за допомогою суф. *-ужк(а)* в релят. функції від апелятива *золá* «незгорілі мінеральні рештки у вигляді пилу, що залишаються після спалювання якої-небудь речовини» [СУМ 3, 679]. Мотивац., очевидно, була ознака, яка відбита в спорід. рос. діал. *зольник* «поганий, сірий, холодний ґрунт» [Даль 1, 691]. Імовірним є метафор. вплив імені відомої казкової героїні на виникнення спелеоніма; пор. суміж. печ. в

- Новоселиц. р-ні Чернівецьк. обл. *Попелюшка*, яка входить до однієї карст. обл. з печ. *Золушка* [ГЕУ 2, 58; ГЕУ 3, 70].
- Зо́ля** — річка, пр. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Zola* (1895) [СГУ, 216]. Гідронім виник унаслідок онімізації діал. *зо́ля* «підшва» з геогр. значенням «підніжжя; низовинна (річка)», що впливає з вихідної семантики діал. *золя* < нім. *Sohle* «підшва» < лат. *sola*, мн. від *solum* «земля, підлога, підшва» [ЕСУМ 2, 276]; пор. у бас. Горині релат. назви р. *Зольня* і с. *Зольня* на Житомирщині, р. *Зульня* в Рівн. обл. [СГУ, 216, 218].
- Збринськ** — місто, Перевальськ. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. в 30-х рр. ХХ ст. як *Оленівка* (до 1963) [ГЕУ 2, 60]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-инськ* у релат. функції від ергоніма «*Зоря*» (очевидно, назва шахти). Істор. назва *Оленівка* є відантроп. утворенням на *-івк(a)* в релат.-посес. функції від прізви. *Олень*.
- Зу́бра** — річки, л. Дністра в Миколаїв. р-ні Львів. обл.; *Zubrza, Zuberski potok, Zuberka* (1895), «на *Зоубрьи*» (1213), «на *Зубри*» (до XIV ст.), «на *rzecze Zubrzy*» (1570), *Zubrza B.* (1804), *Зубря* (1847), *Зубр'а, Зубра*; пор. с. *Зубра* Пустомит. р-ну Львів. обл. [СГУ, 218], «на *Зоубрьи (зоубр҃ги)*» (1213) [ЕСЛГНПР, 63]. Д.рус. за походженням гідронім виник як посесив на **-j(a)* від *зубрѣ* «*зубр, угус*» [ЕСЛГНПР, 63; Вербич, 34]. У формі *Зу́бра* відбулося ствердіння приголос. [р'], яке характерне для поділ., зх.поділ. і частини галиц. говорів; пор. р. *Зубра* пр. Гнилого Тікичу л. Синюхи л. Пд. Бугу, р. *Зубравка* в бас. Верх. Дністра на Львівщині [СГУ, 217]. Ареал закріплення гідронімів *Зу́бра, Зу́бри, Зу́бринець* (2), *Зу́бринка, Зу́бриця, Зу́брів, Зуброви́ця, Зубрулу́г, Зу́бря* та ін. [СГУ, 217—218] свідчить про найбільшу поширеність зубрів у давні часи в гірських р-нах Буковини, Прикарпаття, Закарпаття [Карпенко, 131]. Можливим є етимол. зв'язок з *Дземброня* (див.).
- Зугре́с** — місто, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1929—32 рр. [ГЕУ 2, 63], *Зугрес* (1981) [СЭС, 475]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації ергоніма у формі аббревіатури ЗУГРЕС (рос. *ЗУГРЭС*), утвореної від назви *Зуїєської гідроелектричної станції* з основою суміж. ойконіма *Зуївка* [АТП, 102]; пор. ще аналог. типу ойконім *Есхар* (див.). Збереження в назві міста лише першої великої літери твірного слова зумовлено нормами правопису топонімів.
- Зуї́вка** — с-ще міськ. типу, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 102]; засн. 1775 р. [ГЕУ 2, 64]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релат.-посес. функції від антропоніма *Зуїв*. Значення присвійності йому додає антропонім. суф. *-ів*, який разом з *-к(a)* вводить назву поселення до високопродукт. ойконім. типу на *-івк(a)*; пор. ще с. *Зуївка* в Дніпропетров. обл. [АТП, 631].
- Зу́льня** — річка, п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Зульня* (1913), *Zulnia* (1881), *Zolna, Zulna* (1895), Сарн. р-н Рівн. обл. [СГУ, 218]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-н(я)* від апелатива *зо́ля*, в якому відбулося наближення лабіал. [о] до [у] (див. *Зо́ля*).
- Зу́я** — 1) с-ще міськ. типу, Білогір. р-н у Криму [АТП, 260; ГЕУ 2, 64]; 2) річка, п. Салгиру, вп. в затоку Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря (1837) [СГУ, 218]. Вважають, що суміж. топоніми виникли на основі кр.тат. *zaviye* «кут (кімнати тощо); келія», яке запозичено в тюрк. мови з арабської [Бушаков, 162].
- Зюк** — мис на пн. Керченськ. п-ва, що розділяє бухти Морської піхоти та Рифів [ГЕУ 2, 64]. Топонім тюрк. походження, виник на основі реконструйованого **zük* «великий горб, підвищення», відбитого в кирг. *zök* — назва казкової тварини гігантських розмірів [Бушаков, 162].
- Зя́блівське о́зеро** — солоне оз., Генічеськ. р-н Херсон. обл.; *Косарське о́зеро* [ГЕУ, 64, 202]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації

словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)* з топоосною *Зяблів-*. Парал. назва містить у структурі означення у формі відн. прикм. з топоосною *Косар-*; пор. ойконіми *Косари* на Черкащині, *Косарева* на Одещині та Рівненщині, *Косарівщина* на Сумщині [АТП, 646], мікротопоніми *Косарське поле* на межі Польщі й Волин. обл. [СММПЗУ 1, 367] та ін.

I

- Ібр** — річка, л. Тетерева п. Дніпра; *Ибра, Ибрь* (1913), *Ibr* (1884) [СГУ, 218]. Назву кваліфікують як занесений із Сх. Балкан або з Піренейськ. п-ва гідронім фрак. походження, що зближується з давн. назвою р. Мориця "Еврос, *Hebrus, Ebrus* на пд. Болгарії і має широкі европ., середземномор. та кавказ. паралелі [Железняк 1993, 6—13]. У його основі і.е. **iebhros / *eibhros* «запліднювач; козел» [Трубачев, 214; Железняк, 131], яке відбиває культове поклоніння воді давн. язичниками різних регіонів і, можливо, через сему «зволоження» пов'язане з баск. *Ibar* «долина» [Железняк 1993, 9].
- Іванічі** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 40]; відоме з 1545 р. [ГЕУ 2, 64], «землю *Иваницьк'ю*» (1526), «уво *Иваничохъ*» (1545), «з *Иванич*» (1566), *Иваничи* (1569), «въ *Иваничахъ*» (1648), *Iwanicze* (1790) [Шульгач 2001, 59]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації форми мн. патроніма *Иваничъ* [Шульгач 2001, 59]. Є припущення, що поселення належало графові *Иваницькому* [СММПЗУ 1, 310], у зв'язку з чим назва нп могла постати від антропоніма *Иваничи* з основою цього прізви., що мало ймовірно.
- Іванівка** — с-ща міськ. типу: 1) Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; засн. 1771 р. [ГЕУ 2, 65], *Ивановка* (1981) [СЭС, 478]; 2) Одес. обл. [АТП, 327]; *Бараново* (кін. XVIII ст.), потім *Малое Бараново, Яновка* (з 1824 р.), *Иванівка* (з 1946 р.) [ТПДСО, 34], *Новобаранівка* (XVIII ст.) [Янко, 152], *Ивановка* (1981) [СЭС, 478]; 3) Херсон. обл. [АТП, 468]; засн. 1820 р. [ГЕУ 2, 65], *Ивановка* (1981) [СЭС, 478]. Назви поселень виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від особ. імені *Иван*, яке належало одному з власників (на Луганщині — полковнику *Ивану Штеричу* [Янко, 152]) або перших поселенців (на Херсонщині — *Ивану Гнідашу* [Янко, 152]). Суч. ойконім на Одещині було введено вольовим рішенням після Другої світової війни як сх.слов. кальку замість зх.слов. *Яновка*, що пов'язане з іменем власника села *Яна Лемпера* [Янко, 152]. Ойконіми на *-івк(а)* з основою антропоніма *Иван* належать до найпродуктивніших в укр. мові; пор. понад 130 таких назв нп в Україні [АТП, 632]. Первинна назва одес. пос. *Бараново* постала способом трансонімізації прізви. майора *Баранова*, якому належали місц. землі [ТПДСО, 34].
- Іванків** — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 215]; засн. 1589 р. [ГЕУ 2, 66], кол. *Иванів, Иванівка* [Янко, 152], *Iwanków* (1882) [SGKP 3, 314], *Иванков* (1981) [СЭС, 477]. Ойконім виник як посесив на *-ів (<овъ)* від антропоніма *Иванко*, що є пестл. формою на *-к(о)* від особ. імені *Иван*, яке належало власникові нп *Ивану Проскури* [Янко, 152].
- Іванковецький заказник** — ландша. заказник держ. значення, Городоц. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 66]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Иванківці* [АТП, 479].
- Іванопіль** — с-ще міськ. типу, Чуднів р-н Житомир. обл. [АТП, 153]; відоме з 1714 р., до 1946 — *Янушпіль* [ГЕУ 2, 66], *Januszpol* (1882) [SGKP 3, 445]. Суч. ойконім є здійсненою вольовим рішенням калькою назви пол. походження *Янушпіль*, в основі якої особ. ім'я *Януш* (пол. *Janusz*) і компонент

-поль (пол. *-rol*) < гр. πόλις «місто», що поширився під гр.-візант. впливом в ойконімію Пд.-Сх. Польщі [NMP 1, 7] та сх. слов. мов (див. *Іванівка*).

Івано-Франківськ — місто, Івано-Франків. обл.; до 9. XI. 1962 р. — м. *Станіслав* [АТП, 185], *Станіславів*, засн. 1661 р. [ЕУ 8, 3021], *Stanisławów* (1890) [SGKP 11, 191], як засн. 1662 р., *Івано-Франківськ*, до 1962 — *Станіслав* (1981) [СЭС, 479]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі імені та прізви. видатного укр. письменника і громадського діяча *Івана Франка*. Істор. назва постала як посесив на *-ів* (пол. *-ów*) від особ. імені *Станіслав* (пол. *Stanisław*). Її присвоїв місту, заснованому на місці кол. с. Заболотів, пол. магнат Андрій Потоцький на честь свого сина *Станіслава* [ЕУ 8, 3021]. У радян. часи (до перейменування) в офіц. колах вживали форму *Станіслав*, зумовлену аналогією до істор. посесивів на **-їь* в ойконімії на зразок *Ярослав*, *Борислав*.

Івано-Франків — с-ще міськ. типу, Яворів. р-н Львів. обл. [АТП, 299]; відоме з 1611 р., до 1945 — *Янів* [ГЕУ 2, 72], *Janów* (1882) [SGKP 3, 423]. Суч. ойконім виник як складносуф. посесив на *-ов(е)* на основі імені та прізви. видатного укр. письменника і громадського діяча *Івана Франка*. Істор. назва *Янів* (пол. *Janów*) постала як посесив на *-ів* (пол. *-ów*) від чол. імені *Ян* (пол. *Jan*) і функціонувала до її вольової заміни суч. ойконімом після Другої світової війни.

Івахновіцький заказник — ландш. заказник держ. значення, Чемеровец. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 72]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий) / -цьк(ий)* з основою ойконіма *Івахнівці* [АТП, 494].

Івотка — річка, л. Десни л. Дніпра (1957); *Ивотъ* (1552), *Иводъ*, *Ивотка*, *Ивотъ* (1859), *Глыбецъ* (1913); пор. там же с. *Ивотка* Ямпіл. р-ну і с. *Ивот* Шостк. р-ну Сум. обл. [СГУ, 219—220]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від давн. *Ивотъ*, очевидно, для протиставлення суміж. омонім. назві поселення відгідр. походження. Найдавніша фіксація назви р. *Ивотъ* сформувалася на основі первинного *Иводъ*, збереженого до сер. XIX ст., унаслідок притаманного для сх.поліс. говірок оглушення дзвінків на кін. слів. Вихідна форма *Иводъ* постала семант. способом від апелятива **иводъ*, утвореного за архаїч. моделлю «преф. **їь* + корінь (**vod-* «вода»)», відбитою в гідронімах *Ивода* (в кол. Новгород. губ.), *Ивод* (у кол. Брянськ. губ.), *Идолга* (на Дону) (з покликанням на О. М. Трубочова [Шульгач 1993, 67]). Праформу **їьводъ* можна розглядати як морфол. варіант форми **їьвода*, збереженої у новгород. гідронімі. Можливо, вона розвинулася в результаті ствердіння кінц. приголосного в давн. **їьводъ*, що дало варіант *Ивотъ*. Існує також аргументована думка про балт. походження назви, в основі якої лтс. *īvaši* від *īvatis*, д.прус. *Iwanthi* «ручай», що, імовірно, відбилися в гідронімах бас. Верх. Дніпра і Верх. Десни *Ивата*, *Ивод*, *Ивота*, *Ивот* та ін. [Топоров-Трубочев, 189]. Парал. назва р. *Глыбецъ* має прозору етимологію, пов'язану з прикм. *глибокый* (про річку).

Ів'янка — річка, п. Тегерева п. Дніпра; *Ивянка* (1878—1882), *Иванка* (1892), *Ивница* (1864), *Ивница* (1936), *Ивянка* (1979); пор. с. *Ивница* в Андрушів. р-ні Житомир. обл. [СГУ, 220]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-'анк(а)* в релят. функції від діал. *ива* «верба козяча, *Salix carpea* L.» (< псл. **iva* «верба»; пор. кімр. *ушеп* «тис») [ЕСУМ 2, 287]. Форма *Иванка* зумовлена впливом або високопродукт. чол. імені *Иван*, жіп. *Иванна*, *Иванка*, або діал. бот. *іванчик* «підмаренник», *іванок* «звіробій звичайний», пов'язаним з іменем *Іван* [ЕСУМ 2, 288], унаслідок якого у варіанті *Ивянка*, *Ивянка* відбулося ствердіння пом'якшеного [в']; пор., очевидно, таке ж

явище в основі назв поліс. рр. *Ів'анка* та *Іваніця* [СГУ, 219]. Словотв. варіант *Івниця*, *Івениця* постав від основи місц. відн. прикм. *івна* (< *ива*) за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції.

Ігрень — місто, Індустріальна р / р м. Дніпропетровська [АТП, 76]. Ойконім не виявляє явних етимол. зв'язків у топонімії України та за її межами. Формально він збігається з основою рос. *игрѣний* «світло-рудий (про кінську масть)», *конь игрень*, що є запозиченням з тюрк. мов; пор. алт. *jägrän*, *järän* «рудий; дика степова коза», леб. *jigrän*, казах. *ğjirän*, тат. *ğirän* «рудий» та ін. [Фасмер 2, 116—117], у зв'язку з чим імовірно є мотивація назви нп відповідним мікротопонімом, про що опосередковано свідчить те, що раніше в цьому р-ні був конезавод. Можливо, ойконім або твірний суміж. мікротопонім виник за допомогою слов. суф. *-ень* у топонім. функції від апелятива (*i*)*гра* за ознакою «місце, де відбувалися ігри, гуляння»; пор. гідроніми на *-ень* *Заровень*, *Студень*, *Здвижень*, *Сирень*, *Чертець* [Трубацев, 231—232], бороніми з основою *Игр-Игрѣць* (2), *Игріца*, *Игровѣць*, *Игровіца*, *Игровіці* [Габорах, 151—153].

Ізварине — с-ще міськ. типу, Краснодар. м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1914 р. [ГЕУ 2, 73]. Ойконім виник як посесив на *-ин(е)*, похідний від антропоніма *Извара* (< рос. *извара* «гуща, яка залишалась від варіння напоїв, квасу, меду, пива», орл. «цебер, водоносна посудина до шести відер мірою», тавр., пенз. «лайка, сварка, незгода» [Даль 2, 13]), або способом трансонімізації прізви. *Изварин*, рос. *Изварин*, з основою антропоніма *Извара*, рос. *Извара* [Ганжина, 224].

Ізмаїл — місто, Одес. обл. [АТП, 328]; засн. в I—II ст. н. е.; з XVI ст. до 1877 р. (з перервою 1812—1856 рр.) належав Туреччині [ЕУ 3, 858], до засвоєння нп турками — *Смил* [Карпенко 1977, 190], *Смїл*, у молдован — *Сїніл* [Янко, 153], *Измаїл* (1981) [СЭС, 484]. Суч. ойконім тур. походження, виник унаслідок трансонімізації чол. імені *Ismail*, яке було означенням в ізафетній конструкції з опорним номенкл. іменем *аул* «поселення». У сх.слов. мовному середовищі твірний антропонім вимовляється як *Ізмаїл* (рос. *Измаїл*) на місці вихідного гр. *Ἰσμαήλ* з д.єврей. витокками [Фасмер 2, 122]. У тур. мову особ. ім'я могло проникнути з арабської [Дим.-Тодорова, 382]; пор. м. *Ісмаїлія* в ОАР, назване за іменем тур. віце-короля Єгипту *Ісмаїла-паші* [Никонов, 162]. Припущення Ю. О. Карпенка про тюрк. *Ismail* як перетворення під антропонім. впливом давн. слов. *Смил* [Карпенко 1977, 190] виглядає цілком аргументованим з огляду на існування на місці *Ізмаїла* поселення ще задовго до появи тут турків — на поч. н. е., а також на обов'язкове приставляння в тур. мові голос. [i] перед звукосп. приголосних на поч. слова; пор. слов. *Стамбул* і тур. *Istanbul*. Походження істор. *Смил* (укр. *Смїл*), очевидно, пов'язане з псл. **smol-* «смола», яке розвинуло геогр. значення «чорна земля (можливо, болотиста)», відбите в рос. ГТ *смолници* «глинисті ґрунти сухих і жарких областей, які локалізуються в низовинних місцях», названі так за чорним кольором, поширені головним чином на Балканськ. п-ві [Мурзаев, 510], укр. поліс. *смоло́ве болото* «болото з іржавою водою», бойк. *смолій* «замазура» [Шульгач 1993, 52], *смоль* «щось дуже чорне» та ін. В укр. рефлексам на місці етимол. [o] в новозакритих складах розвинулося [i]; пор. укр. діал. *смільниця* «смолисте дерево, смолиста деревина», *смілький* «липкий, жирний» [ЕСУМ 5, 326], гідроніми *Смїлка*, *Смільна*, *Смільня* та ін. [СГУ, 512] (див. *Смїлка*).

Ізюм — місто, Харків. обл. [АТП, 447]; засн. 1681 р. як оборонний пункт проти татар [ЕУ 3, 858], за ін. джерелами — у 2-й чв. XVII ст., місто з 1639 [ГЕУ 2, 74], ще за ін. джерелами — відоме з 1571 р., суч. *Изюм* (1981) [СЭС, 487], м-ко *Узюмъ* (1651), сл. *Изюмъ* (1668), на його місці в XVI ст.

- була фортеця *Гузун-Курган* (1850), ур. *Ізюмъ-курганъ* (1571), *Ізюмскій перевозъ* (1578) [СГУ, 220]. Ойконім тюрк. походження, виник унаслідок трансонімізації назви суміж. урочища, в основі якого апелював *ізюм* «виноград» (< тур. *üzüm* «виноград», аз., чаг. *узум*, кр.тат. *jüzüt*, уйг. *özüt* «тс.» [ЕСУМ 2, 293]), що був означенням в ізафетній конструкції з опорним номенкл. іменем *курган*, а згодом *аул* тощо, букв. «виноградне місце, укріплення, поселення». Імовірно є розвиток суч. *Ізюм* під впливом народної етимології в укр. козац. середовищі на основі давн. *Гузун-Курган*, у якому ймовірно твірний перший компонент пов'язаний з д.тюрк. *köz-ün* «показуватися, виднітися, здаватися» або з тур. діал. *güz-et*, *güsüt* «милий, красивий», *gözen* «миловидний», похідним від тюрк. *göz / köz*, *güz / küz* «око» [Севортян 1980, 60—63], а опорний є семант. утворенням від ГТ *курган* — запозичення з половец. (кипч.) мови, де *kurğan* «твердина, насипаний вал, фортеця; курган, висока могила» пов'язане з тюрк. *kir-* «спорудити, укріпити, зміцнити» [ЕСУМ 3, 152]. Саме з такими двома ознаками (миловидністю та захисними функціями) пов'язують виникнення поселення, де лежить місто: «... мальовничо положене на правому високому березі Дінця... Ізюм заснований як оборонний пункт проти татар» [ЕУ 3, 858]. Похідною від ойконіма *Ізюм* є назва р. *Ізюмець* л. Сіверськ. Дінця [СГУ, 220], яка постала за допомогою суф. *-ець* у демін.-релят. функції для протиставлення назві міста.
- Ізяслав** — місто, Хмельниць. обл. [АТП, 482]; засн. 1141 р. [ГЕУ 2, 75], д.рус. *Изяславль* — «градъ» у Волинськ. землі, «к *Изяславлю*» (1240), «къ граду *Изяславлю*», «стены *Заславлю*» (1240), *Изяславль* (1926); пор. м. *Изяславль* у Полоцьк. землі, суч. *Заславль* Мінськ. обл. Білорусі та *Изяславль* у Рязан. обл. Росії [ЕСЛГНПР, 64]. Ойконім одностайно визнають як посесив на **-ь* від д.рус. імені-компози́та *Изяславъ*, що належало князю *Изяславу* Ярославовичу [ЕСЛГНПР, 64]; утрата ознак суфікса зумовлена ствердінням губних в укр. мові.
- Ікв́а** — річки (5) в бас. Сер. Дніпра (4) і верх. течії Пд. Бугу (1) [СГУ, 221], з яких права притока Стиру п. Прип'яті п. Дніпра фіксується ще д.рус. пам'ятками як *Иква*, *Икава* [ЕСЛГНПР, 64]. З огляду на балкан. (пр. *Ikva* в Зх. Угорщині, *Ika* в Істрії, антич. іллір. німфа джерела *Ica*) та балт. (лтс. *Ika*, *Ekava*, *Esava* — назви річок) зв'язки укр. гідроніми пов'язують з і.е. **ei-k-u-ā*, що має вихідний корінь **ei-* «йти»; пор. лит. *eiklús* «той, що любить ходити; швидкий, прудкий, легкий» [Rozwadowski, 91—93; Трубачев, 64—66; ЕСЛГНПР, 64]. Розходження в поясненні етимології спорід. назв пов'язані з визначенням і.е. діал. основи: чи то на Балканах (О. М. Трубачев), чи то в Сер. Наддніпрянщині (О. С. Стрижак), чи то в межах загальноєвроп. мовного ареалу (Я. Розвадовський). Досить численні як для рефлексів і.е. прамови укр. гідроніми *Іква*, похідні від них *Іквиця*, *Іковка*, а також архаїч. назва р. *Ікопоть* [СГУ, 221], в основі якої **ik-* «швидкий, рухливий» і псл. **pētjь* «розлив» < і.е. *pūt-* «набухати» [Железняк, 143—144], свідчать про входження сер.наддніпр. регіону до так званої другої прабатьківщини індоєвропейців, звідки їхні племена розселилися на зх. та пн. Припущення про слов. походження назви *Іква* як утворення з преф. **jь-* і коренем **kva* у псл. гнізді **kuvati* / **kvatī* «кивати; хитатися, коливатися» [Шульгач 1993, 78—79] видається менш переконливим.
- Іларі́онове** — с-ще міськ. типу, Синельників. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 91]; засн. 1875 р. [ГЕУ 2, 75], до 1899 — *Іванівка* [Янко, 155]. Ойконім виник як посесив на *-ов(е)*, утворений від особ. імені *Іларі́он*, що належало землевласникові *Іларіону Воронцову-Дашкову* [Янко, 155]. Істор. назва постала за допомогою суф. *-к(а)* від прізви. відставного офіцера *Іванова* [Янко, 155], суф. *-ов-* у структурі якого сприяв оформленню ойконіма як релят.-посес. утворення.

Ілёмський Горґан — гора, найвища вершина хр. Аршиця в *Горґанах*, с. *Ілемня* Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл.; *Горґан-Ілемський*, *Gorgan ilemski* (1880), *Gorgan Ilemski* (1932), *Ylems'kuj Gorgan* (1939), *Горґан-Илемский* (1976), *Горґан Ілемський* (2003) [Габорака, 153]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горґан* (див. *Горґан*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, похідного від назви суміж. с. *Ілемня* з основою місц. ГТ *Ілем* «в'яз шорсткий; в'язовий ліс»; пор. хребет і верх *Ілёмський* у Надвірн. р-ні Івано-Франків. обл. [Габорака, 153], р. *Ілемка*, що витікає з-під *Ілемського Горґану*, потоки *Ілемський* (2) на Буковині та Івано-Франківщині [СГУ, 221].

Іллі Мис — мис на пд. сх. Кримськ. п-ва, біля м. Феодосія [ГЕУ 2, 75]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *мис* «частина суходолу, яка гострим кутом врізається у водний простір» [СУМ 4, 716] й означенням у формі род. відм. імені *Ілля*, що належало святому, на честь якого названа вершина мису; пор. гр. топоніми такого типу *Ай-Петрі* «Св. Петро», *Ай-Йорі* «Св. Георгій», *Яй-Серез* «Св. Сергій», *Ай-Ян* «Св. Іван», *Ай-Ілля* «Святий Ілля» та ін. [Білецький, 44—45].

Іллінецький заказник — бот. заказник держ. значення, *Іллінець*. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 2, 75—76]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* / *-цьк(ий)*, похідного від ойконіма *Іллінци*, в основі якого відбулася вокалізація редук. [ь] у вигляді встав. [е] і фузія на стиці морфем.

Іллінка — с-ще міськ. типу, Курахів. м / р Мар'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від мікротопоніма з основою *Іллін-*, похідною від особ. імені *Ілля*.

Іллінський заказник — гідрол. заказник держ. значення, Поліськ. р-н Київ. обл. [ГЕУ 2, 76]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою суміж. ойконіма *Іллінци* в сусід. Чорнобил. р-ні [АТП, 228].

Іллінци — місто, Вінниц. обл. [АТП, 15]; відоме з сер. XV ст. [ГЕУ 2, 76], *Illinse*, *Lińce* (1882) [SGKP 3, 259] *Ильинцы* (1981) [СЭС, 489]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *іллінци* «вихідці з поселення *Ілліне*». Відн. нього могла виникнути назва суміж. с. *Іллінецьке* [АТП, 16].

Іллічівськ — місто, Київ. р / р м. Одеси [АТП, 321]; відоме з кін. XVIII ст. під назвою *Бугове*, *Бугові Хутори* [ГЕУ 2, 76], за ін. джерелами — засн. 1950 р. [Янко, 155], *Ильчѣвск* (1981) [СЭС, 489]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-івськ* у релят. функції від імені по батькові *Ілліч* на честь В. І. Леніна. Істор. назва *Бугові Хутори* постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *хутір* у мн. «відокремлене селянське господарство разом з садибою власника», «невелике селище, яке виникло внаслідок переселення людей з сіл, козачих станиць тощо; виселок» [СУМ 11, 176] й означенням у формі відн. прикм. на *-ов(и)* з основою гідроніма *Буг* (Південний). Варіант *Бугове* утворено способом субстантивації означення у формі сер. роду, яка узгоджує ойконім з номенкл. іменем *село* або *поселення* (рос. *поселение*).

Ілля — річка, л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Ілля* (1957), *Илья*, *Ильша* (1913), *Ilpa* (1883), *Л'ля* (1979), *Илиа*, *Илиа*, *Ильша*, *Ильша*, *Ильша* (1948), *Иль'а* (1979); пор. нп *Іллінци* й *Рудня-Іллінецька* Чорнобил. р-ну Київ. обл. [СГУ, 221]. Гідронім виник семант. способом від поліс. ГТ **ілля*, що є фонет. варіантом з протет. *i-* діал. *лля*, *л'їа* (*ля*), *лея* «повінь; розлив річки» [ЕСУМ 3, 246] (< псл. **l̥ja*), утвореного в псл. гнізді **l̥jati*, **liti* «лляти, лити»; пор. рос. діал. *ля* *лить* «сильно лити», *иллить* «лити», блр. *ілляк* «злива», *іллю* «лити», блр. діал. *ілиць* «мжичити, іти дрібними крапельками (про дощ)», укр. поліс. *іл'у*, *іл'ю*, гідроніми *Ілєка*, *Іллінка* та ін. [Карп.,

- 100—101], а також варіанти назви р. *Ілля*. Щодо форми *Ильша, Isza*, то її походження зумовлене впливом діал. *ільха* «вільха» (< псл. **jělъxa / *oľъxa*) [ЕСУМ 3, 399—400]; пор. блр. *ільхá* «вільха» [ЭСБМ 3, 381], укр. поліс. *ільшник* «вільховий ліс» [Аркушин 1, 198, 80].
- Іловáйськ** — місто, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. у 60-х рр. XIX ст. [ГЕУ 2, 77]; *Иловáйская* (до 1938) [Никонов, 154], *Иловáйск* (1981) [СЭС, 489]. Вважають, що ойконім виник за відношенням до прізвищ поміщика, яке не названо [Никонов, 154]. Імовірнішим є утворення назви за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від рос. *иловай* «лугова мілка болотиста затока» з основою ГТ *ил* «мул» [Мурзаев, 233], що відбиває фізико-геогр. особливості місцевості: місто лежить на вододілі, розчленованому балками [ГЕУ 2, 77]; пор. укр. діал. *ил* «глина, мул», *илловіна* «суглинок», *іловáтка* «глина, глинозем», *іловáтий* «мулистий» [ЕСУМ 2, 294], гідроніми *Іловець*, *Іловіця* [СГУ, 221].
- Ільмень** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1787); пор. с. *Ильмень* (там само) [СГУ, 222]. Гідронім виник семант. способом від ГТ *ільмень*, який у бас. Дону й Дніпра має значення «луговий розлив, озерне вікно в очеретових зарослях» [Мурзаев, 233]. Твірний апелятив поширений перев. в бас. Волги та на Уралі й не має загальноприйнятої етимології; пор. новгород. оз. *Ильмень* [Мурзаев, 233; Никонов, 154-155].
- Ільниця** — 1) с-ще міськ. типу, Іршав. р-н Закарпат. обл. [АТП, 159]; відоме з 1450 р. [ГЕУ 2, 77]; 2) *Ільніця* — потік, л. Свічі п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Ілніса* (1883), *Ильница* (1953); 3) річка, л. Циру п. Прип'яті п. Дніпра; *Ильница* (1953) [СГУ, 222]. Гідроніми виникли семант. способом від незасвідченого **ільниця* з протет. *і-*, похідного від псл. **ільніса* < **ільпъ* «льон» + *-іса*; пор. діал. (бойк.) *ільняний* «льняний» [Вербич 2009, 71], зх.поліс. *лніско* «тс., що лньісько», «поле з-під льону» [Аркушин 1, 198, 298]. Імовірним є утворення назв за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від основи відн. прикм. *ільняний / ільняний* за ознакою «водойма, в якій замочували льон»; пор. характеристику смт *Ільниця* — лежить у межах надзаплавної тераси р. Синявки [ГЕУ 2, 77], а також спорід. гідроніми *Ільник* на Львівщині, *Ільничка*, *Ільніще* на Закарпатті [СГУ, 222].
- Інгұл** — річка, л. Пд. Бугу в Кіровоград. і Миколаїв. обл. (1968); «чрезь *Ингули*» (1673), *Ингульц*, *Ингуль* (1697), *Великий Ингуль* (1705), «на *Ingul wielki*», «на *Ингули*» (1747), «на *Ингуль*» (1751), «кь *Ингулу*» (1774), *Ingul*, *Jeni-geł* (1883), *Angul*, *Angulet Wielki*, *Ингуль* (1917) [СГУ, 222]. Суч. форма гідроніма *Інгұл* є тюрк. фонет. адаптацією псл. або сх.слов. назви **Qǵǵǵ*, утвореної семант. способом від ГТ **qǵǵǵ*, д.рус. *уголь* «місцевість між річками, що сходяться» [Трубачев, 206; Карп. 1989, 43—53; Лучик, 132—134]. Нос. вимова етимол. *q-* у тюрк. мовленні передалася як *п-* або *ап-*, а лабіал. *-o-* в основі розвинувся у вищого піднесення *-y-* внаслідок аналогії до тюрк. *göl*, *гул* «озеро»; пор. похідний від **qǵǵǵ* д.рус. етнонім IX ст. *угличи* (< **qǵǵǵlitje*), а також тюрк. кальку *Оріль* (*Орель*) д.рус. назви р. *Уголь* л. Дніпра, тур. *Буджак* у межиріччі Дунаю та Ниж. Дністра, укр. *Кути*, *Покуття* в Прикарпатті, куди відбувалася міграція у(г)личів та їхніх нащадків з бас. Інгулу й Інгульця [Лучик, 132—135]. Імовірним є тюрк. походження гідроніма від *āngāl* «тихий, лінивий» або від *in* «печера» чи *āp*, *in*, *ep* «широкий» і *göl* «озеро» [Фасмер 2, 131]; пор. нп *Ингулка* на Миколаївщині, *Ингуло-Кам'янка* та *Ингульське* на Кіровоградщині, р. *Ингульць* [СГУ, 222].
- Інгулéць** 1) річка, п. Дніпра; *Ивла*, *Ивля* (1190), *Инзкулъ* (1552), *Малій Ингулець* (1697), *Ingulec*, *Ingulet* (1931), *Ингулець* (XVII ст.), *Ангулець* (XVII ст.), *Ацезисъ*, *Аксиакусъ* (1801—1808), *Малый-Ингуль* (1890), *Ингульць* (1957); 2) правий рукав Дніпра, попл. гирла *Ингульця*; *Ингульс-*

кое (1697), *Ингульская* (1697), *Ингулецъ* (XVII ст.), *Ингульская вѣтка* (1890); пор. там. же с. *Ингулецъ* [СГУ, 222—223], *Ингулецький канал*, *Ингулецький лиман* [ГЕУ 2, 78]; 3) місто, *Ингулецьк. р / р м. Кривого Рога* Дніпропетров. обл. [АТП, 76]; засн. на поч. ХХ ст. [ГЕУ 2, 78]. Назва річки виникла від гідроніма *Ингул* за допомогою суф. *-ець*, очевидно, у релят.-демін. функції або безпосередньо від псл. ГТ **ogъlz* чи д.рус. *уголь* (див. *Ингул*). Демінутивність у назві річки деякі дослідники заперечують у зв'язку з більшими розмірами *Ингульця* порівняно з *Ингулом* [Карп. 1989, 49], однак наявність такої мотивац. ознаки підтверджують дві обставини: 1) твірний ГТ **ogъlz* та утворений семант. способом топонім **Ogъlz* називали первісно територію між річками, що сходяться, яка в бас. Інгулу могла бути більшою, ніж у бас. Інгульця; 2) функціонування складених назв *Великий Ингуль* на позначення Інгулу та *Малій Ингулецъ*, *Малый-Ингуль* на позначення Інгульця. Ойконім *Ингулець* постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма. Істор. назву р. *Ивля* (варіант *Ивла*) утворено за допомогою суф. **j(a)* в гідронім. функції від бот. *ива* «верба козяча, *Salex sarrea* L» (< псл. **iva* «верба») [ЕСУМ 2, 287]. Епент. *-л-* закономірно розвинувся на місці *-j-* після губ. *-в-*; пор. гідроніми на *-ля* в Правобережній Україні [Трубачев, 242—245].

Іограф — карст. печ. в Гірсько-Кримській карст. обл., на Ялтинській яйлі, де у VIII—IX ст. була християн. печерна церква [ГЕУ 2, 81—82]. Спелеонім виник унаслідок трансонімізації гр. за походженням агоніма, що постав на честь св. *Іографа*, *Свєграфа* < гр. *Ευγράφης* [Бушаков, 45].

Ірванець — річка, л. *Ревни* л. Снову п. Прип'яті п. Дніпра в Чернігів. обл.; *Ирванецъ* (XVII ст.), *Рванець* (1913) [СГУ, 223]. Назва виникла за допомогою суф. *-ець* у гідронім. функції від діал. *ірваний* «розділений на частини» з основою дієсл. *ірвати*, *рвати* (< псл. **r̥vati* «рвати»); пор. ін. поліс. р. *Ірва* в бас. Стиру [СГУ, 223], назва якої належить до давн. слов'янізмів з протет. *i-* перед сонор. *л, м, н, р*, після яких занепали редук. *з* та *ь* [Шульгач 1993, 77].

Ірдінь — річки: 1) л. Тясмину п. Дніпра; *Рдень* («на *Рдне*», 1552), *Jrden* (1789), *Ерданъ* (1535), *Каурка* (1779), *Ирдынъ* (1864), *Ирденъ* (1913), *Ирдыновка* (1913), *Ирдінь* (1957); пор. нп *Ирдинъ* та *Ирдинівка* в Черкас. обл.; 2) п. Вільшанки п. Нехаєва п. Дніпра в Черкас. обл.; *Ирдыня* (1864), *Ирдынка* (1896), *Ирдинъ* (1907), *Ирденъ* (1913), *Ирдінь* (1957) [СГУ, 223]; 3) болот. масив у Черкас. та Сміл. р-нах Черкас. обл. у дол. Дніпра, водоприймачем якого є р. *Ирдинъ* [ГЕУ 2, 82]; 4) с-ще міськ. типу, Черкас. р-н і обл. [АТП, 513]; засн. 1930 р. [ГЕУ 2, 82]. Гідроніми й гелонім виникли семант. способом від ст.укр. *ірдинъ* «червоний, рудий» [Гонца, 100] (про болото, ґрунт, дно річки), яке постало за допомогою суф. *-инь* (< **-инь*) від псл. **r̥dъ* (< **r̥ud-*) «червоний», спорід. з лит. *r̥udas* «червоно-бурий», *r̥udis* «іржа» (< i.e. **roudh-* / **rudh-* «червоний»); початк. *i-* закономірно розвинулося в позиції перед сонор. *-r-* з наступним редук. *-ъ-*; пор. псл. **r̥dja* «іржа», похідне від **r̥dъ* «червоний», рос. *рдеть*, укр. *рдитися* «гарячитися», *рудий* [ЕСУМ 2, 316], назву р. *Ирод* у бас. Сули, *Иродъ*, *Рудъ* (1913) [СГУ, 223], утворену, ймовірно, від основи псл. **rudъ* «червоний», варіант гідроніма *Рдень*, похідний від **r̥d-* + **-ьнь*; пор. гідроніми *Иржавець* (8), *Иржавий*, *Иржавка*, *Ржавець* (10), *Ржавий*, *Ржавина*, *Ржавка*, *Ржавчик* (2) [СГУ, 223, 460], що постали за аналог. ознакою від основи псл. **r̥dja* «іржа». Найдавніше зафіксована форма *Ерданъ* розвинулася під впливом перенесеного з Бл. Сходу сакр. *Иордан*, яке, у свою чергу, могло вплинути на пізн. появу парал. назви р. *Каурка*; пор. назву столиці ОАР *Каїр*. Ойконім *Ирдінь* виник способом трансонімізації суміж. гідроніма.

Ірклій — річки: 1) л. Дніпра, між рр. Золотоніська й Кутуків у Черкас. обл.; *Ірклій* (1856), *Ірклій* (XVI ст.), *Арклій* (1658), *Катова*, *Ірклей* (1913); 2) п. Тясмину п. Дніпра в Черкас. і Кіровоград. обл.; *Арклій*, *Іркліець* (1658), *Неркла* (1737), *Ірклєвєз* (1777), *Ірклєцєз* (1913), *Irkljij* (1789), *Лысянка*, *Ірклейгзє-Лысянка* (1892), *Іркля* (1787), *Ірклій* (1957) [СГУ, 223]. Гідроніми виникли в тюрк. мовному середовищі за допомогою форманта *-li / -ly / -lyk* у релят.-атрибут. функції від тюрк. *irk- / ūrk- / erik-* «затримувати, стояти, застоюватись (про загачену воду), зупинятися; збиратися у вмістилище, нагромаджуватися (про воду)» [Севортян, 378]. Можливість преднання ад'ект. *-li / -ly* чи його варіантів до дієсл. або дієприкм. основ підтверджують тюрк. топоніми різних регіонів (див. *Кагарлік*). Походження назв від тюрк. **ir-* «звивини, меандри річки або дороги» [Стрижак, 44—45; Трубачев, 192, 254; Железняк 1974, 94] видається менш імовірним через проблемність пояснення приголос. *-k-* в основі та з огляду на поширення ГТ *ir* в Азії [Лучик 1999, 38—39].

Ірпінь — 1) річка, п. Дніпра в Житомир. і Київ. обл.; *Ірпень* (1159), *Пирна* (1319), *Рупинь*, *Рпень* (XI ст.), *Ррен* (1593), *Орpień* (1602), *Рорin*, *Ірpień* (1931), *Ірпінь* (1653), *Ірпінь* (XVII ст.), *Ірpień* (1686), *Орпень* (1878—1882), *Pierná* (1913), *Порна* (1920), *Ірпінь* (1959), *Вірпінь* (1974); 2) місто, Київ. обл. [СГУ, 224]; засн. 1902 р. на р. *Ірпени* [ГЕУ 2, 83], *Ірпéнь* (1981) [СЭС, 511]. Назва річки виникла за допомогою суф. *-ень* (< **ьнь*) у гідронім. функції від псл. **rǫp- / *ryp-* «яма» [Moszyński, 176—177; Трубачев, 209, 254], рефлексами якого є ст.укр. *ripъ* «обрив, провалля», «рівчак», *ripa* «промоїна, ритвина», «берег річки», «обрив на березі», діал. «яр; заглиблення в ґрунті», молд. *рыпэ* «обрив, провалля» [ССУМ 2, 293; Железняк, 38]; пор. гідроніми *Ripa*, *Ripень*, *Ripінка*, *Ripинна* [СГУ, 461—462] з голос. повного утворення в основі та *Ірпá*, *Ірпиця* в бас. Десни [СГУ, 223—224] з нульовим звуком на місці редук. *-ъ*, що є особливістю поліс. говорів. У позиції перед сонор. з наступним редук. закономірно розвинувся початк. *i-*, на місці якого в поліс. говірках міг вживатися *o-* (пор. *Орпень*), що спричинився до появи протет. губ. *o-* (пор. *Вірпінь* < **Ворпінь*). Варіанти *Pierná*, *Порна* є або неточним записом давн. форм, або метатезними похідними. Ойконім *Ірпінь* постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.

Іршá — річка, л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. і Київ. обл.; *Ірша* (1159), *Irsza* (1683), *Іршá* (1979), *Іршá* (1957); пор. нп *Ірша*, *Іршанськ* на Житомирщині [СГУ, 224]. Назва не має надійної етимології. Апелят зв'язки гідроніма свідчать про ймовірність його виникнення як посесива на **-j(a)* від ст.в.нім. *irch*, *irh*, *ereh*, *erich*, д.в.нім. *irah* «козел» (пор. укр. діал. *ірха* «вичинена овеча чи козяча шкіра») [ЕСУМ 2, 318] за ознакою «місцевість, узбережжя річки, насичене козами, козлами» або від ст.в.нім. *hirsch* «олень» [Фасмер 2, 139]; пор. прізви. *Ірш* на Закарпатті [Чучка, 242], *Іршенків* на Буковині [СПЧ, 162]. Імовірним є балт. походження гідроніма; пор. ойконіми *Єрчики* на Київщині й Житомирщині та *Іршики* (*Єршики*) на Хмельниччині, основу яких пов'язують з лит. *eršketynas* «терновище (місце, яке поросло тереном)» [Железняк, 106], демін. назви рр. *Іршиця* (2), які є притоками р. *Іршá* [СГУ, 224], а також складений топонім *Іршанське водосховище* на р. *Ірші* [ГЕУ 2, 84].

Іршáва — 1) річка, п. Боржави п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Іршáва*, *Ершава*, *Іршáйка*, *Ершáйка* (1973), *Nagy Plosva* (1963), *Эршава*, *Иршава* (1929), *Iršava*, *Иршава* (30-і рр. XX ст.), *Чищеник* (1973) [СГУ, 224]; 2) місто, Закарпат. обл. [АТП, 159]; відоме з 1341 р. [ГЕУ 2, 83], *Irszawa*, «węg. Plosva» (1882) [SGKP 3, 301], *Иршáва* (1981) [СЭС, 511]. Назву пов'язують зі словц.-зх.укр. *ješša* «вільха»; пор. словін. *ješša*, *jerša* [Галас, 68—69]. Така етимологія досить приваблива із семант. та словотв. погля-

- дів, але непереконлива з фонет., бо варіант з плавним *-l-* на місці давн. *-r-* фіксується як неточний відповідник гідроніма у відн. пізн. рум. джерелі. Імовірно, гідронім *Іршіава* виник за допомогою суф. *-av(a)* в атрибут. функції від тієї самої основи, що й назва р. *Ірші* (див.) за ознакою «місцевість, насичена відповідними тваринами або рослинами»; пор. гідроніми в Правобережній Україні *Водава, Лядава, Рудава, Тарнава / Тернава, Бобрава, Глушава*, у Словаччині *Vebrava, Dobrava, Drnava, Morava, Krčava, Trnava, Žitava* та ін. [Трубачев, 53—54]. Ойконім *Іршава* постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма; пор. похідне від назви р. *Іршіава* означення в топонімі *Іршівська улоговина*, що називає пн. частину Закарпатськ. низовини в бас. Боржави та *Іршави* [ГЕУ 2, 83].
- Іршанськ** — с-ще міськ. типу, Володарсько-Волинськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 132]; засн. 1953 р. на р. *Ірші* [ГЕУ 2, 84]. Ойконім виник за допомогою суф. *-анськ* у релят. функції від суміж. гідроніма *Ірша*; пор. *Іршанське водосховище* на р. *Ірші* [ГЕУ 2, 84].
- Ісар-Алті-Дере** — річка, межа Ай-Петринськ. та Ялтинськ. яйл у Криму; пор. *Ісар* — руїни древніх веж на зх. від м. Ялта [СГУ, 224]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з 3-х компонентів: кр. тат. *ісар* «фортеця, укріплення; поселення, яке обнесене стіною», *алти* «нижня сторона; підніжжя гори», «перед» [Мурзаев, 236, 47] і ГТ *дере* «долина (гірська), ущелина, тіщина; балка, яр; річка, ручай» [Бушаков, 101].
- Іскрівське водосховище** — вдсх. на р. Інгульці, Петрів. р-н Кіровоград. обл. [ГЕУ 2, 84]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)*, похідним від назви суміж. с. *Іскрівка* [АТП, 249].
- Іченька** — річка, л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1848); *Іченька, Ічня* (1967), *Ичня* (XVII ст.), *Ичень* (1749), *Иченка* (1913); пор. м. *Ічня* Чернігів. обл. [СГУ, 224]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в демін.-релят. функції від давн. форм *Ічня, Ичень* для протиставлення річки суміж. нп *Ічня*. У структурі назви *Ічня*, очевидно, слов. формант *-н(я)* в топонім. функції й д.тюрк. дієсл. основа *іч-* «пити», яка наявна в апеллативі *ічки* «питво, напій» [ДТС, 201, 202], у гідронімах *Іцун, Іцька, Ічки-Джалман, Ічкін-Джилга* [СГУ, 224], що відбивають характерний для тюрк. діалектів перехід [ч] > [ц] [ГУ, 163—164; Железняк 1985, 37; Стрижак, 45]. Можливо, під д.тюрк. впливом сформувався авар. ГТ *иц* «джерело» [Мурзаев, 236]. Мотивац. ознакою гідронімів була придатна для пиття вода.
- Ічня** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 536] (лежить на р. *Іченька*, відоме з XIV ст. [ГЕУ 2, 85]). Семантика основи *Іч-* (< д.тюрк. *іч-* «пити») і найдавніші фіксації суміж. гідроніма *Іченька* (див.) свідчать про виникнення ойконіма способом трансонімізації д.рус. назви р. *Ичня*, що є поширеним явищем у слов. топонімії.

К

- Кабан** — річки: 1) лівий рукав Дніпра вище гирла Сули в Черкас. обл.; *Каванз* (1913); 2) с. Петрова Слобода Корюків. р-ну Чернігів. обл.; *Кабанз* (1765—1769) [СГУ, 225]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. *кабан* «горб, що стоїть окремо; гола вершина гори» [Черепанова 1984, 90], утвореного в псл. гнізді **(s)kov-* < і.е. **(s)ke(m)b-* «згинати, вигинати, викривляти» [Лучик, 129—130]; пор. поліс. *кабан, кобан* «звід печі» [Лисенко, 99], бойк. *кабан* «глиняна миска для молока», «глиняний посуд для масла» [Онишкевич 1, 332], р. *Кабанець* у Запоріж. обл. [СГУ, 225], смт. *Кабанне* (див.), оз. *Кабіця* (див.).

Кабанне — с-ще міськ. типу, Кремен. р-н Луган. обл. [АТП, 64]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізації відн. прикм. *кабанний* у формі сер. роду, зумовленої грам. ознаками номенкл. імені, з основою апелятива *кабан* на позначення геолог. (шахтного) об'єкта; пор. рос. *кабанний* «до кабана, у значенні неживого предмета, належний», *кабан* «глиба або товща, вирублена в довжину», «шток, рудна товщина гніздом, тобто місцеве, обрізана навколо інша порода» [Даль 2, 69, 70]. Закінч. -ε в назві постало, очевидно, під впливом рос. посесива *кабанье*.

Кабіця — озеро, м. Світловодськ Кіровоград. обл.; *Кабіце* [Лучик, 126]. Лімно-нім виник семант. способом від діал. *кабіця* «яма на дорозі; яма, наповнена водою» [Черепанова 1984, 90]; пор. рос. діал. (дон.) *кобіца*, *кабіца* «заглиблення в ґрунті річкового дна, в яке риба метає ікру» [СРДГ 1, 352], рос. орл. *кабічка* «яма, наповнена джерельною водою» [СОГ, 3], укр. *кабіця* (зменш. *кабічка*) «відкрита літня кухня (піч) у дворі або в садку», «яма, де вміщують казан, під яким розкладають вогнище для варіння, топлення чого-небудь» [СУМ 4, 6], буков. *кобіця* «нога старовинного ліжка» [СБГ, 213], які можуть належати до рефлексів псл. *(s)kov- < i.e. *(s)ke(t)b- «згинати, вигинати, викривляти» (див. *Кабан*) або ж бути слов'янізованим демінутивом тюрк. ГТ *коба* «печера, гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаєв, 280].

Кагамлик — річка, л. Дніпра в м. Кременчук Полтав. обл. (1671); *Кагамлыкъ* (1713), *Кагальникъ* (1782), *Кагамлік* (1972); пор. с. *Кагамлик* Глобин. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 226]. Назва тюрк. походження. Вважають, що вона виникла за допомогою суф. -lik у релят. функції від апелятива *каган* «хозарський хан», указуючи на межі держ. або адміністр. утворення. У такому разі в первинній формі *Каганлик* відбувся продукт. у тюрк. мовах перехід -н- > -м- [Стрижак, 87—88]. Така етимологія досить переконлива із семант., словотв. і фонет. поглядів. Водночас не менш імовірним є утворення гідроніма за допомогою суфіксів -lik / -lyk від ін. занесеної зі сходу тюрк. основи — *каган* «заросле та зникле озеро; сире заболочене місце», «невелика заливна лука» [Мурзаєв, 239], що цілком відповідає властивостям річки: «Бере початок з болота поблизу села Кагамлик... Дно замулене» [ГЕУ 2, 86].

Кагарлік — річки: 1) лиман Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл.; *Кагарлыкъ* (1705); 2) п. Дніпра в Київ. обл.; *Кагарлыкъ* (1890); пор. місто *Кагарлик* на річці [СГУ, 226]; 3) місто, Київ. обл. [АТП, 216]; відоме з 1142 р. [ГЕУ 2, 86], *Кагарлык* (1981) [СЭС, 526], за ін. джерелами — з 1590 р. [Янко, 157]. Назви тюрк. походження, загальноприйнятої етимології не мають. З огляду на взаємодію суф. -lyk у релят. функції перев. з іменними основами топонім пояснювали як тюрк. утворення від: 1) *karga* «ворон» (Н. Я. Лойфман, С. А. Попов, О. Т. Молчанова); 2) *карга* «валун; накопичення валунів» (Е. Койчубаєв); 3) *карга*, *корга* (монг. *харга*) з узагальненим значенням «кам'яниста річка» (Е. М. Мурзаєв, Л. Т. Масенко); 4) *карга* «тростник, тростниковый» (І. М. Железняк) (огляд див. [Лучик 1999, 39—40]). Переконливішим видається виникнення гідронімів за допомогою суф. -lyk від д.тюрк. *kögär* «робитися синім, блакитним» [ДТС, 312], про що свідчать семант., словотв. та фонет. аргументи. Із мотив. вац.-семант. погляду впадає в око те, що назви рр. *Кагарлік* поширені в лісостеп. місцевості, де скупчені слов. гідроніми з основою *Син-* (< *синій*), яка вказує на блакитний колір прісної води, що пов'язано з її придатністю для вживання; пор. р. *Кагарлік* л. *Синюхи* л. Пд. Бугу, де скупчені рр. *Синіць*, *Синіця*, *Синічка*, *Синька*, а також гідроніми *Синіця*, *Синюха*, *Синявка* в бас. Росі [СГУ, 501—502], де протікають *Мокрий Кагарлік* і *Сухий Кагарлік* [СГУ, 371 548]. Зі словотв. погляду важливим є те, що дослідники тюрк. мов і діалектів виявили досить поширену групу слів на

- ly* / -*li*, -*lyk* / -*lik*, похідних від дієсл. основ (очевидно, через дієприкм. посередництва). Зокрема, Г. І. Донідзе визначає трансформацію дієсл. за формою геогр. назв в іменні за допомогою афікса -*ли* / -*лі* як один із найпоширеніших способів творення віддієсл. топонімів у тюрк. мовах [Донидзе, 41]. З фонет. погляду гідроніми *Кагарлік* на території України не мають жодного варіанта, який би свідчив про метатезу основи апелятивів *карга*, *корга*, що вважаються ймовірними твірними для назв річок. Натомість у тюрк. *kögär* голос. перед. ряду [ö] та [ä] на слов. мовному ґрунті закономірно перейшли після задньогоз. [k] та [g] відповідно в [o] та [a], а ненаголош. [o] перед наголош. [á] в *когár* унаслідок асиміляції трансформувалося в [a], давши *кагár*, под. до *калáч* з *колáч* [Лучик 1999, 39—42]. Ойконім *Кагарлік* постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.
- Кагъл** — 1) заплавне оз., Рен. р-н Одес. обл. [ГЕУ 2, 87]; 2) річка, впадає в оз. *Кагул* (*Кагульського* лим.); *Кагуль* (1850—1853), *Кагул* (1883); гирло на межі Молдови й України, *Кагуль* (1770); пор. м. *Кагул* у Молдові [СГУ, 226]. Афікс -*ул* у топонімах свідчить про їх формування в молд. мовному середовищі, але основа назв етимол. темна. Можливо, в топонімах відбилося нар. лат. **cas(c)ulus* «казанок», з яким опосередковано пов'язане укр. *ка́ла* «отвір у димоході, затулка», діал. «піч, отвір у печі» [ЕСУМ 2, 337], у перен. геогр. значенні «заглиблення, впадина; гирло (отвір) річки, що впадає в озеро». Імовірним є те, що назви водних об'єктів постали внаслідок сх. ром. трансформації тюрк. *кағыл* «тонкий сніг» або основи, відбитої в казах. *кағылма* «вибоїна, заглиблення» [Радлов 2/1, 74, 76]; пор. р. *Когильник* в Одес. обл. [СГУ, 259].
- Кадіївка** — місто, Луган. обл. [АТП, 54]; засн. в сер. ХІХ ст., *Кадиевка* (1981) [СЭС, 526], з 1978 р. *Стаханов* [ГЕУ 2, 87]. Ойконім виник за допомогою суф. -*к(а)* від прізви. начальника поштової контори *Кадієва*, суф. -*ев*- у структурі якого сформував релят.-посес. значення назви (див. *Стаханов*).
- Казánка** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 312]; *Казанне* (поч. ХІХ ст.), *Казанская* (20-ті рр. ХІХ ст.), *Казанская* (1835), *Казанка* (1855) [Лобода, 85—86]. Суч. назва сформувалася як релятив на -*к(а)* під впливом відомого рос. ойконіма *Казáнь*. Реальною ж мотивац. ознакою істор. назви *Казенне*, що становить субстант. форму сер. роду відн. прикм. *казенний* «державний», було заселення новоствореного с-ща т. зв. *казенними* селянами з Росії [Лобода, 85], яким згодом «приписали» відношення до *Казані* спочатку у формі відтоп. прикм. із суф. -*ск*-, а потім у формі суч. ойконіма.
- Казантіп** — скелястий п-в і мис на пн. Керченськ. п-ва, Ленін. р-н у Криму [ГЕУ 2, 88]. Інсулонім тюрк. походження, виник унаслідок складання двох основ: кр. тат. *казан* «котел» [Радлов II/1, 367], яке розвинуло геогр. семантику (пор. серб., хорв. *казан* «казан; басейн, резервуар» [ЕСУМ 2, 340]), і *тіп*, що є фонет. варіантом ГТ *тіп* «підніжжя, ґрунт, дно» [Радлов III/2, 1595] < д. тюрк. *тір* «низ, дно, підґрунття; підніжжя» [ДТС, 598]; пор. ін. геогр. значення варіантів цієї основи в тюрк. мовах [Суперанская, 179], а також похідний від топоніма *Казантіп* гідронім *Казантіпська затока* [ГЕУ 2, 88].
- Казенний Торець** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Казенный Торець* (1743), *Казенная Торець* (1837—1839), *Казенной*, *Козанской Торець* (2-а пол. ХVІІІ ст.), *Торъ* (1185), *Торъ Казенный* (1764), *Большой Тор* (ХVІІ ст.), *Торецъ* (1622), *Торъ*, *Торецъ* (1670), *Тарецъ*, *Торцы* — назва всього басейну (1775), *Північний Торець* (у пониззі), *Красный Торец* (кол. назва сер. течії до гирла р. *Сухий Торець*) (1929), *Верхній Торець* (у верхів'ї); *Салница* (1112) «на річці *Салницъ*» (1107), *Сална*, «на *Салнъ рѣцѣ*» (1112), *Сольница* (ХІІ ст.), *Соединенный Торецъ* (1882), *Ф. Тор* (1699), *Тор R.* (1706); пор. м. *Тор* (1622); пізн. *Thor*, яке в 1794 р. перейменоване в м. Слов'янськ, *Торецъ* (пос., 1657), *Торецъ* (ХVІ—ХVІІ ст.) — назва *Сухого*

Торця, ур. *Тор*, де були *Торські* соляні озера (1953) [СГУ, 227]. Суч. гідронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним демінутивом *Торець* (< *Торъ*) й означенням (заст.) *казенний* «належний казні, державний» [ВТССУМ, 410], яке протиставляло річку та її узбережжя суміж. об'єктам з компонентом *Торець* у складеній назві; пор. у тому самому регіоні назву б. *Казенна* [СГУ, 227]. Вихідна форма *Торъ*, найімовірніше, постала семант. способом від д.рус. *торъ* «шлях, дорога, слід, колія» [ЕСЛГНПР, 163] за ознакою, відбитою в рос. *торъ* «місце, де багато народу, їзди, ходіння, де труться, юрбляться; пожвавлене місце» [Даль 4, 419]. Менш імовірним є походження гідроніма від ханти-манс. ГТ *тор* «озеро, струмок», який частково проник у тюрк. мови пн. Росії, Поволжя й Сибіру [Мурзаев, 111—113], але невідомий у тих мовах, що справили вплив на укр. топонімію; пор. відсутність цього ГТ у найповніших словниках тюрк. лексики (огляд етимологій топоніма *Торъ* див. у [ЕСЛГНПР, 163]). Парал. назва р. *Салниця* утворена за допомогою суф. *-иц(а)* (< *-ицъ*) в гідронім. функції від відн. прикм. *сальний* «брудний» (< д.рус. *сальныи*) з основою *сал-*, що зводиться до і.е. **sal-* «вода, джерело, річка» (див. *Салва*).

Казначейський лиман — заплавне оз., біля с. Корсунки Новокахов. р-ну Херсон. обл. [ГЕУ 2, 88]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря» [СУМ 4, 485] й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою апелятива *казначейство* «державний фінансовий орган, що відає касовим виконанням державного бюджету» [ВТССУМ, 410].

Казя́ва — загальнозоол. заказник держ. значення, Новоград-Волинськ. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 2, 88]. Назва виникла за допомогою давн. суф. *-ава / -ява* в топонім. функції від основи апелятива *коза́* за наявністю відповідних тварин; пор. рос. *казя́ва, казя́вка* «дрібна жосткокрила комаха, жучок...» [Даль 2, 132], утворене від *коза́* за подібністю вусиків до ріг [Фасмер 2, 279]. Голос. *-а-* в основі топоніма постав унаслідок уподібнення до наступного наголош. *-а́-* як у *кала́ч, бага́тий*; пор. діал. *казя́рка* «плетена дерев'яна загорожа для овець, стійбище», пов'язане з *коза́*, і *коза́рка* «загін, хлів для кіз» [ЕСУМ 3, 343, 494].

Каламітська зат́ока — зат., вдається в Кримськ. п-в між мисами Євпаторійський і Лукулл [ГЕУ 2, 89]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зато́ка* й означенням у формі жіноч. роду відн. прикм. на *-ськ(ий)* з основою назви антич. фортеці *Каламіти* [Янко, 159]; пор. бл.сх. ГТ *кала* «фортеця, укріплене місце, замок, місто, поселення» (іран., тюрк., араб.), який закріпився в топонімі Європи, Азії, Африки, Лат. Америки [Мурзаев, 242—244], і кр.тат. *met* «коліска» [Бушаков, 118].

Каланча́к — 1) с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 468]; засн. 1794 р. [ГЕУ 2, 89], *Каланча́к* (1981) [СЭС, 532]; 2) річка, впадає в Чорне море; *Каланчац*. р-н Херсон. обл.; пор. там само смт *Каланчак*; 3) ручай, Сімферопол. р-н у Криму; пор. с. *Колончак* [СГУ, 228]. У співвідношенні суміж. назв поселення й річки первинним є гідронім, який виник семант. способом від збереженого в діалектах *каланча́к* «вимита водою яма» неясного (можливо, тюрк.) походження [ЕСУМ 2, 347].

Кали́ло — 1) річка, л. Кінської л. Дніпра в смт Малокатеринівка Запоріж. р-ну та обл.; 2) оз., там само [СГУ, 229]. Спільна для 2-х водних об'єктів назва виникла внаслідок онімізації ГТ *калі́ло* «грязюка» [Чабаненко 2, 141], «бруд» < псл. *kalidlo* «грязь; місце загартовування» [ЭССЯ 9, 120] з основою **kalъ* «болото, бруд» [ЕСУМ 2, 345]; пор. гідроніми *Кале́на, Кале́ць, Калигірка, Кали́зна, Кали́ла, Кали́ще* та ін. [СГУ, 228—231].

Калінівка — 1) місто, Вінниц. обл.; засн. в 1-й пол. XIX ст. [АТП, 17; ГЕУ, 90], *Каліновка* (1981) [СЭС, 534]; 2) с-ще міськ. типу, Васильків. р-н Київ. обл., засн. наприкін. XIX ст. [АТП, 213; ГЕУ, 90]; 3) численні ойконіми (78) у різних регіонах України [АТП, 634], гідроніми (13) [СГУ, 229], мікротопоніми [СММПЗУ 1, 318]. Перев. більшість геогр. назв виникла за високопродукт. в топонімії моделлю «назва рослини (в даному разі *каліна*) + суф. *-івк(а)* в релят. функції». Окремі з них могли постати від антропоніма *Калін*, *Каліна* [Чучка, 246] за допомогою *-івк(а)* в посес.-релят. функції; пор. сс. *Калинів* Самбір. р-ну Львів. обл., *Калинів Міст* Пирятин. р-ну Полтав. обл., *Калинів Яр* Недригайлів. р-ну Сум. обл. [АТП, 292, 360, 399].

Калінове — с-ще міськ. типу, Лисичанськ. р-н Луган. обл. [АТП, 65], нині Попасн. р-н; засн. 1753 р., до 1870 — *Тринадцята Рота* [ГЕУ 2, 90]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі відн. прикм. на *-ов(е)* з основою апелятива *каліна* або як відповідний посесив (див. *Калінівка*). Істор. назва постала способом онімізациі словосп. *тринадцята рота*, що вказувало на номер розквартированого в поселенні військ. підрозділу Бахмутського гусарського полку.

Калитá — с-ще міськ. типу, Бровар. р-н Київ. обл. [ГЕУ 2, 90]. Ойконім виник семант. способом від збереженого в рос. і блр. говорах апелятива *калитá* в геогр. значенні «невелика земельна ділянка, відгороджена посеред земельної власності, що належить кільком господарям» [ЭСБМ 4, 171]; пор. рос. новг. *калита* «частина виораного поля», волог. «ліс, що знаходиться неподалік виораного поля», арх. *калитка* «тс.» [СРНГ, 12, 359]. Походження твірного ГТ остаточно не з'ясовано. Припускають, що він міг сформуватися на основі тюрк. *калита* «торба для грошей; сумка; гаманець, кишенья» за ознакою «чотирикутності» або на основі псл. **kalz* «болото, бруд» за ознакою «вільне, болотисте місце» [ЭСБМ 4, 171]; пор. назву бол. *Калитá* на Волині [СММПЗУ 1, 319], блр. ойконім *Калитá*, оз. *Калита*, болот. ур. *Калитка*, які пов'язують з грузьким дном, заболоченістю тощо [Лемцогова, 183], укр. *Калити* (мн.) — зат. Прип'яті п. Дніпра [СГУ], волин. *Калитá* — болото [СММПЗУ 1, 319].

Калітва — підняття неправильної форми на Придніпровській низовині, біля смт Царичанки Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 90—91]. Назва неясного походження. Вона належить до утворень на *-тв(а)*, які поширені лише в Сер. Дніпро-Донськ. межиріччі, що не відомі ні на північ, ні на південь, ні на захід, ні на схід від цього регіону; основа *Калитв-* відбита ще в дон. гідронімі *Калитва* [Трубачев, 71], назві б. *Калитвина* п. Вільховської п. Міусу, вп. в Азовське море [СГУ, 231]. Можливо, топонім *Калитва* сформувався в пн.-зх. середовищі, де поширений ГТ *калита* (див. *Калитá*) і суф. *-в(а)* (< **zva*), що особливо продукт. у балт. топонімах як варіант і.е. **-uц(а) / *-auц(а)* в атрибут. функції; пор. лит. *Vaduva* (рос. *Водва*), *Tyтуva* (рос. *Тутва*), *Mituva* (рос. *Мытва* з **Митва*) [Трубачев, 59].

Калініве — с-ще міськ. типу, Джержинська р / р м. Кривого Рогу Дніпропетров. обл. [АТП, 77]. Назва виникла як меморіальна унаслідок трансонімізациі за допомогою закінч. *-е* прізви. відомого радян. діяча М. І. *Калініна*, суф. *-ін-* в основі якого оформлює ойконім як посес.-релят. утворення.

Калінінське — с-ще міськ. типу, Великоолександрів. р-н Херсон. обл. [АТП, 464]; засн. 1807 р., до 1927 — *Велика Сейдеминуха* [ГЕУ 2, 91]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі відн. прикм. на *-ськ(е)*, похідного від ергоніма або топоніма з основою прізви. М. І. *Калініна*. Істор. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика*, що вказує на розмір нп і протиставляє його суміж. с. *Мала Сейдеминуха* [АТП, 464], до первинного *Сейдеминуха* невідомого походження.

Можливо, це композит, що складається з кр. тат. *seit* «пан; проводир, ватажок» [Бушаков, 141] або тур. *sâjid* «нащадок пророка» (укр. *сеїд* «почесний титул мусульманина, який претендує на походження від нащадків пророка Мохамеда» [ВТССУМ, 1111]) і втраченого мікротопоніма, в основі якого (якщо вона достовірна) могло бути діал. *мінюха* «минь звичайний» [ЕСУМ 3, 46]; пор. кур. *менухъ* «мень, минь» [Даль 2, 318] (сmt лежить на р. Інгульці).

Каллістон — перевал у сх. частині Головн. пасма Кримськ. гір, на Карабі-яйлі [ГЕУ 2, 91]. Оронім гр. походження, виник на основі найвищого ступеня порівняння прикм. *κόλλιστος* «найкрасивіший, найкращий» з основою *κόλλ-* «красивий» (перша частина складних слів); пор. у Криму гірський прохід *Каллістон-Богаз*, затока *Каллітера* та ін. [Бушаков, 65].

Калінінський — с-ще міськ. типу, Свердловська м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1932 р., до 1957 р. — *Кондрючий* [ГЕУ 2, 91]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі відн. прикм. на *-ськ(ий)*, похідного від ергоніма або топоніма з основою прізви. М. І. *Калініна*. Істор. назву перенесено з відповідною морфол. трансформацією з суміж. с. *Кондрюче*, яке підпорядковане Калінінськ. с / р [АТП, 61]. Її етимологія неясна. Можливо, це посесив на **-je* від антропоніма *Кондрюк* з основою чол. імені *Кондрат*; пор. пов'язані з ним прізви. *Кондра*, *Кондрич*, *Кондра* [Чучка, 280].

Калузька улоговина — акумулятивна рівнина в Передкарпатті, у межах *Калус.*, *Вожнятів.* і *Галиц.* р-нів Івано-Франків. обл.; *Лімницько-Болехівська улоговина* [ГЕУ 2, 91]. Оронім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *улоговина* «велике заглиблення в рельєфі місцевості, западина з пологими схилами» [СУМ 10, 431] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Калуш* (див.). Парал. назва постала аналог. способом на основі назв рр. *Лімниця* та *Болехівка*, між якими лежить улоговина.

Калуш — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 193]; відоме з 1241 р., місто з 1549 р. [ГЕУ 2, 91], *Katusz* (1882) [SGKP 3, 720], *Калуш* (1981) [СЭС, 536]. Ойконім виник за допомогою поширеного в зх.слов., пд.слов., рум. та ін. мовах суф. *-уш* в атрибутив. функції від загальнослов. ГТ *кал* «бруд» (< псл. **kalъ* < і.е. **k^halos* «глина, болото, бруд, багно» [ЕСУМ 2, 345]) за ознакою «заплавна місцевість, що характеризується грузьким ґрунтом, брудом, заболоченістю»; пор. пол. прізви. *Katusz*, *Katusza* [Rymut 1, 367], ойконіми *Kalisz*, *Kalisz Pomorski*, *Katuszyn* [Rospond, 131—132], *Kalisia* на Балканах [Никонов, 169], слвн. топоніми *Kališe*, *Kališče* [Snoj, 182] та ін. Можливо, ойконім є семант. дериватом від незасвідченого ГТ **kaluxъ* / **kaluшь* (див. *Калюс*).

Кальміус — річка, вп. в Азовське море; Лукоc ? (Геродот, V ст. до н. е.; Птолемей, II ст. н. е.), *Калка* (1224), *Калъкъ* (1224), *Калокъ* (1224), *Каяли* ? (1185), *Калы*, мн. (XVI ст.), *Калк* (1739) «*Калк* или *Калмиас*» (1793), *Миусъ* (1832), *Кальмиужская дорога* (1579), *Миушь* (1489), *Кальмиюсъ* (1584), *Калмиусъ* (1593), *Кальмиусъ* (1743), *Калмиас* (1739), *Калмузъ* (1734), *Калмиюсъ* (1579), *Кальмиус* (1784), *Коль Миус* (1865), *Усть-Кальмиюсъ* (1746), *Калець* (XIX ст.), *Calmius*, *Kalmius Fl.* (XVIII ст.); пор. нп. *Калмиюс* (XVI ст.), ур. *Калмиюсъ* (1708), ст. с-ще *Кальміус*, стоянки риболовних суден *Кальмус*, *Кальміюс* [СГУ, 232]. Суч. гідронім сформувався відн. пізно (з кін. XVI ст.) внаслідок складання двох основ — давн. слов. *Кал-*, відбитої у формах *Калка*, *Калъкъ*, *Калы* (< д.рус. *калъ* < псл. **kalъ* «бруд, болото»), і тюрк. *Миус* (< *миюс*, *миюз* «кут; ріг»), перенесеної з р. *Миус* (див.), що також впадає в Азовське море [Отін, 46]. Є. С. Отін припускає, що гідронім *Калка* (або *Кала*) виник під час псл.-скіф. контактів у результаті «уявного перекладу» д.іран. назви з і.е. коренем **kel-* / **kal-*

«чорний», у структурі якої міг відбитися суф. *-āk-* / *-āk-* (< *-āg-*), широко вживаний в антропонімії та топонімії надчорномор. написів [Отін, 12, 15; ЕСЛГНПР, 65—66]. Варіант з основою *Коль-* розвинувся під впливом тюрк. *кол* / *гол* «річка; протока, долина та ін.» [Мурзаев, 238]. Фіксація найдавнішої антич. форми Лукоз зі знаком питання зумовлює її непевну етимологію. Можливо, цей гідронім є наслідком функціонування в псл. мові варіанта **lugz* як менш поширеного порівняно з високопродукт. **logz*, **lōka* «кривизна; затока; вигин річки; місцевість у вигині річки; луг» [ЕСУМ 3, 302]; пор. лит. *laiūkas* «поле», д.інд. *lōkas* «вільний простір, місце», лат. *lūcus* «гай», д.в.нім. *lōh* «заросла просіка, низькорослі кущі» [Фасмер 2, 527].

Кальміус-Торецька западіна — геол. структура у верхів'ях рр. *Казенний Торець* і *Кривий Торець* (Донец. обл.) [ГЕУ 2, 92]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *западіна* «низьке місце, понижена місцевість» [СУМ 3, 239] й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський* / *-цький* з основами гідронімів *Кальміус* і *Торець*.

Кальчик — річка, п. Кальміусу, вп. в Азовське море (1746); *Калець* — як одна з приток *Калки* (1224), *Кальчикъ* (80—90-і рр. XVIII ст.), *Калшикъ* (1745), *Холчикъ* (1737), *Главный Кальчикъ* (*Большой Кальчикъ*) — як назва після злиття *Зх. Кальчика* та *Сх. Кальчика* (1904), *Калка* (1901); пор. ур. *Канчики* (1743), нп *Кальчик* (1910) [СГУ, 232—233]. Гідронім виник як демінутив на *-(ч)ик* від д.слов. назви р. Кальміус *Калка*, *Калъкъ*, *Калы*; його словотв. варіантом є д.рус. *Калець*. Складені гідроніми постали синтакс. способом для протиставлення за допомогою означень суміж. річок з однаковим компонентом *Кальчик* у назвах.

Калюс — річка, л. Дністра (1957), *Kalus*, *Kalusik* (1882), *Калюсъ* (1863—1885), *Калюсикъ*, *Kalusz*, *Kalusik* (1917) [СГУ, 231—232]; пор. с. *Калюс* Новоушиц. р-ну Хмельниц. обл. на р. *Калюс*, що фіксується в літописах як *Калиуосъ* (1241), пізн. *Kalus* (1703) [ЕСЛГНПР, 65]. Гідронім виник за допомогою суф. *-усъ* / *-юсъ* в атрибут. функції від д.рус. ГТ *калъ* «бруд, болото» за відповідною ознакою річки. Припускають, що приєднання псл. за походженням суф. **-usъ*, пов'язаного з **-uxъ*, до основи **kal-* могло відбутися на апелят. рівні в структурі незасвідченого ГТ **kal'usъ*, що є фонет. варіантом **kal'uxъ* зі значенням «щось нечисте, забруднене» [ЭССЯ 9, 125—127], яке характерне для назв гідрооб'єктів [Вербич 2009, 71—72]. Від назви р. *Калюс* способом трансонімізації постав суміж. ойконім, який фіксується значно раніше. Імовірним є утворення гідроніма *Калюс* та ойконіма *Калуш* від фонет. варіантів однієї апелят. основи (див. *Калуш*).

Камнепадна — карст. порожнина (шахта) на Ай-Петринській яйлі в Криму [ГЕУ 2, 92], рос. *Камнепадная*. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ний*, утвореного від композита *каменепад* з основами слів *камінь* і *падати*.

Камінь-Каширський — місто, Волин. обл. [АТП, 41]; уперше згадується під назвою *Кошер* (1196) (форма *Кошер* як д.рус. назва у лінгвіст. джерелах відсутня), пізн. — *Камінь*, *Камено-Каширськ* [ГЕУ 2, 92], «до именьа княза Коширського, Камена» (1537), «в Камени княза Кошерського» (1545), *Камінь-Кошарський* (1629) [Шульгач 2001, 60], відоме з XII ст., рос. *Камінь-Каширський* (1981) [СЭС, 538]; можливо, цього поселення стоується літоп. *Каменець Изяславль* у Волинськ. землі (1240) [ЕСЛГНПР, 66]. Суч. назва виникла внаслідок лексикалізації словосп. з опорним ойконімом *Камінь*, який постав семант. способом від апелятива *камінь*, та означенням, вираженим прізви. *Коширський*, що належало князям, які володіли *Кошером*, суч. *Старі й Нові Кошари* в Ковел. р-ні [Шульгач 2001, 60]. Словотв. варіант *Камено-Кошерськ* є морфологізованою формою, утвореною під впливом релятивів на *-ськ* способом складання основ і

усічення прикм. закінчення у твірному антропонімі. Імовірно належна місту д.рус. назва *Каменець Изаславль* становить лексикалізоване словосп. з опорним ойконімом *Каменець* (див. *Кам'янець-Подільський*) й означенням у формі посесива на **-ьь*, що після губного перетворився на *-ль*, з основою особ. імені князя *Изаслава*. В основі згадуваної як найдавнішої назви *Кошер* могло відбитися запозичене з мови ідиш реліг. *košer* «кошерний» (< гебр. *kāšer* «належний, відповідний»), яке проникло в різні слов. мови: укр. *коше́рний* «ритуально чистий (в іудейській релігії)», діал. *каші́рний* «тс.», рос. діал. *коше́рный*, блр. *кашэ́рны*, п. *koszerny*, ч. *košerný*, *košerovaný*, слвц. *kóšer* «тс.», серб., хорв. *кошер* «їжа, приготовлена за приписами іудейської релігії» [ЕСУМ 3, 68].

Каморёт — заплавне оз. на правому бер. Десни, Мен. р-н, Чернігів. обл. [ГЕУ 2, 93]. Лімнінім етимол. неясний. Його виникнення на слов. мовному ґрунті малоімовірно. З незначною вірогідністю це може бути рефлекс ранньопсл. діал. **katorъ* «камінь», що був варіантом на *-r* і.е. основи на *-r / -n* (пор. д.ісл. *hamarr* «скеля, круча», д.в.нім. *hamar*, нім. *Hammer* «молот» [ЭССЯ 9, 137], до якого приєднався архаїч. суф. **-et* у множинному або збір. значенні. Імовірніші лекс. та словотв. зв'язки спостерігаються в іран. і тюрк. мовах, у яких функціонує ГТ *камар*, *кемер* «схил гори, спуск, уступ, берег, обрив тощо» (пор. ще тадж. *камар* «заглибина, промита водою в річці; ущелина», узб. «вимивина, вибоїна», кирг. «підмитий водою берег та ін.), семантику яких пов'язують з іран. *камар*, *кемер* «пояс; талія; середина чого-небудь» [Мурзаев, 248], хоч значення «ущелина» може свідчити про зв'язок апелатива з д.іран. *kaht-*, перс. *kāt* «піднебіння; паща», осет. *кот* «рот, отвір, паща», «ущелина», основа яких відбита в осет. *котару́нг* «піднебіння», букв. «корито роту» [Абаев 1, 598—599]. Щодо фіналі *-et*, то вона також знаходить переконливе пояснення у зв'язку з іран. мовами. Це може бути усічений корінь *wat* «місце» або *wed* «слід», яка після приголосних твірної основи могла втрачати початк. *w-* (пор. осет. *донүед* «русло», букв. «слід річки», *донүат* «русло», букв. «місце річки», *fadat* і *fadwat*, *bunat* і *bunwat* [Абаев 1, 279, 370, 410—415]), або ж поширений в іран. і тюрк. мовах суф. *-t*, *-ət* на позначення результату чи місця дії, множини, збірності; пор. р. *Серет* < Σερετος < іран., д.інд. *sarit* «річка», *sarati* «тече» [Карпенко, 182]), назву суміж. заповідного лісу *Комарёт* [Черепанова, 141], що відбиває варіативність голос. *-a-* та *-o-* у твірній основі.

Каморётський за́казник — загальнозоол. заказник держ. значення, Мен. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 2, 93]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою топоніма *Каморёт*. Її варіантом є дрімонім *Комарёт* [Черепанова, 141], який стосується ліс. урочища в заказнику та його основного оз., що має офіц. назву *Каморёт* (див.).

Каму́ла — найвища вершина Подільської височини, попл. с. Романів Перемишлян. р-ну Львів. обл. [ГЕУ 2, 93]. Оронім виник семант. способом від незасвідченого ГТ **каму́ла* «куляста або конусоподібна вершина»; пор. спорід. укр. діал. *гомілка* «головка сиру», рос. діал. *гомóла* «брила, куля», пол. діал. *gotóła*, *gotuła* «головка сиру», *gotóła* «куляста грудка чогось м'якого», чес. *homole* «щось конусоподібне», в.луж. *homola* «верховина, височина; конус; волоть» < псл. **gotóla*, спорід. з діал. **gotólъ* «безрогий», лит. *gāmulas* «брила, шматок; безрогий» [ЕСУМ 1, 559], назви гір *Гомоля*, *Гóмул* (4) на Івано-Франківщині [Габорах, 97—98]. Фонет. структура ороніма сформувалася частково під пол. впливом, де закріпилася вимова *-ó-*, *-u-* на місці етимол. *-o-*, і внаслідок нерегулярного чергування прор. [g] —

[k]; пор. експрес. варіанти в псл. мові **gabati* й **karati* [ЕССЯ 6, 76], лит. *gobturas* і пол. *kaptur* [Brückner, 217].

Кам'яні Багачка — скеля в Покутсько-Буковинських Карпатах, біля с. Усть-Путили Путил. р-ну Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 93]. Оронім виник внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *багачка* на позначення чогось розмаїтого, насиченого корисним, цінним (див. *Багачка*) й означенням у формі жіп. роду відн. прикм. на *-ний* з основою ГТ *камінь*.

Кам'яні Могила — 1) могилоподібне підвищення в сх. частині Причорноморської низовини, Мелітопол. р-н Запорізь. обл.; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення з пектрогліфами часів від мезоліту до кін. бронзового віку на скелях *Кам'яної Могили* [ГЕУ 2, 93]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *могила*, вжитим у перен. значенні (за подібністю форми підвищення до могили), й означенням у формі жіп. роду відн. прикм. на *-ний* з основою ГТ *камінь*. Назва суміж. пам'ятки постала способом трансонімізації ороніма.

Кам'яне — с-ща міськ. типу: 1) Антрацит. м / р Луган. обл. [АТП, 59]; засн. у 70-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 2, 94]; 2) Вільнянськ. р-н Запорізь. обл. [АТП, 173]; засн. 1886 р., до 1957 — *Кам'яний*, до 1945 — *Янцівський Кар'єр* [ГЕУ 2, 94]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. у формі сер. роду *кам'яне*, що узгоджується з номенкл. іменем *селище* (раніше *поселення, село*). Форма попередньої назви нп *Кам'яний* на Запоріжжі була зумовлена типом поселення — *хутір*, засн. на місці видобування каменю — в *Янцівському кар'єрі*, назву якого, утворену внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кар'єр* і відтоп. прикм. на *(іє)сякий*, тимчасово перенесли на поселення.

Кам'янець-Подільський — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 483]; *Каменѣць* (1210), *Каменець* (1210), «около Каменца (камена)» (1238), «въ Каменци Подолскомъ» (1226), *Каменецъ* (1509), *Каменец Подолский* (1332), *Каменец* (1440), «ко Катенци» (1351), *Katieniec Podolski* (1699), *Каменецъ* (1404), *Камянца Подолского* (1649), «под Камянецъ» (1672), «pod Katienic» (1693), *Katienecensis Podoliae* (1734), фолькл.: *Подъ Каменцемъ* под *Подольскимъ*; як таке, що існувало в антич. часи: *Klepidava* і *Petridava*, Καρρόδουρον на карті Птолемея, II ст. н. е.) [ЕСЛГНПР, 66], за ін. джерелами — засн. в кін. XI ст., рос. *Каменѣц-Подольский* (1981) [СЭС, 538]. Найдавніша слов. фіксація ойконіма *Каменѣць, Каменець* виникла внаслідок онімізації апелятива *каменець* «кам'янисте місце» (д.рус. *камень* + *-ець*), збереженого в суч. слов. мовах: укр. діал. *каменѣц* «щебінь» [ЕСУМ 2, 359], *камінец* «галькою покритий берег» [Марус. МСУГА, 230], рос. *каменѣцъ* «кам'янисте місце; грудка каміння» [Даль 2, 81], пол. *katieniec* «грудка каміння, кам'янисте місце» [NMP 4 287]; пор. укр. ороніми *Каменѣць* [Габораєк, 156], гідроніми *Кам'янець* [СГУ, 234], пол. ойконіми *Katieniec* [NMP 4, 286—289], літоп. «гдѣ тепер Каменецкое мѣсто лѣжит... змоуровали Каменецъ» [ЕСЛГНПР, 66]. Означення *Подольской* додалося до ойконіма в XIII ст. (1226) як указівка на відношення до *Подольской землі* для протиставлення міста ін. поселенням з аналог. назвою; пор., напр., *Кам'янець Волинський* (суч. місто *Кам'янка*), що згадується під 1196 р. у прийм.-іменник. сполучі *около Каменца*, яку окремі дослідники приписують Кам'янцю-Подільському [Нерознак, 82; Торч.-Торч., 218], пізн. як *Каменецъ (Волинський), Каменецъ (Литовський)* (1443), *Каменец Изяславль* у Волинськ. землі (1240) [ЕСЛГНПР, 66]. Антич. назви на карті Птолемея, які, ймовірно, стосувалися поселення на місці суч. Кам'янця-Подільського, також указують на кам'янисту місцевість: пор. *Petridava* < лат. *petra* «скеля, камінь», Καρρόδουρον <

- кельт. *carro* «скеля, камінь» і *dun* «фортеця» [ЕСЛГНПР, 66; Никон, 171].
- Кам'яний Брід** — с-ще міськ. типу, Баранів. р-н Житомир. обл. [АТП, 130]; засн. 1862 р. [ГЕУ 2, 96], *Ка́менный Брод* (1981) [СЭС, 538]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі відн. прикм. *кам'яний* «стос. до *ка́мінь*» до назви суміж. р. *Брід* у бас. Случі [СГУ, 70] з основою ГТ *брід* «мілке місце річки, озера або ставка, у якому можна переходити або переїжджати на інший бік» [СУМ 1, 237].
- Кам'яні Могіли** — відділ Укр. степ. заповідника, Володарськ. р-н Донец. обл. і Куйбишев. р-н Запоріз. обл. [ГЕУ 2, 96]; кол. *Бестаиш-гора* [Янко, 164]. Суч. назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *могіла* в мн. «високий насип на місці давнього поховання» [СУМ 4, 773] й означенням у формі відн. прикм. з суф. *-н-* та основою ГТ *ка́мінь*. Істор. топонім постав способом приєднання до тюрк. композита *Бестаиш* з основами числ. *bes / beš* «п'ять» у сакр. значенні (див. *Бешка*) і *taš* «камінь» (див. *Ташлік*) сх.слов. ГТ *горá*.
- Кам'янка** — 1) балки (10), потік, річки (47), ручай, струмок [СГУ, 235—237]; 2) місто, Черкас. обл. [АТП, 504]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 96], *Ка́менка* (1981) [СЭС, 538]; пор. з такою назвою численні села (60) по всій Україні [АТП, 635]; 3) гори (3), Івано-Франків. обл. [Габорак, 161]. Топоніми виникли за вказівкою на кам'янисту місцевість, де знаходяться геогр. об'єкти з відповідними назвами. Частина з них постала семант. способом від ГТ на зразок укр. діал. *камінка* «кам'яниста гора» (в оронімії), рос. діал. *каменка* «річка або потік з кам'янистим дном» [ЭССЯ 9, 133—134; Габорак, 161], *каменка* «річка або ручай, які течуть у кам'янистому ложі» [Мурзаев, 248] (перев. в гідронімії), укр. діал. *каменка* «брукований шлях» [ЕСУМ 2, 359] (перев. в ойконімії) або за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-субстант. функції від відн. прикм. *кам'яний* [Шульгач 2001, 60]; пор. численні гідроніми у формі *Кам'яна* (31), *Кам'яний* (25) у різних регіонах України [СГУ, 233—235]. Такі топоніми поширені на всіх слов. землях і мають відповідники в і.е. і неіндоевроп. мовах (див. *Ташлік*).
- Кам'янка-Бузька** — місто, Львів. обл. [АТП, 283]; відоме з 1464 р., до 1944 — *Кам'янка-Струмилівська* [ГЕУ, 97] або *Кам'янка-Струмилова* [Янко, 164], *Ка́менка-Бу́гская* (1981) [СЭС, 538]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до суміж. гідроніма *Кам'янка* означення у формі жіпн. роду відн. прикм. на *-ський / -зький* з основою гідроніма *Буг* (місто лежить на р. *Зх. Буг* при впадінні в нього р. *Кам'янки*). Істор. назва, яка містила означення у формі посесива *Струмилова / Струмилівська* з основою прізвищ. міськ. старости *Ю. Струмила* [Янко, 164], постала аналог. способом.
- Кам'янка-Дніпрівська** — місто, Запоріз. обл. [АТП, 175]; засн. 1786 р. [ГЕУ 2, 97], кол. *Мала Знам'янка*, *Кам'янка*, *Кам'янка-на-Дніпрі* [Янко, 164], *Ка́менка Днепрóвская* (1981) [СЭС, 538]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до вихідного *Кам'янка* означення у формі жіпн. роду відн. прикм. на *-овський* з основою гідроніма *Дніпрó* (місто лежить на лівому бер. Каховськ. вдсх., створеного на *Дніпрі* у зв'язку зі спорудженням ГЕС).
- Кам'янський під** — 1) система надзаплавних терас лівобережжя Дніпра, Кам'янсько-Дніпровськ. і Василів. р-ни Запоріз. обл.; 2) меліоративна система в Запоріз. обл. [ГЕУ 2, 98]. Назва терас виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *під* «низинне місце; западина» [СУМ 6, 391] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, що вказує на відношення до *Кам'янсько-Дніпровської* рівнини. Способом трансонімізації цей гідронім перенесено на суміж. зрошувальний масив.

Канак — бот. заказник держ. значення, Судац. р-н у Криму; *Урочище Канака* [ГЕУ 2, 99]. Назва заказника виникла внаслідок трансонімізації назви суміж. урочища, що має затемнену етимологію. Можливо, в її основі тюрк. *kopak, gonag* «великий будинок», що проникло в іран., кавказ. та слов. мови; пор. осет. *gəpax* «будинок-фортеця; укріплений дім», чан. *k'opaği* «дім; палац» [Абаев 1, 513], пд.слов. *конак* «княжий палац» (< тур. *kopak* «великий, красивий дім, палац» [Фасмер 2, 307]. Твірним могло бути омонім. тюрк. *конак* «рід крупного проса» [Радлов II/1, 535], яке відбилося в рос. *канакай* «кримське просо», «бір?» [Даль 2, 84]. Закінч. -а постало, очевидно, як засіб грам. узгодження топоніма з номенкл. іменем *балка*.

Канаківська балка — гірська дол. в сх. частині Пд. бер. Криму, між сс. Рибачим та Привітним [ГЕУ 2, 99]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *балка* й означенням у формі жіп. роду відн. прикм. на -ський / -цький з основою суміж. топоніма *Канак*, який називає заказник, що лежить на схилах балки (див. *Канак*).

Канів — місто, Черкас. обл. [АТП, 505]; *Каневъ* (з XI ст.), *Каневъ* (1149), *Кановъ* (1245), *Caniovia* (1565), *Kaniow* (XVI ст.), *Каніовъ* (XVIII ст.) [ЕСЛГНПР, 66—67]. Ойконім виник як посесив на -овъ / -евъ від д.рус. антропоніма *Кань / Кая*, що є гіпокористикою псл. композита **Канимиръ*, про що свідчить рос. *Кан(ь)*, д.рус. ур. *Канинъ*, чес. ойконім *Капін, Капісе*, пол. *Kaniow*, особ. ім'я *Kanimir* [ЕСЛГНПР, 66—67; Никонов, 173—174; Гонца, 106], блр. ойконім *Канёва Ляда* [Лемцюгова, 234], пол. назви пос. *Kania* (9), *Kapise* (4), *Kanie* (3), *Kaniew, Kaniewo* (2), *Kaniow* (8), *Kapin* (2), *Kapina, Kapino* (2) [NMP 4, 319—322]. Ін. етимології (огляд див. [ЕСЛГНПР, 67]) малоїмовірні.

Канівське водосховище — вдсх. на Дніпрі, що утворилося при спорудженні *Канівської* ГЕС, Київ. і Черкас. обл. [ГЕУ 2, 100]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на -ськ(е) з основою ойконіма *Каніе*; пор. відойк. назву р. *Канівка* п. Дніпра [СГУ, 238].

Канівський заповідник — держ. заповідник у *Канів*. р-ні Черкас. обл., міститься на найвищій частині *Канівських гір* [ГЕУ 2, 100—101]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заповідник* й означенням у формі відойк. прикм. на -ський.

Канівські гори — частина Придніпровської височини на правобережжі Дніпра, *Канів*. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 2, 102]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* в мн. й означенням у формі відойк. прикм. на -ські; пор. на території гір геол. смугу *Канівські дислокації* [ГЕУ 2, 102].

Капітанівка — с-ще міськ. типу, Новомиргород. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 244]; засн. 1774 р. [ГЕУ 2, 103]; *Капитановка* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Капитоновка* [ТККО, 1992]. Ойконім виник за допомогою суф. -івк(а) в релят.-посес. функції від апелятива *капітан* «капітан у війську» [Грінч. 2, 217] у часи засвоєння рос., укр. та пд.слов. військ. формуваннями пн.степ. земель у межах Нової Сербії; пор. назву місц. стр. і р. *Капітанка, Капітанівка*, в основі якої під впливом Лебедин. монастиря могло відбитися ін. значення апелятива *капітан* — «священик», що пов'язане з реліг. *копітони* — послідовники старця *Копітона* в сх. слов'ян; пор. варіант ойконіма *Капитоновка* [Лучик, 104] і семант. бл. назву р. *Капланка* (див.) в Одес. обл. [СГУ, 238].

Капланка — річка, л. Хаджидеру, вп. в оз. Хаджидер (Алібей) бас. Чорн. моря між рр. Прут і Дністер; *Капланъ* (1817), *Капланулуй* (у с. *Каплани*) (1861), *Капланъ* (1957), *Carpani* (1960—1965) [СГУ, 238]. Гідронім виник за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від кол. суміж. ойконіма

- Каплани* з основою ст.укр. *капланъ* «священик», поширеного в зх.сл. мовах (ст.чес. *kaplan*, ст.пол. *kaplan* < лат. *capellanus*) [ССУМ 1, 470], або відповідного антропоніма; пор. с. *Каплани* [АТП, 123] і б. *Капланова* [СГУ, 238] у Донец. обл.
- Кап'юстинське родовище граніту** — родовище граніту, Новоукраїн. р-н Кіровоград. обл. [ГЕУ 2, 104]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з апелятивами, що вказують на поклади (родовище) відповідної породи каменю (граніту), й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ський* з топоосновою *Капустин-*; пор. нп *Капустине* в Миколаїв. та Черкас. обл., *Капустинці* (6) [АТП, 636], бб. *Капустина* (5) [СГУ, 239].
- Капчик** — мис на Пд. бер. Криму, pobl. смт. Новий Світ Судац. р-ну [ГЕУ 2, 104]. Очевидно, назва виникла семант. способом від демінутива *капчик* < *капець* «взуття без халяв, шкарбан», запозиченого з пол. мови, де діал. *карець* «нижня частина чобота; старий подертий чобіт» [ЕСУМ 2, 371] за формальною подібністю мису до відповідного виду взуття.
- Карабах** — ур. на Пд. бер. Криму, між г. Кастель і мисом Плака [ГЕУ 2, 104]. Назва тюрк. походження, виникла складанням основ прикм. *кара* «чорний», «поганий» тощо [Радлов II/1, 132—142] і ГТ *бах* «сад; виноградник» [ДТС, 77], очевидно, за ознакою «насадження чорного винограду» або «поганий, дикий сад, виноградник»; пор. назву автономної обл. Азербайджану *Карабах* [Никонов, 175].
- Карабі-яйла** — гірський масив у сх. частині Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 2, 104]. Оронім тюрк. походження, виник складанням основ *кара* «чорний» і *биль* «гірський хребет» [Мурзаев 1974, 198] з наступним приєднанням номенкл. імені *яйла* «безлісе плоске плато Кримськ. гір; використовується як літнє пасовисько» [СУМ 11, 631]; пор. утворену семант. способом назву бот. заказника держ. значення *Карабі-яйла*, похідні назви карст. порожнин на гірському масиві *Карабійська-1*, *Карабійська-2* і складену назву бот. пам'ятки природи держ. значення *Карабі-яйлінська улоговина* [ГЕУ 2, 104—105].
- Карабуш** — лиман, лежить у пониззях двох балок — *Малий Карабуш* і *Великий Карабуш*, Березан. р-н Миколів. обл.; *Карабаиш* [ГЕУ 2, 105]. Первинним, очевидно, був варіант назви *Карабаиш*, що виник складанням тюрк. *кара* «чорний» і *ваш* «голова, вершина, верхів'я» [ДТС, 86; Мурзаев, 76—77]. Суч. *Карабуш* сформувався під впливом тюрк. дієсл. основи *виш-* «сумувати, турбуватися тощо; дратуватися, сердитися, гніватися», яка могла функціонувати і в значенні «гнів» [ДТС, 127].
- Карагач** — гірський хребет вулкан. масиву Карадаг, pobl. смт Щебетівка Судац. р-ну в Криму [ГЕУ 2, 105]. Оронім тюрк. походження, виник або за допомогою іменного суф. *-ач / -еч* від основи *караг*, що вживається в кількох значеннях — «рука, лікоть», «око», «чорний, темний», «розбійник» [Радлов II/1, 150], які могли образно характеризувати об'єкт вулкан. походження, або, імовірноше, семант. способом від тюрк. *карагач* «в'яз», букв. «чорне дерево» < *кара* + *агач* [Радлов II/1, 151], яке закріпилося в сх.слов. та болг. мовах; пор. укр. *карагач* (бот.) «різновид в'яза, ільм. *Ulmus foliasea*», діал. *караєць* (бот.) «один із різновидів береста», *карач*, *каралячина* «тс.», рос. *карагач*, діал. *караич*, блр. *карагач* «тс.», болг. діал. *карагач* «в'яз, берест» [ЕСУМ 2, 383]; у рос. діалектах можливе його вживання також у значенні «терен» [Даль 2, 90]. З огляду на іменник. значення твірного *карагач* відповідний топонім спочатку міг входити як атрибут. компонент до складу ізафетної конструкції з нині втраченим опорним ГТ; пор. б. *Карагаиш* л. Дністра від тюрк. *кара агач* «в'яз» [ГНП, 44; Вербич 2013, 29] і назву р. *Каряєць* (див.).
- Карадаг** — гірський масив у сх. частині Головн. пасма Кримськ. гір, у межах Судац. р-ну Криму на узбережжі Чорного моря [ГЕУ 2, 105]. Оронім виник

складанням тюрк. основ *кара* «чорний, темний» і *даг* «гора, гірський хребет» [Мурзаев, 169]; пор. паралелі в ін. регіонах, де функціонують тюрк. мови [Никонов, 176], а також тур. *Карадаг* — Чорногорія [Радлов II/1, 161].

Карадзький заповідник — держ. заповідник, Судац. р-н у Криму [ГЕУ 2, 105]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заповідник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -зький* з основою ороніма *Карадаг* (заповідник знаходиться на масиві *Карадаг*).

Караджá — 1) *Караджа* — солоне оз. в Чорноморськ. р-ні Криму, на Тарханкутськ. п-ві; *Лиман, Оленівське озеро* [ГЕУ 2, 105]; 2) *Караджá* — річка, л. Карагача п. Судака, бас. Чорн. моря в Криму (1979); пор. нп *Караджа* — суч. с. Мартинівка Джанкой. р-ну; *Караджанай* — суч. с. Самокиші Красноперекоськ. р-ну в Криму [СГУ, 239]. Гідроніми тюрк. походження, виникли за допомогою топонім. форманта *-жа / -ча* від основи *карат / карад*, що є формою мн. на *-т / -д* прикм. *кара* «чорний; поганий, гидкий тощо; нечистоти» [Радлов II/1, 131, 138, 141], за ознакою «погані, непридатні для вживання води; нечистоти»; пор. похідну від лімноніма назву зат. *Караджінська бухта* [ГЕУ 2, 105]. Перенесення кінц. тюрк. наголосу на сер. склад лімноніма відбулося в сх.слов. мовному середовищі; пор., напр., прізви. відомого хорв. філолога *В. Караджича*. Парал. назви оз. *Лиман* та *Оленівське озеро* є етимол. прозорими: першу утворено семант. способом від ГТ *лимán*, а друга є онімізованим словосп. з опорним ГТ *óзеро* та означенням на *-ське* з основою суміж. ойконіма *Оленівка* [АТП, 270].

Караєць — річка, л. Дністра у Вінниц. обл. (1957); *potok Karaiecs* (1565), *Karaeucz* (1880), *Karáeץ* (1960—1965), *Krajec*, *Korajec* (1892), *Kuraeucz* (1863—1885) [СГУ, 239]. Судячи з найдавнішої фіксації гідроніма у формі *Karai-ecsz*, він є тюрк. утворенням від < тур. *karaağaç* «в'яз», букв. «чорне дерево», що закріпилося в укр. та ін. слов. мовах на позначення різновиду в'яза, береста (див. *Карагáч*), і міг спочатку функціонувати як означення до втраченого номенкл. імені. Суф. *-ець / -ець* на місці тюрк. *-еч / -ач* виник за аналогією до похідних за високопродукт. моделлю в слов. апелят. та онім. лексиці, що підтверджує, зокрема, етимологія укр. діал. *караєць* [ЕСУМ 2, 383] і наступна після *Karai-ecsz* фіксація *Karaeucz*; пор. такого походження оронім *Карагáч*, щодо якого гідронім є слов'янізованим морфол.-фонет. варіантом. Виникнення гідроніма семант. способом від апелятива *краєць* «окраєць» [Вербич 2009, 73—74] є менш імовірним з огляду на пізню та нерегулярну фіксацію варіанта *Krajec*, який зазнав асоціат. слов. впливу після звільнення Ниж. Наддністрянщини від турків; пор. гідроніми *Караєчний*, *Караїчевий*, *Караїчин*, *Караїчів* [СГУ, 239—240], які мають спорід. основи й поширені на пд. та сх. України, де тюрк. вплив є найпомітнішим.

Караку́бське родо́вище флѣсових вапняків — родовище вапняків у формі кар'єру держ. значення, Старобешів. р-н Донец. обл. [ГЕУ 2, 106]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп., до складу якого входять три компоненти з прозорою семантикою та означення у формі сер. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від незасвідченого тюрк. спелеоніма **Каракуба* з основами *кара* «чорний» і ГТ *коба* «печера, гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаев, 280], в якому етимол. *-о* вимовлявся з вищим піднесенням, перейшовши в *-у*.

Каракурт — річка, вп. в оз. Ялпуг; *Карасулак* (1844), *Каракуртъ* (1850); пор. кол. с. *Каракул* (суч. Жовтнєве) на річці в Болград. р-ні Одес. обл. [СГУ, 240]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням основ прикм. *кара* «чорний» та іменника *курт* «черв'як, личинка, гусениця, комаха» [Радлов II/1, 944], очевидно, за подібністю річки до черв'яка, гусениці; пор.

- мотивац. бл. назву р. *Змійка* в Дніпропетров. обл. [СГУ, 215]. Кол. назва суміж. с. *Каракул*, яка могла бути варіантом суч. назви річки, постала способом трансонімізації гідроніма, зазнавши впливу тюрко-іран. *köl, kul* «озеро, рукав ріки» [Стрижак, 41]. Істор. гідронім *Карасулак*, який містить другий компонент *sulak* «багатий на воду, болотистий» [Стрижак, 64], утворено аналог. способом.
- Каралезька долина** — каньйоноподібна ущелина в межах Внутрішн. пасма Кримськ. гір, побл. с. Залісне Бахчисарай. р-ну в Криму [ГЕУ 2, 106]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп., що складається з опорного ГТ *долина* й означення у формі жіп. роду відн. прикм. на *-ський* з основою топоніма *Каралез* [Суперанская, 104].
- Карá-Мурзá** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на пн. схилі Карабі-яйли [ГЕУ 2, 107]. Спелеонім тюрк. походження, виник унаслідок складання основ прикм. *карá* «чорний; поганий» та іменника *мурзá* «титул феодальної знаті в татар» (< тат. *myrza* «мурза; господар» < перс. *mīrzā*) [ЕСУМ 3, 537], очевидно, за відношенням або подібністю шахти до відповідної особи із зазнач. титулом.
- Карангáт** — мис на пд. Керченськ. п-ва [ГЕУ 2, 107]. Назва тюрк. походження, виникла складанням основ тур. *каран* «темний» і тюрк. *кат*, (д.тюрк. *gat*) «прошарок, ряд», «сторона», «берег», «край, горб» та ін. [Радлов II/1, 155, 274—275].
- Карáнь** — річка, п. Трубежа л. Дніпра в Київ. обл. (1848); *Корань* (1140), *Курань* (1913) [СГУ, 240], «до *Корань*» (1139), «до *Коряня*» (XII ст.), *Кагаń* (1455), *bloto Karany* (1618); пор. х. *Каран* (1765), пізн. с. *Карань*, *Карань* [ЕСЛНГПР, 70]. Назва етимол. неясна, у слов. топонімії відповідників не має, тому спроби пояснити її у зв'язку з гіпотет. **корь* «дерево» відповідно до збір. д.рус. *кор* [ЕСЛНГПР, 70] виглядають надуманими. Існують аргументи на користь тюрк. походження суч. назви, яка могла бути мотивована тур. *каран* «темний» (див. *Карангáт*), кінц. приголосний якого зазнав палаталізації за допомогою структурального **-jь* для грам. узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*; пор. назву р. *Карáнька* в Житомир. обл. і назву р. *Карáнь-Узéнь* у бас. Чорн. моря [СГУ, 240]. Складніше пояснити найдавніші фіксації основи з голос. *-o-*, який нехарактерний для тюрк. *каран* «темний» (пор. відсутність таких варіантів у явно тюрк. *Карáнь-Узéнь*, букв. «темна річка, русло, долина тощо» < *каран* + *озен, ұзан* [Мурзаев, 407]). Можливо, літоп. *Корань* є наслідком д.рус. засвоєння незрозумілого тюрк. **Кагап* під асоціат. впливом слов. *кора, корінь* або тюрк. *коран* «священна книга мусульман». Може, це наслідок фін.-угор. впливу, зумовленого просуванням у VIII—IX ст. н.е. давн. мадяр у суч. Закарпаття та Паннонію з пн. Зауралля; пор. хант. *кор* «чисте, грузьке болото, не заросле рослинністю, плесо», *кора* «заболочена лука з купинами, осокою», манс. *хори* «болото, що лежить між лісом і якою-небудь водоймою», до основи якого приєднано або сх. суф. *-ан(ь)* (пор., напр., тюрк. назву с. *Ташáнь* на р. *Ташáнка* в Переяслав-Хмельницьк. р-ні Київ. обл. [СГУ, 555]), або автохтонний у топонім. функції, як у слов. назвах рр. *Лугáнь, Рогáнь* [СГУ, 328, 466] (р. *Карань* у верхів'ї заболочена).
- Карасинéць** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл., на пн. від смт Шацьк [ГЕУ 2, 107]. Лімнонім виник за допомогою суф. *-ець* у демін.-релят. функції від топоніма *Карáсин*; пор. с. *Карасин* у Камінь-Каширськ. р-ні, оз. *Карасин* у с. *Карасин* Маневиц. р-ну Волин. обл. [СММПЗУ 1, 324], назви яких пояснюють як посесиви на *-ин* від гіпотет. антропоніма **Короса*, пов'язаного з рос. діал. *короса* «велика купа снопів ячменю», серб., хорв. *краса* «гребінь гори» тощо і фонет. зміненого під впливом апелєтива *карась* [Шульгач 2001, 60—61]. Імовірніше, що твірним для

волин. ойконімів було відоме в пол. мові прізви. *Karasa*, яке пов'язують з апелятивом *karas* «карась» [Rumut 1, 377].

Карасівка — річка, п. Салгиру в бас. зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря в Криму, утворюється злиттям рр. *Велика Карасівка* і *Мала Карасівка*; *Карасевка* (1979), *Карасовка*, *Кара-Су* (1867) [СГУ, 240]. Гідронім є хрестоматійним прикладом наслідку народної етимології, зумовленої слов'янізацією незрозумілої іншомовної назви *Кара-Су* під впливом асоціат. зв'язку з широко вживаною назвою риби за надуманою мотивац. ознакою «річка, в якій водяться карасі». Засобом слов'янізації первинного тюркізму, який виник за кольоровою ознакою річки як композит на основі тюрк. *кара* «чорний», можливо, «темний, джерельний» і *су* «вода» (див. *Карабах*, *Карагач*, *Су-Індол*, *Сулá*, *Велика* і *Малá Карасівка*), був продукт. топонім. суф. *-івка* в релят. функції, приєднаний до основи співзвучного апелятива *карась*.

Карасівка-Велика — річка, л. *Карасівки* (див.); *Біюк-Карасу*, *Большая Карасовка*, *Біюк-Карасу* (1867), *Большая Кара-Су* (1867), *Большая Карасовка* (1889) [СГУ, 240]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велика* до компонента *Карасівка* для протиставлення назві р. *Малá Карасівка* за аналогією до тюрк. *Біюк-Карасу*, букв. «*Велика Карасу*» (див. *Біюк-Узень*), і *Кучук Карасу*, букв. *Мала Карасу* (див. *Малá Карасівка*).

Карасубаші — 1) ручай, п. Бурульчі п. Салгиру бас. зат. Сиваш; *Карасу-Баши*; пор. печ. *Карасу-Баши* [СГУ, 240]; 2) ур. на пн.-сх. схилі Карабі-яйли, Білогір. р-н у Криму; 3) пам'ятка природи держ. значення на території ур. *Карасу-баши* [ГЕУ 2, 107]. Топоніми тюрк. походження. Спочатку виникли гідронім і назва урочища, де протікає ручай, складанням основ *кара* «чорний», *су* «вода» й суміж. ороніма *Баши* (< тюрк. *баш* «голова; гірська вершина; скеля, що видається; верхів'я річки тощо» [Мурзаев, 76—77; 528]). Назва печери та пам'ятки природи постали способом трансонімізації суміж. назви урочища і ручая; пор. рр. *Карасу́*, *Карасу-базáрська* в Криму, *Карасулак* у Болград. р-ні Одес. обл. [СГУ, 240].

Каратáу — 1) гірський масив Головн. пасма Кримськ. гір, на Карабі-яйлі; 2) бот. пам'ятка природи держ. значення, pobl. м. Алушти; *Кара-Тау* [ГЕУ 1, 107]. Оронім тюрк. походження, виник складанням основ прикм. *кара* «чорний» і ГТ *тау* «гора»; належить до найпродуктивніших утворень у тюрк. оронімії [Мурзаев 1974, 217]. Назва бот. пам'ятки постала способом трансонімізації суміж. ороніма.

Каратáш — річка, л. Берди, вп. в Азовське море (1746); *Каратишъ* (1744), *Каратъшь* (1783), *Каратишь* (1850), *Коротка* (1760), *Каратиша* (1792), *Коратош*, *Короташ* (XVII ст.), *Бешашъ* (1863), *Саратишъ* (1838), *Чумацкая* (біля гирля б. *Чумацька*), *Ратич*, *Ратячь* (2-а пол. XVIII ст.); пор. бб. *Каратіш Пёрша*, *Каратіш Дрúга* [СГУ, 240—241]. Гідронім тюрк. походження. У його основі прикм. *кара* «чорний» і *таш* «камінь, скеля, підвищення, гора» або *тиш* «зуб, гостроконечна круча, звисла скеля» [Мурзаев 547, 553]. Парал. назви *Бешашъ* і *Саратишъ* мають першими компонентами відповідно *бес-* «п'ять» (див. *Бéшка*) і *сара-* «жовтий» (див. *Сарí-Кáя* і *Сарíсу*). Слов. паралелі сформувалися або за асоціат. зв'язками, притаманними народній етимології (*Коротка*), або за ін. мотивац. ознаками: *Чумацкая* — перенесення суміж. назви балки, що вказує на відношення до *чумаків*; *Ратич*, *Ратячь* — народноетимол. утворення від усіченої форми тюрк. *Каратиш* за аналогією до похідних на *-ич*, *-яч* під впливом асоціат. зв'язку з апелятивом *рать* «військо, війна тощо» або *ратиця* < псл. **ratъ*, **ratica* «ратиця; щось тверде, розділене навпіл» [ЕСУМ 5, 30].

- Каратюк** — річка, л. Берди, вп. в Азовське море (1778); *Карачукъ* (1746), *Мокрый Карачукъ* (1898), *Аратюкъ* (1799), *Каратакъ* (1743), *Коротика* (1782), *Караличъ* (1745), *Ратычъ* (1700), *Каратенъ* (1745), *Коксовата* (2-а пол. XVIII ст.), *Темриукъ* (1837—1839), *Karatjuk* (1784); пор. кут *Каратюк* с. Захарівка Першотравн. р-ну Донец. обл [СГУ, 241]. Гідронім тюрк. походження. У його основі *кара* «чорний» і *тюк* «шерсть; волосся; пух» [Радлов III/2, 1530], ужите в перен. значенні «рослинний покрив, зарості». Варіант *Каратенъ* містить основу *тен* < д.тюрк. *ten* «озеро» (див. *Кільтінь*): Парал. назви постали внаслідок фонет., словотв. або ін. трансформації сх. слов'янами незрозумілої іншомовної назви.
- Караул-Оба** — 1) гірський масив на сх. Пд. бер. Криму в Судац. р-ні; 2) компл. пам'ятка природи держ. значення [ГЕУ 2, 107]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок складання основ ГТ *караул* «сторожовий пост» (< д. тюрк. *карагу* «дозор; передова охорона; сторожа; охорона») та *оба* «курган, горб, купа каміння, жертовна купа каміння; межовий знак» [Мурзаев, 259, 401]. Назва пам'ятки природи постала способом трансонімізації суміж. ороніма; пор. б. *Караул* у Криму [СГУ, 241], оз. *Караул* у Ниж. Подністров'ї [ГНП, 45].
- Карачаус** — лиман, Татарбунар. р-н Одес. обл. [ГЕУ 2, 107]. Назва тюрк. походження, виникла за ознакою «темна, погана затока з мулистим дном і водоростями» на основі тюрк. *кара* «чорний, темний, поганий» і кр.тат., тур. *çavus* «оповісник, глашатай»; пор. печ. *Чауш-Кобаси* в Криму [Бушаков, 95];
- Карачунівське водосховище** — вдсх. на р. Інгульці, Криворіз. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 108]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-івський* з основою втраченого топоніма *Карачун*; пор. с. *Карачун* у Берзн. р-ні Рівн. обл. [АТП, 371].
- Кардашійський лиман** — дельт. озеро, Голопристан. р-н Херсон. обл. біля с. *Кардашінки* [ГЕУ 2, 108]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відойк. прикм. на *-ський*.
- Каркінітська затока** — зат. в пн. частині Чорн. моря, між пн.-зах. узбережжям Кримськ. п-ва й материком [ГЕУ 1, 108]; пор. р. *Каркінітис* перед Таврійськ. п-вом у Птолемея (II ст. н.е.), м. *Каркіна* (у Плінія), м. *Каркініт* (у Геродота, V ст. до н.е.), що, імовірно, лежало pobl. суч. Євпаторії [Никонов, 179]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *затока* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський* з топоосновою *Каркініт-*, очевидно, гр. походження; пор. суміж. орніт. заказник міжнарод. значення *Каркінітський заказник* [ГЕУ 2, 108].
- Карлівські Сиваші** — група солоних озер на Тарханкутськ. п-ві Чорноморськ. р-ну Криму [ГЕУ 2, 108]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *сиваш* «морська мілководна заплава, лагуна, озерце; котловина, впадина із солоною гряззю, які часом заливаються морською водою на західному узбережжі Азовськ. моря між Кримськ. п-вом і материком» [Мурзаев, 504] у мн. й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою *Карлів-* незафіксованого топоніма.
- Карлівка** — місто, Полтав. обл. [АТП, 350]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 108]; кол. *Орчик*, *Мініхполь* [Лисенко КД, 88], *Карлівка* (1981) [СЭС, 556]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* у релят.-посес. функції від чол. імені *Карл*, що належало власникові землі фельдмаршалу *Карлу Мініху* [Янко, 168]. Істор. назви постали відповідно способом трансонімізації

- суміж. гідроніма *Орчик* [СГУ, 402] і складання основи прізви. *Мініх та -поль* (< гр. *πόλις* «місто»).
- Карло-Марксове** — с-ще міськ. типу, Єнакієв. м / р Донец. обл. [АТП, 102]; засн. 1783 р., до 1924 — *Софіївка*, до 1956 — *Карла Маркса* [ГЕУ 1, 109]. Суч. ойконім виник за моделлю посесивів на *-ове* від істор. *Карла Маркса*, утвореного як мемор. назва від імені та прізви. класика марксизму-ленінізму або способом трансонімізації назви шахти ім. *Карла Маркса*. Первинний ойконім постав за допомогою високопродукт. суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Софія*.
- Кармалюкóва гора́** — 1) частина головн. пасма Товтр, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл.; 2) ландша. заказник держ. значення в тому ж р-ні [ГЕУ 2, 109]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора́* й означенням у формі посесива на *-ова* з основою прізви. *Кармалюк*, що належало народному герою, з іменем якого пов'язують гору й навколишню місцевість. Способом трансонімізації оронім поширено на ландша. заказник; пор. с. *Кармалюкове* у Вінниц. обл. [АТП, 15].
- Карна́хківка** — с-ще міськ. типу, Баглій. р. / р м. Дніпродзержинська Дніпропетров. обл. [АТП, 77]; засн. 1737 р. [ГЕУ 2, 109]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від прізви. *Карнаух*, утвореного в рос. акаючих говорах від *корноухий* «з малими вухами, безвухий, з обрізаними вухами» < рос. діал. *корный* «короткий, куций» + *ухо* [ЕСУМ 2, 394]. Антропонім належав власникові зимівника козаку *Семену Карнауху*.
- Каро́ліна-Буга́з** — курортна місцевість, Білгород-Дністровськ. р-н Одес. обл. [ГЕУ 2, 112]. Топонім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. коси й затоки, утвореної складанням двох ойконімів: ром. *Кароліна* (< лат. *Carolina*), що називало суміж. хутір [ГНП, 13], можливо, на честь короля *Карла* (< лат. *Carolus*), і тюрк. *Бугаз* (назва кол. села та протоки в ньому) [СГУ, 72] < ГТ *богаз / бугаз* «горло; прохід, пролив, перевал» [Мурзаев, 86].
- Карпа́ти (Украї́нські)** — частина гірської системи *Карпат* на Зх. Україні [ГЕУ 2, 113]; *Καρπάτης* орос (у Птолемея, II ст. н.е.), у стародавніх римлян — *Montes Sarmatica* (*Сарматські гори*), *горы Оугорьски* (*угорьскія, угорскыя*) (1377), *Ruthenorum alpus* (IX ст.), *Кавкаисинскиы горы* (1377), *Угорскія Горы* (1884), *Гора або Горы* (1150), суч. *Карпати, Карпатські гори* [ЕСЛГНПР, 165; Габорак, 164—166]. Назва найбільших гір України *Карпати* з-поміж кількох імовірних етимологій має дві найобгрунтованіші: 1) вона фрак. або фрако-іллір. походження, яке традиційно пов'язують зі збереженим в алб. мові ГТ *karpë* «скеля», що мотивований і.е. **korpā*, до якого приєднано суф. *-at-* в атрибут. функції: і.е. **korpātās* «скеляста», **korpatus* «скелясті» (В. Георгієв, В. В. Іванов, В. М. Топоров, Ю. О. Карпенко, В. А. Никонов, К. Римут та ін.); 2) оронім належить до відад'ект. псл. утворень, в основі якого псл. **kьrpaty(jь)* «з вигинами, виступами, горбатий, нерівний» < **kьrpa* «щось криве, вигнуте; вигин, виступ» < і.е. **(s)ker-* «гнути, крутити» [Козлова 1987, 57—59] (таке походження підтримують укр. ономасти І. М. Железняк, С. О. Вербич, В. П. Шульгач). Кожна з цих етимологій має як вагомі аргументи на свою користь, так і вразливі місця. За традиційне пояснення ороніма як фрак. або фрако-іллір. назви промовляють найдавніші писемні фіксації, які відомі з антич. джерел і вказують на пд.-зх. (балкан.) витоки дослов. назви, що має непритаманні для псл. мови та її рефлексів фонет. риси, зокрема, зафіксованому Птолемеєм ороніму *Καρπάτης* у протозх.слов. діалектах мало б відповідати **Kropaty / *Krapaty*, а в протосх.слов. — **Koropaty*. Показово, що давн. слов. писемним пам'яткам оронім *Карпати* зовсім невідомий, він з'являється лише в суч. слов. мовах, заступивши характерну для слов'ян складену назву *Угорські гори* (за відношенням

до сусід. *угрів*) або просту (у формі онімизованого ГТ) *Гори*. Слов. етимологія назви *Карпати* спирається на рефлекси псл. **karpat-* у лексиці перев. сх.- та зх. слов. мов; пор. слов. діал. *karpaty* «горбуватий, вибоїстий», пол. діал. *karpaty* «нерівний, горбуватий, вибоїстий», рос. діал. *кирпáтый* «курносий», укр. *кирпáтий* «курносий», блр. діал. *курпáты* «горбатий» та ін. [ЭССЯ 14, 238], укр. торф. *Карпáти*, б. *Карпáта*, мікротопонім *Карпáти*, рос. с. *Кирпáтово*, д.рус. антропонім *Карпáта*, болг. оронім *Карпáта*, чес. антропонім *Krpáta*, пол. топонім *Karpaty*, антропонім *Krpáta*, кашуб. оронім *Karpáta* [Козлова 1987, 57—60; Шульгач, 150—151]; пор. відсутність рефлексів цієї псл. основи в балкан. топонімії [Гліаді, 5—371]. Порівняння цих етимологій може свідчити про парал. функціонування в давн. балкан. і псл. діалектах спорід. основ з «рельєфою» семантикою, різниця між якими полягала в тому, що в мовленні фракійців та іллірійців вона називала природні для них великі гірські утворення, а рівнинні праслов'яни використовували відповідну основу здебільшого на позначення невеликих підвищень, нерівностей рельєфу або відповідної форми частин тіла (перев. носа); пор. д.рус. назви *Карпат Гора* або *Горы*. З поширенням моди на антич. геогр. назви у сх. слов'ян (кін. XVIII—XIX ст.) та популяризацією відповідних джерел «напівмертвий» фрак. або фрако-іллір. оронім *Карпáти* легко проник у суч. пн.слов. мови, де аналог. утворення зберігають високу активність; пор. змінений на території сілезької частини Польщі після закінчення Другої світової війни нім. оронім *Krummhübel*, що букв. значить «криві підйоми, підвищення», слов. (власне польською) калькою *Karpacz*, яка пов'язується з ознакою «криве узгір'я, пагорб» [Вогек, 48]. Складені назви *Карпат* належать перев. до істор. (заст.) утворень, які використовували носії антич., д.укр., д.угор. мов на позначення гірського масиву, який простягався на території сусід. етносів: для давн. римлян — це *Montes Sarmatica*, бо їхніми пн. сусідами були іраномовні сармати; для давн. мадярів (угрів), які проникли на територію суч. Паннонії в IX ст. н.е., та ін. зх. європейців це були *Ruthenorum alpus*, тобто *Руські гори*; на території Київської Русі й України для давн. русичів та їхніх нащадків українців це були *Угорські гори*, що простягалися в бік до Угорщини. Відповідно записаний парал. оронім *Кавказькі гори* був нерегулярним і переносився на *Карпати* за метафор. ознакою — *Кавказ* «великі гори, будь-які великі гори». Ін. етимології назви *Карпáти* (огляд див. у [Габорак, 164—166]) є непереконливими.

Карпатський заповідник — держ. заповідник, Тячів., Рахів. і Хуст. р-ни Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 117]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімизації словосп. з опорним ГТ *заповідник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ороніма *Карпáти*; пор. ін. топоніми з таким означенням [ГЕУ 2, 114—120].

Картáл — заплавне оз., Рен. р-н Одес. обл.; *Орлівка* [ГЕУ 2, 122]. Лімнонім тюрк. походження, у його основі апелятив *карта* «огорожа, хлів» і суф. *-л(и)* у релят. функції (пор. м. *Карталие* у Челябінськ. обл. Росії [Никонов, 181]), кінц. голосний якого зазнав усичення внаслідок морфол. адаптації тюркізму в сх.слов. мовах під впливом іменників на зразок *квартáл*.

Каска́дна — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Крипській карст. обл., на масиві Ай-Петрі в Криму [ГЕУ 2, 128]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімизації форми жіноч. роду відн. прикм. на *-ний* з основою апелятива *каска́д* «природний або штучний водоспад, що спадає уступами, або система таких водоспадів» [СУМ 4, 115] за ознакою наявності серії внутрішніх колодязів і шахт.

Кáсова горá — компл. пам'ятка природи держ. значення, Галиц. р-н Івано-Франків. обл.; *Косова гора* [ГЕУ 2, 128]; *Кáсова горá* [Габорак, 167]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімизації словосп. з опорним ГТ

- gorá* й означенням у формі посесива на *-ov(a)* з основою прізви. *Кас* [Габорака, 167].
- Кáсперівський за́казник** — ландш. заказник держ. значення, Борщів. і Заліщиц. р-ни Тернопіл. обл. [ГЕУ 2, 122]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Касперівці* [АТП, 417].
- Кастéль** — куполоподібна вершина Головн. пасма Кримськ. гір, побл. м. Алушті [ГЕУ 2, 129]. Оронім гр. походження, виник семант. способом від ГТ *кастéλλι[ov]* «невелика фортеця, укріплений замок»; пор. у Криму нп *Костель*, *Курама-Костель*, *Костельчик*, на Криті *Καστέλλι* [Бушаков, 65].
- Кастро́поль** — приморська курортна місцевість у Криму, за 30 км на пд. зах. від Ялти [ГЕУ 2, 129]. Назва гр. походження, виникла внаслідок онімізації демінутива *кастроπουλ(λ)ι* «невелика фортеця» з основою апелєтива *кастро[υ]* і суф. *-πούλ(λ)α*; пор. с., р. *Кастрополь*, г., ущ. *Каст(р)ополь* у Криму [Бушаков, 65]. Можливо, топонім постав за допомогою суфіксоїда *-поль* (< *πόλις* «місто») за тією самою моделлю, що й *Сімферóполь*, *Севастóполь*, *Мелітóполь* та ін., або ж набув грам. форми чол. роду під впливом таких ойконімів.
- Катері́на** — 1) гора, с. Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; 2) гора, с. Майдан Тисмениц. р-ну Івано-Франків. обл.; *Katarzyna* (1884); пор. г. *Катеринка* біля м. Яремче й с. Зелена Надвірн. р-ну [Габорака, 167]. Ороніми виникли внаслідок трансонімізації назви полон. *Катері́на*, *Катерина* (*Досяк*), утвореної семант. способом від імені жінки, що жила тут і володіла полониною [Габорака, 448]. Такий нетиповий для топонімії спосіб номінація можливий в оронімії, бо в горах орієнтиром і відн. постійною мотивац. ознакою для оронімів може бути людина або сім'я, яка осібно проживає на поляні, схилі, вершині тощо.
- Катеринівський за́казник** — загальнозоол. заказник держ. значення, Великобурлуц. р-н Харків. обл. [ГЕУ 2, 129]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Катеринівка* [АТП, 441].
- Катеринóпіль** — с-ще міськ. типу, Черкас. обл.; відоме з сер. XVI ст., до 1795 р. — *Кальнболото* [ГЕУ 2, 129], г-да *Кални Болота* (1654), *Kalnollotce* (1706), *Kalneblota* (1765), *Kalniblot* (1789), *Калниболота*, *Калниболотъ*, *Калниболоты*, *Kalnoblota* (XIX ст.), *Кальниболото* (1885), *Екатеринополь* (1885), *Катеринопіль* (1924) [Гонца, 109]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь *Катерини II* приєднанням до її імені компонента *-піль* гр. походження (від гр. *πόλις* «місто»), який був «модним» у топонімії кін. XVIII — поч. XIX ст. і зазнав чергування *-o-* / *-i-* під впливом укр. утворень на зразок *Терно́піль*. Істор. ойконім *Калниболото* (*Кальниболото*, *Калниболота* тощо) постав способом трансонімізації назви суміж. р. *Калниболото* (суч. *Кальниболóтка*) в бас. Синюхи [СГУ, 232], утвореної складанням прикм. *кальний* = *кальний* «те саме, що *брудний*; заболочений» [СУМ 4, 408] і ГТ *болóто*.
- Катериносла́в** — кол. (до 1926) назва м. *Дніпропетро́вськ* (див.).
- Катлабу́г** — заплавне оз., Ізмаїл. р-н Одес. обл., у яке впадає р. *Великий Катлабуг* [ГЕУ 2, 129], вона ж *Великий Катлабуг*, *Великий Катлабух*; оз. *Катлабуг*, *Катлапуг* (1946) [СГУ, 91]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням двох основ — кр.тат., тур. *катла* «складати, нашаровувати; ряд» [Радлов II/1, 298] або тюрк. *katly*, *ketly* «сильний, насичений і т. ін.» [Севортян 1980, 84—85] і тур. *буг* (*bug*) «пара; туман; велика довга раковина, ріг, у який трублять» [Севортян 1978, 229—230], варіант якого *пук* має геогр. значення «ставок, загата, гребля» [Радлов IV/2, 1361]. Мотивац. була ознака «ряд ставків, кілька загат на річці» або «місцевість,

- водна поверхня, насичена паром»; пор. укр. гідроніми *Парна* (2), *Парне* (6), *Парний* [СГУ, 412], топоніми з основою *Пар-* в Покутті [Габорах 2013, 592—593] та ін.
- Каховка** — місто, Херсон. обл. [АТП, 469]; відоме з 1791 р. [ГЕУ 2, 130], як засн. 1783, *Каховка* (1981) [СЭС, 567], *Kachowka* (1882) [SGKP 3, 649]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізвищ поміщиків *Каховських*, яким на поч. ХІХ ст. належала місцевість, де засн. поселення [Никонов, 1985]. За ін. джерелами, твірним було прізвищ. рос. генерала *В. В. Нечуй-Каховського*, якому тут було «пожаловано» землі у ХVІІІ ст. [Янко, 170]. У кожному разі антропонім. суф. *-ов-* сприяв приєднанню *-ка*.
- Каховське водосховище** — вдсх. на Дніпрі, у межах Дніпропетров., Запоріж. і Херсон. обл. [ГЕУ 2, 130]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Каховка*; пор. *Каховська зрошувальна система, Каховський канал* [ГЕУ 2, 130—131].
- Кача** — 1) річка, бас. Чорн. моря в Криму (1837); *Бююкь-Узель-Кача* (1863—1885), *Бююкь-Езень* (1837); 2) с-ще міськ. типу Севастопол. м / р; ущ. і м. *Качикален* (*Качикалон*) у Криму (1910), дол. *Качинська* (1968—1973) [СГУ, 243]. Топонім, очевидно, тюрк. походження, виник семант. способом від урало-сиб. ГТ *кача* «кочів'я; місце проживання кочових народів», що закріпився в рос. говорах [Мурзаев, 265; Никонов, 185] і міг зберегтися в діалектах крим. татар, предки яких мігрували в Європу разом із ін. племенами монг.-тат. війська в ХІІІ ст. Нетиповий для тюрк. мов наголос на першому складі сформувався в сх. слов. мовному середовищі; пор. рос. арх. *кача* «рід мореплавного судна» [Даль 2, 99], укр. апелятив *качка*, назву р. *Качка* пр. Псла л. Дніпра, потоки *Качур, Качурка* в бас. Тиси л. Дунаю [СГУ, 243]. За умови походження топоніма від зазнач. ГТ, первинним був ойконім або ж це була спільна назва для поселення та узбережжя річки, де зупинилися і проживали кочові племена. Істор. назви р. *Бююкь-Узель-Кача* і *Бююкь-Езень* містять тюрк. основи *büyük* (тур.) «великий; високий; розлогий» та *özen, özen* «річка, потік, русло, долина і т. ін.» [Мурзаев, 78, 407], що вказують на особливості річки, на берегах якої жили кочівники. У структурі суміж. назв ущелини і м. *Качикален, Качикалон* другий компонент походить від тур. діал. *göle-n* з антонім. семантикою «невелике скупчення води, ставок» < *göl-e* «нагромаджувати (про воду)» < *göl* «озеро, нагромадження води» [Севортян 1980, 69].
- Качанівське нафтогазоконденсатне родовище** — родовище, Охтир. р-н Сум. обл. [ГЕУ 2, 131]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *родовище*, складним означенням, що вказує на вид покладів, і відн. прикм. на *-ське* з основою ойконіма *Качанівка* [АТП, 401].
- Качик** — солоне оз., Ленін. р-н у Криму [ГЕУ 2, 132]. Лімнонім виник унаслідок онімізації тюрк. демінутива із суф. *-(и)к*, приєданого, очевидно, до основи алт. *качі* «дамба для захисту від паводку» [Радлов II/1, 339], яке походить від *кеч-* / *кач-* «переходити через річку» [Радлов II/2, 1142]; пор. узб. *кечик* «переправа, брід» [Суперанская, 163], тар. *качик* «брід» [Радлов II/2, 1146]. Початк. наголос у назві озера сформувався в сх. слов. мовному середовищі за аналогією до подібних апелятивів (див. *Кача*).
- Качинський каньйон** — 1) глибока дол., якою протікає р. *Кача*, Бахчисарай. р-н у Криму; 2) геол. заказник держ. значення в каньйоні [ГЕУ 2, 132]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *каньйон* «вузька річкова долина, глибоко врізана в корінну породу» [СУМ 4, 91] й означенням у формі відн. прикм. на *-инський* з основою назви р. *Кача*. Назва заказника постала способом трансонімізації суміж. топоніма.

- Кашлагач** — річка, л. Мокрих Ялів л. Вовчої л. Самари л. Дніпра в Донец. обл. (1856); *Качлагачь* (1890—1907), *Кашлигач* (1930), *Хашлахачь* (1833), *Кашлачь* (1850), *Кашлаган* (1926), *Катлагачь* (1910), *Кашлаг*, *Кашлагі*, *Ослагач* (1963—1973), *Осиновата* (1783), *Осикова* (1792), *Осиноватая* (1799), *Осиноватая* (1787), *Осиновка* (1800); пор. с-ще *Кашлагачь* (1913), мог. *Кашлагачь* у верхів'ї річки (кін. 50 — поч. 60-х рр. XIX ст.) [СГУ, 243—244]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням основ відн. прикм. на *-ли*, утвореного від ГТ *каш* «узбіччя; горб; берег; галявина лісу; сторона; рубіж», та апелюючи *агач* «дерево; ліс; гай» за ознакою «береговий ліс» [Отин 2000, 68]. Тотожні ойконім і назва могили постали способом трансонімізації гідроніма, хоч семантика його основи свідчить про ймовірність виникнення топоніма *Кашлагач* як спільної назви суміж. об'єктів у верхів'ї річки з береговим лісом. Істор. назва *Осиновата*, *Осикувата* постала способом субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-уватий*, похідного від назви дерева *осіна*, *осіка*, за ознакою «наявність осики, осиковий гай на березі річки».
- Квасілів** — с-ще міськ. типу, Рівн. р-н і обл.; відоме з 1868 р. [ГЕУ 2, 133]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Квасил* або *Квасило* (< **квасило* «той, хто квасить» з основою дієсл. *квасити*); пор. діал. *квасільний* «пов'язаний з квашенням» [ЕСУМ 2, 415], ст.пол. прізви. *Kwasil* [Rumut 1, 502], ойконім аналог. словотв. типу *Красілів* (див.).
- КЕ-105** — карст. порожнина у Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 2, 133]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації аббревіатури, похідної від ініціальних літер словосп. *комплексна експедиція*, та порядкового номера (105) експедиції.
- Кебітський перевал** — гірський прохід Головн. пасма Кримськ. гір, між Бабуган-яйлою і Чатирдагом [ГЕУ 2, 133]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з топоосновою *Кебіт-*; пор. варіант назви цього перевалу *Кебіт-Богаз* і суміж. гідронім *Кебіт* [СГУ, 241] (< д.тюрк. *kebit* «лавка, магазин; винна лавка, кабак» [ДТС, 290]).
- Ківелівський заказник** — ліс. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 133]. Дрімонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-(ів)ський* з основою назви г. *Kiveli* або потоку *Кивелів* [СГУ, 244].
- Кегичівка** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 448]; засн. після об'єднання хуторів Доброіванівка та Єгорівка в 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 133], які належали поміщикам *І. М. Апостола-Кегичу* [Янко, 171]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від компонента *Кегич* у прізви. власника поселення; пор. *Кегичівське газоконденсатне родовище* [ГЕУ 2, 133].
- Кедринський заказник** — бот. заказник держ. значення, Тячів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 134]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. гідроніма *Кідрин* (*Kedrin*, *Кедрин*) [СГУ, 246].
- Кельменці** — с-ще міськ. типу, Чернівець. обл. [АТП, 522]; *Келминци* (1559), *Кельминцы* (1843), *Кельменцы* (1859), *Келмешти* (1642), *Кэлмешти* (1670) [ТСРЧО, 27]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей **кельменці* / *кельминці*, що вказувала на відношення до людини (можливо, власника поля, поселення) з, імовірно, молд. ім'ям *Келма* [ТСРЧО, 27], яке в укр. мовленні вимовлялося з м'яким *-л'*.
- Кемаль-Егерек** — вершина Головн. пасма Кримськ. гір, на пн. сх. Нікітської яйли [ГЕУ 2, 135]. Оронім тюрк. походження, виник складанням тур. *kātal* «досконалість, неперевершеність, прекрасна якість» [Радлов II/2, 1205] і кр.тат. *egrek* «місце, де можна посидіти, відпочити; прохолодне

місце, де відпочиває стадо під час полуденної спеки»; пор. яр *Кемал-Егерек* (*Ігерек*), печ., дж. *Тувар-Егерек*, пас. *Буюк-Егерек* у Криму [Бушаков, 103].

Кернічний заказник — бот. заказник держ. значення, Тячів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 136]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ний* з основою ГТ *керніця*.

Керч — місто республ. підпорядкування в Криму [АТП, 254]; *Кърчевъ* (на т. зв. Тмутараканськ. камені 1068 р.), «оу *Корчева*» (1151), гр. Κόρζος, араб. *Krş*, кр. тат. *Керчь* < *Kerçi* (?), д. гр. Παντικάλοιν — VII ст. до н. е. (м. *Пантікапей* у Херсонесі-Таврійському), *Пантікапея*, д. гр. Βόστρος Κιζιέρως, як і назва протоки *Боспор(Кіммерійський)*, та ін. [ЕСЛГНПР, 76]. Ойконім не має загальноприйнятої етимології. З огляду на його літоп. фіксації та підкорення русичами узбережжя Чорн. (Руського) моря «від Корсуня до Корчева» найбільше аргументів є на користь слов. (д. рус.) походження назви, яка виникла внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. *кърчевъ* «такий, що характеризується корчами; розкорчований», у структурі якого суф. *-евъ* приєднано до основи апелювання *кърчъ* < псл. **kъrčъ* «корч; викорчуване дерево або пень» [ЕСУМ 3, 45]. Такого типу топоніми поширені в різних слов. мовах, що свідчить про псл. витоки словотв. моделі: пор. укр. гідроніми *Корчівка*, *Корчова Річка*, *Корчовий*, *Корчовиця*, *Корчувата*, *Карчувате*, *Корчуватий* [СГУ, 274], рос. топоніми *Корчевая*, *Курчево*, *Керчева*, *Керчевка*, блр. *Карчовая*, *Карчойка*, *Карчева*, *Карчайе*, *Карчейя*, *Карчэйка*, *Корчава*, *Корчавы* *Лог*, болг. *Корчовица*, хорв. *Krčeva*, *Krčevo*, *Krčevica*, д. луж. *Cortzow* (< **Korčevъ*), слвц. *Krčovina* [Козлова, 211—212], численні пол. ойконіми з основами *Karczew-*, *Karczow-*, *Karczów-*, похідні від *karcz* «пень» [NMP 4, 330—334]. Трансформація д. рус. *Кърчевъ* у суч. *Керч* (рос. *Керчь*) відбулася в тюрк. мовленні, для якого характерним є сингармонізм звуків, який виявився в уподібненні голос. неперед. ряду *-o-* або *-ъ-* до перед. *-e-* або *-ь-* [Фасмер 2, 226], хоч звукосп. *-er-* могло розвинутися і на слов. мовному ґрунті через рефлекс *-er-* < *-эр-* < *-ър-* < *-r-* [Козлова, 209]. Мотивація основи ойконіма *Кърчевъ* д. рус. *кърчъ* «горло» або *кърчи* «коваль» (див. [Фасмер 2, 226]) менш імовірна насамперед з фонет. та морфонол. поглядів; пор. похідні від ойконіма *Керч* означення в складених топонімах *Керченський півострів*, *Керченська бухта*, *Керченська протока*, *Керченські озера* та ін. [ГЕУ 2, 136—138]. Д. гр. назва м. Παντικάλοιν на місці суч. Керчі є релят. утворенням від скіф. за походженням гідроніма Παντικάλτης, який виник на основі іран. *ranti* «шлях» (пор. псл. **rotъ* «путь») і скіф. *кара* «риба», букв. «рибний шлях» [Абаев 1, 575—576; ЕСЛГНПР, 76]. Парал. давні греки називали місто як столицю Боспорськ. (пізн. Понтійськ.) царства ойконімом Βόστρος Κιζιέρως, що способом трансонімізації був перенесений на поселення із суміж. протоки, назва якої походить від гр. βόστρος «бичачий брід» або від гр. (фрігійськ.) субстр. *Бос-порос* «світла ріка» [Никонов, 61] та Κιζιέρως (укр. *Кіммерійський*). Означення в структурі складеної назви вказувало на відношення протоки до *кіммерійців*, які заселяли Пн. Надчорномор'я до його захоплення скіфами, і протиставляло її *Босфорові Фракійському*, суч. *Босфор* (протока, що з'єднує Чорне та Мармурове моря).

Кизил-Кая — вершина Голови. пасма Кримськ. гір, на зх. Байдарської долини, у верхів'ї Чорнорічнськ. каньйону [ГЕУ 2, 138]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кай* «скеля, круча» й означенням *кизил* «червоний» [Мурзаев, 267, 326].

Кизил-Кобá — ур. в ущелині, пам'ятка природи держ. значення, Сімферопол. р-н Криму [ГЕУ 2, 138]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок

лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коба* «печера, гірська долина, западина, улоговина, яр» [Мурзаев, 280] й означенням *кизіл* «червоний»; пор. печ. *Червона* в урочищі, а також похідні від ороніма назву р. *Кизіл-Коба*, вона ж *Кизил-Кобанка*, нп *Кизил-Коба*, суч. с. *Краснопечерне* [СГУ, 246], що є слов. калькою тюрк. ойконіма, *Кизіл-Кобінський водоспад* [ГЕУ 2, 138], назва якого походить безпосередньо від гідроніма *Кизіл-Коба*.

Кизіл-Яр — солоне оз., Сак. р-н у Криму [ГЕУ 2, 138]. Лімнонім тюрк. походження, виник на основі словосп. з повністю адаптованим укр. мовою ГТ *яр* «глибока довга западина» [СУМ 11, 647] й означенням *кизил* «червоний».

Київ — місто, столиця України [АТП, 203]; припускають, що літоп. фраза «кто в *киевѣ* нача первѣе княжитъ з «Повісті временних літ» стосується подій ще 1-ї пол. I ст. н.е. [ЕСЛГНПР, 77]; за археол. свідченнями — поселення засн. в кін. V — 1-й пол. VI ст., а перші згадки про нього в писемних джерелах належать до 862 р., коли місто стало центром Київської Русі [ГЕУ 2, 138—139] і про нього згадано описово: «три братья *Киу*, *Щекъ*, *Хоривъ* иже сдѣлаша го[ро]дъ си...» (862); «в *Киевѣ*» (882), *Кыевѣ* (1014), *Кыевъ*, *Киевѣ* (1078), *Киевѣ* (945); билин. *Кіяновъ*, *Кіянов(ъ)градъ*, *Окіяновъ*; с.гр. (X ст.) *Κίαρος*, лат. (IX—XII ст.) *Chiwe*, *Сiуеѡа*, *Kitava* (зам. **Киѡѡа*), ст.укр. «в *киевѣ*» (1433), *Кіевѣ* (1437), укр. (XIX—XX ст.) *Кыев*, *Кіевъ*, *Київ* та ін.; пор. численні похідні та спорід. назви [ЕСЛГНПР, 77—78]. Назва м. *Київ*, якому понад 1500 років, зберегла дивовижну стійкість, але у зв'язку з багатомовним різномовним засвоєнням вона зафіксована у формі різних варіантів, що дало підстави для кількох етимологій. Найпоширенішою і найаргументованішою з них є відантропонімна, яка ґрунтується на літоп. згадках про одного із засновників міста на ім'я *Кыи* (< псл. **Кујь*), що був перевізником на Дніпрі або звіроловом і водночас князем-старійшиною. До основи цього антропоніма закономірно приєднано найпродуктивніший в епоху феодалізму посес. суф. *-овъ* / *-евъ* (< псл. **-овъ* / **-евъ*), а згодом відбулася субстантивіація ад'єктива *Кыевъ* (градъ) [ЕСЛГНПР, 78]. Твірний антропонім та похідні від нього відомі в різних слов. мовах [Чучка, 260; Румут 1, 398—399], мають надійну апелят. основу: болг. *кий* «палиця», серб, хорв. *киј* «молот», словен. *киј* «велика дерев'яна колотівка», чес. *куј* «палиця, дубина», словц. *куј* «товста палиця, дубинка», ст.пол. *киј* «палиця, дубина», рос. діал. *кий* «палиця», укр. *кий* «палиця, ціпок; дубина, палиця, на кінці якої кулеподібне потовщення від залишеної частини кореня» та ін., в основі яких псл. **кујь* «палиця, дубина», що пов'язане чергуванням етимол. *-ou-* / *-u-* з дієсл. **kovati*; пор. лит. *kūjis* «великий ковальський молот» [ЭССЯ 13, 257—258]. Слабким місцем у цій етимології вважають відн. пізню продуктивність суф. *-овъ* / *-евъ* і малу ймовірність виникнення від ойконіма *Кыевъ* або твірного імені *Кыи* збереженого до сьогодня літоп. катойконіма *Кыиѡне* [ЕСЛГНПР, 77] (мало б бути *кыевляне*, суч. *киевляни*, як у рос. мові). Насправді тут не існує серйозного протиріччя, бо, по-перше, суф. *-овъ* / *-евъ* належить до формантів псл. походження, а, по-друге, у дописемний період парал. з формою *Кыевъ* міг функціонувати як первинний посесив на **-јь* ойконім **Кујь-јь*, що з фонет. погляду звучав як омонім до твірного антропоніма. У такому разі вихідний ойконім **Кујь-јь* унаслідок повної асиміляції середньояз. **-j-* дав форму **Кујь*, від якої походить катойконім *Кыиѡне*, що зберігся за жителями того самого міста з новою назвою *Кыевъ* і став твірним для билин. *Кіяновъ*, *Кіянов(ъ)градъ*; пор. спорід. ойконіми *Кыевець*, *Киевець*, *Кіевъ* (на Дунаї), *Кіивець* в Україні, м-ко *Киевец* у кол. Мінськ. пов. суч. Білорусі, *Кіјешо* в Польщі, *Кујов* у Чехії, *Кујово* в Сербії та Хорватії, *Кияни*, *Киянове*,

Кияниця, Киянка в Україні, Литві, Польщі, д.ісл. *Kænugardr* «Київ» (від д.рус. *кыяне*) [ЕСЛГНПР, 78], істор. *Київська Русь* (див. *Русь*) та ін. Антич. фіксації на зразок лат. *Sijewa* і сх. паралелі до літоп. *Кия, Щека* та *Хорива*, яких вважають неістор. особами з бібл. витокami, дали підстави для т. зв. «куявської» концепції, яка ґрунтується на тюрк.-араб. топонім. зв'язках ойконіма (пор. *Quiabah* «Куйаба», він же *Куяб, Куябе* та ін.) або на його слов. зв'язках з топонімами типу *Куява*, мотивованих основою діал. ГТ *куява* «вершина гори», «непрохідні хащі на горі», «бугор» тощо [ЕСЛГНПР, 79], що відповідає рельєфу Києва понад Дніпром, звідки починалося місто. Пд.-сх. походження ойконіма *Київ* є малоімовірним з погляду на давню й безперервну заселеність Сер. Наддніпрянщини слов'янами (від поч. псл. доби) та на можливість граф. передачі д.рус. *-ы-* в основі назви латиницею як *-yi-* з парал. приєднанням кінц. *-a* або як знаку «*afiaf otiosum*», або як засобу її латинізації [ЕСЛГНПР, 79]. Щодо слов. топонімів з основою *Куяв-*, то вони не спорід. з назвою м. *Київ*, але могли спричинитися до появи нерегулярних омонім. форм. Ін. давні ойконіми, які стосувалися Києва (напр., зафіксована Костянтином Багрянородним візант. назва 2-ї пол. I тис. невідомого походження *Самбатос* [Никонов, 189]) або могли його стосуватися (напр., у Птолемея місто на Дніпрі *Μετροπολις* < гр. *μητρόπολις* «головне місто» [СІС, 355]), згадуються в джерелах за межами слов. земель, де могли не знати справжньої назви Києва або її вимови.

Київське водосховище — вдсх. на Дніпрі, у межах Київ. і Чернігів. обл. України, Гомел. обл. Білорусі [ГЕУ 2, 149]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Київ*.

Київське Полісся — прир. обл. *Поліської низовини*, у межах Київ. і частково Житомир. обл. [ГЕУ 2, 149]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним хоронімом *Полісся* (< *полісся* «низька лісиста місцевість» [СУМ 7, 79]) й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою ойконіма *Київ*.

Киргіж — річка, л. *Киргіж-Китаю*, що впадає в оз. Китай бас. Дунаю (у пониззі); *Киргіж* (1957), *Киргіжъ*, *Кургіжъ* (1850—1853), *Киргиз* (1946), *Chirghiz* (1960—1965), як *Середній Ташлік* (1979); пор. нп *Киргіж* Тарутин. р-ну Одес. обл. [СГУ, 247]. Назва із затемненою етимологією. Вона повторюється в суміж. гідронімі *Киргіж-Китай* (див.) та утвореному способом трансонімізації ойконімі *Киргіж*, не виявляючи очевидних зв'язків в укр. і зарубіж. топонімії. Найімовірніше, гідронім має тюрк. походження, виник на позначення суміж. річок і балки (див. *Киргіж-Китай*) поєднанням ГТ *кир* «багно, грузька глина» [Мурзаев, 274], «пагорб, узвиштя; поле, степ, рівнина, луг» [Бушаков, 132] та іменника *киз / гиз* «сумка, посудина для збереження мускусу; ящик, сунжук, сховище» [Севортян 1980, 43] або приєднанням до дієсл. основи *кир-* «входити, проникати, занурюватися; прибувати тощо» [Севортян 47—48] афікса віддієсл. іменників *-киз / -гиз* на позначення опрєдметненого стану, результату, місця дії за ознакою «річка, яка занурюється в ґрунт, живиться талими водами»; пор. характеристику р. *Киргіж* і суміж. *Киргіж-Китай* як таких, що течуть коритоподібною долиною, влітку пересихають і мають перев. снігове живлення [ГЕУ 2, 151]. Його зв'язок з етимол. не з'ясованим етнонімом *киргіз* видається сумнівним, але теоретично можливим є походження гідроніма на основі цього етноніма, що перед ін. іменником у тюрк. мовленні виконує роль означення. З огляду на фонет. природу фіналі назви р. *Киргіж* первинною необхідно визнати форму *Киргиз* (пор. суміж. б. *Киргізъ*, назва якої зафіксована 1861 р. [СГУ, 247]), до якої в

- сх.слов. мовленні приєднався структуральний суф. *-*жь* для узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*, викликавши чергування *-з / -ж*; пор. варіант назви суміж. р. *Киргизь-Китай*. Парал. назва *Середній Ташлік* містить опорний компонент також тюрк. походження (див. *Ташлік*).
- Киргіж-Китай** — річка, вп. в оз. *Китай* бас. Ниж. Дунаю; *Киргіж-Китай* (1957), *Киргизь (Киргизь-Китай)* (1844), *Киргизь-Китай* (1862), *Киргиз-Китай* (1946), *Киргіж-Китай*, *Chirghiz Chutai* (1960—1965). Гідронім тюрк. походження, виник на основі вихідного *Киргіж* (див.), що стосувався суміж. річок і балки, приєднанням назви оз. *Китай* (див.), у яке впадає річка.
- Кіриківка** — с-ще міськ. типу, Великописарів. р-н Сум. обл. [АТП, 391]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 2, 151]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Кірик*, який належав осавулові, що був на чолі переселенців під час заснування села [Іваненко, 90].
- Кирілівка** — с-ще міськ. типу, Якимів. р-н Запоріз. обл. [АТП, 183]; засн. 1805 р. [ГЕУ 2, 151], кол. *Горіле* [Янко, 174]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від особ. імені першопоселенця *Кирила Капустіна* [Янко, 175]; пор. похідні від ойконіма назву курорту *Кирілівка* (1981) [СЭС, 586] і лімномім *Кирілівське озеро* [ГЕУ 2, 151]. Істор. назва постала внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду прикм. *горілий* «обпалений вогнем» [СУМ 2, 130].
- Кирлеуцьке озеро** — солоне оз. в Красноперекоськ. р-ні Криму [ГЕУ 2, 151]. Лімномім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке* з основою назви с. *Керлеут*, похідної від етноніма *керлеут* — рід у казахів [Бушаків, 110]. На морф. шві атрибутива відбулася фузія у формі суф. *-цьк(е)*, а в його корені — чергування ненаголош. *-е / -и*.
- Кирнасівка** — с-ще міськ. типу, Тульчин. р-н Вінниц. обл. [АТП, 30]; відоме з XVIII ст. [ГЕУ 2, 151], кол. *Красносілля* [Янко, 175]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Кирнас*, можливо, пов'язаного з діал. *кирнастий* «поганий, неотесаний» [ЕСУМ 2, 436]. Істор. назва постала складносуф. способом на основі словосп. *красне село*, у якому означення має семантику «гарне» (див. *Краснопілля*).
- Китай** — 1) заплавне оз. в пониззі Дунаю, Ізмаїл. р-н Одес. обл.; 2) о-в у пн. частині зат. Сиваш, Херсон. обл. [ГЕУ 2, 152]. Етимологію топоніма *Китай*, основа якого входить до структури кількох геогр. назв у бас. Ниж. Дунаю (оз. *Китай*, р. *Киргиз-Китай*, сс. *Код-Китай*, *Шикирли-Китай*), проаналізував Ю.О. Карпенко, який (услід за М. О. Баскаковим) схилився до думки про його тюрк. походження від назви родового племені ногайців *Кзытай*, що могла закріпитися як назва заселеної цим родом території [Карпенко 1977, 193—194]. Імовірно є також етимологія, пов'язана з ГТ *китай* «фортеця; укріплення; плетінь, набитий землею» [Железняк 2014, 58], який, очевидно, постав від печеніз. *катай* «фортеця; укріплення», що відбулося в назві центр. частини Москви *Китай-город* і повторюваних в Україні ойконімах [Мурзаев 1974, 167]; пор. нп *Китайгород* (5), *Китай*, *Китайгородка* в центр. й пд. регіонах України [АТП, 639]. З назвою країни *Китай* топоніми не мають етимол. зв'язку.
- Китайгородське відслонення** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 152]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *відслонення* «гірська порода, що вийшла на поверхню ґрунту» [СУМ 1, 638] й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою ойконіма *Китайгород* [АТП, 484].
- Кічера** — численні назви гір в Укр. Карпатах [Габорах, 170—173]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *кічера* «гора, покрита лісом, крім

- вершини» < псл. **kyčera*, очевидно, похідне від **kyka* «жіноча зачіска, коса» [ЕСУМ 2, 440] (докл. див. [Габорах, 170—173]); пор. відор. гідроніми з цією основою у відповідній частині України [СГУ, 248—249].
- Київське озеро** — солоне оз., Красноперекіоп. р-н у Криму; *Тарханське озеро* [ГЕУ 2, 152]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озоро* й означенням у формі відтоп. прикм. на *-цьке*. Парал. назва постала аналог. на основі топоніма *Тархан*.
- Кіблич** — річки: 1) л. Собу л. Пд. Бугу; *Кублич*, *Кубич* (1967), «od wierchowin *Kublickich*» (1609), *Киблич* (XVII ст.), *Кибличъ*, *Кибличь* (XIX ст.), *Кубличъ* (1901), *Кобличь*, *Kiblicz* (1917), *Кублич*; пор. нп *Кіблич* (*Кублич*, *Кублій*, *Кубычи*) й *Кублич* у Вінниц. обл.; 2) пр. Конелки в бас. Синюхи на Черкащині; *Кибличъ* (1917) [СГУ, 249]. Назви мотивовано ознакою «річка із заглибленнями, в западині», виникли за допомогою суф. *-ич* у гідронім. функції від діал. *кібель* «баддя, цебер», можливо, під пол. впливом; пор. пол. *kibel* «тс.; відро для нечистот; горщик» [ЕСУМ 2, 428], нп *Kiblowo* (< антропонім *Kieblo* < ст.пол. *gbel* «цебер» [NMP 4, 429], *Cieblo* (*Kieblo*) < ст.пол. *gbel* «цебер» < псл. **kzbylz* «черпак, міра»), у якому природним був перехід *g- / k-* [NMP 3, 120], а також бол. *Кібло* на Волині [СММІЗУ 1, 330]. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.
- Ківерці** — місто, Волин. обл. [АТП, 42]; «въ *Киверцохъ*» (1532), «до *Киверецъ*» (1571), «у *Киверцахъ*» (1597), «с *Киверецъ*» (1605), «село *Киверце*» (1632) [Шульгач 2001, 62], *Ківерцы* (1981) [СЭС, 579]. Ойконім постав способом трансонімізації антропоніма *Киверець* / *Ківерець* у мн., в основі якого демін. форма д.рус. *киверъ*, *киверь* «шапка» [Шульгач 2001, 62]. На думку О. С. Стрижака, назва виникла внаслідок онімізації етноніма *тіверці*, що могло відбутися на ранній стадії (до поч. твердої вимови [т] перед етимол. [і]) та за умови закріплення в ойконімі пд.-зх. вимови *ті-* як *кі-*.
- Ківшарівка** — с-ще міськ. типу, Куп'янська м / р Харків. обл. [АТП, 433]; засн. 1970 р. [ГЕУ 2, 153]. Назва виникла за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Ківшар*, очевидно, з основою незасвідченого апелятива **ківшар* «майстер з виготовлення ковшів».
- Кіік-Атлама́** — невеликий п-в на сх. Кримськ. гір, розділяє Двоаякірну та Коктебельну бухти Чорн. моря [ГЕУ 2, 153]. Інсулонім кр.тат. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з означенням *кйуік* «гар, згарище; горілий» і віддісл. іменником *атлама* «стрибок» [Бушаков, 114, 82], очевидно, в геогр. значенні «переправа» або «продовгуватий виступ суші»; пор. цього словотв. типу башк. *Бушульма*, букв. «згин, звивина» [Гарипов, 78].
- Кіік-Кобá** — карст. порожнина (грот) у Гірсько-Кримській карст. обл., на Довгоруківській яйлі, археол. пам'ятка світового значення, виявлено рештки первісної людини [ГЕУ 2, 153]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з *кйуік* (див. *Кіік-Атлама́*) і *коба* «печера, гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаев, 280].
- Кілія́** — місто, Одес. обл. [АТП, 328]; згадується в літоп. джерелах під X ст. як *Нове Село*, суч. *Кілія́* [ГЕУ 2, 154], за ін. джерелами — відоме з XIV ст., *Кулія* (1981) [СЭС, 581]. Ойконім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації відн. прикм. на *-ли / -лі*, *-лій / -лій* з основою ГТ *кил*, *кіл* «гірська порода, різновид вибільних глин у Криму і на Кавказі», що в укр. мові є запозиченням з тур. мови, де *kil* «кил» походить від перс. *gel* «глина, болото, багнюка» [ЕСУМ 2, 432]. Семантика ГТ відбиває характер місц. ґрунту, в якому переважає біла (світла) глина. Закінч. *-я* має слов. природу, приєднано до основи для узгодження назви зі співвідн. номенкл. іменем; пор. рр. *Громоклія* / *Громоклей* / *Аргамакль*, *Сугоклія* / *Сугоклей* [СГУ, 156, 538], похідну від ойконіма назву гирла Дунаю *Кілійський*

Дунай, Кілійське гирло [СГУ, 205]. Істор. ойконім *Нове Село*, який авторитетні лінгвіст. джерела не фіксують, має прозору етимологію (див. *Новоселиця, Новоселивка*).

Кільтіччя — річка, л. Обитічної, вп. в Азовське море (1957); *Кільтича* (1937), *Келтича* (1865), *Кильтеча* (1849), *Кильтичья* (1889), *Кильтичья* (1963—1973), *Кельтеч(ь)* (1786), *Кельтече* (1873), *Келтече* (1787), *Колтече* (1792), *Кельтечия* (1865), *Кильтычия* (1862), *Келтечи* (1862), *Колтечъ* (1832), *Калтечъ* (1846), *Бердянка* (1792), *Крайняя Берда* (1743), *Крайняя Бердинка* (1770), *Малая Берда* (1745), *Berda Fl.* (1784) [СГУ, 250]. Суч. гідронім становить слов'янізовану форму тюрк. *Кельтеч-* / *Килтеч-* з основою ГТ *кил, кіл* (див. *Кілія*) та архаїч. прикм. суф. *-теч* / *-тэс*, що вказував на наявність певної речовини — глини, намулу; пор. характеристику водного об'єкта: «річище Кільтиччі дуже замулене» [ГЕУ 2, 154] (див. *Кілія, Кільтінь, Кільчєнь*). За писемними фіксаціями, гідроніму *Келтече* передували назви *Крайняя Берда, Малая Берда, Berda Fl.*, які містять слов. за походженням компонент *Берда* (< ГТ *берда* / *бердо*), що стосується суміж. річки (див. *Берда*).

Кільтінь — річка, л. Великої Висі л. Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл. (1967); *Килтень* (1850), *Kilteñ* (1883), *Кильтинъ* (1917) [СГУ, 250]. Гідронім тюрк. походження, виник семант. способом від композита з основами тур. *kil* (< перс. *gel* «глина; болото, багнюка») і д.тюрк. *teñ* з «водною» семантикою; пор. *teñ* «озеро», *teñiz* «море» [ДТС, 551—552], порубіжні річ. і ур. *Глинище*, ліс *Глинянський*, ур. і ліс. *Біла Долина*, звідки бере початок річка [Лучик 1999, 45—46]. Менш імовірним є слов. походження назви річки та суміж. ойконіма *Кільтінь* у зв'язку з ГТ *килтїна* «долина», який вважають похідним від псл. **kǫltina* з основою **kǫlta* (< і.е. **kǫlt-*) «округлий, опуклий; те, що видається, стирчить» (з рецензії В. П. Шульгача на ДД В. В. Лучика) (етимол. словники апелюють *килтїна* «долина» кваліфікують як слово неясного походження [ЕСУМ 2, 432]).

Кільчєнь — річка, п. Самари л. Дніпра (поч. XVII ст.); *Килчень* (1688), *Кильчень* (1897), *Килчен* (1743), *Килченъ* (1745), *Колченъ* (1745), *Килчени* (1745), *Килчинъ* (1748), *Кильченка* (1688), *Килчинка* (1786), *Килшенка* (1745), *Kuelcszen Fl* (1674), *Килчень* (1957); пор. с-ще *Кільчєнь* Новомосковськ. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 250]. Гідронім тюрк. походження. На думку Є. С. Отіна, виник приєднанням суф. *-чен* / *-чан* в атрибут. функції до *кол* «розгалуження» [Отін, 86]. З огляду на первинність форм з основою *Кил-, Куел-* імовірнішим видається утворення назви за ознакою «глиниста, заболочена, грузька (річка)» від ГТ *кил / кіл* (див. *Кілія, Кільтінь*) за допомогою суф. *-чен*. Суміж. ойконім *Кільчєнь* постав способом трансонімізації гідроніма; пор. похідний від цієї назви складений топонім *Кілченський заказник*, заплава частина якого «вкрита переважно болотно-лучною рослинністю» [ГЕУ 2, 154].

Кіммерія (д.гр. *Κιμμερία*) — найдавніша і.е. етномовна спільнота на території Пн. Криму і в р-ні Керченськ. протоки, яку заселяли *кіммерійці* (д.гр. *Κιμμεριοι*), що залишили по собі сліди в місц. топонімії; пор., напр., *Воспор Кіммерійський* (д.гр. *Βόσπορος Κιμμερικός*, або *Κιμμερικός*), *Кіммерійські гори* (суч. *Кримські гори*), пос. *Кіммерік* (д.гр. *Κιμμερικόν*) та ін. [Стрижак 1988, 18—19]. Ці і.е. племена II – поч. I тис. до н. е. були витіснені та частково асимільовані скіфами, які панували в Пн. Надчорномор'ї аж до сер. I тис. н. е. Походження етнохороніма *кіммери*, що зазнав онімізації за зразком античних назв на *-ia*, остаточно не з'ясоване. Найобґрунтованішу етимологію запропонував О. М. Трубачов, яку підтримав О. С. Стрижак: *кіммери* (*кіммерійці*) < фрак. **kir(s)-mar-io* «чорноморські», де **kir(s)-* «чорний», а **mar-* / **mor-* «море», що підкреслює зв'язок цього народу з бас. Чорного моря [Стрижак 1988, 24].

Кінбурнська коса — пн.-зх. частина *Кінбурнського півострова* між Дніпро-Бузьк. лим. і Чорн. морем у Миколаїв. обл. [ГЕУ 2, 155]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коса* «вузька намивна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом; мис» [СУМ 4, 304] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* з основою назви кол. тур. м. *Кинбурнъ, Киль-Бурунъ* і фортеці *Киль-борнъ* на кінці *Кінбурнської коси* (< тур. *kil* «глина» й *бурун* «віс, мис»; пор. оз. *Кінбурнське*, назва якого перенесена з півдня [Стрижак 1967, 85], діал. *кімбур* «східний вітер», що постало від ВН *Кінбурнська коса* або назви тур. фортеці *Кинбурн*, яка існувала до 1857 р. [ЕСУМ 2, 445—446].

Кінська — 1) річка, л. Дніпра, утворюється струмками *Мокра Кінка* й *Суха Кінка* в гідрограф. системі *Кінсько-Роздор.* с / р Пологів. р-ну Запоріж. обл.; *Конская* (*Конка*), *Конские Воды*, *Конса Uoda*, *Конска Woda* (1913), *Кінка* (1979), *Конка*, *Кінська* (1957), *Конска* (1783), *Конское* (1691), *Конские источники* (1850), *Заливы Конскихъ Водъ* (1745), *Илкису* (1890), *Илкисуй* (1749), *Йилка* (XVII ст.); пор. кол. х. *Кінські Води* [СГУ, 251]; «противъ *Конскихъ Водъ* (1557) [Стрижак 1967, 56]; 2) балка, л. Кам'янки п. Вовчої л. Самари л. Дніпра в Запоріж. обл.; *Конская* (1979) [СГУ, 251]. Гідронім пояснюють як онімізований відн. прикм. на *-ська* з основою назви тварини *кінь*, особливо поширеної в степ. частині України; пор. її тур. відповідник *Илкису*, що означає «Кінська Вода» [Стрижак 1967, 57], Геродотів запис «Υπανις, букв. «кінська», щодо р. Пд. Буг (див.), тюрк. *Громоклія* (див.), пд.укр. б. і рук. (2) *Кінка*, мікрогідроніми (2) *Кінський* та ін. [СГУ, 251]. На думку Є. С. Отіна, варіант *Конка* є або продуктом структурної субстантивації назви *Кінська* (рос. *Конская*), або псевдо-суфіксальним гідронім. утворенням від **Конака* (пор. дол. й р. *Конака* в Криму), в основі якого тур. *конака* «стоянка, зупинка» [Отин ИР, 127—128]. В ін. працях учений припускав імовірність монг. ГТ *хон* / *кон* «колодязь».

Кінь-Грофецький — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Грофецький Кінь*, *Кінь*, *Crofecki Kin* (1881), *Кои Crofecki* (1932), *Киі* (1939), *Коі* (2000) [Габорака, 175]. Оронім пояснюють як метафор. утворення від апелєтива *кінь* за подібністю гори до відповідної тварини великих розмірів, виділяючи в семант. структурі назви значення «щось велике, значне; гора», що може бути давн. від семи «тварина», до якого додано атрибутив у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ороніма *Грофа* [Габорака, 174—175]. Така мотивація відн. продукт. в оронімії (див. *Ведмідь-Горá*, *Кобіла*, *Тáврія*); пор. рос. ГТ *конь-камень* «великі кам'яні валуни, які вважаються свідками давнього зледеніння», у структурі якого лексема *конь* означає щось велике, крупне, ороніми *Большой* і *Малый Конь* у Тульськ. обл. Росії, велика глиба сірого граніту *Конь-Камень* на Ладозькому озері [Мурзаев, 288—289], г. *Кінь* в с. Шешори Косів. р-ну на Івано-Франківщині [Габорака, 174]. Можливо, оронім *Кінь* відбив у своїй основі пд.зх. діал. *кін* «кут» (< **копъ* / **копъ* «кінець» [ЕСУМ 2, 446—447]); пор. у тому ж регіоні смт *Кúти* (див.), хоронім *Покуття*, ороніми *Кінець Горгану* [Габорака, 174].

Кіпчак — річка, л. Сарати, вп. в лим. Сасик (Кундук); *Копчак* (1957), *Кипшяк* (1770), *Копчакъ* (1861); пор. нп *Копчак* Одес. обл. [СГУ, 251]. Назва з затемненою етимологією і не має відповідників в укр. гідронімії. Можливим є її утворення за допомогою суф. *-ак* у топонім. функції від сх.сл. ГТ *копець*, збереженого в рос. діалектах як *копец* «межовий знак; давній курган; шведська могила; могила; надмогильний горб», в основі якого *копа* [Мурзаев, 289; Фасмер 2, 318]. З огляду на значний тюрк. вплив на пд. України ймовірним є походження гідроніма від тур. діал. *göb* / *kör* «накопичення води в заглибинах» з основою *коп-* «пухнути, збільшуватися в

- об'ємі» [Севортян 1980, 52], яка в укр. мові закономірно змінилася на *кіп*-перед суф. *-çag* у демін. функції.
- Кірове** — с-ще міськ. типу, Дзержинська м / р Донец. обл. [АТП, 102]; засн. у XVIII ст. як *Магдаліванівка* [ГЕУ 2, 155], *Кірово* (1981) [СЭС, 586]. Суч. назва виникла як меморіальна внаслідок трансонімізації за допомогою закінч. *-е* посес. антропоніма *Кіров*, що належав одному з парт. лідерів Радянського Союзу — *С. М. Кірову*. Істор. ойконім *Магдалівка* походить від антропоніма *Магдалин(а)*, до якого приєднано суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції.
- Кіровоград** — місто, *Кіровоград*. обл.; засн. за наказом рос. імператриці Єлисавети у 1754 р. як «*Крепость св. Єлисаветы*» [Никонов, 193], офіц. затверджено містом у 1765 і 1782 рр. з назвою *Єлисаветград*; з 1924 р. — *Зінов'євськ*, з 1934 р. — *Кірове*, з 1939 р. — *Кіровоград* [АТП, 232], *Єлисаветградъ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Кіровоград* (1981), до 1924 р. *Єлисаветград*, до 1934 — *Зинов'євск*, до 1939 — *Кірово* [СЭС, 586]. Суч. ойконім виник як композит, що складається з основи антропоніма *Кіров* і стилізованого під ст.слов. вплив компонента *град* (д.рус. *городъ*). Йому передувала мемор. назва *Кірове*, що постала способом конверсії від прізвищ радян. діяча *С. М. Кірова* (див. *Кірове*). Давн. назва *Зінов'євськ* також є меморіальною. Вона постала за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від прізвищ радян. парт. діяча *Г. Зінов'єва*, який народився в Кіровограді. Істор. ойконім *Єлисаветград* сформувався приєднанням компонента *-град* до жін. імені *Єлисавета*, яке входило до описової назви фортеці й належало тодішній цариці Російської імперії.
- Кіровськ** — 1) місто, Луган. обл. [АТП, 54]; засн. 1764 р., до 1944 — с-ще *Голубівський Рудник* [ГЕУ 2, 161], кол. *Голубівка* [Янко, 176], *Кіровск* (1981) [СЭС, 587]; 2) с-ще міськ. типу, Краснолиман. р-н Донец. обл. [АТП, 188]; засн. у 30-х рр. XVIII ст., *Попівка* (до 1940), *Кірове* (до 1964) [ГЕУ 2, 162], рос. *Кіровск*. Ойконіми виникли як мемор. назви за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від прізвищ *С. М. Кірова* (див. *Кірове*, *Кіровоград*). Істор. назва *Голубівський Рудник* постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *руднік* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою кол. ойконіма *Голубівка*, утвореного від прізвищ офіцера *П. Голубова* [Янко, 176]; пор. суч. зал. ст. *Голубівка* за 4 км від міста [ГЕУ 2, 161]. Ін. істор. йконім *Попівка* є похідним на *-івка* в релят.-посес. функції від апелютива *пип* або за допомогою *-к(а)* від антропоніма *Попов*.
- Кіровське** — 1) місто, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1953 р., до 1958 — *Нова Крестівка* [ГЕУ 2, 162], кол. *Ново-Крестівка* [Янко, 176], *Кіровское* (1981) [СЭС, 587]; 2) с-ще міськ. типу, Дніпропетров. р-н і обл. [АТП, 82]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. як *Обухівка* (до 1938) [Янко, 176]; 3) с-ще міськ. типу в Криму [АТП, 262]; уперше згадується 1783 р. під назвою *Іслам-Терек* [ГЕУ 2, 162], кол. *Іслам-Терек*, *Іслам-Дірек* (до 1915) [Янко, 176]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивациі та онімізації відн. прикм. на *-ське* з основою прізвищ *С. М. Кірова* (див. *Кірове*, *Кіровоград*). Істор. назву *Нова Крестівка*, на основі якої постав композит *Ново-Крестівка*, утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Нова* до ойконіма *Крестівка*, похідного від назви суміж. х. *Крестовий* [Янко, 176]. Ойконім *Обухівка* в Дніпропетров. обл. є відантроп. похідним на *-івка* в релят.-посес. функції з основою ВН *Обух*; пор. м. *Обухів* на Київщині. Істор. назва *Іслам-Терек* у Криму має тюрк. походження. Вона виникла внаслідок онімізації ізафету з опорним компонентом *терек*, що в кр.тат. і тур. мовах має значення «дерево» [Севортян 1980, 205—206], й атрибутивом *іслам* «мусульманський» за ознакою «священне (мусульманське) дерево»; пор. с. *Тереклер*, яр *Ками-Дерек*, р. *Белитерек*, *Тереклав* у Криму [Бушаков, 150].

Кіцмань — місто, Чернівецьк. обл. [АТП, 522]; *Коцманул маре* (1413), *Великий Коцман*, «кь Коцману» (1503), *Великий Коцмань* (1519), *Kitzmann* (1744) [ТЦРЧО, 33—34], *Кіцмань* (1981) [СЭС, 591]. Ойконім пояснюють як посесив на -*ь* від антропоніма *Коцманъ*, в основі якого з XVIII ст. закріпилося закономірне для укр. мови -*i*- на місці -*o*- в закритому складі [ТЦРЧО, 33—34].

Кішка — 1) гора на Пд. бер. Криму, на зх. від смт Сімеїз; 2) компл. пам'ятка природи держ. значення, Сімеїз. с / р у Криму; *Гора Кішка* [ГЕУ 2, 163]. Оронім безпідставно пов'язують з метафор. перенесенням на гору апелятива *кішка*: «Являє собою яйлинський відторженець, що нагадує за формою величезну кішку» [ГЕУ 2, 163]. З огляду на системні зв'язки назви та особливості онімної номінації найімовірнішим є її тюрк. походження як композита з основами кр.тат. ГТ *кош* «притулок пастухів, які пасуть овечі отари; місце, куди на ніч збирають тварин» < тюрк. *кош* «ставка; табір; військо; юрта тощо» [Мурзаев, 299], що закономірно дало в укр. мові *кіш*, і ГТ *кал* «скеля», яке зазнало усічення кінц. -*я* під впливом слов. форманта -*ка* (див. *Бешка*); пор. тюрк. топоніми *Кош-Булак*, *Кош-Жилга*, *Кош-Дюбе*, *Кош* та ін., зокрема в Криму оронім *Роман-Кош* (див.), ущ. *Учкош* [Мурзаев, 299]. Назва пам'ятки природи виникла семант. способом від суміж. ороніма.

Клівдієво-Тарасове — с-ще міськ. типу, Бородян. р-н Київ. обл. [АТП, 211]; засн. 1900 р. [ГЕУ 2, 163]. Назва виникла внаслідок лексикалізації сполучення ойконімів *Клівдієво* (пор. зал. ст. *Клівдієве*, у назві якої ім'я інженера-будівельника *Клівдія Немішаєва* [Янко, 177]) і *Тарасове*, утворених за допомогою посес. суф. -*ов(е)* / -*еве* від відповідних антропонімів.

Клебань-Бик — річка, л. Кривого Торця п. Казенного Торця п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1866); *Клебанъ Быкъ* (1793), *Клебинъ Быкъ* (Б. р.), *Клибін Бик* (1923), *Клебенъ Быкъ* (1856), *Клеванъ Быкъ* (1881—1884), *Кинбенъ Бычокъ* (1769), *Клибилъ Быкъ* (1778), *Клибинъ Бычокъ* (1772), *Бикъ* (1784), *Бычокъ* (1784), *Бычок* — у сер. течії (1863), *Бычокъ* — у верхів'ї (1787), *Грузька* (50-і рр. XX ст.); пор. с-ще *Клебань-Бик* Костянтинів. р-ну Донец. обл. [СГУ, 252]; р. *Клебань-Бик* [ГЕУ 2, 165]. Гідронім виник унаслідок лексикалізації сполучених суряд. зв'язком двох компонентів, з яких *Бик* є семант. утворенням від ГТ *бик* «вузький обривистий мис між двома вершками яру, балки» [Мурзаев, 107] (див. *Бик*), що характеризує рельєф у бас. річки, а *Клебань* має затемнену етимологію у зв'язку з відсутністю відповідної апелят. основи. Є. С. Отін припускає, що твірним міг бути втрачений апелятив **клебань* (< *клеб-*, *кльб-*, *кляб-* + *-ань*, *-ан*, *-ын*), який мав значення, бл. до укр. *ковбань* «глибока яма, наповнена водою, котловина»; пор. бб. *Клебина*, *Клебанова* на сх. України, гідроніми *Клевень*, *Клевань*, *Кливань* з основою зх.укр. *клева* (*клива*) «глибока яруга» тощо [Отин 2005, 287—288]. Істор. назва *Бычокъ* стосується сер.-верх. частини річки і постала від демінутива *бичок* з основою ГТ *бик* [Мурзаев, 106—107]; пор. похідні від гідроніма лексикалізовані назви геол. пам'ятки держ. значення *Клебань-Біцьке відслонення* і вдсх. *Клебань-Біцьке водосховище* [ГЕУ 2, 165].

Клівань — с-ще міськ. типу, Рівн. р-н і обл. [АТП, 381]; відоме з 1458 р. [ГЕУ 2, 165], «на *Клевани*» (1446), «у *Клевани*» (1536), «W *Klewani*» (1545), «замок *Клевань*» (1547), «до *Клеваня*» (1570), «на *Клеваню*» (1620), *Kli-van* (1648) [Шульгач 2007, 346], *Klewan* (1883), кол., очевидно, *Koływan* [SGKP 4, 139]; пор. ур. *Klewan* (1866) у Волин. обл. [Шульгач 2007, 346]. Ойконім пояснюють по-різному: 1) як похідний від ст.пол. *kleban* / *pleban* «парафіальний священник», що має також значення «місце парафії» (з покликанням на З. Франко [Янко, 177]); 2) як мотивований антропонімом **Клеванъ* < **Кльванъ* — пасив. дієприкм. мин. часу від псл. **klvati*

- [Шульгач 2007, 346]. М'якість основи в кожному разі зумовлена або посес. **-jь*, приєднаним до назви особи задовго до її першої фіксації, або відповідним структуральним суфіксом за аналогією до ойконімів на зразок *Саврань*, *Степань*, *Рогань* [АТП, 335, 383, 455]. Існують певні підстави для твердження про утворення назви за допомогою суф. *-ань* в топонім. функції від основи *клев-* / *клив-* < псл. **kъlvъ* / **kъlo* «ікло», пов'язаної чергуванням голосних з **kolti* «колоти», лит. *kūlti*, лтс. *kult* «молотити, стукати, бити»; пор. укр. діал. *клевак* «ікло; кирка для розбивання глини», *кливак* «ікло» та ін. [ЕСУМ 1, 293]. Мотивац. ознакою у зв'язку з цим могли бути рельєфні особливості місцевості зі звисаючими крутими берічками, виступами берегів тощо (пор.: «Центр. частина селища розташована на крутому березі Стубли, розчленованому ярами і балками» [ГЕУ 2, 165]) або наявність пнів, подібних до *ікол*, що стирчать із землі; пор. етимологію назви р. *Клівень* і д.рус. назви ур. *Кловъ* від псл. **kъlvъ* «шматок дерева, колода, спиляного пня» [ЕСЛГНІР, 68].
- Клівень** — річка, п. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Клівень* (XVII ст.), *Klowan* (1781), *Кливань* (1931), *Клівень* (XVII ст.), *Клевань* (1896), *Клевна* (1866), *Клівень* (1966), куток *Клівень* с. Студенок Глухів. р-ну Сум. обл. [СГУ, 252]. Назву, очевидно, утворено від основи *клев-* / *клив-* з псл. **kъlvъ*, **kъlo* або у зв'язку з псл. **kļvati* (див. *Клівань*) за допомогою суф. *-ень* у гідронім. функції, який є синонім. суф. *-ань*, про що свідчать варіанти гідроніма й ойконім *Клевань*. Імовірним є балт. походження назви річки у зв'язку з лит. *klėvas*, лтс. *kļava* «клен» з первинного **kli-ava* [Топоров-Трубацев, 191; ЭССЯ 9, 194].
- Кленовий** — с-ще міськ. типу, Ровеньк. м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1955 р. [ГЕУ 2, 166], рос. *Кленовый*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-овий* з основою назви рослини *клен*, поширеної в цій місцевості. Форма чол. роду узгоджувала його або з рос. номенкл. іменем *поселок*, уживаним у місц. мовленні, або з апелятивом *яр* (пор. у бас. Сіверськ. Дінця два яри з назвою *Кленовий* і яр *Кленовий Ліс*), або з апелятивом *ліс* (пор. там само ліс *Кленовий*) [СГУ, 253].
- Клєсів** — с-ще міськ. типу, Сарн. р-н Рівн. обл. [АТП, 383]; засн. на поч. ХХ ст. [ГЕУ 2, 166]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Клес*, що є гіпокористикою чол. імені *Клеменс* [Румут 1, 408]; пор. похідні означення в описових назвах *Клєсівська група родовищ будівеельного каменю*, *Клєсівське родовище янтарю*, хоронім у формі словосп. *Клєсівська рівнина* [ГЕУ 2, 166].
- Кліва** — численні гори в Укр. Карпатах [Габорак, 176—177]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *кліва* «гора, гірська вершина», етимологія якого неясна [ЕСУМ 2, 460]. Судячи з варіантів оронім. основ *Клив-* / *Клев-*, твірний апелятив має таке саме походження, як і основа ойконіма *Клівань* (див.), гідроніма *Клівень* (див.), етимол. *-ъ* у структурі яких давав у рефlekсах голосні різної якості; пор. ще д.рус. *Кловъ* [ЕСЛГНІР, 68] (огляд відомих етимологій апелятива *кліва* див. у [Габорак, 177]), похідну від ороніма назву *Клівський заказник* [ГЕУ 2, 166].
- Клімівське озеро** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 166]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з топонімом *Климов-*, похідною від імені *Клим*; пор. 2 нп *Клинове* [АТП, 640].
- Княгиня** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Піщан. р-н Вінниц. обл.; *Урочище Княгиня* [ГЕУ 2, 172]. Назва пам'ятки виникла внаслідок трансонімізації назви суміж. урочища, в основі якої, очевидно, апелятив *княгиня* в перен. (культовому) значенні або відповідний ергонім; пор. с. *Княгиня* у Великоберезн. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 158], р. *Княгиня* пр. Дністра, назву якої пов'язують з етнограф. традицією у слов'ян порівнювати

- воду з княгинею: *вода (річка) — княгиня* — р. *Княгиня*; пор. відповідні гідроніми в Білорусі, Росії, Польщі [Вербич 2009, 78—79].
- Княждвірський заказник** — бот. заказник держ. значення, Коломий. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 172], *Княждвір* [Янко, 178]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* зі складноскор. основою суміж. ойконіма *Княждвір* (< *княжий двір*); пор. кол. сусід. с. *Княждвірка*, поле *Княждвірське*, куток *Княждвір* у с. Шепарівці цього р-ну, ліс *Княждвірський* у Надвірн. р-ні [Габорака 2013, 358—359].
- Княжпільський заказник** — ландшафт. заказник держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 172]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Княжпіль* [АТП, 484]; пор. с. *Княжпіль* у Старосамбір. р-ні Львів. обл. [АТП, 296], ін. ойконіми [АТП, 640] і гідроніми [СГУ, 255] з основою *Княж-* у різних регіонах України.
- Кобя-Кая** — гірський масив на Пд. бер. Криму, поблизу смт Новий Світ [ГЕУ 2, 172]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ізафетної конструкції з двох ГТ: *коба* «печера, гірська долина, улоговина, яр» і *кая* «скеля, круча» [Мурзаєв, 280, 267].
- Кобеляки** — місто, Полтав. обл. [АТП, 350]; відоме з поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 172], *Kobielaki*, *Kobelaki*, *Kobylaki* (1883) [SGKP 4, 202], *Кобиляк*, *Кобиляки* [Лисенко КД, 96], *Кобеляки* (1981) [СЭС, 601]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви р. *Кобеляка*, вона ж *Kobilak* (1665), *Кобилячок*, яка впадає у Ворсклу в *Кобеляц.* р-ні [СГУ, 256—257]. Форма мн. зумовлена, очевидно, скупченням кількох топонімів з основою *Кобеляк-* / *Кобиляк-* у цій місцевості [СГУ, 256—257], утворених за допомогою суф. *-як* від *кобіла* в геогр. значенні (див. *Кобіла*). Можливо, ойконім постав від родової назви людей на прізви. *Кобеляк* / *Кобиляк* з основою діал. *кобиляк* (ент.) «гноювик» [ЕСУМ 2, 476].
- Кобіла** — 1) назви гір, горба, хребта в Укр. Карпатах [Габорака, 179—180; ГЕУ 2, 173]; 2) річки (2) в бас. Прип'яті й Тетерева на Житомирщині [СГУ, 256]. Топоніми виникли семант. способом від апелятива *кобіла* з псл. **kobyła* «кобіла; збраряддя або предмети, схожі на коня», геогр. значення якого збереглося в різних слов. мовах; пор. укр. *кобіла* «круглий або кубічний шматок глини» [Грінч. 2, 259], пол. *kobyła* «купа сіна, стіг», «місце, де була дерев'яна застава, яка забороняла вхід до міста, городу; рогатка (місце, де дорога перетинала кордони міста і брали мито» [NMP 5, 11], рос. пд.зх. ГТ *кобылка* «яр з переломом рельєфу в руслі» [Мурзаєв, 281]. Поєднання сем «самиця коня» і «щось велике, зігнуте» в апелятиві могло відбутися в результаті контамінації *caballus* «кінь, шкапа» малоазійського або фрак. походження [ЕСУМ 2, 477] і псл. **(s)kob-* «щось зігнуте, гак, гакоподібне з'єднання» [Лучик, 130—131] у зв'язку зі спільною і.е. основою **kabh-* «щось велике, зігнуте; підвищення; впадина»; пор. похідні з основою ГТ *кобил-* гідроніми *Закобілля*, *Кобілець* (4), *Кобилиха*, *Кобилиця* (2), *Кобіллка* (4), *Кобілля*, *Кобіло́ра* [СГУ, 203, 256], ороніми *Кобилиця*, *Кобіллка* [Габорака, 180] (огляд основних етимологій твірної основи ороніма *Кобіла* див. у [Габорака, 179—180]), а також утворені від назви самиці коня гідроніми *Кобілій*, *Кобіляча* (2), *Кобілячий* [СГУ, 256], пол. ойконіми *Kobyle* [NMP 5, 16—17] та ін.
- Кобиле́цька Поля́на** — с-ще міськ. типу, Рахів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 163]; відоме з XV ст. [ГЕУ 2, 173]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *поля́на* й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* / *-цька* з основою суміж. топоніма *Кобиле́ць* (назви долини

- й річки в ній [СГУ, 256]), що є демін. утворенням від ороніма *Кобіла* (назви гори висотою 1680 м [ГЕУ 2, 173; СГУ, 256]).
- Ковель** — місто, Волин. обл. [АТП, 43]; відоме з 1310 р.; «*Ковли*» (1536), «*w Kowli*» (1545), «с *Ковзла*» (1552), «подъ *Ковлемъ*» (1559), *Ковел* (1569) [Шульгач 2001, 64]. Ойконім не має однозначної етимології. В. П. Шульгач, узагальнивши попередні пояснення, виводить його від апелятива **kovъlъ*, похідного із суф. *-ylъ* від основи **kov-*, значення якої впливає з болг. *ковель* «ковиль», рос. діал. *ковель* «кульгава людина», укр. діал. *ковелá* «в'яла, слабка людина», блр. діал. *кавель* «протез для ноги» та ін. [Шульгач 2001, 64]. Омонім. ойконім *Kowel* у Польщі пояснюють як утворення від особ. назви *Kowel*, в основі якої апелєтив *kowel* «коваль» [NMP 5, 220]. Кожна з цих версій спирається на надійний апелєт. та онім. матеріал, але не пояснює можливості семант. утворення ойконімів від власної чи загальної назви особи. З огляду на це ймовірнішим є виникнення назви як посесива з суф. **-jъ*, який приєднався до антропоніма *Ковель* або *Ковела* до письм. згадок про поселення.
- Коврай** — річки: 1) л. Ірклію л. Дніпра; *Коврай*, *Каврай* (1913), *Кавраецъ* (1848); пор. с. *Коврай* Чорнобай. р-н Черкас. обл.; 2) л. Річища л. рук. Дніпра; *Коврай*, *Каврай* (1913), *Ковраецъ* (XIII ст.), Золотоніс. р-н Черкас. обл.; 3) л. Супою л. Дніпра; *Коврай* (1848); пор. нп *Коврай*, *Коврайські хутори* в тому ж р-ні [СГУ, 259]. Гідроніми реконструюють в етимол. гнізді **verti* / **vъrti* як характерні для Сер. Наддніпрянщини архаїч. утворення, що виникли складанням займен. преф. *ka-* / *ko-* й основи **vъr-aъjъ* із суф. у топонім. функції [Трубацьов, 254]; пор. парал. **vъreti* «кипіти», до якого належить д.рус. *в(ь)рутьць* «джерело, ключ» [Фасмер 1, 362], укр. діал. *вріти* «кипіти, вирувати, клекотіти», що має паралелі в ін. слов. мовах і пов'язане з псл. **virъ* «вир», **variti* «варити», лит. *virti* «кипіти, варитися», *versmē* «джерело», лтс. *viřt* «кипіти, варитися» [ЕСУМ 1, 433], *virags* «водоворот» [Фасмер 1, 362]; пор. однокореневі гідроніми в серб. мові *Вруя*, *Урїја* (< серб., хорв. *врїја* «водне джерело (звичайно сильне)», хорв. *Vrulia* (< серб., хорв. *vrula* «джерело») [Лліаді, 325] і високу продуктивність деривативів з преф. **ka-* / **ko-* в псл. антропонімії [Шульгач 2008, 55—68]. Можливо, спорід. є мікрогідронім *Кóвер* на Львівщині (< ГТ *кóвир* «територія, для якої властиві пасма-смуги горбкуватої землі» [Вербич, 38]), в основі якого ін. ступінь вокалізації і.е. **цer-* / **цor-* / **цr-*. Найдавніша фіксація *Ковраецъ* містить демін. суф. *-ецъ*, що вказував на невеликі розміри притоки Річища.
- Ковсуг** — річка, л. Євсугу л. Сіверськ. Дінця, п. Дону (1778); *Ковсухъ* (1930), *Ковсюгъ* (1781), *Ковсюга* (1766), *Койсюгъ* (1774), *Койсюгъ* (1792), *Койсюга* (1766), *Ковчугъ* (1903), *Койсу* (1792); пор. кол. нп *Койсюгъ* (1880) на території суч. Луган. обл. [СГУ, 259]. Гідронім тюрк. походження, очевидно, його перенесено з Центр. Азії, де в р-ні Кунгея (гірського хребта Тянь-Шаню) беруть початок шість річок з назвою *Койсу*, букв. «овеча вода» [Мурзаев 1974, 219]. На його центр.-азійські витoki вказує ГТ *суг*, який у тюрк. мовах Сибіру є варіантом загальнотюрк. *су(у)* «вода, ручай, річка, озерце» і відбиває д.тюрк. *suв* / *suв* «вода, річка» [Мурзаев, 528]. Чергування *-j-* / *-в-* у першій основі зумовлене впливом тур. мови; пор., напр., тур. діал. *гойем* і *гувем* «сорт кислої дикої сливи» [Севортян 1980, 65].
- Ков'яги** — с-ще міськ. типу, Валк. р-н Харків. обл. [АТП, 439]; засн. наприкін. XVII — на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 175], *Kowiagi* (1883) [SGKP 4, 518]. Назва ізольована в укр. і слов. ойконімії. Очевидно, вона виникла від антропоніма **Ков'яга* у формі мн. як вказівка на рід першопоселенців. Щодо основи твірного слова, то вона етимол. неясна. Можливо, незафіксоване **Ков'яга* утворено за архаїч. моделлю із займен. преф. **ko-* і втраченим **vęga*, яке спорід. з діал. *в'яка* «гавкіт» [Чабаненко 1, 212], що, імовірно, пов'язане з

с.перс. *vāng* «крик, шум, галас» і могло виникнути в гнізді **vękati*, **vęčēti* «в'якати, в'ячати» [ЕСУМ 1, 443]; пор. прізви. *Кавяза*, похідне від апелятива *кавяза* «в'яз» (< псл. **ko-* й **vęza*) [ЭССЯ 12, 13].

Когильник — річка, вп. в лим. Сасик (Кундук) в Одес. обл.; *Кундук* (1957), *Когильникъ* (1807), *Кагильникъ*, *Кундукъ* (1850), *Когальникъ* (1863), *Cogâlnik* (1960—1965), *Агалінг*, *Агалинкус* (1971), *Гогонликъ*, *Кагальникъ* (XIX ст.) [СГУ, 259]. Гідронім тюрк. походження, однозначного пояснення не має. На думку О. С. Стрижака, він виник як **Каганлик* за допомогою суф. *-лик* у релят. функції від назви особи з титулом *кагán* з наступною метатезою *-н* і *-л*, яка характерна для молд.-слов. засвоєння тюркізмів [Стрижак, 91; Трубочев, 200—201]. Імовірнішим видається семант. утворення назви від субстант. відн. прикм. *kögenli* (вар. *kögenlik*) «терновий» з основою ног. *kögen*, кр.тат. *köget*, тур. *köget* «терен»; пор. у Криму сс. *Когенлі* (2), *Когенлі-Кият* [Бушаков, 111] і численні гідроніми з основою *Тернов-* на пд. та сх. України [СГУ, 559—562]. Зміна притаманного для тюркізмів кінц. наголосу на сучасний зумовлена впливом слов. слівотв. моделі на *-ник* з характерним для неї наголосом перед формантом (пор. *могильник*, *будильник* тощо). Розвиток *-â-* на місці давн. *-u-* (в *Cogâlnik*) відбувся в молд. мовленні через стадію *-ap-* > *-ân-* [Трубочев, 200], голос. *-u-* в такому разі постав на місці ненаголош. *-e-* в **Kögelnik* (< *kögenlik*). Парал. гідронім *Кундук* виник способом трансонімізації назви суміж. лиману, в основі якої тюрк. *кун-* «день, сонце» й варіант архаїч. суф. *-дик* у локат. функції, що зазнав сингармонійного впливу з боку корен. голосного. Твірною ознакою цього топоніма була «сонячна, південна сторона».

Кбдіма — 1) річки в бас. Сіверськ. Дінця, Інгульця, Пд. Бугу, Інгулу; 2) балка, п. Бахмуту п. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 259—260]; 3) місто, Одес. обл. [АТП, 329]; засн. 1754 р. [ГЕУ 2, 175]; город *Кодома* (XVIII ст.) [СГУ, 259], *Кодьма* (1981) [СЭС, 603]. Етимологія цих топонімів з наголосом на першому складі та досить стійкою основою, яка має лише варіанти *Кодем-* / *Кудым-*, залишається остаточно не з'ясованою. О. С. Мельничук убачає зв'язок основи *Кодим-* з удм. діал. *куд* «болото; річка, що протікає болотистою місцевістю», стверджуючи тим самим фін. походження гідроніма у зв'язку з назвами річок на пн. Росії *Кодьма*, *Кодьма* [Мельничук, 55]. На користь такого твердження свідчить поширеність топонімів на *-ма* (*Вязьма*, *Клязьма*, *Колима* тощо) перев. на землях фін. та фін.-угор. племен і народів, а також непригаманний тюркізмам (див. далі) початк. наголос. Уразливим у такому поясненні назв є територіальний аспект, а саме укр. степ. землі, де фін. топоніми не виникали. Можливо, це перенесення або запозичення відповідної основи від носіїв фін.-угор. мов часів гун. навали. Щодо тюрк. походження топонімів у зв'язку із назвою р. *Катунь*, *Kadun* [Фасмер 2, 276], то воно не знаходить надійного підґрунтя в апелят. лексичі й сумнівне з акцентуаційного погляду. З відн. певністю можна стверджувати лише семант. утворення від гідронімів суміж. ойконімів на Донеччині та Одещині у бас. рр. *Кбдіма*.

Кбдра — 1) річка, п. Тетерева п. Дніпра (1957); *Корда* (1892), *Кодра* (1864); 2) с-ще міськ. типу, Макарів. р-н Київ. обл. [АТП, 218]. Назви ізольовані в топонімії України й не мають переконливої етимології. Можливо, вони перенесені у бас. Тетерева зі сх.ром. регіону, де функціонує ГТ *кодру* «ліс, лісисті гори, особливо зрілий ліс із буком, плющем, моховим покривом, добре зволожений», що має алб. відповідник *koder* «герб, підвищення»; пор. хоронім *Кодри*, топоніми *Кодру*, *Кодрянка*, *Кодряни*, *Кодрень*, *Кодру-Ноу* в Молдові, *Кодру* в Румунії [Мурзаев, 181—182]. У такому разі заміна нетипового для укр. мови ром. закінч. *-у* на *-а* зумовлена узгодженням топоніма з номенкл. іменем *річка*, *місцевість* тощо. О. М. Трубочев убачає

- в гідронімі *Кодра* рефлекс і.е. основи дослов. походження, що має зв'язки з давн. сх.балкан. (фрак.?) реліктами і сягають праформи **kuendhr-* / **kuondhr-* «болотна рослина; рогіз» [Трубачев, 160—161]. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма або спільного для них дримоніма.
- Кожанка** — 1) с-ще міськ. типу, Фастів. р-н Київ. обл.; засн. XIV ст. [ГЕУ 2, 176], *Kożanka* (1883) [SGKP 4, 576]; 2) річка, л. Жилі, п. Роськи п. Росі п. Дніпра; *Кожанка* (1864); пор. нп *Кожанка* Липовец. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 260], суміж. с. *Кожанка* [АТП, 20]. Топоніми виникли за допомогою суф. -*к(а)* в релят. функції від відн. прикм. *кожаний* з геогр. значенням «порепаший, подібний до зморщок *кожі*, *шкіри*» (про поверхню землі, річки) або за допомогою -*анка* від **кожа*, що міг відбитися в назві р. *Кожка* між Житомир. і Хмельниц. обл. [СГУ, 260]; пор. семант. бл. *короста* «горбувате, нерівне місце; шкірка на сухих глинистих ґрунтах» (див. *Коро-стеня*).
- Коза́-Березина** — болот. масив у Володимирец. р-ні Рівн. обл. [ГЕУ 2, 176—177]. Гелонім виник складанням суміж. назви ур. *Коза́* й гідроніма *Березина* [ГЕУ 2, 176]. Перший компонент виник способом онімізації ГТ *коза́* «огріх при косінні», «пропуск у косінні» (пор. болг. *коза́* «ділянка поля, залишена недожатою»), значення якого розвинулося з псл. **koz-* «щось нерівне, опукле», яке є іменник. основою, утвореною від і.е. **keǵ-* «гнути» [Шульгач, 128—129]. Другий компонент є семант. утворенням від ГТ *березина* «березовий гай, ліс; березник, березняк» [СУМ 1, 160].
- Козакóва Доли́на** — ландш. заказник держ. значення, Тисмениц. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 177]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *доли́на* й означенням у формі посесива на -*ов(а)* з основою прізви. *Козак*; пор. в Івано-Франків. обл. 2 ороніми *Козакóва Горá* [Габора́к, 181], с. *Козакова Балка* на Кіровоградщині [АТП, 245].
- Коза́рка** — 1) річки, в бас. Росі, Прип'яті, Серету; 2) потік, у бас. Дністра, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [СГУ, 260]; 3) гора, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. [Габора́к, 183]. Топоніми виникли внаслідок онімізації діал. ГТ *коза́рка* «місце, де випасають, утримують кіз» [Габора́к, 182], «загіп, хлів для кіз» [ЕСУМ 2, 494]; пор. оронім *Коза́рівка*, утворений семант. способом від синонім. ГТ *коза́рівка* «місце, де випасають, утримують кіз» [Габора́к, 181], в основі якого (як і в *коза́рка*) апелятив *коза́р* «пастух кіз» [ЕСУМ 2, 494]. Можливо, деякі назви походять від відповідного антропоніма або етноніма *коза́р* «хозар»; пор. колонію *Козаре* pobl. гирла р. Почайна в давн. Києві [ЕСЛГНПР, 68—69], нп *Козари*, *Козарі*, *Козарівка* (2), *Козаровичі* [АТП, 641].
- Коза́цьке** — с-ще міськ. типу, Берислав. р-н Херсон. обл. [АТП, 462]; засн. 1782 р. [ГЕУ 2, 177]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *коза́цький* з основою назви суміж. р. *Козак* [СГУ, 260], в основі якої як залишок тюрк. ізафету апелятив *коза́к*, що називав вільних людей перев. на пд. землях України, які боролися проти тат.-тур., пол. і рос. загарбників; пор. відапелят. гідроніми *Коза́цька* (3), *Коза́цьце* (3), *Коза́цький* (5) [СГУ, 260—261], ойконіми *Коза́цьке* (7) [АТП, 641].
- Коза́цький Вал** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Лисян. р-н Черкас. обл.; збудовано як фортифікаційну споруду в IX ст. [ГЕУ 2, 177]. Топонім виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *вал* й означенням у формі відн. прикм. на -*ський* / -*цький* з основою апелятива *коза́к* у зв'язку з козац. поселеннями та визвольними війнами, що охоплювали землі суч. Черкащини в XV—XVIII ст. Сам вал, який є пам'яткою природи лише з 2-ї пол. XX ст., був насипаний за часів зародження Київської Русі д.рус. племенами й, очевидно, до його використання укр. козаками не мав власної назви.

- Козáча Лóпань** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 2, 177], *Лопань* (1787) [СГУ, 326], *Казáчья Лóпань* (1981) [СЭС, 530]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі посесиву *Козáча* (< *козák* + *-ja*) до первинної назви пос. *Лопань*, що постала шляхом трансонімізації суміж. гідроніма *Лóпань* (див.); пор. ойконіми *Козаче* (8), *Козачий* [АТП, 642], гідроніми (5) *Козáча* [СГУ, 261].
- Козелéць** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 537]; відоме з поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 177], *Kozielec* (1883) [SGKP 4, 547], *Козелéц* (1981) [СЭС, 604]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ець* у демін.-релят. функції від збереженого в зх. регіоні Росії ГТ *козел* «глибока яма у воді, вир у річці» [Мурзавев, 282] (с-ще лежить на р. Остер) або від відповідного гідроніма; пор. рр. *Козéл* (3) у Сх. Поліссі, одна з яких у Чернігів. обл., де було с. *Козел* [СГУ, 261]. Менш імовірним є походження ойконіма та спорід. назв від апелятива *козéл* «цап», з яким пов'язують омонім. ойконіми *Kozielec* [NMP 5, 240].
- Козéльщина** — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 352]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 178]; кол. *Демидівка* [Лисенко КД, 98], *Kozelszczyna* (1883) [SGKP 4, 548], *Козéльщина* (1981) [СЭС, 604]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-щин(a)* в релят.-збір. функції від мікротопоніма з основою прізви. *П. С. Козельського*, який володів цими землями [Лисенко КД, 98], або ін. представника цього роду [Янко, 182]. Первинна назва, якщо вона достовірна, постала за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від особ. імені *Демід* або з суф. *-к(a)* від прізви. *Демидів*.
- Козі́н** — с-ще міськ. типу, Обухів. р-н Київ. обл. [АТП, 220]; відоме з XI ст. [ГЕУ 2, 178], *Kozyn* (1883) [SGKP 4, 575]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від прізви. *Козá*, в основі якого назва тварини *козá*; пор. яр і р. *Козін* та відапельт. гідроніми *Козі́на* (3), *Козі́ний* (2) [СГУ, 261]. Можливо, окремі поліс. і центр.укр. топоніми з основою *Козін-* мотивовані ГТ *козá* (див. *Козá-Березина*), а пд.укр. — тюрк. *гёз, кёз* «джерело, струмок» (див. *Великі Сірогóзи*).
- Козлі́в** — с-ще міськ. типу, Козів. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 420]; уперше згадується 1467 р. [ГЕУ 2, 179], *Kozlów*, укр. *Kozliw* (1883) [SGKP 4, 561—562]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) з основою прізви. *Козéл*, похідного від апелятива *козéл* із зоол. або ін. значенням [ЕСУМ 2, 494—495, 497—498]; пор. яр. *Козлі́в, Козловъ* (1863) у Харків. обл. [СГУ, 262].
- Козовá** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. обл. [АТП, 420]; відоме з 1440 р. [ГЕУ 2, 179], *Kozowa* (1883) [SGKP 4, 573], *Козовá* (1981) [СЭС, 605]. Походження ойконіма затемнене. Формально він має будову посесива на *-ов(a)*, похідного від незасвідченого антропоніма **Коз* з основою втраченого апелятива **козъ* на позначення цапа, що співвідносився з *коза* як давні *куръ* «півень» і *кура* «курка» [ЕСУМ 3, 150]. Цьому висновку певною мірою суперечить нехарактерний для посесивів наголос на закінченні та повна форма ймовірно спорід. назви яру *Козовій* у Дніпропетров. обл. [СГУ, 262]. У зв'язку з цим такі топоніми могли постати внаслідок субстантивізації та онімізації відповідної форми відн. прикм. **козовій* «стос. до ГТ *козá*», «той, що має відношення до пропущеної ділянки землі при косінні» (див. *Козá-Березина*).
- Козя́тин** — місто, Вінниц. обл. [АТП, 18]; засн. у 70-х рр. XIX ст. [ГЕУ 2, 179], *Koziatyn*, давн. *Hujwa*, на рос. картах *Kazatin*, на рум. — *Kosatino* (1883) [SGKP 4, 543]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від незасвідченого прізви. **Козята*; пор. *Козятин* у Волин. обл. [Шульгач 2001, 65]. Очевидно, твірний антропонім **Козята* з варіантом **Козата* становив зменш.-пестл. форму від д.рус. особ. імені типу *Козопасъ*; пор. прізви. *Козопас* < *козопас* [Чучка, 276], *Козигора* [Худаш-Демчук, 218] (див. *Пиря́тин*).

- Істор. назва *Hujwa* постала способом трансонімізації суміж. гідроніма (див. *Гуйва*).
- Кокбозька Долина** — міжгірна дол. на пд. зх. Кримськ. гір, у межах Бахчисарай. р-ну в Криму [ГЕУ 2, 180]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *долина* й означенням у формі відн. прикм. на *-ськ(a)*, похідного від основи кол. ойконіма *Кокози* або суміж. гідроніма *Кокбозка* [СГУ, 262], що постали від кр.тат. *кок* «голубий, синій» і тур. *коз* «яма, басейн» [Севортян 1980, 60—61, 66—67], на стиці яких відбулося накладання кінц. та початк. фонем *-к-* (див. *Велікі Сірогози*).
- Кокташ** — скеляста гора pobl. с. Синьокам'янки, Білогірськ. р-н у Криму [ГЕУ 2, 180]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита з основами *кок* «голубий, синій; зелений» і *таш* «камінь, скеля; нерідко підвищення, гора» [Мурзаев, 547]; пор. назву суміж. с. *Синьокам'янка*, яка є слов. калькою тюрк. ороніма, с-ще *Кокташ* у Киргизії [Никонов, 199].
- Коктебел** — 1) кол. (до 1944 р.) назва смт *Планерського*; 2) бухта Чорн. моря, на сх. Кримськ. п-ва; *Коктебельська бухта* [ГЕУ 2, 180]. Топонім тюрк. походження. У його основі прикм. *кок* «голубий, синій; зелений» та огуз.-кипч. лексема *депел / тебел* «складка, морщина», «біла пляма», яка, очевидно, виникла за допомогою приіменного показника *-л* від *тепе / тобе* «верх, вершина, маківка» [Севортян 1980, 199—200]. Похідним від топоніма є складений гідронім *Коктебельська бухта*, що виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта*; пор. суміж. назву *Коктебельська долина* [ГЕУ 2, 180].
- Кобли** — с-ще міськ. типу, Маневиц. р-н Волин. обл. [АТП, 48]; «до *Колковъ*» (під 1332 р.), *Колокъ* (1545), *Колку* (1518) [Шульгач 2001, 66]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *колкі* «невеликі лісові масиви на рівнинах лісостепової, рідше степової зон» [ГЕУ 2, 181], діал. *колок* «заросле лісове озеро» [Шульгач 2001, 66]. Наголос на першому складі назви свідчить про її формування у зв'язку з діал. *колок* у мн.; пор. поширеність ГТ *колок*, *колкі* й похідних топонімів у євразій. просторі [Мурзаев, 285—286].
- Колбдниця** — річки: 1) л. Дністра у Львів. обл.; *Клодниця*, *Kłodnica* (1917), *Колбдницьча*, *Клбдниця* (1960—1965); 2) п. Дністра у Львів. обл.; *Клодниця*, *Незаховка*, *Kłodnica*, *Uliczanka*, *Nieżuchówka*, *Niezachówka* (1979), *Колодниця* (1848), *Колодниц' (ч')а* (1979), *Клодниця* (1957), *Клодниця* (1960—1965) [СГУ, 263]; 3) заплавне оз., Козелец. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 2, 181]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від ст.укр. *колодныи* в словосп. *земля колодная* «ділянка землі в лісі з колодами (пнями), відведена для розведення бджіл» [ССУМ 1, 395, 490], що має псл. походження: **koldъnъ (jъ)* «колодний» < **kolda* «колода» + *-ъnъ* [ЭССЯ 10, 127, 122—123]; пор. гідроніми *Колбдна* (2), *Колбдистий*, *Колбдний*, *Колодністий* [СГУ, 263]. Поширення відповідних слов. гідронімів (див. [Гліаді, 208]) дозволило С. О. Вербичу припустити функціонування ГТ **koldъpnca* «річка з глибоким руслом», що має спорід. семантику з укр. діал. *колодина* «яма, в якій брали торф» [Вербич, 39—40]; пор. слвн. ст. *kladica* «маленьке озеро», укр. діал. *колодиця* «колодязь» (< псл. **koldica* < **kolda* + *-ica* [ЭССЯ 10, 125]), рос. *колода* «зруб, вимощений колодязь із колод; видовбана колода для водопою», в яких розвинулося значення «холод», «лід», *колодник* «ділянка лому з крупних дерев, які вже осіли на землю та втратили гілки, тобто перетворилися в колоди» [Мурзаев, 284—285].
- Коломак** — 1) річка, л. Ворскли л. Дніпра; *Коломак* (1571), *Коломакъ* (1848), *Коломакъ*, *Коломокъ* (1913), *Коломок* (XVII ст.), *Коютак* (1665) [СГУ, 264]; 2) с-ще міськ. типу, Валк. р-н Харків. обл. [АТП, 439]; відоме з 1571 р. [ГЕУ 2, 182], *Коютак* (1883) [SGKP 4, 282]; пор. с. *Коломак* на

річці в Решетилів. р-ні Полтав. обл. [СГУ, 264]. Гідронім тюрк. походження [Стрижак, 46—47], виник у тур. діал. середовищі внаслідок онімізації ГТ *колмэк / колемек* «невелике скупчення води, ставок», утвореного від дієсл. основи *göl-e / *кол-е* «скупчуватися (про воду)» за допомогою суф. *-мек / -мак* у демін. функції; пор. спорід. д.тюрк. еквівалент *kölmän* «невелике озеро, водойма» [Севортян 1980, 69]. Очевидно, саме цей ГТ закріпився в новгород. говорах рос. мови, де *колмак* функціонує в значенні «хисткий, торф'яний острівець на озері, порослий очеретом та осикою» [Мурзаев, 284]. Ойконіми постали способом трансонімізації суміж. гідронімів *Коломак* з характерним для тюрк. мов сингармонізмом основ.

Коломія — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 194]; «има *Коломыю*» (1240), *Коломыя* (б. д. у Сп. руськ. міст XVI ст.), «подъ *Коломею*» (XVII ст.), *Колотуя* (1486), «до *Коломыи*» (1489), *Коломыя* — замок у Галицьк. землі (1395); пор. притоки Пруту *Колотуяка* й *Колотуяски* в м. *Коломиї*, стр. *Коломицьк.* й рр. *Коломийка* в бас. Сер. Дністра, с. *Колотуїшк*а в кол. Вінницьк. пов., сс. *Колотуя*, *Колотуяка*, *Колотія* в Польщі [ЕСЛГНПР, 69]. Ойконім виник способом онімізації укр. діал. ГТ *коломія* «глибока вибоїна, наповнена водою», що має паралелі в деяких слов. мовах (пол. діал. *kolotuja* «тс.», серб., хорв. діал. *kolótija* «колія», слвн. *kolotija* «тс., слід від коліс») і походить від псл. діал. **kolotuja* «вибій, наповнений водою» (букв. «те, що колесо мие») < **kolo* «коло, колесо» і **myti* «мити» [ЕСУМ 2, 519]. Ареал поширення онімів з композитною основою *Коломиї-* (див. [Вербич 2009, 81]) свідчить про діал. характер твірною аелятива в псл. мові; пор. ще похідні від ойконіма *Коломія* аелятиви *коломиїяка* «українська народна пісня типу частівки; гуцульський масовий танець», який закріпився в зх.- та ін. сх.слов. мовах, укр. діал. *коломісець* «солевар» (в епоху середньовіччя *Коломія* була центром видобування солі) [ЕСУМ 2, 519]. З огляду на семантику композита ймовірно є мотивація ойконіма втраченою безаф. назвою р. **Коломія*, яка в суч. вигляді постала за допомогою *-к(а)* в релят.-демін. функції з метою протиставлення суміж. омонім. топонімам (пор. р. *Їманка* — м. *Їмань*), .

Колочава — с-ще міськ. типу, Міжгір. р-н Закарпат. обл.; засн. в 1-й пол. XV ст. [ГЕУ 2, 183]; угор. *Kalocsa*; пор. похідні прізв. *Колочавін*, *Колочавський*, *Колочай* [Чучка, 278]. Ойконім ізольований в укр. і слов. топонімії. Його етимологія затемнена. Очевидно, він виник як архаїч. утворення з і.е. за походженням суф. *-ав(а)* в топонім. функції (пор. *Морáva*, *Сучáva* та ін.) від первинного **Колоча* (пор. угор. *Kalocsa*) з основою дієприкм. *колочéний*, діал. *колочатий* [Онишкевич 1, 369], який характеризував ґрунт на узбережжі або воду в р. Терембі, де лежить поселення, за значенням дієсл. *колотіти* «розмішувати що-небудь рідке; каламутити; бити, завдавати ударів; викликати неспокій тощо»; пор. діал. *колочанка* «вид страви з засмаженого на олії картопляного пюре, змішаного з пшоном і борошном» [ЕСУМ 2, 522—523] і потік *Колотний* у Рахів. р-ні Закарпат. обл. [СГУ, 264].

Кольчине — с-ще міськ. типу, Мукачів. р-н Закарпат. обл.; відоме з 1430 р. [ГЕУ 2, 184]; місц. *Кольчино* [Чучка, 278]. Ойконім виник як посесив на *-ин(е)* від поширеної в Закарпатті форми *Колька* — здріб.-пестл. варіанта чол. імені *Колья* (< *Микола*, *Никола*) або антропоніма *Кольча*, основа якого могла відбитися в закарп. прізв. *Кольчин*, *-на* [Чучка, 278].

Комарівщина — ландша. заказник держ. значення, Новомосковськ. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 184]. Топонім виник за допомогою суф. *-щин(а)* в релят.-збір. функції, очевидно, від мікротопоніма з основою антропоніма *Комарів-*; пор. нп *Комарів* (6), *Комарівка* (27), *Комарівці* (3), *Комарове* (3) з такою основою і смт *Козельщина* (див.) аналог. словотв. типу.

- Комарне** — місто, Городец, р-н Львів. обл. [АТП, 278]; засн. у XII—XIII ст. [ГЕУ 2, 184], *Комарно* (1883) [SGKP 4, 301], *Комарно* (1981); пор. м. *Комарно* в кол. Чехословаччині [СЭС, 614]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду заст. прикм. **комарний* «комариний; насичений комарями» (< псл. **komarъjъ*), який зберігся в серб., хорв., рос. мовах, відбився в д.рус. *комарно* «багато комарів», укр. *комарня* — збір. від *комар*, блр. діал. *комарня* «тс.», у топонімах: хорв. *Komarňi Do(l)*, чес. *Komárno* (на бер. р. Лаби), словц. *Komarňo* (звідки угор. *Komarot*) [ЭССЯ 10, 171], пол. *Komarne, Komarno* [NMP 5, 77], укр. р. *Комарня* в бас. Прип'яті [СГУ, 265] та ін. Імовірно є трансонімізація назви оз. *Комарне*, що в заплаві р. Верещиця неподалік від міста [Янко, 183].
- Комишани** — с-ще міськ. типу, Комсомольська р / р м. Херсона [АТП, 461]; відоме з 1795 р. [ГЕУ 2, 184], кол. *Арнаутка* [Янко, 184]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей *комишани* «ті, що живуть у комишах» (с-ще лежить у дельті Дніпра на бер. озера з комишами) або «переселенці з *Комиша* чи *Комишанки*» (населені пункти з такими назвами є в Чапл. і Кахов. р-нах Херсон. обл. [АТП, 469, 472]). Істор. назва постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від етноніма *арнаути* «албанці», який указував на перших поселенців.
- Коміш-Бурун** — мис на сх. Керченськ. п-ва [ГЕУ 2, 184]. Назва тюрк. походження, виникла внаслідок лексикалізації та онімізації ізафетної конструкції, що складається з опорного ГТ *бурун* «мис, гірський виступ, віднога гори, піщаний насип, піщаний горб, коса, круча» [Мурзаев, 103] й апелятива в ролі означення *коміш* «очерет» (давнє запозичення з тюрк. мов [ЕСУМ 2, 537]); пор. *Коміш-Бурунська коса, Коміш-Бурунське озеро* [ГЕУ 2, 184].
- Комишєва бухта** — вузька бухта на узбережжі Гераклійськ. п-ва в Криму [ГЕУ 2, 184]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «частина моря, невелика затока, закрита від впливу штормів» [Мурзаев, 105] й означенням у формі відн. прикм. на *-ев(а)*, похідного від апелятива *коміш*; пор. численні гідроніми з основою *Комиш-* перев. на пд. і сх. України [СГУ, 266].
- Коміш-Зоря** — с-ще міськ. типу, Куйбишев. р-н Запоріж. обл. [АТП, 176]; засн. 1905 р. [ГЕУ 2, 184], кол. х. *Комиш* (до 1935 р.) [Янко, 185]. Назва виникла як складена внаслідок об'єднання в 1938 р. в одне с-ще х. *Комиш* і пос. *Зоря*. Ойконім *Коміш*, який є первинним, походить від апелятива *коміш*, що вказує на характер місцевості за рослинністю. Компонент *Зоря* — відерг. походження: він постав у 1935 р. на позначення новозбудованого елеватора та МТС [Янко, 185].
- Комішна** — річка, п. Повної л. Деркулу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Камышная* (1778), *Камышня* (1792), *Камышна* (1850), *Камышина* (1850), *Камышевая* (1786), *Камышный* (1653) [СГУ, 266]. Назва виникла унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. з суф. *-н(а)* та основою *коміш-*, яка відбита в численних гідронімах України [СГУ, 266—267].
- Комішня** — с-ще міськ. типу, Миргород. р-н Полтав. обл. [АТП, 357]; засн. до XIV ст., лежить на р. *Комишанці* [ГЕУ 2, 185], *Komysznia* (1883) [SGKP 4, 318]. Назва виникла внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-н(я)* з основою апелятива *каміш*, що характеризує рослинні особливості місцевості на узбережжі р. *Комишанки*.
- Комінтернівське** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 329], місц. *Комінтерново, Комінтер*; засн. 1802 р. як *Антоно-Кодинцовка, Антоно-Кодинцова, Кодинцево, Коденець, Кодинца* (1820), *Колмогорово* (поч. XIX ст.), *Карнагорова* [ТПНСО, 37—38]. Суч. ойконім виник 1933 р. внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський* з основою ергоніма «*Комінтерн*» (назва сільгосп. артілі, утвореної 1930 р.). Словотв. варіанти *Комінтерново, Комінтер* функціонують у розм. мовленні

- як усічені форми громіздкого офіц. ойконіма; пор. нп *Комінтерн* (8) і *Комінтернове* в ін. обл. України [АТП, 643]. Істор. назва *Антоно-Кодинцова* постала за відношенням до імені та прізви. поміщика *Антон Кодинцева*, варіант *Кудинца*, а пізн. *Колмогорова* — від прізви. капітана *Колмогорова*, який придбав тут землю [ТПвСО, 38].
- Комісарівка** — с-ще міськ. типу, Перевальськ. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1765 р., до 1917 — *Голубівка* [ГЕУ 2, 186]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від апелятива *комісар* «посадова особа, наділена урядом особливими повноваженнями» [СУМ 4, 246]. Мотивац. ознакою для перейменування поселення стала важлива роль комісарів у встановленні радян. влади на місцях; пор. ще 6 нп *Комісарівка* й *Комісарове* на пд. та сх. України, де революц. події та підтримка радян. влади мали найбільший розмах. Істор. назва *Голубівка* є релят.-посес. похідним на *-івка* від прізви. *Голуб*.
- Комісарівський заказник** — ліс. заказник держ. значення, П'ятихат. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 186]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою назви суміж. с. *Комісарівка* [АТП, 90].
- Компаніївка** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 241]; засн. в сер. XVIII ст. [ГЕУ 2, 186—187], *Компанїєвка* (*Титово*) [ВТКР], *Компанїєвка* (1981) [СЭС, 621]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від прикм. *компанійський* (у поселенні стояв такий полк) з основою апелятива *компанієць* «на Україні в XVII—XVIII ст. — козак легкокінного гетьманського полку» [СУМ 4, 248]; пор. поширене в Кіровоград. обл. прізви. *Компанієць*.
- Комсомольськ** — місто, Полтав. обл.; засн. 1960 р. [ГЕУ 2, 190], смт *Комсомольське* (1973) [АТП, 343], *Комсомольск* (1981) [СЭС, 622]. Первинною, очевидно, є назва *Комсомольське*, яка виникла внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. із суф. *-ськ(е)*, приєднанням до основи апелятива *комсомольці*, що вказував на осіб відповідного віку й сусп. статусу, які відіграли провідну роль у заснуванні с-ща під час будівництва Кременчуцької ГЕС подібно до забудовників *Комсомольська-на-Амури*; пор. смт *Комсомольське* в Зміїв. р-ні Харків. обл., де зводили Зміївську ГЕС (рос. *Комсомольское* [СЭС, 623]), і ще бл. 25 таких нп у різних регіонах України [АТП, 643], назви яких узгоджуються в сер. роді з номенкл. іменем *селище* або *село* (див. *Комсомольське*). Суч. форма ойконіма зазнала морфологізації шляхом усічення флексії під впливом назв типу *Дніпропетровськ*, *Донецьк*, *Луганськ*, *Комсомольськ-на-Амури*; що узгоджувалися з рос. номенкл. іменем чол. роду *город* або *поселок*; пор. гасло гідробудівників, які закладали поселення: «Тут буде споруджено місто *Комсомольськ-на-Дніпрі*» [Янко, 185].
- Комсомольське** — місто, Старобешів. р-н Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1933 р., до 1949 — *Каракубуд*; пор. суміж. зал. ст. *Каракуба* [ГЕУ 2, 190], *Комсомольское* (1981) [СЭС, 623]. Суч. ойконім, на відміну від попереднього, виник унаслідок трансонімізації назви місц. рудоуправління «*Комсомольське*» [ГЕУ 2, 190], з якого починалося місто. Істор. назва постала як гібридний композит на основі суміж. тюрк. *Каракуба* (< *кара* «чорний, темний» + тур. *kübe* «купол, склепіння» [Бушаков, 137]) та укр. *-буд*, що функціонує в складноскор. словах як суфіксоїд у значенні «будівельна організація» (у місті 3 кар'єри з будматеріалами).
- Комсомольський** — с-ще міськ. типу, Свердловська м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1905 р., до 1943 — *Центросоюз* [ГЕУ 2, 190]. Суч. ойконім виник у роки Другої світової війни як радян. мемор. назва внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. *комсомольський* «стос. до *комсомол*, *комсомольці*» у формі чол. роду, яка узгоджується з рос. *поселок*. Істор. назва

постала способом трансонімізації ергоніма «*Центросоюз*» (< *центральный союз*); пор. на території с-ща шахту «*Центросоюз*», з якої воно починалося, а також збагачувальну фабрику «*Центросоюз*» [ГЕУ 2, 190].

Комуна́рськ — місто, Луган. обл. [АТП, 54]; засн. наприкін. ХІХ ст., *Алчевськ* (до 1931 р.), *Ворошиловськ* (до 1961) [ГЕУ 2, 190], виникло 1895 р. як *Алчевськ*, *Ворошиловськ*, *Коммуна́рск* [СЭС, 617]. Назва постала як меморіальна за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від апелятива *комуна́ри* — члени радян. комуни, «що об'єдналися для спільного життя на засадах спільності майна та праці» [СУМ 4, 254]; пор. нп *Коммуна* (5), *Коммунар* (4), *Комуна́рівка* (6), *Коммуна́рка* (2), *Комуна́рне*, *Комуна́рське* (2) [АТП, 643—644]. За аналог. моделлю утворено попередній ойконім *Ворошиловськ*, в основі якого антропонім *Вороши́лов* (див. *Луга́нськ*). Істор. назва *Алчевськ*, яку місту нещодавно повернуто, виникла способом усічення закінчення в прізв. гірничого мецената *О. К. Алчевського* [Янко, 24] та наступної конверсії основи на *-ськ*, яка функціонально уподібнилася ойконімам відповідної моделі.

Конгресі́в Яр — геол. пам'ятка природи держ. значення, Попасн. р-н Луган. обл. [ГЕУ 2, 191]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* й означенням у формі нерегулярного відн. прикм. на *-ів* з основою ергоніма з компонентом «*Конгрес*» або відповідно антропоніма, який міг бути прізв. одного з місц. жителів, що був учасником якогось з'їзду чи наради з широким представництвом (конгресу).

Конопелька — річки: 1) п. Стоходу п. Прип'яті п. Дніпра; 2) п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Копорелка* (1886), *Конопля* (1913), *Копорла* (1884), *Конопелька* (1887), «при р. *Колопелькьъ*»; пор. с. *Конопелька* Ківерц. р-ну Волин. обл. [СГУ, 268]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від апелятива *коно́плі* «однорічні трав'янисті рослини, зі стебел яких виготовляють прядиво, а з насіння видобувають олію» [СУМ 4, 262] або від первинної форми *Копорла* приєднанням *-к(а)* в демін. функції. Мотивац. ознакою для назв були або зарослі конопель у бас. річок, або вимочувані у воді річки чи ставка скріплені між собою в'язки горсток *конопель* з метою легшого видобування з них волокон для прядіння і ткацтва; пор. гідроніми *Конопля́на* (2), *Конопля́ний* (2), *Конопля́ниця*, *Конопля́нка* (8) [СГУ, 268].

Коното́п — річки: 1) п. Єзусу л. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Коното́ль* (1737), *Коното́ль* (1931), *Коно́тин* (1967); пор. м. *Конотоп* Сум. обл. на річці; 2) п. Церему л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Коното́ль* (1729—1730), *Коно́топ* (1967), *Коно́топка* (1859) [СГУ, 268]; 3) місто, Сум. обл. [АТП, 393]; засн. як фортеця 1638 р. [ГЕУ 2, 191], *Конотоп* (1883) [SGKP 4, 351], *Коното́п* (1981) [СЭС, 627]. Гідроніми виникли семант. способом від поліс. ГТ *коното́п* «болотисте, грузьке, непроїзне місце» [Мурзаев, 288], який зберігся в блр. діалектах як *канато́п* «болото, драговина» (< псл. **konotopъ*) [ЭССЯ, 10, 193—194]. У його основі псл. **копъ* «кінь» і **торъ* < **topiti* «топити, занурювати в рідину». Мотивац. була ознака «труднопрохідна грузька місцевість чи водна переправа на шляху пересування (звичайно на конях) людей». Топоніми з основою *Коното́п* поширені на старожитніх слов. землях в Україні, Росії, Білорусі, Польщі, Словаччині, Чехії, що свідчить про псл. походження твiрного апелятива (див. [ЭССЯ 10, 193—194; Лучик, 120; Шульгач, 123; NPM 5, 111—112]; пор. назву р. *Коното́пи* в бас. Горині п. Прип'яті п. Дніпра і с. *Конотопи* на ній, рук. Дніпра *Коното́пка*, *Коното́ль* (1594) на Кіровоградщині [СГУ, 268], р. *Коното́п*, місц. *Куното́п*, у с. Новий Двір Турій. р-ну Волин. обл., яку пояснюють — *у якій топилися коні* [СММПЗУ 1, 359]. Ойконіми *Коното́п* і *Коното́пи* постали способом трансонімізації суміж. гідронімів.

- Контарне** — с-ще міськ. типу, Шахтарська м / р, Донец. обл. [АТП, 102]; засн. 1932 р. [ГЕУ 2, 193]. Ойконім виник флект. способом за допомогою закінч. -е, що узгоджує назву з номенкл. іменем *селище* чи *село*, від назви суміж. б. *Контарна*, *Контарная* (1853) [СГУ, 268]. Твірний гідронім постав унаслідок субстантивзації та онімізації форми жің. роду відн. прикм. з суф. -ний, похідного від заст. д.рус. *контарь* «міра ваги [у два з половиною пуди]; ваги» (< тур. *kantar* «вага, безмін») [Фасмер 2, 313].
- Конча-Заспа** — курортна місцевість держ. значення, лежить за 27 км на пд. від Києва на першій надзаплавній терасі Дніпра у хвойно-широколистому лісі [ГЕУ 2, 193]. Топонім виник складанням назв озер *Конча* й *Заспа* [ГЕУ 2, 193]. Походження гідроніма *Заспа* прозоре. Це семант. утворення від ГТ *заспа* «поширена в Україні назва мілководних, зарослих водяною рослинністю заплавних озер» [ВТССУМ, 329], діал. *заспа* «насипи піску або снігу, піскові дюни, снігові замети, кучугури; ячмінна круппа для засипання страви», яке мотивоване дієсл. *засипати* (< псл. **sypati* «сипати» < **soupti*, **sępo* < **sųp* < і.е. **sųep-* / **sup-* [ЕСУМ 5, 239—240]; пор. спорід. топоніми *Наспа*, *Вісна*, *Перєсна*, *Заспа* з відповідними ГТ в основі [Шульгач 1993, 29—30]. Етимологія гідроніма *Конча* затемнена і не має надійного апелят. підґрунтя в слов. мовах. Очевидно, його основа, як і назва правого рук. Дніпра *Конта* в Обухів. р-ні на Київщині та с. *Конта* в кол. Кременецьк. пов. Волинськ. землі, генет. пов'язані з назвою оз. *Konta* в Словенії, р. *Konta* в Польщі, топонімом *Konta* в пн.-сх. Італії та пн.-зх. Словенії, фрак. гідронімом *Kontá-destos*, герм. топонімом *Contio-magus*, франц. гідронімом *Cantache* (< *Cantapia*), які пояснюють у зв'язку з і.е. **kanta* «кам'яний ручай, струмок», рефлексі якого поширені на балканоальп. теренах [ГУ, 37—38]; пор. ще слвн. *Konta*, *Ćukova kōnta*, мотивовані субстр. апелятивом *kōnta* «ущелина, заглиблення на високогір'ї, де тривалий час лежить сніг і назбирується вода» [Snoj, 199]. В і.е. гідронімії давн. є фіналь **ntia*, яка зазнала поступового переходу в **nta*, у зв'язку з чим гідронім *Конча* (< **Kontia*), очевидно, було перенесено із зх.балкан. мов (можливо, за кельт. посередництва) ще до переходу (депалаталізації) **ntia* > **nta* [ГУ, 38]. З певною ймовірністю гідронім *Конча* міг виникнути на слов. мовному ґрунті від незафіксованого псл. **копѣса* «кінцева, крайня» (< **копѣсь* «кінець, початок» + *-ja*); пор. укр. *конець* «обов'язково, неодмінно», букв. «край як (необхідно)», діал. *скінча* «кінець» [ЕСУМ 2, 447], заст. *конеций* «кінцевий».
- Коньок** — гірський хребет на Головн. пасмі Кримськ. гір, лежить на пд. сх. від Кебітськ. перевалу [ГЕУ 2, 194]. Оронім виник семант. способом від запозиченого з рос. мови апелятива *коньок* «гребінь (на даху)» [ЕСУМ 2, 563], ужитого в перен. значенні «гребінь вершини, гірського хребта».
- Копайгород** — с-ще міськ. типу, Бар. р-н Вінниц. обл. [АТП, 10]; засн. 1624 р. як *Новгород* [ГЕУ 2, 194], *Korajgród* (1883) [SGKP 4, 369]. Назва виникла складанням суміж. ойконіма *Копай* [АТП, 10] (пор. б. *Копайгорина* в Київ. обл.) [СГУ, 268] з ГТ *город*, ужитим у структурі кол. назви поселення. Істор. ойконім *Новгород* постав за продукт. моделлю на основі словосп. *новъ городъ* (див. *Новгород-Сіверський*, *Новоград-Волинський* та ін.).
- Копиліаш** — кілька гір в Укр. Карпатах, назви яких пояснюють у зв'язку з реконструйованим карп. ГТ в рум. оформленні *copilaș* «окрема гора, що не вписується в хребті» [Габорак, 186—187].
- Копичинці** — місто, Гусятин. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 416]; відоме з 1-ї пол. XIV ст. [ГЕУ 2, 194], *Koreszince*, *Koruszince* (1883) [SGKP 4, 377], *Копичинцы* (1981) [СЭС, 636]. Назва ізольована в укр. ойконімії. Її структура свідчить про семант. утворення від групової назви людей *копичинці* «жителі, вихідці з нп **Копиця*» (пор. пол. с. *Kopisa* < *kopisa* «копа сіна, збіжжя» [NMP 5, 128]) або «жителі, переселенці з нп **Копичі*» (пор. пол.

- сс. *Korise* < *kora*, *korisa* чи від *kories* «узгір'я, пагорб» [NMP 5, 128]). З огляду на ойконім. паралелі першопоселенці міста могли бути вихідцями з пол. земель, де ойконіми *Korisa*, *Korise* фіксуються з XIII ст. [NMP 5, 128].
- Корабелъна** — річка, п. Ниж. Дніпра (1913); *Карабельное* (1697), *Карабельна* (1850—1853), *Карабельное*, *Корабельное* (1697), *Корабельна* (1890), *Корабка* (1890) [СГУ, 270]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. з суф. *-н(а)*, що сформувався в сх.слов. мовному середовищі на основі тюрк. композита, утвореного поєднанням тур. *kara* «чорний» і *bäl / bel* «горб, ущелина, вузький прохід в горі». Основа первинного *Карабель(ное)* зазнала фонет. зміни *-а-* на *-о-* під асоціат. впливом актив. в укр. і рос. мовах прикм. *корабельний*, похідного від апелятива *корабель*; пор. рр. *Велика Корабельна* й *Мала Корабельна* в бас. Пд. Бугу на Кіровоградщині та Миколаївщині [Лучик 1999, 43]. Варіант гідроніма *Корабка*, в основі якого діал. *кораби* (мн.) «корзина для носіння на спині» [ЕСУМ 3, 11] в метафор. значенні, перенесено на річку з суміж. правого рук. Дніпра [СГУ, 270].
- Корець** — місто, Рівн. обл. [АТП, 377]; *Корьцьскъ*, *Корческъ*, «до *Коречьска*» (1150), «оу *Корчева*» (1151), «оу *Кочерьска*» (1154), «на *Кореики (Коречку)*» (1258); пор. р. *Корчик*, нп *Новий Корець*, *Корчик* [ЕСЛГНПР, 72], *Корец* (1981) [СЭС, 637]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації апелятива *корець* «кухоль чи ківш із держаком» (< псл. **korys* «посудина з кори (для черпання, міряння)» [ЕСУМ 3, 16]), який розвинув геогр. значення **«заглибина, западина; яма»*, або від утраченого мікрогідроніма; пор. етимологію лімноіма *Корець* на Волині, колод. *Korés*, ліс *Korc* у Словенії [Шульгач, 127—128]. Очевидно, саме цей апелятив лежить в основі варіанта назви нп «оу *Корчева*» (< **Корьць* + *-евъ*) і суміж. гідроніма *Корчик* (< **Корьць* + *-икъ*). Мотивац. ознакою топоніма міг послужити побудований на річці водяний млин із жолобами на колесі; пор. діал. *корець* «кожна пара з'єднаних під кутом поперечних дощок на колесі водяного млина», мн. *кірці* «жолоби на колесі водяного млина», *коречник* «водяний млин із наливним колесом», *корчак* «тс.» [ЕСУМ 3, 16], пол. с. *Korzecsko* (< *korzec* «різновид черпака чи ковша на ободі колеса водяного млина» [NMP 5, 152]. Д.рус. форма *Корьцьскъ / Корческъ* постала як релятив на *-ьскъ* від незаповідненого **Корьць*. Твірну основу ойконіма ще пов'язують з апелятивом **kryś* «корч», пов'язаним з д.рус. *корь / корекъ* «корчів'я, розчисть, розчищене під ріллю місце» [ЕСЛГНПР, 72].
- Коритна** — 1) річки (3) в бас. Дністра, Ямпіл. р-н Вінниц. обл., бас. Тетерева Київ. обл., бас. Прип'яті; 2) балка, п. Вислої п. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 271]. Гідроніми виникли способом субстантивації та онімізації відн. прикм. з суф. *-н(а)* й основою апелятива *корито* «русло річки, міжгірна долина», який функціонує в геогр. значенні в різних слов. мовах і відбився в їхній гідронімії [Железняк, 32; Мурзаев, 292; Шульгач, 127; Вербич 2009, 82]; пор. б. *Корито*, потік *Коритний*, потік і р. *Коритниця*, р. *Коритня* [СГУ, 271].
- Кормин** — річка, п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Корминъ*, *Карминъ* (1913), *Kormin* (1885) [СГУ, 271]. Назву етимологізують як семант. утворення від реконструйованого **kьrminъ*, похідного від псл. ГТ **kьrta / *kьrtъ* «згин, виступ, кривизна, заокруглення» (< i.e. **(s)ker-* «гнути, кривити; крутити, вертити»), що відбилося в гідронімах *Корма*, *Кормица*, рос. *Кормица*, *Кармин*, блр. *Кормица*, у слвн. мікротопонімі *Krmin*, босн. топонімі *Krmine*, пол. топонімі *Karmin* [Шульгач, 147—148], у назві городів *Корма*, сінокосу *Кормин* на Волині [СММПЗУ 1, 364], потоку *Кормуватий Звір* на Закарпатті [СГУ, 271].

- Корнин** — с-ще міськ. типу, Попільн. р-н Житомир. обл. [АТП, 148]; відоме з 1550 р. [ГЕУ 2, 197], *Kornin* (1883) [SGKP 4, 407]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від антропоніма *Корна* з коренем *корн* (< *кзгп-), що в прикм. *покірний*; пор. пол. прізви. *Korn, Korna*, пов'язані з *korńnik* «хрущ, який гризе дерево», *korńpu* «покірний» [Rymut 1, 440]. Етимол. корінь в ойконімі той самий, що й у *Кормин*, але з ін. детермінативом — *кзгп-; пор. *Корнинське родовище граніту* [ГЕУ 2, 197], потоки *Корнець* на Буковині, *Корний* в Івано-Франків. обл. [СГУ, 271—272], назву якого пояснив С. О. Вербич [Вербич 2009, 83], *корн* «пік, гостра вершина гори», букв. «ріг» (молд.), «загострення; рукав річки; мис; коса», відбитий у зх.європ. топонімії [Мурзаев, 291].
- Корніїв** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Овруч. р-н Житомир. обл.; *Урочище Корніїв* [ГЕУ 2, 197]. Назва виникла як посесив на *-ів* від особ. імені *Корній*. Спочатку вона стосувалася урочища, яким був об'єкт з номенкл. іменем чол. роду на зразок *хутір, яр, ліс, підлісок*.
- Королєве** — с-ще міськ. типу, Виноградів. р-н Закарп. обл. [АТП, 158]; відоме з 1262 р. [ГЕУ 2, 197]. Ойконім виник як посесив на *-єве* від антропоніма *Король* або відповідного апелятива, який пов'язують з угор. *королем* Стефаном V [Янко, 187]. В Україні це єдина така назва; пор. у сусід. Польщі понад 30 ойконімів з основою *Królew* [NMP 5, 340—343].
- Короп** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 539]; відоме з 1153 р. [ГЕУ 2, 197]; *Коропъ* (*Коробъ*) (XIVст.), *Хороборъ* (1153) [ЕСЛГНПР, 170], *Короп* (1981) [СЭС, 641]. Етимол. зв'язок суч. *Короп* з д.рус. *Хороборъ* визнається непевним, але можливим. За достовірності первинного ойконіма *Хороборъ*, що є посесивом на **-ь* від антропоніма *Хороборъ* (пор. р. *Хоробор* на Чернігівщині) [ЕСЛГНПР, 170—171], суч. назва могла етимол. віддалитися від архаїч. імені, спочатку розвинувши асоціат. зв'язок з апелятивом *короб*, а потім з *короп*, хоч письм. підтверджень такого процесу немає. Непереконаливим видається пов'язування ойконіма і спорід. укр. гідронімів *Коропонець* (5), пол. ойконіма *Karp* [NMP 4, 352] та ін. з назвою риби *короп* (< псл. *когръ). Очевидно, в основі цих назв псл. *когра / *когръ з ознакою «вигин, випуклість», «нерівна, горбиста поверхня», мотивоване і.е.*(*s*)ker «гнути, згинати; крутити, вертїти; плести» з *p*-розширювачем (з покликанням на Р. М. Козлову [Вербич 2009, 83—84]); пор. похідне від ойконіма *Короп* означення в лімновімі *Коропська Стариця* з опорним компонентом, утвореним від ГТ *стариця* «заплавне озеро», «старе русло річки» [СУМ 9, 657].
- Коропонець** — потоки (3), річки на Закарпатті (2), Тернопільщині (2) і Чернігівщині [СГУ, 272—273]; 2) с-ще міськ. типу, Монастирськ. р-н Тернопіл. обл.; засн. 1421 р. [ГЕУ 2, 198]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-ець* у демін. функції від незафіксованого ГТ *когра / *когръ «вигин, випуклість», «нерівна, горбиста поверхня» (див. *Короп*). Ойконім постав способом трансонімізації назви суміж. річки, на якій лежить с-ще.
- Коростень** — місто, Житомир. обл. [АТП, 137]; д.рус. *Коростень*, «ізъ Изъкоръстѣна», «оу Искоростѣна», «на Искоростѣнь» (під 945), «ізъ града ис Коростеня», «на Коростень градъ» (під 945) [ЕСЛГНПР, 70]. Ойконім виник семант. способом від д.рус ГТ *коростѣнь, збереженого в говорах рос. мови як *коростень* «болотне купиння», в основі якого *короста* «горбувате, нерівне місце; шкірка на сухих глинистих ґрунтах» [Мурзаев, 291]; пор. серб., хорв. *крáста* «ряска, зелень на стоячій воді», блр. діал. *кароста* «ряска», укр. *корост* «коріння і т. ін. на полі» [Лучик, 161]. Мотивац. для ойконіма і спорід. гідронімів була ознака «нерівна місцевість або купиння та ряска на воді» (м. *Коростень* лежить на р. Уж), яка широко відбилася в слов. топонімії. Парал. д.рус. форма *Искоростѣнь*

- розвинулася з *Изъкорѣстѣнь* унаслідок занепаду редук. -ѣ- та асиміляції -з- до -с- перед глух. -к-. Афікс *Изѣ- / Исѣ-* прийм. походження, в ойконімі виконував функцію, подібну до ін. префіксів у назвах-орієнтирах на зразок *Залис, Підгора*. Припускають, що поштовхом для формування назви *Искоростѣнь* послужила характерна для д.рус. синтаксису конструкція з повторенням прийменника, яка зафіксована літописом: *из града ис Коростѣня* [ЕСЛГНПР, 70].
- Коростішів** — місто, Житомир. обл. [АТП, 139]; засн. 1499 р. [ГЕУ 2, 199], за ін. джерелами — відоме з XIII ст., суч. *Коростышев* (1981) [СЭС, 641]. Ойконім виник як посесив на -ів (< -овѣ) від антропоніма *Коростиш*, утвореного за допомогою суф. -иш в атрибут. функції від прізви. *Короста* [Чучка, 287]; пор. суміж. назву *Коростішівське родовище граніту* [ГЕУ 2, 200].
- Коростовецький заказник** — ландш. заказник держ. значення, Гайсин. р-н. Вінниц. обл. [ГЕУ 2, 200]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на -ський / -цький, утвореного від основи топоніма *Коростовець* або *Коростівці*; пор. с. *Коростівці* в Жмерин. р-ні Вінниц. обл. [АТП, 15].
- Коростянка** — 1) річка, бас. Турії п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл. (1563); *Коростанка* (1914); 2) ручай, вп. в оз. Люб'язь у с. Люб'язь Любимів. р-ну Волин. обл.; *Коростенька* (1979), *Коростинька* (1957), *Коростынька* (1913), *Korostynka* (1892), *Своротва* (1953) [СГУ, 273]. Гідроніми виникли за допомогою суф. -янк(а) в атрибут.-релят. функції від ГТ *короста* «горбувате, нерівне місце; ряска» або суф. -к(а) в релят. функції від відн. прикм. *коростяний* з основою апелятива *короста* в геогр. значенні (див. *Коростень*). Парал. назву ручая *Своротва* пояснюють як семант. утворення від незасвідченого **szvortva* «згин, відгалуження», пов'язаного з псл. **szvortiti*, **szvortnoti* < i.e.*(*s*)*cer-* / *(*s*)*cr-* «гнути, крутити» [Шульгач, 287]; пор. рос. ГТ *свора* «обрив, крутий схил» [Мурзаев, 499].
- Коротич** — 1) с-ще міськ. типу, Харків. р-н. і обл. [АТП, 455]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 200]; 2) річка, п. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону в Харків. обл. (1773) [СГУ, 273]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. назви річки. Гідронім постав або семант. способом від незафіксованого ГТ **коротич* «щось короткої форми, укорочене» (див. *Короткán*), або за допомогою суф. -ич у топонім. функції (див. *Тікич*) від прикм. *короткий* чи його досуфіксальної форми **kortz* (пор. діал. ент. *корот* «короткокрил» [ЕСУМ 3, 42]), що вказує на невеликі розміри річки.
- Короткán** — 1) гора, між Богордчан. і Надвірн. р-нами Івано-Франків. обл.; *Korotkan* (2006), *Боярин, Bojaryn* (2006); 2) хребет, на якому найвища гора *Короткán* [Габорака, 188]. Оронім виник семант. способом від діал. *короткан* «низький, невисокий об'єкт», утвореного за допомогою архаїч. суф. -ан у значенні «носії ознаки» від прикм. *короткий* [Габорака, 188]. Мотивац. ознакою була незначна або коротша порівняно з ін. довжина об'єкта. Парал. назва *Боярин* постала внаслідок перенесення на гору назви суміж. хребта (див. *Боярин*).
- Корсак** — річка, вп. в Азовське море; *Курзакъ* (1782), *Курсакъ* (1792), *Буюк-Курзакъ, Вијук Kurzak Fl.* (1784), *Карзатколе* (1760), *Буюкъ Карзакъ* (1781), *Соленая Корсакъ Ачилъ* (1799), *Корсакъ Ачилъ* (1787), *Карсанъ Тетъ* (1743), *Карасантепе* (XVIII ст.), *Солянка* (1778), *Курсактечъ* (1769), *Солоная* (1799); пор. *Корсакъ, Корсак* — могила у верхів'ї річки (1786), г. *Корсак* у Приазовськ. р-ні Запоріз. обл. [СГУ, 273—274]. Гідронім тюрк. походження. На думку Є. С. Отіна, суч. форма *Корсак / Карсак* розвинулася на основі ГТ *карасук* < *кара су* «чорна вода» (тобто джерело, вода з ґрунтовим живленням) під впливом тюрк. *карсак* «лисиця, степова лисиця» [Отін, 68]. Похідною від цього композита є істор. назва *Карасан-*

тепе, яка містить додаткову основу тур. ГТ *тепе* «вершина» [Севортян 1978, 197—198]. Компонент *Ачилъ* постав від дієприкм. *ачили* «солоний, гіркий» < д.тюрк. *асі-* «киснути, бродити» (див. *Аджа́мка*); пор. слов. кальки *Солоная, Солянка*. Означення *Вијук* — від тур., кр.тат. *буйук* «великий» [Севортян 1978, 289]).

Кóрсунка — річки: 1) л. Росі п. Дніпра (1878—1882); *Korsuńka* (1789), *Korsunka* (1792), *Корсунка* (1883), *Коросунка* (1892), *Кóрсунка* (1979); пор. м. *Корсунь-Шевченківський* у Черкас. обл.; 2) п. Крички п. Міусу, вп. в Азовське море (1930); *Корсунь* (1863), *Корсунъ* (1850), *Кóрсунська* (1963—1973), *Корнус* (1850); пор. с. *Корсунь* (1863), *Корсунъ* (1866), смт *Корсунь* Єнакіїв. м / р Донец. обл. [СГУ, 274]. Суч. гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від ойконіма *Корсунь* (1-а назва) або від первинної форми *Корсунъ* (2-а назва), що має двояке пояснення (див. *Кóрсунь-Шевченківський* і *Кóрсунь*).

Кóрсунь — 1) д.рус. назва міста («градъ») на Гераклеїськ. п-ві в Криму; суч. руїни *Херсонес* у м. Севастополі; «в *Корсунь*» (у зв'язку з «подіями» 30-х рр. I ст. н.е.), «къ *Корсуню*» (під 945), «градъ Греческій *Корсунь*» (під 982), «в *Корсуні*» (під 989), «стража *Кърсуня*» (1097), «ис *Корсуня*» (XIII ст.), д.гр. *Χερσόνησος*, *Херсонес*: 1) *Фракійський* (суч. п-в Галліполі); 2) *Таврійський*, суч. Крим (Геродот), *Херсунь*, *Хорсунь* та ін. (літописні) [ЕСЛГНПР, 70—71]; 2) с-ще міськ. типу, Єнакіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 102]; засн. 1622 р. [ГЕУ 2, 200]. Майже одностайною є думка про *Кóрсунь* як д.рус. трансформацію д.гр. *Χερσόνησος*, яке зазнало зміни початк. *Х-* на природніше для сх. слов'ян *К-* та переходу довгого *-ó-* в *-и-* певною мірою під тюрк. впливом. Палатальність кінц. *-нь* спричинена суф. **-jъ* у посес. або структуральній функції. Д.гр. назва виникла семант. способом від апелятива *χερσό-νησος* (*χερρόνησος*) «півострів», який називав частину Криму й місто, що було засн. вихідцями з Гераклії-Понтійської та проіснувало з V ст. до н.е. до XIV ст. н.е. [ЕСЛГНПР, 71]. Ойконім *Кóрсунь* у Донец. обл. перенесено переселенцями з наддніпрян. *Корсу́ня*, суч. *Кóрсунь-Шевченківський* (див.), які 1622 р. заснували слободу на р. *Кóрсунка* (див.) у бас. Міусу [Янко, 189]. Висновок Р. М. Козлової про те, що «грец. *Chersónēsos* може бути розглянуто як догрецька (слов.) назва, яка зазнала еллінізації в період гр. колонізації відповідної ділянки Криму» [Козлова, 192] не підтверджується істор. свідченнями та літоп. пам'ятками.

Кóрсунь-Шевченківський — місто, Черкас. обл. [АТП, 506]; «оу *Корсуня*» (1172), *Корьсоуна* (1195), *Корсоунь* (1195), «у *Корсу́ня*» (1170), *Корсунь* (1196) «с *Карасунъ*» (XV ст.), «подъ *Корсуномъ*» (XVII ст.), *Korsun* (1650), *Корсунь* (1767), *Корзунъ* (XVIII ст.) [ЕСЛГНПР, 71]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання 1944 р. до істор. назви *Кóрсунь* означення *Шевченківський* [ГЕУ 2, 201], що вказувало на відношення до видатного земляка *Т. Г. Шевченка* і протиставляло місто ін. нп з назвою *Кóрсунь*. Первинний ойконім не має загальноприйнятої етимології. Поширеною є думка про те, що це д.рус. форма назви м. *Херсонес* у Криму, через який ішла торгівля Київської Русі з Візантією та поширилося християнство [Никонов, 207; ЕСЛГНПР, 72]. Однак не можна пояснити походження всіх апелятивів та онімів з основою *Корсун-* / *Карсун-* на сх.слов. землях впливом крим. *Херсонесу*; пор. рос. діал. *корсун* «судно для очищення водою», *корсунка* «вітрильне судно на 2—3 особи», *корсун* «паляниця з товчених ягід черемхи», *корсунський* «сильний, витривалий, крупний (про людину або тварину)», антропоніми *Кóрсун*, *Корсу́н*, *Корсунев* (< *Корсунь*), кілька топонімів з основою *Карсун-* / *Корсун-* у Білорусі, зокрема два ойконіми *Корсунь* на Брестщині та Гомільщині, і в європ. частині Росії [Козлова, 191—192]. Це дало підстави Р. М. Козловій реконструювати на

- основі таких апелятивів та онімів псл. **kъrsunь* «кам'янистий виступ, півострів» з коренем **kъrs-* «звивина, виступ», «кам'яна грядка; мис» тощо, що є континуантами і.е. *(*s*)*ker-* «гнути, згинати; кривити; крутити, вертити» [Козлова, 192, 30] і можуть бути спорід. з лит. *Kāršis, Kārše, Kars-upis*, лтс. *Kārša, Karš-upė*, д.прус. *Carsow, Korslauken* [ЕСЛГНПР, 71—72]. У XV ст. ойконім зазнав тур. впливу, уподібнившись композиту *Карасунъ* за асоціат. зв'язком з *кара* «чорний, темний» і *су(н)* «вода».
- Кóрчик** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Курчикъ* (1913), *Корчикъ* (1888), *Korczyk, Kurczyk* (1883); пор. суміж. нп *Корець і Новий Корець* у Рівн. обл., *Корчик* у Хмельниц. обл. [СГУ, 274]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ик* (< **икъ*) у демін. функції від суміж. ойконіма *Корéць*, у якому відбулося чергування *-ц-* / *-ч-* перед *-и-* з етимол. *-i-* (див. *Корéць*).
- Корюківка** — місто, Чернігв. обл. [АТП, 540]; засн. 1657 р. [ГЕУ 2, 202], *Кару-ківка* [Янко, 189], *Корюковка* (1981) [СЭС, 643]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Карук*, який належав одному з першопоселенців (козаку *Омельяну Каруку*) [Янко, 189].
- Косáрське óзеро** — солоне оз., Генічеськ. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 202]. Див. *Зя́блівське óзеро*.
- Кóсів** — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 196]; відоме з 1424 р. [ГЕУ 2, 202], *Kosow oppidum* (1579), *Kosow oppidum* (1658), *Kosów* (1787), *Kossow* (1880), *Rykov* (1564) [Габорака 2011, 268], *Кóсов* (1981) [СЭС, 645]. Ойконім спочатку стосувався суміж. с. *Старий Косів*, назва якого виникла як посесив на *-ів* / *-ов* від антропоніма *Косъ* з основою апелятива *кос* «чорний дрізд» [Габорака 2011, 522]; пор. прізви. *Кос* на Закарпатті [Чучка, 289]. Істор. назва *Рыков*, укр. *Риків*, також є посесивом на *-ов* / *-ів* з основою антропоніма *Рик*, похідного від ст.укр. *рык* з основою місц. укр. *ры́кати* «вигукувати, кричати» [Чучка, 483]; пор. похідні назви р. *Косівська*, що протікає на межі Закарпат. та Івано-Франків. обл., потік *Косівський* на Закарпатті з основою ойконіма *Косів Верх* у Міжгір. р-ні [СГУ, 275; АТП, 161].
- Костóпіль** — місто, Рівн. обл. [АТП, 378]; відоме з кін. XVIII ст. [ГЕУ 2, 204], засн. 1792 р., *Kostopol* (1883) [SGKP 4, 476], *Костóполь* (1981) [СЭС, 646]. Назва виникла складанням основ іменників *кóсті* (у мн.) та *пóле* за ознакою «поле, покрите кістьми»; пор. д.рус. *пасти костю* «полягти на полі бою», *на костехъ* «на полі битви (яка тільки що закінчилася)», де *костъ* з псл. **kostь* «кість, труп забитого або його частина» [ЕСУМ 2, 450], нп *Лисопіль, Хмизопіль* у Рівн. обл., понад 70 ойконімів на *-піль* у різних обл. України [Бучко, 317—318], суміж. назву *Костопільська рівнина* [ГЕУ 2, 204].
- Кострижівка** — с-ще міськ. типу, Заставн. р-н Чернівець. обл. [АТП, 521; ГЕУ 2, 205]; кол. *Голоднівка* [Янко, 190]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від поширеного в Чернівець. обл. прізви. *Кóстриж* [СПЧ, 190], в основі якого діал. *кóстриж* «окунь» [ЕСУМ 3, 54]. На думку М. Т. Янка, назва постала від прізви. першого поселенця *О. Костриша* [Янко, 190], у зв'язку з чим постає питання про природу пригол. *-ж-* в ойконімі.
- Костри́ця** — гора, Верховин. р-н Івано-Франків. обл. [Габорака, 190]. Оронім виник семант. способом від апелятива *костриця* «залом, товсті гілки, обрубки, обломки» [Габорака, 190], який характеризує гору за станом дерев на ній; пор. гідронім *Кóстриця, Kostryca* там само [СГУ, 276], а також спорід. ороніми *Кóстрич* і *Костри́ча* в цьому регіоні [Габорака, 190—191].
- Костянті́нівка** — міста: 1) Донец. обл. [АТП, 117]; засн. у сер. XIX ст. [ГЕУ 2, 205], рос. *Костантинówka*; с-ща міського типу: 2) Арбузин. р-н Миколаїв. обл.; відоме з 2-ї пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 205]; 3) Краснокут. р-н Харків. обл. [АТП, 449]; засн. 1780 р. [ГЕУ 2, 205]. Ойконіми виникли за допомогою

- суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від особ. імені *Костянтин*; пор. 38 таких назв в Україні [АТП, 646—647], окремі з яких постали від прізви. *Костянтинів*, рос. *Костантинов*.
- Котельва́** — 1) річка, л. Ворскли л. Дніпра; *Котенва* (XVII ст.), *Мокрая Котельва*, *Катильва*, *Большая Котилевка*, *Kotelna* (1913) [СГУ, 276]; 2) с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 352]; засн. в XVI ст., лежить на р. *Котельві* [ГЕУ 2, 206]. Гідронім виник за допомогою непродукт. суф. *-ва* в збір. функції від апелятива *котел* у геогр. значенні «яма, заглиблення, впадина, котловина, глибоке місце на дні водойми» [Мурзаев, 294], похідні топоніми від якого поширені на різних слов. землях [Трубачев, 75]. Суміж. ойконім постав способом трансонімізації гідроніма.
- Котлуж** — річка, п. Росі п. Дніпра; *Коллуж*, *Koluy* (XIV—XVII ст.), *Kotluj* (1765), *Котлуя* (1892), *Котлуж* (1864), *Котлуж* (1979), *Котлужа* (1955), *Ступка* (1883), *Крживъ* (1892); пор. с. *Крива* Таращ. р-ну Київ. обл. [СГУ, 277]; *Kotluj* (1616) [Железняк, 81]. Гідронім пояснюють як тюрк. утворення, в основі якого алт. *кут* «душа, животворна сила» і *-лей* з варіантом *-луж* «річка» (пор. семант. відповідники *Живець*, *Животік*, *Душа́*) або ж відоме ще з літописів прізви. вождя *Темуръ-Кутлуж*, який 1399 р. розбив на Ворсклі Вітольда і взяв Київ [Железняк, 81—82]. Антропонім *Котлуж* / *Кутлуж* і відповідна первинна форма гідроніма, що виникли внаслідок онімізації експрес. утворення на *-й* [Гарипов, 112] від тур. *кутлу* «щасливий» [Радлов II/1, 966], очевидно, є кол. означенням у структурі тюрк. ізафету; пор. болг. *Кутлуджана*, *Кутлуджан* < *Кутлуж Аджан* < тур. *kutlu Acam* «щасливий Аджам» [Дим.-Тодорова, 456]. Слов. оформленням гідроніма може бути варіант *Котлужа* з експрес. суф. *-ужа*. Парал. назва р. *Крживъ* передає кирилицею пол. *Krzywy* < *krzywy* «кривий», що стосувалося суміж. с. *Крива*; пор. численні ойконіми та гідроніми в Польщі з основою *Krzyw-* [NMP 5, 408—420].
- Котівськ** — місто, Одес. обл. [АТП, 330]; відоме з 1779 р. як *Бірзула* (до 1935) [ГЕУ 2, 207], *Бірзолове*, *Бірзулове* [Янко, 190], за ін. джерелами — засн. на поч. XIX ст. як *Бірзула*, суч. *Котівск*; пор. міста з такою назвою в Тамбов. обл. Росії та в Молдові [СЭС, 648]. Ойконіми виникли способом усічення закінч. прізви. радян. героя громадянської війни *Г. І. Котівського* під впливом продукт. в ойконімії моделі на *-ськ* у релят. функції; пор. нп *Котовське*, *Котовського*, *Котовці* перев. на пд. України [АТП, 647]. Істор. назва є формою род. належності до особи з молд. прізви. *Бірзул*.
- Коцюбінське** — с-ще міськ. типу. Ірпін. м / р, Київ. обл. [АТП, 207]; до 1941 р. — *Берковець* [ГЕУ 2, 207]. Назва виникла способом конверсії прізви. відомого укр. письменника *М. М. Коцюбинського* під впливом продукт. в ойконімії моделі із суф. *-ськ(е)* в релят. функції. Істор. назва постала, очевидно, за допомогою суф. *-ець* у демін.-релят. функції від топооснови *Берков-*, мотивованої антропонімом *Берко*; пор. стр. *Берківський Кут* у Васильків. р-ні Київ. обл. [СГУ, 46], відантроп. ойконім *Berkowo*, *Borkowo*, *Borków* в Польщі [NMP 1, 122, 290—292].
- Кочеток** — с-ще міськ. типу, Чугуїв. р-н. Харків. обл. [АТП, 456]; відоме з 1641 р. [ГЕУ 2, 207], *Кочетокъ* (1710—1712); пор. суміж. руч. *Кочеток*, «до верху колодязя *Кочетка* і вниз по колодязю *Кочетку*» (1647) [СГУ, 278]. Первинною, мабуть, була назва колодязя, тобто джерела [ССУМ 1, 490], вода з якого тече струмком, річечкою. Мікрогідронім виник семант. способом від рос. демінутива *кочеток* з основою *кочет* «флюгер із жестяним півнем або іншим зображенням» [Даль 2, 181] за ознакою «колодязь з жестяним флюгером у вигляді півня у центр. частині поселення на підвищенні». Згодом мікрогідронім поширився на все с-ще.
- Кошарський заказник** — ландш. заказник держ. значення, Городоц. р-н Хмельниць. обл. [ГЕУ 2, 207]; *Кошарня* [Торч.-Торч., 248]. Топонім виник спосо-

- бом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, в основі якого назва ур. *Кошара*, мотивована апелятивом *кошара* «загорожа або хлів для овець, кіз; вівчарня» [Торч.-Торч., 248]. Варіант *Кошарня* постав як морфологізована форма топоніма за допомогою суф. *-н(я)* у релят. функції.
- Кошача** — 1) річка, пр. Великого Куяльника, вп. в Чорне море; *Кошечья, Фонтаны* (1850), *Кощківка* (1957), *Кошка*, «при ... *Кошачей*» (1863); пор. суміж. б. *Кошкова, Кошковая* (1868); 2) балка, л. Вербової л. Грузької л. Кальміусу, вп. в Азовське море (кін. 50-х поч. 60-х рр. XIX ст.) [СГУ, 278]. Суч. гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду посесива *кошачий* за асоціат. зв'язком з відповідною назвою домашньої тварини. Справжнім мотивом номінації, очевидно, була ознака, виражена кр.тат. *кош* «притулок пастухів, які пасуть овець отари; місце, куди на ніч збирають тварин», тюрк. *кош* «ставка, табір; військ. юрта тощо» (див. *Кішка*), що відбився у слов'янізованому варіанті гідроніма *Кошка*.
- Кояське озеро** — солоне оз., Ленін. р-н у Криму; *Опуцьке озеро* [ГЕУ 2, 208]. Лім-нонім виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, очевидно, з основою кр.тат., тур. *köy* «село, селище» [Бушаков, 113], *көй* «село», «сусідство, близькість, сторона» [Радлов II/2, 1216], розширеного іменним архаїч. суф. *-(а)с*. Парал. лім-нонім постав аналог. способом. У його структурі означення з основою назви суміж. г. *Опук* (див.).
- Кравецька Балка** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Костянтинів. р-н Донец. обл. [ГЕУ 2, 208]. Топонім виник унаслідок трансонімізації складеної назви *балка Кравецька* [СГУ, 1279], яка зазнала інверсії компонентів, з яких опорним є ГТ *балка*, а означенням відн. прикм. на *-цька / -ська* з основою антропоніма *Кравець* або назви професії *кравець*.
- Крайня Балаклійка** — річка, п. Балаклійки (*Балаклій*) л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Крайняя Балаклея* (1845), *Крайняя Балыклейка* (1863), *Кривая Балаклея* (1871), *Балаклёйка* (1786) *Чугуевская* (1782), *Balakla R.* (XVIII ст.) [СГУ, 279]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Крайня* (< *крайній* «який міститься скраю, на межі чогось; кінцевий» [СУМ 4, 321]) до істор. *Балаклёйка* з основою *Балаклія* (див.); пор. гідроніми *Крайній* (5), *Крайня* (4), *Крайня Иршава*, *Крайня Поточина*, *Крайня Ріка* [СГУ, 279]. Означення *Кривая* в істор. гідронімі вказує на форму річки, а субстант. назва *Чугуевская* — на відношення до м. *Чугуїв*, де вона протікає.
- Краматорськ** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. 1868 р. [ГЕУ 2, 209], *Краматорск* (1981) [СЭС, 652]. Ойконім виник способом усічення закінч. *-ий* в означенні ергоніма *Краматорський завод* (< франц. *crématoire* «велика піч») [Никонов, 212] під впливом продукт. ойконім. моделі на *-ськ* у релят. функції (місто починалося з відповідного заводу).
- Красілів** — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 485]; *Krasne* (1386), *Krasilow na Sluzcy* (1444), *dwor Krasilow nad Sluczem*, *Crasylow* (1497), *дворъ Красиловъ* (1497), *Krasilow* (1765), м-ко *Красилів* (1926) [Торч.-Торч., 248—249]. Суч. ойконім виник у XV ст. як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Красило*, похідного від діал. *красило* «оздоблювальний, прикрашувальний засіб»; пор. прізви. *Красиля*, *Красіля* (Чучка, 301) (див. [Торч.-Торч., 249]). Істор. назва *Красне* постала способом субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *красний* «гарний» (див. *Красна*, *Красне*); пор. ойконіми *Красилівка* (9) [АТП 648] й омонім. гідроніми (3) [СГУ, 280].
- Красна** — балки (23) [СГУ, 280—281], річки (2) [ГЕУ 2, 210] у різних регіонах України. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації прикм. *красний* «гарний; прекрасний, чудовий» [СУМ 4, 327] у формі жін. роду, яка узгоджує назви з номенкл. іменами *балка*, *річка*; пор. назви

- потоків, ярів, рукавів, ставів з компонентом *Красний* (17) [СГУ, 281], сіл та с-щ у формі *Красне* (44) [АТП, 648], гір у формі *Красна* [Габорак, 192—195] тощо.
- Красне** — с-ще міськ. типу, Буськ. р-н, Львів. обл. [АТП, 277]; відоме з 1476 р. [ГЕУ 2, 210], *Krasne* (1883) [SGKP 4628]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду прикм. *красний* «гарний», що узгоджується з номенкл. іменами *село, селище*; пор. д.рус. назву м. *Красьнъ* в Київськ. землі на р. *Красна*, похідну від *красьныи* «прекрасний, красивий, приємний» [ЕСЛГНПР, 73] < псл. **krasъnъ* «гарний, прекрасний; червоний» < **krasa* «краса» [ЕСУМ 3, 76, 77], гідроніми *Красна, Красний* [СГУ, 280—281].
- Красне озеро** — 1) оз. лагунного походження, Бердянськ. р-н, Запоріж. обл.; 2) солоне оз., Красноперекопськ. р-н у Криму; 3) заплавне оз., Новгород-Сіверськ. р-н Чернігів. обл.; *Красна Тоня* [ГЕУ 2, 210—211]. Лімноніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *красний* (див. *Красна, Красне*). Парал. назва *Красна Тоня* містить опорний компонент, похідний від ГТ *тoня* «ділянка водойми, звичайно з розчищеним дном для ловлення риби неводом» [СУМ 10, 194].
- Красний Кут** — с-ще міськ. типу, Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; засн. 1775 р. [ГЕУ 2, 211], рос. *Красный Кут*; пор. місто з такою назвою в Саратов. обл. Росії [СЭС, 656]. Ойконім виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кут* «частина якої-небудь території, місцевості» [СУМ 4, 417] й означенням, похідним від прикм. *красний* «гарний; прекрасний, чудовий» (див. *Краснокутськ*).
- Красний Лиман** — місто, Донец. обл. [АТП, 118]; засн. 1667 р., до 1938 — *Лиман* [ГЕУ 2, 211], *Красный Лиман* (1981) [СЭС, 656]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до істор. назви *Лиман* означення *Красний*, мотивованого рос. прикм. *красный* у значенні «червоний, революційний, більшовицький, радянський». Первинний ойконім постав способом трансонімізації назви оз. *Лиман*, на узбережжі якого лежить поселення [ГЕУ 2, 211]; пор. суміж. яр *Лиманець*, він же *Вільмінець, Вільмінський Яр* [СГУ, 313].
- Красний Луч** — місто, Луган. обл. [АТП, 54]; засн. у 80-х рр. ХІХ ст., кол. *Криндачівка* [Янко, 193], до 1920 — *Криндачівка* [ГЕУ 2, 211], *Криндачівка, Красный Луч* (1981) [СЭС, 656]. Суч. ойконім постав як мемор. назва, очевидно, способом трансонімізації ергоніма (назви шахти) «*Красний Луч*», що сформувалася внаслідок лексикалізації та онімізації рос. словосп. *красный луч* у перен. (ідеол.) значенні «революційний, радянський промінь». Істор. ойконім *Криндачівка* утворено за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Криндач* — прізви. власника відкритої у 80-і рр. ХІХ ст. на місці поселення шахти [Янко, 193].
- Красні Окни** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 331]; засн. наприкін. ХVІІІ ст., до 1919 — *Окни* [ГЕУ 2, 211], *Окны*, суч. *Красные окны* (1981) [СЭС, 655]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до істор. назви *Окни* означення *Красні*, мотивованого рос. прикм. *красный* «червоний, революційний, більшовицький, радянський». Первинний ойконім постав способом трансонімізації романізованої назви суміж. р. *Окны, Окпу* (інваріант *Вікна*) л. Дністра в Одес. обл. [СГУ, 107], утвореної семант. способом від загальнослов. ГТ *окно* «відкрита вода в зарослім болоті; джерело, озерце тощо», який в одес. говорах має значення «річка, що бере початок з відкритої ділянки болота» [Мурзаев, 410].
- Красноармійськ** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. на поч. 80-х рр. ХІХ ст., *Гришине* (до 1934), *Постишее* (1934—1938) [ГЕУ 2, 211], кол. *Гришино*,

- Постишева, Красноармійське* (до 1964), з 1938 — *Красноармійск* (1981) [СЭС, 653]. Суч. назва виникла як меморіальна складносуф. способом (суф. *-ськ* у релят. функції) на основі рос. *Красная армия*. Попередній ойконім також постав як мемор. назва способом конверсії прізви. відомого радян. і парт. діяча *П. П. Постишева*. Первинний ойконім перенесено із суміж. сл. *Гришине*, назва якої постала як посесив на *-ине* від *Гриша* — неофіц. форми чол. імені *Григорій*.
- Красногвардійське** — с-ще міськ. типу в Криму [АТП, 263]; відоме з сер. XIX ст.; *Курман-Кемельчі* (до 1945) [ГЕУ 2, 212], *Красногвардѣйское* (1981), до 1945 — *Курман-Кемельчи* [СЭС, 654]. Суч. ойконім постав як мемор. назва внаслідок субстантивациі та онімізациі відн. прикм. на *-ське*, утвореного складносуф. способом від рос. *Красная Гвардия* в рік масових перейменувань поселень у Криму. Істор. назва — тюрк. походження. Вона виникла складанням тюрк. *курман* (*кермен, кярман*) «фортеця, місто» [Радлов II/2 1108; Суперанская, 163] і тур., кр. тат. *кетансі* «скрипаль, майстер, що виготовляє скрипки» [Бушаков, 109] чи відповідного антропоніма за ознакою «місто, фортеця, що належить Кемельчі» або «місто, фортеця скрипаля, майстра, що виготовляє скрипки».
- Красногіврівка** — місто, Мар'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119]; засн. в 70-х рр. XIX ст., *Красногоровка* (1981) [СЭС, 654]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-к(а)* в релят. функції на основі рос. словосп. з означенням *красная* «гарна» або «червона» й ГТ *гора*.
- Красноград** — місто, Харків. обл. [АТП, 448]; засн. 1731 р.; *Костянтиноград* — до 1922 [ГЕУ 2, 212], *Красноград* (1981), кол. *Константиноград* [СЭС, 654]. Суч. назва виникла як меморіальна складанням основ ГТ *град* у стилізованому ц. слов. звук. оформленні та рос. *красный* «революційний, радянський». Істор. ойконім також виник як меморіальний складанням ГТ *град* та особ. імені онука імператриці Катерини II — *Костянтина Павловича* [Абдула, 80].
- Краснодін** — 1) місто, Луган. обл. [АТП, 63]; засн. 1910—1914 рр.; кол. *Сорокине* (до 1938) [ГЕУ 2, 213], *Сорокино*, суч. *Краснодін* (1981) [СЭС, 654]; 2) с-ще міськ. типу, Краснодон. м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1910 р.; *Єкатеринодон* (до 1922) [ГЕУ 2, 213—214], *Катеринодон* [Янко, 194]. Суч. назва с-ща виникла як меморіальна складанням основи рос. *красный* «революційний, радянський» до відгідр. компонента *-дон* у структурі істор. ойконіма *Єкатеринодон*, що, у свою чергу, постав таким самим способом на поч. XX ст. на честь імператриці *Катерини II*. Згодом радян. назву с-ща було перенесено на райцентр, відомий за діяльністю «Молодої гвардії», який до 1938 р. мав ойконім *Сорокине*, рос. *Сорокино*, утворений за допомогою закінч. *-е* від прізви. землевласника *Сорокіна*, що зазнало конверсії.
- Красноільськ** — с-ще міськ. типу, Сторожинец. р-н Чернівець. обл. [АТП, 525]; *Красноільськ* (1946), молд. *Красноільск, Красноильски, Красна Ільського* (кін. XIX ст.); *Krasna Ilski* (1883—1914), *Красна луй Ілски* (1909—1931), *Srasna- Ilsci* (б. р.), *Красне, Krasne* (з XV ст.), *Красна* (1696, 1751) [ТГРЧО, 40]. Суч. назва сформувалася складанням основ істор. ойконіма *Красна Ільського*, суф. *-ськ-* у структурі якого почав виконувати іменник. релят. функцію. Твірна форма виникла синтакс. способом унаслідок приєднання до первинного *Красна, Красне* (< *красний* «гарний») означення *Ільський*, що є прізви. пол. капітана з Гродно, який 1696 р. викупив половину с. *Красне* (ін. половина отримала назву *Красна Путни* за прізви. її власника) [ТГРЧО, 40].
- Краснокутськ** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 449]; засн. 1651 р., до 1780 р. — *Красний Кут* [ГЕУ 2, 215], *Krasnokuck, Krasny Kat* (1883)

- [SGKP 4, 636], *Краснокутск* (1981) [СЭС, 654]. Суч. ойконім постав складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі старої назви нп — *Красний Кут*, що виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з означенням *красний* «гарний» і ГТ *кут* «частина якої-небудь території, місцевості» (див. *Красний Кут*).
- Краснопáвлівка** — с-ще міськ. типу, Лозів. р-н Харків. обл.; засн. 1869 р. [ГЕУ 2, 216], *Krasnopawłowka* (1883) [SGKP 4, 636]. Ойконім виник способом основоскладання означення, вираженого прикм. *красний* «гарний», і назви с. *Павлівка*; пор. суміж. складений гідронім *Краснопáвлівське водосховище* [ГЕУ 2, 216] і 65 нп *Павлівка*, з яких 6 у Харків. обл. [АТП, 692].
- Красноперекóпськ** — місто в Криму [АТП, 264]; засн. 1932 р. [ГЕУ 2, 216], *Красноперекóпск* (1981) [СЭС, 654]. Ойконім виник способом складання основ рос. прикм. *красный* «революційний, радянський» та означення з релят. суф. *-ськ-* у назві *Перекóпський перешийок* (див.), на якому лежить місто. Імовірно є складносуф. утворення ойконіма за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі прикм. *красный* і назви суміж. с. *Перекоп* [АТП, 264]).
- Краснопóлля** — с-ще міськ. типу, Сум. обл. [АТП, 395]; засн. 1640 р. [ГЕУ 2, 217], *Krasnopolje* (1883) [SGKP 4, 637]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ьj(a)* в локал. значенні на основі прикм. *красне* «гарне» і ГТ *пóле* «безліса рівнина, рівний великий простір» [СУМ 7, 61]; пор. блр. м. *Краснопóлье* [СЭС, 654], пол. ойконіми *Krasnopol*, *Krasnopolje* [NMP 5, 289].
- Красноріченське** — с-ще міськ. типу, Кремін. р-н Луган. обл.; відоме з 1701 р., *Кабанне* (до 1973) [ГЕУ 2, 217], рос. *Краснорéченское*; пор. смт *Краснорéченский* у Приморськ. краї Росії [СЭС, 654]. Суч. ойконім постав унаслідок трансонімізації назви суміж. с. *Красноріченське* в кол. Кабанська с / р [АТП, 64], яка виникла шляхом субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-енське*, утвореного складносуф. способом від словосп. *Красна річка* (с-ще лежить на р. *Красна* л. Сіверськ. Дінця [ГЕУ 2, 217]). Істор. назва *Кабанне* постала, очевидно, як посесив на **-je* від апелятива *кабан* (пор. рос. *кабаній* «кабану належний, відносний до нього» [Даль 2, 70]) за ознакою «кабаняче місце, поле».
- Красня́нка** — річки: 1) п. Пд. Бугу (1917); *Красненка* (1975), *Краснянская* (1825), *Krasnianka* (1883), *Krasnowka* (XVII ст.); с. *Красне* Тиврів. р-ну Вінниц. обл.; 2) п. Сможанки п. Стрия п. Дніпра, між рр. *Красна* і *Мохната*; *Krasnianka* (1883), *Красня́нка* (1960—1965); сс. *Красне* і *Мохнате* в Турк. р-ні Львів. обл.; 3) пр. Ромна п. Сули л. Дніпра; с. *Красний Колядин* Талалаїв. р-ну Чернігів. обл. (1785) [СГУ, 282]. Назви виникли за допомогою суф. *-янк(a)* в релят. функції від суміж. ойконімів або гідронімів з основою *Красн-*. Гідронім у бас. Пд. Бугу міг постати від варіанта *Краснянская* (< с. *Красне*) приєднанням суф. *-к(a)*.
- Кре́менець** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 421]; відоме з 1226 р., *Кре́менець* [ГЕУ 2, 219]; д.рус. *Кремáньць* у Волинськ. землі, «ко *Кремáнцю*» (1226), *Кремáньць* (1240), *Кремáньць* (1261), *Кременца же града* (XV—XVI ст.), *Кременець* (XVI ст.), *Кременець* (1418), *Крѣмянецъ Волинский* [ЕСЛГНПР, 73]; 2) *Кременець* — підвищення на пд. сх. Харків. обл., полб. м. Ізюма [ГЕУ 2, 218—219]. Ойконім виник унаслідок онімізації незафіксованого д.рус. апелятива **кремáньць* «кремінь, дрібний кремінь» псл. походження; пор. укр. *кремінець*, зменш. від *кремінь*, слвн. *krētēpec* «гірська порода з кременем, кварцит», пол. *krzemieniec* «кам'яниста дорога, кременистий камінь, кварцит» < псл. **kremenъ* — демінутив із суф. *-ць* від основи **kremen-* [ЭССЯ 12, 116]. Оронім *Кременець* пізн. походження, постав від укр. *кремінець* / *кременець* за ознакою «місцевість, яка характеризується наявністю дрібного кременя, насичена кремінцем»; пор. гідроніми *Кременець*, *Кременістий*, *Кременіця*, *Кремінна*, *Кремінний*, *Крем'янка* [СГУ,

- 282—283], ороніми *Кременіста, Кременіця, Кременна, Кременоса* [Габора, 194—195], *Кременецькі гори*, або *Кременецький кряж* на Тернопільщині, відойк. назву *Кременецько-Дубнівська рівнина* в межах Рівн. і Львів. обл. [ГЕУ 2, 220].
- Кременчук** — місто, Полтав. обл. [АТП, 353]; засн. 1571 р. [ГЕУ 2, 220], *Krzemieńszuk, Krzemieńszuk* (1883) [SGKP 4, 662], *Кременчуг* (1981) [СЭС, 658]. Формально основа ойконіма збігається зі слов. *кремен-* «кремінь», що дає підстави вбачати в назві відповідну мотивац. ознаку. З огляду на морф. і словотв. будову ойконіма є більше підстав уважати його похідним від тюрк. ГТ *кермен* (*керман, кермень, кирман, курман, кырман*) «фортеця, місто» [Мурзаев, 271; Радлов II/2, 1108; Суперанская, 163] за допомогою продукт. в тюрк. топонімії суф. *-cik / -çuk* у демін. функції; пор. у Криму ойконіми *Керменчик, Юхари-Керменчик* [Бушаков, 110], *Аргинчик, Арганчук*, гідроніми *Алачук, Алачюк, Алачюк* [Суперанская, 194], в ін. регіонах *Балайчук, Самарчук, Турунчук* [Трубачев, 204]. У твірній основі назви відбулася закономірна метатеза *керм- > крем-* [Никонов, 215] або ж під впливом слов. *крéмень* спростилося *-е-* в початк. складі д.рус. *керемень* «укріплення», що розвинуло повноголосся в запозиченому тюрк. *кермен, кермень* «фортеця, місто». Відповідні слов. демінутиви в топонімії творяться перев. за допомогою суф. *-ець* (див. *Крeмeнeць*) та *-ик*; пор. ойконіми *Ржавчик, Болеславчик, Станіславчик, Кривчик, Вербівчик, Жванчик, Сланьчик, Підкаміничик, Тростянчик* та ін. [Бучко, 274—275], у яких суф. *-чик* виник унаслідок взаємодії *-ик* (< псл. **-ikъ*) з твірними словами на *-ець* (< **-ьсь*), і ойконіми на *-ук / -чук* перев. тюрк. походження: *Базавлук, Бурлук, Балайчук, Лиманчук, Таранчук* тощо [Бучко, 278]; пор. *Кременчүцьке водосховище* [ГЕУ 2, 221].
- Кремінна** — місто, Луган. обл. [АТП, 64]; відоме з 2-ї пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 222], *Кременная* (1981) [СЭС, 658]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-н(ий)*, утвореного від апелятива *крéмeнь* за ознакою «місцевість, насичена кременем».
- Кремінне** — болот. масив, Рокитн. і Сарн. р-ни Рівн. обл. [ГЕУ 2, 223]. Гелонім постав унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. з суф. *-н(е)* й основою апелятива *крéмeнь*, форма якого узгоджується з номенкл. іменем *болото* або *місце*.
- Крeхiвкa** — річка, п. Дністра (1957); *Креховка* (1917), *Krechówka* (1883), *Kręxiū, Kрeхiўкa* (1979), «до рьки до великого крихова» (1430), *малый криховец* (XIV—XV ст.); пор. нп *Крехів* Жидачів. р-ну Львів. обл. [СГУ, 283]. Суч. гідронім постав як релятив на *-ка* від суміж. ойконіма *Крехъ* [Вербич, 41]; пор. серб. прізви. *Креха* [Чучка, 303], пол. *Krech* (< *kręchy* «крихкий») [Rymut 1, 462]. Судячи з фонет. оформлення основи, твірний ойконім виник під пол. впливом. Описові назви XIV—XV ст. містять корінь *крих-*, який свідчить про їхні укр. витоки; пор. *кріха, крихкий, крихтний* < псл. **krъxa* «крихта» [ЕСУМ 3, 96].
- Криве** — бот. заказник держ. значення, Ямпіл. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 2, 224]. Назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *кривий* «непрямий, вигнутий, покручений» [СУМ 4, 339] (< псл. **krivъ* «кривий, вигнутий та ін.» < і.е. **(s)ker-* «вигинати, кривити, крутити» [ЕСУМ 3, 88]), що узгоджується з номенкл. іменем *поле, озеро, місце* тощо; пор. численні гідроніми з основою *Крив-* [СГУ, 283—288], для мотивації яких ознака кривизни позначуваних водних об'єктів є одною з найактуальніших.
- Криве озеро** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. обл. [АТП, 313]; засн. у 50-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 2, 224], *Кривое озеро* (1981) [СЭС, 661]. Ойконім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й озна-

- ченням *криве́*, що вказує на неправильну форму водного об'єкта (стариці) в руслі р. Кодими, на якій лежить с-ще. Імовірним є виникнення назви від відповідного втраченого гідроніма, на що вказує семантика твірних слів.
- Криве́ урочище** — бот. заказник держ. значення, Заліщиц. р-н. Тернопіл. обл. [ГЕУ 2, 224]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *урочище* «те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін)», «ділянка, яка вирізняється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, лука, болото серед лісу і т. ін.)» [СУМ 10, 483] й означенням у формі сер. роду прикм. *кривий*, що вказує на форму об'єкта.
- Кривий Ріг** — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 82]; засн. 1775 р. [ГЕУ 2, 224], *Кривой рогъ* (1859) [ЕК], *Криво́й Рог* (1981) [СЭС, 661]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ріг* «те саме, що мис» [СУМ 8, 554], тобто «частина суходолу, яка гострим кутом врізається у водний простір (море, озеро, річку і т. ін.)» [СУМ 4, 716], й означенням *кривий*, яке вказує на форму мису між Інгульцем та Саксаганню, де зароджувалося місто; пор. ойконіми *Кривий Ріг* у Херсон. обл., *Рогань*, *Роги* (2) [АТП, 650, 710], ороніми *Ро́ги*, в яких ГТ *ріг* має ін. значення — «гостра вершина» [Габорака, 325], хоронім *Криворізький залізорудний басейн* (*Кривбас*) [ГЕУ 2, 225—226].
- Кривий Торі́ць** — 1) річка, п. Казенного Торця п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Кривой Торецъ* (1743), *Криво́й Торъ* (1772—1774), *Торецъ* (1769), *Красный Торецъ* (1930), *Торецъ* (1963—1973), *Кг. Тор* (2-а пол. XVIII ст.); 2) балка в бас. *Кривого Торця* [СГУ, 287]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Кривий* до первинного *Торець* з основою демінутива *торіць* (див. *Казенний Торіць*) для протиставлення річки *Казенному Торцю*. Означення *Красний* в істор. назві характеризує річку як гарну, красиву. Назва балки постала внаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.
- Криву́ля** — балка в бас. Самари, потоки (5) в бас. Дністра, Тиси, Сяну, річки (6) в бас. Пд. Бугу, Дністра, Прип'яті [СГУ, 287—288]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації апелятива *криву́ля* «непряма, покручена лінія; звивина, закрут» [СУМ 4, 341], що характеризує форму водних об'єктів; пор. закарп. *кривульи* «плавний поворот русла річки» (з покликанням на М. Грицака [Вербич, 41]), ороніми *Криву́ля* (3) [Габорака, 196].
- Крижопі́ль** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 19]; засн. 1866 р. [ГЕУ 2, 227], *Kryžopol*, *Krzyžopol* (1883) [SGKP 4, 820], *Крыжополь* (1981) [СЭС, 668]. Ойконім виник складанням основ апелятива *криж* «хрест» (< д.рус. *крижъ* «хрест», яке, очевидно, запозичено через посередництво зх.сл. і словн. мов з пн.сх. Італії, де діал. *króže* «хрест» [ЕСУМ 3, 89]), і ГТ *пóле* за ознакою «поселення в полі на перехресті доріг або де стояв хрест»; пор. поліс. ГТ *крижова дорога* «роздоріжжя» [Данилюк, 48], ойконіми *Крижик*, *Крижі*, *Крижова* [АТП, 650], гідронім *Крижик* у бас. Десни [СГУ, 288], мікротопоніми *Криж*, *Крижа́*, *Криже́ва*, *Крижєві до́роги*, *Крижик*, *Крижіки*, *Крижіща*, *Крижівки* в пн.-зх. частині України [СММПЗУ 1, 379—380], назви нп із синонім. семантикою основ *Хрестище* (2), *Хрещат* (3), *Хрещатик* (4) [АТП, 743], гідроніми *Хрест*, *Хрестова*, *Хрестовий*, *Хрещатий*, *Хрещатик* [СГУ, 594].
- Крим** — назва *Крїмського півострова*, що на зх. та пд. омивається Чорним морем, а на пн. сх. — Азовським, територія кол. Крим. обл., нині Кримська АР України [ГЕУ 2, 228—234]. Хоронім не має загальноприйнятної етимології. Були спроби пояснити його на слов. ґрунті у зв'язку з *крома* «границя, межа», *кремїнь* [Никонов, 217], пізн. — *Крым* з *Кырмаъ* < *Къртъ* < псл. **Къртъ* < **кърт-* < і.е. (*s*)*kr* «гнути, згинати; кривити; крутити, вертїти», в рефлексі якого відбулася метатеза *Кырмаъ* > *Крымъ*

[Козлова, 297] (пор. у зв'язку з цим мікротопонім *Кримок* на Чернігівщині [Черепанова, 152] та ін. перев. поліс. утворення з основою *крим*). Але історія цього топоніма не підтверджує його псл. чи навіть д.рус. походження. У документах *Крим* уперше згадується в XIII ст, коли на п-ві володарювали монг.-тат. племена й турки. Ця назва з'явилася на позначення кол. м. *Салхат* у формі *Eski Qirim*, *Eski Krim*, а в мові українців і росіян — *Старий Крим*. З часом опорний компонент ойконіма *Крим* поширився на весь Кримськ. п-в і став його основною назвою [Никонов, 217; Суперанская, 97; Бушаков, 32]. Отже, найімовірнішим джерелом топоніма є якась сх. (очевидно, одна з тюрк.) мова. Припускають, що твірним могло бути тюрк. *кырым* «рів, вал» з огляду на те, що вузький перешийок, який відділяє п-в, був перекопаний рвом (див. *Перекопський перешийок*). Звідси реконструюють тюрк. *Kerim* «фортеця» [Стрижак 1991, 58], що має монг. відповідник *херем* «фортечна стіна, вал» [Никонов, 217]. Можливим є походження хороніма від тур. і кр.тат. *карім* «милостивий» [Радлов II/2, 1097]. Є й ін. ймовірно твірні тюрк. основи, але всі вони мають два відкриті склади, перший з яких не міг перетворитися у звукосп. *Кр*-у панівному кр.-тат. й тур. мовленні. Проаналізувавши топоніми й антропоніми з «неповноголосною» основою *Крим*- (ойконіми *Крымча*, *Крым-Шибань*, *Крым Эли* в Криму, *Крым* у Малій Азії, антропоніми *Крым*, *Кзырым* у караїмів, *Крымса* в туркменів, *Крымхожа* в узбеків-кипчаків, *Крымтаевы* у крим. мурз), дослідники дійшли висновку про пд.-сх. (очевидно, поширені аж до укр. полісся караїмські) впливи на виникнення топоніма, основа якого є генонімною, тобто була родовим іменем [Суперанская, 97—98]; пор. тюрк. етноніми *крымса* «туркмени», *крымхожа*, *крымходжа* «узбеки (кипчаки)» [Лезина-Суперан. 2, 257]. Похідними від хороніма *Крим* є назви *Крімський півострів*, *Крімські гори*, *Крімський шлях*, карст. порожнина *Крімська* [ГЕУ 2, 228—241], *Крімський заповідник* [ГЕУ 3, 476], прізви. *Крімський*, *Крімська* тощо.

Кринички — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 83]; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 2, 244], *Кринички* (1981) [СЭС, 662]. Ойконім виник семант. способом від демінутива *кринічка* в мн. з основою ГТ *криніця* «глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь» [СУМ 4, 348], «джерело» [Мурзаев, 304] або способом трансонімізації відповідного топоніма; пор. гідроніми *Криничкі* (6), *Кринічка* (8), *Кринічна* (16) та ін. [СГУ, 290], ойконіми *Кринички* (20), *Криничне* (14) в різних регіонах України [АТП, 650], смт *Кринічна* в Донец. обл. (засн. 1879 р.) [ГЕУ 2, 244], назва якого постала (можливо, через гідронім. посередництво) способом субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *кринічний* «стос. до *криніця*», мікротопоніми *Криніця*, *Кринічина*, *Кринічка*, *Криничкі*, *Кринічна*, *Кринічне* [СММПЗУ 1, 381—382].

Крінка — балка, потік, річки (4) [СГУ, 290], чашеподібна низина [Черепанова, 153], *Крінька* (4) — пасовище, джерело, урочище, поле [СММПЗУ 1, 382—383]. Гідроніми виникли семант. способом від укр. діал. ГТ *крінка* «природне джерело» [Аркушин 1, 255], «місце, звідки витікає вода», *крінька* «місце, де беруть воду» [Данилюк, 49] (рос. *кринка*, *кринка* «глибоке місце в річці; невелике озеро біля річки» [Мурзаев, 304]), що є метафорою до апелятива *кринка* «глиняний посуд для молока»; пор. укр. діал. *рінка* «висока глиняна миска для випікання бабок і под.» [ЕСУМ 3, 93] з усіченим початк. приголосним, паралелі в ін. слов. мовах, які зводяться до псл. **krina* / **krinъ* «посуд, посуд» < i.e. **(s)ker-* «різати» [ЭССЯ 12, 156—158].

Кристаліна — 1) карст. печера на лівобережжі р. Циганки, Борщів. р-н Тернопіл. обл.; *Кривченська*; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення, там

- само; *Карстова печера*, 3) карст. порожнина (шахта) на гірському масиві Ай-Петрі в Криму; *Максимовича печера* [ГЕУ 2, 245]. Ороніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жі́н. роду відн. прикм. на -ний, утвореного від апелятива *криста́л* «тверде тіло, що має природну форму багатогранника й внутрішню впорядковану будову» [СУМ 4, 349] (для обох печер характерні гіпсові кристали). Парал. назва першої печ. *Кривченська* постала таким самим способом на основі ойконіма *Кривче* [АТП, 414], а оронім *Максимовича печера* — внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з означенням у формі род. належності антропоніма *Максимович*. Назву геол. пам'ятки природи утворено шляхом трансонімізації суміж. ороніма, а парал. спелеонім — способом лексикалізації та онімізації словосп. *ка́рстова пече́ра* з прозорою етимологією компонентів.
- Кріпенський** — с-ще міськ. типу, Антрацит. м / р Луган. обл. [АТП, 57]; засн. 1777 р. [ГЕУ 2, 245], *Крѣпинской* (1837—1839) [СГУ, 291], рос. *Крѣпенский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на -ський з основою суміж. гідроніма *Кріпéнька* (див.). Форма чол. роду назви узгоджена з рос. номенкл. іменем *посёлок*.
- Кріпéнька** — балка, л. Міусу, вп. в Азовське море (1957); *Крѣпеньякая* (кін. XVIII ст.), *Крѣпенка* (1799), *Крѣпинская* (1846), *Большая Крепинская* (1923), *Кріпка́* (1963—1973), *Крѣпкая* (1749), *Штеровка* (у верхів'ї, 1875) [СГУ, 291], як річка [ГЕУ 2, 245]. Назва виникла способом субстантивзації та онімізації здріб.-пестл. форми жі́н. роду прикм. *кріпéнький* «досить міцний, сильний» [СУМ 4, 357], яка постала на основі вихідного *кріпкий* за асоціат. зв'язком із спорід. суміж. гідронімом *Кріпка*, що має іншу мотивац. ознаку (див.). Парал. назва *Штерівка* постала внаслідок трансонімізації суміж. ойконіма [АТП, 58] (див. *Штерівка*).
- Кріпка** — річка, л. Тузлового п. Дону; *Крѣпкая* (1934); с. *Карпове-Кріпенське* Свердловськ. р-н Луган. обл. [СГУ, 291]. На перший погляд гідронім, який виявляє ад'єкт. ознаки, функціонує як субстант. та онімізована форма жі́н. роду прикм. *кріпкий* «міцний». Водночас з огляду на розвиток геогр. значення в його основі первинною може бути втрачена іменник. форма, утворена за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від основи сх.укр. і рос. діал. ГТ *крепь* «непрохідні місця, лісові, пустинні, болотні кущі, зарослі, хащі; суцільні комиші, дрімуче очеретиння; півд. заплави» [Даль 2, 207; Мурзаев, 302], пов'язаного з д.рус. *крѣль* «міцність, укріплення» < псл. **krěрь*, яке співвідн. з **krěръ*, **krěръкъ* (ъ) «сильний, кріпкий, могутній; рухомий, проворний» < «жорсткий, твердий» [ЭССЯ 12, 134—139]; пор. бб. *Крѣпи* в бас. Сіверськ. Дінця на Луганщині, *Кріпкий Яр* на Київщині [СГУ, 283, 291]. Відапелят. походження гідрооснов певною мірою підтверджує наголос на першому складі, притаманний ГТ і похідним від нього.
- Кролевéць** — місто, Сум. обл. [АТП, 395]; засн. 1601 р. [ГЕУ 2, 246], *Królewec* (1883) [SGKP 4, 686], *Кролевéц* (1981) [СЭС, 665]. Неповноголосна основа ойконіма свідчить про можливий пол. вплив на його формування. Імовірно є утворення назви за допомогою суф. -ець у релят. функції від пол. *królewski* «королівський» або її перенесення з пол. земель у Сх. Полісся; пор. пол. ойконіми *Królewiec* (4) з основою апелятива *król* «король» [NMP 5, 341], у Чернігів. обл. *Кролевéць-Слобідка* [АТП, 544], закарп. прізви. *Крольович*, *Круль*, *Крулькó* [Чучка, 307].
- Кропівна** — річки (8), перев. на Поліссі, частково в центр. лісостепу [СГУ, 291]. Гідроніми виникли за вказівкою на рослинні особливості узбережжя внаслідок субстантивзації та онімізації форми жі́н. роду поліс. *кропівний*, те саме, що *кропів'яний* — такий, що з кропиви [Аркушин 1, 256]; пор. зх.поліс. ліс *Кропівний*, де росте кропива [СММПЗУ 1, 384], поліс. рр. *Кропівня* (5) [СГУ, 292].

- Кропівник** — річки: 1) л. Колодниці п. Дністра у Львів. обл. (1957); *Мошова* (у пониззі), *Струга*, *Кропівник*, *Mozzowa*, *Struga* (1883), *Кропивник*, *Мошова* (1917); 2) л. Сівки п. Дністра (1957); *Кропивникъ* (1917), *Кропівник* (1883), *Кропівникъ с'кий* (1979), «nad potokem *Кропівникомъ*» (1964); пор. нп *Кропивник* в Івано-Франків. обл.; 3) потоки в бас. Верх. Дністра [СГУ, 292]. Топоніми виникли семант. способом від укр. діал. *кропівник* «зарослі кропиви» [Габорака, 197]; пор. поліс. ур. і ліс *Кропівник*, назви яких виникли за ознакою «у якому росте кропива» [СММПЗУ 1, 384]. Парал. гідроніми *Мошова* та *Струга* походять відповідно від **мошовий* «тс., що моховий» (див. *Мошногірський кряж*) і діал. *струга* «проточний рукав річки; потік; центральна течія річки» [Вербич 2009, 106, 153].
- Крубера шахта** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на Каарабі-яйлі [ГЕУ 2, 247]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *шахта* й означенням у формі род. належності прізви. відомого дослідника карсту в Криму та в ін. регіонах першої пол. ХХ ст. О. О. *Крубера* [ГЕУ 2, 247].
- Кругле озеро** — солоне оз., Красноперекоськ. р-н у Криму; *Адаман* [ГЕУ 2, 247]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *круглий*, що вказує на конфігурацію гідрооб'єкта. Парал. назва *Адаман* тюрк. походження. У її основі тур., кр. тат. *ада* «острів, півострів» [Радлов I/1, 476] і *-ман* «поселення» [Суперанская, 167].
- Круглий** — о-в у пн. частині Чорн. моря, Миколаїв. обл., лежить між Кінбурнськ. п-вом і о-вом Довгим [ГЕУ 2, 247]. Інсулонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації прикм. *круглий*, що вказує на форму о-ва; пор. залежні від морфол. ознак номенкл. імен назви *Кругла*, *Кругле*, *Круглий* у гідронімії [СГУ, 292—293], оронімії [Габорака, 198—199], ойконімії [АТП, 651], мікротопонімії [СММПЗУ 1, 385—386] тощо.
- Круглик** — 1) заплавне оз. на пд. від м. Херсона; 2) балки (17), перев. в Сх. Україні [СГУ, 293]; 3) населені пункти (11) в різних регіонах України [АТП, 651]. Назви виникли внаслідок онімізації апелятива *круглик*, що називає різні геогр. об'єкти круглої форми; пор. діал. *круглик* «ліс круглої форми» [СНГТК, 101], «заглиблення земної поверхні круглої форми; гора (без докладного опису)» [Марусенко, 233].
- Крута, Крутий, Крутенька, Крутенький** — численні гідроніми в різних регіонах України [СГУ, 294—297]. Назви виникли внаслідок субстантивзації та онімізації відповідних форм прикм. *крутий* «майже прямовисний, стрімкий; урвистий, прямовисний (про берег, стіну урвища)» [СУМ 4, 373].
- Крюків** — річка, п. Сноу п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Крюківка*, *Дирчинка* (ХІХ ст.), *Крюкова*, *Дума* (1898), *Крюковъ*, *Руда*, *Мокроусовка* (1913) [СГУ, 298]. Гідронім виник, імовірно, через посередництво мікротопоніма як посесив на *-ів* від антропоніма *Крюк*. Нульове закінчення й корен. наголос не дозволяють пов'язувати його з формою відн. прикм. на *-овъ* або *-ова*, похідного від ГТ *крюк* «звивина, меандра, поворот річки» [Мурзаев, 307]. Істор. назва *Дума* має ту саму основу, що й *Думка* (див.). Заст. гідронім *Дирчинка*, очевидно, утворено за допомогою суф. *-инк(а)* від дієсл. *дирчати*, *дирчати* «деренькотити» з основою вигука *дир*, що імітує відповідний прир. звук [ЕСУМ 2, 74]. Кол. назва *Мокроусовка* постала внаслідок трансонімізації втраченого мікротопоніма або ойконіма з суф. *-овк(а)* в релят.-посес. функції та основою антропоніма *Мокроус*. Гідронім *Руда* є семант. утворенням від ГТ *рудá* (див. *Рудá*).
- Крючок** — 1) заплавне оз., Мен. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 2, 247]; 2) струмки в бас. Псла й Сіверськ. Дінця [СГУ, 298—299]. Гідроніми виникли семант. способом від демінутива *крючок* з основою ГТ *крюк* «звивина, меандра, поворот річки» [Мурзаев, 307].

- Кубалач** — 1) найвища точка Внутрішн. пасма Кримськ. гір, Білогір. р-н у Криму; 2) бот. заказник держ. значення, що охоплює зх. схил та вершинну масиву *Кубалач* [ГЕУ 2, 248]. Оронім тюрк. походження. Його пояснюють як суф. утворення від кр.тат. *kibe* «купол, склепіння» [Бушаков, 137]. Назва бот. заказника постала способом трансонімізації суміж. ороніма.
- Кугурлуй** — заплавне оз., Ізмаїл. р-н Одес. обл [ГЕУ 2, 248]. Формальні показники назви свідчать про її сх.ром. походження. Очевидно, вона виникла за допомогою молд.-рум. форманта *-луй* у релят.-посес. функції від рум. *cisoagă* «журавель» (див. [Чучка, 311]), в основі якого відбулася сингармонізація голосних і перехід *-к- / -г-*.
- Кудашівське родовище граніту** — родовище, Криничан. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 248]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з етимол. прозорими ГТ й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від суміж. відантроп. ойконіма *Кудашівка* [АТП, 84].
- Кудрявівка** — с-ще міськ. типу, Веселинів. р-н. Миколаїв. обл.; засн. 1910 р., до 1920 — *Колосівка* [ГЕУ 2, 248]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізви. *Кудрявцев*, що належало місц. ентузіасту-землеміру [Янко, 201]. Істор. назва *Колосівка* мотивована апелятивом *кóлос* «судвіття злаків» або відповідним антропонімом.
- Кузійський заказник** — ландша. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 249]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від назви потоку *Кузій* [ГЕУ 2, 249]; пор. ще потік *Кізій / Кузій* у Хуст. р-ні на Закарпатті [СГУ, 262].
- Кузнецівськ** — місто, Рівн. обл.; засн. 1977 р. у зв'язку з будівництвом Рівн. АЕС на місці с. *Вараш* [ГЕУ 2, 249]. Ойконім виник як мемор. назва за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від прізви. відомого радян. розвідника *М. І. Кузнецова*, який діяв і загинув на Рівненщині. Назва с. *Вараш*, яке передувало місту, очевидно, є семант. утворенням від запозиченого з угор. мови укр. діал. *városh* «місто», що могло зазнати антропонім. впливу; пор. прізви. *Вараш* на Буковині [СПЧ, 66], назву к. с. *Варашівка* в с. Хімчин Косів. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорака 2011, 73].
- Куйбишеве** — с-ща міськ. типу: 1) Запоріж. обл. [АТП, 176]; засн. 1782 р. під назвою *Кам'янка*, у 1926—1930 — *Першотравненве* [ГЕУ 2, 249], *Куйбишево* (1981) [СЭС, 674]; 2) Бахчисарай. р-н у Криму [АТП, 259]; *Албат* (до 1935) [ГЕУ 2, 249], рос. *Куйбишево*. Ойконіми виникли як мемор. назви через можливе посередництво відповідних ергонімів унаслідок конверсії прізви. відомого радян. діяча *В. В. Куйбишева*. Тимчасова радян. назва с-ща на Запоріжжі постала також як меморіальна способом субстантивізації форми сер. роду відн. прикм. *Першотравне́вий* (< *Пéрше Тра́вня*), а первинний ойконім — унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Кам'янка* [ГЕУ 2, 249]. Істор. ойконім *Албат* у Криму тюрк. походження. У його основі етнонім *албат* — назва середньовічного народу керейтів з монг. витокми, що є залишком означення в структурі кол. ізафету; пор. монг. *albat* «кріпосний, данник», монг., д.тюрк *alban* «повинність, шарварок» [Бушаков, 77].
- Куквінський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Пирятин. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 2, 250]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-(ин)ський* з основою незафіксованого топоніма.
- Кукул** — 1) гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Кукуль*, *Kukul* (1882), *Кукул* (1899); 2) хребет, там само; *Кукуль*, *Kukul*, *Kukul* (1882) [Габорака, 200—201]. Назву гори кваліфікують як оронім рум. походжен-

- ня, утворений семант. способом від ГТ *sicul* (< *sisă* «одинокий пагорб, що підноситься на площині» + суфікс-артикуль *-ul*) [Габорац, 200]. Назва суміж. гірського хребта постала способом трансонімізації зазнач. ороніма; пор. віддемін. оронім *Кукулік* у Верховин. р-ні [Габорац, 201].
- Куликів** — с-ще міськ. типу, Нестеров. р-н Львів. обл. [АТП, 286]; відоме з кін. XIV ст. [ГЕУ 2, 250], *Kulikow*, укр. *Ку́ликів* (1883) [SGKP 4, 863]. Ойконім виник як посесив на *-iv* від антропоніма *Кулік*; пор. нп *Кулики* (3), ще 2 сс. *Куликів*, *Куликівка* (7) [АТП, 652].
- Куликівка** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 541]; відоме з 2-ї пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 250], *Куликівка* (1981) [СЭС, 676]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ivk(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Кулік*.
- Куліничі** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1679 р. [ГЕУ 2, 251]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізви. *Кулінич*.
- Ку́льна** — річка, п. Чорної л. Тростянця п. Ягорлика л. Дністра; *Kulna*, *Toralá* (1883), *Кульна*, *Toralá* (1960—1965); пор. нп *Топали* і кол. с. *Кульна* Красноокн. р-ну Одес. обл. [СГУ, 301]; як *Кульна* п. Тростянця; *Монзеловка* [ГНП, 55]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. з суф. *-н(ий)*, в основі якого апелятив *куль* «обмочений сніп жита або пшениці, що використовується для покрівлі», діал. «в'язка комишу», поширений у сх. слов. мовах [ЕСУМ 3, 136]. Молд. (від *колуни* «дикі коні») або тюрк. (від *кулан* «дикий осел», іноді «дикий кінь») походження назви малоїмовірне [ГНП, 55; Янко, 201]. Парал. назва *Toralá* постала способом трансонімізації суміж. відантроп. ойконіма *Топали* (< тюрк. *топал* «каліка» [Радлов III/2, 1222]). Місц. *Монзеловка* трактують як відантроп. утворення на *-овка* [ГНП, 55; Вербич 2013, 70], яке могло бути первинним мікротопонімом.
- Кумá** — річки (3) на Поділлі, Запоріжжі та Полтавищині [СГУ, 301]. Гідроніми сформувалися внаслідок слов'янізації за допомогою закінч. *-а* тюрк. за походженням назв, що виникли семант. способом від загальнотюрк. ГТ *кум* «пісок» [Радлов II/1, 1043]; пор. паралелі в ін. мовах [Мурзаев, 313—314]. Зміна грам. ознак гідронімів зумовлена їхнім узгодженням з номенкл. іменем *річка*, а також асоціат. зв'язком із загальноновживаним апелятивом *кума́*.
- Куп'янськ** — місто, Харків. обл. [АТП, 450]; відоме з 1655 р. [ГЕУ 2, 251] як сл. *Купенка* (до 1756) [Абдула, 82], сл. (м.) *Купянка* (1773), *Куплянкъ* (1786) [СГУ, 303], як відоме з 1685 р., *Купянск* (1981) [СЭС, 680], *Купецький*, *Купчинка*, *Купенка*, *Куп'янка*, *Купенськ*; пор. ур. *Купенка* [Янко, 201], р. *Куп'янка* п. Осколу л. Сіверськ. Дінця, на якій лежить місто [СГУ, 303]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від істор. назви м. *Купенка* / *Купянка*, що постала способом трансонімізації назви суміж. ур. *Купенка* або р. *Купянка* (1773) [СГУ, 303], в основі якої ГТ *кूपина* «горбик на луці чи болоті, порослий травою або мохом, зелень на ньому; кущ»; пор. діал. *куп'є*, *куп'я* (зб.) «купи на болоті», бот. діал. *купена* «купина» [ЕСУМ 3, 146, 147]. Варіанти ойконіма зумовлені використанням різних слівотв. афіксів з можливим асоціат. впливом похідних від *купувати*.
- Куп'янськ-Вузловий** — *Куп'янськ*. м / р Харків. обл. [АТП, 433]; засн. 1895 р. [ГЕУ 2, 251]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного *Куп'янськ* (див.) означення у формі відн. прикм. *вузловий* з основою апелятива *вузол* «місце, де сходяться, перехрещуються колії, лінії тощо» [СУМ 1, 784] (с-ще належить до основних зал. вузлів України).
- Курахівка** — с-ще міськ. типу, Селидів. м / р Донец. обл. [АТП, 103]; засн. 1924 р. [ГЕУ 2, 252]. Ойконім перенесено із суміж. с. *Курахівка* (суч. с. Зоряне). У

- його основі прізви. землевласника *Курахова* [Янко, 202], до якого приєднано суф. *-к(а)*, що разом з *-ів-* виражає релят.-посес. значення.
- Кура́хове** — місто, Марі'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119]; засн. 1936 р. у зв'язку з будівництвом ДРЕС; *Курахівдресбуд* (до 1943), *Курахівдрес* (до 1956) [ГЕУ 2, 252], рос. кол. *Кураховстрой*, *Кураховгрес* [Янко, 202], суч. *Курахово* (1981) [СЭС, 681]. Суч. ойконім виник унаслідок усічення попереднього *Курахівдрес* і приєднання до його основи закінч. *-е* (рос. *-о*), що оформило назву поселення за моделлю посесивів на *-ове*. Істор. назви постали як складноскороч. утворення від основи ойконіма *Курахівка* (див.) унаслідок приєднання відповідно видабrevіатурного *-дрес* (< ДРЕС) і кореня *-буд* (у первинній назві); пор. *Курахівське водосховище*, *Курахівська ДРЕС* [ГЕУ 2, 252].
- Курга́н Мечётний** — вершина Донецьк. кряжу в межах Луган. обл., на пн. зх. від м. Ровеньки [ГЕУ 2, 252]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімизації словосп. з опорним ГТ *курга́н* «горб, гірка, що нагадують насип» [СУМ 4, 407] й означенням у формі відн. прикм. на *-ний*, похідним від апелятива *мечётъ* «молитовний дім у мусульман» [СУМ 4, 697].
- Кури́лівка** — с-ще міськ. типу, Царичан. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 95]; засн. у сер. XVIII ст. [ГЕУ 2, 252], *Куриловка* (1859) [ЕК]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Курило*, який пояснюють як д.укр. варіант офіц. імені *Кирило* [Чучка, 315], хоч не менш імовірним є зв'язок прізви. з діал. *кури́ло* «курільні речі» [ЕСУМ 3, 153].
- Кури́ця** — річка, л. Терна п. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Курочка*, *Цыпка*, *Кочка*, *Щелковица* (1913) [СГУ, 303]. Назва ізольована в гідронімії України. Очевидно, вона пов'язана з численними гідронімами, що мають основу *Кур-* і поширені на пн.рос. та сибір. землях: р. *Кур*, на якій лежить м. *Курськ*, кілька назв рр. *Курья* в різних регіонах РФ, *Курейка*, *Курка*, *Курица*, *Курица Большая*, *Курица Малая*, *Курица Гнилая*, які виводять від д.рус. *курья* «затока, заплава» нез'ясованого походження, спорід. з рос. *курейка*, *курка* — «загальні назви безіменних річок» [Мурзаев, 321—322]. Зміна акцент. моделі твірного ГТ *курья* в гідронімі *Куриця* з суф. *-иц(я)* в топонім. функції зумовлена асоціат. впливом назви птаха *ку́рка*, *ку́риця* (пор. *Цыпка*). Менш імовірне виникнення назви р. *Куриця* від апелятива *ку́ра* «курава, зав'рюха», пов'язаного з дісл. *ку́рити* «палити; димити; підіймати пил; мести (про сніг) тощо» [ЕСУМ 3, 153].
- Куркула́к** — балка; п. Чингулу п. Молочної, вп. в оз. Молочне в Запоріж. обл. (1792); *Куру Кулакъ* (1786); пор. с. *Верхній Куркулакъ* (1864) і х. *Куркулакъ* (сер. XIX ст.) [СГУ, 303]; як річка *Куркула́к* [ГЕУ 2, 252]. Назва тюрк. походження, виникла складанням основ тур. *куру* «сухий, порожній, виснажений» і тур. *кулак* «вухо; частина предмета, що видається, виступає» [Радлов II/1, 926, 970] (пор. варіант *Куру Кулакъ*) за ознакою «подібна до вуха або у формі виступу балка (річка), що пересихає»; пор. характеристику особливостей річки як такої, що влітку на значній частині течії пересихає [ГЕУ 2, 252].
- Куруша́н** — балка, п. Крульмана л. Молочної, вп. в Азовське море; *Курашанъ* (1883), *Куру Джуюшанъ* (1787); пор. с. *Курошани* Токмац. р-ну Запоріж. обл. [СГУ, 304]; як річка *Куруша́н* [ГЕУ 2, 253]. Назва тюрк. походження. У її основі тур. *куру* «сухий, порожній, виснажений» і *шан* = *ян* «сторона» [Радлов IV/1, 21].
- Куте́йникове** — с-ще міськ. типу, Амвросіїв. р-н Донец. обл. [АТП, 111]; засн. 1898 р. [ГЕУ 2, 253], рос. *Кутейниково*. Ойконім виник як посесив на *-ов(е)* від антропоніма *Кутейник* (< рос. жарт. *кутейник* «церковник, що полюбляє *кутю*», новг., пск. «дитина, народжена під час різдвяних свят») [ССРФ, 265] або способом конверсії за допомогою *-е* прізви. *Кутейников*.

Куті — с-ще міськ. типу, Косів. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 196]; відоме з 1448 р. [ГЕУ 2, 253], *Кути, Kuty* (1710) [Габорак 2011, 288]. Вважають, що назву перенесено на с-ще на поч. XVIII ст. із суміж. села, що нині має назву *Старі Кути; Kuty* (1427), *Kuthi* (1578), *Kuty stare* (1787), *Старі Кути* (1947) [Габорак 2011, 524], у зв'язку з чим саме воно належить до нп XV ст. Первинний ойконім *Куті* виник унаслідок онімізації ГТ *кут* (у мн.) «вугол, тупик», «гора або віднога гори, що виступає» [Мурзаев, 322], «частина якої-небудь території, місцевості» [СУМ 4, 417]; пор. хороніми *Покуття* (див.), *Буджак* (див.), гідроніми *Інгул* (див.), д.рус. *Уголз*, суч. *Оріль* (див.).

Кутлацька доли́на — дол. на сх. Кримськ. гір, Судац. р-н у Криму [ГЕУ 2, 253]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *долина* й означенням у формі відн. прикм. на *-ська / -цька*, похідного від тюрк. топоніма *Кутлак* < кр.тат. *кутлак* «пасовище» < *кутл* «пасти, охороняти» [Севортян 1980, 108] + суф. *-(л)ак* на позначення місця дії.

Кутне — загальнозоол. заказник держ. значення, Овруц. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 2, 253]. Назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. з суф. *-н(е)*, похідного від ГТ *кут* «вугол, тупик; частина якої-небудь території, місцевості» (див. *Куті*); пор. два ойконіми *Кутище* в Любар. і Малин. р-нах Житомир. обл. [АТП, 141]. Імовірно є її утворення способом трансонімізації незафіксованого суміж. мікротопоніма *Кутне*.

Кучук-Карасу́ — див. *Малá Карасівка*.

Кучурга́н — річка, л. Турунчука, вп. в. лим. Дністра (1957); *Кучурганъ* (1917), *Kurtzahap* (1708), «на урочищъ *Кучурганъ*» (1667), *Курчагай* (1774), *Kurtschagan* (1788), *Курчаганъ* (1878—1882), *Кучугуран* (1960—1965); пор. нп. *Кучурган* у Роздільн. і Великомихайлів. р-нах Одес. обл. [СГУ, 306]. Назва тюрк. походження, виникла за допомогою суф. *-ган* (< *-gan*) на позначення опредметненої ознаки, вираженої твірним *göcür-*, *кѳчур-* «переміщати, переселяти» [Севортян 1980, 91]. Первинно вона стосувалася урочища, в якому протікає річка і могли зупинятися тур. переселенці, тому важко визначити напевно, чим конкретно мотивований топонім: проточним характером води, що переміщається, рухається, чи місцем, де відбувалося переселення кочівників; пор. похідні складені топоніми *Кучурганська рівнина*, *Кучурганський лиман* [ГЕУ 2, 254]. Походження гідроніма від тюрк. *курча* «опоясати, оточити», яке виділяють на підставі варіанта *Курчаганъ* за ознакою «межове значення річки» [ГНП, 56], видається менш імовірним з огляду на пізн. фіксації похідних з основою *Курча-* порівняно з конструкцією «на урочищъ *Кучурганъ*» (огляд ін. етимологій див. у [Вербич 2013, 71]).

Куш-Кая́ — гірська вершина Головн. пасма Кримськ. гір, на сх. Бабуган-яйли в Криму [ГЕУ 2, 254]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з компонентами *куш* «птаха» [Радлов II/1, 1022], що виконує роль означення, і *ка́я* «скеля» (див. *Бешка*) за ознакою «пташина скеля».

Кушугу́м — 1) с-ще міськ. типу, Запоріж. р-н і обл. [АТП, 175]; засн. 1770 р.; кол. *Кушугумівка*, *Велика Катеринівка* [ГЕУ 2, 254]; 2) річка, л. Дніпра в Запоріж. обл.; *Кошугум*, *Кошогум*, *Кучугум* (1913), *Кутучума* (1913), *Кучугумка*, *Кучугумовка* (1779), *Корцювате*, *Різничка*, як назви окремих частин річки *Великий Кушугум*, *Гнилий Кушугум*, *Малий Кушугум*, *Кривий Кушугум* (1967); пор. суміж. оз. *Кушугум*, *Кошум*, лим. *Кушугумівський*, нп *Кушугум*, *Кушугумівська дорога* [СГУ, 307]. Гідронім виник за допомогою тюрк. іменного суф. *-ум* від *кушук / кошук* «змішаний» з основою *кушу* «з'єднання» [Радлов II/1, 1028] за ознакою «місце злиття

річок». О. С. Стрижак вважає первинним незафіксований варіант **Кушум* / **Кошум*, утворений від тюрк. *куш* «додавати, добавляти, приєднувати» за допомогою афікса *-ум*, а *Кушугум* — народноетимол. формою зі встав. *-г-* на місці зияння перед *-ум-* за зближенням з *ум* «розум» [Стрижак 1967, 36—37], що видається менш імовірним. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.

Куюктук — один з найбільших о-вів у зат. Сиваш, Херсон. обл. [ГЕУ 2, 254]. Інсулонім тюрк. походження, виник складанням основ кр.тат. *küyük* «горілий» і *tur* «султан, бунчук», д.тюрк. «прапор» [Бушаков, 114, 153], очевидно, за ознакою «пожежа, яка сталася на о-ві, де стояла свита султана з відповідними атрибутами».

Куяльник — лим. закритого типу на пн. бер. Чорн. моря, Одес. обл. і межі Одеси; *Куяльницький лиман*; у нього вп. р. *Великий Куяльник* [ГЕУ 2, 254]. Гідронім *Куяльник* виник, очевидно, як спільна назва на позначення лиману і бас. р. *Великий Куяльник*, яка впадає в лиман. Його походження остаточно не з'ясоване (див. *Великий Куяльник*).

Л

Ладан — с-ще міськ. типу, Прилуц. р-н Чернігів. обл. [АТП, 545]; засн. 1619 р. [ГЕУ 2, 255]; кол. *Ладин* [СГУ, 308]. Ойконім не має певної етимології та широких зв'язків в укр. і слов. топонімії. Спорід. виглядає назва с. *Ладанці* Перемишлян. р-ну на Львівщині [АТП, 288], що походить від катоїконіма *ладанці* «вихідці з *Ладана*» (можливо, чернігівського). Суч. його форма, очевидно, виникла за асоціацією до апелятива *ладан* «ароматна смола» на основі відантроп. назви *Ладин* (< *Лада* + *-ин*), яка, імовірно, є первинною. З нею може бути спорід. назва с. *Ладинь* на Волині, яку пояснюють як давнє похідне на *-инь* від багатозначного кореня *Лад-* / *лад-* без указівки на його семантику та мотивац. ознаку [Шульгач 2001, 76]. За умови первинності нині актив. варіанта *Ладан* мотивац. могла бути ознака, виражена прикм. *ладний* «гарний, красивий, акуратний і т. ін.», що зазнав пд.слов. впливу: серб., хорв., макед. мовам притаманний встав. *-а-* на місці етимол. *-ь-* у прикм. на зразок серб. *хладан* «холодний» (< псл. **holdьnъ*); пор. с. *Ладне* Близнюк. р-ну Харків. обл. [АТП, 437], сс. *Ладна*, *Ладне* < *ладну* «велике, гарне (село)» в Польщі [NMP 6, 257—258]. Ономасти звертають увагу на поширеність у сх.слов. гідронімії архаїч. основи *Лад-* < псл. **Ol-da* < і.е. **elda-* / **oldo-* «текти; потік», що могла відбитися в пол. ойконімі *Łada* [NMP 6, 257; Babik, 161] і в назві смт *Ладан*, кол. *Ладин*; пор. суміж. р. *Ладинка* в бас. Сули, р. *Ладичя* в бас. Прип'яті й с. *Ладинка* в бас. Десни в Чернігів. обл. [СГУ, 308].

Ладіжин — місто, Тростянець. р-н Вінниц. обл. [АТП, 30]; відоме з 1362 р. [ГЕУ 2, 255], *Ładyżyn* (1884) [SGKP 5, 569], *Ладьжин* (1981) [СЭС, 691]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від прізви. *Ладіга* з основою діал. *ладіга* «велика скибка (хліба)» [ЕСУМ 3, 181], рос. *ладыга* «щиколотка»; безпосереднім мотивац. значенням антропоніма було вживане в рос. діал. *ладыга* «ледарь; брехун» [ССРФ, 271]; пор. суміж. *Ладіжинське водосховище*, *Ладіжинська ДРЕС* [ГЕУ 2, 255], нп *Ладіжинське*, *Ладіжинські Хутори* у Вінниц. обл., *Ладіжинка* в Черкас. обл. [АТП, 655], с. *Ладиги* і р. *Ладіжка* в Хмельниц. обл. [СГУ, 308].

Лазурне — с-ще міськ. типу, Скадовськ. р-н Херсон. обл.; відоме з 1803 р.; кол. *Новоолексійка* (до 1975) [ГЕУ 2, 256], рос. *Лазурное*. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду поет. *лазурний* «яскраво-синій, блакитний» [СУМ 4, 437]; пор. с. *Лазурне* Алушт. м / р у

- Криму [АТП, 257], *Лазурний берег* на Середземн. морі у Франції [СЭС, 691]. Істор. ойконім утворено складанням основи прикм. *новий*, що вказував на час заснування поселення, й назви с. *Олексіївка*; пор. 57 таких ойконімів в Україні, з яких 4 в Херсон. обл. [АТП, 689].
- Ланівці** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. обл. [АТП, 422]; відоме з 1444 р. [ГЕУ 2, 259], *Лановці* (1981) [СЭС, 695]. Ойконім виник семант. способом від катойконіма *ланівці* з основою назви пос. *Лани* чи *Ланівка* [АТП, 655] або від групової назви людей *ланівці* «ті, що поселилися в *лани*»; пор. р. *Ланна* (див.) і суміж. с-ще *Ланна* в Карлів. р-ні Полтав. обл. [СГУ, 309—310].
- Ланна** — річка, л. Орчика л. Орелі л. Дніпра; *Ланная* (1782), *Ланка* (1913); пор. с-ще *Ланна* Карлів. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 310]. Гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду незафіксованого відн. прикм. **ланный* «лановий» з основою ГТ герм. походження *лан* «поле, нива», ст. *ланъ* «одиниця виміру орної землі (1386—1418); орна земля (1443)» [ЕСУМ 3, 189—190]. Варіант назви р. *Ланка* постав від апелятива *лан* за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції або є наслідком граф. помилки в основній формі гідроніма.
- Ланчин** — с-ще міськ. типу, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; відоме з X ст. [ГЕУ 2, 260], *Lanczin* (1400), *Lanczun* (1658), *Lanczun* (1787), *Ланчин* (1947) [Габорака 2013, 448]. Походження ойконіма пов'язують з назвою ур. *Ланок*, у якому лежить с-ще [Янко, 205]. Така етимологія приймається з мотивац.-семант. погляду, але сумнівна з формального і з урахуванням відсутності в місц. матеріалах відповідної назви урочища в смт *Ланчин* (див. [Габорака 2013, 448]). Ойконіми на *-ин* виникають від *а*-основ, тому твірний топонім повинен був мати форму **Ланка*, похідну від ГТ *лан*, яка, можливо, існувала, але не зафіксована; пор. р. *Ланка*, *Ланна* (див.). Імовірнішим видається відантроп. походження назви, що могла постати як посесив на *-ин* від прізви. *Ланка*, яке утворено на основі однієї з неопіц. форм давн. слов. імені *Ланьо* або *Лань*, *Ланъ*, співвідн. з *Милан*, *Харлан* та ін.; пор. антропоніми *Янъ Ланка*, *Waszil Lan*, *Vanjo Lancko*, лемк. прізви. *Ланко*, пд.слов. *Ланьо*, *Ланко*, угор. *Lancza* тощо [Чучка, 326] (див. ще [Габорака 2013, 448]).
- Ланата** — найвища вершина Ялтинської яйли в Криму; пор. на сх. від вершини — перевал *Ланата-Богаз* [ГЕУ 2, 260]. Оронім пояснюють як іншомовну назву, утворену за посередництвом тур. *lapada* «шавель туполистий» від н.гр. *λάπατα*[v] [Бушаков, 114], суч. наголос якого закріпився під впливом прикм. *лапаний* «великий, широкий». Назва суміж. перевалу виникла синтакс. способом унаслідок приєднання до ороніма *Ланата* кр.тат, тур. *boğaz* «горло; ущелина, гірський прохід, перевал; протока» [Бушаков, 88].
- Ларине** — с-ще міськ. типу, Пролетарська р / р. Донец. обл. [АТП, 103], нині Будьоннівська р / р.; засн. 1872 р. [ГЕУ 2, 260]. Ойконім виник унаслідок конверсії посес. основи прізви. *Ларин* та приєднання закінч. *-е* для її узгодження з номенкл. іменем *село, селище*.
- Ласпі** — скелі на узбережжі *Ласпинської бухти*, на зх. Пд. бер. Криму; *Илляс-Кая* [ГЕУ 2, 260]. Оронім гр. походження, у його основі н.гр. ГТ *λάσπη* «грязь, твань, болото, мул» [Бушаков, 67], семантика якого вказує на те, що первинно назва стосувалася відповідної частини узбережжя або й усієї *Ласпинської бухти*, яка нині має похідну складену назву з опорним ГТ *бұхта*; пор. думку А. О. Білецького, який вважає оронім первинним гідронімом, що виник від гр. топоніма *Ласпі* «багно» [Білецький, 40]. Парал. оронім сформувався на основі тюрк. *кая* «скеля» (див. *Бешка*) й, очевидно, антропоніма *Илля*, який може бути залишком від імовірно гр. назви ц. чи мон. *Св. Іллі* на одній із скель (див. *Ай-Пемпи*).
- Латориця** — річка, л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю; *Latharcha* (1248), *Lotrucha*, *Loturcha* (1270), *Laturcha* (1282—1379), *Latorica*, *Латорица* (30-і рр.

- ХХ ст.), *Латориця*'а (1972); пор. ур. *Sucha Latorica*, *Суха Латориця* (сер. ХІХ — поч. ХХ ст.) [СГУ, 310]. Різні погляди на походження гідроніма *Латориця*, що має рідковживаний відповідник у бас. Стиру, проаналізував В. П. Шульгач, який пояснює назву як архаїч. слов'янізм, що виник за допомогою суф. **-ica* в демін. функції від топооснови *Латор-* / *Лотор-* / *Лотр-* або в гідронім. функції від відповідного апелатива з основою псл. **lotiti* / **latiti* / **letēti* «летіти; швидко, стрімко рухатися (про воду); гнати, переслідувати» за допомогою експрес. іменник. суф. **-ar-* / **-or-* / **-ur-* / **-zr-* / **-yr-*; пор. рум. топоніми *Lotrul*, *Lotritta*, *Latorița*, гідроніми *Льторица*, *Oltu*, ст. *Alutus*, геогр. назви *Латара*, *Латера* (суч. *Lattes*) на території Франції, рр. *Лотара*, *Лотарь*, *Лотырка*, ойконім *Латорь* у европ. частині Росії [Шульгач 1993, 60—62], що є ром.-кельт.-слов. паралелями з можливими і.е. витоками.
- Лебедін** — місто, Сум. обл. [АТП, 396]; засн. 1652 р. [ГЕУ 2, 261], за ін. джерелами згадується як сл. *Лебединъ* під 1651 р. [Іваненко, 109], *Лебедін* (1981) [СЭС, 701]. Ойконім пояснюють як посесив на *-ин* від антропоніма *Лебеда*, відомого в укр., рос., пол. мовах [Іваненко, 109]; пор. ще 3 нп *Лебедин*, *Лебединка* (2), *Лебединське* (2), *Лебединці* (2) в різних обл. України [АТП, 655].
- Лебедячі острові** — група намивних о-вів уздовж пн.-зх. узбережжя Кримськ. п-ва, у мілководній частині Каркінітськ. зат. Чорн. моря [ГЕУ 2, 262]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *острів* у мн. й означенням у формі присв. прикм. *лебедячий* (< *лєбідь*).
- Лелія** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Царичан. р-н Дніпропетров. обл.; *Урочище Лелія* [ГЕУ 2, 263]. Назва, очевидно, виникла способом онімізації апелатива *лелія* «лілія», варіант *лілєя* [ЕСУМ 3, 218] за тією ознакою, що в заплаві р. Орелі, де знаходиться пам'ятка, переважає лучно-болотна рослинність, у якій чільне місце займають лілеї. Парал. назва *Урочище Лелія* постала внаслідок лексикалізації та онімізації відповідного словосп.
- Лєніне** — с-ще міськ. типу, в Криму [АТП, 264]; засн. у кін. ХІХ ст.; *Сім Колодязів* (до 1957) [ГЕУ 2, 264]. Назва виникла як меморіальна внаслідок конверсії псевдоніма вождя Жовтневої революції *В. І. Лєніна* за допомогою закінч. *-е*, яке узгоджує ойконім з номенкл. іменем *селище*. Істор. назва постала способом лексикалізації та онімізації словосп. з числ. *сім* у символ. значенні «множинність» і ГТ *колодязь* у мн. Можливо, *Сім Колодязів* — це калька втраченого тюрк. *Джеті-Кудук* < *jeti* / *джети* «сім» і *кудук* «колодязь» [Мурзаев 1996, 94, 219].
- Лєнінське** — с-ще міськ. типу: 1) Свердловськ. м / р Луган. обл. [АТП, 61]; засн. 1900 р., до 1936 — *селище шахти № 9*, до 1944 — *селище шахти ім. Лєніна* [ГЕУ 2, 264], *Лєнінское* (1981) [СЭС, 710]; 2) Дзержинськ. м / р Донец. обл. [АТП, 103]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ське* з антропонім. основою ергоніма «шахта ім. Лєніна». Топоніми та ергоніми з основою *Лєнін-* належать до найпродуктивніших ВН радян. доби [АТП, 656]. Описова назва поселення на Луганщині первинно функціонувала як указівка на його належність шахті №9.
- Лєнківці** — с-ще міськ. типу, Кельменец. р-н Чернівець. обл.; згадується 1488 р. як *Ленцовичеве село* [Янко, 207]; за ін. джерелами відоме з ХVІ ст. з двома назвами: *Макарева Лука* (1559), нині х. *Макарівка*, і *Линкова* (1584); *Ленкзюць* (1670), *Ленкзюцьй* (1817), *Ленковцы* (1859) [ТСРЧО, 33]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації катойконіма *лєнківці* «жителі або вихідці з хутора, луки *Линкова*» (< чол. імені *Линко* або *Линок*), у назві якого ненаголош. *-и-* перетворився в артикуляційно бл. *-е-*. Посесив на *-еве-* в складеній назві 1488 р. постав на основі патроніма *Ленцович(і)* з твір-

- ним антропонімом *Линко* / *Ленко*; пор. закарп. прізви. *Ленько́, Линько́, Ленко*, що виникло від здріб.-пестл. *Ленько́* (< *Лень, Леньо, Лен*) [Чучка, 334]. Парал. назва XVI ст. *Макарова Лука* постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лука́* і посесивом на *-ова* від чол. імені *Мака́р*.
- Лєснів** — гірська вершина Покутсько-Буковинських Карпат, у межах Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 265]. Оронім виник, очевидно, як посесив на *-ів* з основою *Лєсн-* зх.укр. або пол. антропоніма; пор. пол. *Leśny* (< *leśny* «лісовий»), *Lesn-ow, Lesn-ów* [Rymut 2, 9]. Можливо, форма чол. роду посесива узгоджена з ГТ *нік, горб, хребет* або з апелятивом *пункт* (тригометричний), що називає відповідну споруду на вершині (на ній стоїть тригометричний пункт).
- Лєта** — річка, л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра; *Лєта* (1888) [СГУ, 312]. Гідронім пояснюють як семант. утворення від псл. **leta* «потік, рух (води)», що парал. з **letъ / *leto* є віддісл. ім'ям з основою псл. **letěti* «легіти, швидко текти» [Шульгач 1993, 84—85]; пор. фразеологізм *канути в Лєту* «швидко і назавжди зникнути».
- Лєтїчів** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 486]; *Лєтїчев* (1378), *Lathiszow* (1446), *Letyczow* (1493), *Latyczow* (1548), *Leticzow* (1630—1650), *Лєтїчевъ* (1653), *Лєтїчів* (1926), *Лєтїчів* (1938) [Торч.-Торч., 273]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-евъ*) від прізви. *Лєтїч* з основою поширеного в Зх. Україні імені *Лєта* [Чучка, 335]; пор. суміж. *Лєтїчівська рієніна* [ГЕУ 2, 265].
- Лєшнівський за́казник** — бот. заказник держ. значення, Бродів. р-н Львів. обл. [ГЕУ 2, 266]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Лєшнів* [АТП, 276].
- Льбідь** — річка, п. Дніпра в м. Києві; *Льбедь* (під 968), *Льбедь* (1878), *Льбедьъ, Льбядь* (1892), *Льбидь* (1802), *Lebeda, Лебѣдь* (1878—1882), *Lybed'* (1870) [СГУ, 313], д.рус. *Льбѣдь, Льбедь* (1151) [ЕСЛГНПР, 83]. Гідронім виник унаслідок онімізації псл. **lybědy* «багнисте місце» (< псл. **lyb-* «вода» + суф. **-ědy*), що має генет. зв'язки з ін. і.е. мовами [ЕСЛГНПР, 83—84], де і.е. **lu(b)-* «бруд, сміття; забруднити» [Железняк 2014, 69]. Літоп. пов'язування гідроніма з іменем дівчини є наслідком пізн. переосмислення, зумовленого персоніфікацією річки; пор. біля її гирла підвищення з назвою *Дівич-гора* [ЕСЛГНПР, 83—84; Железняк 2014, 78—80].
- Лиман** — 1) заплавне оз., Зміїв. р-н Харків. обл.; 2) с-ще міськ. типу, Зміїв. р-н Харків. обл.; відоме з 1682 р. [ГЕУ 2, 266]. Лимонім постав унаслідок онімізації ГТ *лиман* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря» [СУМ 4, 485], а суміж. ойконім — способом трансонімізації назви озера.
- Лиманське** — с-ще міськ. типу, Роздільн. р-н Одес. обл. [АТП, 334]; засн. наприкін. XVIII ст., до 1944 — *Зельці* [ГЕУ 2, 266]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ське* з основою ГТ *лиман* (с-ще лежить на бер. *Кучурганського лиману*). Істор. назва постала способом трансонімізації форми мн. родової назви людей на прізви. *Зельц*, в основі якого апелятив нім. походження *зельц* «вид ковбаси» [ЕСУМ 2, 258].
- Ліменська до́ліна** — міжгірна дол. у пд.-зх. частині Пд. бер. Криму [ГЕУ 2, 266]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *до́ліна* й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* з основою назви с. *Лімена* або укріплення *Лімена-Кале* на г. Кішка [Бушаков, 67], похідної від ст.гр. *λιμέν(ον), λιμένας* «бухта» [ЕСУМ 3, 233].
- Линовець** — оз. карст. походження в групі Шацьких озер, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 266]; *Ліновець* [СММПЗУ 2, 13]. Лимонім пояснюють за ознакою «озеро, у якому водяться лини» [СММПЗУ 2, 13]. Імовірнішим є його

походження у зв'язку з назвами рр. *Лино́виця* п. Удаю п. Сули л. Дніпра, *Лінка* пр. Самари л. Дніпра, потоків *Ліневець*, *Лінієчик* на Закарпатті [СГУ, 313—314], апеллятивами *лино́вище* «скинутий під час линяння верхній покрив деяких живих істот», діал. *ліно́вище* «тс.; старий поношений одяг», *ліно́виця* «скинута гадюкою шкіра», *ліно́висько* «суха шкіра змії», які виникли в псл. гнізді **linjati*, **linati*, **linēti* «тратити сили, слабнути; втрачати шерсть» [ЕСУМ 3, 236—237] від відн. прикм. на **ovz* з основою ГТ **linz* / **lěnz* або **lina* / **lēna* «місце збирання талої води, що стрімко сходить зі схилів»; пор. укр. діал. *полінь* «вода під тонким шаром снігу або льоду», *линкій* «відсирілий, вологий», *линкуватий* «вологуватий», ст.пол. (з укр.) *lynać* «потекти струменем; виливати», гідроніми *Ліна* (*Льна*), *Лінина* та ін. [Лучик, 34—37].

Лино́виця — с-ще міськ. типу, Прилуд. р-н Чернігів. обл. [АТП, 545]; відоме з 1629 р. [ГЕУ 2, 266]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. р. *Ліно́виця* [СГУ, 314]. Перенесення наголосу з гідронім. суфікса на твірну основу зумовлене впливом акцент. моделі спорід. апеллятивів *лино́вище*, *ліно́вище*, *ліно́виця* (див. *Лино́вець*).

Лі́па — річки: 1) л. Дністра; *Lipra* (1477, 1501), *Lyra*, *Lipaczarni* (1504); 2) л. Розтоки п. Лужанки пр. Сірки п. Дністра; пор. нп *Ліпа* Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; 3) л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. і Рівн. обл.; *Ліпа* (1887) «при р. *Липъ*» (1890) [СГУ, 314]. Гідроніми та ін. розряди топонімів з основою *Лип-* поширені в різних слов. мовах. Перев. їх пояснюють як семант. утворення від назви дерева *лі́па* (< псл. **līpa* «ліпа»), яке служило орієнтиром на місцевості [Шульгач, 155; Гліаді, 222; NMP 6, 122—124]. Окремі гідроніми *Лі́па* на слов. землях могли бути зумовленими функціонуванням у псл. мові **līpa* як нечленного прикметника [Вербич 2009, 89], що вказував на липкий ґрунт дна або бер. річки (див. *Лі́пець*). Пояснення топонімів *Лі́па* як іллір. назв у зв'язку з і.е. **leip-* / **loup-* / **lip-* «рвати, драти» [Трубачев, 154—155; ЕСЛГНПР, 81] непереконливе з погляду на поширення відповідних назв далеко за межі іллір. впливу, але перетворення і.е. *Līpa* на псл. **līpa*, укр. *Ліпа* можливе [Железняк, 156].

Лі́пець — річка, л. Харкова л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Ліпець* (1721), *Липцы* (1850), *Липчик* (1787), *Липчанка* (1968—1973); пор. м-ко (сл.) *Ліпець* біля гирла річки (1680), *Липцы* (1787), суч. с. *Липці* [СГУ, 314]. Назва постала за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від апеллятива *лі́па* за наявністю відповідних дерев або від архаїч. нечленного прикм. *лі́па* (< псл. **līpa* «ліпуча, липка») за відповідною властивістю ґрунту; пор. ниж.наддніпр. *ліпка* «трав'яниста рослина-ліпучка» [Чабаненко 2, 253], рос. діал. *лі́па* «надокучлива і невідчепна людина» [Даль 2, 253]. Первісно топонім, очевидно, стосувався місцевості на узбережжі річки, де виникло пос. *Ліпець*. Форма *Липцы* у мн. може свідчити про ймовірність функціонування в місц. говірках твірною апеллятива **ліпець* у геогр. значенні; пор. укр. діал. *лі́пець* «ліповий мед» [СУМ 4, 488], рос. *лі́пець* «білий душистий мед, який збирають бджоли з липового цвіту» [Даль 2, 253], демін. назву р. *Липчик* л. *Липця*, бб. *Лі́пчина*, яр. *Липчачий*, прот. *Лі́пка* в бас. Сіверськ. Дінця, р. *Лі́пка* л. Єзуча на Сумщині, р. *Лі́пецька* п. Тилігулу [СГУ, 316, 314].

Лі́півський зака́зник — орніт. заказник держ. значення, Золотоніс. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 2, 267]. Назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Лі́півське* (1799—1801) [Гонца, 144]; пор. численні назви нп *Лі́півка*, *Лі́пове* [АТП, 657], гідроніми з цією основою [СГУ, 314—315].

- Ліпова Долина** — с-ще міськ. типу, Сум. обл. [АТП, 398]; засн. у 1-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 267], *Липовая Долина* (1981) [СЭС, 723]. Ойконім пояснюють як похідний від мікротопоніма *Липова Долина* [Іваненко, 111]. Імовірним є його безпосереднє утворення способом лексикалізації та онімізації словосп. *ліпова долина* за характеристикою місця заснування поселення.
- Ліповець** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 20]; уперше згадується 1545 р. [ГЕУ 2, 267], *Ліповец* (1981) [СЭС, 723]. Ойконім постав унаслідок онімізації ГТ *ліповець* «липовий гай, ліс», утвореного за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від прикм. *ліповий* «обсаджений, порослий липами»; пор. мікротопоніми, ойконіми, ороніми *Ліповець* перев. на Правобережній Україні [СММПЗУ 2, 16; АТП, 657; Габорак, 208; СГУ, 315].
- Ліповецьке озеро** — оз. вулкан. походження, Хуст. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 267]. Лімонім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке*, похідного від суміж. ойконіма *Ліповець* [АТП, 167].
- Лип'янка** — річки: 1) л. Товмача п. Великої Висі л. Синюхи л. Пд. Бугу; *Липянка*; пор. с. *Лип'янка* Шпол. р-ну Черкас. обл.; 2) л. Старовірівки л. Орелі л. Дніпра; *Липянка* (1848), *Lipanka* (1665); 3) у с. Олександрівка Красноград. р-ну Харків обл.; *Липянка* (1863); 4) в Андрушів. р-ні Житомир. обл.; *Лупіака* (1789) [СГУ, 316]; 5) населені пункти на Полтавщині, Харківщині, Черкащині [АТП, 657]. Топоніми виникли за допомогою суф. *-анк(а) / -янк(а)* в релят. функції від збір. *лип'я* «липи» [ЕСУМ 3, 237]. Спочатку вони стосувалися порослої липами місцевості на бер. річок, а потім закріпилися за самими річками і суміж. поселеннями.
- Ліса гора** — 1) вершина горбогірного пасма *Гологори*, біля с. Червоне Золочів. р-ну Львів. обл. [ГЕУ 2, 268]; 2) численні гори (45) в Івано-Франків. обл. [Габорак, 209—210]. Ороніми виникли внаслідок онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* й означенням у формі прикм. *ліса* з геогр. семантикою «позбавлена рослинності; гола (про землю, гори тощо)» [СУМ 4, 490]; пор. пасмо *Гологори*. Регулярність уживання твірного словосп. спричинилася до його лексикалізації на апелят. рівні й функціонування як складеного ГТ: пор. народний ГТ на Кіровоградщині *ліса гора* «горб без рослинності», похідні від нього композити *лисогір* «горб без рослинності», *лисогір'я* «горб, підвищення без рослинності», *лисогора* «гора без рослинності» та синонім. вживання означення цього словосп. *ліса* «місце в полі, де нічого не росте», «горб без рослинності» [СНГТК, 110—111]. Відповідні терміни й топоніми поширені в різних слов. мовах [Мурзаев, 353; Заимов 1977, 127—128; NMP 6, 414], що свідчить про псл. витоки перен. геогр. значення прикм. *лісий* (< псл. **lysz* «лисий; без волосся, з білою плямою» [ЕСУМ 3, 241], який у поєднанні з назвами геогр. об'єктів (найчастіше гір) називав місця, де колись були язичн. святилища, а згодом (з прийняттям християнства) — поганські місця, де відбуваються збори відьом, чортів та ін. нечистої сили; пор. поєднання геогр. і міфол. ознак у поясненні назви вул. *Ліса* в с. Соснина на Волині — «де не селяться жителі і не ростуть дерева» [СММПЗУ 2, 17], негативно-міфол. семантику в бойк. *лісе молоко* «прокисле молоко» [Онишкевич 1, 410].
- Лисець** — с-ще міськ. типу, Тисмениц. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 192]; відоме з 1491 р. [ГЕУ 2, 268], давнє *Мочар*, *Мочар-місто* у формі *Moczar* (1628), *Moczarmiasto*, *Moczar* (1649), *Lisiec* alias *Moczar Miasto* (1649), *Lisiec* (1649), *Moczar seu Lysiec* (1699), *Lysiec* (1717), *Лисець* (1947) [Габорак 2013, 459—460]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ець* у релят.-демін. функції від прикм. *лісий* (про гору, горб без рослинності) або ж від ороніма **Лисець* на позначення підвищення без рослин, де засн. поселення;

- пор. пол. ойконім *Lysiec* [NMP 6, 417]. Істор. назва постала семант. способом від ГТ *мочар* «мокра заболочена низина» [СНГТК, 124].
- Лисичанськ** — місто, Луган. обл. [АТП, 64]; засн. 1795 р. [ГЕУ 2, 268], *Лисичанск* (1981) [СЭС, 724]. Ойконім виник за допомогою суф. *-анськ* у релят. функції від назви б. *Лисіча* в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 316—317], кінц. *-а* в якій спричинилося до «притягування» саме інтерф. *-ан-* у структурі форманта. Припускають, що колись тут була сл. *Лисичий Байрак*, яка лежала в однойменному урочищі, звідки й пішла назва міста [Янко, 209].
- Лисогір** — річка, л. Удаю л. Сули л. Дніпра; *Лисогоръ* (1687), *Лисица*, *Leysokor*, *Лъсогоръ* (1886), *Лисогорка* (1913); пор. с. *Лисогори* Ічн. р-ну Чернгів. обл. [СГУ, 317]. Гідронім виник унаслідок онімізації ГТ *лисогір* «горб без рослинності» [СНГТК, 111], який стосується одного із суміж. підвищень. Від цього самого ГТ у формі мн. семант. способом постав ойконім *Лисогори*. Слововтв. варіант гідроніма *Лисица* утворено способом онімізації діал. ГТ *лісиця* «гола вершина гори», що також виник від прикм. *лісий* з геогр. семантикою [ЕСУМ 3, 241]; пор. оронім *Лисогірка* [Габорах, 212], назву б. *Лисогірська* [СГУ, 317].
- Лисок** — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Долин. р-н Івано-Франків. обл.; *Болото Лисок* [ГЕУ 2, 269]. Назва постала внаслідок онімізації діал. *лисок* «частина болота, острівець, на якому нічого не росте»; пор. волин. *Лисок* з відповідною мотивацією [СММПЗУ 2, 20]. Складений лімфонім *Болото Лисок* указує на заболочений характер місцини, на якій немає рослинності.
- Листувата** — вершина Гринявських гір, у межах Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 269]. Оронім постав унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду діал. *листоватий* «з листям» [ЕСУМ 3, 243], що вказує на наявність рослин на вершині гори.
- Лісянка** — 1) с-ще міськ. типу, Черкас. обл. [АТП, 507]; відоме з 1593 р. [ГЕУ, 269], *Lysianka*, *Lisianka* (1884) [SGKP 5, 302], *Лысянка* (1981) [СЭС, 741]; 2) річки (3) *Лисянка* в Черкас. (2) і Київ. (1) обл. [СГУ, 317]. Назви виникли способом онімізації діал. *лисянка* «гола вершина гори» [ЕСУМ 3, 241].
- Литівський півострів** — рівнинний п-в у зх. частині зат. Сиваш Азовськ. моря, в межах Криму [ГЕУ 2, 269]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *півострів* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від хороніма *Литва*, або заст. етноніма *литва* «білоруси» [ЕСУМ 3, 245].
- Ліхівка** — с-ще міськ. типу, П'ятихат. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 90]; засн. 1740 р. [ГЕУ 2, 270], *Омельникъ-Лиховка* (1750) [Феодосій, 318]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізв. *Лихий* або *Ліхо*. Наголос на першому складі ойконіма свідчить про ймовірніше його походження від другого антропоніма. Істор. назва *Омельникъ-Лиховка* постала способом складання ойконіма з суміж. гідронімом *Омельник* (див.).
- Лівадія** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р у Криму [АТП, 255]; до XVIII ст. включно на місці Лівадії було гр. пос. *Ай-Ян* [ГЕУ 2, 270], *Ливадия* (1981) [СЭС, 717]. Суч. ойконім гр. походження, виник семант. способом від ГТ *λῖβαδιον* «лука, зрошена рівнина», звідки укр. *левада* «присадибна ділянка землі з сінокосом, городом чи садом», діал. «площа біля церкви», діал. *левада* «квітник на городі» [ЕСУМ 3, 206]. Істор. назва *Ай-Ян* також має гр. походження. У її основі гр. *ἅγιος* «святий» і особ. ім'я *Ян* (< *Іоан*) [Білецький, 41], яке було надано місц. монастирю (див. *Ай-Петрі*).
- Лівобережна Україна** — істор.-геогр. назва частини укр. земель на лівому бер. Дніпра (разом з Києвом), яка після 1654 р. перебувала на автономному становищі у складі Російської держави; *Гетьманщина*, *Малая Росія*, *Малоросія*, з 1796 р. — *Малоросійська губернія* [ГЕУ 2, 270]; *Лівобережжя*, сх. частина *Гетьманської держави* (1648—1764) [ЕУ 4, 1307]. Хоро-

нім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі складносуф. релятива з суф. *-н(а)* й основами прикм. *лівий* та ГТ *бéрег* до опорного компонента *Україна* (див.). Мотивац. ознака атрибутива пов'язана з тим, що названа ним частина України лежить на *лівому березі* Дніпра. Синонім. композит *Лівобережжя* виник складанням зазнач. основ і приєднанням до них суф. *-ье* в локал. функції. Парал. назви також мають прозору етимологію: *Гетьманщина* < *гетьманська* (держава) + *-ина*, на стиці яких сформувався міжморф. вузол *-щ-* унаслідок фузії суф. *-ськ-* і *-ин-*; *Малая Росія* — як менша частина Російської імперії, хоч у топонімії основа *Мал-* за наявності відповідної назви з основою *Велик-* має ще значення «давня, первинна».

Лізна — річки: 1) л. Деркулу л. Сіверськ. Дінця л. Дону; *Лізна* (1979), *Лізна* (1965), *Лозна* (1963—1973), *Лозная* (1928), *Лезная* (1850), *Литная* (1900), *Лозовая* (1850), *Большая Лизна* (1863); пор. х. *Лізний* (1965); 2) п. Айдару л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1782); *Лозная* (1900), *Лозняна*, *Лознянка* (1963—1973), *Лиственная* (1934); смт *Лозно-Олександрівка* Білокуракин. р-ну Луган. обл.; 3) п. Айдару; *Лозная* (1934); 4) яр, л. Кам'янки п. Айдару (1979) [СГУ, 319]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *лізний* «той, що має стосунок до лози», в основі якого відбулося закономірне чергування *-о / -і* в новозакритому складі; пор. назву г. *Лізна* [Габорак, 212], назви рр. *Лізниця* (6) з основою *Лізн-* і топоформантом *-иця*, які містять корінь апелятива *лоза*, на що вказують варіанти *Лозниця* [СГУ, 319], ур. *Лізники* в Івано-Франків. обл. [Габорак 2011, 301] < **лізники* «зарості лози».

Лімниця — річки: 1) п. Дністра; *Летница* (1884); 2) п. Дністра; *Ламниця* (1917), *Ламниця* (1957), *Лімниця*'а, *Ломниця*'а (1979), *Лотница* (1884), *Лотницза* (1901), *Лотисаі* (1804); 3) п. Колодниці пр. Дністра; *Лотница* (1884) [СГУ, 319]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від прикм. *ломний* «такий, що має відношення до лому, поламаного хмизу, гілля, каменю тощо»; пор. діал. *лім* «уламки; сущняк» [ЕСУМ 3, 188], поширені в Польщі ойконіми *Лотпа*, *Лотница*, *Лотнік*, *Лотпо* [NMP 6, 356—358]. Припускають, що в псл. мові існував ГТ **лотьница* «така, що ламає», від якого семант. способом постали гідроніми [Вербич 2009, 90; ЭССЯ 16, 31—32].

Лісна́, Лісне́, Лісній — численні гідроніми [СГУ, 320], ойконіми [АТП, 658], мікротопоніми [СММПЗУ 2, 27—28] тощо. Назви виникли внаслідок субстантивзації та онімізації відповідної форми відн. прикм. *лісний* (< *ліс*), яка узгоджується з номенкл. іменем *річка, балка, село, яр* і т. ін.; пор. спорід. назви *Ліскі́, Лісківий, Лісова́, Лісове́, Лісове́ць, Лісок* [АТП, 658—659; СГУ, 320—321].

Літин — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 21]; відоме з 1431 р. [ГЕУ 2, 285], *Lityn* (1884) [SGKP 5, 352], *Литин* (1981) [СЭС, 726]. Ойконім постав як посесив на *-ин* від незафіксованого антропоніма **Літа* / **Лета*; пор. назву с. *Литин* на Волині, яке також з'явилося в XV ст. [Шульгач 2001, 78], що може свідчити про заснування поділ. та поліс. поселень одним і тим самим власником (князем, поміщиком тощо) на ім'я **Літа* / **Лета*, закарп. прізв. *Лета* з перев. пд.слов. паралелями, серб. і хорв. апелятив *léta* «метушлива, нетямуща жінка», [Чучка, 335], укр. діал. *léta* «плетуха, балакуха» неясного походження [ЕСУМ 3, 226], можливо, спорід. є укр. *лет* «літ, політ», діал. *літовець* «чорт в образі милого, злий дух, що порушує сімейний спокій», *літавиця* «казкова жіноча істота, що спокушає чоловіків» та ін., які виникли в псл. гнізді **letēti* «летіти», **lētati* «літати» [ЕСУМ 3, 226—227], назва р. *Литмир* у Львів. обл., *Литмижъ, Литмиш* [СГУ, 321], пол. варіанти якої свідчать про неї як про посесив на *-*ь* від антропоніма **Литомиръ*.

- Літня́нка** — річка, п. Дністра; пор. нп *Летня* Дрогобиц. р-ну Львів. обл., пас. *Літниця* (*Letynka*), *Letnianka* (1884) [СГУ, 321]. Гідронім виник за допомогою суф. *-янк(а)* в релят. функції від суміж. ойконіма *Летня*, в основі якого відбулося чергування *-e- / -i-* в новозакритому складі. Його походження залишається не з'ясованим [Вербич 2009, 46]. Спорід. пол. ойконім *Letnica* пояснюють як утворення на *-ica* від прикм. *letni* «літній» [NMP 6, 84].
- Лозівський** — с-ще міськ. типу, Слов'янськ. р-н Луган. обл. [АТП, 70]; засн. 1949 р. [ГЕУ 2, 288], рос. *Лозовский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ський*, який утворено від назви суміж. р. *Лозова* п. Лугані [ГЕУ 2, 323] і узгоджувався з рос. ГТ *посёлок*.
- Лозно-Олександрівка** — с-ще міськ. типу, Білокуракин. р-н Луган. обл. [АТП, 62]; відоме з XVII ст. [ГЕУ 2, 288]. Ойконім виник способом складання основ назви пос. *Олександрівка* [АТП, 688—689] і назви суміж. р. *Лізна*, місц. *Лозна* (див. *Лізна*), на якій лежить с-ще.
- Лозова́** — 1) численні балки (22) і річки (20), перев. у Лівобережній Україні [СГУ, 322—323]; 2) місто, Харків. обл. [АТП, 451]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 2, 288], *Лозова* (*Катеринівка*) (1863) [СГУ, 322], як засн. у 2-й пол. XIX ст., *Лозова́я* (1981) [СЭС, 732]. Гідроніми постали внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *лозовий* «стос. *лоза́*», яка узгоджується з номенкл. іменами *балка* або *річка*. Ойконім утворено способом трансонімізації назви суміж. балки, на якій лежить місто. Істор. назва пос. *Катеринівка*, що нерегулярно вживалася в XIX ст., виникла за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Катерина*; пор. це бл. 50 нп *Катеринівка* в Україні [АТП, 637].
- Лозуватка** — балки (6), річки (14), населені пункти (19) перев. у центр. і пд. частині України [СГУ, 324; АТП, 659]. Топоніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від відн. прикм. *лозуватий* «такий, що характеризується наявністю *лози*» або від суміж. назв на зразок *Лозувата*, *Лозуватий* [СГУ, 324]. Подекуди за аналогією до цієї моделі міг приєднатися складний суф. *-уватк(а)* в релят.-атрибут. функції до апелатива *лоза́*.
- Локачі** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 44]; відоме з 1542 р. [ГЕУ 2, 289], «въ Локачохъ» (1543), *Łokaczi* (1545), «зъ Локачъ», «до Локачъ» (1565), «ме(с)то локачи» (1595), *Łokacze* (1765) [Шульгач 2001, 79]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації антропоніма *Локач* у мн., що має паралелі в ін. слов. мовах [Шульгач 2001, 79]. В основі прізв. втрачене **локач* «той, хто жадібно й багато п'є, хлебтаючи», похідне від д.рус. *локати* «хлебтати, жадібно пити, втягуючи рідину язиком» (< псл. **lokati*) [ЕСУМ 3, 282].
- Локня** — річки (8) у Сх. Поліссі (Сум. обл.) [СГУ, 325]. Назви виникли за допомогою продукт. в сх.поліс. гідронімії суф. *-н(я)* в релят.-атрибут. функції від д.рус. *локы* «калюжа», в ін. слов. мовах — *локва* «калюжа; невеликий став, озеро», що має паралелі в багатьох і.е. мовах [Фасмер 2, 515]. Заст. ГТ *локы* «невелике болото, калюжа» відбився в топонімії перев. сх.- і пд.слов. мов [Мурзаев, 346; Никонов, 241]; пор. похідні від основи *локн-зх.-* й центр.поліс. гідроніми *Локниця* [СГУ, 325], а також ойконім *Локнисте* в Мен. р-ні Чернігів. обл. [АТП, 542], основи яких вказують на функціонування в місц. говорах незбережених прикм. **локний* «болотний, калюжний», **локнистий* «насичений калюжами, болотом». Ойконіми *Локня*, *Локниця* в Сум. і Рівн. обл. [АТП, 660] постали від назв суміж. річок способом трансонімізації.
- Лопань** — річка, л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Лопань* (1655), «на Лопани» (кін. XVII ст.), *Лопань* (1957), *Лопин* (1979), «от Лопина» (1629), «от Лопиноу» (XVII ст.), *Lorapis R.* (1650), *Lorap* (2-а пол. XVIII ст.); пор. нп *Лопань*, *Козача Лопань*, *Весела Лопань*, *Залопань* у Харків. обл. [СГУ,

- 325—326]. Гідронім постав унаслідок онімізації діал. ГТ *лопань* «колодязь на болоті», що, ймовірно, виник за ознакою «вода, яка б'є, проривається назовні» від дієсл. *лопати(ся)* [Фасмер 2, 518].
- Лопатин** — с-ще міськ. типу, Радеків. р-н Львів. обл. [АТП, 291]; відоме з 1366 р. [ГЕУ 2, 290], *Lopatyn* (1884) [SGKP 5, 720]. Ойконім виник як посесив на -ин від антропоніма *Лопата*, похідного від апелятива *лопата*; пор. поширене в Зх. Україні прізви. *Лопата* [Чучка, 346], суміж. ліс. заказник держ. значення *Лопатинський заказник* [ГЕУ 2, 290], потік *Лопатин* у Закарпат. обл. [СГУ, 326] і назву р. *Лопатина* в Сум. обл., мотивовану місц. ГТ *лопатина* «заглиблення в ґрунті невизначеної форми» [Черепанова 1984, 127].
- Лопушна** — гора, на межі Богородчан. і Рожнятів. р-нів Івано-Франків. обл.; *Lopuszna*, *Близниця*, *Bliznica*, *Bluznysia* [Габорака, 215]. Оронім постав унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *лопушний* «вкритий лопухами; з лопухами». Назва могла стосуватися й суміж. потоку [СГУ, 326]; пор. аналог. етимологію гідроніма *Лопушна* [Вербич, 47]. Парал. оронім *Близниця* виник за подібністю вершини гори до вершини суміж. г. Сивуля [Габорака, 215].
- Лосівівка** — с-ще міськ. типу, Ніжин. р-н, Чернігів. обл. [АТП, 542]; відоме з 1627 р. [ГЕУ 2, 290], *Łosinówka* (1884) [SGKP 5, 734]. Ойконім виник за допомогою суф. -ієк(а) в релят.-посес. функції від прізви. *Лосина* [Веселовський, 184] з основою апелятива *лосина* «лось» [ЕСУМ 3, 291]. Приєднання -ієк(а) до а-основи зумовлене впливом високопродукт. моделі з цим суфіксом.
- Лбсова** — група гірських хребтів Покутсько-Буковинських Карпат, у межах Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 290]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду втраченого відн. прикм. **лбсовий*, похідного, імовірно, від ГТ **лбсо* «гладка поверхня; блискуча смуга», який можна реконструювати на основі рос. *лоса* «гладка поверхня води, освітлена сонцем», *лбсо* «тихо, безвітряно», сх.слов. *лбса* «пляма, смуга, що блистить» [Фасмер 2, 520], рос. арх. *лбсо* «дорідно, добре (або «гладко, рівно»)» [Даль 2, 268].
- Лостун** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Лустун*, *Великий Лостун*, *Łostup* [Габорака, 215]. Оронім пояснюють як посесив на *-їє від антропоніма *Лостун* [Габорака, 215], однак зазнач. суфікс давно втратив продуктивність і мав би пом'якшити основу. Найявність гідронімів *Лустун* / *Лостун* у сусід. Чернівець. обл. [СГУ, 331] дає підстави пов'язувати оронім із зх.укр. *луста* «шматок; скибка; великий шматок хліба» (< псл. діал. **lusta* «луска, шкіра, лущина; скибка; шматок» < і.е. **lew-* «відділяти, відривати, відрізати» [ЕСУМ 3, 311]), яке могло мотивувати назву гори за ознакою «та, що складається з шарів ґрунту, каменю, піску»; пор. діал. зх.укр. *лустиниш* «який складається з шарів» [ЕСУМ 3, 311]. Поява -о- на місці -у- зумовлена впливом молд. *ластун*, *лостун* «ластівка, стриж» [Карпенко, 149].
- Лбтикове** — с-ще міськ. типу, Слов'яносербськ. р-н Луган. обл. [АТП, 70], рос. *Лбтиково*; засн. на поч. ХХ ст.; *Іванівський рудник* (до 1912), *Густав* (до 1923) [ГЕУ 2, 290]. Суч. ойконім виник як посесив на -ове від прізви. *Лотик* з основою апелятива *лотік* «жолоб для стікання води, для зсипання чогонбудь» [ЕСУМ 3, 292]. Попередню назву утворено від зх.європ. антропоніма *Густав* герм. походження [Rumut 1, 285] подібно до мемор. ойконіма *Готвальд* (див. *Зміїв*) без використання морфол. засобів. Первинний ойконім постав у зв'язку з лексикалізацією та онімізацією словосп. з опорним ГТ *руднік* й означенням у формі відн. прикм. на -ський, похідного від назви пос. *Іванівка*; пор. 3 нп *Іванівка* в Луган. обл. [АТП, 632].
- Лбхвиця** — 1) річка, п. Сули л. Дніпра; *Лохвиця* (XVII ст.); *Лоховиця* (1590); пор. м. *Лохвиця* [СГУ, 327]; 2) місто, Полтав. обл. [АТП, 354]; відоме з

- 1320 р. [ГЕУ 2, 290], *Лохвица* (1981) [СЭС, 736]. Назву річки утворено за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від заст. ГТ *локва* «невелике болото, калюжа»; пор. його відповідники *Локвица* в Хорватії, Істрії та ін. [Мурзаев, 346] і укр. гідроніми зі спорід. основою *Локня* (див.). Ойконім постав унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма. Можливо, назва *Лохвиця* виникла на позначення болот. місцевості з калюжами й поширилася на річку та поселення одночасно.
- Лубні́** — місто, Полтав. обл. [АТП, 355]; д.рус. *Лубно*, «к *Лубну*» (1096), «около *Лубна*» (1107), «къ *Лубну*», «у *Лубіа*» (1106), «около *Лоубна*» (1107), земля *Лубни* (1552), «подъ *Лубнями*» (1597), «m(iasto) *Lubni albo Alexandrow nazwane*» (1617), «въ *Лубняхъ*» (1632), *Лубні*, *Лубны* (1666), літ. *Лубні́*, місц. *Лубні* [ЕСЛГНПР, 81—82]. Суч. ойконім у формі мн. фіксується з XVI ст. як залишок кол. двоїни *Лубні* від д.рус. *Лубно*, що постало внаслідок субстантивзації та онімізації відповідного відн. прикм. зі значенням «луб'яне, дощане, дерев'яне», в основі якого д.рус. *лубъ* «деревинна кора» (< псл. **lub-* / **ljub-*); пор. спорід. апелятиви й топоніми в ін. слов. мовах [ЕСЛГНПР, 82]. Істор. форма сер. роду узгоджувалася з номенкл. іменем *поселення, урочище*, яке вказувало на місце відповідного обробітку дерев; пор. спорід. гідроніми *Лубна*, *Лубний*, *Лубня*, *Луб'яна*, *Луб'янка*, *Лубенець*, *Лубенка* [СГУ, 328].
- Луг**, **Лугі́** — балки, потоки тощо [СГУ, 328—329; СММПЗУ 2, 38]. Топоніми у формі *Луг*, *Лугі* виникли внаслідок онімізації відповідної форми ГТ *луг* «поросла травою і кущами лука; (заст.) низина, поросла лісом», діал. «пасовище біля річки; сінокісна низина» < псл. **logъ* «кривизна, зниження поверхні землі; низький ліс, прибережні зарості; болото» [ЕСУМ 3, 297—298].
- Лу́га** — річка, п. Зх. Бугу п. Вісли у Волин. обл. (1957); *Luga*, *Lug*, *Luh* (1965), «до реки *Лу́га*» (1569) [СГУ, 328]. Гідронім виник унаслідок онімізації місц. ГТ **лу́га* «луг, лука» (див. *Луг*). Форма твірного апелятива, напевно, є нерегулярним рефлексом псл. **lega* «низина, яма», яке чергуванням голосних пов'язане з **logъ*, що могло вплинути на вокалізацію голос. *-y-* в основі. Рефлексами псл. **lega* є рос. діал. *ля́га* «калюжа, яма з водою, болото; низьке вологе місце в заростях», пол., кашуб. діал. *lęga* «низина» [ЕСУМ 3, 298]. Поширення ГТ *лу́га* «болото, калюжа, став, яма на дні річки», «заболочений рукав річки» в балт. мовах і в гідронімії цих та ін. мов дало підстави для висновку про його і.е. походження та можливий зв'язок з ест. *lauxaan* «грузький, трясовинний» [Мурзаев, 350]. Закріпленню форми жі. роду гідроніма *Лу́га* могло сприяти його узгодження з номенкл. іменем *річка*.
- Лу́ганськ** — місто, Луган. обл. [ГЕУ 2, 292]; засн. 1795—1796 рр. у зв'язку з відкриттям Катеринославськ. чавуноливарн. заводу, перейменованого 1797 р. на *Луганський*; з 1935 р. — *Ворошиловоград*, з 1958 — знову *Луганськ*, з 1970 — знову *Ворошиловоград* [АТП, 54], з 1991 — знову *Луганськ*, рос. *Лу́ганск*, кол. *Ворошиловогра́д* [СЭС, 737, 249]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від назви р. *Лу́гань* (див.), на якій лежить поселення. Неодноразове перейменування міста на *Ворошиловоград* пов'язане з ушануванням одного з лідерів СРСР *К. Є. Ворошилова*, до прізвищ якого приєднано в меморіал. назві стилізований ГТ *град*.
- Лу́ганське** — с-ще міськ. типу, Артемів. м / р Донец. обл. [АТП, 103]; засн. 1701 р., до 1922 — *П'ятнадцята Рота* [ГЕУ 2, 292]. Ойконім виник способом субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви р. *Лу́гань* (див.), на якій лежить с-ще. Істор. назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *рота* «військовий підрозділ, що входить до складу батальйону» [СУМ 8, 888] й означенням у формі жі. роду відн. прикм. (т. зв. порядкового

- числ.) *п'ятнадцятий*, який указує на порядок послідовності військ. підрозділу при лічбі (у 1754 р. тут стояла *п'ятнадцята рота* Бахмутськ. гусарськ. серб. полку [Янко, 214]); пор. суміж. (за 8 км) зал. ст. *Роти* [ГЕУ 2, 292].
- Луганський заповідник** — заповідник НАН України у Луган. обл. [ГЕУ 2, 292]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заповідник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, що вказує на знаходження геогр. об'єкта на території *Луганськ. обл.*
- Луганчик** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Мокрий Луганчик* (1793), *Малолу Луганчик* (XVII ст.) *Луганчук* (1913), *Луганчак* (1863); пор. сл. *Луганчик* (1880) [СГУ, 328]. Гідронім виник за допомогою суф. *-чик* у демін. функції від назви р. *Лугань* (див.), яка є значно більшою від *Луганчика*, що бере початок з джерел на схилах Донецьк. кряжа, як і р. *Лугань*. Означення в структурі істор. складених назв характеризують річку за відповідними властивостями.
- Лугань** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1598); *Лугань* (1708), *Луганка* (1846), *Б'ялая Лугань* (1784) — з притокою *Білою*; р. *Б'ялая* (1783) — назва стосується верхів'я *Лугані*; пор. нп. *Лугань* (1707), *Лугань* (1737), *Луганск* (1861) [СГУ, 328—329]. Гідронім пояснюють як перенесений на річку хоронім слов. походження, утворений за допомогою суф. *-ань* у релят.-атрибут. функції від ГТ *луг* «заливна заплавна долина, яку використовують під пасовище та сінокіс» [Отин 2005, 233]; пор. належні до цього словотв. типу назви *Березань*, *Лебедянь*, *Лопань*, *Лушпань*, *Кубань*, *Ольшань*, *Рогань*, *Форостань* (*Хворостань*) та ін. [Отин 2005, 225—226]. Складений гідронім *Б'ялая Лугань* постав синтакс. способом унаслідок приєднання до його основної форми означення, у ролі якого була назва пр. *Б'ялая* у верхів'ї р. *Лугань*.
- Луґа-Свинорійка** — річка, п. *Луґи* п. Зх. Бугу п. Вісли (1957); *Luґa. Luґ, Świnogujka, Świnorojka* (1965) [СГУ, 328]. Суч. назва постала внаслідок злиття двох суміж. гідронімів — *Луґа* й *Свинорійка* [СГУ, 328, 490], що по чергово функціонували як самостійні назви річки (див. *Луґа* й *Свинорійка*).
- Лугіни** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 140]; відоме з 1606 р. [ГЕУ 2, 294], *Luґiny, Luґiny* (1884) [SGKP 5, 804, 806], *Лугині* [Янко, 215], *Лугіны* (1981) [СЭС, 737]. Ойконім виник унаслідок онімізації діал. *луґіна* в мн. «лугова трав'яниста рослинність» [ЕСУМ 3, 297], що характеризує місцевість, де лежить с-ще; пор. суміж. р. *Лугинка* й с. *Лугинки* [СГУ, 329].
- Лужани** — с-ще міськ. типу, Кіцман. р-н Чернівець. обл. [АТП, 522]; відоме з 1453 р. як *Лужане, Лужаны*; романізовані форми *Luґeni* (1662), *Лужэни* (1667), *Лужени* (1785) [ТЦРЧО, 41]. Ойконім пояснюють як безпосередній дериват від ГТ *луг* «заросла лісом низина біля річки» [ТЦРЧО, 41], що неточно відбиває його походження. Суф. *-ани*, який утворює назви за місцем проживання та етроніми, свідчить про його семант. утворення від групової назви людей **лужани* «ті, що живуть на *лузі*»; пор. аналог. за способом творення ойконіми *Бережани* (< *бережани*), *Горяни* (< *горяни*), *Долиняни* (< *долиняни*), *Зарічани* (< *зарічани* «ті, що живуть за річкою»), *Зарожани* (< *зарожани* «ті, що живуть за рогом»), *Подольяни* (< *подольяни*), *Поляни* (< *поляни*) тощо [АТП, 581, 611, 619, 628, 701, 702].
- Лужанка** — річки: 1) л. Свічі п. Дністра; *Luґanka, Luѕzanka, Luѕzka* (1884); 2) п. Тересви п. Тиси л. Дунаю; *Лужанска Рѣка, Лужанка, Luґ* (1929), *Luґanka* (1935); 3) пр. Сівки п. Дністра; *Luґanka* (1917) [СГУ, 329]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-анк(а)* (< **-janka*) в релят. функції від ГТ *луг* (див. *Луґ*). Імовірним є утворення таких назв способом онімізації діал. *лужанка* «галявина; прибережний луг» [ЕСУМ 3, 297] (див. [Вербич 2009, 93]).

- Лужкі** — ландш. заказник держ. значення, Вижниц, р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 295]. Топонім виник способом онімізації ГТ *лужок* у мн., що є демінутивом до апелятива *луг* (див. *Луг*); пор. ойконіми *Лужки* (7), *Лужок* (4) [АТП, 660], мікротопоніми *Лужкі* (8), *Лужок* (7) у пн.-зх. частині України [СММПЗУ 2, 39—40], потоки й потч. *Лужкі* (4) [СГУ, 329] та ін.
- Лука** — оз. льодовик. походження, Ратнів, р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 295]. Лімнонім постав унаслідок онімізації загальнослов. ГТ *лукá* «рівна місцевість, вкрита травою, луг; вигин річки або берега моря», діал. «сінокісна низина у вигині річки» (< псл. **lorka* «кривизна; затока; вигин річки; місцевість у вигині річки; луг», пов'язане чергуванням голосних з **lekti* «гнути, кривити») [ЕСУМ 3, 302]; пор. гідроніми *Лукá*, *Лукáва*, *Лукавець*, *Лукáвиця*, *Лукáвка* [СГУ, 329—330], ороніми *Лукавець*, *Луковець*, *Луковиця* [Габорах, 217].
- Луква** — річка, п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Lukwa*, *Lukiew* (1884), «nad *Lukwia*» (1556) [СГУ, 330]. Більшість ономастів визнає утворення гідроніма семант. способом від архаїч. апелят. **lorky* (-*zve*) з імовірним значенням «кривизна течії», відбитим у діал. *луковиця* «лука, луковина», «вигин, дугоподібний вигин» [Вербич 2009, 94]; пор. назву р. *Луковиця* п. *Лукви* [СГУ, 330], яка могла постати від суміж. гідроніма *Луква* за допомогою *-иц(я)* в демін.-релят. функції або семант. способом від ГТ *луковиця*.
- Луки** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 296]. Лімнонім виник унаслідок онімізації ГТ *лукá* в мн. (див. *Лука*).
- Луків** — с-ще міськ. типу, Турій. р-н Волин. обл. [АТП, 52]; відоме з 1537 р., до 1946 — *Мацеїв* [ГЕУ 2, 296], «до *Мацеєва*» (1582), «въ местечку *Матѣевѣ*» (1586) [Шульгач 2001, 80]. Суч. ойконім, очевидно, постав як посесив на *-ів* від рідковживаного зх.укр. й пол. антропоніма *Лук*, що виник на основі апелятива *лук* або особ. імені *Лукаш* чи *Лука* [Румут 2, 44], хоча імовірним є походження назви від чол. імені *Лука* (для зх.укр. говорів характерним є утворення посесивів за допомогою суф. *-ов* / *-ів* від чол. імен з *а*-основами); пор. пол. нп *Lukowa* (5), *Lukowo* (6), *Luków* (4) [NMP 6, 399—401], потоки (2) *Луків* на Буковині, потч. *Луків Пóтик* у Закарпат. обл. [СГУ, 331]. Істор. ойконім *Мацеєвѣ*, *Матѣевѣ* утворено таким самим способом від особ. імені *Матѣй* / *Мацей* [Шульгач 2001, 80], яке, очевидно, зазнало пол.мовн. або блр. впливу.
- Лукуул** — мис на зх. узбережжі Кримськ. п-ва, у гирловій частині р. Альми [ГЕУ 2, 296]. Оронім має затемнену етимологію і не виявляє паралелей у топонімії Криму та ін. регіонів України. Очевидно, він є видозміненою формою тюрк. *Улукул* (пор. назви дол. *Улукул*, м. *Улукол*, с. *Улукул* у Криму), яка виникла складанням кр.тат., тур. *ulu* «великий; величезний; високий» [Бушаков, 155] і тюрк. *кол*, *кьол*, *коол* «річка, протока, рукав річки, улоговина, долина» [Мурзаев, 283]. Причиною такої трансформації, на думку дослідників топонімії Криму, було прагнення в усьому незрозумілому на пд. України бачити антич. назви, у зв'язку з чим тюрк. форма *Улукул* (на місі були пос. *Улуколь-Єклез*, *Улукул-Аджибулат*, *Улуколь-Тюече*) набула подібного до гр. топонімів вираження *Лукуул* [Суперанская, 81].
- Лумшорський водоспад** — водосп. у верхів'ї р. Турички (права пр. Тур'ї бас. Тиси), Перечин. р-н Закарпат. обл.; *Партизан* [ГЕУ 2, 296; ГЕУ 3, 13]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водоспад* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Лумшори*. Парал. назва *Партизан*, очевидно, постала внаслідок перенесення на водосп. суміж. ергоніма «*Партизан*», що міг називати базу відпочинку, об'єкт туризму тощо за відношенням до учасників місц. партизанського руху.

- Лунгу́л** — вершина Покутсько-Буковинських Карпат, у межах Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 296]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації рум. *lung* «довгий», до якого приєднано означений артикль іменників чол. роду *-ул*, що узгоджував оронім з номенкл. іменем *верх* (рум. *vîrf* [DRR, 40]) або *горб* (рум. *muscel; deluşor, dîmb* [DRR, 32]).
- Лунківський зака́зник** — ліс. заказник держ. значення, Сторожинець. р-н. Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 297]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-івський*, утвореного, очевидно, від ойконіма *Лунка* (< *лунка* «невелика заглибина») [ЕСУМ 3, 305]; пор. у сусід. Глибод. р-ні с. *Лунка* [АТП, 520].
- Луту́гине** — місто, Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1896 р., до 1925 — *Шмідтівка* [ГЕУ 2, 297], *Луту́гино* (1981) [СЭС, 740]. Суч. ойконім виник унаслідок приєднання закінч. *-е* до прізвищ видатного рос. геолога, дослідника вугільних бас. Донбасу та ін. регіонів *Л. І. Лутугіна*. Істор. назва *Шмідтівка*, яка функціонувала з 1914 до 1925 р. [Янко, 216], постанала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізвищ *Шмідт*, що могло належати одному з власників місц. металообробного заводу чи вугільної шахти або входить до ергоніма на зразок *шахта ім. Шмідта*.
- Лу́цьк** — місто, Волин. обл. [АТП, 35]; *Лучьскъ* (1085), «к *Лучьску*» (1097), «въ *Луческъ*» (1151), «ω *Лоуцеска*» (1150), «ко *Лоуцкоу*», «в *Лоуцки*», «из *Лоуцка*» (1287), «до *Великого Лучска*» (1400), «къ *Лучьску*» (1085) та ін. [ЕСЛГНПР, 82—83]. Ономасти одностайні у поясненні ойконіма як семант. утворення від субстант. відн. прикм. на *-ьскъ* з основою д.рус. ГТ *лѹка* «кривизна, вигин, затока» [ЕСЛГНПР, 83; Шульгач 2001, 80] (див. *Лука*).
- Люба́нь** — оз., біля с. Замшани Ратнів. р-ну Волин. обл. [ГЕУ 2, 299]. Лімно-нім виник за допомогою суф. *-ань* у топонім. функції від основи д.рус. прикм. *любъ* «любий» (< псл. **ljubъ* «милий, приемний, коханий» [ЕСУМ 3, 320]). Імовірним є утворення назви як посесива на **-ь* від антропоніма *Любан* подібно до пол. ойконімів *Lubania, Lubanie, Lubai* [NMP 6, 183—184]; пор. поле *Любани* на Волині, оз. *Любань* на Берестейщині [СММПЗУ 2, 43].
- Люба́р** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 141]; засн. у сер. XIV ст. [ГЕУ 2, 299]; первісна назва *Любартів* [ЕУ 4, 1390], *Лю́бар* (1981) [СЭС, 742]. Істор. ойконім виник як посесив на *-овъ* від імені лит.-рус. князя *Любарта* Гедиміновича (сина Гедиміна), який 1340 р. побудував на території поселення замок, що носить його ім'я. Спочатку в розм. мовленні відбулося усичення форманта разом з кінц. пригол. *-т* в основі антропоніма, можливо, під впливом давн. похідних із суф. **-ь*, приєднаним до чол. імен на *-р* (пор. *Житомі́р, Володі́мир*), або за аналогією до ойконімів на *-ар* на зразок *Шума́р, Прива́р, Брова́р*, поширених у Зх. Україні [Бучко, 293]. З часом усичена форма *Любар* закріпилася як офіційна.
- Любаши́вка** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 332]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 2, 300]; *Любашо́вка, Любаше́вка* (1859), с. *Любаше́вка* (Чорноморське, Довгенька) — 1886 р. [ТПнСО, 37]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в посес.-релят. функції від антропоніма *Любаш*. Є припущення про можливе перенесення назви з Поділля, звідки перев. йшло заселення правого бер. Кодими [ТПнСО, 38], але такого ойконіма не виявлено ні в Хмельниць. обл. [Торч.-Торч., 288], ні в Україні загалом [АТП, 661]. Парал. назву *Черноморське* утворено способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. в словосп. *військо черноморське*, що називало визволителів поселення від тур. завойовників (певний час чорномор. військо квартувалося на цих землях), а *Довгенька* постала внаслідок трансонімізації назви суміж. балки [ТПнСО, 37].

- Любеч** — с-ще міськ. типу, Ріпк. р-н Чернігів. обл. [АТП, 547]; *Любець* (882), *Любеч* (907), «к *Любичю*» (1015), «града *Любча*» (1051), «*Любечь*» (1154), «ниже *Любца* (1154), *Любескъ* (1159) та ін. [ЕСЛГНПР, 86]. Ойконім виник як посесив на *-jь від д.рус. антропоніма *Любько* з основою псл. *ljub- «дорогий, милий, любимий» [ЕСЛГНПР, 86], очевидно, через стадію: *Любомиръ* або *Любославъ* > *Любько* + *-jь > *Любець* чи *Любечь*; пор. закарп. і д.слов. чол. ім'я *Любко*, утворене від двоосновних *Любомир*, *Любослав* [Чучка, 251], *Любогост*, псл. *Lubočędo, *Lubojędъ*, *Lubonęgъ, *Luboradzъ*, *Lubovidъ [Шульгач 2008, 396].
- Любешів** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 46]; відоме з 1484 р. [ГЕУ 2, 301], «и *Любешова*» (1494) [Шульгач 2001, 80]. Ойконім виник як посесив на -евъ (суч. -іє) від чол. особ. імені *Любешь*; пор. ст.пол. *Lubiesz*, серб., хорв. *Љубеша*, *Љубешко*, чes. ойконім *Liběšov* [Шульгач 2001, 80].
- Люблинець** — с-ще міськ. типу, Ковел. р-н Волин. обл. [АТП, 43]; відоме з 2-ї пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 301], за ін. джерелами — відоме як *Люблин* (1663), воно ж *Lubliniec* (1765) [Шульгач 2001, 81]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. -ець у демін.-релят. функції від основи *Люблин-* чи то польської, чи то істор. форми, яку пов'язують зі згадкою 1663 р. Твірний ойконім і форма *Люблин* постали як посесив на -ин (< *inъ) від особ. імені **Любля* — гіпокористики композитів на зразок *Любомиръ*, *Любославъ* (див. *Любеч*); пор. пол. *Lublin*, похідне від особ. назви **Lubla* / **Lubelъ* [NMP 6, 207], відантроп. назву х. *Люблятин* на Волині [СММПЗУ 2, 44].
- Люббівель** — оз. карст. походження, Ратнів. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 301]; пор. волин. мікротопоніми *Любове*, *Любовень*, *Любівська*, пд.пол. *Любівний* [СММПЗУ 2, 44]. Етимологія лімноніма затемнена. Можливо, у назві озера відбилася основа, яка збереглася в укр. діал. *любовий* «пісний, нежирний (про м'ясо)», рос. діал. *любáвий* «нежирний, смачний», блр. діал. *любівы* «нежирний (про м'ясо)», пол. діал. *libawy* «повільний, лінивий; худий (про м'ясо)» та ін. і зводиться до псл. **libovъ*, **libavъ*, **libivъ*, діал. **ljubovъ* «худий, без жиру» < **libъ* «слабий, худий» [ЕСУМ 3, 321—322]. Архаїч. суф. -ель приєднано до неї в гідронім. функції на позначення об'єкта, який характеризувався відповідною якістю, формою або «поведінкою» води.
- Люббмль** — місто, Волин. обл. [АТП, 47]; відоме з 1287 р. [ГЕУ 2, 301], «в *Люббмль*... из *Любомилл*» (1287), «во *Любомли*» (1288) [ЕСЛГНПР, 86]. Ойконім пояснюють як посесив на *-jь від чол. імені **Любомъ*, що є формою композита типу *Любомилъ*, *Любомиръ* [ЕСЛГНПР, 86; Шульгач 2001, 81]. Розвиток плавного -л- на місці -j- після губних є закономірним для сх.слов. мов.
- Люботин** — місто, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. у сер. XVII ст. [ГЕУ 2, 302], *Lubotyń* (1884) [SGKP 5, 448], *Люботин* (1981) [СЭС, 743]. Ойконім виник як посесив на -ин від давн. імені *Любота*, що відоме в різних групах слов. мов і частково відбилася в ойконімії [Шульгач 2001, 81]; пор. похідну назву суміж. р. *Люботинка* [СГУ, 333].
- Люб'язь** — заплавне оз., Любешів. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 302]; пор. суміж. с. *Любязь* [АТП, 46]. Назва ізольована в укр. і слов. топонімії, належить до етимол. темних. Фіксації відомого з XIV ст. ойконіма у формах *Lubiaź*, *Lbiaź*, *Pbiaź* (1663) та похідного від нього антропоніма *Олбязского* (род. відм.) [Шульгач 2001, 82] спонукають до реконструкції праформи на зразок **lbb-ędzъ* / **lbb-ędzъ* (< i.e. **lb-*), однак рефлексів такої основи не виявлено. Можливо, цей рідкісний топонім пов'язаний з трансформованим псл. **l'ubezъ*, відбитим в укр. *люб'язний* «милий, приємний» [Шульгач 2001, 82], яке П. Я. Черних реконструює як **ljubъz-*, що відбилася в д.рус. *любжа* (< **ljubъzja*) — «любовний засіб; приворотний корінь» [Черных 1,

- 497]. Така семантика основи не дозволяє однозначно визначити первинність гідроніма чи ойконіма, для яких назва могла бути спільною.
- Льбта** — річка: 1) л. Івотки л. Десни; *Лютая* (XVII ст.); 2) пр. Убеді п. Десни; 3) балка, п. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Лютая* [СГУ, 333]; 4) річка, л. Ужа в бас. Тиси [ГЕУ 2, 302]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *лютий* «надзвичайної сили вияву (про мороз, негоду тощо)» [СУМ 4, 574] за характером водних об'єктів та наслідками від їхньої течії; пор. назву р. *Лютенька* л. Псла л. Дніпра [СГУ, 333] з пестл. суф. *-еньк(a)*, що виражає пом'якшувальну оцінку характеру річки, гідронім *Лютиця* в бас. Стиру п. Прип'яті, основа якого має паралелі в апелят. лексиці: хорв. діал. *ljütica* «піщана неродюча земля» [Шульгач, 159].
- Люцімир** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 302]; *Lucimir* (1564), *Лицемьръ* (1855), *Люцемьръ* (1902), *Лицёмир* (1986), *Люцимир* (1969) [Шульгач, 159]. Лімновим виник як посесив на **-jъ* (можливо, через ойконімне посередництво) від чол. імені *Лютומרъ* < псл. **L'utoměrz*, **L'utomirz*; пор. слвн. топонім *Ljutomer* [Шульгач, 159], пол. ойконім *Lucimierz*, *Lućmierz*, який пов'язують з антропонімом *Lutomir* [NMP 6, 229].
- Лючка** — річка, л. Пістинки п. Пруту л. Дунаю; утворюється злиттям *Великої Лючки* й *Малої Лючки*; Л'учка (1979), *Luczka* (1950), *Лючка* (1884) [СГУ, 334]; пор. с. *Люча* в Косів. р-ні Івано-Франків. обл. [АТП, 196], через яке протікає річка. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від суміж. ойконіма *Люча*. Назву *Люча* має також притока *Лючки* [СГУ, 334]. Вважають, що топонім *Люча* постав як посесив на **-j(a)* від антропоніма з основою *Лют-* і мав праформу **Lutja* [Вербич 2005, 222; Габорак 2011, 310].
- Льва** — річка, л. Ствиги п. Прип'яті п. Дніпра; у ниж. течії — *Моства* (1957); *Lwa* (1884); пор. кол. нп *Льва* і *Рудня-Лева* Рокитн. р-ну Рівн. обл., торф. *Льва* [СГУ, 335]. Назва річки, яка має паралелі в гідронімії різних слов. мов, виникла від утраченого апелятива **лева, льва* «річка, злива», утвореного за моделлю на *-a* від псл. ітератива **lěvati* «ливати» дієсл. **liti / *l̥jati* «лити, лляти» [Трубачев, 75—76; Карп. 1993, 20—29; Лучик, 37—40], у зв'язку з чим ін. назви походять від гідроніма. Парал. назва *Моства* постала від апелятива **моства* «поміст, настил» або за допомогою суф. *-(m)va* від дієсл. *мостіти* (< псл. **mostiti*); пор. поліс. діал. *підмоства* «поміст, настил на дереві для вулика» [Карп., 134—135].
- Львів** — місто, Львів. обл. [АТП, 271]; засн. у XIII ст. [ГЕУ 2, 303]; «съ лвова» (1259), *Левъ, Лвовъ* (1261), «на *Лвовъ*» (1287), *Лвовъ Великій* (XVI ст.), «we *Lwowe*» (1412); пор. літоп.: «1246-го великий князь Данила Романович... взя сыну своему *Льву* в жену дщерь вельми короля венгерского. И сей *Лев* созда великий град *Лвов*, нарекши его от своего имени» [ЕСЛГНПР, 84—85]. Ойконім виник як посесив на *-овъ* від д.рус. чол. імені *Львъ*, яке належало синові князя Данила Галицького [ЕСЛГНПР, 85].
- Лягушка** — заплавне оз., Голопристан. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 302]. Лімновім, очевидно, виник як образна назва внаслідок онімізації рос. *лягушка* «жаба; болотна земноводна четверонога тварина, яка пересувається прижками» [Даль 2, 286] за тією ознакою, що озеро замулене, заросле очеретом та ін. і в ньому водиться багато жаб, чим нагадує *лягушатник* «мілке місце, насичене жабами». Імовірно є утворення назви від відповідного апелятива способом його метонім. перенесення з суміж. ергоніма або рекламного щита, на якому було зображено жабу із закликком берегти природу, озеро (див. *Зайчик*).
- Лядова** — річка, л. Дністра на пд. Вінниц. обл.; *Ladova, Ładova* (1880), *Ljadowa* (1788), *Ледава, Лядава* (1863—1885), *Лядова* (1965); пор. ще гідроніми

Ляда, Ляденка, Лядська [СГУ, 334]. Назва виникла внаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *лядовий*, утвореного від загальнослов. ГТ *ляда* «грядка в низовинній місцевості; місце в лісі, оброблене під посів», «сінокісний острівець на болоті» тощо (< псл. **leđo* «необроблена земля» < i.e. **lendho* «пустище, степ») [ЕСУМ 3, 335—336]. Твірний ГТ і похідні топоніми поширені в різних слов. мовах (див. [Мурзаев, 354—355; Шульгач, 154—155; Карп., 123—125; Вербич 2009, 97]).

М

- Магарач** — ур. на схилах Ялтинськ. амфітеатру, pobl. м. Ялти в Криму [ГЕУ 2, 313]. Назва тюрк. походження, виникла за допомогою непродукт. суф. *-ач* у топонім. функції від кр.тат. ГТ *маџара* «печера», запозиченого з араб. мови [Радлов IV/2, 2001].
- Магдалінівка** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 84]; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 2, 313], *Магдалиновка* (1859) [ЕК], *Магдаліновка* (1981) [СЭС, 747]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івка* в релят.-посес. функції від антропоніма *Магдаліна*, який міг входити до складу назви ц. *Св. Марії-Магдаліни*.
- Магерів** — с-ще міськ. типу, Нестеров. р-н. Львів. обл. [АТП, 286]; відоме з кін. XIV ст. [ГЕУ 2, 314], *Magierów*, укр. *Магерів*, *Magera* (1884) [SGKP 5, 895]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від прізви. *Яна Магеру*, що належало місц. землевласнику [Янко, 219]; пор. закарп. антропоніми *Магера*, *Магеревич*, *Магерівич*, пол. *Magier*, *Magier* [Чучка, 352].
- Магура** — гірські вершини в Укр. Карпатах; *Магора* [ГЕУ 2, 314], *Магура* — гори (12), хребет на Івано-Франківщині [Габорах, 220—222]. Ороніми виникли семант. способом від діал. *магура*, *магура* «висока гора» [ЕСУМ 3, 356], «гора, що виділяється; вершина, яка виділяється в ланцюгу гір; одинокий високий горб» [Мурзаев, 357], запозиченого з молд. або рум. мови; пор. молд. *măgură* «горб», рум. *măgură* (*măgură*) «гора, горб, височина», яке походить від псл. **mogyla* «могила»; зіставляється з алб. *tagullë* [ЕСУМ 3, 356]. Поширення апелятива і відповідних оронімів перев. на Балканах і в Карпатах дозволило зробити припущення про його дакофрак. (П. Скок) або доі.е. (І. Хубшмід, Ю. Карпенко) походження (огляд етимологій ГТ *магура* див. у [Габорах, 220—221]); пор. похідні ороніми *Магура-Лімнянська* на Львівщині, *Магурський покрив* на Закарпатті [ГЕУ 2, 314], *Магура Івана*, *Магурівка*, *Магурка*, *Магурки*, *Магурочка*, *Магурчик* на Івано-Франківщині [Габорах, 222].
- Майдан** — 1) с-ще міськ. типу, Міжгір. р-н Закарпат. обл.; відоме з XVI ст. [ГЕУ 2, 315]; 2) пагорби в Укр. Карпатах на Івано-Франківщині [Габорах, 222]. Назви виникли внаслідок онімізації апелятива *майдан* «площа», діал. «лісова галявина; стародавня могила, розкопана зверху; рівне поле, низина, оточена лісом або будівлями», «смолярня», який запозичено з тюрк. мов, де *maidan* «вільне, рівне місце» походить від перс. *meidan* «площа, арена» або від араб. *maudān* «віддаль; обсяг, царина; місце для гри» [ЕСУМ 3, 361]. Численні топоніми з основою ГТ *майдан* поширені в тюрк., іран., слов., кавказ., араб. мовах на відповідних територіях Євразії [Мурзаев, 358—359]; пор. невисокі гори *Майданське низькогір'я* на Івано-Франківщині [ГЕУ 2, 315] з основою ороніма *Майдан*, урбанонім *Майдан Незалежності* в Києві та ін.
- Макарів** — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 218]; відоме з поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 315], *Makarów* (1884) [SGKP 5, 922], кол. *Вороніне* [Янко, 219], *Макарів* (1981) [СЭС, 755]. Суч. ойконім виник як посесив на *-ів* від чол.

- імені *Макар*; пор. спорід. назви нп *Макарівка* (11) і *Макарове* (6) [АТП, 663]. Істор. ойконім також має відантроп. походження, проте конкретна ВН, яка мотивувала його, невідома. Нею могло бути прізви. *Ворона* або *Воронін*, але в кожному разі ойконім оформлено як *посесив* на *-іне*.
- Макіївка** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; відоме з 1777 р. [ГЕУ 2, 316], *Макієв-ка*, *Дмитрієвск* (1920—1931) [СЭС, 404, 756]. Ойконім, який спочатку стосувався сл. *Макіївка*, на місці якої розвинувся промисловий центр, виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від особ. імені *Макій* (припускають, що це ім'я першопоселенця козака *Мокея* [Янко, 220]) або за допомогою суф. *-к(а)* від антропоніма *Макійв / Мокійв*; пор. ще 6 нп *Макіївка*, *Макієве*, *Макіївське*, *Мокіївка* (2), *Мокіївці* [АТП, 663, 674]. Істор. ойконім постав унаслідок усічення закінчення назви робітничого с-ща *Дмитрієвське* (рос. *Дмитриевское*), яке було прилеглою частиною м. *Макіївки* [Янко, 220], під впливом продукт. для назв міст моделі на *-ськ*.
- Макітра, Макітри** — мікрогідроніми, перев. на сх. України [СГУ, 337], хребет *Макітри*, с. Микуличин Яремч. м / р Івано-Франків. обл. [Габорака, 223]. Назви виникли внаслідок онімізації відповідної форми діал. *макітра* «улоговина, поросла лісом; гора, поросла лісом», що розвинуло геогр. значення на основі апелятива *макітра* «глиняний посуд» (від *мак* і *терти, тру*) за схожістю форми [ЕСУМ 3, 366]; пор. гідроніми *Макітрина*, *Макітрища*, *Макортеть*, *Макортети*, *Макотертина*, *Макотертеть* [СГУ, 337] з основами спорід. апелятивів [ЕСУМ 3, 365—366], які постали за подібністю форми водних об'єктів до глиняного посуду, *Макортівське водосховище* [СГУ 2, 316] неподалік від ур. *Макорти* на Дніпропетровщині [СГУ, 337].
- Маковиця** — 1) одна з найвищих вершин Вулканічн. хребта в межах Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 316]; 2) гори (5), Івано-Франків. обл. 3) потік, полон., присілок [Габорака 2011, 314—315]. Ороніми виникли внаслідок онімізації діал. *маковиця* «вершина, верх» [ЕСУМ 3, 366] за схожістю гір на голівки маки. Назви потоку, полон., присілку постали способом трансонімізації суміж. ороніма *Маковиця*; пор. р. *Маковець* л. Зх. Бугу п. Вісли [СГУ, 337].
- Макобшине** — с-ще міськ. типу, Мен. р-н Чернігів. обл. [АТП, 541]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 316], *Макошын* (1884) [SGKP 5, 928]. Ойконім виник як *посесив* на *-іне* від прізви. *Макобша*, що має язичн. міфол. витоки [ЕСУМ 3, 367].
- Максимець** — 1) гірський хребет Укр. Карпат, Путил. р-н Чернівець. обл.; *Максимець* [ГЕУ 2, 317]; 2) гори (2), хребет на Івано-Франківщині [Габорака, 223—224]; 3) річка в Чернівець. обл., потік в Івано-Франків. обл.; *Максимець* [СГУ, 337—338]. Назви пояснюють як первинний ойконім або топонім на позначення місцевості, утворений за допомогою суф. *-ець* у релят. функції від антропоніма *Максім* [Карпенко, 149; Габорака, 223—224].
- Макшіболото** — річка, л. Гірського Тікичу п. Тікичу п. Синюхи л. Пд. Бугу; «Три ручья, называемых *Махиболотом...*, соединяясь... с четвертым, впадают одним рукавом... в Горный Тикич» (1864), *Махиболота* (1979), *Махи-Болото* (1957), *Махиболото*, *Махиболоты*, *Machoj Boloto* (1917), *Mokszuboloto* (1892) [СГУ, 338]. Гідронім виник як композит на основі словосп. *мокре болото*. Опорний компонент має укр. фонет. структуру з повноголоссям, а означення зазнало пол. впливу, у зв'язку з чим сонор. *-р* перед голос. перед. ряду *-е* або *-і* змінився на *-ш-* (пол. *-sz-*); пор. варіант *Махи-Болото*.
- Малá Віска** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 242]; засн. у 1-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 317], *Мал. Выська* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Малая Віска* [СЭС, 759]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від назви р. *Малá Вись* (див.), на якій лежить місто.

- Малá Вись** — річка, л. *Великої Висі* л. Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл.; *Малá Виська* (1957), *Мáлая Вись* (1913), *Малая Вись* (1868); пор. м. *Малá Виска* [СГУ, 339]. Гідронім утворено синтакс. способом від опорного *Вись* унаслідок приєднання означення *Малá* для протиставлення меншої за розмірами притоки річці *Велика Вись* (див.).
- Малá Дани́лівка** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. 1714 р. [ГЕУ 2, 317]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá*, що вказувало на розміри поселення, до відантроп. ойконіма *Данилівка*; пор. 15 таких назв на території України, одна з яких у Харків. обл. [АТП, 615].
- Малá Діви́ця** — с-ще міськ. типу, Прилуц. р-н Чернігів. обл. [АТП, 545]; відоме з 1628 р. [ГЕУ 2, 317]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá* до відгідр. компонента *Дівиця* (див.) для вказівки на розміри поселення та його протиставлення назвам суміж. нп *Салтикова Дівиця* й *Володыкова Дъвица* [СГУ, 171].
- Малá Карасі́вка** — річка, п. *Карасівки* п. Салгиру бас. зат. Сиваш; кол. *Кучу́к Карасу́*, *Малá Карасу́*, *Мáлая Карасéвка* (1957), *Малая Кара-Су* [СГУ, 339—340]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá* до назви р. *Карасівка* для протиставлення суміж. *Карасівка*, *Велика* і *Карасівка* (див.). Первинний опорний компонент *Карасу́* розширено продукт. сх.слов. топоформантом *-івка* / *-евка*, а означення *Малá* є перекладом ін. тюрк. компонента — *Кучук* (< тур. *күчүк* «маленький, незначний, нижчий, молодший» [Радлов II/2, 1493]).
- Малá Каска́дна** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 2, 317]. Оронім виник синтакс. способом за допомогою означення *Малá*, приєданого до назви суміж. порожнини *Каска́дна* (див.).
- Малá Корабе́льна** — річка, л. *Великої Корабельної* л. Пд. Бугу в Миколаїв. обл.; *Малая Корабельная* [СГУ, 340]. Гідронім постав синтакс. способом за допомогою означення *Малá* від назви *Корабельна* (див.); пор. р. *Малá Корабельна* в сусід. р-ні Дніпропетров. обл. [СГУ, 340].
- Малá Терні́вка** — річка, п. Самари л. Дніпра; *М(алая) Терновка* (1776), *Куцяя Терновая* (1979), *Терновка* (1856), *Терновка Нижняя* (1743) [СГУ, 342]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá* до назви р. *Тернівка* (див.). Парал. складені назви різняться означеннями *Куцяя* (синонім до *Малá*) і *Нижняя*, що вказував на простор. ознаку річки.
- Малá Терса́** — балка, л. Вовчої л. Самари л. Дніпра; *Малая Терса* (1787), *Малá Терса́* (1957); пор. суміж. с. *Терсянка* Новомиколаїв. р-ну Запоріж. обл. і б. *Терся́нка* [СГУ, 342, 562]; як річка *Малá Терса́*, що утворюється злиттям *Нижньої Терси* й *Середньої Терси* [ГЕУ 2, 318]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá* до опорного *Терса́* для протиставлення річок з компонентом *Тирса́* в назвах (див. *Верхня Терса́*).
- Малá Чуче́ль** — гора на пн. відрогах Бабуган-яйли, у Криму [ГЕУ 2, 318]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малá* до опорного компонента *Чуче́ль* тюрк. походження, в основі якого апелятив *çiçil* «чубок; гора; вершина, пік, маківка»; пор. г. *Чучель* [Бушаков, 99], суміж. *Чучельський перевáл* [ГЕУ 3, 438].
- Малá Шопу́рка** — річка, п. *Шопурки* [ГЕУ 2, 318]. Назва постала синтакс. способом за допомогою означення *Малá* від гідроніма *Шопу́рка* (див.).
- Малáхів курга́н** — вершина на пд. сх. м. Севастополя [ГЕУ 2, 318]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *курга́н* «горб» тюрк. походження (< полов. *kurġan* «твердиня, насипний вал, фортеця; курган, висока могила» [ЕСУМ 3, 152]) й означенням у формі посесива на *-ів* від прізви. відомого шкіпера *М. М. Малахова* [Янко, 221].

- Малé Ђлькинське бзоро** — солоне оз., Ленін. р-н у Криму [ГЕУ 2, 318]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бзоро* й двома неоднорідними означеннями, перше з яких (*Малé*) вказує на невеликі розміри водного об'єкта, а друге — на його відношення до скелі у формі вітрила *Ђлкен-Кая* (< кр. тат., тур. *yeiken* «вітрило») [Бушаков, 161].
- Малé Згорáньське бзоро** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 318]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бзоро* й двома неоднорідними означеннями, перше з яких вказує на невеликі розміри водного об'єкта, а друге — на його відношення до суміж. с. *Згорани* [АТП, 47], в основі назви якого **згорани* «погорільці»; пор. зх. *згораний* «згорілий» [ВТССУМ, 358] або **згорани* «найменування мешканців / жителів із гір» [Шульгач 2001, 56].
- Малé Піщáньське бзоро** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 318]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бзоро* й двома неоднорідними означеннями, перше з яких вказує на незначні розміри об'єкта, а друге — на його відношення до с. *Піщане Камінь-Каширск.* р-ну Волин. обл. [АТП, 41].
- Малé Полісся** — прир. обл., яку зараховують до *Поліської фізико-географічної провінції* зони мішаних лісів, Львів. і Рівн. обл. [ГЕУ 2, 318]. Хоронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малé*, що вказує на частину території, яку охоплює назва *Полісся* (див.).
- Малій Аджалык** — річка в Одес. обл., вп. в *Малій Аджалицький лиман* у бас. Чорн. моря між *Великим Аджаликом* і Тилігулом; *Малый Аджельк* (1850), *Малый Аджалык* (1850), *Кючюк Аджалык* (1913); лим. *Adžalyk Mały* [СГУ, 343]. Первинним є гідронім тюрк. походження *Кючюк Аджалык*, який виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *Аджалык*, в основі якого *аджа* — «гіркий» (див. *Аджамка*) і суф. *-лык* у релят. функції, й означенням *Кючюк* (< тур. *кучук* «маленький, незначний» [Радлов II/2, 1993]). У суч. назві річки тюрк. атрибутів *Кючюк* замінено рос. калькою *Малый*, укр. *Малій*; пор. похідне онімізоване словосп. *Малій Аджалицький лиман* [ГЕУ 2, 319].
- Малій Горган** — гори: 1) на межі Надвірн. р-ну і Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Горган-Малый*, *Mały Gorgan* (1881); 2) с. Микуличин Яремч. м / р; *Горган М.* [Габорака, 229]. Ороніми виникли синтакс. способом за допомогою означення *Малій*, яке вказує на меншу протяжність гори, а не висоту (пор. її висоту 1592,5 м. проти 1015 м. г. *Великий Горган*) і приєднане до назви суміж. г. *Горган* (див. *Горгані*, *Великий Горган*).
- Малій Кальчик** — річка, л. *Кальчика (Головного)* п. Кальміусу; *Східний Кальчик* (1928), *Восточный Кальчик* (1890), *Кальчик* (1897), *Шагара*, *Шагаров*, *Шагарів* (1963—1973), *Шагарова* (80—90-і рр. XVIII ст.), *Шевєрова* (1923), *Шивєрова* (1904), *Шевєрева* (1778), *Севєрова* (1963—1973) [СГУ, 345]. Суч. назва виникла синтакс. способом за допомогою означення *Малій*, приєданого до гідроніма *Кальчик* (див.). Парал. назва з означенням *Східний* вказувала на простор. ознаку річки. Істор. гідроніми *Шагарова*, *Шевєрова*, *Севєрова* постали, очевидно, семант. способом від незбережених ойконімів чи мікротопонімів, що є посесивами на *-ова* від відповідних антропонімів, якщо це не варіанти однієї основи; пор. закарп. прізви. *Шевєра*, *Шевєря*, пол. *Szewera*, *Sewera*, хорв. *Šever* з основою лат. *Severus* (букв. «суворий»), укр. відповідником якого є *Северин* [Чучка, 620], с. *Шаварі* у Львів. обл. [АТП, 301].
- Малій Катлабуг** — річка, л. *Великого Катлабугу*, вп. в оз. *Катлабуг* між Прутом і Дністром; *Малый Катлабух* [СГУ, 345]. Гідронім виник синтакс. способом за допомогою означення *Малій*, приєданого до назви *Катлабуг* (див. *Великий Катлабуг* і *Катлабуг*).

- Малий Конус'як** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл.; *Конус'як-Малий, Канюс, Канус'як Малий, Kapiusiak Mały* [Габорака, 231]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малий* до *Конус'як* для розрізнення гір з однаковим компонентом у назвах (див. *Великий Конус'як*).
- Малий Куяльник** — річка, вп. у Хаджибейський лим. [СГУ, 346]. Гідронім виник синтакс. способом від *Куяльник* (див. *Великий Куяльник*).
- Малий Салгір** — річка, п. *Салгиру* бас. зат. Сиваш [СГУ, 347]. Назва виникла синтакс. способом від гідроніма *Салгір* (див.).
- Малий Серет** — річка, п. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Seret Mały* (1882), «гдѣ... *Сирѣтовѣ*» (1517), «на *Бѣлом Сиретѣ*», *Siretele mic* (1754), «in den kleinen Seret (1793), *Ml. Seret* (1886) [СГУ, 347]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малий* до *Seret* (див.).
- Малий Утлюк** — річка, вп. в *Утлюкський* лим., пн. бер. Азовськ. моря (1782); *Орта Утлюк* (1799), *Мала Утлюка* (б. р.), *Верхшолной Утлюк* (1745), *Крамолной Утлюк* (1775) [СГУ, 348]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Малий* до назви *Утлюк*, яка стосується суміж. річки [СГУ, 581] (див. *Великий Утлюк*). Ін. атрибутиви в складених гідронімах характеризують річку за її простор. ознакою (*Верхшолной*), негативною оцінкою (*Крамолной*) або обгорілим узбережжям — *Орта* < тур. діал. *örde / örte* «полум'я; обгорілий, згорілий; згар»; пор. чаг. *ort, ört* «пожежа; лугова пожежа» [Севортян 1974, 550].
- Малин** — місто, Житомир. обл. [АТП, 141]; засн. в XI ст. [ГЕУ 2, 319], «Зъ *Малиньской земли*» (1415), «у *Малинахъ*» (1545), «з села *Малина*» (1650), «we wsi *Malinie*» (1691), «ze... *Malina*» (1710) [Карп. 2008, 76], *Málin* (1981) [СЭС, 760]. Ойконім виник як посесив на -ин від заст. жініч. антропоніма *Мала*, що належав д.рус. княгині — дочці древлян. князя на ім'я *Малъ* [Карп. 2008, 76; Пура, 191]; пор. прізви. *Малин* у Чернівець. обл. [СПЧ, 223], пол. *Małyn* [Rumut 2, 61]), ойконіми з цієї основою в різних слов. мовах [Карп. 2008, 76—77], а також спорід. рос. діал. *малина* «мале, мала кількість чогось», «мала на зріст людина», д.рус. *малина* «незначна кількість, незначний за обсягом», чес. *malina* «потік води, який б'є час від часу із землі», основу яких О. П. Карпенко вбачає в структурі гідронімів на зразок *Малина, Малиниця* [Карп., 126—127].
- Малинівка** — с-ще міськ. типу, Чугуїв. р-н Харків. обл. [АТП, 456]; засн. 1652 р. [ГЕУ 2, 320], кол. с. *Малиново* (1864) [СГУ, 349]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від істор. назви *Малиново* або способом трансонімізації назви XIX ст. суміж. р. *Малиновка*; пор. у межах с-ща р. *Малиновой колодязь* (1669), пізн. *Малиновка* (1864), суч. *Малиновий* (1979) [СГУ, 349]. Словотв. варіант ойконіма *Малиново*, форма якого узгоджується з номенкл. іменем *село*, постав способом трансонімізації означення в структурі складеної назви р. *Малиновой колодязь*, яке є релятивом на -овой (укр. -овий), утвореним від назви рослини *малина*; пор. понад 30 ойконімів *Малинівка* в різних регіонах України [АТП, 666], абсолютна більшість яких виникла за допомогою -івк(а) в релят. функції від зазнач. апелятива і лише окремі з них є релят.-посес. дериватами від прізви. *Малина*, що належало чоловікові; пор. антропонім *Малина* на Лубенщині [Кравченко, 188].
- Малі** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Mały* (1880), *Male* (2000), *Мала* (2006) [Габорака, 235]. Оронім пов'язують з рум. *mal* «берег, узбережжя, побережжя», алб. *malj* «гора», яке в укр. мовленні зазнало впливу різних форм прикм. *малий* (див. [Габорака, 235]).
- Малі Стайки** — гора, с. Зелене Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Стайки-Малі, Stajki Male* [Габорака, 236]. Оронім постав синтакс. способом унаслідок

- приєднання означення *Малі*, яке вказує на розміри об'єкта, до назви суміж. г. *Стойкі*, що є семант. утворенням або від назви полон. на горі, або безпосередньо від апелюючого *стайкі* — демінутива в мн. з основою діал. *стáя* «постійне або тимчасове житло на полонині, де живуть пастухи влітку і переробляють молочні продукти» [Габорака, 359].
- Малокатеринівка** — с-ще міськ. типу, Запоріж. р-н і обл. [АТП, 175]; засн. 1775 р.; до 1780 — *Краснокутівка* [ГЕУ 2, 320]. Назва виникла способом основоскладання ойконіма *Катеринівка* й означення *Мала* з основою прикм. *малій* «невеликий розміром, незначний величиною»; пор. 45 нп *Катеринівка* в різних регіонах України [АТП, 637]. Істор. ойконім постав складносуф. способом за допомогою *-івка* на основі словосп. *красний кут*, де *красний* «гарний».
- Маломиколаївка** — с-ще міськ. типу, Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 321], рос. *Малониколаевка*. Назва виникла складанням основ означення *Мала* й ойконіма *Миколаївка*; пор. бл. 100 назв нп *Миколаївка* в різних регіонах України [АТП, 671].
- Малоперещіпийський заказник** — бот. заказник держ. значення, Новосанжар. р-н Полтав. обл. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основами суміж. ойконіма *Мала Перещепина* [АТП, 359].
- Малорязанцеве** — с-ще міськ. типу, Попасн. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1780 р., до 1917 — *Новоолексїївка* [ГЕУ 2, 321]. Назва виникла способом основоскладання означення *Мале* й ойконіма *Рязанцеве*. Істор. ойконім постав аналог. способом на основі словосп. *Нова Олексїївка*; пор. 57 нп *Олексїївка* в Україні, з яких 4 у Луган. обл. [АТП, 689].
- Мáмонтова** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 2, 321]. Спелеонім, очевидно, виник флект. способом за допомогою закінч. *-а* від поширеного прізви. *Мáмонтов*. Можливо, у шахті виявлено рештки *мамонта*, назва якого мотивувала оронім; пор. одну з найбільших у світі карст. печ. *Мáмонтова печера* (*Mammoth Cave*) у США [СЭС, 764].
- МАН** — карст. печ. в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Демерджи-яйла [ГЕУ 2, 321]. Спелеонім виник способом аббревіації від словосп. *Мала академія наук* у зв'язку з участю членів відповідної шкільної організації м. Сімферополя в Комплексній карст. експедиції 1960 р. [ГЕУ 2, 321].
- Мангун** — гірська вершина на пд. зх. Внутрішн. пасма Кримськ. гір, Бахчисарай. р-н у Криму; *Мангун-Калé* [ГЕУ 2, 321]. Оронім, очевидно, є семант. відетн. утворенням, в основі якого назва монг. племені *мангуд* / *мангут*, яка поширювалася і на ногайців [Бушаков, 116]. Заміна кінц. *-д* або *-т* на *-п* відбулася, ймовірно, в сх. слов. мовному середовищі у зв'язку з артикуляційною подібністю зімкн.-прор. і затемненою етимологією іншомовного етноніма. Можливо, це граф. неточність у передачі назви. Парал. назва постала внаслідок онімізації ізафетного словосп. з опорним *калé* < кр. тат., тур. *kalá* «фортеця, укріплення» [Радлов II/1, 235] й означенням *мангут*, *мангун* «ногайський» (на вершині в VI—XV ст. існувало печерне місто — столиця князівства Феодоро, яке було зруйновано 1475 р. турками, але збереглися два пояси оборонних стін, башти, підземні приміщення військ. призначення); пор. суміж. компл. пам'ятку природи держ. значення *Мангун-Калé* і печ. *Мангунська* в її межах [ГЕУ 2, 321—322].
- Маневичі** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 48]; засн. у кін. XIX ст. [ГЕУ 2, 322], *Маневичи* (1981) [СЭС, 765]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації назви кол. присілка с. Чернеч-городок *Маневичі* (1545), *Manewiczy*, в основі якої форма мн. патроніма *Маневичь* / *Моневичь* [Шульгач 2001, 83—84].

- Манченкі** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 2, 322], *Мánченки* [Янко, 222]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізви. *Мánченко* в мн., що належало засновникам кількох хуторів на місці теперішнього с-ща.
- Манявське низькогір'я** — невисокі гори в межах Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 322]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *низькогір'я* — тип гірського рельєфу з відносними висотами в кілька сотень метрів [ГЕУ 2, 415] й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою назви р. *Манявка* п. Бистриці-Солотвинської у бас. Верх. Дністра; пор. утворені таким способом суміж. назви *Манявський скит* в Івано-Франків. обл. та *Манявський водоспад* у Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 322].
- Маньківка** — с-ще міськ. типу, Черкас. обл. [АТП, 508]; відоме з кін. XVI ст. [ГЕУ 2, 322]; г. *Манковка* (1653), *Mankowka* (1766), *Маньковка* (1834), *Маньківка* (1926) [Гонца, 157]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Манько́*, що належав одному з першопоселенців; пор. назву суміж. р. *Маньківка* [СГУ, 352], утворену семант. способом від ойконіма, 7 нп *Маньківка* в ін. регіонах України [АТП, 667].
- Марганець** — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 76]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 2, 323]; кол. *Комінтерн* [Янко, 223], *Марганец* (1981) [СЭС, 769]. Ойконім виник унаслідок онімізації апелятива *марганець* у зв'язку з заснуванням поселення як одного з промислових центрів Нікопольськ. *марганцевого* басейну. Тимчасова назва м. *Комінтерн* постала як меморіальна на честь *Комуністичного інтернаціоналу* від його абрєвіатури *Комінтерн*.
- Маріуполь** — місто, Донец. обл., засн. на поч. XVI ст.; *Жданов* (1948—1989) [ГЕУ 2, 324]; *Мариáмполь*, *Мариáнполь*, *Мариóпул*, *Марно́поль* (*Марно́піль*), *Марнопо́лье* (*Марнопі́лля*), *Мару́поль*, *Шеер*, *Жда́нов*, *Марию́піль*, *Мариуполь* (1779), до 1779 р. — фортеця *Кальмиус* (XVI—XVIII ст.) [Отин 2000, 89—91]. Суч. ойконім виник у зв'язку з переселенням на околиці запороз. займища *Дамаха*, *Адамаха* (див. *Домáха*), що на узбережжі Азовськ. моря, з Криму греків, які зазнавали там усіляких утисків з боку турків-османів. Його було перенесено крим. греками з назви частини Бахчисараю у формі *Марианполь*, варіант *Мариамполь* (під впливом сакр. жін. імені *Маріам*), яка у слов. середовищі закріпилася як *Мариуполь*, рос. *Мариуполь* (у плані земель 1779 р. і в указі Катерини II 1780 р. — *Мариу-поль*) [Отин 2000, 90—95]. Твірний крим. ойконім *Мариамполь* постав поєднанням основи бібл. жін. імені *Маріам*, якому поклонялися православні румеї та уруми, і гр. ГТ *πόλις* «місто», який відбився в кількох назвах надчорномор. міст, засн. у період «грецької моди» 2-ї пол. XVIII ст. Назва фортеці *Кальмиус*, на місці якої закладено м. Маріуполь, виникла способом трансонімізації суміж. гідроніма. Ойконім *Ше́ер* (букв. «місто») тюркомовний [Отин 2000, 93]. Штучну мемор. назву повоєнних років *Жданов* було присвоєно місту способом трансонімізації прізви. радян. діяча *А. О. Жданова* (уродженця Маріуполя), що стало можливим завдяки посес. суф. *-ов* в антропонімі.
- Маричейка** — оз. льодовик. походження, на пн.-сх. схилі г. Шутин-Гропа, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 325]; *Маричейка*, *J. Mariczejka* (1933); пор. полон. *Маричейка* у Верховин. р-ні Івано-Франків. обл., на якій лежить оз., потік *Маричейка* в тому самому р-ні [Габорак 2011, 332—333]. Топонім має затемнену етимологію. Можливо, він виник за допомогою суф. *-ейк(а)* в релят. функції від основи *Марич-* / *Мариш-* невідомого походження. Ю. О. Карпенко припускає, що вона є рефлексом д.європ. (чи фрак.) основи **тог* «море, болото», в якій на фрак. мовному ґрунті відбулося подовження [о] в [а] [Карпенко 2001, 41], характерне для вживаної в

- регіоні рум. мови. З огляду на наявність оронімів з відповідною основою М. М. Габорак схильний вбачати у відповідних назвах мотивацію рум. прикм. *taricel*, що є деминутивом від *tare* «велика» (для *Маричейка*), або від похідного на *-iș* з основою *tare* «великий, високий, крупний» [Габорак 2011, 332—333].
- Мáр'їнка** — місто, Донец. обл. [АТП, 119]; засн. у 40-х рр. XIX ст. [ГЕУ 2, 325], за ін. даними — у 1791 р. [Янко, 224], *Мáр'їнка* (1981) [СЭС, 776]. Ойконім виник за допомогою суф. *-їнк(a)* в релят.-посес. функції від жін. імені *Мар'я* (рос.мовн. варіант офіц. *Марія*), що, як вважають, належало дружині засновника поселення Семена Жебуньова [Янко, 234].
- Мáрківка** — 1) с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 66]; засн. 1690 р.; *Мáрківка* [ГЕУ 2, 326], *Мáрковка* (1981) [СЭС, 772]; 2) річка, л. Дністра; бере початок біля с. *Марківка* Томашпіль. р-ну Вінниць. обл.; *Марковка* (1825), *Markow* (б. р.), *Марковская* (1901), *Шумиловка* (1965), *Коусзетська* (1917), *Мáрковка* (1957), *Markowka*, *Szumilówka* (1885), *Шумілівка*, *Марківка* (1975) [СГУ, 353]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ївк(a)* або *-к(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Марко* або *Марків*, *Марков*; пор. сс. *Марківка* в різних регіонах України [АТП, 668]. Назва річки постала способом транскрипції суміж. ойконіма *Марківка*. Парал. назва р. *Шумілівка* є відойконімною; пор. с. *Шумилів* у Бершад. р-ні Вінниць. обл. [АТП, 12].
- Мáрксова Дубі́на** — ліс. заказник держ. значення, Немирів. р-н Вінниць. обл. [ГЕУ 2, 326]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дубі́на* «дубовий ліс, гай; дубова памолодь» [СУМ 2, 429] й означенням у формі посесива на *-ова* з основою антропоніма *Маркс*, можливо, наявного в структурі місц. мемор. ергоніма.
- Мармаро́ський масі́в** — 1) гірський масив у Сх. Карпатах, лежить перев. в Румунії, в межах України — його пн.-зх. відрогів в Чернівець., Івано-Франків. і Закарпат. обл.; 2) геол. структура Карпатської покривно-складчастої споруди, на території України збігається з Чивчинами й Рахівськ. горами [ГЕУ 2, 327]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *масі́в* «гірська височина без яскраво вираженого гребеня або вершини, однорідна з погляду геологічної будови» [СУМ 4, 636] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від рум. *Maratimeș*, угор. *Máratáros*, що називає істор.-геогр. край у бас. Тиси (укр. *Мармарощина*); пор. *Мармароська котловина*, *Мармароський Сигіт*, *Мармаросько-Буковинська верхovina* [ЕУ 4, 1475—1476], *Мармароське брілове середньогір'я* [ГЕУ 2, 326].
- Март'я́нчий б́стрів** — о-в у центр. частині зат. Сиваш Азовськ. моря [ГЕУ 2, 327]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *б́стрів* й означенням у формі посесива на *-ячий*, похідного від апелєтива *март'їн* «водоплавний птах родини мартинових, що живиться рибою, комахами та дрібними гризунами» [СУМ 4, 633].
- Март'я́н** — мис на Пд. бер. Криму, між м. Ялтою та смт Гурзуфом; *Нікітський*, *Нікітин*, *Нікіта-Бурун*; пор. заповідник *Мис Март'я́н* [ГЕУ 2, 328]. Оронім гр. походження, виник від чол. імені св. *Март'я́на* (< н.гр. *μαρτίανος* «березневий» [Бушаков, 68] < лат. *Martius*, *Мартин*) [Скрип.-Дзятків, 67], яке, очевидно, входило до структури назви монастиря на мисі. Парал. назви *Нікітський*, *Нікітин* постали або безпосередньо від антропоніма *Нікіта*, або під впливом суміж. ороніма *Нікітська яйла* (див.). Складена назва *Нікіта-Бурун* сформувалася в кр.тат. мовному середовищі внаслідок приєднання *Нікіта* у функції означення (пор. *Нікітський*, *Нікітин*) до опорного *Бурун*, похідного від тюрк. *бурун* «ніс, клюв», що розвинуло геогр. значення «мис; гірський виступ, відріг гори; коса, круча та ін.» [Мурзаев, 103]. Назва суміж. заповідника *Мис Март'я́н* є семант. дериватом від ороніма.

- Марфівське озеро** — солоне оз., Ленін. р-н у Криму; *Марфівка* [ГЕУ 2, 328]. Лімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою суміж. ойконіма *Марфівка* [АТП, 265]. Варіант лімоніма *Марфівка* постав способом трансонімізації назви поселення.
- Мар'янівка** — с-ще міськ. типу: 1) Горохів. р-н Волин. обл. [АТП, 39]; засн. на поч. ХХ ст.; 2) Баранів. р-н. Житомир. обл.; засн. наприкін. ХVІ ст. [ГЕУ 2, 328]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Мар'ян* або жін. *Мар'яна* під впливом продукт. моделі на *-івка*; пор. понад 70 нп *Мар'янівка* в різних регіонах України [АТП, 668].
- Масандра** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р у Криму [АТП, 258]; відоме з 1-ї пол. ХVІІІ ст. [ГЕУ 2, 328]; первинне *Марсанда* [Суперанская, 92], *Массандра* (1981) [СЭС, 778]. Ойконім гр. походження, виник як композит унаслідок складання основи *Мар(а)са* з араб. витоками, де відповідний апелатив має значення «причальний канат; пристань, порт, гавань» [Белецкий, 115], і н.гр. *ῥάντρο[ν]* «печера, грот; барліг, лігво» < д.гр. *ῥάντρον* «печера»; пор. н.гр. *μεσότροα* «стінна шафа для постелі» [Бушаков, 62], виробничо-аграрне об'єднання «*Масандра*» і пам'ятку садово-парк. мистецтва *Масандрівський парк* [ГЕУ 2, 328].
- Масьок** — бот. пам'ятка природи держ. значення; *урочище Масьок*, Городенк. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 2, 328]. Топонім виник способом трансонімізації назви суміж. ур. або горба *Масьок* [Габорака, 239], що постала внаслідок онімізації демінутива *масьок*, похідного від діал. *масть* «мазь; дьоготь» [Онишкевич 1, 432], яке вказує на якісні властивості ґрунту.
- Матвіївка** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. центр. р / р і обл.; відоме з 1778 р. [ГЕУ 2, 328]; *Матвеевка* (1778), *Матвеево* (1790), *Матвеевка* (1798), *Червона* (ХІХ — поч. ХХ ст.), *Матвеевка (Червоная)* (1855), *Матвеевка (Червоное)*, село (1926) [Лобода, 122]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Матвій* (рос. *Матвей*), яке могло входити до словосп. *день Св. Матвія*; пор. однойменну церкву в селі з 1786 р., 14 нп *Матвіївка* перев. на Лівобережній Україні [АТП, 669]. Парал. назву *Червона*, що постала внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду прикм. *червоний*, яка узгоджувала ойконім з рос. номенкл. іменем *деревня*, пов'язують з т. зв. *червоними козаками* [Лобода, 122].
- Машівка** — с-ще міськ. типу, Полтав обл. [АТП, 356]; відоме з 1859 р. [ГЕУ 2, 331], *Машевка* (1981) [СЭС, 784]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Маш*, що є гіпокористикою імен на зразок *Матвій*, *Мартин*, *Маломир*, можливо, під пол. впливом; пор. пол. прізви. *Masz, Masz-aj, Masz-ak, Masz-alo, Masz-ko, Masz-ow, Masz-uk, Maś* [Rymut 2, 75], ойконіми *Maszewo* (4) [NMPG 6, 552—553], укр. нп *Машеве, Машів, Машкове* [АТП, 669] (про етимологію назви *Машів* див. [Шульгач 2001, 85]).
- Маяцька Діа́ча** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Слов'янськ. р-н Донец. обл. [ГЕУ 2, 332]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* «лісова ділянка — самостійна господарська одиниця» [СУМ 2, 215], який уважається запозиченням з рос. мови [ЕСУМ 2, 15], й означенням у формі відн. прикм. на *-ська / -цька*, похідним від суміж. ойконіма *Маяки* [АТП, 122]; пор. утворену аналог. способом назву *Маяцьке озеро* в Криму [ГЕУ 2, 332].
- Мая́чка** — річки (5), балки (2) в пд.-сх. частині України [СГУ, 356]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від місц. *маякі* «бугри нагорнутої землі», які насипали через кожні 100—200 м уздовж дороги, зокрема Чумацького Шляху, щоб наводити подорожнього в темноті під час буранів [Стрижак 1967, 63]; пор. ойконіми *Маячка* в цій місцевості [АТП, 669].

- Меганом** — мис на сх. Пд. бер. Криму, на пд. сх. від м. Судака [ГЕУ 2, 333]. Оронім гр. походження, виник як композит складанням основ μέγος, μέγος «великий, численний» і νόμη «фураж; пасовище, вигін» < д.гр. νομός «пасовище; область, країна, округ» [Бушаков, 68, 69].
- Медєничі** — с-ще міськ. типу, Дрогобиц. р-н Львів. обл.; відоме з 1395 р., *Медєниця* (1946—1989) [ГЕУ 2, 333]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації патроніма *Медєнич* у формі мн., яка вказувала на рід першопоселенців, з основою прізви. *Мединь* (< псл. **Медупь* [Шульгач, 2008, 195]) або *Медєнь* з основою збереженого в діалектах *медєний*, *медєний* «дорогий; солодєнький» (у звертаннях) [Онишкевич 1, 435], *медєнний* «медовий» (< *мед* < псл. **medъ*) [ЕСУМ 3, 427]. Тимчасова назва *Медєниця*, очевидно, створена штучно за допомогою суф. *-иц(я)* для витєснення істор. ойконіма *Медєничі* або за аналогією до топонімів відповідного типу.
- Меджібіж** — с-ще міськ. типу, Лєтичєв. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 486]; *Межибожьє*, *Межибѣ* (*межибоуже*) (1146), *Мєчибие* (*межибоуже*) (1147), *Межибжє* (1148), *Межибожє* (1227), *Можебожь* (1148), *Межьбожє* (1148), *Межибож* (1332), «в городе *Межибожьє*» (1649), «w *Międzybożu*» (1670), «pod *Międzybożem*» (1687), *Międzyboż* (1702) [ЕСЛГНПР, 88]. Суч. ойконім постав як пол. або укр. діал. форма д.рус. *Межибож* з усіченим **-ьє* та афrikатою *-дж-* (< пол. *-dz-*) в основі на місці сх.слов. *-ж-*. Істор. варіант виник преф.-суф. способом унаслідок приєднання до гідрооснови *Бог-* афіксів *межи-*, що вказував на знаходження нп між р. *Богъ* (*Буг Півдєнний*) та її притокою *Божькъ* (*Бужок*), і **-ьє* з локал. значенням [ЕСЛГНПР, 88; Нєрознак, 107].
- Медобори** — держ. заповідник, Гусятин. і Півдєлєчєськ. р-ни Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 476]. Хоронім виник унаслідок трансонімізації ороніма *Медобори*, що є парал. назвою *Подільських Товтр* (див. *Товтри*).
- Медоборський заказник** — геол. заказник держ. значення, Гусятин. і Півдєлєчєськ. р-ни Тернопіл. обл. [ГЕУ 2, 335]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ороніма *Медобори* (див.).
- Медова** — карст. печ. в Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі в Криму [ГЕУ 2, 335]. Оронім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *медовий* «стос. до *мед*» (очевидно, побл. печери роїлися бджоли або стояла пасіка для добування меду).
- Межова** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 85]; засн. 1884 р. [ГЕУ 2, 336], *Межева́я* (1981) [СЭС, 792]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *межовий* з основою ГТ *межа* «лінія поділу якої-небудь території; границя» [СУМ 4, 666]; пор. р. і бб. *Межова* на Лівобережній Україні [СГУ, 358], нп *Межове* (6) [АТП, 670].
- Мекєнзєєві гори** — гірський масив у Внутрішн. пасмі Кримськ. гір, побл. м. Севастополя [ГЕУ 2, 337]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* в мн. й означенням у формі посєсива на *-єві*, похідного, очевидно, від прізви. англ. мандрівника *А. Макєнзі* (англ. *Maskenzie*), іменем якого названі річка, по якій він пройшов, затока, гори й кілька нп у Канаді [Никонов, 251]. Мотивац. ознакою ороніма могла бути подібність Мекєнзєєвих гір у Криму до відповідних гір у Канаді.
- Меланка** — річка, л. Тилігулу пр. Тилігул. лим., між Дністром і Пд. Бугом [СГУ, 358]. Формально гідронім збігається з укр. діал. *маланка* «вечір напередодні Нового року; новорічний обряд з переодяганням у тварин і фольклорних персонажів і т. ін.», *меланка* «переддєнь Нового року», яке пов'язане з *Маланка* «Меланія»; переддєнь Нового року є днем святої Меланії [ЕСУМ 3, 370], але семант. спосіб номінації річки, як і приєднання суф. *-к(а)* до імені *Меланія*, є малоймовірним, хоч і можливим. Імовірніше, що назва виникла за допомогою суф. *-к(а)* в гідронім. функції від

гр. μέλας, род. відм. μέλανος «чорний», що мотивувало ім'я Μελανία (букв. «чорнота») і з'являється з д.інд. *malināh* «брудний», *mālat* «бруд», лтс. *taĩns* «чорний» [ЕСУМ 3, 432].

Мелітополь — місто, Запоріж. обл.; засн. 1784 р. [ГЕУ 2, 340], яке, на пропозицію Потьомкіна, планували назвати *Мелітополем*; наприкін. XVIII ст. (після рос.-тур. війни) — *Олександрівка* [Янко, 226], *Новоолександрівська слобода* (поч. XIX ст.) [АТП, 169], *Ново-Александровка* [Никонов, 264], *Новоалександровская Слобода* (до 1841), *Мелітополь* (1981) [СЭС, 796]. Ойконім виник стос. проекту поселення ще при Катерині II у системі «модних» антич. топонімів від д.гр. μέλι, род. відм. μέλιτος «мед» [ЕСУМ 3, 433], і πόλις «місто-держава» [СІС, 450], але лише 1841 р., коли *Новоолександрівська слобода*, вона ж *Ново-Олександрівка*, стала містом і центром *Мелітопольського повіту*, за нею закріпили суч. назву [Никонов, 264]. Етимологія істор. ойконіма *Новоолександрівська слобода*, *Ново-Олександровка* прозора. Він мотивований істор. назвою пос. *Олександрівка*, яку пов'язують з іменем *Олександра Суворова* [Янко, 226], й атрибут. *Ново-*, що вказує на характерне для пд. України пізнє заселення місцевості.

Мельниця — річки (3) у бас. Прип'яті п. Дніпра [СГУ, 359]. Гідроніми мають діал. характер, виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від архаїч. ад'єктива **tělъnъ(jь)* «дрібний, мілкий, піщаний»; пор. д.рус. *мѣльный* «належний до виробництва крейди», рос. діал. *мельной* «належний до мілини», серб., хорв. *melan* «піщаний», чес. *tělňu* «пухкий, розсипчастий», в.луж. *tjelny* «м'який, пухкий; дрібний», н.луж. *tělny*, *milny* «дрібний, хороший, ніжний» та ін. [Карп., 151—152]. Територіально відірвана від поліс. гідронімів назва потоку *Мельниця* в бас. Пруту на Івано-Франківщині [СГУ, 359] може бути мотивована апеллятивом *мельниця* «млин»; пор. етимологію назви с. *Мельниця* (*Мѣльниця*, 1247) на Волині [Шульгач 2001, 85].

Мельниця-Подільська — с-ще міськ. типу, Борщів. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 414]; відоме з поч. XVII ст.; до 1940 р. *Мельниця-над-Дністром* [ГЕУ 2, 341], до XVII ст. *Мельниця* [Янко, 226]. Суч. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Подільська* «стос. до Поділля» до компонента *Мельниця*, який виник шляхом онімізації апеллятива *мельниця* «млин (водяний)»; пор. нп. *Мельниця* (2) і *Млин* (2) у Зх. Україні [АТП, 670, 673]. Істор. ойконім *Мельниця-над-Дністром* постав синтакс. способом на основі первинного *Мельниця* внаслідок приєднання неузгодженого означення, яке вказує на узбережжя р. *Дністер*, де лежить поселення. Структура цієї назви належить до непродукт. давн. моделі назв-орієнтирів, яка зберігає активність у мікротопонімії; пор. похідні від апеллятива *мельниця* «млин» д.рус. м. *Мѣльниця* у Волинськ. землі, нині це село в Ковел. р-ні [ЕСЛГНПР, 91], зх.укр. мікрогідроніми *Мельничний* (4) [СГУ, 359] (див. *Мельниця*).

Мéна — 1) річка, п. Десни л. Дніпра; *Мена* (1742), *Мéна* (1964); пор. м. *Мена*; 2) місто, Чернігів. обл. [АТП, 541]; відоме з 1066 р. [ГЕУ 2, 342], *Мéна* (1981) [СЭС, 798]. Гідронім належить до псл. утворень з і.е. витоками. У його основі псл. **tēn-* / **tīn-* «зміна; те, що міняється» < і.е. **toi-n-* / **tei-n-* / **ti-n-* «міняти(ся)», яке відбилося в пол. назвах р. і нп *Mienia* [NMP 7, 77], опосередковано в пол. ойконімі *Mińsk Mazowiecki*, у нім. гідронімі *Main* [Rospond, 228], у блр. назві оз. *Мена*, р. *Менька* й відгідр. назві м. *Мінск*, літоп. *Мѣньскъ* (1067), *Мѣнескъ* (1104) [Нерознак, 118; Лемцюгова, 246—248]; пор. лтс. *taip* «болото» [Никонов, 268], незафіксованою паралеллю до якого є псл. **toy-ni* «те, що змінюється» > «болото» [Vabik, 172—173].

Мéнчул — назва багатьох вершин й окремих полонин, головним чином у пд.-сх. частині Укр. Карпат; *Мунчел*, *Менчелик* (Сколівські Бескиди), *Мунчелик*

у верхів'ї р. Пістиньки на Івано-Франківщині [ГЕУ 2, 342], гори (11) *Мунчел, Мунчель, Мінчол, Менчил, Менчил* та ін. [Габорака, 252]. Первинною є місц. форма *Мунчел*, яка виникла внаслідок онімізації рум. *munsel* «горб», що має широки ром.-герм. зв'язки [Габорака, 252]. Варіант ороніма *Менчул*, який рідше вживається в місц. мовленні й джерелах, зазнав метатези голосних під впливом продукт. в рум. мові артикля *-ул*, що приєднується до іменників чол. роду в постпозиції.

Мере́фа — 1) місто на р. *Мерефа*, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; відоме з XVII ст. [ГЕУ 2, 343], *Мерефа* (1863) [СГУ, 360], *Мере́фа* (1981) [СЭС, 800]; 2) річка, п. Можу п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1653); *Марефа* (1639), *Марехва* (1668), *Мерехва* (1779) [СГУ, 360]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Мере́фа*, етимологія якого неясна. Топоніми на *-фа, -хва, -ава* належать до архаїч. похідних, які тяжіють до зх.європ. (перев. герм.) ареалу, що ускладнює пояснення «ізольованого» сх.укр. гідроніма *Мере́фа, Марефа*. Імовірно, він постав від псл. **mьrks-* «меркнути» (парал. лит. *mirkznis* «моргання»), рефлексами якого є укр. *мерехтіти* «світити тремтливо, миготіти; ледь видітисся» з розвиненим другим повноголоссям в основі, діал. *ме́рхоть* «брижі на воді від бистрої течії» [ЕСУМ 3, 445, 440—441], блр. *ме́рхаць, ме́рхоть* «рябизна на воді від швидкої течії» [ЭСБМ 7, 21], можливо, етимол. затемнене рос. діал. олон. *мереховица* «брюхо, пузо і т. ін.» [Даль 2, 320]. Менш імовірно є виникнення гідроніма від укр. діал. *мороква* «болото», в якому могло відбутися поширення чергування у фіналі *-ква / -хва* та зміна голос. *-о-* на *-е-* під впливом укр. діал. *мереча* «лісові хащі; густий чагарник у заболоченій низині», рос. діал. *мереча* «болото», *меречь* «грузьке болотисте місце, поросле чагарником і дрібним лісом», блр. діал. *мяреча* «тс.», в основі яких псл. **merkja* «заболочене місце», співвідн. **morkva*, що утворені від **mek- / *mok-* «мокнути, мокрий» з інфіксом *-r-*; пор. лит. *meřkti* «мочити», лтс. *mėrkti* «мочити», *mārkis* «невеликий ставок на лузі» [ЕСУМ 3, 441], блр. *ме́рхалаць, мерхолоць* «грязь, дригва» з основою балт. *merk-* [ЭСБМ 7, 21].

Ме́рло — річка, л. Ворскли л. Дніпра; *Мерлз* (1183), *Мерля, Мерла* (1620), *Мерла, Мерло* (1852), *Ме́рло* (1972), *Merlo* (1685); пор. с. *Мерла* Богодухів. р-ну Харків. обл. [СГУ, 360]. Гідронім виник як псл. назва за допомогою суф. **(d)lo* від архаїч. основи **mьr-* / **mor-* / **mar-* «море; калюжа, болото», що має і.е. та ностратичні зв'язки [ЕСЛГНПР, 90—91]. Суміж. ойконім *Мерло* постав унаслідок трансонімізації гідроніма; пор. р. *Мерляк* на Чернігівщині [СГУ, 360].

Мертво́від — річка, л. Пд. Бугу в Кіровоград. і Миколаїв. обл.; *Мертвово́д* (1957), *Мертвоводъ* (1697), *Мертвья воды* (1773), *Мертвые Воды, Мертвоводье, Miartwowod* (1917) [СГУ, 360]. Гідронім виник унаслідок онімізації діал. ГТ *мертвовід* «стояча вода» [СУМ 4, 681], який указує на малорухомість течії і, як наслідок, на зіпсованість та непридатність для вживання води степ. річки; пор. фолькл. *мертва(я) вода й жива(я) вода*, основи яких широко відбилися в укр. гідронімії [Лучик, 72—73, 148].

Ме́рчик — річка, л. *Мерла* л. Ворскли л. Дніпра; *Merlik* (1665), *Мерчик* (XVII ст.), *Мерчикъ* (1913) [СГУ, 360]. Гідронім виник як демінутив на *-(ч)ик* від назви р. *Ме́рло*, в яку впадає *Ме́рчик*. Можливо, твірним було утрачене **Мерьсь*; пор. р. *Мерць* у бас. Ворскли, де течуть *Ме́рло* і *Ме́рчик* [СГУ, 360].

Месі́р — солоне оз. в Криму, у групі Керченських озер. Див. *Чокрацьке озеро* [ГЕУ 2, 344].

Мизу́нка — річка, л. Свічі п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Мизу́нка* (1885), *Вишків* (1979), *Mizunia* (1804), *Мизунка, Мизунка* (1917) [СГУ, 361]. Суч. гідронім постав за допомогою суф. *-к(а)* в рел. або демін. функції від

первинного *Mizunia*, яке вважають посесивом на **-ja* від антропоніма *Мізун* < **tęzinъ* «малий, незначних розмірів»; пор. укр. *мизун*, «пестун» [Вербич 2009, 102—103], псл. **tęzinъ* «найменший, наймолодший» [ЕСУМ 3, 473]. Таке походження гідроніма свідчить про його виникнення в д.рус. добу, коли суф. **-jъ* ще зберігав продуктивність. Можливо, д.рус. назва **Мъзунъ* або **Мъзунъ* спочатку стосувалася поселення чи ін. об'єкта, який належав власникові з іменем *Мъзунъ*; пор. у бас. річки ойконіми *Старий Мізунъ* і *Новий Мізунъ* Долин. р-ну Івано-Франків. обл. [СГУ, 360]. Імовірність такої трансонімізації підтверджує парал. назва р. *Вишків*, яка утворена семант. способом від суміж. ойконіма *Вишків* [СГУ, 360] з основою антропоніма *Вишко*.

Миколаїв — міста: 1) *Миколаїв*. обл. [АТП, 302]; засн. 1788 р., назва з 1789 р. [ГЕУ 2, 34] у формі *Николаев* [Лобода, 124], *Николаев* (1981) [СЭС, 898]; 2) Львів. обл. [АТП, 284]; відоме з 1570 р. [ГЕУ 2, 347], *Николаев* (1981) [СЭС, 898]. Ойконіми виникли як посесиви на *-ів* від чол. імені *Миколай*, але перший з них є українізованою формою рос. *Николаев*, яку пов'язують з іменем *Св. Николая* і спуском на воду фрегату «*Св. Николай*» у день проголошення міста [Лобода, 124], а другий є власне укр. похідним від антропоніма *Миколай*; пор. сс. *Миколаїв* у Львів., Хмельниц., Чернігів. обл. і бл. сотні нп *Миколаївка* [АТП, 671] з основою цього особ. імені або прізви. *Миколаїв* (рос. *Николаев*).

Миколаївка — с-ща міськ. типу: 1) Царичан. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 95]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 348]; 2) Широкив. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 96]; засн. в 2-й пол. XIX ст., до 1901 — *Велике Сіромашине*, до 1957 — *Козельське* [ГЕУ 2, 348]; 3) Слов'янська м / р Донец. обл.; засн. у 1-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 348], *Николаевка* (1981) [СЭС, 898]; 4) Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 103], рос. *Николаевка*; 5) Сімферопол. р-н у Криму; засн. 1857 р. [ГЕУ 2, 348]; 6) Одес. обл. [АТП, 332]; засн. в кін. XVIII ст.; *Николаевка* (1812), *Николаевка (Жидовская)* (1856), *Николаевка Вторая (Жидовская)* (1896) [ТПнСО, 44], *Николаевка* (1981) [СЭС, 898]. Суч. ойконіми виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Миколай*, у рос.мовн. середовищі з суф. *-евк(а)* від *Николай*. Повторюваність поселень *Миколаївка* (рос. *Николаевка*) спричинилася до появи означень з метою диференціації нп; пор. *Николаевка (Жидовская)*, *Николаевка Вторая (Жидовская)* і *Миколаївка Перша*, *Миколаївка Третя* [ТПнСО, 44]. Первинну назву дніпропетров. Миколаївки *Велике Сіромашине* утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Велике* до ойконіма *Сіромашине*, що є посесивом на *-ине* від прізви. запорізь. козака *Сіромаха*. Наступна назва *Козельське* постала внаслідок трансонімізації прізви. нового власника поселення *Козельського*, утвореного за допомогою суф. *-ськ(ий)* від топооснови *Козел*; пор. рр. *Козёл* [СГУ, 261], ойконім *Козельщина* [АТП, 642].

Микулеска — гора, с. Дземброня Верховин. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорах, 242]. Оронім рум. походження, виник за допомогою суф. *-esk(a)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Микула* д.рус. походження, поширеного в рум., ст.серб. і зх.слов. мовах [Чучка, 381]; пор. ороніми *Микулінка* (2) на Івано-Франківщині [Габорах, 242], ойконім *Микулинці* (див.).

Микулинці — с-ще міськ. типу, Тербовл. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 425]; уперше згадують під 1096 р. [ГЕУ 2, 354]; *Микулинъ* (1144), «*оу Микулина*» (1202), *Mikulince* (1675), *Mikulince* (1765) [ЕСЛГНПР, 88]. Суч. ойконім постав у 1387 р. [ГЕУ 2, 354] унаслідок онімізації катойконіма *микулинці* «жителі м-чка *Микулинъ*». Первинна форма виникла як посесив на *-инъ* від д.рус. чол. імені *Микула*, що є формою канон. *Николай* [ЕСЛГНПР, 88].

- Міргород** — місто, Полтав. обл. [АТП, 357]; засн. у сер. XVI ст. [ГЕУ 2, 354]; за свідченнями М. Зубковського, зафіксоване на карті 1411—1514 рр. як *Миргородокъ*, з 1575 — полкове місто *Миргородъ* [Лисенко КД, 140], *Миргород* (1981) [СЭС, 819]. Ойконім виник способом основоскладання апелятива *мир* «згода, спокій», що розвинуло значення «громада, народ» (< псл. **mirъ* «світ, народ, мирний народ» < **mirъ* «мир, згода») [ЕСУМ 3, 463], і ГТ *город* «місто» (< д.рус. *городъ* «огорожа, паркан, фортеця; місто; мур» [ЕСУМ 1, 570—571]) за ознакою «мирне, громадське місто»; пор. утворену за аналог. моделлю назву с. *Івангород* на Кіровоградщині [АТП, 246] з першим іменник. компонентом в атрибут. функції, а також композити на зразок *Білгород*, *Вишгород*, *Новгород* з прикм. основою у функції означення.
- Мірівське** — с-ще міськ. типу, Тернів. р / р м. Кривого Рогу Дніпропетров. обл. [АТП, 78; ГЕУ 2, 356]. Назва виникла внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ське* з основою ойконіма *Мирове* [АТП, 671], похідного за допомогою суф. *-ов(е)* в релят.-посес. функції від *мир* «громада, народ».
- Мірна Долина** — с-ще міськ. типу, Лисичан. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1773 р., нині Попасн. р-н [ГЕУ 2, 356]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *долина* й означенням у формі жін. роду прикм. *мірний* «спокійний, тихий»; пор. у с-щі відділок кол. радгоспу «*Мирна долина*» [ГЕУ 2, 356], сс. *Мирна Долина* в Донец. і Харків. обл. [АТП, 671].
- Мірне** — с-ща міськ. типу: 1) Тельманів. р-н Донец. обл. [АТП, 123]; засн. 1951 р., до 1958 — *Каранський Кам'яний Кар'єр* [ГЕУ 2, 356]; 2) Мелітопол. р-н. Запоріз. обл.; засн. 1951 р. [ГЕУ 2, 356]; 3) Краснодон. р-н. Луган. обл. [АТП, 63]; засн. 1929 р. [ГЕУ 2, 356]; 4) Каланчац. р-н Херсон. обл. [АТП, 468]; засн. 1950 р. [ГЕУ 2, 356]. Ойконіми виникли в радян. час унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *мірний* з основою апелятива *мир* «згода, спокій» за ідеол. ознакою, яка була актуальна в умовах холодної війни 2-ї пол. XX ст.; пор. бл. півсотні ойконімів *Мирне* в Україні [АТП, 671] і відсутність аналог. назв у Польщі [NMP 7, 153], де апелятив *mir* відн. недавно заступився суч. *rokój* «мир, спокій», продовжуючи функціонувати в діалектах [Boгуś, 330] (див. *Міргород*). Окремі ойконіми можуть походити від відповідних ергонімів радян. доби. Парал. назва смт в Донец. обл. постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з трьома компонентами, перший з яких утворено за допомогою суф. *-ськ(ий)* у релят. функції від основи кол. назви суміж. с. *Старокарань* (на р. *Карансу*), суч. с. Гранітне [СГУ, 240], а два інші мають прозору етимологію.
- Міро́нівка** — місто, Київ. обл. [АТП, 220]; засн. у 1-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 356], *Миро́новка* (1981) [СЭС, 821]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Миро́н*, яке належало першопоселенцю *Миронові Зеленому* [Янко, 229]; пор. ще 14 нп *Міро́нівка* в Центр. і Сх. Україні [АТП, 672], окремі з яких постали на основі прізви. *Міро́нів*, рос. *Міронов*.
- Міро́нівський** — с-ще міськ. типу, Дебальців. м / р Донец. обл. [АТП, 107], засн. 1923 р. [ГЕУ 2, 356], рос. *Міро́новский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. нп *Міро́нівка* в Артемівськ. р-ні [АТП, 112]; пор. *Міро́нівське водосховище* на р. Лугань, на якій лежить смт *Міро́нівський*, яр. *Міро́нівський* у бас. Деркулу л. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 363].
- Міро́піль** — с-ще міськ. типу, Держинськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 133]; засн. у 1-й пол. XVI ст. [ГЕУ 2, 356]. Ойконім виник способом основоскладання апелятивів *мир* «згода, спокій; громада, народ» і *піль*, який у структурі

- комполітив має нульове закінчення та закономірне чергування голос. *-e- / -i-* в новозакритому складі; пор. бл. 90 назв нп в Україні на зразок *Білопіль, Іванопіль, Зеленопіль, Краснопіль, Златопіль* [Бучко, 317—318].
- Мис Март'ян** — заповідник у Криму [ГЕУ 2, 357] (див. *Март'ян*).
- Михайлівка** — с-ще міськ. типу: 1) Запоріж. обл. [АТП, 178]; засн. на поч. ХІХ ст. [ГЕУ 2, 358], *Михайлівка* (1981) [СЭС, 824]; 2) Ровеньк. м / р Луган. обл.; засн. 1910 р. [ГЕУ 2, 358]; 3) Перевал. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. у ХVІІ ст. [ГЕУ 2, 358]; 4) річки (3) в бас. Ворскли, Десни й Прип'яті [СГУ, 364]; пор. численні нп *Михайлівка* в різних регіонах України [АТП, 672]. Назви виникли за допомогою суф. *-іvk(a)* в релят.-посес. функції від чол. особ. імені *Михайло* або за допомогою суф. *-к(a)* в такій самій функції від прізви. *Михайлов, Михайлів*; пор. д.рус. м. *Михайловъ* [ЕСЛГНПР, 89]. Окремі ойконіми постали від назв закладених у селах церков Св. *Михайла* або від мікротопонімів на зразок бб. *Михайлова* [СГУ, 364], поле *Михайлове*. Гідроніми *Михайлівка* мають відойк. походження.
- Михайлівська цілина** — заповідник, відділ Укр. степ. заповідника держ. значення, Лебедин. р-н Сум. обл. [ГЕУ 2, 358]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *цілина*, що називає єдину в Україні ділянку лучного степу в лісостеп. зоні [ГЕУ 2, 358], й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* з основою суміж. ойконіма *Михайлівка* [АТП, 397].
- Михайло-Коцюбінське** — с-ще міськ. типу, Чернігів. р-н і обл. [АТП, 551]; відоме з 1667 р., до 1937 — *Козел* [ГЕУ 2, 358]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації композита у прикм. формі, що постає на основі імені та прізви. відомого укр. письменника *Михайла Коцюбінського*, який останні роки життя провів у Чернігові. Форма сер. роду узгоджує назву з номенкл. іменем *селище*. Істор. назву *Козел* утворено способом трансонімізації суміж. гідроніма *Козёл* [СГУ, 261], в основі якого ГТ *козел* (див. *Козеліць*).
- Михайлопільський Яр** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Іванів. р-н Одес. обл. [ГЕУ 2, 358]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідним від суміж. ойконіма *Михайлопіль* [АТП, 328].
- Михнівський заказник** — орніт. заказник держ. значення, Решетилів. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 2, 358]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Михнівка* [АТП, 363].
- Міжгір'я** — с-ще міськ. типу, Закарпат. обл. [АТП, 160]; засн. 1415 р., до 1953 — *Волове* [ГЕУ 2, 361], у сер. ХІХ ст. — *Volova, Volovoje, Ókörtmező* [Галас, 74], *Межгóрье* (1981) [СЭС, 789]. Суч. ойконім виник семант. способом від ГТ *міжгір'я* «місце, простір між горами» [СУМ 4, 727]. Істор. назва *Волове* постала внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *волóвий* «стос. до *віл*» за ознакою «місцевість, де випасали, утримували волів» (див. *Волов'єць*). Угор. *Ókörtmező* є калькою укр. *Волове*.
- Мізобцький кряж** — горбиста височина на межиріччі Горині та Ікви, пд.-зх. частина Рівн. обл. [ГЕУ 2, 365]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кряж* «пасмо невисоких гір, горбів; гірська гряда» [СУМ 4, 379] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, похідного від ойконіма *Мізоч* (див.).
- Мізоч** — с-ще міськ. типу, Здолбунів. р-н Рівн. обл. [АТП, 376]; *Мезочь* Малый и Великий (1332), «села *Мезоча*» (1564), «село *Мезочь Старый...* село *Мезочь Новый*» (1585), *Mizocz W(ielki) albo Nowy, Miezoocz* (1885), м. *Мизочь* (1890), *Mizocz* (1915), *Мізоч* (1946) [Пура, 11]. Ойконім пояснюють як посесив на **-jь* від антропоніма **Мізок* < **Мезок*; пор. особ. ім'я *Мезь* (1495) з основою *мъзиный* «молодший, менший», нп *Мезин*,

- Мізочок, Мізиї* [Пура, 11] (див. *Мизунка*). Розвиток *-i-* в основі на місці етимол. *-é-* (пор. псл. **tēzīpъ* «найменший, наймолодший» [ЕСУМ 3, 473]) є закономірним для укр. мови, хоч істор. варіанти ойконіма регулярно відбивають характерне для поліс. говірок *-e-* на місці *-é-*.
- Міловá** — річки: 1) л. Комишної п. Повної л. Деркулу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Меловая* (1778), *Меловська Річка* (1965), *Комишна́* (1965), *Міловий* (1969—1966); пор. смт *Мілове* Луган. обл.; 2) п. Сіверськ. Дінця; *Мъловая* (1782); пор. сл. *Меловая* (1863), с. *Мілова* Балаклій. р-ну Харків. обл.; 3) п. Дніпра; *Melowaја* (1936), *Мъловая, Омилова* (1890) [СГУ, 365]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациі та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *міловий* (рос. *меловый*) з основою діал. *міл* «мілина» [Чабаненко 2, 285] або діал. *міл* «глина білити хату» [Аркушин 1, 315], що генет. спорід. як похідні від псл. **tělъ* «мілкий, неглибокий», «прибережний пісок» (пор. рос. *мел* «крейда») [ЕСУМ 3, 475]. Ойконіми *Мілове, Мілова* постали внаслідок трансонімізації суміж. гідронімів з паралел. конверсією назви смт відповідно до грам. ознак номенкл. імені. Назва *Комишна́* перенесена із суміж. річки (див. *Комишна*).
- Місхóр** — приморська курортна місцевість у смт Кореїз, за 12 км на пд. зх. від Ялти в Криму [ГЕУ 2, 373]. Хоронім гр. походження, виник складанням основ *μέσος* «середній» та *ὄρος* «гора, узвишся» [Бушаков, 68, 70]; пор. похідну назву суміж. карст. печ. *Місхорська* [ГЕУ 2, 373].
- Мітрідáт** — гора на сх. Керченськ. п-ва, м. Керч [ГЕУ 2, 376]. Оронім пов'язується з ім'ям царя Понтійськ. царства *Мітрідата* VI Євпатора (121—63 рр. до н. е.), який загинув на г. *Мітрідат*; пор. *Мітрідатський гребінь*, у складі якого гора, *Мітрідатські сходи*, що ведуть на її вершину [ГЕУ 2, 376].
- Міу́с** — річка, вп. в Азовське море (1737); *Миус* (1957), *Миусъ* (1556), *Миюсь* (1701), *Миюзъ* (1662), *Миуси*, мн. (1698), *Миушъ* (1489), *Минюсь* (1637), *Миусъ* (2-а пол. XVIII ст.), *Миясь* (1697), *Кринка* (1743); пор. нп *Миус* (1690), с-ще *Миус* Перевальськ. р-ну Луган. обл., *Миуський лиман* [СГУ, 366]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ГТ **tūjūz / *tūpūz* «ріг» або спорід. **tūjuš / tūpis* «кут» за відповідною ознакою русла річки [Отін, 41]; фонет. варіанти мають значення «мис; звивина річки»; пор. спорід. топоніми на теренах Євразії [Мурзаев, 370—371]. Парал. назва р. *Кринка* походить від відповідного ГТ (див. *Крінка*).
- Міу́сінськ** — місто, Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1923 р., до 1965 — с-ще *Штергрес* [ГЕУ 2, 376], *Миусінск* (1981) [СЭС, 823]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-инськ* у релят. функції від суміж. гідроніма *Міус* (див.). Істор. назва постала складноскор. способом від словосп. *Штерівська ГРЕС*, утвореного від суміж. ойконіма *Штерівка* [АТП, 58] з основою прізви. *Штер(н)* та аббревіатури *ГРЕС* «гідроелектростанція» (можливо, місц. ГРЕС, біля якої засн. с-ще енергетиків, носила ім'я видатного фізика *О. Штерна*).
- Млі́нів** — с-ще міськ. типу, Рівн. обл. [АТП, 379]; відоме з поч. XVI ст. [ГЕУ 2, 377], «съ *Млинова*», «въ *Млыновѣ*» (1545), *Млыновъ* (1562) [Пура, 60], *Млінов* (1981) [СЭС, 826]. Ойконім виявляє ознаки посесива на *-iv* (< *-овъ*) від особ. назви **Млин* [Пура, 60], але такого антропоніма не зафіксовано в укр. та в мовах сусід. народів [Рупут 2, 109]), у зв'язку з чим аналог. пол. ойконіми *Młynów* пояснюють як похідні від апелятива *młyn* «млин» із суф. *-ów* [NMP 7, 182]. Таке протиріччя може означати або те, що в місц. мовленні функціонувало прізви. **Млин*, яке було надане власникові села чи його першопоселенцеві за відповідними ознаками, або ж те, що ойконім *Млиновъ* постав унаслідок трансформації втраченої ст. укр. форми **Млиновий* (< *млиновий*) за аналогією до продукт. у топонімії посесивів на *-овъ* чи під впливом збережених у живому мовленні форм коротких прикметників.

- Млинок** — 1) карст. печ. в Подільсько-Буковинській карст. обл., pobl. с. Залісся Чортків. р-ну Тернопіл. обл.; 2) печ. — геол. пам'ятка природи держ. значення [ГЕУ 2, 378]. Спелеонім виник унаслідок онімізації демінутива *млинок* «невеликий млин, віялка» (< *млин*) [ЕСУМ 3, 489] у формі мн., яка вказувала на кілька відповідних об'єктів pobl. карст. печери. Назва суміж. пам'ятки природи постала способом трансонімізації спелеоніма; пор. поліс. рр. *Млинок* (4) у бас. Сер. Дніпра [СГУ, 368], назви яких мотивовані демінутивом *млинок* (можливо, у значенні «невеликий водяний млин»).
- Многа** — річка, л. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Многая* (1786), *Многа*, *Многи*, *Мно́ко*, *Мно́ге* (1913) [СГУ, 368]. Гідронім належить до назв на **oga* і.е. походження, які мають поодинокі балто-слов. паралелі, пов'язані, на думку Ю. Удольфа, з і.е. **teyn-* / **toyn-* / **tin-* «болото»; пор. пол. р. *Minoga*, лит. р. *Minagà*. Цю версію, з огляду на зафіксовані варіанти пол. гідроніма, заперечує З. Бабік, пропонуючи менш переконливу етимологію: *Minoga* < *Mynoga* < *Mlynoga* < *Mlyn Noga* < *mlyn Noga*, тобто «млин, що належав якомусь *Ногу*» [Babik, 458—459]. Друга гіпотеза, крім певних фонет. ускладнень, уразлива і з погляду мотиву номінації, адже річки як прир. об'єкти не називають за належністю окремій особі, тим більше що історія не знає особи на ім'я *Ног* (**Nogъ*), яка б володіла землями в бас. рр. *Многа*, *Minoga*, *Minagà*. До етимол. гнізда **tein-* / **toin-* / **tin-* «мінати(ся); те, що змінюється; болото» належить також поліс. гідронім *Мена*, блр. *Мень(ка)*, пол. *Mienia*, нім. *Main* (див. *Мéна*) з *-ě* в основі. Варіанти назви *Многа* зазнали певного впливу прикм. *мно́гий* «численний» (пор. *Многая*) або похідного присл. на *-о*, що в сх.поліс. говорах зазнав акання, але етимол. зв'язок з незафіксованим **Мьнога* < посл. **Мьнога* < і.е. **Min-oga* зі ступенем *i*-вокалізації в основі зберіг за назвою ознаки субстантиву, а не ад'єктиву.
- Могáби** — гірський масив у центр. частині пд. відрогів Головн. пасма Кримськ. гір, на зх. від м. Ялти [ГЕУ 2, 379]. Оронім тюрк. походження, виник складанням основ д.тюрк. *мага* «змія» [ДТС, 335] і ГТ *bäl / bel* (укр. *бель*, *біль*) «горб, ущелина, вузький прохід у горі» [Лучик 1999, 43] за ознакою «змійна ущелина, зміїний горб». Кінц. *-l* у твірному ГТ *bäl / bel* здатний до усічення; пор. тюрк. ороніми в рос. мовленні *Карабиль* (< *кара* «чорний» і *биль / бэль* «гірський хребет») та *Карабияйлу* в Криму [Мурзаев 1974, 198].
- Могíла** — численні ороніми або компонент у структурі складених топонімів укр. [Габорах, 246] та ін. слов. мов [Мурзаев, 371—372]. Назви виникли семант. способом від загальнослов. ГТ *могіла* «штучне земляне підвищення; курган; височина» [Марусенко, 236—237], «горб, окрема гора, сопка конічної форми, насип, курган» [Мурзаев, 371], що походить від посл. **mogyla* «купа» [ЕСУМ 3, 493]. Означення в структурі складених оронімів зазвичай указують на відношення горба, гори, вершини до суміж. об'єктів; пор. вершина *Могíла-Гончарíха* в Донец. обл. [ГЕУ 2, 379] (< б. *Гончарíха* л. Мокрих Ялів л. Вовчої л. Самари л. Дніпра [СГУ, 147], назва якої мотивована відношенням до жінки з прізви. *Гончар*), височина *Могíла-Мечётна* в Луган. обл. [ГЕУ 2, 379] (< *мечётний* «стос. до *мечётъ*»), вершина *Могíла-Токма́к* у Запоріз. обл. [ГЕУ 2, 379] < р. і м. *Токмак* у бас. р. Молочна, що вп. в Азовське море [СГУ, 568].
- Могилів-Подільський** — місто, Вінниц. обл. [АТП, 22]; засн. наприкін. XVI ст. [ГЕУ 2, 379], за ін. свідченнями — у XV ст. як *Могилев* [Никонов, 271], *Могилёв-Подольский* (1981) [СЭС, 827]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Подільський* до істор. назви *Могилів* (рос. *Могилёв*) для протиставлення нп іншому *Могильову* на Дніпрі у зв'язку з входженням блр. та укр. міст до складу Російської імперії.

- Припускають, що походження ойконіма *Могилів (Подільський)* пов'язане з ім'ям молд. господаря *Петра Могилу* (не плутати з визначним церковним і культ. діячем XVII ст.), на честь якого його зять пол. магнат воєвода Потоцький назвав побудований у XV ст. на місці майбутнього міста замок *Могилів* [Никонов, 271].
- Мож** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1571); *Можъ і Можь* (1786, 1803), *Мошъ* (1760), *Мжа* (1782), *Можь* (1676), *Межъ* (1802), *Межа* (1875); пор. нп *Мжа* в Харків. обл. [СГУ, 369]. Гідронім виводять від первинного **Мъжа*, пов'язаного з рос. *Можя*, блр. *Можя*, слвн. *Meža* [Гліади, 246], чес. назвою р. *Mže*, з основою укр. *мжа* «мжичка», *мжити* «мрячити», чес. *mžiti* «тс.» та ін., що мають широкі слов. та і.е. зв'язки в етимол. гнізді **meighiō* «зволожувати» [Фасмер 2, 617]. У морфол. варіанті **Мъжь* після занепаду редукованих і ствердіння *-ж-* відбулася втрата закінчення та вокалізація корен. *-ъ* як *-е-*, подовження якого дало *-о-*.
- Мойнацьке озеро** — солоне оз. в групі Євпаторійських озер, м. Євпаторія в Криму [ГЕУ 2, 381]; *Мойнак* [Бушаков, 89]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке* від первинного тюрк. *Мойнак*, в основі якого *boynag / тоунаг* «сідловина, гірський перевал; пересип»; пор. у Казахстані гірські перевали, сідловини, озерні затоки з назвою *Мойнак* (< казах. *тоуіл* «шия; вузька смужка води або суші») [Бушаков, 89].
- Мокра Волновáха** — річка, п. Кальміусу, вп. в Азовське море (1957); *Мокрая Волноваха* (1436), *Волноваха* (1603), *Вольноваха*, *Мокрая Вольновая* (1778), *Локноваха* (1784) *Волненская* (1745), *Волнаховка* (1904), *Анабóй*, *Ана́* (1963—1973); пор. м. *Волноваха* [СГУ, 370]. Найдавніші фіксації гідроніма дають певні підстави для припущення про його виникнення як складеної назви у формі словосп. з опорним *Волновáха*, утвореним за допомогою суф. *-ах(а)* в субстант. функції від рос. *волновóй* «який створює хвилі, хвилястий» або *волновáтый* «дещо хвилястий», та означенням у формі жів. роду прикм. *мо́крий*, що вживається в топонімії із семантикою «водний, повноводний; більший за розмірами й запасами води від об'єктів з атрибутивом *Сухій* у назві»; пор. «означення *Мокра* приєднується до назви річки нижче гирла *Сухої Волновáхи*» [СГУ, 370]. З огляду на наявність антонім. атрибутивів у структурі суміж. гідронімів і перев. походність складених топонімів від однокоренних з відповідним компонентом імовірнішим є утворення назви *Мокра Волновáха* синтакс. способом унаслідок приєднання означення до первинного *Волновáха*, якому могла передувати прикм. форма **Волновата(я) / *Волнувата(я)* з мотив. значенням «хвиляста; та, що хвилюється» [Отин 2000, 45]. У зв'язку з рос. мовн. середовищем у назві р. й м. *Волновáха* (див.) не відбулося закономірного для укр. мови переходу *-л-* / *-в-* перед *-н-*; пор. укр. *во́вна* з д.рус. *вълна* (< псл. **vъlna* «вовна») [ЕСУМ 1, 412], ниж.наддніпр. *волнува́ть* «хвилювати, тривожити» [Чабаненко 1, 193]. Варіанти гідроніма зумовлені різними асоціат. впливами або орфоеп. пристосуванням його до різних мов. Зафіксовані в місц. мовленні рідковживані парал. назви *Анабóй*, *Ана́* є тюрк. за походженням. В основі *Анабóй* тюрк. експрес.-вказ. займенник *ана* з атрибутив.-локал. значенням «ось цей; ось там» [Севортян, 148] і *бой* «висота; довжина; смуга; берег, узбережжя (річки)» [Севортян 1978, 176]. На думку О. С. Отіна, назва *Ана́-Бой* — букв. «мати-річка», а її типол. паралеллю є *Волга-матушка*, *Дон-Батюшка* [Отин 2000, 46].
- Мокра Заплавка** — річка, л. Орелі л. Дніпра; *Мокрая Заплавка* (1913); пор. с. *Заплавка* Магдалинів. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 370]; *Заплавка* [ГЕУ 2, 381]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання

- означення *Мокра* до демінутива на *-ка*, утвореного від ГТ *заплава* «частина річкової долини, що затоплюється під час весняної повені» [СУМ 3, 261].
- Мокра Калигірка** — с-ще міськ. типу, Катеринопіл. р-н Черкас. обл. [АТП, 506]; відоме з поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 381]; «w *Kaligurki Mokrej* (1784), *Мокрая Калигурка* (1800), *Калигорка-Мокрая* (1885), *Мокра Калигірка* (1924) [Гонца, 169]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації гідроніма, що фіксується 1882 р. у формі *Kalihorka Morka* (суч. *Калигірка*) і походить від словосп. з означенням *мокра* (див. *Мокра Волновáха*) та опорним компонентом з основами апелятива *кал* «бруд, болото, грязь» [СУМ 4, 73] і демінутива *гірка* (< *горá*), про що свідчать фіксації *Калигурка* (під впливом пол. *góra, górká*) та *Калигорка* (під впливом рос. *гórка*) (див. [СГУ, 229]).
- Мокра Лип'янка** — річки: 1) п. Орелі л. Дніпра; *Мокрая Липянка, Липнянка, Лепянка* (1913); пор. с. *Лип'янка* Карлів. р-ну Полтав. обл.; 2) пр. *Сухой Лип'янки* пр. Орелі л. Дніпра; *Мокрая Липянка* (1848) [СГУ, 370]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокра* (див. *Мокра Волновáха*) до первинної назви *Лип'янка*, утвореної за допомогою суф. *-анк(а) / -янк(а)* в релят. функції від збір. *лип'я* «липи» (див. *Лип'янка*).
- Мокра Москóвка** — річка, л. Дніпра; *Мокрая Москóвка* (1913), *Велика Московка* (1884); пор. р. *Суха Московка* і с. *Московка* Вільнянськ. р-ну Запоріж. обл. [СГУ, 370]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокра* (див. *Мокра Волновáха*) до опорного *Москóвка* для протиставлення більшої річки суміж. рр. *Сухá Москóвка* й *Москóвка* [СГУ, 376, 544]. Компонент *Москóвка* міг постати внаслідок онімізації пд.-сх. *москóвка* «міра, мірка, мализна, пудовик, четвертина» [Даль 2, 349] у геогр. значенні «емність з водою, невелика водойма» або ж за відношенням геогр. об'єктів до пн. москов. сторони; пор. ст.укр. *московька* «уродженка великого князівства Московського» [ССУМ 1, 614], діал. *москóвка* «чоловіче тепле напівпальто із хутровим коміром» [Чабаненко 2, 293], «дружина москаля» [ЕСУМ 3, 519], рос. діал. (кур.) *московский вѣтеръ* «північний (вітер)», на Дону *московский* «все російське, крім Дону й України» [Даль 2, 349].
- Мокра Плотва** — річка, п. Бахмуту п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Мокр[ая] Плотва* (1783), *Дальняя Плотва* (1769), *Плотва* (1875), *Плотовá*, (1850), *Дóлгая Плотва* (2-а пол. XVIII ст.) [СГУ, 370]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокра* (див. *Мокра Волновáха*) до опорного компонента *Плотва* з метою протиставлення річки суміж. *Плотві* та *Сухий Плотві* [СГУ, 430, 544]. Етимологія компонента *Плотва* затемнена. Формально він збігається зі збір. іхт. *плóтвá* «плітка; краснопірка», яке пов'язують з псл. **plǫt-* / **plot-* < **plyti* «плисти» [ЕСУМ 4, 449—450], етимол. значення якого актуальне і для річок з рухомою водою. Однак усі 14 укр. гідронімів з компонентом *Плотва*, а також демінутив *Плотáвка* [СГУ, 370, 430, 498, 544] виявляють нехарактерну для іхт. *плóтвá* територіальну обмеженість винятково бас. р. Сіверськ. Донець, що свідчить про діал. (сх.укр.) характер твірного слова. Можливо, ним був утрачений апелятив **плотва* «поскодонна западина; улоговина, балка з рівним широким дном», утворений за допомогою суф. *-в(а)* в значенні *-ова / -ава* від збереженого в Курськ., Воронежськ. та Орловськ. обл. Росії ГТ *плотá* «улоговина, балка», «болото» [Мурзаев, 441]. У такому разі зазначені апелятиви можна етимологізувати в псл. гнізді **ploskъ* / **plotskъ* «широкий, просторий; сплющений», яке спорід. з д.інд. *práthah* «ширина», гр. *πλατύς* «широкий, плоский», нар.лат. **plattus* «плоский, рівний, гладкий», звідки франц. *plateau* «поскогір'я, плато, майданчик» і слов. *платó* «поскогір'я, підвищена рівнина» [ЕСУМ 4, 452—453, 432].

Мокра́ Сура́ — п. Дніпра; *Sura* («на *Surze*», 1735), *Сура Мокрая* (1697), *Сура* (XVII ст.) *Мокрая-Сура* (1890), *Мокрая Сура* (1859), *Сура́* (1949), *Мокра Сура́* (1957); пор. нп *Сурсько-Литовське*, *Сурсько-Кливицеве* Кринич. р-ну, Дніпропетров. обл. [СГУ, 370—371]. Суч. назва річки виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокра* (див. *Мокра Волновáха*) до вихідного компонента *Сура́*, що належить до групи архаїч. гідронімів з основою *Сур-* / *Шур-*, яка відбилася в назвах іран., тюрк., фін.-угор., слов. та ін. походження. Ця обставина ускладнює визначення загальноприйнятої етимології. З-поміж кількох припущень найаргументованішим є висновок О. П. Карпенко, яка вважає, що гідрооснова *Сур-* / *Сул-* сягає своїм корінням зв'язків з апелятивами на позначення води, вологи, водойми тощо і є. рівня й далі ностр. мови-основи; у зв'язку з чим проблемним залишається лише питання про етногенетичний зв'язок найменувань *Сура* і *Сула* [Карп. 1989, 24]. Зважаючи на перев. пд.сх.слов. поширення відповідних гідронімів та апелятивів, найімовірнішим видається виникнення цієї основи на іран. мовному ґрунті з наступною тюрк. або сх.слов. адаптацією; пор., очевидно, спорід. рос. *суровый*, що зв'язане чергуванням голосних із *сырой*, *сурошка* «сира низовина, лісиста місцевість» [Фасмер 4, 809], *суродка* «відкрите болотяне місце в лісі з білим мохом», *суроток* «сира моховина», *суры* «улоговини й балки, в яких жили бабаки» [Мурзаев, 531], чес. і слвц. ГТ *šur* «сирий болотистий луг» [Малько, 72], укр. діал. *сурка* «печера», «місце, де вода зникає під землею» [СНГТК, 189], гідроніми *Суржа* (2), *Сурка*, *Суро́ва* (2), *Суха́ Сура́* (2) [СГУ, 540, 545].

Мокрий Кагарлік — річка, л. Росави л. Росі п. Дніпра (1957); *Kaharlik* (1624), *Каралык* (1643), *Kahorlik tokry* (1789), *Кагарлыкъ* (1864), *Мокрый Кагарлыкъ* (1883), *Мокрий Кагарлик* (1927); пор. р. *Сухий Кагарлік* л. *Мокрого Кагарліка*, м. *Кагарлік* Київ. обл. на річці [СГУ 371, 548]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокрий* до вихідної назви тюрк. походження *Кагарлік* (див.).

Мокрий Ташлік — річка, л. Тясмина п. Дніпра (1957); *Плетеный Ташлыкъ* (1864), *Мокрый Ташлыкъ* (1913), *Сырой Ташлыкъ* (1883) [СГУ, 371]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання *Мокрий* до тюрк. за походженням компонента *Ташлік*, відбитого в багатьох назвах геогр. об'єктів України (див. *Ташлік*). Ін. атрибутиви в структурі гідроніма вказують на відповідні ознаки річки.

Мокрий Яланчик — річка, вп. в. Азовське море; *Мокрый Еланчикъ* (1739), *Еланчик* (1737), *Еланчикъ* (1766), *Мокрой Еланчукъ* (1782), *Уланчик Большой* (1737), *Большой Уланчикъ* (1745), *Мокрой Еланецъ* (1792), *Малый Еланчикъ* (1778), *Малой Еланчакъ* (1769), *Lisiankli R.* (1665), *Lisianki R.* (1706); пор. с. *Мокроеланчик*, *Новоеланчик* Амвросіїв. р-ну Донец. обл., рр. *Сухий Яланчик*, *Яланецъ* [СГУ, 371—372, 549, 634]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокрий* для протиставлення річки ін. з компонентом *Яланчик*, *Яланецъ* у назвах. Опорне *Еланчикъ* постало семант. способом від тюрк. демінутива на *-cig / -cik* з основою тур. *alan* «поле, територія; відкритий (про місцевість)» [Бушаков, 77] < д.тюрк. *alan* «плаский, рівний (про місцевість)» [ДТС, 33], відбитою в багатьох тюрк. мовах [Лучик 1999, 51]. Варіант *Еланецъ* є слов. суф. відповідником до тюрк. демінутива.

Мокрін — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Мокрын* (1885) [Габорака, 247]. Оронім виник способом трансонімізації незафіксованого ГТ **мокрін*, морфол. варіантом якого є діал. *мокріна́* «мокре місце, багно»; пор. його слівотв. варіанти *мокрінь* «що-небудь мокре», *мокрéць* «злегка заболочена низина; все мокре», *мокріця* «мокре місце, багно»,

мокровіна «багnistий ґрунт, багно; злегка заболочена низовина» [ЕСУМ 3, 499]. Форма чол. роду назви гори зумовлена грам. ознаками твiрного апелятива **мокрін*, стійкість яких підтримується синонім. ГТ *мокрéць*, *мочар* або номенкл. іменем *хребет*; пор. потік *Мокрінець* на Івано-Франківщині [СГУ, 372].

Мокрі Ялі — річка, л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1957); *Мокрыя Ялы* (1782), *Мокрыя Ялы* (1837—1839), *Мокрыя Елы* (1778), *Мокрая Яма* (1832), *Мокрыя Ямы* (1897), *Ялы Большие* (1435), *Нижня Ялы* (1743), *Мокрі Терни* (1963—1973), *Jaelli R.* (XVIII ст.) [СГУ, 372]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мокрі* в мн. до онімизованого тур., кр.тат. *yali* «берег моря або ріки», що має гр. походження: н.гр. *γαλό[ς]* «морський берег, узбережжя, узмор'я, надмор'я; обмілина, мілина; море» < д.гр. *αἰγᾶλος* «морський берег» [Бушаков, 158]. Форма мн. означення *Мокрі* зумовлена кінц. тюрк. *-li* в опорному компоненті *Jaelli*, подібному до сх.слов. апелятивів та онімів *pluralia tantum* на зразок укр. *граблі*, *коноплі*, *Копили*, *Колодязі*, рос. *качели*. Найдавніша із зафіксованих назва *Ялы Большие* вказує на великі розміри річки та узбережжя (пор. б. *Ялы* в Донец. обл. [СГУ, 635] невеликих розмірів), що підтверджує синонімічність означень *Мокрий* і *Великий* у гідронімії. Ін. назви постали або внаслідок асоціат. зв'язків опорного компонента (*Мокрыя Ямы*), або за ін. актуальними ознаками об'єкта (*Нижня Ялы*, *Мокрі Терни*).

Мокрянкa — річка, витік Тересви п. Тиси л. Дунаю; *Мокра* (1638), *Мокр'анка* (1972), *Мокранка* (1935), *Мокранка*, *Мокрянкa* (20-і рр. ХХ ст.); пор. нп *Німецька Мокра*, *Руська Мокра*, ур. *Усть-Мокрянкa* на Закарпатті [СГУ, 372]. Гідронім виник за допомогою суф. *-янк(а)* в релят. функції від первинної назви р. *Мокра*.

Молода — 1) гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Mołoda* (1882) [Габорак, 248]; 2) річка *Молода* л. Лімниці п. Дністра; *Молода* (1957), *Осмолода* (1979), *Mołoda* (1884), *Poharecka rzeczka*, *Piskawa* (1885), *Молодая* (1965) [СГУ, 372]. Топонім має давнє походження. Спорід. гелонім *Смолод* на Волині В. П. Шульгач реконструює як псл. **Smoldz* — форма з *s-mobile*, парал. до **Molda* / **Moldz* > укр. *Молода*, вбачаючи зв'язок топоносов з поняттям «молодий», «гнучкий», «який згинається», д.інд. *mṛdus* «м'який, ніжний», лат. *mollis* < **m̥l̥du-is* «м'який, гнучкий» [Шульгач, 250]. У такому разі варіант гідроніма і похідний від нього суміж. ойконім *Осмолода* постали як похідні з іменним преф. **A-* / **O-* або **a-* / **o-* у твiрному апелятиві; пор. д.рус. антропонім *Асмолдз*, який пов'язують з псл. **A-smǫldz* зі ступенем *z*-вокалізації в основі [Казлова 1, 196]. Проблемними в цьому поясненні залишаються малоактуальна для ороніма й гідроніма семантика «*молодий*» і наголос на основі, тому не втратила актуальності герм. етимологія топоніма *Молода*, який поза межами сх.слов. і слов. ареалу виявляє закономірні паралелі без повноголосся в основі: пор. відгідр. хоронім *Молдова* < рум. *Moldovă*, ст. *Moldava*, чес. гідронім *Молдава* < нім. *Moldau* [Фасмер 2, 642; Profovs 3, 129], які разом з гідронімом *Молода* О. Т. Трубачев пов'язує з нім. **muldan-* «земля» (кам'яниста) [Трубачев, 79—80], а В. А. Никонов з нім. *Mulde* «лощина, видолинок» [Никонов, 272], нім. *Mulde* на полаб. землях як *Moldaha* й *Möldawa*, що оформлені і.е. за походженням суф. *-aha* (в нім. мові), *-ava* (у слов'ян) < і.е. **aiā* [Babik, 55]. У зв'язку з цією етимологією початк. *Ос-* у варіанті гідроніма *Осмолода* може бути рефлексом і.е. **os-* «гирло» [Никонов, 314] або **ak-* «гострий» [Babik, 211], кожен з яких називає актуальну ознаку для річки або гори; пор. назву суміж. хр. *Молодинське пасмо* [Габорак, 248].

- Молодіжна** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 2, 382]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жің. роду відн. прикм. *молодіжний* «стос. до *молодь*»; пор. смт *Молодіжне* в Сімферопол. р-ні Криму.
- Молодіжне** — с-ще міськ. типу: 1) Долинськ. р-н. Кіровоград. обл. [АТП, 238]; засн. 1960 р. [ГЕУ 2, 383]; 2) Сімферопол. р-н Криму; засн. 1929 р. [ГЕУ 2, 383], рос. *Молодёжное*; пор. курорт *Молодёжное* в Ленінград. обл. Росії [СЭС, 833]. Ойконіми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *молодіжний* «стос. до *молодь*» за тією ознакою, що поселення створювали в радян. часи перев. люди молодого віку.
- Молодогвардійськ** — місто, Краснодон. м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1954 р. [ГЕУ 2, 383]; *Молодогвардійське* [ЕУ 5, 1643], *Молодогвардейск* (1981) [СЭС, 833]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь молодіжної підпільної організації «*Молода гвардія*» або складносурф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції від цього ергоніма, або внаслідок морфологізації парал. форми *Молодогвардійське* шляхом усічення *-е*.
- Молокіш** — річка, л. Дністра (1957); *Molocizze* (XVII ст.), «на *Molokozsu*» (1605), *Молокишъ* (1825), *Молокіш*, *Окна*, *Okni* (1965), *Molokisz*, *Okny*, *Francuzka* (1885) [СГУ, 373]; *Малокіш*, *Молокишъ* (1798) [ГНП, 63]; пор. «тече мимо *Молокиських гір*», гирло нижче кол. с. *Молокиш* [СГУ, 373]. Гідронім пояснюють як слов. назву з форматом **-ушь*, подібну до похідних на зразок **текушь*, **спрогушь* [Трубачев, 226]. Його корен. частина має значення «болото», наявне в рос. *молокита* «болото», укр. *млака* «заболочена низина», запозиченому з пд.слов. мов [Фасмер 2,63; ГНП, 63], діал. *млаки* «болото з іржавою водою», «мочариста місцевість, покрита болотяною рослинністю», блр. діал. *молока* «болотисте місце», «трясовина» < псл. **tolka* [ЭССЯ 19, 188]. Ця основа досить широко відбита в слов. топонімії [Шульгач, 171—172] (огляд основних етимологій гідроніма див. у [Вербич 2013, 82]). Парал. назва *Окна*, *Okni*, *Okny*, очевидно, постала внаслідок онімізації молд. *окна* «копальня, кар'єр» [ГНП, 63], хоч можливим є її виникнення на основі спорід. укр. ГТ *вікно* в мн. «чиста водна поверхня», «місце на болоті, не заросле водоростями», «водна поверхня серед болота», «вир у річці» [СНГТК, 48], який міг зазнати рос. або молд. впливу (див. *Вікно*, *Красні окни*). Істор. гідронім *Francuzka* виник способом субстантивзації та онімізації форми жің. роду відн. прикм. на *-ський* з основою етноніма *французи*, який указував на участь представників відповідного народу в засвоєнні краю.
- Моломблянцівський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Красилів. і Хмельницьк. р-ни Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 383]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-івський*, похідного від суміж. ойконіма *Маломолинці* [СГУ, 493].
- Молочанськ** — місто, Токмац. м / р Запоріз. обл. [АТП, 170]; засн. 1803 р. [ГЕУ 2, 383]; *Гальбштадт* — до 1944 [Янко, 235], *Молочанск* (1981) [СЭС, 834]. Ойконім виник за допомогою суф. *-анськ* у релят. функції від назви суміж. р. *Молочна* (див.), на якій лежить місто. Істор. назва постала у зв'язку з нім. колонією *Гальбштадт* [Янко, 235], букв. «напівмісто».
- Молочна** — річки (3) в бас. р. Росі п. Дніпра, балка, л. Кільчені п. Самари л. Дніпра, оз. *Молочне* в Запоріз. обл., у Сосниц. р-ні Чернігів. обл. [СГУ, 373]. Гідроніми виявляють паралелі в різних слов. мовах, основу яких пов'язують з псл. **molk-* / **molka* «грузьке місце на лузі, в болоті» [Шульгач, 172], що характеризувало воду як мутну, непрозору [ЕСЛГНПР, 89] і мало стерту метафор. семантику, відбиту в сх.слов. фолькл. *молочні ріки*, *молочні води* [Железняк, 48]; пор. варіант гідроніма *Молочные воды*, що стосувався водночас річки й озера на узбережжі Азовськ. моря [СГУ, 373].

- З огляду на фіксацію парал. назви азовськ. річки як *Сют* (XVII ст.), *Сутѣнь* (1103), *Сутенъ* (1103), *Сутинъ* (1497), *Сут-Су* (1784) [СГУ, 373], основа якого походить від тюрк. *söt / süt* «молоко», припускають можливість калькування пд.-сх. гідроніма *Молочна* з тюрк. назви [ЕСЛГНПР, 150; Железняк, 47—48].
- Молочний лиман** — 1) лим., Якимів. і Приазовськ. р-ни Запоріз. обл.; *Молочне озеро*; 2) гідрол. заказник держ. значення, там само [ГЕУ 2, 384]. Гідронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на грязі з лікувальними властивостями» [СУМ 4, 485] й означенням, що постало способом конверсії назви суміж. р. *Молочна* (див.). Парал. назва *Молочне озеро* постала способом трансонімізації суміж. лімноніма. Аналог. від гідроніма *Молочний лиман* утворено назву заказника.
- Монастирська** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 423]; відоме з 1454 р. [ГЕУ 2, 385], *Монастырська* (1981) [СЭС, 835]. Судячи з суф. *-иськ-* та чітко вираженого іменник. закінч. ойконіма в рос. мові, назва виникла семант. способом від апелятива **монастирисько* в мн., який є відповідником (можливо, польськомовним; пор. пол. назву м. *Монастирище* у формі *Monasterysko*) до укр. *монастирище* «місце, де був монастир; місце, яке належить або належало монастирю» [Грінч. 2, 403]. Формальний збіг закінчення ойконіма з прикм. жін. роду на *-ська* спричинився до пояснення назви як семант. утворення від ад'єктива *монастирська* з основою апелятива *монастир* [Янко, 235]; пор. ороніми *Монастір*, *Монастирецька*, *Монастірик*, *Монастірська гора*, *Монастірське* в Укр. Карпатах [Габорах, 249—250].
- Монастирище** — місто, Черкас. обл. [АТП, 509]; відоме з 2-ї пол. XVI ст. [ГЕУ 2, 385]; *Monasterysko* (1765—1791), *Monasteryszcze* (1790—1791), *Монастырища* (1829), «*miasta Monasteryszcz*» (1890), *Монастирище* (1895) [Гонца, 170], *Монастырище* (1981) [СЭС, 835]. Ойконім постав унаслідок онімізації ГТ *монастирище* (див. *Монастирська*) з основою апелятива *монастір* «релігійна громада ченців або черниць, що з належними їй землями й капіталами становить церковно-господарську організацію; церква, будівлі й територія, належні цій громаді» [СУМ 4, 794]; пор. назву г. *Монастирище* в Рожнятів. р-ні Івано-Франків. обл. [Габорах, 251].
- Монастір-Чокрак** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 2, 386]. Спелеонім виник за моделлю тюрк. ізафету, в структурі якого опорний компонент *Чокрак* постав унаслідок онімізації кр.тат. *чокрак* «джерело» [Мурзаев, 618], а в ролі означення — *Монастір*, що є семант. утворенням від *монастір*, запозиченого з с.гр. мови, де *μοναστήρι(ον)* «монастир, келія самітника» [ЕСУМ 3, 506].
- Мона́х** — скеля на Пд. бер. Криму, смт Сімеїз [ГЕУ 2, 386]. Оронім виник унаслідок онімізації ГТ *мона́х* «фігура вивітрювання у вигляді одинокого стовпа» [Мурзаев, 373], що сформувався на основі апелятива гр. походження *мона́х* у його етимол. значенні: гр. *μοναχός* «самітній, одинокий», утворене від *μόνος* «один, сам» [ЕСУМ 3, 506]. Ознака самотності, відторженості в семантиці зазнач. апелятива сприяла формуванню й ін. ГТ: *манáх* у діалектах укр. мови має значення «стояк водостійної труби в ставку» [ЕСУМ 3, 377], розм. «водоспуск у грелі» [СУМ 4, 794], на основі якого постали назви водосп. *Мона́хи*, водостоків *Мона́х*, *Моно́х* тощо [Лучик, 164—165].
- Мона́чинський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Волочиськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 386]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від ойконіма *Моначин* [АТП, 478], який мав істор. варіант *Моначин* (1850) [Торч.-Торч., 302], що позначився на основі першого компонента топоніма; пор. суміж. *Моначинський став* [ГЕУ 2, 386].

- Монтодóр** — мис на Пд. бер. Криму, у сх. частині Ялтинськ. затоки; *Монтедор* [ГЕУ 2, 386]. Оронім виник, очевидно, у гр. або сх.ром. мовленні. Його утворено складанням основи лат. *mons, montis* «гора» [ЕСУМ 3, 509] (пор. *Монтевідео*, букв. «бачу гору» [Никонов, 273], рос. *монтáны* з франц. *montagnard*, букв. «горянин» [Фасмер 2, 651]) і гр. *дóров* «дар» (букв. «гірський дар») або *деірі́* «шия, горло», *деіра́с* «гірський хребет, пасмо пагорбів, кряж»; пор. обл. готів *Дору* і фортецю готів *Дóрос*, *Дорас* у Тавриці [Бушаков, 63].
- Мóпра скéлі** — геол. пам'ятка природи держ. значення, м. Кривий Ріг Дніпропетров. обл. [ГЕУ 2, 386]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *скéля* у мн. й означенням у формі род. відм. абрєвіатури *МОПР*, утвореної у рос. мовленні з ініціальних літер складеної назви *Международная организация помощи борцам революции* (1922—1947) [СЭС, 789]. Радян. абрєвіатура *МОПР* спочатку могла входити до структури ергоніма в системі Криворізьк. рудоправління ім. Ілліча [ГЕУ 2, 386], а потім поширитися на суміж. геол. пам'ятку природи; пор. ойконім *Мопрівське* в Солон. р-ні Дніпропетров. обл. [АТП, 93] з основою зазнач. абрєвіатури.
- Мóринці** — село, Звенигород. р-н Черкас. обл. [АТП, 503]; відоме з 1648 р.; *Морупсе* (1764), *Моринцы* [Гонца, 171]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації групової назви першопоселенців на прізви. *Мóренець* / *Мóринець* у мн. (< *морений* «стомлений, знесилений» [ЕСУМ 3, 510] + *-ець*) або семант. способом від катойконіма *мóринці* «вихідці з *Мориня*, *Морина*»; пор. пол. назви с. *Moruy*, *Morin*, оз. *Moruy*, похідні від псл. **тор-* «вода» + **-уль* [NMP 6, 246].
- Морбóчне** — болот. масив, Володимирец. і Дубровиц. р-ни Рівн. обл. [ГЕУ 2, 387]. Гелонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду діал. *морбóчний* «темний» (< псл. **торкъ* «морок, туман, хмара») або діал. *морбóчня* «багно, трясовина; болото з іржавою водою» (< псл. **торкја*, **теркја* «болото») [ЕСУМ 3, 516], що зазнало конверсії під впливом грам. ознак номенкл. імені *болóто*.
- Мóршин** — с-ще міськ. типу, Стрий. м / р Львів. обл. [АТП, 274]; відоме з 1482 р. [ГЕУ 2, 391], *Мóршин* (1981) [СЭС, 844]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від антропоніма *Морша* (пор. д.рус. *Морша Жерлицын* [Веселовский, 113, 204]), в основі якого втрачене **морша* «зморшка, складка»; пор. укр. діал. *морща* «складка, зморшка», *мóршина*, *мóршинє* (збір.) «зморшка на сорочці біля шиї і на рукавах», *мóршинка* «сорочка, зібрана в зморшки коло шиї; вид різьбярського орнаменту», *мóршень* «черевик із суцільного шматка шкіри», рос. *морх* «оборки на рукавах жіночого одягу» та ін., що належить до псл. **mъrsčiti* (< **mъrs-*) «морщити» [ЕСУМ 3, 518]. Припускають, що в основі ойконіма може бути фін.-угор. *морша* «рівне місце» [Янко, 236], яке якщо і має стосунок до назви нп, то через посередництво відповідного угор. антропоніма.
- Мóспине** — місто, Пролетарська р / р м. Донецька [АТП, 100]; засн. 1800 р., до 1938 — *Махорівка* [ГЕУ 3, 391], *Мóспино* (1981) [СЭС, 849]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду посесиву на *-е* від пол. за походженням прізви. *Мóспин* (< пол. *Mospin* < *Mościpan* від архаїч. звороту *mościpan, mospan* «mości pan») [Rymut 2, 118, 119]). Істор. назва постала за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Махор*, який теж виявляє пол. витоки; пор. пол. прізви. *Mach-or*, *Mach-ora*, *Mach-or-czyk*, *Mach-or-ek* та ін. з основою гіпокористики *Mach* від *Maciej, Martin* і т. ін. або від дієсл. *tachać* «махати» [Rymut 2, 49—50].
- Мостіська** — місто, Львів. обл. [АТП, 255]; відоме з 1244 р. [ГЕУ 2, 391], за ін. джерелами — з 1392 р. як *Мостич* [Янко, 236], *Мостіська* (1981) [СЭС, 849]. Ойконім виник унаслідок онімізації актив. у пол. мові апеллятива

- mościsko* в мн. «великий міст» або «місце, де раніше був міст»; пор. численні назви поселень *Mościska, Mościsko* в Польщі [NMP 7, 263—265], зх.укр. *мостіще* «місце, де був міст» [ЕСУМ 3,482] (можливо, на мості збирали мито за проїзд по ньому), мікротопоніми *Мостисьька, Мостисььке, Мостисьькі, Мостіщца, Мостіще* в Зх. Україні [СММПЗУ 2, 104].
- Мох** — гідрол. заказник держ. значення, Щорс. р-н Чернігів. обл.; *Болото Мох* [ГЕУ 2, 392]. Назва виникла внаслідок онімізації ГТ *мох* «болото; торф'яне болото; трясовина, поросла мохом» < д.рус. *мъхъ* «болото» [Мурзаев, 377]. Таку семантику твірного апелятива підтверджує парал. топонім *Болото Мох*.
- Мощенська Дібрóва** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Черкас. р-н і обл. [ГЕУ 2, 392]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дібрóва* (див. *Дібрóва*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* з основою суміж. ойконіма *Мошни* [АТП, 513], у структурі якого на місці етимол. *-ь* у сильній позиції перед *-ськ-* вокалізувався *-е-*.
- Мощногірський кряж** — горбисте підвищення на Придніпровській височині, у межах Черкас. обл. [ГЕУ 2, 392]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кряж* «пасмо невисоких гір, горбів; гірська гряда», «пагорб, узвиштя» [СУМ 4, 379] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від композита з основами утраченого **мошній* «моховий, болотний», що відбите в структурі діал. *мошник* «мохове болото» [ЕСУМ 3, 524], та ГТ *горá*.
- Мощáнка** — річка, п. Рати л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл.; *Moszczańka*, у верхів'ї — *Hrabnik* (1965) [СГУ, 378]. Назва виникла за допомогою суф. *-анк(а)* в релят. функції від дієсл. *мостіти* «настилати міст, підлогу, брук; класти, розміщати; влаштовувати гніздо» з основою твірного *міст* < псл. **mostъ* «міст; пматки дерева, дрібні гілки, накидані на болото чи грузьку землю для зручності переходу» [ЕСУМ 3, 482—483]. Імовірно є утворення гідроніма за допомогою *-ка* від назви суміж. р. *Моцáна*; пор. ще гідроніми *Моцáниця, Мóщена, Мóщене Болóто, Моцóн* [СГУ, 378].
- Мужева́ Доли́на** — річка, л. Грунь-Черкесу л. Грунь-Ташані л. Псла л. Дніпра в Полтав. обл.; *Мужевий* (1785), *Мужева Балка* (1859), *Мужева Долина* (1913) [СГУ, 378]. Гідронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *доли́на* й означенням у формі відн. прикм. на *-ева*, похідного від збереженого в діалектах рос. мови ГТ *му́жа, му́жи* «глибока котловина, яка навесні заливається водою» [Мурзаев, 379].
- Мука́чево** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 161]; відоме з IX ст. [ГЕУ 2, 393], за ін. джерелами — згадується 1196 р. і має варіанти *Мука́чів, Мункач, Мункачів* [Янко, 237]; *Munkács* [Галас 1957-а, 204], як відоме з XII ст., *Мука́чево* (1981) [СЭС, 854]. Суч. ойконім виник в укр. середовищі як посесив на *-ове / -еве*, варіант *-ев / -іє*, від антропоніма *Мукач* з основою дієсл. *мука́ти* «музикати», який відомий у пол. мові як *Мук-асз* з 1430 р. [Rumut 2, 124]; пор. серб., хорв. апелятив *мукач* «жаба-джерелянка» і похідний від нього топонім *Мука́чіє* [Галас 1957-а, 204] із суф. *-іє* в посес. функції. Завдяки суф. *-ач* у структурі твірного слова ойконім міг функціонувати без додаткових афіксів подібно до гідронімів *Головач, Рвач, Лукач, Тлумач, Лехач* [Трубачев, 225], що відбиває угор. *Munkács*, у якому звукосп. *-ип-* постало під впливом запозиченого д.слов. *тупка* «мука» (< псл. **трѣка*), на що вказує у зв'язку з назвою *Мукачеве* ще Анонім; пор. у Потиссі угор. топонім *Микас* без нос. *-ип-* в основі [Галас 1957-а, 204] і закарп. прізви. *Мунка, Мункач, Мункачі, Мункаш, Мункович* з таким дифтонгом в угор. джерелах [Чучка, 402].
- Му́кша** — річка, л. Дністра в Хмельниць. обл. (1957); *Muksza* (1885), *Велика Мукша, Мукша*, «за р. *Мукшею*» (1646), «a miedzi *Muxa...* do *Muxe*, a *Mixa dolem*» (1374); пор. нп *Велика Мукша, Середня Мукша, Мала*

- Мукша, Мушка** *Боришківецька* та ін. [СГУ, 378]. Гідронім не знайшов задовільного пояснення у зв'язку з його суч. формою [Вербич 2009, 106], яка насправді є латинізованим прочитанням первинного слов. *Миха*, де кирил. -х- закономірно сприймалося користувачами лат. графікою як -кс- (пор. лат. *taxitus* й укр. *Максим, максимум* [Скрип.Дзятків., 65]), що після палаталізації перед структуральним -j(a) дало -кша. Імовірним є те, що суч. *Мукша* це іншомовний метатез. варіант незасвідченого укр. демінутива **Мушка*. Вихідна назва *Муха*, яка фіксується за три століття до появи пол. чи герм. варіанта *Мукша*, входить до кола архаїч. гідронімів псл. походження з балт. зв'язками. Їхня етимологія пов'язана з псл. **тих-* / **тэх-* «пліснява; мох, болото», яке в субстант. формі продовжує і.е. **тій(s)* / **теу(s)*- «вогкий; трухлявий, брудний», похідне «сірий» (про плісняву, мох, муху, мишу); пор. укр. гідроніми *Муха, Мухавець, Мухавець-Великий, Мухавець-Малий, Мухавка, Мухова Зворина, Мушка*, рос. *Муха, Мухавець*, пол. *Mucha, Michawiec, Michawka, Michownica*, лит. *Mūsė, Mūsis, Mūša*, ойконіми *Мухи Лысье* на Псковщині [Лучик, 21—24].
- Мунчел** — гори (11), хребти (2) в Укр. Карпатах, Івано-Франків. обл. [Габорак, 252]. Ороніми виникли семант. способом від рум. діал. *tuncel* «горб» [Никонов, 278], рум. *tunte* «гора»; у процесі укр. мовн. засвоєння виникли різні варіанти; пор. демінутиви *Мунчелик* (4) [Габорак, 252—253].
- Мурáфа** — річка, л. Дністра (1957); *Morachwa, Morafa, Morakwa* (1885), «гдѣ упадаєть *Морашка Сенковская* у *Морахву Великую*» (1383), *Мурахе* (1579), «въ реку *Мураховъ*», «рекою *Мураховою*» (1601), *Murachwa* (1649), *Murakwa* (XVII ст.), *Мураква* (1774), *Мурáфа* (1825); пор. нп *Мурáфа, Слобода-Мурáфська* на Вінничині [СГУ, 379]. Найдавнішу форму гідроніма пояснюють як семант. утворення від укр. діал. *мороква* «багно; трясовина», що на діал. ґрунті розвинулося в *Мороква* > *Морáхва* > *Мурахва* > *Мурáфа* [Вербич 2009, 106—107]. Можливими є зв'язки і вплив зх.європ. мов (балкан. і герм.) на корен. та суф. частину гідроніма [Трубачев, 51, 257], а також контамінація з загальнослов. ГТ *мурáва, морáва* «молода трава», що має і.е. витоки [ЕСУМ 3, 535]; пор. д.рус. *Муравица* [ЕСЛГНПР, 90].
- Мурáшка** — річка, п. Мурафи л. Дністра (1957); *Moraszka, Muraszka* (1880), *Морашка Сенковская* (1863), «речки *Мурашка* и *Мураховъ*» (1601); пор. с. *Мурашка* Бар. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 379]. Гідронім пояснюють як видозмінену форму **Муражка* з оглушенням -ж- / -ш- перед -к-, що є семант. дериватом від апелятива **муражка* — відповідника укр. *мурáжок* «моріг; поляна, вкрита мохом; пор. пол. мікротопонім *Мурага* і блр. діал. *мурáга* «лужок з невисокою травою», оз. *Мурага* [Вербич 2009, 107]. Можливо, суч. форма гідроніма є наслідком асоціат. впливу апелятива *мураха, мурашка* «невелика комаха», який у діалектах має варіант *мурáва* [ЕСУМ 3, 535—536], на давн. форму **Морашка*, похідну від первинної назви р. *Морáхва*, в яку впадає *Мурáшка*; пор. найдавнішу фіксацію гідроніма, що називає пр. *Мурáфа*: «гдѣ упадаєть *Морашка Сенковская* у *Морахву Великую*» (1383) [СГУ, 379].
- Мурóвані Курилівці** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 395]; відоме з 1493 р. [ГЕУ 2, 395], *Мурóваные Куриловцы* (1981) [СЭС, 856]. Ойконім, очевидно, виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Мурóвані* (< *мурóваний* «побудований з каменю, цегли; камінний» [СУМ 4, 830]) до первинного *Курилівці* (пор. с. *Курилівці* Жмерин. р-ну Вінниц. обл.), в основі якого катойконім *курулівці* «вихідці з *Курилівки* або *Курилового*»; пор. 8 нп *Курилівка* і с. *Курилове* в різних регіонах України з основою антропоніма *Курило*, співвідн. з офіц. *Кирило* [Чучка, 315] або з діал. *куруло* «курульні речі» (< псл. **kuriti* «димити; палити так, щоб ішов дим» [ЕСУМ 3, 153—154]).

Му́ром — річка, л. Харківки (Харкова) л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1697); колодязь *Мурумъ* або *Мурумъ-колодезь* (1659), *Мурумъ* (1787), *Мурамчикъ* (1864), *Мурумка* (1843), *Му́ром* (1957); пор. с. *Мурумъ* (1705), х. *Мурумъ*, х. *Мурамчикъ* (1864) [СГУ, 380]. Назва ізольована в укр. гідронімії. Можливо, вона має таке саме походження, як д.рус. назва м. *Мурумъ* у Моравській землі, яку пов'язують з фін.-угор. етнонімом *мурома*, що називав народ, спорід. з мордвою [Фасмер 3, 14; Нерознак, 116]; пор. мікрооїконіми в сусід. м. Чугуєві *Башкирівка*, *Калмицька* та ін., які вказують на вихідців з Поволжя та Зауралля. Імовірним є зв'язок гідроніма з рос. діал. *мурумъ*, *мурумъ* «полива, глянєць, склянувата оболонка на гончарному посуді тощо» [Даль 2, 359], яке могло мотивувати назву річки і суміж. колодязя за блискучою поверхнею в них води, подібною до глянцею.

Мшана́ — 1) річка, л. Молоди л. Лімниці п. Дністра; *Мшана́* (1979), *Мшана́* (1957), *Mszana* (1885), *Емшанка* (1917); перетинає ліс *Мшаний* [СГУ, 381]; 2) гідрол. пам'ятка природи держ. значення на р. *Мшана* в Рожнятів. р-ні Івано-Франків. обл.; *Болото Мшана* [ГЕУ 3, 396]. Гідронім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї форми жіноч. роду відн. прикм. (діал.) *мшаний* «стос. до *мох*»; пор. потоки *Мшанець* і р. *Мшанка* в бас. Дністра та Вісли [СГУ, 381]. Назва пам'ятки постала способом трансонімізациї суміж. гідроніма.

Н

Наго́льна — 1) річка, л. Міусу, вп. в Азовське море (1957); *Nagolnaja* (1969), *Кагальникъ* (1786), *Нагальная* (1923), *Нагульна*, *Наго́льная*, *Нагульна* (1962—1973); пор. сл. *Нагольная* (1828), с-ще *Нагольне* Шахтарськ. р-ну Донец. обл; 2) балка, л. Айдару л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Нагольная* (1934), яр *Нагольный* (1979), *Нагольный Баеракъ* (1863); пор. р. *Нагольчик* п. *Нагольної* [СГУ, 382], що є демінутивом на *-чик* від гідроніма *Наго́льна*. Гідроніми виникли внаслідок субстантивациї та онімізациї збереженого в рос. мові відн. прикм. *наго́льный* як синоніма до *наго́ле*, *наго́льхъ* «на голому місці», «без покриву, шкірою назовні» (про хутро, шубу, кожух) [Даль 2, 394], що характеризував водну поверхню та берег за відсутністю рослинного покриву; пор. суміж. *Наго́льний краж* [ГЕУ 2, 397]. Варіанти *Нагульна*, *Нагульна* сформувалися у зв'язку з підвищенням піднесення у вимові лабіал. *-о-*, можливо, під впливом основи діал. *гуляти* (див. *Гуляйполе*). Парал. назва *Кагальник* має основу тюрк. походження. Вона постала за допомогою суф. *-ник* у релят. функції від запозиченого з іран. мови *кагал* «тихий, неповоротливий» [Радлов II/1, 72]. Ще один компонент тюрк. походження *Баеракъ* (< *буерак* «яр, рів, ритвина, улоговина», укр. *байрак* «яр» [Мурзаев, 98]) закріпився в структурі назви *Наго́льний Буерак*, утвореної за ознакою «яр на голому місці».

Наго́льно-Тара́сівка — с-ще міськ. типу, Ровеньк. м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 397]. Ойконім виник складанням основ суміж. гідроніма *Наго́льна* (див.) та ойконіма *Тара́сівка*.

Надві́рна — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; засн. у кін. XVI ст. [ГЕУ 2, 397], *Nadwórna* (1596), *Nadworna* (1658), *Надвірна* (1947) [Габорац 2013, 542], *Надворная* (1981) [СЭС, 864]. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї відн. прикм. *надвірний* «розміщений у межах двору, садиби», «який службою, перебуванням зв'язаний з двором (присадибним господарством землевласника, маєтком), має відношення до нього» [СУМ 5, 64] у формі жіноч. роду, що узгоджувалася з номенкл. іменем *воля*, *слобода*

- або заст. *весь* (пол. *wies*); пор. р. *Бистриця-Надвірнянська*, на якій лежить місто [ГЕУ 2, 397], суміж. *Надвірнянські скелі* [Габорах, 254].
- Наддніпрянське** — с-ще міськ. типу, Дніпровська р / р м. Херсона Херсон. обл.; засн. 1966 р. [ГЕУ 2, 398]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. преф.-суф. прикм. *наддніпрянський* «той, що над Дніпром»; пор. утворену аналог. способом назву с. *Наддністрянське* Мурованокуріловець. р-ну Вінниц. обл. [АТП, 24], хоронім *Наддніпрянська Україна, Наддніпрянина*.
- Надія** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі, територія Севастопол. м / р [ГЕУ 2, 398]. Спелеонім виник як алегорія від абстр. іменника *надія* «впевненість у можливість здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання» [СУМ 5, 70] (печеру відкрила 1964 р. експедиція Інституту мінералогічних ресурсів, а дослідили її 1972 р. спелеологи станції юних туристів м. Севастополя [ГЕУ 2, 398]); пор. відомий х. *Надія* на Кіровоградщині, де жив і творив Карпенко-Карий, а також села (5) у степ. обл. України [АТП, 676].
- Надсянська рівнина** — хвиляста рівнина у пн.-зх. частині Передкарпаття, Львів. обл. [ГЕУ 2, 398]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *рівнина* й означенням у формі жін. роду відн. преф.-суф. прикм. на *-ський* з основою назви суміж. р. *Сан, Сян* (нормам укр. мови відповідає варіант *Надсянська рівнина*).
- Нараївка** — річка, л. Гнилої Липи л. Дністра (1957); *Нараєвка, Нараювка, Lirica, Narajówka* (1917), *Narajów* (1804), *Lira* (1965), *Верхня і Нижня Липиця* в Рогатин. р-ні Івано-Франків. обл. (1884); пор. у бас. річки с. *Нараїв* Бережан. р-ну Тернопіл. обл. [СГУ, 383]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від кол. назви р. *Narajów*, перенесеної з суміж. с. *Нараїв*, що є посесивом на *-ів* від антропоніма *Нарай* [Вербич 2009, 109]; пор. пол. прізви. *Narajek, Narajko, Narajczyk* та ін. з основою ст.пол. *narajac* «радити, зобов'язувати» [Rymut 2, 398], сс. *Нараїв* у Рівн. і Тернопіл. обл. [АТП, 677], пол. *Narajewo* [NMP 7, 347].
- Народичі** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 143]; відоме з 1545 р. [ГЕУ 2, 400], *Народичи* (1981) [СЭС, 870]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації патроніма *Народич* у мн. (< *Народа* + *-ич* як *Напудич* від *Напуда* + *-ич* [Чучка, 405]), що вказував на рід першопоселенців.
- Насонова** — карст. печ. у Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі побл. м. Севастополя [ГЕУ 2, 403]. Спелеонім виник за допомогою закінч. *-а* від прізви. *Насонов*, що, можливо, належить відомому історику та географу А. М. Насонову. Наявність у структурі антропоніма суф. *-ов-* сприяла входженню топоніма до типу посесивів.
- Наталіна** — карст. печ. у Причорноморсько-Азовській карст. обл., у межах Одеси [ГЕУ 2, 403]. Спелеонім виник як посесив на *-ина* від жін. імені *Наталія* або за допомогою *-а* від прізви. *Наталін*.
- Научний** — с-ще міськ. типу, Бахчисарай. р-н у Криму [АТП, 259]; засн. 1946 р. [ГЕУ 2, 404]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації рос. відн. прикм. *научний* «стос. до науки», що зумовлено відкриттям у с-щі Кримської астрофізичної обсерваторії АН СРСР [ГЕУ 2, 404].
- Нахімовська** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 2, 405]. Оронім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ська* з основою мікротопоніма або ергоніма, утвореного від прізви. *П. С. Нахімова* (можливо, ім'я видатного рос. адмірала носила секція юних туристів м. Севастополя, яка відкрила й дослідила шахту 1983 р. [ГЕУ 2, 405]); пор. с. *Нахімове* в Красногвардій. р-ні Криму.
- Небілівська Середня** — гора, с. Стара Гута Богородчан. р-ну Івано-Франків. обл. [Габорах, 255]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання

- означення у формі відн. прикм. на *-ська*, утвореного від суміж. ойконіма *Небилів*, до назви *Середня*, що постала внаслідок субстантивациї та онімізації прикм. *середня* з простор. значенням.
- Негорова** — гора, с. Стара Гута Богородчан. р-ну Івано-Франків обл.; *Negrova* (1788) [ГЕУ 2, 256]. Оронім пояснюють як семант. утворення від назви полон. *Негорова*, що постала за допомогою суф. *-ов(а)* від сх.ром. антропоніма *Негру*; пор. суміж. хребет *Негровий* [Габорак, 256].
- Негровецький заказник** — гідрол. заказник держ. значення, у складі природного нац. парку *Синевир* (див.) [ГЕУ 2, 406]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* і відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від суміж. ойконіма *Негровець* у Міжгір. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 161].
- Недєя** — гора, сс. Бистриця, Максимець Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Гавор, Гавор*, «z rod *Gawoga*» (1881) [Габорак, 256]. Суч. оронім виник унаслідок онімізації діал. *недєя* «дика вершина гори, хребта; високогірний хребет; хребет з найвищими вершинами» [Габорак, 256]. Парал. назва постала семант. способом від ГТ *гавор, гавра, гавора* «велика яма прир. чи штучного походження; вирва; барлога» < рум. *gaură* «отвір, діра; щілина, шпара» [Габорак, 256] (див. *Гавру*).
- Недра** — річка, л. Трубежа л. Дніпра; *Nedra* (1665); пор. нп. *Недра* Барішів. р-ну Київ. обл. [СГУ, 384]. Назву пояснюють як архаїч. іран. утворення від **nadra* «очерет», бл. до лит. *nedrė* (очерет), *švėndras* «рогіз» (< і.е. діал. **ned-ro*, **nedo* «очерет»), що входить до слівотв. типу на *-ra* разом з територіально бл. *Кодра, Шадра* [Трубачев, 160—162]. Імовірним є виникнення гідроніма семант. способом від *недра, надра* (мн.) «глибина; середина» < д. рус. *недро, ядра* «надра, глибина, нутроці, лоно» < псл. **vъl- «в, у» + *edro / *adro* [ЕСУМ 2, 27], у якому розвинулося геогр. значення, або в псл. гнізді **dъrati, *derti* «здирати, дерти» [ЕСУМ 2, 41] як віддісл. утворення з преф. *не-*; пор. сх.слов. гідроніми *Вьдра, Видриця* [СГУ, 101], *Здорики, Дранка, Деруха, Дорище, Дорки, Дорка, Дорна, Доры, Здорец, Здерица, Здырица*, поле в Сербії *Dor*, слвн. *Dor* та ін. [Лучик, 158—159] (див. *Дріна*).
- Недригайлів** — с-ще міськ. типу, Сум. обл. [АТП, 399]; засн. в 30—40-х рр. XVII ст. [ГЕУ 2, 407], *Недригайлов* (1981) [СЭС, 883]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Недригайло*; пор. похідну від ойконіма назву суміж. р. *Недригайлівка* [СГУ, 384].
- Неліпівка** — с-ще міськ. типу, Держинська с / р Донец. обл. [АТП, 103]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Неліпа* [СПУ, 247], ст.укр. *Нелїпа*, утвореного способом онімізації апелатива *нелїпа* «ледащо, ледар», «невихована, гидка жінка, нехлюя» [Чучка, 408].
- Немірів** — 1) місто, Вінниц. обл. [АТП, 24]; відоме з 1506 р. [ГЕУ 2, 408], *Неміров* (1981) [СЭС, 886]; 2) с-ще міськ. типу, Яворів. р-н Львів. обл. [АТП, 299]; відоме з 1580 р. [ГЕУ 2, 408], *Неміров* (1981) [СЭС, 886]. Ойконіми виникли як посесиви на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Немир*, відомого з д.рус. пам'яток; пор. *Немир* — лит. боярин, посланик Вітовта [Веселовський, 217], пол. прізви. *Niemir* (1136), *Niemira* (1398) [Rum 2, 152], укр. *Неміря, Неміров* у Чернівець. обл. [СПУ, 247], назву с. *Немир*, що є посесивом на **-їь* від антропоніма *Немиръ / Немъръ* [Шульгач 2001, 93].
- Немія** — річка, л. Дністра (1957); *Nemha, Нъмга* (XVII ст.), *Немія* (1825), *Nemija, Niemija, Niemuja* (1886), *Нъмїя* (1863—1885), *Nemta* (1917), *Немія* (1965), *Нимїя* (1979); пор. суміж. с. *Немія* Могилів-Подільськ. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 385]. Гідронім пояснюють як назву із заперечним преф. *не-* й основою дісл. *мити* (< псл. **myti*), утворену преф. способом, або онімізацією втраченого ГТ **нетуја* (огляд етимологій див. [Вербич 2009, 110]).

- Немішаєве** — с-ще міськ. типу, Бородян. р-н Київ. обл. [АТП, 211]; засн. 1900 р., *Шевченкове* — 1917—1928 рр. [ГЕУ 2, 409], *Тридцять п'ята верства*, *Микуличі* [Янко, 241]. Суч. ойконім виник флект. способом за допомогою *-е* від прізв. начальника місц. залізниці *Немішаєва* [Янко, 242], суф. *-ев* у структурі якого набув у назві с-ща релят.-посес. значення. Аналог. словотв. значення має істор. назва *Шевченкове*, яка постала за допомогою суф. *-ов(е)* від антропоніма *Шевченко*. Ойконім *Микуличі* перенесено з суміж. села [АТП, 211]. Істор. описову назву *Тридцять п'ята верства* утворено шляхом лексикалізації та онімізації словосп., яке вказувало на відстань у верствах від Києва до створеного біля зал. ст. села.
- Неполоківці** — с-ще міськ. типу, Кіцман. р-н Чернівець. обл. [АТП, 522]; відоме з 1425 р. [ГЕУ 2, 410]; *Неполоковци* (1425), *Неполоковци* (1652), *Niepolokautze* (1776), *Niepolokiwci* [ТЦРЧО, 47]. Ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей *неполоківці*, яка, можливо, через мікротопонім. посередництво постала від утраченого **неполчка* «місце, що непридатне або важкодоступне для полоскання речей, промивання коней і т. ін» (с-ще лежить на лівому бер. Пруту при впадінні в нього Черемошу [ГЕУ 2, 410], де важко підступитися до води); пор. укр. діал. *полочка* «промивання, купання коней», *віполоч* «неглибокий водомий», *підполоч* «підмитий водою берег» з основою діал. *полочати* «полоскати» (< псл. **polkati* «полоскати; плескати; бити білизну об камінь») [ЕСУМ 4, 500—501].
- Неретва** — річка, п. Зх. Бугу п. Вісли у Волин. обл. (1885); *Neretwa* (1965) [СГУ, 388]. Назва має затемнену етимологію. Імовірно, вона виникла за допомогою продукт. в гідронімії преф. *не-* або архаїч. суф. *-ва* [Трубачев, 49—76, 257—260] на основі діал. ГТ *рет* «рівне поле, болотисте поле, мокра земля», *реть* «заболочена низина», який вважають запозиченням з угор. мови невідомого походження [ЕСУМ 5, 65].
- Нерушай** — річка, вп. в гирло Мурзи бас. Дунаю (1957); *Neruşai* (1770), *Нерушайка*, *Чишма* (у верхів'ї), *Дереза* (1971); пор. с. *Нерушай* Татарбунар. р-ну Одес. обл. [СГУ, 386]. Гідронім виник за допомогою архаїч. суф. *-ай* у топонім. функції від дієсл. *не рушати* за ознакою «нерухома вода, малорухома течія». Парал. назва *Чишма* постала способом онімізації тюрк. за походженням апелятива *чишма* / *чешма* / *чешме* «ключ; джерело, яке дає початок струмку; ручай; фонтан» [Мурзаев, 614]. Гідронім *Дереза* утворено семант. способом від назви рослини *дереза* «розгалужений кущ родини бобових, що росте в степу, по степових схилах», «колючий кущ родини пасльонових, який добре вкорінюється на сухих схилах, скелях, обривах; повій звичайний» [СУМ 2, 247].
- Нерядова** — гора, с. Липовиця Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Неридова*, *Неридова*, *Нередіа*, *Neryedów* (1880), *Nerydów*, *Neriedów* (1885), *Neradowa*, *Nerydowa*, *Neriedowa* (1939) [Габорак, 256]. Оронім пояснюють як субстант. та онімізований відн. прикм. *нерядова* «яка знаходиться не в одному ряді з іншими горами, що входять до гірського пасма» або як посесив від прізв. **Нерид*, **Неряд* [Габорак, 256]. У його основі діал. *неряд* «непорядок» [ЕСУМ 5, 153], що вказує на гору, яка випадає з лінійно «упорядкованого» ряду подібних об'єктів.
- Несамовіте озеро** — оз. льодовик. походження у Закарпат. обл., на г. Туркул масиву Чорногора [ГЕУ 2, 411]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *несамовітий* «дуже сильний, значний силою свого вияву» [СУМ 5, 381], що вказує на персоніфікацію водного об'єкта.
- Нестеров** — місто, Львів. обл. [АТП, 286]; відоме з 1368 р., до 1951 і з 1991 — *Жовква* [ГЕУ 2, 411; ГЕУ 3, 473], *Zółkiew* (1895) [SGKP 14, 817], *Нестеров* (1981) [СЭС, 892]. Ойконім виник як мемор. назва внаслідок трансонімізації

прізви. відомого рос. льотчика П. *Нестерова*, що загинув у р-ні міста 1914 р. внаслідок застосування вперше у світі гарану. При переході антропоніма в ойконім посес. суф. *-ов* набув релят. значення. Істор. назва *Жовква* постала за характерною ознакою місцевості способом онімізації діал. ГТ *жолквѣ* «болотяна рослинність жовтого кольору» (місто лежить на р. Свині); пор. *жовклиий* «жовтий», діал. *жовкляк* «жовтяк», *жовчѣк* «жовток», *жовчѣк* «тварина жовтого кольору», *жовкніти* «жовкнути» з основою псл. **žyltъ* «жовтий» [ЕСМУ 2, 203], у якому суф. *-в(а)* приєднано в збір. значенні, а етимол. *-л-* у закритому складі закономірно перейшло у *-в-*, як в укр. *жовтий*. Ознака «об'єкт або його елементи жовтого кольору» відбилася в різних розрядах топонімів (див. *Жовта*, *Жовті Води*).

Нетішин — місто, Славут. р-н Хмельниц. обл.; відоме з 1648 р. [ГЕУ 2, 412], за ін. джерелами — раніше: *Nietieszyn* (1577), *Нетешинъ* (1850), *Нитишинъ* (1899), *Нетишин* (1926) [Торч.-Торч., 330]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від ст. укр. антропоніма **Нетъша* (< псл. **Netěša*) [Шульгач 2008, 110] або **Нетъха* (< **Netěxa*); пор. прізви. *Потіха*, *Потеха*, похідні від *potіxa* «той, хто (те, що) є втіхою, відрадою для кого-небудь; забава» [СУМ 7, 411], діал. *тіха* «утіха», що належать до псл. **těšiti* «тішити», пов'язаного чергуванням голосних з **tixъ* «тихий» (букв. «утихомирювати») [ЕСУМ 5, 582].

Нетрѣба — 1) бот. пам'ятка природи держ. значення, Рокитн. р-ну Рівн. обл.; *Урочище Нетрѣба* [ГЕУ 2, 412]; 2) річка, л. Росі п. Дніпра; *Нетрѣба* (1966); пор. р. *Нетрѣбка*, л. рук. Дніпра в Херсон. обл. [СГУ, 387]. Назва пам'ятки виникла внаслідок трансонімізації суміж. назви ур. *Нетрѣба*, що постала, як і гідронім, за допомогою преф. *не-* від д. рус. *тереба* «розчищена від кущів під пашню земля», відбитого в структурі відповідних топонімів і ГТ [Железняк, 39] з основою псл. **terba* «потреба, необхідність», яке може бути пов'язаним з **terbiti* «очищати від лушпиння; тербити; корчувати тощо» [ЕСУМ 5, 625—626]. Можливо, топонім утворено семант. способом від утраченого діал. *нет(е)реба* «нерозчищена від кущів під пашню земля, неочищене від заростів місце», характерного для зх. поліс. говорів; пор. ліс *Нетрѣба* на Волині, с. *Нетреба* в Брест. обл. Білорусі [СММІЗУ 2, 123], 2 нп *Нетреба* в Рівн. обл. [АТП, 678], бот. *нетрѣба* «*Xanthium L.*» — колючий бур'ян, з яким слід боротися [ЕСУМ 5, 80]. Неповноголосся в його корені зумовлене або іншомовним (пол.) впливом (пор. пол. *trzebić* «винищувати; проріджувати, викорчовувати», ц. слов. *trъbitи* «чистити, корчувати» [ЕСУМ 5, 549—550]), або впливом предикатива *трѣба* «необхідно, потрібно, слід» чи іменника *трѣба* «жертвоприношення; релігійний обряд, здійснюваний священиком на замовлення вірян; плата за виконання такої відправи», діал. «оказія, потреба»; пор. похідний ГТ *трѣбище* «місце, де відбувалося принесення жертви богам» [ЕСУМ 5, 625].

Нетрѣус — 1) річка, л. Сіверськ Дінця п. Дону (1644); *Нетрѣус*, *Нітрѣус* (1957), *Нетриуз* (1963—1973), *Нетригузъ* (1802), *Нетригуз* (1642), *Верхній Нетриуцъ* (1689), *Ближній Нетриуцъ* (1689), *Колодязь Святои* (XVII ст.), *Нетрѣуус*, *Дерѣус* (1963—1973), *Netrius R.* (2-а пол. XVIII ст.); пор. нп *Нетриуцъ* (1786); 2) ерик, л. Студенки л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дона (1845) [СГУ, 387]. Гідронім має затемнену етимологію і не виявляє паралелей за межами бас. Сіверськ. Дінця. З огляду на найдавнішу фіксацію *Нетригуз* імовірно є утворення назви за допомогою продукт. в гідронімії преф. *не-* від діал. *тригуза* (бот.) «водянка чорна», *тригузі* «тс.», в основі яких числ. *три* і *гуза* [ЕСУМ 5, 636], що називає задню ниж. частину чого-небудь [ЕСУМ 1, 614]; пор. б. і нп *Нетрѣгуз* у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 387].

Нечімне — ландш. заказник держ. значення, Ковел. р-н Волин. обл. [ГЕУ 2, 412]. Назва постала способом трансонімізації суміж. лімноніма *Нечімне*, що виник за ознакою «озеро, де багато мулу» [СММІЗУ 2, 123] унаслідок

- субстантивациі та онімізації форми сер. роду діал. *нечёмний* «нечистий» [Онишкевич 1, 487]; пор.: озеро має низькі заболочені береги, дно, яке вкрите шаром мулу, заростає водяною рослинністю; оспіване Лесею Українкою в «Лісовій пісні» [ГЕУ 2, 412]. Вимова *-и-* на місці наголош. *-е-* в основі назви характерна для зх.поліс. говірок.
- Нижанковичі** — с-ще міськ. типу, Старосамбір. р-н Львів. обл. [АТП, 296]; відоме з XIII ст. [ГЕУ 2, 412], *Niezanowice*, укр. *Nyżankowyczi* (1886), давнє *Krasnopol* [SGKP 7, 167], кол. *Краснопіль, Краснопіль-Нижанковичі* [Янко, 243]. Суч. ойконім, який певний час входив до складу істор. назви, виник унаслідок трансонімізації антропоніма *Нижанкович* у мн., що вказував на рід першопоселенців; пор. пол. прізви. *Niżankiewicz, Niżankowicz*, в основі яких виділяють корінь *низ-* / *ниж-* «низький, нижній» [Rymut 2, 160]. Первинний ойконім *Краснопіль* утворено складанням основ прикм. *красний* «гарний, прекрасний» (див. *Красне*) і ГТ *пóле* / *-піль*.
- Ніжне** — с-ще міськ. типу, Первомайськ. м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. 1754 р. [ГЕУ 2, 412], рос. *Нижнее*. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *нижній* «міститься внизу, нижче від інших подібних предметів; прот. *верхній*», «який міститься недалеко від гирла річки» [СУМ 5, 409]; пор. вище за течією на Сіверськ. Дінці смт *Верхне*, що злилося з м. Лисичанськ [Янко, 243].
- Ніжне озеро** — оз. льодовик. походження на вис. 1515 м. масиву Чорногора, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 412]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óзеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *нижній* (див. *Ніжне*); пор. *Верхне озеро* на вис. 1628 м. масиву Чорногора [ГЕУ 1, 161].
- Ніжне Провалля** — річка, л. Великої Кам'янки п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Нижн[ее] Провалье* (1822—1832), *Нижній Проваль* (1837—1839), *Нижне-Провалы* (1923), *М. Провалья* (1778) [СГУ, 388]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжне* до опорного компонента *Провалля* (*Провалья*) (< ГТ *провалля*) для протиставлення річки суміж. *Верхне Провалля* (див.). Первинна назва р. *М. Провалья* вказувала на менші розміри об'єкта порівняно з р. *Верхне Провалля*, парал. назвою якої була *Б. Провалья* [СГУ, 98], тобто *Большие Провалья*.
- Ніжне Солоніцьке озеро** — дельт. оз., Голопристан. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 413]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óзеро* й неоднорідними означеннями *солоніцьке*, яке відбиває відношення об'єкта до *солонцю*, та *нижне*, яке вказує на знаходження в ниж. частині (гирлі) Дніпра.
- Ніжні Ворота** — с-ще міськ. типу, Воловец. р-н Закарпат. обл. [АТП, 159]; відоме з XII ст.; до 1945 — *Нижні Верецьки* [ГЕУ 2, 413], давнє закарп. *Верецькі* [Чучка, 115]. Суч. ойконім виник унаслідок заміни істор. компонента *Верецьки* / *Верецькі* онімізованим ГТ *ворота* «прохід, глибока ущелина, яка наскрізь пронизує гірську грядку», що відбився в топонімії різних мов на теренах Євразії [Мурзаев, 130—131], можливо, під впливом суміж. с. *Верхні Ворота* [АТП, 159] з антонім. за семантикою означенням. Попередню назву утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжні* до первинного ойконіма *Верецьки* / *Верецькі*, який постав семант. способом від ГТ у мн. *веретки* «підвищення, гриви, останці в долині, які не заливаються водою під час повені» [Мурзаев, 116]; пор. зх.укр. *верета* «невелике підвищення серед болота» [Аркушин 1, 49] (< *верета* «рядно» < псл. **verta* [ЕСУМ 1, 354]). На фонет. структуру опорного *Верецьки* / *Верецькі* вплинуло угор. мовлення (пор. угор. відойк. прізви. *Verecki* / *Vérecsi* [Чучка, 115]), а також похідний від ГТ *верета* відн. прикм. *веретський*.

- Ніжні Сірогози** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 469]; засн. на поч. XIX ст. [ГЕУ 2, 413], *Нижние Серогозы* (1981) [СЭС, 896]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжні*, яке вказує на південніше знаходження поселення порівняно з *Верхніми Сірогозами* і зал. ст. *Сірогози* [ГЕУ 2, 415], до опорного відгідр. компонента *Сірогози* тюрк. походження (див. *Велікі Сірогози*).
- Ніжній Нагольчик** — с-ще міськ. типу, Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; засн. 1801 р. [ГЕУ 2, 413], *Нагольчик* (1853) [СГУ, 382]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжній* (див. *Ніжне*) до первинного *Нагольчик*, що постало шляхом трансонімізації суміж. гідроніма [СГУ, 382], утвореного від назви р. *Нагольна* (див.); пор. назву суміж. смт *Вірхній Нагольчик* (див.) з антонім. атрибутивом в структурі.
- Нижньогірський** — с-ще міськ. типу, в Криму [АТП, 265]; відоме з XVII ст. як *Сейтлер, Сегидлер* [ГЕУ 2, 413], *Нижнегорский* (1981) [СЭС, 896]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації складносуф. відн. прикм. на -ський, який узгоджується з рос. *посёлок* і містить основи слів *ніжній* (див. *Ніжне*) та *гора* (с-ще лежить у межах передгірної Центр.-Кримської рівнини). Істор. назва *Сейтлер* тюрк. походження. Вона постала за відношенням до мусульм. общини сеїдів (сеїтів) способом онімізації атрибутива *seitler* «сеїти; сеїтські», в основі якого кр.тат. *seit*, тур. *seyit* «сеїд» і суф. мн. *-ler / -lar* [Бушаков, 141, 114]. Форма *Сегидлер* є фонет. варіантом цього ойконіма.
- Ніжня Дворічна** — річка, п. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Ниж. Девуръчная* (1863), у верхів'ї — *Девуръчная* (1850); пор. сл. *Девуръчная* (у гирлі) [СГУ, 389]. Гідронім виник синтакс. способом від первинної назви *Дворічна* (див.) для протиставлення річки *Вірхній Дворічній* [АТП, 69] (див.).
- Ніжня Дуванка** — с-ще міськ. типу, Сватів. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1732 р. [ГЕУ 2, 413]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжня* (див. *Ніжне*) до трансонімізованої назви р. *Дуванка*, на якій лежить поселення, для його протиставлення суміж. с. *Верхня Дуванка* [АТП, 69] (див. *Дуванка*).
- Ніжня Крінка** — с-ще міськ. типу, Советська р / р м. Макіївки Донец. обл. [АТП, 104]; засн. 1798 р. [ГЕУ 2, 413], *Нижняя Кринка* (1981) [СЭС, 896]; пор. у верхів'ї річки нп *Крынка* (1784) [СГУ, 290]. Ойконім виник способом трансонімізації складеної назви суміж. р. *Ніжня Крінка* в м. Харцизьку [СГУ, 389] або синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжня* (див. *Ніжне*), яке вказує на відповідну частину р. *Крінка* (див.), де лежить с-ще, до відгідр. компонента для протиставлення поселення кол. нп *Крынка* й суч. с. *Верхня Кринка* [СГУ, 290].
- Ніжня Терса** — річка, л. *Малої Терси* [ГЕУ 2, 413], як балка, л. *Малої Терси* л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1957); *Терся* (1745), *Терса* (1772), *Нижняя Терса* (1779), *Нижняя Теръць* (1778), *Малая Терса* (1776), *Ниж. Терсы* (1782), *Верх. Терса* (кін. 50 — поч. 60-х рр. XIX ст.) — у верхів'ї річки, *Ніжня Терса* (1957) [СГУ, 389]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ніжня*, яке протиставляє річку *Малій і Верхній Терсі*, до вихідної назви *Терса, Терся*, в основі якої тюрк. *терс* «проти-лежний», відбите в ГТ *терскей* «схил гори, хребта, що знаходиться в тіні, північний» [Мурзаев, 551].
- Низь** — с-ще міськ. типу, Сум. р-н і обл. [АТП, 405]; засн. 1662 р. [ГЕУ 2, 415]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *низ* у мн. «низька місцевість, низина» [СУМ 5, 410], який укажує на відповідний рельєф на узбережжі р. Псел, де лежить с-ще.
- Ніжин** — місто. Чернігів. обл. [АТП, 542]; *Оуненъжь* (1147), *Унъжь* (1148) [ЕСЛГНПР, 167], *Ніжин* — з 1514 р. [ГЕУ 2, 416], *Нежин* (1981) [СЭС,

883]. Суч. ойконім сформувався як посесив на *-ин* від антропоніма *Нѣга* або відповідного компонента в структурі композитів на зразок *Миронѣгъ / Миронѣга*, похідного від д.рус. *нѣга* «радість; ласка» (< псл. **něga*), що збереглося в укр. діалектах як *ніга* «розніженість, пестоші», *ніза* «пестун, пестуха; білоручка» [ЕСУМ 4, 95]. Первинна назва виникла як посесив на **-jь* від композитного антропоніма **Унѣнѣгъ*, в основі якого псл. **uně* (**unij*-, **uněj*-) «кращий» (пор. полаб. *Uněbud*, *Uněhost*, *Uněrad*, пол. *Unie-tir*) і згадане д.рус. *нѣга*, в якому кінц. звук *-g* перед *-j* закономірно змінився на *-ж'* [ЕСЛГНПР, 167]. У варіанті ойконіма *Унѣжъ* відбулася характерна для д.рус. мови гаплогонія — стягнення одного з тотожних або подібних сусід. складів.

Нікітська яйла — гірський масив у пд.-зх. частині Головн. пасма Кримськ. гір, між Ялтинським і Гурзуфським пд.бережними амфітеатрами [ГЕУ 2, 417]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ тюрк. походження *яйла* «безлісе плоске плато Кримськ. гір; використовується як літнє пасовисько» [СУМ 11, 631], «літнє пасовище» (тюрк.) [Мурзаев, 647] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від назви суміж. с. *Нікіта* (< ц. *Св. Нікіти* < гр. чол. ім'я *Νικήτας* [Бушаков, 69]) у межах смт *Ботанічне* [АТП, 765]; пор. побл. *Нікітський ботанічний сад* і *Нікітський перевал* між Ялтинською та Нікітською яйлою [ГЕУ 2, 417, 418].

Нікополь — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 86]; засн. на поч. XVII ст., до 1774 р. — *Микитине* [ГЕУ 2, 418], мѣстечко *Никитино* (XVIII ст.) [Феодосій, 172], *Нікітіно* [АТП, 76], *Слов'янське* (1765—1791) [Янко, 245], *Нікополь* (1981), до 1782 — с. *Никитино* [СЭС, 899]. Суч. назва виникла під впливом «моди» на антич. ойконіми в Російській імперії способом основоскладання гр. *Νίκη* «в давногрецькій міфології богиня перемоги в боях та змаганнях» і *πόλις* «місто-держава» [СІС, 387, 450]. Істор. ойконім постав унаслідок конверсії за допомогою закінч. *-e* (рос. *-o*) означення в назві переправи *Микитин Ріг* (1530), яке утворено як посесив від імені козака *Микити Цигана* [Янко, 245]. Назва 2-ї пол. XVIII ст. *Слов'янське* є субстант. та онімізованим відн. прикм. на *-ське*, який указував на переважання в козац. поселенні *слов'ян*.

Німчич — перевал у Покутсько-Буковинських Карпатах, Вижниц. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 2, 420]. Оронім виник або внаслідок трансонімізації антропоніма *Німчич* за відношенням до людини з цим прізвищ. чи іменем по батькові, або за допомогою суф. *-ич* у посес.-топонім. функції від *німець* «людина німецької національності», діал. «будь-який іноземець із Західної Європи, який не знає слов'янських мов», діал. *німча* «маленький німець» [ЕСУМ 4, 99]; пор. гідроніми *Забич*, *Вербич*, *Трубич*, *Удич*, *Правич*, *Кривич*, *Тікич*, *Смотрич* [Трубачев, 225—226], *Нічич* у Львів. обл. [Вербич 2009, 112].

Нічла́ва — річка, л. Дністра в Тернопіл. обл. (1957); «на rzezce *Noczlawie*» (1570), *Нічлява* (1895—1913), *Никлавъ* (IX—XIV ст.), *Nieslawa*, *Неслава* (XVII ст.), *Неклава* (1692), *Niclawa* (1790), *Ничлава* (1917) [СГУ, 390—391]. Гідронім виник від утраченого ГТ **niklawa* «вигнута, похилена річка» з основою прикм. *никлий* «похилений» [Вербич 2009, 112]. Мотивац., очевидно, була ознака «слабка, ледь відчутна течія річки», яка відбита в пд.-зх. *ніклий* «слабкий, нижній» [ЕСУМ 4, 87]. Палаталізація *-к-* / *-ч-* спричинена м'яким *-л'* у пол. *Noczlawa* або відповідною вимовою складу в місц. говорах.

Нішан-Ка́я — гора на пд. схилі Ай-Петринської яйли, на пд. сх. від смт Сімеїз у Криму; *Шаан-Кая*, *Мишень* [ГЕУ 2, 420]. Оронім тюрк. походження, виник за ізафет-моделлю на основі кр.тат., тур. *nişan* «знак, ознака прикмета»;

- орден; ціль, мішень» [Бушаков, 120] і тюрк. *кай* «скеля, круча» [Мурзаев, 267]. Парал. сх.слов. назва г. *Мишень* є калькою одного із значень кр.тат. *nišan*, можливо, зумовленою подібністю звучання основ.
- Нобель** — 1) заплавне оз., біля с. *Нобель* Зарічн. р-ну Рівн. обл. [ГЕУ 2, 420]; 2) село, Зарічн. р-н Рівн. обл. [АТП, 376]; «як городь *Небьль*» (1262) у Волинськ. землі; похідне *Небльскую волость* (1158) [ЕСЛГНПР, 91]. Назва етимол. затемнена. Спроба пов'язати її з і.е. **nobhá-*, **nobhaljo-* «відросток» [ЕСЛГНПР, 91] не пояснює первинного *-e-* в корені. У версії В. Нерознака про те, що топонім *Небель* виник за моделлю «заперечна частка *ne-* + основа *-бель*» < *бель* «болото» [Нерознак, 118—119], не з'ясованою залишається природа *-ь* в основі д.рус. *Небьль*, хоч саме такою була мотивац. ознака назви. Первинним був лімнонім, що постав унаслідок онімізації поліс. ГТ *небель* «один з типів болота» [Жучкевич, 253], який утворено за допомогою преф. *ne-* від продукт. перев. в поліс. говорах апелюючи *бель* «заболочений береговий ліс», «болото з березняком; сінокіс на болоті; невелике болото; заболочене низьке місце в Білорусі» [Мурзаев, 80], «болотистий луг; заплава; негрузьке болото і т. ін.», який пов'язують з псл. **bēlǝ* «білий» за початк. ознакою «болото, луг білуватого кольору» [ЭСБМ 1, 344]. Фонет. розбіжність коренів *бъл-* «білий» і *-бьль* у топонімі зумовлена тим, що вони відповідно є рефlekсами псл. **bēl-* «білий» і *бьл-* «бляклий, блідий», які функціонували як закономірні аломорфи, похідні від і.е. **bhel-* / **bhl-* «білий, блідий» [ЕСУМ 1, 207]. Після занепаду редукованих *-ь* у сильній позиції вокалізувався в *-e-*, у зв'язку з чим псл. **bьль*, д.рус. *бьль* «заболоченість, болото білявого кольору», функціонує як ГТ *бель*, а **bēlǝ* збереглося як поліс. *белий*, укр. літ. *білий*. Розвиток *-o-* на місці *-e-* в преф. *He-* зумовлений довготою *-e-* під наголосом і, можливо, асоціат. впливом відомого антропоніма *Нобель*. Ойконім *Нобель*, д.рус. *Небьль*, постав способом трансонімізації суміж. лімноніма.
- Новá Боровá** — с-ще міськ. типу, Володарсько-Волин. р-ну Житомир. обл. [АТП, 132; ГЕУ 2, 420]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [Янко, 420]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá*, похідного від прикм. *новий* «який недавно виник, з'явився, не існував раніше; недавно зроблений, створений і т. ін.» [СУМ 5, 433], до втраченого **Боровá*, що постало способом трансонімізації назви суміж. річки [СГУ, 65], утвореної від відн. прикм. *боровá* «стос. до *бір*». Основа *Нов-* у структурі ойконіма вказує на пізн. заснування с-ща порівняно з суміж. с. *Стара Борова* [АТП, 133].
- Новá Водолáга** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 452]; засн. 1675 р. [ГЕУ 2, 420], *Новая Водолáга* [СЭС, 903]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* (див. *Новá Боровá*) до перенесеного з суміж. нп *Стара Водолáга* первинного *Водолáга* (1686), яке є семант. утворенням від гідроніма (див. *Водолáга*).
- Нова Галéщина** — с-ще міськ. типу, Козельщин. р-н Полтав. обл. [АТП, 352]; засн. 1958 р. [ГЕУ 2, 420]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* до назви суміж. с. й зал. ст. *Галéщина* [ГЕУ 2, 420], що постала як хоронім на *-щина* від незасвідченого мікротопоніма або антропоніма **Галеський*; пор. прізви. *Галецький* [Чучка, 134], яке могло належати місц. поміщику [Янко, 246].
- Новá Кахóвка** — місто, Херсон. обл. [АТП, 460]; засн. 1950 р. [ГЕУ 2, 420], *Новая Кахóвка* (1981) [СЭС, 904]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* до назви суміж. м. *Кахóвка* (див.).
- Новá Маячка** — с-ще міськ. типу, Цюрупинськ. р-н Херсон. обл. [АТП, 471]; засн. на поч. XIX ст. [ГЕУ 2, 420]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* до назви суміж. с. (*Стара Маячка* [АТП, 472], перенесеної з Полтавськ. губ. [Янко, 246] (див. *Маячка*).

- Новá Одéса** — місто, Миколаїв. обл. [АТП, 315]; засн. 1776 р. [ГЕУ 2, 420]; *Новая Одесса* (1835), *Малая Одесса* (1832), *Федоровка-Новая Одесса* (1820), *Федоровська* (1778), *Федоровка* (1782) [Лобода, 134—135], *Нóвая Одéсса* (1981) [СЭС, 904]. Суч. ойконім виник після розпорядження рос. царя називати с. *Федоровку* як *Малая Одесса*, що вказувало на розміри нп порівняно з відомим м. *Одеса*. Означення *Мала(я)* не прижилося і поступово було витіснене більш продукт. у пд.укр. (степ.) ойконімії ад'єктивом *Новá*. Істор. назва *Федоровка*, яка досі функціонує в місц. мовленні парал. з офіційною, постала за допомогою суф. *-овк(а)* в релят.-посес. функції від імені козака Херсонськ. пікінерськ. полку *Федора Осадчого* [Лобода, 134].
- Новá Пра́га** — с-ще міськ. типу, Олександрій. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 246]; засн. 1730 р. [ГЕУ 2, 420], за ін. свідченнями — на поч. 50-х рр. XVIII ст.; до 1821 р. — фортеця *Петриківська*, *Петриківка* [Янко, 246], *Новая Прага (Петриковка)* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Суч. ойконім виник синтакс. способом у зв'язку з розміщенням у фортеці 1821 р. Малоросійськ. кінного полку, до складу якого входили чехи, що перенесли назву своєї столиці *Прага* на нове для них поселення, додавши відповідне означення. Істор. назва *Петриківська* постала унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на *-ська* з основою відантроп. ойконіма *Петриківка*, що був парал. назвою, яку нині мають 3 нп у Дніпропетров. обл. [АТП, 696].
- Новá Сéрбія** — адмін.-терит. військ. одиниця, утворена рос. урядом 1752 р. між рр. Синюхою і Дніпром [ЕУ 5, 1777—1778], проіснувала для оборони від турків і крим. татар до 1764 р., *Новая Сербия* [СЭС, 904]. Хоронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* до перенесеної на укр. землі переселеними з Угорщини перев. сербами відетн. назви країни *Сéрбія*.
- Новá У́шиця** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 487]; відоме з 1439 р. [ГЕУ 2, 420]; *Литновцы* (1439), *Летньовске* (1538), *Litniowcsza* (1630—1650), *Litnowse*, *Litniowse* (1784), *Литневцы* (XVII ст.), *Нов. Ушица* (сер. XIX ст.), *Новая Ушица* (1867), *Нова-Ушиця* (1926) [Торч.-Торч., 335], *Нóвая У́шиця* (1981) [СЭС, 904]. Суч. назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новá* до відгідр. ойконіма *У́шиця* (див.) для протиставлення с-щу *Старá У́шиця* (див.). Істор. ойконім *Литновцы* / *Литневцы* постала способом онімізації групової назви людей **летньовцы* / **литневцы* «вихідці з нп *Летня*» (пор. с. *Летня* в Дрогобич. р-ні Львів. обл.) або «люди, що належали панові на прізви. *Летньов*, *Літньов*»; пор. намісник *Летнев* Семен Борисович (1470) [Веселовський, 180].
- Новгород́ка** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 242]; відоме з 1770 р., до 1822 — хутір *Куцівка* [ГЕУ 2, 421], *Новгородка (Куцовка)* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Новгородка* (1981) [СЭС, 904]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від назви *Новгородського* Кірасирськ. полку, який квартирувався в х. *Куцівка*. Істор. назва постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. козака *Куц* [Янко, 246—247], в основі якого нечленний прикм. до повної форми *куций* «короткий»; пор. болг. *Куц* < *куц* «кульгавий», пол. *kuc* «коник; безхвоста тварина» [Чучка, 319].
- Нóвгород-Сіверський** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 543]; відоме з 1044 р. [ГЕУ 2, 422], «за *Новымъ Городо(м)*» (= 1096), «к *Новугороду*», «около *Новограда*» (1146), «к *Новогороду Сѣверскому*» (1152), «и посадиша *Новгородъци...Новѣгородѣ*» (1141), «из *Новагорода*» (1143), «на *Новѣгородѣ на Сѣверьскии*» (1152), *Новгородъ* (1164), «в *Новѣгородѣ Сѣверьскомъ*» (1185), «в *Новѣградѣ*» (1140), «к *Новуграду к Сѣверскому*» (1144), *Новгородок Северский* (1604) [ЕСЛГНПР, 92], *Нóвгород-Сéверський* (1981) [СЭС, 905]. Найперша фіксація ойконіма свідчить про його походження від д.рус. словосп. *новъ* «новий» і *городъ* «огорожа, паркан, фортеця; місто;

- мур» (< псл. *gorďz* «загорода») [ЕСУМ 1, 571] або від апелютива *новъгородъ*, який відбився в основах кількох назв міст Київської Русі [ЕСЛГНПР, 87, 92; Нерознак, 120—125]. Ця обставина спричинилася до досить раннього приєднання означення *Съверьскии* до чернігів. ойконіма, що виникло за допомогою суф. *-ьский* у релят. функції від хороніма *Съвєра*, *Съверо*, *Съверъ* «земля, населена сівер(ян)ами» або до етноніма *сѣвери* [ЕСЛГНПР, 152—154]; пор. похідні від ойконіма назви *Новгород-Сіверське князівство*, *Новгород-Сіверське Полісся* [ГЕУ 2, 421].
- Новгородське** — с-ще міськ. типу, Дзержинська м / р Донец. обл. [АТП, 104]; засн. у кін. XVIII ст.; *Нью-Йорк* (до 1951), за ін. свідченнями — *Нью-Йорк* до 1938 р., до 1951 — *Фенольна* [Янко, 247], *Новгородское* (1981) [СЭС, 905]. Суч. назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ське*, утвореного від ойконіма *Новгород*, можливо, кальки попередньої назви *Нью-Йорк*, яка перенесена на донец. поселення за образною подібністю (очевидно, за величиною) до американськ. міста. Істор. ойконім *Фенольна*, що зберігається за суміж. зал. станцією, постав способом субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *фенольний* «стос. до *фенол*»; пор. наявність у с-щі фенольного заводу [ГЕУ 2, 423].
- Новé** — с-ще міськ. типу, Кіровська р / р м. Кіровограда Кіровоград. обл.; засн. 1977 р. [ГЕУ 2, 423]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *новій* (див. *Новá Боровá*).
- Новій Біків** — с-ще міськ. типу, Бобровиц. р-н Чернігів. обл. [АТП, 533]; відоме з 2-ї пол. XVI ст. [ГЕУ 2, 423]. Назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новій* до відантроп. ойконіма *Біків*, що називав суміж. с. *Старий Біків* [АТП, 533].
- Новій Буг** — місто, Миколаїв. обл. [АТП, 314]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. як *Куца Балка*, пізн. *Семенівка*, *Новопавлівка*, з 1832 — суч. назва [ГЕУ 2, 423]; *Кўца*, *Кўца Балка*, *Ново-Павловка*, *Куца Балка* (1848), *Новый Буг* (*Куца*) (1855), *Новопавлівка*, *Семенівка*, *Руський куток*, *Новопавловка* (*Новий Буг*) (1820) [Лобода, 135—137]. Суч. ойконім відомий з 1817 р., виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним трансонімізованим гідронімом *Буг* (Південний) й означенням *Новій*. Первинний ойконім, на думку дослідників, постав у зв'язку з контамінацією двох мотивац. ознак: за відношенням до прізв. запорожця Якова *Куца*, зимівник якого 1778 р. поклав початок поселенню *Новий Буг*, і за відношенням до суміж. гідроніма *Кўца Балка* [Лобода, 136]. Парал. назви мають прозору етимологію: *Ново-Павловка* містить опорний відантроп. компонент на *-овка* в релят. функції (за відношенням до переселенця *Павла Тріски*), а *Семенівка* перенесена з Хотин. пов. Курськ. губ. після підселення звідти казенних селян-однодвірців [Лобода, 136]. Одночасно з ойконімом *Семенівка* за відношенням до переселенців з Курськ. губ. Росії вживали складену назву *Руський куток*.
- Новій Роздól** — місто, Миколаїв. р-н Львів. обл. [АТП, 284]; засн. 1953 р. [ГЕУ 2, 423], *Новый Роздól* (1981) [СЭС, 908]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новій* до назви суміж. смт *Роздól* (див.) у зв'язку з будівництвом *Роздольського* виробничого об'єднання «Сірка».
- Новій Світ** — 1) с-ще міськ. типу, Старобешів р-н Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1954 р. у зв'язку з будівництвом Старобешівської ДРЕС [ГЕУ 2, 423], *Новый Свет* (1981) [СЭС, 908]; 2) бот. заказник держ. значення, Судац. р-н Криму [ГЕУ 2, 423], рос. *Новый Свет*. Алгоритичний ойконім перенесено з суміж. х. *Новий Світ*, який існував ще до радян. часів і злився з новоствореним с-щем [Янко, 247]. Назва заказника постала способом трансонімізації ін. суміж. ойконіма *Новий Світ* у Судац. с / р Криму [АТП, 258].

- Новий Яричів** — с-ще міськ. типу, Кам'янсько-Буз. р-н Львів. обл. [АТП, 283]; відоме з 1370 р. [ГЕУ 2, 423], *Jaryczów*, по укр. *Jaryczew* (1882) [SGKP 3, 463]. Суч. ойконім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Новий* до давн. опорного компонента **Яричевъ*, що виник як посесив на *-iv* (< *-evъ*) від відомого в Зх. Україні та в зх. - і пд. слов. мовах антропоніма *Ярич* з основою гіпокористики *Яра* (від чол. імені на зразок *Ярослав*) або діал. *ярич* «їжак» [Чучка, 646]; пор. у цьому ж р-ні с. *Старий Яричів* [АТП, 284].
- Нові Білокорбівичі** — с-ще міськ. типу, Олевськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 147]; засн. 1901 р. [ГЕУ 1, 423]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Нові* до назви суміж. нп *Білокоровичі* [АТП, 147], що постала шляхом трансонімізації відповідного антропоніма в мн.
- Нові Білярі** — с-ще міськ. типу, Комінтерн. р-н Одес. обл.; засн. на поч. ХХ ст., до 1914 — *Ананталь* [ГЕУ 2, 423], як с. *Нові Білярі* Григорів. с / р Комінтерн. р-ну [АТП, 330], *Нові Білярі* [ТПнСО, 50]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Нові* до відантроп. назви суміж. с. *Білярі* [АТП, 329], хитання флексії *-u* / *-i* в якій зумовлене ствердінням сонор. *-p* у кін. слів укр. мови. Істор. ойконім *Ананталь*, *Аннеталь* (1883), належить до нім. утворень, букв. «долина Анни», що стосувалося суміж. с. *Білярі*, воно ж *Старі Білярі* з відантроп. опорним компонентом у назві [ТПнСО, 8].
- Нові Санжари** — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 358]; засн. у 1-й пол. ХVІІ ст. [ГЕУ 2, 423], *Nowe Sanzary* (1886) [SGKP 7, 232], *Новые Санжары* (1981) [СЭС, 908]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Нові* до назви суміж. нп *Санжари*, *Старі Санжари* (суч. Решетники) [Янко, 248] з метою їхнього протиставлення. Опорний компонент має тюрк. походження, він постав семант. способом від тур. *sāçar* «вал, бастіон» [Радлов IV/1, 456], форма мн. якого у сх. слов. мовленні вказувала на кілька укріплених захисних споруд; пор. діал. заст. *санджарівка* «назва пісні; нісенітниця», *санджарівка*, *санджарка* (народна пісня і танець), похідні від назви нп *Санжари Новосанжар. р-ну* [ЕСУМ 5, 177], сс. *Санжари* на Харківщині, *Санжарівка* на Дніпропетровщині, *Санжариха* на Черкащині [АТП, 715].
- Нові Стрільця** — с-ще міськ. типу, Жидачів. р-н Львів. обл. [АТП, 280]; відоме з 1513 р. [ГЕУ 2, 423], *Strzeliska Nowe*, по укр. *Strilyska* (1890) [SGKP 11, 463], кол. *Стрільчичі* [Янко, 248]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Нові* до назви нп *Стрільця*, суч. *Старі Стрільця* [АТП, 280], утвореної шляхом онімізації форми мн. втраченого ГТ **стрілице* «місце, де була притока річки» < *стріла*, *стрілка* «притока річки» [Черепанова 1984, 212]; пор. діал. ГТ *стрілиця* «стрімка течія річки» [СНГТК, 188], поліс. *стрёлка* «місце, де один канал впадає в інший» [Данилюк, 92], гідроніми *Стрілина*, *Стрільця*, *Стрілка*, *Стрільна* [СГУ, 534] (див. [Вербич 1999, 152—153]).
- Новоазовськ** — місто, Донец. обл. [АТП, 120]; засн. 1849 р. [ГЕУ 2, 423], за ін. джерелами — 1843 як станція *Новомиколаївка*, з 1920 до 1928 — *Будьонівка* [Янко, 248], *Новоазовск* (1981) [СЭС, 906]. Суч. ойконім виник за аналогією до релятивів на *-ськ* способом складання основ *Нов-* й *Азовськ-* (місто лежить на бер. *Азовськ. моря*); пор. нп *Азов* (3), *Азовське* (4) на узбережжі Азовськ. моря, один з яких в Донец. обл. [АТП, 576]. Попередня назва постала як меморіальна за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізв. відомого радян. діяча *С. М. Будьонного*. Істор. ойконім *Новомиколаївка* утворено способом основоскладання *Нов-* і назви нп *Миколаївка*; пор. понад 100 ойконімів *Миколаївка* в різних регіонах України, з-поміж яких 10 у Донец. обл. [АТП, 671].

- Новоайдар** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 67]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 424], *Новый Айдар* (1705), *Новая Айдарь* (1859), *Новый Айдар* (*Айдару*) (1864) [СГУ, 20], *Новоайдар* (1981) [СЭС, 906]. Ойконім виник складанням основ, які входили до твірної назви *Новий Айдар*, що зберігається за суміж. зал. станцією [ГЕУ 2, 424] і протиставляється сусід. *Айдар-Миколаївка* та віддаленому *Старий Айдар* [АТП, 67, 71], *Старая Айдарь* (1705); пор. *Айдарська сторожа* (1571) [СГУ, 20]. Компонент *Айдар* постав унаслідок трансонімізації назви річки, на якій лежить с-ще (див. *Айдар*).
- Новоамвросіївське** — с-ще міськ. типу, *Амвросіїв*. р-н Донец. обл. [АТП, 111]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 2, 424], рос. *Новоамвросиевское*, кол. *Чернова* [Янко, 248]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ське*, утвореного складносуф. способом від основ *Нов-* й ойконіма *Амвросіївка* (див.), який стосується суміж. райцентру та зал. станції. Істор. назва постала, очевидно, за допомогою закінч. *-е* від трансонімізованого прізви. *Чернов*; пор. с. *Чернове* в Криму [АТП, 266].
- Новоархангельськ** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 243]; засн. 1742 р. [ГЕУ 2, 425] як *Архангелгород*, пізн. *Синюхин Брід* [Янко, 249], *Ново-Архангельськ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Новоархангельськ* (1981) [СЭС, 906]. Суч. ойконім виник складносуф. способом як релятив на *-ськ* від основ прикм. *новий* та первинної назви нп *Архангелгород* із сакр. мотивом номінації (< *архангел* «у християнській релігії ангел вищого рівня» [СУМ 1, 64] + заст. розм. *город* «місто»). Парал. нерегулярний ойконім *Синюхин Брід* постав внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *брід* й означенням у формі відн. прикм. на *-ин*, утвореним від назви р. *Синюха*, на якій лежить с-ще.
- Нововасилівка** — с-ще міськ. типу, Приазовськ. р-н Запоріз. обл. [АТП, 181]; засн. 1823 р. на місці ногай. пос. *Апанли* [ГЕУ 2, 426], кол. *Апанли*, *Молоканськ* [Янко, 249]. Суч. ойконім виник способом складання основ прикм. *Нова* й відантроп. назви нп *Василівка*; пор. понад 70 таких ойконімів в різних регіонах України, з яких 2 в Запоріз. обл. [АТП, 592]. Назва попереднього нп *Апанли* має тюрк. походження. Вона постала внаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Апанли* [СГУ, 23], утвореного семант. способом від відн. прикм. на *-ли* з основою *апан-*, що збереглася в кирг. діалектах зі значенням «старий, обвалений колодязь» [Радлов I/1, 612—613]; пор. ще 18 нп *Нововасилівка* перев. в пд. частині України [АТП, 682]. Істор. ойконім *Молоканськ* пояснюють як релятив на *-ськ* від назви засновників поселення *сектантів-молоканів* [Янко, 249].
- Нововолінськ** — місто, Волин. обл. [АТП, 37]; засн. 1950 р. у зв'язку з промисловим освоєнням Львівсько-Волинськ. кам'яновугільн. басейну [ГЕУ 2, 426], *Нововолінськ* (1981) [СЭС, 906]. Ойконім виник способом складання основ прикм. *Новий* і *Волінськ(ий)* з наступною субстантивациєю композита внаслідок відкидання ад'ект. закінч. *-ий*; пор. *Володимир-Волінський* [Шульгач 2001, 25].
- Нововоронцівка** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 470]; засн. наприкін. XVIII ст., до 1821р. — *Миколаївка* [ГЕУ 2, 426], *Новоронцівка* (1981) [СЭС, 906]. Назва виникла внаслідок складання основ означення *Нова* й ойконіма *Воронцовка* (суч. *Воронцівка* в сусід. Іванів. р-ні [АТП, 468]), який утворено за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізви. графа *М. Воронцова* [Янко, 249]. Істор. ойконім *Миколаївка* постав як суф. утворення на *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Миколай*.
- Новоград-Волинський** — місто, Житомир. обл. [АТП, 144]; відоме з 1257 р. як м. *Звягель* [ГЕУ 2, 426], д. рус. *Въз(ъ)вагль* (1257), «ко *Возваглю*» (1258), *Звагол* (1437), «въ *Звагли*» (1499), *Зягол* (1782) [ЕСЛГНПР, 36], з 1795—

Новоград-Волинський [ГЕУ 2, 426], як *Звягель* до 1793 р., *Новоград-Волинський* (1981) [СЭС, 906]. Суч. ойконім виник унаслідок поєднання опорного композита з основами *Нов-* й ц.слов. *град* «місто» з означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від хороніма *Волинь*; пор. *Новгород-Сіверський*. Істор. назва, очевидно, є посесивом на **-ь* від антропоніма **Звягол* (< д. рус. *Зваголь*) з основою діал. *звяга* «гавкіт; лайка, суперечка; задирака» [ЕСУМ 2, 252] і суф. *-ол*, приєднаним під впливом синонім. *балабол*, або від варіанта **Вззвяголъ*, який містить преф. *въ-* твірного дієсл. **възвєгті* «задзвеніти», похідного від **zvęk* / **zvęg-* «звук; дзвін» [ЕСУМ 2, 252]; пор. прізви. *Звяга*, *Звягин* [Веселовський, 121], *Звягільський* з топоосновою *Звягил-* / *Звягол-*.

Новоградівка — місто, Селидів. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1939 р. [ГЕУ 2, 427], *Новгородівка* (1981) [СЭС, 906]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви шахти «*Новоградівка*» [Янко, 250], утвореної складанням основ означення *Нова* й назви суміж. нп та зал. ст. *Градівка* [АТП, 100], в основі якої поширений пол. антропонім *Grod* — гіпокористика від особ. імен типу *Grodziszlaw* або апелјатив *gród* [Rymut 1, 269], що має значення «фортеця, замок; місто» [ЕСУМ 1, 571].

Новогу́винське — с-ще міськ. типу, Житомир. р-н і обл.; засн. 1932 р. [ГЕУ 2, 427], до 1973 — *Гу́йва* [АТП, 136]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на *-инське*, утвореного на основі *Нов-* та істор. назви нп *Гу́йва*, яка постала способом трансонімізації суміж. гідроніма *Гу́йва* (див.).

Новодністрівськ — с-ще міськ. типу, Сокирян. р-н Чернівець. обл.; засн. 1975 р. [ГЕУ 2, 428]. Ойконім виник унаслідок складання основ *Нов-* й релятива *Дністровськ(а)*, утвореного від гідроніма *Дністєр* за допомогою суф. *-овськ(ий)* (с-ще засн. над р. *Дністєр* у зв'язку з будівництвом *Дністровської* ГЕС та *Дністровськ*. вдсх.); пор. у сусід. Молдові смт *Днестрівск* [СЭС, 405], нп *Дністровське* у Вінниці та Одес. обл. [АТП, 618].

Новодонєцьке — с-ще міськ. типу, Добропіл. м / р Донец. обл. [АТП, 104]; засн. 1956 р. [ГЕУ 2, 428]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на *-цьке*, утвореного складанням основ означення *Новє* й опорного *Донєцьке*, похідного від назви краю; пор. смт *Донєцьке* (див.) з основою гідроніма *Донєць* (Сіверський).

Новодру́жеськ — місто, Лисичанська м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. 1935 р. [ГЕУ 2, 428], *Новодру́жеск* (1981) [СЭС, 906]. Ойконім виник складанням основ компонентів рос. словосп. з означенням *Новый* та усіченим *Дру́жеск* (< *дру́жеский* «дружній»); пор. укр. *дружній*, нп *Дру́жне*, *Дру́жня* [АТП, 621].

Новоєкономічне — с-ще міськ. типу, Красноармійськ. р-н Донец. обл. [АТП, 117]; засн. наприкін. XVIII ст., кол. *Каракове* [ГЕУ 2, 428]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації складносуф. відн. прикм. на *-не*, утвореного поєднанням означення *Новє* й опорного компонента *Економічне* (початк. сл. *Нова*, *Нова Економічна*), що пов'язаний з т. зв. *економічними* селянами, переселеними з Курськ. губ. [Янко, 250]. Істор. назва *Каракове* постала як посесив на *-ов(е)* від антропоніма *Карак* з основою діал. *караки* «місце, де стовбур дерева розділяється надвое» < псл. **koračъ* «крок, розставлені ноги» [ЕСУМ 2, 384]. Можливо, твірним було незафіксоване метафор. прізви. **Караковий*, похідне від запозиченого з рос. мови *караковий* «темно-гнідий, майже вороний, з підпалинами, жовтиною на морді і в пахах» (про масть коня) [ЕСУМ 2, 384].

Новокатерінінське відслонення — геол. пам'ятка природи держ. значення, Старобешів. р-н Донец. обл. [ГЕУ 2, 428]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *відслонення* «гірська порода, що вийшла на поверхню ґрунту» [СУМ 1, 638] й означенням у формі відн.

- прикм. на *-ське*, похідного від суміж. ойконіма *Новокатеринівка* [АТП, 123].
- Новомиколаївка** — с-ще міськ. типу: 1) Верхньодніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 81]; засн. 1917 р. [ГЕУ 2, 428]; 2) Запоріж. обл. [АТП, 178]; засн. в кін. XVIII ст. під назвою *Кочережки* (до 1813) [ГЕУ 2, 428], *Новониколáєвка* (1981) [СЭС, 907]. Ойконіми постали складанням основи означення *Нова́* й назв суміж. сіл *Миколáївка* (див.). Істор. ойконім *Кочережки* в Запоріж. обл. виник унаслідок трансонімізації родової назви першопоселенців на прізви. *Кочережка*, похідне від демінутива з основою діал. *кочерега* (бот.) «бруква», рос. *кочерыга* «качан» [ЕСУМ 3, 66].
- Новоми́ргород** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 244]; засн. 1740 р. [ГЕУ 2, 428], *Новомиргородъ*, *Златополь* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Новоми́ргород* (1981) [СЭС, 907]. Ойконім утворено складанням основи означення *Новий* (див. *Нова́ Борова́*) і назви м. *Ми́ргород* (див.), що на Полтавщині, звідки на місце кол. козац. зимівника *Тресяги* прибули переселенці для зміцнення пд.-зх. рубежів Російської імперії від нападів з боку турків. Істор. назва пн. частини Новомиргорода *Златополь* виникла на основі стилізованого під ц. слов. мову словосп. *златое поле*.
- Новомиха́йлівське о́зеро** — оз. лагунного походження, Новотроїц. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 429]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від суміж. ойконіма *Новомихайлівка* [АТП, 470].
- Новомоско́вськ** — місто, Дніпропетров. обл.; засн. 1650 р. як невелике поселення, де 1687 р. побудовано *Богородицьку* (*Самарську*) кріпость, при якій виникло м. *Самарчик*, назву якого перенесено на нове місце й змінено на *Новомосковськ* (1784) [АТП, 76], *Новомосковскъ*, *Самара*, *Самарчукъ*, *Самарчикъ*, *Самарчик*, *Новоселиця*, *Новоселовка*, *Старая Самара* (XVIII ст.) [Феодосій, 408, 414], у 1-й пол. XVIII ст. *Слобода Новоселиця* (або *Самарчик*) [ГЕУ 2, 429], *Новомоско́вск* (1981) [СЭС, 907]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції від основ означення *Нова́* і назви м. *Москва́*, звідки велася політика засвоєння укр. степу. Попередні парал. назви пов'язані з характером поселення: *Слобода Новоселиця* від *слобода́* (істор.) «поселення в Київській Русі, Україні і Московщині XI—XVIII ст., мешканці якого на певний час звільнялися від податків і повинностей» [СУМ 2012, 1064] і *новосéлиця* «нове поселення» (див. *Новосéлиця*); *Самарчик* — семант. утворення від назви суміж. р. *Самáрчик* п. рук. *Самари* [СГУ, 485]. За відношенням до гідроніма *Самáра* постав первинний ойконім *Самарська кріпость* і *Самара*, а парал. *Богородицька кріпость* — від назви ц. *Св. Богородиці*.
- Новоозе́рне** — с-ще міськ. типу, Євпаторій. м / р у Криму; засн. 1969 р. [ГЕУ 2, 430], рос. *Новоозе́рное*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ний*, утвореного основоскладанням *Нове́* й *Озе́рне* (поселення лежить на бер. *озера* *Донузлав*); пор. суміж. с. *Заозерне* й нп *Озерне* в різних обл. України, з яких 3 у Криму [АТП, 688].
- Новоозе́рянкa** — с-ще міськ. типу, Олевськ. р-н Житомир. обл. [АТП, 147]; засн. 1963 р. [ГЕУ 2, 430]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від основ означення *Нові́* й назви суміж. с. *Озе́ряни* [АТП, 147].
- Новооле́ксáндрівкa** — с-ще міськ. типу, Краснодар. р-н Луган. обл. [АТП, 63]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 2, 430]. Назва виникла способом основоскладання означення *Нова́* й ойконіма *Оле́ксáндрівкa*; пор. понад 100 нп *Оле́ксáндрівкa* в Україні, з яких 4 в Луган. обл. [АТП, 688—689].
- Новооле́ксáївкa** — с-ще міськ. типу, Генічеськ. р-н Херсон обл. [АТП, 466]; засн. у кін. XIX ст. [ГЕУ 2, 430]. Назва виникла способом основоскладання

означення *Нова́* й ойконіма *Олексі́вка*; пор. 56 нп *Олексі́вка* в Україні, з яких 4 в Херсон. обл. [АТП, 689]. Можливо, назву перенесено на с-ще з ін. поселення [Янко, 251].

Новооржицьке — с-ще міськ. типу, *Оржиц.* р-н Полтав. обл.; засн. 1979 р. [ГЕУ 2, 430]. Назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації складносуф. відн. прикм. на *-ське / -цьке*, утвореного від основ означення *Нова́* й ойконіма *Оржиця* (див.).

Новопокрівка — с-ще міськ. типу: 1) Солон. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 92]; засн. наприкін. XVIII ст., до 1898 р. — *Шамшеве* [ГЕУ 2, 430], *Шамшова* (1859) [ІМС ДО, 799]; 2) Чугуїв. р-н Харків. обл. [АТП, 456]; засн. 1880 р. [ГЕУ 2, 430]. Ойконіми виникли способом складання основи означення *Нова́* й назви пос. *Покровка*, утвореної від назви ц. *Св. Покрови Богородиці*; пор. суміж. с. *Стара Покровка*, кол. *Покровка*, в Чугуїв. р-ні Харків. обл. [АТП, 457]. Істор. ойконім на Дніпропетровщині *Шамшеве* постав за допомогою закінч. *-е* від прізви. *Шамшев* з посес. суф. *-ев* або за допомогою *-ев(е)* в посес.-релят. функції від чол. прізви. *Шамша*; пор. рос. *Шамшев* (XV ст.) *Шамша* Іван (кін. XVI ст.) та ін., в основі яких рос. діал. *ша́мша* «хто шамкає, говорить з шипом», «пустомеля, обманщик, брехун» [ССРФ, 557].

Новоско́в — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 67]; засн. у сер. XVII ст. [ГЕУ 2, 430]; *Закам'янка* (до 1829) [Янко, 251], *Новоско́в* (1981) [СЭС, 907]. Суч. ойконім виник способом складання основи означення *Новий* і назви м. *Псков* у Росії, звідки 1829 р. до кол. *Закам'янки* (рос. *Закаменка*) прибув Кірасирський полк [Янко, 251]. Істор. ойконім постав як назва-орієнтир за допомогою преф. *за-* в простор. значенні від суміж. гідроніма *Кам'янка*.

Новосвітлівка — с-ще міськ. типу, Краснодон. р-н Луган. обл. [АТП, 63]; засн. у 60-х рр. XIX ст. [ГЕУ 2, 432]. Назва виникла складанням основи означення *Нова́* й ойконіма *Світлівка*; пор. нп *Світлівка* в Херсон. обл., *Світлівщина* в Полтав. обл. [АТП, 717].

Новоселі́ця — місто, Чернівець. обл. [АТП, 523]; відоме з 1455 р. [ГЕУ 2, 432] під назвою *Шизкоуци*, *Шишкэуць* (1617), *Ноуасэлица* (1771), *Новоселица* (1774), *Nowoseliza* (1774), *Новасулиця де Сус* (1817) [ТСРЧО, 40]. Значне поширення нп з назвою *Новоселиця* (близько 30) [АТП, 685] дає підстави говорити про функціонування апелятива *новоселі́ця* «нове поселення» (синонім до *новоселівка*, *новосілка*), від якого семант. способом виник ойконім, відомий з XVIII ст. перев. в записях молд. мовою; пор. суміж. *Новоселі́цька улго́вина* [ГЕУ 2, 432]. Істор. назва *Шишківці* (в записях під молд. впливом *Шизкоуци*, *Шишкоуэць*) походить від групової назви людей *шишківці* «жителі, вихідці з нп *Шишкове*» або «нащадки, родина *Шишкова* чи *Шизка*».

Новоселі́вка — с-ще міськ. типу: 1) Краснолиман. р-н Донец. обл. [АТП, 118]; засн. у XVII ст., до 1808 р. — х. *Заболочанський* [ГЕУ 2, 432]; 2) Чернігів. р-н і обл.; засн. у XII ст., до 1947 р. — *Яцеве* [ГЕУ 2, 432]. Суч. назви утворено способом онімізації ГТ *новоселі́вка* «нове поселення, новосілка», який відбито в структурі ще понад 80 ойконімів України [АТП, 685]. Істор. ойконім *Заболочанський* постав унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ський* з утраченою топоосновою *Заболочан-* або основою апелятива *заболочани* «ті, що живуть за болотом». Первинна назва с-ща на Чернігівщині *Яцеве* виникла як посесив на *-еве* від д.укр. чол. імені *Яць*, скороченої форми імені *Яків*, *Яким* [Чучка, 647].

Новоселі́вське — с-ще міськ. типу, Роздольн. р-н у Криму [АТП, 266]; засн. 1928 р. під назвою *Фрайдорф* (до 1944) [ГЕУ 2, 432]. Суч. назва виникла внаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ське* від ойконіма *Новоселі́вка* або відвідповідного апелятива (див. *Новоселі́вка*). Істор. ойконім *Фрайдорф* нім. походження, у його основі *frei* «вільний; дарований» і *dorf*

- «село». У зв'язку з нападом Німеччини на СРСР у Другій світовій війні с-ще було перейменовано, як і більшість ін. (перев. кр.тат.) нп Криму.
- Новотроїцке** — с-ще міськ. типу: 1) Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1773 р. [ГЕУ 2, 432]; 2) Херсон. обл. [АТП, 470]; засн. у 60-х рр. ХІХ ст. [ГЕУ 2, 432], *Новотроїцкое* (1981) [СЭС, 908]. Назви виникли способом основоскладання означення *Новé* й суміж. ойконімів *Троїцьке* (пор. 18 нп з такою назвою, з яких 3 у Донец. обл. [АТП, 736]).
- Новоукраїнка** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 245]; засн. 1754 р.; до 1764 — фортеця *Павлівська*, до 1773 — *Новопавлівськ*, до 1880 — посад *Павлівський* [ГЕУ 2, 433], *Новоукраїнка* (1981) [СЭС, 908]. Суч. ойконім виник унаслідок основоскладання означення *Новá* і назви нп *Українка* (пор. 25 таких нп в Україні, з яких 1 у Кіровоград. обл. [АТП, 738]). Первинна назва *фортеця Павлівська* становить лексикалізоване словосп., другий компонент якого є відн. прикм., похідним від антропоніма *Павло́*, рос. *Павел* (ім'я рос. царя). Способом складання з цієї назвою основи *Нов-* постав ойконім *Новопавлівськ*, а способом конверсії — назва посаду.
- Новояворівське** — місто, *Яворів*. р-н Львів. обл.; засн. 1965 р. [ГЕУ 2, 434]. Ойконім виник унаслідок складання основ означень *Новé* та *Яворівське*, що є частиною назви *Яворівського* виробничого об'єднання «Сірка», побл. якого виникло місто [ГЕУ 2, 434]; пор. назву райцентру *яворів* (див.).
- Норін** — річка, л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Нору́н*, *Norzun* (1886), *Норына* (1519), «при *Норинь*» (1888), *Норинъ* (1913), *Норин* (1957) [СГУ, 391]. Гідронім виник семант. способом від утраченого апелятива **норіна* «місцевість з норами, насичена норами», утвореного за допомогою *-ина* від ГТ *норá*, як *доли́на* від *дол / діл*, *верши́на* від *верх*, *низи́на* від *низ* тощо, або за допомогою суф. *-ин(а)* в топонім. функції безпосередньо від апелятива *норá* «заглиблення в землі, вирите тваринами як житло», діал. «джерело» (< псл. **nora* «нора», пов'язане з **noriti*, **nuriti* «занурювати, топити» [ЕСУМ 4. 111]), що сягає і.е. кореня **ner-* / *nor-* «погружати(ся), ниряти; печера, лігво; нора, джерело» [Карп., 149]; пор. гідроніми *Норá* (4), *Норéць*, *Нóриця*, *Норінка*, які поширені на Поліссі, в Зх. Україні [СГУ, 391], паралелі в ін. слов. та і.е. мовах [Карп., 146]. Суч. форма *Норін* постала або як варіант зі стверділим *-н* в основі словотв. синоніма на *-ун* *Нору́н*, або як неточна реконструкція наз. відм. зафіксованого 1437 р. «на *Норине*» [Карп., 142—143]. Походження гідроніма від *нарина* < **narina* < **nariŋti se* < **ringti* «текти» [Карп., 149] є менш імовірним насамперед через відсутність варіантів з голос. *-а-* в його основі.
- Нóсівка** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 545]; д.рус. *Носовъ*, «оу *Носова*» (1147), *Носова* (кін. ХVІ ст.), *Носовъ* [ЕСЛГНПР, 92], *Нóсовка* (1981) [СЭС, 913]. Суч. назва виникла за допомогою суф. *-к(а)* від істор. *Носовъ* під впливом високопродукт. в ойконімії похідних на *-івка*; пор. суміж. відойк. гідронім *Нóсівка* [СГУ, 392]. Первинна форма ойконіма *Носовъ* постала як посесив на *-овъ* від антропоніма *Носъ* з основою апелятива *носъ* «ніс» [ЕСЛГНПР, 92] або заст. *носъ* «те, що носять», *носа* «ноша», яке могло відбитися в антропонімі *Нóса*; пор. чол. імена *Nosimir* (болг. і хорв.), укр. *Богоносю́к* з основою дієсл. *носити* [Чучка, 411].

О

- Обертін** — с-ще міськ. типу, Тлумац. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 201]; відоме з 1416 р. [ГЕУ 2, 436], (?) *Podmerthin* (1373, 1416), *Obertino* (1422), *Obartin* (1436), *Obertin* (1438), *Obertyn* (1658), *Nikoltow* (1552—1553), *Обертин* (1947) [Габорах 2013, 565]. Ойконім може мати двояке пояснення: 1) як посесив на *-ин* від антропоніма *Оберта*, мотивованого дієсл.

- обертати*; пор. пол. прізви. *Oberta, Obert, Obertan, Oberten, Obertyn* [Rymut 2, 167]; 2) як семант. утворення від ГТ **обертін* «місце розвороту, повороту; кінець поля, де повертають плуга»; пор. діал. *обертін зробити* «вернутися», діал. *обертін* (бот) «рід багаторічної трав'янистої рослини родини складноцвітих; козелець» (повертає суцвіття за сонцем), діал. *обертаниця* «орана попереk заgonу смуга землі», діал. *обертен* «частина воза» (яка обертається) [ЕСУМ 4, 129], діал. *обертання* «кінець ниви, де повертають плуг для оранки в зворотному напрямку» [Чабаненко 3, 6], суміж. оронім *Обертінська Гора* [Габорак, 260], с. *Обертен* в Охтир. р-ні Сум. обл. [АТП, 401].
- Обєста** — річка, л. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Обиста, Обста* (1913), *Абєста* (1931) [СГУ, 392]. Гідронім пояснюють як балтизм, утворений семант. способом від лит. *abista* «річка», в основі якого *ab-* «вода» та суф. *-(i)sta* [Топоров-Трубачев, 175, 199].
- Обитічна** — 1) річка, вп. в Азовське море (1957); *Обыточная* (1849), *Обиточная* (1792), *Обітошна* (1963—1973), *Обытычная* (1773), *Обитычная Берда* (1773), *Джурумлашъ* (1849), *Дженалгишъ* (1850), *Дженалгашъ* (б. р.), *Гелачъ Берда* (1769), *Бердинка* (1737), *Wersneu Berda* (1699), *Отали Берт* (1784), *Домуз-Ашили* (1784); пор. оз. *Обиточное*, коса *Обиточна* [СГУ, 393], *Обитічна затока*, *Обитічна коса* (2) [ГЕУ 2, 437]; *Обиточная* (80—90-і рр. XVIII ст.), *Обыточная* (1897), *Обитованна* (1963—1973) [СГУ, 393]. Гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. із суф. *-н(а)*, який походить від реконструйованого О. М. Трубачовим сх.сл. ГТ **обиток*, утвореного від *течу, текти* [Фасмер 3, 101]; пор. укр. діал. *обтік* «острів, невелика частина землі, тимчасово оточена водою» [ЕСУМ 5, 536], б. і р. *Обитік*, р. *Обитічка, Обиточекъ* (1859) на сх. Україні [СГУ, 392]. Означення *Обитічна* спочатку вживалося з опорним компонентом *Берда*; пор. найдавнішу фіксацію *Wersneu Berda*, що відповідає укр. *Верхня Берда* (див. *Бєрдá*). Парал. назви річки з ін. основами мають неслов. (тюрк.) походження: *Дженалгашъ* і *Джурулгашъ* — композити, другим компонентом яких є д.тюрк. *qaş* «край, берег, бровка, межа» [Бушаков, 130], а першими відповідно *Дженал* з д.тюрк. *şerğal* «злий» [ДТС, 144] або *jän* «рукав» [Радлов III/1] + *-ал* зі значенням місця [Гарипов, 109] і *jürül- / ürül-* «роздутий» [ДТС, 287, 627]. Назва б. *Обитованна* постала в місц. мовленні за асоціат. зв'язком з бібл. *обітований* «обіцяний, заповітний» < *obit* «урочиста обіцянка, зобов'язання клятва» (< псл. **obětz* < **obvětz* «огорожена гілками ділянка») [ЕСУМ 4, 134].
- Обіжівський заказник** — бот. заказник держ. значення, Заліщиц. р-н Теополі. обл. [ГЕУ 2, 437]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-(іа)ський*, утвореного від топооснови *Обіж(іа)-*; пор. р. *Обіжаны* пр. Десни в Чернігів. обл. [СГУ, 393].
- Оболонь** — р-н на пн. околиці Києва [ГЕУ 2, 438]. Хоронім виник семант. способом від ГТ *оболонь* «заплавні луки», діал. *болоння, болонь* «заросла трав'яною низина, луг, вигін» (< псл. **bolny* «трав'яниста низина» з коренем **bol-*, що в *болото* [ЕСУМ 1, 226].
- Обручева сопка** — грязьовий вулкан, у сх. частині Керченськ. п-ва [ГЕУ 2, 438]. Оронім виник як мемор. назва на честь видатного географа та геолога В. О. *Обручева*, прізви. якого виконує роль означення в лексикалізованому словосп. з опорним ГТ *сопка* «горб або невисока гора округлої форми» [СУМ 9, 462].
- Обухів** — місто, Київ. обл. [АТП, 220]; відоме з XIV ст. як *Лукавиця* (до кін. XVI ст.) [ГЕУ 2, 439], у XVI ст. — *Кухмістівщина* [Янко, 254], *Obuchów* (1886) [SGKP 7, 356], *Обухов* (1981) [СЭС, 922]. Суч. ойконім виник як

- посесив на *-ів* від прізви. *Обух* < *обух* «тупа, важча частина гострого знаряддя (перев. сокири) або зброї, що міститься з протилежної частини від гострої» [СУМ 5, 598]; пор. заказник держ. значення *Обухівські заплави* в Дніпропетров. р-ні та обл. [ГЕУ 2, 439] з опорним ГТ *заплава* (див. *Мокра Заплавка*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ські*, похідного від втраченого ойконіма *Обухів*. Істор. назва *Лукавиця* постала семант. способом від утраченого в укр. мові ГТ *лукавиця* «місцевість з луками, вигинами річки», похідного від псл. *lqkavъ* «вигнутий, кривий» < **lqka* [ЕСУМ 3, 303]; пор. пол. *łękawica* «те, що має форму лука; кривизна», назву р. *Лукавиця* на Івано-Франківщині [Вербич 2009, 93—94].
- Овідіополь** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 333]; засн. 1793 р. [ГЕУ 2, 439], за ін. джерелами — до 1789 *Хаджі-Дере* [Янко, 254], *Овидіополь* (1981) [СЭС, 925]. Ойконім виник у системі надчорномор. назв нп, пов'язаних з т. зв. «грецькою модою». У його основі прізви. відомого д. рим. поета *Овідія*, який на поч. I ст. н. е. був засланий імператором Августом у степи Придністров'я, і д. гр. *пóλις* «місто-держава» [Никонов, 303]. Істор. назва *Хаджі-Дере* тюрк. походження. У її основі *хаджи* «паломник, пілігрим», букв. «титул магометян, які побували в Мекке біля гробу Магомета», і тур. *дере* «річка, яка пересихає влітку; струмок; русло річки, що пересихає», «(гірська) долина, ущелина, тіснина; яр» [Суперанская, 181, 157—158] (див. *Хаджидер*).
- Овруч** — місто, Житомир. обл. [АТП, 145]; *Вручии* (976), *Въручій* (1190), д. рус. *Въручии* [ЕСЛГНПР, 39], «у *Вовручомъ*» (1450), *Вручей* (1496) [ССУМ 1, 200], *Овруч* (з 1796) [ГЕУ 2, 441]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації дієприкм. *въручии*, утвореного від основи **въгрт-* < псл. **въггѣти* «кипіти, пінитися, клекотіти»; пор. д. рус. *въръти* «бити ключем, кипіти», *в(ь)рутьць* «джерело», бол. *Оврут* біля Десни на Чернігівщині, дніпров. поріг *Въручии* [ЕСЛГНПР, 39]. Початк. *О-* має протет. походження [Никонов, 303], воно постало ще в д. рус. добу, а в XV ст. до нього закономірно приєднався протет. *В-*.
- Овул** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Owól* (1886), *Ovul* (1939) [Габорак, 262]. Оронім пояснюють як семант. утворення від рум. *ovul* «яйце», що виникло за подібністю гори до яйця [Габорак, 262]; пор. запозичене із зх. європ. мов *ováл*, яке походить від с. лат. *ovális* «яйцеподібний», пов'язаного з лат. *ovum* «яйце» [ЕСУМ 4, 148].
- Одеса** — місто, Одес. обл.; засн. як укріплений пункт і військ.-торговельний порт у 1793—1794 рр., назву *Одеса* офіц. затверджено 1795 р., до цього *Хаджибей* [АТП, 320]; тат. пос. *Хаджибей*, *Качибей*, на території якого під керівництвом О. Суворова та Й. Дерибаса було збудовано фортецю й постало м. Одеса, відоме з 1415 р. [ГЕУ 2, 442], за ін. джерелами — засн. 1795 р. на місці тур. фортеці *Хаджибей* (відома з XV ст.), *Одесса* (1981) [СЭС, 927]. Ойконім виник за панівною у часи Катерини II «модою» на д. гр. назви в Пн. Надчорномор'ї, унаслідок чого на місто було перенесено антич. *Ὀδῆσσός*, яке локалізують в околицях Варни [Фасмер 3, 121; Никонов, 304]; пор. *Одеська затока*, *Північно-Одеський мис*, *Одеські катакомби* та ін. [ГЕУ 2, 443, 449]. Попередня тат. назва пос. *Хаджибей* постала способом трансонімізації антропоніма *Бей-Хаджі*, *Хаджі-Бей*, який виконував роль означення і належав засновникові укріплення [Янко, 256].
- Озерна** — 1) карст. печ. в Подільсько-Буковинській карст. обл., біля с. Стрільківців Тернопіл. обл.; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення, Борщів. р-н Тернопіл. обл.; *печера Озерна* [ГЕУ 2, 450]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *озérний* «який має велику кількість озер» [СУМ 5, 653] (для другої у світі за довжиною печери-лабіринта характерні численні озера й частково затоплені

- ділянки [ГЕУ 2, 450]). Назва суміж. геол. пам'ятки з підземними озерами постала способом трансонімізації спелеоніма *Озёрна*.
- Озёрський заказник** — бот. заказник держ. значення, Дубровиц. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 2, 451]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Озерськ* [АТП, 375] або від назви місц. рад.-госпу «*Озерський*» [ГЕУ 2, 451].
- Озерянський краж** — височина на пн. Житомирськ. Полісся, у межах Житомир. обл. [ГЕУ 2, 451]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *краж* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою назви с. *Озеряни* [АТП, 147] відкатоїк. походження.
- Озірці** — оз. завального походження, Міжгір. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 2, 452]. Лімонім виник унаслідок онімізації демінутива *озірці*, який є фонет. варіантом літ. *озёрце* «зменш. до *озеро*», що вказує на незначні розміри об'єкта.
- Ойбурзьке озеро** — солоне оз., Сак. р-н у Криму [ГЕУ 2, 452]. Лімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське /-зьке*, похідного від заміненого ойконіма *Ойбург* нім. походження.
- Окінка** — річка, л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра; *Оконка* (1887); пор. с. *Оконськ* Маневиц. р-ну Волин. обл. [СГУ, 396]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від назви дж. *Окно* у системі *Оконських джерел* (див.), з якого бере початок річка; пор. спорід. гідроніми з основами *Окн- / Вікн-*, похідними від псл. ГТ **окно* [Шульгач 1993, 25—26] (див. *Вікно, Вікна, Вікніна*).
- Окбнські джерела** — вихід на поверхню напірних підземних вод побл. с. *Оконська* Волин обл. [ГЕУ 2, 453]. Лімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *джерело* в мн. й означенням у формі відн. прикм. на *-ські*, похідним від місц. назви дж. *Окно* (див. *Окінка*) з основою псл. за походженням апелятива *окно / вікно* (див. *Вікно, Вікна, Вікніна*).
- Октябрське** — с-ще міськ. типу, Красногвардійськ. р-н у Криму [АТП, 263]; засн. 1805 р., до 1945 — *Біюк-Онлар* [ГЕУ 2, 454], рос. *Октябрьское*; пор. такий ойконім у Ханті-Мансійськ. автоном. округі Росії [СЭС, 934]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь Жовтневої революції внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ське* з основою рос. ідеол. *Октябрь*; пор. 18 нп *Октябрське* в Сх. Україні та бл. 100 нп *Жовтневе* перев. в Сх. Україні [АТП, 624, 688]. Істор. ойконім *Біюк-Онлар* тюрк. походження. У його основі кр.тат. *biyik* «великий» [Бушаков, 91] й *onlar*, утворене від прикм. *ой* «правий» за допомогою суф. мн. *-lar*; пор. антонім. за значенням атрибутива назву с. *Кучук-Онлар*, топоніми *Bayonlar, Sekizonlar* [Бушаков, 121].
- Олава** — 1) річка, п. Сули л. Дніпра на Чернігівщині; 2) гирло, біля с. Москалівка Ромен. р-ну Сум. обл.; *Олава* (1729—1730), *Арава* (1785) [СГУ, 396]. Гідронім і.е. походження; пор. пол. *Olawa*, нім. *Alau*, латв. *Aa* [Трубачев, 53]. У його основі і.е. **el- / *ol-* «вода», звідки лит. *alus* «мед, пиво» [Rospond, 265], «плисти» [Babik, 202], та суф. **-aцѝ* (псл. **-ava*) в атрибут. функції.
- Олівеськ** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 147]; відоме з 1448 р. [ГЕУ 2, 455]; *Олевскъ* (1522), «писань у *Волевску*» (1414—1513); пол. *Wolewsk* (1886); пор. «въ *Ольвской* волости» (1495), волость *Олевско* (1488) [Карп., 87], *Олівеськ* (1981) [СЭС, 935]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* (< **-ьskъ*) у релят. функції від архаїч. ГТ **олева* «потік, злива» з преф. *о-*, що підсилює простор. орієнтацію [Карп., 90].

- Олександрівка** — с-ща міськ. типу: 1) Донец. обл. [АТП, 120]; засн. 1762 р. [ГЕУ 2, 455], *Алекса́ндровка* (1981) [СЭС, 38]; 2) Мар'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119]; засн. 1841р., до 1903 — *Кремінна* [ГЕУ 2, 455]; 3) Кіровоград. обл. [АТП, 246]; засн. у 1-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 455]; *Александровка* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Алекса́ндровка* (1981) [СЭС, 38]; 4) Вознесенськ. р-н Миколаїв. обл. [АТП, 309]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 2, 455], *Олександрівська слобода* (70-і рр. XVIII ст.), *Александровка* (1782) [Лобода, 167]; 5) Іллічівська м / р Одес. обл.; засн. у 70-х рр. XIX ст., до 1944 — *Арнау́тівка* [ГЕУ 2, 455]; 6) зоол. пам'ятка природи держ. значення, Дубн. р-н Рівн. обл.; *Урочище Олександрівка* [ГЕУ 2, 455]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Олександр*. Назва с-ща в Миколаїв. обл. постала від відн. прикм. в структурі словосп. «воинские *александровские* поселения», що називає нп, засновані на місці зимівників Бугогардівської паланки у формі «солдацького *александровського* селення» [Лобода, 167]. Назву зоол. пам'ятки на Рівненщині утворено способом трансонімізації суміж. ойконіма *Олександрівка* в Дубн. р-ні [АТП, 374]; пор. 117 нп *Олександрівка* головно в Сх. і Пд. Україні [АТП, 688—689], частина яких мотивована антропоосновою *Олександрів- / Александров-*. Істор. назва донец. Олександрівки *Кремінна* постала внаслідок трансонімізації суміж. назви б. *Кремінна* в бас. Самари, *Кременная* (кін. 50 — поч. 60-х рр. XIX ст.) [СГУ, 283]. Парал. ойконім *Арнау́тівка* на Одещині виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від запозиченого з тур. мови заст. *арнаут* «албанець» [ЕСУМ 1, 86], що подекуди переносилося на вихідців з Балканськ. п-ва і закріпилося в антропонімії укр. мови [СПЧ, 29].
- Олександрівськ** — місто, Артемівська р / р м. Луганська Луган. обл. [АТП, 55]; засн. у 70-х рр. XVIII ст., до 1961 — *Олександрівка* [ГЕУ 2, 455], *Алекса́ндровск* (1981) [СЭС, 38]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від істор. назви *Олександрівка*, що постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Олександр*; пор. назву м. Запоріжжя до 1921 р. *Олександрівськ* [ГЕУ 2, 455], *Алекса́ндровск* [СЭС, 38].
- Олександрія** — 1) місто, Кіровоград. обл.; засн. 1754 р. як с. *Усівка*, з 1784 — *Олександрія* [АТП, 233], кол. *Бечая*, *Бечка* [Янко, 257], *Олександрія* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Александрія* (1981) [СЭС, 38]; 2) дендр. парк, м. Біла Церква Київ. обл.; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 2, 456—457]. Ойконім виник як мемор. назва на честь *Олександра I* за допомогою характерного для антич. топонімів форманта *-ія* в релят.-посес. функції; пор. м. *Олександрія* в Єгипті, назване за іменем *Олександра* Македонського [Никонов, 20]. Істор. ойконім *Усівка* утворено приєднанням високопродукт. в ойконімії суф. *-івк(а)* до прізви. запороз. козака *Ус*, який на місці нп заснував зимівник. Нерегулярні істор. варіанти *Бечая*, *Бечка* пояснюють як семант. похідні від суміж. гідроніма *Бішка* [Янко, 257]. Назва дендропарку в Білій Церкві постала за аналог. до ойконіма *Олександрія* моделлю, але в її основі ім'я поміщиці *Олександри* Бравицької, яка заклала на узбережжі р. Росі парк за проектом і під керівництвом італ. майстра Д. Ботані та рос. садівника А. Станге [ГЕУ 2, 457].
- Олексієво-Дружківка** — с-ще міськ. типу, Дружків. м / р Донец. обл. [АТП, 107]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 2, 457]; *Паршаківка* (до 1769), *Дружківка* (до 1939) [Янко, 258]. Суч. ойконім виник способом основоскладання відантроп. назв сс. *Олексіївка* та *Дружківка*, що злилися в один нп і були підпорядковані *Дружків. м / р*. Попередня назва *Дружківка* постала або від прізви. *Дружків*, *Дружков* за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції (пор. прізви. *Дружковцев* [Веселовский, 101]), або приєднанням суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції до антропоніма *Дружко́* [СПУ, 131], пол. *Družko*

- [Rumut 1, 152], в основі якого апелював *дружко* «запрошений родичами нареченого жонатий чоловік; він розпоряджається весіллям»; пор. *дружків* «належний дружкові» [Грінч. 1, 448]. Істор. ойконім *Паршаківка* утворено за допомогою суф. *-івк(а)* від антропоніма *Паршак*, похідного від *пárша, páрши* «заразне шкірне захворювання людини...» [СУМ 6, 83], що відбулося в рос. діал. *паршук* «паршивець» [Даль 3, 20], прізви. *Паршук* [СПЧ, 266; Веселовский, 239].
- Олексіївський лиман** — заплавне оз., Цюрупинськ. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 457]. Лімновим виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимán* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від ойконіма *Олексіївка*.
- Оленівка** — с-ще міськ. типу, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; засн. 1840 р. [ГЕУ 2, 457]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Олень* (< *олень*) [Чучка, 416], рос. *Олень* (< *олень*) або від жін. імені *Олена* під впливом високопродукт. моделі на *-івка*; пор. цього типу назви нп *Аннівка, Ганнівка, Галинівка, Дар'ївка, Єлизаветівка* та ін. [АТП, 577, 605, 606, 615, 622], суміж. ергонім *Оленівське родовище флішсових вапняків і доломітів* [ГЕУ 2, 457].
- Олень** — 1) оз. лиман. походження, Генічеськ. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 2, 457]; 2) річка, пр. Гнилого Ташлика л. Пд. Бугу; *Елень* (1890), *Еленья* (1772—1774) [СГУ, 397]. Уважають, що такі гідроніми постали внаслідок стягнення онімізованого посесива *олений* «належний оленям; де водяться, п'ють воду олені» під впливом апелютива *олень*, про що свідчить найдавніша фіксація назви р. *Еленья*; пор. аналог. походження назви потоку й р. *Оленка*, вар. *Оле^н'н'ій* [СГУ, 397; Вербич, 55]. Можливо, пд.укр. назви є результатом слов'янізації тюрк. гідронімів, утворених семант. способом від ГТ *оленг* «лужок, лука, пасовище, болото, степ, трава»; пор. р. *Орга-Олен* в Туві, нп і р. *Олен* у Хакасії [Мурзаев, 411—412].
- Олеська** — с-ще міськ. типу, Буськ. р-н Львів. обл. [АТП, 277]; відоме з 1366 р. [ГЕУ 2, 458], *Olesko* (1886) [SGKP 7, 462]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на *-ськ(о)* з основою загальнослов. ГТ *олес* «зарості вільхи в заболоченій низовині», «заболочений луг, порослий вільхою», пол. *olesie* «болото в лісі» < псл. **olbša / *olbšz* [Шульгач, 191; Мурзаев, 412] < і.е. **eliso / *aliso* «вільха» [Карп., 216]; пор. на Волині с. *Олеськ*, яке мало назви *Олеско* (XV ст.), *Oliesko* (XVII ст.) [Шульгач 2001, 101].
- Олешківські піски** — погорбований піщаний масив у пониззі Дніпра, у межах Херсон., частково Миколаїв. обл., який простягається від м. Нової Каховки до Кінбурнськ. п-ва; у давнину тут росли ліси, які понад 2400 років тому описав Геродот, назвавши цю місцевість *Гілесю* [ГЕУ 2, 458]; д.гр. Ὑλαίη, пізн. *Олешія* [Стрижак 1988, 110], д.рус. м. *Ольшьє*, «въ *Олешьи*» (1084), *Олешье* (1159) [ЕСЛГНПР, 95], суч. луг і р. *Олешки* (відомі з XVII ст.), м. *Олешки* (відоме з 1784 р., перейменоване на теперішнє Цюрупинськ 1928 р.) [Стрижак 1967, 52]. Суч. назва території на схід від Ниж. Дніпра до Нової Каховки виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *піски* в мн. «простори, ділянки землі, покриті великими масами піску» й означенням у формі відн. прикм. на *-івські*, похідного від топоніма *Олешки* (спільна назва лугу, річки, поселення); пор. відому у XVIII ст. на цій території *Олешківську Січ* [ЕСЛГНПР, 95]. Д.рус. хоронім *Ольшьє, Олешье*, який шляхом трансонімізації утворив відповідний ойконім, постав семант. способом від зб. **olbšje* < псл. **olbšje* (< **olbša* «вільха» + **-je*); пор. рос. діал. *олешье* «вільховий ліс або дрова» [Стрижак 1967, 53]. Д.гр. назва території *Гілея* (д.гр. Ὑλαίη, Ὑλαία) мотивована прикм. Ὑλαίης «лісистий; лісовий», але частіше її інтерпретують як «Полісся» [Стрижак 1988, 110—111].

- Отже, хоронім *Олешківські піскі* є одним з небагатьох прикладів у пд.укр. топонімії, який зберігає неперервність семант. ознаки «лісиста місцевість, ліс» від античності до наших днів: д.гр. Ὑλαία — д.рус. *Ольшьє* — суч. *Олешківські піскі* [Трубачев, 113], хоч природні умови кардинально змінилися від лісів із суборів з сосни, берези, груші та підлісків з ліщини, бузини до еолового (піщаного) рельєфу, що сформувався за умов відсутності лісів [ГЕУ 2, 458]; пор. рр. *Олешка, Олешки, Олешня* (5), що протікають, крім *Олешки*, Укр. Поліссям [СГУ, 397] (див. [Карп., 215—218]).
- Оліка** — с-ще міськ. типу, Ківерц. р-н Волин. обл. [АТП, 42]; д.рус. *Олыка*, «на *Олычъ*» (1149), «села... *олыку* на рець *олычъ*» (1433) [ЕСЛГНПР, 94]; пор. *гостинець Олышский*, назву якого пов'язують з ойконімом *Олыка* [ССУМ 2, 83], очевидно, допускаючи перехід *Олыньский* > *Олычський* > *Олышский*. Назву пояснюють двоюко: 1) як утворену семант. способом від тур. *алока* «ущелина, яр»; пор. серб., хорв. *òlik* «жолобо, канава, рів, водний шлях на міліні» [ЕСЛГНПР, 94], прізв. радян. поета *Іпай Олик* [СЭС, 937], зміна голосного в основі якого могла бути зумовлена асоціацією до сх. *аличá* або діал. особливостями; 2) як семант. утворення від гіпот. псл. **o(b)lyka* < **o(b)lykati*; пор. рос. діал. *облыкáться* «блукати, тинятися» [Шульгач 2001, 101—102]. Лекс. знач. обох основ свідчать про первинність гідроніма *Олыка* (суч. р. *Оличка* [СГУ, 397]) і семант. похідність суміж. ойконіма.
- Олішівка** — с-ще міськ. типу, Чернігів. р-н і обл. [АТП, 551]; засн. на поч. XVI ст. [ГЕУ 2, 458]. Етимологія ойконіма затемнена. Наявність суф. *-івк(a)* може свідчити про його походження від незафіксованого антропоніма **Олиш*, **О(б)лиш* (пор. прізв. *Олішевський* [СПЧ, 257], с. *Олішівка* в Житомир. обл. [АТП, 133] з варіантами назви у формі посесивів *Ołyszów, Holeszów, Oleszów* (1886) [SGKP 7 529]) або від поліс. ГТ *олес, олех* (< псл. **olьszъ, *olьxъ* «вільховий ліс», «зарості вільхи в заболоченій низовині» [Карп., 215—216]) (див. *Олеська*) з характерною для місц. говірок зміною *-e / -и* під наголосом.
- Ольвія** — держ. заповідник біля с. Парутино Миколаїв. обл., який перебуває у віданні Інституту археології НАН України [Янко, 259]; із VII ст. до н.е. до IV ст. н.е. — найважливіша д.гр. (мілетська) колонія (місто-держава) у Причорномор'ї [ЕУ 5, 1848—1849]. Назва заповідника виникла внаслідок трансонімізації відповідного антич. ойконіма гр. походження, що букв. означав «щаслива» і багаторазово повторювався в д.гр. колоніях [Никонов, 325].
- Ольгинка** — с-ще міськ. типу, Волновас. р-н Донец. обл. [АТП, 114]; відоме з 1779 р. [ГЕУ 2, 459]. Ойконім, виник за допомогою суф. *-инк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Ольга*.
- Ольховатка** — с-ще міськ. типу, Єнакіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 104]; засн. у 1-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 2, 459], рос. *Ольховатка*; пор. смт *Ольховатка* у Воронез. обл. Росії [СЭС, 937]. Ойконім виник за допомогою суф. *-к(a)* у релят. функції від прикм. *ольховата* (про місцевість, насичену вільхами); пор. суміж. гідронім *Вільхівка* [ГЕУ 2, 459], що має місц. варіанти *Ольховка, Ольхова* [СГУ, 108] (див. *Вільхівка*).
- Ольшанське** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. р-н і обл. [АТП, 313]; засн. 1957 р. [ГЕУ 2, 459]. Ойконім тлумачать як мемор. назву, що виникла внаслідок трансонімізації прізв. загиблого в цих місцях Героя Радянського Союзу *Ольшанського* [Янко, 259].
- Омега** — бухта Чорн. моря, за 5 км на зх. від входу у порт Севастополь; *Кругла бухта, Піщана бухта* [ГЕУ 2, 459]. Гідронім постав унаслідок онімізації назви гр. літери *омега* (ω) за формальною подібністю до неї бухти. За схо-

- жою ознакою виникла складена назва *Кругла бухта* з опорним ГТ *бухта* «невелика глибока затока» [СУМ 1, 267] й означенням, яке вказує на відповідну форму об'єкта. Парал. назва містить у ролі означення форму жін. роду відн. прикм. *піщаний* «який складається з піску; який містить багато піску» [СУМ 6, 553].
- Омельник** — річки: 1) п. Переволоку п. рук. Дніпра в Кіровоград. обл.; *Омельникъ Ворскальській* (1594), *Omielnik* (XIV—XVII ст.), *Омельникъ* (1855), *Пселській Омельникъ* (XVII ст.), *Омельникъ Мокрый* (1979), *Омельник* (1979); пор. с. *Омельник* у тому ж р-ні; 2) п. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Омельникъ* (XVII ст.), *Омельничекъ*, *Другой Омельникъ* (1901), *Омельникъ* (1855), *Омельник* (1979); 3) п. Псла л. Дніпра; *Омельник(ъ)* (XVII ст.), *Омельничекъ*, *Сухой Омельникъ* (1913); пор. с. *Омельник* Кременчуц. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 398]. Зосереджені на стиці 3-х обл. гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації місц. ГТ *омельник* «гай з деревами, враженими омолою», «гай з омолою на побережжі чи в плавнях річки», «природна мілина в річці з кам'янистим дном, порослим водоростями» [СНГТК, 134—135]. Парал. складені назви річок містять у своїй структурі означення з прозорою етимологією: *Ворскальській* — відносно р. *Ворскла*; *Псельській* — відносно р. *Псел*; *Мокрый* як більший, повноводніший порівняно із *Сухой*; *Другой* у значенні «інший» порівняно з попереднім, якщо рухатися з раніше засвоєного лісостепу на новозаселені степ. землі.
- Онуфрїївка** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 248]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 2, 460], *Онуфрїївка* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Онуфрїївка* [СЭС, 940]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ївк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Онуфрїй*, що належало засновникові поселення.
- Опастовецьке бзєро** — заплавне оз., Летичів. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 2, 462]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бзєро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке* з незафіксованою топоосновою *Опастовец-*.
- Опілля** — зх. частина Подільської височини, у межах Львів., Івано-Франків. і Тернопіл. обл. (*Подільське горбогір'я*) [ГЕУ 2, 462]. Оронім виник семант. способом від ГТ *опілля* «широке поле в оточенні лісів» [СУМ 5, 713] (< д.рус. *ополье*), що є преф.-суф. утворенням від ГТ *пóле* «відкрите місце, поляна, луки, поле» < псл. **polje* «відкрите місце, простір; рівнина, поле; рілля», похідне від **polъ* «широкий, плоский, порожній, неродючий» [ЕСУМ 4,487]; пор. *опілля* (*ополье*) — д.рус. назва рівнинних територій з родючими ґрунтами в межах ліс. зон; такі безлісі ділянки здавна використовували під орні землі (напр., *Львівське опілля*) — серед широколистяних лісів [ГЕУ 2, 462], *Подільське опілля*, *Брянське опілля* та ін. [Мурзаев, 415]).
- Опір** — річка, п. Стрия п. Дністра; *Opór*, *Opiér* (1886), *Опоръ* (1917), *Опор* (1965), *Ópir* (1957), *Opír*, *Opír* (1979); пор. нп *Опірець* Сколів. р-ну Львів. обл. [СГУ, 399]. Гідронім виник семант. способом від апелятива *опір* «опора» [СУМ 5, 713] за подібністю річки до упірки; пор. *упірка* «трикутний пліт для захисту плавучої валюшні від інших плотів» [ЕСУМ 4, 355] і характеристику річки: «нижче V-подібна..., на окремих ділянках трапецієвидна» [ГЕУ 2, 462].
- Опішня** — с-ще міськ. типу, Зіньків. р-н Полтав. обл. [АТП, 349]; відоме з XVII ст. [ГЕУ 2, 462], *Oposzne*, *Oposznia*, у документах *Opusznio* (1886) [SGKP 7, 567], *Опошнь*, *Опошня* [Янко, 260]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації втраченого відн. прикм. *опішня*, що розвинувся з *опічня*, в основі якого *опо́ка* «тверда, легка гірська порода, багата на кремнезем (кварц)» [СУМ 5, 721]; пор. рос. *опо́ка* «крейдовий вапняк; вапняковий суглинок; біла сірувата глина для обмазування щілин у хаті»,

- опочник* «опочный камень, мергель, туф» [Даль 2, 681], р. *Опічна, Опочная* (1890) в Кіровоград. обл. [СГУ, 399], топоніми *Опочня* в Тульськ. обл. Росії, *Опочне* в Чехії та в Польщі [Мурзаев, 413]. Така мотивація ойконіма зумовлена відповідними геол. властивостями місц. ґрунту, у зв'язку з чим в Опішні набуло високого розвитку гончарство і керамічний мистецький промисел [ЕУ 5, 1858].
- Оптимістична** — 1) карст. печ. у Подільсько-Буковинській карст. обл., біля с. Карлівки Тернопіл. обл.; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення, Борщів. р-н Тернопіл. обл.; *Печера Оптимістична* [ГЕУ 2, 463]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *оптимістичний* «сповнений оптимізму; життєрадісний» [СУМ 5, 732] за естет. оцінкою печери, яка викликає відповідні почуття. Назва суміж. пам'ятки постала способом трансонімізації спелеоніма.
- Опук** — гора, на пд. Керченськ. п-ва на бер. Чорн. моря [ГЕУ 2, 464]. Оронім виник способом онімізації діал. *опук* «особливий вид кримської солі», можливо, пов'язаного з ГТ *опука* «скеля» [ЕСУМ 4, 205], діал. «та частина предмета, яка висовується, виступає» [Чабаненко 3, 56].
- Оратів** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл.; відоме з 1545 р. [ГЕУ 2, 464], *Oratów* (1886) [SGKP 7 572]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-ovъ*) від антропоніма *Орат* з основою, відбитою в апелюванні *оратай* «орач»; пор. с. *Оратів* у тому ж р-ні [АТП, 16] і відойк. прізви. *Оратівський* [СПУ, 258].
- Орджонікідзе** — 1) місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 76]; засн. 1934 р. [ГЕУ 2, 464], до 1956 — ряд робітничих с-щ та с. *Олександрівка* [ЕУ 5, 1868], кол. с. *Покровське* [Янко, 260], *Орджонікідзе* (1981) [СЭС, 947]; 2) с-ще міськ. типу, Феодосій. м / р Криму [АТП, 255]; засн. 1914 р. [ГЕУ 2, 465], за ін. джерелами — засн. 1900 р. на місі *Кіік-Атлам*, що на сх. узбережжі Чорн. моря [Янко, 260—261]. Ойконім на Дніпропетровщині постав унаслідок трансонімізації назви рудника ім. *Орджонікідзе*, що заступила в 1934 р. ергонім *Олександрівська дільниця* [Янко, 260] з основою відантроп. ойконіма *Олександрівка*. Крим. ойконім виник у процесі масового перейменування поселень як мемор. назва на честь відомого радян. діяча *Г. К. Орджонікідзе*, очевидно, на місці тюрк. *Кіік-Атлама*, букв. «дикий стрибок; стрибок дикої кози» < кр.тат. *kiyik* «дикий, дика коза» і *atlama* «стрибок» [Бушаков, 82, 111].
- Оржица** — річка, п. Сули л. Дніпра; *Оржица* (1590), *Жжица* (1552), *Ржица* (1645), *Orszuca* (1685), *Сырая Оржица*, *Орчикъ* (1913) [СГУ, 400]; 2) с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 359]; відоме з 1630 р. [ГЕУ 2, 465], *Оржица* (1981) [СЭС, 948]. Первинним є гідронім. Більшість дослідників пояснює його як утворення за допомогою *-иц(я)* в топонім. функції від д. рус. *рѣжа* «іржа» (< посл. **rѣdja* «іржа» < **rѣdъ* «червоний») з наступним приєднанням до *Ржиця* протет. *О-* (*Оржиця*) подібно до рос. *оржанный* із *ржаной*, *Оржицев* із *Ржицев* [Стрижак, 51—52]. О. С. Стрижак припускає, що найдавніша фіксація *Жжиця* продовжує д.рус. *Съжиця* з основою *Съг-* (пор. р. *Съжь* > р. *Сож*), пов'язаною з тюрк. *суг, су* «ріка» [Стрижак, 52], але форма *Съжица* не засвідчена. Ойконім *Оржиця* виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.
- Оріль** — річка, л. Дніпра; *Оугль* (1152), *Ерель* (1183), *Сююрлиш* (1185), *Угла, Ariel* (1523), *Арель* (1546), *Ерель, Ереля* (1550), *Орель* (1650), *Orel* (1665), *Орла* (1760), *Orzel* (1703), *Op'il'* (1963) [СГУ, 400]. Гідронім виник унаслідок онімізації тюрк. дієприкм. *airili* / *airылы* «розділений», що є формою дієсл. *airыл* / *airіл* «розділятися, розходитися, утворювати кут»; пор. похідний іменник *airіліш* «місце, де річка або канава розходяться на кілька рукавів», *airіл* від *airi* «косий, кривий» [Радлов I/1, 28—31]. Уважають, що *Оріль, Орель, Ерель* є тюрк. (половец.) калькою д.рус. *Уголз*

- [ЕСЛГНПР, 58; Никонов, 311—312; Фасмер 3, 151] (див. *Ингу́л*); пор. р. *Орілька* л. *Орелі* і р. *Орчик* п. *Орелі* [СГУ, 400, 402]. Синонім. за значенням основи є тюрк. парал. назва р. *Сююрлиш*, яка постала за допомогою суф. *-li* (*-лий*) у релят. функції від кр. тат., тур. *siyürü* «гостроконечний, гострий» [Бушаков, 144].
- Орілька** — 1) річка, л. Орелі л. Дніпра; *Orelyk* (1979), *Орелка* (1782), *Орелька* (1913) [СГУ, 400]; 2) с-ще міськ. типу, Лозів. р-н Харків. обл. [АТП, 451]; засн. 1902 р. [ГЕУ 2, 466]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в демін.-релят. функції від назви суміж. р. *Оріль* (див.). Ойконім постав способом трансонімізації назви р. *Орілька*, на якій лежить с-ще.
- Оріхів** — місто, Запоріж. обл. [АТП, 179]; засн. бл. 1783 р. [ГЕУ 2, 466], кол. *Оріхова Балка*, або *Оріхове* (1796), *Оріхів Городок* (1799), з 1801 — *Оріхів* [Янко, 262], *Орехов* (1981) [СЭС, 948]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивізації означення складеної назви у формі, очевидно, посесива на *-ів* з основою антропоніма *Оріх*; пор. сх.сл. ойконім *Oreshova* [Чучка, 419]. Назва міста узгоджується з номенкл. іменем *городок* і мінялася залежно від зміни статусу поселення або співвідн. ГТ; пор. істор. *Оріхове* (село) і *Оріхова Балка*. Припускають, що основу ойконіма могли перенести з с. *Оріхівки* Миргородськ. пов. Полтавськ. губ. або мотивувати назвою (*водяного*) *горіха* [Янко, 262].
- Оріхове озеро** — заплавне оз., Короп. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 2, 467]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. (*г*)*оріховий* «стос. до (*г*)*оріх*»; пор. гідроніми *Оріхова* (17), *Оріхова Балка*, *Оріхове*, *Оріховий* (5) [СГУ, 400—401], сс. *Оріхове* (9) [АТП, 690] перев. на Лівобережній Україні.
- Осікова** — балки (7), у сх. частині України [СГУ, 403]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *осіковий* «стос. до *осіка*».
- Осі́й** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Долин. р-н Івано-Франків. обл.; *Урочище Осі́й* [ГЕУ 2, 470]. Назва виникла способом трансонімізації ороніма *Осі́й* з основою діал. *осі́й, осой* «схил гори, повернутий до сонця, сонячний бік гори», що проник через рум. посередництво з пд.сл. мов, де *осой, ово́је* «затінок, тінисте місце» [Трубачев, 261; Габорах, 266].
- Оскі́л** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Осколь* (1486), *Оскі́л* (1957), *Осколь* (1979), *Оску́ль* (1681), *Вско́ль* (1170), *Большой Осколь* (1628), *Oskol* (1699), *Oskull R.* (1650) [СГУ, 405], д.рус. *Осколь* (1195), «ко *Осколу*» (1185), «до *Оскола*» (1191) [ЕСЛГНПР, 96]; пор. *городъ Осколь* (1600), суч. *Старый Оскол* і *Новый Оскол* Белгород. обл. РФ [СГУ, 405]. Гідронім має затемнену етимологію. Були спроби пов'язати його з тюрк. назвами на *-кол, -гул* «озеро, річка» на зразок *Тилигул* [Никонов, 314], з д.рус. (ц.слов.) *осколь* «скеля» [Фасмер 3, 160], з тюрк. **Аз кол*, букв. «Сто річок» [ЕСЛГНПР, 96]; пор. семант. паралелі з основою числ. *сто* в значенні «множинність, чисельність» *Стохід, Стонога, Стоколос, Сто могил* в укр. топонімії [Шульгач, 274]. З огляду на регіон найімовірнішим є тюрк. походження назви. Крім етимології **Аз кол* «сто річок», можливою є мотивація гідроніма занесеним з Алтаю апелятивом *ос* «осика, тополя» [Радлов I/2, 1137] і *кол* «річка» [Мурзаев, 283] за ознакою «осикова річка, місцевість»; пор. р. *Осту-Аури*, букв. «річка з осиками» [Молчанова, 275].
- Осова гора́** — підвищення на Поліській низовині, pobl. с. Бежева Черняхів. р-ну Житомир. обл. [ГЕУ 2, 471]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора́* й означенням у формі поліс. *осова* «оповзень, зсув, обвал землі», що є похідним від псл. **o(b)sovъ < *o(b)sovati* «о(б)сувати»; пор. д.рус. *осовыць* «земля, що обсыпається по берегу, по косо́гору, яру», рос. *осов, осовец, осовок* «частина землі, що зсунулася

- по березі, по яру, по косогору та ін.», блр. *асаве́ц* «зсунута земля по березі, по косогору» [Карп. 46—47]. Імовірно є походження означення в структурі ороніма від відн. прикм. *осові́й* «стос. до *осі́ка*; *осі́ковий*» з основою архаїч. *оса* «осика» < псл. **osa* < **orpa* «осика» [ЕСУМ 4, 219]; пор. д.рус. «*островов осовых*» у значенні «осикових», *осовець* «осичник», блр. *асаве́ц* «місце, поросле осичняком» [Карп., 46—47], поліс. гідроніми *Осовá, Осове́ць, Осові́к* [СГУ, 405].
- Осо́та** — річка, п. Есмані л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Осо́та* (XVII ст.), *Осо́та* (1792) [СГУ, 405]. Гідронім виник семант. способом від збереженого в рос. діалектах *осо́та* «осока; сукровиця; гній» [Даль 2, 702], тобто «багаторічна болотна трава родини осокових із довгими гострими листками» [СУМ 5, 780]; пор. у бас. Десни р. *Осока́*, вона ж *Осо́та*, поле *Осо́тьє*, рукав Десни *Осо́тна, Осо́тне о́зеро*, р. *Осо́ть*, вона ж *Осо́та, Осока́*, рр. *Осо́ча* [Черепанова, 207—208], *Осо́тяна, Осотя́нка* [СГУ, 405].
- Осте́р** — 1) річка, л. Десни л. Дніпра; *Вострь, Вьстрь, Острь* (987), «по *Устры*» (988), *Остерь* (1564), *Ostrze* (1696) [СГУ, 406], «по *Востри*» (988), «по *Оустры*» (990), «на *Вьстри*» (1098) «на *Востри*» (1194), «по *Остри*» (кін. XVI ст.) [ЕСЛГНПР, 36]; 2) місто на річці, Козелец. р-н Чернігів. обл. [АТП, 537]; відоме з 1098 р. [ГЕУ 2, 471], «городъ на *Вьстри*» (1098) [ЕСЛГНПР, 36]. Первинним є гідронім, який виник унаслідок субстантивзації та онімізації д.рус. *остръ* «гострий» (< псл. **ostrъ*), що характеризував річку або клин землі в її басейні за ознакою звуження, витягнутості на кінці, наявності гострого кута. Поява редук. *-ъ*, а потім голос. *-е* в основі слова зумовлена, можливо, ц.слов. впливом; пор. болг. *остър*, макед. *остар*, слов. *óster* [ЕСУМ 1, 576], рос. *остёр, хитёр* тощо, р. *Остер* у бас. Оки [ЕСЛГНПР, 36].
- Острівська́ Річка** — річки: 1) л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Сарн. р-ні Рівн. обл.; *Островска Жечка* (1953); 2) бас. Горині, в смт Гоща Рівн. обл. [СГУ, 406]. Гідроніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *річка* й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* з топорною *Острів-*; пор. сс. *Острів, Остріви* в усід. Володимирец. р-ні, а також нп *Острів* (2), *Острівськ* в ін. р-нах Рівн. обл. [АТП, 692], назви яких прямо чи опосередковано пов'язані з ГТ *о́стрів* «ділянка суходолу, оточена з усіх боків водою» [СУМ 5, 789]; пор. утворені аналог. способом лімнієм *Острівське о́зеро*, назву гідрол. заказника *Острівський заказник*, в основі означень яких назва суміж. с. *Острівськ* Зарічч. р-ну Рівн. обл. [ГЕУ 2, 472].
- Острів'янське о́зеро** — оз. льодовик. походження, Любомл. р-н. Волин. обл., побл. с. *Острів'я* в складі Шацького природного нац. парку [ГЕУ 2, 472]. Лімнієм постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, похідного від суміж. ойконіма *Острів'я*.
- Остро́г** — місто, Рівн. обл. [АТП, 381]; д.рус. *Острогъ*, «в *Острозъ*» (1099), *Остро* (XV ст.), «во *Острозъ*» (XVI ст.), «до *Острога*» (1514), «на *Острогу*» (1268) [ЕСЛГНПР, 96]; пор. суміж. *Острозька доли́на* — звужена сх. окраїна рівнини Малеого Полісся [ГЕУ 2, 472]. Ойконім виник семант. способом від д.рус. *острогъ* «огорожа навколо міста», «огороджене частоклом місто, селище, укріплений пункт; стіна на валу фортеці із закопаних упритул у землю і загострених угорі стволів» [ЕСУМ 4, 228], «місце, обгороджене гострими кілками»; пор. рос. *острокóл*, укр. ойконіми *Вели́кий і Мали́й Остріжок, Острожець, Острожек, Острожани*, пол. *Ostróg* — стара назва м. Rasiborz [ЕСЛГНПР, 96], укр. діал. *о́стріг* «пліт з дранок і сучків; тин з острішком», серб., хорв. назва г. *Острог*, в основі яких псл. **ostrogъ* «обгороджене гострими кілками місце», що пов'язане з **ostrъ* «гострий» [ЕСУМ 4, 228],

- Остробжчин** — бот. пам'ятка природи держ. значення, *Остроз.* р-н Рівн. обл.; *Урочище Остробжчин* [ГЕУ 2, 472]. Назва пам'ятки пов'язана з ойконімом *Острог* (див.), але виникла вона, очевидно, як посесив на *-ин* від прізви. жінки, що належало князюму родові *Острозьких*; який панував перев. на Правобережній Україні протягом XIV—XVII ст. [ЕУ 5, 1901—1902], або від означення *Острозька (академія)*, закінч. *-а* в якому зумовило суф. *-ин*.
- Оструватське озеро** — оз. карст. походження, Володимирец. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 2, 473]. Лімноміом виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від незасвідченої топооснови *Оструват-*, яка мотивована діал. *оструватий*, тс. що *гоструватий* «трохи гострий» (див. *Остер*).
- Отіня** — с-ще міськ. типу, Коломий. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 194]; д.рус. *Вотънинъ* (під знаком питання), «ни *Вотънина*», «о *ачинъ*» (*отчинъ*) (1240) [ЕСЛГНПР, 36], *Otenia* (1649), *Otenija* (1658), *Otynia* (1787), *Отиня* (1947), *Отинія* (2013), кол. *Корчаків*, *Балабанів* [Габорак 2013, 582—583]. З огляду на д.рус. *Вотънинъ* ойконімом пояснюють як семант. утворення від збереженого в ст.укр. мові *отнина* (*вотнина*) «масток, успадкований по батькові на правах повної власності; батьківщина, вотчина» [ЕСЛГНПР, 36], що має істор. варіант *очина* (1418) [ССУМ 2, 106,112; Бучко 1990, 97]. У такому разі пізн. *Отіня* є наслідком нерегулярного спрощення *-н-* в основі **Отнина / Вотнина* під впливом посесивів на *-ина* та антропонімів з відповідною основою. Якщо ж д.рус. *Вотънинъ* не має прямого стосунку до назви нп *Отіня*, то суч. ойконімом сформувався як реальний посесив на *-ина / -иня* від прізви. *Отъ / Отя / Отънь*, в основі якого або етніміом *отъ* «ударти, вотяки», або апелятив *отя* «ледар», або *отънь / отень* «отчий» [Отин 1997, 319—324]. Відантроп. походження ойконіма *Отиня*, як і д.рус. *Вотънинъ*, спочатку доводив Д. Г. Бучко, указуючи на те, що в XV ст. на Покутті мав землі *Ioanni Ottha* (1493) [Бучко 1986, 53] (огляд етимологій назви смт *Отіня* див. у [Габорак 2013, 583; Яцій, 354—355]).
- Охтірка** — місто, Сум. обл.; засн. 1641 р., у 1654 — *Новий Охтирський городок* [АТП, 388], кол. *Ахтирка* (1651), *Ахтырка* [Іваненко, 146—147], *Ахтырка* (1981) [СЭС, 95]. Ойконімом виник унаслідок трансонімізації назви р. *Охтірка*, *Ачур* (1696), *Ахтырка* (1857) [СГУ, 407], на бер. якої лежить місто. Слов. суф. *-к(а)* в релят. функції приєднано до тюрк. гідроніма **Aktur / *Aktur* (у найдавнішій фіксації *Achyr*), похідного від тюрк. *ак* «білий» і тур. (з араб.) *тур* «гора» [Радлов III/2, 1445]; пор. істор. згадку про *Ахтырку* як тат. назву, котру пояснювали як «білий яр» або «Білий Горб» [Іваненко, 147]. В основі тюрк. *Aktur* відбулася делабіалізація і просування вперед по ряду голос. *-u-*, а також дисиміляція *-k-* перед прор. *-t-* та вимова *О-* на місці *А-*, що в укр. середовищі сприймалося як наслідок рос. мовн. акання.
- Очіків** — місто, Миколаїв. обл. [АТП, 316]; засн. у 1-й пол. XIV ст.; відоме під назвами *Дашів*, *Чорний город*, *Кара-Кермен*, *Узу-Кале*, *Ачі-Кале* (у вимові *Очаків*) [ГЕУ 2, 478], до н.е. на його місці д.гр. *Алектор* [Никонов, 317], як *Алектора* в I—III ст. н.е. [Янко, 264], у VII—VI ст. до н. е. *Алектор*, *Очаков* (1981) [СЭС, 964]. Суч. ойконімом виник унаслідок досить пізньої сх.слов. адаптації тюрк. *Ачі-Кале* під впливом продукт. моделі на *-ов / -ів*. Тюрк. *Ачі-Кале* становить складну назву, утворену від основи кр.тат. і тур. *ачы* «кислий, гіркий, солоний і т. ін.» [Радлов I/1, 503], що має похідне значення «поганий, неприємний» і розвинуло *-і-* на місці *-ы-* після м'якого в рос. мовленні *-ч'*, та кр.тат. і тур. (< араб.) *kalä* «фортеця, укріплення» [Радлов II/1, 235]. Кальками цієї назви з опорним ГТ *kalä* араб. походження є власне тюрк. *Кара-Кермен*, похідне від загальнотюрк. *кара* «чорний,

поганий і т.ін.» [Радлов II/1, 132, 138] і *kārmān* «фортеця, місто» [Радлов II/2, 1108] (див. *Аккерман* з протилежним атрибутом значенням першого компонента) та рос. й укр. *Чорний город*. Парал. назва *Узу-Кале* постала на основі *kalā* «фортеця, укріплення» та кр.тат. і тур. *узун* «довгий, протяжний» [Радлов I/2, 1768], яке в рос.мовн. записах не зберегло кінц. -н, або від прикм. *узы* з архаїч. суф. -ы [Гарипов, 136] та дієсл. основою *уз-* (*уз-*) «рвати, ламати і т.ін.» за ознакою «зруйнована фортеця». Істор. ойконім *Дашів* пов'язують з колонізацією Причорномор'я лит. феодалами на поч. XV ст. [Янко, 264—265]. Він виник як посесив на -ів (< -овъ) від антропоніма *Дашъ*, який пояснюють як розм. форму повних імен типу *Дасій*, *Давид*, *Данило*, *Йордан*; пор. демінутив *Дашко* [Чучка, 187—188], ст.пол. *Dasz* (1204) і похідні від нього прізви. [Румут 1, 127].

Очеретине — с-ще міськ. типу, Ясинуват. р-н Донец. обл. [АТП, 125]; засн. 1880 р. [ГЕУ 2, 470]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації гідроніма *Очеретина*, що є варіантом назви суміж. б. *Очерётна* [СГУ, 407], яка, у свою чергу, постала способом субстантивзації та онімізації місц. відн. прикм. на -ине в значенні «очеретяний», похідного від апелютива *очерёт* «багаторічна водяна чи болотяна трав'яниста рослина родини злакових з високим стеблом і розлогою пірамідальною волоттю» [СУМ 5, 831].

П

Павліш — с-ще міськ. типу, Онуфріїв. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 248]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 5] як *Бутівка* [Янко, 265], *Павлышъ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Суч. ойконім виник унаслідок перенесення на с-ще, в якому у зв'язку зі створенням у 1751—1753 рр. Нової Сербії між р. Синюхою і Сер. Дніпром перебувала 18-а рота, назви с. *Павлиш* із р-ну Вршац Воєводини, що в Сербії [Карпенко та ін., 187]. Серб. за походженням ойконім утворено за допомогою непродукт. суф. -иш у релят.-посес. функції від чол. імені *Павло*; пор. 65 нп *Павлівка* у різних регіонах України [АТП, 692], 6 відойк. гідронімів *Павлівка* [СГУ, 409], частина з яких постала від прізви. *Павлів* / *Павлов*. Істор. назву *Бутівка*, яка була замінена серб. *Павлиш*, пов'язують з прізви. козац. отамана *Павла Бута* (керівника козац.-селянського повстання 1637 р.) [Янко, 265], особ. ім'я якого могло спричинитися до вибору з-поміж багатьох перенесених балкан. ойконімів саме суч. *Павліш*.

Павлоград — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 87]; засн. 1780 р. [ГЕУ 3, 5], *Павлоградъ* [Феодосій, 564], за ін. джерелами — 1797 р., *Павлоград* (1981) [СЭС, 966]. Ойконім виник як мемор. назва на честь спадкоємця престолу в Російській імперії *Павла* [Никонов, 318], до імені якого способом основоскладання приєднано стилізоване ц.слов. *град* «місто».

Павлопільське водосховище — вдсх. на р. Кальміусі, Новоазовськ. і Тельманів. р-ни Донец. обл. [ГЕУ 3, 6]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі відн. прикм. на -ське з основою ойконіма *Павлопіль* [АТП, 120].

Паленіця — гора, с. Буркут Верховин. р-ну. Івано-Франків. обл.; *Petenica*, замість *Palenica* (1887) [Габорак, 269]. Оронім пояснюють як трансонімізоване утворення від назви полон. *Паленіця* на однойменній горі [Габорак, 269], в основі якої діал. *паленіця* «випалене місце», похідне від дієприкм. *паленій* < дієсл. *паліти* [ЕСУМ 4, 265].

Панівецька Діа́ча — бот. заказник держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 12]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* «лісова ділянка — самостійна господарська одиниця» [СУМ 2, 215] й означенням у формі відн. прикм. на -ська /

-цька, похідного від суміж. відкатойк. ойконіма *Панівці* [АТП, 484], у структурі якого в сильній позиції редук. -ѣ вокалізувався в -е- та відбулася фузія кінц. -ц- і початк. суф. -с-.

Панське озеро — солоне оз., Чорноморськ. р-н. у Криму, на Тарханкутськ. п-ві; *Сасик* [ГЕУ 3, 12]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. *панський* «стос. до пан»; пор. бб. (4) *Панська*, рр. *Панська*, *Панська Долина*, бб.(3), яри (2) *Панський*, бб. *Панський Макортет*, *Панський Розділ*, *Панський Яр*, стр. *Панські* [СГУ, 410—411], численні мікротопоніми з компонентами *Панська*, *Панське*, *Панський*, *Панські* [СММПЗУ 2, 165—170; Габорак 2013, 587—590] (у суч. укр. ойконімії такі назви відсутні у зв'язку з масовими штучними перейменуваннями поселень у радян. часи). Парал. назва *Сасик* має тюрк. походження (див. *Сасік*).

Пантаїівка — с-ще міськ. типу, Олександрій. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 233]; засн. у кін. XIX ст. [ГЕУ 3, 12], *Пантазієвка* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Ойконім виник за допомогою суф. -іvk(a) в релят.-посес. функції від незафіксованого антропоніма **Пантай* (можливо, нерегулярної форми чол. імені *Пантелеймон*). Припускають, що суч. ойконім є видозміненою назвою с. *Пантазієвки* Знам'ян. р-ну, яке лежить відн. недалеко [Янко, 266] і має назву, похідну від прізви. майора *Олексія Пантазія* (серба, що служив у рос. армії часів Нової Сербії) [Карпенко та ін., 190]. Така версія є аргументованою з огляду на передування суч. ойконіму істор. *Пантазієвка*.

Пантелеймонівка — с-ще міськ. типу, Ясинуват. р-н Донец. обл. [АТП, 125], як підпорядковане Центрально-Міській р / р м. Горлівки; засн. 1876 р. [ГЕУ 3, 12], рос. *Пантелеймоновка*. Ойконім виник за допомогою суф. -іvk(a) в релят.-посес. функції від чол. імені *Пантелеймон*. Припускають, що назва спочатку належала суміж. зал. станції, відкритій у день Св. *Пантелеймона* [Янко, 266], у зв'язку з чим вона є відагонімною.

Панютине — с-ще міськ. типу, Лозів. м / р Харків. обл.; засн. 1869 р. як *Лозова-Азовська* (до 1872) [ГЕУ 3, 12], *Панютіно* (1981) [СЭС, 975]. Суч. ойконім виник за допомогою флексії -е (рос. -о) від прізви. царського генерала *Панютіна* [Янко, 266], основа якого з посес. суф. -ин- зазнала трансонімізації. Істор. назва постала внаслідок перенесення на с-ще суміж. ойконіма *Лозові* з парал. приєднанням синтакс. способом означення *Азовська*, яке вказувало на напрям руху поїздів через місц. зал. станцію.

Папанів острів — о-в у центр. частині зат. Сиваш, у межах Херсон. обл. [ГЕУ 3, 12]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *острів* й означенням, утвореним способом трансонімізації прізви. відомого географа, учасника громадянської війни в Криму *І. Папаніна*. Посес. суф. -ин у його структурі набув релят. значення, пов'язаного з відношенням о-ва до носія відповідного антропоніма.

Парагільмєн — платоподібна гора на Пд. бер. Криму, на пд. зх. від м. Алушти; *Парагільмен* [ГЕУ 3, 12]. Оронім гр. походження, у його основі преф. *пара-*, що означає суміжність, переміщення, і *ἔλμινς*, *ἔλμινυός* «черв'як» [СІС, 418, 121], що вказує на відповідну форму об'єкта.

Парасоб'єке урочище — компл. пам'ятка природи держ. значення, Дикан. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 3, 12]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *урочище* «те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін.)», «ділянка, яка вирізняється серед навколишньої місцевості природними ознаками» [СУМ 10, 483] й означенням у формі відтоп. прикм. на -ське / -цьке.

Парафіівка — 1) с-ще міськ. типу, Ічн. р-н. Чернігів. обл. [АТП, 536]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 3, 12] на однойменній р. *Parafiówka* (1886) [SGKP 7, 858];

- 2) річка, пр. Сможу л. Удаю п. Сули л. Дніпра; *Параф'євка* (1786) [СГУ, 412]. Первинним є ойконім, утворений за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від апелятива *парафія* «нижча церковно-адміністративна організація, що об'єднує віруючих, яких обслуговують церковнослужителі одного храму», який закріпився в укр. мові за посередництвом польської [ЕСУМ 4, 293]. Суміж. гідронім постав способом трансонімізації ойконіма.
- Парáшка** — гірська вершина Сколівських Бескид у межах Львів. обл., на зх. від м. Сколе [ГЕУ 3, 12]. Оронім неясного походження. Формально він збігається з діал. (іхт.) *пара́шка* «гірчак; чебак гіркий», яке вважають результатом видозміни назви *кара́сик* (діал.) «гірчак», перенесеної з карася за зовнішньою подібністю [ЕСУМ 4, 293], але відповідна номінація гори малоймовірна. Вірогідним є утворення ороніма за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від розм. *пара́ша* «екскременти, нечистоти, помий»; пор. розм. *пара́ша* «велике відро в тюремній камері для екскрементів і помиїв» [СУМ 6, 67], рос. діал. *пара́шник* «нечистотник, який займається очищенням туалетних місць» [Даль 3, 18], р. *Гівненка* л. Інгульця п. Дніпра (1745) [Лучик, 144] та ін. Як об'єкт неорганізованого туризму гора характеризується ознаками, відбитими в семантиці апелятива *пара́ша*.
- Пáренка** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Паренкі*, «до *Рарункі*» (1387), *Раренкі* (1881), *Раренкіе* (1932), *Паренке* (1976) [Габорак, 272]. Оронім виник за допомогою суф. *-ка* в релят. функції від діал. *пáрена* «толока» з основою ГТ *пар* «рілля, залишена на одне літо без посіву»; пор. синонім. похідні *пáрина*, *парениця* «пар» [ЕСУМ 4, 286].
- Партиза́н** — водосп. у верхів'ї р. Турчинки, Перечин. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 13]. Див. *Лумшорський водоспа́д*.
- Партиза́ни** — с-ще міськ. типу, Генічеськ. р-н Херсон. обл. [АТП, 466]; засн. 1874 р., до 1930 — *Рикове* [ГЕУ 3, 13]. Суч. ойконім постав як мемор. назва внаслідок онімізації апелятива *партиза́н* у мн., що вказував на відношення до с-ща учасників партизанської боротьби (тут після громадянської війни було розстріляно загін керченських *партизанів*). Істор. назва виникла за допомогою закінч. *-е* від прізвищ. *Риков*, суф. *-ов* у структурі якого трансформувалася вихідне посес. значення «син, нащадок *Рика*» в релят.-посес. «стос. до *Рикова*».
- Партиза́нська** — карст. печ. у Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі [ГЕУ 3, 13]. Спелеонім виник унаслідок субстантивізації та онімізації відн. прикм. на *-ська* з основою апелятива *партиза́н* (під час Другої світової війни в печері функціонував *партизанський* госпіталь); пор. лімонім *Партиза́нське водосхо́вище* на р. Альмі в Сімферопіл. р-ні Криму [-ГЕУ 3, 13], означення в структурі якого утворено від назви радгоспу (ергоніма) «*Партизан*» [АТП, 801].
- Пасурма́н** — солоне оз., Красноперекоськ. р-н у Криму, у групі Перекопських озер [ГЕУ 3, 14]. Лімонім постав унаслідок онімізації кр.тат. діал. *басурма́н* / *пасурма́н* «мусульманин», яке є результатом фонет. видозміни арабо-перс. *мусулма́н* [ЕСУМ 1, 307]. Взаємозамінність дзвінкого й парного глухого в *бусурма́н* / *пасурма́н*, яке при виникненні назви озера було в кр.тат. словосп. означенням спрощеного номенкл. імені, — типове явище для тюрк. мов.
- Пасько́ве урочи́ще** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Верходніпровськ. р-н Дніпропетров. обл. [ГЕУ 3, 14]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *урочи́ще* й означенням, утвореним способом трансонімізації суміж. ойконіма *Паськове* [АТП, 81]. Можливо, посесив *Паськове* постав як спільна назва поселення й урочища, що належали власникові на прізвищ. *Пасько* (див. [Чучка, 432]).

Пелагіївка — с-ще міськ. типу, Торез. м / р Донец. обл. [АТП, 110]; засн. 1915 р. [ГЕУ 3, 14], *Пелагеевка* (1981) [СЭС, 991]. Ойконім виник за допомогою релят.-посес. суф. *-івк(а)* від чол. імені *Пелагей / Пелагій* або, що менш імовірно, від жін. *Пелагея / Пелагія*, як *Софіївка* від *Софія*.

Первомайськ — міста: 1) Луган. обл. [АТП, 55]; відоме з 1765 р. [ГЕУ 3, 15], *Первомайск*, до 1920 — *Петро-Марьевка* [СЭС, 995]; 2) Миколаїв. обл. [АТП, 316]; виникло 1919 р. у результаті об'єднання нп *Ольвиополь*, *Голта*, *Богополь*, які було засн. у XVIII ст. [ГЕУ 3, 15], *Первомайск* (до 1920 *Ольвиополь*) [СЭС, 995], за ін. джерелами — *Ольвиополь* відомий з поч. XV ст., коли 1420 р. було споруджено міст через Пд. Буг; *Орлик* (1676), пізн. — *Орликівський шанець*, у 1770 перейменовано на *Єкатериненшанець* (1781), *Орель* (1759), *Орлополь* (1791), *Ольвиополь* (1778), *Ольвиополь* (*Орлик*) (1855), *Голта* (сер. XVIII ст.), *Богополь* (сер. XVIII ст.), *Бугополь* (1791), *Богополь* (інаше *Бугополь*) [Лобода, 176—177]. Суч. ойконіми постали як мемор. назви на честь міжнарод. свята трудящих *1 Травня* складносуф. способом від рос. *Пёрвое Ма́я*; пор. численні нп *Первомайське*, *Перше Травня*, *Першотравневе* перев. у Сх. і Пд. Україні [АТП, 695, 696]. Попередню назву міста в Луган. обл. утворено складносуф. способом від імен *Петро* та *Мар'я* або складанням антропоніма *Петро* з утраченим ойконімом *Мар'ївка*; пор. с. *Мар'ївка* в Свердловськ. р-ні цієї обл. [АТП, 70]. Істор. назви, які пов'язані з м. *Первомайськом* на Миколаївщині, належали різним нп, злитим згодом в одне місто. Найдавнішою з них є *Ольвиополь*, що виникла за характерною для 2-ї пол. XVIII ст. урядовою модою на антич. ойконіми від д.гр. *Όλβεία* (див.), яке називало мілетське місто-державу на р. Пд. Буг у межах суч. Миколаїв. обл., і *πόλις*. Парал. назви з основою *Орл- / Орел-* стосувалися укріплення (шанця) на території поселення і пов'язані з тюрк. *орель* «кут, вугол» (див. *Оріль*). Ойконім *Голта* належить до непродукт. утворень від псл. **golta / *glta* «безодня, прірва, провалля» з дієсл. основою **golt- / *glst-* «глитати, ковтати»; пор. словн. *golt* «прірва», д.рус. назву р. *Гьлта*, *Гьлтъ* у бас. Сер. Дніпра, суч. *Голтва* [Трубацев, 72—73; ЕСЛГНПР, 47]. Суміж. попередній ойконім *Богополь / Бугополь* постав як композит на основі д.рус. *Богъ*, пол. *Bóg* (див. *Буг Південний*) і *-поль* (< *поліс* < гр. *πόλις*).

Первомайське — с-ще міськ. типу: 1) Крим [АТП, 266]; відоме з 1798 р., до 1944 — *Джурчі* [ГЕУ 3, 15], *Первомайское* (1981) [СЭС, 995]; 2) Жовтн. р-н Миколаїв. обл. [АТП, 311]; засн. 1932 р. [ГЕУ 2, 15]. Ойконіми виникли як мемор. назви внаслідок субстантивації та онімізації складносуф. відн. прикм. на *-ське* з основами рос. *Пёрвое Ма́я*; пор. ще 34 таких ойконіми в Україні [АТП, 695], з яких деякі могли постати від відповідних ергонімів. Істор. назва крим. с-ща *Джурчі*, яка була замінена під час масового перейменування поселень Криму 1944—1945 рр., виникла за допомогою тюрк. суф. *-çi* зі значенням «особа, діяч, виконавець» від основи вірмен. ГТ *джур* «вода, річка» (див. *Джур-Джур*) або тюрк. **jar* «пустота» (див. *Джурла*).

Первомайський — с-ще міськ. типу: 1) Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 110]; засн. 1910 р. [ГЕУ 3, 15], рос. *Первомайский*; 2) Харків. обл. [АТП, 453]; засн. 1924 р., до 1952 — *Лихачеве* [ГЕУ 3, 15], *Первомайский* (1981) [СЭС, 995]. Ойконіми виникли на основі рос. *Пёрвое Ма́я* внаслідок субстантивації та онімізації складносуф. відн. прикм. на *-ський* у формі чол. роду, що узгоджувала назви з рос. номенкл. іменем *посёлок*. Істор. ойконім на Харківщині утворено, можливо, як мемор. назву за допомогою закінч. *-е* від трансонімізованого прізви. *Лихачев* (імовірно, відомого радян. парт. діяча *В. М. Лихачева*, який помер у рік заснування міста), посес. суф. *-ев* у структурі якого змінив значення на релят.-посесивне.

Перга — річка, п. Уборті п. Прип'яті п. Дніпра; *Perga* (1895), «при рч. *Пергъ*» (1888); пор. у верх. течії бол. *Перга* (1925); *Великая Бобровая Банька*,

- Перегонъ* (1913), *Велика Боброва Банька* — у верх. течії (1925), *Рициха* (1925), с. *Перга* Олевськ. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 414]. Гідронім є давн. семант. утворенням від псл. **ryrga* з архаїч. значенням «те, що відокремлюється, відділяється; притока», яке пов'язане з **ryrgati* «швидко рухатися, відокремлюватися», виявляє широкі слов. та і.е. зв'язки і зберегло свою активність перев. у бджільницькій лексиці; пор. укр. *перга* «квітковий пилок, який бджоли приносять у вулик» [Карп., 162—164]. Частково така семантика відбита в парал. назві р. *Перегон*, утвореній від апелювати *перегін* «відстань, яку долають від одного місця до іншого», «парина, наново зорана», *перегони* «димові ходи в пічці» [Грінч. 3, 113]. Складений гідронім *Велика Боброва Банька* виник способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *банька*, що є демінутивом від діал. ГТ *баня* «цілюще джерело» [ЕСУМ 1, 136], і двома неоднорідними означеннями, які мають прозору етимологію. Ін. парал. назва не має відповідників в укр. і слов. гідронімії, що ускладнює з'ясування її етимології. Можливо, вона постала як непродукт. утворення за допомогою суф. *-их(a)* в атрибутив. релят. функції від поліс. *риц* «те, що рило» [Аркушин 2, 121]; пор. цього семант. типу гідроніми *Рилица* в бас. Прип'яті, *Риловиця* в бас. Зх. Бугу, болг. *Рилица*, рос. *Рыло*, в основі яких псл. **rydlo* «рило» [Шульгач, 238], похідне від дієсл. **ryti* «рити».
- Переброди** — болот. масив, Дубровиц. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 16]. Гелонім виник унаслідок онімізації ГТ *перебрід* у мн. «те саме, що *брід*» [СУМ 6, 130], який указує на наявність певної кількості бродів на болот. масиві; пор. складену назву суміж. загальнозоол. заказника держ. значення *Перебродівський заказник* [ГЕУ 3, 16—17] з основою цього гелоніма.
- Перевал над Квадратом** — перевал між Чорногірським хребтом і Смотричем, сс. Зелене, Дземброня Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Przełęcz nad Kwadratem* [Габорац, 275]. Оронім виник шляхом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* «найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві» [СУМ 6, 133] й означенням, вираженим прийм.-іменник. конструкцією з назвою ур. *Квадрат*, мотивованою відповідною формою будинку для туристів [Габорац, 275].
- Перевальськ** — місто, Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1964 р. на місці кол. с-щ кількох рудників у пд.-сх. частині м. Комунарська [ГЕУ 3, 17], як кол. *Селезнівський рудник* і *Паризька Комуна* з кін. XIX ст. [Янко, 268], *Перевальськ* (1981) [СЭС, 996]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від ГТ *перевал* (див. *Перевал над Квадратом*) або від незафіксованого топоніма з відповідною основою; пор. б., рукави (7), руч. *Перевал*, б. *Перевали* в Пд. і Сх. Україні [СГУ, 414—415]. Істор. назви постали способом трансонімізації відповідних ергонімів, перший з яких містить основу суміж. ойконіма *Селезнівка* (див.), а другий є мемор. назвою, утвореною на честь *Паризької Комуні*.
- Перевід** — 1) річка, л. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Переводъ* (XVII ст.); 2) потік, річка і штучний рукав у бас. Пруту та Серету в різних р-нах Чернівець. обл. [СГУ, 415]. Гідроніми пояснюють як семант. утворення від ГТ *перевід* «штучний рукав річки, яким *переводять* воду до млина» [Карпенко, 161].
- Перегінське** — с-ще міськ. типу, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 199]; засн. у XIII ст. [ГЕУ 3, 18], *Perehínsko* (1886) [SGKP 7, 951], *Перегінське* [Янко, 268]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ське* з основою ГТ *перегін* «відстань, яку хто-, що-небудь проходить, проїздить і т. ін., частина шляху між двома зупинками, станціями тощо», «частина мосту, а також вільний простір між мостом, від однієї опори до іншої» [СУМ 6, 151] (с-ще лежить на р. Лімниці за 21 км від зал. ст. Рожнятів).

- Переко́пський переші́йок** — вузька смуга суходолу, яка сполучає Кримськ. п-в з материком [ГЕУ 3, 20]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *переші́йок* «вузька смуга суходолу, що сполучає два материки або материк із півостровом» [СУМ 6, 321] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Перекоп* [АТП, 264] (< *перекоп*, *перекіп* «перекопане місце, рів»); пор. утворений аналог. способом суміж. лімномім *Переко́пські озера* — група солоних озер у Красноперекопськ. р-ні Криму [ГЕУ 3, 20].
- Перемишля́ни** — місто, Львів. обл. [АТП, 288]; відоме з 1473 р. [ГЕУ 3, 20], *Перемишляны* (1981) [СЭС, 997]. Ойконім виник семант. способом від катойконіма *перемишля́ни* «вихідці з м. *Перемишля*»; м. *Перемишль* (< чол. ім'я *Перемышль* + **-ь*) згадується в д.рус. літописах під 981, 1087, 1110 рр., коли його захопив на території ляхів князь Володимир і воно було д.рус. до XIV ст. [Rospond, 309]; пор. суміж. *Перемишлянське горбогір'я* [ГЕУ 3, 21].
- Перемут** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл., на сх. від оз. Луки, з яким сполучається каналом [ГЕУ 3, 21]. Лімномім виник унаслідок онімізації незафіксованого апелютива **перемут* «замутнена водойма», утвореного безаф. способом від дієсл. *перемутіти* «зробити мутним, замутити все чи багато чого-небудь» [СУМ 6, 233] як діал. *мут* «мутъ» від *мутіти*, діал. *омут* «вир» [ЕСУМ 3, 541—542] від **омутити* «замутити, скаламутити»; пор. цього словотв. типу ГТ *перебор*, *перевал*, *переділ*, *перекат*, *перекоп*, *перелог*, *перемет*, *пересип* [Мурзаев, 432—434], похідні від відповідних преф. дієслів.
- Перері́сль** — річка, л. Ствиги п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Переросль* (1913), *Бэрэсьць*, *Берэсьць*, *Стадниця* (1953), *Переросць*, *Перерісьць* (1979) [СГУ, 416]. Гідронім виник семант. способом від апелютива *перері́сль*, *перері́ст* «місцевість з перерослими рослинами»; пор. рос. *переро́сль* «хто або що переросло якусь міру», *переро́ст* від *переростать*: хліб поліг від *переросту* [Даль 3, 79], р. *Переросля* на Поліссі [СММПЗУ 2, 185], поля *Перері́ст* і *Переро́ст* на Чернігівщині [Черепанова, 215]. Парал. назва *Берэсьць*, очевидно, мотивована волин. *берэ́ста* «ліс, у якому переважає береза» [Шульгач 2001, 12]; пор. *Берэ́стя* — ліс, де ростуть берези, з яких здирали кору (берест) [СММПЗУ 1, 41]. Гідронім *Стадниця* постав унаслідок онімізації заст. *стадні́ця* «стайня», похідного від *ста́дний* з основою апелютива *ста́до* [ЕСУМ 5, 391].
- Пересі́чна** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. 1650 р. [ГЕУ 3, 22], *Пересѣчное* (XVIII ст.) [Абдула, 111], *Пересі́чна* [Янко, 270]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. із суф. *-н(а)* та основою апелютива *пересі́ка* «переділений навпіл вирубаною лінією дерев ліс» [Аркушин 2, 186]; пор. тавр. *пересек* «перелісок» [Даль 3, 89], д.рус. мм. *Пересѣчьнѣ* у Київск. землі та в землі уличів з назвою такого самого походження [ЕСЛГНПР, 98—99].
- Перечі́н** — с-ще міськ. типу, Закарпат. обл. [АТП, 162]; засн. у XIII ст. [ГЕУ 3, 22], *Перечин* (1981) [СЭС, 999]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від д.слов. антропоніма *Переча*, відбитого в прізви. *Перечин* [Чучка, 438]; пор. оронім з відойк. означенням *Перечинська улогівина* [ГЕУ 3, 23].
- Переще́пине** — с-ще міськ. типу, Новомосковськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 87]; відоме з 1764 р. [ГЕУ 3, 23], *Перещѣпино* (1981) [СЭС, 999]. Ойконім виник як посесив на *-ине*, утворений від прізви. козака *Перещѣпи* з основою відповідного апелютива, похідного від дієсл. *перещепіти*, *перещеплювати*.
- Перея́слав-Хмельни́цький** — місто, Київ. обл. [АТП, 221]; відоме з 907 р. [ГЕУ 3, 23], д.рус. *Переѣаславль* (*Рѣськыи*), *Переаславѣ*, *Переаславль* (907), «и [ис] *Переѣаславльѣ*» (945), *Переѣаславль* (992), город *Переѣславльскыи*

(1089), «в Руськихи Переяславль» (1198), «в Переяславль, в Руськихи» (1201), *Переяславль* (993), *Пиреславль* (1146), *Переяслав-Хмельницький* (з 1943) [ЕСЛГНПР, 99—100]. Суч. назва виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Хмельницький* до істор. ойконіма *Переяслав* на честь гетьмана Богдана Хмельницького, який 1654 р. підписав угоду про возз'єднання України з Росією. Первинна назва постала як посесив на *j(ь) від чол. імені *Переяславъ* [ЕСЛГНПР, 100], в основі якого дієсл. *перейати* «перейняти» [ЕСУМ 4, 347] і продукт. антропонім. компонент *-слав*, букв. «перейнятий славою». Закономірне д.-рус. *-ль* на місці *jь після ствердіння в укр. мові губ. *-в* трансформувалося в нульовий звук; пор. *Ізяслав*, *Ярослав* та ін. Виникнення д.-рус. ойконіма могло бути пов'язаним з д.болг. *Преслав*, що є пд.слов. відповідником сх.слов. назви і могло спричинитися до появи означення *Руський*; пор. д.-рус. етронім *сѣвери* (пізн. *сіверці*), відбитий в ойконімі *Новгород-Сіверський* (див.), і назву племінного об'єднання *Саѣара*, *Savari* [Стрижак 1991, 108], яке було відоме в бас. Дунаю в VII ст. н. е. і частково мігрувало на схід аж до бас. Сер. Дніпра.

Перліна — 1) карст. порожнина (шахта) в Подільсько-Буковинській карст. обл., pobl. с. Крутилова Тернопіл. обл.; 2) геол. пам'ятка природи держ. значення, Гусятин. р-н Тернопіл. обл.; *Печера Перліна* [ГЕУ 3, 23—24]. Спелеонім виник унаслідок онімізації апелатива *перліна* за тією ознакою, що у невеликих купелях порожнини знайдено печерні *перли*. Назва пам'ятки постала способом трансонімізації суміж. спелеоніма.

Першотравенськ — 1) місто, Павлоград. м / р Дніпропетров. обл. [АТП, 76]; засн. 1954 р. [ГЕУ 3, 25], *Першотравенск* (1981) [СЭС, 1005]; 2) с-ще міськ. типу, Баранів. р-н Житомир. обл. [АТП, 130]; засн. наприкін. XIV ст., до 1934 — *Токарівка* [ГЕУ 3, 25]. Ойконіми виникли як мемор. назви за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції на основі хрононіма *Перше Травня*, можливо, через посередництво відповідного ергоніма. Істор. назва *Токарівка* постала внаслідок приєднання суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції до антропоніма *Токар* або апелатива *токар*, що називав першопоселенця-робітника, який займався обробленням твердих матеріалів способом обточування їх на верстаті; пор. відоме з XV—XVI ст. прізви. *Токарь*, *Токарев* [Веселовский, 318], з XVI ст. на Закарпатті прізви. *Токар* [Чучка, 555], з XV ст. прізви. *Токаревский* [ССУМ 2, 435].

Першотравнєве — с-ще міськ. типу: 1) Донец. обл. [АТП, 121]; засн. 1779 р., до 1946 — *Мангуш* [ГЕУ 3, 25], з 1946 до 1991 — *Першотравнєве*, з 1991 — *Мангуш* [Отин 2000, 89], *Першотравнєвое* (1981) [СЭС, 1005]; 2) Овруц. р-н Житомир. обл. [АТП, 145]; засн. 1936 р. [ГЕУ 3, 25]. Ойконіми виникли як мемор. назви внаслідок субстантивзації та онімізації складносуф. відн. прикм., похідного від назви міжнарод. свята трудящих *Перше Травня*; пор. ще 50 таких назв поселень у різних регіонах України [АТП, 696]. Істор. назву с-ща на Донеччині *Мангуш* перенесено вихідцями з крим. с. *Мангуш* (суч. *Партизанське*), які заснували поселення [Отин 2000, 89]. В основі кр.тат. *Maŋuŋ* відповідний антропонім [Бушаков, 116], зміна кінц. наголосу в якому відбулася в сх.слов. мовному середовищі Донбасу.

Петриківка — с-ще міськ. типу, Царичан. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 95]; засн. 1756 р. [ГЕУ 3, 25]. Ойконім виник унаслідок приєднання суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Петрик* (як уважають, прізви. козака-першопоселенця).

Петрівка — с-ще міськ. типу: 1) Станично-Луганськ. р-н Луган. обл. [АТП, 70]; засн. у 2-й пол. XVII ст., *Караяшник* (до 1771), *Петропавлівка* (до 1923) [ГЕУ 3, 25]; 2) Іванів. р-н Одес. обл. [АТП, 327]; засн. 1927 р. [ГЕУ 3, 25]; *Буялик* (місц.) [ТПДСО, 57]. Суч. ойконіми виникли за допомогою суф.

- івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Петро*, але на Луганщині під впливом попередньої назви *Петропавлівка*. Істор. назва *Караяшлик* в Луган. обл. тюрк. походження. Вона постала на основі тур. *jaşlyk* «вологість, дощова пора» (< *jaş* «свіжий, зелений, соковитий, вологий» + суф. *-лык*) [Радлов III/1, 250—251, 240] і прикм. *кара* «чорний, темний, поганий»; пор. алт. ГТ *карайыш* «гори, покриті лісом, чорнота» з *кара* «чорний» та *йыш* «гори, покриті лісом» [Мурзаев, 257]. Наступний ойконім *Петропавлівка* є складносуф. утворенням з іменами святих *Петра* й *Павла*, на честь яких засн. церкву й село. Парал. назва с-ща *Буялик* на Одещині перенесена переселенцями з *Великого Буялика* (тепер Благоева); опорний компонент у структурі цього ойконіма походить від тур. *buyuk* «великий» [ТПдСО, 57, 10]; пор. назву загальнозоол. заказника держ. значення *Петрівський заказник* у Комінтерн. р-ні Одес. обл. [ГЕУ 3, 25] з основою суміж. ойконіма *Петрівка* [АТП, 330].
- Петрöhe** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 248]; засн. у кін. XVII ст. [ГЕУ 3, 26], *Петрово* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Петрöhe* (1981) [СЭС, 1009]. Ойконім виник як посесив на *-ове* від чол. імені *Петрo*.
- Петровецький заказник** — ліс. заказник держ. значення, Сторожинец. р-н Чернівецьк. обл. [ГЕУ 3, 26]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від суміж. відойк. гідроніма *Петровець* або безпосередньо від опорного компонента назви с. *Верхні Петрівці* [СГУ, 419], у структурі якого відбулося накладання (фузія) суф. *-с-* на кінц. *-ц-* і вокалізація редук. *-ь* (нині нульового звука) у сильній позиції як голос. *-е*.
- Петрoвське** — місто, Краснолуцьк. м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. 1896 р., до 1920 — *Штеровський* [ГЕУ 5, 26], *Петрoвское* (1981) [СЭС, 1009]. Ойконім виник як мемор. назва внаслідок трансонімізації прізвищ відомого радян. держ. й парт. діяча *Г. І. Петровського*, можливо, через посередництво відповідного ергоніма. Істор. назва постала внаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ський*, що узгоджував ойконім з рос. *посёлок*, похідного від назви суміж. смт *Штерівка* (див.).
- Петропавлівка** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 88]; засн. наприкін. 1775 — на поч. 1776 р. [ГЕУ 3, 26], *Петропавловка* (2-а пол. XVIII ст.) [Феодосій, 584]. *Петропавловка* (1981) [СЭС, 1009]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від назви ц. Св. *Петра* й *Павла*.
- Пётрос** — 1) одна з вершин Укр. Карпат у пн.-зх. частині масиву Чорногора, в межах Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 27]; 2) гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Pitros* (1422), *Pietros* (1932), *Pietrosz* (2000) [Габорац, 278]. Ороніми виникли способом субстантивзації та онімізації рум. *pietros* «кам'янистий, скелястий» [Габорац, 278], яке проникло з д.гр. мови, де *пётрос* «камінь, скеля» (див. *Ай-Пётри*); пор. романізовану за допомогою артикля іменників чол. роду *-ул* назву сусід. гори в межах Закарпат. обл. *Петросул* [ГЕУ 3, 27].
- Печеніги** — с-ще міськ. типу, Чугуїв. р-н Харків. обл. [АТП, 456]; відоме з 1646 р. [ГЕУ 3, 27]; *Печеньга* (1676), *Печенеги*, воно ж *Ново-Білгород* (1681) (пор. суміж. р. *Старá Печеніга*) [СГУ, 526], *Печеньги* (XVIII ст.), до заснування с-ща ця територія називалася *Печенізьким полем* [Абдула, 114]; пор. д.рус. назву країни *Печеньги* (980), *Печеньгы* (1018) у Пн. Надчорномор'ї, яку заселяв однойменний народ [ЕСЛГНПР, 101]. Ойконім, очевидно, виник способом трансонімізації хороніма *Печеніги* в значенні *Печенізьке поле* (пор. синонім. назву укр. степу *Діке поле*), в основі якого етнонім *печеніг* у формі мн., що називав тюрк. племена, які мігрували в IX ст. із Заволжя в причорномор. степи і жили там до XII ст.; походження етноніма

- пов'язують з тур. *basınak* «своаяк; печеніг», д.тюрк. *beçänäk* «печеніги» [ЕСУМ 4, 364]. З огляду на зникнення печенігів з істор. арени після XI ст. та відн. пізню фіксацію ойконіма ймовірним є його походження від родо-вої назви людей на прізв. *Печеніг(а)*, яке відбилося в кількох топонімах України [Яцій, 355—356]; пор. суміж. р. *Старá Печеніга*, назва якої відома з XIX ст. [СГУ, 526], *Печенізьке водосховище* на Сіверськ. Діпці [ГЕУ 3, 28], Всеукраїнський пісенний фестиваль «*Печенізьке поле*», який проводять над вдсх. у *Печенігах*.
- Печери** — гора, смт Осмолода Рожнятів. р-ну. Івано-Франків. обл.; *Peczery* (2000) [Габорак, 278—279]. Оронім виник унаслідок онімізації ГТ *печера* в мн. «утворена діянням підземних вод або вулканічних процесів порожнина в земній корі чи в гірському масиві, що має вихід назовні» [СУМ 6, 347]; пор. *печери Карпатські, печери Кримські, печери Подільські і Буковинські* [ГЕУ 3, 28—29].
- Пивіаха** — ізольоване підвищення на пд. Придніпровської низовини, біля м. Градиська Полтав. обл. [ГЕУ 3, 29]. Оронім пов'язують з назвою напою *піво*, яке в минулому виробляли під горою, звідки її парал. назва *Пиво-Гора* та похідний ергонім *Пивогірський монастир* [Янко, 274]. У такому разі оронім виник за допомогою суф. *-их(а)* в релят. функції від апелятива *піво* або першого компонента назви *Пиво-Гора*.
- Пінья** — річка, п. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Пінья* (1972), *Пінья* (1979), «річки *Пені*» (2-а пол. XX ст.), *Пінья* (20-і рр. XX ст.), *Pinie* (30-і рр. XX ст.), *Павлівка* (1972); пор. сусід. с. *Павлове* [СГУ, 421]. Гідронім виник семант. способом від зх.укр. діал. *пеня* «затримка, перешкода», пов'язаного з діал. *пеніти* «зволікати», у якому відбулася артикуляційна зміна ненаголош. *-и-*; пор. діал. *пиніти* «заважати, перешкоджати», *пинь* «затримка, перепочинок», *пиня* «уперта людина» < псл. **peti*, **rpn* «п'ясти, пну»; розвинулося, очевидно, на основі псл. **za-pinati* «запинати, затягувати (дорогу) якимись перепонами» [ЕСУМ 4, 336, 370—371]; пор. також ж семант. типу ГТ *гребля* та відповідні мікротопоніми.
- Пирятин** — місто, Полтав. обл. [АТП, 360]; відоме з 1155 р., д.рус. *Пирятинъ*, *Пирятинъ* (1154), *Piratyn*, *Pyriatyn* (1894—1897), *Лопатино* (за пол. панування) [ЕСЛГНПР, 101—102], *Пирятин* (1981) [СЭС, 1017]. Ойконім виник як посесив на *-инъ* від д.рус. антропоніма *Пирама*, що є гіпокористикою композита **Пирогостъ*. Таким самим способом утворено парал. назву *Лопатино*, що постала за належністю поселення пол. воєводі *Лопати* [ЕСЛГНПР, 102].
- Пісьменне** — с-ще міськ. типу, Васильків. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 80]; засн. 1884 р., до 1944 — *Кільмансталь* [ГЕУ 3, 29], *Пісьменне* [Янко, 274]. Суч. ойконім виник унаслідок трансонімізації прізв. місц. землевласника *Письменного*. В основі істор. назви прізв. нім. колоніста *Кільман* [Янко, 274], до якого приєднано апелятив *сталь*, що вказує на характер виробництва в с-щі.
- Південне** — місто, Харків. р-н і обл. [АТП, 432]; засн. 1963 р. унаслідок злиття смт Комарівки (відоме з XVII ст.) та *Південного* [ГЕУ 3, 30], назву якого перейняло місто; *Південне* (1981) [СЭС, 1011]. Ойконім виник способом субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *південний* «який лежить на південь від чогось» (місто знаходиться за 18 км на пд. зх. від Харкова); пор. мотивовані такою ознакою атрибутиви в складі топонімів *Південне водосховище* в Криворіз. р-ні Дніпропетров. обл., *Південне міжпасмове зниження Криму*, *Південний берег Криму*, *Південний Буг*, *Південний перевал* в Криму [ГЕУ 3, 30—32].
- Південний Буг** — див. *Буг (Південний)*.
- Північна Червона бálка** — ландш. заказник держ. значення, на околиці м. Кривого Рогу Дніпропетров. обл. [ГЕУ 3, 35]. Назва виникла внаслідок лек-

- сикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бálка* й двома неоднорідними означеннями, з яких *червона* вказує на відповідний колір ґрунту або на занесення до *Червоної* книги України кількох рідкісних видів рослин [ГЕУ 3, 35], а інше — на *північну* сторону світу відн. м. Кривого Рога; пор. наявність такого означення в топонімах *Північний одеський мис*, *Північно-Кримська рівнина*, *Північно-Кримський канал* та ін. [ГЕУ 3, 35—38].
- Підбуж** — с-ще міськ. типу, Дрогобиц. р-н Львів. обл. [АТП, 279]; відоме з поч. XVI ст. [ГЕУ 3, 38], *Podbuż*, rus. *Pidbuż* (1887) [SGKP 8, 366]. Ойконім утворено як назву-орієнтир преф.-суф. способом за допомогою конфікса *під-...-їь* від основи гідроніма *Буж* (див.), що називає потік у сусід. р-ні.
- Підволочійськ** — с-ще міськ. типу, Тернопіл. обл. [АТП, 424]; відоме з 1463 р. [ГЕУ 3, 38], за ін. свідченнями — із XVII ст.; *Podwołoczyska* (1887) [SGKP 8, 480], *Волочище*, *Підволочисься* [Янко, 275], *Підволочиське* [ЕУ 6, 2077], *Подволочіск* (1981) [СЭС, 1031]. Ойконім виник як назва-орієнтир за допомогою преф. *Під-* у простор. значенні від назви суміж. м. *Волочійськ* (див.), що лежить по ін. бік р. Збруча в Хмельниць. обл. Варіанти *Підволочиське*, *Підволочисься* зумовлені узгодженням ойконіма з номенкл. іменем *село* або *поселення*. Парал. заст. назва *Волочище* вказувала на місце, де раніше був *волок*, *волока* [СУМ 1, 729].
- Підгайці** — місто, Бережан. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 412]; відоме з 1463 р. [ГЕУ 3, 39], *Podhajce* (1887) [SGKP 8, 384], *Подгайцы* (1981) [СЭС, 1031]. Ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей *підгайці* «ті, що живуть або жили *під гаєм*»; пор. ще 5 нп *Підгайці* в Зх. Україні та на Кіровоградщині [АТП, 698].
- Підгородна** — с-ще міськ. типу, Первомайськ. р-н Миколаїв. обл. [АТП, 316]; засн. у XIX ст. [ГЕУ 3, 39]; *Подгородная* (1855), розм. *Підгородня* [Лобода, 182]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жің. роду преф.-суф. відн. прикм. *підгородний*, діал. *підгородній* «приміський» за основою заст. розм. *город* «місто» [ЕСУМ 1, 570—571] (с-ще лежить пobl. м. Первомайська); пор. м. *Підгородне* в Дніпропетров. р-ні та обл. [АТП, 82], яке засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 39] з назвою, що виникла аналог. способом від форми сер. роду прикм. *підгородний*.
- Підкам'янь** — с-ще міськ. типу, Бродів. р-н Львів. обл. [АТП, 275]; відоме з 1441 р. [ГЕУ 3, 40], *Podkamień*, rus. *Pidkamień* (1887) [SGKP 8, 402]. Ойконім виник як назва-орієнтир з преф. *Під-* у простор. значенні від ГТ *камінь* «тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків; окремих шматок, брила такої гірської породи» [СУМ 4, 83] (с-ще засн. на кургані під монолітною кам'яною брилою).
- Підпула** — гірська вершина у пн.-зх. частині хребта Свидовець, у межах Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 40]. Оронім виник як назва-орієнтир з преф. *Під-* у простор. значенні від назви г. *Пула*, в основі якої апелював *пула* «така, що виступає (височіє) над іншим ландшафтом», гуц. «те, що має випуклу, об'ємну форму» [Габорац, 315].
- Пікуї** — ландш. заказник держ. значення, Турк. р-н Львів. обл. [ГЕУ 3, 41]. Назва має затемнену етимологію. Очевидно, вона спорід. з ін. карпат. топонімами, зокрема з оронімами *Пікуль*, основу яких пов'язують з відбитим у ром. мовах нар.лат. **picculeus*, похідним від **picc-* «вершина гори», звідки ГТ *пик* «гостра вершина гори», або з рум. *piclă* «болото», *picul* «капелька, крапелька, крихітка»; пор. варіант назви г. *Пікуль* у формі *Pikuj* (1939), *Pikul*, *Pikowa* або *Pikuj* (1887) [Габорац, 286]. Два останні варіанти ороніма співвідносяться як різномовні: укр. *Pikowa* (< *пикова* «яка має форму або належить до *пiku*») і ром. *Pikuj*, у структурі якого артикль *-(л)уй* виконує аналог. атрибутив.-посес. функцію і перетягує на себе наголос із твірної основи.

- Пікун** — гора, сс. Зелена, Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Piekun* (1887), *Пекун* (1912), *Pikun* (1935) [Габорака, 286]. Пояснення ороніма як посесива на *-jь від антропоніма *Пікун* або як семант. утворення від апелятива *пекун* «чорт» [Габорака, 286] непереконливі. Імовірнішим є походження назви від діал. *пikун* «вид горщика для запікання» (< *пекти*) [ЕСУМ 4, 329] за подібністю гори до відповідного посуду; пор. прикарп. ороніми *Котел*, *Макітрі* [Габорака, 191, 223]. Перенесення наголосу з суф. -ун на твірну основу зумовлено пол. впливом.
- Піонерка** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Заставн. р-н Чернівецьк. обл.; *Печера Піонерка* [ГЕУ 3, 41]. Назва виникла внаслідок трансонімізації суміж. спелеоніма, утвореного за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від істор. *піонер* «член масової дитячої комуністичної організації» [СУМ 6, 537] або від похідного прикм. *піонерський*.
- Піп-Іван** — 1) найвища вершина (1936 м.) Мармароськ. масиву на кордоні України (Закарпат. обл.) і Румунії [ГЕУ 3, 41]; *Мармароський Піп-Іван* [Габорака, 287]; 2) гора (2028,5 м.), сс. Дземброня, Зелена Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Піп Іван* (1899), *Rop Iwan* (1932), *Rorivan* (1950), *Піп-Іван* (1998), *Попіван* (2003), *Чорна Гора*, *Чорногора*; 3) *Рахівський Піп-Іван*, Рахів. р-н Закарпат. обл. [Габорака, 287]. Ороніми у формі *Піп-Іван* не мають переконливого етимол. пояснення. Ці назви одних з найвищих в Україні гір фіксуються досить пізно і без таких варіантів, які б давали формальні підстави вбачати їхнє походження поза зв'язком з апелятивом *пip* у діал. значенні «триніжка, стовп; кладка з 5—7 снопів жита чи пшениці» [СБГ, 423] (пор. *поставити на попа*) або літ. «священник» та чол. іменем *Іван*. Сполучення зазнач. слів відбулося чи то за зовнішньою подібністю об'єктів до копиці снопів у формі кладки-попа, чи то за сакр. мотивами християн. антропоніма; пор. поширені в Криму топоніми гр. походження *Ай-Андрі*, букв. «св. Андрій», *Ай-Ван*, *Ай-ян*, букв. «св. Іван», *Ай-Тодор*, букв. «св. Теодор» [Білецький, 41], які виникали у зв'язку із спорудженням на відповідних об'єктах церков або монастирів на честь християн. святих (див. *Ай-Петрі*). Водночас найвищі гори Укр. Карпат на межі з Румунією не могли не мати давніших дослов. ВН, з-поміж яких, можливо, була така, що трансформована українцями в суч. *Піп-Іван*. До ймовірно втрачених твірних оронімів волос. (сх.ром.) походження належить поширений у Румунії топонім *Rorina* з основою апелятива *rorinā* «вершина, більш висока від інших підвищень в одній місцевості; горган нерівний» [Jordan, 528], який міг зазнати народноетимол. перетворення в укр. мовн. середовищі на структур. бл. *Піп-Іван*, місц. *Попіван*, написання якого разом у такому разі є не випадковим. Означення *Мармароський* і *Рахівський* у парал. складених назвах указують на відношення гір відповідно до *Мармароського масиву* в Сх. Карпатах і до нп *Рахів* Закарпат. обл. Парал. назва прикарп. гори *Чорна Гора*, *Чорногора* має прозору етимологію, пов'язану з відповідним кольором вершини та супровідним уявленням про чорне як «нечисте, темне, зле», що має язичн. витоки.
- Пір'є** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Пір'є* (2004) [Габорака, 288]. Оронім пояснюють як утворення від назви суміж. полон. *Піріє* з основою рум. *riřiu* «потік» [Габорака, 289]; пор. поширені в Пд.-Зх. Україні гідроніми з компонентом *Пир'єул* [СГУ, 421—422], в основі яких сх.ром. *pěřu*, *pyřu* «потік» [Карпенко, 163]. Назва гори *Пір'є* зазнала асоціат. впливу з боку укр. апелятива *пир'я*, що позначилося на зміні наголосу в основі ороніма та роздільній вимові її другого складу.
- Пісківка** — 1) с-ще міськ. типу, Бородян. р-н Київ. обл. [АТП, 211]; засн. наприкін. XVI — на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 42]; 2) річка, п. Тетерева п. Дніпра в тому ж р-ні; *Пясочна* (1892), *Пясковка*, *Песковка* (1864), *Песчанка* (1900) [СГУ, 425]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма,

який постав за допомогою суф. *-івк(a)* в релят. функції від апелятива *пісок*, що вказує на особливості дна річки та ґрунту на її узбережжі. Істор. варіанти *Пясочна*, *Пясковка* виявляють ознаки пол.мовн. впливу на вимову основи, де вжито *-'a-* на місці етимол. *-ě*.

Пісочин — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; відоме з 1732 р. [ГЕУ 3, 42], *Пъсочинъ* [Абдула, 116], *Песочин* (1981) [СЭС, 1005]. Ойконім пояснюють як семант. утворення від незафіксованої назви р. *Писочна* [Абдула, 116; Янко, 276], однак його структура має ін. природу. Суч. форма ойконіма пов'язана з коротким д.рус. прикм. чол. роду *пъсочынъ* «пісочний» (про ґрунт, берег тощо), відбитим у назві д.рус. міст («три грады, *Песочень* и Прилукъ»; 1092) [ЕСЛГНПР, 113], у структурі якого на місці редук. *-ь* у сильній позиції постав голос. повного утворення *-е-*, що з часом під впливом продукт. посесивів на *-ин-* перетворився на *-и-* (пор. у цьому ж р-ні тогочасний відантроп. ойконім *Люботин*). Можливо назва *Пісочин* сформувалася у зв'язку з одним з д.рус. нп *Песочень* / *Пъсоченьъ*, які воювали з половцями [ЕСЛГНПР, 113—114]; пор. ще 2 ойконіми *Писочин* у Вінниц. та Харків. обл. і 4 у формі *Писочне* [АТП, 700], які узгоджуються з відповідними номенкл. іменами *градъ*, *посёлок* і *село*, *поселення*.

Пісочне озеро — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 42]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опором ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. *пісочний* «стос. до *пісок*»; пор. гідроніми *Пісочна*, *Пищана*, *Пищаний* [СГУ, 426—427].

Пістинька — річка, п. Пруту п. Дунаю; поч. біля с. *Пистинь* Косів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Piestnia*, *Pyestina* (1416), «от(ъ) *Пѣстинъ*» (1907), *Пѣстинка* (XVII ст.), *Pistyńka* (1787), *Piestynia*, *Pistynia*, *Pistyn'ka*, *Kosmacka* (1950), *Пистынъка*, *Пістынъка* (1957), *Пистынька* (1965) [СГУ, 426]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят.-демін. функції від первинного *Pyestina* або відповідної назви села, через яке протікає річка. Істор. назва р. *Piestnia*, *Pyestina* (поч. XV ст.) тотожна найдавнішій фіксації ойконіма *Pyestina* (1375) [Габорак 2011, 412], у зв'язку з чим постає питання про напрям мотивації онімів і внутрішню форму твірного слова. М. Л. Худаш уважав первинним ойконім, що виник як посесив на *-ин(a)* від антропоніма **Пѣста*, похідного від *Пѣстъ* з **Пѣстиславъ*, **Пестимиръ* тощо, а С. Грабець, як і Н. Драган, визнавав вихідним гідронім, в основі якого рум. *pește* «риба», що має пд.слов. витоки (огляд цих версій див. у [Габорак, 413]). Якщо ойконім є первинним, то імовірнішим видається його утворення як посесива на *-ина* від поширеного в зх.сл. мовах міфонема та антропоніма *Piasta*, *Piesta* з основою апелятива *piasta* «частина колеса у возі» або дієсл. *piastować* «пестити» [Rymut 2, 228]. У разі виникнення ойконіма шляхом трансонімізації назви річки остання могла постати від утраченого апелятива **пѣстина*, **ністина* з геогр. значенням «водойма, в якій сходяться водостоки» або за допомогою суф. *-ина* в гідронім. функції від збереженого в суміж. мовах апелятива **пѣста*, **ніста* з аналог. семантикою; пор. пол. *piasta* «внутрішня частина колеса у візку, в якій знаходиться вісь і сходяться спиці», чес. *píst*, *písta* «тс.; товкач», рос. *пест* «товкач, штопор» з основою псл. **pěsta* / **pěstъ* / **pěsto* «товкач, ступа; внутрішня частина колеса», спорід. з лит. *piesta*, діал. *piestas* «товкач, ступа», лтс. *piesta* / *piests* «дерев'яний посуд, ступа» (< i.e. **peis-* «товкти, молоти, дробити») [Boryś, 425]. На імовірність такої твірної ознаки вказує парал. найдавніший варіант гідроніма *Piestnia* у формі відн. прикм. на *-ня*, утворення якого неможливе від антропоніма, а також гідроніми *Стуна*, *Стуни*, *Ступка*, *Ступна*, *Ступниця* [СГУ, 538], мотивовані синонім. ГТ; пор. укр. діал. *ступ* «місце, до якого доходить річка при розливі», *стуна* «водна поверхня посеред болотної твані» [Черепанова 1984, 212], назву р. *Ступна* в бас. Сави [Железняк, 34]. Парал. назву р. *Kosmacka*

утворено способом субстантивациі та онімізації відн. прикм. на *-ська / -цька* з основою суміж. ойконіма *Космач*; пор. *Космацька* с / р у Косів. р-ні Івано-Франків. обл. [АТП, 196].

Піщаний мис — мис на пн. Бакальської коси, у Каркінітській зат. Чорн. моря, в межах Криму [ГЕУ 3, 43]. Інсулонім постає унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *мис* «частина суходолу, яка гострим кутом врізається у водний простір (море, озеро, річку і т. ін.)» [СУМ 4, 716] й означенням у формі відн. прикм. *піщаний* «який складається з піску; який містить багато піску» [СУМ 6, 553].

Піщанка — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 26]; відоме з 1734 р., до 1784 — *Піщана* [ГЕУ 3, 43]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від істор. назви пос. *Піщана*, що постала внаслідок субстантивациі та онімізації форми жіп. роду відн. прикм. *піщаний* (див. *Піщаний мис*), яка зумовлена узгодженням з номенкл. іменем або *весь* «село» (заст.), або *земля, місцевість, річка* тощо.

Плав — річка, п. Ствиги п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Плавъ* (1913) [СГУ, 427]. Гідронім виник унаслідок онімізації поліс. ГТ *плав* «трясовина, грузьке місце на болоті» [Лисенко, 161], «місце в озері, де рухається вода», «грузьке болото, де трясеться, колишеться земля» та ін. [Данилюк, 72], що має псл. походження [Шульгач 1993, 58—59]; пор. спорід. назви *Плава* (2), *Плаве*, *Плавна*, *Плавок*, *Плавуць* [СГУ, 427], які в ін. регіонах можуть відбивати ширше значення твірного аеплятива *плав* — те саме, що потік; сміття, різні предмети, що пливають по річці суцільним потоком (звичайно під час повені); невеликі мулувато-торф'янисті плавучі утворення з коренів і стебел очерету, рогозу, вкриті рослинами; ділянка трясовини, де під шаром рослинності є вода [СУМ 6, 554], гідроніми *Plav*, *Plava* і под. у пд.слов. мовах [Гліаді, 268].

Пляка — мис на Пд. бер. Криму, на пн. сх. від смт Фрунзенського [ГЕУ 3, 44]. Інсулонім виник унаслідок онімізації н.гр. *п'ляка* «кам'яна плита», відбитого в крим. топонімії та в назвах мисів *Пляка* на о-вах Лемкос і Кріт [Бушаков, 71].

Плакуча Скеля — ландш. заказник держ. значення, Сімферопіл. р-н у Криму [ГЕУ 3, 44]. Назва виникла внаслідок образного переосмислення та онімізації словосп. з опорним ГТ *скеля* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] й означенням у формі жіп. роду *плакучий* «наповнений сльозами, заплаканий (про очі)» [СУМ 6, 560], ужитому в перен. значенні (про скелю); пор. характеристику заказника: «У нижній частині скелястого схилу спостерігаються виходи ґрунтових вод у вигляді невеликих струмочків та джерел» [ГЕУ 3, 44], що нагадують потік сліз по обличчю.

Планерське — с-ще міськ. типу, суч. *Коктебель* (див.) у Криму. Ойконім *Планерське* функціонував замість істор. назви *Коктебель* з 1944 до 1992 р. і виник унаслідок субстантивациі та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *планерський* «стос. до *планерізм*»; пор. наявність у с-щі музею *планеризму* як свідчення розвитку теорії та практики керування планерами.

Плетений Ташлік — річка, п. *Чорного Ташлика* л. Синюхи л. Пд. Бугу; *Плетеный Ташлык* (1917), *Плетеновка* (1890); пор. с. *Плетений Ташлик* Маловиск. р-ну Кіровоград. обл. [СГУ, 428]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Плетений* у значенні «звистий» до назви тюрк. походження *Ташлік*, яка стосується кількох суміж. річок. В основі опорного компонента ГТ *таш* «камінь; скеля; нерідко підвищення, гора» [Мурзаев, 547] і суф. *-лик* у релят. функції; пор. понад 10 назв річок з компонентом *Ташлик* або його основою в Центр. Україні, частина з яких має означення *Гнилий, Сухий, Чорний* та ін. [Лучик 1999, 51], гідроніми

Плетена, Плетена Криниця, Плетений, Плетеніха, Плетеніха-Набокова [СГУ, 428].

Плехівський заказник — гідрол. заказник держ. значення, Оржиц. р-н Полтав. обл. [ГЕУ 3, 47]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Плехів* [АТП, 360].

Плоска, Плоский — балки, потоки, річки, а також компоненти в структурі складених гідронімів [СГУ, 429—430], гори [Габорах, 292—293], ойконіми *Плоска, Плоске* [АТП, 700] в різних регіонах України. Назви походять від відповідних форм прикм. *плоский* «який не має помітного схилу (про берег, дах і т. ін.); пологий» [СУМ 6, 591].

Плотноця — ландш. заказник держ. значення, Олевськ. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 3, 48]. Назва виникла внаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Плотниця* [СГУ, 431], який постав способом онімізації псл. **plotnica* «плинне неглибоке місце», що походить від прикм. **plotnъ* «плинний» з основою псл. **plъt-* / **plot-* «те, що пливе», яке пов'язується з **plyti* «плисти»; пор. утворене в цьому гнізді діал. *плотниця* «плітка, плотва; діал. краснопірка» [ЕСУМ 4, 449—450], хорв. гідронім *Plitvica, plitvica* «неглибоке місце» < *plitve* «неглибокий» < **plytvъ* — прикметник до псл. **plyti* «текти» [Гладі, 269], що є відповідником укр. *Плотноця*.

Пляшівка — річка, п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра; *Пляшевка, Пляшовка, Пляшовка* (1913), *Plaszowa* (1886), *Пляшувка, Плашувка* (1953), «при р'чкѣ *Пляшевкѣ* (1889); пор. кол. с. *Пляшева* (витік), нп *Пляшева* (гирло), с. *Пляшівка* Червоноармійськ. р-н Рівн. обл., *Пляшовка* (1570), *Плашовка* (1629) [СГУ, 431]. Гідронім постав унаслідок трансонімізації суміж. ойконіма *Пляшовка*, утвореного за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від істор. назви р. *Plaszowa* і с. *Пляшевъ* (1545), що є посесивом на *-евъ* від антропоніма *Пляш / Пlesh, Plesz* (1376) < *plesz* «лисіна» [Пура, 64—65].

Пнів'є — 1) гора, сс. Буркут і Голошина Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Пнев'є, Pnewie* (1882), *Пніве* (1899), *Pniwie* (1950), *Пнів'є* (1998); 2) полонинський вододільний хребет, там само; *Пневе* [Габорах, 293]. Оронім виник унаслідок онімізації місц. ГТ *пнів'є* «місце, де багато пнів; зруб» [Габорах, 293], а назва хребта — способом трансонімізації суміж. ороніма.

Побузьке — с-ще міськ. типу, Голованівськ. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 236]; засн. 1959 р. [ГЕУ 3, 49]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. преф.-суф. прикм. з конфіксом *по-...ське*, похідного від гідроніма *Буг* (Південний); пор. утворений аналог. способом істор. хоронім *Побужжя*, рос. *Побужье*, що у XIII—XVI ст. був офіц. назвою території у верх. і сер. частині Пд. Бугу, пізн. — *Брацлавщина* [СЭС, 1029].

Повчанська височина — найвища частина Волинської височини на межиріччі Стиру та Ікви, у межах Рівн. обл. [ГЕУ 3, 50]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *височина* «підвищена частина суходолу (від 200 до 600 м), що має подекуди рівну, а частіше хвилясту поверхню, розчленовану долинами, балками, ярами» [СУМ 1, 496] й означенням у формі відн. прикм. на *-анська* з основою ойконіма *Повча* [АТП, 374] < д.рус. *пѣльч* «полковий» або прізви *Повч* [Чучка, 457].

Поганець — гора, сс. Осмолода Рожнятів. р-ну, Мислівка Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Роһанес* (1932), *Поганець* (2003) [Габорах, 294]. Оронім виник унаслідок онімізації апелатива *поганець* з основою прикм. *поганий* «який викликає негативну оцінку; неприємний своїми якостями, властивостями» [СУМ 6, 701]; пор. ороніми *Погане місце, Поганеска* [Габорах, 294], гідроніми *Погана, Погана Звораина, Поганій, Поганка* [СГУ, 432] і відсутність таких назв в ойконімії.

- Погар** — численні гори, височини (48) в Прикарпатті [Габорак, 294—296]. Ороніми виникли внаслідок онімізації ГТ *pógar* «місце, де була пожежа; згарище» [СУМ 6, 705], прикарп. *погар* «викорчуване місце, де залишили дерева з гіллям сохнути, а потім їх спалювали», поліс. «випалене місце в лісі» [Данилюк, 74]; пор. гг. *Погарéць*, *Погар'є*, *Погаріще*, *Погарі* (8), *Погарók*, *Погарці* [Габорак, 296—297], нп *Погар* на Львівщині та Івано-Франківщині [АТП, 701], гідроніми *Пóгар* (2) на Закарпатті [СГУ, 432].
- Погребіще** — місто, Вінниц. обл.; виникло на місці відомого з XII ст. м. *Рокитня* [ГЕУ 3, 51], суч. назва згадується з 1570 р. [Янко, 278], *Погребіще* (1981) [СЭС, 1030]. Ойконім утворено способом онімізації втраченого апелятива *погребіще* «місце, де були погребі (землянки)»; пор. імовірно спорід. діал. *погребіца* «загорода для худоби; обора» і г. *Погрébич* [Габорак, 298]. Істор. назва постала за допомогою суф. *-н(я)* в топонім. функції від *рокі́та* «народна назва деяких видів верби, вербових кущів» [СУМ 8, 874].
- Поділля** — істор.-геогр. обл., що займала бас. Пд. Бугу й лівобережну частину бас. Дніпра; уперше згадується в документах із сер. XIV ст., до сер. XIV ст. — *Пониззя* [ГЕУ 3, 52]. Хоронім виник унаслідок онімізації ГТ *поді́лля* «низовинна місцевість; долина» [СУМ 6, 746], утвореного за допомогою суф. *-je* в топогр. функції від апелятива *поді́л* «низько розташована місцевість; низовина» [СУМ 6, 746]; пор. хоронім *Поділ* у *Києві*, д.рус. *Подольє* [ЕСЛГНПР, 103], *Подільська бучі́на*, *Подільська височина́*, *Подільсько-Буковинська карстова область* та ін. [ГЕУ 3, 52—53], топоніми *Podol* в ін. слов. країнах [Никонов, 335]. Попередня назва території *Пониззя* постала семант. способом від ГТ *пони́ззя* «місцевість уздовж нижньої течії річки» [СУМ 7, 161], «місцевість уздовж низини», утвореного за допомогою конфікса *по...-je* від ГТ *ни́з* «низька місцевість; низина», «нижня течія річки, а також прилегла до неї територія» [СУМ 5, 410].
- Пожежéвська** — гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Пожежеська*, *Пожіжеска* (1863), *Pożyżewska* (1935) [Габорак, 299]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-евська*, похідного від назви суміж. г. *Пожéж*, в основі якої місц. *пожеж* «пожежа; випалене пожежою місце» [Габорак, 299]; пор. спорід. назву г. *Пожижевська* та суміж. відрогу *Пожижéвська полоні́на* на хр. Чорногора в межах Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 54].
- Пожератúльський заказник** — орніт. заказник держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 53]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ороніма рум. походження *Пожерéтул* (< *rojărit* «палений») [Габорак, 299].
- Пóжня** — річка, пр. Ворсклиці п. Ворскли л. Дніпра; пор. с. *Пожня* Великописарів. р-ну Сум. обл. [СГУ, 433]. Гідронім постав унаслідок онімізації поліс. *пóжня* «луг, сіножать, заплавні луки», «луг, сінокісна ділянка», ст.укр. *пожня* «сіножать у лісі» (< д.рус. *пожнь* «луг, покіс») [Іваненко, 159]. Суміж. ойконім виник способом трансонімізації гідроніма.
- Покоті́лівка** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1920 р. [ГЕУ 3, 54]; *Покоті́ловка* [СЭС, 1036], за ін. свідченнями — 1818 р.; в основі ойконіма прізви. кошового атамана *К. Покоти́ла* [Янко, 280]; пор. сс. *Покотилівка* та *Покотилове* в Полтав. і Кіровоград. обл. [АТП, 702].
- Покрóвське** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 89]; засн. 1760 р. [ГЕУ 3, 54], сл. *Покровская* (2-а пол. XVIII ст.) [Феодосій, 994], кол. *Мечетна* [Янко, 280]. Суч. ойконім постав унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ське*, похідного від відповідного компонента назви ц. *Св. Покрови*, або *Покрови Богородиці*. Кол. назва *Мечетна* також

- має сакр. походження й мотивована прикм. *мечётна* (< *мечеть* «молитовний дім у мусульман») [СУМ 4, 697]; пор. сс. *Покровське* (10), *Покровка* (21) і *Мечетка*, *Мечетне* перев. на пд. та сх. України [АТП, 670, 702].
- Покуття** — істор.-геогр. обл. України на пд. сх. суч. Івано-Франків. обл. між Дністром та Черемошем; у джерелах XVII—XVIII ст. територію називали «*кутом*» *Галичини* [ГЕУ 3, 55]; *Покутее* (1395) [ССУМ 2, 180]. Хоронім виник унаслідок онімізації преф.-суф. ГТ *покуття* «місцевість по обидва боки *кута*, утвореного злиттям двох річок»; пор. ГТ *покут* «мис, коса при злитті двох річок» [Мурзаев, 446], укр. *покуття* «куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього» [СУМ 7, 57], буков. *покутянин* «людина, яка живе на тому ж кутку села, що і мовець» [СБГ, 442], ст.укр. *покутьскии*, *покутскы* (1411) — про землю в межах *Покуття* [ССУМ 2, 180], *Покутське низькогір'я*, *Покутсько-Буковїнські Карпати* [ГЕУ 3, 54] (див. *Кути*, *Інгу́л*, *Орі́ль*, *Буджа́к*).
- По́лічна** — річка, п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Полишня* (1913), *Полична* (1979), *Польшня* (1953) [СГУ, 434]. Гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. із суф. *-н(a)*, похідного від ГТ *полиця* «відносно низовинні береги річки» [Мурзаев, 179] з основою псл. **polъ* «широкий, плоский, порожній, неродючий», **polje* «відкрите місце, простір; рівнина, поле» [ЕСУМ 4, 489—490, 486—487]; пор. поліс. с. *Полиці*, *старополиця* «пісна, неродюча земля», рос. діал. *заполиця* «занедбане поле біля села», серб., хорв. діал. *полиця* «вузька тераса» [Шульгач 2001, 111].
- По́лісся** — істор.-етногр. територія в межах пн. частини України, пд. Білорусі й частково Росії (бас. Дніпра, Прип'яті та Десни) [ГЕУ 3, 56]; д.рус. *По́льсьє* (1274); пор. сс. *Полесьє* (6) в Білорусі [ЕСЛГНПР, 107], *По́лісся* (2) на Чернігівщині [АТП, 702]. Хоронім виник унаслідок онімізації преф.-суф. ГТ *полісся* «низька лісиста місцевість», діал. «підвищення, поросле лісом», утвореного за допомогою конфікса «*по...-je*» від апелятива *ліс* (< псл. *lěsz* «простір, порослий деревами, особливо листяними») [ЕСУМ 3, 266]; пор. ойконіми *Поліське* (9) [АТП, 702], з яких смт *Поліське* мало істор. назву *Хабне* [ГЕУ 3, 58], утворену способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. **хабний* «поганий; зарослий чагарником» (пор. *хабнік* «низький чагарник» [ЕСУМ 6, 146]), назви *Поліська низовина*, *Поліський заказник* [ГЕУ 3, 57—58], а також утворені преф.-суф. способом д.рус. *Побожье*, *Подесьньє*, *Понизье*, *Поржье*, *Посълье*, *Посемье* [ЕСЛГНПР, 102—109].
- Полко́вниця** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Чернігів. р-н і обл. [ГЕУ 3, 59]. Лімнонім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Полко́вниця* л. рук. Угору л. Десни л. Дніпра [СГУ, 435], утвореної за допомогою суф. *-(н)иця* в гідронім. функції від прикм. основи *полков-*, що походить від д.рус. *пѣлкѣ* «військо; загін, підрозділ війська, полк; народ; частина; зібрання тощо» [ЕСУМ 4, 495]. Очевидно, в назві відбилосся значення спорід. рос. діал. *полкаты* «ганятися, вештатися», «гасати», поліс. ГТ *пелька* «яма в болоті; яма, наповнена водою» та ін., що належать до псл. гнізда **palk-* < **pel-* / **pol-* «штовхати, коливати, махати»; пор. гідроніми *Полква*, *Повчанка*, *Повч* та його варіант *Пелчанка*, рос. *Полчина*, *Полчица*, пол. *Polsz*, *Pełcza* [Карп., 164—169]. Деякі дослідники пов'язують укр. *Полква* з пол. *Poltwa* / *Peltwa*, що має архаїч. основу **pelt-* / **plt-* з невизначеною семантикою [Babik, 218—219].
- Поло́ги** — місто, Запоріж. обл. [АТП, 180]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 3, 60], *Поло́ги* (1981) [СЭС, 1044]. Ойконім виник унаслідок онімізації ГТ *поло́ги* «стєпова рівнина, низовина, що полого, поступово спускається до берега річки» [СУМ 7, 90]; пор. *пóліг* «низьке місце біля річки; покіс», *полог*

«сінокіс» [ЕСУМ 3, 212], нп *Пологи* (8) [АТП, 702], р. *Пологі* в Житомир. обл., топоніми *Пблог*, *Пблоги* в пд.слов. мовах [Никонов, 336].

Полоніна-Руна — гірський масив у пд.зх. частині Укр. Карпат, у межах Закарпат. обл.; *Рівна Полонина* [ГЕУ 3, 60]. Оронім має прозору етимологію першого компонента, похідного від ГТ *полоніна* «безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокосу» [СУМ 7, 94], і затемнену етимологію компонента *Руна*. Очевидно, він виник семант. способом від апелятива *руна* в мн. «молоді густі сходи посівів, вруна; густа, буйна зелень» [СУМ 8, 909], який ще в псл. мові постав унаслідок перенесення на молоду густу рослинність назви **гипо* «густа вовна овець» [ЕСУМ 5, 143]. У такому разі оронім утворено складанням двох онімизованих апелятивів, що вказують на актуальні ознаки гірського масиву. З огляду на парал. назву *Рівна Полонина* компонент *Руна* міг сформуватися в діал. або іншомовному середовищі на основі прикм. *рówna* «рівна», у структурі якого через стадію *równy* (пор. пол. *gówny*) відбулася абсорбція [e], що в кінці складу вимовляється як [y̯]; пор. аналог. наслідок у в.луж. *гипу* «рівний» [ЕСУМ 5, 87], оронім *Полонінський хребет*, що називає ряд гір з масивом *Полоніна-Руна* включно [ГЕУ 3, 60—61].

Полонка — річки: 1) пр. Трістця п. Жерева л. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Ролопка* (1893); 2) п. Черногузки л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Тыква* (1913), *Ленцеровка* (1953), *Полона*, *Полонная*, *Полонка* (1609); пор. с. *Полонка* Луцьк. р-ну Волин. обл. [СГУ, 435]; як л. Стиру *Полонка* (1149) [ЕСЛГНПР, 106]; 3) с. Бондарі Чорнух. р-ну Полтав. обл.; *Полонка* (1700), *Полонный* (1786) [СГУ, 435]. Суч. гідроніми виникли за допомогою суф. -*к(а)* в релят. функції від субстант. форми *Полон(н)ая* з основою відн. прикм. *полон(н)ий* або безпосередньо від поліс. *полонь* «чисте, вільне від випасу або сінокосу місце» [Шульгач 2001, 112], *полонь* «рівнинна місцевість» [Данилюк, 75], *полоня* «відкритий простір, який не поріс деревами і кущами» [ЕСЛГНПР, 106]. Імовірним є семант. утворення першого і третього гідронімів від спорід. ГТ *полонка* «отвір у кризі на водоймі» з основою псл. **poln* < **polъ* «відкритий порожній» [ЕСУМ 4, 500]. Парал. назва р. *Тыква* в бас. Стиру постала семант. способом від діал. *тиква* «посуд для молока», що розвинуло геогр. значення «водойма, подібна до посуду для молока (тикви)»; пор. гідроніми *Макітра*, *Макітри*, *Макортет*, *Каструля*, *Бадья* [Лучик, 47—48, 163—164] (див. *Тікич*). Ще одна назва цієї р. *Ленцеровка* походить від нім. прізви. *Ленцер*, поширеного в пол. мові [Румут 2, 15], до якого приєднано суф. -*івк(а)* / -*овк(а)* в релят.-посес. функції. Можливе ойконім. посередництво у формуванні гідроніма.

Полонне — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 488]; д.рус. *Пол(о)нныи*, «к *Полному*» (1169), «къ *Полоному*» (1172), *Полонны* (1195), «ис *Полоного*» (1196), «во *Полономь*» (1234), *Полоное* (1196) [ЕСЛГНПР, 107], *Полонное* (1366), *Ролоппе* (1494), *Ролоппаја* (1529), *Ролопе* (1630), *Полонне* (1926) [Торч.-Торч., 376]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімизациі відн. прикм. із суф. -*н* з основою ГТ *полоня* «відкритий простір, який не поріс деревами і кущами» [ЕСЛГНПР, 107]. Морфол. варіанти зумовлені їхнім урешадженням з апелятивами *градъ* (*городъ*), *село*, *весь* (див. *Полонка*).

Полтава — місто, Полтав. обл. [АТП, 340]; д.рус. *Л(ъ)тава*, «оу *Лтавы*» (1174), «розкол *волтавы*» [ЕСЛГНПР, 83], суч. назва згадується з 1618 р. [Никонов, 337]. Ойконім виник, очевидно, як назва-орієнтир унаслідок приєднання преф. *По-* до втраченого гідроніма **Лътава*, яким могла бути літоп. назва: «Игорь же... переѣха Върсколь оу *Лтавы*»; пор. чес. *Litava*, луж. *Woltawa* з протет. *w-* [Babik, 55]. Походження гідроніма *Лътава* пояснюють як давнє утворення з архаїч. формантом -*ава* від балто-слов.-

- герм. **lüt*- на позначення заболоченості; пор. лат. *lütum* «болото, грязь, гуща, глина», *liutynas* «калюжа», д.рус. пос. *Лутави* на р. *Лутавиці* в Чернігівськ. землі, сіножать *Лутупе* в Жамойтськ. землі [ЕСЛГНПР, 83], руч. *Полтавка* в м. *Полтава*, б., руч. і с. *Полтавка* в Донец. обл. [СГУ, 435].
- Полтва** — річка: 1) л. Зх. Бугу п. Вісли (1969); *Péltiv* (1957), *Peltew*, *Pelty*, *Poltwa* (1965), «на *Polthwi*» (1564—1565); пор. с. *Полтва* Буськ. р-ну Львів. обл.; 2) п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Poltwa* (1887), *Полква* (1913), *Поква* (1888—1903), «на русі *Poltwi*» (1887) [СГУ, 436]. Гідроніми належать до архаїч. утворень із суф. *-v(a)* від основи **pelt-* / **pəlt-* з невизначеною семантикою [Vabik, 218—219]. О. П. Карпенко схильна пов'язувати варіанти *Полква*, *Полтва* з псл. **pəlk-*, **pəlt*, що мають різні розширювачі основи **pel-* / **pol-* «штовхати, колихати, махати» [Карп., 168—169] (див. *Полківниця*).
- Полузир'я** — річка, п. Ворскли л. Дніпра; *Polazar* (1931), *Полузерьє* (1848), *Poluzar* (1913); пор. с. *Полузир'я* Новосанжар. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 436]. Гідронім має затемнену етимологію. О. С. Стрижак пояснює його лише як назву, що характеризує непроточну водойму [Стрижак, 16]. Очевидно, вона виникла на основі ГТ *озеро* (пор. гідроніми *Озірки*, *Озірний*, *Озірцє*, *Озірці* [СГУ, 395]) унаслідок поєднання з прикм. *полий* (< псл. **polъ* «відкритий, порожній»), що зберігся в рос. мові в значенні «порожній» [ЕСУМ 4, 500]. Голос. *-y-* в структурі гідроніма постав на місці подвійного *-oo-* в утраченому **Полоозир'я*; пор. аналог. за словотв. структурою рос. *половодье* [Мурзаев, 449]. Можливо, перший компонент пов'язаний з префіксоїдом *полу-* в значенні «напів-», наявним у гідронімах *Полуденне*, *Полуднівка* [СГУ, 436], в апелятивах *полукіпок*, *полумисок*, *полустанок*, у рос. ГТ *полукорвежка*, *полукрепль*, *полуночник* [Мурзаев, 452].
- Польова** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. 1678 р. [ГЕУ 3, 69]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. *польовий* «який знаходиться, пролягає і т. ін. у полі» [СУМ 7, 109] у формі жін. роду, яка узгоджується з номенкл. іменем *слобода* або рос. *деревня*; пор. сс. *Польове* (14) [АТП, 703], рр. *Польова* (2) [СГУ, 436—437] перев. в Лівобережній Україні.
- Поляна** — с-ще міськ. типу, Сваляв. р-н Закарпат. обл. [АТП, 164]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 69]. Ойконім утворено способом онімізації ГТ *поляна* «рівнина, великий луг, звичайно на узліссі або серед лісу», похідного від *пóле* (< псл. **polje* «відкрите місце, простір; рівнина, поле; рілля») [ЕСУМ 4, 487]; пор. назву смт *Полянка* в Баранів. р-ні Житомир. обл. [АТП, 131], ороніми *Поляна*, *Полянця*, *Полянка*, *Полянська Горá*, *Полянський*, *Полянський Діл* [Габорац, 302].
- Помійниця** — річка, п. Тиси л. Дунаю; *Помійниця* (1972), *Potéjneca*, *Помійниця* (20-і рр. XX ст.), *Zeklenczpathaka* (1604), *Sekernice* (30-і рр. XX ст.), *Сокірниця* (1957) [СГУ, 437]. Гідронім виник за допомогою суф. *-ниц(я)* в топонім. функції від діал. *помія* «вимоїна в березі» або семант. способом від *помійниця* «посуд для помий», діал. «посудниця» [ЕСУМ 3, 467], що могло розвинути геогр. значення «річка, ємність, у якій збирається брудна вода, подібна до помий». Парал. назва *Сокірниця* постала як метафорична від діал. *сокірниця* «діра в «наморожнях» для сокири» [Онишкевич 2, 235]; пор. потік і поле *Сокірниця* в бас. Тиси [СГУ, 515]. Перша фіксація *Zeklenczpathaka*, імовірно, є угор. утворенням, яке могло виникнути на основі *sekély* «мілкий, неглибокий, мілководний» і *szaradékos* «багатий опадами, з рясними опадами» [ВРС, 656, 113].
- Помічна** — місто, Добровеличк. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 237]; засн. 1868 р. [ГЕУ 3, 69]; *Помошная* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР], *Помошная* [СЭС, 1050]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації порубіжної назви р. *Помічна*,

похідної від відн. прикм. із суф. *-н(а)*, що має основу укр. діал. *пóмок* «скріплені між собою в'язки горсток конопель, прикладених дерном і занурених у воду річки чи ставка для вимочування» < *мочіти, мóкнути* (пор. *помóчина* «змочування» й найпершу фіксацію гідроніма у формі *Помочная*) або основу збереженого в рос. мові ГТ *помош* «низовинне болотисте місце» (< *мох*); пор. сс. *Помічна* й *Мала Помічна* в бас. річки [Лучик, 66—69].

Помор'яни — с-ще міськ. типу, Золочів. р-н Львів. обл. [АТП, 281], відоме з 1437 р.; *Помораны* (1445), *Помора(н)* (1455) [ССУМ 2, 190]. Ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей *помор'яни* «мешканці помор'я і Помор'я» [СУМ 7, 135], які, очевидно, переселилися з пол. *Помор'я*; пор. *Pomorze* — істор. обл. Польщі [ССУМ 2, 190].

Понік'ва — річка, пр. Лагодівки пр. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Ponikwa* (1887); пор. с. *Пониква* Брод. р-ну Львів. обл. [СГУ, 437]. Гідронім виник семант. способом від ГТ *поник'ва* «річка, вода якої «поникає», пропадає вниз за течією; ручай, який втрачає течію і місцями переходить у болото, трясовину» [Мурзаев, 453], що походить від псл. **ponikwa* < **poniku*, *-ъve* «місце, де вода зникає під землею, в болоті» і відбився в топонімії різних слов. мов [Шульгач 1993, 9—10; Гліаді, 271].

Понінка — с-ще міськ. типу, Полон. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 488]; *Poninka* (1696), *Понинка* (1850), *Понінка* (1926) [Торч.-Торч., 379]. Ойконім, очевидно, виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від відантроп. назви пол. нп *Popin*, відбитої в прізви. *Poniński* [Rumut 2, 277].

Понóрниця — с-ще міськ. типу, Короп. р-н Чернігів обл. [АТП, 539]; відоме з 1654 р. [ГЕУ 3, 70]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації зафіксованого в XVII ст. суміж. гідроніма *Понóрниця* [СГУ, 437], який утворено за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від відн. прикм. *понóрний* / *понóрний* з основою ГТ *пóнор* «місце, де річка йде під землю» [ЕСУМ 4, 90], *понóри* «природні отвори, канали у вапнякових породах, якими поглинаються поверхневі води, проникаючи у глибші верстви землі»; пор. відповідні ГТ і топоніми *Понор*, *Понóra*, *Рóнор*, *Ронора* / *Ронуга* в різних слов. мовах [Гліаді, 271—272]. Варіанти основи *Понóр* / *Понур* зумовлені закономірним чергуванням голосних у преф. похідних від псл. **nur* / **nur* / **nъr* / **ner* / **nor* «опускати», пов'язаних з **nora* «нора», **noriti* / **nuriti* «занурювати, топити», **nerti* «поринати, топитися», **nurjati* «ниряти» [ЕСУМ 4, 90, 111].

Понятівський лимán — заплавне оз., Білозер. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 3, 70]. Лім-нонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимán* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. віантроп. ойконіма *Понятівка* [АТП, 463].

Попад'я — 1) гірська вершина у Привододільних (Внутрішніх) Горганах, на межі Івано-Франків. і Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 70]; *Велика Попад'я*, *Popadia* (1881), *Popadia Wielka* (1886); 2) гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Попад'я* (1863), *Popadia* (1887), *Popadja* (1933), *Popadia albo Popadia Ewdokia* (2006), *Попад'я Євдокія* [Габорах, 303]. Ороніми виникли внаслідок онімізації ГТ *попад'я*, рос. *попад'я* «глибокий яр зі звислими стінами» [Мурзаев, 454], з якого впливає ознака «висока скеля, гора зі звислими стінами», мотивована преф. дієсл. *попáдати* з основою *пáдати* «звисати, спадати; опускатися круто, уступами», «текти, спадати зверху вниз (про воду потоку, річки і т. ін.)» [СУМ 6, 11]; пор. рос. *попáд*, *попад-дом* [Даль 3, 297], назви суміж. з горами потоків та р. *Попад'я* л. Сули л. Дніпра на Сумщині [СГУ, 438], які могли постати безпосередньо від ГТ за ознакою «падаюча зверху вниз вода», луг *Попадинá* [Черепанова, 227], поле *Попад'я* на Волині [СММПЗУ 2, 246], аналог. словотв. структури ГТ

- pópás* (див. *Попásна*), *постіл(ка)* (див. *Постіл*) та ін. Формальний збіг ГТ *попада*, *попадья* і похідних топонімів з апелятивом гр. походження *попада* «дружина попа» [ЕСУМ 4, 515] спричинився до панівної народної етимології та численних переказів про зв'язок відповідних оронімів і гідронімів з попом та його дружиною; пор. варіант назви г. *Попада Свдокія* [Габорак, 303—305], хоч словотв. засобів для вираження посесивності або релятивності *Попада* не містить, на відміну від оронімів типу *Попів*, *Попова* [Габорак, 305—306]. Парал. складені назви гір з цим компонентом постали синтакс. способом з метою протиставлення омонім. суміж. оронімів; пор. сусід. з *Великою Попадею* г. *Малá Попада* [Габорак, 227].
- Попásна** — місто, Луган. обл.; засн. 1878 р. під час будівництва Донецької залізничної на місці с-ща *Кленового*, відомого з поч. ХІХ ст. [ГЕУ 3, 70], *Попásная* (1981) [СЭС, 1051]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *попásний*, утвореного від ГТ *pópás* «місце для випасання худоби; пасовисько, випас» [СУМ 7, 183]. Назва кол. поселення постала аналог. способом від відн. прикм. *кленовий* «стос. до *клен*». Розбіжність грам. форм ойконімів зумовлена їхнім узгодженням відповідно з номенкл. іменами *станція* і *хутір*.
- Попелюшка** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Новоселиц. р-н Чернівець. обл.; *Печера Попелюшка* [ГЕУ 3, 70]. Назва виникла внаслідок трансонімізації суміж. спелеоніма, що має варіант *Золушка* [ГЕУ 3, 70] і характеризує карст. печ. за наявністю в ній карбонатних та вапнякових матеріалів, подібних до *попелу*, або ж за відношенням до *попільні* — місця, де зберігали та обробляли *попіл*; пор. бб. і р. *Попільна* (3), рр. *Попільнушка*, *Попільняста* [СГУ, 439], смт *Попільня* (див.) у Житомир. обл. [АТП, 148]. Можливим є метафор. вплив відповідного імені казкової героїні на номінацію печ., що має статус пам'ятки природи (див. *Золушка*).
- Попівка** — річки (8), яр [СГУ, 439], населені пункти (29) [АТП, 703]. Назви утворено за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від апелятива *píp* «служитель релігійного культу, який має відповідне звання й здійснює богослужіння» [СУМ 6, 538]; пор. гідроніми *Попів* (13), *Попова* (45) [СГУ, 438—440], ойконіми *Попове* (5) [АТП, 703].
- Попільня** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 148]; засн. у 60-х рр. ХІХ ст. [ГЕУ 3, 71], за ін. свідченнями — 1585 р. як село [Янко, 285]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *попільня* / *попельня* — приміщення, де зберігали *попіл* спалених дерев і виготовляли з нього поташ [Янко, 285].
- Поправка** — річка, л. Черні п. Росі п. Дніпра (1892); *Утора* (1892), *Утор* (1920), *Фоса* (1979), *Поправка*, *Касérка* (1974); пор. с. *Поправка* Білоцерків. р-ну Київ. обл. [СГУ, 440]; як р. *Попрáвка* [ГЕУ 3, 72]. Гідронім уважають семант. утворенням від назви с. *Поправка*, похідної від апелятива *pópрáвка* «одужання; виправлення; покращення» [Железняк, 131—132]. Парал. назву р. *Утор(а)* реконструюють як архаїч. **Uot-or-* з основою і.е. **ude(r)-* / **udo(r)-* «вода», що зазнало впливу фрак. **uto-*; пор. герм. *Одер* [Железняк, 130—131]. Фрак. вплив позначився і на гідронімі *Касérка*, оформленому за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції на основі *Sas-vera*, похідного від і.е. **kad-* / **kas-* «чистий, прозорий»; пор. суміж. ойконім *Прозорівка*, який у ХVІІ ст. було замінено суч. назвою *Поправка* [Железняк, 128—129, 131]. Парал. назва р. *Фоса* постала внаслідок онімізації ГТ *fósa* «рів, яма» [Грінч. 4, 378], діал. *хвóса* «невеличка річка; рів навколо ділянки поля, лугу для захисту її від пошкодження худобою» [Лисенко, 223].
- Постіл** — річки в Житомир. обл.: 1) л. Роставиці л. Росі п. Дніпра (1957); *Постолъ*, *Постала* (1864), *Пустилъ* (1900), *Wierchowa* (1683), *Верховенка* (1864); 2) л. Тетерева л. Дніпра; *Постол* (1979), *Постолин* (1936) [СГУ,

- 441]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ *póstil*, збереженого в діалектах: пор. укр. *póstil* «ложе, корито (річки)», *póstilka* «грузьке болото, де трясеться, колишеться земля» [Железняк, 30], *postívka* (< *postílka*) «постіль; покіс», що утворені від дієсл. *postelimiti* з основою псл. **stýlati, *steljo* [ЕСУМ 5, 297], гідроніми *Постільний, Постоло́ва* [СГУ, 441]. Парал. назви річки в бас. Росі *Wierchowa, Верховенка* мотивовані відн. прикм. *верховій* «стос. до верху; який міститься, перебуває, діє і т. ін. зверху, нагорі» [СУМ 1, 336].
- Потєлицький заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Жовків. р-н Львів. обл. [ГЕУ 3, 73]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від суміж. ойконіма *Потелич* [АТП, 288].
- Похрєбтина** — 1) хребет, сс. Пробійнівка, Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *grzebiet Pochreptina* (1886); 2) гори, с. Буркут того ж р-ну; *Pochreptina* (1885), *Pochreptyna* (1933) [Габорах, 307]. Назва гірського хребта виникла способом онімізації діал. *похрєбтина* «хребет», похідного від укр. *похрєбт* «хребет» [СУМ 7, 458], яке розвинуло значення «гірське пасовище» [Марусенко, 244]. Назва гори, яка входить до складу хребта, постала внаслідок трансонімізації відповідного ороніма [Габорах, 307].
- Почаїв** — місто, Кременец. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 421]; відоме з 1450 р. [ГЕУ 3, 74], *Почаев* (1981); пор. *Почаевско-Успенская лавра* [СЭС, 1060]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-евъ*) від антропоніма *Почай*, відомого в деяких слов. мовах; пор. д.рус. *Почай* [Худаш-Демчук, 177], пол. *Rozaj* — від *ro-* і *szajać* «чаятися, очікувати» [Румут 2, 258]. Похідними від ойконіма є складені назви *Почаївська гора* [Янко, 286], *Почаївська друкарня, Почаївська лавра* [ЕУ 6, 2287], *Почаївський заказник* [ГЕУ 3, 74].
- Поштóве** — с-ще міськ. типу, Бахчисарай. р-н Криму [АТП, 259]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 74], *Почтовое* [Суперанская, 159]. Ойконім виник шляхом субстантивзації та онімізації відн. прикм. *поштóве* «стос. до *пóшта*».
- Поясківський заказник** — ліс. заказник держ. значення, Олевськ. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 3, 74]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-івський*, утвореного від суміж. ойконіма *Пояски* [АТП, 148].
- Правобере́жна Україна** — 1) істор.-геогр. обл. центр. та зх. частини України на правому бер. Дніпра, яка в сер. XVII ст. охоплювала Київщину, Брацлавщину, частково Волинь і Поділля, що за Андрусівським договором 1667 р. відійшли від Росії до Польщі; *Правобережжя*; 2) геогр. територія між Дніпром й укр.-пол. кордоном; *Правобережжя* [ЕУ 6, 2304; ГЕУ 3, 74]. Хоронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до назви *Україна* (див) означення у формі складносуф. прикм., утвореного за допомогою *-н(a)* в релят. функції на основі словосп. *пра́вий* (стос. Дніпра) *бе́рег*. Парал. назва *Правобережжя* має тотожне лекс. й словотв. значення, виражене інтерф. *-о-* й суф. *-ьє*, що викликав чергування *-г-* / *-ж-* і подовження останнього.
- Приазóвська височі́на** — височина на пд. сх. України, у Донец. і Запоріз. обл. [ГЕУ 3, 75]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *височіна́* й означенням у формі відн. прикм., що постало за допомогою конфікса *при-...ська* від *Азов, Азовське* (море); пор. утворену аналог. способом назву *Приазóвська низовіна́* [ГЕУ 3, 75].
- Приазóвське** — с-ще міськ. типу, Запоріз. обл. [АТП, 181]; засн. 1860 р. на місці аулу *Шуют-Джурет*, з 1869 р. — *Покровка Друга*, з 1935 — суч. назва [ГЕУ 3, 76—77]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду преф.-суф. прикм. *приазóвський*, утвореного від гідроніма *Азов, Азовське* (море). Можлива конверсія компонента *Приазóвська*

- за допомогою закінч. *-e* (див. *Приазóвська височина*). Попередній ойконім утворено від назви ц. *Св. Покрови* приєднанням суф. *-к(а)* в релят. функції та означення *Друга*, що кількісно протиставляло поселення ін. *Покровкам* (див. [АТП, 702]). Первинна складена назва тюрк. походження. Вона постала на основі етноніма *шюйт / чюют* «джут, шуйт» [Бушаков, 99] у функції означення та опорного тур. *järet*, що є формою мн. з архаїч. формантом *-et* апелятива *jár* «земля, місце» [Радлов III/1, 334—336].
- Прибійний** — мис на Тарханкутськ. п-ві, крайня зх. точка Кримськ. п-ва *Кара-Мрун* [ГЕУ 3, 78]. Інсулонім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ний*, утвореного від ГТ *прибій* «берегова смуга, в яку б'ють хвилі» [СУМ, 558]. Парал. назва тюрк. походження. Вона постала внаслідок онімізації словосп. *кара* «чорний» і *мурун* «мис, острог, вершина гори, перегір'я» (метафора *мурун / бурун* «ніс, клюв») [Мурзаев, 381].
- Привілля** — місто, Лисичанська м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1753 р., до 1938 — *Привольне* [ГЕУ 3, 78], кол. *Асесорське, П'ята Рота* [Янко, 287], *Привольє* (1981) [СЭС, 1070]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації апелятива *привілля* «широке, просторе місце, безмежний простір; повна воля» [СУМ 7, 574], що має бл. значення до спорід. *привільний* «безмежний, широкий (про який-небудь простір); вільний, нічим не обмежений» [СУМ 7, 574], від якого способом субстантивації та онімізації утворено попередню назву *Привольне*. Істор. ойконіми *Асесорське* та *П'ята Рота* постали шляхом онімізації відповідно форми сер. роду прикм. *асесорський* «стос. до *асесора*», тобто до «засідателя казенної палати, військового суду і т. ін.» [СУМ 1, 65], і словосп., що вказувало на порядковий номер військ. підрозділу (*П'ята Рота*).
- Приворот** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Вишгород. р-н Київ. обл. [ГЕУ 3, 78]. Лімнонім виник, очевидно, як назва-орієнтир унаслідок приєднання преф. *при-* в простор. значенні «біля, поблизу» і ГТ *ворот*, збереженого в рос. діалектах у значенні «поворот річки, заворот, вигин»; пор. д.рус. *ворот* «шия» [Мурзаев, 130], укр. *приворот* «у сполуч. зі сл. *зілля*», «за народними повір'ями — те, що має чаклунську силу» [СУМ 7, 580]; пор. преф.-суф. оронім *Привороття*, який є парал. назвою *Ворітського перевалу* [Янко, 287] і мотивований ГТ *ворота* «прохід, глибока ущелина, що прорізає гірську грядку» [Мурзаев, 130].
- Пригоріньська рівнина** — низовинна рівнина в центр. частині Поліської низовини, у бас. р. *Горині*, у межах Рівн. обл. [ГЕУ 3, 78]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *рівнина* «досить велика ділянка земної поверхні без істотних западин і підвищень» [СУМ 8, 549] й означенням у формі преф.-суф. відн. прикм. з основою гідроніма *Горинь*; пор. утворені аналог. способом топоніми *Придеснянська рівнина* (з основою гідроніма *Десна*), *Придніпрóвська височина* (на основі ГТ *височина* й гідроніма *Дніпрó*), *Придніпрóвська низовина* (на основі ГТ *низовина* й гідроніма *Дніпрó*), *Придністрóвська височина* (на основі ГТ *височина* й гідроніма *Дністér*), *Придністрóвське Покуття* (на основі хороніма *Покуття* й гідроніма *Дністér*), *Прилуквинська височина* (на основі ГТ *височина* й гідроніма *Луква*), *Приоскільське плато* (на основі ГТ *плато* й гідроніма *Оскіл*), *Прирóвська рівнина* (на основі ГТ *рівнина* й гідроніма *Рось*), *Присвіцька височина* (на основі ГТ *височина* й гідроніма *Свіча*), *Присиваська низовина* (на основі ГТ *низовина* й лімноніма *Сивáш*), *Причорномóрська западина* (на основі ГТ *западина* й гідроніма *Чóрне мóре*), *Причорномóрська низовина* (на основі ГТ *низовина* й гідроніма *Чóрне мóре*) [ГЕУ 3, 79—93].
- Придністрóв'я** — прир.-геогр. обл., яка охоплює частину Подільської височини, у межах Тернопіл обл. [ГЕУ 3, 82]. Хоронім виник преф.-суф. способом за

- допомогою конфікса *при...-ја* в релят. функції від назви р. *Дністёр*; пор. *Приазов'я*, *Придніпрів'я*, *Припруття*, *Причорномор'я* та ін.
- Приколотне** — с-ще міськ. типу, Великобурлуц. р-н Харків. обл.; відоме з 1864 р. [ГЕУ 3, 83], кол. *Задонська* [Янко, 288]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ний*, похідного від збереженого в рос. діалектах апелятива *приколоток* у геогр. значенні «округа, околиця» [Даль 3, 419]. Укр. *приколоток* «не зовсім вимочений сніп; околот» [Грінч. 3, 420] має менш придатну для мотивації ойконіма семантику та відмінний наголос. Істор. назва *Задонська* постала аналог. способом від форми жіп. роду відн. прикм. *задонський*, що вказує на місцевість «за Доном», якщо дивитися на поселення з боку поширення колонізації сх. земель України Російською імперією. Можливе перенесення ойконіма з сусід. обл. Росії, де протікає р. *Дон*; пор. нп *Задонская*, *Задонский* (2) у Воронеж. обл. [Попов, 166].
- Прилуки** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 545]; *Прилуць* (1092), «к *Прилуку*» (1094), «к *Прилоукоу*» (1139), *Прилук* (1137), *Прилуки* (1136), *Прилуць* (1137), *Рылуки* (XV ст.), *Прилуць* (XIX ст.), городъ *Прилуцьк* (1835) [ЕСЛГНПР, 111]. Ойконім виник семант. способом від д.-рус. *прилькъ* «край закруту, луки, урвища; місце, протилежне мисові», що має відповідники в ін. мовах і виник преф. способом на основі псл. **lorkъ / *lukъ* «волога низька лука, розміщена в закруті річки» [ЕСЛГНПР, 111; Мурзав, 459]. Суч. назва у мн., яка відома ще з XII ст. і стала основною з XV ст., мотивована наявністю кількох прилук у бас. р. Удаю, де лежить місто; пор. укр. *прилука* «поляна серед лісів», *прилуки* «поперемінно то ліс, то поле» [Грінч. 3, 424].
- Приморськ** — місто, Запоріж. обл. [АТП, 181]; відоме з 1822 р. під назвою *Ногайськ* [ГЕУ 3, 84], яка функціонувала до 1964 р., з 1964 до 1972 — *Приморське*, з 1780 до 1822 — *Обиточне* [Янко, 289], *Приморск* (1981) [СЭС, 1072]. Суч. ойконім виник унаслідок конверсії попередньої субстант. назви *Приморське* під впливом узгодження з рос. *посёлок* або *город* подібно до *Дніпропетровськ*, *Луганськ*, *Донецьк* тощо. Парал. назва *Ногайськ* постала за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від етноніма *ногайці*, що називав відомий на пд. Євразії тюрк. народ. Первинний ойконім *Обиточне* утворено способом трансонімізації назви р. *Обитічна* (див.), на якій лежить поселення [СГУ, 393].
- Приморське** — с-ще міськ. типу, Іллічівська р / р м. Маріуполя Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1780 р. [ГЕУ 3, 84], до 1946 — *Сартана* [Янко, 289]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. з конфіксом *при...ське*, похідного від ГТ *море* (Азовське). Первинну назву *Сартана* (*Саритана*) пояснюють як тюрк. утворення з основами *sarı* «жовтий, рудий; білявий» і *tana* «теля» [Бушаков, 141, 147]. Можливо, у її основі тур. *сарт* «тюркський мешканець середньоазійських міст», «купець» [Радлов IV/1, 335], до якого приєднано архаїч. суф. *-ан(а)*, наявний, напр., у казах. *Астана* (< *аст* «низ, нижня частина / сторона; простір під чим-небудь» [Севортян, 195]).
- Приморський** — с-ще міськ. типу, Феодосій. м / р Криму [АТП, 257]; засн. 1952 р. [ГЕУ 3, 84], рос. *Приморский*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм., утвореного за допомогою конфікса *при...ський* у релят.-локал. функції від ГТ *море* (Чорне).
- Прип'ятський болотний масів** — болот. масив у пн.-зх. р-нах Волин. обл. та Зарічен. р-ні Рівн. обл., у заплаві *Прип'яті* [ГЕУ 3, 85]. Гелонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *масів* «велика територія, однорідна за якимись ознаками» [СУМ 4, 636] і неоднорідними означеннями, які вказують на відношення до *болота* й р. *Прип'ять*.

Прип'ять — 1) річка, п. Дніпра; «в *Припетъ*» (1108), «на оустъе *Припети*», *Припѣтъ*, *Препѣтъ* (1150), *Припять* (XIV—XV ст.), *Припетъ*, блр. *Прыпяць*, рос. *Припять*, пол. *Przypec*; пор. нп *Заприп'ять*, *Прип'ять*, підвищення *Perepetie* (істор. *Pererepecz*, *Pererica*) в низовині верх. частини Прип'яті [СГУ, 446—447]; 2) місто, Київ. обл.; засн. 1979 р. у зв'язку з будівництвом АЕС на р. *Прип'ять* [ГЕУ 3, 86]. Гідронім має кілька пояснень, з яких найобґрунтованішим є те, що пов'язує походження назви з псл. **pri-peťь*, утвореним від дієсл. **pri-pe-ti* [ЕСЛГНПР, 11], що має значення «припинати, прив'язувати» і мотивоване псл. *peťi* «напинати» < і.е. **(s)rep-* «натягувати, прясти»; пор. укр. діал. *прип'ять* «прив'язь» [ЕСУМ 4, 651]. Таку етимологію визнає більшість укр. ономастів [Шульгач, 224; Карп., 172], але й вона потребує певних мотивац.-семант. та структ. уточнень. Номінація річки за тією ознакою, що вона «прип'ята, прив'язана» до ін. річки чи притоки в місці їхнього злиття (В. П. Шульгач вважає таким місцем впадіння Ясельди в Прип'ять у Пінськ. р-ні Білорусі), актуальна, але постає питання, чому в гідронімії слов. мов немає відповідників цієї назви. Причиною такого стану є, очевидно, доістор. формування гідроніма на основі балто-слов. діал. адстрату, коли р. Прип'ять була прир. кордоном між прабалтами та праслов'янами, у діалектах яких функціонував ГТ **peťz / *peťa / peťь* «місце сходження земельних ділянок, злиття річок тощо, яке є прир. межею між дотичними територіями»; пор. д.рус. *пята езовая* «угіддя», «місце, де знаходилися кордони трьох земельних дільниць», тобто «межа, місце сходження», укр. діал. *п'яти* «зводити кінці з кінцями», а також поширені в бас. Прип'яті або в бл. регіонах гідроніми *Пят* (*Piat*, *Pięta wielka*, пізн. с. *Гнилопять*, *Гнилопятьз*, *Гнилоп'ять*), *Пяткоз* (*Гнилоп'ятка*, на якій с. *Пътъз*, суч. с. *П'ятка* Чуднів. р-ну Житомир. обл.), *П'ятка* (*Mały Piat*), ур. *Кремяній-Пятз* у кол. Бердичів. пов., виток *Пята* (*Гнилье Пяты*, *Нпiлоріат*, *Гнилоріата*) у верхів'ї Пд. Бугу, основу яких відносять до давніх індоєвропеїзмів [Железняк, 148—149], сюди ж р. *П'ятна* (в XVII ст. *Пятка*) п. Десни в Новгород-Сіверськ. р-ні Чернігів. обл. [СГУ, 454], рр. *Прип'ятка* (2) — «горішня *Прип'ять*» і правий рукав Прип'яті, поле *Прип'ять* на Волині, біля якого тече р. *Прип'ять* [СММПЗУ 2, 264], можливо, лит. назви рр. *Pentá* й *Pent-lawken*, які А. Ванас пов'язує з д.прус. *pintis*, *pentis*, *pentis* «дорога», що має основу і.е. **pent-* «іти, ступати» [Ванас, 21]. Суміж. оронім *Perepetie*, д.рус. назви двох високих могил *Перепет* (*Перепеть*, *Перепяць*), *Перепетица* (*Перепятица*), назви курганів *Перепета* (*Перепята*, *Перепъат*), *Перепятица* на Київщині [ЕСЛГНПР, 98] належать до того самого етимол. гнізда, але містять в основі преф. *пере-*, наявний у похідних *переп'ясті* «перегородити», діал. *переп'ятити* «тс.», діал. *переп'ят* (у виразі *переп'ят устати* «стати комусь на дорозі, перегородити комусь дорогу») [ЕСУМ 4, 650]. Ці топоніми виникли за подібною мотивац. ознакою «межа, кордон, перепона на шляху». Щодо рефлексів *-e*, *-a*, *-ę* (< і.е. *-en-*) у варіантах гідронімів з основою **peť-*, то вони зумовлені різночасовими і різномовними фіксаціями різнодіалектної вимови спорід. слів. Ойконім *Прип'ять* постав способом трансонімізації назви річки, на якій лежить відселене після Чорнобильської катастрофи місто.

Присліп — гори (14) на Івано-Франківщині, які зафіксовані перев. пол. джерелами у формах *Przysłop*, *Przysłup*, *Przylóp*, *Przyslip* [Габорак, 311—312], нп (2) на Закарпатті та Львівщині [АТП, 705]. Ороніми постали семант. способом від ГТ *присліп*, *прислоп* «долина між двома горами чи підвищеннями», «долина з двох боків затиснена горами»; пор. болг. *преслоп*, *преслап* «гірська сідловина; перевал» [Габорак, 312], укр. діал. *присліп* «ведмежа

- пастка», *прислопѐти* «піймати пасткою», *слѐп* «велика пастка, ведмежа пастка», що має псл. походження (< псл. **slopa*) й остаточно не з'ясовану етимологію [ЕСУМ 5, 303]; сюди ж, очевидно, належить і поліс. *прѐсло* «ряд кілків у пастці на вовка» [СЗПГ 2, 89]. Аналог. походження є ойконіми *Прислѐп* і такі ж назви потоків (4) [СГУ, 447].
- Пристѐни** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Запоріз. р-н і обл.; *Урочище Пристѐни* [ГЕУ 3, 92]. Топонім виник семант. способом від діал. *прѐстѐн* «крутий берег річки» у мн., що зазнало рос.мовн. впливу, де на місці етимол. *-ѐ* вимовляється *-е* (< псл. *stѐna* стѐна) [ЕСУМ 5, 420]; пор. гідроніми (4) *Пристѐнь*, *Пристѐн*, *Пристѐнъ* у сх. частині України [СГУ, 447], ойконіми *Пристѐнь*, *Пристѐн* [АТП, 705].
- Пришѐб** — с-ще міськ. типу, Михайлів. р-н Запоріз. обл. [АТП, 178]; засн. 1874 р. [ГЕУ 3, 96]; пор. м. *Пришѐб* в Азербайджані [СЭС, 1074]. Вважають, що ойконім перенесено переселенцями зі сл. *Пришѐб* у Кобеляцьк. пов. Полтавськ. губ., нині це Кременчуц. р-н Полтав. обл. [Янко, 290]. Цю назву утворено семант. способом від ГТ *прѐшѐб* «пристанище, затишне, захищене місце» [Грінч. 3, 453]; пор. нп *Пришѐб* (7) в ін. обл. Лівобережної України [АТП, 705], частина з яких (ті, що лежать на бер. водойм) могла постати від того ж апелятива у значенні «місце на березі, де можна пристати човну» [Грінч. 3, 453], «обрив біля річки на вигині, закруті; місце, куди вдарє річка на повороті» [Мурзаев, 461].
- Прѐще** — загальнозоол. заказник держ. значення, Березн. р-н Рівн. обл.; *Брище* [ГЕУ 3, 96]. Назва має затемнену етимологію. З огляду на характерну для поліс. говірок вимову *-и* на місці *-е* в сильній позиції можлива спорідненість топоніма з кількома назвами *Брѐща*, які є ймовірними ілліризмами, мотивованими прикм. **brent-isk-iā* «оленяча» (див. *Брѐща*), що властиво ліс. хащам заказника. В. П. Шульгач аналог. назву пос. *Брище* на Волині пояснює як наслідок спрощення першого складу в *Дѐбрище* (діал. *дебрище* «обвал») через утрату слабого голос. *-ѐ* [Шульгач 2001, 17—18]; пор. аналог. явище в ойконімі *Брянськ*. Сумнів щодо походження назви додає її основний варіант *Прѐще*, який важко пояснити у зв'язку з наведеними етимологіями. Чергування початк. *п-* / *б-* спостерігається в дієсл. основі *прѐскати* / *брѐскати* (< псл. **pryskati* «порскати», парал. до **bryskati* «бризкати»), що відбулося в іменних утвореннях на зразок *прѐскій* «гарячий, запальний», *прѐск* «присок, жар» [ЕСУМ 4, 576], *прѐсок*, *прѐск* «гарячий попіл з жаром; жар» [СУМ 8, 29], діал. *бризк* «бризки», *брѐзка*, похідне від *брѐскати* [ЕСУМ 1, 256], які за допомогою суф. *-ја* могли утворити топонім за відповідною ознакою; пор. *пѐща* від *пустій* (див. *Пѐща-Водиця*).
- Прибѐтівка** — с-ще міськ. типу, Олександрій. р-н Кіровоград. обл.; засн. 1831 р. [ГЕУ 3, 86], *Приютѐвка* (2-а пол. ХІХ ст.) [ВТКР]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ѐвк(а)* в релят. функції від запозиченого з рос. мови *прѐют* «притулок; добродійний заклад для одиноких і незаможних» [ЕСУМ 4, 586]; пор. нп *Приют* (7), *Приютне* на пд. і сх. України [АТП, 705].
- Прѐбѐта** — гора, с. Осмолода, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. [Габорак, 313]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду дієприкм. *прѐбитий* з основою дієсл. *прѐбити*, *прѐбивати* «прокладати дорогу, шлях; прокладаючи залізницю і т. ін., розчищати, звільняти місце» [СУМ 8, 113—114].
- Прѐвѐльський степ** — частина Луганськ. заповідника у Свердловськ. р-ні Луган. обл. [ГЕУ 3, 96]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *стѐп* «великий безлісий, вкритий трав'яною рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату» [СУМ 2012, 1103] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Прѐвѐлля* [АТП, 70] або назви б. *Прѐвѐлля* [Янко, 290].

- Пролетарське** — с-ще міськ. типу, Гірницька р / р м. Макіївки Донец. обл.; засн. 1937 р. [ГЕУ 3, 98], до 1956 — *Холодна Балка* [Янко, 290]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *пролетарський* «який населяють пролетарі», «який відповідає духові, ідеології пролетаріату» [СУМ 8, 214—215] (основу с-ща становлять робітники кам'яновугільної шахти й заводу металокопункцій); пор. ще 14 нп *Пролетарське* перев. на сх. та пд. України [АТП, 706] та утворену аналог. способом назву смт *Пролетарський* у Луган. обл., якій передував (з 70-х рр. XIX ст. до 1943 р.) відантроп. ойконім *Картушине* [ГЕУ 3, 98] < прізви. **Картуша* з основою апелятива *картуш* «ліпна або графічна прикраса..., на якій роблять написи, емблеми тощо» [СУМ 4, 113], рос. *картуш* «картинка в кінці, на початку або у главі друкованої книги», «листок картону» [Даль 2, 94]. Первинна назва *Холодна Балка* постала внаслідок трансонімізації суміж. гідроніма [СГУ, 591].
- Просяна** — с-ще міськ. типу, Покровськ. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 89]; засн. 1882 р. [ГЕУ 3, 101], *Просяна* [Янко, 291]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *просяний* «стос. до *просо*»; пор. *просяний лан* [СУМ 8, 309], сс. *Просяне*, *Просянка* [АТП, 706], б. *Просяна*, яр *Просяний*, рр. *Просянка* [СГУ, 449—450].
- Прото́ка** — річки: 1) л. Дніпра в Херсон. обл.; *Пролив* (1979); 2) л. Росі п. Дніпра; *Протока* (XVII ст.), *Прото́ка* (1957), *Ротокъ* (1845—1859), д.рус. *Рута*, *Рутецъ*, *Рюта*, *Великий Рутъ*, *Руть*, *Рутъ* (1151), *Рутокъ* (1159), *Ротъ* (1162), *Рутекъ* (1597), *Роток* (XVII ст), *Рудокъ* (1885—1859), *Rotok* (1850), *Струга* (1979); пор. *Роток* — передмістя Білої Церкви; 3) *Прото́ка* (1966), пр. Джерела п. Дніпра в Черкас. обл. [СГУ, 450]. Суч. гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *прото́ка* «рукав річки; річка або струмок, що з'єднує дві водойми» [СУМ 8, 323]; пор. рос. *пролив* «вузька смуга води, яка з'єднує два водних басейни або дві частини одної водойми» [Мурзаев, 463], що відбилося в парал. назві річки на Херсонщині. Літоп. гідроніми *Рутъ*, *Ротъ*, *Рута*, *Руть*, *Рюта*, *Рутецъ* І. М. Железняк кваліфікує як давні утворення з основою і.е. **rou-* / **reu-* / **ru-* «рвати, рити, копати», основа яких, з огляду на європ. паралелі, проникла в Надросся під іллір. або ілліро-кельт. впливом [Железняк, 114—121]. Іншомовний характер вихідної форми *Рутъ* зумовив розвиток кількох варіантів, від одного з яких (*Ротъ*) виник демінутив *Роток*, а вже на його основі внаслідок асоціат. зв'язку зі структ. подібним ГТ *прото́ка* сформувався суч. гідронім. Парал. назва *Струга* є семант. утворенням від ГТ *струга́* «потік, струмок зі швидкою течією» [СУМ 9, 788], яке в різних діалектах має різні семант. відтінки [Железняк, 26; Данилюк, 92].
- Профсоюзна** — карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 3, 102—103]. Спелеонім виник, очевидно, унаслідок трансонімізації рос. назви суміж. санаторію «*Профсоюзный*».
- Прохорівка** — клімат. курортна місцевість, Канів. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 3, 103]. Назва виникла способом трансонімізації суміж. ойконіма *Прохорівка* [АТП, 505], що є відантроп. утворенням на *-івка*.
- Пруднік** — річки: 1) п. Солокії л. Зх. Бугу п. Вісли; *Prudnik*, *Prusnik*; 2) п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; *Пруднікъ* (1913) [СГУ, 451]. Гідроніми виникли семант. способом від ГТ псл. походження *пру́дник* «швидкоплинний ставок з греблями», «річка ставків, озерець» та ін. (< псл. **prōdъnikъ*) [Шульгач, 227], утвореного на основі діал. *пруд* «швидка течія води» (< псл. **prōdъ* «течія») [ЕСУМ 4, 616].
- Прудянка** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. на поч. XVII ст., до 70-х рр. XIX ст. *Новосергіївка* [ГЕУ 3, 103], за ін. джерелами — спочатку як *Пруди* перенесено втікачем із с. *Срібні Пруди* Курськ. губ. [Янко, 291]. Суч. ойконім постав за допомогою суф. *-янк(а)* в релят.

- функції від первинної назви *Пруд* з основою діал. *пруд* «швидка течія води», рос. *пруд* «ставок, гребля» [ЕСУМ 4, 616] у мн. Істор. ойконім *Новосергіївка* утворено способом основоскладання компонентів словосп. *Нова Сергіївка*, перший з яких указував на пізн. виникнення поселення порівняно із суміж. *Сергіївкою*; пор. 38 нп *Сергіївка*, 4 з яких у Харків. обл. [АТП, 718].
- Прут** — річки: 1) л. Дунаю; скиф. *Πόρατα*, гр. *Πυρετός* (V ст. до н. е.), *Βροῦτος* (X ст. н. е.), *Ανα* (?) (VII ст., Равенський Анонім), «... и *Проута*», «ко *Пруту*» (1229), «на *Прутѣ*» (XIV—XV ст.), *Pruth* (1416), *Прутѣ* (1695), *Prut* (1888), *Prutul* (1946); 2) п. Варилини п. Розтоки л. Бистриці п. Дніпра; *Прутѣ*, *Prut* (1913) [СГУ, 451]. Гідронім у бас. Дунаю більшість ономастів, услід за Геродотом, пояснює як скиф. назву, що пов'язана з авест. *prətu* «блід», *prəv-u* «широкий» і змінила свою структуру на слов. ґрунті під впливом сх.слов. *пруд* «швидка течія» або посл. **prout* (> **prut*) «швидкий; той, що стрибає» [Карпенко, 170; ЕСЛГНПР, 112]. Назву р. *Прут* у верхів'ї Дніпра етимологізують у зв'язку з гідронімами *Прут* у бас. Горині, рос. *Прут* у бас. Десни, *Прутница* в бас. Волги, *Сунрут*, *Сунрута* в бас. Оки, пол. *Prątnik*, *Prątnica* в бас. Вісли і под. як посл. **Prōtē*, мотивовану апеллятивом **prōtē* «різка, палиця», що розвинув геогр. значення «міра земельної площі», пряма течія на болоті» [Шульгач, 227—228; Вербич, 62].
- Псел** — річка, л. Дніпра; *Пселъ* (1111), *Песелъ*, *Пслъ*, *Псіолъ*, *Пьслъ* (XII ст.), *Psizol*, *Psola* (1565), *Psczel*, *Psczol* (1931), *Psol* (1781), *Псолъ* (1931), *Псьол* (1963), *Псло* (XIX ст.) [СГУ, 452]. Гідронім досить переконливо етимологізують, починаючи з О. О. Потебні, як утворення від того самого кореня, що в дит. *пісяти*, серб. *пйшати*, лит. *pissa* «суннус», *pisù*, *pisti* «соіге», гр. *πίσσα* «вологе місце, луки»; пор. ностр. *p'isla* «бризкати», яке реконструюють на основі картв. *ps-* «мочитися», урал. *piSa* «крапати, мрячити», дравід. *pisla* «мжичити, дощ», алт. *p'isü* / *p'üsü* «бризкати» і ностр. суф. *-el* [ЕСЛГНПР, 113]. Наявність звуконаслід. за походженням основи **pis-* / **ps-* та суф. *-el* у різних мовах Євразії забезпечила стійкість гідроніма *Псел* протягом багатьох віків. Щодо д.рус. *Псьль*, то редук. *-ь* у першому складі, очевидно, виник у звукосп. **ps-* унаслідок дії закону відкритого складу відн. пізно, про що свідчить відсітність палаталізації *-c-* у формі *Пселъ*, *Пслъ*; пор. похідні назви рр. *Псільчик*, *Псінка*, нп *Пселский городъ* (1559), *Псіоловка* (1740—1767), суч. сс. *Псільське*, *Запсілля* на Полтавщині [ЕСЛГНПР, 113], кілька гідронімів *Pisia* на Мазурщині та Мазовшу в Польщі [Duma, 15, 66].
- Пулеміцьке озеро** — оз. карст. походження, Любомл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 105]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм., утвореного від суміж. ойконіма *Пулемець* [АТП, 48] < с. *Пульмо* + *-ець*; в основі назви діал. *пульмо* «піскуватий твердий берег» [Шульгач 2001, 114].
- Пурулуй** — гора, с. Беркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Пурул*, *Пуруль*, *Пурулуй* (1899), *Purul*, *Purulu* (1932) [Габорака, 316]. Оронім виник за допомогою рум. суф. *-(l)uj* у посес. функції від прізв. *Пурул*, в основі якого або прикм. *pur-* «чистий», або іменник *pur* «дика цибуля» [Габорака, 316].
- Пустоміти** — місто, Львів. обл. [АТП, 289]; засн. в сер. XV ст. [ГЕУ 3, 105], кол. *Мито* [Янко, 292], *Pustomyty* (1888) [SGKP 9, 311], *Пустоміты* (1981) [СЭС, 1095]. Етимологія ойконіма затемнена. Форма мн. схиляє до думки про його походження від незафіксованого прізв. **Пустомит*, яке, імовірно, відбите в назві с. *Пустомитів* Горохів. р-ну Волин. обл. [АТП, 40], або від ГТ **пустомит* «місце, митниця, де не збирали мито або воно було мізерним» (на зв'язок з *мито* волин. ойконімів *Пустомит* і *Пустомити* вказує В. П. Шульгач [Шульгач 2001, 114]); пор. д.рус. *мытѣ* «мито» і композитну модель «*пуст-о* + іменник у наз. відм.», реалізовану у ГТ

- пустопаиш* «незасіяна, необроблена земля» [СУМ 8, 401], рос. *пустолёд* «лід на річках з повітряними пустотами, який утворюється при зниженні рівня води або в результаті підтанення льодового панциря» [Мурзаев, 467]. Місц. населення пов'язує назву с. *Пустоміти* з неіснуючою р. *Пустоміля* [СММПЗУ 2, 275].
- Пусто́ха** — річка, л. Гуйви п. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Pustocha* (1765), *Пустоха* (1888) [СГУ, 453]. Гідронім виник семант. способом від діал. *пусто́ха* «переліг, цілина»; пор. ГТ *пúстош* (діал.) «пустиня» [ЕСУМ 4, 638].
- Пути́вль** — місто, Сум. обл. [АТП, 402]; д. рус. *Пúтивль* «кь *Поутивлю*» (1146), *Поутивль* (1147), *Путивль* (1152), «поидоша *Путимлю*» (1146), «до *Путимля*» (XV ст.), *Путимль* (1605), *Putimle* (1630), *Putywe* (1632) [ЕСЛГНПР, 112]. Ойконім виник як посесив на *-jь від д. рус. *Пúтивъ / Пúтимъ* (<*Пúтимъръ, Путимыслъ* тощо), в основі якого відбулося закономірне чергування -mj- / -мл-, -vj- / -вл- [ЕСЛГНПР, 112].
- Пути́ла** — 1) річка, п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю; *Putylla, Putilla, Putylówka* (1880), *Putilova* (1774), *Putila, Putiliuka* (1783), *Putilowka* (1886), *Путілівка* (XIX ст.), *Путілка, Путилиця* (1973), *Путіла, Putyl* (1880) [СГУ, 453]; 2) с-ще міськ. типу, Чернівець. обл. [АТП, 524]; засн. 1501 р. [ГЕУ 3, 107], перша фіксація з 1647 — *Путила, Puddillawa* (1774), *Pudilowa* (1785), *Buttilov* (1776), *Putilla und Storonez* (1780), *Путила* (1785), *Сторонець, Storonez* або *Putilla* (1848—1880), *Storonez-Putilla* (1909—1914), *Путила Сторонец* (1921), *Путила* (1929—1931) [ТГРЧО, 57]. Первинно вважають укр. форму гідроніма *Путилова, Putilova* (річка, долина, місцевість), що виникла як посесив на -ова від антропоніма *Путило* (пор. пол. *Putylo* < *putać* «гуляти (плутатися), тринькати гроші» [Rymut 2, 324]), укр. буков. *Путилов* [СПЧ, 292]) і зазнала румунізації, унаслідок якої слов. суф. -ов(а) було замінено означальним артиклем іменників жіноч. роду -а подібно до *Ванила* від *Ванилів* тощо [ТГРЧО, 58; Карпенко, 172]. Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма *Путилова, Путила*, як і парал. назва раніше окремого с. *Сторонець*, що утворена від назви лівої пр. Путили *Сторонець* [СГУ, 532]; пор. відантроп. ойконіми *Путилине, Путилівка* (4), *Путиловичі* [АТП, 707], потік і р. *Путілівка* [СГУ, 453].
- Пу́трине** — заплавне оз., Біляїв. р-н Одес. обл. [ГЕУ 3, 108]. Лімпонім виник як посесив на -ине від антропоніма *Путря / Путра*; пор. буков. прізви. *Пу́тря* [СПЧ, 293], похідне від запозиченого з балт. мов діал. *пúтря* «їжа з вареного ячменю і солодкого квасу», *пúтра* «каша з житнього борошна; недоброякісна, несмачна їжа» [ЕСУМ 4, 641], назву с. *Путрине* в Кельменец. р-ні Чернівець. обл. [АТП, 522] і відкатоїк. ойконім *Путринці* на Хмельниччині [АТП, 483].
- Пу́шкінська скеля** — мис на Пд. бер. Криму, в Гурзуфі [ГЕУ 3, 108]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *скеля* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] й означенням у формі відн. прикм. на -ська, утвореного від назви бюста *О. С. Пушкіну*, який встановлено на мисі на честь перебування в цих місцях видатного рос. поета.
- Пу́ца-Води́ця** — с-ще міськ. типу, Київ. м / р і обл., у якому курорт «*Пуца-Водиця*» засн. у 90-х рр. ХХ ст. [ГЕУ 3, 108]. Ойконім виник способом трансонімізації назви курорту, яка постала до заснування с-ща складанням онімізованого ГТ *пúца* «великий, густий, дрімучий ліс; хащі» [СУМ 8, 412], «заповідний ліс» [Мурзаев, 470] (< д. рус. *пуца* «пустинне місце; лісові зарості, ліс»), що має відповідники в різних слов. мовах (< псл. **pustia* < **pustъ* «дикий, пустий» [ЕСУМ 4, 646]), і назви суміж. х. *Водиця* [Янко, 293], похідного від *водиця* «пестл. до *вода*» [СУМ 1, 718], поліс. *водиця* «вода» [Аркушин 1, 69].

П'ятихатки — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 90]; засн. 1886 р. [ГЕУ 3, 108], кол. *П'ятихатка* [Янко, 293], *Пятихатки* (1981) [СЭС, 1099]. Ойконім постав способом основоскладання числ. *п'ять* і демінутива *хатка* в мн. Його мотивація пов'язана з тюрк. культ.-істор. впливом на пд.укр. землі (особливо в козац. добу), наслідком чого стало використання в місц. топонімії сакр. для мусульман числа «5» (тюрк. *bes / beş*) на позначення образної множинності геогр. об'єктів; пор. рел. *п'ять світів, п'ять класів, п'ять елементів буття: золото, дерево, вода, земля, вогонь*; рел. *п'ять видів членів тіла, створені богом* [ДТС, 96—97], численні геогр. назви з основою *Бес- / Беш-* у тюрк. мовах [Лучик 1999, 31], поширені перев. на сх., пд. та в центрі України, де тюрк. сліди є найпомітнішими, ойконіми *П'ятихатка* (4) і *Пятихатки* (11) [АТП, 707], а також характерні для зх.- і пн.укр. земель слов. топоніми *Семидуби, Семигори, Тригір'я, Триліси* [АТП, 717, 735—736].

Р

Рава-Руська — місто, Нестеров. р-н Львів. обл. [АТП, 286]; відоме з 1455 р. [ГЕУ 3, 109], *Rawa-Ruska* (1888) [SGKP 9, 311], *Рава-Русская* (1981) [СЭС, 1102]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Руська* (< *руський* — давньоруський, до поч. ХХ ст. «український, західноукраїнський») до перенесеної з пн.-сх. частини Польщі назви *Рава* (Мазовецька), пол. *Rawa* (Mazowiecka), яка вважається відгідр. утворенням; пор. кілька рр. *Рава* в бас. Вісли та Верх. Дніпра на території Польщі, Зх. України, Білорусі [Никонов, 348]. Первинні гідроніми *Рава*, починаючи з Я. Розвадовського, відносять до і.е. або постіндоевроп. прошарку, пов'язуючи їх з антич. назвою Волги у згадках Птолемея як *Ра (Ra)* та ймовірно твірним апелјативом *gava* «болотна вода» [Rospond, 326], збереженим у лат. мові; пор. лит. *gava* «тс.», слвц. *riava, gava* «гірський потік», яке зазнало впливу зх.європ. і балт. мов, де *gova / gava* вказує на основу і.е. **rōu-* «спокійний» [Babik, 239—240]. Власне слов. відповідником балто-герм. *gava* є ГТ **rovъ* (< псл. **ryti* < **ruti* «рити»), д.рус. *ровъ, рѣвъ* «канава, рів; безодня; пекло», пол. *row* та ін. [ЕСУМ 5, 87]. Дискусії у зв'язку з етимологією топонімів *Рава* пов'язані перев. з визначенням діал. основи (балт., герм., слов. чи романської) спорід. назв; пор. похідні від *Рава* ойконіми *Равське, Равщина* у Львів. обл. [АТП, 707].

Радєска — гора, с. Зелене Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Radieska* (1888), *Regieska* (1932), *Рогинська* (2003) [Габорац, 319]. Оронім виник унаслідок субстантивації та онімізації рум. відн. прикм. на *-eska*, похідного від апелјатива *radîi / redîi* «гай» [Габорац, 319].

Радєхів — місто, Львів. обл. [АТП, 291]; відоме з 1493 р. [ГЕУ 3, 109], *Радєхов* (1981) [СЭС, 1103]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-ovъ*) від антропоніма **Радєхъ*, що є суф. утворенням на *-ex* від гіпокористики *Рад, Рада* поширених слов. особ. імен на зразок *Радомир, Радослав, Радивој* [Чучка, 475]; пор. пол. *Rad, Radach, Radesz* [Rymut 2, 330].

Радісне — с-ще міськ. типу, Іванів. р-н Одес. обл.; засн. 1965 р. [ГЕУ 3, 113]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. *радiсний* «сповнений радості, веселоців, приємностей і т. ін.; який приносить, дає радість, втіху; відрадний» [СУМ 8, 435]. Назва містить конотативну ідеол.-оптимістичну семантику, характерну для ойконім. новотворів радян. доби; пор. нп *Радісне* (8), *Щасливе* (7) [АТП, 707, 753] та ін. перев. у пізн. заселених пд. і сх. частинах України.

Радомирський заказник — бот. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 113]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації

- словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою незафіксованого відантроп. ойконіма *Радомир*; пор. нп *Станимир, Хотимир, Будомир, Житомир* та ін. [Бучко, 294].
- Радомишль** — місто, Житомир. обл. [АТП, 149]; д.рус. *Мичьскъ* (1887), суч. м. *Радомишль* (до кін. XV ст.) [ЕСЛГНПР, 89], 1390 р. згадується як с. *Мицько*, з XVI—XVII ст. — *Радомисль* [ГЕУ 3, 113], відоме з 1150 р. як *Мыкгород, Радомышль* [СЭС, 1108]. Суч. ойконім виник як посесив на **-jь* від д.рус. особ. імені *Радомышль*; пор. аналог. назву с. *Радомишль* на Волині [Шульгач 2001, 115], ойконіми *Дрогомишль, Добромишль* [Бучко, 319], *Перемишль* (тепер на території Польщі) з ін. основами антропонімів на *-мисл* (< *-мышль*). Істор. назва пос. *Мичьскъ, Мычьскъ* утворена за допомогою суф. *-ськъ* у релят. функції від суміж. гідроніма *Мика, Мыкъ* [СГУ, 361], похідного в псл. гнізді **(s)mykati* «тягти, рвати, рухати» [ЕСУМ 3, 459] за ознакою «річка зі швидким рухом води»; пор. діал. *мик* — вигук на позначення швидкого руху [ЕСУМ 3, 458] (див. ще [Карп., 184]). Парал. ойконім *Мыкгород* постає унаслідок характерного для д.рус. доби складання основ без морфол. засобів, перша з яких (*Мыкъ*) виконувала роль означення опорного компонента *городъ*; пор. с. *Миргород* у Житомир. обл., нп *Ужгород, Райгород, Івангород* та ін. [Бучко, 148].
- Радоставка** — річка, л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Львів. обл.; *Radostawka, Baszka* (у верхів'ї) (1889), *Radoslawka* — помилк. (1889) [СГУ, 455]. Граф. подібність пол. *-t* до лат. *-t* спричинилася до сплутання форм і невизначеності автентичного гідроніма, який в офіц. джерелах подано у формі *Радоставка*. Результати анкетування та місц. експедиції підтвердили правильність варіанта *Радославка*, що виник як *релятив* на *-ка* від дохристиян. імені *Радославъ* [Шульгач 1993, 32—33], чому сприяла омонім. топоформанту фіналь *-ав-*.
- Радуль** — с-ще міськ. типу, Ріпк. р-н Чернігів. обл. [АТП, 547]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 3, 113], *Radul* (1888) [SGKP 9, 450]. Основа ойконіма виявляє формальні зв'язки перев. з пол. топонімами на *Rad-*, які зводять до і.е. **redh-* / **rodh-* «плисти, текти» (А. Ванас, Г. Гуринович, Ю. Удольф) або до гіпокористик з основою *Rad-* псл. антропонімів типу **Radogostъ, *Radoměrъ* (більшість дослідників) [Babik, 520—538]. Імовірно твірні антропоніми поширені перев. у пд. слов'ян, Румунії та Молдові (пор. пд.слов. і сх.ром. прізви. *Радул* з основою гіпокористики *Rad-* або прикм. *рад* і суф. *-ул*), у суміж. діалектах укр. мови (пор. закарп. прізви. *Радол* — гіпокористика на *-ол* від антропонімів типу *Радомир, Радолюб* [Чучка, 476], буков. *Радул, Радуляк* [СПЧ, 295], ст. укр. *Радоулъ, Радоуль* з пд.слов. витоками [ССУМ 2, 286]), частково в зх.слов. мовах (пор. пол. *Rad-ul, Rad-ula, Rad-ul-ak, Rad-ula, Rad-ul-ow* та ін. [Rumut 2, 331]). Проблемнішим є визначення природи фіналі *-уль* в ойконімі *Радуль*, без знання якої етимологізування назви значно ускладнюється. Парал. до чернігів. *Радуль* є блр. ойконім *Radule*, від якого походить відоме з 1447 р. пол. прізви. *Radulski* [Rumut 2, 332], слвн. *Radolja* — род. належності гіпокористики *Rädolž / Rädulž* [Snoj, 345]. Форма мн. блр. *Radule* (*Радули*), як і слвн. посесив *Radolja*, свідчать про відантроп. походження ойконімів. З огляду на високу продуктивність родових назв поселень у мн. і відн. пізню появу с-ща *Радуль* імовірним є перенесення блр. ойконіма на Чернігівщину, де закінч. *-i* в слабкій позиції перетворилося на *-ь*, який став показником м'якої *-i*-основи жітн. роду. У разі автохтонності чернігів. назви суф. *-уль* або міг постати внаслідок приєднання до *-ул* архаїч. **-jь* у посес. функції, або є залишком давн. топонім. форманта **-ulъ*, парал. до **-ulja*, що характерний для поліс. діалектів: пор. луг *Радуль* у Чернігів. обл.

- [Черепанова, 235], ойконіми *Радуль*, *Негодуль*, *Пакуль* у Рівн. і Чернігів. обл. [Бучко, 318].
- Радушне** — с-ще міськ. типу, Криворіз. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 82]; засн. 1903 р. [ГЕУ 3, 113]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми сер. роду рос. *радушный* «такий, що радо приймає; привітний, гостинний» [СРЯ 3, 582].
- Райгородок** — с-ще міськ. типу, Слов'янськ. р-н Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1685 р. [ГЕУ 3, 114], уперше згадується під назвою х. *Хрестовського* [Янко, 295]. Ойконім виник способом складання основ апелятива *городок* (демінутив від *город* «укріплене поселення») та етимол. затемненого *Рай*, що вживається в ролі означення. Аналог. за способом творення волин. ойконім *Раймісто*, первинне *Раиместечко*, В. П. Шульгач пояснює як композит з першим компонентом, вираженим антропонімом *Рай* [Шульгач 2001, 115—116], що цілком можливо з погляду на назви на зразок *Івангород*. З огляду на міжонімні зв'язки імовірнішим є походження компонента *Рай*- у *Райгородок* від ГТ *рай* «сад, квітник» (< д.рус. *рай* «сад, квітник; первісний сад, житло прабатьків»); пор. пряму вказівку на таку мотивацію назви двору *Раи* київ. князя Юрія Володимировича [ЕСЛГНПР, 114], ойконіми *Рай*, *Райки*, *Райозеро*, *Райполе*, *Райське* [АТП, 708], *Райец* у Чехії [Никонов, 349], які мають ознаки відапелят. витоків основи *Рай*- (див. *Райське*). У деяких гідронімах (напр., р. *Райок*, потік *Райок-Мокрий* на Чернігівщині [СГУ, 456]) основа твірного апелятива *райок* може мати ін. походження, пов'язане з псл. **raj* (< **rōjь*), мотивованим і.е. **roi-* (**rei-*) «текти», звідки **rēka* «річка» [ЕСУМ 5, 16], серб. р. *Райна*, рос. р. *Райна*, пол. *Rajna* [Ліаді, 277], нім. *Рейн* та ін.
- Райське** — с-ще міськ. типу, Дружків. м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. на поч. 20-х рр. ХХ ст. [ГЕУ 3, 115], рос. *Райское*. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми сер. роду відн. прикм. *райський* «стос. до *рай*», «який викликає почуття прекрасного, чарує; чудовий, чарівний» [СУМ 8, 443]; пор. нп *Райське* в Пд.-Сх. Україні [АТП, 708].
- Рата** — річка, л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл. (1957); *Ratha*, «на *Raczie*» (1564— 565), *Rata* (1965) [СГУ, 457]. Гідронім належить до давніх і.е. реліктів із затемненою етимологією. Він виявляє зв'язки з варіантом *Rata* д.рус. назви р. *Рутъ* у бас. Росі (див. *Протюка*), рр. *Ратка*, *Ратець*, *Рать* на сх.слов. землях, *Rata*, *Ratupis* у балт. ареалі, кельт. *Ratomagus*, *Rotomagus*, *Beinn Ràtha*, *Meadhrath*, *Dùnrrath*, останні з яких зберігають апелят. основу у вигляді гал. *ratin* «гребля, запруда», ірл. *ràith* «земляне укріплення», шотл. *rath*, *ràtha* «кругове укріплення». Це дало підстави І. М. Железняк зробити припущення про найімовірніше кельт. походження гідроніма *Рата* у зв'язку з і.е. **rou-* / **reu-* / **ru-* / **ra-* «рвати, рити, копати» [Железняк, 116—120], з чим важко не погодитися. Домінантна семантика «гребля, укріплення» твірних кельт. апелятивів природно впливає зі значення «рвати, рити, копати» вихідної дієсл. основи, адже найдавніші захисні споруди були пов'язані насамперед з копанням глибокого рову навколо поселення, створенням греблі з відповідним пропускним контролем тощо.
- Ратне** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 49]; відоме з ХІІ ст. [ГЕУ 3, 115], за ін. джерелами — з 1366; «ко всім мужем *Ратнлном*» (1443), «до *Ратна*» (1516), «на *Ратенъ*» (1526), «през *Ратно*» (1630) [Шульгач 2001, 116]. Суч. та істор. форми ойконіма свідчать про його виникнення способом онімізациі субстант. відн. прикм. *ратний* у формі сер. роду (< **ratъnъ*, -o) з основою д.рус. *рать* «битва; війна; напад; ворожнеча» [Шульгач 2001, 116].
- Рафалівка** — с-ще міськ. типу, Володимирец. р-н Рівн. обл. [АТП, 372]; засн. 1902 р., до 1927 — *Полиці*, до 1939 — *Нова Рафалівка* [ГЕУ 3, 115]. Суч.

- ойконім утворено способом усічення означення *Нова* у структурі попередньої назви с-ща, яке вказувало на пізн. виникнення нп порівняно зі *Старою Рафалівкою* в цьому ж р-ні [АТП, 373]. Перенесений із суміж. нп компонент *Рафалівка* постав за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Рафал* (< *Рафаїл*), що в такій формі є поширенішим у пол. мові [Rymut 2, 333]. Істор. назву *Полиці*, перенесену із суміж. села [АТП, 372], жителі пояснюють у зв'язку з місцем, *де колись робили полиці та іншу столярку* [СММПЗУ 2, 238]. Імовірніше, що в її основі неза-свідчений діал. апелятив **полиця*, що був пестл. формою ГТ *поле* (як *водиця* від *вода*) або позначав певну ділянку землі стос. *поля*; пор. діал. *полиця* «конюшина *польова*, котики» [ЕСУМ 4, 490], поліс. *політі*, *політок* «урожай, який знаходиться на *полі*», «якесь *поле* (?)», «частина поля», «спеціально не оброблене цього року поле» [Аркушин 2, 66], *Полики* в Рівн. обл., ур. *Поликі* на Волині, де колись любили селитися тетуруки, яких називали *полики* [СММПЗУ 2, 238], р. *Полічна* в бас. Случі, Рівн. обл. [СГУ, 434].
- Рáхів** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 163]; відоме з 1447 р. [ГЕУ 3, 115], *Рáхов* (1981) [СЭС, 1118]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (*-овъ*) від поширеного на Закарпатті, у румунів і пд. слов'ян антропоніма *Рах*, що є гіпокористикою від чол. імен *Рафаїл* (найчастіше), *Радомир*, *Радослав* [Чучка, 478]; пор. геол. структура *Рáхівський по́крив* [ГЕУ 3, 116], *Рáхівський масів* (*Рáхівські гóри*), *Рáхівський Мéнчул* [Янко, 296].
- Рахманівка** — с-ще міськ. типу, Центрально-Міська р / р м. Кривого Рога Дніпропетров. обл. [АТП, 78]; засн. у 1-й пол. ХІХ ст. [ГЕУ 3, 116], до 1957 — *Олександродар* [Янко, 296]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)*, який разом з кінц. *-ів* / *-ов* у структурі твірного прізви. засновника поселення *О. Рахманова* [Янко, 296] виражає релят.-посес. значення. Істор. назва постала способом основоскладання чол. імені *Олександр* і топонім. суфіксоїда *-дар* (< *дарувати*) за ознакою «дар Олександра І».
- Рáцинська Дáча** — ліс. заказник держ. значення, Вознесенськ. р-н Миколаїв. обл.; створений у ХІХ ст. [ГЕУ 3, 116]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дáча* «лісовий масив, лісове угіддя, ділянка; ліс, де заборонена вирубка дерев» [Мурзаев, 173] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, утвореного від утраченого мікропоніма з основою прізви. *Рáцин* (< укр. етронім *ра́цин*, співвідн. з угор. *gác* «серб», що ускладнене слов. суф. *-ин* як *сéрбин*, *цигани́н* [Чучка, 479]) або від антропоніма *Раца*, що є варіантом поширенішого відетн. *Рац*; пор. прізви. *Рац* і *Рáца* в Чернівець. обл. [СПЧ, 297].
- Рéбра** — одна з найвищих вершин Укр. Карпат, у центр. частині хребта Чорногора, на межі Івано-Франків. і Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 117]; *Ребра* (1899), *Rebra* (1950); пор. г. *Ребро* в Тлумаць. р-ні Івано-Франків. обл. [Габораць, 320]. Оронім виник унаслідок онімізації ГТ *ребро́* «бік гори, обриву, скелі» [Грінч. 4, 9], «схил гори, кручі, скелі» [Марусенко, 246], «гірський хребет» [Онишкевич 2, 170] у формі мн., яка вказує на кілька подібних до ребра гострих скель.
- Ребровáч-Ді́л** — гірський масив у Покутсько-Буковинських Карпатах, в околицях смт Ворохти Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 117]; пор. г. *Ребровáч* у цьому р-ні, *Rebrowacz* (1888) [Габораць, 321]. Оронім виник унаслідок складання онімізованого ГТ *ді́л* «рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами» [СУМ 2, 303] і назви суміж. г. *Ребровáч*, утвореної за допомогою суф. *-ач* від прикм. *ребро́вий* з основою апелятива *ребро́* [Габораць, 321] (див. *Рéбра*) або як метафора за ознакою від бойк. *реброчачь(ка)* «рубель для прання та качання білизни», «пральна дошка» [Онишкевич 2, 166, 170].

- Ревна́** — л. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Ревна* (1742, XVII ст.), *Ревна́* (1965) [СГУ, 458], як *Ревна* [ГЕУ 3, 117]; пор. на узбережжі річки бол. й луг *Ревна* [Черепанова, 236]. Гідронім виник унаслідок онімізації діал. поліс. ГТ *рівня* «викопана яма, наповнена водою» [Черепанова 1984, 190], що є субстант. формою жін. роду відн. прикм. *ревний* з основою ГТ *рева* «поріг на річці; мілке місце в річці», яка має балт. (лит.) витоки [Мурзаев, 479]; пор. спорід. поліс. *рєвінь* «вибоїна з водою серед дороги» [Аркушин 2, 116], блр. діал. *рэвень* «ямка з водою, криниця», «природна яма на болоті, де ловлять рибу», рос. діал. *рэвень* «колодязь» з основою псл. **revēnъ* / **revēnъ*, що контамінує значення двох гнізд: **r'uti*, **revo* «ревти» і **ryti*, **ryjo* «рити» [Шульгач, 234], гідроніми *Ревень*, *Ревнище*, *Ревун*, *Ревуха* [СГУ, 458—459].
- Редьчине** — орніт. заказник держ. значення в ліс. урочищі, Олександрів. р-н Кіровоград. обл. [ГЕУ 3, 118]. Назва виникла способом трансонімізації незафіксованого мікротопоніма *Редьчине*, що узгоджується з номенкл. іменем *урочище* й постав як посесив на *-ине* від прізви. *Редька*.
- Резонансна** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 3, 119]. Спелеонім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *резонансный* з основою апелятива *резонанс* «здатність деяких приміщень, предметів простору збільшувати силу й довжину звуків» [СУМ 8, 488].
- Рєні** — місто, Одес. обл. [АТП, 334]; відоме з 1548 р. [ГЕУ 3, 123], *Reni* (1888) [SGKP 9, 616], кол. *Тамаров* [Янко, 297], *Рєні* (1981) [СЭС, 1130]. Суч. ойконім належить до решток псл. і д. слов. утворень на пд. України, виник семант. способом від романізованого ГТ *ренъ* < д.рус. *рѣнь* «гравій; пристань» [Карпенко та ін., 185], «мілина, низький берег» [Вербич 2013, 93]. Сумнівна щодо реальності назва *Тамаров* постала, очевидно, як посесив на *-ов* від антропоніма *Тамар*, що є варіантом імені *Тамара*; пор. видатну царицю Грузії 1184—1207 рр. *Тамару*, або *Тамар* [СЭС, 1314].
- Реть** — річка, л. Есмані л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Рѣть*, *Реть* (1729—1730), «на р. *Ретѣ*»; пор. р. *Ретик*, п. *Реті* [СГУ, 460]. Гідронім виник семант. способом від діал. поліс. *реть* «заболочена низина», що має фонет. варіанти і суф. похідні: діал. *рет* «рівне поле, болотисте поле, мокра земля», діал. *рит* «тс.», діал. *ретяга* «калюжа, болото», поліс. *ретьжина* «вузька і довга заболочена низина з джерельними водами», поліс. *ретиуш* «озеро» [ЕСУМ 5, 65], поліс. *ретенé*, *ретенъ* «озеро в долині» [Данилюк, 81].
- Решетівка** — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 362]; відоме з 1-ї пол. XVII ст. [ГЕУ 3, 124], *Reszetylowka* (1888) [SGKP 9, 623], *Решетіловка* (1981) [СЭС, 1135]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Решетіло*, яке належало одному із козаків-першопоселенців і нині функціонує в цьому регіоні; пор. прізви. *Решетило* на Лубенщині Полтав. обл. [Кравченко, 173].
- Ржйщів** — с-ще міськ. типу, Кагарлиц. р-н Київ. обл. [АТП, 216]; засн. на місці д.рус. пос. *Иванъ*, «оу *Ивана*» (1151) пobl. г. *Ивангори* [ЕСЛГНПР, 63]. Суч. назва виникла як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Ржище* з основою апелятива *ржище*, *ржисько* «поле з якого скошили жито, пшеницю або іншу культуру» (< д.рус. *рѣжь*, *рожъ* «хлібна колосова рослина; жито в зерні» < псл. **rǣžь* «жито») [ЕСУМ 5, 102]; пор. пол. прізви. *Rżysko*, *Rżyski* та ін., похідні від *rżysko* «поле після скошення збіжжя, стерня» [Rumut 2, 385]. Можливе утворення ойконіма безпосередньо від ГТ *ржище* під впливом продукт. в ойконімії моделі на *-ів*; пор. *Ржищівський заказник* [ГЕУ 3, 125]. Істор. назва постала внаслідок субстантивізації короткої форми посес. відантроп. прикм. *Иванъ*, що узгоджувався з номенкл. іменем *городъ*.

- Рібниця** — річки: 1) л. Пудити п. Дністра в Чернівецьк. обл. (1973); 2) п. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл. (1957); *Rybica* (1787), *Rybica* (1889), «на *рыбници*» (1424), *Ribnicza* (1564), *Рибниця* (1900) [СГУ, 461]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від відн. прикм. *рибний* «стос. риба», «багатий на рибу» [СУМ 8, 528]; пор. гідроніми *Рібна*, *Рібний*, *Рібник* [СГУ, 461], паралелі в ін. слов. мовах [Вербиць 2009, 128], м. *Рібниця* на Дністрі в Молдові [СЭС, 1164].
- Рибчинієцька Дубіна** — зоол. пам'ятка природи держ. значення, Хмільниц. р-н Вінниць. обл. [ГЕУ 3, 126]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дубіна* «дубовий ліс, гай; дубова памолодь» [СУМ 2, 429] (див. *Дубіна*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ська / -цька*, утвореного від суміж. ойконіма *Рубчинці* [АТП, 32].
- Рижувата** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Rizowata*, *Rizowaty* (1932), *Рыжоваты* (2002) [Габораць, 322]. Оронім виник унаслідок онімізації субстант. прикм. *рижуватий* «рудуватий» зі значенням неповноти вираження ознаки.
- Рінгач** — потік, л. Пруту л. Дунаю (1957); *Рынгачъ* (1885), *Ryngacz*, *Rynkacz* (1888), *Санкоуць* (1850); *Рінга* (1973), пор. нп *Рингач* Новоселицьк. р-ну Чернівецьк. обл. [СГУ, 461]; як р. *Рінгач* [ГЕУ 3, 126]. Суч. гідронім уважають семант. утворенням від суміж. ойконіма *Рингач*, в основі якого первинна назва р. *Ринга*, співвідн. з *ринга* «водостічна труба» [Карпенко, 174]. Можливо, форма ойконіма й гідроніма на *-ач* виникли під впливом запозиченого з рум. мови діал. *рингач* «погано вихолощений бик, схожий на племінного» [ЕСУМ 5, 77] або похідного від нього прізви. *Рінгач* [СПЧ, 301]. Парал. назва р. *Санкоуць* є романізованою формою укр. ойконіма *Санківці* [АТП, 527].
- Рипінка** — річка, п. Ріки п. Тиси л. Дунаю; *Ripinka*, *Рипинка* (20-і рр. ХХ ст.), *Реринка*, *Рерінка* (30-і рр. ХХ ст.), *Ріка*, *Келечінська Ріка*, *Келечінка* (1971) [СГУ, 461—462]. Назва виникла за допомогою суф. *-инк(a)* в гідронім. функції від запозиченого з рум. мови ГТ *рипа* «вибоїна», діал. «високий стрімкий берег, урвище» (< рум. *gîră* «обрив, прірва, провалля») [ЕСУМ 5, 79] або способом приєднання суф. *-инк(a)* в релят. функції до ороніма *Ріпа* з відповідним ГТ в основі; пор. назви гір *Ріпа* (3) на Івано-Франківщині [Габораць, 323], а також спорід. гідроніми *Ріпа* (2), *Ріпень*, *Рипинна* в пд.-зх. частині України [СГУ, 461—462]. Парал. назви постали за відношенням річки до суміж. відантроп. ойконіма *Келечин* [АТП, 160].
- Рись** — зоол. заказник держ. значення, Маневец. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 126]. Назва виникла семант. способом від апелювання *рись* «великий хижий ссавець родини кошачих із дуже гострим зором» [СУМ 8, 542] (можливо, через ергонім. посередництво) за тією ознакою, що в смерековому лісі заказника водиться рись звичайний.
- Рів** — 1) річка, п. Пд. Бугу; *Piv* (1957), *Ровъ* (1530), «до... *Рову*» (1601), *Row* (сер. ХVII ст.), *Ровка* (1917); пор. кол. назву м. Бар у Вінницьк. обл. як *Рів*; 2) рукав Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Rów* (1892) [СГУ, 462]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *рів*, що розвинувся на основі *рвъз* «канавка, рів; безодня; пекло» < псл. **rovъ*, яке пов'язане чергуванням звуків з **ryti* (< **rūti*) [ЕСУМ 5, 87]; пор. гідроніми *Рівчак*, *Ровіць* (4), *Ровіна*, *Ровіще*, *Ровок* [СГУ, 462, 465—466].
- Рівне** — місто, Рівн. обл.; відоме з 1283 р. [ГЕУ 3, 127], *Ровно* — перша згадка 1282 р. [АТП, 369], *Ровно* (1981) [СЭС, 1142]. Ойконім виник унаслідок онімізації субстант. форми сер. роду прикм. *рівний* «який не має западин і підвищень (про поверхню); гладкий» (< д.рус. *ровньны*) або від ужитого в ролі іменника *рівне* «місцевість, місце без западин і підвищень» [СУМ 8, 548]; пор. 25 нп *Рівне* в Україні [АТП, 710] та відповідні назви поселень в

- ін. слов. мовах [Шульгач 2001, 117]. Припущення про походження назви міста від відн. прикм. із суф. *-н-* та основою ГТ *рив, ров* [Никонов, 354] не знаходить відповідного лекс. підґрунтя (в сх.слов. мовах такий прикм. не вживається); пор. *Рівненське плато* в межах Рівн. обл. [ГЕУ 3, 132].
- Різня** — річка, л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра; *Разня* (1859), *Ризна* (1892), *Ризня* (1864), *Ryznia*, *Ryznica* (1893), *Різня* (1957); пор. с. *Різня* Малин. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 463]. Гідронім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї форми жін. роду відн. прикм. із суф. *-н(а) / -н(я)*, утвореного від поліс. *різа* «різа, земельна ділянка різної площі; розрив», *рієзь, різа* «земельна ділянка» у гнізді **rēzati* «різати» [ЕСУМ 5, 91—93] або способом приєднання до зазнач. кореня суф. *-н(а) / -н(я)* в топонім. функції. Словотв. варіант *Ryznica* постав за допомогою гідронім. суф. *-иц(я)* (< **-ica*) від давн. форми *Ryznia*; пор. назви поліс. рр. *Різниця* [СГУ, 463].
- Ріка́** — річки (10), потоки (4) в бас. рр. Тиси, Верх. Дністра та Верх. Пруту [СГУ, 463—464]. Гідроніми виникли внаслідок онімізациї ГТ *ріка́* «водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла» [СУМ 8, 574], який має паралелі в різних слов. мовах; псл. **rēka* < **roika* пов'язане чергуванням голосних з **rei-* (**rinoti*) «текти стримувати» < і.е. **rei-* / **ri-* [ЕСУМ 5, 95].
- Ріпище** — заплавне оз., Сосниц. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 135]. Лімнонім виник унаслідок онімізациї поліс. *ріпище, ріпище* «бадилля картоплі» [ЕСУМ 5, 96], «місце, де раніше росла ріпа»; пор. кут. *Ріпище* в с. Судче на Волині, *де колись було болото, в якому росла так звана ріпа*, поле *Ріпища* в Брест. обл., *на якому постійно сіяли ріпу*, сінокіс *Ріпище* там само [СММПЗУ 2, 291], масові мікротопоніми *Ріпишча* в Білорусі, в основі яких апелюють *р́іпишча* «ділянка поля, де росла ріпа» [Лемцюгова, 331].
- Ріпки** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 547]; відоме з 1670 р. [ГЕУ 3, 135], *Ріпки* (1981) [СЭС, 1132]. Ойконім виник унаслідок трансонімізациї родової назви людей (першопоселенців) на прізви. *Ріпка* в мн. (< *ріпка* «мала ріпа», «картоплина») [Чучка, 484]; пор. сс. *Ріпки* (4) в ін. обл. України, *Ріпки* (2) в Білорусі [Лемцюгова, 331] та ін.
- Ріпне** озеро — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Слов'янськ. р-н Донец. обл.; *Ропне озеро* [ГЕУ 3, 136]. Назва виникла внаслідок трансонімізациї лімноніма, утвореного способом лексикалізациї та онімізациї словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду відн. прикм. *ро́пний* «який являє собою ро́пу», тобто «насичену солями воду солоних озер» [СУМ 8, 881].
- Річанський заказник** — зоол. заказник держ. значення, Іршав. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 136]. Назва виникла внаслідок лексикалізациї та онімізациї словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-анський*, утвореного від суміж. гідроніма *Ріка́* [СГУ, 463].
- Ровенькі́** — місто, Луган. обл. [АТП, 55]; відоме з 1705 р. [ГЕУ 3, 137], *Осиновий Ровеньок* (1705), «городок *Ровеньок*» (1707) [Янко, 299], м-ко *Ровенёк* (1707), сл. *Ровенецкая* (XVII ст.), с. *Ровенькі* (80—90-і рр. XVIII ст.); пор. висоти *Ровенецкие* (1829), р. *Ровеньок, Ровенка* (1782), *Ровенька, Ровеньки* (1820) [СГУ, 465]. Суч. ойконім фіксується з 2-ї пол. XVIII ст., виник унаслідок плуралізациї давн. форми *Ровенёк*, що постала способом онімізациї демінутива на *-ок* з основою ГТ *ровень* «рівне поле або рівна сіножать у горах біля річки або потока; рівнина» [Онишкевич 2, 179], «рівнина (в загальному значенні)» [СНГТК, 175]. Можливе безпосереднє утворення ойконіма семант. способом від **ровенькі́* «невеличкі рівнинні ділянки» (в бас. р. *Ровеньок*); пор. діал. *ровіньця* — демінутив від *ровінь* [Онишкевич 2, 180]. На існування місц. *ровеньок*, рос. *ровенёк*, указує назва сл. *Ровенецкая* (XVII ст.), яка передувала м-ку *Ровенёк* (1707). Парал. ойконім *Осиновий Ровеньок* постав синтакс. способом від *Ровеньок*

- унаслідок приєднання означення у формі відн. прикм. на *-овий*, що вказує на наявність у бас. річки осини, осинового гаю, посадок.
- Рогань** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. 1736 р. [ГЕУ 3, 137], *Рогань* (1773) [СГУ, 466]. Ойконім виник способом трансонімізації назви р. *Рогань* (1674), на якій лежить с-ще [СГУ, 466]. Гідронім, який відомий із XVII ст. [СГУ, 466], утворено за допомогою суф. *-ань* у топонім. функції від апелятива *rig* «мис, коса; крута меандра річки; гірська віднога; місце злиття річок тощо», який розвинув геогр. значення й відбився в топонімії різних слов., балт. та ін. мов [Мурзаев, 482].
- Рогатин** — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 198]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 137], за ін. джерелами — відоме з XIV ст., *Rohatyn* (1888) [SGKP 9, 692], *Rogátin* (1981) [СЭС, 1142]. Назва належить до поодиноких нерегулярних утворень, які не мають паралелей в укр. ойконімії, що ускладнює її етимологізування. Очевидно, вона виникла як посесив на *-ин* (< **-inъ*) від антропоніма **Rogáta* із суф. *-at(a)* / *-yt(a)* в зменш.-пестл. функції та основою *Рогъ* [Худаш-Демчук, 25], *Рога* [СПЧ, 302], що є гіпокористикою від композитів на зразок *Козирогъ*, *Роговолодъ* [Чучка, 487] або семант. утворенням від апелятива *рогъ*; пор. *Боратин* від *Борята* / *Бората* [Шульгач, 15] з основою *Боръ*, що від імен типу *Бориславъ* або апелятива *боръ* «бір» [Rumut 1, 47—48], *Пирятин*, *Пирятинъ* (1154) < *Пирѣта* — зменш. до **Пирогостъ* [ЕСЛГНПР, 102], сюди ж *Пиратин* (2) у Львів. обл. [АТП, 286, 281], *Добрятин*, *Добратинъ* (1452) від особ. імені **Добрята* < **Добротворъ* у Рівн. обл.; пор. пол. *Dobrzęta* (1136) [Пура, 82].
- Рогачик** — річка, л. Дніпра; *Рогачикъ* (1913), *Рогачики* (1707—1708), *Иргачикъ* (1859), *Иргаджик* (1749), *Рогачикская* (1889), *Rogatziek* (2-а чв. XVIII ст.); пор. нп *Верхній Рогачик* і *Нижній Рогачик* Херсон. обл. [СГУ, 466]. Гідронім виник унаслідок онімізації апелятива *рогачик* (< *рогачъ*) у геогр. значенні «невелике розгалуження річки; об'єкт, який має форму рогів, розвилки»; пор. *рогачик* «зменш. до *рогач*; пристрій, що має форму розвилки, призначений для тримання чого-небудь» [СУМ 8, 591].
- Рогнєска** — бот. заказник держ. значення, Рахів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 138]. Назва виникла способом трансонімізації суміж. ороніма (назви полонини) рум. походження *Рогнєска* [ГЕУ 3, 138], який постав унаслідок онімізації субстант. прикм. *рогнєска* «рівнина», утвореного за допомогою суф. *-єск-* у релят. функції від рум. *rognă*, *rognă*, що є діал. формою слов. *rovnă* «рівна» (< **rovъnъ*); пор. рум. *Rogna*, *Rosna* [Jordan, 99], потік у Рахів. р-ні *Рогняскул*, *Рогн'іскул* [СГУ, 466], у назві якого рум. артикль *-ул* узгоджує її з чол. родом номенкл. імені *потік*.
- Рогозянка** — річки: 1) пр. Горохуватки л. Росі п. Дніпра в Київ. обл.; 2) п. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону в Харків. обл.; *Рогозянка* (1749), *Рогóзня* (1645), *Рогозенка* (1644), *Rocusna Fl.* (1684); пор. с. *Рогозянка* (1789); 3) бас. Роставиці л. Росі п. Дніпра; *Рогозіанка* (1789); пор. с. *Рогізна* Сквир. р-ну Київ. обл. [СГУ, 467]. Назви річок виникли за допомогою суф. *-янк(a)* в релят. функції від апелятива *рогоза*, *рогіз* «багаторічна трав'яниста рослина родини рогозових» [СУМ 8, 591, 592]; пор. гідроніми *Рогізка* (2), *Рогізна* (6), *Рогізний*, *Рогізня*, *Рогоза* (2), *Рогóзина*, *Рогозівка*, *Рогозувате* (2), *Рогозуватий* [СГУ, 466—467].
- Родакове** — с-ще міськ. типу, Слов'яносербськ. р-н Луган. обл.; засн. 1878 р. [ГЕУ 3, 138]. Ойконім виник способом конверсії за допомогою закінч. *-е* від прізви. місц. підприємця *Родаков* [Янко, 301], суф. *-ов-* у структурі якого сприяв переходу назви с-ща в словотв. тип посесивів.
- Родінське** — місто, Красноармійська м / р Донец. обл. [АТП, 109]; засн. 1950 р. [ГЕУ 3, 138], *Родинское* (з 1962) [СЭС, 1143]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви місц. шахти «*Родінська*» у зв'язку з будівництвом якої було закладено місто [ГЕУ 3, 138].

- Рожіще** — місто, Волин. обл. [ГЕУ 3, 139]; відоме з 1-ї пол. XIV ст., *Рожище* (1322), «z *Rożyszcz*» (1582), «в *Рожищах*» (1569), *Рожицьское* тощо [Шульгач 2001, 118]. Ойконім виник унаслідок онімізації ГТ *рожіще*, що є фонет. варіантом поширенішого *ржіще* «вижате житне поле» [Аркушин 2, 118], у структурі якого на місці етимол. -з- під впливом діал. *рож* «жито» (< д.рус. *рожь*, *ржъ* < псл. **гъзь* «жито» [ЕСУМ 5, 102]) розвинувся голос. повного творення -о-. В. П. Шульгач припускає, що назва *Рожіще* могла функціонувати на доойк. рівні як мікротопонім [Шульгач 2001, 793].
- Рожнятів** — с-ще міськ. типу, Івано-Франків. обл. [АТП, 199]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 139], *Rożniatów*, рус. *Rożniatiw* (1888) [SGKP 9, 864], *Рожнятов* (1981) [СЭС, 1145]. Ойконім виник як посесив на -овъ від д.рус. антропоніма **Рожън'атъ*, утвореного внаслідок онімізації субстант. прикм. *рожънатъ* «рожнаний», тобто «з рожнами» [СУМ 8, 559, 600]; пор. сс. *Рожнятівка* у Вінниц. і Кіровоград. обл. [АТП, 711], суміж. із смт *Рожнятів* рівнини *Рожнятівська улоговина* [ГЕУ 3, 139], д.рус. поле *Рожъне* (ε) (< *рогъ* + -ън-) в Галицьк. землі зі слов. паралелями, можливо, це суч. с. *Рожня* в Пустомит. р-ні Львів. обл. [ЕСЛГНПР, 116].
- Розділ** — с-ще міськ. типу, Миколаїв. р-н Львів. обл.; відоме з 1569 р. [ГЕУ 3, 140], кол. *Роздол* [АТП, 284]. Ойконім виник унаслідок онімізації ГТ *роздѣл* «низовинне місце на рівнині» [Грінч. 4, 43], «широка долина з неглибоким та невеликими западами» [Мурзаев, 474—475]. У навозакритому складі на місці етимол. -о- розвинувся -і-, який фіксується в ойконімі з кін. XX ст.; пор. сс. *Роздол* (5), *Роздолля* (13), *Роздольне* (14), *Роздолівка* (3) перев. на пд. та сх. України [АТП, 711], де широкі (роздольні) степи.
- Роздільна** — місто, Одес. обл. [АТП, 334]; засн. 1863—1865 рр. [ГЕУ 3, 140], *Раздѣльная* (1981) [СЭС, 1109], кол. *Водо-Роздільне* [Янко, 301]. Ойконім виник унаслідок онімізації форми жін. роду субстант. прикм. *роздільний* «який ділиться на послідовні етапи або частини» [СУМ 8, 666], рос. *раздѣльный*, за ознакою «поселення, що розділене на частини залізничною лінією Одеса — Балта» (з будівництва цієї лінії починалося місто) [ГЕУ 3, 140] або «поселення, що розділене на частини водним потоком; пор. кол. назву м. *Водо-Роздільне* і залишки безіменної притоки Хаджибейськ. лим., яка бере початок від сер. м. *Роздільної* і пересихає [ГЕУ 3, 140], сс. *Роздільне* у Кіровоград. і Львів. обл. [АТП, 711].
- Роздільне** — с-ще міськ. типу, у Криму [АТП, 266]; засн. на поч. 60-х рр. XIX ст., до 1944 — *Ак-Шейх* [ГЕУ 3, 140], *Раздольное* [СЭС, 1109]. Суч. ойконім виник унаслідок онімізації форми сер. роду субстант. прикм. *роздільний* «який розкинувся, розмістився на великій площі» [СУМ 8, 668] з основою ГТ *роздѣл* (див. *Розділ*); пор. ще 13 сіл *Роздольне* [АТП, 711] і похідну від такого ойконіма назву *Роздільненський заказник* в Старобешів. р-ні Донец. обл. [ГЕУ 3, 140]. Істор. назва тюрк. походження; постала від *ак* «білий, світлий» і тур. *шайх* «слуга мечеті; наставник монастиря» [Радлов IV/1, 995].
- Роздори** — с-ще міськ. типу, Синельників. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 91]; засн. 1778 р. [ГЕУ 3, 141], *Роздоры* [Мурзаев, 475]. Ойконім виник семант. способом від ГТ *роздор* у мн. «розділення на рукави, потоки» [Мурзаев, 475], можливо, через посередництво відповідного мікрогідроніма (с-ще лежить на р. Нижній Терсі); пор. бб. (2), р., ручай, яр *Роздори* перев. у Лівобережній Україні [СГУ, 468], діал. *роздѣор* «ширінка в штанах» [Чабаненко 4, 24].
- Розівка** — с-ще міськ. типу, Куйбишев. р-н Запоріз. обл. [АТП, 176]; засн. 1788 р. під назвою *Розенберг* [ГЕУ 3, 141], *Розівка* з 1898 р. [Янко, 302]. Суч. назва виникла за продукт. в ойконімі моделлю на -івка в релят. функції

- від усіченої основи *Роз-* істор. ойконіма *Розенберг*, утвореного від відповідного антропоніма, що належав нім. землевласникові [Янко, 302].
- Рóзлуч** — низькогірний хребет Укр. Карпат на межиріччі Стрию та Сяну, у пд. частині Львів. обл. [ГЕУ 3, 141]. Оронім виник унаслідок онімізації апелатива *розлуч* «місце розділення, розгалуження (дороги, річки тощо); пор. у цьому регіоні потоки (2) *Рóзлуч*, *Rozłucz* (1888) [СГУ, 468], гуцул. *розлуч* «розділення», укр. *розлук* «розділ», рос. діал. *розлуки* «перехрестя, розгалуження доріг» [Вербич, 65], бойк. *рóзлучка* «відокремлена від стада група овець для передачі власникові» [Онишкевич 2, 185], які пов'язані з діал. *лúчити* «єднати; з'єднати; сполучати» (< **lǫčiti* < **lękti* «гнути, згинати, вигинати» [ЕСУМ 3, 315]) і з семантикою преф. *роз-* «членування дії, поширення її (від центра до периферії та ін.)» [ЕСУМ 5, 104]. Оронім міг постати і від назви суміж. потоку *Рóзлуч*, який роз'єднує гори хребта; пор. на потоці с. *Розлуч* Турк. р-ну Львів. обл. [СГУ, 468].
- Розсипнє** — с-ще міськ. типу, Торез. м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1905 р. [ГЕУ 3, 143], кол. х. *Рассыпной* [СГУ, 469]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. б. *Розсипна* п. Міусу [СГУ, 469], що постала внаслідок субстантивзації та онімізації відповідної форми відн. прикм. *розсипний* «який складається з окремих крупинок або зерен; сипкий; розрізнений, окремих, поодинокий» [СУМ 8, 805]. Твірний прикм., очевидно, має характерне для Донбасу значення, пов'язане з особливостями місц. ґрунту, насиченого розсипним вугіллям, відходами від нього, кам'яними породами тощо, адже всі 5 нп *Розсипне* [АТП, 711], 17 бб. *Розсипна* і яр *Розсипний* [СГУ, 469] знаходяться в межах Донец. і Луган. обл.
- Розтіцька** — гора, с. Зелене Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Rosticka* (1950), *Ростицкая* (1976), *Ростицька* (2003), *Розтіцька* (2004) [Габорах, 326—327]. Оронім виник унаслідок онімізації субстант. форми жив. роду відн. прикм. на *-ськ(ий) / -цьк(ий)*, утвореного від ГТ *рóзтік*, *розтóка* «місце роздвоєння основного русла річки; водяний потік, що відокремився від основного русла» [СУМ 8, 825, 827]; пор. гідроніми в Пд.-Зх. Україні *Рóзтіцька Ріка*, *Рóзтіцький* (2), *Розтічка* (3), *Розтічки* (3), *Розтóка* (23), *Розтóки* (3), *Розтóчин* [СГУ, 471—472], ороніми *Розтічка*, *Розтóка* (2), *Розтóки* (2) на Івано-Франківщині [Габорах, 327], *Розтóччя* і таку ж назву заповідника (див.) у Львів. обл. [ГЕУ 3, 143—144].
- Розтóччя** — 1) горбисте пасмо, яке протягається від Львова до м. Рави-Руської Львів. обл. і далі в Пд.-Сх. Польщу; 2) заповідник, Яворів. р-н Львів. обл. [ГЕУ 3, 143—144]. Оронім виник семант. способом (можливо, через посередництво мікрогідроніма) від діал. *розтóччя* «водорозділ», пов'язаного з *рóзтік*, *розтóка*, діал. *розтóчина* «місце роздвоєння основного русла річки», «острів серед річки» [ЕСУМ 5, 537], що походять від дієсл. *розті́катися* (про воду) (див. *Рóзтіцька*). Назва заповідника *Розтóччя* постала способом трансонімізації суміж. ороніма.
- Розшибєник** — 1) хребет, сс. Бистрець, Дземброня Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Розшибений*, *Росшибеньк* (1976), *Rozszubenyk* (1933); 2) гора, с. Дземброня в зазнач. р-ні; *Мунчел*, *Менчул* [Габорах, 327—328]. Оронім виник за допомогою суф. *-ик* у топонім. функції від дієприкм. *розшибений* «розкиданий у різні боки» з основою діал. *розшибати* «розкидати щось у різні сторони» [Габорах, 327]. Назва гори на хребті постала способом трансонімізації суміж. ороніма.
- Рóка** — вершина Головн. пасма Кримських гір, у сх. частині Ай-Петринської яйли, на зх. від м. Ялти [ГЕУ 3, 145]. Оронім гр. походження, виник як метафор. назва внаслідок онімізації н.гр. *рóка* «прядка»; пор. тюрк. топоніми в Криму *Хопхал*, *Капкал*, які постали за аналог. ознакою від кр. тат. *qarqa* «бедро, ткацький прилад тощо» [Бушаков, 72, 127].
- Рокіни** — с-ще міськ. типу, Луцьк. р-н Волин. обл.; відоме з 1848 р. [ГЕУ 3, 145], за ін. джерелами — із сер. XV ст.: *Рокинивъ* (1452), *Рукини* (1584); назва

темна [Шульгач 2001, 118]. Ойконім не виявляє паралелей в укр. та ін. слов. і неслов. мовах, що ускладнює його етимологізування. Судячи з істор. та нинішньої форми, назва має відантроп. походження. Первинний ойконім постав як посесив на *-iv*, що відбиває зародки власне укр. чергування *-ov / -iv* у новозакритому складі від незафіксованого прізви. **Рокінь / *Рокіня* з основою діал. **рокинь, рокіня* «доля» [Онишкевич 2, 182]; пор. поширене прізви. *Доля* [СПЧ, 126; Чучка, 204; Румут 1, 140], д.рус. *доля* «частина» як морфол. варіант псл. **dolja* «частина» [ЕСУМ 2, 107], а також буков. *Рокін* [СПЧ, 304]. В. П. Шульгач вважає апелятив **rokyнь* імовірним праслов'янським, спільнокореневим з псл. **rokyъ*, мотивованим дієсл. **rekti* «ректи» [Шульгач 2004, 276]. Словотв. варіант ойконіма *Рукини* (XVI ст.) зберігає зв'язок з антропонімом *Рокинь / Рокиня* як форма мн., що вказує на рід першопоселенців. У її основі спостерігається характерний для усного мовлення перехід ненаголош. *-o* в *-y* внаслідок підвищення піднесення й посилення лабіалізації корен. голосного (можливо, під асоціат. впливом апелятива *рука*). Суч. назва с-ща зберегла родову мотивацію та етимол. *-o* в основі твірною антропоніма.

Рокітна — річки (7) у зх., пн. і центр. частині України [СГУ, 472—473]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації субстант. форми жін. роду відн. прикм. *рокітний*, що вказує на відношення річок до *рокіти* — народної назви деяких видів верби, вербових кущів [СУМ 8, 874] й узгоджується з номенкл. іменем *річка*; пор. рр. *Рокіта* (4) у тих самих регіонах [СГУ, 472], нп *Рокітне* [АТП, 712].

Рокітне — с-ще міськ. типу: 1) Київ. обл. [АТП, 223]; відоме з кін. XV — поч. XVI ст. [ГЕУ 3, 145], *Rokitno, Rokitna* (1888) [SGKP 9, 711]; 2) Рівн. обл. [АТП, 383]; засн. у 80-х рр. XIX ст., до 1922 — *Охотникове* [ГЕУ 3, 145], *Рокітное* (1981) [СЭС, 1146]. Ойконіми виникли внаслідок онімізації субстант. форми сер. роду відн. прикм. *рокітний* «стос. до *рокіта*», яка узгоджується з номенкл. іменем *село*. Окремі з них постали парал. з відповідними гідронімами (див. *Рокітна*); пор. сс. *Рокітне* (13) у різних регіонах України, крім пд. та пд. сходу [АТП, 712]. Первинну назву с-ща *Охотникове* на Рівненщині утворено як посесив на *-ове* від прізви. *Охотник, Охотник* [СПЧ, 261], в основі якого діал. *охотник* «мисливець» [Аркушин 2, 19], або безпосередньо від апелятива за належністю поселення чи місцевості якомусь мисливцю чи мисливцям.

Романівське Болото — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Ленінград. р-н м. Києва [ГЕУ 3, 146]. Назва постала як лімніонім унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *болото* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від мікротопоніма *Романівка*; пор. відантроп. ойконіми *Романівка* (30) у різних регіонах України [АТП, 712], б. *Романова*, потік *Романовець* [СГУ, 473].

Роман-Кош — найвища вершина Кримських гір у центр. частині Головн. пасма, на пн. окраїні масиву Бабуган-яйла [ГЕУ 3, 146]; кол. *Орман-Кош* [Мурзаев, 299]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок злиття компонентів *кош* «притулок пастухів, які пасуть овечі отари; місце, куди на ніч збирають тварин» [Мурзаев, 299] і кр.тат., ног., тур., д.тюрк. *ортан* «лісовий» (пор. поширені в Криму топоніми з основою *Ortan* [Бушаков, 122]), в основі якого відбулася метатеза, очевидно, під впливом імені *Роман* або етроніма *романи* «цигани».

Ромён — річка, п. Сули л. Дніпра; «ко *Ромну*» (1095), *Роменъ* (1852), *Рамон, Ромонъ* (XVII ст.), *Большой Роменъ, Ромонъ (Раменъ), Сухой Роменъ, Ritne Suche* (1913); пор. м. *Ромни* біля гирла річки і руч. *Ромён* у Бахмац. р-ні Чернігів. обл. [СГУ, 474]. Гідронім належить до давніх і.е. або балто-слов. утворень прикм. типу із суф. **-ьпъ* в атрибут.-релят. функції, приєданого до основи, збереженої в балт. *ratus, rotus* «тихий, спокій-

- ний» (< і.е. **ort-*); пор. рр. *Ромá* й *Ромонка* в бас. Десни, лит. рр. *Ratō-pas*, *Ratīs*, *Artená*, д.європ. *Arteno*, *Armenta*, блр. *ром* «простір, вільне місце, обшир» [ЕСЛГНПР, 116—117; Стрижак, 60; Трубачев, 209], давн. пол. ойконім відгідр. походження *Ротока* (з 1407), суч. *Ритока* [Babik, 243—244] (див. *Ромні*). Складені гідроніми *Большой Ромнъ* і *Сухой Роменъ* утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означень, які вказують відповідно на розміри та схильність до пересихання річки.
- Ромні́** — місто, Сум. обл. [АТП, 402]; відоме з 1095 р., лежить біля гирла р. *Ромен* [ГЕУ 3, 148], д.рус. *Ромьнъ*, «ко *Ромну*» (1096), *Роменъ* (XIV—XVI ст.), *Ротпо* (1590), *Ромонъ* (*Роменъ*) (XVII ст.), *Ritne* (1630), *Ritno* (1659), *Ромны* (1852), суч. *Ромні* (офіц.) і *Ромён* (нар.) [ЕСЛГНПР, 116]. Істор. назва міста виникла способом трансонімізації суміж. гідроніма *Роменъ*, *Ромьнъ*, відомого з XI ст. (див. *Ромён*). Суч. ойконім у мн. фіксується з XIX ст. Його природа пов'язана з формою сер. роду *Ritne*, *Румно* (з XVII ст.), закінч. *-е* якої в поліс. говірках вимовляється як *-и*, що з часом почало сприйматися за ознаку мн., можливо, під впливом назви нинішнього обл. центру *Суми*. Природною є і поява варіантів з голос. *-у* на місці *-о* в основі ойконіма й твірного гідроніма (див. *Рокіні*).
- Ромодáн** — с-ще міськ. типу, Миргород. р-н Полтав. обл. [АТП, 357]; засн. у 80-х рр. XIX ст. [ГЕУ 3, 357]. Ойконім має затемнену етимологію, в Україні поширений лише на Полтавщині; пор. с. *Ромодан* у Хорол. р-ні, с. *Ромоданівка* в Лохвиц. р-ні [АТП, 364, 354] і *Левково-Ромодан* [Бучко, 281]. Його пояснюють як семант. утворення від апелятива *ромодан* «велика дорога» [Янко, 304], який виник, очевидно, за допомогою суф. *-ан*, що, за словами О. М. Трубачева, в топонімії пд. й сх. України є наслідком «тюркської та іранської стихії», від збереженого в рос. діалектах *ромада́* «натовп, шум, метушня, штовханина, суєта» [Даль 4, 103], що є результатом випадіння початк. *-г-* у загальноновживаному *громада* [Фасмер 3, 500]. Очевидно, аналог. походження має твірний антропонім у структурі смт *Ромодáново*, що в Мордовії; пор. рос. відойк. прізви. *Ромадáновский*, князі *Ромадáновские* [СЭС, 1148].
- Росáва** — річки: 1) л. *Росі* п. Дніпра; *Росава* (1594) [Железняк, 65], *Ressana* (1620), *Rosawa* (1931), *Rossova* (1913), *Россава* (XIV—XVI ст.), *Русава* (1845), *Росава* (1883), *Росавка* (1974); пор. с. *Росава* Миронів. р-ну Київ. обл.; 2) п. Десни л. Дніпра; *Росава* (XVII ст.) [СГУ, 474]. Гідроніми належать до псл. утворень із суф. і.е. походження **ava* (< і.е. **aiō* / **eue*) в атрибут. функції та основою псл. **rosa* «роса; вода, волога» (< і.е. **roso-s* «волога»), яке і на апелят., і на гідронім. рівнях має широкі зв'язки в і.е. мовах; пор. д.інд. р. *Rasa*, авест. р. *Raṇha*, іран. *Ra* (давня назва р. Волги), р. *Roos-beek* у Бельгії, р. *Rosbace* (XI ст.) у Франції, лит. *Rasėi-ka*, *Ras-upis*, лтс. *Rās-upis*, *Rasėiniai*, д.прус. *Rasa*, *Rasīta*, герм. *Raspe* (< **Ras-apa*), болг. *Росица*, пол. *Rosawa*, словц. *Rosička*, чес. *Rosnice*, н.луж. *Rosow*, полаб. *Rosica* [Железняк, 64—67]; пор. пр. *Росáви* р. *Росáвка* [СГУ, 474]. Варіанти гідроніма *Росáва* зумовлені його різномовними фіксаціями (див. *Рось*).
- Росі́шний** — ліс. заказник держ. значення, Воловець. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 148]. Назва утворена, можливо, через посередництво мікротопоніма внаслідок онімізації субстант. відн. прикм. на *-ний* з основою діал. *росіш*, *рошиш* (< *роз-* + *сох-ь*) «розгалуження; місце злиття двох річок»; пор. гідроніми *Рошишний*, *Росішний* на Буковині [Карпенко, 177], ороніми *Росіш*, *Росішний*, *Росіще* на Прикарпатті [Габораць, 328].
- Росохувата Балка** — бот. пам'ятка держ. значення, Вільнянськ. р-н Запорізь. обл. [ГЕУ 3, 151]. Назва виникла внаслідок трансонімізації мікротопоніма, що постав способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ

- балка* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. *розсохуватий* (місц. *розсохуватий*) «який має розсоху, розсохи; розгалуження» [СУМ 8, 813] (балка, що є бот. пам'яткою природи, має багато розгалужень).
- Роставиця** — річка, л. Росі п. Дніпра; *Раставиця* (1597), *Rastawica* (1596), *Rostawatica* (1607), *Роставица* (1892), *Роставиця* (1927) [СГУ, 474—475]. Гідронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* (< **-ica*) в топонім. функції від псл. **rosava* «росяна, водяна» з основою ГТ **rosa* «роса; вода, волога» (див. *Росава*). Переважання *-a-* та наявність прор. *-m-* в основі гідроніма зумовлені балт. впливом; пор. лит. *Rastinis, Rast-upis*, що сягають лит. *rasotas* «росяний», *rasenti* «мрячити» [Железняк, 68].
- Рось** — річка, п. Дніпра; *Ръсь*, «на устьї *Ръси*» (під 980), *Рсь* (1031), *Рша* (1031), *Рось* (1095), *Ръсь* (1174), *Русь*, *Урсь* (д.рус.), *Росъ* (XIV—XVII ст.), *Россь* (1859), *Роса* (1874) [СГУ, 475]. Назва належить до і.е. прошарку гідронімів, варіанти якої відбивають рефлексивний розвиток у псл. мові і.е. **ras-* / **res-* / **ris-* / **rus-* «вода, волога», до якого приєднано архаїч. суто гідронім. суф. **-j-*; пор. спорід. з *Рось* назви рр. *Роська* (п. Росі), *Росава* (л. Росі), *Раставиця* (л. Росі) [Железняк, 144—148], *Росавка* (л. Росави), *Росавка* (л. Хороброї п. Росі), *Росинька* (пр. Роськи п. Росі), а також за межами бас. р. Рось гідроніми *Росава* (п. Десни), *Рославка* (2) (п. Віти п. Дніпра і л. рук. Стрия п. Дністра), *Ростася* (пр. Уборті п. Прип'яті) [СГУ, 474—475].
- Ротіло** — найвища вершина Покутсько-Буковинських Карпат [ГЕУ 3, 151]; *Ротило*, *Rotylo*, *Rokyta Seredna* (1932), *Середня Рокита* [Габорак, 329]. Оронім рум. походження, виник за формальною ознакою гори унаслідок онімізації рум. *rotilă* «колісце», що є демінутивом від *roată* «колесо, круг»; пор. назву суміж. г. *Ротул* [Габорак, 325].
- Рубіжне** — місто, Луган. обл. [АТП, 55]; засн. у роки Першої світової війни, до 1930 — *Русько-Краска* [ГЕУ 3, 151], за ін. джерелами — засн. 1895 р. побл. с. *Рубіжне* [Янко, 305], *Рубежное* (1981) [СЭС, 1155]. Ойконім виник, можливо, через посередництво назви суміж. села внаслідок онімізації субстант. форми сер. роду відн. прикм. *рубіжний* з основою апелатива *рубіж* «лінія, межа, що відділяє кого-що-небудь від когось, чогось»; «лінія оборони укріплень, місце розташування війська, передова позиція» [СУМ 8, 893]; пор. сс. *Рубіжне* у Вінниц., Донец. і Харків. обл. [АТП, 713]. Істор. назва постала складанням мікротопоніма *Краска* (< діал. *краска* «сходи жита червоного кольору» [Даль 2, 186]) й основи означення *руський* «стос. до *Русь*»; пор. с. *Краска* в Рант. р-ні й поле *Краска* в Камінь-Каширськ. р-ні Волин. обл. [Шульгач 2001, 70].
- Рудá** — балки (8), річки (38) в різних регіонах України, крім півдня [СГУ, 476—477]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації загальнослов. ГТ *рудá* «гірська порода, що містить метали»; діал. «іржаве багно, болотистий луг; болотистий берег» (< псл. **ruda* «руда; іржаве болото»; пов'язане з **rudъ* «червоний, рудий») [ЕСУМ 5, 134]. Прив'язаність назв з основою *Руд-* до гідрооб'єктів з червоно-бури́м кольором берегів, замулу, води, де можливе залягання болот. залізняка, свідчить про наявність у псл. **ruda* семи «болотний залізняка»; пор. спорід. лит. *rudynas, rudyne, rudytė* «болото з червонуватою водою, що вміщує залізо» [Мурзаев, 486]. Те, що гідроніми з основою *Руд-* майже відсутні на пд. України та переважають у лісостепу й поліссі, робить сумнівною думку О. М. Трубочова, М. Фасмера та ін. про їхнє походження від д.перс. *rautah* «ріка» [Лучик, 117—118].
- Рудка** — потоки, річки, ручаї, балки, струмки (69) у різних регіонах України, крім південного [СГУ, 477—479]. Мікрогідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *рудка* «іржаве болото, болото» [Грінч. 4, 85], діал. «іржаве багно, болото; заплава річки; баюра» [ЕСУМ 5, 134], що виник як демінутив від *рудá* (див. *Рудá*) і функціонує як його синонім [Мурзаев, 485—486]; пор. перев. у бас. таких гідрооб'єктів нп *Рудка* (19) [АТП, 713].

- Рудки** — місто, Самбір. р-н Львів. обл. [АТП, 292]; відоме з 1472 р. [ГЕУ 3, 152], *Rudki* (1888) [SGKP 9, 915], *Рудки* (1981) [СЭС, 1157]. Ойконім виник унаслідок онімізації ГТ *рудка* «іржаве багно, болото; заплава річки; баюра» [ЕСУМ 5, 134] у мн., яка вказує на певну кількість заболочених місць іржавого кольору; пор. потік *Рудки* в бас. Дністра в с. Садковичі того самого р-ну [СГУ, 479], суміж. *Рудківський дендропарк* [ГЕУ 3, 152].
- Рудне** — с-ще міськ. типу, Залізнична р / р м. Львова [АТП, 274]; відоме з XIV ст. [ГЕУ 3, 152], *Rudno* (1888) [SGKP 9, 941]. Ойконім виник унаслідок онімізації субстант. форми сер. роду відн. прикм. *рудний* «стос. до *руда*» (див. *Руда*).
- Рудниця** — с-ще міськ. типу, Піщан. р-н Вінниц. обл. [АТП, 26]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 3, 152], *Rudnica, Rudnicke* (1888) [SGKP 9, 931]. Ойконім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від основи прикм. *рудний* «стос. до *руда*»; пор. назву суміж. с. *Рудницьке* [АТП, 26].
- Ружин** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 150]; відоме з кін. XV ст. [ГЕУ 3, 152], *Rużyn, Różyn* (1888), у кін. XV ст. околиця поселення називалася «*pustynia Szczorbów*» [SGKP 10, 47], *Ружин* (1981) [СЭС, 1157]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від антропоніма *Ружа* (< пд.слов. чол. імені *Ruža* або діал. *ружа* [Чучка, 493] «троянда, шипшина; мальва» [ЕСУМ 5, 135]), що міг належати тій самій особі (власникові земель), стос. якої утворено ойконім *Ружин* поч. XVI ст. на Волині [Шульгач 2001, 120—121]. Істор. назва околиці пос. *Szczorbów*, яка могла стосуватися всього с-ща, постала як посесив на *-ов* від антропоніма *Щорб* з основою д.рус. *щерб* «щербатий, вищерблений, щербина, зазублина, шкода», що має паралелі в ін. слов. мовах; пор. прізви. *Щέρба, Cserb* (!), *Щóрбан* [Чучка, 639, 640].
- Русьава** — річка, л. Дністра у Вінниц. обл.; *Русáва* (1957), *Русáва* (1459), *Rusowa* (1685), *Русова* (1774), *Ruzova* (1788), *Расава, Россава* (1863—1865), *Русáва* (1975), *Руссова* (1907), *Головорусава* (1917) [СГУ, 480]. Гідронім пояснюють у колі слов. відповідників типу пол. *Rusawa*, чес., слвц. *Rusava*, що виникли за рудуватим кольором води або ґрунту внаслідок онімізації субстант. форми жін. роду **русáва* «руса»; пор. пол. *rusawy* «русий», чес. *rusavý* «тс.» [Вербич 2009, 134], укр. *русий*, діал. *рóсий* «русий» < псл. **rusъ* < **rudъ* «червонуватий, рижуватий» з коренем **rudъ* «рудий» [ЕСУМ 5, 147]. З огляду на ізольованість назви р. *Русáва* в гідронімії України (з мотивац. ознакою «руса» в укр. мові очікувалось би *Руся́ва*) можливим є її входження до периферії і.е. або псл. утворень на **ava* з основою ГТ **rosa* «роса; вода, волога», яка в різних рефлексх мала різну вокалізацію у зв'язку з варіативністю і.е. **ras-* / **res-* / **ris-* / **rus-* «вода, волога»; пор. *Рось, Ръсь, Росава, Ressana, Русава* (див. *Рось* і *Росáва*), варіант *Россава* дністровської *Русави*, укр. діал. *росáлка* «русалка» [Железняк, 66]. Композит *Головорусава* утворено, очевидно, на позначення верхівки річки складанням основ загальнослов. ГТ *голова́* «вершина, витік річки» [Мурзаєв, 149] (пор. центр.укр. *головіця* «витік річки» [СНГТК, 59]) й офіц. назви р. *Русáва*.
- Русь** — Руська держава (Київська Русь) IX—XIV ст. зі столицею у Києві, стара назва України [ЕУ 7, 2652, 2653]. Етнохоронім *Русь* (назва території та її населення) належать до однієї з найяскравіших і найзаплутаніших етимол. проблем, яка за майже 900 років дискусій так і не знайшла остаточного розв'язання. У суч. мовознавстві сформовано понад півтора десятка гіпотез щодо його походження [ЕСЛГНПР, 117—124, Скляренко, 3—97], але жодна з них не стала загальноприйнятою. Це зумовлено значною кількістю та строкатістю різновікових (починаючи від антич. *аорсів, орсів, роксоланів, руксів, рутенів, руотсів* [Стрижак 1991]) і різномовних фіксацій етнонімів, які могли бути прототипами або твірними для етнохороніма *Русь*. Єдиний висновок, у якому сходиться більшість науковців,

полягає в тому, що це не автохт. назва: етимол. зв'язку з автохт. гідронімом *Рось* немає (див. *Рось, Росава*). З теорій, які пов'язані з іншомовним походженням етнохороніма *Русь*, найімовірнішими є три. Згідно з першою назва виявляє зв'язок з д.інд. *guks-* «світлий» [Трубачев 1977, 21], іран. *ors-* «білий» (див. *Ворскла*), у зв'язку з чим вона виникла за кольоровою ознакою прото- або д.рус. племен, які тісно взаємодіяли з темноволосими іранцями; пор. етнонім *роксалани*, що називав надчорномор. плем'я в складі Європ. Сарматії й букв. означав «світлі алани». У фонет. плані іран. *ors-* закономірно розвинулося в слов. *ros-* / *rus-* під впливом закону відкритого складу, а основа *guks-* проникла в сх.слов. мовлення, коли вже припинив дію закон переходу приголос. *-s* у *-x* після *-r-*, *-u-*, *-k-*, *-i-*. За другою версією етнонім походить від назви кельт. племені *rūtheni* «рутени», яка через стадію **routsi* розвинулася в д.рус. *русь* [ЕСЛГНПР, 121; Скляренко, 96]. В. Г. Скляренко поглибив цю теорію, пов'язавши її з існуванням у V—XIV ст. на о-ві Рюген у Балтійськ. морі зх.слов.-кельт. племен *варягів-русів*, з яких тривалий час формувалася охорона візантій. імператорів і які 862 р. були покликані новгородцями на княжіння. На думку вченого, від цього ж етноніма постала і назва азовсько-чорномор. *русів* сх.слов.-кельт. походження, на честь яких Чорне море було назване *Руським* [Скляренко, 3—97]. Близькою за визначенням генези русів є думка О. С. Стрижака (третя версія), який вважає, що етнохоронім *Русь* постав від кельт. ГТ *reuth* «поле» [Стрижак 1991, 201] у зв'язку з позначенням території (*поля*), яка дала назву основному племені у складі Київської Русі — *полянам*. Основа назви *Русь* відбита в топонімах з компонентами *Руська, Руський* (див. *Руська*), а також у хоронімі *Росія*.

Руська — гора, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл., на кордоні з Закарпаттям; *Русская* (1976), *Ruska* (2000) [Габорак, 330]. Оронім виник унаслідок онімізації субстант. форми жін. роду відн. прикм. *русський* у значенні «український», що актуально для геогр. об'єктів України на межі Румунії, Угорщини, Польщі; пор. гт. *Руська-Буковинка, Руський Діл*, хр. *Руський Діл* [Габорак, 330—331], потоки *Руська* (3), *Руський* (5) у Пд.-Зх. Україні [СГУ, 480], м. *Рава-Руська* (див.). Назва яру *Руський* у бас. Сіверськ. Дінця, що фіксується з 1863 р. як *Русский* [СГУ, 480], очевидно, мотивована ін. значенням прикм. — «російський», як і означення в назві о-ва на оз. Сиваш у Криму *Руський острів* [ГЕУ 3, 153].

Русько-Полянський заказник — бот. заказник держ. значення, Черкас. р-н і обл. [ГЕУ 3, 153]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного складносуф. способом від суміж. ойконіма *Руська Поляна* [АТП, 513] з прозорою етимологією компонентів (див. *Руська*).

Рухотинський ліс — бот. пам'ятка природи держ. значення, Хотин. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 154]; місц. *Рухотинський ліс*. Назва виникла внаслідок трансонімізації дрімоніма *Рухотинський ліс*, утвореного способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ліс* «велика площа землі, заросла деревами й кущами» [СУМ 4, 522] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Рухотин* [АТП, 527], який вважають трансформованим утворенням від істор. *Rohatin* (1774), *Rochatin* (1776), укр. *Рогатин* під впливом суміж. *Хотин* [ТСРЧО, 50]. З огляду на найдавнішу фіксацію твірного ойконіма у формі *Ruhotin* (1771) [ТСРЧО, 50] його зв'язок з галиц. *Rogatin* є сумнівним, натомість імовірнішим видається виникнення назви як посесива на *-ин* від антропоніма *Рухота*; пор. пол. прізви. *Ruch, Rucha, Rucho* (1498), *Rucho-ta* (1479) з основою дієсл. *ruchać* «рушати», *rucho* «рух; одяг, спідниця» [Rymut 2, 369].

С

- Сабєцький лиман** — заплавне оз., Берислав. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 3, 154]. Лім-нонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від мікротопоніма на зразок **Сабєць*, **Сабєк* з можливим аканням в осно-ві; пор. руч. *Собєцький* у бас. Псла Полтав. обл. [СГУ, 514].
- Савинці** — с-ще міськ. типу, Балаклій. р-н Харків. обл. [АТП, 434]; засн. 1671 р. [ГЕУ 3, 154], *Савинцы* (1787) [СГУ, 482]. Ойконім виник унаслідок онімізації катойконіма *савинці* «ті, що живуть на *Савинському* броді, посту»; пор. сторожовий *пост Савинського* < антропонім *Сава* [Янко, 308], ще 6 нп *Савинці* в ін. регіонах України [АТП, 714], окремі з яких могли постати від групової назви людей *савинці* з основою імені *Сава*.
- Саврань** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 335]; відоме з кін. XIV ст. [ГЕУ 3, 155], *Саврань* (1981) [СЭС, 1169]; лежить на р. *Савранка* п. Пд. Бугу, най-давніші назви якої тотожні ойконіму: «до *Саврани*» (1489), *Sauran* (1570), *Sawran* (XVII ст.) [СГУ, 482]. У парі суміж. назв с-ща й річки пер-винним, очевидно, є гідронім *Савран(а)*, від якого способом трансоніміза-ції виник ойконім, або ж обидві назви постали від давн. топоніма за спіль-ною мотивац. ознакою. Щодо походження гідроніма *Саврань*, у якому від-булася палаталізація фіналі за допомогою суф. *-ь* з метою грам. узгоджен-ня назви з номенкл. іменем *річка*, то воно залишається не з'ясованим. Гідронім кваліфікують як темну назву [Фасмер 3, 542] або як імовірний тюркізм на тій підставі, що він має відповідник у давній топонімії Сер. Азії — м. *Сауран* (*Сабран*, *Савран*), що існувало в X ст. в р-ні Сирдар'ї [ГУ, 177]. З огляду на останню обставину, а також на структуру та апелят. зв'язки назви, її сх. походження є найімовірнішим, але не як тюркізму (в тюрк. мовах немає надійного апелят. підґрунтя), а як давн. іранізму, який міг проникнути в Пн. Надчорномор'я двома способами: 1) безпосередньо від скіфів або сарматів; 2) через тюрк. посередництво в наступні століття. У такому разі топонім постав як композит з іран. основами *saw* «чорний, темний, смуглий» (< д.іран. *syāva-*) [Абаєв 3, 42—43] і *ran / rawan* «місце; положення» (< д.іран. **rāvāna-* < i.e. **rewa-* «відкрите місце, простір» [Абаєв 2, 349], які широко відбилися в іран. топонімії: *Šavkat*, *Šaw-kam*, *Šaw-dan*, *Šaw-mūskū*, *Šaw-ardat*, *Šaw-dor-su* і *Lax-ran*, *Saw-ran*, *Sərt-ran* [Абаєв 3, 43; Абаєв 2, 350]; пор. балкар. р. *Сауран*, осет. букв. «чорне (темне) місце» [Коков-Шахмур., 111]. Суч. назва р. *Савранка* сформувала-ся в сх.слов. середовищі за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції для протиставлення гідроніма суміж. ойконіму *Саврань*, як, напр., м. *Умань* і р. *Уманка* (див. *Умань*); пор. заказник держ. значення *Савранський ліс* [ГЕУ 3, 154], р. *Савранка-Чечельницька* пр. *Савранки* [СГУ, 482].
- Савур-Могила** — одна з вершин пд. відрогів Донецьк. кряжу, верх. частина якої є насипним курганом-могилянником періоду зрубної культури бронзового віку, II тис. до н. е., за 12 км на пд. зх. від м. Сніжного Донец. обл. [ГЕУ 3, 155]; *Саур-могила* (фолькл.), *Савор-могила* (1804), *Саура-могила* (1805), *Осавур-могила* (1854), *Савур-могила* (1850—1860), *Савір-могила* (1863) [Отин 1997, 421—422]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та оніміза-ції словосп. з тюрк. ГТ *саур* «округлі вершини, скелі в горах», букв. «круп (крижі) коня» [Мурзаєв, 498—499], і слов. *могила* «яма для поховання; насип над похованим» (< псл. **mogyla* «купа») [ЕСУМ 3, 493]. Вставний *-в-* у першому компоненті постав як засіб усунення нехарактерного для слов. мов зіяння з голос. *-ау-* під певним впливом імені *Сава*, з яким

в укр. народних легендах пов'язують назву *Савур*; пор. 2 *Са(в)ур-могили* в Запоріж. обл. [Отин 1977, 422—425], р. *Саур-Болярак* у бас. Міусу; *Саурь Боляракъ* (1782) [СГУ, 498].

Са́ги — ландш. заказник держ. значення, Цюрупинськ. р-н Херсон. обл.; *урочище Саги* [ГЕУ №, 155]. Топонім виник унаслідок трансонімізації назви ур. *Саги* (пор. варіант *Урочище Саги*), в якому лежить заказник. У його основі форма мн. українізованого ГТ тюрк. походження *сага* «річкова затока; протока, рукав ріки, стариця; улоговина серед піщаних відкладів річки; озеро в такій улоговині чи в заплаві річки; рослинність у заплаві річки» [СУМ 9, 8]; пор. казах. *саға* «гирло річки», кр.тат. *саһа* «відкрите поле», тур. *саһа* «простір, площа» [ЕСУМ 5, 161], рр. і ручаї *Сага* (10) в різних регіонах України [СГУ, 482], топоніми з основою *Саг* — у пд. частині Росії та в Казахстані [Мурзаев, 490]. Перехід наголосу з кінц. *-а* в однині твірною апелятива на основу слова зумовлений впливом акцент. моделі типу *нога* — *но́ги*, а також омонім. *сага* «давньоскандинавське й давньоірландське епічне сказання про легендарних героїв та історичних діячів» [СУМ 9, 8].

Саджа́вка — річки в Івано-Франків. обл.: 1) л. Бистриці-солотвинської л. Бистриці п. Дністра; *Sadzawka*, *Саджавка* (1917), *Саджіўка*; 2) п. Свічі п. Дністра; *Саджіўка*; 3) потік, м. Ямпіль Вінниц. обл.; *Сажавка* (1975); пор. потік *Саджа́ва* п. Свічі п. Дністра [СГУ, 483]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *саджавка* «рибний ставок» [Грінч. 4, 95], діал. *са́жалка* «яма з водою», «яма для розведення риби», «став» [СНГТК, 179] за тією ознакою, що у водних об'єктах є великі ями з водою або ставки, де розводять рибу. На основі ГТ та гідронімів у сх.- і зх.слов. мовах реконструюють псл. **Sadjavъka* (< **sadjavъka* < **sadjava* < **sadjati* «сажати») [Шульгач, 238—239].

Садкі́ — ландш. заказник держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 156]. Дрімонім виник унаслідок онімізації демінутива *садо́к* «зменш. до *сад*» у мн. за тією ознакою, що ліс. масив заказника має форму невеликих садів з полянами, покритими травами, лишайниками тощо.

Са́ка — річка, п. Чаги л. Когильника (Кундука), вп. в лим. Сасик, Ізмаїл. р-н Одес. обл. [СГУ, 483]. Гідронім виник унаслідок онімізації запозиченого з араб. мови тюрк. *сакá* «головна споруда каналу, водозабірна гребля; розподільний вузол води для зрошення» [Мурзаев, 493], «водовозна бочка»; пор. кр.тат. і тур. *сакá* «водонос, водовоз» [ЕСУМ 5, 165]. Зміна наголосу в гідронімі зумовлена, очевидно, впливом значно активнішого в укр. мові апелятива *сак* «риболовна снасть із сітки» з наголош. основою (див. *Са́ки*).

Са́ки — 1) місто, у Криму [АТП, 267]; відоме з кін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 156], *Са́ки* — місто і грязевий курорт [СЭС, 1171]; 2) солоне оз., Сак. р-н у Криму; *Са́кське о́зеро* [ГЕУ 3, 157]. Ойконім виник способом трансонімізації суміж. лімновіма, в основі якого тюрк. ГТ *сакá* з гідрогр. значенням (див. *Са́ка*), що в тур. мові мав варіант *сакі* = *сакá* «водонос, який роздає воду прохожим» [Радлов IV/1, 250, 241]. Припущення про походження топоніма від етноніма *са́ки* малоїмовірне через перебування відповідного д.іран. племені на території Криму ще до н. е. [Никонов, 363], як і зв'язок з ног. *сак*, д.тюрк. *сак* «пильний, чутливий» [Бушаков, 140].

Саксага́нь — річка, л. Інгульця п. Дніпра; *Житлова Саксагань* (у верхів'ї; 1863), *Саксагань* (1751), *Саксага́нська* (1950); пор. с. *Саксагань* П'ятихат. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 484]. Гідронім пояснюють як тюркізм *Саксага́н*, утворений від тур. *saksayan* «сорока» [Фасмер 3, 547] або від пол. *saxagan* «draco», «serpens» [Трубачев, 207], тобто «змій, змія; зміїний». З огляду на ізафетні властивості тюрк. мов назва може бути онімізованим кол. означенням у структурі словосп. на зразок *saksayan su* «сороча вода, річка» або *saxagan su* «змійна вода, річка», що втратило

опорний ГТ *su* через його узагальнювальне значення. Щодо семантики твірного апелятива, то її важко однозначно відтворити. Поодинокі гідроніми в укр. мові свідчать про можливість номінації річки як за її відношенням до сорок, так і за відношенням або подібністю до змії: пор. бб. *Сорóча* (5), потік *Сорóчий*, яр *Сорóчий* перев. на пд. та сх. України [СГУ, 522], поліс. р. і руч. *Змі́вка*, б. *Змі́на* (*Змі́ная*, 1863), р. *Змі́йка* на пд. України в бас. Дніпра [СГУ, 215], о-в *Змі́ний* (див.). Імовірно є мотивація гідроніма такою ознакою річки чи її берегів, як небезпека, зумовлена диким станом місцевості; пор. укр. діал. *саксаган* «капут, смерть» з неясною етимологією [ЕСУМ 5, 166], що може бути мотивованим як загрозою для життя й здоров'я від степ. змії (< половец. *saxagan* «змія, зміїний»), так і уявленням турків про сорок (< тур. *saksayan* «сорока») як птахів, що накликають біду; пор. тур. прислів'я *saksayan kändi bälasyна чагырыр* «сорока накликає сама собі біду» [Радлов IV/1, 257] й укр. *сорока стрекоче* — будуть гості, чекайте на гостей. Пом'якшення кінц. -н суф. -йь відбулося в слов. мовному середовищі з метою грам. узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*. Варіант гідроніма з означенням *Житлова* й релят. суф. -ськ(а) має прозору етимологію.

Сáлва — річка, л. Боржави п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Сáлва*. *Сáлба* (1963), *Zalua* (1295), *Salva potok* (XIX—поч XX ст.), *Сáльба*, *Салва*, *Солва*, *Селда* (20-і рр. XX ст.), *Salva*, *Сальва* (1935); пор г. *Салба* (поч. XX ст.) [СГУ, 484]. Гідронім належить до прошарку давніх індоєвропейців з основою **sal-* «вода, джерело, річка», що поширені на великій території Європи та Малої Азії. Давнім є і суф. *-*va* / *-*va*, співвідн. з балт. -*da*, що відбився у варіанті *Селда*; пор. спорід. назву р. *Саліха* п. Росі п. Дніпра [Железняк, 134—139], другий компонент у *Bagos-sola* (див. *Півдénний Буг*).

Салгі́р — річка, бас. зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря в Криму (1957); *Большой Салгирь*, *Салгір*, *Салгирь*, *Салгур*; пор. кол. с. *Салгир-Кіят* [СГУ, 484]. Гідронім тюрк. походження, виник складанням основ кр.тат. *sal-* «прокладати (дорогу, межу)» і кр.тат. *gir* «пагорб, узвиштя; поле, степ, рівнина, луг» [Бушаков, 139, 132] за ознакою «прокладена узвиштям дорога, придатне для проїзду узбережжя річки».

Салькóве — с-ще міськ. типу, Гайворон. р-н Кіровоград. обл. [АТП, 236]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 158], *Сальковъ* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Ойконім виник як посесив на -*ове* від антропоніма *Салько*, *Салко*, що є пестл. формою від чол. імені *Саламон* [Чучка, 501].

Самáра — річки: 1) л. Дніпра; «на Оугль і на Самарь» (1152), *Самара* (1491), *Самарь* (XVII ст.), *Сомарь* (1923), *Самарь* (1502), *Самара Днепровская* (1807), *Самарка* (1979), *Святая рька* (XVII ст.), *Samara* (1595), *Somar f* (1596), *Снепородъ*, *Снопородъ* (XV ст.), *Товща*, *Товща Самарская* (1979); пор. город(ок) *Самара*, вп *Старая Самарь* (1748); 2) п. Лугані п. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 485]. Гідроніми тюрк. походження, виникли внаслідок топонім. метафоризації від тюрк. (чагат.) *samar* «мішок», (кирг.) *samar* «таз, глечик» < д.тюрк. *sāmār*, *semer* «мішок, сідло, ярмо» [ЕСЛГНПР, 129; Отін, 18—26]. Поступова фемінізація д.тюрк. **Samar*, **Sāmār* відбулася на слов. мовному ґрунті за допомогою структурального суф. *-*йь* (*Самарь*) або приєднання закінч. -*а* (*Самара*) у зв'язку з узгодженням гідронімів з номенкл. іменем *річка*. Наявність паралелей і похідних з основою *Самар-* / *Семер-* на пд. Євразії від Амуру та Алтаю (перев. гідроніми та ойконіми) до Балкан (ороніми *Самара*, *Семера*, *Семер-каля*) [Отін, 21—22] свідчить про загальнотюрк. метафоризацію твірного апелятива відповідно до характеру й форми геогр. об'єкта (річки, гори, западини тощо). Частина топонімів з цією основою є демінутивами або релятивами; пор. руч. *Самарка*, р. *Самарлі*, бб. *Самарська*, рр. *Самарська Рбзсіш*,

Самарчак, Самарчик, Самарчук на пд. й сх. України, крутий вигин Волги *Самарская лука* біля м. *Самара* в Росії [Никонов, 366]. Деякі спорід. назви виникли через антропонім, посередництво; пор. бб. *Самарева, Самарина* [СГУ, 485], с. *Самари* на Волині [Шульгач 2001, 121], які утворені від прізв. *Самар* і *Самара*. Парал. назву дніпров. пр. *Снопородзь, Снепородзь* пояснюють як д.рус. гідронім сер.іран. походження з основою **san-pord / *san-ford* «збіг, злиття»; пор. *Пората* — Прут, скіф. походження, спорід. осет. *ford* «велика річка» [Трубачев, 184] (див. *Прут*).

Самбір — місто, Львів. обл. [АТП, 292]; відоме з 1238 р. [ГЕУ 3, 159], кол. *Погонич* (до XIV ст.), *Новий Самбір* [Янко, 311]; д.рус. м. *Самборъ, Sambor Nova Olim Pohonicz* (1390), *Sambor* (1430), *Старий Самбір* (1425), *Sambor Antigua* (1425), *Stari Sambor* (1508), *Sambor Antiga* (1589), *Stary Sambor* (1785—1788) [Худаш-Демчук, 84—85], *Самбор* (1981) [СЭС, 1175]. Ойконім не має загальноприйнятої етимології. М. Л. Худаш і М. О. Демчук вважають його посесивом на **-jъ* від імені *Самборъ*, який у формі *Самборъ* міг спочатку позначати двір або ін. власність [Худаш-Демчук, 85]. Таке походження назви імовірне з огляду на продуктивність ойконім. моделі «антропонім + **-jъ*» у давніх слов. мовах і на ствердіння *-рь* у ст.укр. мові (див. *Житомир*). Однак відсутність у найдавніших фіксаціях палатал. основи, а також функціонування невідантроп. гідронімів типу *Самбір, Самборъ* (1506) на Сумщині, *Сам-Вода, Самъ вода* (1825) на Хмельниччині [СГУ, 485] дає підстави для пояснення ойконіма як композита, утвореного на основі д.рус. *самъ*, укр. *сам* «особа, предмет, що перебуває, живе, росте і т. ін. десь окремо, ізольовано від інших» і д.рус. *боръ* «сосновий ліс» [ЕСУМ 5, 200], **borъ* «невелике узвишшя з супіщаним (рідше піщаним) ґрунтом, звичайно поросле лісом, найчастіше сосновим», сх.слов. «підвищене місце» [Железняк, 63]; пор. укр. гідроніми *Самець* (18), *Самець-Річка* [СГУ, 485—486], пд.слов. гідронім *Samobor* у бас. Сави, ойконім *Samobor*, які входять до ряду д.слов. композитів з основою ГТ **borъ*, що має відтінки лекс. значення [Железняк, 62—63]. О. М. Трубачов пояснює ойконім *Самбор* як рефлекс дослов. **Sam-bar* «злиття, збіг», спорід. з іллір. Σύ-βαρις < **san-bar-* [Трубачев, 280—281] (див. *Барбара*). Заст. *Погонич*, очевидно, утворено за допомогою *-ич* від мікрогідроніма **Погоня* (< *погна́ти*); пор. рівчак *Погоня* на Волині [СГУ, 432].

Самові́та Тóвтра — бот. пам'ятка природи держ. значення, Чемеровец. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 159]. Назва виникла синтакс. способом — приєднанням до *Товтра* (див. *Тóвтри*) означення *Самові́та*, похідного від діал. *самові́тий* «одинокий, поодинокий» [ЕСУМ 5, 171].

Само́ткань — річка, п. Дніпра; *Савотканъ* (XVII ст.), *Zatochan, Zamokant* (1931), *Самотканъ* (1779), *Самоткань* (1901), *Самоткань* (1957); пор. с. *Самоткань* Верхньодніпровськ. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 486]. На думку О. М. Трубачова, гідронім іран. походження, виник від словосп. **asta xan-* «кам'яний колодязь» [Трубачев, 207], в означенні якого відбулася метатеза звуків під асоціат. впливом сл. *самотканий*; пор. гідронім *Домоткан / Домоткань / Detochan* < іран. **danu-xan-* / **danava-xan-* «річковий колодязь, колодязь поблизу великої річки» [Трубачев, 207].

Самчи́нєцьке Урочи́ще — ландша. заказник держ. значення, Немирів. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 3, 160]. Назва виникла способом трансонімізації дрімоніма, утвореного внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *урочи́ще* «ділянка, яка вирізняється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, лука, болото серед лісу і т. ін.)» [СУМ 10, 483] й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке*, похідного від суміж. ойконіма *Самчинці* [АТП, 25].

Сан — див. **Сян**.

Сапун-горá — гора, м. Севастополь у Криму, відома героїчною обороною міста від турків у 1854—1855 рр. і в Другій світовій війні [Янко, 311]. Оронім виник унаслідок складання та онімізації ГТ *сапун* «слабо замулений або глинистий пісок із застійною водою» [Мурзаев, 495], що виконує роль означення, і опорного *горá*. Е. М. Мурзаев обережно пов'язує етимологію твірного апелювання *сапун* з рос. *сопеть* і робить невпевнене припущення про можливий зв'язок з ним крим. ороніма [Мурзаев, 495]. Сумнів відомого географа й топономаста небезпідставний. Компонент *Сапун*, який не фіксується з голос. -о- в основі, мотивований тур. *сапун* / *сапун* «мило» [Радлов IV/1, 420, 406], що вказує на подібні до мила властивості ґрунту, з якого при нажимі або у сиру погоду виступає вода з характерним для мильного розчину шумом і бульбашками [Мурзаев, 495]; пор. укр. гідроніми *Мільня*, *Мільця* [СГУ, 362].

Сарáта — річки: 1) п. Білого Черемошу п. Пруту л. Дунаю; *Sarata* (1811), *Sarata* (1957); пор. нп *Sarata* Путил. р-ну Чернівець. обл. (1880); 2) л. Лючки л. Пістинки п. Пруту л. Дунаю в Косів. р-ні Івано-Франків. обл.; *Sarata*, *Serata* (1889); 3) між рр. Прут і Дністер; *Sorota* (1812); пор. смт. *Сарата* Одес. обл. [СГУ, 487], яке засн. на р. *Сарата* 1822 р. [ГЕУ 3, 160]. Гідроніми локалізовані на укр.-молд. порубіжжі й мають ознаки сх.ром. утворень. Вони виникли внаслідок субстантивзації та онімізації молд. *сэрат* «солоний» [Карпенко, 180] за відповідним присмаком води. Закінч. -а грам. узгоджує їх з номенкл. іменем *річка*. Буков. та одес. ойконіми виникли способом трансонімізації назв суміж. річок. З огляду на пізні молд. походження гідронімів їхній етимол. зв'язок з назвою р. *Серет* л. Дунаю є малоймовірним (див. *Серет*).

Сарй-Кáя — скеля у сх. частині Внутрішн. пасма Кримських гір, за 8 км на пд. зх. від м. *Білогірська* [ГЕУ 3, 161]. Оронім виник на основі словосп. з опорним ГТ *кая* «скеля, круча» (тюрк.), що широко відбився в топонімії пд. Євразії [Мурзаев, 267], й означенням у формі тур. *сары* «жовтий, блідий», відомого в більшості тюрк. мов [Радлов IV, 319] (гірські породи складаються з палеогенових нумулітових вапняків, що їх підстелюють мергелі пізньокрейдового віку [ГЕУ 3, 161]); пор. суміж. м. *Білогірськ* і гідроніми *Сарису* (див.). Наголос з кінц. -я в тюрк. *Кая* перемістився на основу у слов. мовному середовищі (див. *Бешка*).

Сарйсу — 1) балка, Білогірськ. р-н у Криму; 2) річка, л. Великої Карасівки п. Салгиру, вп. у зат. Сиваш у тому ж р-ні; 3) річка, л. Альми, вп. у Чорне море в Криму; пор. нп *Сари-Су*, суч. с. Новикове Білогірськ. р-ну в Криму [СГУ, 487]. Назви мають тюрк. походження, виникли внаслідок онімізації композита *сарису* «жовта (каламутна) вода», «жовта річка» [Мурзаев, 498] з основами *сары* «жовтий, блідий» (див. *Сари-Кая*) і *су(у)* «вода, струмок, річка, озерце» (тюрк.), що відбилися в численних гідронімах Євразії [Мурзаев, 498, 528—529]; пор. укр. відповідник *Жовті Води* (див.). Звертає на себе увагу локалізація тюрк. *Сарису* в Білогірськ. р-ні Криму, де найбільше ґрунтових порід світло-жовтого кольору, що відбилися в назві райцентру *Білогірськ*. Переміщення кінц. наголосу у тюрк. *Сарису* [ГЕУ 3, 161] на основу композита зумовлено збереженням акцент. моделі тюрк. *сары* і втратою наголошення опорного компонента у слов. мовленні.

Сáрич — мис на зх. Пд. бер. Криму, крайня пд. точка України [ГЕУ 3, 161]. Оронім тюрк. походження, виник за відповідним кольором вапнякового ґрунту внаслідок онімізації прикм. форми *сарык* / *сарыг* «жовтий» [Радлов IV/1, 327], зазнавши наступного впливу з боку слов. утворень на ненагол. -ич або спорід. тюрк. *сарича* / *сарыца* «маленький хижий птах з жовтою спиною» [Радлов IV/1, 328].

- Сарни** — місто, Рівн. обл. [АТП, 283]; засн. у кін. XIX ст. [ГЕУ 3, 162] біля с. *Сарни* [Янко, 312], *Сарны* (1981) [СЭС, 1182]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. с. *Сарни*, що виникла від родової назви першопоселенців на прізви. *Сарна* в мн. < *сарна* «сsaveць з родини оленячих» [Румут 2, 398]; пор. відойк. оронім *Сарненська рівнина* в пн.-зх. частині Поліської низовини в межах Рівн. обл. [ГЕУ 3, 161], нп *Сарни* (3), *Сарнів*, *Сарнівка* (3), *Сарновичі* в пн. і зх. частині України [АТП, 716].
- Сасык** — 1) річка, вп. у Березан. лим. бас. Чорн. моря, в Миколаїв. обл.; *Сасык* (1863); 2) лим., Татарбунар. р-н Одес. обл.; *Кундук*; 3) солоне оз., Сак. р-н у Криму; *Сасик-Сиваш* [ГЕУ 3, 162]. Назви виникли внаслідок онімізації тур., кр.тат. *сасы*, *сасык* «гнилий, смердючий» [Радлов IV/1, 395] за відповідними властивостями води; пор. численні гідроніми в Україні з основами *Вонюч.*, *Воняч.*, *Гнил.*, *Смерд.* [СГУ, 121,139—143, 511]. Парал. назва лим. *Кундук* також тюрк. походження. Вона постала за допомогою суф. *-ук* у топонім. функції від запозиченого з іран. мов тур. *кунд* / *кунт* «тупий кут» [Радлов IV/1, 913]; пор. перев. тюрк. гідроніми на *-ук*, *-лук*, *-чук* у Правобережній Україні [Трубачев, 203—204]. Складений варіант лімоніма *Сасик-Сиваш* містить компонент *Сиваш*, похідний від сх.укр. *сиваш* «морська мілководна затока, лагуна, озерце; котловина, впадина із солоною грязю, які часом заливаються морською водою на західному узбережжі Азовського моря між Кримським півостровом і материком» [Мурзаев, 504].
- Сатанів** — с-ще міськ. типу, Городец. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 478]; відоме з поч. XV ст. [ГЕУ 3, 163], *Schathanow* (1404), *Сатанов* (1434), *Szatanow* (1564), *Шатанов* (1845), *Сатанів* (1926) [Торч.-Торч., 405]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від прізви. *Сатана*, пол. *Szatan*, похідного від *szatan* «злий дух, диявол» [Румут 2, 524], укр. *сатана́*, д.рус. *сатана*, *сотона*, що є запозиченням з гр. мови, де σατανας від гебр. *šāṭān* «протилючий» [ЕСУМ 5, 183]; пор. відантроп. назву с. *Сатанівка* [АТП, 479], назву бот. заказника *Сатанівська Дача* в цьому ж р-ні [ГЕУ 3, 163].
- Саф'ян** — заплавне оз. у пониззі Дунаю, Ізмаїл. р-н Одес. обл. [ГЕУ 3, 163]. Лімонім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації апелатива *саф'ян* «коник» [Радлов IV/1, 423], що був означенням спрощеного опорного ГТ і характеризував заплаву за насиченістю відповідними комахами з довгими ногами, які стрибають, утворюючи крилами скоротливі звуки.
- Сахнівщина** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 454]; засн. у 90-х рр. XIX ст. [ГЕУ 3, 163] як *Кобелячок* [Янко, 313], *Кобелячан* [Абдула, 128], *Сахнівщина* (1981) [СЭС, 1186]. Ойконім виник як назва земель за допомогою суф. *-(щ)ин(а)* в збір. функції від прізви. місц. поміщика *Сахнівського* [Абдула, 128; Янко, 313]; пор. аналог. назву с. *Сахнівщина* в Машів. р-ні Полтав. обл. [АТП, 357]. Істор. варіанти *Кобелячок*, *Кобелячан* перенесені переселенцями з Полтавщини (див. *Кобеляки*).
- Сваліява** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 164]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 163], *Свалява* (1981) [СЭС, 1186]. Ойконім належить до давніх назв з архаїч. суф. *-ав(а)* / *-яв(а)* в атрибут. функції, приєднаним до втраченого **svalǫ* «нагроюдження, велика кількість чогось» < псл. **svaliti*, **svaljati* < **valiti*, **valjati* «крутити, вертити, котити»; пор. діал. *валіява* «велика кількість; купи; руїни», «поле битви, вкрите трупами», діал. *звала* «велика кількість» та ін. [ЕСУМ 1, 325]. Імовірним є семант. утворення топоніма від втраченого **сваліява* «нагроюдження зваленого хмизу, дерев, каміння тощо», яке співвідн. з діал. *валіява* як аналог. утворення від преф. дієсл. основи. З огляду на семантику твірного слова топонім *Сваліява* міг виникнути на позначення тієї частини долини при злитті р. *Сваліявки* й Латориці, де накопичувалися знесені з гірських хребтів різні предмети,

- сміття і т. ін. Похідними від ойконіма *Свалява* є відомі з поч. ХХ ст. назви р. *Свалявка*, ур. *Свалявка*, від яких утворено назви потоків *Свалявський*, *Свалявчик* [СГУ, 488], суміж. розширеної частини Березне-Ліпшанської долини *Свалявська улоговина* [ГЕУ 3, 163], закарп. прізви. *Свалявін*, *Свалявський*, *Свалявчик*, *Свалявчук* [Чучка, 504].
- Сварицевицький заказник** — бот. заказник держ. значення, Зарічн. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 164]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням на *-ський / -цький*, утвореним від суміж. ойконіма *Сварицевичі* [АТП, 375].
- Сватове** — місто, Луган. обл. [АТП, 68]; засн. у 60-х рр. ХVІІ ст., до 1923 — *Сватова Лучка* [ГЕУ 3, 164], с. *Сватове* (1763) [СГУ, 488], *Сватово* (1981) [СЭС, 1187]; пор. суміж. с. *Сватова Лучка* і р. *Сваха* п. Красної л. Сіверськ. Дінця п. Дону [СГУ, 488]. Суч. ойконім виник унаслідок усічення компонента *Лучка* (< *лучка* < ГТ *лука*) складеної істор. назви й субстантивзації з відповідною конверсією означення *Сватова*, яке є посесивом на *-ов-* від прізви. *Сват* з основою терміна свояцтва *сват* [Чучка, 504]. Імовірним є образний вплив ойконіма на появу назви суміж. р. *Сваха*.
- Свердловськ** — місто, Луган. обл. [АТП, 69]; засн. у кін. ХVІІІ ст. як с-ще *Довжик-Орловський*, пізн. — *Шарапкіне*, з 1938 р. унаслідок об'єднання кількох робітничих с-щ — м. *Свердловськ* [ГЕУ 3, 165], *Свердловск* (1981) [СЭС, 1188], *Довжанська* (після *Шарапкіне*) [Янко, 313—314], *Шарапкино* (1908) [СГУ, 618]. Суч. назва виникла як меморіальна (можливо, через ергонім. посередництво) на честь радян. парт. діяча *Я. М. Свердлова* за продукт. в ойконімії моделлю на *-ськ*. Парал. істор. ойконіми *Довжик-Орловський* і *Довжанська* постали на основі суміж. гідроніма *Довжик* [СГУ, 179] відповідно синтакс. способом за допомогою означення у формі релятива на *-ський* (пор. сс. *Орлівка*, *Орлівське* в Луган. обл. [АТП, 691]) та внаслідок перенесення на місто трансформовної назви с-ща *Довжанський* [АТП, 69]. Тимчасовий ойконім *Шарапкіне* утворено способом трансонімізації істор. назви суміж. яру *Шарапкінъ* (1852), суч. б. *Шарапчина* [СГУ, 618].
- Свеса** — с-ще міськ. типу, Ямпіл. р-н Сум. обл. [АТП, 408]; відоме з 70-х рр. ХVІІІ ст. [ГЕУ 3, 165] як х. *Свеса* [Іваненко, 181]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Свеса* (1729—1730), суч. *Свіса* [СГУ, 491—492], походження якої аналог. гідроніму *Звіса* в бас. Горині, що пов'язують з псл. **Sźvisa* < **sźvisa* < **sźvisati* «звисати» [Шульгач, 281—282]; мотивац. була ознака «річка з крутими звислими берегами».
- Сви́га** — річка, л. Десни л. Дніпра; *Сви́га* (1859) [СГУ, 488], *Сві́га* [Черепанова, 250]. Назва не має паралелей в укр. гідронімії, що ускладнює її етимологізування. Можливо, вона виникла від утраченого **сви́га* < псл. **sźviga* «та, що петляє, біжить, поспішає», мотивованого збереженням у рос. діалектах дієсл. *сви́гать* «гуляти, тинятися, поспішати, бігти» (< псл. **sźvigati*); пор. лтс. *svaigslis* «непосида», лит. *svaigti* «ганяти, їздити туди-сюди, кружляти», д.в.нім. *swihhōn* «блукати» та ін. [Фасмер 3, 576—577]; пор. аналог. словотв. типу *Свеса* / *Свіса* від **sźvisa* < **sźvisati* (див. *Свеса*). Зазнач. зв'язки свідчать про ймовірний балт. вплив на формування гідроніма.
- Свидовець** — 1) річка в Бобровиц. р-ні Чернігів. обл. (ХVІІ ст.); пор. с. *Свидовець* того ж р-ну [СГУ, 489]; *Болітниця* [ГЕУ 3, 165]; 2) потік, п. Чорної Тиси п. Тиси л. Дунаю; *Свидовець* (20-і рр. ХХ ст.), *Свидовець* (1935); пор. г. *Свидовець* [СГУ, 489]; 3) гірський масив в Укр. Карпатах, на пд. сх. Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 165]. Поліс. гідронім і карп. оронім виникли за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від відн. прикм. *свидовий* «стос. до *свид*»,

- «напівдозрілий» [ЕСУМ 5, 190] за насиченістю місцевості свідом; пор. утворені аналог. способом гідроніми *Вербо́вець*, *Глодо́вець*, *Ліпо́вець* (6), *Терно́вець* (3) перев. у Зх. Україні [СГУ, 97, 138, 315, 561]. Закарп. гідронім постав шляхом трансонімізації назви гірського масиву *Свидовець*. Парал. гідронім *Болітниця* на Чернігівщині перенесено на р. *Свидовець* із суміж. р. *Болітниця* [СГУ, 62]; пор. похідну від закарп. ороніма назву ландш. заказника держ. значення *Свидовецький заказник*, який являє собою ліс. масив на пд. схилі гірського хребта *Свидовець* [ГЕУ 3, 166].
- Свинківка** — річка, п. Коломака л. Ворскли л. Дніпра; *Свинковка* (1848), *Swinkowka* (1736), *Свинкувка* (XVII ст.), *Спинкопка* (1775), *Свинковці*, *Свиньковка* (1667) [СГУ, 490]. Гідронім пояснюють як утворення на *-івка* від назви свійської тварини *сві́нка* [Стрижак, 17]. Не менш імовірним є етимол. зв'язок назви р. *Свинківка* з гідронімами *Свиня́*, *Сві́нка*, які не мають стосунку до назви тварини *свиня́*, *сві́нка*, а постали в псл. гнізді **szwinoti* «звинути, скрутити» (див. *Свиня́*).
- Свинолужка** — річка, п. Мики л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Свинолужка*, *Свинолу́жа* (1864), *Свина Лу́жка* (1913), *Свина-лу́жка*, *Свина-лу́жа*, *Свиноройка* (кін. XIX ст.), *Свина́я Лу́жка* (1897), *Свинолу́жка* (1957) [СГУ, 490]. Гідронім виник складносуф. способом за допомогою *-к(а)* в релят. функції на основі словосп. *свин(н)а лу́жка* «свиняча калюжка», як *Свинолу́жа* від *свин(н)а лу́жа* «свиняча калюжа». Парал. назва р. *Свиноройка* має подібну мотивац. ознаку, вона постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від діал. *свинорія* «зрита земля» [СУМ 9, 71], поліс. «вирита яма» [Данилюк 2013, 125], букв. «зрита свинями земля, вирита свинями яма»; пор. рр. *Свинорійка* (3), *Свинорія́*, *Свиното́п*, *Свиното́пка*, *Сві́нський*, *Свиня́ча* (13) [СГУ, 490—491].
- Свиня́** — річка, п. Рати л. Зх. Бугу п. Вісли; *Swynia* (1564—1565), «na rzece Swyni»; rzeki *Swynie* (кін. XIX ст.) *Świnia* (1965) [СГУ, 491]. Топоніми з основою *Swin-*, що поширені в слов. і балт. мовах, пояснювали перев. у зв'язку з назвою парнокопитної тварини *свиня́*. Спираючись на апелят. матеріал (укр. *увинутти* «сплести, звити, загорнути, обвити», діал. *завинь* «звивина річки», *с'ві́нка* «низька самопрядка, в якій махове колесо і катушка розміщені на одному рівні», поліс. *с'ві́нка* «личинка капустяної мухи», рос. діал. *сві́нка* «зовнішній край челюстей російської печі», д.рус. *развина* «ланцюг», слвн. *izvin* «вивих» та ін.) і топонім. (перев. гідронім.) паралелі, В. П. Шульгач аргументував походження назви р. *Свиня́*, як і д.рус. *Свинь*, *Свень*, суч. *Сві́нка* п. Десни [ЕСЛГНПР, 130—131], від утраченого **свинь* (для д.рус. *Свинь*, *Свень*), псл. **szwina* «кривизна; звивина» (для *Свиня́*, *Сві́нка*), в основі яких псл. **szwinoti* «звинути, скрутити» [Шульгач, 275—279]; пор. слвн. топонім *Svino*, який вважають менш імовірним похідним від *sviti* «завити», ніж від **szvinz* «свинський, поросячий» [Snoj, 404], поліс. *Свинь* — варіант назви р. *Замгла́й* (див.).
- Сві́тенька** — річка, л. Вілії л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл. [СГУ, 491]. Гідронім виник за допомогою суф. *-енька* в здріб.-пестл. функції від пасив. дієприкм. мин. часу на *-t* **szvitz* (*-a*) «звитий, скручений» < **szviti* в гнізді **viti* «вити»; пор. варіант р. Соча в бас. Горині *Свита*, гідроніми з такою основою в бас. Оки, Одери та в Білорусі [Шульгач, 282].
- Сві́р** — річка, л. Дністра; *Сві́рж* (1979), *Сві́рць* (1416), «nad rzeką Swyergem» (1564—1565), *Swierzu* (1648), *Сверж* (кін. XIX ст.), *Сві́рць*, *Свѣръ* (1884), *Svirz*, *Swir* (1948), *Świrz*, *Swierz* (1890), *Сві́ржъ* (1917), *Сві́ж* (1957), *С'в'ірж* (1979) [СГУ, 491]. Топоніми з основою *Szwir-* походять від утраченого ГТ **szwira* / **szwirz* з основою псл. **szwirati* (*sz*) «звиватися» [Ліаді 2001, 24], мотивац. ознакою для яких могла бути «(річка) з швидкою, буйною течією; крутоводка» [Шульгач, 281] (огляд етимологій гідроніма *Сві́р*

- див. у [Вербич 2009, 137]). Спорід. з гідронімом *Свір* є назви поліс. рр. *Свірж* і *Свірка* в бас. Десни [СГУ, 491], перша з яких відбиває пол. *-rz* на місці *-rj* (укр. *-рѣ*), а друга є демінутивом від **szvirg*.
- Світловодськ** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 249]; засн. у 1961 р. як м. *Хрущов* з переселенців затопленого м. Новогеоргієвська внаслідок побудови Кременчуцької ГЕС, з 1962 — *Кремгес*, з 1969 — *Світловодськ* [ГЕУ 3, 167]. Суч. назва виникла складносуф. способом за допомогою форманта *-ськ* у релят. функції на основі словосп. *світлі води* (місто лежить на Кременчуцьк. вдсх. на Дніпрі). Попередній ойконім утворено унаслідок трансонімизації складноскор. назви Кременчуцької гідроелектростанції — *Кремгес*. Істор. назва міста постала як меморіальна від прізви. тодішнього глави СРСР *М. С. Хрущова*, суф. *-ов-* у структурі якого сприяв його трансонімизації.
- Світлодарське** — с-ще міськ. типу, Дебальців. м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1970 р. у зв'язку з будівництвом ДРЕС [ГЕУ 3, 168]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімизації відн. прикм. на *-ське* з основою поет. *світлодар* «те, що дарує світло». Імовірним є ергонім. посередництво.
- Світязь** — оз. карст. походження в групі Шацьких озер, Любомл. р-н Волин. обл.; *Світязьке озеро* [ГЕУ 3, 169]; літ. *Світязь*, місц. *Светязь*, *Светязь*, *Switasz* (1890); пор. с. *Swithasch*, «...w Switazu yest yezioro wielkie...» (1564) [Шульгач, 283], р. *Світязь*, яка впадає в оз. *Світязь* [СГУ, 492]. З огляду на поширення топоніми переі. на укр. поліссі та в Білорусі, а також на нехарактерний для слов. мов суф. *-езь* / *-язь* (< герм. *-ing*) гідронім ще з часів О. І. Соболевського пояснюють як германізм або балтизм у зв'язку з д.ісл. *Hviting* — назвою оз. й річки, похідною від *hvitr* «білий» [Фасмер 3, 582]. Виходячи з того, що суф. *-язь* непродукт. у власне слов. утвореннях (пор. *коло́дязь*, *ре́тязь* «ланцюг, ланцюжок», гідроніми *Люб'язь*, *Витязь*) і що в слов. гідронімії продукт. є основи на зразок *Свит-*, *Вит-* (рр. *Світенька*, рос. *Свитец*, *Свитка*, *Витязь*, *Витка*, блр. *Вить*, *Витьба*, *Витва*, оз. *Свито*, пол. *Witka*, *Witna*, *Witnica*, оз. *Witne* та ін.), В. П. Шульгач доводить псл. походження лімніма *Свитязь* < псл. **Szwitezь* < **szvitezь* «об'єкт кривої, зігнутої, опуклої форми» < **szvit-* «звитий, звивистий, кривий» [Шульгач, 282—286]; пор. *Свіча*.
- Свіча** — річка, п. Дністра; «до рѣки до свѣчѣ» (1413), *Свѣча* (1421—1430), *Swica* (1790), «до Свичі» (1898), *Съвича* (1979) [СГУ, 492]. Гідронім пояснюють як дериват від псл. ГТ **sviča* < **svitja* «вигнуте, покручене річище» (< і.е. **(s)ucei-* / **(s)uci-* «звити, скрутити») у зв'язку з серб. *svita* «сукно» < **viti* «вити», пол. *svit* «звиток», рос. діал. *вича* «покручена лозина для зв'язування», *вич* «батіг», гідронімами *Свеча* в Росії та Білорусі, *Swiesa* в Польщі [Вербич 2009, 137—138], хорв. *svica*, слов'янізмом у Греції Συβίτσα (< псл. **szvit-ьса* — дериват від **sz-vi-tz(jь)* < **sz-viti* «вити, звивати» [Гліаді, 303]. Стос. природи початк. *C-* (чи то *s-mobile*, чи то **sz-*префіксальне), як і кінц. *-ча* / *-ца*, однозначної думки немає. Р. М. Козлова для пол. *Swica* (*Schwitce*) пропонує праформу **Szwitьса* або **Svitьса* в гнізді **viti* «вити», які різняться лише початк. **Sz-* і **S-* [Казлова 1, 93] (див. *Світязь*).
- Святá гора́** — гора на Пд. бер. Криму, найвища точка масиву *Карадаг*, pobl. смт Планерське; на ній крута скеля *Куш-Кая* [ГЕУ 3, 169]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімизації словосп. з опорним ГТ *гора́* й означенням *святá* в сакр. значенні «пов'язана з релігією, Богом; наділена божественною силою; пройнята божественною силою; освячена» [СУМ 9, 101—102]. Мотивац. ознакою, очевидно, послужили збережені після християнізації пд. узбережжя Криму уявлення про святість, освяченість цієї землі; пор. рр. *Святогір* (*Святогоръ*, 1703) на Київщині, *Святогірка* (*Святогорка*, 1863) у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 492]. Назва скелі *Куш-Кая* на

- Святій горі — тюрк. походження. Вона постала на основі ГТ *каля* «скеля» й апелятива *куш* «птаха» [Радлов II/1, 1022], який у препозиції виконує роль означення із семантикою «пташина».
- Святе озеро** — 1) гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Ратнів. р-н Волин. обл.; 2) зоол. пам'ятка природи держ. значення, Золотоніс. р-н Черкас. обл.; 3) гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Козелец. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 169]. Лімноніми виникли внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *святій* у сакр. значенні (див. *Свята гора*), яке приписувалося озерам на момент номінації за їхню божественну красу й природні багатства; пор. б. і рр. *Свята* (4), стр. *Святень*, потік *Святій* [СГУ, 492].
- Святогірський заказник** — ландшафт. заказник держ. значення, Краснолиман. р-н Донец. обл. [ГЕУ 3, 169]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, перенесеним із назви відомого *Святогірського* (< *Свята гора*) *Успенського монастиря* (нині *Лаври*) в сусід. Слов'янськ. р-ні.
- Святогірівка** — с-ще міськ. типу, Добропіл. р-н Донец. обл. [АТП, 116]; засн. у 2-й пол. XVIII ст., до 1990 — *Штепине* [ГЕУ 3, 170]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-івк(а)* в релят. функції від незафіксованого ороніма *Свята гора*. Істор. назва постала як посесив на *-ине / -ине* від д.укр. антропоніма *Штепа* (< оф. *Степан*) [Чучка, 634] або внаслідок конверсії похідного від нього прізви. *Штепин / Штепін*.
- Святошине** — клімат. курортна місцевість у зх. частині м. Києва [ГЕУ 3, 170]. Топонім виник як посесив на *-ине* від антропоніма *Святоша* < *святоша* «священник» [СУМ 9, 106]; пор. прізви. *Святошівко* [СПЧ, 315].
- Севастополь** — місто на бер. Чорн. моря, в Криму [АТП, 252]; засн. 1783 р. як військ.-мор. оборонний пункт *Ахтіар*, 1784 р. порт і фортеця отримали назву *Севастополь* [ГЕУ 3, 170], у давнину в р-ні *Севастополя* — антич. м. *Херсонес* [СЭС, 1194]. Назва виникла як штучна, була надана місту Г. Потьомкіним у роки урядової моди в Російській імперії на антич. імена на честь згаданого Птолемеєм *Σεβαστόπολις* (= *Диоскурида* в Колхиді), похідного від *σεβαστός* «славний» і *πόλις* «місто» [Фасмер 3, 588]; в антич. добу відомо 6 міст з назвою *Севастополь* [Никонов, 374]. Істор. ойконім *Ахтіар*, *Ахтъяр* було перенесено на майбутній *Севастополь* із сусід. кр.тат. поселення. Його пояснюють як композит із семантикою «білий яр» [Никонов, 374; Янко, 315], тобто з тюрк. *ак* «білий» і *яр* «яр, яруга» [ЕСУМ 6, 548], хоч структура ойконіма свідчить про інше. Між основами *ак / ах* і *яр* наявний суфікс віддієсл. похідних *-di / -ti*, який свідчить про утворення ойконіма на основі *ак* «текти» [Радлов I/1, 86] + *ti* в значенні «такий, що виконував дію, вказану твірним дієсловом» і кр.тат., д.тюрк. *уар* «яр, обрив, скеля» [Бушаков, 159], тобто мотивац. ознакою була «яр з водою, що тече». Явище семант. переходу «текти» > «білий, світлий (про воду)» відоме в і.е., тюрк. та ін. давн. мовах, тому етимол. зв'язок *ак* «текти» та *ак* «білий» є закономірним для правданого стану мови. Антич. назва пос. *Херсонес* на місці суч. Севастополя походить від д.гр. *χερσόνησος* «півострів» [Бушаков, 75] (див. *Херсон*).
- Севаст'янівка** — річка, л. Кринки п. Міусу, вп. в Азовське море (1957); *Севаст'яновка* (1923), *Савост'яновка* (1979), *Сауст'янівка* (1963—1973), *Сауст'яновка* (1852), *Саваст'яновка*, *Савост'яновка* (1837—1839), *Севаст'янка* (1894), *Саурст'янська*, *Саурст'янська* (1746), *Саурст'яновка* (1829), *Сауртенка* (1778), *Зауст'янка* (1854), *Савуст'янка*, *Савуст'янівка*, *Севаст'янівська*, *Устя-Савуст'янівка* (1963—1973), *Саваст'янова* (1782), *Савост'яновъ колодезь* (1769) [СГУ, 492]. Гідронім має численні варіанти, які ускладнюють його однозначне етимологізування. Очевидно,

- його походження пов'язане з особ. іменем *Севаст'ян*, носієві якого належав *Савост'яновоє колодезь* у бас. р. *Севаст'янівки* і, можливо, однойменний хутір, назву якого було перенесено на річку. Активність тюрк. кочівників на пд. України аж до XVIII ст. спричинилася до часткової адаптації гідроніма носіями тюрк. мов і діалектів, у зв'язку з чим фіксуються парал. назви з основою тюрк. *саур* «завкруглені вершини, скелі в горах» [Мурзаев, 498] (див. *Саур-Могіла*). Перший компонент у складеній місц. назві *Устя-Савуст'янівка*, який походить від ГТ *устя* «гирло» (< псл. **ustije* «устя») [ЕСУМ 6, 49], ліг в основу назви-орієнтира *Зауст'янка*.
- Сєднів** — с-ще міськ. типу, Чернігів. р-н і обл. [АТП, 551]; відоме з 1068 р. [ГЕУ 3, 171], «ко *Сновську*» (1068), *Сновськз* (1203), «у *Снзвська*» (1068), *Сновескз* (1155), «ко *Сновску*» (1202); *Сєднів* [ЕСЛГНПР, 144], очевидно, з XVII ст. [ГЕУ 3, 171]. Суч. ойконім виник як посесив на *-ів / -овз* від прізви. *Сєдно*, утвореного способом онімізації діал. *сєдно* «задниця; садно, рана від сідла в коня» (< псл. **sedьno* < **sědēti* «сидіти») [ЕСУМ 5, 203]. Д.рус. назва *Снзвськз / Сновськз* постала як релятив на *-ськз* від суміж. гідроніма *Снзвз* [ЕСЛГНПР, 144] (див. *Снов*). Питання про належність ойконіма *Снзвськз / Сновськз* саме суч. м. *Сєднів* є дискусійним; пор. його пов'язування і з м. *Щорс* у Чернігів. обл. [ЕСЛГНПР, 144; ГЕУ 3, 208].
- Сейм** — річка, л. Десни л. Дніпра в Сум. та Чернігів. обл. [СГУ, 493]; д.рус. *Семь*, «по *Сьми (Сєми)*» (б. д.) «по всєи *Сєми*» (1127), «на *Семь*» (1185), суч. *Сейм* [ЕСЛГНПР, 141], *Сєт* (1665), *Семь* (XVII ст.), *Сеймз* (1782), *Семь Колдубанская*, *Семь (Сємица)* (1913), *Сойм* (1931) [СГУ, 493]. Гідронім не має загальноприйнятої етимології. Основні гіпотези пов'язані з і.е. основами на позначення кольору: 1) псл. **Semь* < і.е. **kēti-*; пор. лит. *šėtas* «блакитно-сірий», д.інд. *syāta-* «чорно-сірий, чорно-зелений, чорний», яким відповідає псл. **zivь* «світло-сірий»; 2) містить основу, пов'язану з і.е. **zeu-* «текти, бути вологим» або **keu-* «сяяти, блищати»; пор. р. *Сава*, *Сьвз*, що зближується з **sav-* / **seu-* [ЕСЛГНПР, 141], лит. *Sėivų ėžeras*, *Sėivos*, *Sáivos*, пол. *Sejwy*, можливо, з **sei-u* < і.е. **se(i)- / *sai-* (*sai-*) «повільно текти, сочитися, капати» [Ванагас, 22] і укр. гідроніми з основою *Сєм-* / *Сейм-*: рр. *Сеймók*, *Сєминь*, *Сємчá* в бас. Десни [СГУ, 493, 495], старе русло р. Десни, нині підковоподібне оз. *Сєймище* [Черепанова, 252], рр. *Сємєць* і *Сємєнка* в бас. Пд. Бугу на Вінничині [СГУ, 494]. Суч. форма із сонор. *-й-* в основі фіксується відн. пізно (з XVIII ст.) і з'явилася, очевидно, під впливом пол. *сейм* «законодавчий орган державної влади в Польщі» або діал. *соймі* (в мн.) «місце, де зливаються річки» [Німчук 1976, 21], «де води стікаються, вода на соймах»; пор. хорв. *Zajm* (**Sajm*), пол. оз. *Seim* (< псл. **szjьть*) [Ліаді, 302; Шульгач 2004, 207—208].
- Сєлезнівка** — с-ще міськ. типу, Перевацьк. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 3, 172]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від назви суміж. б. *Сєлезна* (1791), суч. *Сєлезень* [СГУ, 493], в основі якої, очевидно, діал. *сєлег* «сєлезень», *сєлєзка* «качка» [ЕСУМ 5, 208].
- Сєлідове** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. 1770—1773 рр. [ГЕУ 3, 172], *Сєлідово* [СЭС, 1202]. Ойконім виник як посесив на *-ове* від антропоніма невідомого походження *Сєлід*, який належав, як вважають, козакові-першопоселенцю [Янко, 316].
- Семєнівка** — 1) с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 363]; засн. у кін. XVII ст. [ГЕУ 3, 173], *Сємєновка* [СЭС, 1204]; 2) місто, Чернігів. обл. [АТП, 548]; засн. у 80-х рр. XVII ст. [ГЕУ 3, 173], *Сємєновка* [СЭС, 1204]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Сємєн*. Уважають, що назва с-ща пов'язана з іменем сина місц. магната О. Родзянка, а міста — з його засновником *Семеном Самойловичем* [Янко, 316]; пор. ще понад 40 сіл *Сєменівка* в різних регіонах України [АТП, 717].

- Семіківський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Козів. і Теробвл. р-ни Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 175]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *zakáznik* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою ойконіма *Семіківиці* [АТП, 426].
- Сенатор** — гірська вершина на Пд. бер. Криму. Див. *Сокіл*.
- Сенкєвичівка** — с-ще міськ. типу, Горохів. р-н Волин. обл. [АТП, 39]; засн. 1924—1925 рр. [ГЕУ 3, 175]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Сенкевич*, очевидно, пол. походження; пор. укр. *Сенкович* [СПЧ, 317; Чучка, 509] і пол. *Sienkiewicz, Sienkiewicz* [Rymut 2, 420], ст.пол. *Senkewicz* [Шульгач 2001, 124].
- Сер'юс** — гора на пд. схилі Головного пасма Кримських гір, за 6 км на зх. від м. Алушти [ГЕУ 3, 175]. Етимологія ороніма затемнена. Очевидно, він має тюрк. походження, міг виникнути на основі д.тюрк. *sāra* «земля» та *-uz* «гірський прохід, перевал» [ДТС, 493, 620] за ознакою «земляний гірський прохід». У слов. мовному середовищі основним став наголос першого компонента, а характерний для тюрк. мов кінц. наголос утрачено.
- Сергіївка** — с-ще міськ. типу, Білгород-Дністровська м / р Одес. обл.; засн. 1921 р. [ГЕУ 3, 175]. Ойконім утворено за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Сергій*; пор. ще 37 нп *Сергіївка* в різних регіонах України [АТП, 718], окремі з яких могли постати від прізв. *Сергіїв*.
- Сердіте** — с-ще міськ. типу, Шахтарська м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1904 р. [ГЕУ 3, 175]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *сердитий* «який сердиться на когось, що-небудь, який перебуває у стані гніву, роздратування; гнівний» [СУМ 9, 132] за образною характеристикою мешканців с-ща.
- Сердолікова Бухта** — мальовнича бухта Чорн. моря на Пд. бер. Криму, в береговій частині масиву Карадаг, на пд. від смт Планерського Судац. р-ну [ГЕУ 3, 175]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «невелика глибока затока» [СУМ 1, 267] й означенням у формі відн. прикм. на *-ове*, похідного від апелятива *сердолік* «напівдорогоцінний камінь червоного чи оранжевого кольору, різновид халцедону» [СУМ 9, 133].
- Серєбрянка** — річки (4) в бас. Інгульця п. Дніпра, Тясмину п. Дніпра, Інгулу л. Пд. Бугу, Прип'яті п. Дніпра, балка в бас. Самари л. Дніпра [СГУ, 496]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від відн. прикм. *серєбряний* (< заст. *серебрó* «срібло») «кольором та блиском схожий на срібло» [СУМ 9, 133], «чистий як срібло»; пор. гідроніми із суч. основою на позначення благородного білого блискучого металу й подібного до нього кольору: рр. *Сріблянка, Срібна* (2), б. *Срібна*, ур. *Срібне*, потік *Срібник*, р. *Срібнянка* [СГУ, 523—524], відповідні назви в ін. слов. мовах [Вербич 2009, 140; Шульгач, 288].
- Серєгівка** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Серєговка* (1913), *Сергєєвка* (1979) [СГУ, 496]. Гідронім виник за допомогою суф. *івк(a)* в релят.-посес. функції, можливо, через мікротопонім. чи ойконім. посередництво від розм. *Серєга*, що є варіантом офіц. *Сергій* [Чучка, 510], або від запозичення нім. походження з пол. мови; пор. пол. прізв. *Srega, Sregar, Szrega, Szreger* < нім. *Schräge, Schreger* [Rymut 2, 553].
- Середіна-Буда** — місто, Сум. обл. [АТП, 404]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [ГЕУ 3, 176], *Середина Буда* (1799—1801) [Іваненко, 183], як відоме з XVIII ст. *Середина-Буда* [СЭС, 1211]. Ойконім виник як юкстапозит на основі істор. назви поселення, що постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним заст. ГТ *буда* «поташний завод» [СУМ 1, 246] й означенням у формі посесива на *-ина*, утвореного від антропоніма *Середá* [Кравченко, 145; СПЧ, 318; Чучка, 510], кінц. наголос у якому спричинився до наголошування словотв. суфікса.

- Серѣднє** — с-ще міськ. типу, Ужгород. р-н Закарпат. обл. [АТП, 165]; відоме з XIV ст. [ГЕУ 3, 176]. Ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми сер. роду відн. прикм. *серѣдній* «який міститься, знаходиться в середині, між двома особами, предметами, смугами і т. ін.», що, очевидно, вказує на знаходження с-ща на шляху між Ужгородом і Мукачевим; пор. г. *Серѣдня* у Привододільних (Внутрішніх) Горгіанах на Закарпатті [ГЕУ 3, 176], сс. *Серѣднє* (8) у різних регіонах України [АТП, 718], гідроніми *Серѣднє*, *Серѣдній* (27), *Середня* (26) [СГУ, 496—498] та численні складені назви з такими означеннями в їхній структурі.
- Серѣдній Верѣцький перевал** — перевал через Верховинський хребет Укр. Карпат, на межі Закарпат. і Львів. обл. [ГЕУ 3, 176]. Оронім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *перевал* й означеннями у формі відн. прикм. з основами мікротопоніма *Верѣта* (< *верѣта* «рядно», діал. *верет* «килим ручної роботи» [ЕСУМ 1, 354] з геогр. значенням «рівнина, подібна до верети») та *серѣд-* (див. *Серѣднє*).
- Серѣдній Куяльник** — річка, л. Малого *Куяльника* пр. Хаджибей. лим.; *Средній Куяльникъ* (1769), *Sriedni Kujalnik* (1890) [СГУ, 497]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдній*, що вказує на місце протікання річки відн. ін. *Куяльників*, до перенесеного із суміж. об'єкта компонента *Куяльник* (див. *Великий Куяльник*).
- Серѣдня Балаклійка** — річка, л. *Балаклійки* л. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Средняя Балаклея* (1773), *Средняя Балаклея* (1787), *Балаклея* (1800) [СГУ, 498]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдня*, що вказувало на місце протікання притоки, до опорного компонента *Балаклійка*, перенесеного з суміж. річки (див. *Балаклійка*).
- Серѣдня Говтва** — річка, п. Вільхової *Говтви* л. *Говтви* л. Псла л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 498]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдня* до назви, перенесеної із суміж. р. *Говтва* (див.).
- Серѣдня Котельва** — річка, п. *Котельви* л. Ворскли л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 498]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдня* до перенесеної із суміж. річки назви *Котельва* (див.).
- Серѣдня Ріка** — річка, л. витік Шопурки п. Тиси л. Дунаю, зливається з *Крайньою Рікою* (Малою Шопуркою) в Закарпат. обл. [СГУ, 498]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдня* до компонента *Ріка*, який входить до складу назв суміж. річок (див. *Ріка*).
- Серѣдня Терса** — річка, п. *Нижньої Терси* п. *Малої Терси* л. Вовчої л. Самари л. Дніпра; пор. с. *Терса* Синельників. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 498]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Серѣдня* для протиставлення річки суміж. річкам з компонентом *Терса* в назвах (див. *Верхня Терса*).
- Середньоросійська височина** — височина в центрі Східно-Європейської рівнини, основна частина лежить на території *Росії*, у межах України (Сум. і Харків. обл.) — її пд.-зх. відроги [ГЕУ 3, 177]. Макрооронім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *височина* й означенням у формі відн. прикм., утвореного складносуф. способом на основі словосп. *серѣдня (частина) Росії*.
- Середньосѣймський заказник** — ландш. заказник держ. значення, Білопіль, Бурин. і Путивль. р-ни Сум. обл. [ГЕУ 3, 178]. Топонім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм., утвореного складносуф. способом на основі гідроніма *Сейм* і прикм. *серѣдній*, що вказує на відповідну частину річки, в долині якої лежить заказник.
- Серѣт** — річки: 1) л. Дністра на Тернопільщині; *Серетъ* (1144), *Съртъ* (1153), д.рус. *Сереть*, «*na dol Seretha*» (1564), *Seret* (XVII ст.), *Середъ*, *Суретъ*,

Сыретъ (XVII ст.), *Sirét* (1968), *Cérét* (1979); 2) л. Дунаю в Чернівецьк. обл.; у Геродота "Ἀράρος (?)" (V ст. до н. е.), у Птолемея (II ст. н. е.) "Ἐρασός", у Амміана Марцелліана (IV — поч. V ст. н. е.) *Gerasus*, у Костянтина Багрянородного (905—959 рр.) "Σέρετος, *Seretъ* (1392), *Siret* (1774), *Великий Потік*, *Велика Річка*, *Великий Серєт* (до гирла *Малого Серєту*), *Siretul Mare*, *Augus* (1979), *Арарос* (кін. XIX ст.); 3) пр. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Seret* (1895); пор. рр. *Серетель* п. *Малого Серєту* п. *Серєту* л. Дунаю, *Серет-Маркопільський* — рук. *Серєту* л. Дністра, *Серєт-Нуцанський* — рук. *Серєту* л. Дністра, *Серєт-Ясенівський* — рук. *Серєту* л. Дністра, потік *Серітул* у Надвірн. р-ні Івано-Франків. обл. [СГУ, 498—499], гідрол. заказник держ. значення *Серєтський заказник* на Тернопільщині [ГЕУ 3, 179]. Зх.укр. гідроніми з основою *Seret-*, очевидно, мають однакову етимологію, але немає загальноприйнятої думки щодо їхнього походження. В ономастиці відомо бл. десяти наук. версій з приводу етимології гідронімів *Serét* (огляд основних гіпотез див. у [Вербич 2009, 141]), які об'єднуються навколо неслов. або слов. основ. Більшість мовознавців визнає дослов. походження гідронімів з основою і.е. **ser-* «текти» [ЕСЛГНПР, 142] (див. *Сорька*). В. П. Шульгач і Р. М. Козлова вважають гідроніми *Serét* псл. утвореннями на основі **sert-* / **sьrt-* з різним ступенем корен. вокалізму й *t*-розширювачем і.е. **ser-* «текти, струїтися», «плести, зв'язувати», «серп, гачок» [Шульгач, 239—240] (Р. М. Козлова визнає праформою гідронімів псл. **Sьrt-*, на основі якої виникло друге повноголосся [Казлова 4, 72—73]). Очевидно, зх.укр., балкан., балт. та ін. геогр. назви постали в різний час і в різних діалектах на основі і.е. **ser-t-* «текти, струїтися; плести, зв'язувати; серп, гачок», у зв'язку з чим функціонують різні його рефлексі; пор. укр. *Seret*, рум. *Seret*, *Siretul* [Трубацев, 219] як наслідок сх.слов. повноголосся, уперше зафіксованого Костянтином Багрянородним, макед. г. *Serpa* [Трубацев, 219], що зберігає дослов. (фрак. або іллір.) фонет. структуру, лит. гідроніми *Serė, Serenėlė, Serentá* з коренем **ser-* [Ванагас, 22], *Sartaĩ, Sartė, Sartalė, Sartilė, Sertupis*, лтс. *Särt-upe, Särte*, пн.рос. гідроніми *Сертика, Сертєйка, Сертея*, які, на відміну від назви пн.рос. р. *Сороть*, не розвинули повноголосся на місці балт. *Sart-* / *Sert-* [Агеева, 195—196], можливо, сюди ж належить балт. (?) назва р. *Sermeя* в бас. Прип'яті на Житомирщині, що має сх.слов. варіант з повноголоссям в основі *Сирєть* (1979) [СГУ, 499]. Антич. назви буков. р. *Serém* у формах "Ἀράρος, "Ἐρασός Ю. О. Карпенко пояснює як варіанти фрак. *Ἐρασός, пов'язані з д.гр. "αλ-εράω «виліваю, випльовую», д.інд. *arṣati* «тече» (< і.е. **eras*), яке змінилося пізн. *Seret* унаслідок скіф. переосмислення фрак. назви [Карпенко, 182—183].

Сєрня — річка, пр. Чорної Води п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл., тече з бол. Чорний Мочар; уг. *Szernye, Szernyepatak* (1972), *Scerneue* (1248), *Zyrnowa, Zyrnowa* (1321), *Zyrnya* (1393), *Cєрне* (?) (1957); пор. бол. *Серньетов*, або *Чорний мочарь* (сер. XIX — поч. XX ст.), *Cєрну тоцál, Serně točál* (1935), с. *Серне*, суч. с. Рівне Мукачів р-ну Закарпат. обл. [СГУ, 499]. Гідронім виник унаслідок онімізації збір. *сєрня* (< **serъnja*) «бруд, покидьки», утвореного за допомогою форманта *-ня* від псл. **sьrati*, **sero* «випорожнятися, бруднити», спорід. з лтс. *sārni* (мн.) «покидьки, бруд», авест. *saīrya-* «гний, кал» та ін., що мають основу і.е. *(s)ker(d)- «випорожнятися; кал»; пор. в.луж. *serniwy* «гнилий, м'який, трухлявий, крихкий» [ЕСУМ 5, 387, 220], пол. гідронім *Sernitz*, болг. потік *Sėrnica*, назва якого сягає апелатива **ser-ъn-ica* (< псл. **sero*, **sьrati*) [Ліаді, 347]. Мотивац. ознаку гідроніма «бруд, покидьки і т. ін.» підтверджує поч. річки з бол. *Чорний Мочар* і назва суміж. р. *Чорна Вода*, яка вказує на темну, забруднену воду. Імовірним є походження назви *Сєрня* у зв'язку з основою і.е.

- **ser-* / **sor-* «текти, струїтися», куди відносять укр. *Сорока* [Лучик 2008, 74], *Сірпа*, *Серєня*, *Сєрна*, *Серняк*, рос. *Серной*, *Серена*, ісп. *Sor*, італ. *Sarno*, франц. *Serene* та ін. [Шульгач 1993, 73—75] (див. *Сірпа*, *Сорока*).
- Серпнєве** — с-ще міськ. типу, Тарутин. р-н Одес. обл. [АТП, 336]; засн. 1816 р., до 1944 — *Лейпциг* [ГЕУ 3, 179], як засн. 1814 р. [Янко, 317]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі форми сер. роду відн. прикм. *серпнєвий* «стос. до *сєрпень*» за тією ознакою, що поселення було визволено від фашистів у серпні 1944 р. Реальною підставою для заміни істор. назви *Лейпциг*, перенесеної на поселення з Німеччини колоністами поч. ХІХ ст., було масове перейменування нп неслов., особливо герм. й кр. тат. походження, з кін. і після Другої світової війни. Щодо етимології нім. ойконіма *Лейпциг*, то він сформувався ще 920 р. внаслідок адаптації слов. за походженням назви *Липьскъ*, яка є релятивом на *-ськъ* від апелатива *лупа* (< псл **lira*) [Никонов, 231].
- Сестринівська Дача** — бот. заказник держ. значення, Козятин. р-н Вінниц. обл. [ГЕУ 3, 179]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізациі та онімізациі словосп. з опорним ГТ *дача* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. с. *Сестринівка* [АТП, 19].
- Сєверне** — с-ще міськ. типу, Сніжн. м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1928 р. [ГЕУ 3, 179], *Сєверное* (1981) [СЭС, 1195]. Ойконім виник унаслідок конверсії назви шахти «*Северна*», в основі якої рос. *сєверный* «північний»; пор. смт *Северный*, рос. *Сєверный* у Краснодон. м / р Луган. обл., що засн. 1939 р. за назвою шахти «*Северна*» [ГЕУ 3, 179].
- Сєверодонєцьк** — місто, Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1934 р. у зв'язку з будівництвом Лисичанськ. азотно-тукового (хімічного) комбінату, звідки первинна складноскор. назва *Лисхімбуд* (до 1950) [ГЕУ 3, 179], *Сєверодонєцьк* (1981) [СЭС, 1196]. Суч. ойконім утворено складносуф. способом за допомогою *-ськ* / *-цьк* у релят. функції від назви р. *Сіверський Донєць*, рос. *Сєверский Донєц*, у долині якої лежить місто.
- Сєдєве** — с-ще міськ. типу, Новоазовськ. р-н Донец. обл. [АТП, 120]; засн. 1750 р., до 1940 — *Крива Коса* [ГЕУ 3, 179], кол. с-ще *Сєдова*. Суч. ойконім виник як мемор. назва внаслідок конверсії за допомогою закінч. *-е* прізви. уродженця с-ща *Г. Я. Сєдова* (відомого дослідника Арктики). Істор. назва поселення постала способом трансонімізациі суміж. інсулоніма *Крива коса* (с-ще лежить на *Кривій косі* Таганрозької затоки).
- Сиваське** — с-ще міськ. типу, Новотроїц. р-н Херсон. обл. [АТП, 470]; засн. на поч. 60-х рр. ХІХ ст., кол. *Каракуї*, *Різдвянка* [Янко, 318], до 1935 — *Різдвянське* [ГЕУ 3, 180]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивациі та онімізациі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від назви затоки *Сиваш* (див.). Варіанти попередньої назви *Різдвянка*, *Різдвянське* постали за відношенням до ц. *Різдва Христового* або до відповідного християн. свята, у зв'язку з чим у радян. часи поселення було перейменовано. Ойконім *Каракуї* перенесено з попереднього ногай. поселення, назва якого є композитом з основами тюрк. *кара* «чорний» і *куйы* (ногай.) «колодязь» [Мурзаев, 310].
- Сиваня-Лобинська** — гора, сс. Осмолода Рожнятів. р-ну, *Лолін*, Підліски Долин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Sywania Lolińska* (2000), *Сиваня Лобинська* (2006); пор. суміж. г. *Сиваня* [Габорака, 340—341]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі відн. прикм. *Лобинська*, утвореного від назви суміж. с. *Лолін*, до компонента *Сиваня*, що постав шляхом онімізациі апелатива *сиваня* «гора сивого кольору»; пор. діал. *сиван*, *сиваник* «сивий віл», *сиваня* — назва вівці [ЕСУМ 5, 224; Габорака, 341] (див. *Сивуля*, *Сивань*).
- Сиваш** — мілководна затока в зх. частині Азовськ. моря, біля бер. Криму та Херсон. обл.; *Гниле море* [ГЕУ 3, 180]. Лімномім виник унаслідок онімізациі

вживаного перев. у пд.-сх. частині України ГТ *сива́ш* «морська мілководна затока, лагуна, озерце; котловина, впадина з солоною гряззю, що часом заливається морською водою на західному узбережжі Азовського моря між Кримським п-вом і материком» [Мурзаев, 504]. Щодо походження твірного апелятива спільної думки не існує. Е. М. Мурзаєв ставить під сумнів етимол. зв'язок ГТ *сива́ш* з кр.тат. *sivastak* «пачкатися; маратися; бруднитися; ставати липким» [Мурзаєв, 504], очевидно, з тих міркувань, що відповідна основа в тюрк. мовах є дієслівною і не могла функціонувати як номенкл. ім'я. В. А. Никонов вважає, що апелятив *сива́ш* запозичено з тюрк. мов, зокрема в тур. мові є відповідник кр.тат. дієсл. *сывашмак* [Никонов, 381]; пор. ще тур. *sivas* «бруднитися, мазатися; ставати липким» і оз. *Західний, Середній та Східний Сиваш* у Криму [Бушаков, 143], тур. *сывышык / сывашык* «липкий» [Радлов IV/1, 674]. Очевидно, тюрк. дієсл. *sivaş*, *сывашык* із семантикою, яка відбиває характер мілководної грузької з потужним шаром сірого й сіро-зеленого мулу затоки, були сприйняті сх. слов'янами як субстантиви з відповідним значенням і подібною до іменників структурою; пор. укр. діал. *сива́ш* «сивий кінь» [ЕСУМ 5, 224], що сприяло їхньому переходу в ГТ, ойконіми *Сиваш* (2), *Сивашівка*, *Сиваське* [АТП, 180] і замкнуте зниження овальної форми *Сива́ський під* у Херсон. обл. [ГЕУ 3, 180]. Синонім. до апелятива *сива́ш* мотивац. ознаку відбиває парал. назва зат. *Гниле море*, що вказує, крім негативної якості води та мулу, на створюваний ними неприємний запах.

Сиву́ля — 1) вершина хребта з тією ж назвою в Горганах, має дві конусоподібні вершини — *Сивулю-Велику*, або *Лопушну* (див. *Велика Сиву́ля*) і *Сивулю-Малу* [ГЕУ 3, 180]; *Сивульський хребет*, *Сивулянський хребет*, *Сивульське пасмо* [Габорака, 341]; 2) *Мала Сивуля*, *Сиву́ля*, *Сивань*, *Sywiła* (1880), *Siwula* (1932), *Sywań* (2000) [Габорака, 341]. Назва вершини хребта, що поширюється на *Велику* та *Малу Сивулю*, виникла внаслідок онімізації апелятива *сиву́ля* «гора сивого кольору», який позначає також сірого кольору гриби, корів, овець, кіз [ЕСУМ 5, 224; Габорака, 341]. Оронім *Сиву́ля* вживається як парал. назва г. *Малá Сиву́ля*, що постала синтакс. способом у зв'язку з приєднанням означення *Малá* для протиставлення сусід. г. *Велика Сиву́ля* (див.). Один з варіантів ороніма *Сивань* свідчить про синонімію твірних апелятивів *сивань* і *сиву́ля* для відповідних назв гір.

Сідір — гора, с. Липовиця Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Sudir* (1939), *Sydor* (2000) [Габорака, 343]. Оронім, очевидно, виник унаслідок онімізації рум. *sădire* «посадка», зазнавши структ. змін під впливом відомого чол. імені *Sídip* [Габорака, 343].

Синеві́р — 1) оз. завального походження, побл. с. *Синевир* Міжгір. р-ну Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 181]; місц. *Морське око* [Янко, 319]; 2) прир. нац. парк у центр. частині Укр. Карпат, у верхів'ї Терєблї та Рїки, у Міжгір. р-ні Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 181]. Лїмнонім виник як композит на основі ГТ *вир* «місце у річці, морі і т. ін. з круговим рухом води, що утворюється внаслідок дії протилежних течій» [СУМ 1, 466] й означення *сїній*, що вказує на відповідний колір води в озері. Назва виявляє паралелі в пд.слов. мовах (пор. болг. *Сини-вир*, серб. *Sinjvir* [Галас, 81]), що може свідчити про функціонування в Закарпатті та на Балканах ГТ **синевир* «вир, глибоке місце у водоймі з чистою водою синього або близького до нього кольору» (див. *Синю́ха*). Способом трансонімізації лїмноніма утворено назву прир. нац. парку *Синеві́р*, у межах якого знаходиться озеро [ГЕУ 3, 181], а також суміж. ойконім *Синевир* (раніше — *Нижній Синевир*, що протиставлявся *Верхньому Синевиру*, суч. *Синевирська Поляна* [Галас, 81]). Місц. назва оз. *Морське око* постала внаслідок лексикалізації

- та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́ко* «озеро», що є псл. метафорою з широкими і.е. зв'язками (пор. лит. оз. *Akis* (3), р. *Akūs*, дж. і р. *Oči* в Іспанії, 10 великих джерел *Око Бога* на Піренеях, гідроніми *Бичаче око* на Кубі, *Очі води* в Болівії та ін. [Шульгач, 188—189]) й означенням *морське* з семантикою «водне». Регулярність використання в такому значенні словосп. *морське око* в слов. мовах карп. регіону спричинилася до набуття ним статусу ГТ; пор. укр. карп. *морське око* «невелике гірське озеро», слвц. *morské oko* «тс.», пол. *ok(n)o morskie* «вир; безодня; глибоке місце у воді» [Мурзаев, 374], від якого виникла назва оз. *Morskie Oko* [Шульгач, 188].
- Синельникове** — місто, Дніпропетров. обл. [АТП, 91]; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 183], *Синельниково* (1981) [СЭС, 1222]. Ойконім виник від прізвищ першого губернатора Катеринослава генерала *I. М. Синельникова* [Янко, 319] способом трансонімізації його антропооснови за допомогою закінч. *-е*, що узгоджує назву поселення з номенкл. іменем *місто*, раніше *село*.
- Сінє озеро** — оз. вулкан. походження на пд.-зх. схилах масиву *Синяк*, Мукачів р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 183]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі сер. роду прикм. *сіній* «голубий, блакитний» (див. *Синевір*, *Синіця*, *Синю́ха*).
- Сині́ця** — річки: 1) л. Пд. Бугу (1967); *Синица* (1917), *Sinica* (1889); пор. сс. *Синиця* й *Синицівка* на річці; 2) п. Росі п. Дніпра; *Sinica* (1746), *Sienica* (1789), *Синица* (1864), *Синіця* (1974); 3) потік, п. Чорного Черемошу л. Черемошу п. Пруту л. Дунаю; *Syniscia* (1950), *Синіца* (1979) [СГУ, 501]. Назви виникли за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від прикм. *сіній* «голубий, блакитний». Похідні від цього прикм. гідроніми вказують, крім відповідного кольору, на прісноводний характер води, у зв'язку з чим назви з коренем *Син-* практично відсутні в пд. (степ.) частині України.
- Сінній Горга́н** — гора, сс. Зелена Надвірн. р-ну, Микуличин Ярмч. м / р Івано-Франків. обл. (див. *Горга́н-Сінній*).
- Сінове о́зеро** — оз. льодовик. походження, між сс. *Синове*, Соколище й Шкроби Старовижів. р-ну Волин. обл. [ГЕУ 3, 183]. Лімнонім виник способом трансонімізації назви с. *Синове*, яку пояснюють як посесив на *-ове* від апелятива *син*: землевласник Василь Рутий передав у спадок село й озеро своєму *синові* Василю [Шульгач 2001, 125]; за однакових імен батька і сина апелятив *син* в основі ойконіма краще виконував диференц. функцію.
- Синю́ха** — річки: 1) л. Пд. Бугу (1968); *Синюха*, *Синица*, *Szynauoda*, *Sinouoda*, *Sinicha* (1917), *Синяя Вода* (1363), *Sinia-woda*, *Sinawoda* (XVII ст.), «на *Синеи Воде... город Синяя Вода*» (XVII ст.), «nad rzeką *Sieniuchą*» (1738), *Синюха* (1734), «р. *Синюха*, иначе *Сини́я-води*, по-турецки *гёк-су*, т. е. *Синяя вода*» (1890); пор. нп *Синюха* (2) в Кіровоград. обл. і *Синюхин Брід* у Миколаїв. обл.; 2) л. Росі п. Дніпра; 3) л. Ушиці л. Дністра; *Siniucha* (1892), *Синюха* (1917); 4) с. Кошаринці Бершад. р-ну Вінниц. обл.; *Сіню́ха*, *Сіню́ша*, *Синявка* (1979) [СГУ, 501]. Суч. гідронім у бас. Пд. Бугу виник за допомогою суф. *-ух(а)* від основи означення істор. назви р. *Синяя Вода*, що вказує на блакитний колір прісноводної річки. Ін. гідроніми постали безпосередньо від апелят. основи *син-* за тією самою ознакою. Привертають увагу ті факти, що назви річок з основою *Син-* функціонують у лісостеп. зоні, протиставляючись степ. «кольоровим» гідронімам з основами *Жовт-*, *Зелен-* та ін., які відбивають властивості непрісноводної води, і прив'язаність до них тюрк. *Кагарліків* (див. *Кагарлік*).
- Сіня** — вершина на зх. Приазовської височини, у межах Запоріж. обл., на пн. від верхів'я р. *Токмачки*; *Токмак-Могила* [ГЕУ, 185]. Оронім виник

- унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *синій* «голубий, блакитний» за кольоровим відтінком шебенювато-гранітних скельних порід. Парал. назва *Токмак-Могила* постала способом трансонімізації назви суміж. могили, утвореної складанням гідроніма *Токмак* (див.) та онімізованого номенкл. імені *могила* «високий насип на місці давнього поховання» [СУМ 4, 772].
- Син'як** — гірський масив Вулканічного хребта Укр. Карпат, Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 185]. Оронім виник унаслідок онімізації діал. *син'як* «рід каменю» [Онишкевич 2, 214], що характеризує геол. особливості скельних порід голубуватого кольору; пор. сформований на основі прикм. *синій* рос. ГТ *синюха* «поодинокі гора в низькогір'ях Алтаю та на Салаїрі, покрита лісом, що в ясну погоду виділяється синявою» [Мурзаев, 505].
- Син'як-Горган** (2000) — гора, с. Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Siniak-Gorgan* (2000) [Габорак, 344]. Оронім виник унаслідок складання онімізованого ГТ *горган* (див. *Горган*) і назви суміж. гори *Син'як*, що є варіантом ороніма *Синій Горган* (див. *Горган-Синій*). Компоненти з основою *Син* (< *синій*), крім гідронімії, досить продуктивні в укр. оронімії, в якій вони вказують на відповідний колір високих гір; пор. перев. в Укр. Карпатах гг. *Синиця* (2), *Синій Горган*, *Синій Грунь*, *Синя*, *Син'як*, *Синя Кічера*, *Синя Кічечка*, *Синя Магура*, *Синячка* [Габорак, 345].
- Сира́ Погоня** — бот. заказник держ. значення, Рокитн. р-н Рівн. обл., являє собою ур. болот. масиву Кремінне [ГЕУ 3, 185]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним діал. ГТ *погоня* «велике болото» [Аркушин 2, 60] й означенням у формі жін. роду прикм. *сирій* «просякнутий вологою; вогкий; заболочений, з великим вмістом ґрунтової вологи» [СУМ 9, 197].
- Сирень** — річка, л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Сирень* (1913), *Сырен* (1953) [СГУ, 502]. Назва утворена за допомогою суф. *-ень* (< псл. **-ень* або **-ьль*) у гідронім. функції від прикм. *сирій* (див. *Сира́ Погоня*); пор. поширені гідроніми на *-ень* перев. на старожитніх слов. землях [Трубачев, 231—232; Корепанова, 46—49; Карп., 203].
- Сирець** — річки: 1) л. Псла л. Дніпра (1972); 2) п. Почайни п. Дніпра (м. Київ); *Сирець* (1979), *Сирець* (1686), *Сирець* (1539); пор. *Сирець* — частина м. Києва [СГУ, 502]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ *сирець*, *сиріця* «заболочена низина; болото в лісі» [ЕСУМ 5, 241]; пор. *Сирецький дендропарк* у Києві [ГЕУ 3, 185] і похідні від апелятива *сиріця* гідроніми *Сиріця* (2) на пд. України [СГУ, 502].
- Сирова́тка** — річка, л. Псла л. Дніпра в Сум. обл.; *Syrowatica*, *Сыроватка* (1913) [СГУ, 502]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від прикм. *сируватий* / *сироватий*, що вказує на обмежену інтенсивність ознаки, вираженої твірним словом *сирій*; пор. назву б. *Сирова́та*, *Сирова́тая* (1934) у бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 502]. Можливим є вплив апелятива *сирова́тка* «рідина, яка виділяється при згортанні молока» [СУМ 9, 200], про що свідчить наголос гідроніма, або використання його в місц. геогр. значенні «заболочена низина; грузьке дно, узбережжя річки».
- Сиротині́** — с-ще міськ. типу, Северодонецька м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. наприкін. XVII ст. [ГЕУ 3, 186], рос. *Сиротино́*. Ойконім виник як посесив на *-ине* від антропоніма *Сирота́* або за допомогою *-е* від *Сиротин*, акцент. модель яких уплинула на кінц. наголос назви с-ща.
- Сітківці́** — с-ще міськ. типу, Немирів. р-н Вінниц. обл. [АТП, 24]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 3, 187], *Sitkowsce* (1889) [SGKP 10, 626]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей, належних до роду або власності *Ситка*; пор. укр. прізви. *Ситко* [Чучка, 516], пол. *Sitko* [Rumut 2, 427].
- Сітна́** — річки: 1) л. Псла л. Дніпра в Сум. обл.; *Ситна* (1857); 2) л. Роставиці л. Росі п. Дніпра в Житомир. обл.; *Ситна* (1892), *Ситня* (1864), *Ситні*

- (1927), *Сітня* (1957), *Сітна* (1979) [СГУ, 503]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. із суф. *-н(ий)*, утвореного від бот. діал. *сить* / *сит* / *сито* «смикавець; оситняк, комиш» (< псл. **sitz*, **sita*, спорід. з лит. *sitas* «мотузка, прив'язь») [ЕСУМ 5, 247]; пор. утворені за аналог. моделлю гідроніми *Рокітна*, *Кропівна*, *Скородна* та ін. [Железняк, 95] і можливий квалітатив від прикм. *сітна Сітенька* в бас. Прип'яті [ГЕУ 3, 187].
- Сіверськ** — місто, Артемівськ. р-н Донец. обл.; засн. 1913 р., до 1973 — *Яма* [ГЕУ 3, 187], *Сіверск* (1981) [СЭС, 1197]. Суч. ойконім виник способом усичення означення в назві р. *Сіверський Донець*, у бас. якої лежить місто, під впливом продукт. в ойконімії моделі на *-ськ* у релят. функції. Істор. назва постала внаслідок онімізації ГТ *яма* «заглиблення в землі» [СУМ 11, 644], що вкзував на рельєф місцевості, де засн. поселення.
- Сіверський Донець** — річка, п. Дону (1957); *Съверскій Донецъ* (1515), *Донецъ Съверецкой* (1552), *Донецъ Сиверскій* (1786), *Північний Донець* (1947), *Съверный Донец* (1680), *Донецъ* (1486), *Донецкий колодязь* (1691), *Гиргис* (згадка в Геродота), *Русія* (1154), *Танаїд*, або *Малий Танаїд* (1908), *Великий Дон* (1154), *Minor Tanais* (1559), *Donecz Sewerski flu et Tanais minor* (1694), *Doniec R.* (1660); пор. нп *Донець* і *Північний Донець* у Харків. обл. [СГУ, 503]; у Геродота *Гиргис*, *Сиргис*, *Τάναϊς*, «к Донцю рѣкы...», д.рус. *Доньць*, *Донѣць* (1185), «отъ великого Дону до малого Донца», «Донецъ рече», *О Дончел!* (у Слові о полку Ігоревім») [ЕСЛГНПР, 51—52]]. Суч. гідронім виник на поч. XVI ст. синтакс. способом унаслідок приєднання до д.рус. *Доньць* означення *Съверскій*, утвореного за допомогою суф. *-ськ(ий)* (< *-скъ*) у релят. функції від етноніма *съвер(яне)* або хороніма *Съверъ* «земля сіверян, сіверяни» (пор. етимол. спорід. назву племені *Северейс*, *severes*, *saviri* в бас. Дунаю) [ЕСУМ 5, 249—250] (річка бере початок з кол. земель *сіверців*). Утрата мотивац. зв'язку між твірним *Съверъ* або *съвер(яне)* і компонентом *Сіверський* спричинилася до асоціат. закріплення за означенням семантики «північний», рос. «северный», яка нічого не має спільного з етимологією гідрооснови і не відбиває об'єктивний мотив номінації. Опорний компонент *Донець* (< д.рус. *Доньць*), що тривалий час функціонував як самостійна назва (у розм. мовленні він і нині так уживається), постав унаслідок приєднання суф. *-ець* (< *-ьць*) у демін.-релят. функції до назви р. *Дон*, у яку впадає *Сіверський Донець*, що входить до системи пд.європ. гідронімів з основою і.е. **dāni* «вода, річка» [ЕСЛГНПР, 52], уживаною перев. в д.іран. (скіф.) діалектах (див. *Дніпрó*, *Дністѣр*, *Дунáй*); пор. відповідну фіксацію V ст. до н. е. *Τάναϊς* у Геродота. Іншомовні назви річки перев. є відповідниками сх.слов. утворень *Донець* або *Сіверський Донець*. Поза ними виник сумнівний парал. гідронім XII ст. *Русія*, що є, очевидно, трансформованим хоронімом *Русь* (див.), який міг асоціюватися з Сіверськ. Дінцем як початком земель Київської Русі на сході; пор. яр *Сіверський* п. *Сіверськ. Дінця* [СГУ, 503].
- Сівка** — річка, п. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Сівка-Калуська*, *Сівка-Войнилів* (*Сивка-Калуська*, *Сивка-Войнилів*) (1979), *Siolka* (1564), «на *Siewko*» (1650), *Silka* (XVII ст.), *Siwka* (1889), *Сивка* (1917), *Сівка* (1957) [СГУ, 503]. Гідронім пояснюють як семант. утворення від ойконіма, мотивованою апелятивом *сілка* «невелике село, присілок», у якому відбувся закономірний перехід *л > в* у закритому складі [Вербич 2009, 143]; пор. показову найдавнішу фіксацію *Siolka*, назви 6 нп *Сільце* в Зх. Україні і с. *Сівки* в Рівн. обл. [АТП, 719], остання з яких може бути відантропонімною.
- Сільниця** — 1) річка, п. Пд. Бугу (1967); «над *Silniq* (XVI ст.), *Сильниця* (XIX ст.), *Sielnika* (1889), *Сельниця* (1889); пор. кол. с. *Сільниця* Шпиків. р-ну Вінниц. обл.; 2) потік, л. Бережниць п. Лімниць п. Дністра в Івано-

- Франків. обл.; *Solnica, Slonica, Sloniec* (1880); як *Солона* л. Лімниці, *Stona* (1917) [СГУ, 504]. Назви виникли за смаковими властивостями води від відн. прикм. *сільний* «який містить сіль, солоний» за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції; пор. парал. назву пд.бузької р. *Silnia*. Менш імовірним є семант. утворення гідронімів від апелятива *сільнийця* «посуд для солі», «дерев'яна посудина для солі місткістю від 4 до 12 кг» [Вербич 2009, 143], про що свідчать розбіжність у наголосі слів і відсутність геогр. семантики в назві посудини для зберігання солі; пор. гідроніми *Солона* (2) в бас. Лімниці [СГУ, 528], де тече потік *Сільниця*.
- Сімеїз** — с-ще міськ. типу, Ялт. м / р у Криму [АТП, 256]; на місці с-ща в VI—X ст. існувало кілька фортець і поселень [ГЕУ 3, 191], *Симейз* (1981) [СЭС, 1219]. Ойконім гр. походження, виник за допомогою суф. *-εις* на позначення мн. предметів, об'єктів тощо від д.гр. *σῆμα* «знак, ознака; знамення; сигнал; могила, курган»; пор. у Криму похідні ороніми на *-είз* *Корейз, Лімнейз, Олейз, Кунанейс* [Бушаков, 63, 72]. Мотивац. ознакою назви могло бути нагромадження скель на гористій місцевості, де лежить с-ще, або споруджених укріплень (фортець і поселень), що служило орієнтиром, своєрідним знаком для першопоселенців і мореплавців.
- Сімейкине** — с-ще міськ. типу, Краснодар. р-н Луган. обл. [АТП, 58]; засн. в 1910—1914 рр. [ГЕУ 3, 192]. Ойконім виник як посесив на *-ине* від незафіксованого антропоніма *Сімейка*; пор. с. *Сімейкине* в Сум. обл. і суч. прізви. *Семейко, Сімейко* [Іваненко, 184].
- Сімферополь** — місто, адмін. центр Автономної Республіки Крим [АТП, 252]; засн. 1784 р. на місці відомого з XVI ст. тат. поселення *Ак-Мечеть* [ГЕУ 3, 192], *Акмечеть*, після 1784 — *Симферополь* [Никонов, 382]; за ін. свідченнями, тат. пос. *Ак-Мечеть* відоме з XV ст., до того тут була тат. фортеця *Керменчик*, а в III ст. до н.е. — IVст. н.е. на місці Сімферополя — столиця скіф. держави *Неаполь Скіфський* [СЭС, 1221]. Суч. ойконім виник як данина урядовій моді в Російській імперії кін. XVIII ст. надавати новоствореним надчорномор. містам антич. (д.гр.) назви. У його основі д.гр. *συμφέρων* «корисний» [Фасмер 3, 623], «збирати разом, об'єднувати» [Никонов, 382] і д.гр. *πόλις* «місто-державка», що повторюється в кількох назвах пд.укр. міст (див. *Маріуполь, Овіополь, Севастополь* та ін.). Попередня назва пос. *Ак-Мечеть* постала на основі словосп. з опорним апелятивом *мечеть* «молитовний дім у мусульман» (< тур. діал. *mâçit*) [ЕСУМ 3, 455] й означенням *ак* «білий». Давн. назва фортеці *Керменчик* також тюрк. походження, утворена за допомогою суф. *-çik / -çuk* у демін. функції від ГТ *кермен* «фортеця, місто» (див. *Кременчук*). Найдавніший ойконім, що стосувався столиці скіф. держави в межах суч. Сімферополя, у кирил. записі дає підстави для висновку про його д.гр. походження як *Νεάπολις* (< νέος «новий» і πόλις «місто-державка») з означенням *Скіфський*, що вказувало на відношення міста до скіфів, їхньої держави; пор. геол. структуру в Криму *Скіфська плита* [ГЕУ 3, 198] і *Сімферопольське водосховище* на р. Салгірі, де лежить місто [ГЕУ 3, 192].
- Сінор** — гірський перевал у Кримських горах, за 10 км на сх. від м. Судака [ГЕУ 3, 193]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації кр.тат. *sinor / siñir* «межа, границя; край, округа», що є запозиченням з н.гр. мови, де σύνоро «границя» [Бушаков, 73, 143].
- Сірна** — річка, л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра; *Сёрна* (1957), *Сарна, Сърна* (1913), *Siarna, Siorna* (1886), *Сърна* (1638); пор. нп *Сірнички, Сарнівка* у Волин. обл. [СГУ, 504—505]. Гідронім пояснюють як псл. назву прикм. походження **Sēr-yna* з основою і.е. **ser- / *sor-* «текти, струїтися», що в пд.-зх. частині д.рус. говорів розвинулася спочатку в *Сърна*, а згодом в укр. *Сірна* [Шульгач 1993, 73—75] (див. *Сёрня*).

- Січня** — річка, л. Вишні п. Сяну п. Вісли у Львів. обл. (1957); *Sieczna, Czarny rotok* (1880) [СГУ, 505], д.рус. *Съчьница* [ЕСЛГНПР, 155]. Суч. гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жіноч. роду відн. прикм. *съчьната* з основою д.рус. *съча* «розчищене місце в лісі, де вирублено ліс» [ЕСЛГНПР, 155]; пор. укр. діал. *січ* «викорчуваний ліс» [ЕСУМ 5, 252]. Від цього самого прикм. за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції утворено д.рус. назву *Съчьница*.
- Скадовськ** — місто, Херсон. обл. [АТП, 471]; засн. 1894 р. [ГЕУ 3, 195], *Скадовск* (1981) [СЭС, 1227], на місці поселення спочатку існували *Джарилгацький порт* і невелике рибальське с-ще *Алі-Агак* [Янко, 321]. Суч. назва нп виникла від прізвищ місц. поміщиків *Скадовських* [Никонов, 384] способом усічення антропонім. флексії й трансонімізації основи, яка завдяки релят. суф. *-ськ* увійшла до продукт. ойконім. типу. Певний час функцію ойконіма виконувала назва *Джарилгацький порт*, утворена внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *порт* «ділянка берега водойми разом із прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та інших робіт» [СУМ 7, 289] й означенням, перенесеним зі складеної назви *Джаралгацької затоки* (див. *Джарилгач*). Назва давн. пос. *Алі-Агак* тюрк. походження. Вона постала від кр.тат. *aliy*, тур. *âli* «вищий, високий, піднесений, шляхетний», що закріпилося перев. в антропонімії [Бушаков, 78], або *ali* «строкатий» [Радлов I/1, 385] і незафіксованого віддісл. іменника *agak* «затока», утвореного за допомогою архаїч. суф. *-ak / -ek* у локал. функції [Гарипов, 84—85] від д.тюрк., кр.тат., ног., тур. *ag-* / *ak-* «текти, литися, сочитися» [Бушаков, 79].
- Скакало** — водосп. на гірському потоці в дол. р. Синявки, Мукачів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 195]. Мікрогідронім виник від місц. **скакало* «те що скаче, стрибає з одного місця на інше» (про падіння води з брили на брилу), в основі якого дісл. *скакати*; пор. діал. *скак* «трав'яний коник», діал. *скакавіця* «жаба», *скакавка* «жаба; цвіркун», *скакалка*, діал. *скакелюха* «земляна блоха; цвіркун» [ЕСУМ 5, 260—261], більшість з яких містить суф. *-ал-* зі значенням суб'єкта дії, дж. *Скокі*, яке тече на Буковині через нерівну, пориту ярами місцевість, утворюючи кілька водоспадів, діал. *скоків* [Карпенко, 184], потік *Скокі* в бас. Дністра < *скокі* «водоспади», «підводні скелі в річці, пороги» [Вербиць 2009, 145].
- Скала-Подільська** — с-ще міськ. типу, Борщів. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 144]; відоме з 1-ї пол. XIV ст., до 1940 — *Скала-над-Збручем* [ГЕУ 3, 195], за ін. свідченнями — до 1939 р. *Скала* [ЕУ 8, 2852]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до опорного компонента *Скала* (< ГТ *скала* «скеля») означення *Подільська* (< *Поділля*) для протиставлення с-ща ін. об'єктам з подібною назвою; пор. с. *Скала* в Погребищ. р-ні Вінниц. обл. [АТП, 27]. Істор. назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним місц. *скала*, літ. *скеля* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259], прийм. *над* у простор. значенні й назви р. *Збруч* у формі оруд. відм. (с-ще лежить на скелястому правому бер. *Збруча*); пор. у с-щі пам'ятку садово-парк. мистецтва держ. значення *Скала-Подільський парк* [ГЕУ 3, 195].
- Скалат** — місто, Підволочиськ. р-н. Тернопіл. обл. [АТП, 424]; відоме з 1564 р. [ГЕУ 3, 195], *Skalat* (1889) [SGKP 10, 644], *Скалат* [Янко, 322], *Скалат* (1981) [СЭС, 1227]. Етимологія ойконіма затемнена. Очевидно, вона пов'язана з ГТ *скала* «скеля», оформленого в назву міста за допомогою болг. артикля іменників чол. роду *-т*, який узгоджував ойконім з номенкл. іменем на зразок ст.укр. *городъ, хуторъ, замок* (на поч. XVII ст. на скелястому підвищенні зведено кам'яний замок);

- пор. поширені в Болгарії назви гірських скель жін. роду на зразок *Скала-та* (25) [Дим.-Тодорова, 554].
- Скалки-Віжні** — гора, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Скалки*, *Скалки-Верхні*, *Skalki* (1880), *Skalki Wyzne* (1935) [Габорах, 346]. Оронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання до істор. назви *Skalki*, *Скалки* означення *Віжні* (< діал. *віжній* «верхній, горішний»; див. *Віжниця*) для протиставлення гори суміж. *Скалки-Нижні*, *Скалки-Задні*, *Скалки-Передні* [Габорах, 347]. В основі ороніма демін. ГТ *скалка* «невелика камінна гора з відкритими виступами» [Марусенко, 249] у мн., що вказує на непоодинокість невеликих гірських утворень; пор. ін. ороніми з основою *Скал- / Скел-* в Укр. Карпатах: *Скала́* (2), *Ска́ли*, *Скаліста*, *Ска́ли Довбуша*, *Ска́лка*, *Ске́лиха*, *Ске́лі Довбуша*, *Ске́льний коридор Довбушанки* [Габорах, 346—348].
- Скви́ля** — річка, п. Смотричу л. Дністра в Хмельниц. обл. (1957), *Скви́ла* (1825), *Skwila*, *Kwila* (1889), *Квилна* (1917) [СГУ, 505]. Гідронім пояснюють як семант. утворення за шумовою ознакою річки від реконструйованого **szkwila* з основою дієсл. *сқвиліти* «стогнати, вищати, скиглити», що входить до псл. гнізда **kviliti- / *kvēliti*; пор. пол. гідроніми *Kwiela*, *Kwilanka*, *Kwilinka*, *Kwilica* [Вербич, 2009, 144].
- Скви́ра** — місто на р. *Скви́рці*, Київ. обл. [АТП, 224]; відоме з 1890 р. [ГЕУ 3, 196], *Скви́ра* (1981) [СЭС, 1229]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації форми *Скви́ра* назви р. *Скви́рка* (див.).
- Скви́рка** — річка, л. Росі п. Дніпра (1973); *Скви́ра-руда* (1597), *Скви́ра* (1594), *Скви́рка* (1892), *Skwira* (1789), *Skwirka* (1850) [СГУ, 506]. Етимологію назви *Скви́ра* перекожливо обґрунтувала І. М. Железняк. Гідронім належить до балт. утворень з основою лит. *skvirbinti* «проймає, стромляти, проколювати», виник за ознакою «та, що проймає підвищений або кам'янистий ґрунт». До ареалу балт. субстрату належать: спорід. укр. (поліс.) гідронім *Сқваровка* (варіанти *Сқвировка*, *Сқвіра*, *Сқвірівка*), поза Україною в бас. Верх. Дніпра *Сқвіра*, *Сқвирня*, *Сқвиретянка*, у Литві *Skvirblīs*, сіножать *Сқвирбулиць*, у Польщі *Skwirczyna* (1312), укр. діал. *сқві́ра* «сніг з вітром», поліс. *сқві́ра*, *сқві́ра* «раптовий дощ із шквалістим вітром», рос. *сқви́ра* «тріщина, щілина», які є пізн. від гідроніма *Сқві́ра* балт. запозиченнями [Железняк, 101—102]; пор. ще літмонім *Сқві́рень* у Сосниц. р-ні Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 196]. Суч. форма *Сқві́рка* відома з XIX ст. Вона постала за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від первинної назви річки для її протиставлення суміж. нп з омонім. назвою.
- Сқі́бові Горга́ни** — гірський масив, простягається від р. Мізуньки до вододілу правих приток Пруту й лівих приток Черемошу на Івано-Франківщині [Габорах, 348]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горга́ни* «продовгуваті хребти гір; завали кам'яних брил на вершинах гір» й означенням у формі відн. прикм. *сқі́бові* «у яких зовнішні складки насунуті на прилеглу рівнину, а внутрішні — одна на одну з південного заходу на північний схід» [Габорах, 349]; пор. спорід. назву найбільшої тектонічної зони Карпатської покривно-складчастої споруди *Сқі́бовий по́крив* [ГЕУ 3, 196].
- Сқи́во́са** — річка, л. Когильника в Одес. обл., вп. в лим. Сасик (1957); *Сқиноаса* (1817), *Сқиносі*, *Сқинос*, суч. *Сқино́са* й *Кіно́са* [СГУ, 507]. Гідронім сх.ром. походження, виник унаслідок онімізації форми жін. роду прикм. *сқиноаса* «тернова», в основі якого молд. діал. *сқин* (літ. *спин*) «назва багатьох колючих рослин», зокрема терену, спінози та ін., яка широко відбилася в топонімах Молдови: *Сқиноаса*, *Сқиноаса-Ноуэ*, *Сқиношика*, *Сқинень*, *Сқинений-Ной* [Еремия, 68]; пор. запозичене зі сх.ром. мов укр. діал.

- спіноза* «дереза, повій» < рум. *spinós* «колючий», *spinív* «зарості колючого чагарника» < *spín* «колючка» [ЕСУМ 5, 374].
- Скит-Манявський** — бот. заказник держ. значення, Богородчан. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 197]. Топонім виник способом трансонімізації назви суміж. мон. *Скит Манявський*, що на г. *Скит* [Габорака, 349], в основі якої апелятив *скит* «у православних монастирях — невелике житло ченців-самітників, розташоване віддалік від основних монастирських будівель; старообрядницький монастир або невелике поселення монастирського типу в безлюдній місцевості» [СУМ 9, 267] й означення у формі відн. прикм. на *-ський*, похідного від суміж. ойконіма *Манява* [АТП, 188].
- Ско́ле** — місто, Львів. обл. [АТП, 293]; відоме з 1397 р., хоч нп існував ще в XI ст. [ГЕУ 3, 198], *Skole* (1889) [SGKP 10, 688], *Ско́ле* (1981) [СЭС, 1230]. Ойконім має затемнену етимологію. Очевидно, він виник унаслідок онімізації д.рус. *сколия* з геогр. значенням псл. **skolyja*, що пов'язане зі *скала* «скеля», **ščelъ* «щілина, розколина» [ЕСУМ 5, 278] і могло набути форму сер. роду під впливом номенкл. імені *село* або *місто*; пор. р. *Ско́лівка* в *Ско́лів*. р-ні, потік *Ско́лобан* у Турк. р-ні на Львівщині [СГУ, 507], суміж. *Ско́лівські Бескиди*, міжгірну *Ско́лівську улого́вину*, ліс. заказник держ. значення *Ско́лівський за́казник* [ГЕУ 3, 198—199].
- Скородна** — балки (4), 3 з яких у бас. Сіверськ. Дінця, 1 — у бас. Сули л. Дніпра; пор. х. (2) і с. *Скородна* в бас. луган. балок [СГУ, 507]; як р. *Скородна* л. Бишкonia в бас. Сіверськ. Дінця [ГЕУ 3, 199]. Топоніми виникли способом субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. із суф. *-н(ий)*, утвореного від збереженого в сх.слов. говорах апелятива *скорода́*; пор. укр. діал. *скорода́* «осіннє кущування посівів жита, пшениці; вруна», блр. діал. *шкарада́* «видовбаний човен, старий човен» та ін., які пов'язують із псл. **skorda* «що-небудь криве, зігнуте, випукле, округле» < і.е. **(s)ker-* «гнути, кривити, крутити, вертити» + детермін. *-d-*, гелонім *Шкорода́*, ур. *Скородя́* на Волині, блр. топоніми *Скарада́*, *Скорода*, рос. нп *Скорода*, пол. *Skroda* та ін. [Шульгач, 246].
- Скотувата Балка** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Гуляйпіл. р-н Запоріж. обл. [ГЕУ 3, 200]. Назва виникла способом трансонімізації суміж. *балка Скотувата*; пор. 22 балки з такою назвою перев. у пд.-сх. частині України [СГУ, 508]. Означення в структурі твірною гідроніма являє собою форму прикм. із суф. *-уват-* зі значенням обмеженої кількості або інтенсивності та основою ГТ *ско́та* «лігво, нора звірини, берлога, яма» [Грінч. 4, 141], «лігво, нора, печера» [Чабаненко 4, 75].
- Скору́шний** — верх гори, сс. Дземброня, Зелена Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Скорушина*, *Шкорушний*, *Skoruszny* (1889) [Габорака, 350]. Оронім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. *скору́шний* «стос. до *скору́ха*»; пор. діал. зх. *скору́х*, *скору́шина* «горобина» [СУМ 9, 305]. Варіант назви у формі жін. роду *Скорушина* узгоджується з номенкл. іменем *гора́*; пор. відантроп. або відкатойк. назви гір у Карпатах *Скорухі́*, *Скорухів* (2) [Габорака, 350].
- Ску́пова** — гора, сс. Голови, Черемошна Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Скопова*, *Скупова* (1863), *Скирова* (1880), *Скорова*, *Скирова* (1932) [Габорака, 350—351]. Оронім пояснюють як утворений способом трансонімізації від назви суміж. полонини, що є посесивом на *-ова* від прізви. *Скуп* / *Скоп* < *скопъ* «кастрований баран», «крадений баран» [Габорака, 351].
- Сла́вгород** — с-ще міськ. типу, Синельників. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 91]; засн. у 1-й пол. XIX ст. як с. *Жебунівка* [ГЕУ 3, 200], *Жебуневка* (1859) [ЕК], *Славгородъ* (1840—1920) [ККГ], з 60-х рр. XIX ст. — *Славгородка* (до 1873) [Янко, 323]; пор. м. *Сла́вгород* у Білорусі та в РФ [СЭС, 1233]. Суч. ойконім постав складносуф. способом на основі словосп. *сла́вний*

- гóрод(ок)*. Істор. ойконім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від антропоніма *Жебуньов*, що належав місц. поміщику [Янко, 323].
- Славське** — с-ще міськ. типу, Скол. р-н Львів. обл. [АТП, 293]; відоме з 1483 р., *Slawsko* (1889) [SGKP 10, 793], лежить у дол. рр. Опору та *Славської* [ГЕУ 3, 200], що має варіанти назви *Slawka, Slawsko, Slawski* [СГУ, 509]. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї форми сер. роду відн. прикм. із суф. *-ськ(е)*, утвореного від гідроніма *Слав(ка)* з архаїч. основою *Слав-* (див. *Славута*).
- Славута** — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 488]; засн. 1634 р. [ГЕУ 3, 200], *Деражня Воля, Воля Деражнянская* (1617), *Славутин* (1619), *Шепетин* или *Славѣтина* (1626), *Деражня* (1629), *Славутина* (1634), *Славута* (1708), *Slawuta* (1765), *Слаута* (1857) [Торч.-Торч., 418]. Суч. ойконім фіксується з поч. XVIII ст., виник унаслідок усічення посес. суф. *-ин(а)*, за допомогою якого утворено попередню форму від антропоніма *Славута* [Чучка, 522; Румут 2, 444], можливо, під впливом широко відомої слов. назви Дніпра *Словута / Славута* (див. *Дніпрó*). Істор. ойконім *Деражня Воля* постав способом лексикалізациї та онімізациї словосп. з опорним ГТ *вóля* (див. *Вóля, Вóлиця*) й означенням у формі жін. роду відн. прикм. *дерáжній* або ж перенесеного з пд.-сх. частини обл. назви пос. *Дерáжня* (див.). Ін. істор. назву *Шепетин* утворено як посесив на *-ин* від антропоніма *Шепета*, варіант прізви. *Шепет* [Чучка, 623] (див. *Шепетівка*).
- Славутич** — місто, Київ. обл., лежить на зх. Чернігів. обл.; засн. 1987 р. для працівників Чорнобильської АЕС [ГЕУ 3, 200]. Ойконім виник способом трансонімізациї фолькл. гідроніма *Славутич*, що вживався як шаноблива персоніфікована назва Дніпра, на якому лежить місто (див. *Дніпрó*).
- Слатине** — с-ще міськ. типу, Дергач. р-н Харків. обл. [АТП, 444]; засн. 1913 р. [ГЕУ 3, 201]. Ойконім виник унаслідок трансонімізациї прізви. відомого піаніста й диригента *І. І. Слатина* [Янко, 324] за допомогою закінч. *-е* та у зв'язку зі зміною функції суф. *-ин-* з антропонім. на ойконімну. Основа антропоніма має пд.слов. витоки, звідки поширилася, можливо, через сх.ром. посередництво на сх. України; пор. молд. *слатинэ* «солоня вода, розсіл, ропа» < пд.слов. (серб., хорв.) *слатина* «солоне джерело» [Карпенко, 185], м. *Слатина* в Румунії [СЭС, 1234], *Слатина* — потік у Закарпат. і річка у Чернівець. обл. [СГУ, 509].
- Сліпне озеро** — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, м. Слов'янськ Донец. обл. [ГЕУ 3, 201]. Назва пам'ятки, якою є оз. карст. походження з групи Слов'янських озер, постала способом трансонімізациї ліммоніма, що виник унаслідок лексикалізациї та онімізациї словосп. з опорним ГТ *óзеро* й означенням у формі відн. прикм. із суф. *-н(ий)*, похідного від *сліп* «споруда у вигляді похилої площини зі спеціальним пристроєм для витягування суден на берег та спускання їх на воду» [СУМ 9, 360].
- Сліпорід** — річка, п. Сули л. Дніпра; *Снепородъ, Снопородъ* (1152), *Спѣкородъ, Сліпорок* (1665), *Слѣпородъ* (1709); пор. нп *Сліпорід* Оржиц. р-ну, *Сліпорід-Іванівка* Гребінк. р-ну Полтав. обл., *Сліпород* (1913) [СГУ, 510], «по *Снопороду (слѣпороду)*» (1170), «до *Снепорода (Снопорад)*» (1187) та ін. [ЕСЛГНПР, 152]. Суч. гідронім сформувався ще в д.рус. добу під народно-етимол. впливом слов. слів *сліпій* (< *слѣпъ*) і *рід-* (< *род-*). Насправді первинна назва *Снепородъ / Снопородъ* має іран. походження, виникла на основі с.іран. **san-pord-* / **san-ford-* «стікання, злиття» [Трубачев, 184], букв. «велика стічна річка»; пор. д.інд. *snáuti* «текти, литися», *snutás* «текучий, пливкий», авест. *спада-* «лити» й под. та осет. *ford* «велика ріка, море», відбите в гідронімах *Артополóт* (див.), *Прут* (див.).
- Слобідка** — с-ще міськ. типу, Кодим. р-н Одес. обл. [АТП, 329]; засн. 1883 р. [ГЕУ 3, 201]. Ойконім виник унаслідок онімізациї ГТ *слобідка* «частина

- міста за характером колишнього населення; велике селище», що є демінутивом від апелятива *слобода* «тс.»; «вільне від повинностей поселення; частина села» (< д.рус. *слобода* «свобода, селища») [ЕСУМ 5, 305]; пор. 50 ойконімів з компонентом *Слобідка* і 40 з компонентом *Слобода* в різних регіонах України [АТП, 721].
- Слобідська Україна** — істор. обл., яка охоплювала територію суч. Харків., частини Сум., Донец., Луган. обл. України та Курськ., Белгород. і Воронеж. обл. Росії; основне населення становили укр. селяни й козаки, які заснували тут слободи, що об'єдналися в полки; *Слобожанщина* [ГЕУ 3, 201]. Хоронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Слобідська*, що вказувало на відношення території до основного типу сх.укр. поселень у формі *слобід*, до назви *Україна* (див.). Парал. назва *Слобожанщина*, яка нині є уживанішою, постала за допомогою суф. *-щин(а)* в релят.-простор. функції від відн. прикм. *Слобожанський* (< *слобожани* «жителі Слобідської України»).
- Слобода-Рунгурське низькогір'я** — найвища частина межиріччя Пруту й Черемошу в Передкарпатті, на пд. сх. Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 201]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *низькогір'я* «місцевість з низькими горами» й трансонімізованим означенням у формі складеного ойконіма *Слобода-Рунгурська*, що стосувався суч. с. *Слобода* в Коломиї. р-ні Івано-Франків. обл. [Габорах 2013, 744].
- Словечансько-Овруцький кряж** — височинне пасмо на пн. Житомир. обл. [ГЕУ 3, 201]; *Овруцький кряж* [Янко, 255]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кряж* «пасмо невисоких гір, горбів; гірська гряда; гірський хребет; пагорб, узвишшя» [СУМ 4, 379] й означенням, що постало способом складання відн. прикм. *Словечанський* та *Овруцький* відповідно з основами ойконімів *Словечне* й *Овруч* [АТП, 145, 146]; пор. р. *Словечна*, *Словечанка*, на якій лежить с. *Словечне* [СГУ, 512]. Парал. назва містить одне означення, похідне від ойконіма *Овруч*;
- Слобушниця** — гора, між сс. Липовиця та Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Верх Слобушниця*, «z pod *Słobuśnicy*» (1882), *Słobuśnyce* (1939), *Верх Слобушниця* (1976), *Słobużnica* (2000), *Слобушниця* (2003) [Габорах, 351]. Оронім виник за допомогою суф. *-иц(я)* в топонім. функції від прикм. *слобушний* (перен.) «прямовисний» [Габорах, 351].
- Слов'яногірськ** — місто, Слов'янська м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. у кін. XVIII ст., до 1964 р. — *Баннівське* [ГЕУ 3, 201], за ін. джерелами, відоме з 1526 р., кол. *Святі гори*, *Святогірськ* (1624), *Тетяно-Баннівський*, *Банне* [Янко, 325], *Славяногорск*, до 1964 — *Банновский* [СЭС, 1233]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за продукт. моделлю на *-ськ* у релят. функції на основі назви адмін. центру *Слов'янськ* й компонента *гори*, який входить до складу місц. ороніма та відповідної істор. назви нп. Ойконім *Баннівське* (рос. *Банновский*) постав способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. із суф. *-івськ-*, похідного від кол. назви *Банне* (< *банний* < *баня* «мінеральне джерело, солеварня» [Мурзаев, 72]). Наведені в деяких джерелах істор. назви *Святі гори*, *Святогірськ* утворено шляхом трансонімізації ороніма (1-а назва) або складносуф. способом від суміж. *Святі гори*, де на поч. XVII ст. було засновано монастир.
- Слов'яносербськ** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 70]; засн. 1753 р. [ГЕУ 5, 201], кол. *Восьма рота* (1753), *Донець* (1754), *Слов'яносербськ* (1817) [Янко, 326], *Славяносербск* (1981) [СЭС, 1233]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції від хороніма *Слов'яно-Сербія* в пд.-сх. частині України, куди у 2-й пол. XVIII ст. було поселено сербів з Угорщини та ін. вихідців з Балкан для охорони пд. рубежів Російської імперії від татар і турків [ЕУ 8, 2908]. Попередні ойконіми постали способом трансонімізації суміж. гідроніма (*Донець*) або способом

- онімізації назви військ. підрозділу Вахмутського полку, який був розквартирований на місці Слов'яносербська (*Восьма рота*).
- Слов'янськ** — місто, Донец. обл. [АТП, 122]; засн. на поч. XVII ст. як укріплення, з 1676 р. — м. *Тор* (*Соляний*), з 1794 — *Слов'янськ* [ГЕУ 3, 202], м. *Thor* (поч. XVII ст.), м. *Тор* (з 1696), м. *Слов'янськ* (з 1794), пос. *Торець* (1657) (пор. ще *Торець* — назва Сухого Торця в документах XVI—XVII ст., ур. *Тор*, де були *Торські соляні оз.*) [СГУ, 227], кол. *Соляний, Солеванськ, Словенськ* [Янко, 326], *Слав'янск* (1981) [СЭС, 1233]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від етноніма *слов'яни*, що вказував на основне населення Російської імперії, до складу якої ввійшли раніше кр. тат. і тур. приазовські землі. Істор. назву *Тор* (*Thor*) утворено семант. способом від ГТ *тор* «пожвавлена, велика дорога, шлях» [Мурзаев, 558]. Інший кол. ойконім *Соляний* постав унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. *соляний* «який містить сіль; пов'язаний із добуванням солі» [СУМ 9, 452—453]; пор. групу *солоних озер карст.* походження *Слов'янські озера* на околиці м. *Слов'янська* [ГЕУ 3, 203].
- Словівка** — річка, п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Слоновка* (1913), *Słopówka, Sestratyn, Sestrytyn, Słownia* (1883), *Солонівка* (1968—1973), *Слоновка, Слонювка* (1953), *Слонева* (1887), «при рч. *Слоновка*» (1890) [СГУ, 510]. Гідронім пояснюють як утворення на *-івк(а)* від антропоніма *Слон* або антропооснови *Солон-*, яка під пол. впливом трансформувалася в неповноголосну *Слон-* [Шульгач 1993, 34—35]. Парал. назва постала способом трансонімізації суміж. відантроп. ойконіма *Сестратин* у Рівн. обл. [АТП 385; СГУ, 510].
- Слот** — річка, л. Ревни л. Снову п. Десни л. Дніпра; *Слоть* (1742), «при р. *Слоть*» (1859), *Слотъ, Слодъ, Слоть* (1913), *Слота* (XVII ст.) [СГУ, 510]. Гідронім виник семант. способом від діал. *сліт, слота* «сльота; багно на землі від дощу або мокрого снігу», д. рус. *слота* «негода, сльота; мокрий сніг», *слоть* «мокрый сніг» [ЕСУМ 5, 311—312], сх. укр., рос. діал. *слота* «сльота, мокринь»; пор. рос. ГТ *слотина* «невелике, але в'язке болото, низина з крутими берегами й джерелами, нерідко з іржкою» [Даль 4, 223].
- Случ** — річки: 1) п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Південна Случ* (1957), *Случь, Южная Случь* (1953), *Slucz* (1889), *Случь* (1150); пор. нп *Случ* і *Заслучне* в Хмельниц. обл., *Прислуч* і *Заслуччя* в Рівн. обл. [СГУ, 511]; д. рус. *Сзьльчъ, Солоучь* (1150) [ЕСЛГНПР, 152]; 2) у Вінниц. обл.; *Свячена* [СГУ, 511]. Існує кілька версій щодо походження гідроніма *Случ* [ЕСЛГНПР, 152]. Найімовірнішою є етимологія, пов'язана з псл. **szlōčiti < *lōčiti* «єднати; з'єднувати; сполучати», початково ітератив до **lękti* «гнути, згинати, вигинати» [ЕСУМ 3, 315]. Твірним для гідроніма був похідний апелятив **szlićь* [Шульгач, 271], що мав синонім. значення до укр. діал. *случина* «місце злиття двох рік» [Черепанова 1984, 205]; пор. притоку Случі під назвою *Слука < *Szłoka* [Шульгач, 271], характеристику вінниц. Случі та суміж. річки: «...омываемой ручьями Ровзык или Тыква и Свячена или Случ, соединяющимися в конце села в одну речку Телухню» [СГУ, 511]. Топоніми з основою *Случ-* поширені, крім центр. та пн. частини України, в Польщі й Білорусі [Шульгач, 270—271], у зв'язку з чим на позначення р. *Случ* у бас. Прип'яті функціонувала складена назва *Південна Случ*. Парал. назва р. *Свячена* у Вінниц. обл. постала внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду прикм. *св'ячений* «те, над чим було здійснено обряд освячення» [СУМ 9, 106].
- Сміга** — с-ще міськ. типу, Дубн. р-н Рівн. обл.; засн. у 60-х рр. XIX ст. [ГЕУ 3, 203—204]. Назва ізольована в укр. ойконімії, що ускладнює її етимологізування. Імовірно, ойконім постав від місц. **сміга* як варіанта діал. *шміга* «дощечка, що служить кутоміром при набиванні млинового каменя; дощечка як міра натягання обода в колесі», яке проникло в слов.

мови з герм., де нім. *Schmiege* походить від *smiuge* «кривина, вигин, схил», спорід. з укр. *смуга* [ЕСУМ 6, 446]. Можливо, назва первісно стосувалася суміж. р. *Смижаль* [СГУ, 511], для якої ознака кривизни є актуальною.

Сміла — місто, Черкас. обл. [АТП, 509]; х. *Яцьковий* (1536), сл. *Тясмин* (кін. XVI ст.), сл. *Tastina* (1640), м-ко *Смълая* (1654), м. *Smiala* (1764), *Smila* (1786), *Смъла*, *Смила*, *Смълая*, *Смяла*, *Смъло* (XIX ст.), *Смъла* (1895), *Сміла* (1924) [Гонца, 239]. Ойконім не має переконливої етимології. Його пояснюють у зв'язку з лит. *smill* «пісок» [Янко, 327; Гонца, 239], що принабливо з погляду на значення іменника *smélus* «пісок; піщані наноси на поле; осадок глини на дні водойми» [Мурзаев, 509], але викликає певні сумніви з погляду на структуру форм *Сміла* (2) або *Сміле* (7), які закріпилися за кількома нп різних регіонів, зокрема на пд. та сх. України [АТП, 722], а також за назвою р. *Сміла* в бас. Сули, на якій лежить с. *Сміле* [СГУ, 512]. Можливо, ойконіми *Сміла*, *Сміле* постали внаслідок субстантивзації та онімізації відповідних форм прикм. *смiлий* «смiливий», «який не знає страху, не боїться небезпеки», «який не боїться труднощів, невдач, перешкод» [СУМ 9, 407, 406] за відповідною ознакою жителів нп. Суч. назва міста фіксується з сер. XVII ст., коли укр. козацтво мало вагомi військ. та ін. здобутки; пор. нп *Сміливе* Добровеличк. р-ну Кіровоград. обл., а також мотивац. бл. *Веселе*, *Радісне* [АТП, 238, 597, 707]. Імовірним є етимол. зв'язок назви міста та деяких ін. ойконімів з гідронімами *Смілка* (див.). Істор. ойконім *Яцьковий* пояснюють як посесив із суф. -ов- від імені *Яцько*, що належало власникові й засновникові хутора, після смерті якого закріпилася відгідронім. назва нп *Тясмин(а)* [Янко, 327] (див. *Тясмин*).

Смілка — річки: 1) л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Цмолка*, *Цмовка* (1913), *Smólka* (1889), *Конотопи* (1953), «при рч. *Смалкъ*» (1888); пор. с. *Цмівка* Шепетів. р-ну Хмельниц. обл.; 2) пр. Хомори л. Случі п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Смалка* (1887) [СГУ, 512]. Гідроніми з основою *Сміл-* пояснюють у зв'язку з псл. **stol-* «чорна земля» (можливо, болотисто-грузька), яка відбилася в багатьох апелятивах і топонімах слов. мов [Шульгач 1993, 51—53; Вербич, 71]; пор. перев. поліс. гідроніми *Смільна*, *Смільня*, *Смóлень*, *Смóлінка*, *Смóлова*, *Смóлявиця*, *Смóляж*, *Смóляна*, *Смóлянйй*, *Смóлянка* (8) [СГУ, 512—513].

Смож — річка, л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1968); *Сможъ* (1792), *Smosza* (1665), *Смощь* (XVII ст.), *Смужа* (1852); пор. нп *Смош* Прилуц. р-ну Сум. обл. [СГУ, 512]. Гідронім має затемнену етимологію. Напевно, він пов'язаний з назвою р. *Мож* п. Сіверськ. Дінця, *Можъ* (1676), у структурі якої виділяється основа, що відбита в укр. *мжа* «заморозок; дрібний, частий дощ», діал. *мжичка* «дрібненький дощик при густому тумані» [Мурзаев, 370], *можіти* «мрячити» (< псл. **mъžiti* < **mīgīti* «мрячити, затягати хмарами» [ЕСУМ 3, 456]) і має широкі слов. та і.е. генет. зв'язки (див. *Мож*). Перша частина *С-* у гідронімі *Смож*, очевидно, є реліктом псл. **sz-* з і.е. **sū-* «гарний, добрий, великий», збереженим у поодиноких архаїч. композиціях; пор. стр. *Сросá* на Кіровоградщині, апелятиви *смерть*, *щастя* (< псл. **szčestъje*), *здоровий* [Лучик, 11].

Смóже — гірський хребет, пн. відріг Вододільн. хребта в межах Львів. обл. [ГЕУ 3, 204]; пор. с. *Сможе* Сколів. р-ну Львів. обл. [АТП, 294], суміж. потік *Сможанка*, *Сможе* і потік *Сможánка* в Турк. р-ні тієї ж обл. [СГУ, 512]. Оронім має ознаки назви пол. походження або пол. впливу. Можливо, він спорід. з гідронімами *Смож*, *Мож* (див.) або з пол. прізви. *Smorz*, що пов'язують з основою дієсл. *morіти*, пол. *torzyc* [Rumut 2, 453]; пор. назву с. *Сможе*, яка в місц. мовленні вживається як *Смóжа* (їду в *Смóжу*) з

полонізованим варіантом *Сморжа* [Онишкевич 2, 232]. Ойконім і суміж. гідронім походять від ороніма *Смóже*.

Смóліне — с-ще міськ. типу, Маловиск. р-н Кіровоград. обл.; засн. у 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 3, 205], кол. *Янополь (Уманское)* (2-а пол. XIX ст.) [ВТКР]. Суч. назва виникла внаслідок трансонімізації за допомогою закінч. -е прізви. геолога *Миколи Смоліна*, який відкрив тут родовище урану. Цьому процесу сприяв суф. -ин у структурі антропоніма, який змінив свою функцію на ойконімну; пор. с. *Смолине* в Сум. обл. [Іваненко, 186]. Істор. назва постала як композит на основі пол. антропоніма *Ян* і -поль < гр. πόλις «місто» (див. *Севастóполь*, *Сімферóполь* та ін.). Парал. ойконім *Уманское* утворено способом субстантивації та онімізації відн. прикм. на -ський з основою назви м. *Умань*, форма сер. роду якого узгоджувалася з грам. ознаками номенкл. імені *село*.

Смолянка — потоки (2), річки (5) [СГУ, 512—513]. Гідроніми виникли семант. способом унаслідок онімізації апелятива *смолянка* в геогр. значенні «брудна, болотиста» (про воду) [Вербич 2009, 146], тобто «подібна за кольором до смоли»; пор. суміж. ойконіми *Смолянка* в Одес., Тернопіл. і Чернігів. обл. [АТП, 722], а також назву осушувально-орошувальної системи «*Смолянка*» в Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 205].

Смóтрич — 1) річка, л. Дністра в Хмельниц. обл.; «на rzece *Smotriczu*» (1570), *Smostry* (1-а пол. XVII ст.), *Смотриче* (1666), *Смотричь* (1863—1885), *Smotrycz* (1889) [СГУ, 513], «*Смотричемъ* до мосту» (1375) [ССУМ 2, 362]; пор. потоки *Смóтрич* (3) у пд.-зх. частині України; 2) с-ще міськ. типу, Дунаєвец. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 481]; відоме з 70-х рр. XIV ст. [ГЕУ 3, 205], *Смотричь* (1375) [ССУМ 2, 362], «оу *Смотричи*» (1375), *Смотрича* (1375), *Smotricz* (1375), *Smotrycz* (1448), *Смотрич* (1530), *Смотрица* (1792) [Торч.-Торч., 426]; 3) гори, у Верховин. і Надвірн. р-нах Івано-Франків. обл. [Габорак, 352]. Гідроніми й відповідні ороніми пояснюють як похідні від утраченого діал. *смóтрич* «спостережний пункт» з основою дієсл. *смóтрити*, *смóтріти* «дивитися, доглядати, пильнувати» [Карпенко, 186; Габорак, 352—353; Вербич, 71] за тією ознакою, що на бер. водних об'єктів, горбах, скелях, горах тощо облаштовували охоронні пункти, з яких спостерігали за наближенням ворогів і повідомляли про це співгромадянам. Імовірно, спорід. є назви рр. *Смóтрюха*, *Смóтруха* в бас. Росі [СГУ, 513], *Моті́р* на Сумщині та стр. *Мóтря* на Полтавщині [СГУ, 376], основа яких могла вказувати на помітну течію води; пор. псл. **motriti* «дивитися», похідне від прикм. **motrъ* «обережний» [ЕСУМ 5, 328], подібну мотивац. ознаку топонімів *Чу́та*, *Чу́тівка* [Лучик, 15—18]. Ойконім *Смóтрич* виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма; пор. назву геол. пам'ятки природи *Смóтрицький каньйон* у Кам'янець-Подільськ. р-ні Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 205].

Смяч — річки: 1) п. Десни л. Дніпра; «на реки *Съмячи*» (1859), *Смячь*, *Узруй* (1913); пор. нп *Смяч* Новгород-Сіверськ. р-ну Чернігів. обл.; 2) п. Снову п. Десни л. Дніпра; *Смячь* (1729—1730), *Руденка*, *Смячка* (1913), *Смячúчка* (1966); пор. с. *Смяч* Щорс. р-ну Чернігів. обл. [СГУ, 513]. Гідроніми, очевидно, виникли семант. способом від діал. **смяч* «відлига; розм'яклий ґрунт» (< діал. **смякнути* «розм'якнути»); пор. аналог. віддієсл. утворення з ін. префіксами в діалектах укр. мови: *одм'яч* «відлига», *помн'яч* «тс.» з основою псл. **тєкзкзъ* «м'який» [ЕСУМ 3, 547]. Відповідні ойконіми постали способом трансонімізації суміж. гідронімів. Істор. назва р. *Узруй* постала від утраченого діал. **узруй*, що складається з преф. (діал.) *уз-* з простор. значенням «біля, коло, при, уздовж, мимо» [ЕСУМ 6, 23] і полонізованого поліс. *руй* «ріг; кут поля» [Аркушин 2, 131, 118] з основою псл. **гожь* «рій; ріка, течія, приплив» [ЕСУМ 5, 94]; пор. назву суміж. нп *Узруй*

- [АТП, 544], ліс *Узруївські борі*, оз. *Узруївське озеро* [Черепанова, 284]. Тимчасову назву р. *Руденка* утворено або від відантроп. ойконіма *Руденка* (пор. 2 нп *Руденка* на Сумщині та Запоріжжі [АТП, 713]), або від трансформованого діал. *рудянка* «болотна руда» [ЕСУМ 5, 134].
- Снівода** — 1) річка, л. Пд. Бугу; *Sniwoda* (1889), *Sinowoda* (XVI ст.), *Сневотовка* (?) (1546); 2) потік, п. Збруча л. Дністра; *Сновіда*, *Sniwoda* (1917), *Snowida* (1889), як *Stawki* (1890) [СГУ, 513]. Гідроніми не мають загальноприйнятої етимології, спільною є лише думка про композитну структуру назв з другим компонентом *-вода*. Частина дослідників пояснює основу як псл. **Sъpnovoda* (пор. псл. **sъpnъ* «сон», **sъpati* «спати» [ЕСУМ 5, 352]), убачаючи в ній мотивац. ознаку «повільна», букв. «сонна вода», що малоімовірно із семант. й семасіол. поглядів. Беручи до уваги істор. варіант *Sinowoda*, ін. фахівці пов'язують перший компонент з прикм. *сіній* (огляд цих версій див. у [Вербич 2009, 146—147]). З огляду на функціонування на старожитніх слов. землях архаїч. гідронімів з основою *Sn-*, що є рефлексом і.е. **sni-*, **snei-* / **spou-* «пливти, текти» (див. *Десна*, *Снов*), імовірним є походження в цьому гнізді гідронімів *Снівода* за ознакою «вода, що тече». Сумнівний варіант XVI ст. *Сневотовка* підтверджує таку можливість як імовірний релятив на *-овка* з композитною основою *Сневод-*, кінц. приголос. [д] якої зазнав нерегулярного чергування з парним [т]. Назва потоку *Stawki* мотивована формою мн. ГТ *ставок* з основою ГТ *став* «водоймище (у природному чи штучному заглибленні) з непроточною водою; місце розлиття річки, струмка перед загатою» [СУМ 3, 326].
- Снігурівка** — місто, Миколаїв. обл. [АТП, 317]; засн. 1812 р. [ГЕУ 3, 207], *Снигаревка* (1816), *Снигиревка* (1820), *Снигировка* (1835), *Снигуровка*, *Снегиревка* (1896), *Снігурівка* (1923), місц. *Снігірїєвка*, *Снігірєвка*, *Снігурівка* [Лобода, 202]. Ойконім утворено від назви с. *Снягірі* переселенців з Могилівськ. губ. [Лобода, 202] приєднанням суф. *-овк(а)* / *-івк(а)* в релят. функції за високопродукт. для пізно заселених регіонів моделлю.
- Сніжне** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. 1784 р., до 1864 — *Василівка* [ГЕУ 3, 208], *Сніжное* [СЭС, 1241]. Суч. ойконім виник унаслідок перенесення на поселення назви суміж. урочища [Янко, 329], утвореної від форми сер. роду прикм. *сніжний* «вкритий снігом; багатий на сніг» [СУМ 9, 426—427]. Істор. назва *Василівка* (рос. *Васильевка*) постала за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від прізви. *Васильєв*, що належало засновникові міста.
- Снов** — річка, п. Десни л. Дніпра; *Снѣвъ*, *Сновль*, *Сновъ*, *Сновъ* (1152, 1167), *Сновъ* (1729—1730) [СГУ, 54]. Назва належить до рефлексів і.е. **snei-* / **spau-* / **spou-*, **sny-* «пливти, текти», що відбилося перев. у сх.європ. гідронімії [ЕСЛГНПР, 144; Никонов, 387; Шульгач 2008, 53] (див. *Десна*, *Снівода*); пор. нп *Сновське* (кол. *Сновъскъ*, *Сновескъ*, *Сновскъ*), *Снов'янка* в Чернігів. обл., р. *Сновський* п. *Снову* [СГУ, 54], кол. назву м. Щорс *Сновськ* (до 1935) [ГЕУ 3, 208].
- Снятин** — місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 200]; відоме з 1158 р. [ГЕУ 3, 208], за ін. джерелами — з 1393 р.; пор. літоп. *Къснатинъ* (1096) у Переяславськ. землі й *Къснятинъ* (1149) на Волзі [ЕСЛГНПР, 76—77]. Ойконім виник як посесив на *-инъ* від чол. імені *Късната* / *Косната*, що є пестл. формою офіц. *Константинъ*, у якому після занепаду редукованих і під можливим впливом прийм. *къ* початк. *Къ-* зникло (*Снятинъ* / *Снятинъ*) або ж відбулася метатеза у варіантах *Съкънятинъ*, *Сокнятинъ* [ЕСЛГНПР, 76—77].
- Соб** — річка, л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Сіб*, *Соб* (1970), *Субъ* (XVII — поч. XVIII ст.), *Собъ* (1889), *Собъ* (1864), *Sup* (XVII ст.), «od *Sobi*» (1755), *Sob*, *Sobia*, *Sobar*

(1889); пор. р. *Собок* п. *Собу* [СГУ, 514]. Гідронім належить до етимол. неясних, у яких *-б* не може розглядатися як елемент форманта [Трубачев, 177]. Немає підстав пов'язувати його і з назвами рр. *Суба* й *Субот* у бас. Росі, які виникли за кельт. посередництва від і.е. **siba* в геогр. значенні [Железняк, 126], бо корен. *-у-*, очевидно, постав під впливом пол. мови на місці етимол. *-о-* в новозакритому складі, де в укр. мові вживався *-і-* (пор. місц. *Сіб* і варіанти назви р. Пд. Буг *Богъ / Біг*, пол. *Bóg*, суч. *Буг*). Імовірно спорід. з укр. *Соб* є серб. гідроніми *Собина*, *Собляк*, пол. *Sobina*, ст.рос. *Соб*, *Соба*, які О. І. Іліаді пов'язує з псл. **sobъ* «олень», збереженим у чес. мові [Іліаді, 295]. Ця етимологія виглядає переконливою для топонімів із суф. **-іпа*, який у зх.- і пд.слов. мовах утворює геогр. терміни від назв тварин для номінації насиченої ними місцевості на зразок чес. *kozina* «місцевість, де водяться кози», *vlčina* «місцевість, де водяться вовки», але для гідронімів *Соб*, *Соба* таке походження виглядає малоймовірним з огляду на відсутність відповідного форманта (на місці посес. суф. **-jъ* уже функціонував суф. **-ьjъ*, д.рус. *-иу*). Натомість є певні підстави для висновку про семант. утворення гідроніма *Соб* (< *Собъ*) від збереженого в рос. мові *собъ* «усе своє, власність, нажите, багатство» [Даль 4, 253]; пор. етимол. пов'язане укр. діал. *соб*, *собъ* — вигук, яким повертають волів праворуч (< *к собі* «до себе») [ЕСУМ 3, 117].

Совєтський — с-ще міськ. типу, Крим [АТП, 269]; відоме з 1798 р., до 1950 — *Ічки* [ГЕУ 3, 209], рос. *Совєтський*. Суч. назва виникла як меморіальна внаслідок субстантивації та онімізації рос. *совєтський* «радянський»; пор. смт. *Совєтський* у Ханті-Мансійськ. автономному окрузі РФ [СЭС, 1244], сс. *Советське* (5) у Запоріж., Харків., Херсон. обл. та в Криму [АТП, 723] і бл. 30 ойконімів *Радянське* в різних регіонах України [АТП, 708]. Істор. ойконім постав способом субстантивації та онімізації кр.тат., тур. *ічки* «внутрішній» (стос. ханських придворних у Криму й Сер. Азії), похідного від *іс* «внутрішня частина, внутрішність»; пор. *Ічки-Джалман*, *Кир-Ічки* (*Кирк-Ічки*), *Курт-Ічки* в Криму [Бушаков, 108], у структурі яких суф. *-кі / -ки* використовується після глухих приголосних на місці *-гы*, що утворює прикм. на позначення ознаки в просторі, часі або відн. якогонебудь предмета [Суперанская, 191]. Структ. бл. перший компонент гідроніма *Ічкин-Джилга* в Криму має, очевидно, ін. походження, а саме утворений за допомогою суф. дієприкм. тепер. часу *-ген / -кен* від д.тюрк. **іс-* «пити» [ДТС, 201] за ознакою «така, яку п'ють; питна» (про воду); пор. аналог. етимологію гідронімів *Іцун*, *Іцька*, *Іченька* в Україні, *Ицка*, *Ицки*, *Ича*, *Ичалка*, *Иченка* та ін. за межами України [Железняк 1985, 39—40].

Сбвий Яр — ландш. заказник держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 210]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* «глибока довга западина (перев. з крутими або прямовисними схилами), що утворилася внаслідок розливу пухких осадових порід тимчасовими потоками» [СУМ 11, 647] й означенням у формі відн. прикм. *сбвий*, пов'язаного з блр. преф. ГТ *осова* «оповзень, зсув, обвал землі», укр. діал. *осов* «підмита та відірвана частина берега» та ін., в основі яких псл. **o(b)sovъ* < **o(b)sovati(se)* «обсувати(ся)» [Карп., 47] (див. *Совиця*). З меншою ймовірністю топонім міг утворитися від *сбвий* «стос. до *совá*»; пор. характеристику ліс. масиву як такого, в якому «трапляються сич волохатий та пугач, занесені до Червоної книги України» [ГЕУ 3, 210], бб. *Совина* (3) в Луган. і Запоріж. обл. [СГУ, 514].

Совиця — 1) річка, л. Пруту л. Дунаю в Чернівецьк. обл. (1957); *Велика Совиця*, *Верхня Совиця*, *Шипинська Совиця*, *Савиця*, *Збрóди*, *Потік від Супенецького ставу*; *Совица* (1767), *Совица-де-Сус* (1908), *Сипеницулуй* (1591);

- 2) потік, л. Прута л. Дунаю в Чернівецьк. обл. (1957); *Совица* (1667), *Sowica* (1855), *Совица-де-Жос* (1908), суч. *Потік*, *Млинівка*, *Малá Сови́ця*, *Ніжня Сови́ця*, *Кіцманська Сови́ця*; пор. потік *Совичка* л. *Совиці* [СГУ, 514—515]. Ю. О. Карпенко аргументовано пов'язував етимологію 4-х букв. гідронімів *Сави́ця* з основою дієсл. *совати*, що вказує на таку властивість річок, як зсування русла внаслідок розливу одного з її берегів [Карпенко, 186]; пор. походження за аналог. ознакою поліс. гідронімів *Совки*, *Совка* (< псл. **sovъka* / **sovъkъ*), преф. *Осова*, *Осівка*, *Осовець* (< **o(b)sovъ* < **o(b)sovati* «обсувати»), які мають твірну базу у формі відповідних ГТ [Карп., 46—47] (див. *Совий Яр*). Зважаючи на варіант *Сави́ця*, Ю. О. Карпенко зробив припущення про можливий зв'язок букв. гідронімів з балкан. *Sava* [Карпенко, 186—187], відомим з антич. часів у формі д.-гр. *Σάος*, *Σάβος*, лат. *Savius*, яку пояснюють у зв'язку з і.е. **sei-* / **sou-* «течія; волога» [Никонов, 363], як і назву пол. р. *Sawa*, яку пов'язують з і.е. **zei-* «виділяти сік» [Babik, 252]. Така етимологія є імовірною, але виглядає не зовсім перекожливою з огляду на дослов. походження балкан. назви р. *Sava* і пол. *Sawa* та на системність ГТ і гідронімів з основою псл. **(ob)sovъ* < **(ob)sovati* «(об)сувати» на території від Сер. Наддніпрянщини до Прикарпаття. Ін. назви суміж. водних об'єктів етимол. прозорі й виникли перев. з метою диференціації омонім. гідронімів і назв. сусід. нп (*Шипинська Сови́ця* і *Кіцманська Сови́ця*), за просторовими ознаками (*Верхня Сови́ця* і *Ніжня Сови́ця*, *Потік від Супенецького ставу*), за розмірами (*Вели́ка Сови́ця* і *Малá Сови́ця*) тощо, частина з яких мала молд. кальки [Карпенко, 187]. Непереколивим з мотивац. і формального поглядів є пов'язування спорід. серб. *Совица*, словн. *Sovica*, пол. *Sowica* (гідронімів) з апелятивом **sova* «сова» [Гладі, 297].
- Сож** — річка, л. Дніпра; д.рус. *Съжь*, *Ръжь*, *Сжь*, *Рсьть*; *Сожь*, *Sost* (XVI—XVII ст.), *Сожь* (XVII ст.), *Сожъ* (1672), *Съжа* (XVII ст.), *Сожа* (1931), *Sož* (1890), *Сож* (1966); пор. р. *Сóжиця* в Чернігів. обл. (?) [СГУ, 515], д.рус. *Съжица* в Чернігівськ. землі [ЕСЛГНПР, 151]. Гідронім належить до давніх назв, які не мають загальноприйнятої етимології. Його пояснювали: 1) як праформу **Sъža* < **Sъdja*, співвідн. з гідронімами *Sudka*, *Sudost*, *Sudža* і под., що зводяться до і.е. **kudh-* / **keudh-* «чистий» (К. Мошинський); 2) як співвідн. з д.прус. *suge* «дощ», гр. *ὑει* «іде дощ», д.в.нім. *sügelap* «спати», лат. *sūgō* «су» (М. Фасмер); 3) як посесив на **-jъ* від фін. *susi* «вовк», ест. *suzi* «тс.», звідки лтс. *Suži*, рос. *Созь* л. верхн. Волги (В. А. Никонов, В. М. Топоров, О. М. Трубачов) [ЕСЛГНПР, 151—152].
- Сокаль** — місто, Львів. обл. [АТП, 294]; відоме з 1411 р. [ГЕУ 3, 210; ЕУ 8, 2938], *Sokal* (1890) [SGKP 11, 10], *Сокаль* (1981) [СЭС, 1248]. Назва не виявляє очевидних етимол. зв'язків у слов. ойконімії. Можливо, вона виникла як посесив на **-jъ* від зх.укр. прізви. *Сóкаль*, *Сакаль* [Чучка, 527] або пол. *Sokal* / *Sokał* з основою сх.сл. *сокаль* «їжа, кухня» [Rymut 2, 460] невідомого походження [ЕСУМ 5, 344; Фасмер 3, 708]; пор. похідну від ойконіма назву пд.-зх. частини Волинської височини в межах Львів. обл. *Сокальське пасмо* [ГЕУ 3, 210].
- Сокиряни** — місто, Чернівецьк. обл. [АТП, 525]; відоме з 1666 р. [ГЕУ 3, 211], *Szokuryany* (XVII ст.), *Сэкэряни* (1666), *Секуряне* (1774), *Сикуряны* (1843), *Секуряны* (1859), *Сэкурени* (1771), *Secureni* (1923) [ТСРЧО, 53]. Ойконім виник семант. способом від катойконіма *сокиряни* «жителі, вихідці з поселення або території *Сокира*»; пор. поле *Сокира* в с. Романівцях *Сокирян.* р-ну [ТСРЧО, 53], суміж. р. *Сокирянка* і потік *Сокирниця* в бас. Тиси л. Дунаю [СГУ, 515] (< укр. діал. *сокирниця* «діра в «наморожнях» для сокири» [Онишкевич 2, 235]). Щодо твірного апелятива топоніма *Сокира*, від якого утворено катойконім *сокиряни*, то ним була, очевидно, назва

інструменту *сокіра* в метафор. значенні чи основа діал. *сокирня* «дерев'яне півколо у плуга для зміни ширини орання і для розміщення інструментів (сокири та ін.)» [ЕСУМ 5, 345], що має семант. зв'язок з ГТ *поле*, або ж етимол. спорід. бот. *сокіркі* «горошок плотовий» [ЕСУМ 5, 345]. Варіанти ойконіма з голос. *-e-* в основі (*Сэкэряни*, *Секуряни* тощо) зумовлені впливом сх.ром. мов (рум. та молд.), у яких функціонує відповідна назва інструменту; пор. рум. *secure* «сокіра» [Naveanu, 162], *секира* в більшості слов. мов, псл. **sekyra*, діал. **sokyra*, пов'язане чергуванням голосних із **sekti* «сікти», спорід. з лат. *secures* «сокіра» [ЕСУМ 5, 345].

Сокіл — гори: 1) с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Sokol* (1885), *Sokil* (1935), *Сокіл* (1980); 2) с. *Сокіл* Галиц. р-ну Івано-Франків. обл.; *Сокільська гора* (1989); 3) с. Верхній Струтинь Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Sokol* (1890) [Габорака, 353]; 4) ландш. заказник держ. значення, Чемеровець. р-н Хмельниць. обл., лежить на товтрі *Сокіл*; 5) бот. пам'ятка природи держ. значення на схилі г. *Сокіл*, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Урочище Сокіл*; 6) гірська вершина на Пд. бер. Криму, між м. Судаком і смт Новий Світ; *Сенатор* [ГЕУ 3, 211—212]; пор. ороніми *Сокільська Гора*, *Сокільська Скала*, *Сокільський*, *Сокільські Скелі*, *Соколінець*, *Соколовиця* та ін. на Прикарпатті [Габорака, 354—356]. Ороніми виникли семант. способом від діал. ГТ *сокіл* «висока і обривиста скеля; виступ граніту», *соків* «стрімка скеля над водою», *сокол* «тс.», який, можливо, пов'язаний зі слвц. *sokogec* «вершина, верхівка», що зіставляється з псл. **sěk-* / **sok-* «сікти, різати» і, далі, зі *скала*, *скеля* [ЕСУМ 5, 345]. Назви пам'яток природи постали способом трансонімізації або за допомогою морфол. засобів від суміж. оронімів. Назва гірської вершини *Сокіл* у Криму, очевидно, перенесена з Укр. Карпат, де функціонує твірний апелятив. Напевно, їй передував нині вживаний як парал. оронім *Сенатор* із затемненою етимологією, яку можна пов'язати з кр. тат. *sānāt* «документ», тур. *sānād* «підґрунття, офіційний акт, документ» [Радлов IV/1, 454] і тюрк. *ор* «рів; фортечний вал, укріплення; яма; підвищення, горб» [Мурзаєв, 415].

Соколінська — карст. печ. у Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі в Криму; *Жовта*, *Кокозька* [ГЕУ 3, 212]. Назва виникла внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Соколіне* [АТП, 259]. Парал. спелеонім *Кокозька* постав аналог. способом від ойконіма *Кокози* — попередньої назви с. Соколіне; пор. р. *Кокозька* [СГУ, 262]. Назву *Жовта* утворено від форми жін. роду прикм. *жовтий* за відповідним кольором ґрунту і вапнякової води в печері.

Соколові скелі — орніт. заказник держ. значення, Перечин. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 212]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *скеля* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] у мн. й означенням у формі відн. прикм. *соколовий* «соколіний» за ознакою «скелі, де гніздяться соколи».

Солдатська — 1) найглибша карст. порожнина (шахта) України, міститься в Гірсько-Кримській карст. обл., у сх. частині Карабі-яйли в Криму; 2) пам'ятка природи держ. значення, Алуштинськ. лісгоспзаг у Криму; *Солдатська печера* [ГЕУ 3, 212]. Спелеонім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *солдатський* «стос. до *солдат*». Семант. способом від нього постала назва пам'ятки природи; пор. грязьовий вулкан у межах м. Керчі *Солдатська сопка* [ГЕУ 3, 212].

Соледар — місто, Артемівська м / р, Донец. обл.; засн. 1965 р., до 1991 — *Карло-Лібкнехтієвск* [ГЕУ 3, 212; ГЕУ 2, 109]; *Карло-Лібкнехтовск* [СЭС, 556].

Суч. ойконім виник способом складання основ іменників *сіль* (місто є одним із центрів добування кам'яної солі в Україні) і *дар*, який унаслідок повторюваності в назвах на зразок *Краснодар, Новодар, Цареводар* перетворився в топоформант, позбавлений предметного значення. Істор. назва постала складносуф. способом як меморіальна на основі імені та прізви. відомого нім. революціонера *Карла-Лібкнехта*. Перенесення наголосу з основи прізви. на твірний суф. *-івськ* зумовлене аналогією до окремих похідних на зразок *Петрівськ* або помилковим записом ойконіма; пор. у Курськ. обл. Росії м. *Карл Лібкнехт* [Никонов, 179].

Солóкiя — річка, л. Зх. Бугу п. Вісли; *Solokija, Lotokija* (1890), *Betz* (1965); пор. нп *Белз* у Сокол. р-ні Львів. обл. [СГУ, 516]. Гідронім не має паралелей у слов. топонімії, що ускладнює його етимологізування. Очевидно, він виник за допомогою суф. *-ія* в гідронім. функції від збереженого в пол. діалектах *slok, *sloka* «угор» [Rumut 2, 445], укр. **солок, *солока*, тобто «рілля, залишена без обробітку; переліг», яке семант. пов'язане з псл. **ugorъ*, що позначало випалене місце, призначене для поля [Boryś, 664]. Парал. назва *Betz* (укр. *Белз*) постала способом трансонімізації суміж. ойконіма (див. *Белз*).

Солóна, Солóне, Солóний — численні топоніми або компоненти в структурі складених назв на позначення річок, потоків, балок, озер і т. ін. [СГУ, 517—519]. Етимологія таких гідронімів прозора — вони виникли на основі відповідних форм прикм. *солóний* «який містить сіль (про водойми); який містить сіль і має характерний смак, що його надає сіль (про воду в таких водоймах, бризки і т. ін.)» [СУМ 9, 451]; пор. похідні від нього або від відповідних ГТ гідроніми *Солонéнька, Солонéць, Солонéцький, Солоні́ха, Солоні́ця, Солонка, Солонувáта, Солонувáтий, Солонці, Солóтвина, Соляні́ця, Соля́нка* та ін. [СГУ, 518—521], *Солóне о́зеро, Солонéцьке о́зеро, Солоні́ озе́ра, Соляне́ о́зеро*, ландш. заказник у Новомосковськ. р-ні Дніпропетров. обл. *Солóний Лимáн* [ГЕУ 3, 213—216], д.рус. *Солоньи п'уть* (1170) — шлях по Дніпру від Києва до *соляних озер* у Криму [ЕСЛГНПР, 144].

Солóтвин — с-ще міськ. типу, Богородчан. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 187]; відоме з XII ст. під назвою *Краснопіль* (до XVI ст.) [ГЕУ 3, 215], *Krasnopole* (1641), *Solotwina* (1649), *Krasnopole seu Solotwina* (1658), *Solotwina* (1787), *Solotwina*, dawniej *Krasnopol* (1890), *Solotwain* (1947) [Габорак 2013, 752]. Ойконім виник семант. способом або від тотожного гідроніма [Яцій 2009, 208], або безпосередньо від діал. *солóтвина* «соляне джерело» [ССУМ 2, 368], *солóтвина, солóтвино* «багнувате місце, багновище; мочарі», «багновище; солоне болото» (< псл. **soltzvina*) [Габорак 2011, 516], що містить основу псл. **solъ* «сіль» і елемент *-t-* неясного походження [ЕСУМ 5, 350]. Зміна форми *Солотвина* на *Солотвин* відбулася недавно під впливом посесивів чол. роду на *-ин* на зразок *Рогатин, Снятин* або номенкл. імені *город(ок)*; пор. нп *Солотвин* у Волин. і Сум. обл., *Новий і Старий Солотвин* у Житомир. обл. [Бучко, 283], *Солотвина* в Закарпат. і Львів. обл., *Нижня і Верхня Солотвина* в Закарпат. обл. [Бучко, 108], ороніми *Солотвина, Солотвино* на Івано-Франківщині [Габорак 2011, 516], гідроніми *Солотвина* (13), *Солотвинець, Солотвинська, Звóрина, Солотвинський* (7) у Закарпат., Івано-Франків. і Львів. обл. [СГУ, 520]. Істор. ойконім *Краснопіль* постав як композит складанням основ прикм. *красний* «гарний, красивий» і ГТ *пóле / -піль*, про що свідчать найдавніші фіксації назви, яка закріпилася у формі чол. роду під впливом номенкл. імені *город(ок)* або відомих ойконімів з відповідною фіналлю; пор. *Тернопіль* (див.), *Краснопіль* у Житомир., Кіровоград., Одес., Рівн. обл., *Перший Ново-Краснопіль, Другий Ново-Краснопіль* [Бучко, 318].

Сóмине — гідрол. заказник держ. значення, Сарн. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 216].

Топонім виник унаслідок трансонімізації означення суміж. лімніоніма *Сóмине о́зеро* [ГЕУ 3, 217] з опорним ГТ *о́зеро* й посесивом на *-ине* від незафіксованого антропоніма **Сома*; пор. нп *Сомин* на Волині, в назві якого під впливом апелятива *сом* могло відбутися фонет. спрощення твірного **Соймин* (< **Сойма* + *-ин*), мотивованого прийм. *со* і дієсл. *яти, йму*, відбитими в закарп. *Сойми*, рос. *Соймино* [Шульгач 2001, 129]. Релят.-демін. утворенням на *-ець* від волин. ойконіма є назва оз. *Сомині́ць* у Любомл. р-ні, що входить до групи Шацьких озер [ГЕУ 3, 217].

Сóрока — річки: 1) л. Собу л. Пд. Бугу; *Сорока* (XVII ст.), *Soroaka* (1890); пор. с. *Сорока* у Вінниц. обл.; 2) бас. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Soroaka* (1890); 3) п. Смотрича л. Дністра в Хмельниц. обл.; *Туна*; 4) пр. Плотви л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл.; *Soroaka* (1865); пор. с. *Сороки-Львівські*; 5) на межі Кіровоград. і Черкас. обл. у бас. Тясмину; 6) в бас. Дівиці л. Лошу л. Десни л. Дніпра в Борзн. р-ні Чернігів. обл.; *Сорока* (XVII ст.) [СГУ, 521]. Гідроніми, що набули повноголосся в сх. слов. мовному середовищі, виникли семант. способом від псл. **soroka* «те, що обвиває, обтікає, окутує об'єкт, захищаючи його; ємність; сорочка» з основою і.е. **ser-* / **sor-* «текти; литися; обвивати; окутувати тощо»; пор. назви *Усороч* неподалік р. *Сорока* в бас. Ниж. Десни (< *У-* + *Сорока* + **-ь*), блр. *Шоркайтись* балт. походження зі спорід. основою *šork-*, рос. діал. ГТ без детермін. *-k sor, соры* «обмілина, поросла очеретом і кугою», *сор* «розлогі заплави, рід затоки», пол. *sor, sór* «швидка течія води», «струміль» та ін. [Лучик 2008, 74]. Периметр протікання річок з назвою *Соро́ка* практично накладається на кордони місцевості, визначеної багатьма вченими як середньонаддніпр. прабатьківщина слов'ян, де вони зародилися як окремий етнос, що в поєднанні з етимологією гідроніма та відсутністю його відповідників на ін. землях може свідчити про несвідоме окреслення ранніми праслов'янами найдавнішої власної території, за межами якої мешкали чужинці; пор. відбиту у фразеологізмах *народитися в сорочці, своя сорочка ближча до тіла* ознаку свого, захищеного, відокремленого від зовнішніх подразників (огляд ін. етимологій цієї назви див. у [Вербич 2009, 149]). Парал. назва р. *Туна* в бас. Дністра до певної міри відбиває подібну мотивац. ознаку «річка, що утворює тупий кут (тушик), за межами якого лежить потойбічна (чужа) місцевість».

Сóсинський заказник — гідрол. заказник держ. значення, Чернігів. і Козелец. р-ни Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 217]. Гелонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, в основі якого незафіксований мікротопонім **Сóсина*, утворений від збереженого в пол. мові *sosina* «соснина, соснове дерево» [Rumut 2, 464]; пор. поліс. *со́са* «місце в лісі, де росла тільки сосна», *Сосинки* — куток села, попл. якого росте сосновий ліс [СММПЗУ 2, 360], похідне від *со́са* означення в назві *Сосне о́зеро*, що в Рівн. обл. [ГЕУ 3, 217].

Сóсниця — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 549]; відоме з 1234 р. [ГЕУ 3, 218], *Сосъница* (1234) [ЕСЛГНПР, 145], *Сосни́ца* (1981) [СЭС, 1256]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ица* в топонім. функції від д.рус. *сосъна*, часто вживаного на Поліссі, коли йшлося про дерево з бортю, дуплом [ЕСЛГНПР, 145]; пор. назву м. *Соснівка* (1955) Червоноград. м / р Львів. обл. [ГЕУ 3, 218] і ще 35 аналог. ойконімів у лісостеп. та поліс. обл. [АТП, 724], сформованих за продукт. типом на *-івка* на основі прикм. *сосновий* (ліс).

Сосно́ве — с-ще міськ. типу, Березн. р-н Рівн. обл. [АТП, 371]; засн. 1708 р., до 1946 — *Людвипіль* [ГЕУ 3, 218], *Ludwipol* (1884) [SGKP 5, 477]. Суч. ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду відн.

- прикм. *сосновий* з основою апелятива *сосна* < сх.псл. діал. **sosna* «хвойне дерево, ялина, сосна» неясного походження [ЕСУМ 5, 359] (див. *Сосниця*). Істор. назва постала як композит на основі антропоніма *Людвиг і -поль* з гр. *πόλις* «місто» (див. *Мелітополь*, *Севастополь*), в основі якого відбулося чергування *-o-* / *-i-* за аналогією до ойконімів на зразок *Тернопіль* (див.).
- Софіївка** — 1) дендр. парк, м. Умань Черкас. обл.; засн. 1796 р. [ГЕУ 3, 219]; 2) с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл.; засн. 1793 р. [ГЕУ 3, 219], *Софіївка* (1981) [СЭС, 1256]; пор. ще бл. 40 нп *Софіївка* в різних регіонах України [АТП, 724]. Топоніми виникли за продукт. в ойконімії типом на *-івка* від жін. імені *Софія*. Зокрема, назва пам'ятки природи в Умані мотивована ім'ям дружини пол. магната Ф. Потоцького *Софії*, якій граф присвятив парк в ур. *Кам'янка*; пор. *Софіївське водосховище* на р. Інгулі в Миколаїв. обл., смт *Софіївський* у Краснолуц. м / р Луган. обл. [ГЕУ 3, 219].
- Сріблясті водоспади** — водосп. на р. Пістинці пр. Пруту; *Гук* [ГЕУ 3, 223]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водоспад* у мн. й означенням *сріблястий* «кольором та блиском схожий на срібло» [СУМ 9, 620]. Парал. назва є звуконаслідувальною (див. *Гук*).
- Срібне** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 550]; відоме з 1174 р. [ГЕУ 3, 223]; *Серебрянии* (1174), д.рус. вар. *Сребной*, *Srebne* (XVII ст.), *Сребряный* (1656), *Срѣбное* (1659), *Срібне* (XX ст.); с-ще лежить на р. *Сріблянци* [ЕСЛГНПР, 142]; пор. нп *Срібне* в Донец. і Рівн. обл. [АТП, 725], а також рр. *Сріблянка*, *Срібна* (2), *б. Срібна*, ур. *Срібне*, потік *Срібник*, *Срібнянка* побл. с-ща [СГУ, 523—524], *Срібнянський гідрологічний заказник* і *Срібнянський парк* у смт *Срібне* [ГЕУ 3, 223]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. *срібний* «кольором та блиском схожий на срібло» [СУМ 9, 621], який часто пов'язують з водою, у зв'язку з чим д.рус. назва *Серебрянии* могла одночасно стосуватися і суміж. р. *Сріблянки*, суч. *Срібнянка* [СГУ, 524]; пор. етимологію апелятива *срібло* як імовірного слов.-балто-герм. запозичення з якоїсь сх. мови та антич. гідроніми *Σίβρος* «срібляна річка» в Лідії, лідій. *Σίβρω* «у срібляній річці», індоарій. *Σιβρίπλα* — букв. «світла вода» та ін. [ЕСУМ 5, 387].
- Ставі** — 1) річка, л. Клецьки л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Ставы*, *Клецька*, *Гутянка*, *Межиричка* (1953); пор. ур. *Става* в с. Мала Совпа Корец. р-ну Рівн. обл. [СГУ, 524]; 2) потік, л. Тайни п. Гнилої п. Збруча л. Дністра в Тернопіл. обл. [СГУ, 524]. Назви виникли семант. способом від ГТ *став* у мн. «водоймище з непроточною водою; місце розлиття річки перед загатою» < псл. діал. **stavъ* «місце, де зупинилась (стала) вода», пов'язане зі **stati* «стати» [ЕСУМ 5, 389]; пор. гідроніми в Україні *Став* (13), *Ставіська* (2), *Ставісько*, *Ставіща* (2), *Ставіще* (5), *Ставкі* (9), *Ставний*, *Ставок* (6) та ін. [СГУ, 524—525], пол. *Staw*, чес. *Stav* [Шульгач, 257]. Парал. назви *Гутянка* (< *гута*) і *Межиричка* — етимол. прозорі. Гідронім *Клецька* перенесено з р. *Клецька* (< діал. *клець* «колода, чурбак, обрубок стовпа» [ЕСУМ 2, 459]), в яку впадає р. *Ставі*.
- Ставіще** — с-ще міськ. типу, Київ. обл. [АТП, 225]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 224], *Lubomirz* (1622), *Stawiszcz* (1890) [SGKP 11, 297], *Ставіще* (1981) [СЭС, 1274]. Ойконім виник унаслідок онімізації ГТ *ставіще* «місце, де був ставок» [СУМ 9, 633] (див. *Ставі*). Істор. назва *Lubomirz*, можливо, перенесена з Польщі, де постала як посесив на *-jъ від антропоніма *Любомир*, пол. *Lubomir*.
- Ставри-Кая** — живописна скеля на пн.-зх. схилі Ялтинськ. амфітеатру Пд. бер. Криму [ГЕУ 3, 224]. Оронім гібридного походження. У його основі гр. *σταυρός* «хрест», д.гр. «кіл, кілок, паля; хрест» [Бушаков, 73] і тюрк. *кая* «скеля, круча» [Мурзаев, 267]; пор. похідну від ороніма назву карст. порожнини (печ.) *Ставри-Кайська* у формі відн. прикм. на *-ська*.

- Станімир** — 1) гора, с. Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Stanimir* (1788), *Stanimir*, *Stanamir*, *Stanomir* (1880); 2) хребет, на якому найвища точка — г. *Станімир*; *Stanamir*, *Stanomir* (1890), *Станімир* (2003), *Станімир* (2006) [Габорах, 359—360]. Вважають, що назва гори виникла як посесив на **-jь* від антропоніма *Станімир*, а від цього ороніма постала назва хребта [Габорах, 359—360]. За умови давн. походження ороніма, тобто до втрати продуктивності суф. **-jь*, така етимологія видається найімовірнішою; пор. с. *Станімир* у Перемишлян. р-ні Львів. обл. [АТП, 289].
- Станічно-Луганське** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 70]; засн. у 2-й пол. XVII ст. [ГЕУ 2, 225], *Станічно-Луганское* [СЭС, 1276], до 1921 р. — станція *Луганська*, до поч. XVIII ст. — х. *Луганський* [Янко, 334]. Суч. ойконім виник способом складання основ прикм. *станічний* «стос. до *станіця*» і попередньої назви пос. *Луганська*, похідної від назви р. *Луганчик*, яка протікає в *Станічно-Луганськ.* р-ні [ГЕУ 3, 294].
- Старá** — 1) річка, п. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю в Закарпат. обл.; *Стárá Píká*, *Старéій Пóтук* (1972), *Starazáda* (1248), *Стара рѣка*, *Стара* (20-і рр. XX ст.); 2) р-ще, с. Юшки Кагарлиц. р-ну Київ. обл.; *Стáра* [СГУ, 526]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду прикм. *старій* «який давно виник, з'явився; давній» [СУМ 9, 654—655]; пор. означення *Стара*, *Старе*, *Старий*, *Старі* в численних ойконімах [АТП, 725—727], гідронімах [СГУ, 526—528].
- Старá Вѣжівка** — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 51]; відоме з 1508 р., до 1946 — *Стара Вижва* [ГЕУ 3, 226], «село *Вижва Стара*» (1543), *старави(ж)ва* (1583), *Wuzwa Stara* (1658) [Шульгач 2001, 130], *Стáрая Вѣжевка* (1981) [СЭС, 1277]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Старá* до відгідр. *Вѣжва*, *Вижівка* для протиставлення нп пізн. *Нова Вижівка* в цьому ж р-ні [АТП, 51].
- Старá Синя́ва** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 491]; засн. в XVI ст. [ГЕУ 3, 226]; *Stara Sieniawa* (1668), *Sinawa* (1721), *Sieniawa* (1789), *С. Сенява* (1792), *С. Синява* (1800), *Синява Стара* (1873), *Стара Синява* (1926) [Торч.-Торч., 437], *Стáрая Синя́ва* [СЭС, 1277]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Старá* до первинного *Синява* (< укр. *сінява* «сінь», діал. «глибина» [ЕСУМ 5, 236], *сіняв(к)а* «стояча вода, болото, калюжа» [Грінч. 4, 121]) для протиставлення нп суміж. *Нова Синяв(к)а* [АТП, 491]; пор. рр. *Сінява* (2) у бас. Сер. Дніпра, *Сіня́вка* (5) в Правобережній Україні [СГУ, 501—502].
- Старá Сіль** — с-ще міськ. типу, Старосамбір. р-н Львів. обл. [АТП, 296]; засн. 1255 р. [ГЕУ 3, 226]. Суч. ойконім, можливо, пов'язаний з д.рус. пос. *Соли* в Галиц. землі, назва якого зафіксована у формі «ко *Солямь* (кѣ *солямь*)» і пов'язана з місц. *соляними* промислами; пор. *Нижні*, *Дальні* й *Верхні Соли* в Боснії [ЕСЛГНПР, 144]. Означення *Старá* вказує на вік нп.
- Старá Ушиця** — с-ще міськ. типу, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл.; відоме з 1144 р. під назвою *Ушиця* (до 1826) [ГЕУ 3, 226]; д.рус. *Ушицá*, «и оуверни... *Оушицю*» (1144), «кѣ *Оушици*», (1159), «ко *Ушици*» (1159), *Ушицю* (XV ст.), *Ушицу* (XVI ст.), «z *Uszycu*» (1702), *Uszycu* (1703) [ЕСЛГНПР, 168], *Ст. Ушиця* (XIX ст.), *Стара Ушиця* (1926) [Торч.-Торч., 437]. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Старá* до відгідр. *Ушиця* (див.) для протиставлення пізн. *Новá Ушиця*.
- Старé óзеро** — солоне оз., Красноперекоськ. р-н у Криму; *Тузли* [ГЕУ 3, 226]. Лімнонім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним компонентом *óзеро* «природна або штучна заглибина, заповнена водою» [СУМ 5, 653] й означенням *старé* «яке давно виникло, з'явилося; давнє» (див. *Старá*). Парал. назва *Тузли* тюрк. походження (див. *Тузла*).

Старій Крим — 1) місто, Кіровськ. р-н у Криму; з VI ст. н. е. згадується як *Солхат*, з XIII ст. — *Крим*, з XVI ст. — *Ескі-Керим* (*Старий Крим*), *Левкополь* (1783—1787); пор. санаторій «*Старий Крим*» у місті [ГЕУ 3, 226]; як відоме з XIII ст. під назвою *Солхат* (до XIV ст.), *Ески-Крым* (до 1783), суч. *Старий Крым* [СЭС, 1278], у період Кримськ. ханства — *Солхат* [Ніконов, 394]; пор. суміж. р. *Старокрїмська* [СГУ, 528]; 2) с-ще міськ. типу, Іллічівська р / р м. Маріуполя Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1780 р. [ГЕУ 3, 226]; *Старий Крым* (1818), рідко — *Ескі-Крым* (1901) [Отин 2000, 116]. Суч. ойконім у Криму постав як сх.слов. калька кр.тат. *Ескі-Керим*, *Ескі-Крым*, утвореного синтакс. способом від давн. *Крим* (див.) приєднанням означення *Ескі* (< тур. *әскі* «старий, давній; ношений» [Радлов I/1, 880]). Антич. *Солхат*, яке в часи Кримськ. ханства розвинулося в *Салкат*, пояснюють як генуез. (італ.) назву *Solcat(i)* в мн., похідну від *solcata* «борозна; рів, колія» [Бушаков, 163]. Можливим є генет. зв'язок ойконіма *Солхат*, *Салкат* з і.е. **sol-* «земля ґрунт, місцевість, основа, підніжжя чого-небудь» [Лучик 1999, 18] або і.е. **sal-* «вода, джерело» [Железняк, 137—138] і поширеного в і.е., фін.-угор., тюрк. та монг. мовах давн. ГТ *кат / кот / хат* «житло, дім, поселення, місто, фортеця, хлів, сарай» [Мурзаев, 263]. Тимчасову назву крим. пос. *Левкополь* утворено в кін. XVIII ст. від гр. λευκός «білий, світлий; срібляста тополя» (пор. яр. *Левка* в с. Буюк-Озенбаш у Криму, оронім Λευκά 'орґ на Криті) [Бушаков, 67] і гр. πόλις «місто-державна» за ознакою «біле місто» (див. *Білгород-Дністрівський*) унаслідок поширеної в часи номінації нп урядової «моди» на антич. ойконіми. Омонім. ойконім *Старий Крим* у Донец. обл. перенесено в 1779 р. переселенцями з крим. *Ескі-Крим* (*Старий Крим*); пор. нп з такою назвою на поч. XX ст. у Старокременчуцьк. волості Маріупольськ. пов. (1904), суміж. із суч. смт оронім *Старий Крым* [Отин 2000, 116], *Старокрїмське водосховище* у Володарськ. р-ні Донец. обл. [ГЕУ 3, 230].

Старій Мєрчик — с-ще міськ. типу, Валк. р-н Харків. обл. [АТП, 439]; засн. у 60-х рр. XVII ст.; пор. суміж. зал. ст. *Мерчик* [ГЕУ 3, 226]. Ойконім виник унаслідок приєднання означення *Старий* до відгідр. *Мєрчик* (див.) для протиставлення смт пізн. с. *Новий Мерчик* у цьому ж р-ні [АТП, 440].

Старій Сámбір — місто, Львів. обл. [АТП, 296]; засн. у період Київськ. Русі, до 2-ї пол. XIV ст. — *Самбір* [ГЕУ 3, 226], *Старий Самбор* (1981) [СЭС, 1278]. Суч. ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Старий* (у значенні «давній») до кол. *Сámбір* для протиставлення назві м. *Сámбір* (див.), що мала варіант *Новий Самбір*.

Старіці Дністра́ — ландш. заказник держ. значення, Миколаїв. р-н Львів. обл. [ГЕУ 3, 226]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *старіця* (у мн.) «заплавне озеро», «старе русло ріки» [СУМ 9, 657] й означенням у формі род. відм. суміж. гідроніма *Дністєр*.

Старобердя́нський зака́зник — ландш. заказник держ. значення, Мелітопол. р-н Запоріж. обл. [ГЕУ 3, 227]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі складного відн. прикм. на *-(ян)ський* від утраченого топоніма **Стара Берда* або **Старобердя́нськ*; пор. територіально віддалені рр. *Берда́* (див.), *Куца Бердя́нка* [СГУ, 306], м. *Бердя́нськ* (див.), *Бердя́нська коса́* [ГЕУ 1, 81] на Запоріжжі, *Бердя́нський зака́зник* у Донец. обл. [ГЕУ 1, 81], *Бердя́нка* (5) на Закарпатті, Полтавщині та Харківщині [СГУ, 39], в основі яких ГТ псл. походження *бе́рдо́*, *бе́рда́* (див. *Берда́*).

Старобіше́ве — с-ще міськ. типу, Донец. обл. [АТП, 122]; засн. 1779 р., до 1896 — *Бешеве* [ГЕУ 3, 227], *Старобішево* (1981) [СЭС, 1277]. Ойконім

- виник способом основоскладання кол. назви *Бешеве* й прикм. *Старé* для протиставлення пізн. *Новобешеве* в цьому ж р-ні [АТП, 123]. Істор. ойконім постав унаслідок слов'янізації за аналогією до посесивів на *-еве* тюрк. композита з основами *бес / беш* «п'ять», яке має в мовах мусульман сакр. значення (див. *Бéшка, П'ятихáтки*), й тур. *äv* «дім» [Радлов I/1, 939]; пор. суміж. *Старобéшивське водосхóвище* [ГЕУ 3, 227], *Старобéшевская ГРЭС* [СЭС, 1277].
- Старобільськ** — місто, Луган. обл. [ГЕУ 3, 227]; засн. 1686 р. як сл. *Стара Біла*, потім це *Більський городок*, з 1797 — *Старобільськ* [АТП, 71], *Стара Біла*, з 1708 — *Бельський городок* [Янко, 336], *Старобéльськ* (1981) [СЭС, 1277]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції від первинної назви у формі лексикалізованого та онімізованого словосп. з опорним відгідр. компонентом *Біла* (назва суміж. річки — пр. Айдару [ГЕУ 3, 228; СГУ, 52]) й означенням *Старá*, що вказує на давність поселення; пор. суміж. геол. структуру *Старобільська монокліналь* [ГЕУ 3, 227]. Істор. ойконім XVIII ст. постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з номенкл. іменем *городок* (див. *Городóк*) і означенням, утвореним приєднанням релят. суф. *-ський* до назви суміж. р. *Біла*.
- Старогутський заказник** — ландш. заказник держ. значення, Середино-Буд. р-н Сум. обл. [ГЕУ 3, 229]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* і складносуф. означенням, утвореним від суміж. ойконіма *Стара Гута* [АТП, 405].
- Старокостянтинів** — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 490]; засн. 1525 р. [ГЕУ 3, 229], *Constantinow* (1578), *Староконстантинов* (1593), *Constantinowe* (1630), *Konstantynow* (1781), *Starie Konstantynow* (1789), *Старо-Константиновъ* (1850), *Konstantynow Stary*, *Starokonstatynow* (1883), *Старо-Костянтинів* (1946), *Старокостянтинів* (1962) [Торч.-Торч., 439—440]. Суч. ойконім виник способом основоскладання первинної назви у формі посесива на *-овъ* від імені *Костянтин* (засновника міста *Костянтина Острозького*) й означення *Старий*, яке протиставляло поселення пізн. *Ново-Костянтинів*, засн. на поч. XVII ст. [Янко, 336].
- Староманзірський заказник** — бот. заказник держ. значення, Тарутин. р-н Одес. обл. [ГЕУ 3, 230]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою топоніма на зразок *Староманзір* або *Старий Манзір*.
- Старомихайлівка** — с-ще міськ. типу, Мар'їн. р-н Донец. обл. [АТП, 119]; засн. 1747 р. [ГЕУ 3, 230]. Ойконім виник способом складання основ попередньої відантроп. назви *Михайлівка* й означення *Старá* для протиставлення поселення с. *Новомихайлівка* в цьому ж р-ні [АТП, 119].
- Стару́ня** — геол. пам'ятка природи держ. значення, Богородчан. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 231]. Назва пам'ятки виникла способом трансонімізації суміж. ойконіма *Стару́ня* [АТП, 188], походження якого остаточно не з'ясовано. Одні дослідники вважають його семант. утворенням від незафіксованого апелятива *стару́ня* «старе село, колишнє поселення» [Бучко 1990, 112], інші — посесивом на **-ьја* від антропоніма *Стару́нъ* [Худаш 2004, 324—325] (докл. див. [Габорац 2013, 770]). З огляду на втрату продуктивності посес. суф. **-ьја* до заснування села, яке відоме з XIV ст. [Габорац 2013, 770], імовірнішим є виникнення топоніма семант. способом від утраченого місц. **стару́ня* «старе поселення, рештки покладів тощо»; пор. у р-ні вироблених копалень на території пам'ятки «виявлено рештки викопних рослин і тварин, а також 4 стоянки людини середньокам'яної доби» [ГЕУ, 231], діал. ГТ *ста́рень* «скошене від зернових поле»,

старік, старіця, старуха «старе русло річки», *старина* «старий ліс» [Данилюк 2013, 129—130].

Стаханов — місто, Луган. обл.; засн. у сер. ХІХ ст., до 1978 р. — *Кадіївка* [ГЕУ 3, 232], *Серго* (1937—1940), до 1937 і в 1940—1978 — *Кадиевка* [СЭС, 1279]. Суч. ойконім виник як мемор. назва способом трансонімізації прізви. відомого місц. шахтаря *О. Г. Стаханова*, у структурі якого посес. суф. *-ов* змінив функцію з антропонім. на ойконімну. Первинна назва пос. *Кадіївка* постала за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від прізви. *Кадіїв*, яке належало начальникові поштової контори [Янко, 336]. Тимчасову назву *Серго* було надано місту як меморіальну на честь відомого радян. діяча Г. К. Орджонікідзе (псевдонім *Серго*) після його смерті 1937 р.; пор. 9 нп *Орджонікідзе* в Центр. і Пд.-Сх. Україні [АТП, 690].

Ствигá — річка, п. Прип'яті п. Дніпра; *Ствыга* (1953), *Ствига* (1913), *Stwiga*, *Stwiha* (1890), *Ствиго* (1979) [СГУ, 529]. Назва ізольована в укр. і слов. гідронімії, що за відсутності апелят. підґрунтя утруднює її етимологізування. У наук. літературі відомі 2 припущення щодо походження цього гідроніма: 1) назва *Ствига* пов'язана із *Здвиж* (О. І. Соболевський); 2) назва *С(т)вига* мотивована і.е. **(s)ueig-* «хитати, махати, вити» (К. Мошинський) [Трубачев, 77]. Перша етимологія має надійне апелят. підґрунтя для *Здвиж* у формі діал. *здвиг* «скупчення, зрушення», *здвиж* «трясовина» тощо [ЕСУМ 2, 17] (див. *Здвиж*), але залишає проблемним перехід **szdvig-* «здвинути, зрушити» у **sztvig-*. Друга етимологія переконливіша з фонет. погляду (факульт. *-t-* закономірно з'являвся в позиції між *-s-* і плавним; пор. псл. **ostrъ* «гострий» < **osros* [ЕСУМ 1, 576]), але позбавлена апелят. зв'язків у слов. мовах.

Стеблів — с-ще міськ. типу, Корсунь-Шевченківськ. р-н Черкас. обл. [АТП, 506]; засн. 1036 р. [ГЕУ 3, 232], можливо, як д.рус. *Търцькьши*, що є релятивним від назви суміж. р. *Торчі* пр. Росі [ЕСЛІГНПР, 162]; *Стебло* (1653), *Stebłowskuch* (1733), *Steblow* (1765), *Стебловъ* (1800), *Стеблевъ* (1834), *Стеблівовъ*, *Стебловъ* (ХІХ ст.), *Стеблів* (1926) [Гонца, 245—246]. Суч. ойконім виник як посесив на *-овъ* від антропоніма *Стебло*; пор. прізви. *Стебло* на Новгородщині поч. ХVІІ ст. [Веселовский, 299].

Стеблівський лимán — заплавне оз. на о-ві Карантинному в дельті Дніпра, м. Херсон Херсон. обл. [ГЕУ 3, 232]. Лімніонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з ГТ *лимán* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з незафіксованою у межах Херсону топоосновою *Стеблів-*.

Стéбник — 1) місто, Дрогобиц. м / р Львів. обл.; відоме з 1440 р. як *Іздебник*, перша згадка під назвою *Стебник* належить до 1521 [ГЕУ 3, 233], *Стéбник* (1981) [СЭС, 1279]; 2) ландш. заказник держ. значення, Вижиц. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 233]; пор. потоки *Стéбне*, *Стéбний* (2), *Стéбник* (3) в Пд.-Зх. Україні [СГУ, 529], ойконіми *Стебне*, *Стебний*, *Стебник*, *Стебниця*, *Стебні*, *Стебнів* перев. у тому ж регіоні [АТП, 727]. Омонім. з ойконімом гідроніми пов'язують з псл. **jъstъbъnikъ* [Трубачев, 263] або з укр. *стебник* «господарське приміщення, де переховують узимку вулики з бджолами», яке походить від *стебло* [Карпенко, 190]. Ці етимології наводять без коментарів О. С. Вербич стосовно назв потоків у бас. Сер. Дністра [Вербич 2009, 151]. Ономастичні паралелі в пол. мові та спорід. апелятиви в різних слов. мовах підтверджують псл. витоки твірного д.рус. **издебникъ* (< д.рус. **истъба* < псл. **jъstъba* «дім, господарство»), основа якого розвинула низку варіантів, що відбилися у власних геогр. назвах: укр. діал. *здéбка*, *здéбка*, *истéпка*, *стéпка*, *вістéпка* «невелика будівля в сінях або під хатою для зберігання овочів узимку», рос. *изба́*, *истопка*, *истёпка*, блр. діал. *істопка*, *вісцёбка* «курна хата для зберігання коренеплодів та овочів», пол. *izdebka*, діал. *istebka* «кімнатка,

- темниця, музей-сховище» та ін. [ЕСУМ 1, 382], укр. діал. *сте́бник* «комірка, в якій зберігається городина взимку, бочки з квашениною та ін.», «комора, омшаник», рос. діал. *сте́бник* «омшаник», пол. *stebnik* «льош, у якому розміщують вулики з бджолами на зиму», чес. *stebnik* «тс.» [ЕСУМ 5, 404]. Отже, наведений матеріал не підтверджує похідність твірного *сте́бник* від *стебл́о*. Назва ландш. заказника *Сте́бник* на Буковині постанала внаслідок трансонімізації суміж. гідроніма.
- Степанець** — гора, с. Дземброня Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Stepaniec* (1932), *Stepenec* (1933), *Степанець* (2003) [Габорак, 361]. Оронім виник за допомогою суф. *-анець* у топонім. функції від діал. *сте́на* «гора або стрімка скеля; безодня, провалля», яке, ймовірно, пов'язане зі *стен* «безліса рівнина» < псл. **stьrь* «спина, хребет; гора, височина» [ЕСУМ 5, 409].
- Степанівка** — с-ще міськ. типу, Сум. р-н і обл. [АТП, 405]; засн. 1670 р. [ГЕУ 3, 234]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Степан*; пор. ще 40 ойконімів *Степанівка* в Україні [АТП, 728], окремі з яких могли постати від прізв. *Степанов*, *Степанів*.
- Степа́нь** — с-ще міськ. типу, Сарн. р-н Рівн. обл. [АТП, 383]; відоме з 1292 р. [ГЕУ 3, 234—235]; д.рус. *Степа́нь* у Волинськ. землі, *Степа́нь* (*Вольньскый*) (XV ст.), *Степанъ* (XVI ст.). Ойконім виник як посесив на **-j(ь)* від д.рус. християн. особ. імені *Степанъ* [ЕСЛГНПР, 145].
- Степногірськ** — с-ще міськ. типу, Василів. р-н Запоріз. обл.; засн. 1921 р., до 1987 — с. *Сухоіванівське* [ГЕУ 3, 235]. Суч. ойконім виник складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі словосп. з означенням *степна(i)* «степова(i)» та ГТ *гора(u)* «значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень» [СУМ 2, 124].
- Степо́к** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Казанк. р-н Миколаїв. обл.; *Урочище Степок* [ГЕУ 3, 236]. Топонім виник унаслідок онімізації демінутива *степок* з основою ГТ *стен* «великий рівнинний простір з трав'янистою рослинністю у зоні сухого клімату» [СУМ 2012, 1103]. Парал. назва постанала способом лексикалізації та онімізації відповідного словосп., яке вказує на геогр. об'єкт як рослинну смугу (урочище), що розділяє навколишній степ на дві частини.
- Стерешо́рка** — гора, с. Зелена Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Stereszorka* (1932), *Steryszorka* (2000) [Габорак, 362]. Оронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від назви г. *Стиришо́ра* в сусід. р-ні, що є семант. утворенням від назви полонини на ній з основою рум. демінутива *streșioara* < *streășină* «стріха, піддашок, піддаштя, навис» [Габорак, 362].
- Сті́льське відслонення** — пам'ятка природи держ. значення, Старобешів. р-н Донец. обл. [ГЕУ 3, 236]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з ГТ *відслонення* «гірська порода, що вийшла на поверхню ґрунту» [СУМ 1, 638] (тут унікальний розріз верхньодевонських і нижньокам'яновугільних порід [ГЕУ 3, 236]) й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою суміж. ойконіма *Стила* [АТП, 123].
- Стина́вка** — річка, л. Стрия п. Дністра; *Стынавка* (1917), *Stynawka* (1890), *Стінавка* (1971); пор. нп *Верхня й Нижня Стинава*, кол. с. *Стинавка-Мельники* [СГУ, 530]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від опорного компонента суміж. ойконімів *Верхня й Нижня Стинава* в Стрий. р-ні Львів. обл. [АТП, 298], в основі якого діал. *сті́на* «літня вівчарня в полі» < рум. *stîna* «тс.; загін для овець» з нез'ясованою етимологією [ЕСУМ 5, 416].
- Стир** — річки: 1) п. Прип'яті п. Дніпра; *Стырь* (1322), *Стирь* (1913), *Styr* (1890); пор. с. *Надстир'я* на Волині, рр. *Стирець*, *Стірик*, *Стіриця*, *Стиртиська* в бас. Стиру п. Прип'яті [СГУ, 530]; д.рус. *Стырь*, «надъ *Стыремь*» (1149), «не перешедшоу *Стыра*» (1259), *Стыр* (1441) [ЕСЛГНПР, 147]; 2) пр. Роставиці л. Росі п. Дніпра; *Стырь* (1883) [СГУ,

- 530]. Назва річки в бас. Прип'яті має кілька пояснень, але загальноприйнятої етимології не вироблено, крім висновку про її псл. походження [ЕСЛГНПР, 147; Железняк, 73; Шульгач 1993, 85—87]. Найімовірнішим видається утворення гідроніма в псл. гнізді **sterti*, **stęro*, **stirati* «розширяти(ся)» у формі **Stirь* / **Styrь* за ознакою «та, що виходить з берегів, роздається вширину, розливається». Таку етимологію висунув К. Мошинський, підтримали О. М. Трубачов, І. М. Железняк, В. П. Шульгач, який навів додаткові аргументи на її користь [Шульгач 1993, 85—87]. Гідронім у бас. Росі має аналог. походження або ж його перенесено з бас. Прип'яті, оскільки він є ізольованим у цьому регіоні [Железняк, 73].
- Стіг** — вершина на межі 3-х гірських масивів Укр. Карпат: Чорногори на пн., Мармароського масиву на зх. і Чивчинських гір на сх. [ГЕУ 3, 236], як г. **Smig* (1863), *Stóg* (1882) [Габорака, 363]. Оронім пояснюють як семант. утворення від ГТ *smig* «вершина гори», що має паралелі з подібними значеннями в чес. і слвн. мовах, сформованими, можливо, метафор. способом на основі апелювання *smig* «округла щільно укладена купа сіна»; пор. гт. *Stížkú*, *Stížok* в Івано-Франків. обл. [Габорака, 363], гора-останець pobl. с. *Stížok* Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 236].
- Стіжківське** — с-ще міськ. типу, Шахтарська м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1954 р. [ГЕУ 3, 236]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви шахти «*Стіжківська*», утвореної за допомогою суф. *-ськ(а)* в релят. функції від назви суміж. с. *Стіжкове* [АТП, 728] з основою демінутива *stížok*, мн. *stížkú* (< *smig* «купа сіна») або відповідного антропоніма.
- Стій** — найвища вершина гірського масиву Боржава, у межах Закарпат. обл.; *Stoj* [ГЕУ 3, 236]. Оронім виник семант. способом від незафіксованого **stii* (< **stoj*) «стійло; місце для стояння овець тощо»; пор. закарп. *stilo* (< *stijlo*) «місце, де розташовані кошари, колиба» з основою псл. **stojati* «стояти» [ЕСУМ 5, 430], слвн. ойконім *Stojna* з основою гіпокористики **Stojь* або **Stoja* < дієсл. **stojati* [Snoj, 395], ст.пол. антропонім *Stoj* з цією ж основою [Rymut 2, 487] та ін.
- Стінка** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Ямпіл. р-н Вінниц. обл.; *Урочище Стінка* [ГЕУ 3, 237]. Назва урвистих схилів лівого бер. Дністра виникла внаслідок онімізації ГТ *stínka* «крутий схил гори; крутий прямовисний берег; горб, вкритий гаєм, частина скали, що стоїть окремо» [Марусенко, 250]; пор. ороніми *Stínka* (10), *Stínki* (2), *Stínsька Кічєра* в Прикарпатті [Габорака, 364—365]. Складена назва з компонентом *Урочище* вказує на те, що об'єкт утворює природну межу на узбережжі річки.
- Сторожінець** — місто, Чернівець. обл. [АТП, 525]; відоме з 1448 р. [ГЕУ 3, 237], розм. *Сторожинéць* [МЕ], місц. *Сторожінець*; у молодіжному мовленні *Сторожинéць*, рідко *Сторожінці*; у мові молдован *Строжинец*; *Сторожинець на Серетъ* (1448), *Storozinze* (XVIII ст.), *Storoschinze* (1785), *Сторожонец* (1670), *Stroschenetz* (1776), *Флондорени* (1919); пор. суміж. височина *Storozynska* (1886), місцевість і невеличка р. *Сторожинець* біля Чернівців [ТГРЧО, 71]. Відн. стабільний ойконім пов'язують з незафіксованим апелютивом **Сторожинець* «сторожове укріплення», а короткочасну парал. назву *Флондорéни* — з прізви. місц. поміщицької родини, якій певний час належало поселення [ТГРЧО, 71]; пор. суміж. оронім *Сторожинéцьке пáсмо*, дрімонім *Сторожинéцький парк* [ГЕУ 3, 237].
- Стóхід** — річка, п. Прип'яті п. Дніпра; *Stoxid* (1957), *Stoxodъ* (1913), *Stochód* (1881), *Wstochód* (1890), *Stoxud* (1953), *Stoxodъ*, *Stoxotъ* (1845—1859), *Stóхід* (1979); пор. р. *Stoxid-Ясиня* п. *Stoxodu* [СГУ, 532]. Гідронім пояснюють як псл. композит з основами числ. *sto* на позначення символічної множинності, який у відповідних формах відбився у ВН слов., балт., ром. мов, і *xid* у значенні «відгалуження, віднога, рукав»; пор. з

аналог. мотивац. ознакою лит. *Simt-upis*, франц. *Cent Fontaines* та ін. [Шульгач, 274].

Странзул, Задня, Кедрин — бот. заказник держ. значення, Тячів. р-н Закарпат. обл.; *Урочища Странзул, Задня, Кедрин* [ГЕУ 3, 238]. Компл. назва заказника постала внаслідок об'єднання відповідних назв суміж. урочищ. Перша з них оформлена як сх.ром. (рум.) топонім з артиклем іменників чол. роду *-ул*, приєднаним до зх.слов. основи *stranc-* < псл. **storna* «сторона»; пор. чес., словц. *stránce* «мала сторона» [Profous 4, 184]. Компонент *Задня* виник за простор. ознакою способом субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *зідній* «який перебуває, міститься і т. ін. позаду, ззаду» [СУМ 3, 112]. Назву *Кедрин* утворено за допомогою суф. *-ин* у релят. функції від апелювання *кедра* «модрина» (пор. оронім *Кедра* в Прикарпатті) [Габорац, 168], який указує на наявність «рослин родини соснових з м'якою хвоєю, що на зиму опадає» [ВТССУМ, 536].

Стривігор — річка, л. Дністра, поч. у Польщі; «nad rzeką *Strwiazem*», «nad rzeką *Strwyqzem*», «nad rzeką *Strwaszem*», «w *Strwiasz*», *Strwyqsz*, *Strwiqza*, *Стрвях* (1565), *Strwiaz* (XVIII ст.), *Strwiqz* (1790), *Strywiqhor* (1890), *Стревяжъ* (1884), *Стривизгоръ*, *Стрвяхъ* (1913), *Стривизгор* (1979), *Стрвях* (1957), *Стривизионис* (1979), *Стривизор* (1971), *Стрвизионж* (1979) [СГУ, 533]. Гідронім належить до давніх композитів. У його структурі виділяють основу псл. походження зі вставленим *-t-* перед плавним *-r-* в і.е. **srū-* / **srou-* / **sreu-* «текти» та неслов. (балто-герм.) основу **vegr-* < і.е. **uen-gr-* «гнути, кривити» (так уважає більшість ономастів). Узагальнив гіпотези й уточнив розвиток і.е. коренів у структурі псл. гідроніма С. О. Вербич, котрий вивів праформу **stry(j)vegrъ(ь)*, що складається зі **stryjъ* «річка, потік», у якому кінц. **-jъ* усклюся за властивою для місц. діалектів закономірністю, і **vegrъ(ь)* «вигин, коліно (річки, потоку)», що зазнало різномовних впливів [Вербич, 75—77].

Стрїжавка — с-ще міськ. типу, Вінниц. р-н і обл. [ГЕУ 3, 239]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ка* в релят. функції, очевидно, від незафіксованого **стрижава* або мікрогідроніма **Стрижава* з основою діал. ГТ *стриж* «острівець на болоті»; пор. р. *Стриж* у бас. Десни [Карп., 244], укр. *стрїжень*, рос. діал. *стрезж*, *стрезжа* «найглибше місце річки, бистрина» [ЕСУМ 5, 441], укр. діал. *стрїжень* «центральна течія річки», «швидка течія ріки», «вир», «ручай», «озеро» [Железняк, 25], «місце, де сходяться річки», блр. *стрїжень* «фарватер ріки; основний потік» та ін., гелоніми *Стрїжень* [Шульгач, 262—263], гідроніми *Стрїжень* [СГУ, 533], с. *Стрижавка* в Київ. обл. [АТП, 225]. Можливо, омонімія основи ойконіма з назвою птаха *стриж* спричинилася до асоціат. творення назви дитячого санаторію та турбази «Ластівка» в с-щі *Стрижавка* [ГЕУ 3, 239].

Стрий — річки: 1) п. Видринки п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Стрий* (1913); 2) п. Дністра у Львів. обл.; *Стрий*, *Стрїй*, *Стры* (1917), *Strig* (1398), *Stryg* (1431), *Stry* (1472), «на *Sthriiu*», *Strij* (1564) «s *Strya*» (1565), *Stryi* (1650), *Stryj* (1657), «до *Стрыя*» (XIX ст.) [СГУ, 533]; 3) місто, Львів. обл. [АТП, 297]; відоме з 1385 р., лежить на р. *Стрий* п. Дністра [ГЕУ 3, 239], *Stryj* (1890) [SGKP 11, 429], як відоме з 1396 р., суч. *Стрий* (1981) [СЭС, 1292]. Гідроніми належать до псл. утворень з розширеною *j*-детермін. основою і.е. **srou-* / **sreu-* / **sru-* «текти», у якому наявна апофонія *ū* : *ou*; пор. укр. *Стрий* / *Струй* < псл. **Stryj* / **Struj* < **Strūj* / **Strouj* [Шульгач, 262]. Ін. версії відрізняються лише деталями щодо причетності праслов'ян до походження назв та можливого іншомовного (дослов.) посередництва; пор. лит. *straujos* «швидкий» (про течію), *strauja upe* «швидка річка», лтс. *strau-*

- ja, straujs* «швидкий, стрімкий», д.рус. *струя* тощо [Вербич, 77—78]. Ойконім *Стрий* постав унаслідок трансонімізації назви річки, на якій лежить місто; пор. відому пам'ятку садово-парк. мистецтва в місті *Стрійський парк, Стрійсько-Санську верховину* в Укр. Карпатах на пд. Львів. обл. [ГЕУ 3, 240].
- Стрімба** — 1) гора на пд. зх. Горган, у межах Закарпат. обл.; 2) річка, л. Ворони в бас. Дністра, яка утворюється злиттям потоків *Велика Стрімба* й *Мала Стрімба* [ГЕУ 3, 240]; пор. ще 5 гідронімів *Стрімба* на Закарпатті та Івано-Франківщині [СГУ, 533], нп *Стрімба* в цих і в Одес. обл. (2) [АТП, 729], гори (3) *Стрімба* в Івано-Франків. обл. [Габорах, 534]. Ороніми виникли внаслідок онімізації діал. *стрімба* «стрімка гора» [Вербич, 152] рум. походження (< рум. *strimb* «кривий, зігнутий; косий, скісний, навскісний») [Габорах, 368], а суміж. топоніми постали від оронімів. З огляду на семантику вихідного рум. *striimb* можливе безпосереднє утворення гідронімів та ойконімів від цієї основи.
- Стріпа** — річки: 1) л. Дністра в Тернопіл. і Львів. обл.; *Stripa* (1392), «по *Стрипу*», «за *Стрїпою*» (1680), *Strip* (XIX ст.), *Strypa* (1890), *Стрыпа* (1979); 2) л. Луги п. Зх. Бугу п. Вісли (1957); *Стрыпа* (1859) [СГУ, 533—534]. Ономасти пов'язують корінь гідронімів з і.е. **sre-* / **srou-* / **sreu-* «текти», але розходяться у кваліфікації кінц. *-na*. Найпереконливішим є припущення про існування втраченого ГТ *стрипа* < псл. **strypa* «річка, течія» < і.е. **srupā* < **srī-* «текти», розширеного *p*-детермінативом [Вербич 2009, 152], який співвідносять з псл. **stripa* < **stripati* < і.е. **(s)reip-* «блукати, ганяти струмись»; пор. лтс. *stropa* «штрих, лінія, смуга» [Шульгач 1993, 79—81], с. *Стрыпа* в Ужгород. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 166].
- Стрілецька бухта** — бухта Чорн. моря на пд. зх. Криму, у межах м. Севастополя [ГЕУ 3, 240]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бухта* «невелика глибока затока» [СУМ 1, 267] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська* / *-цька* з основою апелятива *стрілка* «мис, довга коса при злитті двох річок, двох ярів; довга коса, пересип, який супроводжує морський берег на мілководді; стик двох ярів» [Мурзав, 526]; пор. зоол. заказник держ. значення *Стрілка, Коса Стрілка* в Комінтерн. р-ні Одес. обл. [ГЕУ 3, 240].
- Стрілка** — потік, п. Нічлави л. Дністра в Тернопіл. обл. (1971); *Стрїлка* (1917), *Strzałka* (1892), *Стрїла* (1979) [СГУ, 534]; як річка [ГЕУ 3, 240]. Гідронім виник унаслідок онімізації метафор. ГТ *стрілка* «притока річки» [Черепанова 1984, 212], що має паралелі в рос. і пол. мовах [Вербич 2009, 152—153]. Аналог. способом постав його варіант *Стрїла*, в основі якого апелятив *стрїла* «притока річки» [Черепанова 1984, 212]; пор. похідний від цього ГТ або відповідного мікрогідроніма ойконім *Стрільськ* у Сарн. р-ні Рівн. обл. [АТП, 384], від якого утворено означення на *-ське* в назві гідрол. пам'ятки природи держ. значення *Стрільське озеро* [ГЕУ 3, 240].
- Стрільцівський степ** — відділ Луганськ. заповідника, Мілов. р-н Луган. обл. [ГЕУ 3, 240]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *степ* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від відантроп. ойконіма *Стрільцівка* [АТП, 66].
- Стубла** — річка, л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Стубазка* (1957), *Stubla*, *Stubelka*, *Stublo*, *Stubel*, *Stubel*, *Stubelka* (1890), «*Стубенка* в древности *Бълюга*» (1888—1903), *Стубла* (1458), *Стубель* (1887); пор. р. *Стубло*, *Стубла* пр. Стиру п. Прип'яті [СГУ, 535], д.рус. *Стуб(ь)ла* [ЕСЛГНПР, 146], яр *Стубло* в бас. Сіверськ. Дінця в Харків. обл., р. *Стубелка* п. *Стубли* л. Горині [СГУ, 535]. Гідроніми виникли семант. способом від укр. діал. *стубла* «старорічище з глибокими болотистими ямами», «заболочені джерела на трясовині», «болотисто-трясовинне місце, заросле травою, очеретом», «грузьке болото, де трясеться, колишеться земля», що

має апелят. та топонім. паралелі в блр. і, перев., пд.слов. мовах, які зводяться до псл. **stubla*, **stublo*, **stubylъ* «криничний зруб; жолоб», що через проміжне значення «пристрій для стікання, зберігання води» розвинув семантику «заболочене місце; болото, трясовина» [Шульгач, 263]. У зх.слов. мовах відповідні рефлекси непродуктивні (див. [ЕСЛГНПР, 146]). Зафіксовано лише пол. гідронім *Stubiel* [Ліаді, 299], чес. ст. *stbel* «джерело, криниця», але в деяких і.е. мовах основа зберігає зв'язки з апелятивами на позначення стовбура дерева, пня [ЕСУМ 5, 456]. Давня назва р. *Бълуга* постала за допомогою форманта *-уга* від д.рус. *бълъи* «білий», що вказувало на відповідну ознаку води.

Сту́гна — річка, п. Дніпра в Київ. обл.; *Сту́гна* (1988), д.рус. *Вьстугна*, *Востугна*, *Stuchna* (1593), *Stuhna* (1607), *Стугъна* (1541), *Stuha* (XVII ст.), *Бълка* (1892), д.рус. *Стѣгъна*, «по *Стугнѣ*» (988), «кѣ *Стужнѣ*» (1093), «и придоша *Сту* (*стѣгноу*)» (1093), «о *Стугну*» (1150), *Сту́гна* (1159) [ЕСЛГНПР, 146]. З кількох етимологій гідроніма найімовірнішою вважають ту, що пов'язана з псл. **stug-* / **styg-*, відбитим у д.рус. і рос. діал. *стугнуть* «стигнути», пол. *stygnać* «холонути, мерзнути» [ЕСЛГНПР, 146]. Можливим є утворення назви внаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. з суф. *-н(a)*, похідного від збереженого в укр. (поліс.) діалектах ГТ *стѹга* «грузьке болото», що зіставляється з серб. і хорв. діал. *stùga* «видовбана всередині колода; посудина з пустої колоди» в і.е. гнізді **(s)teug-* «колода, стовбур» і може становити видозмінений варіант діал. *стубла* [ЕСУМ 5, 456], очевидно, на рівні використання детермін. **-g-* і **-b-*. Тимчасова парал. назва р. *Бълка* постала на основі прикм. *бълъи* «білий» за кольором і якістю води.

Студене́ць — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Студенец* (1976), *Studeniec* (2000), *Студенець* (2003) [Габорака, 370]. Оронім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Студене́ць* [СГУ, 535], утвореного семант. способом від діал. *студениць* «криниця; джерело», яке має паралелі в ін. слов. мовах (пор. словн. *studēnes* «джерело, криниця») [ЕСУМ 5, 456—457] і може бути реконструйоване як псл. **studenъсь* з відповідним значенням; пор. гідроніми *Студене́ць* (10), поширені на старожитніх землях Полісся, в Центр. та Зх. Україні [СГУ, 535]. З незначною імовірністю твірним для ороніма міг бути апелятив *студене́ць* з ін. значенням — «мороз, холод» [СУМ 9, 799], який указував би на мерзлу вершину гори; пор. хр. *Студе́ний*, г. *Студе́на Кліва* в Івано-Франків. обл. [Габорака, 369—370] (див. *Студе́ніця*).

Студе́ніця — річки: 1) л. Дністра в Хмельниц. обл.; *Студе́ніця* (1957), *Студеница* (XIX ст.), *Studzienica*, *Studenica* (1890), «на *Studzieniczce*» (1570), *Studzynieza* (XVII ст.); 2) л. Лемлі л. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл.; *Studeniek* (1618); 3) л. Різні л. Ірші в Житомир. обл.; *Студеница*, *Студень* (1913); 4) л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Студеница* (1825); 5) л. Рову л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Студеница* (1825); 6) п. Виживки л. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; 7) п. Ствиги п. Прип'яті; *Студеница* (1913), *Студениця* (1957), *Studenica* (1890) [СГУ, 536]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації діал. ГТ *студени́ця* «холодна вода, криниця», який є морфол. варіантом апелятива *студени́ць* (див. *Студене́ць*) і походить від дієприкм. *студе́ний* або діал. *студе́нь* «криниця без зрубу» з основою псл. **studъ* / **studa* «прохолода, свіжість, холод, мороз» [ЕСУМ 5, 456]. Поширеність відповідників назви *Студени́ця* в різних слов. мовах [Вербиш 2009, 154; Ліаді, 300; Шульгач, 264] свідчить про псл. походження твірного апелятива **studenica*; пор. числені гідроніми з основою *Студ-*, *Студен-* в укр. мові [СГУ, 535—537].

- Сту́жниця** — ліс. заказник держ. значення, Великоберезн. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 242]. Дрімонім постав унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Сту́жниця* п. Ужа в бас. Тиси, від якої походить і назва однойменного села, що лежить на річці. Твірна для суміж. топонімів назва річки виникла за допомогою суф. *-иц(я)* (< **-ica*) в гідронім. функції від *сту́жа* «сильний холод; мороз; схожий на іній шар снігу, паморозь» або діал. *студь* «сильний холод» (< псл. **studъ*, **studa*) [ЕСУМ 5, 456—457].
- Суворо́ве** — с-ще міськ. типу, Ізмаїл р-н Одес. обл. [АТП, 328]; засн. 1819 р., до 1941 — *Шикирликитай* [ГЕУ 3, 243], рос. *Суворово*; пор. смт. *Суворово* в Молдові [СЭС, 1294]. Суч. ойконім виник як мемор. назва за допомогою закінч. *-е* від прізви. рос. полководця *О. В. Суворова*, який відзначився в роки рос.-тур. війни взяттям фортеці в Ізмаїлі. Суф. *-ов-* у структурі твірного антропоніма зазнав конверсії, оформивши ойконім разом із флексією за високопродукт. типом релят.-посес. назв. Істор. назва поселення має тюрк. походження. Вона стала як композит унаслідок складання основ словосп. з опорним *китай* (< *Кзытай*) «ногайці» або *китай* (< *катай*) «фортеця, укріплення» (див. *Китай*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ли*, утвореного від тур. *шыкыр / шакыр* «звук шльопання» [Радлов IV/1, 932, 1044] за ознакою «галасливі ногайці» або «шумне укріплення»; пор. ще 5 ойконімів *Суворове* в Україні [АТП, 730], від одного з яких у Криму постала назва карст. порожнини (шахти) *Суворовська* в Гірсько-Кримській карст. обл., на Карабі-яйлі [ГЕУ 3, 243].
- Сугокля́** — річки: 1) п. Інгулу л. Пд. Бугу; *Сугайлія* (1697), ур. *Сугакля* (1698), *Сугокля*, *Сугакля* (1917), *Suhakleja* (1888), *Сугоклéй*, *Саваклéй*; 2) п. *Сугоклі-Кам'януватой* п. Інгулу л. Пд. Бугу; *Сугокля*; пор. ще рр. *Сугокля-Березнувата*, *Сугокля-Кочишувата* в бас. Інгулу — всі в Кіровоград. обл. [СГУ, 538]. Гідроніми тюрк. походження, виникли внаслідок онімізації відн. прикм. на *-лу* з основою апелятива *sogag* «сайга, дика коза», який в укр. мову увійшов як *сугак* [Лучик 1999, 49].
- Суда́к** — 1) річка, бас. Чорн. моря в межах Судац. с / р Феодосій. м / р Криму; *Суда́к*, *Таракта́ш* (1957); 2) місто, на р. *Суда́к* у Криму; у 212 р. на місці Судака фортеця *Судея*, у д.рус. джерелах *Сурож*, в італ. — *Солдайя* [ГЕУ 3, 243], араб. *Sūdāk* (XIII ст.), гр. Σουδαία [Фасмер 3, 795]. Найдавніша фіксація назви фортеці Σουδαία має д.іран. походження і мотивована збереженням в осет. мові прикм. *suǰdæg* «чистий, святий» [ЕСЛГНПР, 149]; у гр. записі форма Σουδαία почала співвідноситися з ойконімом Σουδα на Криті й апелятивом σουδα «стічна канава; вузький проїзд», а в генуез. середовищі Криму ця назва закріпилася у формі *Soldaia, Surdaia*, яку, за народною етимологією, пов'язують з лат. *sulius* «борозна; рів; колія» [Бушаков, 60, 73, 163]. У суч. мовленні топонім *Суда́к* асоціюється з поширеною назвою риби, яка не має загальноприйнятої етимології [Фасмер 3, 794—795; ЕСУМ 5, 468] і відома в тюрк. мовах (пор. *судак* «якась риба (судак?)» [Радлов IV/1, 778]), що закріпило її функціонування саме в такому вигляді; пор. похідну від ойконіма *Суда́к* складену назву *Судацька бухта* [ГЕУ 3, 244]. Д.рус. ойконім *Сърожь* не має переконливої етимології. Його пов'язують зі ст.слов. записом *Соугъди* гр. Σουδαία [Фасмер 3, 807; ЕСЛГНПР, 149], що могло змінитися в сх.слов. мовленні під асоціат. впливом ст.сл. і д.рус. *сурови* «сирий; свіжий, зелений» (< псл. **sirovъ* «сирий, суровий») [ЕСУМ 5, 480] (див. *Мокра Сурá*).
- Судилі́вка** — річки: 1) л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Судиловка* (1913), *Sudyłowka* (1885), *Судыловка* (1564); 2) п. Виженки п. Черемошу п. Пруту л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Судилівка*, *Судилів*, *Sudeleu* (1753), *Судилова* (1964) [СГУ, 539]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від ойконіма або мікротопоніма *Судилів* з основою антропоніма *Судило* [Карпенко, 191—192; Шульгач 1993, 32].

Судова Вішня — місто, Мостиськ. р-н Львів. обл. [АТП, 285]; відоме з 1230 р., до 1545 — *Вишня* [ГЕУ 3, 245]; д.рус. *Вишьнѧ*, «во Вишьню» (1230), «оу вышни» (1393), *Wisznie* (1649), «w Wisni» (1650) [ЕСЛГНПР, 32], *Судовая Вішня* (1981) [СЭС, 1296]. Суч. ойконім постав синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Судова* з суф. *-ов(а)* в релят.-посес. функції й основою антропоніма *Суд* (пор. поширені в Польщі прізв. *Sąd, Sud* [Rymut 2, 401, 505]) до істор. назви *Вишня* для протиставлення міста пос. *Вишня* в сусід. р-ні [АТП, 278]. Істор. ойконім, судячи з первинної форми жін. роду (д.рус. *Вишьнѧ*), виник семант. способом від назви р. *Вішня*, на якій лежить місто. Гідронім *Вішня* постав унаслідок онімізації д.рус. відн. прикм. *вышьнии* «верхній» [ЕСЛГНПР, 32] у формі жін. роду, яка грам. узгоджує ВН з номенкл. іменем *річка*; пор. гідроніми *Вишня* (4), *Вишенька* (3), означення *Вішний* (7) у складених назвах з опорним компонентом чол. роду [СГУ, 104—105].

Су-Індол — річка, л. *Індолу*, бас. зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря, Курська с / р Білогір. р-ну в Криму (1949) [СГУ, 539]. Гідронім виник способом складання двох слів, перше з яких тюрк. походження *су* «вода; річка, струмок; мокрий» [Радлов IV/1, 743—746], а друге — з неясною етимологією. З огляду на суміж. гідроніми *Індол* та *Індол Мокрий*, компонент *Індол* навряд чи виник у тюрк. мовах, для яких нехарактерними є початк. наголос і відсутність сингармонізму голосних. В. А. Бушаков відносить гідронім *Індол* до незрозумілих румей. топонімів Криму, який мав варіант *Андол* [Бушаков, 50—51]. Можна припустити, що назва *Індол* / *Андол* (пор. слов.-тюрк. впливи на формування варіантів назв рр. *Інгул* — *Angul*, *Інгулець* — *Ангулець* [СГУ, 222]) є трансформованим у гр.-тюрко-слов. середовищі Криму хоронімом *Ан(а)дол* < *Ан(а)dolu*, який називав Малу Азію і закріпився в мовленні турків від крим. греків на позначення зх. частини Османської імперії; пор. співвідношення форм у зв'язку із заселенням нп *Анадоль* румеями та урумами (крим. греками) в Приазов'ї: вихідне гр. 'Ανατολή — Мала Азія (< 'ανατολή «східна»), у слов'ян — *Анатолія*, у турків — *Анадол* (< *Anadolu*) [Отин 2000, 20—21]. У такому разі відбулося перенесення топоніма *Ан(а)дол* у формі *Індол* на суміж. річки, а перший компонент *Су* було додано до кол. хороніма для підкреслення водного характеру об'єкта.

Сукіль — річка, л. Свічі п. Дністра в Івано-Франків. і Львів. обл.; «рѣки Соукила» (XIV-XV ст.), *Sukiel* (1830), *Сукель* (1917); пор. потік *Сукіл* у бас. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл. [СГУ, 539], с. і г. *Сукель*, *Сукіль* у бас. річки [Габораць, 370]. Гідронім має кілька пояснень, більшість з яких пов'язує його походження з основою псл. **sukati* «звивати, гнути, згинати», що вказує на відповідну форму річки (огляд основних версій див. у [Вербицький 2009, 154—155]). Варто додати, що приєднаний до зазначені основи суф. *-ель* належить до продукт. словотв. типу в топонімії Прикарпаття та Балкан (див. *Буковель*). З огляду на семантику твірного дієсл. **sukati* первинною з-поміж суміж. гідроніма, ороніма та ойконіма є назва річки; пор. рум. м. *Суцава*, назву якого перенесено з річки, на якій лежить поселення, а гідронім утворено від рум. *suci* «вити, вертати» [Никонов, 401], запозиченого зі слов. мов (< псл. **sukati*).

Сула — річки: 1) л. Дніпра в Сум. і Полтав. обл.; *Сула* (1136), *Сула* (1684); пор. с. *Сула* Сум. р-ну і обл.; 2) л. Клевені п. Сейму л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; 3) руч. у Борзн. р-ні Чернігів. обл.; *Сула* (1965). Відомі дві однаково ймовірні етимології гідронімів: 1) походять від тюрк. *sulag* / *sulá* «повноводний», у структурі якого *su-* «вода» і суф. *-lag* / *-lá* зі значенням «наявність, повнота того, на що вказує основа»; 2) від і.е. **sulā* «сік, напій», яке має паралелі зі значенням «рідина, напій і т. ін» у ностр. мовах

- [ЕСЛГНПР, 148] і повинно було мати аломорф **soula* / **seula*; пор. похідні назви рр. *Сулиця* (2) у бас. Сули [СГУ, 539].
- Сулигу́л** — гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; місц. *Сілігул*, *Шулігул*; *Шулігул* (1899), *Suligul* (1932), *Сілігул* (2003), *Сулигул* (2007) [Габорака, 370]. Оронім пояснюють як похідний від рум. *siliculă* «стручок», що вказує на характер рослинності на горі [Габорака, 370], у зв'язку з чим виникає питання про зміну грам. значення назви. Імовірнішим видається її оформлення за допомогою рум. артикля іменників чол. роду *-ул*, приєднаного до укр. діал. *сулі́га* «стegno» (< сх. слов. **sɔ-lodyga*) [ЕСУМ 5, 471]; пор. семант. співвідн. ороніми *Відно́га*, *Голова́ Дóвбуша*, *Ріг* [Габорака, 74, 97, 323], гідроніми *Коліно*, *Лікоть* [СГУ, 262, 319], *Бóгова Ступня́* (Лучик, 73) та ін.
- Сúми** — місто, Сум. обл. [АТП, 386]; засн. 1652 р. [ГЕУ 3, 246] як *Сумине городище*, город *Сумин* (1652), слобода *Суми* (1651), «в *Сумахъ*» (1659) [Іваненко, 195—196], *Сумы* (1981) [СЭС, 1299]; пор. суміж. рр. *Сума́* (1782) і *Сумка* п. Псла, вона ж *Сума*, *Б. Сумка* (1782), на якій лежить м. *Суми* [СГУ, 539; ГЕУ 3, 246]. Етимологія ойконіма в наук. літературі остаточно не з'ясована. Існує кілька основних версій, огляд яких подано в праці О. В. Іваненка: 1) за схемою Т. І. Поляруш це відгідр. утворення: р. *Сума* > *Сумка* > *Велика Сумка*, *Мала Сумка*, р. *Сума* > *Сумине городище* > м. *Суми*, засобом диференціації яких є формант *-и*; 2) на думку О. С. Стрижака та ін., ойконім постав за допомогою закінч. *-и*, а його варіант *Сумин* — посес. суф. *-ин* від відомого в сх. слов. мовах антропоніма *Сум*, *Сума*; 3) П. А. Сапухін і Т. П. Беценко вбачають відгідр. походження ойконіма у формі на *-ин* (*Сумін*, *Сумин* < р. *Сума*) з подальшою втратою в місц. мовленні кінц. *-н* [Іваненко, 196—198]. З огляду на перев. утворення ойконімів від суміж. гідронімів, а не навпаки, а також на давн. фіксацію назв рр. *Суми* в мн. («при р'чках *Сумахъ*» [Іваненко, 196]; за Багалеєм), назва міста перекожливо пояснюється як відгідр. плюральне утворення на *-и* за ознакою «поселення, місцевість, де зливаються річки *Мала Сумка* (*Сума*) і *Сумка* (*Сума*)» [СГУ, 342, 539]. За аналогією до посесивів на *-ин* від гідроніма (гідронімів) *Сума* виникли парал. назви поселення *Сумине городище*, *город Сумин*. Щодо основи *Сум-* у твірних гідронімах, то її походження не має надійного апелят. підґрунтя в укр. та ін. слов. мовах. Очевидно, вона належить до балто-слов. або балт. рефлексів і.е. **sei-* / **soi-* «волога, сік» з детермін. **-m-* (див. *Сула*); пор. д. прус. оз. *Sumup* [Никонов, 399], структура якого збігається з формою ойконіма сер. XVII ст. «город *Сумин*».
- Супі́й** — річка, л. Дніпра в Чернігів., Київ., Черкас. обл.; *Сопои* (1149), *Сапоу* (1665), *Supoi* (1665), *Супой* (XVII ст.), *Супій* (1963); пор. *Супоєць* пр. *Супою* [СГУ, 540]; «за *Супои*» (1096), «на *Супои*» (1136), *Супой* (1145) [ЕСЛГНПР, 148]. Гідронім виник способом онімізації архаїч. (псл.) преф. **sɔ-rojь* (< *sɔ-* — іменник. префікс, що означає зв'язок, з'єднання або неповноту [ЕСУМ 5, 461], і **rojь* < псл. **rojiti* «поїти»), утвореного за типовою і.е. апелят. та гідронім. моделлю [ЕСЛГНПР, 148]; пор. *Супі́йський болотний масіве* [ГЕУ 3, 252].
- Супо́тин** — заплавне оз., Борзн. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 252] (див. *Великий Супотин*).
- Суразька Дача** — ліс. заказник держ. значення, Шумськ. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 252]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *да́ча* «лісова ділянка — самостійна господарська одиниця» [СУМ 2, 215], що мав первинну семантику «дарована земля» [Мурзаєв, 173], й означенням у формі жін. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від ойконіма *Сураж* [АТП, 429].

- Суський за́казник** — бот. заказник держ. значення, Рівн. р-н і обл. [ГЕУ 3, 253]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою суміж. ойконіма *Суськ* [АТП, 378].
- Суті́ски** — с-ще міськ. типу, Тиврів. р-н Вінниц. обл.; відоме до XVI ст. [ГЕУ 3, 254], *Sutyška* (1890) [SGKP 11, 611]. Ойконім виник способом онімізації форми мн. ГТ *суті́сок*, *сүті́сок* «дуже вузька, тісна вулиця, тісний прохід» [Грінч. 4, 232], який має паралелі в ін. слов. мовах [Вербич 2009, 156; Іліаді, 297] і походить від псл. **sotěska*, **sotěskъ* «стиск, тіщина» з преф. **so-* та основою **těsknъ* «тісний», **těskati* «тискати» [ЕСУМ 5, 485]; пор. р. *Суті́ска* л. Дністра у Вінниц. обл. [СГУ, 541].
- Суу́к-Кобá** — карст. печ. в Гірсько-Кримській карст. обл., на яйлі Чатирдаг [ГЕУ 3, 254]. Спелеонім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним тюрк. ГТ *коба* «печера; гірська долина; улоговина; яр» [Мурзаев, 280] й означенням, похідним від кр.тат. *suvg* «холодний; холод, холоднеча»; пор. у Криму дж. *Сурук-Су*, *Суук-Су*, *Суук-Дере-Чокрак*, *Суюкджайлу*, *Сууксу-Чокрак* та ін. [Бушаков, 144], руч. *Сууксу́* [СГУ, 541].
- Сухá, Сухи́й** — численні (бл. 270) гідроніми або означення в структурі складених назв [СГУ, 541—549]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації відповідних форм прикм. *сухи́й* «який втратив необхідну вологу; висохлий, пересохлий» [СУМ 9, 864—865]. У парах на зразок *Сухá Аджáлика* — *Аджáлика* означення може називати не висохлий або пересохлий водний об'єкт, а менший за розміром, не такий повноводний, як названий гідронімом з антонім. (*Мокра, Мокрий*) означенням або без нього; пор. *Сухá Аджáлика* пр. *Аджалики*, *Сухá Волновáха* л. *Мокрої Волновахи* [СГУ, 542, 543]. Гідроніми у формі *Сухé, Сухі* або з відповідними означеннями у структурі є поодинокими в системі назв проточних вод [СГУ, 546, 549—550], для яких характерні номенкл. імена жін. (*рiчка, балка, притока*) або чол. (*струмок, ручай, потiк, яр*) родів. Натомість у назвах непроточних вод (*озер, болiт, плес*) форми сер. роду поширені.
- Сухá Волновáха** — річка, л. *Мокрої Волновахи* п. Кальміусу, вп. в Азовське море в Донец. обл. [СГУ, 543]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Сухá* до вихідного *Волновáха* для протиставлення притоки суміж. *Мокрий Волновасі* (див. *Сухá, Сухи́й, і Волновáха, Мокра Волновáха*).
- Сухá Гру́нь** — річки: 1) п. *Груні* п. Псла л. Дніпра в Сум. обл.; 2) л. *Грунь-Черкеса* л. *Грунь-Ташані* л. Псла л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 543]. Гідроніми належать до синтакс. утворень від суміж. *Грунь* (див.).
- Сухá Оржи́ца** — річка, п. *Оржиці* п. Сули л. Дніпра в Полтав. обл. [СГУ, 544]. Гідронім виник синтакс. способом від назви р. *Оржи́ця* (див.).
- Сухá Сура́** — річки в Дніпропетров. обл.: 1) л. *Мокрої Сури* п. Дніпра; 2) п. *Мокрої Сури* п. Дніпра [СГУ, 545]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Сухá* до компонента *Сура́* для протиставлення приток річці *Мокра Сура́* (див. *Сухá, Сухи́й і Мокра Сура́*).
- Сухé бэ́ро** — солоне оз., Ленінськ. р-н у Криму, у групі Керченських озер [ГЕУ 3, 254]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *бэ́ро* й означенням у формі сер. роду прикм. *сухи́й* за тією ознакою, що внаслідок випаровування озеро, яке становить неглибоку солончакову улоговину з ропою, пересихає.
- Сухи́й лимáн** — лим. у пониззі р. *Дальника*, Овідіопол. р-н Одес. обл. [ГЕУ 3, 254]; *Дальницький лиман* [СГУ, 164]. Назва виникла внаслідок лексикалі-

зації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лимáн* й означенням у формі прикм. *сухий* (див. *Сухá, Сухій*). Парал. лімнонім постав аналог. способом з використанням відгідр. означення на *-ський / -цький*.

Сухий Тагамлік — річка, л. *Тагамлика* л. Ворскли л. Дніпра в Полтав. обл.; *Сухой Тагамлыкъ* (1848), як *Сухой Тамлычекъ* л. *Великого Тамлика* л. Ворскли (1670), *Сухой Тамлычокъ* (1782); пор. с-ще *Тагамлицьке* Карлів. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 548]. Суч. гідронім виник унаслідок десуфіксації демінутива в складі давн. *Сухой Та(га)млычекъ* під впливом твірного *Тагамлик* та імпліцитно вираженої семи «малий» означенням *Сухій*, ужитим для протиставлення притоки річці (див. *Тагамлік*).

Сухий Ташлік — річки в Кіровоград. обл.: 1) л. Синюхи л. Пд. Бугу; *Сухой Ташлыкъ, Suchy Tazlik, Stenkowata, Крыуу Tasliysa* (1917); 2) п. Синюхи л. Пд. Бугу; *Tazlik Suchy, Stenkowata* (1892); пор. суміж. с. *Сухий Ташлик* у Вільшан. р-ні; 3) п. *Мокрого Ташлика* л. Тясмину п. Дніпра; *Tazlik Soucha, Сухой Ташлыкъ* (XVII ст.), *Ставидлянскій Ташлыкъ* (1900), *Сухій Ташлік* (1957); пор. с. *Ташлик* Сміл. р-ну Черкас. обл. [СГУ, 548—549]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Сухий* до тюрк. *Ташлік* для протиставлення назв водних об'єктів з цим компонентом, який часто повторюється у топонімії Центр. України (див. *Мокрий Ташлік, Ташлік*). Відповідні ойконіми постали способом трансонімізації суміж. гідронімів. Парал. гідроніми *Stenkowata* (укр. *Стінкувата*) утвореного способом субстантивації та онімізації форми відн. прикм. з суф. *-уват(а)* на позначення обмеженої інтенсивності та основою ГТ *стінка* «крутий стрімчастий берег», «уламок скелі, що стоїть окремо» [Лучик, 169] (див. *Стінка*).

Сухий Торіць — річка, л. *Казенного Торця* п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Сухой Торець* (1743), *Торіць* (1963—1973), *Торець* (XVII ст.), *Сухая Ториц* (1778), *Сухой Торъ* (1792), *Старій Торіць* (1970), *F. Torets* (1699); пор. нп *Торец* (1657), *Сухой* (1800) [СГУ, 549]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Сухий* до істор. *Торець* для диференціації суміж. об'єктів з цим компонентом у назвах (див. *Казінний Торіць*).

Сухий Яланчик — річки: 1) п. *Мокрого Яланчика*, вп. в Азовське море (1957); *Сухой Еланчик* (1745), *Еланчикъ Малой* (1745), *Средний Еланчикъ* (1745); 2) вп. в Азовське море (1957); *Сухой Еланчик* (1739), *Сухой Еланчукъ* (1782), *Сухой Еланчак* (1769), *Сухой Яланчакъ* (1701), *Еланчик* (1778) [СГУ, 549]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Сухий* до твірного *Яланчик* для протиставлення суміж. омонім. назв (див. *Мокрий Яланчик*). Аналог. способом постала парал. назва *Средний Еланчикъ* з атрибутивом, що вказує на простор. ознаки річки.

Сухі Ялі — річки: 1) л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1957); *Елы Сух.* (1784), *Сухие Елы* (1778), *Сухие Ялы* (1784), *Сухие Ямы* (1832), *Верхнія Ялы* (1879), *Вер. Ялы* (1769), *Верх. Ялы* (1775), *Ялы* (1781), *Скотуватий* (1882); пор. сс. *Сухі Яли* Мар'їн. і Великоновосілк. р-нів Донец. обл.; 2) л. *Мокрих Ялів* л. Вовчої л. Дніпра (1957); *Сухие Ялы* (1833), *Сухие Ямы* (1832), *Сухая Яли* (1927) (у деяких нп Мар'їн. р-ну Донец. обл. *Сухіми Ялами* називали всі безводні русла висохлих річок та ручаїв) [СГУ, 549—550]. Гідроніми виникли синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі мн. *Сухі* до вихідного *Ялі* з основою кр. тат., тур. *yali* «берег моря або ріки; літній будинок на березі», запозиченого з н.гр. мови, де *υαλό[ς]* «морський берег, узбережжя, узмор'я, надмор'я; обмілина, мілізна; море» [Бушаков, 158]. Парал. назва *Скотуватий* постала шляхом субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-уватий* з основою ГТ *скота* (див. *Скотувата Балка*).

- Суходільськ** — місто, Краснодар. м / р Луган. обл.; засн. у 50-х рр. ХХ ст., до 1972 — *Верхньодуванне* [ГЕУ 3, 255], *Суходільськ* (1981) [СЭС, 1303]. Суч. ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від ГТ *суходоли* «великі балки з широким плоским днищем і пологими схилами або сухі давні долини без постійного водотоку» [ГЕУ 3, 255]. Істор. назва постала способом складання незафіксованого ойконіма *Дуванне* й основи прикм. *вєрхній*, можливо, для протиставлення територіально віддаленим нп *Нижня Дуванка* у Сватів. р-ні та *Дуванка* в Троїцьк. р-ні [АТП 68, 72], у назвах яких основа гідроніма *Дуванка* (див.).
- Сухоріченська улогівина** — міжгірна дол. у пд.-зх. частині Головн. пасма Кримських гір [ГЕУ 3, 255]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *улогівина* й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від гідроніма *Суха Річка* [СГУ, 545].
- Східна Золота Ліпа** — потік, л. *Золотої Липи* л. Дністра (1957) у межах Тернопіл. обл. [СГУ, 551], як річка в Золочів. р-ні Львів. обл. та Бережан. р-ні Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 257]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі жіп. роду відн. прикм. *східний* «стос. до *схід*» до складеної назви суміж. р. *Золота Ліпа* (див.).
- Східна Україна** — територія на сх. України. Відн. пізня назва відповідної частини України виникла синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі жіп. роду відн. прикм. *східний* до хороніма *Україна* (див.) для протиставлення давн. *Західна Україна* (див.).
- Східниця** — с-ще міськ. типу, Борислав. м / р Львів. обл. [АТП, 275]; засн. в XIV ст. [ГЕУ 3, 257]; як смт *Східниця* Дрогобиц. м / р Львів. обл. на р. *Східниця* п. Стрия л. Дністра [СГУ, 551]. Ойконім виник способом трансонімізації суміж. гідроніма *Східниця*, утвореного за допомогою суф. *-иця* в топонім. функції від прикм. *східний* «такий, що сходить (піднімається або опускається)»; пор. зх.поліс. *східний* «такий, що сходить» (піднімається)» [Аркушин 2, 188], перев. у пд.-зх. частині України гідроніми *Східна Золота Ліпа*, *Східна Стріпа*, *Східний Прутєць*, *Східний Струмєк* [СГУ, 551], рос. м. *Схѳдня* на р. *Схѳдня* (бас. Оки) в Москов. обл. [СЭС, 1304].
- Сююрю-Кая** — 1) гірська вершина на Головн. пасмі Кримськ.гір, на пн. схилі Ай-Петринської яйли; *Гостра*; 2) карст. порожнина (шахта) в Гірсько-Кримській карст. обл. на Ай-Петринській яйлі [ГЕУ 3, 259]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *кая* «скала, круча» [Мурзаев, 267] й означенням у формі кр.тат. прикм. *сѳургѳ* «гостроконечний, гострий» [Бушаков, 144]. Перенесення характерного для тюрк. мов кінц. наголосу на основу ГТ відбулося в сх.слов. мовному середовищі під впливом високопродукт. в топонімії словотв. типу на *-ка* (див. *Бєшка*). Суміж. спелеонім утворено способом трансонімізації ороніма. Парал. назва вершини *Гостра* (рос. *ѳстряя*) постала в мовленні росіян і українців як калька першого компонента кр.тат. ойконіма.
- Сян** — річка, п. Вісли у Львів. обл. та Польщі; *Сан*, *San* (1968), *Сян*, *San* (1979); пор. потік *Сянники* в бас. *Сяну* [СГУ, 551]; д.рус *Сянь*, «вѳ *Сану* (в *сяноу*)» «возлѳ *Санѳ* (*сяна*)» (1097), «на *Санѳ* (*сян*)» (1152), «к *Санови* (к *сянови*), «надѳ *Саномѳ* (*сяном*) (1152), «по *Сяноу*» (1245), *Сянь* (1657) [ЕСЛГНПР. 156]. Ономасти практично одностайні в думці про дослов. походження гідроніма від і.е. **sēp-* / **sōp-* / **sp-* «текти; волога». Дискутується лише питання про конкретну і.е. мову або діал. середовище, де зародилася назва р. *Сян* (*Сан*). З огляду на перев. балкан. паралелі (*Sana* в Боснії, *Sann* у Штирії, *Sēna* — впадає в Адріатичне море, фрак. *Σάν-δανοϋ* та ін. [Трубачев, 203; ЕСЛГНПР, 156]) більшість дослідників схиляється до висновку про іллір. або фрак. витоки гідроніма, хоча назва

р. *Саниця* в бас. Тетерева п. Дніпра [СГУ, 487] може свідчити про функціонування рефлексів і.е. **sēn-* / **sōn-* / **sn-* «текти; рідина» і в псл. мові. Щодо первинності основи з палатал. **s'*- чи твердим **s-* думки вчених розходяться [ЕСЛГНПР, 156]. Пол. ономаст З. Бабік, проаналізувавши аргументи попередників у цьому питанні, категорично наполягає на первинності **San-*, а не **Sjan-* [Babik, 248]. О. С. Стрижак доводить природність для укр. мови *Сян* (< **Sjan-*) [Стрижак, 1969].

Т

Тавпишірка — 1) хребет, с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; grzbi-et *Tauriszyrka* (2006); 2) гора на хребті *Тавпишірка*; *Tauriszyrka* (1788), *Tauriszyrka* (1889), *Товпишірка* (2003) [Габорак, 373]. Назва гірського хребта виникла способом трансонімізації назви суміж. г. *Тавпишірка*, яка, у свою чергу, постала за допомогою слов. суф. *-к(а)* в демін. функції від рум. назви гори на хр. *Тавпишор*, що є демінутивом на *-ișor* від ороніма *Тавпиш* < рум. *talpa* «підощва, підметка; основа, фундамент» + *-iș* у релят. значенні [Габорак, 373]; пор. буков. *tállna* «підощва», «нижня частина полоза у саях» [СБГ, 538]. Зміна *-л-* на *-в-* у кінці складу через проміжне [ŷ] є закономірною для укр. мови. Під впливом пол. мови голос. *-i-* після твердого шипл. *-ш-* (пол. *-sz-*) перетворився на *-и-*, що відбулося у відповідних фіксаціях та в основі атрибутива складеної назви суміж. бот. заказника держ. значення *Тавпишірківський заказник* [ГЕУ 3, 259].

Тавріда — давня назва Кримськ. п-ва; *Таврія* (поширена з XVI ст.) [УЕ 8, 3123], *Тавріда* [ГЕУ 3, 259], рос. *Таврида* (після приєднання Кримськ. п-ва до Росії 1783 р.), з V ст. до н.е. — *Таврика* (стос. пд. частини Кримськ. п-ва, а в середньовіччя до XV ст. включно назва всього Криму) [СЭС, 1309], лат. *Tauria*, *Taurica* від гр. *Ταυρικῆ* (*χερσόνησος*) [Фасмер 4, 8]. Хоронім *Тавріда* штучно відновлено на позначення Кримськ. п-ва царським урядом після його приєднання до Росії в кін. XVIII ст. унаслідок тодішньої моди на антич. топоніми. Найдавніша форма *Taurica*, *Ταυρικῆ* гр. походження, її ще Геродот виводив від назви, очевидно, і.е. племені *таврів*, яких історик відносив до скіфів. Щодо етимології твірного етноніма *таври*, то вона остаточно не з'ясована. Найімовірніше, він походить від і.е. **tauros* «буйвіл, тур», яке виявляє широкі і.е. та позаіндоєвроп. зв'язки [ЕСУМ 5, 678] і як назва культових для багатьох племен світу тварин могла вживатися в ролі їхньої самоназви. Зокрема, греки пояснювали цей етнонім через апелятив *ταυροι* «бики» і мали міф про походження цього племені (таврів) від бика [Никонов, 403]. Імовірними є ностр. середземномор. витоки апелятива **tauros* / **tourois* з вихідним значенням «бик, буйвіл; щось велике, громізьке; підвищення, гора», яке з геогр. семантикою відбулося в назві малоазійських гір на пд. Туреччини *Тавр*, *Торос* (тур. *Toros'lar*) [СЭС, 1309], яку пов'язують з араб. і сем.-хам. **taur-* «бик», фінік. *тсор* (правильним, очевидно, є *таор-*) «скеля», сір. *тур* «гори» [Никонов, 403], у зв'язку з чим відомий з антич. часів хоронім *Ταυροι* був первинним оронімом з внутрішньою формою «гори», а похідний від нього етнонім (етнохоронім?) мав значення «горяни». Про неслов. походження хороніма *Таврія* і твірного апелятива *таври* свідчить збереження в їхній основі дифтонга **au-* (в укр. мові він закономірно перетворився на звукосп. *-ав-* < *ау*), якому в слов. мовах відповідає монофтонг **-u-*; пор. численні слов. топоніми на зразок *Турія*, *Турья*, *Turia* з основою псл. **turu* (< і.е. **tauros*), спорід. з лит. *taūras* «буйвіл, тур», прус. *tauris* «зубр», лат. *taurus* «бик», гр. *ταυρος* «тс.» та ін., які вважаються рефлексами основи, що становить залишок доі.е. субстрату [ЕСУМ 5, 678].

- Таврійськ** — місто, Новокахов. м / р Херсон. обл.; засн. 1983 р. [ГЕУ 3, 259]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від хороніма *Таврія*, який з XIX ст. називав, крім Криму, пд.укр. (надчорномор.) землі, що входили до *Таврійської* губ. у складі Російської імперії.
- Тагамлік** — річка, л. Ворскли л. Дніпра; *Тагамлыкъ* (1848), *Тагамлакъ*, *Тамлыкъ*, *Tamlik*, *Limlik*, *Kanaglik* (1913), *Великий Тагамлыкъ* (1782); пор. с. *Новий Тагамлик* Карлів. р-ну Полтав. обл. [СГУ, 552]. Гідронім пояснюють як тюрк. утворення з суф. *-lik* у релят. значенні від *каган* «у стародавніх тюрків — найвищий титул ватажка племені; від середини VI ст. — титул голови держави в тюркських народів» [СУМ 4, 67] за ознакою «територія, належна чи підвладна каганові» [Стрижак, 87]. Зазначене пояснення привабливе із семант. погляду, але жодна фіксація гідроніма не підтверджує таку твірну основу. Імовірнішим є його походження від тур. дієприкм. *таєм* / *таєн* «розсіяний» [Радлов III/1, 796] за ознакою «розгалужена (річка)» або від тюрк. ГТ *таган* «гора, горб» [Мурзаев, 538] з характерним чергуванням *-н* / *-м*; пор. спорід. д.тюрк. *тагам* «дах» [ДТС, 526], *Таганрог* з тюрк. *таган*-і слов. *рог* [Никонов, 404].
- Тазтау** — гора на пн. відрогах масиву Чатирдаг, частині Голови. пасма Кримських гір [ГЕУ 3, 260]. Оронім тюрк. походження, виник на основі ГТ *тау*, *тав* «гора» [Мурзаев, 546], *тау* «плато, плоска вершина гори» і кр.тат., тур. *таз* «голий, плішивий лисий»; пор. д.тюрк. *таз уер* «позбавлена рослинності, солончакова місцевість» [Бушаков, 100, 149], слов. *ліса гора* — гора, вершина якої позбавлена лісового покриву чи кущів, які ростуть на її схилах або біля підніжжя» [Мурзаев, 353] (див. *Ліса гора*).
- Таїрове** — с-ще міськ. типу, Овідіопіл. р-н Одес. обл.; засн. 1905 р. [ГЕУ 3, 260]. Ойконім виник унаслідок приєднання закінч. *-е* і конверсії (трансонімізації) основи прізви. засновника виноробного поселення *В. Є. Таїрова*, у структурі якого суф. *-ов* змінив посес. антропонім. функцію на ойконімну; пор. у с-щі Український науково-дослідний інститут виноградарства та виноробства ім. *В. Є. Таїрова* [ГЕУ 3, 261].
- Тай-Коба** — найвища точка Карабі-яйли на сх. Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 3, 260]. Оронім тюрк. походження, його пояснюють як утворення на основі ГТ *коба* «печера, гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаев, 260] і кр.тат., ног., тур., д.тюрк. *тау* «стригун» [Бушаков, 149], тобто «однорічне лоша, якому звичайно підстригають гриву» [СУМ 9, 768]. З огляду на тюрк. ізафет метафор. використання апелятива *тау* у ролі означення можливе, але не менш імовірним видається утворення ороніма на основі апелятива *коба* приєднанням запозиченого з д.іран. мови тюрк. *тай* «однаковий, парний, один з пари», тур., кр.тат. «одна сторона в'юка» [Радлов III/1, 766], що вказувало на подібність г. *Тай-Коба* до сусід. вершини в Головн. пасмі Кримськ. гір, як подібні між собою два тюки, що спаровані та звисають по різні боки в'юка.
- Тайна** — потік, п. Гнилої п. Збруча л. Дністра в Тернопіл. обл. (1957); *Тайна* (1892) [СГУ, 553]; як річка [ГЕУ 3, 260]. Гідронім пояснюють у зв'язку з аналог. слов. назвами як субстант. та онімизовану форму жін. роду прикм. *тайний* «таємний» [Шульгач, 290—291; Вербич 2009, 158—159], що могла вказувати на якісь невідомі, загадкові, чудодійні властивості не лише водного об'єкта, а й усєї суміж. місцевості; пор. характеристику річки як значною мірою заболоченої заплави [ГЕУ 3, 260].
- Такіл** — мис на пд. сх. Керченськ. п-ва, є зх. мисом пд. входу до Керченської протоки [ГЕУ 3, 260]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації тур., кр.тат. пасив. дієприкм. *такыл* «прикріплений, підвішаний», «розсунутий; хисткий; неміцно всаджений» [Радлов III/1, 785] за ознакою «мис зі звислими, обривистими берегами».

- Талалаївка** — с-ще міськ. типу, Чернігів. обл. [АТП, 550]; засн. 1877 р. [ГЕУ 3, 260], *Talalajewka* (1891) [SGKP 12, 149], *Талалаївка* (1981) [СЭС, 1312]. Ойконім виник унаслідок приєднання суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції до антропоніма *Талалай*, похідного від звуконаслід. діал. *талалай* «базіка, балакун» [ЕСУМ 5, 507]; пор. ще 2 нп *Талалаївка* в Чернігів. і Черкас. обл., *Талалаї* у Вінниц. обл. [АТП, 731] з аналог. основою *Талалай* [Гонца, 252].
- Таль** — річки: 1) п. Тетерева п. Дніпра в Київ. обл.; *Таль* (1892), *Талька* (1913), *Talka* (1913); 2) п. *Талі* п. Тетерева п. Дніпра; *Таль* (1913) [СГУ, 533]. Назви відносять до архаїч. утворень із суто гідронім. суф. **-j-*, який приєднувався до односкладних основ, за ймовірною ознакою «та, що збільшується; «виростає» з інших» [Железняк, 147—148]. У такому разі твірним було слово *тáлий* «такий, який буває під час танення снігу, льоду; насичений вологою» [СУМ 10, 27]; пор. рр. *Тáлова* (6), потік *Тáловець* [СГУ, 533], відгідр. назву смт *Талове* Краснодар. м / р Луган. обл. [АТП, 58].
- Тальне** — місто, Черкас. обл. [АТП, 510]; відоме з 1664 р. [ГЕУ 3, 260], *Тальновское (имъние)* (1725), *Talne* (1765), *Тальное* (1834) [Гонца, 253]. Ойконім виник способом трансонімізації суміж. гідроніма *Talna* (1593), суч. *Тальнянка* в бас. Синюхи л. Пд. Бугу [СГУ, 553], який, очевидно, спорід. з назвою р. *Таль* (див.). Зміна гідронім. закінч. *-а* на ойконім. *-е* зумовлена грам. узгодженням з номенкл. іменем сер. роду спочатку *село, поселення*, а з часом *місто*.
- Танасу** — річка, п. Великої Карасівки л. Карасівки п. Салгиру бас. зат. Сиваш на зх. бер. Азовськ. моря в Криму (1957); *Тана-Су* (1979), *Тунас* (1837) [СГУ, 533]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок злиття та онімізації атрибутива у формі кр.тат. *тана* «молода корова, теля після першого року» [Радлов III/1, 822—823] і опорного ГТ *су* «вода, ручай, річка, озерце» [Мурзаев, 528] за ознакою «місце випасу або загону для корів, телиць на березі річки»; пор. гідроніми *Корів'яча*, *Корів'я* [СГУ, 272].
- Таракташ** — 1) гірський гребінь на пд. схилі Кримськ. гір, за 2 км на пн. від м. Судак [ГЕУ 3, 261]; 2) річка, у Судацьк. р-ні Криму, впадає в Чорне море pobl. м. *Судак*; *Судак* [ГЕУ 3, 261]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок складання опорного кр.тат., ног., д.тюрк. *taş* «камін; камінний, кам'яний» й означення у формі тур. *tarak* «гребінь, гребінець; граблі» [Бушаков, 147, 148] за характерною для гребеня ознакою — являє собою ланцюг гостроверхих зубчастих скель [ГЕУ 3, 261]. Гідронім (основна назва р. *Судак*) постав унаслідок трансонімізації суміж. ороніма.
- Тарасів обрій** — ландш. заказник держ. значення, Канів. р-н Черкас. обл. [ГЕУ 3, 261]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *обрій* «простір, який постає перед очима на відкритій місцевості» [СУМ 5, 568] й означенням у формі посесива на *-ів*, утвореного від чол. імені *Тарас* (Шевченко) за тією ознакою, що заповідні природні комплекси в заплаві Дніпра видніються з місця поховання Тараса Шевченка на Чернечій горі (див. *Тарасова гора*).
- Тарасова гора** — куполоподібне підвищення на правому бер. Дніпра, неподалік від пд.-сх. околиці м. Канева; *Чернеча гора* [ГЕУ 3, 262]. Оронім виник після 1861 р. унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* «значче підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень» й означенням у формі посесива на *-ова*, утвореного від імені похованого тут *Тараса Шевченка*. До перепоховання тут поета 22 травня 1861 р. підвищення мало назву *Чернеча гора*, яка постала аналог. способом з означенням у формі посесива, що вказував на відношення до суміж. чернечого закладу (жіночого монастиря), і вживається як парал. оронім донині; пор. на Тарасовій горі держ. культ. заповідник «Могила Т. Г. Шевченка» (з 1925) [ГЕУ 3, 262].

Тарáща — місто, Київ. обл. [АТП, 225]; засн. 1709 р. [ГЕУ 3, 262], *Taraszcza* (1891) [SGKP 12, 160], за ін. джерелами — відоме з 1611 р., *Тарáща* (1981) [СЭС, 1317]. Ойконім має затемнену етимологію. У разі його існування ще як назви д.рус. місцевості, імовірним є його утворення за допомогою суф. *-j(a) в посес. функції від демін. форми *Тараско* чол. імені *Тарас*; пор. пол. антропоніми *Taraska, Taraszka, Taras̄ka* [Rymut 2, 596]), с. *Тарáща* в Черкас. обл., назву якого пояснюють як перенесення з Київ. обл., та прізв. XVI ст. *Таращин* [Гонца, 255]. Можливим є постання назви семант. способом від утраченого апелятива **тарáща* «хворост для гатей; пруття, яким мостять дороги» з суф. *-ъje в збір. значенні; пор. у цьому гнізді укр. *тáрас* «хмиз; (діал.) хворост для гатей», діал. *тарася́* «дрібне пруття», *тарася́ка* «гілляччя, хмиз» та ін. [ЕСУМ 5, 520]. Суф. *-ъje в такому апелятиві міг приєднатися до *тáрас*, діал. *тарася́*, утворивши спочатку **тарасье* або **тарасся*, що під впливом збір. іменників на зразок *пуца* (< *пустий*), *гілляччя* (< *гілляка*), діал. *роща* (< *рости*) перетворилося на **тараша*; пор. ще гідроніми *Прирубища, Ставища, Волнища, Мостища, Коритища*, де *-ища* з *-ище* [Трубачев, 176—177].

Таргáн — річки: 1) п. Росі п. Дніпра; *Tarchan* (XVII ст.), *Торгань* (1883), *Торгань* (1892), *Тарганъ* (1864), *Турган* (1927); 2) п. Росави л. Росі п. Дніпра в Київ. обл.; *Тарганъ* (1913) [СГУ, 554]. Гідроніми пояснюють як тюрк. композити, в основі яких запозичене з корей. мови *кан / ган* «річка, вода» і власне тюрк. означення *тар* «вузький, тонкий, дрібний» [Железняк, 87—88]. Імовірною є субстантивація та онімізація кр.тат., тур. *tarhan* «шляхетна, привілейована людина, звільнена від повинностей і сплати податків», д.тюрк. *targan, tarhan* «титул правителя», тур. *turkan* «аристократ, дворянин; вождь (племени), князь» [Бушаков, 148], яке було означенням у поєднанні зі спрощеним номенкл. іменем (*су, байрак* тощо) і широко відбилосся в топонімії пд. України, зокрема Криму (див. *Тархán*).

Тáрниці — бот. пам'ятка природи держ. значення, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 262]. Дрімонім виник унаслідок онімізації ГТ у формі мн. *тáрниця* «сідловина між двома горами, вершинами» [Марусенко, 251], який є зворотнім запозиченням з рум. мови; пор. укр. діал. *тáрниця* «дерев'яне сідло» з рум. *tárnită* «дерев'яне сідло, в'ючне сідло; сідловина» з основою дієсл. *téрти* [ЕСУМ 5, 524], топоніми *Тáрниця, Тáрниці, Тáрничка* на Івано-Франківщині [Габорак 2011, 544—545].

Тáромське — с-ще міськ. типу, Ленінська р / р м. Дніпропетровська [АТП, 78]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 262], *Тáромское* (1981) [СЭС, 1318]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного від незафіксованого мікротопоніма **Таром* з основою невідомого походження. Можливо, у ній відбився занесений у часи монг.-тат. навали з Сибіру тюрк. ГТ *тарам* «розгалуження річки в гирлі; дельта» [Радлов IV/1, 845] (пор. рр. *Тарамá* в бас. Самари на Донеччині та *Тарáмська* п. Дніпра в Дніпропетров. обл. [СГУ, 533]) або бурят. *тором* «озерце, острівець землі, покритий солончаками» [Мурзаев, 559]; пор. зоол. заказник держ. значення *Тáрамські Пáвні* в Царичан. р-ні Дніпропетров. обл., який становить унікальну ділянку заплави Дніпра з озерами, болотами, протоками, багатими на фауну та флору [ГЕУ 3, 262].

Тарта́цька — річка, п. Ікви п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл. [ГЕУ 3, 262]; як пр. Повори п. Ікви *Тартацький* (1979), *Тартацькій* (1913), *Тартацка, Тартацкой, Замышувка, Замышевка* (1953), *Тартацкая* (1959) [СГУ, 554]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн. прикм. на *-ський / -цький* з основою назви р. *Тартáк* [СГУ, 554]. Форма його варіантів коливається залежно від роду номенкл. імені. Парал. назва *Замышевка*, яку ще відносять до ін. притоки Повори [СГУ,

- 205], посталала як назва-орієнтир за допомогою преф. *За-* від суміж. гідроніма *Мішівка* [СГУ, 365].
- Тарутине** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 336]; засн. 1814 р. як нім. колонія [ГЕУ, 262], *Тарутино* (1981) [СЭС, 1318]. Ойконім перенесено з кол. с. *Тарутино* в Калузьк. губ., звідки розпочався наступ рос. військ проти французів у війні 1812 р. і де знаходився *Тарутинський маневр* [СЭС, 1318]. У його основі антропонім *Тарута* або *Тарутин* [Веселовский, 313]; пор. засн. пізн. с. *Нове Тарутине* в *Тарутин.* р-ні Одес. обл. [АТП, 336].
- Тархан** — мис на узбережжі Азовськ. моря біля входу до бухти Рифів на пн. Керченськ. п-ва [ГЕУ 3, 264]. Оронім виник унаслідок онімізації кр.тат., тур. *tarhan* «шляхетна, привілейована людина, звільнена від повинностей і сплати податків» < д.тюрк. *targan, tarhan* «титул правителя» (див. *Тарган*) та втрати означуваного номенкл. імені. Мотивац. ознакою була вказівка на належність території правителю або на відповідний статус миса; пор. *Тарханське озеро* в Красноперекопськ. р-ні Криму [ГЕУ 3, 265].
- Тарханкút** — мис на зх. *Тарханкútського п-ва*, між Карадажинської бухтою і відкритою акваторією Чорн. моря [ГЕУ 3, 264]. Оронім тюрк. або тюрк.-слов. походження. Він міг виникнути у кр.тат. або тур. середовищі як образна назва від *tarhan* (див. *Тарган, Тархан*) і тур. *кút* «щастя; життєва сила, душа» [Радлов II/1, 990—991] за ознакою «щастя, душа правителя (про мис, п-в)», що в сх.слов. середовищі могло змінити внутрішню форму під впливом продукт. в топонімії ГТ *кút* «вугол, тупик», який має відповідники в ін. і.е. та в араб. мовах [Мурзаев, 322—323]. Така сама деєтимологізація з перестановкою місцями компонентів могла відбутися на основі парал. тюрк. назви п-ва *Тарханкút* у формі *Тюп-Тархан*, похідній від кр.тат., ног., д.тюрк. *tür* «низ, дно; основа, корінь; віддалена частина (чогось)», «півострів» [Бушаков, 154] і *Тархан*. Імовірним є і гібридне походження композита *Тарханкút* унаслідок приєднання до давн. тюрк. *Тархан* слов. ГТ *кút* «вугол, тупик» у зв'язку з актив. переселенням українців та росіян на крим. землі з кін. XVIII ст.; пор. похідні від назви мису топоніми *Тарханкútська (печера), Тарханкútська височина, Тарханкútський півострів* та ін. [ГЕУ 3, 264—265].
- Татарбуна́ри** — місто, Одес. обл. [АТП, 337]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 3, 265], *Tatarbunary* (1891) [SGKP 12, 223], *Татарбуна́ры* (1981) [СЭС, 1319]. Суч. ойконім утворено в сх.слов. мовному середовищі за допомогою закінч. мн. -и від тюрк. композита з основою багатозначного етноніма *татар* [Радлов III/1 901—903], що в ролі означення вказував на відношення до відповідного народу, та опорної назви р. *Бунар* [СГУ, 76] або безпосередньо від кр.тат., тур. ГТ *бунар* «джерело, колодязь, фонтан», який закріпився і в пд.слов. мовах [Мурзаев, 102]; пор. поширені в Україні гідроніми та ороніми з основою *Татар* [СГУ, 555; Габорак, 375—377] (з раніше численних відповідних ойконімів зберігся лише *Татарівка* в Чернігів. обл. [АТП], а решта нп з цією основою в назвах було перейменовано в радян. часи).
- Таш-Айр** — балка, що лежить за 1км на пд. сх. від с. Передущельного Бахчисарай. р-ну Криму [ГЕУ 3, 266]. Назва тюрк. походження. У її основі тур. *таш* «камінь, кам'яний» [Радлов III/1, 931] і кр.тат. *айр* «окремий; роздвоєний; розвилка, розвилаина» [Бушаков, 82], які характеризують якість ґрунту в балці та її форму.
- Ташбунар** — річка, впадає в *Ташбунарську* затоку оз. Котлабугу в Одес. обл.; *Taşbunar, Taschranar, Tашпанар* (1971); пор. кол. с. *Ташбунар* Болград. р-ну Одес. обл. [СГУ, 555—556]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита з опорним тур. *бунар* «джерело, колодязь, фонтан» (див. *Татарбуна́ри*) й означенням *таш* «кам'яний» (див. *Таш-Айр*);

пор. гідроніми *Таш-Алчін*, *Ташанка*, *Ташкої*, *Таш-Курá*, *Ташкутёр-Узень*, *Ташлік* та ін. перев. на пд. України [СГУ, 555—556].

Ташлік — 1) річка, л. Чорного Ташлика л. Синюхи л. Пд. Бугу [ГЕУ 3, 266]; як потік *Ташлік* (1957), *Ташлык* (1917); 2) балка, л. Мокрої Волновахи п. Кальміусу вп. в Азовське море в Донец. обл.; *Тишлэк*, *Тарамá*, *Кам'яна*, (1963—1973), *Каменная* (1892); 3) потоки (4) в бас. Дністра на Вінничині, л. Аліяш, вп. в оз. Китай в Одес. обл., л. Тясмину в Черкас. обл., п. Ятрані в Кіровоград. обл. [СГУ, 556]. Гідроніми виникли як тюрк. назви внаслідок онімізації відн. прикм. із суф. *-lyk* й основою апелятива *таш* «камінь; скеля; підвищення; гора» (< д.тюрк. *taş* «камінь») [Мурзаев, 547]. Значна кількість тюрк. гідронімів з основою *Ташлик-* / *Ташлич-* [СГУ, 556], понад десяток складених назв водних об'єктів з відповідними компонентами та означеннями *Гнилий*, *Малий*, *Мокрий*, *Плетений*, *Сухий*, *Чорний* тощо, які вказували на ін. примітні ознаки водойм, а також численні слов. гідроніми з основою *Камін-* / *Кам'ян-* [СГУ, 233—237], частина з яких уживається парал. до *Ташлик* і т. п., підтверджують актуальність номінації водойм за кам'янистим характером ґрунту у різних мовах, хоча окремі (невідомі) тюрк. назви водних об'єктів могли відбивати ознаку, виражену тур., кр.тат дієсл. *таш* / *тас* «вийти з берегів, з меж», «піднятися (про воду)» [Радлов III/1, 933—934]; пор. ще похідну від гідроніма *Ташлик* у Миколаїв. обл. складену назву *Ташліцьке водосховище* [ГЕУ 3, 266].

Ташенáк — річка, вп. в оз. Молочне на пн. бер. Азовськ. моря (1786); *Тошченакъ* (1800), *Тащеникъ* (1862), *Ташченáкъ* (1793), *Ташъ Ченакъ* (1792), *F. Toskna* (1699), *Toskna R.* (2-а чв. XVIII ст.); пор. с. і зал. ст. *Тащенак* Мелітопл. р-ну Запоріз. обл., рудник *Тащенак* [СГУ, 556]. Суч. гідронім, який пройшов етапи розвитку від складеного *Таш Ченакъ* до композита *Ташченак* / *Тащенак*, тюрк. походження. Він виник на основі словосп. з означенням *таш* «кам'яний» і вжитим у геогр. значенні «заглибина» тур., кр.тат. *чанак* «глиняна чашка, блюдо, миска» [Радлов III/2, 1856], похідним від д.тюрк. *çapag* «дерев'яний довбаний посуд невеликого об'єму; чашка, миска, блюдо» [ДТС, 138]; пор. належні до цього семант. типу гідроніми *Макітра*, *Макортет*, *Макотертъ* та ін. (див. *Макітра*, *Макітри*). Можливо, нинішня назва річки сформувалася в тюрк. мовленні внаслідок адаптації давн. за часом фіксації слов. форми *Toskna*, етимологія якої затемнена. Якщо гідронім *Toskna* є достовірним, то його походження може бути пов'язане з прикм. *тоскний* «тужливий», який зіставляється з діал. *тощий* «худий, виснажений», д.рус. *тѣщи* «порожній»; пор. твірне псл. **tъska* «туда, сум» з основою і.е. **tus-* / **teus-* «опорожняти, спустошувати» [ЕСУМ 5, 609, 612]. У такому разі він постав за ознакою «вузька маловодна річка, що місцями пересихає, стає порожньою», яку імпліцитно відбиває д.рус. *тощи*.

Тельманове — с-ще міськ. типу, Донец. обл. [АТП, 123]; засн. у сер. XIX ст. німцями-колоністами, до 1935 — *Остгейм* [ГЕУ 3, 270], *Тельманово* [СЭС, 132]. Суч. ойконім виник як мемор. назва у формі посесива на *-ове* від прізви. діяча нім. та міжнарод. комуністичного руху *Е. Тельмана*. Істор. назва пос. *Остгейм* нім. походження. Вона постала як композит на основі словосп. *Ost* «схід; східний вітер» і *Heim* «дім, домашнє вогнище; притулок; гуртожиток» [НРС, 212, 314] за ознакою «східний дім, притулок».

Тендрівська косá — о-в, попл. пн.-зх. узбережжя Чорн. моря, у межах Херсон. обл. [ГЕУ 3, 272]; *Тендра*, *Тендра-острів* [Янко, 348], від бер. відокремлений *Тендрівською затокою* [ГЕУ 3, 272]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *косá* «вузька наливна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом;

- мис» [СУМ 4, 304] й означенням у формі відн. прикм. на *-івська* з основою первинного *Тендра* невідомого походження (можливо, пов'язане з тур. *tān* «велика річка» [Радлов III/1, 1052] і кр. тат. *dārā* «яр» [Радлов III/2, 1670] або з індоіран. *dand-arya* «очеретяні арії»; з покликанням на О. М. Трубачова [Янко, 348—349]). Аналог. способом утворено складений гідронім *Тендрівська затока*.
- Тёнька** — річка, п. Тні п. Случі п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1957) [СГУ, 557]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в демін.-релят. функції від назви суміж. р. *Тня* (див.), у яку впадає *Тёнька*.
- Теофіполь** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 492]; відоме з 1420 р. під назвою *Камінь* [ГЕУ 3, 272], *Катеи*, *Камень* (1420), *Чолганській Камень* (1648), *Камень-Чолганській* (1681), *Чолган*, *Човган* (1681), *Теофіполь* (1740), *Teofilpol* (1789), *Тіофіполь* (1850), *Теофіполь* (*Чуганъ*) (1885), *Теофіполь* (1926) [Торч.-Торч., 453]. Суч. ойконім виник за модною у XVIII—XIX ст. моделлю антич. (д.гр.) утворень з першим компонентом жін. імені *Теофілія* й другим *-поліс* «місто» (див. *Маріуполь*). Уважають, що назва поселення постала на честь власниці *Теофілії Яблонівської*, а попередня *Чолганський Камінь* пов'язана з прізвищ. магнатів *Човганських*, які володіли містом у XVI ст. [Торч.-Торч., 453], і ГТ *камінь*, який характеризує ґрунт. Парал. ойконім *Чолган*, *Човган* утворено способом усічення основи відтоп. означення *Чолганський* під впливом відповідного прізвища [Чучка, 608], мотивованого діал. *човган(ка)* «ковзанка, совганка» (< *човгати* «іти повільно, плентатися, тягнути ноги з шарудінням» < псл. **čьlgati* «повзти, плестися, шкутильгати, невпевнено ходити» [ЕСУМ 6, 336]; пор. с. *Човгани* в Івано-Франків. обл. Істор. ойконім *Камень* є семант. утворенням від ГТ *камінь* «тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків» [СУМ 4, 83], «гора; скеля; круча; підвищення; вершина та ін.» [Мурзаев, 249].
- Тепе-Кермен** — гора в пд. частині Внутрішн. пасма Кримськ. гір, за 6 км на пд. сх. від м. Бахчисарая [ГЕУ 3, 273]. Оронім тюрк. походження, виник на основі словосп. з опорним ГТ *кермен*, *керман* «фортеця, місто» [Мурзаев, 271] і тур., кр. тат. *tāpā* «верх, верхівка, вершина; горб» [Радлов III/1, 1109] у ролі означення.
- Тёпла** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Теплая* (1766), *Теплый Колодезь* (1636), *Тепла* (XVIII ст.); пор. х. *Верхний Теплый* (1793), нп *Вёрняя Тёплая*, *Средняя Тёплая*, *Нижняя Тёплая*, суч. *Тёпле*, *Нижньотепле*, *Серёдньотепле* Станично-Луганськ. р-ну Луган. обл. [СГУ, 557]. Гідронім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду прикм. *тёплий* «який має досить високу температуру» (про воду); пор. ще 3 бб. *Тёпла* на сх. України та ін. гідроніми з основою *Тепл-* перев. у Зх. Україні, у т. ч. *Теплиця* (13) [СГУ, 557—558] з основою діал. ГТ *теплиця* «місце, де вода не замерзає» [ЕСУМ 5, 547].
- Тёплик** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 27]; відоме з XV ст. [ГЕУ 5, 273], *Терлік* (1891) [SGKP 12, 300], *Тёплик* (1981) [СЭС, 1330]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. р. *Тёплик* п. Удичу л. Пд. Бугу, що протікає в *Теплиць*. р-ні [СГУ, 557], утвореної за допомогою суф. *-ик* у гідронім. функції від основи прикм. *тёплий* (див. *Тёпла*).
- Теплогірськ** — місто, Стахановська м / р Луган. обл. [ГЕУ 3, 275]; засн. 1977 р. у зв'язку з будівництвом ДРЕС [Янко, 349]. Ойконім утворено складно-суф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі словосп. *тёпла* або *тёпли* (див. *Тёпла*) і *горá* або *гору* «підвищення».
- Теплодар** — с-ще міськ. типу, Центральна м / р м. Одеси; засн. 1981 р. [ГЕУ 3, 275], за ін. джерелами — 1983 р. [Янко, 349]. Ойконім виник у зв'язку з будівництвом ТЕЦ способом складання основ прикм. *тёплий* (див.

- Тепла*) і *дар* «те, що підноситься, жертвується; подарунок» [СУМ 2, 211], уживаного у функції топонім. суфіксоїда (див. *Енергодар*).
- Теребля** — річка, п. Тиси л. Дунаю; *Terebl'a* (1924), «водами *Тереблѣ*» (1922), *Тарабул* (1929), *Тур'ибил'с'ка Ріка*; *Пол'анц'ка*, *Колочаўс'ка ріка*, *Talabor* (1389), *Thalabor* (1485), *Теребля* (1957), *Теребелька*, *Теребельська Ріка*, *Тереблянка*, *Біла Ріка* (1972); пор. с. *Теребля* Тячів. р-ну Закарпат. обл. [СГУ, 558]. Гідронім виник унаслідок онімізації незафіксованого діал. **теребля* (< **теребѣ*), що є фонет. варіантом ГТ *тереба* / *тереб* «ділянка, очищена від лісу; місця оранки, сінокосів, лук, які звільнені від лісу» з основою д.рус. *теребити* «корчувати», відбитою в топонімії сх. слов'ян і Молдови [Мурзаев, 550—551], або як посесив на *-*ja* від антропоніма *Теребъ* (див. *Теребóвля*); пор. топоніми з основою *Тереб-* у Прикарпатті [Габорака 2011, 549—550], гідроніми *Теребіж*, *Теребна*, *Теребовець* з аналог. мотивац. ознакою [Вербич 2009, 161], серб., хорв. *Требеж*, словн. *Trebež*, угор. *Terebesfejérpatak*, *Trebež* у Герцоговині, болг. *Требежа*, макед. *Требеж*, чes. *Trebiz*, пол. *Trzebieżnica* та ін. [Ліаді, 307] з відповідним ГТ в основі [Шульгач, 292]. Назва *Теребля* постала як спільна для відповідної частини річки й поселення в її басейні, що могло бути пов'язано з належністю місцевості власникові з іменем *Теребъ*.
- Теребóвля** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 425]; *Теребовль* (1097), «к *Теребовлю*» (1144), *Теребовль* (1097), «вѣ *Теребовли*» (1097), «у *Тереболя*» (1153), *Терембовля* (1680), «под...*Трембовле*», *Trembowla* (1892), фолькл. «зъ *Трембовля*» [ЕСЛГНПР, 157]. Ойконім виник як посесив на *-*ъ* від д.рус. антропоніма *Теребовъ* (пор. прізви. *Теребов* у джерелах 1545 р. [Веселовський, 316]) з основою незафіксованого *Теребъ* (< *теребъ* «ділянка, очищена від лісу» або *тереба*, **теребъ* «жертва» [ЕСЛГНПР, 157]); пор. пол. прізви. *Tereba* з укр. фонетикою, власне пол. *Trzeba* [Rymut 2, 624] (див. *Теребля*); пор. відпатр. ойконім *Теребовичі* на Волині [АТП, 50].
- Терезіне** — с-ще міськ. типу, Білоцерків. р-н Київ. обл.; відоме з кін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 276]. Ойконім виник як посесив на *-ине* від жін. імені *Тереза*.
- Теремне** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Остроз. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 276]. Назва ліс. урочища постала способом трансонімізації суміж. ойконіма *Теремне* [АТП, 381], утвореного внаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ний* з основою діал. *тѣрем* «зарість», що має відповідник *teget* «тс.» у пол. мові [ЕСУМ 5, 551]. Зміна наголосу в основі топоніма відбулася під впливом, очевидно, спорід. бот. *тѣрѣн* «*Rhynus spinosa* L.» [ЕСУМ 5, 551]. Імовірним є також виникнення твірного ойконіма від відн. прикм. на *-не* з основою апелятива *тѣрем* «багатий поміщицький будинок» [СУМ 10, 85], *тѣрѣм* «терем», д.рус. *теремъ* «високий будинок, палац; покров, балдахін; купол» [ЕСУМ 5, 550]; пор. дворян. *Теремный* у Києві, пос. *Теремьць* поближ. Києва [ЕСЛГНПР, 157].
- Тересва** — 1) річка, п. Тиси л. Дунаю; *Teresva* (1924), *Тересовка*, *Тересóвка*, *Тересувка* (20-і рр. XX ст.), *Ганська Ріка* (1972) [СГУ, 559]; 2) с-ще міськ. типу, Тячів. р-н Закарпат. обл., поближ. гирла р. *Тересви*; засн. у 1-й пол. XIV ст. [ГЕУ 3, 276]. Ойконім виник способом трансонімізації назви суміж. річки, походження якої затемнене. Гідронім, очевидно, утворено за допомогою суф. *-ва* в збір. значенні від діал. *тѣрес* (бот.) «жостір проносний, *Rhamnus cathartica* L.» [ЕСУМ 5, 552]; пор. назву р. і с. *Тересця* в бас. Прип'яті на Київщині [СГУ, 559], г. *Тересянка* на кордоні Івано-Франків. і Закарпат. обл. [Габорака, 378]. Варіант *Тересовка* постав як демінутив під впливом назви пр. *Тересова* (див. *Терешілка*). Парал. гідронім *Ганська Ріка* містить означення у формі відн. прикм. на *-ська* з основою суміж. ойконіма *Ганичі* [СГУ, 559].
- Терешілка** — річка, п. *Тересви* п. Тиси л. Дунаю; *Терешулка* (1972), *Terešel* (XIX ст.), *Терешулка* (20-і рр. XX ст.), *Тересова*, *Teresova* (30-і рр. XX ст.),

- Терешова* (1957); *Tarass* (1638), *Tarasoly* (1649); пор. кол. нп *Терешул*, тепер с. *Тарасівка* Тячів. р-ну Закарпат. обл. [СГУ, 559]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демін. функції від попередньої романізованої назви р. *Terešel* з основою гідроніма *Терéсва* (див.).
- Терн** — річка, п. Сули л. Дніпра в Сум. обл.; *Тернъ* (1782); пор. нп *Терни* Недригайлів. р-ну тієї ж обл. [СГУ, 559]. Гідронім виник семант. способом від бот. *téren* «колючий кущ родини розових, що дає темно-сині їстівні плоди з терпким кисло-солодким присмаком» [СУМ 10, 85], яке має фонет. варіант *терн* [ЕСУМ 5, 556] зі значенням «зарості колючих рослин; місце, заросле колючими кущами» у формі мн. *терні* [СУМ 10, 91]. Від останньої постав суміж. ойконім *Терни*; пор. численні суф. гідроніми з основою апелятива *терн* на зразок *Тернава* (3), *Тернавка* (4), *Тернік*, *Терниця*, *Тернівка* (11), *Терно́ва* (30), *Терно́вий* (12) та ін. у різних регіонах України [СГУ, 559—561], а також 20 ойконімів *Тернівка*, з-поміж яких відгідр. назва міста на Дніпропетровщині (рос. *Терно́вка* [СЭС, 1334]) та назва с-ща міськ. типу на Миколаївщині [ГЕУ 3, 283].
- Тернівка** — 1) місто, Дніпропетров. обл.; 2) с-ще міськ. типу, Центр. р / р м. Миколаєва Миколаїв. обл. [ГЕУ 3, 283]; пор. бб. (2) і рр. (9) перев. у Центр. і Півд. Україні [СГУ, 560] (див. *Терн*).
- Терно́піль** — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 410]; відоме з 1549 р. [ГЕУ 3, 283], за ін. джерелами — з 1540 р. як фортеця, а потім м. *Тарнополь*, яке засн. пол. магнатом *Яном Тарновським* [ЕУ 8, 3176]; найдавніша документальна фіксація 1550 р. *Tarnopole* [Никонов, 415—416], до 1944 — *Тарнополь*, суч. *Терно́поль* [СЭС, 1334]. Ойконім виник як композит на основі ГТ *поле* «безліса рівнина, рівний великий простір; ділянка землі, що використовується під посіви» [СУМ 7, 61] й апелятива *терн* «терен» (див. *Терн*) за ознакою «безлісий рівнинний простір, зарослий колючими (терновими) кущами». Перша письмова згадка поселення у формі *Tarnopole* підтверджує утворення назви саме з використанням пол. *tarń* «терен» й апелятива *поле*, в основі якого після зміни роду ойконіма із сер. на чоловічий відбулося закономірне чергування голос. *-o / -i-* в новозакритому складі, чого зазвичай не спостерігається в композитах перев. XVIII—XIX ст. з другим компонентом *-поль* з *поліс* гр. походження; пор. *Красно́піль*, *Рясно́піль*, *Вишно́піль*, *Кам'яно́піль*, *Миро́піль*, *Лісо́піль*, *Злато́піль*, *Чисто́піль* та ін., з одного боку, і *Теофі́поль*, *Овідіо́польдъ*, *Ніко́поль*, *Метро́поль*, *Меліто́поль*, *Севасто́поль*, *Маріупо́ль* та ін., з іншого боку [Бучко, 317—318]. Можливо, відойк. прізви. магната *Тарновського* (< *Тарново*), який володів на той час землями полб. *Тернополя*, спричинилося до мотивації назви поселення апелятивами *tarń* «терен» і *pole* «поле», але навряд чи воно використано для творення ойконіма з усиченням у своїй основі двох суфіксів і приєднанням активізованого лише з кін. XVIII ст. гр. *поль* (< *пóліс* «місто-держава»).
- Тернува́те** — с-ще міськ. типу, Новомиколаїв. р-н Запоріз. обл. [АТП, 178]; засн. 1896 р. під назвою *Гайчур*, з 1946 — *Тернувате* [ГЕУ 3, 290]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. із суф. *-уват(ий)* зі значенням «насиченість або наявність у певній кількості об'єктів, указаних твірним словом», утвореного від апелятива *тер(е)н* (див. *Терн*); пор. поширені на Лівобережній Україні гідроніми *Тернува́та* (10), *Тернува́тий* (2), *Тернува́тка* [СГУ, 561—562]. Істор. назва постала внаслідок трансонімізації гідроніма *Гайчур* (див.).
- Тетері́в** — річка, п. Дніпра в Житомир. і Київ. обл.; *Тетеровъ* (1150), «около реки *Тетерева*» (1159), *Ciecierzew* (XV ст.), *Teterow* (1598), *Тетеровъ* (XVI ст.), *Teterka* (1593), *Тетеревъ* (по *Тетереви*, 1257), *Szczegiew* (1570), *Teterów* (1913), *Téteriv* (1957); пор. нп *Тетерівка* і *Тетерівське*, рр. *Тете-*

- рiвка* і *Тетерiвський Старик* — пр. *Тетерева* [СГУ, 562]. Гiдронiм має затемнену етимологiю. Його походнiсть вiд назви птаха *тетеря*, *тетерiв* заперечують через непродуктивнiсть такої мотивацiї для водних об'єктiв і вiдсутнiсть вiдповiдного топоформанта [ЕСЛГНПР, 158; Никонов, 416]. Можливо, вiн виник унаслiдок трансонiмiзацiї незафiксованого дрiмонiма **Тетеревъ* / **Тетеровъ* (*лъсъ*) з означенням у формi вiдн. прикм. на *-овъ* / *-евъ* і основою д.рус. *тетерь* «тетеря» [ЕСУМ 5, 562]; пор. лiс *Тетерине* на Волини, назва якого виникла за ознакою «де збиралося багато *тетерукiв*» [СММПЗУ 2, 399], р. *Тетерячка* в бас. Пруту на Буковинi [СГУ, 562], яку пояснюють як суф. утворення на *-ка* вiд посесива *тетерячий* з основою назви птаха *тетеря* [Карпенко, 194].
- Тетива́** — рiчка, п. Снову п. Десни л. Днiпра в Чернiгiв. обл.; *Тетива* (1742), *Титва* (1898), *Титева* (1913) [СГУ, 562]. Гiдронiм виник, очевидно, семант. способом унаслiдок метафоризацiї та онiмiзацiї апелятива *тятива́* «ремiнь, мотузка, струна, що стягує кiнцi лука», який має вiдбитi в назвах рiчки варiанти *тетива́*, *тiтiва* (< псл. **tetiva*) [ЕСУМ 5, 702—703].
- Тетiв** — мiсто, Киiв. обл. [АТП, 226]; вiдоме з XII ст. [ГЕУ 3, 290], за iн. джерелами — уперше згадується 1602 р. [ЕУ 8, 3186]. Ойконiм виник як посесив на *-iv* / *-iв* вiд незафiксованого антропонiма **Тетiй*, утворений вiд гiпот. **тетiй* «хлопчик, тета (тiтка) якого була повитухою» (пор. полiс. *бабiй* «син або внук баби-повитухи») або вiд прiзв. *Тета* (пор. пол. *Tetej* вiд *Teta* [Rumut 2, 606], яке в укр. мовi могло дати *Тетiй*).
- Тiврiв** — с-ще мiськ. типу, Винниц. обл. [АТП, 28]; вiдоме з 1505 р. [ГЕУ 3, 291], *Tywrów* (1891) [SGKP 12, 730]. Назва виникла як посесив на *-iv* (< *-овъ*) вiд незафiксованого антропонiма **Тив(e)р*, пов'язаного з давнiм ойконiмом *Тивер* або етнонiмом *тиверци*, iмовiрно, спорiд. з д.iнд. *tivra* «швидкий» [ЕСУМ 5, 564].
- Тилiгу́л** — рiчка, пр. *Тилiгульськ.* лим. бас. Чорн. моря в Одес. обл.; «do mieysca *Daligol*, to jest *Głupiego Jeziora*» (1542), *Дилiгул*, *Teligol* (1599), «на *Теликгуль рiчцi*» (1697), *Тилiгуль* (1769—1770), *Телиголь* (XVIII ст.), *Teligul*, *Teligol*, *Tyligul*, *Deligol* (1892), *Tylihuł*, *Axiacus*, *Assaca* (1917), *Дели-Гель* (1979), *Делигель* (1863) [СГУ, 563]. Гiдронiм тюрк. походження, виник як композит на основi ГТ *гол* / *кол* / *гул* / *кул(ь)* «рiчка, протока, рукав рiчки, улоговина, долина, озеро» [Мурзаев, 283, 312—313] і тур., караiм. *täli* / *däli* «дурень; дурний, незрозумiлий» [Радлов III/1, 1083] у ролi атрибутива за ознакою «погане (дурне) озеро»; пор. пол. кальку гiдронiма *Głupie Jezioro*, гiдронiми *Дурна́* (11), *Дурний* (4) тощо перев. на пд. та сх. України [СГУ, 189], основу яких пов'язують з тюрк. *дурак* «мiсце, де зупиняються, мiсце проживання» або слов. *дурний* у значеннi «поганий; зiпсований, непридатний для вживання чи з неприємним запахом» [Лучик, 74—75]. Парал. назва *Axiacus*, *Assaca*, очевидно, перенесена в бас. Тилiгульськ. лим. з Етрурii, де є iстор. вiдома фортеця *Axia*, що нинi називається *Castel d'Asso* [ЛРС, 96].
- Тилiнiця** — гора, с. Осмолода Рожнятiв. р-ну Iвано-Франкiв. обл.; *Tylinycia* (1880), *Tulinycia* (1881) [Габорак, 379]. Етимологiя назви затемнена. Очевидним є її оформлення за допомогою слов. суф. *-иц(я)* в топонiм. функцiї, приєднаного до основи невідомого походження. Можливо, твiрним було збережене в рос. мовi *тыли́на* «тилок; тил речi, предмета» [Даль 4, 447] (< псл. **tylina*?) з лiпот. геогр. значенням «протилежний бiк, задня частина хребта», що впливає з твiрного апелятива *тил*, укр. диал. *тило́* «задня частина чогось, тил; хребет, спина»; пор. iмовiрно спорiд. диал. *телéни* «на плечi, на спини» [ЕСУМ 5, 567, 538]. Варiант оронiма *Tulinycia* зумовлений, напевно, помилковою передачею укр. *-и* пол. (лат.) *-и-* на мiсцi вживаного в iн. записах *-у-*.

Тимко́ва скеля́ — карст. печ. у Волино-Подільській карст. обл., pobl. с. Кривчого Тернопіл. обл. [ГЕУ 5, 292]. Спелеонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *скеля* «кам'яна брила або гора зі стрімкими схилами та гострими виступами» [СУМ 9, 259] й означенням у формі посесива на *-ов(а)*, утвореного від антропоніма *Тимко* (< *Тимофій*); пор. ороніми *Тімків*, *Тимко́вий Грунь* на Івано-Франківщині [Габорак, 379], нп *Тимки*, *Тимків*, *Тимківка*, *Тимкове* [АТП, 733].

Тимошівський Під — замкнене зниження овальної форми, pobl. с. *Тимошівка* Михайлів. р-ну Запоріз. обл. [ГЕУ 3, 292]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *під* «низинне місце; западина» [СУМ 6, 391] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Тимошівка* [АТП, 178].

Тирке́ — пластоподібний масив у центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 3, 293]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації метафоризованого кр.тат. *тіркі* «стіл» [Радлов III/2, 1373], кр.тат., тур. *terki* «задня лука сідла»; пор. руч. *Тирке*, стежка *Тирке* в Криму [Бушаков, 151], бот. заказник місц. значення *Тирке* на масиві [ГЕУ 3, 293].

Тиса — річка, л. Дунаю; утворюється від злиття р. *Чорної Тиси* і *Білої Тиси* в Закарпат. обл.; укр. *Тіса*, рум. *Tisa*, угор. *Tisza*, словц. *Tisa*, серб. *Tisa*, хорв. *Tisa*, нім. *Theiss*; уперше згадується як *Pathisus* (*Потисса́*) Плінієм Старшим у I ст. н. е.; припускають, що р. *Τίσα* у візант. історика V ст. Пріска Фракійця є спотворенням форми *Τίσαα* або *Τίζαα*; *Tisia* у Йордана (VI ст.) і в автора із Равенни (VII—VIII ст.), *τόν Τίσσον*... *ποταμόν* у Фіофілакта Симокатта (VI ст.), у Феофана Сповідника (VII—VIII ст.), *ποταμός* ή *Τίτσα* в Костянтина Багрянородного (X ст.), угор. *Tize* (1075), *Tysciam* (1200), *Ticiam* (1224), *Tyciam* (1237—1240), *Tichie*, *Tychie* (1300), *Tyza* (1324); пор. ур. *Za Tisó* на berezi, *Za Tisó* pud berehom, *Za Tiskou*, *Sered Tisi*, *Меже Тисём* (XIX—XX ст.), *Затисся* — частина Закарпат. обл. за *Тисою*, нп *Притисянське*, *Затисівка* і *Чорнотисів* Виноградів. р-ну, *Чорна Тиса* Рахів. р-ну, *Тисянка* Ужгород. р-ну Закарпат. обл., потч. *Tisák* у бас. Тиси, потік *Тиска* в Хуст. р-ні Закарпат. обл., *Тисище* — стариця Тиси [СГУ, 564]. Гідронім не має загальноприйнятої етимології. Припущення В. А. Никонова про зв'язок його найпершої фіксації *Pathisus* із санскр. *pathas* «вода» [Никонов, 419] приваблює за семант. поглядом, але генет. безпідставне, оскільки антич. *Pathisus* є преф.-суф. хоронімом у значенні *Потисся*, утвореним від гідроніма *Thisa*, який не має кореня *path-* «вода». Так само малоімовірною є мотивація назви річки бот. *тис* «хвойне вічнозелене дерево або чагарник із твердою бурувато-червоною деревиною» [СУМ 10, 122], в основі якого псл. *tisъ* «тис», можливо, продовжує і.е. **togs-*, похідне від форми **tig-* / **teg-* / **tog-* «товстий, густий» невідомої мови [Фасмер 4, 61—62], що, очевидно, має генет. зв'язки на nostr. рівні з протоурало-алт. **tagša* / **tygša* «кедр, модрина, яловець» [ЕСУМ 5, 573—574]; пор. у Пд.-Зх. Україні бот. пам'ятку природи *Тисо́вий Яр* [ГЕУ 3, 293], гідроніми *Тисовець* (4), *Тисовиця*, *Тисовічка* [СГУ, 564—565], оронім *Тисове* [Габорак, 381], ойконіми *Тисовець* (2), *Тисовиця* [АТП, 734] з основою прикм. *тисовий* «стос. до тис». Певні підстави є пов'язувати гідронім *Тиса* з псл. **tisn-* / **tēsn-* «тиснути, тисний» (< і.е. **tis-* / **tais-* «плавити; танути; зникати» [Черных 2, 240]), що відбите в ГТ **tēsniina* «ущелина, тиснина, яр, безодня, русло ріки, тисна долина», укр. *сѹтисок* «дуже вузька, тисна вулиця, тисний прохід», у гідронімах з основою *Тисн-*, у балт. назвах оз. *Tīš-ežers*, р. *Tūš-upė*, бер. р. *Tīša*, у слов'янізованому *Тисоболь*, які виводять із лит. *tīsti* «лежати, розтягуватися, видовжуватися» [Шульгач, 294]. Реконструйована мотивац. ознака «тисна ущелина, вузьке русло, тисний прохід тощо» актуальна для гірських

річок, тому концентрація відповідних гідронімів у Закарпатті може розглядатися як додатковий позамовний аргумент на користь такої етимології.

Тисмениця — місто, Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 293]; д.рус. *Тисманица*, «в *Тисманичу (тисмяницю)*» (1144), *Тисменицу* (1531), «за *Тясминецею*» (1686), *Tyśmienica* (1758—1765) [ЕСЛГНПР, 158]. Ойконім має таку саму етимологію, як і назва р. *Тісьмєниця* в бас. Верх. Дністра на Львівщині [СГУ, 565], з якою можливий безпосередній мотивац. зв'язок, але загальноприйнятої думки щодо походження їхньої основи не існує. Відповідні назви відомі лише в гідронімії ін. слов. країн, тому найімовірніше, що етимологія топоніма *Тисмениця / Тисьмениця* пов'язана з особливостями річок, хоч ойконім фіксується давніше (див. *Тісьмениця*).

Тісьмениця — річка, п. *Бистриці-Тисьменицької* п. Дністра у Львів. обл.; *Tysztyenyca* (1425), *Tysszyenyca* (1529), *Tissmienicza* (1564), «на *Thissmienicze*» (1570), *Tyśmienica*, *Tyśmenyca* (1979), *Tyc'mэниц'а* (1959) [СГУ, 565]; пор. гідроніми *Tyśmienica* в бас. Вісли та Одеру, *Tisménica* в Чехії [Вербич, 82]. В ономастиці існує кілька версій щодо етимології назви, жодна з яких не стала загальноприйнятою через відсутність надійного апелят. підґрунтя і фонет. вразливість реконструйованих праформ (про основні гіпотези див. у [Бучко 1995, 250—251; Вербич, 82; Babik, 591—592]). З огляду на високу стійкість гідронімів і регулярність основи *Tis-men-* / *Tysmen-* у їхній структурі можна говорити про псл. походження назв від утраченого ГТ **tismenь* / **tysmenь*, до якого приєднано суф. **-ica* в топонім. або вужчій гідронім. функції. Рефлексом такого твірного апелятива може бути збережений у н.луж. мові ГТ *tšmeń* «болотисте місце» (< псл. **tšmenь*) [Бучко 1995, 251]. Щодо етимології основи, то її пов'язують з кількома коренями: **tys-* / **tysz-* < **teus-* «тихий» [Rozwadowski, 300], **tes-* (< **teks-*) «тесати; зарубка на дереві для позначення межі» [Железняк 1974, 91], **těsn-* / **těskn-* «тісний» [Карп. 1999, 56—57], **teis-* < **tei-* «зникати, танути; текти» [Вербич, 82]. Не важко помітити, що генет. зв'язок кожного з них з регулярним *Tis-men-* / *Tysmen-* виглядає непереконливим насамперед з погляду на розвиток фонет. структури топоніма. Можна припустити, що суч. співвідн. гідроніми сформувалися на території протоукр. діалектів, у яких відбувся перехід етимол. **-i-* в **-y-* (укр. *-u-*), що викликало ствердіння попереднього **-t'*. Давн. варіант кореня **Tis-* міг розвинутися на місці псл. **tix-* «тихий» у зв'язку з третьою палаталізацією, зумовленою впливом голос. перед. ряду *-i-* на наступний *-x-*. Отже, найімовірнішою є така послідовність виникнення гідроніма: *Тісьмениця* < псл. **Tis'menica* < **tis'menь* + **-ica* < **tixmenь* «тихе, спокійне місце; повільна течія; застійна вода» < **tixъ* «тихий, спокійний, повільний» [Вору́, 78], що пов'язане чергуванням голосних з псл. **tuxnōti* «тухнути», в основі якого і.е. **taus-* «спокійний, мовчазний, задоволений» [ЕСУМ 5, 576—577, 687]. У такому разі ймовірно спорід. н.луж. *tšmeń* «болотисте місце» з формального боку відбиває закономірний для зх.сл. мов перехід *-š-* у *-s-* і втрату перед ним послабленого редук. *-ъ-*, що постав на місці короткого *-i-*. Із семант. погляду значення ГТ *tšmeń* «болотисте місце» природно могло розвинутися на основі вихідного «повільна течія; застійна вода», що відбиває ознаку, наслідком якої виявляється заболоченість річки; пор. рр. *Ті́ха* на Черкащині та Чернігівщині, *Тиха́нь* на Київщині, *Ті́ха Прі́ва* на Рівненщині, *Ті́хий Сэй́мик* і рівчак *Тихий Сейм* на Чернігівщині [СГУ, 565], заплавні оз. у цій же обл. *Ті́ха Десна́* й *Ті́хе о́зеро* [ГЕУ 3, 294], 7 назв потоків *Ті́хий* у Закарпат., Івано-Франків. і Львів. обл. [СГУ, 565], для яких у зв'язку з перев. гірським рельєфом актуальним є (за законом негативності) виділення саме спокійної течії водних об'єктів і майже відсутність таких

гідронімів у степ. частині України, пол. гідроніми *Cichmienica, Ciśmionka*, мікротопонім *Ciśmionki* як рефлeksi псл. **tichмень, *tismень* «тишина» [Babik, 592].

Тікич — річка, один із витоків р. Синюхи в Тальн. р-ні Черкас. обл., утворюється злиттям *Гірського Тікичу* (див.) і *Гнилого Тікичу* [ГЕУ 3, 294]. Гідронім *Тікич* фахівці визнають або етимол. неясним [Фасмер 4, 57], або лише відносять до групи назв із суф. *-ич*, не визначаючи його походження [Трубачев, 225]. З огляду на найдавніші фіксації (XVI—XVII ст.) суміж. гідронімів *Гірський* і *Гнилий Тікич* у формі *Tukicz* [СГУ, 132, 141] первинним, очевидно, є варіант *Тикіч / Тикич*, а не *Тікич*, у зв'язку з чим назва річки виникла у псл. гнізді **tykati* «встромляти, втикати; зачіпати, торкатися і т. ін.» за допомогою суф. *-ич* у гідронім. функції (пор. архаїч. утворення такого типу *Удич, Росич, Радичь, Злобичь* та ін.) за ознакою «вибити водою впадини чи штучно створені ями, які служили межовими знаками на лузі»; пор. похідні від псл. **tyk* укр. діал. (поліс.) *тичка, тічка* «очищена від пагонів до вершини і загострена на товщому кінці гілка затикати в землю», *патик, патік* «загострена паличка затикати в землю», *тиква* «посуд для молока» (тобто видовбаний з дерева), діал. *тиква* «гарбуз» (тобто такий, з якого видовбують насіння і м'якоть), укр. *тіка* «тичина, віха», болг. *пó-тка* «ямка, яка служить межовим знаком луга; ямка, лунка; межовий кіл на лузі», поліс. гідронім *Тиква* [Лучик, 47—49].

Тлума́ч — 1) місто, Івано-Франків. обл. [АТП, 201]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 295], д.рус. *Тълѣмачь* «проти́воу Толмачю» (1213), «на *толѣмачи*» (1398), *Тлѣмасъ* (1758—1765) [ЕСЛГНПР, 161]; потоки: 2) п. Дністра в *Тлумац.* р-ні Івано-Франків. обл.; *Тлѣмасъ, Тлѣмаскі* (1886), *Тлѣмасъек* (1913) [СГУ, 566], як річка *Тлума́ч* [ГЕУ 3, 295]; 3) л. Пруту л. Дунаю в Коломий. і Надвірн. р-нах Івано-Франків. обл.; *Тлума́чик* (1957), *Тлѣмасъук*, *Тлѣмасъ* (1888); пор. нп *Товмачик* у Коломий. р-ні, потік *Тлума́чик* пр. *Тлума́ча* л. Пруту [СГУ, 566]; як річка *Тлума́ч, Тлума́чик, Товмачик* [ГЕУ 3, 295]. Ойконім, в основі якого відбулася метатеза під впливом пол. мови, вважають відантроп. утворенням на **-jь* від незафіксованого **Толмак* [Бучко 1995, 251], або від прізви. з основою д.рус. *тъл(ъ)мачь* «перекладач» [ЕСЛГНПР, 161], а суміж. гідроніми — семант. похідними від ойконіма. Такий висновок щодо походження гідронімів є не зовсім переконливим з огляду на наявність р. *Товма́ч* у бас. Синюхи л. Пд. Бугу на Кіровоградщині, *Толѣмачь* (1745) [Лучик, 41]. Її назва, як і прикарп. топоніми, могла виникнути за допомогою суф. *-ач* (< псл. **-аць*) у топонім. функції (пор. гідроніми *Головач, Рвач, Лукач, Черевачь*, гелоніми *Корнач, Горбач*, назву ур. *Кривач* та ін.) від псл. **tǫlm-* / **tolm-* / **telm-* «битися; давити; товпитися, тиснутися, купчитися» за ознакою «тупокутне місце (клин, долина, лука тощо) в згині річки, де скупчувалися люди, худоба і т. ін.»; пор. рефлeksi цього гнізда з корен. *-ъ*: рос. смол. *талмата* «голос, суєта» (< **тълмота*), укр. поліс. *затѣмистий* «тупокутний», а також сформовані під пол. впливом укр. *тломити* «знищувати, винищувати, поїдати», *тлумитися* «товпитися, скупчуватися, юрбитися; пустувати», каш.-слов. *tlum* «натовп, збіговисько, стовпище» та ін. [Лучик, 43—45].

Тня — річка, п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл. (1913); *Тня, Тна, Теня* (1883), *Оветлица* (1888); там же *Тнявське торф.* (1959) [СГУ, 556]. Гідронім не має переконливої етимології. О. М. Трубачов розглядає його як назву неслов. (очевидно, балт.) походження [Трубачев, 244—245]. Є підстави вважати його спорід. з назвою пол. р. *Танеш*, яка у фіксаціях XV ст. має форму *Thnew* з коренем *Tn-*, що панує в тогочасних джерелах [Babik, 337]. Цю основу найчастіше пояснюють як похідну від псл. **tina* з і.е. **tin-* «болото» з коротким *-i-* [Babik, 338], на місці якого

розвинувся -ь- (пор. д.рус. *тина* «болото, багно, твань» [ЕСУМ 5, 569]), або як субстантив, утворений від псл. **тъп-* «тонкий» [Babik, 338], що постало з і.с. **tenus* у гнізді **ten-* «напинати, тягти; розтягнутий, видовжений» [ЕСУМ 5, 597].

Тобечицьке озеро — солоне оз., Ленінськ. р-н Криму, у групі Керченських озер [ГЕУ 5, 295]; *Тобечицьке озеро* [Янко, 353]. Лімномім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на -ське / -цьке з основою незафіксованого мікротопоніма тюрк. походження *Тобечик*, утвореного від демінутива **тобачик*, *табачук* < куман., каракалп. *таба* «вершина, верхівка; курган» [Радлов III/1, 1118]; пор. руч. *Тобé-Чокра́к* у Сак. р-ні Криму [СГУ, 556].

Товсте́ — с-ще міськ. типу, Заліщиц. р-н Тернопіл. обл. [АТП, 417]; відоме з 1449 р., зал. ст. *Тлу́сте* [ГЕУ 3, 296], *Touste*, *Tolste* (1891) [SGKP 12, 433]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду прикм. *товстий* «значний завширшки, широкий» [СУМ 10, 166], який указував на розміри поселення або місця, де воно виникло. Варіант *Тлу́сте* відбиває пол. вплив на назву; пор. ін. ойконіми *Товсте* (6), *Товста* (2), *Товстеньке*, *Товстий Ліс*, *Товсті Роги* [АТП, 734], гідроніми *Товста́* (7), *Товсте́*, *Товстий* (7), *Товстий Заір* [СГУ, 567], ороніми *Товста́* (2), *Товсте́* (2), *Товстий* (3) [Габора́к, 381], мис *Товстий* у Криму [ГЕУ 3, 296].

Тов́три — 1) лівійно витягнуті скелясті розчленовані вапнякові пасма в межах Львів., Тернопіл., Чернівець., Вінниць. обл. і Пн. Молдови; *Медобори* на позначення *Подільських Тов́трів* [ГЕУ 3, 296], *Тов́тры (Медоборы)* [СЭС, 1349]; 2) підвищення (3) у Городенк. р-ні Івано-Франків. обл. [Габора́к, 382]. Омонім. ороніми, очевидно, виникли різними шляхами. Макрооронім *Тов́три*, що називає скелясті вапнякові пасма в Пд.-Зх. Україні та Пн. Молдові, сягає ще дослов., можливо, і доіндоєвроп. доби. Укр. форма розвинулася з д.рус. *Толтры*, що відбиває дисиміляцію вибрантів у псл. *Тъ́тър* (< доі.с. **trtr-* «скелі» з редуплікацією коренів) і співвідноситься із зх.слов. назвою гір *Татри* (< *Tatry*), баск. *tutur* «гірський гребінь», франц. *tertre* «пагорб» [Карпенко 2003, 207], серб. *Тртра* «гора в Герцоговині», гр. *τέρτρον* «кінець, вістря», алб. *toritsë* «гірська вершина» [ЕСУМ 5, 590]. З огляду на поширення давн. оронімів від Передкарпаття до Балкан припускають фрак. або іллір. походження назви [Никонов, 410—411], рідше її кельт. (дороманські) витоки [Babik, 281]. Щодо локальних назв окремих підвищень у Прикарпатті, то вони є пізн. семант. утвореннями від спорід. з оронімами ГТ *тов́три* «вапнякові пасма, що являють собою залишки рифів та атолів морів далеких геологічних епох», діал. «каміння (скелі) на дні річки», діал. *толтры* «скелясті горби», відомого також у рос. мові як *то́лтры* «скелясті розчленовані пасма на Подільській височині» та в пол. діалектах як *tatra* (< **tartra*) «висока гора» [ЕСУМ 5, 589—590]; пор. оронім *Татри* з основою зх.укр. ГТ *та́тра* «скала, скеля; прірва, безодня», «скали на найвищих горах», співвідн. з укр. *тов́три* «підвищення; гора, не вкрита рослинністю» [Габора́к, 377, 382]. Парал. назва підвищення на Подільській височині *Медобори* сформувалася в укр. мовленні під впливом народної етимології, пов'язаної з основами *медо-бори* на позначення місця збирання меду. Справжнє походження ороніма пояснюють у зв'язку з іллір. **Medubaris* (< **medubaris* «межиболоття, межиріччя» < **medu-* «між» і **bar(b)-* «болото»), відповідником якого є зафіксована на поч. н. е. Плінієм назва межиріччя Сави й Драви (суч. Славонія) *Metubarbis* [Труба́чев, 280]. Можливо, укр. *Медобори* є адаптованою формою перенесеного зі Славонії іллір. *Metubarbis*.

Токлу́к — низькогірний хребет у сх. частині Головн. пасма Кримських гір, витягнений від м. Судака до с. Сонячної Долини [ГЕУ 3, 296]. Оронім

- тюрк. походження, виник унаслідок онімізації тур., кр.тат. *токлук* «насиченість, ситість; повний достаток» [Радлов III/1, 1153], що характеризує багаті на рослинність схили хребта.
- Токма́к** — 1) річка, л. Молочної вп. в Азовське море (1697); *Токмак Fl.* (1784), *Токмакъ, Большой Токмакъ* (1849), *Токмачка* (1786), *Мокрая Токмачка* (1778); пор. могол. *Токмак* (1744), ур. *Токмак* (1749), *Токмач* (1696) у Запоріж. обл. [СГУ, 568]; 2) м. *Токма́к* Запоріж. обл. [АТП, 182]; засн. 1794 р. під назвою *Великій Токмак*, з 1962 — *Токмак* [ГЕУ 3, 296]. Первинним є гідронім. О. С. Стрижак припускає, що він походить від тюрк. **tökmäk* «лити» [Стрижак 1967, 15]. Така етимологія приваблива з семант. погляду, але не переконлива зі словотв. та ареального. Насправді «вилити, висипати» в тюрк. мовах виражає дієсл. *tök*, яке функціонує на відповідних землях Сибіру [Радлов III / 1, 1242]. Від нього міг утворитися за допомогою суф. *-мак* іменник *tökmäk* на позначення однієї дії «вилиття, висипання», який не відомий у тюрк. мовах європ. ареалу. Імовірнішим є метафор. утворення гідроніма від тур. *tokmak* «дерев'яний молоток, колотівка», «гірі, які звисають на мотузці у дверях; блок» [Радлов III / 1, 1156—1157], «товкач; киянка, довбенька», що відбулося в топонімії Криму й суміж. земель [Бушаков, 152]. Ойконім постав унаслідок трансонімізації назви р. *Токма́к*, на якій лежить місто. Його первинна складена назва *Великий Токмак* (рос. *Большой Токмак*) мотивована відповідною парал. формою суміж. гідроніма; пор. назву р. *Токма́чка* в Запоріж. обл. [СГУ, 568], у структурі якої суф. *-к(а)* виконує демін.-релят. функцію.
- Томáківка** — 1) річка, п. Дніпра; *Томаковка* (1697), *Томаковка* (1936), *Тумаківка* (1957); пор. с. *Томаківське* Нікопол. р-ну Дніпропетров. обл. [СГУ, 568]; 2) с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 94]; засн. 1740 р. на р. *Томаківці* [ГЕУ 3, 297]. Гідронім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят. функції від тюрк. *тамак* «горло», що розвинуло геогр. значення «гірло річки, вхід в ущелину, невелика ущелина» [Мурзаев, 542] і в окремих тюрк. мовах та діалектах мало варіант *томак* [Суперанская, 175, 178]. Суміж. ойконім постав унаслідок трансонімізації гідроніма.
- Томáшгород** — с-ще міськ. типу, Рокитн. р-н Рівн. обл. [АТП, 383]; засн. на поч. ХХ ст. [ГЕУ 3, 297]. Ойконім виник як композит унаслідок складання основ антропоніма *Томáш* і заст. розм. *город* «місто» < д.рус. *городъ* «огорожа, паркан, фортеця; місто; мур» [ЕСУМ 1, 570—571]; пор. с. *Томашгород* у цьому ж р-ні [АТП, 383].
- Томáшпіль** — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 29]; відоме з 1616 р. [ГЕУ 3, 297—298], *Tomaszpol* (1891) [SGKP 12, 379]. Ойконім виник як композит складанням основ продукт. в пол. мові антропоніма *Томáш* і ГТ *піль* «поле» на зразок *Адампіль*, *Бориспіль*; пор. с. *Томашпіль* у Хмільниц. р-ні Вінниц. обл., р. *Томашпілька* в смт *Томашпіль* [СГУ, 568]. Можливою є фонет. трансформація незафіксованого **Томашполь* з компонентом гр. походження *-поль* «місто» (див. *Маріуполь*, *Севастополь* та ін.).
- Томна́тик** — вершина гірського масиву Боржава в Закарпат. обл., на пн. зх. від г. Стій [ГЕУ 3, 298]. Оронім виник унаслідок онімізації молд., рум. *томнатик* «осінній» (про пасовище); пор. полон. *Tomnatic* (1647) на Буковині [Карпенко, 195], потоки *Томнатик* на Закарпатті та Буковині з назвами, похідними від суміж. оронімів [СГУ, 568].
- Торéz** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. у 70-і рр. XVIII ст., до 1840 — *Олексійка*, до 1868 — *Олексієве-Леонове*, до 1964 — *Чистякове* [ГЕУ 3, 299], рос. *Торéz*, до 1964 — *Чистяково* [СЭС, 1353]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь відомого фр. й міжнарод. діяча комуністичного та робітничого руху *Мориса Тореза* (можливо, через ергонім. посередництво). Первинний ойконім постав за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Олексій*. Наступну назву утворено складнофлект.

- способом на основі попереднього *Олексійка* та прізви. власника слободи генерала *Леонова* [Янко, 355], суф. *-ов-* у структурі якого зазнав семант. конверсії перед закінч. *-е*. Флект. способом (за допомогою *-е*) від антропоніма *Чистяков* виникла змінена в радян. часи назва поселення.
- Торунський перевал** — перевал на Вододільн. хребті Укр. Карпат, Міжгір. р-н Закрпат. обл. [ГЕУ 3, 299]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* «найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві» [СУМ 6, 133] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Торунь* у Міжгір. р-ні [АТП, 161].
- Торчин** — с-ще міськ. типу, Луцьк. р-н Волин. обл. [АТП, 45]; відоме з 1230 р. [ГЕУ 3, 301], за ін. джерелами — з 1-ї пол. XVI ст., «з *Торчине*» (1540), «s *Torczyna*» (1545), «do *Torczyna*» (1598), «do *Torczyna*» (1738); пояснюють як посесив на *-ин* від незафіксованого антропоніма **Торка* / **Торча* [Шульгач 2001, 137].
- Тобшківка** — с-ще міськ. типу, Первомайська м / р. Луган. обл. [АТП, 60]; засн. 1871 р. [ГЕУ 3, 301]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від неофіц. форми *Тошка* / *Тошко* чол. імені на зразок *Антон*, *Томаш*; пор. пол. *Toszka*, *Toszko*, *Toszke* [Rymut 2, 614].
- Трипілля** — село, Обухів. р-н Київ. обл. [АТП, 221]; засн. 996 р., «кь *Треполю*», «кь *Трьполю*» (1093), «оу *Трьполл*» (1093), «за *Трьполь*» (1163), «въ *Треполь*» (1193), «на *Трьполи*» (1193), *Триполье* (1686), *Триполле* (1764), *Триполья* (1785), *Комсомолля* (1977) [ЕСЛГНПР, 160]. Ойконім виник складносуф. способом за допомогою **-ьје* на основі словосп. *три* в сакр.-символ. значенні множинності і ГТ *поле*; пор. численні назви поселень з цими компонентами *Тригір'я*, *Тригради*, *Тригуби*, *Тридуби*, *Триліси*, *Трипілля* (в Донец. обл.), *Трихати*, *Трихатки* [АТП, 735—736], *Запілля* (4), *Середпілля*, *Шестипілля*, *П'ятипілля* (2), *Кривопілля*, *Довгопілля* (2), *Білопілля* (3), *Краснопілля* (9), *Чистопілля* (3) [Бучко, 304—305]. Припущення про перенесення цієї назви носіями трипільської культури з поселення *Тріполи* на Близькому Сході [ЕСЛГНПР, 160] не має аргументованих підстав; пор. м. *Тріп(о)лі* в Лівані й таку ж назву столиці Лівії, етимологію яких пояснюють як «три міста» [Никонов, 425]. Парал. радян. ойконім *Комсомолля* є штучною мемор. назвою, яка утворена від апелятива *комсомол* і не прижилася в місц. мовленні.
- Тритузна** — річка, п. Мокрої Сури п. Дніпра; *Сура Столповая* (1779), *Третизновий*, *Тритузная* (1913), *Тритузна* (1957); пор. с. *Тритузне* в Солон. р-ні Дніпропетров. обл. [СГУ, 571]. Етимологія суч. гідроніма неясна. Він міг постати в XIX — XX ст. способом трансонімізації суміж. ойконіма *Тритузне* невідомого походження, який разом з назвою річки не має паралелей в укр. та європ. топонімії. Це дає підстави для припущення про те, що топонім виник під впливом народної етимології внаслідок слов'янізації втраченого іншомовного утворення. З огляду на місц. топонім. простір, у якому функціонують назви смт *Солоне* і р. *Солона* [ГЕУ 3, 213], що вказують на наявність солі у бас. р. *Тритузна* і с. *Тритузна*, імовірною є адаптація незафіксованого тюрк. композита **Теретуз* з основами тур. *tārā* / *тере* «свіжий, сирий, неварений» [Радлов III/1, 1061] і тур.-кр.тат. *туз* «сілі; смак» [Радлов III/2, 1502—1503], який за аналогією до *три* і *туз* змінився у слов. мовленні спочатку на **Третуз* / **Тритуз*, а потім на відповідну форму відн. прикм. **Тритузна* (*-е, -ий*). Первинну назву р. *Сура Столповая* утворено синтакс. способом від суміж. гідроніма *Сура* (*Мокра*) внаслідок приєднання означення, що в укр. мові має форму *стовповий* «великий поштовий шлях, на якому стовпами було позначено верстви; великий уторований проїзний шлях; головний напрямок у русі або розвитку чого-небудь» [СУМ 9, 722]. Очевидно, зі зникненням у бас.

- річки стовпів на позначення верств або занепадом великого проїзного шляху означення *Столловая* втратило актуальність і на зміну складеному гідроніму прийшла адаптована тюрк. назва *Трибузна*.
- Трбіцьке** — с-ще міськ. типу, Луган. обл. [АТП, 72]; засн. в 40-х рр. XIX ст., до 1815 — *Кальнівка*, у 1815 — 60-і рр. XIX ст. сл. *Новотроїцька* [ГЕУ 3, 305], кол. *Калинівка* [Янко, 356]. Суч. ойконім виник унаслідок усічення першої основи кол. назви *Новотроїцька* та зміни категорії роду опорного компонента відповідно до морфол. ознак номенкл. імені *селище, село*. Композит *Новотроїцька* грам. узгоджується зі співвідн. ГТ *слобода*. Він постав способом основоскладання від словосп. *Нова (-е) Троїцька (-е)*, опорний компонент якого є ойконімом, утвореним від назви ц. *Святої Трійці*. Істор. назву *Кальнівка*, очевидно, утворено за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-субстант. функції від прикм. *кальний* «те саме, що брудний; заболочений» [СУМ 4, 80], який указує на відповідні ознаки, зумовлені протіканням через с-ще р. Уразової. Є думка про походження ойконіма від прізви. *Кальний* першопоселенця з офіц. іменем *Калина* [Янко, 356], яке мотивувало ін. істор. назву — *Калинівка*.
- Трбіцько-Харцизьк** — с-ще міськ. типу, Харцизька м / р Донец. обл. [АТП, 111]; засн. 1786 р. Ойконім виник унаслідок складання основ двох назв поселень — *Троїцьке* і *Харцизьк* для протиставлення суміж. *Харцизьк* та ін. ойконімам *Троїцьке* (3) в Донец. обл. [АТП, 736].
- Тростяні** — гірська вершина хр. Звинів Стрийсько-Санської верховини, Львів. обл. [ГЕУ 3, 306]. Оронім виник за непродукт. архаїч. моделлю на *-ан / -ян* від діал. *тростя* «очерет» [ЕСУМ 5, 651].
- Тростянець** — 1) гідроніми (11), перев. в пд.-зх. частині України [СГУ, 572]; 2) місто, Сум. обл. [АТП, 407]; відоме з 1660 р. [ГЕУ 3, 306]; 3) с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 30]; відоме з 1598 р. [ГЕУ 3, 306]. Гідроніми виникли за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від прикм. *тростяний* «стос. до *трость*», який характеризує місцевість (перев. річки), зарослу очеретом. Припускають, що твірним для них міг бути апелятив **тростянець* «потік, на берегах якого росте очерет» [Вербич 2009, 166]. Ойконім на Вінничині утворено аналог. способом від суміж. гідроніма *Тростянка* [ГЕУ 3, 306], а назву міста на Сумщині перенесено переселенцями з вінниц. *Тростяня*.
- Тростянецький дендропарк** — дендр. парк біля с. *Тростяня* Ічн. р-ну Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 306]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дендропарк* «великий парк, у якому вирощується багато видів деревних і кущових рослин як місцевої флори, так і інших біогеографічних областей» [СУМ 2, 242] й означенням на *-ський / -цький*, утвореним від суміж. ойконіма *Тростянець*.
- Тростяниця** — річка, п. Ірші л. Тетерева п. Дніпра; *Trostenka* (1631), *Тростеница*, *Тростяница* (1892), *Тростянка* (1913), *Trościanica* (1850), *Половня* (1888), *Тростяниця* (1957); пор. с. *Тростяниця* Малин. р-ну Житомир. обл. [СГУ, 573]. Суч. назва річки постала за допомогою суф. *-иц(я)* в гідронім. функції від попередньої форми *Trostenka*, що є релятивом на *-ка* від відн. прикм. *тростяний* «стос. до *трость*» (див. *Тростянець*). Парал. гідронім *Половня*, похідний від *половня* «половник; місце, куди засипають полу» [ЕСУМ 5, 496], перенесено з пр. *Тростяниці* [СГУ, 435].
- Трубин** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Борзн. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 308]. Гідроніми з основою *Труб-* належать до етимол. затемнених (див. *Трубіж*). Ліммонім виник, очевидно, від сх.слов. ГТ *труба* «протока, струмок; річка в ущелині; русло річки; каньйон; вузька долина без терас і заплава» [Мурзаев, 560] за допомогою суф. *-ин* у синонім. значенні до *-ин(а)* (див. *Великий Мокрин*). Імовірним є перенесення на озеро втраченого мікротопоніма у формі посесива на *-ин* з основою антропоніма *Труба*.

- Трубіж** — річка, л. Дніпра [СГУ, 573]; «по *Трубешеве (трубежеве)*» (988), «на *Трубеши (трубежи)*» (992), «на оной сторонѣ *Трубежа (струбеша)*» (1096), «в *Трубежь (трубешь)*» (1096), «по *Трубежю*» (1149), у верхів'ї річки — *Трубайло* (XVIII ст.) [ЕСЛГНПР, 159], *Trubicz* (1665), *Трубечь* (1760), *Трубежъ, Трубезь* (XVII ст.) [СГУ, 573]. У наук. літературі існує кілька пояснень етимології гідроніма, жодна з яких не стала загальноприйнятною [ЕСЛГНПР, 159]. Поширеність назв водних об'єктів з основою *Труб-* (*Труба* в Білорусі [ЕСЛГНПР, 159], *Трубáй, Тру́бич, Трубище* на Київщині [СГУ, 573], *Труб, Трубезь, Трубежь, Трубянка, Трубеш, Трубеши, Трубодыр* та ін. у бас. Окї, що в Росії [Мурзаев, 560]) свідчить про функціонування в сх.слов. діалектах ГТ *труба* з семантикою «обмежене берегами русло річки, потоку тощо» (див. *Тру́бин*); пор. рос. *речная труба* «русло; межене русло», *река в трубе* «у берегах», «у межени» [Мурзаев, 560]), до якого приєднано архаїч. суф. *-иж* (< *-ежь*) (див. *Воро́ніж*).
- Трубч́йн** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Борщів. р-н Тернопіл. обл.; *Урочище Трубочин* [ГЕУ 3, 309]. Топонім виник унаслідок трансонімізації суміж. ойконіма *Трубчин* [АТП, 414], що постав як посесив на *-ин* від антропоніма *Тру́бка*; пор. прізви. *Тру́бка* в Чернівець. обл. [СПЧ, 353]. Форма чол. роду зумовлена узгодженням назви з номенкл. іменем *хутір*, яке характеризувало тип заснованого в ур. поселення.
- Трудни́ця** — річка, л. Тисьмениці п. Бистриці-Тисьменицької п. Дністра у Львів. обл.; *Трудница* (1917), *Trudnica* (1892), *Trudnia* (1892) [СГУ, 573]. Гідронім виник, очевидно, від діал. (бот.) *трудни́ця* «родовик лікарський», що пов'язане з діал. *труд* «золототисячник малий, золототисячник зонтичний» і *трудній* «тяжко хворий» [ЕСУМ 5, 655]. Суф. *-иц(я)* в структурі твірного апелятива сприяв його переходу в гідронім, який формально вписується в продукт. для слов. назв водних об'єктів словотв. тип на *-иця* (< **-ica*); пор. р. *Тисьмениця*, в яку впадає р. *Трудни́ця*. На думку С. О. Вербича, гідронім постав семант. способом від незасвідченого апелятива **трудни́ця* «річка, що тече важко прохідною, наприклад, болотистою місцевістю» [Вербич, 83].
- Трускаве́ць** — місто, Львів. обл. [АТП, 275]; відоме з 1462 р. [ГЕУ 3, 310]; пор. потік *Трускавець* неподалік від міста [СГУ, 574]. Ойконім пояснюють як дериват на *-ець* у демін.-релят. функції від назви суміж. р. *Трускава* [Никонов, 426], що формально виглядає переконливо, але найповніший «Словник гідронімів України» такої назви не фіксує. Якщо гідронім *Трускава* реально існував, то, найімовірніше, він або відповідний апелятив є архаїч. утворенням на *-ав(a)* від апелятива *тру́сок* «дрібний хмиз, сухі тріски», діал. *труск* «тс.; дрібно побиті гілки, лозиння; тріск сухих під ногами, самі ці рослини, сухі гілки дерев» [ЕСУМ 5, 659]; пор. пол. топонім *Truskolasy*, який (можливо, через антропонім. посередництво) пов'язаний з гіпот. *truskolasy* «ліси, де багато нападало хвойних голок», утвореним від ст.пол. *trusk* «шелест, тріщання», діал. «опалі голки хвойних дерев» і ГТ *las* «ліс» у мн. [Rospond, 437].
- Труха́нів** — о-в на Дніпрі, в межах Києва, рекреаційна зона міста, входить до Центр. парку культури і відпочинку [ГЕУ 3, 310]. Інсулонім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Труха́н*; пор. прізви. *Тру́хан* у Чернівець. обл. [СПЧ, 353], *Трухан* у Новгороді (XV ст.) [Веселовский, 323], с. *Труханів* у Скол. р-ні Львів. обл. [АТП, 294].
- Тугані́вський зака́зник** — ліс. заказник держ. значення, Новоград-Волинськ. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 3, 310]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від утраченого відантроп. мікротопоніма **Тугані́в*; пор. прізви. *Туга́н* у Чернівець. обл. [СПЧ, 353].

Ту́зла — смуга суходолу в сер. частині Керченської прот., у межах Криму; *Тузлинська коса* [ГЕУ 3, 310]. Інсулонім тюрк. походження, виник способом онімізації тур. *тузла* «солеварня» [Радлов III/2, 1506], кінц. наголос якого в слов. мовленні перенесено на основу. Можливою є грам. трансформація назви **Тузли*, утвореної семант. способом від прикм. *тузли* з суф. *-ли* й основою тур., кр.тат. *туз* «сіль; смак» [Радлов III/2, 1502—1503]. Парал. назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коса́* й означенням у формі релятива на *-инська* з основою інсулоніма *Тузла*; пор. оз. *Тузли́* в Красноперекопськ. р-ні [ГЕУ 3, 310], у назві якого збережено кінц. тюрк. наголос і форму з суф. *-лу* в релят. функції.

Тульчи́н — місто, Вінниц. обл. [АТП, 30]; відоме з 1607 р. [ГЕУ 3, 310], засн. як замок *Нестервар* [Янко, 358], *Tulczyn* (1891), «pierwotnie *Nesterwar*, w dokumentach lańskich *Tulcinum*» [SGKP 12, 611]. Етимологія ойконіма затемнена, паралелей до нього не зафіксовано. Очевидно, він виник як посесив на *-ин* від прізви. *Тулька*, в основі якого д.слов. захисне ім'я *Тульо* з етимомом «хай буде бережений від біди і хвороб», мотивоване дієсл. *туліти(ся)*, *туляти(ся)* «ховатися»; пор. закарп. прізви. *Tula*, *Tulko* [Чучка, 561], пол. *Tuła*, *Tula*, *Tulka*, *Tulko*, *Tulczak* з тією ж основою [Румут 2, 627], назву р. *Тульчинка*, біля гирла якої лежить місто [СГУ, 574]. Первинна назва *Нестервар* є композитом з основами антропоніма *Нестор* і ГТ *вар* «укріплене село; замок, фортеця», поширеним в окремих тюрк., іран. та угор. мовах [Мурзаев, 113]; пор. у Хорватії м. *Вуковар*, букв. «поселення Вука» [Карпенко та ін., 187], на Закарпатті с. *Вару* [АТП, 157].

Тупи́й — низькогірний масив Вулканічн. хребта в Закарпат. обл., у межиріччі Боржави й Ріки; *Великий Шолес* [ГЕУ 3, 312]. Оронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації прикм. *тупий* «який не звужується або мало звужується, заокруглений на кінці» [СУМ 10, 320], що характеризує форму пологих гір масиву. Парал. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Великий*, що вказує на розміри масиву, до ороніма *Шолес*, очевидно, угор. походження; пор. угор. *szőlőkert* «виноградник» [ВРС, 703].

Ту́рбів — с-ще міськ. типу, Липовец. р-н Вінниц. обл. [АТП, 20]; відоме з 1545 р. [ГЕУ 3, 312], *Turbów* (1891) [SGKP 12, 631]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від пол. прізви. *Turbo*, *Turba* (< *turba* «юрба, натовп») [Румут 2, 629]; пор. закарп. прізви. *Турба*, похідне від пол. апелятива *turba* [Чучка, 561].

Ту́р'є-Поля́нський зака́зник — загальнозоол. заказник держ. значення, Перечин. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 313]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного складносуф. способом від назви суміж. с. *Тур'я Поляна* [АТП, 163], біля якого розкинувся ліс. масив.

Тури́йськ — с-ще міськ. типу, Волин. обл. [АТП, 52]; «воротистася *Турииску*» (1097), «яко *Туриискъ* суть» (1097), *Тоуриискъ* (1205), «около *Тоурьска*» (1254), «яко *Турійськъ* суть» (1098) [ЕСЛГНПР, 160], *Тѳрейскъ* (1508), *Туреискъ Володимирський* (1429) [Шульгач 2001, 139]. Ойконім виник як релятив на *-ськ* (< *-ьскъ*) від назви суміж. р. *Турія* п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; пор. ще в бас. річки *Турійське торфище* [СГУ, 575], *Турійська рівнина*, *Турійські озера*, вони ж *Турійсько-Озерянські озера* [ГЕУ 3, 314].

Ту́рія — річки: 1) п. Великої Висі л. Синюхи л. Пд. Бугу (1970); *Турья* (1753); *Турия*, *Тигуа*, *Гептурка*, *Галтурка* (1917); пор. с. *Турія* Новомиргород. р-ну Кіровоград. обл.; 2) п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Турья*, *Турия* (1953), *Турія* (XII—XIII ст.); пор. *Турійське торф.*, нп *Турійськ*; 3) бас. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; *Тигуа* (1892); пор. с. *Турівка* Теофіпол. р-ну Хмельниц. обл. [СГУ, 575]. Гідроніми виникли як посесиви із суф. **-ьj(a)* від

назви культового виду вимерлих буйволів *турь* (< псл. **turь* < i.e. **tour-* / **taur-*) [Лучик, 49—51; Шульгач, 301—303], що має глибокі i.e. зв'язки та бл. форми за межами i.e. мов (див. *Таврія*). Парал. назва *Гантурка* на Кіровоградщині постала як композит на основі псл. **gъb-* «кривий; кривизна» і *турка* «гирло ріки», а її фонет. варіант *Гептурка* зумовлений впливом народної етимології, пов'язаної зі словосп. *гепнути турка* [Лучик 2004, 115—121].

Тур'ї Ремети — с-ще міськ. типу, Перечин. р-н Закрпат. обл. [АТП, 162]; відоме з 1451 р., *Тур'ї-Ремети* [ГЕУ 3, 314]. Ойконім виник на основі родової назви людей на прізви. *Ремета* в мн. (від серб. або угор. архаїч. *remeta* «самітник; пустельник; відлюдько») [Чучка, 481]), до якої приєднано означення у формі суміж. гідроніма *Турія* (див.) для протиставлення с-ща *Нижнім Реметам* і *Верхнім Реметам* у Берегів. р-ні цієї ж обл. [АТП, 157].

Турка — річки: 1) л. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл. (1957); *Turka* (1888); пор. с. *Турка* в Коломий. р-ні; 2) у м. *Турка* Львів. обл.; *Túrka* (1979) [СГУ, 575]; 3) місто, Львів. обл. [АТП, 298]; відоме з 1431 р. [ГЕУ 3, 315], *Turka* (1891) [SGKP 12, 640], засн. у XV ст., *Турка* [СЭС, 1375]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Турка*, форма якого узгоджується з номенкл. іменем *річка*. Етимологія назв річок затемнена. Поширеність гідронімів *Тур* і *Турка* перев. на сх.слов. землях і в Польщі [Шульгач, 301—302; СММПЗУ 2, 417] та їхня структура (особливо безаф. *Тур*) свідчать про функціонування на відповідних територіях твірних ГТ *тур* і *турка*, які збереглися в діалектах сх.слов. мов; пор. блр. *тур* «глухий кут, тупик» [Яшкін, 191], рос. діал. *турка* «гирло річки» [Элиасов, 418], його морфол. варіант в укр. діалектах *турок* «затока на річці» [Черепанова 1984, 224], які сягають псл. **turь* і **turьka* [Шульгач, 301—302]. Очевидно, ці ГТ належать до гнізда **turiti*, **turati* «гнати, штовхати, кидати», рефлексі якого збереглися в більшості слов. мов [ЕСУМ 5, 680] і сформувалися за ознакою «місце, до якого пригнана вода (гирло, затока) або в яке впирається шлях (тупик)». У такому разі вони входять до словотв. типу дериватів *тор* «колія, вторована дорога» < псл. **torь* «тертя» від **terti* «терти» [ЕСУМ 5, 602], *гин* (< **gonь*), *гінка* «смуга поля, що обробляється в один захват» (< **gonьka*) від псл. **gъnati* «гнати» [ЕСУМ 1, 534—535].

Туркул — вершина гірського масиву Чорногора, на межі Івано-Франків. і Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 315]; *Turkul* (1882), *Туркул* (1899) [Габорак, 385]. Назва має відповідник *Turcul* у рум. топонімії, який пояснюють як утворення зі сх.ром. артиклем *-ул* від етноніма *турок* [Jordan, 289, 403]. На ймовірність відношення рум. ороніма до турків указує назва ур. *Кізли* на вершині г. *Туркул* [ГЕУ 3, 315], яка постала від тур. *кызыл* «червоний; червоне листя восени» [Радлов II/1, 826, 828] за ознакою «урочище з деревами та кущами, покритими червоним осіннім листям».

Турова Діа́ча — гідрол. заказник держ. значення, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 315]. Лімнонім постає унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* «лісова ділянка — самостійна господарська одиниця» [СУМ 2, 215] та посесивом на *-ова*, утвореним від антропоніма *Тур* (< *тур* «бик, буйвіл»), поширеного в різних слов. мовах [Чучка, 561]. За умови давн. виникнення топоніма, коли ще на території України та Європи водилися *тури* (десь до XVII ст. включно), означення в його структурі могло постати від прикм. *ту́ровий* «стос. до *тур*».

Турське о́зеро — заплавне оз., Ратн. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 316]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від назви суміж. с. *Тур* у цьому ж р-ні [АТП, 50] (див. *Турка*).

- Тур'я** — річки: 1) л. Снову п. Десни л. Дніпра в Чернігів. обл.; *Турья*, «при *Турьей*» (1742); 2) л. Ужа л. Лабірця п. Бодрого п. Тиси л. Дунаю; *Тур'а* (1972), *Тур'янська Ріка* (1972), *Туря* (20-і рр. XX ст.), *Туйсе*, *Туриця* (30-і рр. XX ст.), *Тур'я* (1957) [СГУ, 576]. Гідроніми виникли від назви тварини *тур* «буйвіл» за допомогою посес. суф. **-ьja*, у структурі якого на місці кол. *-ь* після твердого *-р* відбулася роздільна вимова (див. *Турія*).
- Тусталь** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл.; *Тусталь* (1913) [СГУ, 576]. Гідронім пояснюють як композит, утворений складанням займен. присл. *ту(т)* і дієприкм. мин. часу на *-l-* від дієсл. **stati*; пор. р. *Сталь* у бас. Снову л. Десни, с. *Тустань* на Івано-Франківщині [Шульгач, 304—305; Трубачев, 266]. Очевидним є пол. вплив на назву, що виявляється у використанні присл. *tu* «тут»; пор. ще назву р. *Тусуль* у Львів. обл. [СГУ, 576] з можливим походженням від пол. *tu sól* «тут сіль».
- Тухове озеро** — оз. льодовик. походження, Сарн. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 316]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі посесива на *-ове*, утвореного від пол. антропоніма *Tuch* з основою псл. **tuch* «відвага» [Rymut 2, 626]. Можливо, означення постало від незафіксованого місц. **туховий* «тухлий», що вказувало на зіпсованість води і відповідний запах; пор. діал. *тухіня* «гниль, сморід» і в.луж. іменник *tuch* «сморід» [ЕСУМ 5, 687], який міг функціонувати в ін. слов. мовах та утворити прикм. *туховий*.
- Тясмин** — річка, п. Дніпра в Кіровоград. і Черкас. обл.; *Тесмень* (1190), *Тясмень* (1552), *Tiasmeń* (1546), *T'asmen* (1565), *Tásmin* (1589), *Тясминъ* (1674), *Tyśmina* (1684), *Taszmien*, *Taszmin*, *Teszmin* (XVII ст.), *Тясмина* (1686), *Тасьминъ* (1751), *Тясма* (XVIII ст.), *Тисма*, *Тисмень* (1903), *Тясма* (1882), *Тясьмин* (1957), *Тясмин* (1979) [СГУ, 577]. У наук. літературі відомі кілька етимологій гідроніма: 1) від давн. діал. різновиду тюрк. *taš* «камінь» [Трубачев, 211]; 2) це псл. назва з архаїч. і.е. суф. **-men'- / *-ma-*, приєднаним до кореня **tes-* з і.е. **teks-* або **tek-*, рефлексами якого є д.рус. *тесати*, *тесъ* «зарубка на деревах для позначення межі», зниклий апелатив *тесмень* «порубіжжя, межа» [Откупщиков, 260; Железняк 1974, 91; ЕСЛГНПР, 157—158]; 3) це семант. утворення від псл. **tъsmenъ*, рефлексом якого є н.луж. ГТ *tšmeń* «болотисте місце», а також прикарп. топонім *Тисмениця* [Бучко 1995, 251]. Найменш імовірною з них видається тюрк. етимологія гідроніма, яка не знаходить надійного підкріплення ні на апелят., ні на онім. рівні. Друга етимологія, яка пов'язана з псл. **tesati* «тесати», д.рус. *тесъ* «зарубка на деревах для позначення межі», найнадійніше аргументує єдину д.рус. фіксацію XII ст. *Тесмень* і з семант. погляду, адже р. Тясмин протягом багатьох століть була природною межею між різними племенами та етносами, що заселяли на пн. від неї лісостеп (перев. це д.іран. та тюрк. племена), і зі структур. погляду, бо у слов. рефлексах псл. **tes-* послідовно зберігається наявний у найдавнішій фіксації голос. *-e-*. Але саме ця обставина не пояснює прир. розвитку з XV ст. в основі гідроніма голос. *-a-*, *-a-*, *-u-* та редукції *-e-*. Це може бути пов'язано з різномовними впливами на назву річки після занепаду Київської Русі, особливо з боку тюркомовних племен, від яких запозичено структ. й семант. подібний апелатив *тасьма* «лямівка, облямівка», діал. «біла смуга на небі; зелена смуга на полі між ріллею; межа між посівами на полі; стежка; солом'яна стрічка, з якої шпують капелюхи», діал. *тасьма* «тасьма» та похідне від нього діал. *тасьмінець* (широкий) «широкий стрічкоподібний глист» [ЕСУМ 5, 526]. Розмаїття структурно-фонет. варіантів основи гідроніма

Тя́смин, які виявляють подібність до ін. слов. топонімів з основами *Tis-* / *Tys-*, пояснює його етимологізація у зв'язку з псл. **tyšmenь* «болотисте місце» < псл. **tiχtenь* «тихе, спокійне місце; повільна течія; застійна вода» (див. *Тисьмениця*).

Тячів — місто, Закарпат. обл. [АТП, 164]; відоме з XIII ст. [ГЕУ 3, 317], *Тячев* [СЭС, 1382]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-evъ*) від антропоніма **Тяч*, що міг бути варіантом пол. *Tacz* (< *taczac* «турляти, перевертати(ся); іти важким кроком» або від імен на зразок *Tatumir*) [Rymut 2, 592—593] як укр. *Сян* (див.) і пол. *San*; пор. можливо спорід. прізви. *Тячин* у Чернівець. обл. [СПЧ, 343]. Похідною від ойконіма є назва р. *Тячевець* [СГУ, 577] із суф. *-ець* у демін.-релят. функції (м. *Тячів* лежить на правому бер. Тиси при впадінні в неї р. *Тячевець*).

У

Ўбідь — річки: 1) п. Десни п. Дніпра в Чернігів. обл. (1964); *Ubiecz* (1760), *Убедь* (*Убедьдю*) (1746), *Ubica* (1703), *Убѣдь* (1729—1730), *Убеть*, *Ubied* (1913); 2) п. Легміча п. Дніпра в Київ. обл.; *Ўбідь* (1979) [СГУ, 577]. Гідроніми мають затемнену етимологію. Імовірно спорід. пол. ойконім і гідронім *Ubiad* / *Ołbiad* / *Obiad* також не мають пояснень в ономастичній літературі, хоч відповідні спроби були [Babik, 288]. Можливо, назви річок пов'язані з псл. гніздом **vid* «бачити», **věd* «знати», у якому реконструюють назву оз. *Абіда*, *Обидово* в Білорусі, пол. гідроніми *Obidzki Potok* < *Obidza*, *Obidowies*, зводячи їх до праформи **Obvida*, **Obvidja* з преф. **Ob-*, у рефлексях якої відбулося спрощення *-bv-* у *-b-*; пор. рос. діал. *видь* «привід; вияв», *видзь* «лука», пол. *widz* «вияв» та ін. [Казлова 1, 83]. У такому разі *У-* в гідронімі є закономірним для поліс. говорів наслідком переходу початк. *o-* довгого в *y-*; пор. зх.поліс. *уберіг* «тс., що оборіг», *ужог* «тс., що ожуг», *узирице* «невелике озеро», *укно* «вікно» та ін. [Аркушин 2, 217—218], а мотивац. ознакою була «місцевість, що добре оглядається». Імовірним є преф.-суф. утворення назв за допомогою конфікса *y-...-jь*, який реалізовано в ГТ на зразок укр. *убіч* «сторона (предмета), бік; косогір» [Грінч. 4, 307], рос. *уводь* «місце, близьке до води» [Мурзаев, 572], але відповідного твірного апелятива для *Ўбідь* не виявлено (див. *Ўборть*). Можливим є також виникнення гідронімів від безаф. основи *Ўб-* за допомогою непродукт. суф. *-ідь*; пор. назву р. *Ўбля*, суч. *Ўблянка* на Закарпатті [СГУ, 577], яка, на думку В. П. Шульгача, постала з *Ўб-ја* [Шульгач 1995, 58], нп *Ubl'a* в кол. ЧССР [СГУ, 577].

Ўборть — річка, п. Прип'яті п. Дніпра; *Uborc* (1892), *Uborť* (1968), *Ўборть* (1859) [СГУ, 577]. Гідронім виник як назва-орієнтир за допомогою преф. *У-* в простор. значенні «поблизу; на незначному віддаленні» від *борть* «вулик у дереві», діал. «дуплю» < д.рус. *борть* «дуплю, в якому живуть бджоли» [ЕСУМ 1, 237—238].

Уг — річка, л. Ужа л. Лабірця п. Бодрого п. Тиси л. Дунаю (1957); очевидно, *Уж* до впадіння в нього р. Стужиці [СГУ, 577]. Етимології гідроніма присвячена значна література укр. та зх.слов. ономастів, але жодна з них не є переконливою (огляд версій див. у [Галас 1957-а, 206]). Найдавніші фіксації назви у формі *Ung* свідчать про її і.е. походження та можливе засвоєння слов'янами як **ǫgъ*, що згодом дало **Ugъ*, апелят. основою якого є і.е. **angʷ(h)*- «змія; вуж, вугор», тобто «щось криве, продовгувато звивисте» [ЕСУМ 1, 436, 437] (див. *Уж*).

Ўгнів — місто, Сокал. р-н Львів. обл. [АТП, 294]; відоме з 1360 р. [ГЕУ 3, 318], *Uhnów* (1891) [SGKP 12, 755], *Угнев* (1981) [СЭС, 1384]. Ойконім виник як

- посесив на *-ів* від антропоніма *Ого́нь, Оге́нь* (< *ого́нь* «вогонь»), що внаслідок подовження початк. *О-* перетворився на **Уго́нь, *Уגע́нь*; пор. пол. прізв. *Ogień, Ogniew, Ognik* [Rymut 2, 174], буков. *Огневій, Огненко* (< *Ого́нь*), *Огнев, Огнів* [СПЧ, 254], діал. *ого́нь, оге́нь* [СБГ, 360].
- Угрі́нь** — карст. печ. в Подільсько-Буковинській карст. обл., Чортків. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 318]. Формально спелеонім виглядає як посесив на **-їь*, похідний від етноніма *угр́ін* «угорець» або відповідного антропоніма *Угр́ін* [Чучка, 564], але назва печ. не належить до давніх утворень, коли був продукт. зазнач. формант. Очевидно, спелеонім постав за допомогою суф. *-инь* у топонім. функції від апелятива *уго́р* «вугор» за метафор. ознакою «подібна до угра форма печери, що являє собою лабіринт» [ГЕУ 3, 318]; пор. гідронім *Угр́иня* у Львів. обл. [СГУ, 578], спорід. діал. *угринка* (зоол.) «(вид черв'яка) в'юнок» — похідне від *вуго́р* «риба»; мотивується схожістю форми тіла черв'яка з вугром [ЕСУМ 6, 18], топоніми на *-инь* (< **-унь*), що сягають псл. форм **Bobrynь, *Vobunь, *Vorunь, *Drozdynь, *Gorunь, *Gostynь, *Volunь* та ін. [Шульгач 2003, 69—81].
- Угро́їди** — с-ще міськ. типу, Краснопіл. р-н Сум. обл. [АТП, 395]; засн. 1652 р. [ГЕУ 3, 318], *Угроєдъ, въ Огроєдахъ* (1784) [Іваненко, 207]. Ойконім постав від родової назви першопоселенців на прізв. *Угро́їди*, що виникло за ознакою «той, хто любить їсти угрів»; пор. утворені аналог. способом назви нп *Свино́їди, Бобро́їди* [Бучко, 189].
- Уда́** — річка, п. Сіверськ. Дінця п. Дону; *Уда* (1639), *Уды* (1577), *Уда, Уди* (1957), *Удой* (1686), *Удай* (1686), *Уду* (1665), *Уду R.* (1650), *Уду Flu.* (1651); пор. ур. *Удские ровни* (1571), с. *Уды* (1706), нп *Уды* в кол. Курськ. і Харківськ. губ., с. *Уди* Золочів. р-ну Харків. обл. (1863) [СГУ, 578], як р. *Уда* [ГЕУ 3, 318]. Основа гідроніма виявляє широкі, хоч і нечисленні евразійські зв'язки, тому привертала увагу багатьох дослідників (огляд праць див. [Стрижак, 66—67]). Практично всі ономасти визнають спорід. гідроніми з коренем *Уд-* рефлексами і.е. **ud-* / **und-* «вода», які поширені в різних і.е. мовах. Розходження в основному стосуються впливу конкретних діалектів або мов на формування назв *Уда, Удай, Удава, Удиця, Удич, Удра, Удон, Уди, Одра* та ін. Щодо укр. гідронімів з основою *Уд-* більшість ономастів схиляється до думки про їхнє іран. походження, особливо з огляду на апелят. підґрунтя; пор. д.інд. *und-ati* «струмінь, джерело; волога», д.іран. *udon* «хвиля, вода, потік», осет. *удай[ын]* «змочувати, мочити» [Стрижак, 67; Трубочев, 52, 80, 267; Rozwadowski, 276—277]. Спорід., на думку І. М. Железняк, назви рр. *Уто́ра, Утор* і *Вто́ра* відбивають фрак. вплив, що позначився на оглушенні *-d-* / *-t-* в основі гідронімів [Железняк, 129—131]. Очевидно, з огляду на форму чол. роду гідронімів *Уд* у Росії та преф. *Безуд* у поліс. регіоні О. П. Карпенко пов'язує ці назви з псл. **udъ* «частина (тіла), репіс» [Карп., 17—18], хоч такий вплив може бути вторинним на основу **ud-* з мотивац. ознакою «вода».
- Уда́й** — річка, п. Сули л. Дніпра в Чернігів. і Полтав. обл. (1390); *Udaj* (1665), *Уданье* (XVII ст.), *Уда* (1782) [СГУ, 578]. Гідронім виник за допомогою архаїч. суф. *-ай* у топонім. функції від форми *Уда* і, на думку дослідників, співвідноситься з твірним словом як **buga* з *Бугай*, **duna* з *Дунай* тощо [Стрижак, 67] (див. *Уда́*).
- Уда́йська сідлови́на** — геол. структура в центр. частині Дніпровсько-Донецької западини [ГЕУ 3, 319]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *сідлови́на* «довга западина, неглибока виїмка між височинами гірського хребта» [СУМ 9, 215], «неглибока виїмка між двома висотами в гірському хребті» [ЕСУМ 5, 250] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, утвореного від гідроніма *Уда́й* (див.).

- Уд́ачне** — с-ще міськ. типу, Красноармійськ. р-н Донец. обл.; засн. 1890 р. [ГЕУ 3, 319], рос. *Уд́ачное*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації форми сер. роду рос. відн. прикм. *уд́ачный* «стос. до *уд́ача*».
- У́дич** — річки: 1) л. Пд. Бугу в Черкас. і Вінниц. обл.; «до *Удусзу*» (1609), *Удыцкое устье Черное* (XVII ст.), *Udiz, Udicz* (XVII ст.), *Удичь* (1849), *Удичь* (1889), *Udycz*, або *Nadycz* (1892), *Удич* (1901); пор. с. *Удич* Теплиц. р-ну Вінниц. обл., татарськ. шлях *Удицкий* (поч. XX ст.); 2) л. *Удичу* л. Пд. Бугу (1957) [СГУ, 578]. Назва виникла за допомогою суф. *-ич* у гідронім. функції (див. *Вербич, Тікич* тощо) від збереженої в іншомовному середовищі основи, мотивованої і.е. **ud-* / **und-* «вода» (див. *Уд́а*). Способом трансонімізації її перенесено на пр. *Удичу*.
- Уж** — річки: 1) л. Лабірця п. Бодрого п. Тиси л. Дунаю; *Uh* у Словаччині, «р́чки *Ужа (Ужанка)*», *Уж (Унг)* (1979), *Už (Ung), Ung* (1276), *Už* (1935); пор. дол. *Ужанка, Ужанська* (2-а пол. XIX — поч. XX ст.); 2) п. Прип'яті п. Дніпра; *Уша, Usza* (1913), «*Už dalej Uszq zwana*» (1883), *Буша* (1979), *Уша* (1150, 1600), *Usza* (1502); пор. с. *Ушомир, Ушескь* (1150), нп *Ушиця* в Житомир. обл. [СГУ, 579]; «переїде *Оушю*» (1150) [Карп., 188]. Гідроніми є семант. утвореннями від д.рус. *Ѹжъ* «вид змії, мотузка» або псл. **ožь*, що сягає і.е. **an-g-* «гнути, кривити; гак» [Карп., 193, 195]. Різниця між закарп. та поліс. назвами полягає в тому, що перша тривалий час зберігала неслов. форму *Ung*, яка згодом дала слов. *Uh* і, очевидно, за допомогою гідронім. суф. **-ь* перетворилася в **Užь*, що узгоджується з жін. родом номенкл. імені *річка*, а після ствердіння *-ž-* набула суч. звучання. Поліс. гідронім формувався у власне слов. мовному середовищі, тому зазнав ін. фонет. процесів. М'якість фіналі в **Ožь* з **ožь* «вид змії, мотузка», в геогр. значенні «щось зігнуте, криве, звивисте», розвинулася внаслідок першої палаталізації задньогоз. **-g-* у твірному **angis* «змія» < і.е. **ang(h)i-* [ЕСУМ 1, 437]. Крім того, ця назва розвинула варіанти з чергуванням *-ж-* / *-ш-* в основі, характерним для частини д.укр. і суч. діалектів [Карп., 191—192]; пор. демін. назви водних об'єктів *Ужок* на Закарпатті та *ужик* на Поліссі [СГУ, 579], похідний від гідроніма *Ужок* оронім *Ужоцький перевал* [ГЕУ 3, 320].
- Ужгород** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 165]; засн. бл. IX ст. [ГЕУ 3, 319], за ін. джерелами, назва порівняно молода (з 2-ї пол. XIX ст.): *Унгоградъ* (1852), *Оуггородъ* (1852), *Оунгваръ* (1852), *Ungvár, Ungvize*; Й. Шафарик реконструював назву як *Uhvár* [Галас 1957-а, 205—206]. Незалежно від часу виникнення поселення ойконім постав як композит, утворений складанням назви р. *Уж* (слвц. *Uh*, угор. *Ung*), на якій лежить місто, і ГТ *город* «місто». Парал. форма *Ungvár* є калькою укр. *Ужгород*, в основі якої гідронім *Ung (Уж)* і *vár* «укріплене село, замок, фортеця» [Мурзаев, 113].
- Узі́н** — місто, Білоцерків. р-н Київ. обл. [АТП, 208]; відоме з 1650 р. [ГЕУ 3, 320]. Ойконім виник як посесив на *-ин* від незафіксованого антропоніма *Уза́*, похідного від *уза, узи* «окови» (< д.рус. *оуза*) або діал. *у́за* «жирний наліт на воді; воцина» [ЕСУМ 5, 24].
- Узу́нджа** — карст. печ. в Гірсько-Кримській карст. обл., у межах Ай-Петринської яйли в Криму [ГЕУ 3, 321]. Спелеонім тюрк. походження, виник від кр.тат., тур. *uzupca* «доволі довгий» [Бушаков, 155]; пор. р. *Узунджа* в Балаклав. р / р м. Севастополя з власне тюрк. кінц. наголосом [СГУ, 579].
- Узунла́рське о́зеро** — солоне оз., Ленінськ. р-н у Криму [ГЕУ 3, 321]; *Узунлар* [СГУ, 579]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *о́зеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від назви суміж. р. *Узунла́р*; пор. кол. с. *Узунлар* у тому ж р-ні [СГУ, 579]. Твірний гідронім постав на основі кр.тат., тур. *uzup* «довгий» за допомогою суф. *-lar* у значенні мн. [Бушаков, 155].

- Укёрня** — гора, у Долин. р-ні Івано-Франків. обл.; *Ukiernia* (1884) [Габорах, 387]. Оронім пояснюють як утворення на *-ня* від прикм. *укра* «стрімка; крута», що зводиться до псл. **ukъr-* < i.e. **kur-* / **(s)ker-* «крутити, гнути» [Габорах, 387].
- Україна** — держава в Сх. Європі [ГЕУ 3, 321], територія заселена укр. народом [ЕУ 9, 3325]; уперше згадується в Іпатіївському літописі стос. Переяславськ. і Київськ. (пд.руської) землі як *Оукраина* (1187), *Украина*, *Украйна Киевская* (1187), «ко *Оукраинъ Галичьскоу*» (1189), «к *Литовскоу Украинъ*» (1399), «на *Украине*» (1578), *Украйна* (1670), «въ *Польскоу Украинъ*» (XVIII ст.), д.рус. *Украина* у Волинськ. землі, «всю *Оукраиноу*» (1213) та ін., *Україна* [ЕСЛГНПР, 166—167]. Є кілька наук. версій походження хороніма, більшість з яких пояснює його як семант. утворення від д.рус. *Украина* «порубіжна місцевість» [ЕСЛГНПР, 166—167]. Етимологію твірного ГТ найпереконливіше обґрунтували Ю. О. Карпенко і В. Г. Скляренко, у поясненнях яких наявні лише незначні семант. нюанси: на укр. мовн. матеріалі у вигляді ланцюжка *кроїти (краяти) > укроїти (украяти) > украй > україна* «пограниччя» [Карпенко 1997-а, 85]; з реконструкцією найдавніших генет. зв'язків укр. *україна* «козацька територія, козацька (вільна) земля» < псл. **ukrajina* < **ukrajь + -ina* < **ukrōjos* «відрізок від частини; відділена частина територія племені» < **ukreitej* «урізати, відрізати, відділити» < **krēitej* «різати, розрізати на частини, розділяти» [Скляренко 2006, 15].
- Українка** — місто, Обухів. р-н Київ. обл.; відоме з XV ст. [ГЕУ 3, 323], *Українка* (1981) [СЭС, 1389]. Ойконім утворено за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від хороніма *Україна*.
- Українськ** — місто, Селидів. м / р Донец. обл.; засн. 1952 р., до 1963 — *Лісівка* [ГЕУ 3, 323], *Українск* [СЭС, 1389]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ськ* у релят. функції від назви шахти «*Україна*» в місті. Істор. назва *Лісівка* перейнята від слободи, на основі якої постало шахтарське м-ко. Її утворено від прикм. *лісовий* «стос. до ліс» унаслідок приєднання суф. *-к(a)* в релят. функції або від *ліс* за допомогою *-івка*.
- Українські Карпати** — частина гірської системи *Карпат* у межах *України* [ГЕУ 3, 330] (див. *Карпати Українські*).
- Улянівка** — с-ще міськ. типу, Білопіл. р-н Сум. обл. [АТП, 389]; відоме з кін. XVII ст. [ГЕУ 3, 331]. Ойконім відантроп. походження, виник або від прізви. *Улянов* за допомогою суф. *-к(a)* в релят.-посес. функції, або безпосередньо від особ. імені *Уляна* приєднанням *-івк(a)* за аналогією до високoproдукт. утворень з цим формантом, у т. ч. і від імен на *a*-основу; пор. *Катеринівка* (16), *Ганнівка* (19), *Улянівка* (18), *Тетянівка* (5) та ін. [Бучко, 53, 55, 58]. Імовірно є мотивація ойконіма рідковживаним чол. іменем *Улян*: пор. укр. *Улян* [Трійняк, 367], зх.поліс. ур. *Ульян* — де знаходиться хата чоловіка *Уляяна* [СММПЗУ 2, 423].
- Ульяновка** — місто, Кіровоград. обл. [АТП, 250]; засн. на поч. 80-х рр. XIX ст., до 1924 — *Грушка* [ГЕУ 3, 331], *Шамрайівка* (XIX ст.) — на місці суч. Ульяновки [ІМСКО, 727—731]. Суч. назва постала як меморіальна на честь *В. Ульянова* в рік його смерті. Належність твірного прізви. рос. більшовицькому вождю вплинула на збереження *-о-* в новозакритому складі; пор., напр., поліс. мікротопоніми *Улянівка* (2), *Улянівщина* [СММПЗУ 2, 423]. Відантроп. утворенням є попередній ойконім *Шамрайівка*, що виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від прізви. *Шамрай*; пор. буков. *Шамрэй, Шамраёв* [СПЧ, 390]. Парал. істор. назва *Грушка* перенесена із суміж. села [АТП, 250], де відповідне дерево було орієнтиром на місцевості й мотивувало ойконім.
- Уманка** — 1) річка, л. Ятрані п. Синюхи л. Пд. Бугу (1968), *Уманка*, *Нитанка* (1917), *Ута*, *Утаїка*, *Нитайка* (1892), *Утанка* (1609), *Гуманка* (1968);

пор. «pustynia *Utań*» (поч. XVII ст.), «objazd pustyni *Utańskiej*, grunt *Utański*» (1609), м. *Умань* Черкас. обл. [СГУ, 580], «aż do źródeł *Uty*» — про втечу перекопських татар унаслідок перемоги Михайла та Костянтина Острозького в 1497 р. [SGKP III, 208]; 2) струмок, верхів'я Осоки п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра в Житомир. обл.; *Уманка*, *Хуманка* (1886) [СГУ, 580]. Суч. гідронім у бас. Синюхи виник за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від попередньої назви *Умань*, *Утаń*, яка стосувалася місцевості (перев. без рослинності) в бас. річки. Цей хоронім є варіантом найдавнішої форми *Ута* (очевидно, і.е. походження), утвореної за допомогою і.е. суф. *-та в атрибут. функції, що мав аломорфи *-то / *-тап- / *-тіп- / *-теп-, від і.е. *au- / *au- «віддалятися, зникати; далечінь; далекий; далеко і т. ін.», яке в псл. мові закономірно перейшло в *u-; мотивац. була ознака «віддалена (місцевість, річка)» [Лучик, 7—8], яка стосувалася території, звідки почалося велике переселення і.е. племен. На і.е. витoki основи топоніма вказують принаймні два чинники: 1) функціонування відомого ще з 1000 р. герм. гідроніма *Оутена*, суч. *Аутенау* в бас. Рейну; 2) перехід первинного кореня *au- в прийменник або префікс у всіх і.е. мовах (пор. ст.сл. *ou-xoditi*, лтс. *au-tapis* «не при своєму розумі», лат. *au-ferō* «відношу», *au-fugiō* «втікаю», д.ірл. *ó, úa* «від, геть», гот. **au-tios* «віддалений»), у зв'язку з чим суф. утворення назви могло відбутися тоді, коли морфема *au- ще була кореневою і виражала речову (простор.) семантику [Лучик, 7—8], тобто в часи і.е. спільноти, племена якої в III тис. до н. е. мігрували, імовірно, з Пн. Надчорномор'я на землі своїх наступників. Таке ж походження має ГТ *ўмань* «велика ділянка землі» в пд.зх. діалектах укр. мови [Онишкевич 2, 317], який міг бути твірним словом для гідроніма вже в істор. часи, зокрема для зх.поліс. мікрогідронімів *Умінь* [СММПЗУ 2, 424], *Уманка* [СГУ, 580].

Ўмань — місто, Черкас. обл. [АТП, 511]; відоме з 1616 р. [ГЕУ 3, 332]; *Умань* (1-а пол. XVII ст.), після 1629 — *Калинград*, *Умань* (1654), м. *Хумано* (1654—1656), м. *Утаń* (1765), м. *Умань* (1775), *Хутаń* (1790—1791), *Гумань* (1845), «miast *Umania*» (1890), *Умань* (1924) [Гонца, 265]. Ойконім виник способом трансонімізації суміж. гідроніма *Умань*, *Утаń* або відповідного хороніма, що називав місцевість у бас. р. *Уманка* (див.). Парал. нерегулярна назва *Калинград*, яка тимчасово вживалася в XVII ст., поставила за продукт. в ойконімії моделлю «основа антропоніма + ГТ -град / -город»; пор. чол. ім'я *Каліна*, **Калін*, *Калін* [Трійняк, 163], 16 ойконімів на -град і 35 на -город в Україні [Бучко, 147, 148]. Від ойконіма *Ўмань* через посередництво катойконіма й відтоп. прикм. утворено прізви. *Ўманський*, *Ўманець* [СПЧ, 357], назви нп *Уманське*, *Уманці* [АТП, 738], б. *Уманська* в Кіровоград. обл.; *Уманска* (1876) [СГУ, 580] та ін.

Унава — річка, п. Ірпеня п. Дніпра в Житомир. і Київ. обл.; *Унья* (1159), *Уновь* (1171), *Унова* (1686), *Унава* (1758), *Упава* (1765), *Унава* (1954), *Ўнава* (1964) [СГУ, 580]. Гідронім не має загальноприйнятої етимології. Очевидними є і.е. зв'язки його основи; пор. у бас. Дністра р. *Унява*, пол. *Unia*, босн. *Una*, верхньодніпрян. *Унеча* [Трубачев, 53], р. *Унячка* у Львів. обл., р. *Уна* у Двінськ. землі, р. *Уневка* в бас. Оки, пол. role *Unawy* [ЕСЛГНПР, 167]. Найімовірнішим є його утворення за допомогою суф. *-ava (< і.е. *au-) від збереженого в авест. мові *unā* «нора, тріщина в землі», пов'язаного зі ст.інд. *upa* «недостатній, недосконалий» [Вербич 2009, 169], які сягають і.е. *au- з гіпот. значенням «таке, що зникає; те, що поглинає» (< і.е. *au- «віддалятися, зникати») (див. *Ўманка*).

Урага — гора на Пд. бер. Криму, за 7 км. на зх. від м. Алушти [ГЕУ 3, 333]. Оронім тюрк. походження, виник як метафор. назва від *урага*, ног. *урга* «мотузка з сиром'ятною шкірою» [Суперанская, 180].

- Ура́зова** — річка, л. Осколу л. Сіверськ. Дінця п. Дону (XVII ст.), «на р. *Уразе*» (1760), *Уразы* — «верх *Уразовъ*» (1570) [СГУ, 580]. Суч. гідронім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ов(а)* з основою *ураз-* невідомого походження. Можливо, твірним було тюрк. *ураc / ураz* «щастя, щасливе передвістя» [Радлов I / 2, 1655], що вказувало на сакр. ознаки річки або її узбережжя.
- Ура́ло-Кавка́з** — с-ще міськ. типу, Краснодон. м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. 1914 р. [ГЕУ 3, 333]. Ойконім виник унаслідок усічення основи складносуф. відор. означення в структурі назви *Урало-Кавказького акціонерного товариства*, яке будувало місц. шахту [Янко, 367].
- Усі́вський зака́зник** — гідрол. заказник держ. значення, Барішів. і Яготин. р-ни Київ. обл. [ГЕУ 3, 333]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *зака́зник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Усі́вка* [АТП, 208].
- Успе́нка** — с-ще міськ. типу, Лутугин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. 1755 р. як сл. *Вільхова* [ГЕУ 3, 334], кол. *Успенське* [Янко, 367]. Суч. ойконім *Успенка* та його словотв. варіант *Успенське* виникли відповідно за допомогою суф. *-к(а)* та *-ськ(е)* в релят. функції від назви ц. *Св. Успенія*. Істор. ойконім постав унаслідок трансонімізації назви суміж. б. *Вільхова* [СГУ, 108—109], в основі якої прикм. *вільховій* «стос. до *вільха*».
- Устилу́г** — місто, Володимир-Волинськ. р-н Волин. обл. [АТП, 38]; *Оустилогъ* (1150) [ЕСЛГНПР, 168], «до *Устилуга*», «в *Устилугу*», «ув *Устилузе*» (1589), «до *Устилога*», «ув *Устилозе*» (1575) [Шульгач 2001, 141]. Ойконім пояснюють як композит з основами ГТ *устя* (< д.рус. *устье*) і назви р. *Луг*, біля гирла (*устя*) якої лежить поселення [ЕСЛГНПР, 168; Шульгач 2001, 141]. З огляду на найдавнішу фіксацію ойконіма (якщо в ній не відбувся помилковий запис *-логъ* на місці *-логуъ*) імовірним є утворення назви поселення способом основоскладання двох ГТ — *устя* «гирло» і поліс. *лог* «цілина» [Лисенко, 116] або укр. діал. *лог* «заглиблення в рельєфі; яр з пологими зарослими схилами; широка низина; орна земля, яку перестали обробляти» [ЕСУМ 3, 278], поширеного в Росії, Білорусі, Болгарії, де утворив низку похідних ГТ [Мурзаев, 344—345].
- Устї́мівський дендропáрк** — дендр. парк у Глобин. р-ні Полтав. обл., пам'ятка садово-парк. мистецтва держ. значення [ГЕУ 3, 334]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *дендропáрк* й означенням у формі відн. прикм., утвореного від ойконіма *Устимівка* [АТП, 346]; пор. *Устимівська дослідна станція*, якій підпорядкований *Устї́мієвський дендропáрк* [ГЕУ 3, 334].
- Устї́нівка** — с-ще міськ. типу, Кіровоград. обл. [АТП, 250]; засн. у 40-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 3, 334], *Устиновка* (1886) [ВТКР]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від чол. імені *Устї́н* (варіант *Устї́м*); пор. ще 5 нп *Устї́нівка* і 5 нп *Устї́мівка* в Україні [АТП, 739].
- Устри́чне óзеро** — оз. лагунного походження, Скадовськ. р-н Херсон. обл., на зх. від смт Лагунного [ГЕУ 3, 334]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *óзеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-не* з основою апелятива *устриця* «істівний морський моллюск, що має двостулкову черепашку» [СУМ 10, 502].
- Усть-Чорна** — с-ще міськ. типу, Тячів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 164]; засн. у 60—80-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 3, 335]. Ойконім виник як юкстапозит унаслідок складання діал. *усть* «устя» [ЕСУМ 6, 49] й означення в структурі мікрогідроніма *Чорна Звóрина* або *Чорна Рóзсіш* у цьому ж р-ні; пор. ще на Закарпатті мікрогідроніми *Чорна Водá*, *Чорна Потóчина*, *Чорна Ріка*, *Чорна Тїса*, *Чорний* [СГУ, 610—612], основа *Чорн-* у складі яких указує на відповідний колір води, часто зумовлений її затіненням хвойними лісами.

- Устя** — річки: 1) л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл. (1957); *Устьє, Оствица* (1913), *Uście, Ujście, Ustya* (1892), *Усьце* (1953), *Устя* (1614), «при *Устьѣ*» (1889); 2) л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; *Вусяя*; 3) л. Собу л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; 4) п. Гатки л. Ірпеня п. Дніпра в Київ. обл.; 5) п. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; 6) у Нікопол. р-ні Дніпропетров. обл.; *Вустя* [СГУ, 581]. Гідроніми виникли внаслідок онімізації ГТ псл. походження *устя* «гирло» (< псл. **ustъje* «устя») [ЕСУМ 6, 49]. Форма *Оствица* постанала за допомогою суф. *-иц(a)* в гідронім. функції від латинізованої основи ГТ *устя*; пор. лат. *ostium* «устя» [ЕСУМ 6, 49]. Похідними від гідроніма *устя* є означення в топонімі *Урочище Устьянська Дача* і в назві суміж. бот. заказника *Устьянська Дача*, що в Бершад. р-ні Вінниц. обл. [ГЕУ 3, 334].
- Утківка** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. у сер. XVIII ст. [ГЕУ 3, 335], *Утковка* (XVIII ст.) [Абдула, 142]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ієк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Утко* або поширеного *Утка* під впливом високопродукт. моделі на *-івка*.
- Утлюцький лиман** — лим. у Генічеськ. р-ні Херсон. обл. та Якимів. р-ні Запоріж. обл. [ГЕУ 3, 335]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від назви суміж. р. *Утлюк* [СГУ, 581] з основою д.тюрк. *ütliüg* «такий, що має отвір, заглиблення» (див. *Великий Утлюк*).
- Утянка** — заплавне оз., на лівому бер. Десни в Бровар. р-ні Київ. обл. [ГЕУ 3, 335]. Лімнонім виник за допомогою суф. *-янк(a)* в релят. функції від збереженого в рос. діалектах ГТ *ути* «грузьке місце», що є рефлексом з оглушеним дзвінким і.е. **udos, *ued-* «вода» [Железняк, 130—131] (див. *Уда, Удай*); пор., очевидно, спорід. поліс. гідроніми *Утка* (3) [СГУ, 581].
- Учансú** — водосп. на р. *Учансу* в бас. Чорн. моря, на пд. схилі Ай-Петринської яйли, pobl. м. Ялти в Криму [ГЕУ 3, 335]. Назва постанала внаслідок онімізації кр.тат. ГТ *uçansuv* «водоспад, водограй» [Бушаков, 154]; способом трансонімізації (синекдохи) вона поширилася на р. *Учансú*, назва якої має слов. кальку *Водоспадна* [СГУ, 581].
- Уч-Кош** — каньйоноподібна дол. на пд. бер. Криму, pobl. м. Ялти; *ущелина Трьох Гір* [ГЕУ 3, 335]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації композита з основами тюрк. *йч* «три» [Радлов I/2, 1871] у значенні символ. множинності та *кош* «ставка, табір, військ. натовп, юрти, що стоять на віддалі від аула, тощо» [Радлов II/1, 636]. Парал. слов. назва є неповною калькою тюрк. ороніма, в якій перекладено числівник *йч* «три» і приєднано форму род. відм. мн. ГТ *горá*, що вказує на місц. рельєф.
- Ушаківська** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Карабі-яйла [ГЕУ 3, 335]. Спелеонім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. на *-ський*, утвореного, очевидно, від ергоніма з основою прізви. відомого рос. флотоводця *Ф. Ф. Ушакова*. Можливо, його носила станція юних техніків м. Севастополя, спелеологи якої відкрили карст. порожнину [ГЕУ 3, 335], або ін. приморська організація.
- Ушиця** — річка, л. Дністра в Хмельниц. обл. (1957); «до реки *Оушицьѣ*» (1229), *Opzica* (1-а пол. XVII ст.), *Ouszycza, Ouszuka* (1674), *Uszyca* (1829), *Ужица* (1863—1885), *Uszyca Stara, Uszyca Wielka* (1892), *Старая Ужица* (1917) [СГУ, 582]. Гідронім має кілька пояснень (огляд див. у [Вербич 2009, 170—171]). З огляду на поширення, очевидно, спорід. укр. гідронімів *Ушá, Ушка, Ушківка, Ушня* в бас. Сер. Дністра й Десни [СГУ, 582], а також на їхнє суф. оформлення є підстави припустити, що назва виникла за допомогою *-иця* в топонім. функції від балтослов. **ousis* «ясен», збереженого в лит. мові як *ousis* і *uosis*, д.рус. *ушь* «назва якоїсь рослини, що люди їли під час голоду» [ЕСЛГНПР, 168]. Імовірно спорід. пол. гідронім *Usza*

не зовсім переконливо пояснюють як рефлекс псл. **(v)orsz* «вус», пол. *wąs*, бо немає варіантів з нос. *-q-* в основі [Babik, 596], хоч певним свідченням на користь походження корен. *У-* з псл. **r-* може бути форма XVII ст. *Opzcisa*.

Ф

- Фастів** — місто, Київ. обл. [АТП, 227]; відоме з 1390 р. [ГЕУ 3, 336], *Фастов* [СЭС, 1411]. Ойконім виник як посесив на *-iv* (< *-ov*) від антропоніма *Фаст*, в основі якого, очевидно, апелював *хваст* «хвастун» [ЕСУМ 6, 163]; пор. прізви. *Фаст* на Буковині [СПЧ, 359], пол. *Chwast* і його варіант *Fast* [Rumut 1, 89], апелював *chwast*, діал. *fast*, відантроп. ойконім *Fasty* [NMP 3, 28], укр. ойконіми *Фастівець*, *Фастівка* в Київ. обл., *Фастівці* в Чернігів. обл., *Фастове* в Дніпропетров. обл. [АТП, 739].
- Фашівка** — с-ще міськ. типу: 1) Антрацит. р-н Луган. обл. [АТП, 61]; засн. 1773 р. [ГЕУ 3, 337]; 2) Перевал. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1893 р. [ГЕУ 3, 337]. Ойконіми виникли за допомогою суф. *-ivk(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Фащ*, що є варіантом прізви. *Фаст* (див. *Фастів*); пор. поширене в Україні прізви. *Фашченко*, пол. *Faszcz* як варіант прізви. *Chwast* [Rumut 1, 89], відантроп. ойконіми *Faszcz*, в основі яких діал. *fast*, *fascie* «хваст, хвастун» [NMP 3, 28], с. *Фащівка* в Тернопіл. обл. [АТП, 425].
- Федотова коса** — смуга суходолу, яка відокремлює Утлюцький лим. від Азовськ. моря [ГЕУ 3, 337]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *коса* й означенням у формі посесива на *-ова* від чол. імені *Федот*.
- Федюхні висоти** — погорбоване підвищення на пд. зх. Кримськ. п-ва в Інкерманській долині, неподалік впадіння р. Чорної в Севастопольську бухту [ГЕУ 3, 337]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ у мн. *висота* «будь-яка частина земної поверхні, вища від навколишнього простору» [СУМ 1, 495], що вказує на певну кількість підвищень, й означенням з посес. суф. *-ин(i)*, утвореного від антропоніма *Федюха*, що є експрес. формою від чол. імені *Федя*, *Федір*.
- Феодосійська затока** — зат. Чорн. моря, біля пд.-сх. узбережжя Кримськ. п-ва [ГЕУ 3, 337]. Назву утворено внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *затока* «частина океану, моря, озера, річки, що врізається в суходіл; бухта» [СУМ 3, 354] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, похідного від ойконіма *Феодосія* (див.); пор. у межах затоки *Феодосійську бухту*, на бер. якої лежить м. *Феодосія* [ГЕУ 3, 337].
- Феодосійські висоти** — крайня сх. частина Голови. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 3, 338]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *висоти* (див. *Федюхні висоти*) й означенням у формі відн. прикм. на *-ські* (див. *Феодосійська затока*).
- Феодосія** — місто в Криму [АТП, 254]; лежить на бер. *Феодосійської затоки*, відоме з 2-ї пол. VI ст. до н. е. [ГЕУ 3, 338], д.гр. *θεοδοσία*, *θεοδοσιή* [Фасмер 4, 189] д.іран. *Ардаба*, *Кафа* (з XIII ст.), *Феодосія* (з 1783) [Никонов, 442—443], як м. *Феодосія* з 1784 р. на місці давн. *Кафы* [Фасмер 4, 189], д.алан. 'Аббада, с.гр. Кафās, італ. *Caffa* (XIV ст.) [Фасмер 2, 211—212]. Антич. назва виникла як композит на основі гр. *θεός* «бог» і *δόσις* «дар, дарунок» (пор. чол. ім'я *Феодосій*, букв. «божий дар» [Скрип.-Дзятк., 92]), оформлений за допомогою закінч. *-а* в топонім. функції. Її було реанімовано після приєднання Криму до Росії у часи урядової моди на антич. ойконіми (кін. XVIII ст.). Наступний антич. ойконім 'Аббада, який передають як *Ардаба*, мотивовано осет. *avd* «сім» і авест. *arəta-* «священне право» [Фасмер 2, 212]. Після значної перерви (в XIII ст.) на місці

- д.гр. поселення генуезці спорудили фортецю, яку згодом назвали *Caffa*, що пов'язано з араб.-тур. *kafa* «череп» або авест., д. перс. *kaōfa* «гірський кряж» [Фасмер 2, 212].
- Філофорне поле Зернова** — скупчення заростей червоних водоростей у пн.-зх. частині Чорн. моря [ГЕУ 3, 344]. Флоронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *поле* в перен. значенні «ділянка моря» і двома означеннями: 1) у формі відн. прикм. на *-не*, утвореного від *філофори* «червоні водорості»; 2) у формі посесива на *-ова*, що постав способом трансонімізації прізви. акад. *С. О. Зернова*, який відкрив це скупчення 1908 р. [ГЕУ 3, 344].
- Фона́р** — мис, крайня сх. ділянка Кримськ. п-ва [ГЕУ 3, 346]. Назва виникла семант. способом унаслідок онімізації рос. *фона́рь* «ліхтар», яке має гр. походження, за тією ознакою, що на мисі здавна запалювали сигнальні вогні; тепер тут встановлено Єнікальський маяк [ГЕУ 3, 346]. Можливо, топонім безпосередньо мотивований н.гр. *φανάρι* «ліхтар» [Бушаков, 49].
- Форель** — водосп. у верхів'ї р. Альми (бас. Чорн. моря), територія Великої Алушти в Криму [ГЕУ 3, 346]. Мікрогідронім виник унаслідок онімізації апелятива *форель* «спільна назва кількох прісноводних форм цінної промислової риби роду лосось благородний; струг» [СУМ 10, 617] за тією ознакою, що водосп. знаходиться в межах рибницького господарства з розведення райдужної форелі.
- Форесок** — хребет, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Foresek* (1883), *Форесек* (1899), *Foresok* (1950); пор. суміж. потік *Форесок*, полон. *Форесок* [Габорака, 389]. Оронім виник на основі рум. *forăesc* «шептати, грохотіти, шуміти, скрипіти», що розвинуло в топонімії перен. геогр.-атрибут. значення «таємний, тайний; злодійський» [Габорака, 389]; пор. укр. *Злодійка*, *Злодійська* тощо [Лучик, 75—76].
- Форо́с** — 1) мис у зх. частині Пд. бер. Криму; 2) с-ще міськ. типу на мисі *Форо́с*; відоме з XIII ст. [ГЕУ 3, 346], *Форо́с* (1981) [СЭС, 1436]; пор. пам'ятку садово-парк. мистецтва держ. значення *Фороський парк* і санаторій «*Форос*» у с-щі [ГЕУ 3, 346]. Невідомо, яка із суміж. назв є первинною. Очевидно, топонім *Форо́с* постав як спільна назва с-ща і відповідної частини мису від гр. *φόρος* «податок, мито; базар» [Бушаков, 74] за ознакою «людне місце, де відбувалася торгівля, збирали мито тощо». Зміна наголошу з першого на другий склад основи відбулася в тюрк. мовленні.
- Фро́лівський лиман** — заплавне оз. в Херсон. обл., на лівобережжі Дніпра біля с. Корсунки [ГЕУ 3, 347]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* з основою незафіксованого ойконіма *Фролове* або *Фролівка*.
- Фронто́ве водоско́вище** — вдсх., Ленін. і Кіровськ. р-ни в Криму [ГЕУ 3, 347]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водоско́вище* й означенням у формі відн. прикм. на *-ове*, утвореного від апелятива *фронт* «місце, район, де відбуваються воєнні дії та розташовані діючі війська під час війни» [СУМ 10, 645].
- Фру́нзе** — с-ще міськ. типу, Слов'яносербськ. р-н Луган. обл. [АТП, 70]; засн. у сер. XIX ст., *Новоселівка* (до 1910), *Сентянівка* (до 1930) [ГЕУ 3, 347]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь відомого радян. держ. і військ. діяча *М. В. Фрунзе*, можливо, через ергонім. посередництво; пор. кол. назву столиці Киргизстану *Фрунзе*. Істор. ойконіми належали суміж. сс. *Новоселівка* (< *нове село*) і *Сентянівка* (< *Сентянін* — прізви. місц. землевласника [Янко, 371]); пор. смт *Фрунзенське* в Алушт. м / р Криму, стара назва якого *Партеніт* (до 1945) [ГЕУ 3, 348] < гр. *παρθένος* — «незайманий» [СІС, 423].

- Фрунзівка** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 337]; засн. у 2-й пол. XVIII ст. [ГЕУ 3, 348], *Фрунзовка* [СЭС, 1447]. З огляду на функціонування ойконіма в дорадян. часи його походження пов'язане з антропонімом *Фрунзе*, який не належав відомому діячу СРСР і виник на основі молд., рум. *frunză* «листок» [Noveanu, 91]; пор. прізв. *Фрунза*, *Фрунзе* на Буковині [СПЧ, 366].
- Фуратик** — 1) гора, с. Буркут Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Furatek* (1881), *Furatyk* (1888); 2) горб, м. Косів Івано-Франків. обл. [Габорак, 391]. Ороніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації рум. *fieratic* «дикий, неприборканий, невгамовний» [Габорак, 391].

Х

- Хаджибейський лиман** — лим. на узбережжі Одеської зат. в Одес. обл. [ГЕУ 3, 349]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви пос. *Хаджи-бей* (< мусульм. *хаджи* «паломник, пілігрим»), на місці якого побудовано Одесу [Никонов, 304, 449].
- Хаджідер** — 1) річка в Одес. обл., вп. в оз. *Хаджидеру*, між рр. Прут і Дністер, *Хаджідер* (1957), *Ходжидере* (1817), *Хаджидере* (1971) [СГУ, 587]; 2) лим. у Татарбунар. р-ні Одес. обл. [ГЕУ 3, 350]. Гідронім тюрк. походження, виник як композит на основі *хаджи* «паломник, пілігрим», букв. «титул магометан, які побували в Мекке біля гробу Магомета» [Суперанская, 181], і тур. *дере* «річка, яка пересихає влітку; струмок; русло річки, що пересихає», «(гірська) долина, ущелина, тіщина; яр» [Суперанская, 157—158]. Утрата кінц. *-е* зумовлена пристосуванням назви до продукт. морфол. типів іменників укр. мови, очевидно, під впливом ГТ *лиман*. Назви лим. та оз. постали способом трансонімізації суміж. гідроніма.
- Хамелебн** — мис у пд.-сх. частині Пд. бер. Криму, pobl. смт Коктебель [ГЕУ 3, 350]. Топонім виник унаслідок онімізації апелятива *хамелебн* у перен. значенні «такий, що залежно від обставин часто змінює свій вигляд, ознаки тощо» [СУМ 11, 15—16].
- Хапхал** — ущ. на Пд. бер. Криму, біля с. Генеральського pobl. м. Алушти [ГЕУ 3, 350]. Оронім неясного походження. Судячи з регіону функціонування й сингармонізму основи можна припустити його тюрк. витоки. Можливо, це композит, що виник від тур. *hab* «зерно, сім'я», у фіналі якого відбулося закономірне чергування *б / п*, і кр.тат., тур. *hal* «добробут, хороший стан» [Радлов II/2, 1775, 1754]; пор. похідну назву суміж. гідрол. заказника держ. значення *Хапхальський заказник* [ГЕУ 3, 350], в означенні якої наголос на кінц. складі твірного слова відбиває акцент. особливості тюрк. мов, а в зафіксованому *Хапхал* відбулася зміна наголосу внаслідок його слов. засвоєння або неточної фіксації.
- Харків** — 1) річка, л. Уди п. Сіверськ. Дінця п. Дону (1957); *Харьковъ* (XVI—XVIII ст.), *Харковъ* (1639), *Харькова* (XVII ст.), *Харкова* (1659), *Харьковка* (1686), *Charkow R.* (2-а пол. XVIII ст.); пор. м. *Харків* і *Захарків* — частина м. *Харкова*; «а в *Харькову* пала речка Лопань» (1627) [Отин 1997, 408]; 2) яр, л. Великої Долини в бас. р. Уди; *Харьковъ* (1863) [СГУ, 587]; 3) місто, Харків. обл. [АТП, 430]; засн. на поч. 50-х рр. XVII ст., за ін. свідченнями — 1620—1629 [ГЕУ 3, 351], м. *Харьковъ* (1660), *Харковъ* (1787), *Харьково* (1670) [СГУ, 587], *Charków* (1880) [SGKP 1, 543]. Топоніми виникли як посесиви на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Харько*, *Харко*, що є розм. формою чол. імені *Харитон*. Щодо первинності гідроніма чи ойконіма одностайної думки немає. Виходячи з давн. фіксацій назви річки більше підстав існує для висновку про те, що спочатку існував гідронім *Харьковъ колодезь*, де *колодезь* «річка, струмок», який поширився на

- суміж. поселення, хоч можливою є протилежна мотивація — з вихідним **Харьковъ хуторъ (городокъ)*. Наголос на основі зумовлений впливом гіпокористики *Харя* (< *Харитон*) [Отин 1997, 407—413]; пор. прізви. *Харко* < *Харитон* [Чучка, 584].
- Харцизьк** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; засн. у 2-й пол. XIX ст. [ГЕУ 3, 358], ст. *Charcuz* (1880) [SGKP 1, 543], *Харцизьск* (1981) [СЭС, 1457], сл. *Харцизьская* (сер. XIX ст.) [СГУ, 588]. Суч. ойконім виник унаслідок трансформації істор. назви *Харцизьская* у форму чол. роду під впливом номенкл. імені (рос.) *посёлок*, а потім *город*. Істор. назва, як і суміж. гідронім *Харцизька* [СГУ, 588], постала способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. на *-ська / -цька*, утвореного від варіанта ойконіма *Charcuz* з основою апелятива тюрк. походження *харциз*, рос. *харциз* «волоцюга, розбійник» < тур. *хургуз* «злодій, негідник» [Фасмер 4, 225]. Скупчення балок (8) і ручая *Харцизька* на Донбасі [СГУ, 588] свідчить про наявність у твірному апелятиві *харциз* місц. значення «втікачі-розбійники козацьких вольниць» [Янко, 373]; пор. перев. в сх. частині України бб. *Злодійка* (3), *Злодійська* [СГУ, 214].
- Хвороща** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Млинів. р-н Рівн. обл.; *Урочище Хвороща* [ГЕУ 3, 360]. Дрімонім виник унаслідок онімізації діал. *хвороща (хворостя)* «місце, де збирали хворост» [СММПЗУ 2, 439].
- Херсон** — місто, Херсон. обл. [АТП, 459]; засн. 1778 р. на місці військ. укріплення, перші згадки про *Херсон* належать до 1737 [ГЕУ 3, 360], *Cherson* (1880) [SGKP 1, 571], *Херсон* (1981) [СЭС, 1461]. Ойконім виник унаслідок перенесення назви з давн. *Херсонеса Таврійського* в Криму [ЕУ 9, 3586] (< д.рус. *Херсонъ* < д.гр. *Херсών*) [Фасмер 4, 234] за поширеною тоді урядовою модою на д.гр. топоніми; аянтич. назва постала на основі д.гр. апелятива *херсώνησος* «півострів» [Бушаков, 75; Никонов, 454]; пор. *Херсонеський мис* на зх. *Геракліївського півострова* в межах Севастополя [ГЕУ 3, 361].
- Хиноцький заказник** — бот. заказник держ. значення, Володимирец. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 366]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від ойконіма *Хиночі* [АТП, 373].
- Хірів** — місто, Старосамбір. р-н Львів. обл. [АТП, 296]; відоме з 1374 р. [ГЕУ 3, 366], *Chyrów, Chirów* (1880) [SGKP 1, 669], *Хыров* (1981) [СЭС, 1476]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Хир*; пор. лемк. прізви. *Chyr, Chir, Hyr*, пов'язані з укр. *хиріти* «бути кволим, лежати, спати» [Чучка, 585], пол. *Chyr, Chyra* < *chyra* «хвороба» [Rymut 2, 91].
- Хитанка** — гора, у сх. частині Чевчинських гір, с. Голошина Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Chitanka* (1932), *Хитанка* (2000) [Габорака, 391]. Оронім виник, очевидно, від діал. *хітанка, хітанка* «гойдалка» [СБГ, 611] за ознакою «гора, покрита лісом, який постійно гойдається під дією вітрів». Припускають можливість його етимолог. зв'язку з назвою полон. *Хитарка*, що розкинулася на горі; в її основі апелятив *хітар* «гора на кінці села; кінець села; границя, межа між двома селами; перевал» [Габорака, 391—392].
- Хід Конём** — карст. порожнина (шахта) у Гірсько-Кримській карст. обл., на масиві Чатирдаг [ГЕУ 3, 366]. Спелеонім виник унаслідок онімізації фразеологізму *хід конём* у значенні «непрямий хід, лабіринт».
- Хмелівка** — річки (6) в бас. Прип'яті (3), Верх. Дністра, Сер. Дніпра, у Чернігів. обл. [СГУ, 590]. Різні гідроніми могли виникнути по-різному. Верхньодністровську назву пояснюють як семант. утворення від суміж. відантроп. ойконіма *Хмелівка* (< *Хмелів* < *Хміль* / *Хмель*) [Вербич 2009, 173]; пор. ще 10 нп *Хмелівка* в Україні [АТП, 741]. Більша частина гідронімів, як і деякі ойконіми, постала за допомогою суф. *-к(а)* від прикм. *хмелевий*,

хмельовий «стос. до *хміль*», тобто до однорічної чи багаторічної виткої рослини, яка росте перев. в умовах лісостепу й полісся; пор. гідроніми *Хмельовий, Хмельова, Хмелёва, Хмелюватий* (2) [СГУ, 590], останній з яких указує на певну насиченість місцевості хмелем.

Хмельницький — місто, Хмельниц. обл.; у літописах XV ст. згадується під назвою *Проскуров*, перейменовано в *Хмельницький* 1954 р. [АТП, 474], відоме з 1493 як *Проскурів* [ГЕУ 3, 374], *villa Ploskiowcze* (1431), *Ploskirow* (1434—1444), *Ploskyrow* (1493), *Плоскиров* (1530), *Ploskyrof* (1630—1650), *Ploskirof* (2-а чв. XVIII ст.), *Проскуров* (1764), *Proskurow* (1789), *Проскеров* (1793), *Проскурів (Старе місто)* (1926), *Хмельницький* (1954), *Хмельницький* (1956) [Торч.-Торч., 479]. Суч. ойконім виник як мемор. назва в рік 300-річчя підписання угоди про воз'єднання України з Росією *Богданом Хмельницьким* унаслідок трансонімізації прізвищ укр. гетьмана. Відантроп. є і попередній ойконім, що постав як посесив на *-iv* (< *-ovъ*) від прізвищ. *Проскур*, яке є варіантом поширенішого *Проскура* (< *прѣкура* «білий прісний хлібець особливої форми, що використовується в православному богослужінні» [СУМ 8, 286]); пор. прізвищ. *Проскура* в Чернівецькій обл. [СПЧ, 290], *Проскура* в стародавньому Новгороді (1498) [Веселовський, 260], пол. *Proskura*, варіант *Proskur* (1558) [Rymut 2, 300]. Етимологія перших фіксацій *Ploskirow, Ploskyrow* остаточно не з'ясована. Існують підстави для припущення про їх утворення на основі суміж. гідроніма *Плоска* і гіпотет. *Ров* [Торч.-Торч., 479] або як юкстапозиту *Ploskirow* < *ploski(y) + row* (укр. *рів*) подібно до пол. *Bialystok*. Варіювання голосних у другій основі зумовлене її різномовним характером і різночасовим функціонуванням, що вплинуло на чергування етимолог. *-o-* в новозакритому складі: ст. укр. *ровъ* > укр. *рів*, ст. пол. *row* > пол. *rów*.

Хмельнік — місто, Вінниц. обл. [АТП, 31]; відоме з 1362 р. [ГЕУ 3, 375], за ін. джерелами — з 1434 [Янко, 374], *Хмельнік* (1981) [СЭС, 1466]. Ойконім виник семант. способом від діал. *хмельнік* «хмільник» [ЕСУМ 6, 188], утвореного за допомогою *-ик* у збір. функції від *хмільний* «стос. до *хміль*» [СУМ 11, 95—98], за ознакою «місце, заросле хмелем»; пор. укр. *Хмільнік* у Харків. обл.; *Хмельникъ* (1845) [СГУ, 590] і бот. заказник держ. значення *Хмільницька Дача* в *Хмільниц.* р-ні Вінниц. обл. [ГЕУ 3, 376].

Хобя-Кая — скеля на узбережжі Чорн. моря, на пд. окраїні смт Новий Світ у Криму [ГЕУ 3, 376]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок складання та онімізації тюрк. *кая* «скеля, круча» й *коба, хоба* «печера; гірська долина, западина, улоговина, яр» [Мурзаев, 267, 280] у ролі означення.

Хобя-Тепе — найвища центр. частина Берегового хребта масиву Карадаг [ГЕУ 3, 376]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок складання та онімізації основ *тебе, тепе* «вершина, горб, сопка, пагорб» [Мурзаев, 549—550] і ГТ *коба, хоба*, (див. *Хобя-Кая*) в ролі означення.

Ходорів — місто, Жидачів. р-н Львів. обл. [АТП, 280]; відоме з 1393 р. [ГЕУ 3, 376], як *Ходорівстав, Ходоростав* з 1394 [ЕУ 10, 3609], *Chodorów* (1880) [SGKP 1, 610], *Ходоров* (1981) [СЭС, 1467]. Ойконім виник унаслідок субстантивізації кол. означення у формі посесива на *-iv* (< *-ovъ*) з основою антропоніма *Ходор*, що є давнім укр. варіантом чол. імені *Федір* [Чучка, 587]. У первинній назві *Ходорів-став* воно стосувалося ГТ *став* «водоймище (у природному чи штучному заглибленні) з непроточною водою; місце розлиття річки, струмка перед загатою» [СУМ 9, 624] (місто лежить на річці, на якій утворено став, що є місцем відпочинку місц. жителів [ГЕУ 3, 377]).

Холмі — с-ще міськ. типу, Корюків. р-н Чернігів. обл. [АТП, 540]; засн. у сер. XVII ст. [ГЕУ 3, 377], *Chołmy, Borcki* (1880) [SGKP 1, 624, 312]. Ойконім виник унаслідок онімізації форми мн. ГТ *холм* (діал.) «гірка» < д. рус. *хѣлмъ, хлѣмъ, хѣлѣмъ, холмъ* < псл. **xǫlmtъ* [ЕСУМ 6, 195]; пор. нп *Холмець, Холмисте, Холмівка, Холмове, Холмогір'я, Холмогорки, Холмок*

- в Україні [АТП, 741], д.рус. м. *Холм*, пол. *Хелм*, *Холмська височина*, *Холмська Русь*, *Холмищина* [ЕУ 10, 3612, 3615], прикарп. ороніми *Хом* (3), *Хомá* (2), *Хомí* (у мн.), в основі яких відбулося спрощення плавного -л- [Габорак, 392]. Істор. назва *Vorki* мотивована формою мн. ГТ *борók* (див. *Борók*).
- Холб́дний Яр** — компл. пам'ятка природи держ. значення, Чигирин. р-н Черкас. обл., місце визвольної боротьби укр. народу 1768 р. (Коліівщина) та партизан. руху в роки Вел. Вітчизняної війни [ГЕУ 3, 377], ур. *Холодний Яр*, у якому відбувалися повстання гайдамаків (XVIII ст.), прихильників УНР та ін. [ЕУ 10, 3623]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* «глибока довга западина (переважно з крутими або прямовисними схилами), що утворилися внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками» [СУМ 11, 647] й означенням *холб́дний* «про місце, де панує холод» [СУМ 11, 117] (ур. становлять яружно-балковий рельєф з численними природними джерелами і густий ліс. масив, що формують постійну прохолоду).
- Холстí** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Новгород.-Сіверськ. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 377]. Лімнонім виник унаслідок онімізації форми мн. збереженого в рос. мові апелятива *холст* у геогр. значенні «холст покосу, смуга, при розподілі» [Даль 4, 560].
- Хомóра** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957), *Хомора*, *Хомор(ъ)*, *Хому́ръ* (1913), *Хомара* (1912), *Chomora*, *Chomar*, *Chatur* (1880), д.рус. *Хоморъ* [СГУ, 592], «по *Хамороу*» (1235); пор. д.рус. луг *Хаморьскыи* (1234) [ЕСЛГНПР, 169], пр. *Хомори* р. *Хомóрець* [СГУ, 592], р. *Хоморь*, *Хомор* у Молдавськ. князівстві (1415) [ССУМ 2, 512]. Етимологія гідроніма в наук. літературі не з'ясована [Трубачев, 215]. Були спроби пояснити її як назву скіф. походження, але переконливих аргументів не виявлено [ЕСЛГНПР, 169; Янко, 375]. З огляду на первинність форми чол. роду з нульовим закінченням і поширеність взаємозаміни голос. неперед. ряду та задньоз. -к- / -х- в іран. мовах твірним для назви річки міг бути ГТ іран. походження *хамар*, *хамыр*, *хамур*, *камар* у значенні «пояс», що проник в окремі тюрк. та монг. мови із семантикою «мис, коса», «береговий вал; берег» та ін. [Мурзаев, 589], але проблемним залишається його поширення аж до меж пд.-зх. частини Полісся і відсутність паралелей на пд. сх. України та ін. країн. Певні підстави є для пояснення гідроніма у зв'язку із зх.укр. *хамóри* «п'ятьма» [Онишкевич 2, 377], *хамóри*, *хамородь* «тінь, темрява», яке має відповідники із семантикою «чагарник; сміття, хворост, мотлох» (< псл. експрес. преф. *ха- + *тордь) в зх.сл. мовах; пор. укр. діал. *химородь* «тінь, місце, інколи не осяяне сонцем» [ЕСУМ 6, 154, 174]. Зх.укр. ареал двох гідронімів *Хомóра* може свідчити про зв'язок їхньої основи з діал. ГТ *хом* «невелика полога гірка», «горб» (< діал. *хоўм* < *холм* < псл. *хълмъ) [Габорак, 392], до якого приєднано непродукт. суф. -ер(а) / -ор(а) / -ур(а) з локал.-атрибут. значенням; пор., напр., укр. *печéра* «порожня в землі, що має вихід», діал. «заглибина під берегом річки; нора, дірка; яма, рів; місце для вогню», діал. *печу́ра* «печера», рос. діал. *печóра*, блр. *пня́ора* «печера», які утворено за допомогою цього суфікса від псл. *ректъ «піч» [ЕСУМ 4, 364].
- Хому́тівський степ** — заповідник, відділ Укр. степ. заповідника, Новоазовськ. р-н Донец. обл. [ГЕУ 3, 377]. Хоронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *степ* «великий безлісий, вкритий трав'янистою рослинністю, рівнинний простір у зоні сухого клімату» [СУМ 2012, 1103] й означенням у формі відн. прикм. на -ський, утвореного від ойконіма *Хомутове* [АТП, 120].
- Хом'я́к** — вершина у пд.-сх. частині Скибових Горган, на території Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 377]; *Хом'яківський Стіг*, «pod *Gorą Stóg Chomiakowski*

- (1788), *Chomiak* (1880), *Хом'як* (1899), *Хом'як* (2003) [Габорака, 393]. Оронім виник за допомогою суф. *-ак / -як* у топонім. функції від місц. *хом* «холм» (див. *Холмі, Хомора*); пор. гідроніми на *-ак / -як* *Дуб-ак, Мыш-ак, Лот-ак, Жир-ак, Быстр-як, Кобыл-як* та ін. [Трубачев, 197, 204—205]. Похідним від назви *Хом'як* є складений оронім *Хом'яківський Стіг* з твірним опорним компонентом *стіг* «вершина гори»; пор. чес. *stoh* «гора з довгою і заокругленою вершиною» [Габорака, 393], стр. *Хом'як* у бас. Пд. Бугу в Хмільниц, р-ні Вінниц. обл. [СГУ, 593].
- Хоробра** — річки: 1) п. Росі п. Дніпра (1966); *Chorobra* (1784), *Храбра* (сер. XVII ст.), *Хоробра* (1864), *Хоробра* (1892), *Хорабра* (1913); 2) пр. Сейму л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Хоробра* (1964) [СГУ, 593]. Гідроніми відносили перев. до іран. утворень. Є всі підстави розглядати їх як похідні з основами псл. **xor-* / **xъr-* «чистий, світлий», «чистити» (< і.е. **(s)ker-* «різати» і **borъ* «невелике узвишся з супіщаним (рідше піщаним) ґрунтом, звичайно поросле лісом, найчастіше сосновим», «болотисте місце», форма яких зазнала змін під впливом активного прикм. *хоробрий*, жін. рід *хоробра* [Железняк, 56, 60—62].
- Хорол** — 1) річка, п. Псла л. Дніпра; *Хорол* (XVII ст.), *Хороль* (1096), *Хороль* (1106), *Korol* (1665); пор. с. *Хорол* у Полтав. обл. [СГУ, 593]; 2) місто, Полтав. обл. [АТП, 364]; відоме з 1083 р. [ГЕУ 3, 377], «на *Хороль*» (1111), перед 1631 р. також *Ярослав* [ЕСЛГНПР, 171]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма *Хорол*, а тимчасову парал. назву вважають перенесеною з галиц. *Ярославля* (< *Ярославъ* + **-jъ*). Гідронім *Хорол* має кілька пояснень [Никонов, 457; ЕСЛГНПР, 171]. Найпереконливіші з них два: 1) від тюрк.-монг. *qara / xara* «чорний», тюрк. (качин.) *карол* «чорний (хлопчик)» із суф. *-lu / -li*, який унаслідок слов. адаптації міг давати *-л-* у фіналі; пор. у цьому ареалі *Сула, Псел*, д.рус. *Взръскъ-л-ъ, Мърлз* та ін. [ЕСЛГНПР, 171]; 2) від тієї самої основи, що і гідроніми *Хоробра* [Железняк, 57—59] (див. *Хоробра*).
- Хоростків** — місто, Гусятин. р-н Тернопіл. обл.; відоме з 1564 р. [ГЕУ 3, 378], *Chorostków* (1880) [SGKP 1, 632]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від прізви. *Хорост*, що є українізованим варіантом пол. *Chrost* з основою ст.пол. *chorst* «сухе гілля, зарослі» [Румут 1, 84—85]; пор. ст.укр. *форост* «хворост; виноградна та інша лоза» < псл. **xvorostъ* «чагарник, ліс» [ЕСУМ 6, 169], суміж. *Хоростківський дендропарк* [ГЕУ 3, 378].
- Хорошеве** — с-ще міськ. типу, Харків. р-н і обл. [АТП, 455]; засн. у сер. XVII ст. [ГЕУ 3, 378] як *Хорошеве*, що виникло на місці *Хорошевого Городища* (1571) [Янко, 376]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації означення складеної назви *Хорошеве Городище*, яке утворено за допомогою посес. суф. *-ов(е)* від антропоніма *Хорош*; пор. прізви. *Хорошко* [СПЧ, 372], що є демінутивом від *Хорош*.
- Хортиця** — 1) о-в на Дніпрі, нижче греблі Дніпровської ГЕС у межах міської зони Запоріжжя; уперше згадується під назвою о. *Святий Георгій* у праці Костянтина VII Багрянородного «Про управління імперією» (946—953) [ГЕУ 3, 378]; важлива твердиня руських князів і запороз. козаків у боротьбі проти різних нападників [ЕУ 10, 3629]; д.рус. *Хъртичъ* (1103), «въ *Хоротичемъ островъ*» (XVI ст.), *Городецкой, Ортинский* (1558), *Хортица* (1594), *Chorcica* (1613), *Хортиця, Хортиця* (XIX ст.) [ЕСЛГНПР, 172]. 2) річка, п. Дніпра в Запоріз. р-ні та обл.; *Хорътица* («у рѣки *Хорътиць*») (1224) [СГУ, 593], напорти о-ва *Хортиці*; «до рѣки *Хартиць*» (1225), «а ниже *Хортицы* остров *Хортица*» (1627), «противъ оныхъ трехъ рекъ *Сухой, Великой и Нижней Хортиць*... имеется... остров... *Хортиць*», суч. рр. *Вѣрхня, Нїжня й Серѣдня Хортиці* [ЕСЛГНПР, 171]. Топонім не має загальноприйнятої етимології. Поширенішим є висновок про семант. спосіб творення назви острова від пізн. зафіксованого суміж. гідроніма

[ЕСЛГНПР, 172; Железняк, 57; Карп. 1989, 40]. Ще одним безперечним фактом є д.слов. походження гідроніма або від утраченого ГТ **хортиця* (< *xärtica*), або за допомогою продукт. в гідронімії форманта **-ica* від основи **xärtz* з невідомою етимологією. Гідрооснову *Хорт-* пов'язували перев. з іран. етномовним впливом (пор. топоніми в центр. частині Ірану *Корд-хорд*, *Хордечешме* та ін. [Карп. 1989, 42] або із загальнослов. назвою на позначення породи собак *хорт* «мисливський собака», *хортиця* (< псл. *xärtz*), яка не має достовірної етимології [ЕСУМ 6, 203—204]. На думку О. С. Стрижака, гідронім *Хортиця* — це д.слов. утворення на *-иця* від **xärtz* «швидкий, бистрий, скорий; борзий (пес)» як *Бистриця* від *бистриця* з основою *бистр-* [ЕСЛГНПР, 172], що виглядає переконливо і з формального, і з мотивац.-семант. поглядів. Імовірно є також етимологія гідроніма, пов'язана з псл. **xärt-*, що виникло за допомогою де термін. *-t-* від основи **xər-/ *xor-* «чистий, світлий» < і.е. *(s)ker- «різати» (див. *Хоробра*). У такому разі мотивац. ознакою для назви річки й суміж. о-ва була «чиста від рослинності (дерев) місцевість, на якій переважає ґрунт світлого, жовтого кольору»; пор. псл. **xärtz* «собака з короткою шерстю на відміну від кудлатого пса», імовірно спорід. лит. *sařtas* «світло-гнідий, жовтуватий (про коня)» [ЕСУМ 6, 204], рос. *мухортый* «із жовтуватими або білуватими підпалинами біля морди, ніг і в паху (про коней)», що є наслідком гаплоглогії в структурі композита **тихо-хärtz* «світло-гнідий» [Карп. 1989, 41], перев. степ. гідроніми *Гніда*, *Жовта* (9), *Жовта Балка*, *Жовта Кам'янка*, *Жовта Круча*, *Жовтенька* (5), *Жовті Води* та ін. [СГУ, 143, 197]. Варіювання д.рус. *Хъртичъ* і *Хъртица* зумовлене впливом грам. категорій номенкл. імен *острів* і *річка*. Парал. назва *Ортинский* є формою відн. прикм. на *-ський* з основою топоніма *Хортиця*, в якому відбулася афереза під тюркомовним впливом. Найдавніша фіксація о-ва під назвою *Святий Георгій* (сер. X ст.) має християн. мотивацію іменем відповідного святого, що особливо поширено в топонімії Криму й Пн. Надчорномор'я (див. *Ай-Петрі*).

Хотин — місто, Чернівець. обл. [АТП, 256]; засн. у VIII ст. [ГЕУ 3, 379]; *Хотѣнь* (XIV ст.), *Хотинь* (1400), *Хотень* (1436), *Choczyn* (1444), *Chozin* (1526), *Chotczyn* (1650), *Chotym* (1594), «отъ града Хотина» (1574), місц. *Хотинь* (*Хутинь*) [ТСРЧО, 56—57]. Найдавніші фіксації ойконіма у формі *Хотѣнь* / *Хотень* свідчать про його виникнення як посесива на **-jь* від антропоніма *Хотѣнь* / *Хотень*, що є онімизованою формою кол. пасив. дієприкм. на *-енъ* з основою дієсл. *хотѣти*; пор. прізви. *Хотен* (XVI ст.), похідне від апелятива *хотен* «любитель, охочий до чого-небудь, майстерник» [Веселовський, 342], аналог. словотв. типу антропоніми *Ждан*, *Продан*, *Несміян*, поширені на сх.слов. землях ойконіми з антропооснотою *Хотен* [Никонов, 457—458]. Суч. назва трансформувалася в *Хотин* під впливом продукт. ойконім. моделі на *-ин* у посес. функції, у зв'язку з чим назву міста почали пов'язувати зі спорід. антропонімом *Хота*, що є гіпокористикою від композитів на зразок *Хотимиръ*, *Хотсборъ* [Чучка, 587]; пор. відойк. оронім *Хотинська височина* [ГЕУ 3, 379], назви істор. подій (хроніми) *Хотинська битва* (1621), *Хотинське повстання* (1919), *Хотинський мирний договір* (1621), прізви. *Хотинський* [ЕУ 10, 3630—3631].

Хотинь — заплавне оз. на бер. Десни, Короп. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 379]; пор. суміж. бол. *Хотинь*, оз. *Хотинь* у Сум. обл. [Черепанова, 292]. Поліс. гідронім *Хотинь* розглядають як архаїч. утворення з д.слов. суф. *-инь* (< **-упь*), наявним у топонімах *Ірдинь*, *Горинь*, *Любинь*, *Волинь*, пол. оз. *Воруї*, оз. *Kruszyna*, але семантику твірної основи не пояснюють [Черепанова, 49]. Імовірно спорід. назву р. *Хотинь* і тотожний ойконім тлумачать як відантроп. похідні з основою імені *Хот* або *Хотен* [Карп., 198]

- (див. *Хотін*). Можливо, лімнонім і суміж. назва р. *Хотинь* постали від основи *Хотин-* за допомогою суто гідронім. суф. *-j-, відбитого в назвах рр. *Поть, Рось, Літь, Реть, Таль* тощо [Железняк, 148].
- Хотімля** — річка, л. Сіверськ. Дінця п. Дону (1967); *Хотомля* (1643), *Хатомля* (1782), *Хотомль* (XVII ст.), *F. Chotoml* (1699); пор. с. *Хотомля* (1722), *Хотомлянської* (1787), мн. *Хотомли* (1760), суч. с. *Хотімля* Вовчанськ. р-ну Харків. обл. [СГУ, 593]. Топонім виник як посесив на *-ja від антропоніма **Хотомъ*, що, очевидно, походить від пасив. дієприкм. **xotomъ* з основою псл. **xotěti* «хотіти», як **vědomъ* від **vědati* «знати», або є формою композитів на зразок *Хотимиръ, Хотиславъ*; пор. утворені від особ. назви **Chotom* пол. ойконіми *Chotomów, Chotum, Chothom* [NMP 2, 78].
- Хотінь** — с-ще міськ. типу, Сум. р-н і обл. [АТП, 405]; відоме з кін. XIV ст. [ГЕУ 3, 380], за ін. джерелами — з 2-ої пол. XVII ст. Ойконім пояснюють як посесив з основою слов. автохтонного імені **Хотън(ъ)* із суф. *-jъ [Іваненко, 212]. Його суч. форма відбиває характерний для укр. мови розвиток голос. -i- на місці д.рус. -ъ- (див. *Хотін*).
- Хоцький горб** — пасмоподібне підвищення на межиріччі Трубежа і Супою, за 2,5 км від с. *Хоцьки* Київ. обл. [ГЕУ 3, 380]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горб* «невелике округле підвищення на площині; бугор, пагорок» [СУМ 2, 125] й означенням у формі відн. прикм. на -ський / -цький, утвореного від суміж. ойконіма *Хоцьки* (< *Хоцько* < *Хот*).
- Хрестова гора** — невеликий скельний масив на Пд. бер. Криму, pobl. смт Ореанди [ГЕУ 3, 380]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* й означенням у формі жін. роду відн. прикм. *хрестовий* «розташований хрест-навхрест; перехресний» [СУМ 11, 141]; пор. г. *Хрєсна*, горб *Хресті* на Івано-Франківщині [Габорака, 394].
- Христівівка** — місто; Черкас. обл. [АТП, 512]; засн. 1889 р. [ГЕУ 3, 380], за ін. джерелами, відоме з 1574 р. як *Христигород*, м'єстечко *Хрестиполя* (1654), *Chrystynowka* (1787), *Христиновка* (1834), *Chrystynowa* (1890), *Христинівка* (1924) [Гонца, 273]. Суч. назва *Христинівка* зберігає певний зв'язок з дієсл. основою первинного ойконіма, але пов'язується з антропонімом *Христина* як *Катеринівка* з *Катерина*, *Єлизаветівка* з *Єлизавета*; пор. *Христинівку* в Житомир. обл. і ще одну в Черкас. обл. [АТП, 741]. Перші ж фіксації зі з'єднувальним голос. -и- свідчать про те, що істор. назва виникла як композит унаслідок поєднання форми дієсл. наказ. способу *хрести* / *христи* і ГТ *город* або *поле* (в мн.) за моделлю, відбитою в ойконімах *Валигора, Хвалибог, Звенигород, Гуляй-Поле* [Бучко, 118, 147, 148, 169], антропонімах *Вернидуб, Тягнибок, Ростислав*.
- Христофоровка** — с-ще міськ. типу, Криворіз. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 82]; засн. у 30-х рр. XIX ст. [ГЕУ 3, 380]. Ойконім виник за продукт. моделлю на -івка від чол. імені *Христофор*; пор. ще 4 *Христофоровки* в степ. частині України та с. *Христофорове* в Кіровоград. обл. [АТП, 743].
- Хрустальне** — с-ще міськ. типу, Краснолуц. м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. 1783 р. [ГЕУ 3, 380], *Хрустальный* (1837—1839), смт *Хрустальный* (1979) на р. *Хрустальна* [СГУ, 595]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма з парал. зміною грам. форми під впливом спочатку рос. номенкл. імені *поселок*, потім укр. *село, селище*. В основі назви річки рос. *хрустальный* «кришталевий», що характеризує якість її води.
- Хуст** — місто, Закарпат. обл. [АТП, 166]; існувало у X ст. [ГЕУ 3, 381], *Huzthy* (1351), *Huzth* (1387), *Huzty* (1389), *Hust* (1715); пор. р. *Хустець* [СГУ, 595], місц. варіант *Густ* [Янко, 377]. Ойконім не має надійної етимології. Очевидно, він виник як слов. назва внаслідок субстантивізації та онімізації короткої форми прикм. *густъ* «густий (про ліс)» (пор. місц. *Густ*), який в

іншомовному середовищі (перев. мадярському) передавався з початк. глух. *x*; пор. закарп. прізви. *Хустій*, діал. *Хусті*, що є угор. утворенням із суф. *-i Huszti* від ойконіма *Хуст* [Чучка, 589], а також діал. *густвинá* «хаща, густий ліс», *хустéж* «хаща», *густіня* «густиий ліс», *густяж* «хащі», *гуц* «гуца», *гуца* «хащі» [ЕСУМ 1, 627], закарп. гідроніми *Хустець*, *Хустик* з варіантом *Густик* [СГУ, 595], назву прикарп. потоку *Хусник*, що є фонет. варіантом форми *Гусник*, він же *Хусна*, утворений від ГТ *гусник* «чагарник» < *густник* [Вербич 2009, 175].

Хухря́нський за́казник — гідрол. заказник держ. значення, Охтир. р-н Сум. обл. [ГЕУ 3, 381]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *за́казник* й означенням у формі відн. прикм. на *-янський*, утвореного від назви суміж. с. *Хухра* [АТП, 401].

Ц

Царéга — річка, вп. в Телігульський лим. в Одес. обл.; *Царéга* (1957) [СГУ, 596].

Гідронім сх.ром. походження, виник як суф. утворення від молд., рум. *țară* «земля, країна» [DRR, 159], що закріпилося в рум.-бесараб. середовищі як ГТ *цара*, *царина* «орний степ, поле, вигін і т. ін.»; пор. у рум. чабанів протиставлення горам ін. місцевісті в лісі, де села й поля, сіють хліб, яку називають словом *цара* (< лат. *terra* «земля; територія») [Мурзаєв, 602], р. *Царилунга* (< молд. *царэ лунгэ* «довга територія» [Карпенко, 199], б. *Царегóл* л. *Цареги* [СГУ, 596] з другим компонентом *-гол / -кол* «річка, долина тощо» [Мурзаєв, 283], б. *Цáрина*, р. *Цáрінка*, потоки *Цáрінний* (2) [СГУ, 596—597].

Царичáнка — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [СГУ, 95]; засн. 1604 р. [ГЕУ 3, 382], *Царичáнка* (1981) [СЭС, 1478]; пор. р. *Царичáнка* л. Прядівки л. Орелі л. Дніпра в *Царичан.* р-ні Дніпропетров. обл. [СГУ, 597]. Ойконім, очевидно, виник унаслідок трансонімізації назви р. *Царичáнка*, у структурі якої твірне молд., рум. *царе* (див. *Царéга*) і суф. *-чанк(а)*, який притаманний гідронімам бас. Дністра: *Копачанка*, *Рабчанка*, *Stawczanka*, *Головчанка*, *Радчанка* та ін. [Трубачев, 111], що робить імовірним перенесення дніпропетров. топонімів з Пд. Бесарабії; пор. с. *Царичанка* в Татарбунар. р-ні Одес. обл. [337].

Цві́тко́ве — с-ще міськ. типу, Городищ. р-н Черкас. обл. [АТП, 500]; відоме з 1876 р. [ГЕУ 3, 383], за ін. джерелами — засн. 1816 р., х. *Слобода* (1896), *Цві́тково* (кін. ХІХ — поч. ХХ ст.), *Цві́ткове* (1924), *Слобода* (1946) [Гонца, 276]. Ойконім походить від антропоніма *Цві́тковъ* [Гонца, 276], який зазнав трансонімізації завдяки наявності посес. суф. *-ов* і грам. узгодження з номенкл. іменем *село*, *селище* за допомогою закінч. *-е*; пор. ще 8 нп *Цві́ткове* перев. на пд. України [АТП, 743]. Парал. назва *Слобода* постала семант. способом від ГТ *слобода́* «поселення в Київській Русі, Україні, Московщині, мешканці якого на певний час звільнялися від податків і повинностей», «село, селище» [СУМ 2012, 1064].

Цві́то́ха — річка, п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (1957); *Цві́тоха* (1913), *Kwiatocha* (1888), *Цветоха*, *Цвиточка* (1953), *Хветоха* (1629) — помилк., «при рч. *Цві́тохъ*» (1893); пор. с. *Цві́тоха* Славут. р-ну Хмельниц. обл. [СГУ, 597]. Гідронім виник за допомогою непродукт. суф. *-ох(а)* від апелятива *цвіт*, що вказує на водяні зарості, цвітіння, ряску; пор. такого ж словотв. типу назву р. *Пустóха* л. Гуйви п. Тетерева п. Дніпра [СГУ, 453]. Його пол. варіантом є форма *Kwiatocha*. Назва суміж. села постала способом трансонімізації гідроніма.

- Цéбрикове** — с-ще міськ. типу, Великомихайлів. р-н Одес. обл. [АТП, 326]; засн. наприкін. XVIII ст., з 1819 до 1900 — *Гофнудсталь* [ГЕУ 3, 383]. Ойконім виник як посесив на *-ове* від антропоніма *Цéбрик*; пор. прізви. *Цéбрик* у Чернівець. обл. [СПЧ, 375]. Парал. назва XIX ст. *Гофнудсталь* нім. походження, постанала від прізви. землевласника *Hofnud* у род. належності й ГТ *Tal* «долина» (див. *Боршталь*).
- Ценівка** — річка, л. Золотої Липи п. Дністра в Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 384]; *Ценівка* (1957), *Ценевка* (1917) — парал. назви потоку *Кóропéць* [СГУ, 272]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від суміж. ойконіма *Ценіє*, *Ценів* [АТП, 421] відантроп. походження; пор. прізви. *Ценівський*, *Ценьов* у Чернівець. обл. [СПЧ, 375].
- Центральна улоговина** — улоговина в пн.-сх. частині Голови. пасма Кримських гір [ГЕУ 3, 384]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ульóвина* «велике заглиблення в рельєфі місцевості; западина з пологими схилами» [СУМ 10, 431] й означенням *центральний* у формі жін. роду, яке вказує на середнє розміщення об'єкта відн. суміжних (див. *Центральний*).
- Центральний** — с-ще міськ. типу, Перевал. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1987 р. [ГЕУ 3, 384]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. *центральний* «розташований у центрі, в середині чого-небудь, який є центром чогось, основним у чомусь» [СУМ 11, 198].
- Центральнокримська рівнина** — пд. ділянка Північно-Кримської рівнини [ГЕУ 3, 385]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *рівнина* «досить велика ділянка земної поверхні без істотних западин і підвищень» [СУМ 8, 549] й означенням у формі відн. прикм. на *-ська*, утвореного складносуф. способом на основі хороніма *Центральний Крим* (див. *Центральний*); пор. *Центральнокримське підняття* на пд. рівнинної частини Кримськ. п-ва [ГЕУ 3, 386].
- Цéрем** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл. (1957); *Церемъ* (1913), *Цѣремъ* (1888), *Сегет* (1882), *Щерем* (1962) [СГУ, 597]. Гідронім має затемнену етимологію. Очевидно, він виник під впливом блр. мови, унаслідок чого на місці укр. **Тéрем* < д.рус. *теремъ* «високий будинок, палац; покров балдахін; купол» [ЕСУМ 5, 550] постанало *Цéрем*; пор. блр. *церам* «терем» [ЕСУМ 5, 550]; сс. *Теремне* у Волин. [Шульгач 2001, 136] і Рівн. обл. [АТП, 381], пол. ойконім *Sieretki* — від блр. *sieratok* «будинок з поверхами або у формі вежі; палацик» [NMP 2, 137], р. *Цéремський* п. *Церему* [СГУ, 597]. Імовірно є балт. походження гідроніма у зв'язку з лит. *Sérmās, Sérma* з коренем **serm-* [Трубачев, 194].
- Цéцина** — ландш. заповідник держ. значення на схилах г. *Цéцина*, Кіцман. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 387]; місц. г. *Цéцино*, на якій існувало м. *Цецин* (з 1395) [Карпенко, 199—200]; пор. суміж. р. *Цéцина* л. Коровії л. Деревлюк п. Пруту л. Дунаю [СГУ, 588]. Первинним вважають ойконім *Цецин*, утворений як посесив на *-ин* від антропоніма *Цеца* [Карпенко, 200]; пор. прізви. *Цéценко* в Чернівець. обл. [СПЧ, 376], с. *Цеценівка* в Тернопіл. обл. [АТП, 429]. Шляхом трансонімізації кол. ойконім перенесено на суміж. р. й г. *Цецена*, а вже оронім дав назву буковому різновіковому пралісу, який визнано з 1974 р. ландш. заказником держ. значення [ГЕУ 3, 387].
- Цибулів** — с-ще міськ. типу, Монастирищ. р-н Черкас. обл. [АТП, 509]; засн. у XVI ст. [ГЕУ 3, 387], wieś *Cybolow* (1775), *Цыбелевъ* (1829), «*miasta Cybulowa, Starego Cybulowa*» (1890), *Цибулево* (1924), *Цибулів* (1946) [Гонца, 277]. Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма *Цибуля*; пор. ОН *Ци(ы)буля* (1497), *Г. Цибуля* (1649) [Гонца, 277]. Приєднання до *а*-основи суф. *-ів*, а не очікуваного *-ин*, зумовлене належністю прізви. *Цибуля* особі чол. статі (першопоселенцеві або власникові). Форма чол. роду ойконіма

- спричинена його узгодженням з номенкл. іменем *хутір*, що позначав тип поселення, з якого починався *Цибулів*. Похідною від ойконіма є релят. назва суміж. р. *Цибулівка*, яка фіксується лише з 2-ї пол. XIX ст. [СГУ, 598].
- Цибульнійк** — річки в Кіровоград. обл.: 1) п. Дніпра; *Sybulnik* (30-і рр. XVII ст.), *Цибульникъ* (1660), *Sybulnik*, *Sybowelnik* (XVII ст.), *Cebulnik* (1737), *Цыбульникъ* (1888), *Цибульник* (1957), *Цибульнійк* (1964) [СГУ, 598], *Цибульнійк* [ГЕУ 3, 387]; 2) пр. Інгульця п. Дніпра; *Цыбульникъ* (1888) [СГУ, 598]. Гідроніми пояснюють як тюрк. семант. утворення від тур. *sibinlik* «болотяна місцевість, де багато комарів», у якому відбулася метатеза на стиці корен. -п- і суф. -lik унаслідок слов. адаптації назв під асоціат. впливом загальноновживаного апелятива *цибуля* і суф. -ник [Железняк 1971, 57—60]. Така етимологія є високоймовірною, але з огляду на відсутність від часу перших фіксації XVII ст. форм із суф. -lik на місці -ник залишаються підстави для припущення про можливість виникнення назв в укр. мовленні за допомогою -(н)ик у гідронім. функції від основи прикм. *цибульній* «стос. до *цибуля*», що вказував на поширеність відповідної городньої рослини або багаторічних трав'янистих цибулинних рослин родини лілійних [СУМ 11, 206]; пор. назву б. *Цибуліне* у Луган. обл. [СГУ, 598].
- Циганка** — балки (6) у різних регіонах України [СГУ, 598—599], як р. *Циганка* л. Нічлави л. Дністра в Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 387]. Гідроніми виникли за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від етноніма *цигани* «народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу; особи, які належать до цієї народності» [СУМ 11, 208], що вказував на місця тимчасового перебування чи острівного закріплення представників цієї народності; пор. гідроніми *Циганська* (2), *Циганський* (5), *Циганський Потік* (2) [СГУ, 599]. Можливим є ойконім. посередництвом у процесі творення окремих гідронімів [Вербич 2009, 176].
- Ціківський заказник** — ландш. заказник держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 387]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі релятива на -ський, похідного від назви суміж. с. *Цикова* [АТП, 494].
- Цир** — річка, п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл.; *Цыръ* (1546), *Цюръ* (1903), *Бреца* (1957) [СГУ, 599]; пор. с. *Цир* у Любешів. р-ні Волин. обл. [АТП, 47]. Формально гідронім збігається з укр. діал. *цир* «горюча сірка» (< д.рус. *цѣръ* «сірка») неясного походження [ЕСУМ 6, 251], що міг вказувати на відповідні поклади, але запаси цього мінералу сконцентровані в Передкарпатському сірконосному басейні [ГЕУ 3, 194]. З огляду на варіант *Цюръ* можливим є зв'язок гідроніма зі звуконаслід. діал. *дзюр* «джерело» [ЕСУМ 2, 62], діал. *цюріти* «дзюрити, текти, струмувати, вирувати» [ЕСУМ 6, 270]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації суміж. гідроніма. Парал. назва *Бреца* перенесена із суміж. річки (див. *Бреца*).
- Цілющий лиман** — солоне оз., Приморськ. р-н Запоріж. обл., pobl. м. Приморська [ГЕУ 3, 389]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі прикм. *цілющий* «який має лікувальні властивості» [СУМ 11, 234]; дно озера вкрите шаром сірої та чорної гязі, яку використовують у лікувальних цілях [ГЕУ 3, 389].
- Цукурине** — с-ще міськ. типу, Селидів. м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1939 р. [ГЕУ 3, 389]. Ойконім виник як посесив на -ине від антропоніма *Цукура*, відбитого в родовій назві с. *Цукури*, що на Херсонщині [АТП, 469].
- Цумань** — с-ще міськ. типу, Ківерц. р-н Волин. обл. [АТП, 42]; відоме з 1557 р. [ГЕУ 3, 389], *Ситай* (1778), *Цукмантель* (1816) [Шульгач 2001, 146]. Етимологія ойконіма затемнена, її пов'язують з етнонімом *куман* (*ситай*) «половець» або з антропонімом *Цуман*, поширеним в Рівн. обл. [Шульгач 2001, 146]. Імовірнішим видається відантроп. походження ойконіма як посесива на *-jь, який міг функціонувати ще до XVI ст.

Цюрупинськ — місто, Херсон. обл. [АТП, 471]; засн. 1748 р. як *Олешки* (до 1928) [ГЕУ 3, 389], з 1802 р. Г. Потьомкін перейменував поселення в *Днепровск*, але ця назва не прижилася [Никонов, 462]; *Цюрупинск* (1981), до 1926 — *Алешки* [СЭС, 1491]. Суч. ойконім виник як мемор. назва за допомогою суф. *-инськ* у релят. функції від прізв. уродженця міста, відомого радян. діяча *О. Д. Цюрупи*. Істор. назва *Дніпровськ* є релятивом на *-овськ* від назви р. *Дніпрó*. Етимологія первинного ойконіма *Олешки* затемнена. За суч. формою він є родовою назвою першопоселенців або власників землі на прізв. *Олешко*; пор. прізв. *Олешко* в Чернівец. обл. [СПЧ, 256]. Водночас такий зв'язок може бути лише асоціативним, бо нп *Олешки* (рос. розм. *Алешки*) постало на місці д.рус. м. *Ольшьє*, де у XVIII ст. була *Олешківська Січ*, назву якого утворено від *ольха* (< псл. **olьsha / *jelьsha* «вільха») за допомогою суф. **-ъје* в локал. функції [ЕСЛГНПР, 95]. Зв'язок між *Олешки* та *Ольшьє* очевидний. В. А. Никонов небезпідставно стверджував, що д.рус. *Олешьє* є слов. формою антич. *Еліссія* (у Прокопія, VI ст.), яке продовжує д.гр. *Елекс* або *Елісс* [Никонов, 461—462] зі значенням «ліс» (див. *Олешківські піскі*).

Ч

Чабані — с-ще міськ. типу, Києво-Святошин. р-н Київ. обл.; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 3, 390]. Ойконім виник як родова назва першопоселенців на прізв. *Чабан*; пор. нп *Чабани* в Хмельниц. обл., *Чабанівка* (4), *Чабанка* (3), *Чабанове* (2) в різних регіонах України [АТП, 744], гідроніми *Чабанка* (5), *Чабанова* (2) [СГУ, 600], частина з яких може мати відапелят. походження.

Чага — річка, л. Когильника, вп. в лим. Сасик (Жундук) в Одес. обл.; пор. нп *Чага* Бендерськ. пов. «при р. *Чагъ* [СГУ, 600]. Гідронім, як і похідний від нього ойконім, не виявляють генет. зв'язків в укр. і слов. топонімії. Його відповідники зафіксовано в Центр. Сибіру (на Алтаї і в Томськ. обл.), де протікає 2 річки з назвою *Чага*, походження якої пов'язують із самод. ГТ *чага* «річка» [Мурзаев, 605; Молчанова, 332]. Очевидно, гідронім перенесено із Зауралля в Пн. Надчорномор'я під час однієї з міграційних хвиль сх. племен і народностей у Європу.

Чайка — солоне оз. у групі Перекопських озер, Красноперекопськ. р-н у Криму [ГЕУ 3, 390]. За відсутності спеціальних засобів номінації навряд чи етимологія лімноніма пов'язана з назвою морського птаха *чайка*. Очевидно, суч. форма постала внаслідок слов'янізації іншомовної назви та її наближення до активного в сх.слов. мовах апелятива. Нею міг бути гідронім з осною тур. ГТ *чай* (*çay*) «невелика річка», поширеного також в іран. мовах [Мурзаев, 491—492]. Щодо кінц. *-ка*, то його природа може бути двоякою. Це або формант, який продукт. у слов. і румей. топонімії [Бушаков, 109], або трансформований під його впливом тюрк. ГТ *кал* «скеля» (див. *Бешка*); пор. рр. *Чайка* (5) у Херсон. обл. [СГУ, 600].

Чайковийський заказник — гідрол. заказник держ. значення, Самбір. р-н Львів. обл. [ГЕУ 3, 390]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський / -цький*, утвореного від суміж. ойконіма *Чайковичі* [АТП, 293].

Чаква — річка, л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; пор. с *Чаква* Володимирец. р-ну Рівн. обл. [СГУ, 601]. Гідронім виник унаслідок онімізації місц. ГТ *чаква* «заболочене місце» [Аркушин 2, 246].

Чамні-Бурун — гора на пн. схилі Головн. пасма Кримських гір, за 8 км. на пд. зх. від м. Алушти [ГЕУ 3, 391]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації словосп. з опорним кр. тат., ног., тур. *burun* «мис, виступ»

- [Бушаков, 90] й означенням *Чамні* < *чамли* «сосновий» з основою кр. тат., тур. *çam* «сосна, ялина, модрина» [Бушаков, 94].
- Чапаєве** — с-ще міськ. типу, Кегичів. р-н Харків. обл. [АТП, 448]; засн. у 2-й пол. XIX ст. [ГЕУ 3, 391], за ін. джерелами — у XX ст. [Абдула, 147]. Ойконім виник як мемор. назва на честь героя громадянської війни в СРСР В. І. *Чапаєва* внаслідок трансонімізації його прізвища; пор. нп *Чапаєва* (3), *Чапаєве* (11), *Чапаєвка* (28), *Чапаєвське* [АТП, 744], частина з яких має назви відег. походження.
- Чапельський під** — замкнуте зниження на поверхні Причорноморськ. низовини, на пн. зх. Асканії-Нової в межах Херсон. обл.; *Великий Чапельський під* [ГЕУ 3, 391]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *під* «низинне місце; западина» [СУМ 6, 391], «низинна місцевість, долина» [СНГТК, 143] й означенням у формі відн. прикм. на -ський, утвореного від суміж. ойконіма *Чаплинка* [АТП, 472], основа якого зазнала трансформації під впливом назви поширеного тут болот. птаха *чапля* (див. *Чаплина*). Парал. назва постала синтакс. способом унаслідок приєднання до ороніма означення *Великий*, що вказує на розміри низини.
- Чаплина** — річки (2) в Дніпропетров. обл., балки (2) в бас. Сіверськ. Дінця [СГУ, 601]. Гідроніми виникли як посесиви із суф. -ин- від апелятива *чапля* «болотний дикий перелітний птах з великим дзьобом, довгою шиєю і довгими ногами, який живиться комахами, рибою, земноводними, плазунами та дрібними ссавцями» [СУМ 11, 268].
- Чаплине** — с-ще міськ. типу, Васильків. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 80]; засн. у 1881 р. [ГЕУ 3, 391]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. річки (див. *Чаплина*) і приєднання закінч. -е для його узгодження з номенкл. іменем *село, селище*. Можливо, номінація відбулася за посередництва назви суміж. с. *Хуторо-Чаплине*, кол. *Чаплине* [Янко, 379].
- Чаплинка** — с-ще міськ. типу, Херсон. обл. [АТП, 472]; засн. 1794 р. [ГЕУ 3, 391], *Чаплинка* (1981) [СЭС, 1493]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви р. *Чаплинка* зі зміною в ній наголосу з диференц. метою; пор. ще 3 р. *Чаплинка* на пд. України, канал і о-в *Чаплинський* у Херсон. обл. [СГУ, 601], ще 5 нп *Чаплинка* в Центр. і Пд. Україні [АТП, 745].
- Чапля** — 1) бот. заказник держ. значення, Кам'янець-Подільськ. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 392]; річки: 2) л. Пд. Бугу у Вінниц. обл.; 3) п. Вілії п. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл. [СГУ, 601]. Відсутність давніх фіксацій і варіантів топонімів ускладнює їх етимологізування. Очевидно, вони виникли за відношенням до відповідних птахів або людей з аналог. прізвищ., показником чого могло бути втрачене закінч. мн.; пор. численні пол. ойконіми перев. у формі *Czaple*, які пов'язують з апелят. *czapla* або антропонімом *Czapla* [NMP 2, 172—174], нп *Чапли* в Дніпропетров. і Львів. обл. [АТП, 744].
- Часів Яр** — місто, Артемівська м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. наприкін. XIX ст. [ГЕУ 3, 392], *Часов Яр* (1981) [СЭС, 1494]. Ойконім виник унаслідок перенесення на поселення назви суміж. урочища [Янко, 380], яка постала шляхом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *яр* й означенням у формі посесива на -ів / -ов, утвореного від прізвищ. *Час*, що належало місц. землевласнику; пор. пол. прізвищ. *Czas* (< *czas*) [Rymut 2, 110], гіпокористику *Čas* або *Časa*, співвідн. з іменами *Časlav*, *Dobročas* [Чучка, 599], буков. прізвищ. *Часов* [СПЧ, 378], що є посесивом від *Час*, та ін.
- Часниківський заказник** — орніт. заказник держ. значення, Ємільчин. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 3, 392]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі релятива на -ський з основою втраченого мікротопоніма або ойконіма *Часниківка*; пор. нп *Часниківка* в Полтав. і Чернігів. обл. [АТП, 745].

- Чатирдаг** — гірський масив у центр. частині Головн. пасма Кримських гір, поблизу м. Алушти; *Шатро-гора* [ГЕУ 3, 392]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок основоскладання кр.тат., тур. *çatir* «намет, шатро, халупа, халабуда» [Бушаков, 95] і тюрк. *даг* «гора, гірський хребет», кр.тат. *даг* також «гірський ліс, ліс» [Мурзаев, 169]. Парал. назва *Шатро-гора* є сх.слов. калькою тюрк. *Чатидаг*.
- Чауда** — крайній пд. мис Керченськ. п-ва в Криму [ГЕУ 3, 392]. Топонім пояснюють як тюрк. назву, похідну від кр.тат., тур. *çavdar* «жито» [Бушаков, 95]. У такому разі зміна кінц. тюрк. наголосу відбулася в сх.слов. мовленні, що спричинилося до послаблення вимови і поступової втрати сонор. -р. Крім того, під впливом укр. мови сонор. -в у кінці першого складу заступився нескладовим -у, що відбилосся і на письмі.
- Ча́ша** — річка, п. рук. Дніпра; *Ча́ша* (1913); пор. кол. с. *Ча́ша* в Бурин. р-ні Сум. обл. [СГУ, 601—602]. Гідронім виник семант. способом як метафор. назва від апелювання *ча́ша* в геогр. значенні «діл з берегами якого-небудь водоймища (озера, моря і т. ін.), заповнений водою; улоговина подібної форми» [СУМ 11, 285].
- Челю́скінець** — с-ще міськ. типу, Лутугин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. як смт 1987 р. [ГЕУ 3, 392]. Ойконім виник як ідеол. назва внаслідок онімізації апелювання *челю́скінець* у значенні «першовідкривач; такий як С. І. Челю́скін»; пор. аналог. за способом творення назву с. *Комсомолець* у цьому ж р-ні [АТП, 65]. Імовірно є ергонім. посередництво в процесі виникнення ойконіма (від назви шахти «Челю́скінець»).
- Чемéрівці** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 494]; відоме з 1565 р. [ГЕУ 3, 392], за ін. джерелами — з XV ст.: *Szetyerowcze* (1453), *Seterocze* (1630—1650), «w Szetyerowcach» (1765), *Чемероче* (1769), *Чемеровцы* (1800), *Чемерівці* (1926) [Торч.-Торч., 492]. Ойконім виник семант. способом унаслідок онімізації катойконіма *чемéрівці* «жителі, вихідці із *Чемерова* або *Чемера*», основа якого відбита в назвах нп *Чемер*, *Чемерин*, *Чемеринці*, *Чемерне*, *Чемерніль* [АТП, 745]. Співвідн. з *Чемеревці* за способом творення є спорід. назва с. *Чемеринці* у Львів. обл. [АТП, 289], але різниця між ними полягає в тому, що перший ойконім виник від апелювання *чемер* або антропоніма *Чемер*, а другий — на основі їхнього морфол. варіанта *чемера* або *Чемера*; пор. д.рус. *чемеръ* «отрута» < псл. **čemerъ* / **četema* «отруйна рослина (здебільшого чемериця)» [ЕСУМ 6, 293], антропоніми *Чемер* (1404), *Чемера* (1454) [Торч.-Торч., 492].
- Чéрвище** — оз. карст. походження, Любашів. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 393]. Лім-нонім виник за допомогою суф. -ищ(е) в пейор. функції від незафіксованого діал. *черво* «череве; те, що поглинає»; пор. зх.поліс. мікротопоніми *Червénка* (2) — «де колись було болото, яке нагадувало череве», спорід. *Червень*, *Черво́жа* і *Черва́ха* (3), *Черва́ч* [СММПЗУ 2, 473, 474], р. *Черва́ха* в Чернігів. обл. та її місц. варіант *Черво́ха* [СГУ, 603].
- Черво́на** — карст. порожнина (печ.) у Гірсько-Кримській карст. обл., на Довгоруківській яйлі; *Кизил-Коба* [ГЕУ 3, 393]. Спелеонім виник як калька тюрк. *Кизил-Коба*, що постало від словосп. з означенням *кизил* «червоний» [Радлов II/1, 826] і опорним *коба* «печера; гірська долина, улоговина, яр» [Мурзаев, 280]; пор. рр. *Черво́на* (5), *Черво́на Руда́*, потоки *Черво́на Рудка*, *Черво́ний* (4), яри *Черво́ний* (2) у різних регіонах України [СГУ, 603], назви яких виникли за кольором ґрунту або дна річок.
- Черво́не** — с-ще міськ. типу: 1) Андрушів. р-н Житомир. обл. [АТП, 129]; відоме з 1737 р. [ГЕУ 3, 394]; 2) Глухів р-н Сум. обл. [АТП, 392]; відоме з 1615 р., до 1957 — *Есмань* [ГЕУ 3, 394]. Житомир. ойконім виник унаслідок субстантивізації та онімізації форми сер. роду прикм. *черво́ний*, що

- вказував на колір ґрунту; пор. рр. *Червона Руда* і *Червонка* в Житомир. обл. [СГУ, 603]. Сум. ойконім утворено таким самим способом до 50-річчя Жовтневої революції в Росії як мемор. назву на основі прикм. *червоний* з идеол. семантикою «революційний, радянський», хоч можливий мотивац. зв'язок з назвою р. *Червона* пр. Есмані [Іваненко, 216]. Істор. ойконім *Есмань* постав способом трансонімізації суміж. гідроніма (див. *Есмань*).
- Червоний Донець** — с-ще міськ. типу, Балаклій. р-н Харків. обл. [АТП, 434]; виникло 1956 р. [ГЕУ 3, 394]. Ойконім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним гідронімом *Донець* (с-ще лежить на р. *Сіверський Донець*) й означенням *Червоний*, що мотивоване прикм. *червоний* у значенні «революційний, радянський». Можливе ергонім. посередництво у творенні ойконіма.
- Червоноармійськ** — 1) місто, Рівн. обл. [АТП, 384]; відоме з 1564 р., до 1939 і з 1991 — *Радивилів* [ГЕУ 3, 394], «мѣстечка *Радивилова*» (1564), «между *Радивиловымъ* и Берестечкомъ» (1568), *Radziwiłow* (1570), *Radziwiłow* (1807), *Радзивилів* (1893), *Радзивілів* (*Червоноармійськ*) (1946) [Пура, 66]; 2) с-ще міськ. типу, Житомир обл. [АТП, 151]; відоме з сер. XII ст. під назвою *Чортоліси*, з 1583 до 1935 — *Пулини* [ГЕУ 3, 394]. Суч. ойконіми виникли як мемор. назви складносуф. способом за допомогою -ськ у релят. функції на основі словосп. *Червона армія*. Можливе постановня таких назв унаслідок усічення закінч. відн. прикм. *Червоноармійський*, але такої форми ойконімів не зафіксовано. Істор. назву рівн. міста утворено як посесив на -ів (< -овъ) від антропоніма *Радивилъ*, пол. *Radziwił*, який належав князям *Радвилам*, що були родичами пол. короля Яна III і володіли відповідними помістями та землями [Пура, 66]. Первинний ойконім *Чортоліси* на Житомирщині походить від форми мн. д.рус. **Чьртольсьъ*, що виникла на основі дрімоніма *Чьртовь лѣсьъ* з опорним ГТ *лѣсь* і посесивом на -овъ від демоніма *чьртъ* < посл. *čьrtъ* «чорт, диявол» [ЕСЛГНПР, 174]. Пізн. назва *Пулини* є родовою, постала від антропоніма *Пулин(а)* з основою прізви. *Пула* (< жін. ім'я *Пульхерія*) [Чучка, 472]; пор. прізви. *Пулинець* у Чернівец. обл. [СПЧ, 292], що є демінутивом від *Пулин(а)*.
- Червоноберезжя** — ландш. заказник держ. значення, Лубен. та Чорнух. р-ни Полтав. обл. [ГЕУ 3, 395]. Назва ліс. урочища постала за кольором ґрунту складносуф. способом (суф. -је в локал. функції) на основі словосп. *червоний берег* подібно до *лівоберезжя*, *правоберезжя*.
- Червоновільський заказник** — гідрол. заказник держ. значення, Новгород-Волинськ. р-н Житомир. обл. [ГЕУ 3, 395]. Топонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на -ський, утвореного складносуф. способом на основі суміж. ойконіма *Червона Воля* [АТП, 145].
- Червоногвардійське** — с-ще міськ. типу, Кіров. м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. 1948 р., до 1953 — *Криничанський*, до 1965 — *Красногвардійський* [ГЕУ 3, 395], рос. *Красногвардѣйский*. Суч. ойконім виник як калька рос. *Красногвардѣйский* у формі сер. роду відн. прикм. на -ське, узгоджений з номенкл. іменем *селище*. В основі назви словосп. *Червона гвардія* (рос. *Красная гвардия*) в значенні «радянська армія». Попередня назва *Красногвардійський* постала внаслідок транслітерації відповідної рос. форми, яка узгоджується з ГТ *посѣлок*. Істор. ойконім *Криничанський* утворено способом субстантивзації та онімізації відн. прикм. на -анський з основою назви суміж. б. *Кринічна* [СГУ, 289], який грам. узгоджувався з рос. номенкл. іменем *посѣлок*.
- Червоногорбдський водоспад** — водосп. на р. Джурині прит. Дністра, pobl. с. Нагорянів Заліщиц. р-ну Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 395]. Назва виникла

- способом лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водоспад* «падіння води на місці прямовисного уступу річища річки або потоку» [СУМ 1, 722] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Червонограда* [АТП, 417], у структурі якого розвинулося типове для укр. мови повноголосся на місці ст.сл. *градъ*.
- Червоноград** — місто, Львів. обл. [АТП, 273]; відоме з 1692 р., до 1951 — *Кристинопіль* [ГЕУ 3, 395], «*Krystunopol*, albo *Krystiampol*, po rus. *Krystynopol*, po lać. *Christinopol*» (1883) [SGKP 4, 761], *Червоноград* (до 1953 *Кристинополь*) [СЭС, 1497]. Суч. ойконім виник способом основоскладання опорного ГТ *град*, уроч. «город» [СУМ 2, 153], що є запозиченням зі ст.слов. мови на місці д.рус. *городъ*, й означенням *червоний* «революційний, радянський» з можливим істор. підтекстом (пор. *Червона Русь*). Істор. назва постала складанням основ жін. імені *Кристина*, що належало дружині пол. магната *Потоцького* [Янко, 382], і гр. πόλις «місто».
- Червоногригорівка** — с-ще міськ. типу, Нікопол. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 86]; засн. наприкін. 70-х рр. XVIII ст. [ГЕУ 3, 396]. Ойконім виник способом основоскладання, можливо, первинної назви пос. *Григорівка* (пор. 4 нп *Григорівка* в Дніпропетров. обл. [АТП, 612]), в основі якої ім'я землевласника *Григорія Краснова*, й означення *червона*, що вказувало на відповідний колір ґрунту; пор. суміж. *Нікопольський марганцевий басейн* — один з найбільших у світі басейнів марганцевих руд [ГЕУ 2, 419].
- Червонозаводське** — місто, Лохвиц. р-н Полтав. обл. [АТП, 354]; засн. 1928 р. [ГЕУ 3, 396], *Червонозаводское* (1981) [СЭС, 1497]. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації відн. прикм. у формі сер. роду на *-ське*, що узгоджувалася з номенкл. іменем *селище* й утворена на основі словосп. з компонентами *червоний* «революційний, радянський» і *завод* (поселення починалося з будівництва в ньому цукрового заводу).
- Червонооскільське водосховище** — вдсх. на р. *Осколі* в Харків. обл. та в Краснолиман. р-ні Донец. обл. [ГЕУ 3, 396]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* «місце, де нагромаджується та зберігається вода» [СУМ 1, 722] й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного на основі суміж. ойконіма *Червоний Оскіл* у Харків. обл. [АТП, 448], у структурі якого гідронім *Оскіл* (див.) і прикм. *червоний* «революційний, радянський».
- Червонопартизанськ** — місто, Свердловська м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1956 р. на місці хуторів, що існували з XIX ст. [ГЕУ 3, 396], *Червонопартизанск* (1981), раніше *Красная Могила* [СЭС, 1497]; пор. суміж. зал. ст. *Красна Могила* [ГЕУ 3, 396]. Ойконім виник як мемор. назва складносуф. способом за допомогою *-ськ* у релят. функції на основі ергоніма (назви шахти) «*Червоний партизан*» з ідеол. забарвленням, штучно пов'язаним з істор. назвою х. *Красна Могила*, у структурі якої означення *Красна* походить від *красний* «гарний, красивий».
- Череваха** — річки: 1) п. Стоходу п. Прип'яті п. Дніпра (1913); *Черева* (1953), *Череваха* (1887); пор. с. *Череваха* Маневец. р-ну Волин. обл., суміж. р. *Череваха-Ліс*, ур. *Череваха-Ляс*; 2) с. Кам'янська Слобода Новгород-Сіверськ. р-ну Чернігів. обл.; *Червоха* (1964) [СГУ, 603]. Назви виникли за допомогою суф. *-аха* в гідронім. функції від сх.слов. *черево* в геогр. значенні; пор. рос. діал. *черево* «згин, закрут річки», блр. *черевок* «ярок, видолинок» < псл. *červo < i.e. *(s)ker- «різати; гнути, кривити» [Шульгач, 62—63], р. *Черевач* п. Случі п. Горині п. Прип'яті в Житомир. обл. [СГУ, 603].
- Черемош** — річка, п. Пруту л. Дунаю, утворюється злиттям *Білого Черемошу* і *Чорного Черемошу* на межі Івано-Франків. і Чернівець. обл.; «*Городокъ* на *Черемошъ*» (XIV ст.), «на *Черемоши*» (1424), «*miedzi Prutem a Szeretossą*»

(1564), *Чиримуш* (1623), *Черемуш* (1753), *Czeretusch*, *Czeratos* (1774), *Czeretosch* (1783), *Чѣремуш*, *Черѣмош*, *Черѣмша*, *Черемушул* (1908), *Szirimussut* (1872), *Черемóш* (1957) [СГУ, 604]. Назва виникла у формі жін. роду *Черемъшь* як слов. утворення на *-ъ в гідронім. функції від апелятива *черѣмха*, д.рус. *черемъха*, що вказував на прибережну рослинність [Карпенко, 201]; пор. гідроніми *Черемóшна* (3), *Черемóшник*, *Черѣмушний* (4), *Черѣмхова* (5), *Черѣмховий* (4), *Черемхувата* в різних регіонах України [СГУ, 603—604] з основою назви відповідного дерева.

Черемський заказник — бот. заказник держ. значення, Маневиц. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 396]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на -ський, утвореного від назви суміж. бол. *Черѣмошне*; пор. у цьому ж р-ні ліс *Черѣмошне* і поле *Черемóшне* [СММПЗУ 2, 474].

Черкаси — місто, Черкас. обл. [АТП, 497]; засн. у XIII ст. [ГЕУ 3, 396], рік заснування — 1284, давня назва — *Черкасскъ* (1499), *Czerkas* (1566), «в *Черкасовѣ*» (1653), *Czerkasy* (1765), *Czerkassy* (1775), *Черкасы* (1775), *Черкасы* (1901), *Черкаси* (1926) [Гонца, 282]. Етимологія ойконіма остаточно не з'ясована. Його найдавніша форма *Черкасскъ* виникла як релятив на -скъ від етноніма *черкас(и)* «черкеси», частина яких переселилася в XIII ст. з Пн. Кавказу на Дніпро [Никонов, 466]. Назва, що стосувалася адигського народу, запозичена через тюрк. посередництво з осет. мови, де є словом іран. походження; пор. согд. **čarkas* «хижий птах» < праіран. *karkasa-*, букв. «куроїд» [ЕСУМ 6, 306—307]. Згодом цим етнонімом називали жителів навколишньої місцевості, а в XVI—XVII ст. — це офіц. назва в актах і документах Москов. держави для укр. козаків і укр. людності взагалі [ЕУ 10, 3707], що сприяло закріпленню ойконіма у суч. формі як групової назви людей; пор. імовірно пов'язані з ним або етнонімом *черкаси* нп *Черкаси* (2), *Черкаси* (ще 2), *Черкаська Лозова*, *Черкаське* (3), *Черкаський Бишкин*, *Черкаські Тишки*, *Черкащани*, *Черкеси* [АТП, 747], назви рр. *Черкаська* (2) [СГУ, 605]. Спорід. з назви нп *Черкасівка* і гідронім *Черкасин* [СГУ, 605], очевидно, мають відантроп. походження; пор. істор. прізви. *Черъкас Яроним* (1605), рос. *Черкас* (1600), суч. укр. *Черкас* [Шульгач 2001, 148], на Хмельниччині *Людвик Черкас* [Торч.-Торч., 496].

Черлена — річки: 1) л. Пруту л. Дунаю (1957) в Чернівець. обл.; «на *Черленои*» (1425), «на *Черлини*» (1636), *Cerlena*, *Cerlina*, *Cerlenca* (1923); 2) п. Ропочева л. Сучава п. Серету л. Дунаю в Чернівець. обл.; *Czerlena kornatj* (1909), *Cerlena cornali* (1938) [СГУ, 605]. Гідроніми виникли внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду прикм. *черлений* «червоний» < *червлений* «багряний, темно-червоний», що є рефлексом псл. пасив. дієприкм. **črv(j)enъ* < **črviti* «фарбувати в червоний колір (спочатку за допомогою кошенілі — особливого різновиду черв'я, що давали червону фарбу)» [ЕСУМ 6, 299]. Мотивац. ознакою був відповідний колір дна річок і прибережного ґрунту. Другий компонент у складених назвах річок походить від молд. *корнат*, *корнач* «рогатий» і поширився із суміж. полонини, звідки бере початок р. *Черлена* [Карпенко, 202]; пор. гідроніми *Черлена Звѣрина*, *Черлена Потѣчина*, *Черлене Болото*, *Черлений* (10), *Черлений Жѣлоб*, *Черлений Пѣтик* лише в Прикарпатті та Закарпатті [СГУ, 605—606].

Чернелиця — с-ще міськ. типу, Городенк. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 190]; відоме з 1459 р. [ГЕУ 3, 403], за ін. джерелами — раніше: *Czernawycze* (?) (1420), *Magna Czernenyca* (1463), *Czerlienycza* (1578), *Czerlenica* (1658), *Czernelica* (1787), *Чернелиця* (1947) [Габорац 2013, 859]. З огляду на регулярність найдавніших фіксацій у формах *Czernenyca* / *Czerlenica* походження ойконіма пов'язують перев. з трансонімізацією втраченого гідро-

німа (Д. Г. Бучко), гелоніма (М. М. Габорах) чи мікротопоніма, похідного від апелятива *черлениця* «дерево або кущ з червоними плодами або червонуватим листям» (М. Л. Худаш) (аргументацію див. у [Габорах 2013, 859]). У кожному разі мотивац. ознака зумовлена червоним кольором геогр. об'єкта, який раніше виражав твірний прикм. *черленийий* (див. *Черлена*). Метатеза приголосних в основі ойконіма спричинена, очевидно, рум. впливом, де функціонує апелятив *чернела* з основою слов. *черн-* «темний»; пор. потік *Чернела* [СГУ, 606] і відповідну назву суміж. гори в Надвірн. р-ні цієї ж обл. [Габорах 2009, 587].

Чернівці — 1) місто, Чернівець. обл. [АТП, 517]; засн. у 2-й пол. XII ст., відоме з 1407 р. [ГЕУ 3, 409], *Черновьци*, *Черновци* (1408), «у *Черновцех*» (1434), «от *Черновцих*» (1490), *Szarnowce* (сер. XVII ст.), *Szernowzy* (1774), *Чернівці* (1965), молд. *Чернэуць* (від XVII ст.), нім. *Tschernowitz* (1785), *Szernowitz* (до 1918), рос. прост. *Черновицы*, офіц. *Черновцы*, «у хотарь *Черновского Тръга*» (1519) [ТЦРЧО, 71—72]; 2) с-ще міськ. типу, Вінниц. обл.; відоме з 1392 р. [ГЕУ 3, 409]. Буков. ойконім виник унаслідок онімізації групової назви людей *чернівці* з нез'ясованою твірною ознакою. Уважають, що цей апелятив міг називати першопоселенців, належних землевласникові Думі *Чорному*, що був представником боярської родини *Негру*, звідки через апелят. посередництво *Негринці* в сусід. р-ні [ТЦРЧО, 72]; пор. аналог. походження відапелят. назву с. *Білівці* (< *білівці*) з основою антропоніма *Білий* [ТСРЧО, 9—10], *Вашківці* від *вашківці* < особ. ім'я *Васко* (див. *Вашківці*) та ін. Не менш імовірним є утворення ойконіма *Чернівці* від відповідного катойконіма, в основі якого мікротопонім (назва хутора, землі, торгу тощо) у формі релятиву або посесиву на зразок *Черновський Тръгъ*; пор. відойк. оронім *Чернівєцька височина* в центр. частині між Прутом і Серетом [ГЕУ 3, 403]. Аналог. способом могла виникнути назва смт *Чернівці* на Вінничині, яка, з огляду на прибіл. одночасність постання з буков. ойконімом, може мати з останнім мотивац.-генет. зв'язок.

Чернігів — місто, Чернігів. обл. [АТП, 528]; засн., згодом, в VII ст., відоме з 907 р., у 1024—1239 рр. столиця Чернігівськ. князівства [ГЕУ 3, 410], д.рус. *Чърниговъ* — м. в Сіверськ. землі на р. Десні, «на *Чернигѡ*» (907), «изъ *Чернигова*» (945), «на столѣ *Черниговѣ*» (1024), «оу *Черниговѣ*» (1077), *Чернигову* (1147), *Чернѣговъ* (1054), *Черниговъ* (1152), *Чръниговъ* (1331), «к *Чернигову*» (1151), *Чръниговъ* (1239), «у *Чърнигова*» (1078), *Църниговъ* (1111) [ЕСЛГНПР, 173—174]. Ойконім виник як посесив на *-овъ* від д.рус. антропоніма **Чърнигъ* / **Чърнѣгъ*, що є морфол. варіантом зафіксованого *Чърнига* / *Чърнѣга* з основою прикм. *чърнъ* «чорний» [ЕСЛГНПР, 174]; пор. закарп. прізви. *Чернѣга*, *Szerniga* з кваліт. суф. *-ega*, *Чорнѣга*, *Szornega* зі згруб. суф. *-ega*, угор. *Чорнігій*, *Чорнігі* з формантом *-i* від антропоніма *Чърнига* [Чучка, 603, 611], суміж. *Чернігівська моренно-зандрова рівнина*, *Чернігівське Полісся* [ГЕУ 3, 410, 416].

Чернігівка — с-ще міськ. типу, Запорізь. обл. [АТП, 183]; засн. 1783 р. [ГЕУ 3, 410], *Чернігівка* (1981) [СЭС, 1499]. Ойконім виник за допомогою суф. *к(a)* в релят. функції від назви м. *Чернігів* (див.), звідки закріпилися переселенці на р. Молочній, де лежить с-ще.

Чёрня — річки: 1) п. Вілії (у верхів'ї) л. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Тернопіл. обл.; *Szernia* (1880); 2) п. Росі п. Дніпра (1913); *Черня*, *Чернинъ* (1892), *Баламутка* (1864), *Szegna*, *Szernia* (1880), *Черкаська* (1913), *Черня*, *Баламутка*; пор. с. *Чернин* Таращ. р-ну Київ. обл. 3) п. Улиці п. Здобівки л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Чернь* (1913), *Черня* (1963) [СГУ, 607]. Гідроніми виникли, за кольоровою ознакою води і ґрунту внаслідок онімізації архаїч. апелятива *чёрня* в геогр. значенні «чорне місце на світлому тлі»; пор. укр. діал. *чёрня* «пляма на зубах коня», діал. *черня*

«вид дикої качки» [ЕСУМ 6, 341], зх.поліс. *черінь* «місце, де росте багато чорниць» [Аркушин 2, 249], луг *Черні*; ур. *Черня* на Сумщині [Черепанова, 299], що є рефlekсами д.рус. *чьрныи* < псл. **čьrnyъ* (jъ) «чорний» [ЕСУМ 6, 342]. Парал. назва річки в бас. Росі *Баламутка* постала за допомогою суф. *-к(а)* в гідронім. функції від дієсл. *баламутити* із синонім. до кореня *чорн-* семантикою «робити неспокійним, каламутити (воду і т. ін.)» [ВТССУМ, 35] за ознакою «річка з каламутною, темною водою». Істор. назва цієї річки *Черкаська* є релятивом на *-ка* від ойконіма *Черкаси* або ад'єктива *черкаський*, що вказував на територію її протікання.

Черняхів — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 152]; відоме з 1545 р. [ГЕУ 3, 417]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від незафіксованого антропоніма *Черняхъ* з архаїч. суф. *-ахъ* / *-яхъ*, що заступився синонім. *-акъ* / *-якъ*; пор. прізви. *Черняк*, *Чорняк* [СПЧ, 383, 387; Чучка, 603, 612], варіанти *Синяхъ* і *Синякъ* (1913) назви р. *Синяк* у тому ж Черняхів. р-ні Житомир. обл. [СГУ, 502], ще 2 нп *Черняхів* у Київ. і Рівн. обл. [АТП, 747], з яких київ. поселення дало назву відомій *черняхівській культурі*, похідне від ойконіма *Черняхів* прізви. *Черняхівський*, с. *Черняхівка* [АТП, 747].

Чечва — річки: 1) л. Груні п. Псла л. Дніпра в Сум. обл.; *Чечва* (1785), *Чечечва* (1965); 2) л. Лімниці п. Дністра (1917) в Івано-Франків. обл.; *Czczwa*, *Czeczawa*, *Szaczawa* (1880), *Чорнова*, *Cze(cze)w* (1469), «*na rzecze Czeczwy*» (1570) [СГУ, 608]. Назви виникли за допомогою архаїч. суф. *-в(а)* в гідронім. функції від діал. ГТ *чеч* «потік», блр. *чэч* «проточина, частина водоїми, яка не замерзає», що є видозміненим через стадію *т' > ц' > ч* укр. діал. *теч* «течія річки, потоку», *теча* «тс.» < псл. **teča*, *tečь* «течія»; пор. рос. *Теча* в бас. Оки, пол. *Ciecza* в бас. Вісли [Вербич, 87]. Імовірним є семант. утворення гідронімів через стадію **Течва* від гіпот. прикарп. *течва* «течія» < **tečva* < **tečva* з переходом початк. *т'-у* у *ч* [Вербич 2009, 181]; пор. гідроніми *Чеча*, *Чечуватий*, *Чечуга* [СГУ, 608], укр. діал. *чеченé* «тічка вовків» < **теченс* < **текти* [ЕСУМ 6, 315].

Чечельнік — с-ще міськ. типу, Вінниц. обл. [АТП, 32]; засн. на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 418], *Czczelnik* (1880) [SGKP 1, 781], *Чечельнік* (1981) [СЭС, 1505]. За відсутності істор. форм ойконіма важко зробити висновок про його походження. Такі форми має назва с. *Чечельник* на Хмельниччині, але її пояснюють як перенесену з Вінниччини [Торч.-Торч., 498], а останню пов'язують з прізви. *Чечель* [Янко, 385], хоч суф. *-ник* не утворює в слов. мовах відантроп. топонімів; пор. відантроп. ойконіми з відповідними формантами *Чечелеве*, *Чечелівка*, *Чечеліївка* [АТП, 748]. З огляду на це, а також на акцентні та структурні особливості є підстави для припущення про тюрк. походження назви с-ща, яка в часи осман. панування на пд. України могла постати у формі **Чеченлик* за допомогою високопродукт. форманта *-лик* у релят. функції від тур. *čäčän* «чеченець» або тюрк. *čäčän* «красномовний» [Радлов III/2, 1988—1989]. У такому разі внаслідок слов'янізації ойконіма у його структурі відбулася метатеза *-нлик > -льник* на стиці морфем, як у гідронімі *Цибульнік* (див.). Обидві основи могли вказувати на відповідні ознаки першопоселенців.

Чивчинські гори — гірське пасмо Укр. Карпат у межах Івано-Франків. і частково Чернівець. обл.; *Чивчини* [ГЕУ 3, 419]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *гора* в мн. й означенням у формі відн. прикм. на *-ські* з основою назви г. *Чивчин*, що входить до складу гірськ. пасма як одна з найвищих. Етимологію твірною ороніма пов'язують з посесивом *Чівчин* / *Цівчин*, похідним від прізви. *Цівка*; пор. румунізовану назву суміж. г. *Чивчинаш*, перенесену з полон. *Чивчинаш*, *Цівчинаж*, що на цій горі [Габорац, 402]. Наявність зазнач. укр. й рум. оронімів спричинилася до виникнення варіанта назви пасма *Чивчини* в мн.

Чигенітра-Богаз — гірськ. прохід у сх. частині Головн. пасма Кримських гір, на Карабі-яйлі, поблизу с. Рибачого [ГЕУ 3, 419]. Оронім тюрк. походження, виник унаслідок лексикалізації та онімізації ізафету з опорним кр.тат., тур. *boğaz* «горло; ущелина, гірський прохід, перевал; протока» і кр.тат. *çigenitra* «кропива», запозиченого з н.гр. мови [Бушаков, 88, 97]; пор. гідроніми *Кропівна* (8), *Кропівний*, *Кропівник* (6), *Кропівниця*, *Кропівничок*, *Кропівня* (5), *Кропив'яний*, *Кропив'янка* [СГУ, 291—292].

Чигирин — місто, Черкас. обл. [АТП, 514]; відоме з 1-ї пол. XVI ст. [ГЕУ 3, 419], *Chehryn* (1765), *Czehehryn* (1775), *Чигиринъ* (*Czehiryn*, *Czehyryn*, *Czyhryn*; XIX ст.), *Чегринъ* (XIX ст.), *Чигринъ*, *Чегринъ*, *Чьгрынь* (сер. XIX ст.), *Чигирин* (1926) [Гонца, 284]. Ойконім не має загальноприйнятої етимології. Найвність у всіх варіантах назви кінц. *-ин* дає підстави розглядати її як посесив відз прізви. **Чигира*, але такого антропоніма не зафіксовано. У зв'язку з цим твірним називають антропонім тюрк. походження *Чигир*, який належав *Чигир-Батиру* [Янко, 385] і був поширений у козац. середовищі [СКГСП, 35], але слов. суф. *-ин* у посес. функції приєднується лише до *a*-основ будь-якого походження, тому якщо *Чиг(и)рин* і є посесивом, то від тієї апелят. або антропонім. *a*-основи, яка відбита в прізви. *Чегрин*, *Чегрін*, *Чигрин* [СПЧ, 379, 384], *Чигрин* [Стехна, 88], *Чигиринець*; пор. *Чигриновъ* [Кравченко, 193]. Щодо тюрк. утворення ойконіма, то воно ймовірно за допомогою архаїч. суф. *-ын* [Гарипов, 135—136] від ГТ *чыгыр* «польова дорога, вузька дорога, яка відділяється від головної дороги» або тюрк. *чыгыр* «колесо в колодязі; водопідійомний пристрій» [Радлов, III/2, 2064], останнє з яких закріпилося в сх.слов. мовах [ЕСУМ 6, 317; Мурзаев, 615]. Ойконім *Чигирин*, місц. *Чигрин*, в Одес. обл. вважають перенесеним з м. *Чигирин* у Черкас. обл. без його пояснення [ТПДСО, 76—77].

Чилігідер — річка, л. Когильника, вп. в лим. Сасик в Одес. обл.; *Чилигидер*, *Шилигидер*, *Челегидер*, *Шилигидере* (1770), суч. *Нерушай*; пор. с. *Чилігидер*, суч. *Нерушай* Татарбунар. р-ну Одес. обл. [СГУ, 608]. Гідронім тюрк. походження, виник як композит на основі словосп. з опорним тур. *dere* «долина (гірська), ущелина, тіщина; балка, яр; річка, ручай» [Бушаков, 101] й означенням, вираженим тур. *çiläk* «суниця, ягода» [Радлов III/2, 2135]. Мотивац. була ознака «ягідна долина або балка, в якій протікає річка»; пор. болг. *Çилеклия* < тур. *çilekli* «ягідник», *Çилекчи ендёк* < *çilekçi hendek* «ягідна стежка» [Дим.-Тодорова, 616]. Парал. назва *Нерушай* слов. походження, постала за допомогою суф. *-ай*, у топонім. функції на основі дієсл. *рушати* «починати рухатися (про воду)» із заперечною часткою *не-*, яка підкреслює нерухомий характер води.

Чинадієве — с-ще міськ. типу, Мукачів. р-ну, Закарпат. обл. [АТП, 161]; відоме з 1214 р. [ГЕУ 3, 420] під назвою *Сальва Сент-Міклош* [Янко, 385]. Ойконім виник як посесив на *-єве* від закарп. прізви. *Чинадій* угор. походження (пор. *Csinadi Mikaly*, 1693), в основі якого місц. назва нп *Csinad*, тобто *Чинадьово* [Чучка, 605]. Істор. ойконім походить від назви поміщицького двору, що носив ім'я *Св. Миколая* [Янко, 385] (угор. *Сент-Міклош*).

Чингул — річка, п. Молочної, вп. в оз. Молочне на пд. бер. Азовськ. моря (1862); *Чуйгул* (1849), *Чангуль* (1894), *Ченгуль* (1805), *Чунгуль* (1786), *Чунгулюкъ* [СГУ, 608]. Гідронім пояснюють як тюркізм, утворений на основі *чәңгәл* «неширока ковбаня» [ГУ, 169], казах. *чәңгәл* «ковбаня, але не така широка» [Радлов III/2, 2051], туркм. *чунгул* «глибока котловина в низинах річки, яка заповнюється водою під час паводка, використовується для водопою» [Мурзаев, 621].

Чистілівський заказник — орніт. заказник держ. значення, Тернопіл. р-н і обл. [ГЕУ 3, 420]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації

- словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. відантроп. ойконіма *Чистилів* [АТП, 427].
- Чичиклія** — річка, п. Пд. Бугу (в пониззі) (1957); *Чакчаклій* (1697), *Чигаклей* (1755), *Цичаклея* (1772—1774), «въ *Чачаклію...*, въ *Чечаклію*» (1755), «межъ Черталюю и *Чечекліюю*» (1773), *Чичиклея* (1863); пор. у XV ст. фортеця *Чичиклея* [СГУ, 609]. Гідронім тюрк. походження, утворено за допомогою суф. *-лія* в релят. функції від тюрк. *чйчйк / чйчйк* «квітка» [Радлов III/2, 1988, 2144] або внаслідок онімізації тур. відн. прикм. *чйчйкли* «з квітами, прикрашеним квітами» [Радлов III/2, 2145].
- Чкаловське** — с-ще міськ. типу, Чугуїв р-н, Харків. обл. [АТП, 457]; засн. 1929 р. [ГЕУ 3, 420]. Ойконім виник як мемор. назва внаслідок субстантивзації та ономізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ське*, утвореного від прізви. видатного радян. льотчика *В. П. Чкалова*. Імовірним є ергонім. посередництво у творенні ойконіма, як і те, що первинною була ін. назва с-ща, адже ім'я *В. П. Чкалова* увічнювали в назвах поселень СРСР після його героїчних безпересадочних перельотів Москва — о-в Удд (Дал. Схід) і Москва — Північний полюс — Ванкувер (США) 1936—1937 рр.; пор. м. *Чкаловск* з 1937 р. у Горьк. обл. РРСФР, м. *Чкаловск* з 1956 р. у Ленінабад. обл. Тадж. РСР [СЭС, 1509].
- Чокрацьке озеро** — солоне оз., Ленін. р-н у Криму; *Месір* [ГЕУ 3, 420]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське / -цьке*, утвореного від тюрк. *Чокрак* (пор. 2 гідроніми *Чокрак* у Криму [СГУ, 609—610]) або безпосередньо від кр.тат. *чокрак* «джерело» [Мурзаев, 618]. Парал. назва *Месір* постала як метафора семант. способом від кр.тат., тур. *Misir* «Єгипет», кирг. *misir* «благодатне місце» [Бушаков, 118].
- Чонгарський півострів** — крайня пд. ділянка материкової частини України, своєрідний суходільний міст на Кримськ. п-в через Сиваш [ГЕУ 3, 420]. Інсулонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *півострів* «порівняно невелика частина суходолу, що врізається у водні простори, сполучаючись із материком або великим островом» [СУМ 6, 385] й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від ойконіма *Чонгар* у Херсон. обл. [АТП, 466] з основою тюрк. *çongar* «неозорий, безмежний, широкий» [Бушаков, 97].
- Чоп** — місто, Ужгород. р-н Закарпат. обл. [АТП, 165]; відоме з 1281 р. [ГЕУ 3, 421], *Чоп* (1981) [СЭС, 1510]. Етимологія ойконіма затемнена. Її з'ясування ускладнюється відсутністю істор. фіксацій і паралелей в укр. та ін. топонімії. Єдина з відомих назва с. *Чопівці* в Мукачів. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 162], яка є семант. утворенням від катойконіма *чопівці* «жителі, вихідці з *Чопи*», не проливає світла на походження основи ойконіма. З огляду на те, що поселення лежить на межі України, Словаччини та Угорщини, імовірним є виникнення його назви у міжмовному середовищі. Можливою є онімізація закарп. *чоп* «чіп; кілок, клин», словц. *čap, čop* «тс.» [Чучка, 610], ужитого в геогр. значенні «природні або спеціально виготовлені кілки, що використовувалися як межові знаки; заглиблення від кілків; клиноподібна місцевість у долині річки»; пор. укр. діал. (буков.) *чопі* «підшипник у вигляді подовжного рівчака, в якому крутиться кінець вала водяного колеса» [СБГ, 648], бойк. *чопитися* «проводити жолобком воду з одного берега на другий» [Онишкевич 2, 375], блр. *чоп* «чан», спорід. з укр. *чпн*, етимологія якого остаточно не з'ясована [ЕСУМ 6, 330]. Подібна мотивац. ознака відбита в гідронімах *Тиква*, *Тікич* (*Tykicz*), рос. діал. *тыка* «дерев'яна пробка», укр. *тика* «тичина, віха», болг. діал. *по-тка* «ямка, яка служить межовим знаком луга; ямка, лунка; межовий кіл на лузі» [Лучик, 48] (див. *Тікич*).

Чопівичі — с-ще міськ. типу, Малин. р-н Житомир. обл. [АТП, 141]; відоме з 1519 р. [ГЕУ 3, 421], *Szchorowicze* (1880) [SGKP 1, 868]. Ойконім виник як родова назва способом трансонімізації патроніма *Чопівич* у мн., що є похідним на *-ович* від антропоніма *Чоп* (< *чоп* «чип», діал. «вайло») [Чучка, 610]; пор. с. *Чоповичі* в цьому ж р-ні й с / р [АТП, 141].

Чорна, Чорний — 1) річки (18), потоки (27) [СГУ, 610—612]; 2) карст. печера в Гірсько-Кримській карст. обл., на Ай-Петринській яйлі [ГЕУ 3, 421]; 3) означення в складених гідронімах (30) [СГУ, 610—612], оронімах (22) [Габорах, 403—406], відор. назві бот. заказника держ. значення *Чорна Горá* у Виноградів. р-ні Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 421] тощо. Численні топоніми з основою *Чорн-*, які мають генет. паралелі та семант. відповідники в усіх слов., і.е. і неіндоєвроп. мовах, виникли за кольором води, ґрунту, рослин тощо від відповідної форми прикм. *чорний* «темний; брудний; каламутний» < псл. **čьrnъ* (jъ) < *čьrxnъ* < і.е. **kirs-no* «чорний», що є, очевидно, балто-слов.-інд. діалектизмом іє. прамови, який має рефлексі лише у відповідних мовах: прус. *kirsnaņ* «чорний», лит. діал. *kiřsnas* «особливо чорний», д.інд. *kr̥snañ* «чорний, темно-синій» [ЕСУМ 6, 341—342]. Висока деривац. продуктивність і багатовікова регулярність основи *чорн-* з атрибут.-локал. значенням спричинилися до формування значної частини афікс. і складених ГТ з відповідним компонентом, які відбилися в укр. і слов. топонімії: р. *Чорна Водá* п. Тиси л. Дунаю [СГУ, 610] < *чорна вода* «незамерзаюча мутна вода» [Мурзаев, 612], р. *Чорна Ріка* в Закарпат. обл., р. *Чорна Річка* п. Дніпра в Черкас. обл., потік *Чорна Річка* в бас. Пруту в Івано-Франків. обл. [СГУ, 611] < *чорна річка* «річка по болоті; глуха стояча вода; джерельна (глибинна) вода» і т. ін. [Мурзаев, 612], рр. *Черниця* (3) і *Чорниця* в бас. Прип'яті в Хмельниц. і Рівн. обл. [СГУ, 612] < **черниця* «чорна вода, чорнозем» [Шульгач 1993, 50], *Чорний ліс* (див.) < *чорний ліс* тощо. Частина топонімів з основою *Чорн-* відбиває давню язичн. символ. семантику «нечистий, злий; диявол, чорт і т. ін.», мотивовану чорним кольором перев. болот. вод, темного лісу, вільхових зарослей тощо, де водяться злі духи, нечисті сили. Бінарність сприйняття світу як світлого, чистого, доброго і темного, нечистого, злого породила протиставлення у прикм. *білий* — *чорний* і похідних онімах, крім сакр. (пор. теоніми *Білобог* — *Чорнобог* [Ономастика, 133—137]), перен. геогр. значення «південний» — «північний», що відбилося в парах топонімів з основами *Біл-* і *Чорн-* (див. *Біла, Білий, Білгород-Дністрóвський, Білоберéжжя*).

Чорна Річка — геол. заказник держ. значення, знаходиться в каньйоні, що на пд. сх. від м. Севастополя в Криму [ГЕУ 3, 422]. Оронім виник семант. способом від суміж. назви *річка Чорна* [СГУ, 610; ГЕУ 3, 422].

Чорне Вели́ке о́зеро — оз. карст. походження в групі Шацьких озер, Любимл. р-н Волин. обл. [ГЕУ 3, 422]. Лімнонім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Вели́ке* до назви *Чорне о́зеро* з метою протиставлення його двом ін. озерам з такою назвою на зх. Волин. обл., одне з яких побл. смт Шацька [Янко, 387]; пор. ще в цьому р-ні *Вели́ке Згорáнське о́зеро, Вели́ке Піщáнське о́зеро* [ГЕУ 1, 150], *Малé Згорáнське о́зеро, Малé Піщáнське о́зеро* [ГЕУ 2, 318].

Чорне мо́ре — внутрішнє море бас. Атлантичн. океану, омиває береги України, Росії, Грузії, Румунії, Болгарії та Туреччини; сполучене з Азовським і Середземним морями [ГЕУ 3, 422]; Πόντος Ἰαζείνος (поч. V ст. до н. е.), Πόντος Εὐξείνιος (V ст. до н. е.), Πόντος Μέλας (V ст. до н. е.), θάλασσα σκοτεινή (1-а пол. X ст.), д. рус. *Понѣтъ, Понѣтское море* (XII ст.), н.гр. Μαύρη θάλασσα (з XV ст.), італ. *Mar Nero*, тур. *Kara dāniz*, н.в.нім. *Schwarzes Meer*, франц. *Mer Noire*, рос. дон. *Святое море* [Фасмер 4, 345], *Русское море* (кін. IX—XIII ст.) [Никонов, 468], д.рус. *Русьское, Руское море, Понетьское море* та ін. [ЕСЛГНПР, 126]. Пелагонім має давню

історію, у процесі якої він в основному зберігав первинну етимологію складеної назви. Найдавніша його форма поч. V ст. до н. е. Πόντος Ἰαζείνος, яка зафіксована у творах д.гр. поета-лірика Піндара, є гібридною за походженням. У її основі д.гр. ΓΤ πόντος «пучина, море» [Вейсман, 1034] і перейняте з авест. мови означення д.іран. походження *axšaēna «темний» [Фасмер 4, 345], яке вказувало не так на колір води, як на більш суворий характер Чорн. моря порівняно з південнішими морями [Ніконов, 467]. Д.гр. калькою іран. означення в структурі складеного пелагоніма є зафіксоване Еврипидом Πόντος Μέλας (< μέλας «чорний, темний» [Вейсман, 791]), яке вживалося рідко і було витіснено паронім. щодо первинної назви формами: спочатку бл. до д.іран. пелагоніма д.гр. Ἰαζείνος (до появи гр. колоній) < Ἰαζείνος «негостинний» [Вейсман, 142], а згодом структ. близьким, але антонім. за значенням (Πόντος) Εὐξείνος, букв. «гостинне (море)» (< εὐ-ξείνος, εὐξείνος «гостинний»), що зумовлено протиставленням гостинності та цивілізаційності гр. колоній (пор. *Ольвія*) попередній дикості негостинних племен на берегах Чорн. моря [Вейсман, 552]. У назвах Чорн. моря ін. європ. та тур. мовами збережено ознаку «чорне, темне» з можливим протиставленням його світлому й спокійнішому Середземн. морю; пор. тур. *Kara dāniz* «Чорне море» й антонім. *Ak dāniz*, букв. «Біле море» на позначення Середземн. моря [Радлов III/2, 1667; Фасмер 4, 345], у чому могла відбитися бінарність семантики *білий* «світлий, південний» і *чорний* «темний, північний» (див. *Чорна, Чорний*). У с.гр. мові функціонувала назва θάλασσα, букв. «море темне, хмурне» [Вейсман, 595, 1139], а в новогрецькій Μαύρη θάλασσα з тим самим значенням [ЕСЛГНПР, 108]. Д.гр. назви в Київській Русі були спрощені до *Понтьъ, Понтьъ море*, що дорівнювало значенню антич. складених пелагонімів «Чорне море». Парал. д.рус. пелагонім кін. IX — поч. XIII ст. *Русское море* вживався в період розквіту Київської Русі та її панування в Пн. Надчорномор'ї. Нерегулярна діал. назва *Святое море* функціонувала в сакр. значенні (докладніше про різномовні варіанти назв Чорн. моря в антич. і д.рус. джерелах див. у [ЕСЛГНПР, 107—108, 126]).

Чорний Діл — 1) хребет у пд. частині Покутсько-Буковинських Карпат [ГЕУ 3, 426]; як гора в с. Голошина Верховин. р-ну Івано-Франків. обл., *Szarny Dil* (2000), *Szarny Dzial* (2002) [Габорак, 407]; 2) ландш. заказник держ. значення, Путил. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 427]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ діл «гірський хребет, вершина гори; гора, яка розділяє два села, дві долини; горб, пригірок; вододіл» [Марус. МСУГА, 236], гуд. «гірський ланцюг, хребет» [Габорак, 407] й означенням у формі прикм. *чорний* (див. *Чорна, Чорний*). Назва ландш. пам'ятки постала способом трансонімізації суміж. ороніма.

Чорний Ліс — 1) великий ліс. масив на межі лісостепу й степу, Олександрів. р-н Кіровоград. обл. [ЕУ 10, 3767]; 2) гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Олександрій. р-н Кіровоград. обл; *Болото Чорний Ліс* [ГЕУ 3, 427]. Дрімонім виник унаслідок онімізації термінологічного словосп. *чорний ліс* «ліс, де ростуть дерева твердої породи» (житомир.), «старий густий ліс» (волин.), «ліс у якому росте тільки вільха», «великий ліс, листяний ліс» (сх.поліс.) [Шульгач, 2001, 149]; пор. ліс і ур. *Чорний Ліс* на Волині [СММПЗУ 2, 487] (див. *Чорна, Чорний*), похідні від дрімоніма назву *чорноліська культура* та назву ландш. заказника держ. значення *Чорноліський заказник* у Знам'ян. р-ні Кіровоград. обл. [ГЕУ 3, 431]. Назва гідрол. пам'ятки, яка становить найпівденніше в Україні сфагнове болото з багатою рослинністю, постала способом трансонімізації дрімоніма; пор. ще віддрім. ойконіми *Чорний Ліс* у Волин. і Тернопіл. обл. (2) [АТП, 748], аналог. оронім в Івано-Франків. обл. [Габорак, 407].

- Чорний Ташлік** — річка, л. Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. обл. [СГУ, 612]. Назву утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Чорний* (див.) до суміж. гідроніма *Ташлік* (див.).
- Чорний Чéремош** — річка, л. *Черемошу* п. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл. [СГУ, 612]. Назву утворено синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Чорний* (див.) до гідроніма *Чéремош* (див.).
- Чорніш** — заплавне оз. на лівому бер. Десни, Мен. р-н Чернігів. обл. [ГЕУ 3, 427]. Лімніонім виник семант. способом від апелятива *чорніш* в геогр. значенні «щось темного кольору, з чорними місцями»; пор. укр. діал. *черніш* (орн.) «чернь червоноголова», *чорніш* (ент.) «чорний жук, що паразитує на рослинах», (тех.) «плями у вигляді чорного квадрата в друкарському відбитку», діал. «чорний хліб (у жebraків)» [ЕСУМ 6, 341, 342], прізви. та ім'я *Чорніш* — від *чорніш* «чорний хліб» [Чучка, 611].
- Чорні Багна** — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Іршав. р-н Закарпат. обл.; *Болото Чорні Багна* [ГЕУ 3, 427]. Гелонім постав унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *багно́* (в мн.) «болотисте місце; трясовина, болото» [СУМ 2012, 39] й означенням *чорний* «темний».
- Чорноба́й** — с-ще міськ. типу, Черкас. обл. [АТП, 514]; відоме з 1656 р. [ГЕУ 3, 428], *Чернобай* (1766), *Чернобаи* (1799—1801), *Чорнобаї* (1924), *Чорнобай* (1965) [Гонца, 285]. Ойконім пояснюють як посесив від прізви. *Чорнобай* з основою апелятива *чорнобай* — гумор.-зневажл. до слів *знахар*, *шептун*, *замовляч*, *ворожбит* або *чорнокнижник* [Гонца, 285—286], не аргументуючи можливості безаф. творення назви поселення від антропоніма. Такий процес (трансонімізація антропоніма) відбувся завдяки наявності в структурі твірного слова фінали *-ай* (частини кореня *бай* < *баяти*), що формально збігається з архаїч. онімним суф. *-ай*, здатним функціонувати і в ролі топоформанта; пор. гідроніми *Удай*, *Каврай* / *Коврай*, *Жартай* та ін. [Трубачев, 190—192], ойконіми *Запереложай*, *Минай*, *Корнай*, *Горай*, *Бритай*, *Нерушай* [Бучко, 250].
- Чорно́биль** — місто, Київ. обл. [АТП, 228]; відоме з 1193 р., після аварії на Чорнобильській АЕС (1986) жителів евакуйовано, а місто підпорядковано Іванків. р-ну [ГЕУ 3, 428], д.рус. *Чьрнобыль*, «*о Чьрнобыль*» (1193), *Чернобыль* (1193), *Чорнобыль*, (1493), *Сзарнобул* (1568, 1631) [ЕСЛГНПР, 174]. Ойконім пояснюють як: 1) посесив на **-жь* від незафіксованого антропоніма *Чьрнобыльзь*; пор. *Radobyl*, *Drahobyl* [ЕСЛГНПР, 174]; 2) семант. утворення від назви рослини *чорнобиль*, рос. *чернобыльник* [Никонов, 467]. Перша етимологія виглядає перекозливішою з семант. і словотв. поглядів, бо посесиви на **-жь* — це один з найпродуктивніших типів ойконімів д.рус. доби. Питання полягає лише в тому, що ні антропонім *Чьрнобыльзь*, ні відповідні ойконіми не зафіксовано в жодній слов. мові. Очевидно, твірний антропонім був рідкісним дохристиян. промовистим іменем, яке було надано дитині знатного роду за надто темним (чорним) кольором шкіри. Д.рус. посесив на **-жь* формально збігся з бот. *чорнобиль* «багаторічна, трав'яниста рослина з чорнувато-бурым стеблом, різновид полину» псл. походження (< псл. **сьгнъ* «чорний» і **byль* «трава»; пор. укр. діал. *било* «стебло» [ЕСУМ 5, 342]), який не міг утворити ойконім безаф. способом; пор. відсутність назв нп *Будяк*, *Лобода*, *Полин* тощо.
- Чорно́гора** — 1) найвищий гірський масив Укр. Карпат, у межах Закарпат. та Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 428]; 2) окремі гори (4) в Івано-Франків. обл. [Габорак, 408]. Ороніми виникли способом основоскладання компонентів словосп. *чорна гора́* за темним кольором гірських вершин від хмар, виходів вулканічних порід або густих лісів на їхніх схилах. Відн. продуктивність назв *Чорногора* й похідних з такою основою дає підстави припускати ймовірність нерегулярного функціонування ГТ **чорногора* «гора з чорною

- захмареною вершиною, густим темним лісом»; пор. *Чорногірський покрив, Чорногірський хребет, Чорногорець, Чорногориця* (2) [Габорах, 407—409].
- Чорногузка** — річка, л. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра у Волин. обл. (1957); *Чорногуска* (1959), *Чорногуска, Кальногуска* [СГУ, 613], *Чорна Гуска* [Шульгач 1993, 23]. Гідронім пояснюють як композит, що виник на основі складеної назви **Чорна Гузка*, місц. *Чорна Гуска*, у якій означення вказує на колір об'єкта, а опорний компонент походить від ГТ *гуз, *гузка*; пор. поліс. *гуз* «вузька смуга землі», «підвищення із слабкою заокругленістю з одного боку», назву суміж. р. *Білогузка* [Шульгач 1993, 23], яка за відсутності апелятива *білогуз* підтверджує етимологію гідроніма *Чорногузка*.
- Чорноморське** — с-ща міськ. типу: 1) у Криму [АТП, 270]; з XVI ст. до 1944 р. — *Ак-Мечеть* [ГЕУ 3, 432], *Черноморское*, до 1945 — *Ак-Мечеть* [Никонов, 468]; 2) Комінтерн. р-н. Одес. обл.; засн. у 2-й пол. XIX ст., до 1945 — *Чабанка*, 1945—1988 — *Гвардійське* [ГЕУ 3, 432], *Слоб. Немецкая* (1826), *Чабанка* (1855), хут. *Немецкая балка (Чабанка, Графская)* (1859) [ТПдСО, 21]. Суч. ойконіми виникли внаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду відн. прикм. на *-ське*, утвореного складносуф. способом на основі пелагоніма *Чорне море*. Крим. істор. назва *Ак-Мечеть*, яку було замінено на *Чорноморське* у зв'язку з масовим перейменуванням нп у Криму, тюрк. походження. Вона постала на основі словосп. *ак* «білий» і *мечеть* «молитовний дім у мусульман», запозиченого з тур. мови, де діал. *tāçit* «тс.» походить від араб. *masdžid* «місце поклоніння» [ЕСУМ 3, 455]. Попередня назва смт в Одес. обл. відергонімна, виникла способом трансо-німізації найменування радгоспу *«Гвардійський»* [ТПдСО, 21]. Істор. ойконім *Чабанка* мотивовано апелятивом *чабан* «той, хто пасе перев. овець; вівчар» [СУМ 2012, 1263], що вказував на розвиток вівчарства в цій місцевості в 2-й пол. XIX ст. Первинна назва хутора й балки з означенням *Немецкая* відбиває наявність нім. компонента в процесі колонізації над-чорноморських земель.
- Чорноморський біосферний заповідник** — заповідник міжнар. значення на пн.-зх. узбережжі *Чорного моря*, Херсон. і Очаків. р-ни Миколаїв. обл. [ГЕУ 3, 432]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заповідник* й означеннями у формі відн. прикм. *біосферний* «стос. до біосфери», «сукупність усього живого на Землі» [СУМ 2012, 61] та *чорноморський* «стос. до Чорне море».
- Чорноріченське водосховище** — вдсх. на р. *Чорній*, Севастопол. р-н у Криму [ГЕУ 3, 435]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опроним ГТ *водосховище* «штучна водойма, у якій нагромаджується та зберігається вода» [СУМ 2012, 161] й означенням у формі відн. прикм. сер. роду на *-ське*, утвореного складносуф. способом на основі словосп. *Чорна річка*; пор. у дол. р. *Чорної* утворену аналог. способом назву *Чорноріченський каньйон* [ГЕУ 3, 435].
- Чорнухи** — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 365]; засн. у XVII ст. (за ін. джерелами в XIII ст.) [ГЕУ 3, 435], *Чернухи* (1981) [СЭС, 1501]. Ойконім виник як родова назва першопоселенців на прізви. *Чорнуха*; пор. козац. рід *Чернуха* Сосницьк. пов. Чернігівськ. губ. [СКРСП, 35], прізви. *Чернуха* XVI ст. [Веселовский, 352]. Можливо, він постав від діал. *чорнуха* «чорна жирна глина» [ЕСУМ 6, 342] за особливостями місц. ґрунту.
- Чорнухине** — с-ще міськ. типу, Перевал. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; відоме з 1600 р., лежить на р. *Чорнуха* [ГЕУ 3, 435], с. *Чернухине* (1863) на р. *Чорнушина, Чернушина* (1745), *Чернухина* (1782), *Чернуха* (1799) [СГУ, 613]. Формально ойконім виглядає як посесив на *-ине*, похідний від антропоніма *Чернуха / Чорнуха*, що цілком реально (див. *Чорнухи*). З огляду на

істор. варіант назви суміж. р. *Черну́хина*, на якій лежить с-ще, імовірним є відгідр. походження ойконіма або функціонування спільної для річки й поселення назви. Якщо ж первинним є структ. найпростіший гідронім *Чернуха* (1799), що постав як семант. утворення від діал. *чорну́ха* «чорна жирна глина», то ймовірним є формування на цій основі суф. топоніма.

Чорня́ва — річки: 1) л. Пруту л. Дунаю в Івано-Франків. обл.; *Чорнява* (1957), *Szerńiawa* (1880); 2) пр. Дністра в Івано-Франків. обл.; *Szerńiawa* (1881) [СГУ, 613]. Гідроніми виникли семант. способом від діал. *чорня́ва* «чорнота; скупчення чорніючих удалині предметів; чорні хмари» [ЕСУМ 6, 342], ужитого в геогр. значенні «чорне, темне місце (про воду, ліс, тощо)»; пор. відповідні топоніми в ін. слов. мовах, чес. ГТ *čierňava* «густий чорний ліс» [Вербич 2009, 183—184], укр. рр. *Чорня́вка* (6) [СГУ, 613—614].

Чорталá — річки: 1) п. Пд. Бугу (у пониззі); *Черталахъ* (1917), *Чертала*, *Мечетная Чертала* (1853), *Черталая* (сер. ХІХ ст.), як дві — *Мала Чортала і Велика Чортала*; *Czertala Sucha*, *Мечетна та Щербата*; *Большая Чертала*, *Мечетная Чертала і Сухая Чертала* (кін. ХVІІІ ст.); пор. с. *Чорталка* й кол. хутори *Черталка*, *Чертальський* на річці; 2) п. Кібличу л. Собу л. Пд. Бугу на Вінничині [СГУ, 614]. Гідроніми тюрк. походження. Їхню етимологію пов'язують з татар. *чуртан* «щука» [ГУ, 173], що виглядає непереконливо насамперед з погляду на поширення апелятива *чортон* перев. у Сибіру [Радлов ІІІ/2, 2021]. Імовірною є онімізація тюрк. відн. прикм. на *-ла / -ли* з основою тур. *чортан* «вугор; водостічна труба, жолоб» [Радлов ІІІ/2, 2020—2021], яке, можливо, спорід. з тур. *чарт* «особливе спорудження для зрошування» [Радлов ІІІ/2, 1973], д.тюрк. *cert* «випускати; вищерблювати; відламувати» [ДТС, 144]; пор. у зв'язку з цим (*Чертала*) *Щербата*. Щодо ін. означень у структурі гідронімів з опорним компонентом *Чертала / Чортала*, то вони або протиставляють за розмірами верхню (меншу) і нижню (більшу) частину річки (*Мала, Сухая — Велика, Большая*), або вказують на відношення річки до *мечети* (*Мечетная Чертала*). Спорідненість надчорномор. гідронімів з поліс. апелятивом *чертала* «довга, сукувата колода для примітивного обробітку ґрунту» [Янко, 389] є малоімовірною, бо він виявляє автохтонні генет. зв'язки; пор. псл. **čьrtadlo < *čьrt(i)ti, *čьrsti* «різати» [ЕСУМ 6, 310]), назви рр. *Чортория*, рос. р. *Черторый*, пол. оз. *Czartoryja*, які виникли семант. способом від псл. **čьрто-ryja* [ЕСЛГНІПР, 174—175; Карп., 202—203, 207; Трубачев, 195].

Чортків — місто, Тернопіл. обл. [АТП, 427]; засн. 1522 р. *Юрієм Чортківським* на магдебурзькому праві [ЕУ 10, 3773], *Czortków*, dawn. *Czartków* (1880) [SGKP 1, 873], *Чортков* (1981) [СЭС, 1510]. Ойконім виник як посесив на *-ів < -овъ* від антропоніма *Чортко*, що є демінутивом прізви. *Чорт* (< *чорт* «дідько, диявол, нечистий»); пор. прізви. *Чорт* [Чучка, 612], *Чортик*, *Чортков* [СПЧ, 387], рос. *Черток* (1527), *Чертков* (1646) [Веселовский, 352], пол. *Czart* (1394), *Czartko* (1337), *Czort*, *Czortkow* [Rumut 1, 110]. Імовірним є утворення назви від прізви. *Чортківський* унаслідок усічення його основи, але структура антропоніма свідчить про його походження від топоніма *Чортків*, а не навпаки.

Чортова Горá — бот. пам'ятка природи держ. значення, Рогатин. р-н. Івано-Франків. обл. [ГЕУ 3, 436]. Назва пам'ятки постала способом трансонімізації назви гори, на якій лежить заповідник з унікальною лучно-степ. рослинністю [Габорак, 410]. Твірний оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горá* й означенням у формі посесива *чортова* «належний *чортові*, стос. до *чорта*», твірний демонім якого ще з язичн. часів пов'язувався з нечистою силою, що водилася в болотах, ярах, греблях, логах, курганах тощо, ютилася на перехрестях доріг і відбилася

- в багатьох ВН та фразеологізмах [Ономастика, 175]; пор. ще узвишша *Чортові Гори* в Івано-Франків. обл., масивну скелю в Криму *Чортова Скеля*, вона ж *Чортів Палець*, *Сфінкс* [ГЕУ 3, 437], ГТ *чортове місце* «вир у річці» [СНГТК, 204].
- Чортмлік** — річка, п. Дніпра (1957); *Чертмлыкъ*, *Чортмликъ* (1855), *Szertomelik*, *Szertomlyk* [СГУ, 614]; пор. суміж. смт *Чортмлик* у Дніпропетров. обл. [АТП, 79]. Гідронім виник унаслідок онімізації тюрк. релятива на *-лик* з основою тур. *чортан* «водостічна труба, жолоб», «вугор» [Радлов III/2, 2020—2021], у якому відбулося закономірне для тюрк. мов чергування *-н / -м* на стиці морфем (див. *Чорталá*). Ойконім постав способом трансонімізації суміж. гідроніма.
- Чугуїв** — місто, Харків. обл. [АТП, 456]; засн. у 1638—1639 рр. [ГЕУ 3, 437], за ін. джерелами — відоме з 1627 р. як *Чугуеве городище* [Янко, 390; ЕУ 10, 3773], рос. *Чугуево городище*, *Чугуевъ* (1679) [СГУ, 615], *Чугуев* (1981) [СЭС, 1511]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації означення первинної назви *Чугуеве городище*, яке є посесивом на *-еве* (рос. *-ево*) від антропоніма *Чугуй* [Кравченко, 157; СПЧ, 387] (очевидно, прізви. одного з половецьких або калмицьких козаків) і змінило грам. ознаки відповідно до рос. номенкл. імені *посёлок*, згодом *город*. В основі твірного антропоніма, який міг сформуватися в суч. вигляді як фонет. варіант кол. прізви. *Чугай*, лежить назва одягу *чуга*, *чугай* «довгий кафтан» [Даль 4, 611], запозичена в сх.- та пд.слов. мови з тюркських, у які проникла з д.іран. діалектів; пор. д.рус. *чуга* «вузький кафтан», тюрк. *şıha*, *şıga*, *şoga* «сукно, одяг із сукна», перс. *şıha* «шерстяний верхній одяг» [Шипова, 397]. Відантроп. походження ойконіма підтверджують спорід. назви нп *Чугуй* на Полтавщині та *Чугуеве* в Дніпропетров. обл. [АТП, 749]. Щодо поширеної думки про його безпосередню мотивацію апелятивом *чуга*, *чугай*, то вона не підтверджується ні з погляду принципів топонім. номінації, ні структурою найдавніших назв поселення і суміж. річки; пор. істор. *Чугуеве городище*, *Чугуевъ* (1679), похідний гідронім *Чугуевка* (1646) [СГУ, 615], назви яких містять посес. суф. *-ев-*, приєднаний до антропооснови *Чугуй-*. Пізн. варіанти гідроніма *Чуговка* (1786), суч. *Чугівка*, *Зачуговка* (1850) [СГУ, 615] втратили суф. *-уй* у своїй структурі під впливом ще продукт. у XVIII—XIX ст. апелятива *чуга*. У роки радян. влади була спроба присвоїти місту мемор. назву *Фрунзе*, яка не прижилася і відразу була замінена істор. ойконімом *Чугуїв*.
- Чуднів** — с-ще міськ. типу, Житомир. обл. [АТП, 153]; уперше згадується як місто-фортеця 1471 р. [ГЕУ 3, 437], *Cudnow*, ross. *Czudnow* (1880) [SGKP 1, 714], *Чуднов* (1981) [СЭС, 1511]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (*-овь*) від антропоніма *Чудний* або *Чудно*; пор. ст.пол. прізви. укр. походження *Czudny* (1388), *Czudno* (1398) [Rymut 1, 102], укр. *Чуднов*, *Чудновець* [Стехна, 88].
- Чумгак** — річка, п. Сухої Оржиці п. Оржиці п. Сули л. Дніпра в Полтав. обл.; *Чумгакъ* (1848), *Сзитсчак*, *Чумшакъ*, *Чумгакъ* (1923), *Боярка* [СГУ, 615]. Гідронім тюрк. походження, виник, очевидно, унаслідок онімізації апелятива *чумгак* «птах» [Радлов III/2, 2189], який перед номенкл. іменем уживався як означення в значенні «пташиний». Припускають, що *Чумгак* може бути фонет. варіантом утраченого **Сумгак*, у якому початк. *суг-* «вода» [Стрижак, 71]; пор. *Чумгачок* — пр. р. *Чумгак* [СГУ, 615]. Парал. назва *Боярка* постала як релятив на *-ка* від *бояр* (див. *Боярка*).
- Чупахівка** — с-ще міськ. типу, Сум. обл. [АТП, 400]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 438]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Чупах(а)*; пор. *Чупаха*, *Чупахин* [Іваненко, 220].
- Чурбаське озеро** — оз. в Криму, у групі Керченських озер; *Камиш-Бурунське озеро* [ГЕУ 3, 438]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації

словосп. з опорним ГТ *ózero* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від кол. назви с. *Чурбаш* (суч. с. *Приозерне*); пор. р. *Чурбаська* в цьому ж р-ні [СГУ, 615—616]. Парал. назва *Камиш-Бурунське озеро* постала як релятив від назви суміж. мису *Камиш-Бурун* (див.).

Чурюк — о-в у зх. частині зат. Сиваш, Херсон. обл. [ГЕУ 3, 438]. Інсулонім тюрк. походження, виник унаслідок субстанцивації та онімізації тур. *чурук* «гнилий, прогнилий, зіпсований» [Радлов III/2, 2195], що вказує на якість води й ґрунту на узбережжі; пор. рр. *Чуруксу* (2) у Криму [СГУ, 616].

Чутове — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 366]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 438] у *Чутовій Долині* [Янко, 390], *Чутово* (1981) [СЭС, 1513]. Ойконім пояснюють як посесив на *-ове* від антропоніма *Чут* [Янко, 390], який пов'язаний з псл. *čuta / čutъ*, що є субстант. формою пасив. дієприкм. мин. часу дієсл. *čuti* «чути; відчувати» і відбився в гідронімах та дрімонімах *Чута* [Лучик, 15—18]; пор. відойк. назву суміж. р. *Чутіє-ка* [СГУ, 616], укр. прізви. *Чутко* [Чучка, 615], пол. *Czuta, Czutko, Czuto, Czuty* [Rymut 1, 118].

Чучельський перевал — гірський прохід у центр. частині Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 3, 438]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. г. *Чучель*, яка разом з Бабуган-Яйлою утворює перевал (сідловину) [ГЕУ 3, 438]; пор. суміж. г. *Малá Чучель* (див.).

Ш

Шабельківка — с-ще міськ. типу, Краматорська м / р Донец. обл. [АТП, 105]; засн. 1767 р. [ГЕУ 3, 439], за ін. джерелами — 1865 відставним офіцером *Шабельським*, від прізви. якого виводять назву поселення [Янко, 391]. У такому разі в структурі антропоніма відбулося нехарактерне для слов. словотвору часткове усічення суф. *-ськ-* і формування в такий спосіб твірної основи *Шабельк-*. Можливо, ойконім постав від незафіксованого демінутива **Шабелька* або **Шабелько*, похідного від прізви. *Шабля*; пор. с. *Шаблине* в Сум. обл. з основою цього антропоніма [Іваненко, 220].

Шаболіцьке бізеро — лим. у Білгород-Дністровськ. р-ні Одес. обл. [ГЕУ 3, 439] (див. *Будáцький лимán*).

Шагані — лим. у Татарбунар. р-ні Одес. обл. [ГЕУ 3, 439]. Лімнонім виник унаслідок трансонімізації родової назви людей на прізви. *Шагán*, що заселяли або засвоювали солоне оз.; пор. прізви. *Шагán* у Чернівец. обл. [СПЧ, 389].

Шайтанка — річка, п. Мокрих Ялів л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1856); *Шайтаночка* (1863) *Шайтанъ-Сузьє* (1833), *Велика Шайтанка* (1963—1973), *Лозоватая* (1787), *Лозовая* (1773), *Лозоваха* (1963—1973), *Тахли* (1930), *Кам'яна* (1963—1973) — у верхів'ї, *Каменная, Каменоватая* (1875); пор. мог. *Шайтанка* на бер. річки в с. Новомайорське Великоновосілк. р-ну Донец. обл. [СГУ, 617]. Суч. гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в сх.слов. мовному середовищі на основі компонента *Шайтанъ*, утвореного семант. способом від тюрк. *шайтан* «злий дух, диявол (у мусульман)» < араб. *šáitān* «той, що протидіє, ворог» [ЕСУМ 6, 368]. Найдавніша фіксація *Шайтанъ-Сузьє* включає опорний компонент із затемненою етимологією, який, можливо, є спотвореною формою тур. *sazlık* «місце, заросле очеретом (комишем), очеретяні зарості, комиші» [Бушаков, 141] або перенесеним шор. *sýžālā* «йти (про сильний тривалий дощ)» [Радлов IV/1, 845]. Парал. сх.слов. назва *Лозоватая* та її словотв. варіанти вказують на лозові зарості на узбережжі річки, а гідроніми з основою *Камен-* — на *кам'янистий* ґрунт її берегів. Ще одна тюрк. назва *Тахли* постала як онімізований релятив на *-ли* з основою апелювання *тах / дах* «ліс» (пор.

- б. *Тохлы* у Волновас. р-ні Донец. обл. [Отин 2000, 121]), якщо це не змінене *Ташли* (< *таш* «камінь» + *-ли*), яке могло бути калькою сх.слов. *Каменная*.
- Шайтán-Мердвѐн** — перевал на Ай-Петринській яйлі Головн. пасма Кримськ. гір [ГЕУ 3, 439]. Ойконім тюрк. походження, виник унаслідок онімізації ізафету з двох апелятивів: *шайтán* «злий дух, диявол (у мусульман)» (див. *Шайтánка*) і кр.тат. *мáрдвѐн*, тур. *мáрдвѐн* «драбина» [Радлов IV/2, 2096—2097].
- Шалігине** — с-ще міськ. типу, Глухів. р-н Сум. обл. [АТП, 392]; засн. наприкін. XVI — на поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 439]. Ойконім пояснюють як утворений семант. способом від прізви. одного з першопоселенців *Шалигина* [Іваненко, 221]. У такому разі трансонімізація відбулася завдяки посес. суф. *-ин(е)* в структурі твірного антропоніма; пор. прізви. *Шалигін* у Чернівець. обл. [СПЧ, 389] і відойк. назву *Шалігинський за́казник* [ГЕУ 3, 439], що постала внаслідок лексикалізації та онімізації відповідного словосп.
- Шаргород** — місто, Вінниць. обл. [АТП, 33]; відоме з 1383 р. під назвою *Княжа Лука*, з 1497 — *Карачева Пустинь*, з 1579 — суч. назва [ГЕУ 3, 440], за ін. джерелами — до 1585 *Карачова Пустинь*, до 1859 *Шаргородок*, далі *Шаргород* [Янко, 392]. З огляду на панування пол. магнатів на землях Вінничини в XVI—XVII ст. імовірно є утворення суч. ойконіма способом основокладання пол. антропоніма *Шар(уй)* < *Szar(y)* < *szary* «сірий» [Rumut 2, 522] й укр. *город* «місто» (< д.рус. *городъ* «огорожа, фортеця») [ЕСУМ 1, 570—571]; пор. відоме в козац. родах прізви. *Шарий* [СКРСП, 36], нп *Івангород* (4), *Степангород*, *Комаргород*, *Томашгород* та ін. [Бучко, 148]. Припускають, що поселення отримало назву на честь католицького святого Флоріана *Шарого* [Янко, 392]. Попередня назва постала внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним апелятивом *пúстинь* «відоме місце, де жив пустельник», «невеликий монастир у безлюдній місцевості» [СУМ 2012, 398] й означенням у формі посесива на *-ева*, утвореного від антропоніма *Карач*; пор. прізви. *Кáрáч*, *Кáрáчев*, *Кáрáчó*, *Кáрáчук* у Чернівець. обл. [СПЧ, 169—170]. Істор. ойконім *Княжа Лука* виник аналог. способом на основі словосп. з опорним ГТ *лукá* «місцевість з багаторічною трав'янистою рослинністю, що використовується як сінокісне угіддя або пасовисько» [СУМ 2012, 511] й означенням у формі посесива на **-ja*, похідного від апелятива *князь*.
- Шарівка** — с-ще міськ. типу, Богодухів. р-н Харків. обл. [АТП, 438]; засн. 1700 р. [ГЕУ 3, 440]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Шар(уй)* (див. *Шаргород*). Вважають, що твірним було прізви. *М. О. Шарія*, який заснував хутір на місці с-ща [Янко, 392], але в такому разі ймовірнішою була б назва *Шарієвка*.
- Шахтáрськ** — місто, Донец. обл. [АТП, 99]; утворено 1953 р. унаслідок об'єднання смт *Олексієво-Орловка* (засн. 1764), *Катика* (засн. 1905) й *Ольхівчика* (засн. 1784) [ГЕУ 3, 440], *Шахтёрск* (1981) [СЭС, 1519]. Ойконім виник як релятив на *-ськ* від апелятива *шахтáр* «той, хто працює в шахті, де добувають корисні копалини» (у місті 10 вугільних шахт). Назви поселень, на основі яких виникло місто, постали різними способами: *Олексієво-Орловка* — складносуф. від імені та прізви. поміщика *Олексія Орлова* [Янко, 392]; *Катик* — семант. від тур., кр.тат. *катык* «те, що добавляється, добавка» [Радлов II/1, 283] (очевидно, про додану землю, власність); *Ольхівчик* — за допомогою суф. *-чик* у демін. функції від попередньої релят. форми *Ольхівське* [Янко, 393], що вказувала на *вільхові* насадження в місці заснування поселення.
- Шахтáрське** — с-ще міськ. типу, Свердловська м / р Луган. обл.; засн. 1987 р. [ГЕУ 3, 440]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації відн.

- прикм. на *-ське* з основою апелятива *шахтар* (див. *Шахтарськ*); пор. ще 3 нп *Шахтарське* у вугільних регіонах України [АТП, 750].
- Шацьк** — с-ще міськ. типу, Любомл. р-н Волин. обл. [АТП, 47]; відоме з 1410 р. [ГЕУ 3, 441], *Шацько* (1410), «ізъ *Шацька*», «селом *Шацькимъ*» (1546), *Szaczko* (1564) [Шульгач 2001, 150]. Ойконім виник як релятив на *-ськ / -цьк* від мікротопоніма з основою *Шат-* або *Шач-*, що має паралелі в блр. та рос. топонімії і пов'язується з *шати* у геогр. значенні «красиве, живописне місце» [Шульгач 2001, 150]; пор. суміж. складені топоніми *Шацький природний національний парк, Шацькі озера* [ГЕУ 3, 441—442].
- Шевченко** — с-ще міськ. типу, Красноармійська м / р Донец. обл. [АТП, 106]; засн. 1903 р., до 1964 — *селище шахти 19—20* [ГЕУ 3, 444], до 1912 — *Ліса Гора* [Янко, 393]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь *Т. Г. Шевченка*, з дня народження якого в 1964 р. виповнилося 150 років. Нетипова для відантроп. ойконімії безаф. форма наз. відм. зумовлена, очевидно, впливом рос. мови, у якій прізви. на *-енко* не змінюються, тому формально не здатні виражати значення род. належності; пор. ще понад 30 нп *Шевченко* на сх. та пд. України, з яких 19 у Донец. обл., і 38 нп *Шевченка* перев. в ін. регіонах, а також відсутність безаф. ойконімів типу *Ленін* [АТП, 750, 656]. Попередня описова назва вказувала на належність с-ща шахті під номером 19—20. Істор. ойконім постав унаслідок онімізації ГТ *ліса гора*, який характеризує місцевість як підвищення без рослинності (див. *Ліса Гора*).
- Шевченкове** — с-ще міськ. типу, Харків. обл. [АТП, 457]; засн. на поч. ХХ ст., до 1922 — *Булацелівка* [ГЕУ 3, 444], як засн. 1899 р. [Янко, 393], *Шевченково* (1981) [СЭС, 1522]. Суч. ойконім виник як мемор. назва внаслідок субстантивації посесива на *-ове* з основою прізви. *Т. Г. Шевченка*; пор. ще 68 нп *Шевченкове* в різних регіонах України [АТП, 750—751], частина з яких мотивована прізви. першопоселенців або власників поселень. Істор. назва постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від родового прізви. поміщиків *Булацели* [Абдула, 155].
- Шелехівське озеро** — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Лебедин. р-н Сум. обл. [ГЕУ 3, 444]. Лімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *озеро* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від незафіксованого мікротопоніма з основою *Шелехів-*; пор. нп *Шелехове* в Одес. і Хмельниц. обл. [АТП, 751].
- Шепетівка** — місто, Хмельниц. обл. [АТП, 495]; відоме з 1594 р. [ГЕУ 3, 444], за ін. джерелами — з 1547 як *Скалинцы*; *Съкалинъ, Шепетовька* (1594), *Шепетовка* (1629), *Szepetowka* (1643), *Шепетовичи* (1857), *Szepietowka* (1883), *Шепетівка* (1926) [Торч.-Торч., 505]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Шеніт*, який належав першому поселенцеві або відомому отаманові *Шеноту* [Торч.-Торч., 505—506]; пор. прізви. *Шеніт* [СПЧ, 394], *Шенет* [Чучка, 623]. Істор. назва *Съкалинъ* постала як посесив на *-инъ* від антропоніма *Скала*; пор. прізви. *Скала* в Чернівець. обл. [СПЧ, 323], *Скало, Skala* в Закарпат. обл. [Чучка, 519]. Парал. ойконім *Скалинцы*, який, очевидно, стосувався давн. суміж. хутора, утворено семант. способом від катойконіма *скалинцы (скалинці)* «жителі або вихідці з нп *Съкалинъ*».
- Шілівський ліс** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Хотин. р-н Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 445]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *ліс* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. с. *Шилівці* [АТП, 526].
- Шіліт** — водосп. на р. *Шипоті*, Перечин. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 445]. Назва виникла від місц. ГТ *шіліт* «місце, де шумить вода; водоспад» [Онишкевич 2, 382], прикарп. «джерело, зокрема гірське джерело, з якого вода б'є

- з шипінням» < *шипіти* [Карпенко, 206], давши назву річці (див. *Шіпот*).
- Шіпот** — водосп. на потоці Пилипець, побл. с. Пилипця Міжгір. р-ну Закарпат. обл.; *Шопіт* [ГЕУ 3, 445]. Назва виникла семант. способом від місц. ГТ *шіпіт*, *шопіт*, *шіпот* «місце, де шумить вода, водоспад» (див. *Шіпіт*), який у закарп. говірках має фонет. варіанти *шіпот* (без чергування -о / -і в новозакритому складі) та *шопіт* (під впливом діал. *шопот* «шепіт» < псл. *šьpьtъ*) [ЕСУМ 6, 406—407]; пор. назви потоків *Шіпіт* на Львівщині та Закарпатті з варіантами *Шіпнут*, *Шипот* у закарп. говірках і *Шіпітний*, *Шіпунтний* у тих самих говірках [СГУ, 621—622].
- Ширковець** — гідрол. пам'ятка природи держ. значення, Долин. р-н Івано-Франків. обл.; *Болото Ширковець* [ГЕУ 3, 445]. Етимологія гелоніма затемнена. Можливо, він виник за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції від незафіксованого **ширковій* «такий, що роздається уширшки»; пор. діал. *уширкі* «уширшки» [ЕСУМ 6, 419].
- Ширóка, Ширóке, Ширóкий** — численні гідроніми (перев. у формі жін. і чол. родів) [СГУ, 622—624], ойконіми (перев. у формі сер. роду) [АТП, 751], мікротопоніми [СММПЗУ 2, 500—501], ороніми [Габорак, 414], які мають паралелі в різних слов. мовах. Назви виникли внаслідок субстантивациї та онімізациї відповідних до номенкл. імен форм прикм. *ширóкий* «який має велику ширину», «який займає великий простір» [СУМ 2012, 1288] < псл. **širъ* «широкий» [ЕСУМ 6, 419].
- Ширóка Кільченка** — річка, л. Орелі л. Дніпра в Дніпропетров. обл.; *Широкая Кильченка*, *Килченка*, *Килчинка* (1913) [СГУ, 623—624]. Гідронім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення *Ширóка* до вихідного *Килченка* для протиставлення річки за шириною суміж. р. *Кільченка* [СГУ, 250]. Опорний компонент постав за допомогою суф. *-к(а)* в релят.-демів. функції від основи тюрк. походження *Кільчен-* (див. *Кільчєнь*).
- Ширóке** — с-ще міськ. типу, Дніпропетров. обл. [АТП, 96]; засн. 1787 р. [ГЕУ 3, 446], *Ширóке* (1981) [СЭС, 1528]. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізациї форми сер. роду прикм. *ширóкий*, який узгоджується з номенкл. іменем *село*, пізн. *селище*.
- Ширяєве** — с-ще міськ. типу, Одес. обл. [АТП, 338]; засн. у кін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 447], *Ширяєво*, рідко *Шараєво*, кол. *Степановка (Шараєво)* (1859), *Степановка* (оно же *Ширяєво*) (1910) [ТПвСО, 82—83]. Суч. ойконім виник як посесив на *-ев(е)* від прізви. полковника *Степана Ширяя* [ТПвСО, 83]. Від його імені за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції постала парал. назва *Степановка*, яка поступово вийшла з ужитку через нижчі диференц. властивості; пор. 51 нп *Степанівка* [АТП 751, 728] і ще одне с. *Ширяєве* в Путивл. р-ні Сум. обл. [АТП, 402], назва якого також походить від прізви. *Ширяй*, *Ширай* [Іваненко, 223].
- Шишáки** — с-ще міськ. типу, Полтав. обл. [АТП, 367]; засн. на поч. XIV ст. [ГЕУ 3, 447], *Szyszak* (1891) [SGKP 12, 128], *Шишáкі* (поч. XX ст.) [Лисенко КД, 237], *Шишáкі* (1981) [СЭС, 1528]. Ойконім виник унаслідок онімізациї ГТ *шишáки* «акумулятивна форма рельєфу у вигляді конусоподібних гербів з досить крутими схилами» [ГЕУ 3, 447], «горби, горбиста місцевість»; на Полтавщині й Сумщині *шишаками* називають горби-останці, розташовані на високих берегах Псла, Ворскли [Лисенко КД, 237]. Походження твірного апелятива *шишáк* з первинним значенням «вид шолома» залишається не з'ясованим [ЕСУМ 6, 422]; пор. д.рус. *шишакъ* «шолом» [Мурзаев, 629], суміж. р. *Шишáцька Гóтва* [СГУ, 624] з архаїч. опорним компонентом (див. *Гóтва*).
- Шишкó** — скеля на Ай-Петринській яйлі Головн. пасма Кримськ. гір, на зх. від м. Ялти [ГЕУ 3, 448]. Назва виникла як меморіальна на честь інженера-полковника *І. С. Шишка*, під керівництвом якого 1865—1894 рр. прокладено дорогу Ялта — Ай-Петрі — Бахчисарай [ГЕУ 3, 448]. Перехід початк.

- форми антропоніма в оронім безаф. способом став можливим під впливом рос. мови, у якій укр. прізви. на *-ко* не змінюються, у зв'язку з чим відсутня можливість формального вираження значення род. належності, з яким постала назва (див. *Шевченко*).
- Шкло** — 1) річка, п. Сяну п. Вісли [ГЕУ 3, 448]; *Скло, Sklo* (1649), *Stklo, Szklo* (1890), *Шкло* (1957), *Скло* (1979) [СГУ, 507]; 2) с-ще міськ. типу, Яворів. р-н Львів. обл. [АТП, 299]; відоме з ХХ ст. [ГЕУ 3, 448—449]. Гідронім виник як метафор. назва семант. способом від апелювання *скло, шкло* «прозора тверда речовина, яку одержують плавленням кварцового піску» [СУМ 2012, 1055] за ознакою «річка з прозорою гладкою водою, подібною до скла». Форма *Шкло* закріпилася в зх.укр. говорах під впливом пол. мови. Судячи з найдавніших фіксацій гідроніма первинним був власне укр. фонет. варіант *Sklo* (XVII ст.). Ойконім постав унаслідок трансонімізації назви р. *Шкло / Sklo*, на якій лежить поселення.
- Шкóла** — зоол. пам'ятка природи держ. значення, Канів. р-н Черкас. обл.; *Урочище Школа* [ГЕУ 3, 449]. Назва заплави і річища р. Росави, що є місцем поселення бобрів і зоол. пам'яткою, виникла семант. способом від апелювання *шко́ла*, який указує на знаходження тут відповідного закладу. Парал. складена назва *Урочище Школа* завдяки першому компоненту характеризує об'єкт як водну ділянку, що розділяє частину узбережжя; пор. *урочище* «ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками» [СУМ 2012, 1203].
- Шляма́рка** — річки: 1) л. Жерева л. Ужа л. Прип'яті л. Дніпра в Житомир. обл.; *Б(ольшой) Бавтурець*; 2) п. Возні п. Ірші л. Тетерева п. Дніпра в Житомир. обл. (1957); *Шлямарка* (1864), *Осьчка* (1887) [СГУ, 625]. Гідроніми етимол. затемнені. Можливо, вони виникли за допомогою складного суф. *-арк(а)* в релят. функції від апелювання *шлям* «мул, бруд», запозиченого слов. мовами з німецької, де *Schlamm* «шлам; бруд, мул» [ЕСУМ 6, 437]. Імовірність такого походження назв підтверджує семантика опорного компонента парал. гідроніма *Б(ольшой) Бавтурець* з основою дієсл. *бовтати* (див. *Бóвтиш*). Парал. назва другого гідроніма *Осьчка*, очевидно, є семант. утворенням від апелювання *осічка* < *(*объ*)*sěkti* «обсікти, обрізати» [ЕСУМ 5, 252] з гіпотет. значенням «місце, де висічено ліс, сіно тощо» (пор. спорід. *січ* «січа; (діал.) викорчуваний ліс», *січка* «січена солома; подрібнені крупки; намисто з коралових обрізків», *засік, засіка* «штучна перешкода зі зрубаних дерев», діал. *засіч* «засіка» [ЕСУМ 5, 252]) або за допомогою *-к(а)* від синонім. місц. *осік*; пор. сінокіс і ліс *Осік* на Волині [СММПЗУ 2, 149].
- Шблòховське водосхви́ще** — вдсх. на р. Базавлуці, Апостолів. і Нікопол. р-ни Дніпропетров. обл. [ГЕУ 3, 450]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосхви́ще* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське* з основою ойконіма *Шлохове* в Нікопол. р-ні [АТП, 86].
- Шопу́рка** — річка, п. Тиси л. Дунаю в Рахів. р-ні Закарпат. обл. (1957); «*řeku Sopúrku*» (1930), *Soproch* (1373), *Swprwtz* (1456), *Sopurka* (XIX ст.), *Шопурка* (20-ті рр. ХХ ст.), *Sopúrka* (1930) [СГУ, 626]. Гідронім має затемнену етимологію. Його суч. форма постала, очевидно, за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від незафіксованого апелювання **сопу́р*, що міг функціонувати з синонім. значенням до збережених *сопу́н*, діал. *сопу́х* «чад, сморід» (< *сопу́ти* < псл. **sopti, *sopěti* «сопіти, дупи»); пор. ще діал. ГТ *сопу́лка* «незамерзаюче місце» [ЕСУМ 5, 355]. Зміна початк. *С-* на *Ш-* у суч. *Шопурка* зумовлена іншомовним впливом на вимову назви. Імовірність мотивації гідроніма основою **сопу́р-* на позначення неприємного запаху, смороду підтверджує назва потоку *Шопурка-Вонячка* в цьому ж р-ні [СГУ, 626], другий компонент якої є прикладкою, що дублює семантику першого.

- Шостка** — 1) річка, л. Десни л. Дніпра в Сум. обл.; *Шостка* (1552) [СГУ, 626]; 2) місто на р. *Шостці* в Сум. обл. [АТП, 407]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 3, 450] на місці с-ща *Локотки*, яке існувало з 2-ї пол. XVI ст. [Іваненко, 224], за ін. джерелами — *Лукотки* [Янко, 395], *Шостка* (1981) [СЭС, 1533]. Ойконім виник унаслідок трансонімізації назви суміж. р. *Шостка*. Гідронім постав за допомогою суф. *-к(а)* в топонім. функції від діал. *шост* «жердина», відомого в ін. сх.слов. і в пол. мовах (пор. діал. *szost* «довга окута жердина для відштовхування човнів або плотів; жердина в хаті для одягу» (< псл. діал. *šbstъ) [ЕСУМ 6, 454]), за ознакою «пряма, подібна до жердини річка»; пор. таку ж етимологію назви потоку *Шост* у бас. Дністра на Буковині [Вербич 2009, 188], а також характеристику р-ща Шостки як слабо звивистого [ГЕУ 3, 450]. Попередня назва с-ща *Локотки* постала як родова від прізв. *Локоток*, що є демінутивом від *лókотъ* «лікоть» або діал. *лókот* «моток; міра пряжі»; пор. прізв. *Локóта*, *Лóкотъ* [Чучка, 345].
- Шпáків** — с-ще міськ. типу, Тульчин. р-н Вінниц. обл. [АТП, 30]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 3, 451] як *Ошпеків* (1507) [Янко, 395]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від антропоніма *Шпик* < *шпик* «сало» < нім. *Speck* [ЕСУМ 6, 461]; пор. ст.укр. прізв. *Шпикъ* [Кравченко, 194], пол. *Szpek* < *szpek* «сало», звідки голос. *-e-* в основі найдавнішої фіксації ойконіма, назву суміж. р. *Шпиківка* [СГУ, 626] і с. *Шпиківка* в цьому ж р-ні [АТП, 30].
- Шпиці** — гора, смт Ворохта Яремч. м / р Івано-Франків. обл.; *Szpruci* (1880), *Спиці*, *Шпиці* (1899) [Габорак, 417]. Оронім виник як метафор. назва від форми мн. апелятива *шпiця*, *спiця* «довгий стрижень для плетення з трохи загостреним кінцем» [СУМ 2012, 1083].
- Шпóла** — місто, Черкас. обл. [АТП, 515]; відоме з XVIII ст. [ГЕУ 3, 451], *Szpolá* (1765), *Шпола* (1827) [Гонца, 292], *Шпóла* (1981) [СЭС, 1534]. Ойконім виник унаслідок онімізації діал. *шпóла* «совок, яким виливають воду з човна» < д.рус. *сѣполъ* «полоник, посудина для черпання, глечик» [ЕСУМ 6, 465] або трансонімізації відповідної назви долини, в якій протікає р. *Шпóлка* і лежить місто. Гідронім зафіксовано лише у формі з суф. *-к(а)* в релят. функції [СГУ, 627].
- Шрámківка** — с-ще міськ. типу, Драбів. р-н Черкас. обл. [АТП, 500]; засн. у XVI ст. [ГЕУ 3, 451], х. *Шрамківка* (2-а пол. XVII ст.), х. *Шрамковщина* (1680), х. *Шрамковский* (1861), д. *Шрамківка* (1924) [Гонца, 293]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Шрамко* (демінутив від *Шрам*), що належав козакові-першопоселенцеві [Гонца, 293]; пор. прізв. *Шрам*, *Шрамко*, *Шрамков*, *Шрамович*, *Шрамченко* в Чернівець. обл. [СПЧ, 401], пол. *Szram*, *Szrama*, *Szramek*, *Szramko* з основою ст.пол. *szram* «рубець, темна пляма на тілі» або нім. *Schram(m)* [Rumut 2, 553].
- Штérівка** — с-ще міськ. типу, Краснолуць. м / р Луган. обл. [АТП, 60]; засн. наприкін. XVIII ст. [ГЕУ 3, 451]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від основи *Штер-* прізв. полковника *І. Штерича* [Янко, 396].
- Шубранéць** — річка, л. Пруту л. Дунаю в Чернівець. обл. (1957); *Szubraniec* (1888), *Шубранечул* (1908), *Совиця*, *Совица*, *Sowica* [СГУ, 627]; пор. с. *Собранец* (1435) на р. *Шубранці* [Карпенко, 207]. Гідронім пояснюють як д.рус. назву *Сѣбраньць* (< *сѣ-бър-ан-ьи* «зібраний»), що виникла за ознакою «збірна річка, з'єднання річних потоків» [Карпенко, 207]. Про походження парал. назви річки див. *Совиця*.
- Шумське** — с-ще міськ. типу, Тернопіль. обл. [АТП, 428; Янко, 396]; *Шумськ*, відоме з 1149 р. [ГЕУ 3, 452], «к *Шюмську*» (1149), «въ *Шюмескъ*» (1152), *Шюмескъ* (1171), *Шоумськъ* (1232), «к *Шумъску*» (1149), *Шумескъ* (1170) [ЕСЛГНПР, 175]. Ойконім виник як релятив чол. роду на *-ьскъ* від загаль-

нослов. апелятива **šuta* «ліс, листя» [ЕСУМ 6, 489] або від гідрооснови *Шум* [ЕСЛГНПР, 175]. Суч. прикм. форма назви постала внаслідок приєднання закінч. *-е* для узгодження з номенкл. іменем *селище* зі збереженням субстант. значення оніма.

Шупарський заказник — бот. заказник держ. значення, Борщів. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 453]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від суміж. ойконіма *Шупарка* [АТП, 415].

Шурдін — перевал через хр. Ракова у Покутсько-Буковинських Карпатах, у межах Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 453]; *Шурден* [Карпенко, 207]. Оронім виник, очевидно, як посесив на *-ин* від антропоніма невідомого походження *Шурда*; пор. закарп. прізви. *Szurda*, *Шурдюк* [Чучка, 637], буков. *Шурдак* [СПЧ, 404], пол. *Szurda / Surda* < ст.пол. *surdać, szurdać* «обурюватися, гніватися» [Rumut 2, 508, 560].

Шурин — гора, с. Зелена Верховин. р-ну Івано-Франків. обл.; *Шурень*, *Szuren* (1892), *Шурин-Гропа* [Габорак, 419]. Первинною є форма *Шурень*, яка виникла за допомогою суф. *-ень* від рум. *sur* «сірий, сивий», а форма *Шурин* з'явилася під впливом поширених топонімів на *-ин* [Габорак, 419].

Щ

Щастя — місто, Жовтнева р / р м. Луганська Луган. обл. [АТП, 55]; засн. у XVIII ст. [ГЕУ 3, 453], *Счастье* (1981) [СЭС, 1305]. Ойконім виник як оціно-побажальна назва внаслідок онімізації абстр. іменника *щастя* (рос. *счастье*) «почуття і стан цілковитого найглибшого задоволення життям» [СУМ 2012, 1302]. Процес онімізації «оптимістичних» абстрактних іменників набув особливої продуктивності в радян. топонімії та ергонімії.

Щебетівка — с-ще міськ. типу, Судаць. р-н у Криму; відоме з 1461 р. як *Отузи*, з 1946 — *Щебетовка* [ГЕУ 3, 453]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь лейтенанта *М. Ф. Щебетова*, який загинув під час визволення поселення 1944 р. [Янко, 397]. Завдяки наявності суф. *-ов-* у структурі твірного прізви. назва поселення частково трансформувалася за допомогою *-к(а)* в релят. значенні й функціонує як продукт. в ойконімії релят.-посес. утворення на *-овка / -івка*. Істор. назва *Отузи* перейнята генуезцями від крим. татар або надана ними за відношенням поселення до цього тюрк. етносу; пор. тюрк. *отуз* — племенна назва *отуз-татари* [Суперанская, 170], яка поширилася і на місц. р. *Отуз(ка)*, суміж. топонім *Отузька долина* [СГУ, 406].

Щедрівське водосховище — вдсх. на р. Пд. Бузі, Летичів. р-н Хмельниц. обл. [ГЕУ 3, 453]. Назва виникла внаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *водосховище* й означенням у формі відн. прикм. на *-ське*, утвореного від суміж. ойконіма *Щедрова*, який стосувався села, приєданого до смт Летичів [Торч.-Торч., 512].

Щербинівка — с-ще міськ. типу, Дзержинська м / р Донец. обл. [АТП, 106]; засн. у XVII ст. [ГЕУ 3, 453] на місці х. *Щербинівського*, де була застава козака *Антоня Щербини* [Янко, 397], *Щербіновка* (1981) — до 1938 р. *Дзержинск* [СЭС, 1542]. Суч. форма ойконіма виникла за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від основи попередньої назви х. *Щербинівського*, що постала як відн.-присв. прикм. на *-івський* від антропоніма *Щербіна*.

Щирець — 1) потік, л. Дністра у Львів. обл.; *Щерек* (1957), *Szczerek* (1890), «на *Щирьць*» (1213), «на *щирку*» (1368), «на *счирци*» (1407), «на *Sczerku*» (1564—1570), *Щирець* (1900), *Щирок* (1903), *Щерекъ*, *Szczerka*, *Szerczec* (1917), *Щчіррок*, *Щчєрак*; пор. нп *Щирок*, *Щирецька Гута* в Миколаїв.

- р-ні [СГУ, 630], д. рус. *Щирьць* [ЕСЛГНПР, 176], як річка *Щирець*, *Щерек* [ГЕУ 3, 453]; 2) с-ще міськ. типу, Пустомитів. р-н Львів. обл. [АТП, 289]; відоме з XII ст. [ГЕУ 3, 454], *Щирець* (1985) [ЕСЛГНПР, 176]. Гідронім виник унаслідок онімізації ГТ *щирець* «(незаймане) підґрунття; чистий пісок», діал. *щирець* «піщаний ґрунт, на якому ніщо не родить; нижній шар твердого піщаного ґрунту», пол. діал. *szczegzec* «чисте поле, пустеля», похідного від *щірий* «чистий, без домішок; справжній» [ЕСУМ 6, 510] (див. про назву у [Вербич, 89] з покликанням на В. П. Шульгача).
- Щолкіне** — с-ще міськ. типу, Ленін. р-н у Криму; засн. 1978 р. у зв'язку з будівництвом Кримської АЕС [ГЕУ 3, 454]. Ойконім виник за допомогою закінч. *-е* від прізви. *Щолкін* (очевидно, видатного радян. фізика *К. І. Щолкіна*), яке зазнало трансонімізації завдяки суф. *-ин-*, що спричинився до функціонування назви поселення як посесиву.
- Щорс** — місто, Чернігів. обл. [АТП, 553]; засн. у 60-х рр. XIX ст. під назвою *Коржівка*, з кін. XIX ст. до 1935 — *Сновськ* [ГЕУ 3, 454], *Щорс* (до 1935 *Сновск*) [СЭС, 1542]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь земляка, більшов. героя громадян. війни *М. О. Щорса* (до 40-річчя з дня народження) за непродукт. безаф. моделлю (способом трансонімізації безаф. антропоніма). Попередня назва постала як релятив на *-ськ* від суміж. гідроніма *Снов*. Істор. ойконім *Коржівка* утворено за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Корж*.
- Щорськ** — с-ще міськ. типу, Кринич. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 83]; засн. 1881 р., до 1939 — *Божедарівка* [ГЕУ 3, 454]. Суч. ойконім виник як мемор. назва на честь героя громадян. війни *М. О. Щорса* (до 20-річчя з дня загибелі) за допомогою *-ськ* у релят. функції від основи антропоніма. Істор. назва постала за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції від прізви. *Божедар*, що є калькою гр. за походженням чол. імені *Федір* [Скрип.-Дзятків., 91].
- Щобове** — с-ще міськ. типу, Антрацит. м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. 1783 р. [ГЕУ 3, 454]. Ойконім виник як посесив на *-ове* від незафіксованого антропоніма **Щот* (можливо, похідного від діал. **щет* / **щот* «щітка»; пор. спорід. пол. прізви. *Szczot* [Rymut 2, 526]) або за допомогою закінч. *-е* від прізви. **Щотов*, суф. *-ов-* у структурі якого сприяв трансонімізації основи в ойконім. тип посес. утворень.

Ю

- Ювілейна** — 1) карст. порожнина (печ.) у Подільсько-Буковинській обл., обл. с. Сапогів Борщів. р-ну Тернопіл. обл.; 2) геол. пам'ятка природи, якою є печ. з тієї ж назвою; *Печера Ювілейна* [ГЕУ 3, 455]. Спелеонім виник як мемор. назва внаслідок субстантивзації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *ювілейний* «стос. до *ювілей*», тобто «стос. до урочисто відзначаваної річниці якої-небудь події, існування держави, міста і т. ін. (звичайно, про круглу дату)» [СУМ 2012, 1308]. Мотивац. ознакою послужила важлива для СРСР 50-а річниця Жовтневої революції, яку святкували 1967 р., коли печ. відкрили тернопіл. спелеологи. Назва пам'ятки, основою якої є печера, дублює спелеонім.
- Ювілейне** — с-ще міськ. типу: 1) Дніпропетров. р-н і обл.; засн. 1987 р. [ГЕУ 3, 455]; 2) Лутугин. р / р м. Луганська Луган. обл. [АТП, 58], нині Артемівська р / р м. Луганська; засн. 1954 р. у зв'язку з будівництвом вугільної шахти [ГЕУ 3, 455]. Перший ойконім виник як мемор. назва на честь 70-річчя Жовтневої революції від форми сер. роду відн. прикм. *ювілейний* (див. *Ювілейна*). Назва смт у Луган. обл. постала аналог. способом на честь 300-річчя підписання договору про т. зв. возз'єднання України з

- Росією. Можливе відерг. походження ойконіма; пор. с-ще *Ювілейне* в Томац. р-ні Запоріж. обл. [АТП, 182].
- Южна Ломуватка** — с-ще міськ. типу, Брянк. м / р Луган. обл. [АТП, 58]; засн. 1953 р. [ГЕУ 3, 455], рос. *Южная Ломоватка*. Ойконім виник синтакс. способом унаслідок приєднання означення у формі жіп. роду відн. прикм. (рос.) *южный* «південний» до назви суміж. с. і зал. ст. *Ломуватка*, рос. *Ломоватка* (1833) [СГУ, 325], що постала шляхом трансонімізації суміж. гідроніма *Ломуватка*, рос. *Ломоватая* (1778) [СГУ, 325].
- Южне** — с-ще міськ. типу Суворов. м / р м. Одеси Одес. обл.; засн. 1974 р. [ГЕУ 3, 455], рос. *Южный*. Ойконім виник унаслідок субстантивзації та онімізації рос. відн. прикм. *южный* «південний», що вказує на заснування поселення на пд. країни.
- Южноукраїнськ** — місто, Миколаїв. обл.; засн. 1975 р. у зв'язку з поч. будівництва *Південно-Української АЕС* [ГЕУ 3, 455], рос. *Южно-Украинская АЭС* [СЭС, 1580]. Ойконім виник способом трансонімізації означення твірного ергоніма (усіченням закінчення), що є складносуф. релятивом на. -ський, утвореним від рос. словосп. *Южная Украина* (місто лежить у пд. частині Миколаїв. обл.); пор. суміж. зал. ст. *Південноукраїнська* [ГЕУ 3, 455], сс. *Южне* (5) в Криму та в пд. обл. України [АТП, 754].
- Юзефінська Діа́ча** — бот. пам'ятка природи держ. значення, Рокитн. р-н Рівн. обл. [ГЕУ 3, 455]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *діа́ча* «лісова ділянка» [СУМ 2012, 214] й означенням у формі відн. прикм. на -ська, утвореного від незафіксованого мікротопоніма *Юзефин(a, -e)* або безпосередньо від пол. антропоніма *Jozefin, Jozefina* [Rymut 1, 357].
- Юлівська Горá** — бот. заказник держ. значення, Виноградів. р-н Закарпат. обл. [ГЕУ 3, 455]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *горá* й означенням у формі відн. прикм. на -ська, утвореного від назви суміж. с. *Юлівці* [АТП, 159].
- Юніцький заказник** — бот. заказник держ. значення, Біловод. р-н Луган. обл. [ГЕУ 3, 456]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на -ський / -цький з основою невідомого походження. Можливо, твірним для *Юніцький* було рос. заст. *юница* «телиця, телиця вікова, ялова» [Даль 4, 668], яке вказувало на розведення або наявність у ліс. урочищі, де проводять науково-дослідні роботи з часів діяльності В. В. Докучаєва в 2-й пол. XIX ст., молодих бичків і телиць; пор. укр. діал. *юнець* «бичок» [ЕСУМ 6, 522], рос. діал. заст. *юнец* «бичок, теля бичаче або оленяче» [Даль 4, 668].
- Юнокомунáрівськ** — місто, Єнакіїв. м / р Донец. обл. [АТП, 100]; засн. 1908 р. [ГЕУ 3, 456], за ін. джерелами — 1912 [Янко, 397], *Юнокоммунáровск* (1981) [СЭС]. Ойконім утворено складносуф. способом за допомогою -ськ у релят. функції на основі словосп. *юні комунáри* (рос. *юные коммунары*), що вказувало на вік і соціал. стан (членів *комуни*) молодих працівників шахт і перших жителів поселення.
- Юр'івка** — с-ще міськ. типу: 1) Павлоград. р-н Дніпропетров. обл. [АТП, 87]; засн. на поч. XVIII ст. [ГЕУ 3, 456] на місці козац. с. *Мала Тернівка* [Янко, 397—398], с. *Малая Терновка* (1913) [СГУ, 342]; 2) Лутугин. р-н Луган. обл. [АТП, 65]; засн. в 40-х рр. XIX ст., кол. *Щоглівка* [ГЕУ 3, 456], суч. назва з 70-х рр. XIX ст. [Янко, 398]. Суч. ойконіми виникли за допомогою -к(a) в релят.-посес. функції від прізв. *Юр'ів* (< *Юрьевъ*), суф. -ів- у структурі якого виражає посес. значення і в назві поселення. Для луган. ойконіма твірним вважають прізв. місц. поміщика *Юр'єва*, а для дніпропетровського такого факту не зафіксовано, тому ймовірним є його

- утворення шляхом приєднання *-іvk(a)* до особ. імені *Юрій*. Істор. назва поселення на Дніпропетровщині постала способом трансонімізації назви р. *Малі Тернівка*, на якій лежить с-ще [СГУ, 342]. Ойконім *Щоглівка* на Луганщині утворено за допомогою суф. *-іvk(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Щоголь* < *щоголь* «щиголь» (орн.), рос. *щегól* (орн.) [ЕСУМ 6, 508] або суф. *-к(a)* від спорід. прізв. *Щеглов* / *Щоглов*; пор. укр. прізв. *Щіголь*, *Щеглов* [СПЧ, 406, 405], рос. *Щеглов* [Веселовский, 375].
- Юрківка** — с-ще міськ. типу, Звенигород. р-н Черкас. обл. [АТП, 502]; відоме з поч. XVIII ст. [ГЕУ 3, 456], «слободу *Юрковку*» (1762), *Jurkowka* (1765), *Юрковка* (1800), *Юрківка* (1946) [Гонца, 296]. Висновок про походження ойконіма від назви тур. укріплення *Юрок* або ГТ *Юрка* «місце, де вода зникає під землею» [Гонца, 296] не підтверджується словотв. і фонет. особливостями назви, яка має всі ознаки відантроп. похідного на *-іvk(a)* в релят.-посес. функції з основною антропоніма *Юрко* (пор. ім'я *Юрко* і похідне від нього прізв. *Юрко* [Чучка, 641]) або на *-ка* від *Юрків* чи *Юрківський* (пор. відповідні прізв. в Чернівець. обл. [СПЧ, 407]).
- Юшанлі** — річка, л. Молочної, вп. в оз. Молочне на пн. бер. Азовськ. моря (1862); *Юшанлы* (1910), *Юшанклы* (1849), *Юшанла*, *Вільшана* (1966), *Шекли-Юшанли* (1889), *Джуюшанъ* (1799); пор. нп *Юшанли*, ног. аул *Шекли* — з 1861 р. с. *Преслав* [СГУ, 631]. Гідронім тюрк. походження, виник унаслідок субстантивації та онімізації тур. *javshanлы* «полинний» [Радлов III/1, 298], що зазнало впливу з боку носіїв башк. мови; пор. башк. *юшан* «полин» [ЕСУМ 2, 178]. Діал. характер має і фонет. варіант *Джуюшанъ*; пор. кирг. *джусан* «полинъ» [Шипова, 130]. Складена назва *Шекли-Юшанли* містить означення, яке, очевидно, пов'язане з казах. *шыклы* «красивий»; пор. каз., тур. *шыклык* «краса» [Радлов IV, 1, 1044], в основі якого ненаголош. *-ы-* закономірно вимовлявся сх. слов'янами (насамперед українцями) як *-е-*.

Я

- Яблунець** — с-ще міськ. типу, Ємільчин. р-н Житомир. обл.; засн. 1910 р. [ГЕУ 3, 457]. Ойконім виник за допомогою суф. *-ець* у релят. функції від апелятива *яблуня* «садове і лісове фруктове дерево родини розових з солодкими або кислосолодкими плодами (яблуками)» [СУМ 2012, 1310]; пор. утворені від цього апелятива гідронім *Яблунець* на Житомирщині [СГУ, 631], ойконіми (3) і гідроніми (2) *Яблуніця* [АТП, 754; СГУ, 631], пол. ойконіми *Jablonica* (4), *Jabloniec* (2) [NMP 4, 6—7], чес. *Jabloniec* (3) [Profous 2, 88], слвн. *Jāblanica* [Snoj, 172] та ін.
- Яблуніцький перевал** — знижена ділянка *Яблуніцького* хребта в Горганах, на межі Івано-Франків. і Закарпат. обл.; *Татарський перевал*, *Ясінський перевал* [ГЕУ 3, 457]; *Przełęcz Jablonicy* (1892), *Tatarski Przesmyk* (1892) [Габора, 422]. Оронім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *перевал* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський* / *-цький*, утвореного від назви суміж. с. *Яблуніця* у Верховин. р-ні [АТП, 189]. Парал. назва постала аналог. способом. Вона містить відетн. означення, яке вказує на відношення перевалу до *татарської* орди, що в XIII ст. проходила тут у Зх. Європу. Таким самим способом утворено третю складену назву, означення в якій походить від ойконіма *Ясіня* (див.), що лежить на другому боці Яблуніцького перевалу в Рахів. р-ні Закарпат. обл. [АТП, 163].
- Яблунів** — с-ще міськ. типу, Косів. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 196]; відоме з 2-ї пол. XVI ст. [ГЕУ 3, 457], *Jablonów*, по rus. *Jabloniow* (1882) [SGKP 3,

- 349]. Ойконім виник, очевидно, способом усічення антропоніма *Яблунівський*, що належав магнатові *Яблоновському* [Янко, 398]. Наявність суф. *-ів-* у твірній основі сприяла входженню назви с-ща до ойконім. типу посесивів. Імовірним є утворення прізви. *Яблунівський* від ойконіма *Яблунів*, на що вказує релят. суф. *-ськ(ий)*, у зв'язку з чим назва поселення могла постати від антропоніма *Яблуня / Яблоня* приєднанням суф. *-ів* (< *-овъ*), але не від апелятива *яблуня*, від якого прикм. форма чол. роду твориться за допомогою форманта *-евий*.
- Яблунівський заказник** — бот. заказник держ. значення, Гусятин. р-н Тернопіл. обл. [ГЕУ 3, 457]. Дрімонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *заказник* й означенням у формі відн. прикм. на *-ський*, утвореного від назви суміж. с. *Яблунів* [АТП, 417].
- Яворів** — місто, Львів. обл. [АТП, 299]; відоме з 1376 р. [ГЕУ 3, 457], *Jaworów*, ро rus. *Jaworów* (1882) [SGKP 3, 519], *Яворов* (1981) [СЭС, 1585]. Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від прізви. *Явір* (< *Яворъ*), в основі якого назва дерева *явір*; пор. похідні від антропоніма *Явір / Явор* прізви. *Яворенко* [СПЧ, 408], *Яворов* [Веселовский, 380], назви потоків *Яворів* у Закарпат. і Чернівец. обл. [СГУ, 633].
- Явірнік** — 1) гірський хребет у Горганах, у межах Івано-Франків. обл.; *Явірнік*; 2) бот. пам'ятка природи держ. значення, Великоберезн. р-н Закарпат. обл.; *Гора Явірник* [ГЕУ 3, 458]. Оронім виник унаслідок онімізації ГТ *явірник* «зарості яворів», «яворовий ліс», «місцевість, де ростуть явори»; пор. ще кілька назв гір і хребтів з компонентами *Явірнік, Явірники* в Івано-Франків. обл. [Габорака, 424], гідроніми *Явірнік* (3) у Львів. та Івано-Франків. обл. [СГУ, 632]. Назва буково-яворого пралісу на Закарпатті постала способом трансонімізації суміж. ороніма, про що свідчить парал. найменування бот. пам'ятки *Гора Яворник*.
- Ягорлік** — річка, л. Дністра в Одес. обл.; *Jaorlik, Suha-jahorlik, Jahorlik Mokra* (1917), *Jahorlyk, Jaurlyk* (1882), *Яурлык* (1885), *Ягорлык* (1583); пор. с. *Малій Ягорлик*, рр. *Ягорлицькій Яр* (1800) і *Jahorlyskie* (1882) [СГУ, 634], *Мокрий Егорлык* (1799), *Егорлык* (2-а пол. XVIII ст.) [ГНП, 99]. Запропоновану М. Фасмером етимологію гідроніма *Ягорлык / Егорлык* у зв'язку з кр. тат., чагат., аз. *ägrilik* «кривизна» (< *agri* «кривий»), основа якого в назві річки змінилася під впливом імені *Егор* [Фасмер 2, 8; Фасмер 4, 546], підтримали укр. ономасти [ГНП, 100]. З огляду на тюрк. походження назви, внутрішня форма якої не зрозуміла носіям укр. та рос. мов, така трансформація гідроніма під впливом сх. слов. антропоніма виглядає цілком можливою після занепаду Османської імперії (варіант *Егорлык* з'являється лише з 2-ї пол. XVIII ст., а до цього часу, починаючи з XVI ст., функціонували форми з початк. *Ягор*; пор. *Ягорлык* 1583 р.). Водночас та обставина, що в жодній фіксації не відбита дOMETATEзна основа **Ягролик / *Ягрилик* з *ägrilik*, імовірно є ін. етимологія гідроніма, пов'язана з тур. *jağырлык* «щось із протертою спиною (про коня і т. ін.)» [Радлов III/1, 43], яке могло розвинути перен. геогр. значення «витерта, вигоріла місцевість на підвищенні, узбережжі річки»; пор. на межі Миколаїв. і Херсон. обл. топоніми *Ягорлицька затока* та орніт. *Ягорлицький заповідник* [ГЕУ 3, 458—459], утворені внаслідок лексикалізації та онімізації відповідних словосп. з означеннями, які містять твірну основу незафіксованого в цій місцевості тюрк. топоніма *Ягорлік*.
- Яготин** — місто, Київ. обл. [АТП, 229]; засн. 1552 р. [ГЕУ 3, 459], *Jagotyń* (1882) [SGKP 3, 370], *Яготин* (1981) [СЭС, 1585], *Jachotyń* [Янко, 399]. Назва не має паралелей в укр. ойконімії. Її відповідником є суч. назва пос. *Jagoty* в Польщі, що мала форму *Jagoten* (1348), яку пояснюють як граф.-флект. адаптацію засвоєного через нім. посередництво прус. за походженням ойконіма **Jagut-ai* з основою антропоніма *Jagutte, Jagothe*, лит. *Jagotis*

- [NMP 4, 33]. Можливо, пол. *Jagoten* перенесено на Київщину в часи панування Речі Посполитої або ж укр. ойконім постав незалежно від пол. назви як посесив на *-ин* від балт. за походженням антропоніма *Ягота*.
- Язвинка** — річка, л. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра в Рівн. обл. (1953) [СГУ, 634]. Гідронім виник за допомогою суф. *-к(a)* в релят. функції від діал. ГТ *язвина* «нора; ущелина, яр» [ЕСУМ 6, 537], «яма під землею, в якій живуть лисиці; нора», «безодня» [Онишкевич 2, 401], що мають основу псл. **jazva < *j-ězva* «тріщина, діра» [ЕСУМ 6, 537].
- Яйко** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Jaјka* (1939), *Яйко, Jaјko* (2000) [Габорак, 426]. Оронім виник унаслідок онімізації діал. *яйко* «яйце», яке розвинуло перен. геогр. значення «гора овальної форми, подібна до яйця» [Габорак, 426]; пор. у Горганах г. *Яйко-Ілёмське*, яка має парал. назву *Яйце* [ГЕУ 3, 460], г. і перевал *Яйко-Перегінське*, г. *Яйце* на Івано-Франківщині, варіант назви г. *Яйко-Ілёмське — Яйко-Ломенське*, означення в структурі яких указують на відношення гірських об'єктів до відповідних поселень [Габорак, 426—427].
- Якімівка** — с-ще міськ. типу, Запоріз. обл. [АТП, 183]; засн. 1833 р. [ГЕУ 3, 460]. Ойконім виник за допомогою суф. *-івк(a)* в релят.-посес. функції від антропоніма *Якім*, що належав справникові, який керував переселенням жителів з Тамбовськ. губ. Росії [Янко, 399].
- Яланець** — річка, л. Савранки л. Пд. Бугу у Вінниц. обл. [1968]; *Яланец* (1917), *Jalanec, Jelaniac* (1882); пор. с. і с-ще *Яланець* Бершад. р-ну Вінниц. обл. [СГУ, 634]. Гідронім виник у сх.слов. мовному середовищі за допомогою суф. *-ець* у топонім. функції на основі тур. *алан* «відкрите місце в лісі, поляна» [Радлов I/1, 359], що має варіант *јалан* «голий», а в ін. (сибір.) мовах — *јалан* «поле, долина, рівнина» [Радлов III/1, 160, 157]. Можливо, суф. *-ець* приєднано в демін.-релят. функції до втраченого тюрк. **Jalan / *Алан*; пор. потік *Яланка* (вар. *Яланець*) у бас. Ниж. Дністра на Вінничині [СГУ, 635], назва якого постала від тієї самої основи за допомогою ін. слов. форманта — *-ка*.
- Ялова Кліва** — гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Клива, Кливка, Клива-Ялова; Jałowa Klewa, Kliwa, Kływka* (1882), *Jałowa Kliwa* (1886), *Jałowa Klewa* (2000), *Клива Ялова* (2003) [Габорак, 428]. Оронім виник синтакс. способом від назви суміж. г. *Клива* (див.) у тому ж с. Осмолода [Габорак, 176] унаслідок приєднання атрибутива *яловий* у формі жін. роду, що в місц. говірках має значення «ялиновий»; пор. діал. *яловий* «ялиновий» < діал. *яль* «ялиця біла» [ЕСУМ 6, 543]. Таку етимологію твірного відн. прикм., а не пов'язану з *яловий* «безплідний», підтверджує, крім іншого, наголос ороніма.
- Ялпуг** — 1) річка, вп. в оз. *Ялпуг*, між рр. Прут і Дністер в Одес. обл.; *Jałpuk* (1882), *Великий Ялпуг* (кол. *Бююк Ялпы*) — як пр. р. *Ялпуг і Малий Ялпуг* (кол. *Куьчуьк Ялпы*), *Ялпухъ* (1863), *Лопух, Алпух* (1979); пор. кол. с. *Ялпужел*, дол. *Валя-Ялпугулуй* (1971), р. *Ялпужень* — пр. *Ялпугу* [СГУ, 635]; 2) заплавне оз., в яке впадає р. *Ялпуг* [СГУ, 635], Ізмаїл. і Рен. р-ни Одес. обл. [ГЕУ 3, 461]. Гідронім тюрк. походження, виник способом онімізації тур. *јалпук* «мілкий і хвилястий (про воду)»; пор. тур. *јалпук* «мілке, хвилясте місце (у воді)» [Радлов III/1, 186]. Лімнонім постав унаслідок трансонімізації назви суміж. річки.
- Ялта** — 1) місто, порт на бер. Чорн. моря в Криму [АТП, 254]; відоме з 1145 р. як *Джаліта*, мало назви *Галіта, Кауліта, Геаліта, Еталіта*, суч. назва, імовірно, з XVI ст. [ГЕУ 3, 461—462], в антич. епоху — *Ялта* [Никонов, 491]; 2) с-ще міськ. типу на узбережжі Азовськ. моря, Першотравн. р-н Донец. обл. [АТП, 121]; засн. 1780 р. [ГЕУ 3, 462]. Крим. ойконім одно-стайно визнається антич. назвою гр. походження, яку відтворювали рос. транслітерацією як *Ялта*. Після витіснення греків і до закріплення в

- Криму сх. слов'ян, у мовленні яких ненаголош. *-i-* редукувався, різні джерела передавали назву з певними видозмінами поч. основи: арабо-тюрк. *Джаліта*, італ. — ін. варіанти. Етимологія ойконіма пов'язана з гр. *υαλος* «берег» [Отин 2000, 158], у рос. графіці *ялос* «берег» [Никонов, 491]. Однойменна назва с-ща міськ. типу неподалік Маріуполя перенесена греками-еллінофонами 1770 р. з крим. тоді ще с. *Ялта* після їхнього вимушеного переселення на узбережжя Азовськ. моря. За майже два з половиною століття ойконім не розвинув варіантів; пор. ще с. *Ялта* у Великоновосілк. р-ні Донец. обл., назва якого є вторинним перенесенням із смт *Ялта*, місц. назву суміж. р. *Ялта Бой* (офіц. *Вовча*) [Отин, 2000, 158], а також складені топоніми з основою крим. ойконіма *Ялтинська затока*, *Ялтинська яйла*, *Ялтинський гірсько-лісовий заповідник* [ГЕУ 3, 462].
- Яманташ** — гора на пн. схилі Ялтинської яйли, pobl. с. Щасливого Бахчисарай. р-ну в Криму [ГЕУ 3, 464]. Оронім тюрк. походження, виник способом основоскладання кр. тат., тур. *јаман* «дурний, злий; худий, негідний; винний» [Радлов III/1, 301] і тюрк. *таш* «камінь, скеля»; пор. ін. складні та складені топоніми в Криму з компонентом *Яман* [Бушаков, 159].
- Ямківський лиман** — оз. лиман. походження, Генічеськ. р-н Херсон. обл. [ГЕУ 3, 464]. Лімнонім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *лиман* й означенням у формі відн. прикм. на *-івський*, утвореного від незафіксованого топоніма *Ямки* (пор. с. *Ямки* в Кіровоград. обл. [АТП, 246]) або від *Ямкове* за допомогою *-ський*.
- Ямпіль** — 1) місто, Вінниц. обл. [АТП, 34]; відоме з XVI ст. [ГЕУ 3, 464], *Јапрол* (1882) [SGKP 3, 394], *Јаполь* (1981) [СЭС, 1589]; с-ща міськ. типу; 2) Краснолиман. р-н Донец. обл. [АТП, 118]; засн. 1665 р. [ГЕУ 3, 464]; 3) Сум. обл. [АТП, 408]; відоме з поч. XVII ст. [ГЕУ 3, 464], уперше згадується під назвою *Клин* (1654), з 1674 — *Ямпіль*, пізн. *Ямпіль* [Іваненко, 228]; 4) Білогір. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 476]; відоме з 1535 р. у формі *Янушпіль*, пізн. *Ямпіль*, *Ямпіль* [ГЕУ 3, 464]; *Янушполь* (1535), *Ямполь* (1563), *Јапрол* (1696), *Јапрол* (1701), *Ямпіль* (1926) [Торч.-Торч., 518]. Ойконіми виникли як композити від пол. антропоніма *Ян(уш)*, в основі якого відбулося характерне для діалектів укр. мови чергування нос. *-н / -м-*, імовірно, під впливом ГТ *јама*, і *-поль* «місто» (< гр. *πόλις*) або *піль* «поле» (назви фіксації не дозволяють однозначно визначити походження другої основи). Припускають, що поділ. поселення отримало назву за іменем землевласника князя *Януша* [Торч.-Торч., 518; Янко, 400], у часи якого і, можливо, від імені якого постало місто в сусід. Вінничині, через що пізн. ойконіми (XVII ст.) на Сумщині та Донеччині могли бути перенесеними з Поділля, хоч існували умови і для їхнього незалежного утворення. Істор. назва на Сумщині *Клин* походить від ГТ *клин* «частина земельного угіддя, що виділяється за певною ознакою (за родом посіву і т. ін.)» [СУМ 2012, 438].
- Янчур** — річка, п. Гайчуру л. Вовчої л. Самари л. Дніпра (1497—1518); *Янчула*, *Янчура* (1913), *Янчуль* (1786), *Янчурь* (1775), *Янчуль* (1898), *Солоная* (1857); пор. с. *Янчуль* (1805), воно ж *Янчулія* (1837—1839), х. *Янчурь* (1898) [СГУ, 637]. Гідронім тюрк. походження. Його пояснюють як композит, що виник складанням ГТ *ян* «сторона, бік» і *чул* (*чол*, *чоль*) «степ», а варіант *Янчур* міг з'явитися під впливом відповідного тюрк. антропоніма [Отин, 61, 63]. Форми жів. роду на *-а Янчура*, *Янчула* розвинулися, очевидно, в слов. середовищі внаслідок узгодження гідроніма з номенкл. іменем *річка*, як і початк. наголос, можливо, під впливом основ на зразок *Ян*, *Ямпіль*, *јама*. Парал. назва *Солоная* постала способом субстантивації форми жів. роду прикм. *солоний* «який має смак солі» [СУМ 2012, 1074].

- Ярémча** — місто, Надвірн. р-н Івано-Франків. обл. [АТП, 197]; засн. 1895 р. на місці сіл Ямна і Дора [ГЕУ 3, 465—466], за ін. джерелами — виникло з х. *Яремче* на поч. XVIII ст. [Янко, 401], *Jaretsze* (1787), *Яремча* (1947), *Яремче* (2009) [Габорак 2011, 629]. Етимологію ойконіма одностайно пов'язують з основою антропоніма *Ярема*, а щодо засобу творення назви думки розходяться. Привабливим є припущення про її виникнення за допомогою суф. *-je в посес. функції від пестл. *Яремко* або *Яремець* (< *Ярема* < *Геремія*) [Габорак 2011, 629], але на час заснування поселення ця д.рус. модель давно вже втратила свою продуктивність. Можливо, спрацювала аналогія до відантроп. ойконімів на зразок *Михальче*, *Данильче*, *Безпальче* [Бучко, 182], але в них, імовірноше, використано характерний для зх.укр. антропонімії та топонімії суф. -че / -ча в релят.-посес. функції, що могло мати місце і в ойконімі *Ярémча*.
- Ярилгáч** — солоне оз. на Тарханкутськ. п-ві, Чорноморськ. р-н у Криму [ГЕУ 3, 466]. Лімнонім пояснюють як семант. утворення від кр.тат. *yarılgáč / yarılgáč* «помилювання, рятунок, визволення», що стосувалося і морської зат. [Бушakov, 159—160]; пор. офіц. назву зат. у пн.-зх. частині Тарханкутськ. п-ва на Чорн. морі *Ярилгáцька бұхта* [ГЕУ 3, 466].
- Яричівка** — річка, л. Полтви л. Зх. Бугу п. Вісли у Львів. обл.; *Jaryczówka, Jaryczowski Kanał, Młynówka, Rokitna*; пор. смт *Новий Яричів* (див.), с. *Старий Яричів* у Кам'янсько-Бузьк. р-ні Львів. обл. [СГУ, 637]. Гідронім виник за продукт. в топонімії моделлю на -івка в релят. функції від суміж. ойконімів *Яричів* (*Старий* і *Новий*).
- Ярмóлинці** — с-ще міськ. типу, Хмельниц. обл. [АТП, 496]; відоме з 1400 р. [ГЕУ 3, 466], *Jermolinczi* (1407), *Jermolyncze* (1493), *Ярмолинцы* (1530), *Jarmolince* (1612), *Ермолинцы* (XVIII ст.), *Ярмолинці* (1926) [Торч.-Торч., 520]. Ойконім виник семант. способом від групової назви людей *ярмóлинці*, що виникла за відношенням до антропоніма *Ярмолинський* (як уважають, поміщикові з цим прізви. належала місц. земля [Торч.-Торч., 520]) або *Ярмóленець* (з цим прізви. пов'язують назву с. *Ярмолинці* в Сум. обл. [Іваненко, 228]). Можливо, ойконім утворено внаслідок онімізації незафіксованого катойконіма *ярмóлинці* «жителі х. *Ярмолиного*».
- Ярoвá** — с-ще міськ. типу, Краснолиман. р-н Донец. обл. [АТП, 118]; засн. 1670 р. [ГЕУ 3, 466], рос. *Ярoвáя*. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізації форми жін.роду відн. прикм. *яровий* «ярий; який дає урожай у рік посіву, однорічний», «який проводиться весною (про польові роботи)» [СУМ 2012, 1314, 1315], «весняний» < псл **jaru* (*жь*) «весняний» [ЕСУМ 6, 550—551]; пор. нп *Ярове* (9) у різних регіонах України [АТП, 756]. Зв'язок з **яровий* (< *яр*) [Янко, 401] є менш імовірним.
- Ярoвéць** — найвищий гірський масив Покутсько-Буковинських Карпат, у межах Чернівець. обл. [ГЕУ 3, 467]; *Яровиця* [Карпенко, 209]. Оронім виник за допомогою суф. -ець (у варіанті назви -иця) у топонім. функції від прикм. *яровий*, очевидно, у значенні «весняний» (див. *Ярoвá*), оскільки на найвищій буков. горі відсутні *яри* [Карпенко, 210].
- Ясенівський** — с-ще міськ. типу, Ровеньк. м / р Луган. обл. [АТП, 55]; засн. 1892 р., до 1954 — *Лобівський* [ГЕУ 3, 467], *Ясеновський* (1843) [СГУ, 639], *Ясеновский* (1981) [СЭС, 1593]. Ойконім виник унаслідок субстантивациї та онімізації відн. прикм. на -ський, утвореного від назви суміж. б. *Ясенова* [СГУ, 639] й узгодженого з рос. *посёлок*. Істор. назва постала аналог. способом від незафіксованого мікротопоніма *Лобівка* або *Лобове*.
- Ясéнівка** — с-ще міськ. типу, Кіровська р / р м. Макіївки Донец. обл. [АТП, 106]; засн. 1690 р. [ГЕУ 3, 467]. Ойконім виник за допомогою суф. -к(а) в релят. функції від відн. прикм. *ясенóвий* «стос. до *ясен*», *ясенéвий* «стос.

до *ясень*», ненаголош. *-e-* в основі якого у вимові наближається до *-и-*, що відбилось на письмі (див. *Ясинувата*).

Ясинувата — місто, Донец. обл. [АТП, 124]; засн. 1872 р. [ГЕУ 3, 467] у зв'язку з будівництвом 1869—1872 Костянтинівсько-Оленівської залізниці [Янко, 401], *Ясиноватая* (1981) [СЭС, 1593]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми жін. роду відн. прикм. *ясенуватий* / *ясинуватий* «насичений до певної міри ясенами (про місцевість)», у структурі якого продукт. у пд.- і сх.укр. топонімії формант *-уват(ий)* має словотв. значення «наявність, послаблена якість, неповнота ознаки без будь-якої емоційної оцінки» [Лучик, 80]; пор. сусід. смт *Ясінівка* (див.), давн. назва якого могла вплинути на появу ойконіма *Ясинувата*, а також бб. *Ясинуватий Ліс*, *Ясинувата* (3) на сх. та пд. сх. України [СГУ, 639, 640].

Ясіня — с-ще міськ. типу, Рахів. р-н Закарпат. обл. [АТП, 163]; відоме з 1583 р. [ГЕУ 3, 467], за ін. джерелами — з 1555, *Ясіня*, *Ясиня* [Янко, 402], *Ясиня* (1981) [СЭС, 1593]. Ойконім виник унаслідок онімізації місц. *ясінь* «ясень» [Онишкевич 2, 405] у формі мн., яка завдяки закінч. *-я* виражає геогр. значення «ясенові зарості, ясеновий ліс»; пор. назву суміж. міжгірного зниження у верхів'ях Чорної Тиси *Ясінська улогівина* [ГЕУ 3, 467], що постала способом лексикалізації та онімізації словосп. з ГТ *улогівина* й означенням, утвореним за допомогою *-ська* від ойконіма *Ясіня*.

Ясна *Поляна* — с-ще міськ. типу, Краматорська м / р Донец. обл. [АТП, 106]; відоме з 1767 р. [Янко, 402]. Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ *поляна* «галявина» [СУМ 2012, 827] й означенням у формі жін. роду прикм. *ясний* (див. *Ясне*); пор. ще 19 нп *Ясна Поляна* в Україні [АТП, 756] і відому завдяки Л. Толтому музей-садибу *Ясна Поляна* в Росії, рос. *Ясная Поляна* (1981) [СЭС, 1593].

Ясне — с-ще міськ. типу, Волочиськ. р-н Хмельниц. обл. [АТП, 477]; засн. 1950 р. [ГЕУ 3, 467]. Ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми сер. роду прикм. *ясний* «яскравий», «нічим не затьмарений», «чистий, світлий» [СУМ 2012, 1315]; пор. ще 14 нп *Ясне* в різних регіонах України [АТП, 756].

Ясногірка — с-ще міськ. типу, Краматорська м / р Донец. обл. [АТП, 106]; засн. 1865 р. [ГЕУ 3, 467—468]. Ойконім пов'язують із назвою суміж. ур. *Ясна гірка* [Янко, 402] як композит, що виник способом основоскладання. Мотивац. ознакою твірного топоніма послужив світлий колір підвищення в рельєфі, яке називають *гіркою* (див. *Ясне*, *Ясна Поляна*).

Ятрань — річка, п. Синюхи л. Пд. Бугу в Кіровоград. і Черкас. обл. (1968); «од *Jatranj*» (1597), *Jatrañ* (1609), *Ятрань*, *Етрань*, *Ятран*, *Jatrañ* (1917); пор. с. *Ятранівка* Уман. р-ну Черкас. обл. [СГУ, 641], *Атрань* (1903) [Дороган.]. Після аргументації О. М. Трубачовим гідроніма як фрак. назви на *-ан*, що має надійну европ. підґрунтя, пов'язане з **iē-tr-* «швидкий, стрімкий» (пор. болг. *Янтра*, *Етър*) [Трубачев, 208—209], така етимологія стала майже загальноприйнятною. Однак функціонування безаф. спорід. назви р. *Ятра* (вар. *Ятренка*, *Ятранка*) та відповідного ойконіма в бас. Німану на території Білорусі, куди фрак. субстрат не поширювався, дає підстави для припущення про фрак.-псл. витоки болг.-укр.-блр. паралелей з основою іє. **iētr-* «швидкий, стрімкий» [Лучик 1999, 6—7]; пор. збережений в укр. фольклорі образ *Ятрані*, яка «круто в'ється». З огляду на фонет. структуру гідронімів, зокрема болг. *Янтра*, *Етър*, можливе їхнє власне псл. виникнення у зв'язку з дієсл. **jētriti* (< **ētriti*) «ятрити, гноїтися, палати» за ознакою «річка, вода якої бурлить, набуваючи каламутно-бурого кольору»; пор. укр. діал. *ятрити* «кровоточити, не загоюватися (про рану)» [Аркушин 2, 289], *ятрити* «спричиняти запалення, біль,

подразнення», діал. *ятра́* «почервоніння і висипка на шкірі», блр. *раз'ятрыць* «роз'ятрити», ст.сл. *облтрити* «розпалити» та ін. [ЕСУМ 6, 562—563], а також семант. бл. гідроніми *Гнійне, Гнійнище, Гноєвий, Гноянка, Червлена* і численні назви з основою *Руд-* [СГУ, 144, 603, 476—479].

Яузлар — ур. на Пд. бер. Криму, pobl. м. Ялти; являє собою круту ущелину, вироблену р. *Яузлар* [ГЕУ 3, 468]. Назва тюрк. походження із затемненою етимологією кореня *Яуз-*. Очевидно, це утворення від куман. *јауз* «низький» [Радлов III/1, 20] із суф. *-лар* на позначення мн., що виникло за ознакою «низькі вибоїни, заглиблення»; пор. два вдсп. у глибокій ущелині на р. *Яузлар* pobl. м. Ялта — *Яузлар Вёрхній* і *Яузлар Ніжній*, назви яких постали синтакс. способом унаслідок приєднання простор. означень *Вёрхній* і *Ніжній* до гідроніма *Яузлар*.

Яцеве — ліс. заказник держ. значення, Дніпропетров. р-н і обл.; *Урочище Яцеве* [ГЕУ 3, 468]. Дрімонім виник як посесив на *-еве*, що узгоджувався з номенкл. іменем *урочище*, від антропоніма *Яць* (< *Яків*); пор. парал. назву ліс. масиву *Урочище Яцеве*, а також похідні від цього імені прізви. *Яценко, Яценко́к, Яцик, Яців, Яцко́, Яцу́к* [СПЧ, 412—413].

Ящикове — с-ще міськ. типу, Перевальськ. р-н Луган. обл. [АТП, 68]; засн. 1724 р. [ГЕУ 3, 468]. Ойконім виник як посесив на *-ове* від антропоніма *Ящик*; пор. прізви. *Ящик* на Лубенщині Полтав. обл. [Кравченко, 159].

БІБЛІОГРАФІЧНІ СКОРОЧЕННЯ

Абаев — Абаев В. И. Историко-этимологический словарь в 4 т. / В. И. Абаев. — М.; Л. : Наука, 1958—1959. — Т. 1—4.

Абдула — Абдула Ю. А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини): дис. канд. ... філол. наук. / Ю. А. Абдула. — Том II : Додатки. — Кіровоград, 2008. — 164 с.

Агеева — Агеева Р. А. Гидронимия Русского Северо-Запада как источник культурно-исторической информации / Р. А. Агеева ; отв. ред. Н. И. Толстой. — М. : Наука, 1989. — 254 с.

Аркушин — Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. — Луцьк : Вежа, 2000. — Т. 1—2.

АТІ — Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року / упоряд. Д. О. Шелягін. — К. : Вид-во політ. л-ри України, 1973. — 815 с.

Банк — Банк М. В. Спостереження над мікротопонімією Східного Закарпаття / М. В. Банк // Питання гідроніміки : матеріали III Респ. ономаст. (гідронімної) наради. — К. : Наук. думка, 1971. — С. 164—168.

Баскаков — Баскаков Н. А. Историко-типологическая фонология тюркских языков / Н. А. Баскаков. — М. : Наука, 1983. — 208 с.

БЕР — Български етимологичен речник / съст. В. И. Георгиев, Ив. Гълъбов, Р. Бернар и др. — София : БАН, 1971—1986. — Т. 1—3.

Белецкий — Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания (ономастика) / А. А. Белецкий. — К. : Изд-во Киев. ун-та, 1972. — 209 с.

Білецький — Білецький А. О. Гідронімія Кримського півострова (Грецький шар) / А. О. Білецький // Питання гідроніміки: матеріали III Респ. ономаст. (гідронімної) наради. — К. : Наук. думка, 1971. — С. 38—46.

Бучко — Бучко Д. Інверсійний словник ойконімів України / Д. Бучко. — Lublin : Red. wyd. KUL, 2001. — 327 s.

Бучко 1986 — Бучко Д. Г. Давньоруські елементи в топонімії Покуття / Д. Г. Бучко // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах : зб. наук. праць. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 52—53.

Бучко 1990 — Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д. Г. Бучко. — Львів : Світ, 1990. — 144 с.

Бучко 1995 — Бучко Д. Найдавніші топоніми Прикарпаття / Д. Бучко // Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim / pod. red. M. Kondratiuka. — Białystok, 1995. — S. 249—259.

Бушаков — Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму / В. А. Бушаков. — К., 2003. — 226 с.

Бушаков — Дрогобыч — Бушаков В. А. Этимология названия *Аскания-Нова* / В. А. Бушаков, Н. Е. Дрогобыч // Фальцфейнівські читання : зб. праць між-нар. наук. конф. (25—27 квітня 2001 р., м. Херсон). — Херсон : Терра, 2001. — С. 31—34.

Ванагас — Ванагас А. П. Проблема древнейших балто-славянских языковых отношений в свете балтийских гидронимических лексем / А. П. Ванагас. — Вильнюс, 1983. — 31 с.

Вейсман — Греческо-русский словарь / А. Д. Вейсман. — СПб., 1899. — 1370 с.

Вербич — Вербич С. О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра : етимологічний словник-довідник / С. О. Вербич. — К. : Пульсари, 2007. — 120 с.

Вербич 2006 — Вербич С. Топонімікон Українських Карпат / С. Вербич // Українська мова. — 2006. — № 4. — С. 73—83.

Вербич 2007 — Вербич С. О. Ойконімі Прикарпаття з етимологічно непрозорими твірними основами / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології, 2007. — К., 2007. — С. 33—40.

Вербич 2009 — Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра : етимологічний словник / С. О. Вербич. — Луцьк : Терен, 2009. — 236 с.

Вербич 2009-а — Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). II / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. — К. : Довіра, 2009. — С. 14—21.

Вербич 2013 — Вербич С. О. Гідронімія басейну Нижнього Дністра : етимологічний словник / С. О. Вербич. — Луцьк : Терен, 2013. — 156 с.

Веселовский — Веселовский С. Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. — М. : Наука, 1974. — 382 с.

ВРС — Венгерско-русский словарь. — М. ; Будапешт : Рус. язык ; АНВ, 1974. — 872 с.

ВТКР — Военно-топографическая карта России, составленная в масштабе 3 версты в дюйме. 50—60-е гг. XIX в. — ЦНБ НАН України, зал картографії.

ВТССУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2001. — 1440 с.

Габорак — Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : словник-довідник / М. Габорак. — Вид. 2-е, доп., уточн. — Івано-Франківськ, 2008. — 500 с., іл.

Габорак 2011 — Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини : етимологічний словник-довідник / М. Габорак. — Івано-Франківськ, 2011. — 656 с.

Габорак 2013 — Габорак М. Топонімія Покуття : етимологічний словник-довідник / М. Габорак. — Івано-Франківськ, 2013. — 931 с.

Галас — Галас К. Й. З топоніміки Закарпаття / К. Й. Галас // Наукові записки Ужгор. держ. ун-ту. — Ужгород, 1958. — Т. XXXV. — С. 56—81.

Галас 1957 — Галас К. Й. Из топоніміки Закарпаття / К. Й. Галас // Доповіді та повідомлення Ужгор. держ. ун-ту. Серія історико-філологічна. — Ужгород, 1957. — С. 81—83.

Галас 1957-а — Галас К. Й. Про деякі назви населених пунктів Закарпаття / К. Й. Галас // Діалектол. зб. Ужгор. держуніверситету. — Ужгород, 1957. — Вип. 2. — Т. XXVI. — С. 203—206.

Ганжина — Ганжина И. М. Словарь современных русских фамилий / И. М. Ганжина. — М. : Астрель ; АСТ, 2001. — 672 с.

Гарипов — Гарипов Т. М. Башкирское именное словообразование / Т. М. Гарипов ; отв. ред. А. И. Харисов. — Уфа, 1959. — 224 с.

ГЕУ — Географічна енциклопедія України : в 3 т. / відп. ред. О. М. Маринич. — К. : УРЕ ім. М. П. Бажана, 1989 — 1993. — Т. 1—3.

ГНП — Гідроніми Нижнього Подністров'я / за ред. Ю. О. Карпенка. — К. ; Одеса : ВШ, 1981. — 112 с.

Гонца — Гонца І. С. Ойконімія Черкащини : дис. канд. філол. наук. Том II : Додатки / І. С. Гонца. — Умань, 2006. — 325 с.

Горпинич — Горпинич В. О. Прізвища степової України словник. — Дніпропетровськ : ДДУ, 2000. — 404 с.

Грінч. — Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. — К. Вид-во АН УРСР, 1958—1959. — Т. 1—4.

ГУ — Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках. — К. : Наук. думка, 1981. — 263 с.

Даль — Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х т. / В. И. Даль. — М. : Рус. язык, 1981—1982. — Т. 1—4.

Данилюк — Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. — Луцьк : Надстир'я, 1997. — 108 с.

Данилюк 2013 — Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. — [2-е вид., доп. і випр.] — Луцьк : Вежа-Друк, 2013. — 148 с.

Дим.-Тодорова — Димитрова-Тодорова Л. Местните имена в Поповско / Л. Димитрова-Тодорова. — София : Акад. изд-во «Проф. Марин Дринов», 2006. — 694 с.

Донидзе — Донидзе Г. И. Глагольные топонимы в тюркских языках / Г. И. Донидзе // Топонимика Востока: Новые исследования. — М. : Наука, 1964. — С. 39—46.

Дороган. — Карта Уманского уезда Киевской губернии / сост. И. Я. Дороганевский. 1903 г. — ЦНБ НАН України, зал картографії.

ДТС — Древнетюркский словарь. — Л. : Наука, 1979. — 679 с.

ЕК — Список 1911 населённых мѣсть Новомосковского уѣзда Екатеринославской губернии. — Екатеринославъ, 1911. — 49 с.

Еремия — Еремия А. Нуме де локалитець: Студию де топонимие молдовенякэ / А. Еремия ; ред. Н. Г. Корлэтяну. — Кишинэу, 1970. — 224 с.

ЕСЛГНПР — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / гол. ред. О. С. Стрижак. — К. : Наук. думка, 1985. — 253 с.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. — К. : Наук. думка, 1982—2012. — Т. 1—6.

ЕУ — Енциклопедія українознавства в 10 т. — Львів, 1993—2000. — Т. 1—10.

Железняк — Железняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя / І. М. Железняк. — К. : Наук. думка, 1987. — 204 с.

Железняк 1971 — Железняк І. М. До походження гідроніма *Цибульник* // Питання гідроніміки / І. М. Железняк. — К. : Наук. думка, 1971. — С. 59—60.

Железняк 1974 — Железняк І. М. Гідронімікон північного порубіжжя степової України (басейн Тясмина) / І. М. Железняк // Питання ономастики Південної України: Доповіді та повідомлення V Респ. міжвуз. ономаст. конф. (Миколаїв, травень 1974 р.). — К. : Наук. думка, 1974. — С. 89—96.

Железняк 1985 — Железняк І. М. Слов'янсько-трансєвропейські топонімні ареали / І. М. Железняк // Слов'янське мовознавство : доповіді XI Міжнар. з'їзду славістів (Братислава, 30 серпня — 8 вересня 1993 р.). — К. : Наук. думка, 1993. — С. 5—15.

Железняк 2014 — Железняк І. М. Київський топонімікон / І. М. Железняк. — К. : Кий, 2014. — 216 с.

Жучкевич — Жучкевич В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. — Минск : Изд-во БГУ, 1974. — 447 с.

Займов — Займов Й. Местните имена в Пирдопско / Й. Займов. — София : БАН, 1959. — 300 с., карти.

Заимов 1977 — Заимов Й. Местните имена в Панагюрско / Й. Заимов. — София : БАН, 1977. — 200 с., карти.

Іваненко — Іваненко О. В. Походження назв населених пунктів Сумської області : дис. ... канд. філол. наук. — Том II : Додатки. / О. В. Іваненко. — К., 2006. — 254 с.

Іліаді — Іліаді О. І. Слов'янські мовні релікти в топонімії Балкан / О. І. Іліаді. — К. ; Кіровоград: Код, 2008. — 418 с.

Іліаді 2001 — Іліаді О. І. Етимологічне гніздо з коренем *ver- у праслов'янській мові / О. І. Іліаді. — К. ; Кіровоград, 2001. — 160 с.

ІМСДО — Історія міст і сіл Української РСР: Дніпропетровська область. — К. : УРЕ, 1969. — 958 с.

ІМСКО — Історія міст і сіл Української РСР: Кіровоградська область. — К. : УРЕ, 1972. — 816 с.

Казлова — Казлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія. Праславянські фонд : у 2 т. / Р. М. Казлова. — Гомель, 2000—2002. — Т. 1—2.

Казлова — Славянская гідронімія. Праславянські фонд. — Гомель, 2003. — Т. 3. — 362 с.; Славянская гідронімія. Праславянський фонд. — Минск : Право и экономика, 2006. — 310 с.

Карп. — Карпенко О. П. Гідронімія Центрального Полісся / О. П. Карпенко. — К. : Кий, 2003. — 317 с.

Карп. 1989 — Карпенко О. П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпряниці / О. П. Карпенко. — К. : Наук. думка, 1989. — 190 с.

Карп. 1999 — Карпенко О. П. Гідронімії етимології : *Тясмин* / О. П. Карпенко // Восточноукраинский лингвистический сборник. Вып. пятый : сб. науч. трудов / отв. ред. Е. С. Отин. — Донецк : Донецчина, 1999. — 315 с.

Карп. 2008 — Карпенко О. П. Ойконіми Житомирщини — джерело вивчення історичної антропонімії / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2008. — К. : Пульсари, 2008. — С. 71—79.

Карпенко — Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини / Ю. О. Карпенко. — К. : Наук. думка, 1973. — 238 с.

Карпенко 1977 — Карпенко Ю. А. Топонимы болгарских сел Одесской области (вопросы топонимического взаимодействия языков) / Ю. О. Карпенко // Историческая ономастика. — М. : Наука, 1977. — С. 189—208.

Карпенко 1993 — Карпенко Ю. О. Українська гіпотеза / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. — 1993. — № 5. — С. 3—8.

Карпенко 1997 — Карпенко Ю. О. Походження назви *Україна* — загальної і власної / Ю. О. Карпенко // Ономастика та етимологія: Зб. наук. праць на честь 65-річчя Ірини Михайлівни Железняк. — К., 1997. — С. 81—89.

Карпенко 2001 — Карпенко Ю. О. Прослідки до індоєвропейської омонімії в Українських Карпатах / Ю. О. Карпенко // Записки з загальної лінгвістики. — Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2001. — Вип. 2. — С. 44—49.

Карпенко 2003 — Карпенко Ю. О. Гірські назви (оронімія) / Ю. О. Карпенко // Słowiańska onomastyka : encyklopedia : w 2 t. / pod. red. E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieslikowej przy współudziale J. Dumy. — Warszawa ; Kraków : Tow-wo nauk. warszawskie, 2003. — Т. 2. — 616 s.

Карпенко 2008 — Карпенко Ю. Літературна ономастика зб. статей / Ю. Карпенко. — Одеса : Астропринт, 2008. — 326 с.

Карпенко та ін. — Карпенко Ю. А. Инославянские компоненты в топонимической системе юга Украины / Ю. А. Карпенко, Ф. П. Сергеев, А. К. Смольская, В. А. Колесник // Слов'янське мовознавство : доповіді XI Міжнар. з'їзду славістів. (Братислава, 30 серпня — 8 вересня 1993 р.). — К. : Наук. думка, 1993. — С. 185—200.

ККг — Карта Катеринославской губернии. 1840—1920. — ЦНБ НАН України, зал картографії.

Козлова — Козлова Р. М. Структура праславянського слова: Праславянское слово в генетическом гнезде / Р. М. Козлова. — Гомель, 1997. — 412 с.

Козлова 1987 — Козлова Р. М. Про походження деяких оронімів Карпатського ареалу (*Карпати, Горгани*) / Р. М. Козлова // Мовознавство. — 1987. — № 2. — С. 57—61.

Коков — Шахмур. — Коков Дж. Н. Балкарский топонимический словарь / Дж. Н. Коков, С. О. Шахмурзаев. — Нальчик : Эльбрус, 1970. — 170 с.

Корепанова — Корепанова А. П. Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни / А. П. Корепанова. — К. : Наук. думка, 1969. — 99 с.

КР — Генеральная карта Екатеринославской губернии... Екатеринославъ, 1816. — Рукопис.

Кравченко — Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини / Л. О. Кравченко. — К. : Факт, 2004. — 198 с.

Лезина — Суперан. — Лезина И. Н. Ономастика : словарь-справочник тюркских родоплеменных названий : в 2 ч. / И. Н. Лезина, А. В. Суперанская. — М., 1994. — Ч. 1—2.

Лемцюгова — Лемцюгова В. П. Топоніми распавядаюць : навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. — Мінск : Литература и искусства, 2008. — 416 с.

Лисенко — Лисенко П. С. Словник поліських говірок / П. С. Лисенко. — К. : Наук. думка, 1974. — 260 с.

Лисенко КД — Лисенко А. В. Ойконімія Полтавської області : дис. ... канд. філол. наук. Том II : Додатки / А. В. Лисенко. — Кіровоград, 2007. — 257 с.

Лобода — Лобода В. В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лобода. — К. : ВШ, 1976. — 232 с.

ЛРС — Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. — Изд. 3-е, испр. — М. : Рус. язык, 1986. — 846 с.

Лукінова — Лукінова Т. Б. Лексика слов'янських мов як джерело вивчення культури давніх слов'ян / Т. Б. Лукінова // IX Міжнародний з'їзд славістів. Слов'янське мовознавство : доповіді. — К. : Наук. думка, 1983. — С. 87—115.

Лучик — Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. — Кіровоград, 1996. — 235 с.

Лучик 1999 — Лучик В. В. Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. — Кіровоград, 1999. — 104 с.

Лучик 2004 — Лучик В. В. Ще раз про етимологію гідроніма *Гептурка* / Лучик В. В. // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы II Междунар. науч. конф. «Славянская ономастика в ареальном, этимологическом и хронологическом аспектах» (11—12 ноября 2004 г.). — Гомель, 2004. — С. 115—121.

Лучик 2007 — Лучик В. В. Походження праслов'янської назви **tyky, zve* / В. В. Лучик // Мовознавство. — 2007. — № 2. — С. 3—9.

Лучик 2008 — Лучик В. В. Середньонадніпряньська прабатьківщина слов'ян з лінгвістичного погляду / В. В. Лучик // Мовознавство. — 2008. — № 2—3. — С. 62—76.

Малько — Малько Р. Н. Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне) / Р. Н. Малько ; ред. Р. В. Кравчук. — Минск : Наука и техника, 1974. — 144 с.

Марусенко — Марусенко Т. А. Названия рельефов в говорах Хмельницкой области УССР / Т. А. Марусенко // Карпатская диалектология и ономастика. — М. : Наука, 1972. — С. 277—299.

Марус. МСУГА — Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апелятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). — М. : Наука, 1968. — С. 206—255.

Масенко — Масенко Л. Т. Назви річок Інгуло-Бузького басейну / Л. Т. Масенко // Горпинич В. О., Лобода В. В., Масенко Л. Т. Власні назви і відтопонімі утворення Інгуло-Бузького межиріччя. — К. : Наук. думка, 1977. — С. 138—191.

МЕ — Матеріали ономастичних експедицій у Кіровоградській обл., проведені автором у 1985—1991 рр.

Мельничук — Мельничук О. С. Топоніміка Кодимського району Одеської області / О. С. Мельничук // Мовознавство. — К., 1957. — Т. 14. — С. 52—61.

Молчанова — Молчанова О. Т. Топонимический словарь Горного Алтая / О. Т. Молчанова ; под ред. А. Т. Тыбыковой. — Алт. кн. изд-во, 1979. — 397 с.

Мурзаев — Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев. — М. : Мысль, 1984. — 653 с.

Мурзаев 1974 — Мурзаев Э. М. Очерки топонимики / Э. М. Мурзаев. — М. : Мысль, 1974. — 382 с.

Мурзаев 1996 — Мурзаев Э. М. Тюркские географические названия / Э. М. Мурзаев. — М. : Восточная литература РАН, 1996. — 254 с.

Наливайко — Наливайко С. Тисяча найновіших тлумачень давніх українських назв, імен, прізвищ (на індоіранському матеріалі) : довідник. — К., 2008. — 360 с.

Нерознак — Нерознак В. П. Названия древнерусских городов / В. П. Нерознак. — М. : Наука, 1983. — 208 с.

Никонов — Никонов В. А. Краткий топонимический словарь / В. А. Никонов. — М. : Мысль, 1966. — 509 с.

Никонов 1993 — Никонов В. А. Словарь русских фамилий / В. А. Никонов ; сост. Е. Л. Крушельницкий. — М. : Школа-Пресс, 1993. — 222 с.

Німчук — Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / В. В. Німчук. — К. : Наук. думка, 1992. — 414 с.

Німчук 1976 — Німчук В. В. З історичної топонімії Закарпаття // Питання сучасної ономастики / В. В. Німчук. — К. : Наук. думка, 1976. — С. 19—28.

Німчук 1986 — Німчук В. В. Дніпро-Славута / В. В. Німчук // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах : зб. наук. праць. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 4—11.

НРС — Немецко-русский словарь. — Изд. 27-е, стереотип. — М. : Рус. язык, 1976. — 526 с.

Онишкевич — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. — К. : Наук. думка, 1984. — Ч. 1—2.

Ономастика — Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / відп. ред. І. М. Железняк. — К. : Наук. думка, 1992. — 274 с.

Отин 1997 — Отин Е. С. Избранные работы / Е. С. Отин. — Донецк : Донеччина, 1997. — 470 с.

Отин 2 — Отин Е. С. Избранные работы. II / Е. С. Отин. — Донецк : Донеччина, 1999. — 400 с.

Отин 2000 — Отин Е. С. Топонимия приазовских греков (историко-этимологический словарь географических названий) / Е. С. Отин. — Донецк ; Мариуполь, 2000. — 195 с.

Отин 2005 — Отин Е. С. Труды по языкознанию / Е. С. Отин. — Донецк : Юго-Восток, 2005. — 480 с.

Отін — Отін Є. С. Гідроніми Східної України / Є. С. Отін. — К. ; Донецьк : ВШ, 1977. — 156 с.

Отін 1974 — Отін Є. С. [рец. на:] Янко М. Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР / Є. С. Отін. — К., 1973. — 180 с. // Мовознавство. — 1974. — № 6. — С. 86—89.

Откупщиков — Откупщиков Ю. В. Из истории индоевропейского словообразования / Ю. В. Откупщиков. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та. 1967. — 323 с.

Попов — Попов С. А. Ойконимия Воронежской области в системе лингвокраеведческих дисциплин / С. А. Попов. — Воронеж : Изд. Дом Алейниковых, 2003. — 285 с.

Пура — Пура Я. О. Назви населених пунктів Ровенщини в їх зв'язку на суміжних локаліях. Ч. I : Методичні рекомендації / Я. О. Пура. — Львів, 1986. — 118 с.

Радлов — Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий : в 4 т. / В. В. Радлов. — СПб. : ИАН, 1893—1911. — Т. 1—4.

СБГ — Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. — Чернівці : Рута, 2005. — 688 с.

СГУ — Словник гідронімів України. — К. : Наук. думка, 1979. — 780 с.

Севортян — Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на гласные) / Э. В. Севортян. — М. : Наука, 1974. — 768 с.

Севортян 1978 — Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на букву «Б» / Э. В. Севортян ; отв. ред. Н. З. Гаджиева. — М. : Наука, 1978. — 350 с.

Севортян 1980 — Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на буквы «В», «Г» и «Д» / Э. В. Севортян ; отв. ред. Н. З. Гаджиева. — М. : Наука, 1980. — 396 с.

Севортян 1989 — Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на буквы «З», «Ж», «Й» / Э. В. Севортян ; отв. ред. Л. С. Левитская. — М. : Наука, 1989. — 293 с.

СДРЯ — Словарь древнерусского языка (XI—XIV вв.) : в 10 т. / гл. ред. Р. И. Аванесов. — М. : Рус. язык, 1988—1991. — Т. 1—4.

СІС — Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. — К. : Наук. думка, 2000. — 664 с.

СКРСРП — Список козацьких родів Сосницького повіту. Частина I. Ревізькі сказки 1858 року. Зошит I. Місто Сосниця, містечко Нові Млини і села (Держархів Чернігівської обл., ф. 1011, оп. 1, спр. 91) / Уклад. Є. Чернецький. — Біла Церква : Олександр Пшонківський, 2010. — 46 с.

Скляренко — Скляренко В. Г. Русь і варяги : Історико-етимологічне дослідження / В. Г. Скляренко. — К. : Довіра, 2006. — 120 с.

Скляренко 2006 — Скляренко В. Г. Походження назви *Україна* / В. Г. Скляренко // Мовознавство. — 2006. — №5. — С. 15—33.

Скрип. — **Дзятк.** — Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська ; за ред. В. М. Русанівського. — К. : Наук. думка, 1986. — 310 с.

СММПЗУ — Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України : у 2 т. / упоряд. Г. Л. Аркушин. — Луцьк : Вежа, 2006—2007. — Т. 1—2.

СНГТК — Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш ; відп. ред. В. В. Лучик. — К. ; Кіровоград, 1999. — 222 с.

СОГ — Словарь орловских говоров : учеб. пособ. по русской диалектологии / науч. ред. Т. В. Бахвалова. — Орел, 1992. — Вып. 5. — 159 с.

СПЧ — Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини) / гол. ред. К. М. Лук'янюк. — Чернівці : Букрек, 2002. — 424 с.

СРДГ — Словарь русских донских говоров : в 2 т. / сост. З. В. Валюсинская, М. П. Выгонная, В. И. Дегтярев и др. — Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1981. — Т. 1. — 352 с.

Срезневский — Срезневский И. И. Материалы для Словаря древнерусского языка : в 3 т. / И. И. Срезневский. — М., 1958. — Т. 1—3.

СРНГ — Словарь русских народных говоров / под. ред. Ф. П. Филина. — Л. : Наука, 1966—1990. — Вып. 1—25.

СРЯ — Словарь русского языка : в 4 т. — М. : Рус. язык, 1985—1988. — Т. 1—4.

ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. : у 2 т. — К. : Наук. думка, 1977. — Т. 1—2.

Стехна — Стехна П. М. Сучасні прізвиська Запорізької Приазовщини : словник / П. М. Стехна // Ономастика і апелятиви. Вип. 33 / за ред. В. О. Горпинича. — Дніпропетровськ, 2009. — 91 с.

Стрижак — Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини / О. С. Стрижак. — К. : Вид-во АН УРСР, 1963. — 111 с.

Стрижак 1967 — Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини / О. С. Стрижак. — К. : Наук. думка, 1967. — 127 с.

Стрижак 1969 — Стрижак О. С. *Сян чи Сан?* / О. С. Стрижак // Мовознавство. — 1969. — № 2. — С. 74—78.

Стрижак 1988 — Стрижак О. С. Етнонімія Геродотової Скіфії / О. С. Стрижак ; відп. ред. О. Б. Ткаченко. — К. : Наук. думка, 1988. — 224 с.

Стрижак 1991 — Стрижак О. С. Етнонімія Птоломеевої Сарматії. У пошуках Русі / О. С. Стрижак ; відп. ред. О. Б. Ткаченко. — К. : Наук. думка, 1991. — 224 с.

СУМ — Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. — К. : Наук. думка, 1970—1980. — Т. 1—11.

СУМ 2012 — Словник української мови / відп. ред. В. В. Жайворонек. — К. : Просвіта, 2012. — 1316 с.

Суперанская — Суперанская А. В. Введение в топонимию Крыма / А. В. Суперанская, З. Г. Исаева, Х. Ф. Исхакова. — Ч. 1. — М., 1995. — 215 с.

СЭС — Советский энциклопедический словарь / научно-ред. совет А. М. Прохоров и др. — М. : Советская Энциклопедия, 1981. — 1600 с., с иллюстр.

ТГРЧО — Карпенко Ю. О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області : конспект лекцій / Ю. О. Карпенко. — Чернівці, 1964. — 80 с.

Топоров — Трубачев — Топоров В. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья / В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев. — М. : Наука, 1962. — 270 с., 13 карт.

Торч. — **Торч.** — Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. — Хмельницький : Авіст, 2008. — 549 с.

ТПДСО — Топонімія Південно-Східної Одещини : методичні вказівки / відп. ред. Ю. О. Карпенко. — Одеса, 1978. — 84 с.

ТПнСО — Топонімія Північно-Східної Одещини : конспект лекцій / відп. ред. Ю. О. Карпенко. — Одеса, 1975. — 89 с.

Трійняк — Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. — К. : Довіра, 2005. — 509 с.

Трубачев — Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация / О. Н. Трубачев. — М. : Наука, 1968. — 289 с.

ТСРЧО — Карпенко Ю. О. Топонімія східних районів Чернівецької області: конспект лекцій / Ю. О. Карпенко. — Чернівці, 1965. — 62 с.

ТЦРЧО — Карпенко Ю. О. Топонімія центральних районів Чернівецької області : конспект лекцій / Ю. О. Карпенко. — Чернівці, 1965. — 76 с.

Фасмер — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. — 2-е изд., стереотип. — М. : Прогресс, 1986—1987. — Т. 1—4.

Феодосій — Феодосій Макаревський. Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской епархии / Феодосій Макаревський. — Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2000. — 1080 с.

Худаш — Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від апелятивних антропонімів) / М. Л. Худаш. — Львів, 2004. — 536 с.

Худаш — Демчук — Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук. — К. : Наук. думка, 1991. — 268 с.

Чабаненко — Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : в 4 т. / В. А. Чабаненко. — Запоріжжя, 1992. — Т. 1—4.

Черепанова — Черепанова Е. А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. — Сумы, 1984. — 275 с.

Черепанова 1984 — Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского полесья / Е. А. Черепанова. — Сумы, 1984. — 275 с.

Черных — Черных П. Я. Историко-этимологический словарь русского языка : в 2 т. / П. Я. Черных. — М. : Рус. язык, 1993. — Т. 1—2.

Чучка — Чучка П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. Чучка. — Львів : Світ, 2005. — 702 с.

Шипова — Шипова Е. Н. Словарь тюркизмов в русском языке / Е. Н. Шипова. — Алма-Ата : Изд-во Наука, 1976. — 444 с.

Шрамм — Шрамм Г. Реки Северного Причерноморья: историко-филологические исследования их названий в ранних веках / Г. Шрамм. — М. : Изд-во Eastern Communications, 1997. — 155 с.

Шрадек — Шрадек Р. Теоретические и методологические принципы составления славянских ономастических словарей / Р. Шрадек // Перспективы развития славянской ономастики. — М. : Наука, 1980. — С. 68—75.

Шульгач — Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) / В. П. Шульгач. — К., 1998. — 368 с.

Шульгач 1993 — Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру / В. П. Шульгач. — К. : Наук. думка, 1993. — 143 с.

Шульгач 1995 — Шульгач В. П. Українські етимології. 1–6 / В. П. Шульгач // Wiener slavistisches Jahrbuch. Band 41. — Wien, 1995. — P. 175—180.

Шульгач 1988 — Шульгач В. П. Заметки по донской гидронимии: *Варгол* / В. П. Шульгач // Восточноукраинский лингвистический сборник. Выпуск четвертый : сб. науч. трудов / отв. ред. Е. С. Отин. — Донецк, 1998. — С. 182—187.

Шульгач 2001 — Шульгач В. П. Ойконімія Волині : етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. — К. : Кий, 2001. — 189 с.

Шульгач 2003 — Шульгач В. П. К реконструкции праславянского лексического фонда: производные на **-уль* (на основе ономастического материала «Новгородских писцовых книг») / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології, 2003. — К. : Аспект, 2003. — 200 с.

Шульгач 2004 — Шульгач В. П. *Miscellanea toponimica carpatica* / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології, 2004. — К., 2004. — С. 204—211.

Шульгач 2007 — Шульгач В. П. З історичної ойконімії Ровенщини / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології, 2007. — К., 2007. — С. 345—350.

Шульгач 2008 — Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Частина I / В. П. Шульгач. — К. : Довіра, 2008. — 414 с.

Элиасов — Элиасов Л. Е. Словарь русских говоров Забайкалья / Л. Е. Элиасов ; отв. ред. Ф. П. Филин. — М. : Наука, 1980. — 472 с.

ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / ред. В. У. Мартынаў. — Мінск : Навука і тэхніка, 1978—2008. — Т. 1—12.

ЭСЯ — Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под. ред. О. Н. Трубачева; А. Ф. Журавлева. — М. : Наука, 1974—2010. — Вып. 1—36.

Юрковський — Юрковський М. Терміни, які позначають вершину в українській мові / М. Юрковський // Восточнославянская ономастика : материалы и исследования. — М., 1979. — С. 194—201.

Янко — Янко М. Т. Топонімічний словник України : словник-довідник М. Т. Янко. — К. : Знання, 1998. — 430 с.

Яцій — Яцій В. О. Ойконімія Коломийського району Івано-Франківської області (матеріали до історико-етимологічного словника). II / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2007. — К., 2007. — С. 351—365.

Яцій 2009 — Яцій В. О. Назви населених пунктів Богородчанського району Івано-Франківської області (діахронічний аспект). II / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2009. — К. : Довіра, 2009. — С. 202—212.

Яшкін — Яшкін І. Я. Беларускія географічныя назвы: Тапаграфія. Гідраграфія. — Мінськ : Навука і тэхніка, 1971. — 256 с.

Babik — Babik Z. Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich w granicach wczesnośredniowiecznej słowiańszczyzny / Z. Babik. — Kraków, 2001. — 762 s.

Borek — Borek H. Wśród śląskich nazw / H. Borek. — Opole : Tutor, 1991. — 96 s.

Boryś — Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego / W. Boryś. — Kraków : Wyd-wo Literackie, 2005. — 863 s.

Brückner — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. — Warszawa, 1957. — 806 s.

DRP — Dicționar rus-român. — Chișinău, 1991. — 762 p.

Duma — Duma J. Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy) / J. Duma. — Warszawa : Tow-wo nauk. warszawskie, 1999. — 202 s.

Iordan — Iordan I. Toponimia românească. / I. Iordan. — București, 1963. — 581 s.

Mann — An Indo-European comparative dictionary / By Stuart E. Mann. — Hamburg, 1984—1987. — 1683 p.

Moszyński — Moszyński K. Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego / K. Moszyński. — Wrocław ; Kraków : PAN, 1957. — 332 s., 1 mapa.

Necker-Eberhardt — Necker-Eberhardt E. Alt Posttal — 1848 Village History. — Copyright, 2000. — 4 p.

NMP — Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany / pod. red. K. Rymuta. — Kraków, 1996—2007. — T. 1—7.

Noveanu — Noveanu E. P. Dicționar roman-rus / rus-roman / E. P. Noveanu. — Chișinău : Logos, 1991. — 409 p.

Profous — Profous A., Svoboda J. Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny / A. Profous, J. Svoboda. — Praha, 1947—1957. — D. 1—4.

Rospond — Rospond S. Słownik etymologiczny miast i gmin PRL / S. Rospond. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakł. narod. im. Ossolińskich, 1984. — 464 s.

Rozwadowski — Rozwadowski J. Studia nad nazwami wód słowiańskich / J. Rozwadowski. — Kraków, 1948. — 344 s., 1 mapa.

Rymut — Rymut K. Nazwiska Polaków: Słownik historyczno-etymologiczny: 2 t. / K. Rymut. — Kraków : Wyd-wo nauk. DWN, 1999—2001. — T. 1—2.

SGKP — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Nakł. Sulimierskiego, W. Walewskiego. — Warszawa, 1880—1895. — T. 1—14.

Skok — Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srbskoga jezika / P. Skok. — Zagreb, 1971—1974. — Knj. 1—4.

Snoj — Snoj M. Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen / M. Snoj. — Ljubljana : Modrian in Založba ZRS, 2009. — 605 s.

SP — Słownik prasłowiański / pod. red. F. Sławskiego. — Wrocław etc. : PA, 1974—2001. — T. 1—8.

Udolf — Udolf J. Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässereichnungen: Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven / J. Udolf. — Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1979. — 640 p. mit 119 Karten.

Довідкове видання
Серія «Nota bene»
Заснована в 1995 році

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ

ЛУЧИК Василь Вікторович

Редактор Г. Т. Сенькович
Коректор Н. А. Гавжа
Комп'ютерна верстка Є. М. Байдюка

Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 34,0. Зам. 14-375.

Видавничий центр «Академія»
м. Київ, вул. Дегтярівська, 38—44.
Тел./факс: (044) 483-19-24; 456-84-63.
E-mail: academia-pc@svitonline.com;
academia.book@gmail.com
Свідоцтво: серія ДК № 555 від 03.08.2001 р.

Віддруковано на ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.
Свідоцтво серія ДК № 4063 від 11.05.2011 р.

Впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000

Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України /
187 В. В. Лучик ; відп. ред. В. Г. Скляренко. — К. : ВЦ «Академія»,
2014. — 544 с.

ISBN 978-966-580-345-4 (серія)

ISBN 978-966-580-454-3

У словнику, що містить понад 2600 етимологічних статей, пояснено походження близько 3700 сучасних та історичних топонімів, які називають або називали раніше найвідоміші географічні об'єкти України: міста, селища міського типу, річки, озера, болота, гори, печери, ліси, заповідники, фізико-географічні та історико-етнографічні території тощо. Етимологія цих назв відображає формування топонімного простору на українських землях від часів існування трипільської культури та індоєвропейської етномовної спільноти до сьогодення, а також багатомовну лінгвальну і позалінгвальну (історичну, географічну, етнографічну, культурну) інформацію, що репрезентує в динаміці фрагменти мовної картини світу.

Для науковців, освітян, студентів, учнів і всіх тих, хто цікавиться походженням власних географічних назв України.

УДК 81'374.2:81'373.21(477)

ББК 81.2-3(4Укр)

Nota Bene!

Сучасні якісні словники-довідники

Етимологічний словник
топонімів України

Видавничий центр «Академія». 04119, Київ-119, а/с 37.
Тел./факс: редакція (044) 483 1924, відділ збуту (044) 456 8463
academia-pc@svitonline.com, academia.book@gmail.com
www.academia-pc.com.ua

ISBN 978-966-580-454-3

9 789665 804543 >